
2044 105 182 851

BIJDRAGEN

TOT DE

TAAL-, LAND- EN VOLKENKUNDE

VAN

NEDERLANDSCH-INDIË.

De Ned. Boek- en Steendrukkerij v/h H. L. SMITS
Westeinde 135 's-Gravenhage.

BIJDRAGEN

TOT DE

TAAL-, LAND- EN VOLKENKUNDE

VAN

NEDERLANDSCH-INDIE,

UITGEGEVEN DOOR HET

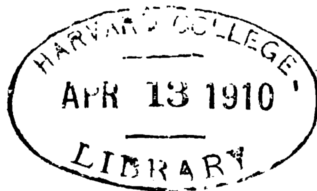
KONINKLIJK INSTITUUT VOOR DE TAAL-, LAND- EN VOLKENKUNDE VAN NEDERLANDSCH-INDIË.

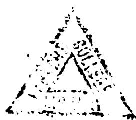
ZEVENDE VOLGREEKS. — ZEVENDE DEEL.

(DEEL LXI DER GEHEELE REEKS.)



'S-GRAVENHAGE,
MARTINUS NIJHOFF,
1908.


HARVARD COLLEGE
APR 13 1910
LIBRARY



INHOUD.

Bladzijde.

NOTULEN VAN DE ALGEMEENE EN BESTUURSVERGADERINGEN:

———

BIJDRAGEN

TOT DE

TAAL-, LAND- EN VOLKENKUNDE

VAN

NEDERLANDSCH-INDIË,

UITGEGEVEN DOOR HET

Koninklijk Instituut voor de Taal-, Land- en Volkenkunde
van Nederlandsch-Indië.

ZEVENDE VOLGREEKS. — ZEVENDE DEEL.

(DEEL LXI DER GEHEELE REEKS).

EERSTE EN TWEEDE AFLEVERING.

'S-GRAVENHAGE
MARTINUS NIJHOFF
1908.

INHOUD.

Bladz.

o Tobèlohòka mànga Totoade.

VERHALEN EN VERTELLINGEN IN DE

TOBELOREESCHE TAAL.

MET VERTALINGEN.

Bewerkt en van aanteekeningen voorzien

DOOR

A. HUETING,
Zendeling der Utrechtsche Zendingvereeniging.

INHOUD.

INLEIDING.

Heel veel heb ik niet tot inleiding van deze Verhalen en vertellingen te zeggen. Wat ik meende naar aanleiding van den tekst te moeten op- of aanmerken, heb ik gedaan. Het doel waarmede ik deze verhalen verzamelde, was wel in de eerste plaats, te weten te komen hoe het Tobeloreesch geschreven en uitgesproken moest worden. Gedurende de tien jaren, die ik als Zendeling der Utrechtsche Zendingvereeniging op Halmahera in het district Tobelo doorbracht, heb ik natuurlijk de taal der bevolking geleerd. Echter is er tusschen kennen en kennen van een taal nog een heel groot verschil. Men leert een taal kennen door afluisteren, zelfs zoover dat men die heel goed spreken kan. Maar toch leert men de fijne nuances beter door het geschreven schrift te bestudeeren. Nu was daar natuurlijk bij mijn komst te Tobelo voorloopig geen kans op, aangezien het Tobeloreesch geen geschreven taal was. Daar echter, Gode zij dank, het werk der Zending onder de Tobeloreezen zeer gezegend is, zoodat velen het Christendom aangenomen hebben, heeft dit de oprichting van scholen ten gevolge gehad, en onder het opkomend geslacht zijn er nu reeds velen, die de kunst van lezen en schrijven machtig zijn. Nu kon dus mijn denkbeeld verwezenlijkt worden om n.l. de taal geschreven voor mij te zien. Het spreekt van zelf dat er wel reeds geschreven taal was van mijn eigen hand, maar dit kon of kan natuurlijk niet als kenbron der taal dienen. Ik begon dus deze Verhalen en vertellingen te verzamelen, d. w. z. ik liet in alle dorpen, waar zich personen bevonden, die verhalen kenden, die verhalen door de jongelui opschrijven. Ik was nu zeker zuivere taal te krijgen, aangezien de jongelui tot dien tijd op de scholen wel lezen en schrijven geleerd hadden, maar in het Maleisch. Zij kenden dus wel de klanken, en wisten de waarde en beteekenis der letters, maar hadden nog niet geleerd, hun eigen taal er mede te schrijven, d. w. z. dat was hen nog niet onderwezen geworden. Ik leg daar den nadruk op, waar ik beweer dat deze verhalen de Tobeloreesche taal *zuiver* weergeven. Is toch eenmaal de landstaal een onderwijsvak op de school geworden, dan heeft ook de onderwijzer daarvoor reeds een vorm klaargemaakt. In dien vorm

wordt de taal nu gegoten, en het volk schrijft nu zijn eigen taal, naar den vorm dien de onderwijzer er aan gaf. Zoo gaat het natuurlijk in de meeste gevallen, maar het spreekt van zelf dat wat *dan* door de leerlingen opgeschreven mocht worden, op taalgebied al geen hooger authoriteit heeft, dan wat de onderwijzer zelf produceert. Nog heeft dit op deze wijze opschrijven het goede gevolg gehad, dat nu elk dorp zijn spraakkundige eigenaardigheden getoond heeft. Het Tobeloreesch wordt n.l. over een nog al groote oppervlakte gesproken, al is het dan ook niet door zoo heel veel lieden.

Maar de taal van al die Tobeloreezen is niet gelijk. Feitelijk zijn er geen twee dorpen, die geheel dezelfde taal hebben. Men treft steeds nuanceeringen aan. Bij twee, naast elkander gelegen dorpen, hoort men het verschil echter nog niet heel gemakkelijk. Iets anders is het als men eenige dorpen overspringt, en dan aan het vergelijken gaat. Het verschil is dan soms reeds aanmerkelijk. Hoe verder de afstand, hoe grooter het verschil en natuurlijk het grootst, tusschen Gorua en Roekoe de grensdorpen der taal aan den Galèlareeschen kant, en Passir-poetih, het grensdorp in het district Dodinga. Wel strekt zich het taalgebied nog verder uit, langs de geheele Oostzijde der Kaubaai, ja zelfs tot in de Boelibaai, maar de daar wonende, Tobeloreesch sprekende bevolking, bestaat uit Kolonisten, en spreekt dus verschillend, al naar haar dorpen van afkomst. Ik zal niet trachten hier al de verschillen aan te geven. De taalkundige lezer vindt die van zelf, want ik heb niets genivelleerd, maar alles gelaten zooals het opgeschreven is. Mijne correctie heeft zich bepaald tot het verbeteren van wat bepaaldelijk foutief was opgeschreven. Ik veranderde echter niet één vorm. Het grootste verschil is wel in de persoonlijke voornaamwoorden, vooral in de 3ᵉ persoon meervoud. Ook heeft natuurlijk elk persoon zijn eigenaardige uitdrukkingswijze, waardoor in het eene gedeelte stopwoorden of aanw. voornaamw. voorkomen, die in andere geheel gemist worden. Om nu echter het overzicht gemakkelijk te maken, zijn de verhalen dorpsgewijze gerangschikt, elk dorp afzonderlijk. Bij die schikking komen voorop de „dierverhalen", dan die waarin menschen en dieren optreden, daarna die waarin nymphen enz. voorkomen, en eindelijk die waarin alleen menschen voorkomen. De volgorde der dorpen is die, zooals zij van het Noorden naar het Zuiden op de kaart voorkomen. Eerst Gorua. De bevolking is daar nog al heel sterk met Galèlareezen vermengd, en in de voornaamw. is dat heel duidelijk merkbaar. Volgt „Kokara-

lamo", een groot eiland, ongeveer tegenover de hoofdplaats van het district gelegen. Daarna Wohia, een kustdorpje + — ½ uur voorbij de hoofdvestiging; dan Kupa-Kupa, weer + — 2 uur verder op. Deze drie geven zeker het zuiverste Tobeloreesch, d.w.z. zooals het door de bevolking in het centrum van het district gesproken wordt. Dan Mawea, een der laatste dorpen tegen de grens van het district Kau aan. In de persoonl. voornaamw. en ook in eenige aanwijzende, is dit reeds zeer merkbaar. Daarna Pediwang, het eerste dorp in 't district Kau, en Bobale, een eiland, + — 2 uur Zuidelijker, dicht voor de kust gelegen. De meeste afwijkingen vertoonen de woorden waarin een *h* voorkomt, aangezien die hier neiging krijgt, in een *f* over te gaan. Het laatste die van Pasir-poetih in het district Dodinga. De afwijking is hier het grootst, aangezien naast de f hier zelfs de s voorkomt, een letter die in het Tobeloreesch, zooals dat in het centrum van het taalgebied gesproken wordt, constant door de *h* wordt vervangen, zelfs in vreemde woorden die daar gebruikt worden. De N°s 1—18 zijn van Gorua; 19—24 van Kokara-lamo; 25—42 van Wohia, 43—51 van Kupa-Kupa; 52—62 van Mawea, 63—68 van Pediwang; 69—79 van Bobale en 80—94 van Dodinga.

Omtrent de spelling zij opgemerkt, dat deze is, zooals in het Woordenboek der Galèlareesche taal, door den Weleerwaarden Heer M. J. van Baarda. Zijn Hooggeleerde Professor Kern heeft die aldus aan mijn collega aangegeven als de meest doelmatige, en wij volgen dus gaarne den raad van Zijn Hooggel. in dezen. De korte *a*, *e* en *o* klanken worden daarbij aangeduid door een accent, dus à, è, ò. De toonlooze letters door een ˘, dus ă, ĕ, ŏ. Nog de Hollandsche *ie* klank door *i* en de klank der *i* in 't Hollandsch b.v.b. in k*i*kker, door ė. De Holl. *oe* klank door *u*. de Holl. *ui* klank door *öi*. Bij de tweeklank *òĕ*, voorkomende b.v.b. in ròĕhe, is de e niet anders dan een soort overgang tot de volgende letter, zòò kort, dat ik altijd gemeend heb, alleen maar een o te hooren, tot ik door deze verhalen ervan overtuigd werd, dat deze overgangs-ĕ er tusschen hoort. Tusschen *ài* en *àe* is heel weinig verschil in uitspraak, evenals tusschen *oi* en *oe*. 't Zijn allen onderscheidingen, die ik pas door deze verhalen leerde kennen. Ook moet het oor heel scherp zijn om het verschil te hooren tusschen *au* en *ao*, b.v.b. in ho *mau* en ha *mao*. Verschil echter *is* er, dat hoort men duidelijk, mits men er eerst opmerkzaam op gemaakt is. Nog komen voor een *γ*, een onzuivere j, waarbij iets van een *l* gehoord wordt, een t*γ*,

uitgesproken met een sisklank, een λ, het midden houdende tusschen een d en een l, en een ϱ, het midden houdende tusschen een d en een r. Natuurlijk zijn die letters overgangen van de *d* naar de *l* en *r* en van de *l* en *r* weer naar de j, volgens de gewone overgangen, zooals die, volgens Prof. Kern, op meer taalgebieden voorkomen. Ik hoop een en ander duidelijker te kunnen zeggen in het Woordenboek der Tobeloreesche taal, dat ik D.V. hoop te kunnen uitgeven, of in de grammatica, zoo ik het daartoe brengen kan. Tijdens ik nog werkzaam was toch, was ik gewoonlijk met werkzaamheden overstelpt, zoodat ik toen niets heb kunnen doen dan gegevens verzamelen, die nu, tijdens mijn verlof, allen verwerkt moeten worden, zoo mogelijk.

Wat den inhoud betreft, zal men opmerken, dat sommige verhalen meermalen voorkomen. Dit kon natuurlijk niet anders, waar verschillende personen in verschillende dorpen, gaven wat ze kenden. Natuurlijk, dat, waar ik geheel *dezelfde* verhalen vond, ik slechts *één* geef. Waar het echter variaties op hetzelfde thema betrof, gaf ik die allen, zooals ik ze ontving. Eerstens dacht mij dit goed, omdat op die wijze meer gegevens verzameld werden tot juiste kennis der taal, tweedens omdat het niet onbelangrijk is, na te gaan, hoe zulke verhalen in den volksmond gewijzigd worden. Ook zijn het dikwerf allen brokstukken van andere grootere verhalen, waarvan in elke variatie eenige trekken bewaard zijn, die misschien kenners der folklore kunnen dienen, om, met behulp van wat andere volkeren op dit gebied hebben, het geheele oorspronkelijke verhaal saam te stellen.

Ik zal niet trachten deze verhalen naar hun inhoud te vergelijken met die van andere volkeren en stammen. Ik ben overtuigd, op dit gebied niets belangrijks te kunnen leveren en laat dit dus gaarne aan bevoegden over. Dat heel veel overeenkomstigs te vinden is in de Galèlareesche verhalen door den heer van Baarda, is niet te verwonderen, waar de Tobeloreezen en Galèlareezen naast elkaar wonen. Ook met de Lodasche verhalen heeft men veel overeenstemming. Met de Galèlareesche 't meest in de dierverhalen uit de kampong Goroea, 't dichtst bij Galèla gelegen, met de Lodasche meer in de andere soorten. Op de verwantschap tusschen de verhalen over „de sterke Bagindali”, „de sterke Horodo” e.a. met het verhaal van Sesa n' toala, uitgegeven door Dr N. Adriani, wees ik in de aanteekeningen. Ik heb ook nog de „Sangirsche teksten”, mede door Dr. N. Adriani gelezen, zonder echter heel veel overeenkomst met deze Tobeloreesche te vinden.

Dat die verhalen, welke ook bij andere volken voorkomen, niet oorspronkelijk Tobeloreesch zijn, behoeft geen betoog. Er zijn echter verscheidene, die naar hun inhoud best Tobeloreesch van oorsprong *kunnen* zijn, ook onder de dierverhalen. *Of* ze het werkelijk zijn, is een vraag waarop ik niet bevoegd ben te antwoorden. Een groote plaats in het leven der Tobeloreezen neemt deze folklore nu juist niet in. Het zijn slechts weinigen die de verhalen kennen, en men kan heel lang onder hen doorbrengen, zonder zelfs te bemerken dat dergelijke verhalen gekend zijn. Men vertelt ook niet bij openbare gelegenheden of feesten, maar meer in den intiemen kring. Gewoonlijk geschiedt het, — slechts in weinige gezinnen — des avonds, wanneer men zich reeds tot slapen heeft neergelegd, maar den slaap nog niet kan vatten. Men denke aan de lange tijden, die men soms op de slaapplaats doorbrengt. Is het avondeten genuttigd, gewoonlijk omstreeks zeven uur, en men heeft geen bijzondere plannen, b.v.b. om te gaan visschen, of men heeft geen bezoek en geen palmwijn, nu, dan legt men zich eenvoudig neer. Soms begint dan de een of ander te zeggen : ik heb een verhaal. Vertel het maar, klinkt het. De verhaler of verhaalster begint met te zeggen : „Vertelling”, en elk antwoord : „téde”, zooveel als : „wij hooren”. Daarna volgt het verhaal. Na het aanhooren brengt men er kritiek op uit, of wel, een ander voelt zich ook opgewekt, iets te vertellen, en zoo vertelt men door, tot 't gezelschap in slaap gevallen is. Men denke daarbij aan het kleine bestek der huizen. Op de bank onder de voorgaanderij, slapen gewoonlijk al de ongetrouwde mannen naast elkaar. De getrouwden, en de jonge dochters afzonderlijk binnen in het huis, maar de wanden en afscheidingen zijn zóó dun, dat men gewoon pratende, elkaar heel gemakkelijk hoort. De verhalen hebben echter niet in zooverre realiteit voor de lieden, dat men er aan gelooven zou. Men weet van te voren „het is onmogelijk”. Vertelt men iets dat men voor onwaarschijnlijk houdt, of dat al heel ongelooflijk klinkt, dan zegt men : 't is zeker een „totoade” = verhaal. Ook wat men leest omtrent bovennatuurlijke zaken, of omtrent de geestenwereld en het leven hiernamaals, sluit slechts zeer weinig aan bij het gewone geloof omtrent die dingen, en ik heb nooit gemerkt, dat men zich in 't minst stoorde aan wat ten dezen opzichte in de verhalen voorkomt, of er zich op beriep. Ze zijn dus een amusement, meer niet.

Haarlem, Januari 1907. A. HUETING.

I. Gorua.

O mia de o Hàngkura.

O mia de o hàngkura o bole i dàtomo, to ma mia una o gàhi i òlu-òluku wa dàtomo, to ma hàngkura dina o dudungùku. Gèngòka o mòku-mòku ja ino, ja pòka to ma mia gèna, ho ja rubàka, gèngòka to ma hàngkura i òmuku, de gèngòka ma hàngkura gèna w' àto, wa tòλàngă w'àkunua, àto! wa doa wo măngàkunua; gèngòka ma hàngkura gèna w' ato; toa mia na ino la na doa, àhi bole i òmukòka. Ho gèngòka ma mia i öiki ja doa ma bole i òmu-òmuku gèna.

De gènàngă ma hàngkura gèna i gogògĕre ma bole ma timiòka; géngòka ma mia gèna dàku ja òλomòka ma bole o uhàngă moi, de ma hàngkura gèna j' àto, toa mia, tanu ngohi utu de, de ma mia gèna j' àto: dau kàha tuku-tuku, dau kàha tuku-tuku.

De gèngòka ma hàngkura gèna ja tèmo ma miaiλe j' àto: toa mia, nàko o kàho no ihĕne, o kàho i roăngă ngokadina no ma ngumo gèna o bàkoruku. Gèngóka ma mia gèna i haluhu j' àto: nàko ahao to ma ngumo. Ma hutuani ma kàho i roăngă de ma mia gèna i ma ngumo gèna o bàkoruku, de ja tòpŏko o wàma ma hihika, de ma mia gèna i hònĕngòka, de ma hàngkura gèna ja λè, ho ja dèdĕngika. Ho de ma hutuani ma mia ma dodiau i boaino, j' ato: toa hàngkura, ani dèdĕnge mi ma idja; gèngóka ma hàngkura gèna j' àto: hĕheluku mànga dodiau de ka ha òλomo! Gèngòka ma mia motòa gèna j' àto: tupe, tupe, nànga toa nèna ka wo na eluku, nàko nànga dodiauo de! De gèngòka ma mia motòa gèna i liòka ma bĕreraika, o kuăma de o dadàtoko i ma λè. De ma djumàti moiòka i boaino ja tòma ma hàngkura, de ma mia gèna i ulili j' àto: ha utjàtja! toa k' ani wànge nènàngă! Gèngòka ma hàngkura gèna j' àto: nàko ni hi tòma, kiani àhi dapariònóka ni gògĕruku. Gèngòka ma mia gèna motòa i gògĕruku ma hángkura ma dapari-ònòka, de ma hàngkura gèna wa tuduku ma miaika, de i hònĕnge i ma màta-màtàka.

Ia. De aap en de landschildpad. (1)

De aap en de landschildpad plantten bananen. De aap plantte waar de zee over het land (gewoon was) te stroomen, de landschildpad landwaarts op het droge. Toen kwamen de golven en sloegen (tegen die bananen) van den aap aan, dus vielen ze om. Toen waren die van den landschildpad rijp, en toen zeide die landschildpad (dat) hij ze niet kon omhakken, helaas! tot het klimmen was hij niet in staat. Toen zeide de landschildpad: vriend aap, kom hier en klim mijn bananen, die zijn rijp. Dus toen ging die aap klimmen naar die rijpe bananen-vruchten. En toen bleef die landschildpad onder de bananenboom. Toen had die aap daarboven al een heele kam bananen opgegeten, en de landschildpad zeide: vriend aap, geef mij ook een beetje, en die aap zeide.... (deze woorden zijn onzin, die aap zeide maar wat, zooiets als: papperlepap!) En toen sprak de landschildpad zeggende: (riep naar boven) vriend aap, als je honden hoort huilen hier aan den landkant, dan moet je naar beneden springen naar zee op de koraalrotsen. Toen antwoordde de aap, zeggende: indien (ik het hoor) dan pas zal ik springen. Even daarna blaften de honden, en de aap sprong naar beneden op de koraalrotsen, en de citrusdorens (die de landschildpad daar gestoken had) staken hem, en die aap is gestorven, en de landschildpad haalde hem en maakte van zijn lichaam gedroogd vleesch. Dus, niet lang daarna kwamen die aap zijn makkers daar, zeggende: vriend landschildpad, we (willen) ons je gedroogd vleesch koopen. Toen zeide die landschildpad: bedriegers (zijn jullui toch), zouden wij (landschildpadden) onzen makker opeten! Toen zeiden die vijf apen: toepe, toepe! onze vriend hier beliegt ons, zou dit onze makker zijn? Toen keerden die vijf apen terug naar hun dorp, om lans en schild zich te halen, en na een week kwamen ze om dien landschildpad te dooden, en die apen juichten, zeggende: ha oetjatja! vriend, dit is maar je (laatste) dag! Toen zeide de landschildpad: als ge me dooden (wilt) moet ge in mijn schoot (komen) zitten. Toen gingen die vijf apen in die landschildpad zijn schoot zitten en die landschildpad stak die apen, en ze zijn allen gestorven.

II. Gorua.

O mia de o hàngkura.

O mia de o hàngkura o bole i ma dàtomo, to ma mia o gáhi i òlu-òluku, to ma hàngkura o dudungòka. Gèngòka o mòku-mòku ja ino ja pòka to ma mia, ho i λàhinóka, gèngòka to ma hàngkura i òmuku, de ma hàngkura gèna j' àto, toa mia, na ino la no na doa o bole. Gèngòka ma miaō gèna ja ika ho ja doa. De ma hàngkura gèna j' àto: toa mia; tanu ngohi utu, gèngòka ma mia gèna j' àto: dau ka ha tuku-tukuòhi.

De gèngòka ma hàngkura gèna j' àto iti ma kài! de ma mia gèna j' àto: i momĕhèmoro, tjawali ma kài. Ho de gèngòka de ma hàngkura gèna ja pòaokaua de o rityа o utu moi jo gogilòliti, de ma mia gèna i leha j' àto: toa hàngkura gèna k'ani kia no gogilòliti? Gèngòka ma hàngkura gèna j' àto: ma koano awi ràpa-ràpa. Gèngòka ma mia gèna j' àto: tanu utu ha tàili, de gèngóka ma hàngkura gèna j' àto: nàko no hi àhoko la to haluhua, ngaroko na òλomo. De gèngòka ma hàngkura gèna o gòta ma timiòka ja ika i ma riridi i higihe-gihĕne; ma hutuani ma mia gèna ja poaka j' àto: toa hàngkura u! i haluhua, ho de ma moioli i àhoko, ko i haluhua, de ja ika ho ja òλomo, de gèngòka ma mia gèna ja hihi, ma ritya ma kiriti de ma hiràngutn i ma hinauhòka. De gènangòka o dodihali jo gogilòliti, de ma mia gèna i leha j' àto: toa hàngkura gèna k'àni kia? Ma koano awi bulu. Gènangòka ma mia gèna j' àto: tanu ho ma hibulu, de ma hàngkura gèna j' àto: nàko no hi àhoko, la to haluhua, ngaroko no ma hibulu. De gèngòka ma mia gèna i àhoko j' àto: toa hàngkura u! I haluhua, Gèngóka ma mia gèna ja λè de i ma hibulu, de ma dodiha gèna ja pàkiti ma miaika, de ma mia gèna j' àto: tupe, tupe, àhi toa nènángă ka wo hi eluku, na ka o dodiha de! Ika ja bòtokali ma hàngkura gèna jo gogilòliti o òhumu de ma igutòka; gèngòka ma mia i leha j' àto: toa hàngkura gèna k'ani kia? Ma koano ài λihàngă, de ma mia gèna j' àto: tanu ha tidingi! Uha, dòne ma koano wo ihĕne ma ilingi de wo hi ngamo, de ma mia gèna j' àto: iti ha pòpŏto. Gèngòka ma hàngkura gèna j' àto: nàko no hi àhoko la to haluhua, ngaroko na tidingi, Gèngòka ma mia gèna i àhoko: toa hàngkura u! i haluhua! Gèngòka de ma mia gèna ja ika ho ja tidingi: de jo guràpe, jo gòli-gòli, ho ma mia gèna ma kiriti de ma hiràngutu i ma hinauhòka. Gèngòka ma mia gêna i ma ditilaika o luhungòka, de ma hàngkura gèna ja ino j' áhoko: toa

mia u! Ko i haluhua! Gèngòka ma hàngkura gèna ja ika i hidàhe, àto: ja ika ma luhungu ma goronàka gèna i orĕhe, de ma kiriti i ma hinauhòka. Ho de gèngòka de ma hàngkura gèna i leha j'àto: i ni dodòa, ho n'orĕhe? De ma mia gèna j'àto: la gènàngă ngòna no hi elu-eluku de! De ma hàngkura gèna j'àto: ni kiòhikòka, utuòhi, ngònaō no hi elu-eluku. Gèngòka ma hàngkura gèna ja λè o dudutuku ma ngòhaka moi, de ja tutuku gadàku ma haekuku, ho i hònĕngòka ma mia gèna.

II*a*. De aap en de landschildpad.

De aap en de landschildpad plantten zich bananen; die van de aap (werden geplant) waar de zee overstroomde, die van de landschildpad (werden geplant) op het droge. Daar kwamen de golven en sloegen tegen die van de aap aan, dus dreven die weg. Toen werden die van de landschildpad rijp, en die landschildpad zeide: vriend aap, kom hier en klim voor ons de bananen. Toen ging die aap ook daarheen, dus klom hij die bananen-vruchten. En de landschildpad zeide: vriend aap, toe, geef mij een beetje. Toen zeide die aap: je moet beneden nog maar wat trappelen (ik weet niet zeker of dit de beteekenis is), en toen zeide de landschildpad: al is het de schil maar, en de aap zeide: het lekkerste (heel lekker) zijn alleen maar de schillen. Nu, toen kon de landschildpad het niet meer uithouden, en zij maakte een omheining en plantte Spaansche peper, en die aap vroeg, zeggende: vriend landschildpad, wat is dat van je, daar je omheen loopt? Toen zeide die landschildpad: des Konings specerij. Toen zeide die aap: laat me er een beetje van probeeren, en toen zeide die landschildpad: indien je me roept, en ik niet (meer) antwoord, eet er (dan) maar (van). En toen ging die landschildpad heel stil onder een boom zitten luisteren; even daarna riep de aap, zeggende: vriend landschildpad ho! er kwam geen antwoord, dus riep hij nog eens, maar er kwam geen antwoord, en zij ging en ze at. En toen maakte het die aap zoo heet, (want) die Spaansche peper bestreek het slijmvlies van zijn neus en van zijn mond. En toen toen ging hij (die landschildpad) weer om een slang heen loopen, en de aap vroeg, zeggende: vriend landschildpad, wat is dat daar van je? Des Konings lendenband. Toen zeide die aap: toe, laat hem me eens ombinden? En die landschildpad zeide: als ge me roept, en ik niet (meer) antwoord, doe hem dan maar om. En toen riep die aap zeggende: vriend landschildpad ho! Er was

geen antwoord. Toen nam die aap het (die slang) en bond het zich om, en die slang bond die aap, en die aap zeide: toepe-toepe! mijn vriend hier heeft me maar wat belogen, dit is immers een slang! Vooruit, toen dat afgeloopen was, liep die landschildpad weer rondom wespen met hun nest. Toen vroeg de aap zeggende: vriend, wat is dat van je? Des konings bekken! En de aap zeide: laten we er op stompen (maar de landschildpad antwoordde): neen, dat niet de koning dat geluid hoort en hij tegen mij opspeelt. En de aap zeide: laten we er dan maar op kloppen. Toen zeide de landschildpad: als je me roept, en ik antwoord niet, kan je er wel op stompen. Toen riep die aap, vriend landschildpad ho! Het antwoordde niet. Toen ging die aap en hij stompte, en (de wespen) kwamen er uit dringen, zij staken en staken, zoodat ze de neus en mond van die aap van binnen bedekten. Toen sleepte die aap zich in een rijstblok, en die landschildpad kwam (en) riep hem: vriend aap, ho! Maar hij antwoordde niet. Toen kwam die landschildpad al sluipende vooruit, helaas, als zij er kwam, (lag die aap) in het blok te schreeuwen, en hij had zich heelemaal besmeerd met zijn speeksel. Dus toen vroeg die landschildpad zeggende: wat scheelt je dat je huilt? En die aap zeide: ja, gij hebt mij belogen immers! En die landschildpad zeide: ben je er heelemaal in gebaad (in de ellende of in het speeksel), nog een beetje, jij hebt ook tegen me gelogen. Toen haalde die landschildpad een stamper, en hij stampte van boven op (de aap zijn) hoofd neer, zoodat die aap gestorven is.

— — —

III. Gorua.

O Mia de o Hàngkura.

O Hàngkura de o mia i ma higaro i öiki i goaha, gèngòka ma hàngkura gèna j' àto: toa mia, nàko o mumuru na màke de na tyo na kèkĕte. Gèngòka de i ma djobo i goaha, gèngòka ma mia gèna ja màke o mumuru hinòto, de i higàhoko j'àto: toa hàngkura toa hàngkuru ma mumuru daèna hinòto. Gèngòka ma hàngkura gèna j'àto tàitika na tyo, done i oara, gèngòka ma mia gèna ja ika de ja tyo ja kèkĕte, ho ja tòpoko hiadono ja biha! Gèngòka ma mia gèna i ari de j'àto: toa hàngkura no hi eluku, ma t'öiki to ma ngoho àhi dimŏ-dimŏno. Gèngòka de ma hàngkura gèna j'àto: nàko ni hi tòma kiani nèngòka ni ja ino de ni ma iduòka. Gèngòka ma mia gèna i öiki ma dimŏno jo ma ngoho, ho

de ja ino, de ma mia gêna j'àto: toa hàngkura, nàko mi ma iduòka uha no mi tòma, hĕbàbu nàko no mi tòma, done mia dodiauo i ni duhuku, gadina i ma ngiunika ho. De gèngòka ma hàngkura gêna j'àto ngaro ko ni ma iduòka ko ti ni dodòaua. Ho gèngòka ma hàngkura gèna i öiki ja lingiri ma mia ma dodiauo; gèngòka de ja iha ma hàngkura gêna ko ja màkeua ma mia ma dodiauo. Gèngòka ma hàngkura gêna i lio, àto, ja ika, ma mia de ma dodiauo gêna ja kiòkòka. Gèngòka ma hàngkura gêna ja λè o gòta ma dobiki moi, de ja ika ja gòhara ma mia gêna ja tèngo-tèngo.

IIIa. De landschildpad en de aap.

De landschildpad en de aap wachtten elkaar op, om op de (bij ebbe) droog geloopen klippen schelpdieren te zoeken. Toen zeide de landschildpad: vriend aap, als je een zeëegel vindt, moet je die stijf vastknijpen. Toen ze liepen op de klippen te zoeken, vond de aap twee zeëegels, en hij riep (om hulp), zeggende: vriend landschildpad, vriend landschildpad, hier zijn twee van die zeëegels. Toen zeide de landschildpad: grijp ze gauw beet, dat ze niet wegloopen. Toen kwam die aap en greep en kneep, dat zij (de stekels) staken hem, totdat hij pijnlijke wonden had) totdat ze hem vergiftigden). Toen huilde die aap en zeide: vriend landschildpad, je hebt me belogen, maar ik ga mijn ouders halen. Toen zeide de landschildpad: als ge me (wilt) dooden, moet ge hierheen komen en (hier) slapen. Toen ging die aap om zich zijn ouders te halen; dus kwamen ze en de aap zeide: vriend landschildpad, indien wij slapen, moet ge ons niet dooden, want als ge ons doodt, dan zullen onze makkers u doodschieten, gindsch aan den landkant hebben ze zich verborgen. En toen zeide de landschildpad: ga jullui maar slapen hoor! ik zal jullui immers niets doen, dus toen ging die landschildpad die apen hun makkers zoeken, en als hij aan den landkant gekomen was, die landschildpad, vond hij de makkers van dien aap niet. Toen keerde die landschildpad terug, en, kijk, als hij kwam, sliepen die aap en zijn makkers. Toen haalde die landschildpad een stuk hout, en hij kwam en sloeg al die apen een voor een (dood.)

IV. GORUA.

O Hàngkura de o Mia ma totoade.

O mia de o hàngkura i ma higaro i öiki o ugaka i ma nguru Gèngòka i öiki i tàgi, de ja màkeika o ugaka o utu moi, gèngòka ma mia gèna j' àto: toa hángkura, ngòna na hira na uru, la, nàko n' àkunua, de àha ngohioli. Gèngòka ma hàngkura gèna ja uru de ko j' àkunua. Gèngòka ma mia gèna ja gogingi ma hàngkuraika gèngòka ma hàngkura gèna, ja tòhata, ho i gògĕruku ma ugaka ma timiòka. Gèngòka ma mia gèna j' àto: toa hàngkura i ni dodòa, ho no gògĕruku o ugaka ma goàka? Gèngòka ma hàngkura gèna j' àto: i howono, ngòna no hi eluku, n' àto o ugaka ho ma nguru, ho, de ha ino no hi huloko ka ngohi to uru ho ko t' àkunua! Gèngòka ma mia gèna j' àto: ngohi ko to ni elukua, ho ta goungu t' àto o ugaka ho ma nguru. Gèngòka ma hàngkura gèna j' àto: toa mia, ngohi ko hi tòhatokakua, ho ngònali no uru ma ugaka. Gèngòka ma mia gèna ja uru o gáhumu moi téro-tèro, de ma ugaka gèna ka i màta i rubaika, Gèngòka ma mia gèna j'àto: toa hangkura, ho ka ngòna bari la o ugaka moi ō de na uru n' àkunua. De gèngòka ma hàngkura gèna j' àto: toa mia uha i ni tòhata, la h'öiki ho ma goaha. Gèngòka ma mia gèna i leha j' àto: toa hàngkura dòne ngohi ta màke o nauŏko? De ma hàngkura gèna j' àto: o nauŏkua. Gèngòka ma mia gèna j' àto: ho kia? Gèngòka ma hàngkura gèna j' àto: o mumuru, de nàko hàra moi gèna ha màkeika, de na tyo na kĕkèkĕte. Gèngòka i öiki de ja màkeika o mumuru hinòto; gèngòka ma mia gèna ja tyo ja kĕkèkĕte, de ja tòpoko ma giamika, Gèngoka ma mia gèna i ari de j' àto toa hàngkura ka no hi eluku ho ngohi to gàhe o djumàti moiòka, ngohi de àhi dodiauo mi ja ino mi ni paràngi. Gèngòka ma hàngkura gèna j' àto: nàko ni hi paràngi, kiani àhi taratibiòka ni gògĕruku. Gèngòka ma mia gèna j' àto: ngohi dika t'òluku, hĕbàbu ngohi to ihe-ihĕnòka, ngòna ani taratibiòka na tòma i woi i bòto. Gènàngòka ma hàngkura gèna j' àto, nàko n' òluku, ngohi ō to ni ributua. Gèngòka ma mia gèna j' àto: gèna bari, ho uha no hi ributu, la o djumàti moiòka, de mi ja ino mi ni paràngi. Gèngòka ma hàngkura gèna j' àto: ngaro ko ni ja ino dika. Gèngòka ma hàngkura gèna j' àto: náko ni ja ino, kiani o humu moi ni hàiti la to hònĕnge de ni hi hibàiti gènguku. Gèngòka ma mia gèna j' àto: ngohi t' òluku to haiti, hĕbàbu náko to hàiti o humu dòne no hi pòhuku de to hònĕnge.

— — — —

IVa. Vertelling van de landschildpad en de aap.

Een aap en een landschildpad haalden elkaar over, om suikerriet af te gaan kappen. Dus gingen ze en ze vondene en stam suikerriet. Toen zeide de aap: vriend landschildpad, gij moet eerst afhakken, en als je niet kunt, dan kom ik nog. Toen (probeerde) de landschildpad af te hakken, en ze kon maar niet. Toen grijnsde de aap tegen de landschildpad, dus werd die landschildpad kwaad, dus ging hij onder het suikerriet zitten. Toen zeide de aap: vriend landschildpad, wat scheelt er aan dat je onder het suikerriet gaat zitten. Toen zeide de landschildpad: er scheelt aan, dat jij me bedriegt, je zegt: *wij* gaan suikerriet afhakken, doch als we hier komen, beveel je *mij* dat ik moet afhakken, dus dat kan ik immers niet. Toen zeide de aap: ik heb je immers niet belogen, dus ik meende het werkelijk (was in ernst) (als) ik zeide: laten *wij* suikerriet gaan afhakken. Toen hakte (beet) die aap suikerriet af, juist een stam, en dat suikerriet viel heelemaal om. Toen zeide de aap: vriend landschildpad, iemand zooals jij, en ook maar één suikerrietstam afhakken, kunt ge niet. En toen zeide de landschildpad: vriend aap, wees niet boos, en laten we gaan toespijs zoeken op het droge strand. Toen vroeg de aap, zeggende: vriend landschildpad krijg (vind) ik dan visch? En de landschildpad zeide: visch niet. Toen zeide de aap dus: wat dan? Toen zeide de landschildpad: zeeëgels, en als je er eenmaal een vind, moet je hem stijf vastgrijpen. Toen gingen ze en ze vonden twee zeeëgels. Toen greep die aap ze stijf vast, en (de stekels) staken in zijn hand. Toen weende die aap en zeide: vriend landschildpad, je hebt me maar belogen, dus beloof ik (je) na een week komen ik en mijn kameraden je beoorlogen. Toen zeide de landschildpad indien gij mij bevecht, moet je in mijn schoot komen zitten. Toen zeide de aap: dat wil ik maar niet, want ik heb gehoord, dat gij in je schoot al velen gedood hebt. Toen zeide de landschildpad: indien ge niet wilt, zal ik je er niet lastig om vallen. Toen zeide de aap: dat is het, dus val me niet lastig, en over een week komen we (om) je te bevechten. Toen zeide de landschildpad: kom jullui maar. Toen zeide de landschildpad (nog) als jullie komen, moet je een put graven, en (als) ik gestorven (ben) dan begraaf je me daarin. Toen zeide de aap: ik wil niet graven, want als ik een put graaf, dan gooi je me onder het zand, en ik sterf.

V. Gorua.

O mia de o hàngkura.

O mia de o hàngkura i öiki i paràngi, Gèngòka o dodiha moi ja màkeika, de ma dodiha gèna j'àto: toa k'ika ni öiki? Mï paràngi! Gèngòka ma dodiha gèna j'àto: tanu ti ni mòtĕke, de gèngòka ma mia de ma hàngkura gèna j'àto: na ino dika, o ngòhaka o nauru ho. Gèngòka ma dodiha gèna i öiki ja mòtĕke; ma hutuaniua, ja màkeika o mia hinòto de o kariànga moi. Gèngòka ma mia de ma hàngkura gèna i leha: ngini gèna k'ika ni öiki? Gèngòka ma mia hinòto, de ma kariànga moi gèna i haluhu j'àtò: mi ni goăna ngini. Gèngòka ma mia de ma hàngkura gèna j'àto ni mi goăna ngomi, gèna mia howono òkia? Gèngòka ma mia hinòto gèna j'àto: òkiaua ma mi ni goăna mi ni tòma. Gèngòka ma mia de ma hàngkura gèna j'àto: ngaroko ni ja ino la ho makobotòka. Gèngòka ma mia hinòto gèna ja ino de i ma tèke-paràngi. Gèngòka ma dodiha gèna i kiniki ja tuduku ma mia gèna, hiadono i hònĕnge i ma màta- matàka.

V*a*. De aap en de landschildpad.

De aap en de landschildpad gingen (uit) om te vechten. Toen vonden zij een slang, en die slang zeide: vrienden, waar ga jullui heen? Wij (gaan) vechten. Toen zeide de slang: laat ik maar met jullui meegaan, en toen zeiden de aap en de landschildpad: (2) Kom maar hier, (wij zijn) immers jongelingen! Toen ging die slang en volgde: niet lang daarna troffen ze twee apen en een leguaan. Toen vroegen de aap en de landschildpad: waar ga jullie heen? Toen antwoordden die twee apen en die leguaan, zeggende: we wachten jullui op! Toen zeiden die aap en die landschildpad: wat hebben we misdaan, dat je ons opwacht? Toen zeiden die twee apen: niets, maar we wachten jullui maar op om jullui te dooden. Toen zeiden die aap en die landschildpad: kom jullui maar op, dan zullen we het met elkaar uitvechten. Toen kwamen die twee apen en vochten met elkaar. Toen vervolgde die slang die apen, en stak ze, totdat ze allemaal dood waren.

VI. Gorua.

O Kàho ma totoade.

O kàho moi i öiki o hònganika. Gèngòka ma kàho gèna ja màkeika o mia moi de o hàngkura moi. Gèngòka ma kàho gèna i leha j'àto: toa mia ngini gèna ni hinòto ni hi mòtĕke ngohi, la h' öiki àhi bĕrèraika; gèngòka ma mia de ma hàngkura gèna j'àto: nàko mi ni mòtĕke kiani ani bĕrèra ma digi-digino, de mi ni mòtĕke. Gèngòka ma kàho gèna j'àto: duru ma digi-digino àhi bĕrèra, ho ngaroko ni hi mòtĕke! Gèngoka ma mia de ma hàngkura gèna j' àto: nàkoho ho ma djobo. Gèngòka ma kàho gèna j'àto, nàko ho ma djobo, de nia làko ni ja ruhutòka. Gèngòka ma mia de ma hàngkura gèna i ma ruhutòka; gèngòka ma Kàho gèna i hidjobo ma mia de ma hàngkura. Gèngòka ho de ma wànge tumidi de ma hutu tumidi ma kàho ma bĕrèraika j'adonòka. Gèngòka ma mia de ma hàngkura ma làko ja hĕlèngaile, o inomo de o ngòĕre de o ali-ali iti gènàngă dau i rupa-rupa o baràngi. De ma kàho gèna j'àto: ngohi nènàngă to hònĕnge de to wàngo ngini ti ni tòfo hĕbàbu òkia? Ngohi to tàgi, de ti ni màkeika o hònganòka, nia mamàtaō i wènga-wènga hòka, hĕbàbu i ni hàhini, dàdi ngohi ti ni dòra ho ti ni ao, nèna àhi bĕrèraino. Gèngòka ma mia gèna j'àto: nàko no mi dòra, kiani o ali-ali, o guràtyi no mi ike. Gèngòka j' àto nàko ni jo mau o ali-ali de nia làko ni ja ruhutuku la de to tèmo t'àto ni ja hĕlènga gèna ngaroko ni ja hĕlènga. Gèngoka ma hàngkura gèna j'àto toa kàho: nàko no hi dòra ngohi, ngaro uha to ma ruhutu la ngohi to gògĕre, ngònàka la ho pirityaja hiadono i na timŏno, hiadono ho hònĕnge, duga-duga dàke-una moi ho wi pirityaja.

Gèngòka ma kàho gèna j'àto: i goungu, ngòna duru no pirityaja de ma Djou, ho duru no pirityaja na gougoungu, hopaja nàko no hònĕnguku, ngòna, na màke o ngèkomo.

VIa. Het verhaal van den hond. (3)

Een hond ging naar het bosch (en) daar trof die hond een aap en een landschildpad. Toen vroeg die hond, zeggende: vriend aap, volg gij tweeën mij; dan gaan we naar mijn dorp toe. Toen zeiden de aap en de landschildpad: als we met je mee (zullen) gaan, (dan) moet je dorp heel dicht bij zijn, (en) dan (zullen) we met je meegaan. Toen zeide de hond: mijn dorp is heel dicht bij, dus, ga

maar met me mee. Toen zeiden de aap en de landschildpad: dan zullen we maar gaan vertrekken. Toen zeide de hond, als we vertrekken dan (moet) je je oogen sluiten; toen sloten de aap en de landschildpad hun oogen (en) toen bracht de hond die aap en de landschildpad weg, zoodat ze na zeven dagen en zeven nachten in het dorp van den hond gekomen waren. Toen openden de aap en de landschildpad hun oogen (en zij zagen): eten, en sarongs, en ringen, ja alle soorten van goederen. En de hond zeide: ik zal jullui hier onderhouden, bij mijn dood en bij mijn leven (wat er ook gebeuren moge); waarom? Ik ging, en ik trof jullui aan in het bosch, je buiken zelfs klopten (van den honger), want jullui leed honger, dus had ik medelijden met jullui, dus nam ik jullui mee hier naar mijn dorp. Toen zeide die aap: als je medelijden met me hebt, moet je me een gouden ring geven; toen zeide hij (de hond) indien gij een ring wilt, dan moet je je oogen dicht doen, en (als) ik (dan) spreek zeggende: doe open, doe ze dan maar open. Toen zeide die landschildpad: vriend hond, als je met mij medelijden hebt, laat ik (dan) maar niet mijn oogen sluiten, en ik blijf (dan) bij u, en we gelooven totdat we oud zijn, totdat we sterven, alleen maar gelooven we aan den eene daarboven. Toen zeide de aap: werkelijk, gij gelooft sterk aan den Heer, dus (moet) ge maar werkelijk gelooven opdat ge wanneer ge gestorven zijt, den (rechten) weg vindt.

VII. Gorua.

Totoade de o njawa de o dodiha.

Muna de ami ròkata de mànga ngòhaka ja hinòto, mo ma tèngo o dòdoto, mo ma tèngo o riaka. Gèngòka ma ngòhaka gèna ja hinòto ko jo lamokoàhi, de màng'àma w'öik'òka o bĕrèra moiika. De gèngòka màng'ajo ma huloko o gòta jo λè ma ngòhaka gèna ja hinòto ma ria-dòdoto. Gèngòka òna gèna j'öiki jo λè, ja ika ma dòdoto ma màke, ma riaka ma màkeua, hiadono o wànge butàngaino ka ho kogènăngă. De j'öiki ma moioli, ma riaka gèna ma màkeika o dodiha moi, de ma dodiha gèna j'àto: ngòhaka, beika, na inohi. Gèngòka muna ma ika, de ma dodiha j'àto: ngohi to ni moλòka ngòna. Gèngòka muna gèna m'àto; nàko àhi àma, la ni lingiri, ni màke, de no hi moλòka. Gèngòka ma dodiha gèna j'àto: ja dodòa ho to wi màkeua, de muna gèna m'àto: nàkoho n'öiki no wi lingiri, de una w'àto: nàkoho, o gòta o nikutu moi nèna, no mi

dòtak'ikàhi ngoni ajo, la ngòna na iuo, h'öiki ho wi lingiri ani àma. Géngòka muna m'öiki, ho mo liòka géna ma dodihaino. De géngòka una géna ma dodiha wo leha w'àto: na tòtakòka? De géngòka muna géna m'àto: ia ta tòtakòka. De una ma dodiha géna w'àto: na ino la hi lingiri ani àma; de muna m'àto: ilaha! ngohi ta ikaua ko ha gurutika ho, bòto de ka ho ma dàgi! De génăngòka ma dodiha géna j'àto na ino la àhi pòrĕtòka no ma tamiλe. Géngòka munàngă m'öiki, ho mo ma tamiλe ma dodiha ma λòkuòka, de i ma djobo, i wi lingiri, o hutu de o wànge ho kogénăngă i bòto. Géngòka ma hutu tumidi de ma wànge tumidi j'adonòka géna ami àma ài bĕrèraika, de ma dodiha j'àto: ngohi néngòka to gogògĕre, la ngòna n'öiki ani àma ni lega. Géngòka dòka de muna m'àto: ia nàkoho, t'öiki. De ma ika: m'àma géna wo leha: he ngòhaka, no dodòa na ino o bĕrèra ho kogéna ma gurutika dé? De muna géna m'àto: àma ngohi ta howonòka, ngaro no hi tòmàka ma ngohi ka ta tarima ma rè-rè. De m'àma géna w'àto: ka ni dodööha? O dodiha j'àto i hi moλòka, ho ta ino ngònaino. De m'àma géna w'àto: n'öiki ni hingàhu o dodihaika n'àto: nàko w'ao àhi ngòtiri de i ni ma moλòka. Géngòka munàngă m'öiki mo hingàhu ma dodihaika, de ma dodiha géna j'àto: ngaro uha géna, ngaro utuòhi ka to măngàku ma rè-rè. De géngòka ma dodiha géna j'àto n'öiki, ni hingàhu, n'àto: ngaro uha géna, la ngaro utuòhi ma ka i ja òaka. Géngòka munàngă m'öiki mo hingàhu ami àmaika, de m'àma géna w'àto: n'öiki, ni ngoho o dodiha, la h'öiki. Géngòka munàngă m'öiki mo hingàhu ma dodihaiha géna m'àto: àhi àma bari na ika la ho ma djobo. Géngòka ma dodiha géna i öiki. De géngòka ja ika ma dodiha géna i tèmo j'àto: ani àma ni riwo wo hibarĕne awi huhugara, de awi bàhuku de awi gogori. De géngòka i hibarĕne i bòto, de ma dodiha géna j'àto, beika, ho harĕne. De géngòka ònàngă jo harĕniλe, de ma dodiha i ma totiàiòko, de ma dodiha géna i ma küuwĕruku, de ma ngòtiri géna i ma tàiiλe géna ma dodiha ma λòkuòka. De i ma djobo o hutu de o wànge géna ka ho kogéna i bòto, de ma wànge tumidi de ma hutu tumidi, màngă bęreraika j'adono. De géngòka ja ika, ma dodiha géna o gàkăna moi ja λèino de o tau moi ja tulada, daéna o tònakòka, de ja λè o tua ma gare-garehe moi de i hitamunuku, de ma dodiha géna j'àto: nàko i gougoungu, la ngohi nénàngă ma Djou ài ngòhaka, de ài danongua: o tua néna to hitamunukn, de ta hĕlènga, de òkia-kiaua i dàdi, ma nàko i gougoungu ngohi néna ma Djou ài ngòhaka de ài danŏngo o tua

ma gare-garehe nèna ta hělèngaiλe, de o tau moi, hăgàla momanarama ka o guràtγi ma rè-rè. Ho de wa hělèngaiλe o tau moi ma amoamoko i dàdi. De una gèna wo wòhama wo ma pàkeàngi dòka ma tau ma goronàka. De gèngòka ho de wo ma pàkeàngi i bòto, de wo hupuino o ngòranòka, de wo gògĕruku o kuruhi o guràtγiòka, de gèngòka ngoi hekata awi dàtekòka mo kàoko, de una w'àto: na ino ngòna, ani ròkata ngohi ho! De muna gèna m'àto: ngohi ngòn'ua àhi ròkata, hăbàbu ngòna to ni lega-lega gèna o koano ma ngòhaka moi, hăbàbu ngohi àhi ròkata o dodiha. De una gèna w'àto: ngohi nèna o dodiha. De muna m'àto: koali ngònaua, ngohi àhi ròkata o dodiha. De una gèna wo poakaua, de wo ma hinoa gèna awi tàkihumu, de wo dàdiòka o dodiha, de muna gèna m'àto: i goungu, ngohi àhi ròkata ngòna. De gènàngòka ami àma de muna de ami ròkata, o dodiha gèna, i ma pàkeàngi de j'öiki jo pàhiăra ma dodiha ngoi hekata ngomi ajo ami tau ma dàtekòka. De ma dodiha ngoi hekata ngomi ajo gèna mo mi tèmo ami ngòhaka o riak'ika gèna, m'àto: Akudu, no mi legàhi ngoni dòdoto de ani àma danènguku de ngoni dòdoto ami ròkata, de ma ngòhaka gèna j'àto, ajo ngohiō t'öiki, to lingiri o dodiha la ho dàdi ho ònàngoli. De gènàngòka, muna ngomi ajo gèna ka mo himòtĕke. Bòto ma ngòhaka gèna i öiki, de ma gumi-lamo mo i ma màkeika, de muna gèna m'àto: ngòna de ngohi ho ma moλòka, de ma dodiha o gumi-lamo gèna j'àto: n'öiki na hiraika la àha to ni niki; munàngă m'öiki ma hiraika de m'adono mànga tauika, ngomi ajo gèna mo leha: na màkeòka ma dodiha? De muna gèna m'àto nèngino nagàka ajo! De gèngòka ngomi ajo gèna m'àto: no wòhamòka dòka o tau ma goròṅaika, dòne ma dodiha ja ino, de ko i ni màkeua ho! De gèngòka munàngă mo wòhamòka, de ngomi ajo gèna mo mi hidotĕbènòka. De gèngòka ngomi ajo gèna mo ma lega ma gumi-lamo dòkèngino ma àkiri ka i hia-hiara; de ngomi ajo gèna m'àto; àhi ngòhaka, no ma riridi, ma dodiha gèngika i wòhamòka ho. De ma dodiha o gumi-lamo gèna i wòhamika, de ngomi ajo mo higihĕne gèngika dòka i popòkòka, i mi pàkiti ho, de ngomi ajo gèna m'àto: àhi ngòhaka to ni dòra ma àmolă to ni tòtòkiaokaua, hăbàbu o ngòrana i kutγi i hohònĕngòka. Ho de ma hutu hàngeòka, ngomi ajo gèna o bounu m'ame, ho de ma hĕlènga o ngòrana, ami ngòhaka gèna i hònĕngòka, hiadono ami bounu i hupu.

———

VIIa. Vertelling van de menschen en de slangen. (4)

Zij had een man, en hun kinderen waren twee, de eene dochter was de jongste, de eene dochter was de oudste. Die twee kinderen waren nog niet groot, (5) toen hun vader wegging naar een ander dorp. En eens gebeurde het dat hun moeder die twee gezusters uitzond om hout te halen. Toen gingen ze het halen, aangekomen zijnde vond de jongste (hout) de oudste vond niet, tot zes dagen lang (gebeurde dit) al zoo maar. En als ze weer eens gingen vond de oudste een (6) slang, en die slang zeide: kind, wel, kom hier nog wat naar toe. Toen ging zij, en die slang zeide: ik (wil) met je trouwen. Toen zeide zij: indien gij mijn vader zoekt en hem vindt, dan (zult) ge me trouwen. Toen zeide die slang: waarom zou ik hem niet vinden? En zij zeide: goed, ga (dan) heen en zoek hem. En hij zeide: goed, breng gij dezen bundel hout eerst naar uwe moeder en kom gij dan hier naar toe, (dan) gaan wij uw vader zoeken. Toen ging zij en dus keerde zij terug naar de slang toe. En toen vroeg hij, de slang, heb je het gebracht? En toen zeide zij: ja, ik heb het gebracht. En hij, die slang, zeide: kom hier dan gaan we uw vader zoeken en zij zeide: ben je mal, ik ga niet (want) het zal heel ver zijn, en dan moeten we het maar loopen. En toen zeide die slang: kom hier en ga op mijn rug zitten. Toen ging zij, dus ging ze boven op die slang zitten, en zij vertrokken (om) hem te zoeken, gaande maar dag en nacht zoo door aan een stuk. (Zoo waren ze gegaan) zeven (7) dagen en zeven nachten, toen ze kwamen aan haars vaders dorp, en de slang zeide, ik blijf hier en gij gaat om Uw vader te zien. Toen zeide zij daar: ja, 't is goed, ik zal gaan. En zij kwam aan en die vader vroeg: wel kind, wat moet je hebben, dat je naar een dorp komt, dat zoo ver weg ligt? En zij zeide: vader, ik heb verkeerd gedaan, ofschoon je me ook vermoorden wilt, het is me alles goed. En die vader zeide: wat is er met je dan gebeurd? (Zij zeide): een slang zeide (dat) hij me trouwen (wilde), dus kom ik hier bij u. En de vader zeide: gaat aan die slang kennis geven, zeggende: als hij mijn prauw brengt (trekt) (dan mag) hij je trouwen. Toen ging zij het te kennen geven aan de slang, en die slang zeide: niet (alleen maar) dat hé, ofschoon nog een beetje meer, maar ik neem het allemaal op me. En toen zeide die slang: ga, geef uw vader te kennen, ofschoon niet dat, ofschoon nog wat meer, maar het is goed. Toen ging zij het haar vader te kennen geven, en die vader zeide: ga, haal die slang, opdat we gaan. Toen ging zij

het die slang te kennen geven, zeggende: gij zoudt naar mijn vader toe gaan, opdat wij vertrekken. Toen ging die slang. En daar gekomen zijnde, sprak die slang, zeggende: help je vader om zijn schaaf, zijn bijl en zijn boor te laden. En als ze het alles geladen hadden, zeide die slang: komaan, we stappen in de prauw. En als zij er in geklommen waren, gooide die slang zich om rechtuit in zee, en die slang draaide zich om, en hij beurde die prauw op boven (op zijn rug). En hij vertrok, dag en nacht al maar door, en na zeven dagen en zeven nachten waren ze tot aan hun dorp gekomen. En als ze daar aangekomen waren, haalde die slang een mes naar zich toe, en teekende daarmee een huis, daar in den grond, (8) en hij haalde een witten hoofddoek, en dekte die (over zich heen), en die slang zeide: indien ik werkelijk geen kind en geen kleinkind van den Heer ben, dan zal ik me met dezen hoofddoek bedekken en hem weder opbeuren, en er is niets gebeurd, maar indien ik werkelijk een kind en een kleinkind van den Heer ben, (dan) zal ik dezen witten hoofddoek opbeuren, (en er zal wezen) een hnis waarvan al de materialen van louter goud zijn. Dus nam hij hem op, en een groot huis was er geworden. En hij ging er in, hij kleedde zich gindsch in het huis. En als hij zich gekleed had, kwam hij door de deur naar buiten, en hij zat op een gouden stoel. En toen kwam zijn vrouw langs zijne zijde zeewaarts, en hij zeide: kom jij hier, ik ben immers je man. En zij zeide: jij bent mijn man niet, want ik zie u als een zoon des koning, en mijn man was maar een slang. En hij zeide: ik hier ben (die) slang. En zij zeide: neen, gij niet, mijn man is een slang. En hij kon het niet meer uithouden, en hij trok zijn mom aan, en hij werd een slang; en zij zeide: werkelijk, gij zijt mijn echtgenoot. En toen, haar vader, en zij, en haar man, die slang, kleedden zich, en ze gingen wandelen, (en ze kwamen) aan den kant van het huis van de moeder van de vrouw van die slang. En de slang zijn vrouws moeder sprak tot haar oudste kind, zeggende: Akudu, ga eens kijken naar je zuster en je vader, daar aan de Zuidkant, en (naar) je zuster haar man. En dat kind zeide: moeder ik zal ook gaan een slang zoeken, opdat het mij ook ga zooals hen. En toen bewilligde haar moeder daar maar in. Goed, dat kind ging, en zij vond een grooten gevlekten python, en ze zeide: gij en ik zullen trouwen, en die slang, die gevlekte python zeide: ga gij maar vooruit, dan zal ik u volgen. Zij ging vooruit, en als ze aan hun huis gekomen was, vroeg haar moeder: heb je

de slang gevonden? En zij zeide: hij is hierheen komende, moeder. En haar moeder zeide: ga gindsch in het huis, dat niet die slang komt, en hij je niet vindt. En toen ging zij er in, en haar moeder sloot de deur achter haar dicht. En toen keek haar moeder uit en zag die python aankomen, zijn tong uit zijn bek hangende, en haar moeder zeide: mijn kind, houdt je stil, die slang is daar ingegaan. En die slang, die python ging naar binnen, en haar moeder luisterde daarnaar, het ritselde; hij vond haar dus! En haar moeder zeide: mijn kind, ik heb medelijden met je, maar ach! ik kan niets meer voor je doen, want de deur is op het slot (aan den binnenkant dus). Dus na drie dagen rook haar moeder een stank, dus deed ze de deur open (en) haar kind was gestorven, zoodat de stank naar buiten kwam.

VIII. Gorua.

Ma koano ngoi òra de o dodiha.

Ma koano wo ma tèngo ài ngòhaka ja tumidi, ho mánga ngiō o tumidi, de gèngòka ma dodiha moi ja ino de i ma hitàngono mànga riak'ika! De muna gèna m'àto n'oaròka ga ngòna o dodiha de no ma hitàngonò! Ika ènàngă i oaròka, ja ino i ma hitàngonokali, ja gèto-gètòngo, ho de ma dòdotuku i ma hitángono, muna gèna m'àhoko ho ja ino i ma gale-galeuku, ami gogĕrèna ma λòkuòka, de gèngòka ma dodiha gèna i tèmo j'àto: to ni kawingi ngòna é! De muna gèna m'àto, ia, no hi kawingi dika, de gèngòka ami dimŏno de ami ria-riaka gèna i ma oaròka, ho ka ja hinòtokàhi, ma dodiha, de gèna ma koano ài ngòhaka. Ho de ma hutuku de gèna ma koano ài ngòhaka o dòdoto gèna ami ria-riaka ja ino ja hidàhe-dàhe, ho de ma ginitarino i mi hingàhu j'ato: ài àma ō! ngomi mi j'òriki o hutu o njawa moi o kuruhiòka ja gògĕruku gèna mia tau ma goronàka, de muna gèna m'áto: koali e! Ka o dodiha. Koali no eluku, de gèngòka muna ma ngòhaka gèná m'àto: beika, òkia-nàga moi ni hi hidòtok'ino la to wi hohònĕngĕ. De gèngòka-dau, òna gèna j'àto: nàko ni ma idu o dòpo-dòpo moi na λèino, de na dideuku ài λòkuòka, hopaja nàko de i wi kiòkòka, ngòna na toaka ma dòpo-dòpo ma ninikutu, la i wi tádi! Ho de i wi kiòkòka, munàugă ma λe o dòpo-dòpo moi de ma dideuku ài λòkuòka, de ma toaka, ho awi ale-ma-ngununguku jo tàdi, ho de wo hònĕngòka. De gèngòka muna gèna m'öiki, o wàma ma

hòhoko moi ma λè, ho mo ma niàtòka ma Djouiλe, de ma ika mo deo awi ale-ma-ngununguku, de wo wàngòka. Ho de wo wàngo i bòto, òna ma koauo ài ngòhaka gèna i higaro, j'àto: h'öiki o gòta ho ma λè, de gèngòka munàngă mo mòdĕke ho j'öiki jo λè, ma mòtĕke, ho de gèngòka ja ika, òna i mi hidumu-dumunu o gàhiuku, ho mo hònĕngòka. Gèngòka ami ròkata gèna w'àto: i mi dodoòha ngohi hekata, ma dinaiha ho ami dèkauòka! Gèngoka una w'öiki wo mi niki, àto! wa iha mo hònĕngòka, ho o boleuòka i mi tamiλe. De gènàngòka una wo ari, de o gĕtèhata wo diài, ho de wa botòka, wo mi gòrăka o gĕtèha'tiλe, de wo mi tamu-tamununuku de unàng'ō wo doa ho i ma λàhini, o ngàiri i ma himòtĕkòko. Ho de gèngòka òna gèna ja tutuku o bĕrèra moiiha, de gèngòka wo ut'iha, de o tiliho moi i rukuòko, ho o manoko ma hòhoko i òλŏmo, de òna gèna i ma likoika ma tiliho ma timiòka, de wo ari ami ròkata. Gèngòka ma manoko ngukudàku i tèmo j'àto: sobàti, i ni dodoòha n'òrĕhe? De una gèna w'àto: ngohi hekata i mi tòmàka, ho to ari. De ma manoko j'àto: muna kiàka ma ika? De una w'àto: nè muna. Gèngòka ma manoko gèna j'àto: no iλeòhi, abeika de unàngō wo doa, ho de wo iλe, ma manoko gèna j'àto: beika na λè nèna àhi inomo ma ho, de na uku, no deo ami ur'uku, de ami làkouku! De gèngòka unàngă wa λè ma manoko ma ho gèna, de wa uku, de wo deo ami làkouku. de ami uruuku, de mo wàngòka ho de mo wàngo, muna ami ròkata wo ut'iha o dowòngiòka, munànga danèna o gĕtèhatóka. Gèngòka una wo ut'iha dinèna o dowòngiòka de w'oriki o hidĕte moi dòkĕngino ho o kètĕko o biono moi. Ho de gèngòka una gèna wo ma iduóka, ma ngòtiri gèna ja ino, de i mi aoòka, ho de o aere i wi òlu, una gèna wo momiki, de wo ma lega danèna o gĕtèhatòka muna gèna i m'iwa. De una gèna wa leha ma bĕrèra ma dutu w'àto: ngohi hekata ni mi màkeua? Gèngòka òna gèna j'àto, o ngòtiri moi kàngano ja ino de i mi aoòka. Gèngòka ònàngă gèna j'àto: nàko no mi niki, nèngika no kaika. Gèngòka unàngă w'öiki wa niki, ho de ma dòto moi w'adono o ngòĕre ma bèlaka utu wa màke, de wa tàilàko, ho de wa tàilàko i bòto, una gèna w'àto: nènàngă dika ngohi hekata ami ngòĕre! Gèngòka una gèna wa ika dika wo tàgi, ho de ma hutu tumidi de ma wànge tumidi, o bĕrèra moi wa màkeika, ma njawa jo hèpa-hèpa o wàma o halila. Gèngòka una gèna wa leha w'àto: ni dodòa gèna? De òna gèna j'àto: mi hèpa-hèpa. hĕbàbu o koauo ma hekata moi, dàku o higi ma tubuòka, dàdi ngomi mi hèpa-hèpa, hopaja nàko mi hèpa la jo

tàdi ami dapariòn'uku, gêna òna mànga hekata. De gêngòka una gêna w'àto: beika ngohioli, de òna gêna j'áto: barikua ngomi o berera ma dutu ō de mi àkunua! Gèngòka una gêna w'àto: beika to hitàili, de òna gêna i wi hidoakika. Gèngòka una gêna wa λè ma wàma, de wo hitulihika awi ròmàngă, de wa hèpa, de jo tàdi ami dapariòn'uku. Gèngòka muna gêna ma λè ma wàma de ma bàtγa ami ròkata awi ròmàngă. Gèngòka muna gêna m'àto: àhi ròkata wo boainòka wo hi ngoho, de kauku mo uti ho mi tauru ami ròkata gêna, de i ma djobòka, jo lio mànga bĕréraika.

VIIIa. De Koningsdochter en de slang.

Een koning had zeven dochters (kinderen), dus die hadden ook zeven (slaap) plaatsen. En het gebeurde dat een slang kwam, en zich tegen de oudste (dochter) haar slaapplaats aanleunde, (zooals een jongeling een nachtelijk bezoek brengt met bedoeling tot zijn liefje toegelaten te worden). En zij zeide: maak dat je weg komt, hé! jij, een slang, en je leunt tegen me op! Voorwaarts, dat (dier) ging ook weg, en het kwam zich leunen bij allemaal een voor een, dus toen kwam hij ook bij de jongste zich aanleunen (aan haar slaapplaats), (en) zij riep hem, dus kwam hij en legde zich in ringen op haar kussen. En toen sprak die slang, zeggende: ik trouw met u, hé? En zij zeide: ja, trouw me maar! (trouwen wordt hier in den meest plastischen zin bedoeld van beslapen). En toen waren haar ouders en haar zusters allemaal gevlucht (uit vrees voor die slang), dus waren ze maar met hun beiden, die slang en die dochter des konings. Dus toen het (weer) nacht was, kwamen die oudere dochters des konings haar jongere zuster bespieden (besluipen), dus den volgenden morgen gaven ze haar te kennen, zeggende: Verbazend! wij zagen van nacht in ons huis iemand op een stoel zitten! En zij zeide: neen hoor! (dat was) maar een slang! (De zusters zeiden) neen, je jokt, en toen zeide zij, die dochter (die beschuldigd werd): nu dan, leer mij maar het een of ander (middel om hem te dooden) dan zal ik hem vermoorden. En dan zeiden zijlieden: indien ge gaat slapen, neem dan een dolk en hang die boven hem, opdat, indien hij slaapt, gij (maar) de band van die dolk los te trekken hebt, en hij treft hem. Dus, toen hij sliep haalde zij een dolk, en hing die boven hem, en zij trok (de band) af (of sneed die door) dus raakte die hem in zijn borst, dus is hij gestorven. (9) En toen ging zij een citrus-vrucht halen, en zij wenschte

voor zich tot den Heer, en ze ging, ze kneep die uit boven zijn borst, en hij leefde (weer). Dus als hij (weer) leefde, haalden die dochters van den koning elkander over, (wekten mekaar op) zeggende: we gaan hout halen, en toen willigde zij (de vrouw van den slang) ook in, dus als ze gingen om te halen, volgde zij. **(10)** En dus, als ze gingen, stopten ze haar onder water in zee, dus is ze gestorven. Toen zeide haar echtgenoot: wat is het met mijn vrouw, ze is al zoo lang landwaarts! Toen ging hij haar achterna, outzettend, hij kwam aan den landkant (en vond) haar gestorven, dus hadden ze haar op een droogte gezet. En toen weende hij, **(11)** en hij maakte een vlot, dus als dat klaar was, (hij klaar was met het maken), droeg hij haar op het vlot, en hij dekte haar toe, en hij klom er ook op, dus dreven ze weg, de rivier af volgende naar zee. Dus zoo dreven ze toen aan bij een dorp aan land, en daar ging hij aan den wal. En daar hing een tilihoboom over het water, dus at een vleermuis van zijn vruchten, en zij bonden (hun vlot) vast onder den tilihoboom, en hij, haar man, weende. Toen sprak die vleermuis daarboven, zeggende: vriend, wat scheelt er aan dat ge weent? En hij zeide: ze hebben mijn vrouw vermoord, dus ik ween. En die vleermuis zeide: waar is ze heen (gebracht)? En hij zeide: hier is ze. Toen zeide die vleermuis: kom toch naar boven! Nu, hij klom ook naar boven, dus, boven gekomen, zeide die vleermuis: welaan, neem deze rest van mijn spijs, en ga naar beneden, **(12)** en pers dat uit in haar mond en in haar oogen! En toen nam hij het overschot van (het eten van) die vleermuis, en hij ging naar beneden, en hij perste het uit in haar mond en in haar oogen, en zij leefde (weer). Dus toen zij (weer) leefde, ging haar man aan land op het strand (en) zij (bleef) daar op het vlot. Toen hij daar aan land op het strand gekomen was, zag hij een zeil uit de verte naderen zoo groot als een sagobroodje. (Hij zag het zoo klein door den verren afstand). **(13)** Dus gebeurde het, terwijl hij sliep, dat die prauw kwam en haar (zijn vrouw) meenam, dus, toen de opkomende vloed tegen hem aanspoelde ontwaakte hij, en hij keek naar het vlot, (en) zij was er niet meer. En hij vroeg aan de bewoners van dat dorp, zeggende: hebt ge mijn vrouw niet gezien? Toen zeiden zij: straks is er een prauw gekomen en heeft haar meegenomen. Toen zeiden zij: als ge haar achterna (wilt) moet ge dezen kant uit. Toen ging hij haar achtervolgen, dus als hij tot aan een kaap gekomen was, vond hij een klein stukje van een sarong, en hij bekeek het, en als hij het genoeg bekeken had,

zeide hij: dit daar is mijn vrouws sarong. Toen ging hij maar vooruit, hij liep (maar) dus na zeven nachten en zeven dagen vond hij een dorp, welks bewoners vangballetje speelden met wilde citrusvruchten. Toen vroeg hij, zeggende: waarom doe jullui dat? En zij zeiden: we spelen **(14)** vangballetje, want boven op de moskee zit de vrouw van een koning, dus nu spelen wij vangballetje, opdat, indien een opgooit en hij valt neer in haar schoot, dan is ze diens vrouw. En toen zeide hij: toe, ik ook eens. En zij zeiden: **(15)** zelfs wij, de inwoners van het dorp kunnen het niet (treffen, en zoudt gij het dan kunnen!) Toen zeide hij: welaan ik probeer het eens! en zij gaven hem (een vrucht). **(16)** Toen nam hij die citrus-vrucht, en hij schreef daarop zijn naam, en hij gooide hem op, en hij viel neer in haar schoot. Toen nam zij die citrusvrucht en zij las haar mans naam. Toen zeide zij: mijn man is hier gekomen om me te halen, en ze daalde naar beneden, dus trok ze hem, haar man (naar voren), en zij vertrokken, zij keerden naar hun dorp.

IX. Gorua.

O njawa de o Kariàngă.

O njawa ja hinòto ja ria-dòdoto j'öiki, o tiba jo λè, jo ngòtiri. Kagèngòka o kariàngă moi i hupuòko, de ma kariàngă gèna j'àto ti ni mòtĕke tanu. De òna gèna j'àto no gogògĕre, ga! ngŏna o kariàngă de no mòtĕke. Gèngòka òna gèna ka i ma hiòru, de ma kariàngă gèna ka i tiboko, de i öiki ja niki, ho de ja daene de iλe i doa gèna ma ngòtiri ma duruku, gèngóka ngomi riaka gèna ma tàdi de o harimi. Gèngòka ngomi dòdoto gèna m'àto: uha na ruae o kariàngă gèna hăbàbu nàko no ruae o kariàngă gèna dòne no baradohà. Gèngòka ngomi riaka gèna mo mi ngamo gèna ngomi dòdotika. Gèngòka ma dòdoto gèna màto: ja dodoòha no hi ngamo? De ma riaka gèna m'àto, to ni ngamo de ja dodòa. Gèngòka ma dòdoto gèna m'àto: ngohi nènàngă ta howonòka, ho nàko àhi àma de àhi ajo la i hi ngamo, ngohi gèna ka to ma ruku, hăbàbu ma Djou w'àto: nàko o njawa o nàgòna ja hàngihara o aewani, dòne ja baradoha, dàdi gènàngă, ngohi, ngoni dòdoto, to ni taĕre, gèngòka ngòna ka no hi ngamo. De gèngòka ma riaka gèna m'àto: h'öiki dika, la ho λè o tiba la uha no tèmo i woe. Gèngòka ma dòdoto ka mo himòtĕke, ho j'öiki jo λè o tiba, de ma kariàngă

gèna i doa ho i ma hitàngonika ngomi dòdoto ami uguròka. Ho de gèngòka i ma hiadonòka ma tiba ma bĕrèraika. Gèngòka òna gèna ja hinòto j'öiki jo λè, de ma dodiha ō i öiki i λè o tiba, o dèngo tumidi, ho de jo λè i bòto, òna gèna ja hinòto ja mòku mànga tiba, de j'öiki ja tòtaka mànga ngòtiròka; gèngòka ma kariàngō jo gòlika ma tiba gèna o dèngo tumidi de i öiki i hihupu o dowòngiòko. Ho de i hupuòko gèna ma kariàngă, òna gèna ko j'öikoàhi, de ma kariàngă gèna j'àto: tanu àhi tiba o dèngo tumidi nèna ni aoòhi! Gèngòka muna ma riaka gèna m'àto: ho ko ngòna gèna o kariàngă, de t'ao ani tiba gèna, kiani àhi hininga koiwa; gèngòka ma kariàngă gèna ka i ma ruku de ma kòngō i tiha, de èna gèna j'àto: ni öiki dika. Ho de gèngòka ònàngă ka i ma djobo, hiadono màngă bĕrèraiha, gèngòka ma kariàngă gèna i ma djobo i ao ma tiba o dèngo tumidi de i ma hidjodjoika ma timiòka, èna gèna i ma hiòru ma giama hinòto. De gèngòka ma kariàngă gèna i ma djobo, ho de ma hutu moi i ma hiadono màngă bĕrèraiha. De òna gèna ami ria-riaka i mi ngamo, de ma kariàngă gèna ja kokaweli, de muna gèna m'àto: ni ja kokaweli dika, ma nàko nèngòka de hikaika, la nàko ni ja màkeua o hukumàng, gèna, ngaro àhi ròmàngă ni ja tagàliòka. De gèngòka ma kariàngă gèna i utiha, de òna gèna ja tauru, ho dinèna ami ngi ma dàtekòka ja kĕlèngauku. Gèngòka òna gèna i ma oăra, munàngă gèna m'oarua, ho de gèngòka ma dodiha gèna i wòhama ami ngi ma goròuaiha, ho de i wòhamiha dina, ma tàkehumu o kariàngă gèna j'àikòka, de i ma pàkeàngòka o koano ma ngòhakoli. De gèngòka ma kariàngă i ma pàkeàngi i bòto de i öiki ma oworo jo λè, ho i ma hihàkaruku ma gumurukuku, de òna gèna ja ino i wi tàilàko ma kariàngă gèna. Gèngòka una gèna w'àto: ngini i gouugu de duruhe ni hi bobètòka ja torou. De gèngòka de una gèna ma kariàngă w'àto, beika nia dia moi ni ja haino la ta tuhĕre o tiba o dèngo tumidi nèna. Gèngòka ònàngă i wi hidoakika, de una w'àto: i gougoungu, la ngohi nènàngă ma Djou ài ngòhaka de ài danongua, o tiba o dèngo tumidi nènàngă ta tuhĕre de kokikiaua i dàdi, ma nàko ma Djou ài ngòhaka de ài danongo o tiba o dèngo tumidi nènàngă ta tuhĕre la o ali-ali, o tjutγikòde de o wuhi o guràtγi i tiha o tiba ma goròuauku. Gèngòka ho de wo tèmo i bòto de wa tuhĕre, o ali-ali o tjutγikòde de o wuhi o guràtγi i tiha awi tiba ma goròna-uku. De gèngòka òna gèna j'àto i gouugu ngòna gèna duru o Djou ma ngòhaka de ma danongo.

— — - - - -

IXa. Van de menschen en de leguaan.

Twee menschen die zusters waren gingen om bamboe te halen met een prauw. Toen kwam een leguaan naar zee, en die leguaan zeide: als het mag, volg ik ulieden. En zij zeiden: blijf maar, jij, je bent maar een leguaan, en jij volgt (ons)? Toen roeiden zij maar voort met hun prauw, en die leguaan zwom maar, en hij ging hen achterna, en als hij hen achterhaald had, klom hij naar boven op de prauw aan de achterneus. Toen stak haar oudere (zuster) naar hem met de schepper. Toen zeide haar jongere (zuster): laat de leguaan met rust, want als je moeite veroorzaakt aan leguanen, bezondig je jezelf. Toen speelde de oudste zuster op tegen haar jongere zuster. Toen zeide de jongere zuster: waarom speel je tegen me op. En de oudste zeide: ik speel op met reden. Toen zeide de jongste: ik heb verkeerd gedaan, dus als mijn vader en mijn moeder tegen me op spelen, buig ik (het hoofd) maar, (17) want de Heer zegt: indien iemand beesten plaagt, dan doet hij zonde, dus daarom heb ik, je jongere zuster, je vermaand, en daarom speel jij tegen mij op. En toen zeide de oudste: gaan we maar en halen bamboe, en maak maar niet veel praatjes. Toen volgde de jongste maar, dus gingen ze en haalden bamboe, en die leguaan klom op, dus hing hij zich tegen haar jongere zuster haar heup aan. Dus toen kwamen ze aan de plek waar de bamboe was. Daar gingen zij tweeën halen, en die slang (of het hier een vergissing is, weet ik niet, maar leguanen worden wel meer „slang" geheeten) ging ook bamboe halen, zeven geledingen. Dus toen ze genoeg gehaald hadden droegen zij tweeën hun bamboe op hun schouders, en gingen ze naar hun prauw brengen zeewaarts. Toen nam die leguaan ook zijn bamboe, die zeven geledingen in zijn bek, en hij ging, hij bracht ze uit naar het strand. Dus toen die leguaan buiten (aan het strand) gekomen was, waren zij nog niet vertrokken, en de leguaan zeide: toe, neem mijn zeven geledingen bamboe ook mee! Toen zeide zij, de oudste: van een leguaan als jij bent, zal ik bamboe meenemen, (dan) zou ik wel geen verstand moeten hebben. Toen boog die leguaan het hoofd maar en zijn tranen vielen, en hij zeide: ga jullui maar. Dus toen vertrokken zij maar gaande tot hun dorp landwaarts. Toen vertrok die leguaan ook, hij bracht zijn zeven geledingen bamboe mee, en hij hield ze van onderen vast, en hij roeide met zijn twee pooten, en op die manier vertrok die leguaan, dus na een dag kwam hij aan het dorp landwaarts. En haar oudere zusters speelden tegen haar (die

jongere die bamboe gehaald had) op, en zij gooiden naar die leguaan. En zij zeide: gooit hem maar, als jullui in de toekomst geen straf (er voor) krijgt, **(18)** dan mag jullui mijn naam wel veranderen. En toen kwam die leguaan aan land, en zij trokken hem (mee), dus legden ze haar daar landwaarts naast haar (slaap)-plaats. Toen liepen zijlieden weg, (maar) zij liep niet weg, dus die slang ging haar slaapkamer binnen, dus als hij daar ingegaan was (alles landwaarts, want het huis stond natuurlijk met de gaanderij naar zee gekeerd, dus is naar binnen ook „iha, dina", landwaarts) deed die leguaan zijn mom af, en hij bekleedde zich weer zooals een koningszoon. En als die leguaan zich aangekleed had, ging hij (het kan ook zijn dat de oudere zusters dit doen, het is niet heel duidelijk) een zwaard halen, dus stak hij dat tusschen de ribben (van die leege mom), en zij kwamen en keken naar dien leguaan (de oudere zusters). Toen zeide hij, werkelijk, jullui hebt heele leelijke woorden tegen me gezegd. En toen zeide hij, die leguaan, welaan, brengt een hakmes hierbij, opdat ik deze zeven geledingen bamboe kloof. En ze gaven hem een, en hij zeide: werkelijk, als ik hier geen kind en kleinkind van den **(19)** Heer ben, (zal) ik deze zeven geledingen bamboe kloven, en er zal (niets bijzonders) gebeuren, maar indien ik een kind en kleinkind van den Heer ben (zal) ik deze zeven geledingen bamboe kloven, en er zullen ringen, en haarspelden, en gouden kammen uit het binnenste van die bamboe vallen. En als hij zoo gezegd had, kloofde hij (die bamboe, en) ringen en haarspelden en gouden kammen vielen uit het binnenste van zijn bamboe. En toen zeiden zijlieden: werkelijk, gij zijt zeer zeker een kind en een kleinkind van den Heer.

X. Gorua.

O ngoheka mo ngòhaka o mia.

O njawa mo ma tèngo mo ngòhaka o higi ma tubuòka dàku, de ami ngòhaka o nauru gèngòka wo gògěre. Gèngòka ma ngoheka gèna mo ngòhaka de i ma hiadonino, ka o mia. Gèngòka muna gèna m'àto: hèdèke! ho àhi ngòhaka de ka o mia! De muna gèna m'öiki, o tiba mo tobiki, o gětèhata mo diài. Gèngòka ami ngóhaka o nauru wo ma tèngo gèna, wo leha: mème, k'ika n'öiki? Gèngòka muna gèna m'àto: t'öiki o tiba to λè ho no gogògěre. Gèngòka una gèna w'àto: nàkoho, to gogògère. Ho de gèngòka

muna gèna m'öikòka de ma ngòhaka o mia gèna i ari. De ami ngòhaka o nauru gèna wa iha wo lega, àto, wa ika, ka o mia! De gèngòka una gèna w'àto: ài hiòkō! ho ngohi mème ami ngòhaka ka o mia. Gèngòka ngoi ajo gèna ma ino, de una gèna w'àto: mème o mia kàngano i ari! Gèngòka muna gèna m'àto, ho hidodòaua, maλàika, la i ari! De gèngòka muna gèna ka mo gògĕruku, mo diài ma gĕtèhata gèna. Ho de ma botòka, m'öiki mo doa dàku o higi ma tubuiλe, ma mia ma λè, ho de ma uku de mo hibarĕne o gĕtèhatuku, de ma λàhini o ngàiri mo himòtĕkòko.

X*a*. Van de vrouw die van een aap beviel. (20).

Er was een vrouw die beviel op de moskee, en haar kind, dat een zoon was, bleef daar. Toen beviel die vrouw (weer) en als haar kind ter wereld gekomen was, (was) het maar een aap. Toen zeide zij: verbazend: *mijn* kind, en (dan) maar een aap! En zij ging bamboe afhakken om een vlot te maken. Toen vroeg haar kind, dat jongetje: moeder, waar ga je heen? Toen zeide zij: ik ga bamboe halen, dus blijf jij maar (hier). Toen zeide hij, als het dan moet, blijf ik. Dus toen zij weggegaan was, begon dat kind, dat een aap was, te huilen. En haar zoon, dat jongetje, ging kijken, helaas, hij kwam (en zag dat het) maar een aap (was). En toen zeide hij: wel verschrikkelijk, het kind van mijn moeder maar een aap! Toen kwam zijn moeder, en hij zeide: moeder, straks heeft de aap gehuild. Toen zeide zij: dat is niets (gaat ons niets aan) laat maar huilen! En toen ging zij maar haar vlot zitten maken. Dus, toen ze het klaar had, ging ze naar boven op de moskee, en haalde die aap, dus toen ze (weer) beneden kwam, laadde ze die op het vlot, en zij dreef er mee de rivier af naar zee.

('t Kan ook zijn dat bedoeld is, dat ze het vlot alleen weg liet drijven met de aap, en zelf bleef, de constructie is niet duidelijk).

XI. Gorua.

O ngoheka mo ngòhaka o kàbingi.

O njawa mo ma tèngo mo hingòhakuku ka o kàbingi. De gèngòka muna gèna o gĕtèhata mo diài, de ma λàhini ma kàbingi gèna. Gèngòka muna gèna ma λè o hamàka ma mui moi, de mo hibarĕnòko. Gèngòka ma kàbingi i λàhini hiadono i tutuku o bĕrèra moiika. Gèngòka ma kàbingi gèna i uti, ja dàtomo ma hamàka

ma mui moi. Gèngòka ma hamàka gèna i fèro hiadono i huri de i hòhoko. Gèngòka ma kàbingi j'àto: ma dèkana àhi hamàka ko i òmukua. De gèngòka ma njawa wo ma tèngo wa ino, de w'àto: n'öiki, beika no hingòhama ani hamàka. De gèngòka ma kàbingi gèna j'àto, to hidodòa to hingòhama la i hònĕnge. Gèngòka una gèna w'àto n'öiki nă λè ani hamàka dòka. Gèngòka ma kàbingi gèna j'àto, mòde i òmukòka. Gèngòka una gèna w'àto: dòka gèna i òmuku i ma màta-màtàka. Gèngòka ma kàbingi gèna i öiki i pàgĕle ma hamàka, de ja òλŏmo hiadono ja màta-màtàka ma hamàka gèna. De gèngòka una gèna wo mi leha w'àto: no mòdĕke èko n'òluku. Gèngòka ma kàbingi gèna j'àto: to mòdĕke. Gèngòka una gèna w'àto: ngòna de ngohi ho ma moλòka. Gèngòka ma kàbingi gèna jo mòdĕke ho i ma moλòkòka. Gèngòka ma kàbingi m'ajo gèna mi hioriki i moλòkòka ma ngòhaka. Gèngòka ma kàbingi m'ajo gèna j'àto: nàko àhi ngòhaka, la o njawa moi ja moλòka, kiani o paju o guràtγi moi i hi hidoaka.

XI*a*. Van de vrouw, die een geit baarde.

Er baarde eens een vrouw een geit. En toen maakte zij een vlot en zij deed die geit daarop wegdrijven. Toen haalde ze (nog) een pit van een watermeloen, en laadde die (op het vlot). Zoo dreef die geit totdat hij aan een dorp aandreef. Toen ging die geit aan wal, en plantte zijn eene watermeloenpit. Toen wies die watermeloen op totdat hij bloeide en vruchten droeg. Toen zeide die geit: het duurt lang, (eer dat) mijn watermeloen rijp is. Toen kwam daar een man heen die zeide: wel, ga en breng je watermeloenen binnen; en toen zeide die geit: waarom zou ik ze binnenbrengen om ze dood te laten gaan (door onrijpheid). Toen zeide hij: gaat je watermeloenen gindsch halen; toen zeide de geit: zijn ze dan rijp? Toen zeide hij: ze zijn daar gindsch allemaal rijp. Toen ging die geit, die watermeloenen plukken, en hij at, totdat al de watermeloenen op waren. En toen vroeg hij (die straks gesproken had) haar, zeggende: wilt ge of wilt ge niet (met me trouwen). Toen zeide die geit: ik vind het goed, (en) toen zeide hij: ik en jij (gaan) trouwen. Toen willigde die geit in, dus zijn ze getrouwd. Toen de moeder van de geit het te weten kwam, dat dat kind getrouwd was, toen zeide de moeder van de geit: (21) indien iemand met mijn kind trouwt, moet hij mij een gouden zonnescherm geven.

XII. GORUA.

O njawa ja hinòto jo hihànga.

O njawa ja hinòto j'öiki o hònganika, gèngòka òna gèna jo hihànga, de gènangòka òna gèna j'öiki jo tàgi. De ma wànge tumidi de ma hutu tumidi òna gèna ja màkeika o bĕrèra moi, ma njawa ma jo iwa. Gèngòka òna gèna, àto i ma lega, ja màke o kariànga moi dòkĕngino. Gèngòka òna gèna i ma oăra, de ma kariàngă gèna j'àto: uha ni oăra, ngohi nèna gèna ta ino ti ni dodòaua. Gèngòka òna gèna i ma oăra i dàdiokaua, ho, gèngòka dau i ma riridòka. Gèngòka ma kariànga gèna j'àto: ngini gèna ni hinòto ti ni leha: ni jo mòdĕke èko ni òluku. Gèngoka òna gèna ja hinòto j'àto: ka mi jo mòdĕke. Gèngòka ma kariàngă gèna j'àto: beika ho ma tèketotoade. Gèngòka òna gèna j'àto: beika! Gengòka ma kariàngă gèna j'àto ngohi to hira, la ngini ni hi gihĕ-gihĕne, Gèngòka òna gèna j'àto: ika, ngaro ko no totoade. Gèngòka ma kariàngă gèna i totoade: ma hira-hiràka i tèmo j'àto: ngàdje-ngàdje moi. Gèngòka òna gèna jo haluhu j'àto: tède! Gèngòka ma kariàngă gèna j'àto: o karàhe de o manoko i öiki i lingiri o wale de o nauŏko. Gèngòka i öiki i lingiri ma karàhe de ma manoko, hinòto gèna. Gèngòka ma karàhe de ma manoko gèna ja màkeika o wale o utu moi i òmuku. Gèngòka ma manoko i huloko ma karàheika j'àto: ngòna no doa o wale la ngohi t'öiki o nauŏko to lingiri. Gèngòka ma karàhe gèna j'àto: ngohi t'òluku. Gèngòka ma manoko gèna j'àto n'öiki no lingiri o nauŏko, la ngohi ta doa ma wale. Gèngòka ma karàhe gèna i öiki i lingiri ma nauŏko, ma manoko gèna ja doa ma wale. De gèngòka ma karàhe gèna i öiki ma nauŏko i lingiri, de ja màkeika o tau moi, ma njawa ma koiwa; gèngòka ma karàhe gèna ja ika ka i doa gila-gila, de mànga nauŏko ma honònga i hioăra. Gèngòka ma manoko gèna i hiboaka j'àto: nia nauŏko, nia nauŏko o karàhe i hioăra! de gèngòka ma karàhe gèna ja tòhata, de jo ngika ma manoko, ho i ma gòli-gòli, hiadono ma karàhe i hònĕngòka.

XIIa. Van twee menschen, die verdwaalden.

Twee menschen gingen naar het bosch, daar verdwaalden ze, en toen gingen zijlieden al gaande, en na zeven dagen en zeven nachten kwamen ze aan een dorp, maar één mensch was daar ook niet. Toen keken zij rond, en zij zagen dicht bij zich een leguaan. Toen liepen zij weg, en die leguaan zeide: loop jullui niet weg, ik hier

kom, ik doe jullui niets geen kwaad. Toen vluchtten zij niet meer weg (hun wegloopen ging niet meer) en bleven daar stilzitten. Toen zeide die leguaan: ik vraag aan jullui beiden: wilt ge of wilt ge niet. Toen zeiden die twee: wij willen wel. Toen zeide die leguaan komaan, laten we elkaar vertelsels vertellen. Toen zeiden zij: komaan! Toen zeide de leguaan: ik (zal) eerst (vertellen), en jullui (zult) naar me luisteren, en (toen) zeiden zij: vooruit, vertel maar. Toen vertelde die leguaan: hij begon met te spreken, zeggende: een vertelling. Toen antwoordden zij zeggende: wij hooren! Toen zeide die leguaan: een rat en een vleermuis gingen manga-vruchten en visch zoeken. Toen gingen die rat en die vleermuis zoeken, zij tweeën. Toen vonden die rat en die vleermuis een rijpe manga-vrucht. Toen gelastte de vleermuis aan de rat, zeggende: klim gij die manga-vrucht, en dan ga ik om visch te zoeken. Toen zeide die rat: dat wil ik niet. Toen zeide die vleermuis: ga gij dan visch zoeken, en dan zal ik die manga-vrucht klimmen. Toen ging die rat visch zoeken, en de vleermuis klom de manga-vrucht. En toen die rat ging om visch te zoeken, vond hij een huis, waar niemand in was. Toen kwam die rat, en klom rechtuit naar boven (naar de vischbewaarplaats, in den regel op een rekje boven de stookplaats), en hij liep weg met de helft van hun visch (van de eigenaars van het huis). Toen begon die vleermuis hard te schreeuwen, zeggende: jullui visch, jullui visch, daar loopt een rat mee weg; en toen werd die rat boos, en viel op den vleermuis aan, dus raakten ze aan het bijten, totdat de rat dood was.

XIII. Gorua.

O njawa ài ngòhaka i hihàngòka.

O njawa wo ma tèngo, ài ngòhaka i hihàngòka. Gèngòka una gèna w'öiki wa lingiri gèna ài ngòhaka, de una gèna wo ari ho kogènăngă i bòto. De gèngòka una gèna i wi boleòka ho wo ma hibàtònguku o gòta moi ma goàka. Gèngòka una gèna wo ari de ma totaleo moi nguku-dàku i tèmo j'àto: hiòko i ni dodòa ho no ari? Gèngòka una gèna w'àto: àhi ngòhaka i hihàngòka ho to ari. Gèngòka ma totaleo gèna i leha j'àto: kiaika m'öiki? de mo hihànga? De gèngòka una gèna w'àto: kiaikaua m'öiki, kagèna o tauòka de i m'iwa, ho to mi lingiri. Gèngòka ma totaleo gèna j'àto: gènàngă de no huha e! Gèngòka ma totaleo gèna j'àto:

beika na iλeòhi. De gènàngòka una gèna w'àto: dòne ta tòtòkiaiλe, la to doa ngònaiλe? Gèngòka ma totaleo gèna j'àto: nàko no pertγaja duru, to ni hidòtoko o pàrăkara moi nàga. Gèngòka una gèna w'àto: ngaro ko no hi hidòtoko! Gèngòka ma totaleo gèna j'àto: na goungu no pertγaja de ma Djou? Gèngòka una gèna w'àto: ngaro ko ho ni himàtoko àhi ngòhaka la to pertγaja ma Djouiika hiadono i hi timŏno. Gèngòka ma totaleo gèna j'àto: beika ani làko na ruhutuku de no ma niàta ma Djouika; Gèngòka una gèna wo ma ruhutuku de wo ma niàta. De gèngòka ho de wa hĕlèngaiλe ài làko, ma ngòhaka gèna ài himangòka i gògĕruku, gèngoka una gèna wo ari de una gèna w'àto: ngohi nènàngă to pertγaja hiadono to hònĕnge, duga-duga una wo ma tèngo gèna to ngòne nànga Djou.

XIIIa. Van den man, wiens kind weg was. (22)

Er was een man, wiens kind weg was. Toen ging hij uit om zijn kind te zoeken, en hij weende maar aldoor. En hij werd moede, dus rustte (wachtte hij eerst) onder een boom (op de wortels van een boom). Toen hij zoo weende, sprak van boven een vogel, zeggende: och arme, wat scheelt je dat je zoo weent? Toen zeide hij: mijn kind is weg, dus ween ik. Toen vroeg die vogel, zeggende: waar is ze heengegaan, zoodat ze weggeraakt is? En hij zeide: ze is nergens heengegaan, zoo was ze in huis, en (toen) was ze er niet meer, dus zoek ik haar. Toen zeide die vogel: daarom ben je in moeite, hé! Toen zeide die vogel: komaan, kom eens naar boven! En hij zeide: wat zou ik daar boven dan te doen hebben, dat ik tot u omhoog zou klimmen? Toen zeide de vogel: indien ge sterk gelooft, zal ik je een zaak leeren. Toen zeide hij; leer het me maar; toen zeide de vogel: vertrouwt ge werkelijk op den Heer? Toen zeide hij: als ge me maar mijn kind aanwijst, zal ik aan den Heer gelooven totdat ik oud ben. Toen zeide die vogel: welaan, doe je oogen dicht en bidt (wensch voor je tot den Heer). Toen deed hij zijn oogen dicht en hij bad (wenschte voor zich). En toen hij zijn oogen (weer) opendeed, zat het kind voor zijn aangezicht! Toen weende hij, en hij zeide: ik hier, totdat ik sterf, geloof ik dat alleen *hij* onze Heer is.

XIV. Gorua.

O njawa ja hinòto de o papuàka.

O njawa ja hinòto ma ria-dòdoto, de ma papuàka mo ma tèngo. Dàdi gèna ma njawa ja hinòto j'àto: h'öiki o hidogoròuaika, ho lingiri o balitàko ma hòhoko. Gèngòka ma papuàka gèna mo mòdĕke; ho j'öiki jo lingiri. Gèngòka j'öiki jo lingiri de muna, ma papuàka gèna ma màke o balitàko moi o guràtγi. De gèngòka ona ma njawa ja hinòto gèna i mi tèmo gèna mànga papuaika j'àto: no ma iduòka la ngomi mi ma hiòru; gèngòka munàngă mo ma iduòka, de òna gèna ja λèòka ma balitàko ma hòhoko o guràtγi gèna, de òna gèna i mi gòhara ami haekuku, ho ma hònĕngòka.

XIVa. Van de twee menschen en de papoea. (23)

Er waren twee gezusters en een Papoesche. Het gebeurde dat die twee menschen zeiden: laat ons er midden tusschen in gaan om balitako-vruchten te zoeken (waar tusschen in staat er niet, vermoedelijk tusschen twee rivierkusten, omdat die boomen gewoonlijk over het water hangen). Die papoesche wilde toen, dus gingen ze ze zoeken. Toen ze gingen zoeken vond zij, de papoesche, een gouden balitako (vrucht). En toen spraken die twee menschen tot hun Papoesche, zeggende: ga gij maar liggen slapen, en wij zullen de prauw roeien. Toen zij (echter) sliep, namen zijlieden die gouden balitako-vrucht, en zij sloegen haar op haar hoofd, zoodat ze stierf.

XV. Gorua.

O ngòhaka ami àma wo mi tòma.

O njawa ja hinòto ma gia-hekata; ma ròkata w'öiki wo ma lingiri, ma hekata muna mo gògĕre o tauòka. Gèngòka una gèna w'öiki de wo hibĕhèhòngo w'àto: nàko nànga ngòhaka o ngoheka, na umo, ma nàko nànga ngòhaka o nauru, uha na umo. Dàdi ma ròkata wo hibĕhèhòngo w'àto: nàko nànga ngòhaka o ngoheka na umo, ma nàko nànga ngòkaka o nauru uha na umo, hopaja una w'öiki wo ma lingiri, wo lioino la wa màkeino de wa tòma gèna ma ngòhaka o ngoheka. Ho de gèngòka una gèna w'öikòka de ngoi hekata gèna mo ngòhaka, de ka o ngoheka. Gèngòkà òna gèna i

mi ngiunu, dina o λòkuòka i mi noa, de òna gèna j'àto: uha ko ni wi hingàhu ui àto ài ngòhaka dina o λòkuòka ho noa. Gèngòka de una gèna wo higihĕ-gihĕne o tau ma pòrĕtòka, ho de jo bit ara i bòto gèna, de una gèna wa ino w'àto: àhi ngòhaka kiàka ma ika? Gèngòka òna gèna j'àto: ko i m'iwa, mo hònĕngòka ho. Gèngòka una gèna w'àto: ja dodòa ho mo hònĕnge? Gèngòka òna gèna j'àto: ngòna no howono, nèngòka n'öiki, de no hibĕhèhòngo n'àto: nàko mia ngòhaka o ngoheka ni mi umòka, ma nàko mia ngòhaka la o nauru uha ni ja umo, dàdi ani uru ja mòtĕke, ho mo hònĕngòka. Ho de gèngòka una gèna w'àto: ngini ui hi eluku, ngokadina o λòkuòka ni mi ngiunika! Gèngòka òna gèna j'àto: ngomi dika ho mi ja ihaua ngihadiua. Gèngòka una gèna w'àto: nàko ni mi ngohoua, dòne ti ni tòma ka o wànge nènàngă. De òna gèna j'àto: uha no mi tòma, la mi öiki mi mi ngoho; de una gèna w'àto: ni öiki ni mi ngoho la mo ma tàitòko. Ho de gènàngòka òna gèna j'öiki i mi ngoho; de ja iha muna gèna mo ma wuhi mo ma hi dodiàiòka, de òna gèna j'àto: tàitika no ma ngòĕre la h'öiki ngòkodài, ani àmaòko. Gèngòka munàngă mo ma ngòĕre, ho de mo ma ngòĕre i bòto i ma djobo ami àmaòko. Ho de àto: ja òko, ami àma gèna dàku o higi ma tubuòka wo doa iλe, de òna gèna j'àto kiaiλe mi doa? Gèngòka una gèna w'àto: wàhiòhi, la o ngute to diàiòhi. Gèngòka una gèna ma ngute wa λè de wo hidodinikutu o higi gèna ma ngòra-ngòraniλe, de una gèna w'àto: ngaroko ni doa. Gèngòka òna gèna ami dodiauo j'àto: n'öiki no doa, no ma tèngo dika, hăbàbu ngomiua wo mi hibĕhèhòngo. Ho de gèngòka muna gèna mo doa, dàku ami amaiλe, de mo aguru, ma moi ma gòle gèna i mi òlĕte ami λou ma tòmarino, ma moioli mo aguru, dàkèna ami tòmarino ja òlĕte ma gòle, ho mo hònĕngòka. Gèngòka ami ama gèna wo ma hipàka, ho wo hònĕngòka, de ngoi hekata gèna ma λè gèna ma hònĕnge, de mo lunguuòka hinòto ma hònĕnge gèna, de ma wànge iata muna o ngòhaka o ngoheka gèna mo momiki, gèngòka de ma dotòrĕke de ma lèlètòngo ho kogèna i bòto. De gèngòka muna ma ngoheka gèna ma ika mo lega ami ngòhaka ami lungunu, àto! ma ika muna ma ngòhaka gèna ko i m'iwa, Gèngòka muna gèna mo lio, de ma iha mo mi màkeika o tauòka, de muna m'ajo gèna mo mi kòlo de mo mi ame.

XVa. Van het meisje, dat door haar vader gedood werd. (24)

Er was een man en een vrouw, de man ging uit om te zoeken, de vrouw bleef in haar huis. Toen hij wegging bestelde hij, zeggende: indien ons kind een meisje is, gooi het weg, maar indien ons kind een jongen is, gooi het dan niet weg. Dus die echtgenoot had besteld, zeggende: indien ons kind een meisje is, gooi het dan weg, maar indien ons kind een jongen is, gooi het dan niet weg; opdat hij uitging om te zoeken, en hij, teruggekeerd, een meisje vond, hij dat zou dooden. Dus, toen hij weggegaan was, beviel zijn vrouw, en het was maar een meisje. Toen verborgen zij haar, landwaarts brachten zij haar in de bergen, en zij zeiden: geef hem maar niet te kennen, zeggende: dat wij zijn kind landwaarts in de bergen gebracht hebben. Toen (terwijl dat gezegd werd) luisterde hij (de vader) achter het huis, dus toen zij uitgepraat hadden, kwam hij er bij, zeggende: waar is mijn dochter heen? Toen zeiden zij: wij hebben ze maar naar den landkant gebracht, want zij is gestorven. Toen zeide hij, hoe komt het dat zij gestorven is? Toen zeiden zij: gij hebt schuld (er aan), ge vertrokt van hier en ge besteldet, zeggende: indien ons kind een meisje is, moet gij het weggooien, maar indien ons kind (geboren) wordt, en het is een jongen, gooi het dan niet weg, dus hebben we je woorden (mond) gevolgd (is het volgens je zeggen geschied) dus is ze gestorven. Toen zeide hij, gij beliegt me! gij hebt haar gindsch landwaarts in de bergen verborgen. Toen zeiden zijlieden: wij zijn hier maar niet den landkant ingegaan. Toen zeide hij: als gij haar niet haalt, doodt ik U vandaag nog. En zij zeiden: doodt ons niet, dan zullen we haar gaan halen, en hij zeide: gaat haar halen, en laat ze gauw naar zee komen. Dus toen gingen zij haar halen, en als ze landwaarts gekomen waren had zij zich al heelemaal klaar gekapt, en zij zeiden: haast je, trek je sarong aan, en dan gaan we naar den zeekant, naar je vader. Toen trok zij haar sarong aan, en als ze haar sarong aangetrokken had, vertrokken ze naar haar vader zeewaarts. Dan kwamen ze aan zee, en helaas! haar vader was op de moskee geklommen, en zij zeiden (tot hem): waarlangs moet zij opklimmen. (De trap blijkt hier ook uit kapmessen bestaan te hebben, en de vader verplettert zich het hoofd, maar de oorzaak wordt niet genoemd). Toen haalde hij de trap, en hij bond die aan de deur van de moskee, en hij zeide: klim maar op. Toen zeiden die haar vergezelden: ga en klim op,

jij alleen maar, want ons heeft hij niet besteld. Dus toen klom zij naar boven naar haar vader, en ze stapte eens, en dat kapmes drong in haar enkelgewricht, weder stapte ze een keer, en dat kapmes drong in haar hals, dus stierf ze. Toen stootte haar vader zichzelf (ergens tegen aan), dus is hij gestorven, en zijn vrouw haalde die lijken, en zij begroef die twee lijken. Dus op den vierden dag (na de begrafenis) stond dat meisje (weer) op, toen (terwijl dat gebeurde) was er donder en bliksem al maar zoo door. En toen de vrouw ging om haar kind haar graf te zien, helaas, aangekomen, was het kind er niet (meer). Toen keerde ze terug, en landwaarts gaande, vond ze haar in huis, en de moeder omhelsde en kuste haar.

XVI. Gorua.

O ngòheka ja hinòto jo hihàngoka.

O njawa ja hinòto j'öiki o gòta jo λè, de jo hihàngă. Gèngoka òna gèna i ma bori leha j'àto: nèna kiaika ho kaika? Gèngòka o njawa wo ma tèngo w'àto: gèngika ni kaika. Gèngòka ònàngă gèngika ja kaika, de ja màkeika o humu moi, ma àkĕre ma dòdono, de ja kilòlitino o manuru. De gèngòka ma dòdoto gèna mo higaro m'àto: riaka tanu koàho ho ma òhikokàhi de àha h'öiki. Gèngòka ma riaka gèna m'àto: nàkoho, ho ma òhiki! Gèngòka de i ma òhiki i bòto de i ma ngòĕre, gèngòka o nauru moi wa kaino, de i wi leha j'àto: ngòna ani ngèkomo kiaika? Ho de gèngòka una gèna w'àto: nènàngiha ni kaiha. Gèngòka ònàngă j'öiki hiadono ma koano moi i wi màkeika. awi tau ma ka o guràtγi màta-màta. Gèngòka una ma koano gèna wa leha w'àto: gèna ngini kiaino ni kaino? De òna gèna jo haluhu j'àto: ngomi nènàngă gèna mi hihàngă. Gèngòka una gèna w'àto, ni jo mòdĕke ngohi ti ni tòfo? De òna gèna j'àto: Djou, ngomi ka mi jo mòdĕke, de una gèna w'àto: ni ja ino la ni diàngiokàhi utu, de òna gèna j'àto: Djou ngomi ko i mi hàhinua. Gèngòka una gèna w'àto ti ni àhoko ti ni hidodiài de ni òluku! ho ni öiki àhi dumule ni jo djàga, done àhi pine de àhi bole o totaleo ja òλŏmo. De gèngòka òna gèna j'àto: Djou: ngomi nèna gèna mi ja howonòkiaua, ho uha no mi higoana o dumule. Gèngòka ma koano gena w'àto: ti ni tèmo de ka utuoàhi ni hi legaika ho ni öiki ni oaròka. Gèngòka òna gèna i ma oăra de jo ari-ari mòduku. Gèngòka una gèna w'àto nia kia ni jo gari gèna?

XVIa. Van de twee vrouwen, die verdwaalden.

Eens gingen twee menschen hout halen, en zij verdwaalden (raakten weg — verloren). Toen vroegen ze allebei, zeggende, welken kant moeten we nu opgaan? Toen zeide een man. dien kant moet je uit. Toen gingen ze dien kant uit, en ze vonden een put welks water helder was, en rondom begroeid met melatti. Toen overreedde de jongste, zeggende: zuster 't is beter dat we hier eerst ons er eens baden, en dan zullen we (verder) gaan. Toen zeide de oudste: als het zoo moet, dan baden wij maar. Toen baadden zij, en na afloop trokken ze hun sarongs (weer) aan. Toen kwam daar een man heen en zij vroegen hem zeggende: waar leidt uw weg heen? Dus toen zeide hij: ge moet hier landwaarts gaan. Toen gingen ze, totdat ze een koning vonden; diens huis was maar heelemaal van goud. Toen vroeg die koning, zeggende: vanwaar kom jullui hierheen? En zij antwoordden, zeggende: wij hier dezen zijn verdwaald. Toen zeide hij: willigt ge in (vindt ge het goed) dat ik u onderhoud? En zij zeiden: Heer, wij volgen (willen) maar, en hij zeide: kom hier en blijf hier eerst een beetje, en zij zeiden: Heer, wij hebben nog geen honger. (Vermoedelijk is hier beeldspraak gebruikt, en noodde de koning hen uit tot oneerbare handelingen). Toen zeide hij: ik roep jullui op alleszins passende manier, en jullui wilt niet, dus ga jullui naar mijn tuin, en past op dat niet de vogels mijn bananen en rijst opeten. En toen zeiden zij: Heer, wij hier hebben niets verkeerds gedaan, laat ons dus niet op den tuin passen. Toen zeide de koning: ik spreek tot jullui (doe jullui voorstellen) en je hebt nog niet eens een beetje naar me gekeken, dus, ga, maak dat je weg komt. Toen vluchtten zij, en zij weenden al maar door. Toen zeide hij: wat heb jullui daar te beweenen?

XVII. Gorua.

O njawa ja hinòto jo hihàngă mànga totoade.

Gèna ma njawa ja hinòto j'öiki o hònganika, gèngòka muna mo ma tèngo gèna ma màke o ali-ali o guràt*y*i moi. Gèngòka muna gèna mo mi tèmo ami dodiauoika, w'àto: koàho ngohi la to ma màke o ali-ali o guràt*y*i moi. Gèngòka muna ma ngoheka mo ma tèngo gèna, m'àto: ngòna no ma màke o ali-ali o guràt*y*i moi, ma ngohi to ma màke o humu moi, ma debi-debini m'àkĕre. De ma

njawa wo ma tèngo; gèngòka ma njawa wo ma tèngo gèna w'àto: nàko ngòna la no hi mòtĕke ngohi, j'àkunu ngohi to ni hidoaka o ali-ali o guràtγi hinòto, de o wuhi o haäka hinòto. Gèngòka muna ma ngoheka mo ma tèngo gèna m'àto ja dodòa ho no wi moλòka-ua, hĕbàbu ngòne ho hioriki nànga àma de nànga ajo ja iwàka ho ho ma hilingiri. De muna ma ngoheka mo ma tèngoli gèna m'àto: nàko to wi moλòka kiani i na hinòto h'öiki unăngika. Gèngòka muna gèna m'àto nàko h'öiki i na hinòto, kiani o gua-bebe ma hòhoko o guràtγi moi no hi hidoaka, de muna ma ngoheka gèna m'àto: ngaroko h'öiki dika, hĕbàbu nàko no mĕngàku n'öiki dòne gèngòka ha ika o gua-bebe ma hòhoko o guràtγi ngimoi de tumidi ha màkeika. De òna gèna i ma djobo de ja màkeika o gua-bebe ma hòhoko o guràtγi ngimoi de tumidi. Gèngòka muna gèna m'àto: gèna ma gua-bebe ma hòhoko, ho ngaroko na λè. De muna gèna ma λè ma gua-bebe ma hòhoko ngimoi de tumidi, de òna gèna j'öiki gèna ma nauruika, mi màke-màkeika ma, ma tèngo, ho de i ma hiadonika gèngòka, de ma nauru gèna ko i wi màkeokaua. Gèngòka òna gèna i ma niàta j'àto: i gougoungu, la ngomi nèna ko ma koano ma njonjie ài ngòhaka de ài danŏngoua, mia làko mi ja ruhutu ho de mi ja hĕlèngaiλe, ko kia-kiaua i dàdi, ma nàko ngomi nèna la ma koano ài ngòhaka de ài danŏngo, mia làko mi ja ruhutuku, ho de mi ja hĕlèngaiλe, o njawa to wi màke-màke gèna, mia himàngòka wo gògĕruku. Gènàngòka òna gèna ja ruhutuku mànga làko ho de ja hĕlèngaiλe una ma nauru gèna wo gògĕruku mànga himàngòka. Ho de gèngòka òna gèna i wi leha j'àto, ngòna gèna ani àma de ani ajo o kiaka ja ika? Gèngòka una gèna wo haluhu w'àto: ngohi àhi àma de ngohi ajo nèngòka nàga ma ko ha màkeua, ma nàko ho hidodiài, ka ha màke. Gèngòka òna gèna jo leha j'àto: ma 'kia ho hidodiài? Gèngòka una gèna w'àto: nàko ho hidodiài, kiani uha ho ma kokangamo, hĕbàbu nàko ho ma tèke-kokangamo, dàke una ma Djou wo igoua, hĕbàbu ngòne o duniàka ma njawa nànga ahil'ō i ma tèke-kokàngamoua. Gèngòka òna gèna j'àto: ngomi nèna gèna mi gogògĕre ka ngònaòka, hĕbàbu ngomi mia àma de mia ajo mi ja màkeokaua, de gèngòka una gèna w'àto: gènàngō de ni huha, nia àma de nia ajo ni ja lingiri, ma nàko ngohi, dòne ta màke, hăbàbu ta màkeua tòtòkia, to piritγaja de ma Djou ho to màke. Gèngòka òna ma ngòhaka ja hinòto gèna j'àto: n'öiki na lingiri dika, la ngomi mi piritγaja de ma Djou. Gèngòka una gèna w'àto: ni hi huloko ni àto t'öiki to lingiri nia àma de nia ajo, ma duga i kurutika, la ni

hi huloko t'öiki to lingiri; de òna gèna j'àto: mòde o kiaka ja ika ho n'àto n'öiki na lingirua. Gèngòka una gèna w'àto: ni ja goungu ni pirityaja de ma Djou? Gèngòka òna gèna j'àto: mi ja goungu mi pirityaja; de una gèna w'àto nia làko ni ja ruhutuku, la de ta pòka nia himànguku, ngaro ka nia làko ni ja hĕlènga. Gèngòka òna gèna ja ruhutuku mànga làko, ho de ja hĕlènga, mànga ajo de mànga àma gèna mànga dàtĕkòka jo gògĕruku. De òna gèna j'àto i goungu mi wi pirityaja ma Djou, hiadono i mi pĕrèki.

XVII*a*. Het verhaal van twee lieden, die verdwaalden.

Die twee lieden gingen naar het bosch. Daar vond de eene een gouden ring. Toen sprak zij (die dien ring gevonden had), tot haar makker, zeggende: ik ben beter (dan gij) daarom vind ik een gouden ring. Toen zeide die eene vrouw (die dien ring niet gevonden had) zeggende: jij hebt je gevonden een gouden ring, maar ik heb me gevonden een put, (waarvan) het water heel schoon is. En (er was daar, of kwam daar) een man; toen zeide die man (tot haar die de put gevonden had), ('t is ook mogelijk dat zij de put met den man gevonden had) indien gij met mij medegaat, kan het (dat) ik u geef twee gouden ringen, en twee zilveren kammen. Toen zeide de eene vrouw (die den ring gevonden had), waaròm zou je hem niet trouwen, want wij weten dat we geen vader of moeder hebben, dus (moeten) we voor ons zelf zoeken. En die eene vrouw weer zeide: als ik hem trouw, dan moeten wij tweeën tot hem gaan. Toen zeide zij (die andere) als wij met zijn tweeën gaan, moet het (dat) gij mij een gouden balseminebloem geeft. En die vrouw (de andere weer) zeide, laten we maar gaan, want als jij gewillig bent om te gaan, dan zullen we gindsch verder op zeventien gouden balseminen-bloemen vinden. Daar (op de aangewezen plaats) zeide zij: daar zijn de balseminenbloemen, dus haal ze maar. En zij haalde die balseminenbloemen, zeventien stuks, en zij gingen naar dien man toe, zij zagen hem eenige malen, af en toe, dus toen ze daar waren gekomen (op de plaats waar zij hem gezien hadden) vonden ze hem niet meer. Toen baden zij, zeggende: werkelijk, (indien het werkelijk is) (dat) wij niet zijn de kinderen en kleinkinderen van den Koning van het Zuiden (dan) zullen wij onze oogen sluiten en weer open doen, en er zal niets gebeurd zijn, maar als wij hier kinderen en kleinkinderen des Konings zijn, (dan zullen) wij onze oogen sluiten en als we ze weer open doen, (dan zal)

den man dien wij gezien hebben, voor ons zitten. Aldus deden ze hun oogen dicht, en als ze die weer open deden, zat die man voor hen. Dus toen vroegen ze hem zeggende: wel gij, waar zijn je vader en je moeder heen? Toen antwoordde hij, zeggende: mijn vader en mijn moeder zijn hier, maar men ziet ze maar niet, maar als men het wel aanstelt, ziet men ze wel. Toen vroegen zij, zeggende: maar wat moet men dan wel aanstellen? Toen zeide hij: als men het wel aanstelt, (25) moet het dat men niet doorloopend opspeelt, want als men doorloopend opspeelt tegen elkander (daar) houdt de Heer daarboven niet van, want van ons, aardsche menschen, is de oorspronkelijke natuur niet van doorloopend tegen elkaar op te spelen. Toen zeiden zij: wij dezen (hier) wij blijven maar bij u, want wij vinden onzen vader en onze moeder niet meer. En toen zeide hij: daarom hebt gij ook moeite om je vader en je moeder te zoeken, maar indien ik (het was) dan vond ik (hen), want (als) ik (hen) niet vond, wat nut zou het zijn, dat ik geloofde aan den Heer, dus (zou) ik (hen) vinden. Toen zeiden die twee kinderen: ga heen en zoek (hen) maar, en (dan zullen) wij gelooven aan den Heer. Toen zeide hij: gij beveelt mij, gij zegt: ik (moet) gaan (om) jullui vader en moeder te zoeken, de maat (van de afstand waar ze zijn) is ver weg, en gij zegt (dat) ik (moet) gaan (om) hen te zoeken. En zij zeiden: verbazend, waar zijn ze heen, (dat) dus je zegt (dat) je ze niet gaat zoeken? Toen zeide hij: gelooft ge werkelijk aan den Heer? Toen zeiden zij: werkelijk, wij gelooven. En hij zeide: doe je oogen dicht, en als ik op je gezicht sla, doe dan je oogen maar open. Toen deden zij hun oogen dicht, dus toen zij ze open deden, zaten hun vader en hun moeder naast hen. En zij zeiden: werkelijk, wij gelooven aan den Heer, totdat wij oud (zullen) zijn!

XVIII. Gorua.

O njawa ma hinòto mànga totoade, wo ma tèngo o nauru, mo ma tèngo o ngoheka.

Ge una ma nauru wo mi tèmo o ngohekaika w'àto: ngohi nènàngă to hiukuru t'öiki o bĕrèra moiika, to ma lingiri o muhutika, ho nàko to ihĕne ngòna nèngòka no howono ngohi to liokaua. Gèngòka muna gèna m'àto: ngohi dika ko hi togòhàngua, la àhi ròkata w'öikòka de to howono de o njawa ma homoa.

Gèngòka una gèna w'àto: dàdi ngohi gèna ko to ni hitiari, hĕbàbu nàko ua howono o njawa ma homoa, dòne i na maλĕke o njawa i na hohinòto. Gèngòka una gèna wo tèmo, ho kogèna i bòto de wo ma djobo, de gèngòka wa ika, de una gèna wo ihĕne: mo howono ngoi hekata gèna. Gèngòka una gèna w'àto: nàko ngohi la t'adonòhi o bĕrèraika gèna, de ngaro àhi giama ma raràga moi ni ja tobikòka. Gèngòka muna gèna mo ihĕne: ami ròkata w'àto ko wa inokaua, de muna gèna m'àto nàko àhi ròkata, la ko wa inokaua, de ài baràng-baràng nèna ko wa màkeokaua, hĕbàbu ngohi nèngòkadau o ngòhaka moi ta màke, ho to hipàliara. Gèngòka una gèna, wo ihĕne de w'àto: ngohi dika, ko to mi hidoakua àhi baràng ja! gèna, hĕbàbu ngohiua àhi ngòhaka ja! gèna. Gèngòka muna gèna mo ihĕne de i mi tòhata de ma umo ma ngòhaka gèna. Gèngòka muna gèna ma umo ma ngòhaka, de o njawa wo ma tèngo wa ino w'àto: uha na umo ani ngòhaka la to pàliara. Gèngòka muna gèna m'àto: ngohi dika t'òluku ni ja pàliara hĕbàbu o ngòhaka gèna ko àhi ròkatua ài ngòhaka. Gèngòka muna gèna m'òluku ho ka m'öiki o borua moi ma λè de mo noauku ma ngòhaka gèna dau ma borua ma gorònauku. Gèngòka una ma nauru w'àto: nàko n'öiki na umo ani ngòhaka, de to ni niki la iti to lega-lega. Gèngòka muna gèna m'àto: h'öiki dika, hĕbàbu ngohi ko to ni ngamoua. Gèngòka muna gèna m'öiki ma λàhini gèna ma ngòhaka, o ngàiri mo himòtĕkòko. Gèngòka de o ngoheka ja hinòto jo hupuòka i ma òhiki. Gèngòka òna ma ngoheka ja hinòto gèna jo ihĕne ma ngòhaka gèna wo ari. Gèngòka òna gèna i ma tèmo j'àto: nàga moi ho ka o ngòhaka i ari. Gèngòka muna mo ma tèngo gèna m'àto: beika uha no gigŏro, la ho higihĕne. Gèngòka òna gèna i higihĕne de ma ngòhaka gèna i ari. Gèngòka muna mo ma tèngo m'öiki mo lega, gèngòka àto ma ika, ma ngòhaka gèna ma borua ma gòronàka. Gèngòka muna gèna ma ika mo mi hingàhu ngomi dodiauoika. Gèngòka òna gèna j'öiki ja λè ma ngòhaka de j'ao, mànga ajo de mànga àmaiλe, i himàtoko. Gèngoka òna gèna ja lio i himàtoko, de òna màng' ajo gèna m'àto: ni ja pàliara ni hidodiài la i lamoko de to ni hidoaka o ali-ali o guràtγi moi. Gèngòka òna gèna ja pàliara hiadono i lamoko.

XVIII*a*. Het verhaal van de twee menschen, waarvan de eene een man en de andere een vrouw was. **(26)**

Hij, die man, sprak tot de vrouw, zeggende: ik ben nu van plan (het komt me nu goed voor) (dat) ik ga naar een andere plaats

(om) me parelen te zoeken, dus, als ik hoor (dat) gij u hier misgaat, keer ik niet terug. Toen zeide zij: nu, ik ben niet gek hoor! (zoodat als) mijn man vertrokken is naar eene andere plaats, ik me misgaan (zou) met een andere man. Toen zeide hij, dus, ik geef het je maar van te voren te kennen, want als jij je misgaat met een ander, dan zijn wij tweeën beschaamd. Toen zeide hij: dus alzoo blijft het, en hij vertrok. Dus (gebeurde het) toen hij daar aangekomen was, dat hij hoorde: je vrouw heeft zich misgaan. Toen zeide hij; ik, indien ik weer kom in dat dorp, dan mag je me wel een der vingers van mijn hand breken. Toen zij hoorde: je man zegt, dat hij niet meer hier komt, toen zeide zij: indien mijn man niet meer hier komt, dan krijgt hij ook zijn goed niet weer, want ik hier krijg een kind, dus, dat onderhoud ik er van. Toen hoorde hij (dat) en hij zeide: ik voor mij, ik geef haar mijn goed niet, hoor! want (het) is mijn kind niet, hoor! Toen hoorde zij dat en zij werd boos (27) en ze gooide dat kind weg. Toen gooide ze dat kind weg, en daar kwam een man en zeide: gooi je kind niet weg, dan zal ik het opvoeden. Toen zeide zij: ik voor mij wil niet hebben, dat je het opvoedt, want dat kind is het kind niet van mijn echtgenoot. Toen wilde zij niet, dus ging ze een kist halen, en legde dat kind in die kist neder. Toen zeide die man: als je weggaat (om) je kind weg te gooien, dan ga ik met je mee, alleen maar om er naar te kijken. Toen zeide zij: laten we maar gaan, want ik ben niet boos op je. Toen ging zij, en ze liet dat kind de rivier afdrijven naar zee. Toen kwamen twee vrouwen naar buiten om te baden. Toen hoorden die twee vrouwen dat kind huilen; toen spraken ze tegen elkaar, zeggende: er is iemand (die) huilt zooals een kind. Toen zeide de een: komaan, maakt geen leven, en (laten) we luisteren. Toen luisterden ze, en dat kind huilde; toen ging de eene kijken (en) daar, ach, zij ging (en vond) het kind in de kist. Toen ging zij het aan haar makker te kennen geven, toen gingen zij dat kind halen, en zij bracht het naar hun moeder en hun vader (om) het te toonen. Toen keerden ze terug en toonden het, en hun moeder zeide: je moet het goed verzorgen, en als het groot is, zal ik je een gouden ring geven. Toen verzorgden zij het totdat het groot was.

XIX. Kokara-lamo.

O mia-mia de o hène.

O mia-mia de o hène i ma dàtomo o bole moi, to mia-mia ma

dobiki ma dèkĕra, ma hĕne ma goa. O mia-mia ja dàtomo o dowòngiuku, o hĕne o tònaka ma òa. De to ma mia-mia i wàngoua, de o hĕne i wàngo hiadono i hòhoko de i òmuku, de ma mia-mia i pàhiări, de ja màke de j'àto ta doa, de ma hĕne j'àto: uha, de ma mia i òluku ho ja doa, de ja iλe de ja òλŏmo de ma hĕne i gàhoko de j'àto ngohi ō, de hi punuhua, de ma hĕne j'àto: iti ma dobiki. De ma mia-mia j'àto no ma ruhutòka de no ma mòanòka, de ma mia-mia ja λòko ma uruku, de ma hēne i ma oaròka.

XIX*a*. De aap en de schildpad. (28)

De aap en de schildpad plantten zich pisang, de aap het boveneind (dat natuurlijk niet groeit) de schildpad het ondereind. De aap plantte op het strand, de schildpad (op) goeden grond. Die van den aap groeide niet; die van de schildpad groeide totdat ze vrucht droeg en rijp was. En de aap wandelde en hij zag (die pisang) en hij zeide: ik klim ze. En de schildpad zeide: het mag niet. En de aap wilde niet (naar haar hooren) dus klom ze er in. En zij was boven en ze at, en de schildpad vroeg zeggende: (laat) mij ook (eten). (En de aap zeide) ik ben nog niet verzadigd. En de schildpad zeide: al is het maar een stukje! En de aap zeide: doe je oogen dicht en gaap, en de aap poepte in zijn mond en de schildpad liep weg.

XX. Kokara-lamo.

O Dòdĕke.

Ma koano ngoi hekata ja tumidi. Ja butànga mànga ngòhaka o nauru ja butànga, de o ngoheka mo ma tèngo, ho ja tumidi. De o dòdoto ma kiditoko ma ròĕhe. De ma koano w'öiki wo badagàngi, ài gàhe o mède hànge. De w'öikòka ài mède hinòto, munàngă mi ngòhaka, de ami ngòhaka ka o dòdĕke. De ma koano wo boaino de w'àto, nàko o njawa gènàngă, to ngohi àhi ngòhaka, ma nàko o njawaua gènàngă, to ngohiua àhi ngòhaka. De ma koano w'àto: ni j'öiki, ni ja ngòtaka dòka o àkĕre ma honòngaika. De j'öiki ja ngòtaka, ja ao o kàtu o tòdili hànge, de o hamàka tumidi. Ja ika ja tauuku o lolòràka, de ònàngă i ma liòka, ma dòdĕke de ngoi ajo jo gogògĕre. Gènàngòka de ma dòdĕke w'àto: ajo nàga ani hamàka moruŏnohi? De muna m'àto: nàko bòteoli o bimäawa ta òλomòka, done köiwàka. De ma dòdĕke w'àto: nàko köiwàka, iarĕhe no wòhama nèngihadina; nènàngă dina o njawa màngă dumule.

De iarĕhino munàngă m'öiki de ma iha, ma màke màngă dumule de màngă hamàka, de ma dutu gènàngòka. De ma dòdĕke ngoi ajo mo gàhoko màngă hamàka, de muna m'àto, nàko ka o hamàka, no ma pàgĕle dika. De munàngă mo màgĕle, de ka hàngeòka m'àto: i bòto. De ma dòdĕke ngoi ajo m'àto, kokarukua to hiao. De munàngă m'àto: nènàngă àhi kiarono no hitài, ma bòto o bimaawa no tòtaka. De ma dòdĕke ngoi ajo m'àto: ia, bòteani àha to tòtaka. De ma dòdĕke ngoi ajo munàngă mo lio ngokodài de o bimaäwauku munàngă mo tòtaka, de ma dòdĕke w'àto: na iha, bòte no hi gao o kòko moi ma hohumudjuru. De munàngă m'öiki, mo tòtaka, de ma ika mo gàhoko o kòko moi. De ma λèòka mo lio, de ma òko ma dòdĕke w'àto: ajo, nàko n'òλomo de na töòmu ma mui, ma ko i òmàngòka de i bòto. De munàngă m'òλomo de ma töomu gènànga ma kòkouku, de i òmàngòka i bòto. De iarĕhino jo boaino ài riaka de j'àto: ajo mi ni lega òkiaua, ma mĕdiringi mi öiki mi ma lingiri. De i bòto ònàngă jo lio de iarĕhino ònàngă ja iuo i ma idu gènàngòka. De ma dòdĕke w'àto: ajo no hi hidèmo àhi riakika, de munàngă mo tèmo, de ài riaka w'àto: ngaroko o dòdĕke, ma bè iti àhi dòdoto. De iarĕhino, ònàngă i ma djobo i ma lingiri, de ma dòdĕke i wi ao, de ài kòko moi, de ònàngă j'öiki, de j'adono o bĕrèra moi, ma dòdĕke w'àto: ngohi nèngòka dika ni hi higutiiλe. De ài riaka w'àto: h'öiki ho ma lingiri, de ka nèngòka ngòna! De ma dòdĕke w'àto: ngohi nèngòka dika. De ònàngă i wi guti de w'àto: nàko ni hi higuti nènguku, ni hi higinikuku àhi hamàka ma mui, ni ja puraraha. De ja purarahòka, ma dòdĕke wa òλomo, de wa màtàka, ònàngă i ma djobo. De ma dòdĕke w'öiki o dowòngiha, de wa iha w'àikòka ài dòdĕke, ho unàngă wo gògĕruku o dowòngiòka, de wo ma mòkuru. Wo ma mòkuru i bòto, unàngă wo wòhama o hònganika, de wa iha, unàngă ma goronàka, de wo ma niàta w'àto: nàko ngohi nènàngă to himànga de to pòrĕte, nàko o koano de o bòki ma ngòhaka de ma danònguku, àhi làko ta ruhutuku de ta hĕlèngaiλe o ngüuhumu nènàngă i tebinòka. Unàngă ài làko wa ruhutuku de wa hĕlèngaiλe, i tebinòka ma ngüuhumu, de wa tuhukòka unàngă wo hiòpuru ài hamàka ma mui, de wa màtàka wa hiòpuru, unàngă wo lio o dowòngiòko. De wa òko wo ma niàtoli ài tau moi o hara ha hàngeòka, de ma dàngiri o gàhumu iata. De i jo hutuòka unàngă wo ma iduòka de i tebiniλe unàngă w'öiki wo lega ài hamàka. Ma hòka i ma torari iata, de o bimaawa i tàhe, de o hutuinohi i huri. De ma moioli wa iha, i hòhoko,

de i òmuku de wa pàgĕle, de wo noa o dàngiròka, de jo dimoakòka wo noali o timika de jo dimoakòka, wo ma niàtoli, ho ài tau moi o hara ha hangeòka, de ma dàngiri o gahumu motoà, de wo pàgĕloli ma hamàka, ho wo noa ài dàngiròka de jo dimoakòka o timiokali. De jo dimoakòka gènàngă i bòto. De to ài riaka wo topòrono o dopòrono butànga de i bòto ai riaka jo boàka. De wo ma higiliokali ài dòdĕkeika, de wa huloko t' ònàngă ja λè, o njawa moi o njawa moi i hibarĕne, de ja màtàka, to unàng'oli i hibarĕne to ài riaka ài ngòtiruku. De o mède moi àha o hamàka i hibarĕne. De ja màtàka i hibarĕne, ònàngă i ma djobo, de o wànge moi i ma hiadonòka ma dòdĕke ngoi ajoika. De ònànga i higuti ma dòdĕke ài hamàka, de ja màtàka, de i ma djobo. Ma dòdĕke wo hibĕhèhòngo ài riakika, w'àto ni ja ika, uha ko ni tuhĕre; nàko ènàngă i tuhĕre, ahao ni ja tuhĕre. De to ài riaka ma hutu hinòto i tuhĕrino, de unàngō wa tuhĕre, ma ngògata moi o tiwi ma rè-rè, ma ngògatoli o ngòère de o kotàngo. De ma dòdĕke wo mi huloko ngoi ajo m'öiki mo ma òhiki dau o ngàiruku. De w'öikòka, wo ma niàta w'àto: nàko i gou-goungu ngohi nènàngă to himànga de to pòrĕte, nàko o koano de o bòki ma ngòhaka de ma danònguku, àhi làko ta ruhutuku, de ta hĕlèngaiλe, àhi tau nèngòkadau moi ka i ma hidolĕlètònguku. De unàngă ài làko wa ruhutuku, de wa hĕlèngaiλe, o tau ma i bòtòka, ka i ma hidolĕlè tònguku. De ngoi ajo mo boàka, o loàka ma ino mo kiditokòka. De ma dòdĕke unàngă w'àikòka ài dòdĕke, de wa λè o àkĕre o tγereòka, de wo mi hibarihi ma tumidi mo momikòka, de ma ika, de mi himorĕne, ài haekòka de mo hikauku ài λouòka, de mo hikaiλe. De i bòto unàngă wa tuhĕre ài hamàka, de wo noa ài baràng o boruauku. De jo dimoakòka ka wo hiparonika ài ngòère. De wo ma niàtoli, ho ài higi moioli dàku ma tubu-tubuòka unàngă ài dàngiri, de to ngoi ajo ami dàngiri. De i tebinino, ài riaka jo boaino, de jo muno o loaika, ònàngă jo kiditokòka. De unàngă wo uti ho o àkĕre wa λè o tγereòka ho wa hibarihi ma tumidi ònàngă ja momikòka, de ja ino ài tauòka, de i bòto, ònàngă jo lio. De ja ika j'àto: ajo, nàngă dèka o dòdĕke de ko ho ma ketèroua de ngòne, unàngohi-oli wo holöi. De ngoi ajo o riakali ja ino, ka de jo muno o loaino, ònànga jo hikidotokòka. De unàngă wa λè o àkĕre, ho wa hibarihi ma tumidi. ònàngă jo momikòka. De ja ika ònàngă i wi himorĕne ài haekòka de hikauku ài λouòka, de hikaiλe. De bòto, ònàngă jo lio. De ja ika i wi hingàhu ma koanoika, de unàngă wa huloko ài ngòhaka, i wi ngoho ma dòdĕke.

De unàngă w'àto: ma koano ko ài ngòhakua ngohi, ho ko ta ikaua. De ònàngă jo lio ja iha j'àto: àma ko wa inoua. De unàngă wa hulukoli ài kawàha i wi ngoho ma dòdĕke de unàngă w'àto: ma koano ko ài ngòhakua ngohi. De unàngă wo hibĕhèhòngo w'àto: nàko t'öiki gènàngika, kiani o dodòku wo hidiài, to ngohi àhi tau de i tubuku to unàngă ài taüuku. Ja ika de jo hingàhu, de ma koano w'àto: ngohi ta diài ko t'àkunu, ho unàngă dika wa ino. De ma dòdĕke w'àto: gènàngă iarĕhe àha wa lega-lega to ngohi àhi ngèkomo. De i tebinino, unàngă ài ngèkomo o ngawàtĕro. Ma dòdĕke ài tauòka, de i tubuku to ma koano ài tauuku, de unàngă wo ma djobo. De wa ika dòka, ma koano w'àto wi tγo, de ma dòdĕke w'òluku, de ma koano unàngă ka wo ari. De ma dòdĕke w'àto: uha no ari ngòna ko ani ngòhakua ngohi. De ma koano w'àto: ngohi t'àto: bòte ka o dòdĕke. De ma dòdĕke unàngă wo ma riridi ho ma koano wi himorĕne ài haekòka, de wo hikauku ài λouòka, de wo hikaiλe, de i bòto unànga wo lio dòka ài tauika. De wa ika dòka, ma koano wo boakòka, de wo mumo o loaika, unàngă wo kiditokòka, de ma dòdĕke ngoi ajo m'àto, uha ko ni diài, la wo tobàti utu. De ma dòdĕke wi lega-lega wa pòakaua wi dòra, de unàngă wo uti ho wa λè o àkĕre, o tγereòka, ho unàngă wi hibarihi, ma tumidi ma koano unàngă wo momikòka. De ma dòdĕke ngoi ajo m'àto: no dodòa nèngino? De unànga w'àto to dodòaua. De munàngă m'àto: no lio de unàngă. De muna m'àto: nàko ka ngoni hekatòhi de no ma wòĕrika, kiani o hutu tumidi. De unàngă wo ma wòĕrika, ho de o hutu tumidi wo wòhamòka o tauino. De ma dòdĕke w'àto: ajo no·hi hilingiri. De ma koano w'òluku w'àto: ka de ngoi birànga. De ma dòdĕke w'òluku, ma koano w'òluku, de ka ma koana i làku, ho i ma kawingi; de o àhăli wo ma doaka moruànge, de ami kawingi ma gòko o ratuhu moi. De i bòto ho rame o hutu tumidi de o wànge tumidi, unàngă wo koano, munàngă mo bòki.

XX*a*. Van de Dodeke-visch.

Een koning had zeven vrouwen. Zes (van die) hadden zes zonen, en die eene vrouw nog (dat maakte) dus zeven. En de allerjongste (van de vrouwen) was zwanger. (Men zou uit het gebruikte woord zeggen, dat de zeven vrouwen zusters waren.) En de Koning ging uit om te handelen, hij beloofde drie maanden (en dan zou hij terugkomen.) En (toen) hij twee maanden weg was, beviel zij, en

haar kind was een dodeke. (Een soort visch, die geweldig opzwelt als men hem te na komt.) En de Koning kwam en hij zeide: indien dat (kind) een mensch is, (dan) is het mijn kind, maar als het geen mensch is, dan is het ook mijn kind niet. En de Koning zeide: gaat en breng (moeder en kind) gindsch aan de andere zijde van de rivier. En ze gingen ze brengen, ze namen drie bladen dakbedekking mee en zeven watermeloenen. Ze kwamen daar en ze zetten haar huis neer op de „loloro"-planten (dus vlak aan 't strand, gewoonlijk groeien die kruipplanten op stukken zand die met de eene wind aanspoelen, om met de volgende wind weer weggeslagen te worden. Er werd dus niet veel zorg aan haar besteed) en ze keerden naar hun huis terug, en de dodeke en zijn moeder, ze bleven (daar.) Daarna zeide die dodeke: moeder, hoeveel watermeloenen zijn er nog? En zij zeide: indien ik van avond nog een keer eet, zijn ze op. En die dodeke zeide: als ze op zijn (dan) moet ge morgen hier landwaarts ingaan, hier landwaarts zijn menschen hun tuinen. En den volgenden morgen ging ze, en landwaarts gekomen zijnde, vond ze hun tuinen en hun watermeloenen, en de eigenares was er ook. En de moeder van die dodeke vroeg hun watermeloenen, en zij (eigenares) zeide: indien het maar de watermeloenen zijn (die ge begeert) pluk dan maar voor je. En zij plukte die zich, en ze had pas drie, toen zij (de eigenares) zeide: zoo is 't genoeg. En de moeder van de dodeke zeide: 'k heb niets om ze in te dragen. En zij zeide: hier mijn draagmand, gebruik die maar om ze te dragen, maar van avond moet je hem (terug) brengen. En de moeder van de dodeke zeide: ja straks zal ik hem (terug) brengen. En de moeder van de dodeke keerde terug naar de zee, en toen de avond daalde, bracht zij hem (terug.) En die dodeke zeide: als ge landwaarts gaat, breng me dan een kleine kalebas vrucht mee. (Bedoeld is een soort langwerpige kalebas, die als bewaarplaats voor droge waren gebruikt wordt.) En zij ging hem brengen, en (toen) ze landwaarts gekomen was, vroeg ze om een kalebas vrucht. En (toen) ze er een genomen had, keerde ze terug, en toen ze weer aan zee kwam, zei de dodeke: moeder, als gij (watermeloen) eet, verzamel dan de pitten (hierin) maar als dat vol is, is het genoeg. En zij at (watermeloenen) en zij verzamelde die (pitten) in die kalebas, en toen die vol was, hield zij er mee op. En den volgenden dag kwamen (die dodeke) zijn oudere broeders, en zij zeiden: moeder, wij zijn je niet komen kijken om het een of ander, maar overmorgen gaan we uit om voor ons te zoeken.

En daarna keerden ze terug, en den volgenden dag kwamen ze en bleven daar slapen. (Men brengt gewoonlijk, op een lange reis gaande, de eerste nacht dicht bij huis door, om te zien of alles in orde en niets vergeten is, aangezien men het dan desnoods nog halen kan.) En die dodeke zeide: moeder spreek voor me tot mijn oudere broers. En zij deed dat, en zijn oudste broer zeide: ofschoon het maar een dodeke is, maar het is mijn jongste broer. En den volgenden dag vertrokken ze om voor zich te zoeken, en die dodeke namen ze mee, en zijn kalebas (met die pitten.) En zij gingen, en (toen) ze aan een plaats gekomen waren zeide die dodeke: zet mij hier er maar uit. Er zijn oudste broer zeide: we gaan uit om voor *ons* te zoeken, en (we zouden) jou hier maar (alleen achterlaten). En die dodeke zeide: ik (blijf) hier maar. En ze zetten hem er uit en hij zeide: als je me hier er uit zet, doe dan ook mijn (kalebas) met watermeloenpitten me volgen, en strooi die uit. En (toen) ze die uitgestrooid hadden, at het dodeke die, (en toen) hij ze allen opgegeten had, vertrokken zijlieden. En het dodeke ging landwaarts naar het strand (ze hadden hem als visch natuurlijk in zee gezet), en (toen) hij op 't land gekomen was, trok hij zijn dodeke uit, en dus ging hij op het strand zitten, en hij pruimde. Toen hij gepruimd had, ging hij landwaarts het bosch in, en toen hij landwaarts gekomen was (tot) in het midden (van het bosch) wenschte hij zich, zeggende: indien ik hier, voorwaarts gaande en achterwaarts gaande, een kind en een kleinkind ben van Koningen en Koninginnen, (dan) zal ik mijn oogen dichtdoen, en als ik ze weer opendoe, zal die alang-alang hier schoon zijn (het land schoon zijn van de alang-alang.) Hij deed zijn oogen dicht, en hij opende ze weer, en (het land) was schoon van de alang-alang, en toen hij het afgebrand had, spoog hij zijn watermeloenpitten er over uit. En toen hij gedaan had met bespuwen, keerde hij terug zeewaarts naar het strand. Aan het strand gekomen wenschte hij zich weer een huis, ter grootte van drie bladen dakbedekking (men rekent de grootte der huizen naar het aantal bladen dakbedekking, dat in de breedte naast elkaar er op gelegd moet worden), met vier slaapbanken er in. En toen het avond was legde hij zich te slapen, en bij het aanlichten van den volgenden dag ging hij naar zijn watermeloenen zien. Ze hadden (reeds) vier blaadjes, en 's avonds kropen (de ranken) al over den grond en den volgenden dag bloeiden ze. En toen hij weer naar den landkant ging, droegen ze vruchten, en die werden rijp en hij plukte ze, en hij legde ze in huis op de

banken en daar er nog meer waren deed hij ze onder de banken en nog meer er zijnde, wenschte hij zich weer (een huis), dus (werd er) zijn huis (groot) drie bladen dakbedekking, met vijf slaapbanken. En hij plukte weer watermeloenen, dus legde hij ze er in op de banken, en die over waren, weer onder de banken. En er waren er nog steeds meer over. En voor zijn broeders stapelde hij nog zes stapels, en toen dat klaar was, kwamen zijn broeders. En hij trok weer zijn dodeke aan, en hij beval hen ze te halen (die watermeloenen) elk (moest zijn eigen) laden. En toen dat klaar was, de zijne nog moesten ze laden, in zijner broeders prauwen. En na een maand pas hadden ze die watermeloenen geladen. En ze allemaal geladen hebbende, vertrokken ze, en na een dag kwamen ze bij het dodeke zijn moeder. En zij losten het dodeke zijn watermeloenen, en toen dat klaar was gingen ze weg. Het dodeke bestelde aan zijn broeders zeggende: (als) gij verder op gaat, moet je ze (die watermeloenen) maar niet kloven, als deze splijt (daarbij een aanwijzende) dan pas moet jullui ze kloven. En die van zijn broer spleet na twee nachten, en (toen) kloofde hij ze ook, het eene vierde part (was) allemaal geld, een ander sarongs en baadjes. En het dodeke gelastte zijn moeder zich te gaan baden, beneden in de rivier. En (toen ze weg) gegaan was, wenschte hij zich, zeggende: indien ik werkelijk voorwaarts en achterwaarts gaande, eens Konings en eener Koninginne zoon en kleinzoon ben, (dan zal) ik mijn oogen sluiten en (als) ik ze open doe (zal) hier voor mij een schitterend huis zijn. En hij deed zijn oogen dicht, en deed ze weer open, en het huis, wel het was klaar, schitterend en al. En zijn moeder kwam (terug), en (toen) ze het erf op kwam, viel ze flauw (want) dat dodeke had zijn dodeke uitgetrokken, (29) en hij haalde water in de ketel, en hij begoot haar zeven malen (en dan) stond ze op, en ze kwam en ze berook en betastte hem van zijn hoofd tot zijn voeten, en weer tot zijn hoofd. En daarna kloofde hij zijn watermeloenen, en hij deed zijn goederen (die hij uit die meloenen kreeg) in de kist. En toen er meer was dan er in kon, hing hij de sarongs maar over gespannen touwen. En hij wenschte zich weer, dus (hij kreeg) een moskee, en heel boven op een slaapbank voor hem, en een slaapbank voor zijn moeder. En bij het aanlichten van den volgenden dag kwamen zijn broeders, en toen zij den voet op het erf zetten, vielen ze flauw. En hij ging naar beneden (hij was op de moskee) dus haalde hij water in. de ketel, en hij begoot hen zeven malen en ze stonden op, en ze kwamen in zijn huis, en daarna keerden

ze terug. En ze kwamen aan en zeiden: moeder, onze stiefbroer, het dodeke is niet aan ons gelijk, hij is veel meer (dan wij). En zijn tantes kwamen ook, en toen ze het erf betraden, vielen ze flauw. En hij haalde water, en als hij dus hen zevenmaal begoten had, stonden ze op. En ze kwamen en beroken en betastten hem van zijn hoofd tot zijn voeten, en weer naar boven, en daarna keerden ze terug. En aangekomen zijnde, gaven ze het den Koning te kennen, en hij stuurde zijn kinderen om het dodeke te halen. Ik ben geen kind van den Koning, dus ik ga niet. En ze keerden om en gingen en zeiden: vader, hij wil echter niet komen. En hij stuurde weer zijn volk uit om het dodeke te halen, en hij zeide: ik ben geen kind van den Koning. En hij bestelde, zeggende: indien ik gindsch heen zal gaan, moet hij (de Koning) een brug maken, van mijn huis, neerkomende bij zijn huis. Zij gingen en gaven het te kennen, en de Koning zeide: ik kan dat wel maken, dus moet hij maar komen. En het dodeke zeide: dan zal hij morgen mijn weg eens zien. En bij het aanlichten van den volgenden dag, was zijn weg de regenboog, van het dodeke zijn huis af kwam hij neer bij des Konings huis, en hij vertrok. En hij kwam aan den overkant aan, en de Koning zeide: dat hij hem wilde aanraken, en het dodeke wilde niet, en de Koning weende maar. En het dodeke zeide: gij moet niet weenen, ik ben immers uw kind niet. En de Koning zeide: ik zeide (bij mij zelf): het zal maar een dodeke zijn. En het dodeke stond stil en zweeg, dus berook en betastte de Koning hem, van zijn hoofd naar beneden tot zijn voeten en weer naar boven, en daarna keerde hij terug naar zijn huis aan den overkant. En (als) hij aan den overkant gekomen was, kwam de Koning, en bij het betreden van het erf viel hij flauw, en het dodeke zijn moeder zeide: je moet (het) hem (nog) niet doen, opdat hij zich een beetje bekeert. (van zijn boosheid). En het dodeke keek naar hem, totdat hij zijn medelijden niet meer kon inhouden met hem en hij kwam naar beneden en hij haalde water in de ketel, dus begoot hij hem zevenmaal, en (toen) stond de Koning op. En het dodeke zijn moeder zeide: wat doe je hier? En hij zeide: ik wil niets. En zij zeide (tot haar zoon) keer maar met hem terug. En zij zeide (nog) indien (ik) weer je vrouw zijn zal, dan moet je zeven dagen en nachten buiten blijven. En als hij zeven dagen buiten gebleven was ging hij in het huis. En het dodeke zeide: moeder, zoek (een vrouw) voor me. Maar de Koning wilde (dat) niet, zeggende: maar met zijn zuster (moet hij trouwen). En het dodeke wilde niet, en

de Koning die won het maar, dus trouwden ze. En voor de (30) bloedverwantschap betaalde hij dertig (realen) en haar bruidschat (was) honderd (realen). En daarna vierden ze feest. Zeven nachten en zeven dagen, en hij werd Koning, zij (werd) Koningin.

XXI. Kokara-lamo.

Ma koano ài ngòhaka.

Ma koano de ài ngòhaka j'öiki jo λaungu, de ja liara o ngài moi de jo lio, ho jo iha ma koano ngoi hekata ma hakài. De i j'òhakòka ami ngòhaka w'àto: ajo ngohi o luiti moi to ma λèòka. La i bòto de ngoi ajo m'àto, uha-ani, dòne ani àma koiwa, de unàngă wo ma riridòka. De ja gòrakino, unàngă o luiti moi wo ma λè de wa òλomòka, ngoi ajoika i mi hingàhu. De munàngă mi hibòha ài uruino de ài biunòka, de j'au-auënu. De ma koano wo boaino de w'àto: i wi dodòa gènàngă? De ngoi hekata m'àto: wa λèòka o nauŏko o luiti moi; de ma koano w'àto; ni hidodòa, ho goahino ho karàna nàngă ngòhaka. De i j'òλomo unàngă w'òλomua, de j'òλomo i bòto unàngă wo mi huloko ngoi hiràngă o riaka ài inomo ma hakài. Ngoi hiràngа o dòdoto ma hakài ài totaleo ma gòhi tumidi, de ài mòkuru o bèlaka tumidi, de ài bidoho o dobiki tumidi, de ài dohae o hitabu tumidi, de ài tabàko o dudu tumidi de ài kupa tumidi. De i bòto o gugugiaka wo hihauoino, de wo ma djobo. Wo towòngi o aere wo hoboko, o goaha wo towòngi, de wa ika, o pitu ma λimiòka wo gògĕruku w'òλomo. De w'òλomo i bòto wo ma mòkuru. De wo lega-lega, moi òkia-nàga dòkĕngiuo o gàhino de i ma hiadono o goahiuo. De unàngă wo ma doaka o pitu ma djàgaiλe, de ma òde j'àto: i! danòngo, ko to ni dodòaua, ho uha no doa, no utiuku dika. De unàngă w'àto, no hi dodòaua, ma àhi gurumini ja poròhono. De ma òde w'àto: no utiuku, la to ni tèmo-temòhi. De unàngă wo uti, de wo utiuku, ma òde w'àto, no huha òkia de no kuràngă òkia, n'ado-adonua de n'adono. De unàngă w'àto: to huha òkiaua, de to kuràngă òkiaua, ma ngohi ajo ami nauŏko ma dururu to hilingiri. De ma òde w'àto: nàko kagènàngă, ngar'uha ho gogògĕre nèngòka. De unàngă wo ma riridi, de ma òde w'àto, ka n'öikòhi! De unàngă w'àto, nàko de àhi ngèkomokàhi, tanu ka t'öikòhi. De ma òde w'àto, nàko ka n'öikòhi àhi kài àha to n'ike. De unàngă w'àto: ia: de wi ngàiki, ho wo ma hinoa, de wi hulŏko wo tobòngo, de ka wi lutuòka. De unàngă

ka wo lio de wa iha, wi diài, de wi diài i bòto wi huluko wo tobòngo, de wo tobòngo wo hodoa ài bukuino ma bàtingi. De wi àhokoli w'àto: no lio, de wa iha, wi diàioli, de wi diàiòka wi hulukoli wo tobòngo. Unàngă wo tobòngo, de wo hodoa ài ʌou ma kakadunino. De wi àhokoli w'àto: no liòhi, de wa iha wi diàioli, de wi diàiòka wo tobòngoli, ko wo hodoakaua. De wo ma djobo, de wi hibĕhèhòngo w'àto: òkia-nàga na màke, ka no ma hihirèdi. Unàngă òkia-nàga wa màke ka wo ma hirèdi, de o gàdja-mina wa màke, de wa òto, ho wa tobiki hinòtoiʌe, ma haeke de ài dia ma dèkăra wo hikaluèpata, ho o bĕrèra moiuku àha i tubuku, ma bikinoli de ài dia ma dèkăra wo hikaluèpata, o bĕrèra moiukuoli i tubuku. De unàngă wo ma djobokali, de wa màkeika ma koano ài kawàha ja ʌaungu, de wa leha, w'àto, dina ja dodòa ho i ma dàko-dàkŏro. De ònàngă j'àto: o àewani moi ma haeke; dàku o ngawa-ngawauku i tifa, de unàngă w'àto: nàko ngohi, ka àhi dia ma dèkăra to hikaluèpata, o bĕrèra moiuku i tubuku. De ònàngă jo lio, ho iʌe j'àto: djou dau nàga o òde, j'àto: nako ka ènàngă de nè ka ma dia ma dèkăra i hikaluèpata, de o bĕrèra moiuku i tubuku. De ma koano w'àto: n'öiki ni wi ngoho. De ònàngă j'öiki de ja uku j'àto: ma koano w'àto: na iʌeòhi. De ma òde w'àto: ni öiki dika ni hira. De ònàngă jo hira, de ma òde w'àikòka ài òde ho wo ma hidiài. Wo ma hidiài i bòto de w'öiki wa iʌe, ma koano ài dèturòka wo gògĕruku. De ma koano w'àto: nèngòka no doaiʌe o kuruhiòka. De ma òde w'àto, o njawa ko ngohiòka, de to himàngă o koanoika hàtoli ma patutua. De ma koano w'àto, nèngòka no doaiʌe. De unàngă wo doaiʌe, de ma koano w'àto: ngòna n'àto ka ani dia ma dèkaròka no hikaluèpata, de o gògĕre moi i tubuku? De unàngă w'àto: ia! De wa ika ho ài dia ma dèkăra wo hikaluèpata, ho o bĕrèra moiuku i tubuku. De ma koano ài ngòhaka o riaka i ma kawiugi de ma òde, ho jo rame o hutu tumidi de i pàha unángă wo ma' djoboli, de ma koano w'àto, ngoni hekata no mi ao? De unàngă w'àto: mo gogogĕre dika. De unàngă wo ma djobo, ho de o bèrèra moi w'adono de jo tuhu-tuhuku. De unàngă w'àto; ja dodòa gènàngă? De onàngă j'àto: dàku moi o aewani ma bikini o ngawa-ngawauku i tifa. De ma òde w'àto: nàko ngohi ka àhi dia ma dèkăra to hikaluèpata, o gògĕre moiuku i tubuku. De ònàngă ja iʌe ja hingàhu j'àto: djou ài dau moi o òde j'àto nàko ka ènàngă, ma dia ma dèkăra i hikaluèpata, o gògĕre moiuku i tubuku. De ma koano wa huluko w'àto: ni'öiki, ni wi ngoho. Onàngă j'öiki de j'àto: òde, ma koano

w'àto na iλeòhi. De ma òde w'àto: h'öiki dika ni hira. De ònàngă j'öiki, de ja iλe ma òde ō wo ma hiadonòka, de ma koano w'àto: ngòna n'àto ka ani dia ma dėkăra no hikaluèpata, de o bĕrèra moiuku i tubuku? De ma òde wa ika, ho ài dia ma dėkăra wo hikaluèpata, de o bĕrèra moiuku i tubuku. De ma koano ngoi òra o goròna de ma òde i ma kawingi ho de jo rame o hutu tumidi. De i bòto, ma òde wo ma djoboli. De ma koano w'àto: ngoni hekata no mi aoua? De w'àto: mo gogògĕre dika. De unàngă wo ma djobòka, de wa màkeikali jo tuhu-tuhuku. De ma òde w'àto jo dodòa dàku. De ònàngă j'àto: o aeiwani moi ma haeke, dàku o ngawa-ngawauku i tubuku, de ma òde w'àto, nàko ngohi ka àhi dia ma dėkăra to hikaluèpata, de o bĕrèra moiuku i tubuku. De ònàngă i hingàhu ma koanoika j'àto: o òde j'àto nàko ka ėnàngă de ka ma dia ma dėkăra i hikaluèpata de o bĕrèra moiuku i tubuku. De ma koano w'àto: ni öiki ni wi ngoho. De ja uku j'àto: ma koano w'àto; na iλeòhi. De ma òde w'àto h'öiki dika, de i ma hiadono, unàngō wo ma hiadonòka. De ma koano w'àto: ngòna n'àto ka ani dia ma dėkăra no hikaluèpata de bĕrèra moiuku i tubuku. De ma òde wa ika, ho ài dia ma dėkara wo hikaluèpata, de o bĕrèra moiuku i tubuku, de ma koano ngoi òra o goròna i ma kawingi de ma òde de jo rame o hutu tumidi, de i bòto unàngă wo ma. djobo. De wa màkeikali ma bikini, de wa umòka. Ma koano ngoi òra o goròna i ma kawingi de ma òde, de jo rame o hutu tumidi, de i bòto, unàngă wo ma djoboli. De wa màkeikali ma haeke, de wa umòka, ma koano ngoi òra o dòdoto i ma dàdu, i ma kawingi de ma òde. De jo rame o hutu tumidi de i bòto, unàngă wo ma djoboli. De wa ika o bĕrèra moiòka, ma njawa moi-moiokaua. De wo doa o higiλe, ho dàku ma tubu-tubuòka wa iλè. De wa λè o rabaua moi, ho wa tàkŏro. De munàngă m'àto: uha na tàkŏro. De ma òde w'àto: beika no hupu-inòhi. De munàngă mō hupuino. De w'àto i ni dodòa nėnàngă? De munàngă m'àto: o màtjàu de o garuda i mi màta-màtàka. De i tebinino ma hakài de i j'òλomòka. Munànga màngă pàtidoi ma hĕlėnga, de ma baràngi m'àiki de mo noa o pàtidoi ma amo-amo-kuku. De j'òmàngòka i bòto, de ònàngă i ma djobo, j'ao màngă pàtidoi, de ja òko o djuàngăna i ma liara, ho gėnànguku jo harĕne.

De i ma djobo, de ma òde ngoi hekata ja butànga ja tulu de ja tulu i bòto ònànga i ma djobòka, o djuàngăna tumidi i hidĕte. De o djumàti moi, ònàngă i ma hiadono ma òde ngoi ajo de ài àmaika. De i tebinino ngoi hiràngă ja hinòto jo hupu o dowòngiòko.

De ja òko ja màkeòko o djuàugăna tumidi, i tàpu-tàpuku. De ònàugă ja lio ja iha jo hingàhu màngă amaika j'àto: ài danèna o djuàngăna tumidi i tàpu-tàpuku, ho ka o gòta i hònĕuge. De o wàuge i pòtòka, ma òde wo uti, de wa iha, de wa himorĕne ngoi ajo de ài àma, de wa himorĕne i bòto, ngoi hiràugă ja hinòto i mi gòraka ma òde ngoi hekata o riaka, i mi aoòka o tauika. De ino i ma daduoli, ho de ja butànga ja gorakóka. De ma dòdotoli, ho de i mi tγo, i kokiditokòka. De mo hibarihi o àkĕre ma tumidi, de jo momikòka, de i mi gòraka o tauiha, ho ko i mi higila-gila o higi ma tubuiλe i mi hodoaka. De ma koano ài Kawàha wa tèmo, ho jo rame, o hutu tumidi de o wàuge tumidi, ma damunu, j'àto i pidaha, mànga λihàngă j'àto i poòtĕke, màugă höinàpăna j'àto, dòue i tobiki. De i pàha ma òde wo doa wo koano, ngoi hekata ja tumidi jo Bòki. Ài àma de ngoi ajo jo uti, jo bĕrèra ma dimòno.

XXI*a*. Van de Koningszoon (31).

De koning en zijn zoon gingen met de lijn visschen en ze haalden één (visch) op, en ze keerden terug. Aan land gekomen, kookte de vrouw van den Koning die visch. Toen hij gaar was zeide haar zoon: moeder, ik neem mij een moot visch mee. Maar daarna zeide zijn moeder: neen toch, dan is je vader er niet, en hij zweeg. En bij het opdragen nam hij zich een moot, en hij at die op. Ze gaven dit zijn moeder te kennen, en die stompte hem voor zijn mond en zijn gezicht, dat het bebloed was. En de koning kwam en vroeg, hoe heeft hij dat gekregen? En zijn vrouw zeide: hij heeft een moot visch genomen. En de Koning zeide: wat heb je hem gedaan, ons kind ziet er uit als een droogliggend stuk koraalzand (erg bulterig). En (als) zij aten, at hij (de jongen) niet, en toen ze gegeten hadden beval hij zijn oudste zuster om zijn eten te koken. Zijn jongste zuster kookte zeven kippeneieren voor hem, en (ze maakte klaar) voor hem zeven halve pinangnoten, en zeven stukjes sirihvruchten en zeven porties kalk, en tabak voor zeven sigaretten, en zeven zakjes met gekookte rijst. En als het klaar was, deed hij het in een rooden zakdoek, en hij vertrok. Hij ging langs het strand, (was het) hoog water, (dan) ging hij over het land, (was het weer) laag water, dan ging hij (weer) langs het strand, en hij kwam aan een „pitoe"-boom, waaronder hij ging zitten eten. En als hij gegeten had, pruimde hij. En hij keek en keek, er was iets daar in zee, naar hem toe komende, en het kwam tot aan het drooge rif. En hij klom op een tak van

den pitoe-boom, en het varken (dat iets was dus een varken geweest) zeide: wel kleinzoon, ik zal je niets geen kwaad doen, dus ga niet naar boven, maar kom maar naar beneden. En hij zeide: je doet me niets, maar ik ben doodsbenauwd. En dat varken zeide: kom maar beneden, opdat ik nog tegen je praat. En hij kwam naar beneden. En beneden gekomen zeide dat varken, wat heb je voor moeite en wat heb je voor gebrek (dat) je niet gewoon was hier te komen, en (nu) hier komt. En hij zeide: ik heb niets geen moeite, en ik heb niets gebrek, maar ik zoek visch om aan mijn moeder terug te geven. En het varken zeide: als het zoo is, dan moet je hier niet blijven. En hij hield zich maar stil, en het varken zeide: ga maar verder. En hij zeide, als ik eerst een weg voor me heb, opdat ik verder gaan kan. (Hij was dus vermoedelijk aan een landpunt vanwaar hij moest oversteken, vooral in verband met N°. 74). En het varken zeide: als ge verder op gaat, zal ik u mijn huid geven. En hij zeide: ja, en hij (het varken) deed hem uit, dus trok hij hem aan, en hij (het varken) beval hem in het water te loopen, maar hij zonk maar. En hij keerde terug, en aan wal gekomen maakte hij (het varken) hem in orde. En als hij hem in orde gebracht had, beval hij hem in zee te loopen, en hij liep in zee en hij zakte in het water tot aan zijn knieën. En hij riep hem weer, zeggende: keer terug, en hij kwam aan land, en hij maakte hem weer in orde, en als hij hem in orde gemaakt had, beval hij hem weer in zee te loopen. Hij liep in zee en hij zakte in het water tot aan zijn voetgewrichten. En hij riep hem weer, zeggende: keer nog eens terug. En aan land gekomen maakte hij hem nog eens in orde, en als hij hem in orde gemaakt had liep hij weer in zee, en hij zakte niet meer weg. En hij vertrok, en hij bestelde hem, zeggende: wat je ook tegen komt, ruim het maar uit den weg. Wat hij tegen kwam, ruimde hij uit den weg, en hij kwam een walvisch tegen en hij hakte, zoodat hij hem in tweeën hakte; de kop er van wipte hij met de punt van zijn hakmes, zoodat hij in een dorp neer moest vallen, en de staart ook wipte hij met de punt van zijn hakmes, (zoodat) die in een ander dorp neerviel. En hij vertrok weer, en hij vond het volk van den Koning aan het visschen, en hij vroeg, zeggende: wat is er aan de landkant dat ze zoo op de trommels slaan? En zij zeiden: een kop van een beest is uit de lucht gevallen. En hij zeide: indien ik (daar was) wipte ik hem weg met de punt van mijn hakmes dat hij in een ander dorp weer neerviel. En zij keerden terug, en boven gekomen zeiden ze: Heer,

daaronder is een varken, dat zegt: als dat (hier) was) dan wipte hij dit weg met de punt van zijn hakmes, dat het in een ander dorp neerviel. En de Koning zeide: gaat hem halen. En zij gingen naar beneden, zeggende: de Koning zegt: kom toch naar boven. En dat varken zeide: gaan jullui maar vooruit. En zij gingen vooruit en dat varken deed zijn varken uit, dus maakte hij zich in orde. Toen hij klaar was, ging hij naar boven, en hij ging aan des Konings zijde zitten. (Dit is gewoonte: iemand die bij een hoofd komt omdat hij geroepen wordt, gaat nooit vóór dat hoofd, maar een eindweegs op zijde op zijn hurken zitten). En de Koning zeide; ga hier op de stoel zitten. En dat varken zeide: iemand zooals ik, en dat ik tegenover den Koning zitten zou, is allerminst passend. En de Koning zeide: ga hierop zitten. En hij klom erop. (Dat woord staat hier overal) en de Koning zeide: gij zegt, dat ge maar met de punt van uw hakmes te wippen hebt, en het valt in een ander dorp neer? En hij zeide: ja. En hij ging en hij wipte het met de punt van zijn hakmes, dus in een ander dorp (viel het) neer. En de oudste dochter van den Koning trouwde met dat varken, dus vierden ze zeven nachten feest, en na afloop vertrok hij weer. En de Koning zeide: neem je je vrouw mee? En hij zeide: laat ze maar blijven. En hij vertrok en zoo kwam hij aan een dorp, en (daar) schoten ze. En hij zeide: waarom is dat? Fn zij zeiden: daarboven is een beest zijn staart uit de lucht gevallen. En hij zeide: als ik (daar was dan) wipte ik het maar met de punt van mijn hakmes, (dat) het in een ander dorp neerviel. En zij gingen naar boven, ze gaven den Koning te kennen, zeggende: Heer, wel beneden is een varken (dat) zegt: als het maar (hier was zou) het het met de punt van zijn hakmes opwippen, (dat) het in een ander dorp neerviel. En de Koning beval, gaat hem halen. Zij gingen en zeiden: varken, de Koning zegt: kom toch naar boven. En het varken zeide: ga gijlieden maar vooruit. En zij gingen en als ze boven waren, was het varken er ook al, en de Koning zeide: gij zegt, dat gij maar met de punt van uw hakmes hebt te wippen, en dat het (dan) in een ander dorp neervalt. En het varken ging, en dus wipte hij het maar met de punt van zijn hakmes, dat het in een ander dorp weer neerviel. En de middelste dochter van den Koning huwde met dat varken, dus maakten ze zeven nachten feest. En toen het afgeloopen was, vertrok dat varken weer, en de Koning zeide: neem je je vrouw niet mee? En hij zeide: Ze moet maar blijven. En hij vertrok en hij trof weer aan dat ze schoten. En het

varken zeide: wat is er boven te doen? En zij zeiden: de kop van een beest is uit de lucht gevallen, en het varken zeide: als ik (daar was), dan wipte ik het maar op met de punt van mijn hakmes, dat het in een ander dorp neerviel. En zij gaven den Koning te kennen zeggende: een varken zegt: als dat (hier was) dan wipte hij het op met de punt van zijn hakmes, dat het in een ander dorp weer neerviel. En de Koning zeide: gaat hem halen. En ze kwamen beneden, zeggende: de Koning zegt: kom toch boven. En het varken zeide: laten we gaan, en als zijlieden aangekomen waren, was hij er ook al. En de Koning zeide: gij zegt, dat gij maar met de punt van uw hakmes het hebt op te wippen, zoodat het in een ander dorp neervalt? En dat varken ging, dus wipte hij het op met de punt van zijn hakmes, dat het in een ander dorp weer neerviel, en de middelste dochter van den Koning trouwde met dat varken, en ze maakten zeven nachten feest, en na afloop vertrok hij. En hij trof weer de staart aan, en hij gooide die weg. Des Konings middelste dochter trouwde met dat varken, en ze vierden zeven nachten feest, en na afloop vertrok hij weer. En hij trof weer de kop en hij gooide die weg, en des Konings op een na jongste dochter trouwde met het varken. En zij vierden zeven nachten feest, en na afloop daarvan vertrok hij weer, en hij ging weer naar een dorp, waar geen meer in was. En hij klom op de moskee, ja, hij klom heelemaal boven op de spits. En hij nam een trom en hij trommelde. En zij (zie N°. 67) zeide: klop niet. En het varken zeide: komaan, kom hier naar buiten. En zij kwam naar buiten, naar hem toe. En zij zeide: wat is dat hier met jullui? En zij zeide: de tijger en de vogel „Garuda" hebben ons allen opgegeten. En den volgenden morgen kookte ze, en als ze gegeten hadden opende zij hun kisten (van die opgegeten lui) en ze haalde de goederen eruit, en deed die in een heele groote kist. En hij was heelemaal vol, en zij vertrokken, hun kist meenemende. Aan zee gekomen, sleepten ze een groote prauw in zee, en klommen daarin. En ze vertrokken, en ze gingen aan bij die zes vrouwen van dat varken en haalden ze aan. En als ze aangehaald waren, vertrokken ze in zeven groote prauwen en zeilden weg. En na een week kwamen ze aan bij dat varken zijn vader en moeder. En bij het aanbreken van den dag kwamen zijn twee zusters aan het strand. En aan het strand gekomen, zagen ze die zeven groote prauwen geankerd in zee liggen. En zij keerden terug, en gaven, aan den landkant gekomen hun vader te kennen zeggende: wel, ginds liggen zeven

groote prauwen geankerd, (ze bedekken de-zee) zooals doode boomen. En als de zon op was, ging het varken aan wal en ging landwaarts, en berook en betastte zijn moeder en zijn vader. En na afloop daarvan, haalden zijn twee zusters het varken zijn eerste vrouw, en droegen haar landwaarts, in hun huis. En vervolgens de daarop volgende, totdat ze er zes gebracht hadden. En de jongste (zouden ze) ook (halen) maar als ze haar aanpakten vielen ze flauw. En zij begoot ze zeven malen met water, en zij stonden weer op, en ze droegen haar landwaarts naar huis, dus (omdat ze zoo bijzonder heerlijk was) brachten ze haar rechtuit naar de moskee, en brachten haar daarop. En de Koning zeide het aan zijn volk dus maakten ze zeven nachten en zeven dagen feest, hun trommels, kijk, ze werden met gaten, hun bekkens, kijk, ze barstten, hun geweren, kijk ze braken. En na afloop werd het varken Koning, zijn zeven vrouwen werden Koningin. Zijn vader en zijn moeder deden afstand, ze (werden) dorpsoudsten.

XXII. Kokara-lamo.

O Totoade o ngoheka ami àma wo mi toma.

Ma koano ngoi hekata mo ma tèngo de ami rŏĕhe, de gènàngòka ami àma w'öiki wo hilingiri ma pàkeàngă, de wo hibĕhèhòngo ngoi hekatika, w'àto: nàko o nauru ni ja pàliara, nàko o ngoheka ni ja tòma. De gènaugòka una wo ma djobo, ài gàhe o mède hàuge. De w'öikoka, ma ngòhaka, de ka -o ngoheka. De gènàugòka mi pàliara hiadono mi lamokòka, de m'öiki mo ule-ule o kàpòngo ma dobikika, de ami diauo j'àto: dòne ma koano, ngoi òra wo mi boaino de wo mi tòma. De gènàugòka-dau, mo higihĕ-gihĕue de mo lio ma ma kokuduku de mo ari-ari moduku, de ma ino mo mi leha ja dodòa ho no ari de muna m'àto: dòne àhi àma wo boaino de ni hi tòma. De ugomi ajo m'àto: i! dòne i ni tòma dòne ài dungono done wa màkeua ma ròmàngă o Nàmo-hòpu o guràtγi. De gènàngòka ami àma ài gàhe o hutu tumidòhi de wo boa. De muna m'àto: ajo no hi hakài o totaleo ma gòhi tumidi de o kupa tumidi; de i bòto jarĕhino de mo hupu dài o dowòngiòko de mo ma niàta m'àto: nàko i gougoungu nàko to himànga de to pòrĕte nàko o koano de o bòki ma ngòhakua, àhi làko ta ruhutuku de ta hĕlènga iλe de i dàdiua o kàpa moi, nàko o koano de o bòki ma ngòhakuku, de àhi làko ta ruhutuku de ta hĕlèngaiλe, àhi kàpa moi o leòtuku. De mo ma barĕnòka de mo hidĕte de mo tutuku o bĕrèra moiiha. De gènàngòka mo uti de mo leha m'àto: nèngòka o namo-

hòpu o guràtyi koiwa? De òna j'àto: nèngòka koiwa nàko o nàmo-hòpu o guràtyi ma bĕrèra dòkèna. De muna mo hidĕte gènàngika, de mo ma hiadonika, de mo ma hidèro ami pàkeànga o nauru, de mo uti de mo leha, m'àto: o namo-hòpu o guràtyi koiwa? Una w'àto: àhi tau ma pònatòka. De bòtino una wo tèmo w'àto: ani pàkeànga o nauru, ani biono o ngoheka. De muna m'àto: ma muruŏno o ngoheka j'ado-adono nèngino? De gènàngòka i ma ade-ade de una w'àto: i tebini o igono ho doa, nàko ngòna na hira, gènàngă ngòna o nauru; de muna m'àto: ia. De gènàngòka muna mo harĕne ami kàpaòko de mo ma iduòka. De j'arĕheino mo uti ho i ma djài-djài o igono jo doa. De j'öiki de ja iha de jo doa, de muna ma tifa, una 'hao wa togorònaiλe, de una wa tifa, muna mo utiòka, de una wo utiuku, de w'àto: i goungu ngòna o nauru. De gènàngòka jo lio de j'òλomo, de una w'àto: ani pàkeànga o nauru, mà ani biono o ngoheka. De muna màto: o momaruŏno j'àdono nèngino? De una w'àto: j'arĕhe h'öiki, ho ma òhiki. De muna m'àto: ià. De j'arĕhino mo uti ho i ma òhiki o ngàiruku. De gènàngòka una wo hira wo ma òhiki, de wo boaiλe-uku, munàngoli de ma uku de mo ma hitòpoko ami dòpo-dòpo ami λou ma λòkuku, de mo boaiλe de m'àto: o ngoheka o momuruŏno o dòpo-dòpo jo ao? De una w'àto: i goungu, ngòna o nauru. De ja òko de j'òλomo de una wo tèmo w'àto: ani pàkeànga o nauru, ani rupa o ngoheka. De muna m'àto: o ngoheka o momuruŏno j'adono nèngino? De una w'àto: bòte ho ma idu, de muna m'àto: ia. De jo hutuku i ma idu de muna i mi kiòkua. De una i wi kiòkòka de muna ma doa ma namo-hòpu, de ma λè de ma òko de ami bala-bala ma hingàhu ni j'öiki ni ja pida-pidahòka mànga ngòtiri, de òna ja tàdi-tàdiòka, de mo harĕnòka muna ami kotàngo m'àikòka. De una wo mi niki de una wo poa-poaka w'àto: kahuruŏno ngohi t'àto o ngoheka ma ngòna m'àto o nauru. De muna mo ma hidĕtòka, de i ma hiadono màngă gògĕriλe, de mo uti de mo doaiλe ami higiiλe, jàto! ami àma bòte jo boa, de ngomi ajo ma λè moi o kàbingi ma ngòhaka de ma tòma de mo hibàituku o ngèkomo ma bàtingòka, de ami àma wo boàka de wo uti, de o bàikòle mo i wi hingàhu j'àto: tjin-tjin-tjòrò: ma bòki mo ngòhaka, ami ngòhaka o ngoheka, ami ròmàngă o ngo Djànga-lupa. De wa iha, wo leha: w'àto: o ngòhaka kiàka ma ika de muna m'àto: danèna o ngèkomo ma dàtĕkòka, de wa òko de wa tòpoko de ài tuba, de w'àto: ko èuàngua, de muna m'àto: dàku o higi ma goròuàka, de una w'àto: i tàiti no uti. De una ami

àma wò hidiλikutu o dia. De una ài bala wa huloko i mi ngoho; de muna m'àto: wàhi, to ma λéòhi o gòta. De ja uku j'àto: mo ma λèòhi o gòta. De w'àto ni öiki ni mi ngoho, de ja iλe j'àto ani àma w'àto: na uku, de muna ma ukua, de j'àto: ma ukua, ka o taru mo diàiòhi. De w'àto: ni mi ngoho. de ja iλe j'àto: na ukuòhi. De w'àto ni hira, de ma taru gèna ja uku, de muna m'àto: nàko àhi tòmara i òtaka àma, no djài-djài àhi dàngirika. De muna mo uti de ma hiăra ami λou ma honònga de i tobikòka, de ma honòngali, de i tobikòka, ami bukuino i tobikòka, de ami buku ma honònga ma hiăra de ami uguru i tobikokali, de ma honòngali i tobikokali ami bĕlèkaino. De uku mo ma hiăra de i tobikokali ami tòmarino, de mo hònĕngòka. De ami àma wo lega dàku o higi ma tubuiλe de wa iλe de wa màke ma namo-hòpu o guràtyi. De una w'òrĕhe hĕbàbu ngoi òra mo hònĕngòka, hiadono ài làko i puku-puku. De bòtino muna mo uti dàku o higiuku, dàku o litòrakòka mo ma hiboòtĕkika. De gènàngòka m'àto: àma ngohi nèngòka, de una w'àto: uha ni hi hohiagàga. De muna m'àto: koali àma, ngohi nèngòka. De wo ma lega de ka wo mi koino. De gènàngòka o hutu tumidi i pàha, ma namo-hòpu ma dutu wo boaino de wo mi leha w'àto: Kahuruŏno ngòna na λé àhi namo-hòpu o guràtyi. De muna m'àto: ngohiua. O ngoheka ma muruŏno j'adono gèngika. De una w'àto: ngòna na λè, de jo bityara gènàngòka, de ko i putuhua. De o papuàka wo ma tèngo, de wo leha w'àto: òkia ni bityara? De òna j'àto: barikua o bobàto i mi moruàta de i mi ruàta, ma ko mi ja putuhua, de ngòna o papuàka ma dorou, òkia no hioriki? De una w'àto: koali, ni hi hingàhuòhi! De òna j'ato: ma Koano ngoi òra ma tòhiki ài namohopu o guratyi. De w'àto: abeika, ni ma kiliàngokali. De una wa λè o bole hinòto ma gòmuku de wa kĕlèngauku màngă himàngòka, i ma lèkoino, de j'öikòka de una wa hitagàliòka, to muna ma naurika, to una ma ngohekaika.' De wa huloko ja λè, de bòtino ma papuàka w'àto: gènangă àha i dàdi ni kawingi, hĕbàbu. to una na λèòka, de to muna na λèokali. De muna m'àto: Ka to mòdĕke, ma kiani àhi àma ài dungono, ani gògĕre na tururu, la i ma tabiino ma dodòku. De una w'àto ia, nàko o hutu tumidi la i hiwa. gènàngă ta inoua, hĕbàku t'àkunua. De gènàngòka o hutu tumidi i pàha wo boainòka, de gènàngòka àha ja kawingi, de jo rame o hutu tumidino i pàha, una wo Koano ngoi hekata mo Bòki ami àma de ngoi ajo jo bĕrèra ma dimŏno hiadono jo hònĕnge.

XXII*a*. Van het meisje, dat door haar vader gedood werd. (32)

De vrouw van den Koning was zwanger, en toen vertrok haar vader (dit is voorbarig, want het meisje was nog niet geboren) om kleederen te zoeken. En hij bestelde aan zijn vrouw, zeggende: indien (het) een zoon (is) moet gij het verzorgen, indien (het) een meisje (is) moet gij het dooden. En toen vertrok hij (zijn terugkeer) stellende over drie maanden. En (toen) hij was vertrokken, beviel zij, en (het was) maar een meisje. En toen verpleegde zij het tot het groot was, en zij (het meisje) ging spelen aan den kant van het dorp, en haar makkers zeiden: dat maar niet de Koning bij zijn dochter komt, en haar doodt. En zij luisterde daarnaar en zij keerde terug met gedekt hoofd (de sarong over 't hoofd geslagen duidt bij de vrouwen op droefheid) en zij weende dat zij snikte. En zij (haar moeder) kwam (en) vroeg haar: waarom huil je? En zij zeide: dat niet mijn vader komt, en hij mij doodt. En haar moeder zeide: ja, dan (zullen) ze je dooden, en dan zijn huwlijksvoorwaarden (zie woordenb. „dungono") dan krijgt ze geen een of ander gouden „namo-hopu" (zie woordenboek) en toen was haar vader zijn belofte (nog) zeven dagen, en (dan) kwam hij. En ze zeide: moeder, kook me zeven kippeneieren en zeven zakjes rijst. En daarna ging ze den volgenden morgen uit naar het strand, en zij wenschte zich, zeggende: indien het werkelijk (is), indien ik voorwaarts ga en achterwaarts ga, indien ik eens Konings en eener Koninginne kind niet ben (dan) zal ik mijn oogen sluiten en (als) ik ze weer open doe, dan is er geen schip geworden (maar) indien (ik) eens Konings en eener Koninginne kind (ben) dan sluit ik mijn oogen en ik doe ze open (en) mijn schip is geankerd. En zij klom in het schip en ze zeilde (weg) en zij dreef aan een dorp naar land. En daar ging ze aan wal en ze vroeg, zeggende: is hier niet de gouden namo-hopu. En zij zeiden: hier (is die) niet, indien ge het gouden namo-hopu dorp (zoekt) (dat is) daar. En zij zeilde daarheen en (toen) zij was aangekomen, maakte ze haar kleeding gelijk aan die van een man. En zij ging aan land en ze vroeg, zeggende: (is) hier niet een gouden namo-hopu? Hij (de eigenaar van het huis) zeide: in den nok van mijn huis. En vervolgens sprak hij zeggende: je kleeding (is als die van) een man, (maar) je gezicht (is als dat van) een vrouw. En zij zeide: hoeveel malen zijn hier vrouwen aangekomen? En toen praatten zij met elkaar, en hij zeide: morgen

vroeg (zullen) we klappers klimmen, als gij de eerste zijt dan zijt gij een man, en zij zeide: ja. En toen klom zij weer in haar schip en zij ging liggen slapen. En den volgenden morgen ging ze aan wal dus (opdat) ze heel gauw klappers (zouden) klimmen. En zij gingen, en (toen) ze landwaarts (gekomen waren) klommen ze. En zij gooide ze naar beneden (toen) hij pas halverhoogte was, en (toen) hij naar beneden gooide (was) zij er al weer uit. En hij klom er uit en hij zeide. werkelijk, gij zijt een man. En toen keerden ze terug, en ze aten, en hij zeide: je kleeding (is als) een man, (maar) je gezicht (is als) een vrouw. En zij zeide: hoeveel malen zijn ze hier geweest (vrouwen)? En hij zeide: morgen gaan we baden. En zij zeide: ja. En den volgenden morgen ging ze aan land, opdat ze baadden in de rivier. En toen was hij de eerste om te baden, en toen hij weer boven (op den kant) gekomen was, ging zij ook naar beneden, en zij stak zich met haar kris boven in het been, en ze kwam boven en zeide: hoeveel vrouwen hebben een kris bij zich? En hij zeide: werkelijk gij (zijt) een man. En zij gingen naar zee en zij aten, en hij sprak zeggende: je kleeding (is als) een man, maar je ziet er uit (als) een vrouw. En zij zeide: hoeveel vrouwen zijn reeds hier gekomen? En hij zeide: Kom, we gaan slapen, en zij zeide: ja, En het was nacht (en) zij lagen neder, en zij sliep niet. En hij sliep, en zij klom bij dien „namo-hopu" en ze nam dien, en ze ging naar zee, en ze gaf haar volk te kennen: gaat, en maakt hun prauwen met gaten. En zij stootten ze (kapot). En (toen) ze in het schip geklommen was, deed ze haar baadje uit. En hij achtervolgde haar en hij schreeuwde, zeggende: ik zei laatst (dat je) een man (waart). En zij zeilde naar huis, en (toen) ze aangekomen was, Zuidwaarts aan hun verblijfplaats, ging ze aan wal, en ze klom boven op haar moskee. Kijk, haar vader kwam (met de zijnen) en haar moeder nam een jong geitje, en ze doodde dat, en begroef het aan den kant van den weg. En haar vader kwam aan, en hij ging aan wal, en een kwikstaartje gaf hem te kennen zeggende: tjin-tjing-tjoro, de koningin is bevallen, haar kind is een meisje, haar naam is: Djanga-lupa. En hij ging landwaarts (naar zijn huis) hij vroeg, zeggende: waar is het kind heen? En zij (de moeder) zeide: daar, aan den kant van den weg. En hij ging zeewaarts, en hij stak met zijn lans (op die aangewezen plaats) en hij zeide: dit is het niet. En zij zeide: boven in de moskee! En hij zeide (tot het meisje): Kom gauw naar beneden. En hij, haar vader, bond hakmessen aan elkaar. En hij zond zijn volk (om haar te halen,

en zij zeide: nog niet, ik moet nog hout halen. En zij (de gezondenen) kwamen beneden en zeiden: ze moet nog hout halen. En hij zeide, gaat haar halen. En zij gingen naar boven en zeiden: je vader zegt, kom beneden. En zij kwam niet naar beneden. En zij zeiden: ze komt niet naar beneden, maar ze maakt nog lijm. En hij zeide: gaat haar halen, en zij gingen naar boven en zeiden: kom nog naar beneden. En zij zeide: jullui eerst, en die lijm (pop) ging naar beneden. En zij zeide: als mijn hals valt vader, moet je heel gauw naar mijn slaapbank gaan En zij ging naar beneden, en ze hing haar eene voet naar beneden, en het was gebroken, en het andere weer en het was gebroken, bij haar knieën brak het af, en haar eene knie hing ze naar beneden, en haar dij brak weer af, en de andere kant brak weer af, bij haar schouder. En ze hing nog verder naar beneden, en haar hals brak weer af, en ze was dood. En haar vader keek boven naar de moskee, en hij ging naar boven en hij vond de gouden „namo-hopu". En hij schreeuwde omdat zijn dochter dood was, totdat zijn oogen dik gezwollen waren. En toen kwam zij boven uit de moskee, daar boven in de daksparren had zij zich verborgen. En toen zeide ze: vader ik ben hier, en hij zeide: steek niet den gek met mij. En zij zeide: neen vader (maar) ik ben hier. En hij bekeek haar, en hij omhelsde haar maar. En zeven nachten na dien, kwam de eigenaar van de „namo-hopu" en hij vroeg haar, zeggende: hebt gij onlangs gehaald mijn gouden „namo-hopu?" En zij zeide: ik niet, hoeveel malen zijn er daar gindsch vrouwen geweest? En hij zeide: gij hebt het gehaald. En zij (de hoofden) praatten daar (over die zaak) maar het werd niet uitgemaakt. En (daar was) een papoea, en hij vroeg, zeggende: wat beraadslaag jullui? En zij zeiden: hier zijn vierenveertig Hoofden en de zaak wordt niet uitgemaakt misschien, en jij, een vuile Papoeà wat (zou) jij weten? En hij zeide neen, maar zeg het me toch! En ze zeiden: de Koning zijn dochter heeft zijn gouden „namo-hopu" gestolen. En hij zeide: welaan, gooi het weer onderste boven (het beraadslaagde). En hij haalde twee rijpe pisangvruchten, en hij legde die voor hen, voor elk een. En (toen) ze weg gegaan waren, verruilde hij die, die van haar (legde) hij voor den man, die van hem (legde) hij voor de vrouw. En hij beval hen (die) te nemen, en daarna zeide die papoea (33) nu moet gijlieden trouwen, want de zijne hebt gij genomen, en de hare hebt gij weer genomen. En zij zeide: ik wil (dat) wel, maar mijn vader moet de voorwaarde stellen (dat) gij uw verblijfplaats verandert, zoodat de bruggen van

mijns vaders en van uw huis tegen elkaar aankomen. En hij zeide: ja, indien het er na zeven dagen niet is, (het huis,) dan kom ik niet, want dan kan ik (het) niet. En toen na zeven dagen was hij gekomen, en toen trouwden ze. En ze vierden zeven nachten feest, en na afloop daarvan werd hij Koning, en zijn vrouw werd Koningin, (en) haar vader en haar moeder werden dorpsoudsten totdat ze stierven.

XXIII. Kokara-lamo.

O mèki de o njawa ma ὸa.

Ma mèki mo ma tèngo, de o njawa ma ὸa mo ma tèngo: ma mèki ami ngὸhaka moi, ma njawa ma ὸa ami ngὸhaka hinὸtὸ, moi mi lamokὸka, moi, o hohumudjurὸhi o nauru. De ma mèki j'àto: diauo, h'öiki ho ma lingiri o dὸde, de j'öiki de ja iha de ma mèki ma màke, de m'àto: no dumunu, de muna mo dumunu, de ma λè moi o gὸta de ma djàgàka de mo mi hàgo de mo hὸnĕngὸka; de mo mi tauriλe dakèna o goὸkokὸka, de ma luiti ami huhu, de mo lio. De ma ὸko de ma tibaika, de ma ngὸhaka jo leha j'àto: ngohi ajo? de ma mèki j'àto: nàga ὸko. De ma tibaika de ma njawa ma ὸa i ari, de ma huhu i tèmo, o tibàka j'àto: „ngὸri djudju ngὸri nè, ngὸri jaja ngὸri nè„, de ma mèki j'àto tγukiaja, o gauku ὸkia nèna, ho i tèmo, de ma njawa ma ὸa j'àto: uha no ari, nàngă ajo mo mi tὸmàka. De ma mèki m'ὸλomὸka de m'àto: ni jo gὸgĕre la t'öiki dinaiha. De mo ma djobὸka, ma njawa ma ὸa gènàngă ja λè ami ngὸhaka de ja harὸngo. De i ma oarὸka de am'iràngă, de ja iha, de o bole moi ma λè, de mi gao de i mi màke ma mèki mo mi tètoro màngă ajo, de mo mi tètorὸka de mo lio de ma ὸko de ma màke ami ngὸhaka i hὸnĕngὸka, de ami tuba ma λè de ma niki de ma iha m'àto: ngini ka nia wànge nèna. De mo tὸku o ngàiri ma λὸkuὸka, de ma gohὸmànga i mi ὸλomὸka. De ma njawa ma ὸa i ma djobo de w'àto, àhi kiriti ma dudungu, de ma λè moi o gὸlioa ma hὸka, de mo guiti o àkĕre, de w'ὸkĕre de w'ὸkĕre i bὸto de w'àto, no hi tamunuku gèna, de mi hitamunuku, de i dàdiὸka o tjapeo o guràtγi moi. De i ma djobὸka, de ja ika de o njawa moi i mi màkeika, mo tumule, de m'àto, h'öiki dài nàngă tauὸko. De i ma djobo de ja ὸko de j ὸλomo. De jo hutuku de i ma iduὸka, de muna ma tau ma dutu m'àto: nàko bὸte la o awăna de o lĕlétὸngo, uha ni tèmo-tèmo. De génàngὸka ja kiὸkuku, de o awàna de o lĕlὸtὸngo de o dotὸrĕke; de ma riaka m'àto h'oara, de una w'àto, uha, ha màke-màkeua o gogao,

ho ko nènàngòka. De muna m'àto, h'öiki dika, de unàngă wo mòdĕkika, de i ma djobòka. De i tebiuòka, de ma tau ma dutu ma lega màngă ngiika, de ma ika de ko ja iwa, de mo ma niàta de m'àto: nàko i gougoungu to himàngă de to pòrĕte la o koano de o bòki na ngòhakua, àhi làko ta ruhutuku de ta hĕlèngaiλe, dòne jo liòua ngohino, ma nàko o Koano ma ngòhaka de o bòki ma ngòhaka, de ahi làko ta hĕlèngaiλe ka jo lioli ngohino. De kokogènàngă am'iràngă wo lioli ài pòrĕtika ho mi màkeoli ma tau ma dutu. Ngoi hiràngă ami himàngika mo tàgi de ma màkeika ma gia-hekata ja kitòkata, ma mèki! De j'àto: danòngo danòngo na ino nèngòka de wo mi kurungaika. De una w'àto: ni gogògĕre la t'öiki to dagàngi. De w'öikòka de nàga o bĕrèra ma dobi-dobikòka wa ika. De ngoi hekata m'àto: o inomo to ni hakài. De w'àto: ngohi 't òλo-òλomua, kiani ngohi 't òkĕre o gàhi, kiani o karàdjauku, no hi hiuiti. De m'öiki mo hiuiti, de ma òko mo hiuiti, de ka i uihi. De muna o kurungaòka de mo ma hupuòka, de ma tuhuku màngă tau; de i pòpŏko wo ihĕne, de wo poaka ma tèro-tèro o dotòrĕke de muna mo ma oaròka. De wa òko w'àto: Koreàna, ja dodòa nànga tau ja uku? De m'àto ajàho, ngohi to hiòrikua. De muna mo ma oaròka, de ma tòkuòko o hilaöoòka, de ja kaino o bubu guràtyi de j'àto: òkia no huha de òkia no kuràngi n'ado-adonua de n'adono nèngino. De m'àto òkiaua to huha de okiaua to kuràngi, ma o hamàka ma bĕrèra ta lingeri. De j'àto: nènguku i na hitorou no dàma àhi gohòmànga. De i ma djobòka ma bubu, de ja ino o gohòmànga de j'àto: òkia no huha de òkia no kuràngi, ho n'ado-adonua ho n'adono. De m'àto òkiaua to huha, de òkiaua to kuràngi, ma o hamàka ma bĕrèra ta lingeri. De j'àto no harĕne la ho ma djobo. De j'öiki hiadono o pariàma moi de hao i ma hiadono. De ma ika de i mi higutiha, de i ma djobo, de moi o bàndèra ma ike de i ma djobo. De mo lega ma hàèke ka i tobe-tobe, de ma moioli, de ma màkeokaua. De ma koano ài ngòhaka wo hupuòko, de wo mi màke, de wo mi ma hekatòka. De i mi hirame hiadono o hutu tumidi de o wànge tumidi, de muna mo bòki, una wo koano, ài àma de ngoi ajo jo gògĕre ma dimŏno. De gènàngòkadau muna mo leha m'àto, nèngòkadau koiwa o ha-màka? De ami ròkata w'àto: na pòaua o hamàka nadau hònàngă de m'àto: moi to ma pàgĕli, la t'òλomo. De una w'àto: ia, dòkèua o dumuleòka. De muna ma λè moi, de mo ma duhĕre, de ma tuhĕriλe, de ka o barànga de o pipi. De kokogènànga hiădono òna o gògĕre moi duru jo kaja.

XXIII*a*. De heks en de goede mensch. (34)

Er was een vrouw die een heks was, en een gewone (goede) vrouw, Die heks had een kind (en) die goede vrouw had twee kinderen, de een was groot, de ander was nog klein, een jongetje. En die heks zeide: kameraad, gaan we garnalen zoeken. En ze gingen, en (toen) ze landwaarts gekomen waren, vond die heks (garnalen), en zij zeide: duik er naar, en ze dook er naar, en zij (de heks) haalde een gaffelvormig hout en drukte dat op haar neer en zij stierf. (Zij hield haar onder water). En ze trok haar boven, in de rivier, en ze sneed haar borsten af en ze keerde terug. En ze kwam aan zee en deed (die borsten) in een bamboe (om ze te koken) en die kinderen vroegen, zeggende: (waar is) onze moeder? En die heks zeide: zeewaarts, en toen ze het in de bamboe gedaan had, weende die goede mensch (haar dochter), en die borsten die spraken in de bamboe, zeggende: ik (ben) er in gedaan, ik (ben) er in gedaan, ik (ben) hier, ik (ben) je moeder, ik (ben) hier. (Deze woorden zijn Ternataansch). En die heks zeide: .... (gemeen scheldwoord) wat is dit voor groente dat het praat? En die goede mensch (dochter) zeide: huil niet, ze heeft onze moeder vermoord, En (toen) die heks gegeten had, zeide ze: blijf jullui hier, en ik ga landwaarts. En (toen) ze weg gegaan was, nam dat goede mensch haar (van die heks) kind, en braadde het. En ze vluchtte met haar broertje, en ze kwamen landwaarts en ze haalde een pisang en nam die mee. En ze zagen (dat) die heks haar moeder kerfde, en (toen) ze haar gekerfd had, keerde ze terug. En ze kwam eens zien en ze vond haar kind gestorven, en ze nam haar lans en volgde hen, en kwam landwaarts, zeggende: dit is vandaag jullui dag hoor. (35) En ze liep op het water en de krokodil verslond haar. En die goede menschen vertrokken, en hij ('t broertje) zeide: ik heb dorst. En zij (zijn zuster) haalde een golioa-blad (een breed lang blad), en ze schepte water, en hij dronk. En (toen) hij gedronken had zeide hij: zet me dat (blad) op het hoofd, en zij zette dat (blad) op zijn hoofd, en het werd een gouden hoed. En zij vertrokken, en voorwaarts gaande, vonden zij een vrouw die in haar tuin werkte, en die zeide: laten we naar zee naar ons huis gaan. En ze gingen en ze kwamen aan zee en ze aten. En (toen) het donker was, gingen ze liggen slapen, en de eigenares van het huis zeide (36) indien het zoometeen regent en weerlicht, moet gij niet praten. En toen ze in slaap waren (kwam er) regen en weer-

licht en donder, en de oudste zeide: laten we wegloopen. En hij zeide: neen, we vinden ons onderhoud niet, dus hier (blijven we) maar. En zij zeide: laten we maar gaan, en hij bewilligde en ze vertrokken. En (toen) het licht werd keek de eigenares van het huis naar hun (slaap)plaats, en ze kwam er bij en ze waren er niet. En ze wenschte zich en zeide: indien werkelijk ik voorwaarts en achterwaarts ga, en ik geen dochter van een Koning en van een Koningin ben, (zal ik) mijn oogen sluiten en ze weer open doen, en ze zijn niet tot me teruggekeerd, maar indien (ik) eens Konings kind ben en eener Koninginne kind ben, dan (als) ik mijn oogen open doe zullen ze weer tot mij zijn teruggekeerd. En aldus keerde haar broertje achterwaarts loopende terug, dus de eigenares van het huis kreeg hem weer. Zijn zuster keerde terug voorwaarts gaande, en ze betrapte dat echtpaar op weerwolven, (ze aten haar broertje op, zooals uit het verdere verhaal blijkt) het was een heks. En zij zeide (tot dat meisje): kleinkind, kleinkind, kom hier, en hij deed haar in een hok. En hij zeide: blijf jullui hier en ik ga heen (om te) handelen. En hij ging heen, en hij liep om de kanten van het dorp heen. En zijn vrouw zeide: ik (zal) eten voor je koken. En hij zeide: ik eet niet, ik moet zeewater drinken, je moet dat in een mand gaan scheppen. En zij ging scheppen, en ze kwam aan zee en ze schepte, en het lekte maar. En zij (die) in dat hok zat, kwam er uit, en ze haalde vuur, en ze stak hun huis in brand. En het knetterde en hij (de toovenaar) hoorde het, en hij schreeuwde als een donderslag, en zij vluchtte. En hij kwam zeewaarts en zeide: Koreana, (naam van zijn vrouw) hoe komt het dat ons huis brand! En zij zeide: wat zal ik zeggen: ik weet het niet. En zij ontvluchtte, en liep over de steenen in zee, en de (37) gouden bubu-visschen kwamen en zeiden: wat heb je voor moeite, en wat heb je voor gebrek, dat je niet gewoon was hier te komen en (nu) hier komt. En ze zeide: ik heb niets geen moeite, en ik heb niets gebrek, maar ik zoek het watermeloenen-dorp. En zij zeiden: hier is het slecht voor je (zullen ze je kwaad doen) wacht op mijn vriend krokodil. En de bubu-visschen vertrokken (met haar) en ze kwamen bij de krokodil, en die zeide: wat heb je voor moeite en wat heb je voor gebrek, dat je niet gewoon was hier te komen en (nu) hier komt. En zij zeide: ik heb niets geen moeite, en ik heb niets gebrek, maar ik zoek het watermeloenen-dorp. En hij zeide: stap op, dan zullen we vertrekken. En zij gingen tot een jaar lang, en toen pas kwamen ze (daar) aan. En zij ging voorwaarts en hij zette

haar aan land, en hij vertrok, en (eerst) gaf zij hem een vlag en (toen) vertrok hij. En zij keek (naar hem) en zijn kop was af en toe zichtbaar, en nog eenmaal zag ze hem, en toen ontdekte ze hem niet meer. En de zoon van den Koning kwam naar zee, en hij vond haar, en hij maakte haar tot zijn vrouw. En zij maakten feest over haar tot zeven nachten en zeven dagen, en zij (werd) Koningin, hij (werd) Koning. Zijn vader en zijn moeder bleven als dorpsoudsten. En toen vroeg zij, zeggende: zijn hier geen watermeloenen? En haar man zeide: je kunt de watermeloenen niet op die hier zijn. En zij zeide: ik wil me er een plukken om die op te eten. En hij zeide: ja, daar in den tuin. (38) En zij haalde een en ze kloofde die, en (toen) ze die gekloofd had, (van onderen naar boven staat er) was het allemaal goederen en geld. En aldus (ging het voort) totdat het heele dorp (de bewoners er van) heel rijk was.

XXIV. Kokara-lamo.

Ma Koano wa màke o ali-ali ma honònga.

Ma Koano wo ma tèngo de wo pàhiăra. De o ngoheka mo ma tèngo de ami ali-ali ma honònga mi ditifa ài himànguku. De wa λè de wo ma hiali-alika, de wo lio ài tauika, de wa toömu ài òraoràngi de w'àto: nèna moi o ali-ali ma honònga. De j'öiki hiadono màngă hutu tumidi, ja màkena, de ài ora-oràngi jo lio, de una ka wo gila-gila. De wa màke moi-moi o hòhana de wo uti de o ngòtiri wa tauriha, w'öiki, de wa iha, de wo hiadonoàhi, de o njawa dinaòko jo hupu, de wo ma ngiunòka. De ja kaòko de wo hitèro, ko i màketeroua. De wo ma djoböokali, de wa iha, o ngoheka ja hinòto i ma tani, de wo hitèro, de i ma tèro, de wa ika de w'àto: nèna ma honònga. De mo ma lega de ma màke de i ma djobo. De ma λè moi ami àma ai pànga èko o houru, de mo hibĕhèhòngo m'àto: nàko àhi àma wo boa de ni àto o njawa i hi aoòka. De ja òko de jo harĕne de ài paju i ma hihidĕte, de ja togoròna-ika, de m'àto: àhi àma wo boàka. De ma moioli m'àto: àhi àma wo na niki, wo na tòma. De bòtino wa niki de m'àto: àma uha na ino, àhi gurumini ja poròhono. De w'àto: ha i nja-nja! ngini ka nia wànge nèna. De ma λè ma pànga de mo himàtoko. De w'àto: uha dòne ani àma to hònĕnge, de m'àto kiani bòtòhi dòne to hawăna. De w'àto: ngini ka nia wàngè nèna. De m'ato uha na ino, àhi gurumini ma boròhono, de w'àto ka nia wànge nèna! De ma λè ma pànga, de mo hibòha o ngòtiri ma uruino. wi lutuòka. De

i ma djobòka de i ma hiadonòka, de màngă ngòtiri ja tauròka de ma iha o ngàiròka. De w'àto no hi dàma la to hingàhu àhi oràngi la i ni ngoho. De muna mo doaiλe o sàpàkàka, de ma papuàka mo ma tèngo o àkĕre mo hiònoko de mo mi màke, de mo doaiλe de mo mi pòka-pòka, de ami pàkeànga ma λèòka, de mo ma hinoauku. De ja òko i mi ngoho de o kuruhiuku i mi hiao, ka i tobiki de o kuruhi o bèhi, de mo barĕne de i pĕleokòka. Muna kàngano gèna mo ma hiböòtĕkika, o sàpàka ma hòhokòka. De i òtakuku o ngàiròka, de ma humu ma hàkiri mo uti, o àkĕre mo ma hiònoko de i ma noàka ami hiloănòka, de mo hidatao. De ma iλe mo noauku ami tàpi-tàpiòka, de m'öiki ma tumuleòka. De mo hakài i j'òhaòhakòka de ma ino, ka ma màkeino o inomo ma gòhaka, de ka òkia hihakàiuku. De m'òλomòka de m'öiki ma λè o mòkuru ma ganigani. De ma λèino de ami tupauku mo noauku, de m'öiki mo tumule. De m'öikòka de mo hakài, de mo hakài i bòto de mo ma mòkuru de mi gani de mo ma iduòka. De ma ino de mo ma lega, de mo momikiλe. De m'àto: danongo ka i na hinòtòka, ho uha no ma himàto-màtoko, done o njawa i ni màke. De m'àto no doaiλe o higi ma tubuiλe. De m'àto dòka ani dumuleòka de ma ènàngă o pine ma ròĕhe. De m'àto: dòka. Moi no hi λè ma ròĕhe. De m'àto: ia, de ma λè de ma diài o bàngiheli, de mo hitàili ma fufu, de o gàhi ma i ridòka. De dàku wo ihĕne de w'àto: beika, ni ma riridi. De muna ma fufuoli, de wo ihĕne de wa uku w'àto: òkia i tèmo nèngòka nàga. De m'àto: òkiaua. De w'àto: koali, nèngòka nàga moi ma iunu. De m'àto: koiwa nèngòka. De wo ma lega o higi ma tubuiλe, de wo mi màke de w'àto: dàkèna! De wo doaiλe de muna m'àto no lio ngoni hekata, dòne mo ngamo. De w'àto: ngohi to hioriki ngohi hekata ngòna. De m'àto: Kiani no mi tòma ngo Papua. De wa iha de w'àto: dài nia mo òka! De òna j'öiki i mi ngoho, de ja uku de i mi ao, de ja iha, ma papuàka mo hònĕngòka. De ja iha de jo rame hiadono o hutu tumidi de o wànge tumidi. I pàha una wo Koano, muna mo Bòki.

XXIV*a*. Van den Koning die *éène* ring vond.

Er was eens een Koning, en die ging wandelen. En er was een vrouw en die liet haar eene ring (armband) vallen voor hem. En hij nam die, en hij deed die aan, en hij keerde terug naar zijn huis. En hij verzamelde zijn lieden en zeide: deze eene ring heb ik gevonden, dus gaan we om de andere te zoeken. En zij gingen tot zeven

dagen lang (en) zij vonden niet, en zijn lieden keerden terug, (maar) hij ging maar rechtdoor. En hij vond een voor een al de aanlegplaatsen, en hij stapte aan wal, en hij trok zijn prauw aan land. En (dan) ging hij landwaarts, en hij was nog niet gekomen tot (aan het dorp of de huizen), en de menschen gingen uit naar zee, en hij verbergde zich. En zij gingen naar zee, en hij vergeleek, maar het was niet gelijk (de andere ring aan den arm van vrouwen). En hij vertrok weer, en hij ging landwaarts (op een volgende aanlegplaats) en (daar) waren twee vrouwen elkaar aan het luizen, en hij vergeleek, en het was gelijk, en hij kwam voorwaarts en zeide: hier is de eene (ring). En ze keek er naar en ze vond (dat het zoo was) en zij vertrokken. En ze haalde haars vaders flesch met toovermedicijn, en zij bestelde, zeggende: indien mijn vader komt, dan (moet) gij zeggen (dat) menschen me meegenomen hebben. En ze gingen naar zee, en ze stapten in zijn prauw, en ze zeilden met zijn parasol. En (toen) ze midden op den weg waren zeide zij: mijn vader komt. En wederom zeide ze: mijn vader komt ons achterna, hij (wil) ons dooden. En daarop kwam hij (de vader) hen achterna, en ze zeide: vader kom niet hier, want mijn geest is doodsbang. En hij zeide: ha i njé-njé! (een soort van uitdagend geroep) jullui laatste dag is dit maar. En ze nam die flesch met toovermedicijn, en ze toonde die. En hij zeide: dat moet je niet doen, opdat niet ik, je vader, sterf. En zij zeide: (dan) moet het ook uit zijn met mijn angst. En hij zeide: jullui dag is dit maar! En zij zeide: kom niet hier, want mijn geest is doodsbenauwd, en hij zeide: jullui dag is deze maar. En zij nam die flesch, en stootte die (kapot) op het achterste van de prauw. En hij verzonk. En zij vertrokken. En (toen) ze waren aangekomen (bij zijn huis) trokken ze hun prauw op het land, en zij ging landwaarts naar de rivier. En hij zeide: wacht me hier, opdat ik kennis geef aan mijn volk, en ze je komen halen. En zij klom in een tjampakaboom, en er kwam een papoesche vrouw water scheppen, en die zag haar, en klom naar boven en sloeg haar. En zij (die papoesche) nam haar (van die vrouw) kleederen en trok die aan. En ze kwamen om haar te halen, en ze brachten haar op een stoel zittende (n.l. die papoea die de ander haar kleederen aangetrokken had,) en die stoel brak, en (ze brachten) een ijzeren stoel, en zij klom daarop, en die boog krom. Zij (van wien straks sprake was) had zich verborgen in een tjampaka-bloem. En die (bloem) viel in de rivier, en de „putbewaakster” (een fabelachtig persoontje) kwam naar beneden om water te scheppen, en die deed

haar (in die bloem) in haar watervat, en nam haar mee. En zij kwam boven, en zij zeefde (het) door haar zeef, en zij ging om in haar tuin te werken. En zij (die verborgen vrouw) kookte eten heel goed gaar, en zij (die putbewaakster) kwam en ze vond het eten gekookt, en alles wat tot het koken behoort. En (toen) ze gegeten had ging ze bedwelmende pinangnoten halen. (Ze had dus wat gemerkt en deed dit om de onzichtbare gast te vangen). En ze haalde die en deed ze in haar pinangdoos, en ze ging weer in haar tuin werken. En toen ze gegaan was kookte zij (die verborgen vrouw) en toen ze gekookt had, pruimde ze en ze werd bedwelmd, en ze ging slapen. En zij (de putbewaakster) kwam en zag haar, en zij ontwaakte. En zij zeide: kleinkind, wij zijn hier maar met zijn tweeën, dus vertoon je niet, opdat geen mensch je vind (ze was immers naakt). En ze zeide: klim op de moskee. En zij zeide: heb je daar gindsch in je tuin ook rijsthalmen? En zij zeide: gindsch (zijn ze). Haal me dan een halm. En zij zeide: ja: en ze nam (die halm) en ze maakte zich daarvan een fluit, en zij probeerde er op te blazen, en de zee zelfs werd stil (daardoor). En hij hoorde het boven, en hij zeide: wel, wees eens stil. En zij blies weer, en hij hoorde het en hij kwam naar beneden, zeggende: wat is hier voor geluid? En zij (de putbewaakster) zeide: niets. En hij zeide: neen, hier is een vrouw verborgen. En zij zeide: hier niet. En hij keek boven naar de moskee, en hij zag haar, en zeide: daar! En hij klom naar boven en zij zeide: keer terug naar je vrouw, opdat ze niet opspeelt. En hij zeide: ik ken alleen jou als mijn vrouw. En zij zeide; dan moet je dat Papoesche wijf dooden. En hij ging naar de landkant en hij zeide (tot zijn familie): aan zee is je schoondochter. En zij gingen om haar te halen. En ze gingen naar beneden en ze brachten haar, en (toen) ze aan de landkant (gekomen waren) was de Papoea dood. En landwaarts maakten ze feest tot zeven nachten en zeven dagen. Daarna werd hij Koning, (en) zij Koningin.

XXV. Wohiȧ.

O Kabutu de o Kȁbingi.

O wȁnge moiuku o kabutu i pȁhiăra o bĕrèra moiika, ma ròmȁngă o Malȁha. Ma wȁkutu o ngèkomo ma gòronȁka de o kabutu ja ma kamȁke de o kȁbingi moi. Gènȁngòka de o kabutu j'ȁto e, diauo nènȁngă kiaika no ma djobo. De o kȁbingi i haluhu j'ȁto

dòkaika o Malàha ma bĕrèraika. Gènàngòka de o kàbingi de o kabutu i ma djobo, hiadono ngade i ma hiadono o Malàhaika, de o kabutu i màtoko ma pàde j'àto: ngohi nènàngă ma koano ài ngòhaka o dòdoto ma kiditoko. Gènangòka o kàbingi ja tòhatòka j'àto: e j'àkunu ho ko ngònàka n'àto ma koano ài ngòhaka? Ngohi ahao ma koano Djibarara ài ngòhaka o riaka. Gènàngòka de o kabutu j'àto, koali, ngohi ma koano ài ngòhaka. Ka de j'àto kokogènàngă de o kàbingi i lio de ja tèmo j'àto, e, diauo, jarĕhe ho hutuinòhi na ikàhi àhi tauika. Kokogènàngă de o kabutu i haluhu j'àto i λa òa tuan, jarehe ahao ta ika ngònaika, ma kiani no hi dàmā, nàko koaliua, de dòne to ni tòma. Kokogènàngă de o kabutu i lio ma tauika. De i kinitaròka o tàkoro tumidi, de o kabutu j'àto ma hekatika, e, ajo nènàngă o pàrăkara moi to hingàhu ngònaika. Ma tuan kàbingi wo hibĕhèhòngo, nènàngă bòte 't öiki unangika, de halingòhu ngòna na leleani hipàkeàng: ma ngohi to mau hipàkeàng ka ma gare-garĕhe, màta-màta. De o tàkoro ngimoi o kabutu j'öiki, de i ma hiadono o kàbingi ma tauika, de o kabutu i hidoaka o hòrĕmàti o kàbingika. Gènàngòka de o kàbingi ja tarima de o hòromàtioli. De ènàngă i hinòto i gògĕruku o kurihiòka, de ènàngă i hinòto i himàtoko o pàde, de o kabutu j àto: nènàngă hegàla màta-màta o dunia ma gòranàka to ngohi àhi parèta; kokogènàngă, nàko ngòna na mòdeke, no hi hidoaka ani ngòhaka o ngoheka, no h'ike la àha ngohi to hidoaka to ngohi àhi parèta ngònaika. Gènàngòka o kàbingi i hiditila de ma kurihi, ho daengòka o tònaka ka i moămoăna, de o kàbingi wa huloko ja ino, de ja tòmàka de i hònĕngòka.

XXV*a*. De stekelvisch en de geit. (43)

Op zekeren dag ging de stekelvisch wandelen naar een dorp, Malaha geheeten. Onderweg trof de stekelvisch tezamen met een geit. Toen zeide de stekelvisch, wel kameraad, waar ga je nu naar toe? En de geit antwoordde, zeggende: gindsch, naar het dorp Malaha. Toen vertrokken de geit en de stekelvisch (tezamen), totdat zij haast aan het dorp Malaha gekomen waren. En de stekelvisch (wilde) zijn grootheid toonen, zeggende: ik ben de allerjongste zoon van den Koning.

Toen werd de geit boos, zeggende: hé, kan dat, dat zoo iemand als gij zegt: (ik ben) de zoon van den Koning? (44) (Dan ben) ik zoo meteen Koning Djibarara zijn oudste zoon! Toen zeide de stekel-

visch: neen (werkelijk) ik ben de zoon des Konings. En met dat hij aldus zeide, keerde de geit terug, en sprak, zeggende: wel kameraad, morgenvroeg kom dan (eens) naar mijn huis! Aldus antwoordde de stekelvisch zeggende: het is goed mijnheer, morgen zal ik naar u toegaan, maar (dan) moet ge me afwachten, indien (ge dat niet (doet) dan dood ik je. Aldus keerde ook de stekelvisch naar zijn huis terug. En den volgenden morgen om zeven uur zeide de stekelvisch tot zijn vrouw: wel moeder, nu geef ik je een zaak te kennen. Mijnheer de geit heeft (mij bij zich) besteld, en nu zal ik naar hem toe gaan, en gij moet mij helpen met mijn kleeding, maar ik wil dat mijne kleeding heelemaal wit is, (als een prins). En om tien uur ging de stekelvisch en hij kwam aan de geit zijn huis, en de stekelvisch maakte zijn kompliment voor de geit. En alzoo ontving de geit hem, en maakte ook weer de komplimenten. (45) En ze zaten allebei op stoelen, en zij tweeën praatten met elkaar, en zij tweeën zaten te zwetsen. En de stekelvisch zeide: alles wat hier op de aarde is, regeer ik, aldus, indien gij wilt, geef me dan uw dochter, (als) ge mij ze geeft, geef ik mijn macht aan U. Toen trok de geit hem van de stoel af, zoodat hij daar op den grond lag te gapen, en de geit beval (zijn lieden) te komen, en zij doodden den stekelvisch en hij is gestorven.

XXVI. Wohia.

O hēne de o nauŏko ma hohònga.

Ma moiuku, de o hène ja tèmo o nauŏko ma hohòngaika, j'àto e hobàti, ngòne na hinòto ho ma tauru o dudungika. Nàko ngòna n'àkunu ahao to hidoaka àhi ngòhaka màta-màta ngònika. Kokogènàngă de o nauŏko mà hohònga i morēne, hĕbabu nàko i măngàkunu i ma tauru, dòne o nauŏko ma hohònga ja màke o hēne ma ngòhaka màta-màta. Gènàngòka ènàngă hinòto i ma tauru ja kaika o dudungika. Gènángòka de o nauŏko ma hohònga ja ributu, ma ko j'àkunua, ho o nauŏko ma hohònga gèna, ka i kokilòlituku o gàhi ma ʎòku-òka, ma o hène ènàngă dina o hòngaubka ja ihàka, hiadono o nonàko moi j'ao dàr o gàhiòko, o hène ma uruòka ja gòliika o gòta ma djàga ma dobiki. De ja òko o gàhiòko, o nauŏko ma hohòngaòko, de ja tèmo j'àto: e, nauŏko ma hohònga, no legàhi to ngohi àhi nonàko. Gènàngòka de o hène j àiki o maʎĕke j'àto: ngòna i goungu, de gènàngă dika, dinèna o dudung iha ō, de ko n'adonua! Gènàngòka de o nauŏko gènàngă ja maʎĕkòka, de i ma dumunòka o gàhiuku.

XXVI*a*. De Schildpad en de Riviervisch. (46)

Het gebeurde eens dat de schildpad sprak tot de riviervisch, zeggende: wel vriend, (laten) wij tweeën op het droge met elkander (om het hardst) trekken. Indien gij het van mij winnen (kunt), geef ik al mijn kinderen aan U. Aldus was de riviervisch verblijd, want als hij er toe in staat was om te trekken, dan kreeg die riviervisch al de kinderen van de schildpad. (waarschijnlijk eieren) Aldus gingen zij tweeën naar land op het droge, om te trekken. Toen ging de riviervisch te keer, maar hij kon niet (de schildpad weg trekken) dus die riviervisch die rolde om op het zeewater (viel in zee) maar de schildpad ging landwaarts naar het bosch (of de rivier op) totdat zij een merkteeken naar de zee bracht. De schildpad had met zijn mond een tak afgebeten. En hij ging naar zee, naar die riviervisch, en hij sprak, zeggende: wel riviervisch, kijk nog eens naar (47) mijn merkteeken. Toen, (die visch keek) ontblootte die schildpad zijn schaamte, en zeide: 't is met jou wat moois! En dat (was je bedoeling) maar daar aan land op het droge, kon je er ook niet bij! Toen schaamde die visch zich, en dook onder in de zee.

XXVII. Wohia.

O Kobowo de o tumara.

O wànge moiuku o kobowo ja òko j'àto o tumarika, e, toa beka, ngòne ho ma bataru. De o tumara j'àto, beika, i goungu! De o kobowo, beka o gàhi ha òkĕre! Kokogėnàngă de ėnànga hinòto i òkĕrĕ. Ma tumara duru i pàde, hĕbàbu o tumara gėnàngă de o goaha i himòtĕke, beka o goaha hikaòko de ėnàngă j'òkĕre de o gàhiō ka i oaha dika, ma tumara ma uru ma guru-gurutu ho ka ja tònouku dika. Ma kobowo ėnàngă ja ino de ka i gila-gila j'òkĕre, ma aĕre hikokaiha, de bòte dika o kobowo ma mamàta i òmàngòka, de ka i luluiha. De ma tumara ja ino de jo gogogingi, de bòtino ma kobowo i momiki de j'àto: a, toa, la ngòna no hi budi. De ma tumara j'àto: a toa, koali ma ngòna ma hirète. Kokogėnàngă ma kobowo ja maλekòka de j'àto ja gòhara, ma ma tumara i ma hòhòka dàku o gòta ma dėkariλe.

XXVII*a*. De Karbouw en de Reiger.

Op zekeren dag kwam een karbouw naar zee, zeggende tegen den reiger: wel, vriend, komaan, (laten) wij eens wedden. En de reiger zeide: komaan, (dat) is goed! En de karbouw (zeide weer): komaan, we (zullen) zeewater drinken. Aldus en die twee dronken. De reiger was heel slim, want die reiger volgde de ebbe, ja, de ebbe (vloeide) zeewaarts en die (reiger) dronk (maar) en de zee ebde maar (en) die reiger hield zijn lange bek slechts onder water. (Toen) kwam die karbouw en hij dronk dadelijk door, de vloed kwam op en zoo werd de karbouw zijn buik vol, en hij rolde om. En de reiger kwam en grijnsde hem uit, en daarop stond de karbouw op en zeide: wel vriend, je hebt me voor den gek gehouden (bedrogen). En de reiger zeide: wel vriend, neen, maar gij zelf (hebt het gewild.) Aldus was de karbouw beschaamd, en zeide (dat) hij slaan (zoude), maar de reiger vloog op boven naar de toppen van de boomen.

XXVIII. Wohia.

O Gohòmànga de o mia-mia.

Ma moiuku de o gohòmànga de o mia-mia i ma tèmo j'áto; he hobàti, ngòne na hinòto h'öiki o bole ho tòhikî. Kokogènàngă de ènàngă ja hinòto jo pàhàka o dumuleika. De ja ika gènàngòka de i ma lega o higilika de o nirakika de kokogènàngă o gohòmànga ja màke o bole ma gòmuku o utu moi. Gènàngòka j'àto ja doa, ma i măngàkunua. De èna ma gohòmànga gènàngă ja hohòke hiadono ma bole ma ròĕhe i wèdĕròka. Kokogènàngă de j'àto: oh, ta tyaròkia nènăngă la hopaja t' òʌomo o bole gènàngă. Kokogènàngă de ma gohòmànga j'áhoko j'àto: e hobàti o mia-mia, na ino la ngòna na doa o bole nènàngă. Gènàngòka de ma mia-mia kadòka de ja ino, de i ma papāta, de i pèlĕke, ho i rubaiha, de ja tò-hatòka de i tèmo j'àto: tjé, ngòna i goungu, na dudukururino kia hònăngă, ho hiadono hi tyelàka. Gènàngòka de ma mia, i ma doaka o boleiʌe, de i òʌomo, de o mia-mia gènàngă jo dòtumuku ka ma kài, de o gohòmànga j'àto: e, hobàti, ja dodòa ho no h'ikeua. De o mia-mia j'àto: to ni hidodòa ngòna? Kokogènàngă de ma go-hòmànga ja tòhatòka, de ma gohòmànga ja tàgoko, ma bole ma ròĕhe, de hiadone i ma ngamo, de ma bole ma ròĕhe i rubaiha. Gènàngòka de ma mia i hawanòka, de i ma ngumo, ho i oaròka,

de ma gohòmànga ja niki, de ènàngă i ma ngumo moiika de o gumini ja λiko, hiadono i poaka. De ma mia o gòta ma dèkara i doaiλe, de jo gogingi, de o gohòmànga ja maλekòka. De i lio dài o gàhiòko, de ja òko i hingàhu ma dodiauoika j'àto: h'öiki ho goăna o mia-mia, hĕbàbu o mia-mia gènàngă, duru ko ha pàde, ma ja iha de ja goăna hiadono ma hutu hinòto, ma ja màkeua.

XXVIIIa. De Krokodil en de Aap (48)

Eens spraken een krokodil en een aap met elkaar zeggende: wel vriend, laten wij tweeën uitgaan om pisang te stelen. Aldus (spraken ze af) en die twee verdwenen (van de besprekingsplaats) naar den tuin. En daar gekomen zijnde, keken zij rechts en links, en aldus ontdekte de krokodil een tros rijpe pisang. Toen zeide hij (bij zich zelf) (dat) hij die klimmen zoude, maar hij kon het niet. En dan (probeerde) die krokodil om (49) met behulp van een voetring in dien boom te klimmen, totdat de stam (van dien pisang) heelemaal van buiten vernield was. Aldus zeide hij: wel, hoe moet ik het toch aanleggen, opdat ik die pisang (kan) eten. Aldus, en die krokodil riep, zeggende: hé, vriend aap, kom hier en klim gij dan die pisang. Toen was die aap aan den overkant (van den tuin) en hij kwam, en hij huppelde, (liep hard) en hij bleef achter iets hangen met zijn poot, zoodat hij op den grond viel. En hij werd boos en sprak, zeggende: nou, jij bent ook een mooie, je hebt hier het een of ander dwars neergelegd, zoodat ik een ongeluk gekregen heb. Toen klom die aap in dien pisang-boom, en hij at (pisang) en hij gooide alleen de schillen naar beneden. En die krokodil zeide: wel vriend, hoe komt het, dat je (er) mij niet (van) geeft? En de aap zeide: wat heb ik met jou te maken? Aldus werd die krokodil kwaad, en die krokodil omvatte dien pisangstam en schudde er aan, totdat hij woest werd, en die pisangstam op den grond viel. Toen werd die aap bang, en hij nam een sprong zoodat hij wegvluchtte, en die krokodil zette hem na, en die nam ook een sprong voorwaarts, en een liaan omstrikte hem, totdat hij het uitschreeuwde. En die aap klom boven in een boom en hij grijnsde, en die krokodil was beschaamd. En hij keerde terug naar de zee, en aan zee gekomen, gaf zij haar kameraden te kennen, zeggende: laten we gaan, en die aap opwachten, want die aap heeft heel veel streken; maar zij gingen landwaarts en ze wachtten hem op, twee dagen lang, maar ze kregen hem niet. (50)

XXIX. Wohia.

O Kàho de o Kuru-kuru.

Ma moiuku, de o kuru-kuru i pàhiara o bĕrèra moiika, ma ròmàuga o Bàtjàr. Kokogènàngă de o kuru-kuruoli ma homoa i horĕne, de o kuru-kuru i papàhiara gèuàngă i haluhu j'àto: he dodiauo òkia mangale ho no poa-poaka. Kokogènàngă ja ika, de ènàngă hinòto i hore-horĕne, de i horĕne i bòto, de o kuru-kuru gèuàngă hinòto i lio, moi ja nònu o ngèkòmo o higelika, de moi gènàngă ja nònu o ngèkomu o nirakika, hiadono ènàngă ja dòtarika o àkĕre moi, ma ròmàuga o Djabel. De gènàngòka o kàho moi ja màke, hiadono o kàho gènàngă i tèmo j'àto: e, diauo okiaino no boa? Kokogènàngă de o kuru-kuru i haluhu j'àto: dòkaino o Bàtjàr ma bĕrèraino. Bòtino de o kàho i leha j'àto: e diauo, nàko no mòdĕke de ngòne na hinòto ho ma tàgoko. Kokogènàngă o kuru-kuru j'àto ka i mòdĕke de i ma tàgoko, de bòtino o kuru-kuru gènàngă i ruba. De kokogènàngă o kuru-kuru i poaka, de o kàho ja ika jo lega de ma ngòhaka o njawa moi, de bòtino o njawa gènàngă i témo j'àto ngohi gèuàngă, dòne to dàdi o koano moi ma amo-amoko. De kokogènàugă i goungu, i tĕdèkanua de i dàdi o koano moi duru ko ha amoko.

XXIXa. De Hond en de Haan. (51)

Het gebeurde eens, dat een haan ging wandelen naar een dorp, welks naam was Batjar. Aldus (wandelde hij) toen weer een andere haan kraaide, en de haan die wandelde antwoordde zeggende: wel kameraad, om welke reden schreeuw je zoo? Aldus gingen ze (zamen) voorwaarts, en die twee kraaiden, en als ze klaar waren met kraaien, keerden die hanen terug, de een sloeg den weg in rechts, en de (ander) sloeg den weg in linksch, totdat zij, recht uit gaande kwamen aan een rivier, Djabel geheeten (Het voorn. woord laat ook toe, hier in het enkelv. te spreken, dat de eene haan slechts daar aankwam. Het verhaal is echter wat verward, want verder op wordt weer van een haan gesproken, en is dus waarschijnlijk de eerst opgevoerde bedoeld.) En daar ontmoette hij een hond, zoodat die hond sprak, zeggende: wel kameraad, waar kom je vandaan? ('t Was dus niet een tegenkomen, maar een kennismaken.) Aldus antwoordde die haan, zeggende: gindsch van daan, van het dorp

Batjar. Vervolgens vroeg die hond, zeggende: indien gij wilt zullen wij tweeën worstelen. Aldus zeide die haan, dat hij wel wilde, en zij worstelden met elkaar, en, niet lang, of de haan viel. En aldus schreeuwde die haan, en die hond ging en keek (en uit die haan was geworden) een kind van een mensch. En vervolgens sprak die mensch, zeggende: ik voor mij, ik zal een groot Koning worden. En aldus was het waar, het leed niet lang, en hij werd een heel groot Koning.

XXX. Wohia.

O hihipöuku de o ngòtara.

Ma wàkutu moiuku de o hihipöuku de o ngòtara i ma ngamo, ma titi o hihipöuku ja tèmo o ngòtarika j'àto: e dodiauo ngòtara, ja dodòa ho ngòna o wàngeile duga-duga ani ngi ka o lepàka, de j'àto: ho gènàngă dòka ka ni mèla. Kokogènàngă o ngòtara j'àto: ja, ho ngònàka bari la ani ngi dòka ka o tiba ma barĕnòko. Koko gènàngă de o hihipöuku j'àto: ja ho ngònàka bari la o àkĕròka no ma tònouku, de ma wàkutu o bimäawa de no gigoro, de o ngòtara j'àto: ja, ngohiani iti ho ngònàka la o tiba ma barenòko no ma gudjuòko, de ma wàkutu o njawa kiaika nàga j'öiki, de ngòna no poa-poaka n'àto la o njawa i ni ngàku de i ni pudji, ma i tĕdèkanua de ngòna no hònĕnge, o njawa i ni tàgoko de i ni haròngo hiadono no tinòka Kokogènàngă de o hihipöuku i hawanòka de j'àto: e, diauo, ngòna uha no hi ngamo, ma nàko no mòdĕke de no hi àpòngo.. Ma ngòtara i òluku de i àto: Kiani ngòna no hi gihĕue ngohino, de ani ngòhaka màta-màta no h'ike, la to parèta hiado-adonika. Kokogènàngă de o hihipöuku i hidoaka to ènàngă ma ngòhaka màta-màta o ngòtarika, ja parèta.

XXXa. De huishagedisch en de Kikker. (52)

Het gebeurde eens dat de huishagedisch en de kikker ruzie hadden. Oorzaak daarvan was, dat de huishagedisch tot de kikker sprak, zeggende: wel kameraad kikker, hoe komt het toch dat jij alle dagen alleen maar je plaats vindt in de modder, en hij zeide (nog) je zult dan daargindsch wel stinken. Aldus zeide de kikker: ja zeker (is het beter) zooals jij daar gindsch maar op de bamboe (van het huis) zit? Aldus zeide de huishagedisch, ja, zeker (is het

beter) zooals jij maar onder het water te kruipen, en dan 's avonds leven te maken! En de kikker zeide: ja, als ik was zooals jij, en wegkroop binnen in de bamboe, (53) en als dan de menschen hier of daar naar toe gaan, dan schreeuw jij en zegt dan, dat de menschen je gelooven en je vereeren, maar het zal niet lang meer duren, en dan ga je dood, de menschen (zullen) je vangen en je boven het vuur roosteren, totdat je heelemaal verteert bent. Toen werd de huishagedisch bang, en zeide: wel kameraad, wees gij niet boos op me (ga niet tegen me te keer) maar als je het goed vindt, vergeef het me dan maar. De kikker wilde dat niet en zeide: gij moet je aan mij onderwerpen, en moet al je kinderen aan mij geven, opdat ik ze voortaan altijd regeer. (54) Aldus (gebeurde het) dat de huishagedisch al zijn kinderen aan de kikker overgaf, en die ze regeerde.

XXXI. Wohia.

O Kahòho de o Karàhe.

Wàkutu moiuku o kahòho de o karàhe i ma higaro j'öiki o taàga moiika ma ròmànga Badjila. Kokogènàngă ènàngă hinòto i pàhàka, ma bilaono o gòhi moi. De o wàkutu òna ja hinòto i ma hiadono o hònganа ma gòronàka, ma hòngana gènàngă ma ròmànga Djabaria. De ònàngă ja hinòto ja hàhinòka, de kokogènàngă ònàngă i ma hibàtòngo de j'òλomòhi; de ma wàkutu ònànga j'òλomo i bòto, de ònàngă i ma tèmo j'àto: i ma djobo dika. Kokogènàngă ònàngă jo pàha ònàngă jo tàgi dika, hiadono o λòku moi ja doa. De gènàngòka ja iλe jo hutuòka, ho ja boleòka de j'àto: nàko i λa òa de ho ma iduokàhi nèngòkadau. Kokogènàngă de ònànga i ma idu, hiadono i kinitara de ònàngă i ma djoboli, ònàngă jo tàgi-tàgi hiadono o àkĕre moi jo dòtarika, de j'àto: ho ma òhikòhi nènàngòka. De ònàngă i ma òhiki de bòte dika de ma Koano moi wa ino de wa tèmo w'àto, he ngini gènàngă, òkiaino ma njawa? De kogènàngă ònàngă j'àto e, ngomi nènàngă dòka o Bàhi ma bĕrèraino, ma ngomi nènàngă mi ja màke o huha, hiadono nènàngino mi adono. Kokogènàngă de ma Koano gènàngă w'àto e, nàko ngini ni jo mòdĕke de ngòne màta-màta h'öiki dòka àhi tauika. Kokogènàngă de ònàngă ja hinòto j'àto: e Djou, ngomi nènàngă mòdokua mi àkunua, mi adono to ngòna ani tauika, hĕbàbu ngomi nènàngă o njawa mi huha, kokogènàngă ngomi mi ja ikaua. Kokogènàngă ma Koano gènàngă duru wa ributu, hiadono wa ngàkunu, de ònàngă

màta-màta j'öiki. Ma Koano ài tau gènàngă duru ko ha gurutika, ma mòngo i ratuhu. De kokogènàngă ònàngă j'àto: e, Djou, mòdukua ani tau ko ha gurutika! De una w'àto koali, ngade ho ma hiadono. De ònàngă ja tàgi dika, hiadono ngade i ma hiàdono, de ma Koano gènàngă w'àto: e, halingòhu ngini ni ma màhauòhi. De ònàngă i ma màhau hiadono mànga biono i tebini, de ònàngă i ma djobo de jo wòhama ma Koano ài tauika. De o wàkutu ònàngă jo wòhama de ònàngă i hidoaka hòromàti moi, ma Koano ngoi hekatika, de ài ngòha-ngòhakika. De ònàngă jo gògĕre hiadono pariàma hinòto, gènàngòka hiadono jo bori kawingi de ma Koano ài ngòhaka gènàngă. De i tĕdèkanua de ònàngă jo lio, de j'aoòka màngă hekata. màngă bĕrèraika. De ma Koano gènàngă unàngă wa lingiri hiadono hutu iata ma dèkana. De ma Koano w'àto: nènàngă moiua, halingòhu o kahòho de o karàhe ja aoòka. De una wa niki, de wa daene o hòngana moi ma ròmànga o Batali, de una w'àto: e! kahòho de karàhe, ngini i goungu de o njawa ma dorou, ngini o njawa ni tòhi-tòhiki, nènanga ngini màta-màta halingòhu ni hònĕnge. De kokogènàngă òna mànga hekata duga-duga ka j'orĕ-orĕhe mànga ilingi. Kokogènàngă de o kahòho de o karàhe j'àto: nàko nèngino n'adono dòne no hònĕnge parahàdja dika. De kokogènàngă ma koanò wa mòngòka de w'àto ni òkòhi dika, de una ka wa ino de ka wa ame de w'orĕhe. De o karàhe de o kahòho jo ma tamònuku o tòrohugu moi ma ròmànga Batihi. Màngale gènàngă nènàngino dika de ma Koano w'àkunukaua wo mi màke. De kokogènàngă ma koano gènàngă wa lio ài tauika, de unàngă ài hininga ka i huhaika.

XXXI*a*. De Sprinkhaan en de Muis. (55)

Eens overreedden de sprinkhaan en de muis elkaar om te gaan naar een meer, Badjila geheeten. Aldus vertrokken die twee, en hun teerkost (was) een ei. En als zij beiden in het midden van een bosch aangekomen waren, welk bosch heette Djabaria, hadden zij tweeën honger. En aldus wachtten ze eerst (met verder gaan) en ze aten eerst. En als zij klaar waren met eten, spraken zij tot elkander, zeggende: ze zouden (maar weer) vertrekken. Aldus vertrokken ze, en ze liepen maar (door) totdat ze op een berg klommen. En toen ze daar boven (op) waren, was het donker, dus waren ze moede en zeiden (tot elkaar) indien het goed is, zullen we hier eerst nu slapen gaan. Aldus sliepen ze totdat het (weer) licht word, (toen) vertrokken

ze weer, ze liepen er maar op los, totdat ze uitkwamen bij een rivier, en zij zeiden: laten we ons hier eerst baden. En terwijl zijlieden daar aan het baden waren, kwam daar een Koning, en hij sprak, zeggende: wel jullui, waar ben jullui menschen vandaan? En aldus zeiden zij: wel, wij komen van daar ginsch uit het dorp Bahi; maar wij hebben moeite gekregen, zoodat wij tot hier gekomen zijn. Aldus zeide die Koning: wel, als gijlieden wilt, dan gaan wij allen tezamen gindsch naar mijn huis. Aldus zeiden zij tweeën: wel, Heer, vermoedelijk zullen wij niet kunnen gaan naar uw huis, want wij zijn maar arme menschen, aldus gaan wij (maar) niet. Aldus ging die Koning hevig te keer, zoodat hij hen dwong, en zij allen te zamen vertrokken. Het huis van den Koning was heel ver weg, honderden van vademen. En aldus zeiden zij: wel Heer, misschien is je huis wel heel ver weg? En hij zeide: neen, haast zijn we er aan toe. En zij liepen maar door, totdat ze er haast aan toe waren, en (toen) zeide die Koning: wel, jullui moet noodzakelijk je gezicht nog wasschen. En zij waschten zich, totdat hun gelaat schoon was, en dan vertrokken ze weer, en ze gingen in des Konings huis. En als ze het huis ingingen, gaven ze de (verschuldigde) eer aan des Konings vrouw en aan des Konings kinderen. En zij bleven (daar) tot zelfs twee jaar lang, ja totdat ze beiden getrouwd waren met des Konings dochters. En niet lang daarna keerden ze terug en ze namen hun vrouwen mee (naar) hun (eigen) dorp. En die Koning zocht hen (zijn dochters) tot vier dagen lang. En die Koning zeide: dit heeft niemand anders gedaan, dan die sprinkhaan en de muis hebben ze meegenomen. En hij achtervolgde hen, en hij achterhaalde ze in een bosch welks naam was Batali. en hij zeide: wel sprinkhaan en muis jullui bent toch werkelijk slechte menschen, jullui bent dieven, nù moet je allemaal sterven. En aldus, dan deden hun vrouwen niet anders dan alleen maar hun stemmen schreeuwende verheffen. Aldus zeiden die sprinkhaan en die muis, als je hierheen komt sterf je heelemaal tevergeefs. En aldus spreidde die Koning zijn armen wijd uit en zeide: kom naar zee maar (de Koning stond dus dichter zeewaarts dan de anderen) en hij kwam maar, en hij snoof en hij schreeuwde maar (van woede). En de muis en de sprinkhaan kropen onder een grooten koraalsteen (dekten zich daar mee toe), Batihi geheeten. Om die reden (zeiden ze) tot hier maar, en de Koning kan ons niet meer krijgen. En aldus keerde die Koning naar zijn huis terug en zijn hart bleef maar altijd door bedroefd.

XXXII. Wohia.

O ràdja Kàbingi wo ma tèngo.

Wàkutu ma moiuku o dimŏno mo ma tèngo-tèngòka, de ma kàbikàbingi moi ja ino de mi dàngi-dàngi, de m'àto: hedeke, na moi o aewani i na dàngi-dàngi, de ka ma ꝉèino de i mi tèmo j'àto: h'öiki ho ma òhiki. De w'àto: no ma ngiunika ngòna, la ngohi to ma òhiki de wo ma òhikòka de ài tàkihuma wo ma hinoa de w'àto: ajo ho lio. De wa iꝉe de w'àto n'öiki; ma koano ài ngòhaka ja tumidi, ho n'öiki ma riaka no hidèmo. De ma ika, m'àto hedeke ho kàbingòka de to ma ròkata, de o kabèlànga o dàtekòka ja ꝉèino de i mi hiròtànga, de i mi obi-obiri; ho mo pètye-pètyekòka. De ma ika o bĕbèno ma pòrĕtòka, de w'àto: ajo ja dodòa. De muna m'àto: beka, to wòhamikàhi de 'hao no hi ngòriki. De w'àto: ajo n'öiki no ma òhiki. De ma ino, w'àto: n'öikoli. De gènàngòka ma ika ma dòdotoli de mo mòdekòka, ho o tupauku mo mi hiròtànga. De ma riaka m'àto: hedeke ho kàbingòka de to ma ròkata. De to ma hutuku w'öiki wo rekata ngoi hekatika. De wa ika ài tuba moi de ài dòpo-dòpo moi. De wa ika ami ngòranuku wo hitàdi, de ma garànga o alam ja kilòlitino de ami ngòrana ma hĕlèuga. Gènàngòka de wa doa, de wa iꝉe ài dòpo-dòpo i mi tàdi ko mo hònĕngòka.

De i kinitaròka de hiadono o wànge i koròna, tanu kokogènàngua, tanu ka de ja ino i làngiòka de tanu ka mo kokaràha. De ka unàngă ami ròkata wo uti, de w'àto: he ngoni òra to mi hònĕngòka, ho o gĕtèhata ni diài. De ja ino jo diài, de mi higuti, de mànga bilaono o àkĕre o tyèreuku moi, o mòkuru ma go moi, de o gòhi moi. De ja hidaꝉàhini, de wo humbajàng w'àto: to himànga de to pòrĕte, nàko o Djou de o Koanoua ma ngòhaka, dòne o boleu moi nèngòkadau i dàdiua, ma nàko o djou de o koano ma ngòhaka, de àhi làko ta hĕlèngaiꝉe, de o boleu moi i dàdi ja idju-idju nèngòkadau. De ma àkĕre o tyèreòka gènàngă de wo mi hiòhiki ami mamàtaòko, de mo kèlu de hiadono ma tumidi de mo momikòka. De ma boleuika, i ma hiadonòka, de ma ika o mòkuru ma go moi ma dàtomo de ami totaleo ma gòhi moi mo hibàiti. De ami ròkata w'öiki wo lingiri ami huba; de wa ma ꝉàhiruku, de ma totaleo i horĕue j'àto: totario, ma ràdja Kàbingi kiàka? Daiha j'àto: ma ràdja Kàbingi una dinèna. Gènàngòka ma totaleo i horĕne de w'uti, de wi hidòduika de ja ika ài ali ma ngunungòka de wa pòka-pòka, de w'àto tje, t'àto bari ngohi òra mo hònĕngòka, de mo wàngokali. De ka jo lio mànga tauika. Gènàngòka de ka ma ngòhaka ja doa ja koano, de ma dimŏno jo uti jo bĕrèra ma dimŏno.

XXXII*a*. Van de vorst der geiten. (56)

Eens was er een oude vrouw heelemaal alleen, en een geit kwam en ging op haar zitten (zooals een vogel) en zij zeide: wel, heb ik van mijn leven, gaat er een beest op me zitten, en ze nam het nàar zich toe, en het sprak tot haar, zeggende: laten we gaan baden. En hij (de geit is nu al mannelijk geworden) zeide: verberg gij u, opdat ik me baad. En als hij zich gebaad had, trok hij zijn mom aan (dat hij dus afgelegd had,) en hij zeide: moeder, laten we terugkeeren. Boven aangekomen (de rivier loopt in de laagte) zeide hij: ga, de Koning heeft zeven dochters, dus ga de oudste voor mij bespreken. En zij ging (en nadat het voorstel gedaan was) zeide zij (de gevraagde jongedochter): wel, komaan, ik zal me daar een geit tot man nemen! (57) En zij haalde een klapperdop van den kant (van het huis) en gebruikte die als presenteerblad, en ze bespoog haar, zoodat ze heelemaal vuil was. En zij kwam tot buiten den wand (van haar eigen huis) en hij zeide: moeder, hoe staat het? En zij zeide: nu, ik zal er eerst inkomen, en dan kan je me zien! En hij zeide: moeder, ga je baden. En (als) zij (terug) kwam (van het bad) zeide hij: ga nog eens! En toen ging zij (het) weer (probeeren bij) de jongste (dochter) en die nam het aanzoek aan, dus presenteerde haar pinang in haar pinangdoos. En haar oudste (zuster) zeide: wel, komaan, een geit zou ik tot mijn man nemen. En toen het duister was geworden, ging hij zijn vrouw bezoeken. En gaande (nam hij mee) zijn lans en zijn kris. En hij kwam aan en hij stootte tegen haar deur, dat het geluid door de heele wereld rondklonk, en zij deed haar deur open. Toen klom hij (op haar slaapbank) en (58) boven gekomen stak hij haar met zijn kris, zoodat zij stierf. En den volgenden morgen, ja, totdat de zon reeds hoog stond (kwamen ze niet naar buiten). Zoo moet het niet zijn, het is gewoonte (wenschelijk) dat ze bij het aanbreken van den dag (er uit) gekomen waren, en men moest haar toch leven hooren maken. En slechts hij, haar man, kwam naar beneden en zeide: wel, ik heb jullui dochter gedood, maak dus een vlot. En ze kwamen en maakten het, en ze brachten haar beneden (op het vlot). En hun teerkost was een ketel water, een jonge pinang en een ei. En ze deden ze wegdrijven (op het vlot), en hij bad, zeggende: indien ik voorwaarts gaande of achterwaarts gaande, geen kind ben van den Heer en den Koning, dan wordt het hier ook geen droogte. maar indien ik een kind ben van den Heer en den Koning, dan, als ik mijn oogen

open doe, is hier een droogte geworden, hier waar het zoo groen is. En het water was (nog) in die ketel, (59) en hij begoot daarmede haar buik, en zij bewoog, en tot zeven malen (deed hij dat) en zij stond op. En zij kwamen aan die droogte, en zij ging en plantte daar haar pinangnoot en groef een kippenei daarin. (60) En haar man ging om haar bruidschat te zoeken, en als hij dien ingeslikt had, kraaide een haan, zeggende: Totorio, de vorst der geiten, waar is die? Van den landkant antwoordden ze: de vorst der geiten is hier aan den landkant. Toen kraaide de haan en hij (het blijkt de vader der vrouw te zijn) stapte af en hij bleef daar (ging niet verder) en zij kwamen en hij sloeg op zijn borst en zeide: verbazend, ik zeide (bij me zelf) mijn kind zal wel dood zijn en (nu) leeft ze weer! En zij keerden terug naar hun huis. Toen maakten ze zeven dagen en zeven nachten feest, en toen klommen de kinderen op tot koning, en de oudjes werden dorpsoudsten. (Er is vooral in het laatste gedeelte van dit verhaal veel abrupts).

XXXIII. Wohia.

Ma Koano de o Kàbingi.

Ma moiuku ma koano de o kàbingi ènàngă hinòto i ma garo j'öiki jo ʎaungu o gàhi dài. De kokogènangă ònángă ja hinòto i ma lingiri o bilaono, de i màtuku jo pàhàka. De o wàkutu ja òko de i ma tèmo j'àto e diano nènàngă ngòne ho ʎaungu kiaika nènàngă? De o kàbingi gènàngă j'àto dinĕngòko o dowòngi ma dàtĕ kòko. Gènàngă i ma hiòru ho jo ʎaungu, de o kàbingi gènàngă ja tauru o tataòpe ngài moi.

Gènàngòka de ma koano w'àto: e ja dodòa ho gènàngă, nènguku ho ʎaungu de ka o tataòpe ha tauru? Kokogènàngă ma koano w'àto: nàko i ʎa òa de koàho nànga tàpu na tauru la danèna ma bihiòko ho ma tàpu. De kokogènàngă o kàbingi gènàngă ja tauru de j'öiki, ma bihiòka i ma tàpu. De ma koano gènàngă wo ʎaungu de wa tauru o bobara ngài moi. De ma Koano w'àto ja, ,koàho nènàngă ho ʎaungu! De bòtino o kàbingi gènàngă wa tauru moioli o hidaharòngo, de o kàbingi w'àto e, nènàngă o nauöko kia? De ma koano w'àto, e, gènàngă o hidaharòngo. De o kàbingi gènàngă ja gòrakiʎe de ja gòrakiʎe de ja umòka dau o gàhiuku. Kokogènàngă de ma koano wàto: kae ho gènàngă no hi dodòa na umo! Kokogènàngă ma kàbingi j'àto ah, la ngòna no hi huloko ho

tà umo. Kokogènàngă ma koano w'àto i tàiti no dumunu. Koko gènàngă de ma kàbingi i tumunu, de ja uku dau o gàhi ma gòronàka. De o kàbingi gènàngă ja màke o hàngu-hàngu moi, de ma kàbingi i hawana ho i ma oara, ja kaiⅼe de ko j'adoniⅼeua ma ngotiriⅼe de i poaka de i hòuĕngòka. De i puda ma koano wi àhoko w' àto e; hobàti no harĕne dika! De wa ika de wa tauru de wo hibarĕne de ma koano: ilaha! nènàngă àhi dodiauo wo hònĕngòka. Kokogènàngă de ma koano wo lio, de ài hininga ma huha duru, de wa iha dina o tauòka, de w'àto: nènàngă wo hònĕnge de, ma hĕbàbu ngohi ti tòma.' Kokogènàngă de ài kawàha màta-màta wi gòko de wi tòma, hiadono wo hònĕnge. De o bàngke gènàngă tanu bari ja lungunu, de jo tòtaka o hòngana moiika ma ròmànga Mariha. Maugàle o tònaka gènàngă o tònaka i elu-eluku kokogènàngă ma hutu hinòto dika de wi lungunu gènàngika, ma hutu motòa wo momiki, de wo ma dàdiòka o totaleo moi, o Bahaba, de nàko o hutu o totaleo gènăngă ja ino de ja lingiri mànga ngòhaka de i ma òⅼomòka. De ja djàga o ngèkomo ma gòronàka, de ja elu-eluku kokonènàngă de kokonènàngă, hiadono o njawa màta-màta jo hawanòka, hiadono o njawa màta-màta jo morĕnua jo tàgi-tàgi o hònganika.

XXXIIIa. De Koning en de Geit.

Eens haalden de koning en de geit met zijn tweeën elkander over om te gaan visschen op zee. En aldus zochten zij tweeën zich teerkost, en toen ze dat alles (in hun prauw) geladen hadden, vertrokken zij. En op zee gekomen (op de vischplaats) spraken zij tot elkander, zeggende: wel kameraad, waar zullen we nu heengaan om te visschen? En de geit zeide: gindsch landwaarts, aan den kant van het strand. Daarheen roeiden ze dus, en ze gooiden de lijn uit en die geit haalde kikkervisch op. (Die vischjes springen op het strand rond, en zijn oneetbaar). Toen zeide de koning, wel, hoe komt dat nu, wij gooien hier de lijn uit, en we halen maar een kikkervisch op? Aldus zeide de koning, indien het goed is, is het beter dat we ons anker ophalen, en daar in het blauwe (dus diepe) water gaan ankeren. En aldus haalde de geit (het anker) op, en zij gingen het anker uitgooien in het blauwe water. En de koning gooide daar de lijn uit, en hij haalde een bobaravisch op. En de koning zeide: ja, het is beter dat we hier maar visschen. En vervolgens haalde de geit weer (een visch) op, een hidaharongovisch, en de geit zeide: wel, wat is dat voor

een visch? En de koning zeide: wel, dat is een hidaharongo. En die geit nam (die visch) op, en hem opgebeurd hebbende, gooide hij hem naar beneden in zee. Aldus zeide de koning, hé, wat voer je daar nu uit dat je hem weggooit? Aldus zeide die geit: wel, en gij gelasttet mij, dus gooide ik hem weg: (De woorden: „weggooien en dien vischnaam hebben wel eenige klankgelijkheid, zoodat de geit verkeerd verstaan kon.) Aldus zeide de koning: haast je, duik er naar. Aldus ging de geit duiken, en ging naar beneden in de zee. En die geit ontmoette daar een walvisch, en die geit werd bevreesd, dus hij ontvluchtte naar boven gaande, en hij was nog niet tot boven aan de prauw gekomen, toen hij schreeuwde (en hij dus zijn mond onder water opendeed) en hij is gestorven. En hij dreef boven en de koning riep hem zeggende: vriend, klim maar in de prauw. En hij ging en hij trok hem op, en deed hem in de prauw, en de koning (zeide): ontzettend, mijn kameraad hier is dood. Aldus keerde de koning terug, en hij was heel bedroefd, en hij ging aan land naar de huizen en hij zeide: hij is nu gestorven, maar (het komt) omdat ik hem gedood heb. (61) Aldus stond al zijn volk tegen hem op, en zij doodden hem, zoodat hij gestorven is. En dat lijk moesten ze wel begraven, en ze brachten het naar een bosch, Mariha geheeten. Maar omdat de grond daar een (62) bedriegelijke grond was, aldus (63) twee dagen (na zijn sterven) hadden ze hem al begraven (dat is heel spoedig), en daarna nog vijf nachten toen stond hij weer op (die grond hield hem dus niet vast) en hij maakte zich tot een vogel „Bahaba” geheeten, en als het nacht was, kwam die vogel en zocht hun kinderen, en at die op. (64) En zij wachtten hem op onderweg, en zij logen tegen elkaar, de een zus, de ander zoo, totdat alle menschen bang waren, totdat niemand er meer schik in had naar het bosch te gaan.

XXXIV Wohia.

O popadèke.

Ma humu ma Hakiri m'öiki mo gòta, de o popadèke moi de ami gòtaika i ma djodjoika. De mo tèmo m'àto e àhi gogulẹ nèna moi to ma gao. De ma ika ami tauòka de ma giginika. De i tĕdèkauua ma Koano wo ma tèngo w'öiki wo ma lingiri, de ma popadèke i ihĕne de ma humu ma Hakirika i mi tèmo j'àto: ajo n'öiki no hi hidèmo. Ma humu ma Hakiri m'àto: ke! ho ko ngònàka de o nàgòna i ni ao. De ma popadèke j'àto: no hi hitàilòhi. De

ngoi ajo mo pahàka, mi hidèmo de m'àto: dòka, moi àhi popadėke j'àto i ni niki. De ma Koano wo tèmo w'àto ho popadėkòka de hi niki dòne òkia ja màke, no lio dika ti aoua. De muna no liòka ma humu ma Hakiri, de ma ika de ma popadėke i mi tèmo j'àto: wo hi ao èko koali? M'àto ma koano dòkaino w'àto wo ni aoua. De ma popadėke j'àto n'öiki, no hi hidèmoli, iti ài hàmanòka. De muna m'öikoli, de ma ika mo hingàhuoli de wo mòdĕkòkà. De j'öiki, ma popadėke i harĕue, de i ma djobo de o pàhi moi ja màke, de ma popadėke i tèmo j'àto ni hi higutiha nèngòka. De ònàngă wi higutiòka, de ài dodiau jo gila-gilàka, o bĕrèra moiika. De j'öikòka i dàtomo o hamàka de i tèdėkanua i wàngo, de i wàngo ma pàhi ja mòde-mòdekika i tàhe. I tĕdėkanua i hòhoko de i òmuku. Moi wa λèino de wa tuhĕriλe de ma mui ka o humàti. De gėnàngòkadau wo ma ruhutuku, ài làko wa hĕlėngaiλe, de o tau moi i dàdi. De ma hamàka màta-màta wa pàgĕle ho wo hingòhama ma tauika, de i tĕdėkanua jo dimoakòka. De wo higelioli ma tau wo gàhoko ma Djou Làhatàlaika, de i dàdioli moi ma tau. Wa pàgĕloli de wo hingòhamoli. Gėnàngika de hao wa màta. I tĕdėkanua jo lio ài dodiauo, wo lega-legaika mànga hidĕte ho tiba ma bèlaka, de ino-ino jo tigiòka, de ma hutuani jo tuluua, ka jo gila-gila. De ja darato mànga himàngino de ma kauo wo tèmo w'àto: eli! ma popadėke hi wòhangika, ho i na darato nėnàngă, h'öiki higiliòhi. Ja ika i ridòka ma hidaloko, de ma Koano wa màke ài hamàka de wo gàhoko, de wi hidoaka moi de ma popadėke wo tèmo w'àto: nàko no tuhĕre de no iλe kiani. De ma Koano w'àto o hamàka ho tuhĕre de ho noaiλe? De ma popadėke i tèmo j'àto dòne ani gàkana i lòtono. Ngaro ma ka o hamàka ko ja lòtonua. De wo tuhĕre de ài gàkana ka jo dolòtono. De ma Koano w'àto: nėnàngă barikua ngohiō de kokonėnàngua ta màke, ho ko ngòna ka o popadėke de na màke kokonėnàngă?

De i wi aoòka, de mànga bĕrèràka jo utiha, de wo pàhàka ma popadėke ngoi ajo wo mi ngoho de wa iha w'àto: na tòraka dài o hamàka. De ngoi ajo mo tèmo m'àto: nėnàngă n'öiki ani dėkana, ka o hamàka no lingiri? De m'öiki ma tòraka, de m'aoiha mànga tauika, de ngoi ajo moi mo ma duhĕre, de w'àto na tuhĕre kiani no noaiλe de ani gàkana no hidodiàiika. De muna m'àto: o hamàka ho tuhĕre, de kiani ho hidodiàiiλeuku? Mo tuhĕre de ami gàkana i lòtonòka. De ma tuhĕriλe de ka o humàti! De mo morĕnòka, de ka mo tuhĕre hiadono ma toòmu, ho o humu moi i λòmànga de mànga tauikali ma gògono.

XXXIVa. Van de boomhagedisch.

De putbewaakster ging brandhout halen, en een boomhagedisch hield zich aan haar hout vast. En zij sprak, zeggende: wel, dat is een speelding voor me, dat neem ik mee. En zij kwam in haar huis, en zij verpleegde hem. En niet lang daarna ging een koning uit om voor zich te zoeken, en de boomhagedisch hoorde dat, en hij sprak tot de putbewaakster, zeggende: moeder, ga voor me bespreken (om mee te gaan). De putbewaakster zeide: wel, iemand als gij, en wie zou je meenemen? En de boomhagedisch zeide: ga het toch voor me probeeren. En zijn moeder ging voor hem bespreken en zeide: gindsch is mijn boomhagedisch, die zegt (dat) hij u volgen (wil). En de koning sprak, zeggende: een boomhagedisch me volgen, wat zal die dan vinden? Ga maar terug, ik neem hem niet mee. En de putbewaarster keerde terug, en als zij aankwam, sprak de boomhagedisch tot haar zeggende: neemt hij me mee of niet? Zij zeide: de koning aan den overkant daar zegt: hij neemt je niet mee! En de boomhagedisch zeide: ga weer voor me bespreken, al is het maar op de uitleggers van zijn prauw (dat hij me meeneemt). En zij ging weer, en gekomen zijnde, gaf zij het weer te kennen, (wat de boomhagedisch gezegd had) en hij willigde in. En vertrokken zijnde, was ook de boomhagedisch in de prauw, en al gaande kwamen zij aan een droogte, en de boomhagedisch sprak, zeggende: zet me hier aan land. En zij zetten hem er uit en zijn kameraads gingen door naar een andere plaats. En als ze vertrokken waren, plantte hij **(65)** watermeloenen, en niet lang daarna sproten ze uit, en ze groeiden tot ze de heele droogte volwoekerden. Niet lang daarna droegen ze vrucht en die werden rijp. Hij nam een en spleet die van beneden naar boven, en de pitten waren enkel rijksdaalders. En toen deed hij zijn oogen dicht, en ze weer open doende was er een huis geworden. En hij plukte al die watermeloenen, en deed die in het huis, en het leed niet lang of er waren meer (dan er in konden). En hij vroeg nog eens een huis aan den Heere God, en het werd weer een huis. Hij plukte weer, en bracht ze er weer in. Toen voleindigde hij het. Niet lang daarna keerden zijn makkers terug, hij zag in de verte hun zeil (zoo groot) als een stukje bamboe, en ze kwamen al dichterbij, en zoometeen kwamen ze niet aan wal, ze gingen maar recht door. En ze kregen storm op den kop, en de koning sprak, zeggende: "daar heb je het nu, ik heb de boomhagedisch vergeten, **(66)** dus treft ons nu deze storm, we

gaan terugkeeren. Zij gingen en de wind was stil, en de koning zag zijn watermeloenen, en hij vroeg er om; en hij gaf hem er een, en de boomhagedisch sprak, zeggende: als gij hem splijt moet ge het van beneden naar boven doen. En de koning zeide: watermeloenen splijten, en (dan) van beneden naar boven? En de boomhagedisch zeide: anders komt uw mes met scharen. 't Is goed hoor, maar als ik er maar een watermeloen mee kloof, zal het niet scharen. En hij spleet en zijn mes was heelemaal geschaard. En de koning zeide: zelfs ik heb zooiets niet gevonden, en jij bent maar een boomhagedisch en jij vindt zooiets? En zij namen hem mee, en ze gingen in hun dorp aan wal, en de boomhagedisch ging weg, zijn moeder haalde hem af.

Aan den landkant gekomen zijnde, zeide hij: draag van zee (naar hier) de watermeloenen. En zijn moeder sprak, zeggende: je bent nu zoo lang weg geweest, en heb je niets anders gezocht dan watermeloenen? En ze ging ze halen, en ze bracht ze landwaarts in hun huis, en zijn moeder kloofde er zich een, en hij zeide: als ge ze klooft, moet ge het van beneden naar boven doen, en uw mes moet ge goed recht houden. En zij zeide: als men watermeloenen klooft, moet men het recht van boven naar beneden doen. Ze kloofde er een, en haar mes was vol scharen. En ze kloofde er een van beneden naar boven, en het waren enkel rijksdaalders. En ze was in haar schik, en ze kloofde maar, totdat ze (de rijksdaalders) verzamelde, een put vol, en in hun huis bergde ze er ook nog.

XXXV. Wohia.

O ngòhaka ja hinòto ja tòhi-tohiki.

Wàkutu ma moiuku, de o ngòhaka wo ma tèngo ài ròmànga Jabila, w'àto ài dodiauoika, e diauo, nàko no mòdĕke de ngòne na hinòto ho ma dàgi-dàgi hònganika. Kokogènàngă de unàngă w'àto: h'öiki, de kokogènàngă ònàngă ja hinòto jo pahàkà. De o wàkutu ònàngă j'adono o hòngana moi, ma ròmànga Djaba, gènàngòka de ònàngă ja hinòto jo dòtarika o dumule moi, gènàngòka ma njawa moi-moiua. Kokogènàngă ònàngă ja hinòto ja àho-àhoko ma dumule ma dutu, ma jo haluhua. Gènàngòka de Jabila wi tèmo w'àto ài dodiauoika e, no mòdĕke gènàngă ngòne na hinòto na hàhinòka, ho mànga ugaka ho ma nguru. Kokogènàngă de ònàngă jo uru jo hinòto jo ma higaro ho, jo lio mànga tauika, ma, ònàngă jo hiorikua, ja tobòte ma njawa moiua, ho ònàngă

ja lio. de mànga hininga ma morĕne, Ma gènàngokali o njawa mo ma tèngo o gumini mo hàiti, de ma màke. De ma kinitarino ma dumule ma dutu jo boàka de munàngă mo hingàhu m'àto: nèngòkadau na Jabila o ugaka jo tòhiki. Kokogènàngă de ònàngă jo ma djobòka jo kalàki o părăkara ma dimŏnika. De ma wàkutu ònàngă i hingàhu j'àto: Jabila o ugaka wo tòhiki, de ka ònàngă mànga dimŏno ja todòkana de gènàngòka ònàngă màta-màta jo pariksa o părăkara gènàngă, hiadono ja màkeòka. Ma ònàngă ja hinòto i ma pòhuku, hiadono ònàngă j'òkĕre o hàhi, de hiadono i pàha o hutu tuhànge, ònàngă ja hinòto jo hònĕngòka.

XXXV*a*. Van de twee kinderen, die stalen. (67)

Het gebeurde eens (dat er) twee kinderen (waren). De eene, wiens naam was Jabila zeide tot zijn kameraad: wel kameraad, als je er lust in hebt, (laten) dan wij tweeën gaan loopen, het bosch in. Zoo gebeurde het dat hij (die ander) zeide: laten we gaan, en aldus gingen zij tweeën weg. En het gebeurde, dat zij tweeën kwamen tot een bosch Djaba geheeten. Daar gekomen, gingen zij tweeën tot aan een tuin, (68) maar daar was niemand van de menschen (aan wie die tuinen behoorden) Aldus riepen zij tweeën herhaaldelijk (aan) de eigenaars van dien tuin, maar zij antwoordden niet. Toen sprak Jabila tot zijn kameraad zeggende: wel (indien) gij meedoet, (69) wij tweeën hebben nu honger, dus hakken wij hun suikerriet af. Aldus (gebeurde het) dat zij tweeën afhakten, elkander daartoe opgestookt hebbende, dus keerden zij naar hun huis terug, maar zij tweeën wisten het (nog) niet, (70) zij zeiden (bij zich zelf) er was toch niemand, dus keerden ze naar hun huis terug zeer in hun schik. Maar daar was nog een mensch toen geweest, (die) aardappelen opgroef, en zij had het gezien. En den volgenden morgen kwamen de eigenaars van dien tuin en zij gaf het te kennen, zeggende: Hier is het gebeurd dat zij, Jabila (en nog iemand) suikerriet hebben gestolen. Aldus vertrokken die menschen toen, en klaagden die zaak aan de ouders (of oudsten). En toen zij te kennen gaven, zeggende: Jabila heeft suikerriet gestolen, schrokken hun ouders daarvan (zij wisten het dus niet). En toen onderzochten zij allen die zaak totdat zij het gevonden hadden (de waarheid). Maar zij tweeën ontkenden het, totdat zij (41) zweerwater erop dronken (om hun onschuld te bewijzen) en toen acht dagen voorbij gegaan waren, zijn ze beiden gestorven.

XXXVI. Wohia.

Ma Koano ngoi òra

Ma koano o wànge ma dumunu ngoi òra mo ma tèngo; ma Koano o wànge ma njònjie ngoi òra ja tumidi o todòku ja tobiki, de i mi màkeika, de jo lio, ma tèmo m'àto ti ni niki, de i mi ao, de ja òko de jo hutu, de i mi higaro jo goaha. De jo goaha ami hilo i hònĕngòka, de ma àhoko de òna ka jo lio, de ja kaiha ja tururuku o hĕlewòka, de ma iha mo ma hihòra, de ma hĕlewo i mi pilàtu, de ma orĕ-orĕhe. De o moleo hinòto i boaòko de i mi tèmo j'àto nàko no mi niki mi ni ngàiki. De muna m'àto ngaro ka ni hi ngàiki. De ma moleo o dòdoto dàkĕnguku i boa, ma riàka daèngiλe, de ja kòbàka ma hĕlewo, de j'àkunòka i mi ao mànga tauika.

XXXVI*a*. Van de Koningsdochter. (72)

De Koning van het Westen had één dochter, de Koning van het Oosten had zeven dochters, die bamboe gingen hakken (om flambouwen te maken). En zij (de dochter van de Koning van het Westen) vond hen (de dochters van den Koning van het Oosten), en als die terugkeerden, sprak zij, zeggende: ik volg uliedeu. En zij namen haar mee; en ze kwamen aan zee, en toen het avond was haalde ze haar over om op de (bij ebbe drooggeloopen riffen) met flambouwenlicht te gaan visschen. En als ze aan het visschen waren, ging haar flambouw uit, en zij riep hen (die anderen) en zij keerden maar terug. En zij gingen naar het land en zij verlegden de steenen, en zij ging landwaarts (op het licht van de anderen aan) om haar flambouw aan die der anderen aan te steken, en zij raakte bekneld tusschen de steenen (die de anderen als een val gelegd hadden natuurlijk, en toen haar daar in hadden laten loopen, door er met het licht achter te gaan staan) en zij begon te schreeuwen. (73) En er kwamen twee boschkippen, en die spraken tot haar zeggende: als je met ons meegaat, zullen we je losmaken. En zij zeide; alles goed, als je me maar losmaakt. En de jongste boschkip ging onder (die steenen) staan, en de oudste ging er boven, en zij trokken aan die steenen (zooals aan een tak, dien men af wil breken) en zij konden het (het gelukte hen) (zoodat) ze haar meenamen naar hun huis.

XXXVII. Wohia.

Ma Koano de ngoi hekata i ma òluku.

Nàga o njawa wo ma tèngo, ma njawa gènàngă ài pàngkàti o koano moi, duru m'amo-amoko. Kokogènàngă ma moiuku de wo tèmo ngoi hekatika w'àto: e hekata nàko no mòdĕke de ngòna no hi lingiri o ngoheka mo ma tèngo dika. Kokogènàngă de ngoi hekata mi nàkòka, m' àto, ah, nènàngă mòdokua ma koano w' àto wo pàke o ngòheka moioli. Kokogènàngè de hutu-hutu wo ridua mànga tauòka, duga-duga unàngă ka wo tàgi-tàgi kokogènàngă i bòto, de unàngă ài ngòhakika wa tèmo, w' àto: e ngòhaka, nàko ngini nia ajo mo lio de ngini màta-màta ni gògĕre ngohiòka. Kokogènàngă de o hutu moioli, de ngoi hekata mi hidàhe ài ngiika kokogènàngă una ko w'iwa, hàbàbu wo pàhàkali ngoi mamaneika. Kokogènàngă de ngoi hekata mi nàko i tiàiòka, de ma tèmo ami ngòha-ngòhakika m'àto: e ngòhaka màta-màta nènàngă nàga, ngini nia àma w'àto, wo iλakòhi, kokogènàngă m'àto nàko ngini nia àma wo hi òluku, de koàho ngini màta-màta ni gògĕre ngohiòka. Kokogènàngă de hutu moioli muna mi tèmo m' àto, e, koàho ngòna kokonènàngòhi, de no hi òlukòka. De kokogènàngă ma koano w' àto e, kia ma hăbàbu la ngohi to ni òluku, ngohi to ni nàko ngòna, kia-kiaua na howono; kokogènàngă ngaro ma ngòna no ma gàhoko ma ribuhumoi, ma ngohi to tarimaua. Kokogènàngă de una ma hirète w'àto: nàko no mòdĕke de koàho to iλaka la to ma hinòtòka, hopaja uha ngòna no kàngéla. Kokogènàngă de muna m' àto, e, n'àto kia, ngohi to ni nàko ngòna. Ngòna n' àto no iλakoli! Kokogènàngă de muna m' àto oh, o perkara nènàngă halingòhu ngohi to ni kalàki o hàkimika. Kokogènàngă de ma ginitarino de muna m'öiki mo kalàki. Kokogènàngă de o hàki-hàkimi ja ino i wi ngoho, j' àto, jo bitγara. De o wàkutuònàngă jo bitγara i bòto de ja putuhu o părăkara gènàngă, halingòhu unàngă wo mi òluku ngoi hekata, de una halingòhu una wa màkeòkaua to una ài ngòha-ngòhaka màta-màta, de halingòhu una wo hikodòku onàngă mànga baràng-baràng ma dogoròna. De kokogènàngă una w'àto w' òluku, hiadono una wa reka una ài bàdju gènàngă ma rorahài. De kokagènàngă ngoi hekata m' òluku, kokogènànga muna mo tèmo m' àto: nàko ngòna ka no hi ributu, n' àto no hi moλòka, koki-ani ngòna n'öiki no lingiri o ngoheka mo ma tèngo, n'aoino ami haeke, la ngohi to diài o nonàko moi ngònaika. De kokogènàngă unàngă wo măngàku de w'àto: ika j'àkunu dika. De kokogènàngă

unàngă w' öiki de wo gila-gila to una ma hirète ài ngòhaka o riaka ma pea w'aoino de w'àto: nèna to ngòna ani haeke! De muna mo lega de ma nàko muna ami ngòhaka o riaka ma pea wa tobiki. De muna ka m' orĕhe, de una w' àto e! ja dodòa!

XXXVII*a*. Van den Koning en zijn vrouw die scheidden. (74)

Er was eens een man, en die man zijn ambt was koning, hij was een heel groot koning. (75) Nu gebeurde het eens dat hij sprak tot zijn vrouw zeggende: wel vrouw, als gij wilt, zoek dan een vrouw voor me, maar eentje. Aldus begreep zijn vrouw zijn bedoeling, en zeide: waarschijnlijk zegt de koning (hiermede) dat hij nog een vrouw hebben wil. Aldus bleef hij (de koning) 's nachts niet in zijn huis alleen maar, hij ging er doorloopend op uit (hij maakte sluipertjes naar een andere schoone), en hij sprak tot zijn kinderen, zeggende: wel kinderen, als jullui moeder terugkeert (naar haar familie) dan moet jullui allemaal bij mij blijven. Aldus besloop zijn vrouw hem eens op een nacht op zijn (slaap)plaats. Aldus (merkte zij) dat hij er niet was, want hij was er weer tusschen uit naar zijn liefje. Aldus wist zijn vrouw, dat wat ze omtrent hem vermoedde, zekerheid was, en ze sprak tot haar kinderen, zeggende: wel kinderen zoovelen als jullui hier bent, jullui vader zegt (bij zich zelf) dat hij weer (een vrouw boven mij) trouwen wil. Aldus zeide ze: indien jullui vader me niet (meer) wil, (van me scheidt) dan is het beter dat jullui allemaal maar bij mij blijven. Aldus (stonden de zaken) toen op een nacht zij tot hem sprak, zeggende: wel, het is beter, als jij nog eens zoo doet (met naar een ander te gaan) dat ge je maar van mij scheidt. En aldus zeide de koning: wel, om welke reden zou ik van je scheiden willen? Ik ken je heel goed, dat je in niets gefoudeerd hebt, aldus ofschoon ook gij er voor u om verzocht duizend malen, maar ik wijs het van de hand. Aldus stond het, toen hij zelf zeide: indien je het goedvindt dan is het beter dat ik (nog een vrouw) trouw, opdat ik twee vrouwen houdt, opdat gij geen vermoeidheid zoudt hebben (in het volbrengen harer huwelijksplichten bij het klimmen harer jaren). Aldus zeide zij: hè, wat je zegt, ik ken jou, hoor! Gij zegt (dat) ge er nog een trouwt! Aldus stond het en zij zeide, o, om deze zaak kan ik niet anders dan je aanklagen bij de rechters.

Aldus ging zij den volgenden morgen hem aanklagen. Aldus kwamen de rechters hem halen, zeggende, (dat het was) om rechtspraak te houden. En toen zij die zaak genoegzaam bepraat hadden, deden ze uitspraak: hij moest zich van zijn vrouw scheiden, en het kon niet anders of hij kreeg zijn kinderen niet meer allen te zien, en hij moest hun goederen midden door deelen (voor elk een deel). En aldus zeide hij, dat hij zoo niet wou (dat gebeurt haast altijd na het uitspreken van een vonnis, uiterst zelden voegt de veroordeelde zich) totdat hij (van woede) zijn mooie baadje kapot scheurde. En aldus wilde zijn vrouw niet (zooals hij wilde) zoodat zij sprak, zeggende: indien gij tegen mij te keer gaat, zeggende dat gij mij beslapen (wilt), dan moet ge eens een vrouw zoeken! Als je haar hoofd hier brengt, (in huis, natuurlijk met het lichaam, maar in een gewoon laag Alfoersch huis steekt men eerst het hoofd binnen,) dan zal ik een teeken aan jou maken! En aldus ging hij, en hij ging terstond naar zijn eigen oudste kind, het hoofd daarvan bracht hij mede en zeide: Hier is je hoofd. En zij keek er naar, en ze ontdekte, dat hij haar oudste kind het hoofd afgeslagen had. En zij weende maar, en hij zeide: wel, wat is het?

XXXVIII. Wohia.

O mèki de ngoi hekata.

Ma moiuku o mèki de ngoi hekata i ma tèmo j'àto j'öiki jo lingiri o njawa. Gènàngòka j'öiki hiadono mànga hutu tumidi h'ao j'àto jo lio mànga tauika. Gènàngòka jo liòka mànga tauòka de o njawa moi ài ròmànga Gandaruha, wa hioara ài dodiauo. Gènàngòka o mèki wo doa o gòtaile de wo utiuku de ja niki hiadono ja daene. De o mèki ài ngòmaha ma gagao i poòtĕke ho wo hònengòka.

XXXVIIIa. De toovenaar en zijn vrouw. (76)

Eens sprak een toovenaar met zijn vrouw af, zeggende: dat ze menschen gingen zoeken (om op te eten op heksen manier). Aldus gingen ze tot zeven dagen lang, en toen pas zeiden ze (tot elkaar) dat ze terug zouden keeren naar hun huis. Toen ze in hun huis teruggekeerd waren, was daar een mensch, (van die gevangen waren en opgesloten) „Gandaroeha" geheeten, die liet zijn kameraden

wegloopen. Toen klom die toovenaar boom op, boom neer, en hij volgde hen tot hij ze kreeg. En die toovenaar zijn levensbehoefte brak, dus is hij (toen) gestorven.

XXXIX. Wohia.

O njawa ja ruànge.

Ma ngòhaka ka o Saolenge m'àjo ma ka ó Saolenge, ài àma ma ka o Saolenge, ònàngă gènàngă duru jo mihikini. De ma moiuku w'öiki wo hitubèle o totaleo. Gènàngòka ma koano ài ngòhaka ài totaleo wa gògonòka, de gènàngòka de o Saolenge wi huloko wo màihi, de w'àto dài, dòne hònganòka ho höiki ha λè. Gènàngòka de i jo lio de ài hewa wo ike o rupia iata. Gènàngòka de ma Saolenge wa ika de i ma hidja o barànga. De jo matàka de gènàngòka de w'öikoli, ma koano ngoi·hekata ami ngòëre wa λèòka, ho wa gògonòka. Gènàngòka de ma koano ài ngòhaka wi lega o Saolenge, w'àto: Saolenge, ma koano w'àto na ihàhi, la na màihòhi. Gènàngòka de wa màihi. Gènàngòka de jo boràka de w'àto, èna dòka o ngüuhumòka, de ja ika de ja λè, bòtino de ja ika de wi hewa o ratuhumoi. Gènàngòka de wo liòka de i ma hidja o barànga. Gènàngòka ma koano w'àto: Saolenge, ngòna duru no pànde. Gènàngòkadau w'àto: höikòhi dòkaika, de ja ika de wi huloko ma koano w'àto beka o gòta ma dobiki de o kuru-kuru ma gòhi o gàhumu tumidi. Gènàngòka ma koano w'àto : beka Saolenge, o gòhi nènàngă gàhumu tumidi de kiàka ma nauru de ma bèka. Gènàngòka de ma Saolenge w'àto na haino la beka ta tàili. Gènàngòka de ma Saolenge wo uihi o àkĕre o tjapeoiλe, de wa tònouku o tjapeoòka. Gènàngòka de ma Saolenge w'àto: nènàngă i puda-pudaiλe ma bèka, ja lutulutuku ma nauru. De ma koana w'àto i goungu. Gènàngòka de ma koano w'àto: beka o gòta ma dobikoli. De gènàngòka ma koano o gòta o humuku wa tòno, wa tukuruku, de wi tèmo w'àto: nènàngă beka kiàka ma dèkara de ma goa. Gènàngòka de ma Saolenge w'àto: nènàngă abe i timi-timi ma goa, nèngiλe i λòku ma dèkara. De ma koano w'öiki wo lega-legaòko o kàpa moi, de wo tumunu, de dài wa òko, de wo hi gihĕ-gihĕne i ma tèke-ade-ade, de wo lioiha, de ma koano w'àto: nènàngă àhi tau no ma λèòka, de àhi barànga màta-màta. Gènàngòka ma Saolenge w'àto: una wo koano, de ma koano w'òluku.

XXXIX*a*. Van de drie menschen. (77)

Het kind (heette) maar Saolenge, de moeder (heette) maar Saolenge en zijn vader, maar (die heette) Saolenge, en zijlieden waren heel arm. En eens ging hij (het kind) om hanen te laten vechten. Toen verborg hij de haan van den zoon des Konings, en toen gelastten zij Saolenge om te waarzeggen (omtrent de verblijfplaats van die haan) en hij zeide: aan zee (zijn we) dan (is hij) in het bosch, gaan we om hem te halen. Toen ze teruggekeerd waren gaf hij (de eigenaar van den haan) hem zijn loon, bedragende vier gulden. Toen ging Saolenge en hij kocht zich goederen. En toen het op was (het geld) ging hij weer, en haalde des Konings vrouw haar sarong, dus verstopte hij die. Toen ging de zoon des Konings naar Saolenge zien, zeggende: Saolenge, de Koning zegt: ge zoudt landwaarts komen om weer te waarzeggen. Toen waarzegde hij. Toen het getroffen was, zeide hij: gindsch in de alang-alang. En zij gingen ze halen, en gegaan zijnde gaf hij: (de Koning) hem zijn loon, honderd gulden. Toen keerde hij terug en kocht zich goederen. Toen zeide de Koning: Saolenge, jij bent heel knap. Dan zeide hij, komaan, laten we gindsch heen gaan. En daar komende, sprak de Koning tot hem, zeggende: komaan, (daar is) een stuk hout en zeven kippeneieren. Toen zeide de Koning: komaan Saolenge, wat zijn van deze zeven kippeneieren de mannelijke en wat de vrouwelijke? Toen zeide Saolenge: geef hier, en wel, ik zal het probeeren. Toen schepte Saolenge water in zijn hoed, en hij deed (de eieren) in dien hoed in het water. Toen zeide Saolenge: deze die boven drijven zijn de vrouwelijke, die zinken de mannelijke. En de Koning zeide: 't is werkelijk zoo! Toen zeide de Koning: komaan, nu nog eens met het stuk hout. En toen wierp de Koning het stuk hout in den put, hij deed het er dwars in, en hij sprak tot hem, zeggende: nu komaan, waar is het kopeind, waar is het worteleind? Toen zeide Saolenge. wel dit dat onder zakt is het worteleind, wat hier boven komt het kopeind. En de Koning ging en hij keek naar een schip in zee, en hij dook, en hij kwam zeewaarts, en hij luisterde naar de gesprekken (op dat schip) en hij keerde naar land terug, en de Koning zeide: neem dit mijn huis, en al mijn goederen. Toen zeide Saolenge (dat) hij Koning was, en de Koning dankte af.

(Het slot van dit verhaal is ook heel abrupt, en niet in orde). Vergelijk N° 50.

XL. Wohia.

Ma koano ngoi òra ami àma wo mi tabuàngòka.

Ma koano o wànge ma njònjie ngoi òra ja tumidi de o wàkutu ma moi o wànge i koròna de wo hupu wa hàkài de jo wòhamoli, de ma riaka ami karatàhi i kàkihi ho de ma dòdoto m'àto: to ngohiua àhi karatàhi. Ma dòdoto wo mi gòhara hiado mo màngàkunokaua, de jo hupuino wo mi ngòtaka o λòkuiha, ami tau ma koiwa, ami ròmanga ngo Hamàka. De wo mi ngòtakiha o djumàti moi de w'öiki wo ma lingiri, de wa huloko i mi ngoho. De ma òko mo wi hibĕhèhongo o bàngiheli o guràtγi moi. De ài mède moi wo lio de wa lioino, de i mi ngoho ami bàngiheli ma λè: de mo lio ma wuwu mòduku. Nèngòka de ma iha ma maλakàhi: ma wuwuokaua. O djumàti moi j'adono àho ma wuwu ma i tèmokaua, o goduru wo wòhamika, ho i tèmokaua. Ma nauru gènàngă ài ròmànga ma Radja Ligua. De wo hupuiha de mi tèmo: ngohi to huha, àhi ngòĕre ma koiwa. Ngaro no huha, ma ngohi to ni lingiri ngòna, to ni kawingi. Ngohi ka de ma dèro, ngohi ajo de àhi àma i hi gòhara, i hi ngòtaka nènàngiha, o naurua to lingiri ngohi, to ni lingirua ngòna. De ma nauru w'àto: ngohi to ni lingiri ngòna ngaro no huha, una ma nauru w'àto: ngaro no huha, ngohi ajo de àhi àma i hi huloko to ni lingiri ngòna.

XLa. Van de Koningsdochter, die door haar Vader verbannen werd. (78)

De Koning van het Oosten had zeven dochters, en eens, op het midden van den dag, ging hij naar buiten om te koken, en toen zij weer naar binnen gaan zouden was de oudste haar papier gescheurd, (vermoedelijk moet men hier denken aan nymphen met gazen vleugels) en de jongste zeide: het is mijn papier niet. (Ze had dus leedvermaak). Hij, (de vader) sloeg de jongste, tot ze zich niet meer kon bewegen, en (als de anderen) naar binnen gingen, bracht hij haar naar de bergen landwaarts, waar ze niet eens een huis had. Ze heette „Watermeloen". En een week nadat hij ze gebracht had, ging hij uit om voor zich te zoeken, en hij gelastte haar te halen. En zeewaarts gekomen zijnde bestelde zij hem voor haar een gouden fluit. En na een maand keerde hij terug, en als hij teruggekeerd was, haalden ze haar om haar fluit te halen. En ze keerde terug (landwaarts) ze floot maar aan een stuk door. Aan

den landkant gekomen hield ze voorloopig op, ze floot niet meer. Na een week zou ze weer fluiten (79), maar hij (de fluit) gaf geen geluid meer, een jongeling kwam binnen, dus gaf hij geen geluid meer. Die man heette Vorst Ligua. En hij ging aan den landkant naar buiten, en zij zeide tot hem: ik ben een arm mensch, tot zelfs geen sarong heb ik. (Hij zeide:) ofschoon je arm bent maar ik zoek je om je te trouwen. (Zij zeide:) mijn vader en mijn moeder hebben mij geslagen en hierheen gebracht met alle reden, zoodat ik er door bekeerd ben, ik zoek geen man, ik zoek u niet. En die man zeide: ik zoek u, ofschoon ge arm zijt, (en) die man zeide: ofschoon ge arm zijt, hebben mijn vader en mijn moeder me bevolen u te zoeken.

XLI. Wohia.

O ngòhaka moi wo kòbu o niara.

Ma moiuku de o ngòhaka wo ma tèngo w'öiki wo hohutuku o niara ma timikika; unàngă w'àto o niara wo kóbu. Ma wàkutu unàngă w'adono gènàngòkadau de o njawa ma homoa ja ino de i wi leha j'àto: ngòna de o nàgòna? De una wo haluhu, w'àto: ngohi de àhi àma! De ònàugoli j'àto: beka n'öiki ni àhoko ani àma? De una w'öiki wi àhoko ài àma, de wa ika una wo poaka, w'àto he àma na ino hĕbàbu daèna o njawa i hi tòma! Ma una wa goungu, hĕbàbu o njawa gènàngă ja ino, bukàn ònàngă ja ino de ònàngă mànga màksudu i λa òa, ma ònàngă ja ino de màngà màksudu, j'àto i wi tòma, ma una wo tàiti wi àhoko una ài àma wa ino. Ma ngòhaka gènàngă wa ika, bukàn wi àhoko ài àma, ma wa ika de unàngă wo poa-poaka dika, w'àto la jo hawana, kokogènàngă wa ika, de ma wàkutu una wo àhoko de o kòhe i tèmo de i hòho, de kokogènàngă ònàngă o njawa ma homoa gènàngă, j'oaròka.

XLIa. Van het kind, dat kanarienoten raapte. (80)

Eens ging een jongen uit om te overnachten onder een kanarieboom. Hij zeide (was voornemens) om kanarienoten te rapen. Toen hij op die plaats (onder dien boom) aangekomen was, kwamen ook andere lieden daar en vroegen hem, zeggende: Met wie (zijt gij hier)? En hij antwoordende, zeide: ik met mijn vader. En zij zeiden weer: Komaan, ga je vader dan eens roepen! En hij ging

om zijn vader te roepen, en al voortgaande schreeuwde hij, zeggende: hè, vader, kom hier, want daar (dicht bij) zijn menschen (die willen) me dooden! Maar hij had gelijk (met zoo te doen) want die lui die gekomen waren, waren niet gekomen met het een of ander goed voornemen, maar zij waren gekomen met het voornemen zeggende: (bij zich zelf om) hem te dooden. Maar hij riep gauw vader om bij hem te komen. Maar dat kind gaande, riep zijn vader niet, maar gaande schreeuwde hij maar, zeggende (bij zich zelf) opdat ze bang worden. Aldus ging hij, en op het oogenblik dat hij riep, schreeuwde er een jaarvogel en vloog op, en aldus zijn die andere menschen weggeloopen.

XLVII. Wohia.

Ma koano, wo mi tòma ngoi òra.

Ma koano ngoi hekata ja tumidi, de mànga ngòhaka koiwa. De w'öiki wo ma lingiri, de mànga inomo wa ganu, de ma riaka ja òluku, ma dòdoto ma òλomo. De w'öiki wo hibĕhèhòngo: nàko o nauru na pàliara, nàko o ngòheka nà umo. De w'öikòka mo ngòhaka o ngoheka, de mo ma hiadonino, ma tòma o kàbingi moi de muna mo mi hidoaka o kàilupa ma dėkariλe. De wa ĭno mi himàtoko ma lungunu, de una wa tòpoko, wo lega de w'àto, i goungu no mi tòmàka. De wa huloko jo toòmu o kawàha, ja diài o rameàng. De jo rameàng de ma wògono ja ino de i wi tèmo j'àto: mo ni eluku ngoni hekata! O kawàha ni ma riridòhi, o totaleo moi nàga i tèmo, ho de wo higihĕne, de w'àto: n'àto òkia. De ėna j'àto: ngoni òra dàkėna o kàilupàka. De una wo lega, wo hupu de wo mi màke, de una wa λè ài dia de ài tuba, de wo hidinikutu, de wo mi tèmo, w'àto no uti, la ani ngòĕre na λè. Gėnàngòka de mo uti de i mi òlĕte ma dia hiadono mo hònĕnge. Ngomi ajo mo mi pàliara hiadono mo momiki. De gėnàngòka mo momikino, de mo tèmo ngomi ajoika, m'àto, àhi àma ài dungono to lingiri o guabebe o guràtγi. De ngomi ajo m'àto dòne o nàgòna na niki. De muna m'àto, ngohi àha to gàhoko ma Djou ài bàràkàti. Gėnàngòka mo tèmo: ngohi t'öiki dika, ngaro àhi ngòtiri koiwa ma t'öiki dika, de mo ma djobo. De mo hupuòko de ma màke o kàpa moi. De m'àto: tanu Djou no h'ike utu o kawàha la àhi àma ài dungono to lingiri. Gėnàngòka de jo tòtomòka o kàpàka; gėna de mo tèmo m'àto: kawàha ni hi hòra, de òuàngă i mi hòra, de mo harĕne. De mo harenòka de mo tèmo

m'àto: kawàha! nènàngă h'öiki, o bĕrèra ma ngoe gènàngă ho dulu, àhi àma ài hininga ma houru to lingiri. De i ma djobo de m'àto: ma koàno ài bĕrèraiha ho tulu, ta lingiri o guabebe o guràtyi; kiani ta màkeòka àha ho lio. De i ma djoboli o bĕrèra moiika. Gènàngòka ja ika de mo leha ma koanoika m'àto: o guabebe o guràtyi to lingiri. De una w'àto koiwa de ngohi. Gènàngòka w'àto: h'òλomokàhi de àha n'öiki. De muna m'àto: ngaro wàhiòhi, ngohi àhi dodàgi ko ha gurutikàhi, de unàngă w'àto, ngaro ka n'öikoli. De gènàngòka ka jo harĕnoli, de o bĕrèra moiokali ja ika de ma bĕréra jo dàgawaika, de ma guabebe i gĕrènge, ho jo ihĕne de muna m'àto, nèngòka nàga, ma koano ài hòhanika ho uti. De muna m'àto nèngòka nàga ma koano ài guabebe, ho o kawàhaika mo leha. De òna j'àto danèna ma koano ài ngòranuku. De muna mo tèmo ami kawàhaika m'àto nènàngòka ngohi to ma idu ho kawàha ti ni témo, hutu nènàngă mànga ngòtiri ma baro ni àiki de i kinitarino de ha tyobo. De i kinitarino de ma guabebe m'ao de mo poaka m'àto: ha tyobo. De jo harenòko de ma koano wo momiki, de wo momikiλe de wo hupu, de ma ngòtiri wa hitomo, ài guabebe wa niki. Wa hitimo de i uihi. De wo ari de wa iha de o tyinga-tyinga ma ròĕhe wa tòλànga, ho wo ma hingòtiri, màngale gènàngă ài guabebe wa niki. Ma ngoheka munàngă ma iha ami àma ài loauku, de muna mo lio de mi tèmo ami àmaika m'àto: ani dungono nènàngă ta màkeòka. De una wo mi tèmo w'àto: ngohi to ni hulokua àhi dunguno no lingiri. De w'àto: ngohi ani àma to ni hajàng, to ni hininga ngòhaka. De muna mo paluhu m'àto: nàko no hi hininga, tanu kokogènàngua. Gènàngòka de m'àto: ngohi to gògĕreokaua. Gènàngòka ma guabebe ma dutu wo boa, de wa iha de w'àto: àhi guabebe ta niki. De ami àma w'àto: o guabebe nènàngă to ngònaua. De una w'àto to ngohi, ngòni òra ma λè. De w'àto: ngohi, ngohi òra moiua. De una w'àto: beka, to mi lingiri, nàko to mi màke de to mi kawingi. De ami àma w'àto: no mi lingiri nàko no mi màke de no mi kawingi. De w'öiki wo mi lingiri, de wa doaiλe mànga higi, de wo mi màke mànga higi ma tubuòka. De wo tèmo w'àto: ngòna gènàngă, kiani ngòna no kawingi de ngohi. De ngomi ajo m'àto: ngohi òra gènàngă, kiani ami huba o ratuhu moi. De una w'àto o huba gènàngă i huhaua.

XLII*a*. Van den Koning die zijn dochter doodde. (81)

De koning had zeven vrouwen en die hadden geen kinderen. En hij ging uit om voor zich te zoeken, (82) en hij maakte voor haar

(zijn vrouwen) een spijze gereed (hij mengde wat door de spijze, een toovermiddel waarschijnlijk), en de oudsten wilden het niet (eten), de jongste at het. En weggaande bestelde hij zeggende: indien het (te komen kind) een jongen is, moet gij het verzorgen, maar is het een meisje, gooi het (dan) weg. En als hij weg was, beviel zij van een meisje, en als dat ter wereld gekomen was, doodde zij een geit, en ze bracht haar (het meisje) boven in een kapokboom. En hij kwam, ze toonde hem het graf, en hij zeide: werkelijk, ge hebt haar gedood. En hij beval het volk te verzamelen en een feest te maken. (Wellicht een doodenfeest voor het doode meisje) en als zij feestvierden, kwam er een kraai, die tot hem sprak, zeggende: je vrouw beliegt je! (Hij zeide) hé volk, wees eens stil, hier is een vogel die spreekt; dus hij luisterde en zeide: wat zegt ge? En die zeide: je dochter is boven in den kapokboom. En hij keek en ontdekte haar, en hij haalde zijn kapmes en zijn lans en bond die aan elkaar (aan den boom). En hij sprak tot haar zeggende: kom naar beneden, om je sarong te halen. Toen kwam zij naar beneden en dat hakmes sneed haar, zoodat ze stierf. Haar moeder verpleegde haar totdat ze (weer) opstond. En als ze opgestaan was sprak ze tot haar moeder, zeggende: ik ga het door mijn vader beloofde (zie woordenlijst „dungono„) zoeken, n.l. een gouden (83) balsemine. En haar moeder zeide: met wie ga je dan mee? En zij zeide: ik zal den Heer om zijn zegen vragen. Toen zeide zij: ik ga maar, ofschoon ik geen prauw heb, maar ik ga maar, en zij vertrok. En aan het strand gekomen, vond zij een schip. En zij zeide: och Heer, geef mij toch een weinig volk, opdat ik het door mijn vader beloofde voorwerp zoeke. Toen was het schip volledig bemand. Dan sprak zij, zeggende: volk, breng mij over (naar het schip) en zij brachten haar over, en zij klom (in het schip). En aan boord gekomen, sprak zij, zeggende. Volk, nu gaan wij op vele plaatsen aan, ik zoek balsem voor mijns vaders gemoed. En zij vertrokken, en zij zeide: we gaan bij des Konings dorp aan wal, ik zoek een gouden balsemine, die moet ik (eerst) vinden en dan pas gaan we terug. En zij gingen weer naar een (ander) dorp toe. Daar gekomen, vroeg ze aan den Koning, zeggende: ik zoek een gouden balsemine. En hij zeide: (die is) bij mij niet. Toen zeide hij: laten we eerst eten, dan kan je weggaan. En zij zeide: nog maar niet, ik heb nog ver te gaan, en hij zeide: ga dan maar. Toen gingen ze weer aan boord, en ze gingen naar een ander dorp, en ze waren nog niet tot aan dat dorp gekomen, toen ze daar

gouden balseminen hoorden rinkelen, en zij zeide: hier is hij, we stappen af aan des Konings aanlegplaats. En zij zeide: de Koning hier heeft een balsemine, dus vroeg ze aan het volk. En zij zeiden: daar gindsch onder des Konings deur (die woonde dus in een paalhuis). En zij sprak tot haar volk, zeggende, ik ga hier slapen, dus, volk, ik spreek tot je, haal dezen nacht het breeuwsel uit hun prauwen (van de dorpsbewoners) en morgen vroeg gaan we weg. En bij het licht worden nam ze die balsemine mede, en ze riep, zeggende: we vertrekken! En als ze aan boord waren, ontwaakte de Koning, en hij stond op en ging naar buiten en schoof zijn prauw in zee, om zijn balsemine te volgen. Hij duwde hem in zee, en hij lekte. En hij weende, en hij ging naar land, en hij hakte een tjinga-tjinga stammetje om, en gebruikte dat als vaartuig, omdat hij zijn balsemine achter na wou. Die vrouw ging het Zuiden in naar het erf van haar vader, en teruggekeerd zijnde sprak ze tot haar vader, zeggende: ik heb het door u beloofde voorwerp gehaald. En hij sprak tot haar zeggende: ik heb u niet bevolen mijn voorwerp te zoeken, en hij zeide: ik, uw vader ben u genegen, ik heb u lief, kind! En zij antwoordde, zeggende: als gij mij liefhadt, zoudt ge zoo niet (gedaan hebben). Toen zeide zij, ik blijf hier niet langer. Toen kwam de eigenaar van die balsemine aan, en hij kwam landwaarts en zeide: ik volg mijn balsemine. En haar vader zeide: deze balsemine is de uwe niet. En hij zeide: 't is de mijne, je dochter heeft hem gehaald. En hij zeide: ik heb geen dochter. En hij zeide: komaan, ik zal haar zoeken, en als ik haar vindt, zal ik haar trouwen. En haar vader zeide, zoek haar maar, en als ge haar vindt zult ge haar trouwen. En hij ging haar zoeken, en hij klom op hun moskee, en hij vond haar boven in de moskee. En hij sprak; zeggende: gij daar, gij moet met mij trouwen. En haar moeder zeide: de bruidschat van die dochter van mij, dat moet honderd (realen) zijn. En hij zeide: de bruidschat, dat is niets!

XLIII. Kupa-Kupa.

O Totoade. O mia-mia de o tumara.

O mia-mia moi o inomo i huha, de i tàgi-tàgi, hagàla o totaleo ja bityara ja ao j'àkunua. De j'adonoli o totaleo moi, ma ròmànga o tumara. De h'ao ma mia-miaika i bityara j'àto: nàko ngohi to ni ao o nuhu moiika, hăbàbu o nuhu gĕnàngă de ma nauŏkòka. De

kokogènàngă ma totaleo i màngàkuòka, de hinòto gènàngă i ma djobo o nuhuika. Ho de gènàngòka ma mia-mia i tèmo j'àto: de h'adono o nuhu gènàngă, no hi higuti ngohi o gòta ma dèkarika. Ho de i hidàngika ma mia-mia ja tyo ma totaleo gènàngă, de ma gògo ja ràhuku màta-màtàka, de ja umouku o tònakòka.

Gènàngă ka ma mia-mia i ma djobo i kokĕlòliti, de i òλomo hăgàla o gòta ma hòhoko ma nuhòka gènàngă. Ho de ma gòta ma hòhoko koiwaka, ma mia-mia ja lingiroli ma tumara, de ma tumara ma gògo i wàngòka ho i hòhòka. De ma mia-mia ma i tàgi-tàgi, ma hininga i huha, hăbàbu ma gòta ma hòhoko koiwaka gènàngă ma nuhòka. De i gògĕruku o dowòngiòka, ja màke o gohòmànga o ratuhu moi, de ma mia-mia i leha j'àto: diauo, kiaika ni ma djobo? De ma gohòmànga i tèmo j'àto: mi öiki mi paràngi. Nàko j'àkunu tanu ngohi ti ni ao o nuhu moiika, hebàba gènàngòka o inomo ka ha ngoe. De gènàngòka ma gohòmànga i jo mòdĕkòka de i ma djobo. Ho ngade j'adonòka ma nuhu gènàngă ma mia-mia i tèmo j'àto: nàko ho ma hiadono ma nuhuika, ngohi, ngaro o pòhi-pòhi ma ngutukiha ni hi higuti. De ma gohòmànga i màngàku, ho ènàngă i higuti o pòhi-pòhi ma ngutukiha. De i higutiha ma mia-mia i tèmo j'àto, ngini, i goungu de ni bodo, ho o njawa jo huha de ni ao. De gènàngòka ma gohòmànga ja tòhata, ho jo dooara ma mia-mia, de ja gòli ma λouika. De ma mia-mia i tèmo e, e, nènàngă to ngohiua àhi λou, de o pòhi-pòhi ma ngutuku ja tyo de j'àto nènàngă àhi λou; de ma gohòmànga ja pidili ma mia-mia ma λou, de o pòhi-pòhi ma ngutukika ja gòli, de ma mia-mia i ma doàka o gòtaiλe. De ma gohòmànga ja tòhàta, ho jo djàga ma mia-mia o àkĕròka, de o gàhiòka, hiadono ma mia-mia gènàngă, o àkĕre ma i òkĕre j'àkunua, i ma goaha ma j'àkunua. Ma, ma mia-mia i pàde, hiadono ma gohòmànga ja gòli j'àkunua. Ho de ma moioli ma mia-mia gènàngă o gòtàka i doaiλe, de o hutu-hutu ma gohòmànga i ma toòmu de ja doa, de ma mia-mia o murumu ja hauoino, de ja tèmo ma gohòmàngïka, ah, ah, diauo no uti, dòne o uku to ni hipàka. De ma gohòmànga ja tòhata, ho ko i doa, doa, de i ma ngumo ho ma gohòmànga i kokihònĕngòka, de ma mia-miaō i loaròka.

XLIII*a*. De aap en de reiger.

Een aap had gebrek aan eten, en sprak met alle vogels (maar) zij konden hem niet brengen. En hij kwam weer bij een vogel, die

heette reiger. En die pas sprak tot de aap, zeggende: indien ik je breng naar een eiland, (is het dan goed?) want op dat eiland is visch. En aldus stemde die vogel toe (nam het aan) en zij tweeën vertrokken naar het eiland. Dus toen sprak de aap, zeggende: als wij op dat eiland aankomen, zet me (dan) af boven op een boom. Dus, toen ze waren gaan zitten (op een tak) pakte die aap die vogel, en plukte hem al zijn veeren uit, en gooide ze op den grond. Toen ging die aap maar weg, hij ging rond, en hij at al de boomvruchten op dat eiland. Dus toen er geen boomvruchten meer waren, zocht die aap die reiger weer op, en de reiger zijn veeren waren (weer) gegroeid, dus was hij weggevlogen. En die aap liep rond, bedroefd, want de vruchten waren op, op dat eiland. En hij zat op het strand, en hij zag honderd krokodillen, en die aap vroeg, zeggende: kameraden, waar gaan jullie heen? En die krokodillen spraken, zeggende: wij gaan uit (om) te vechten. Als het kan, laat ik je dan maar naar een (ander) eiland brengen, want daar is heel veel eten. En toen bewilligde die krokodil dat, en zij vertrokken. Dus waren zij haast op dat eiland aangekomen, (toen) die aap sprak, zeggende: als wij op dat eiland zijn aangekomen, ofschoon je me dan afzet op de wortels van de rizophoren (dan is het goed.) En die krokodil nam het aan, dus die zette hem ook af landwaarts op de wortels van de rizophoren. En (als) hij hem afgezet had sprak die aap, zeggende: jullui bent toch werkelijk dom, zoodat je iemand die in nood zit wegbrengt. En toen werd de krokodil boos, dus zat hij de aap achterna, en beet hem in zijn poot. En die aap zeide: wel, wel, dit is mijn poot niet, en zij nam eèn rizophorenwortel en zeide: dit is mijn poot. En die krokodil liet die aap zijn poot los en beet in die rizophoren wortel, en die aap klom (voor zich) boven in den boom. En die krokodil was boos, dus paste hij op die aap aan de rivier en aan de zee, zoodat die aap geen water kon drinken (hij kon het niet krijgen), en zelfs niet voor zich schelpdiertjes bij laag water op de riffen kon zoeken. Maar de aap was schrander, zoodat de krokodil hem niet bijten kon. Dus gebeurde het weer eens, dat die aap in een boom klom, en toen het donker was, verzamelden zich de krokodillen, en zij klommen, (in dien boom), en die aap hield vuurvliegen (in zijn poot) en hij sprak tot de krokodillen, wel, wel, makkers klim af, opdat ik je niet met vuur gooi. En de krokodillen waren boos dus klommen ze maar (door), en de aap gooide met de vuurvliegen, dus sprongen de krokodillen (naar beneden), dus stierven al die krokodilllen en de aap is ook weggeloopen.

XLIV. Kupa-Kupa.

O Korobo moi de o tumara moi.

Nàga o 'korobo moi, de o tumara moi i ma dodiauo. De hàra moi ma tumara ja tèmo ma koroboika j'àto: diauo ngòna de ngohi ngònàhi i ni lamoko, ma nàko o gàhi ha òkĕre dòne ngòna na oahua, ma nàko ngohi, dòne ta oaha. Gènàngòka ma korobo i tèmo j'àto: barikua ngòna ani hohumudjuru, de no tèmo na màta, de ngohi àhi l'amo-amoko, de n'àto ta màtaua? De ma tumara i tèmo j'àto: abeka, na òkĕre. Gènàngòka de ma aĕre i tàgi-tàgiha, ma korobo i òkĕre ma gàhi, hino o aere gènàngă i ma hiòmànga, de ma korobo gènàngă ma mamàta i òmànga, hiadono i tàgi i màngàkunokaua. Gènàngòka ma korobo i tèmo ma tumarika, j'àto: abeka ngònali, de ma tumara j'àto: ma hutuòhi de hao ngohioli ta òkĕre, ho de ma goaha i hikaòko, de ma tumara i òkĕre, hiadono o goaha i tòna-tònaka. Ho de ma goaha i tònaka, de ma tumara i tèmo j'àto; abeka diauo no legàhi, o gàhi ta oahòka. Gènàngòka ma tumara i hidoaka o maλĕke i rupa-rupa ma koroboika, hiadono ja maλĕke, de ma korobo gènàngă i öiki, o λòku moiika, de gènàngòka ja ika, de o bàtoko i diài, de ja m'umo ho hiadono i hònĕugòka, hăbàbu ja maλĕke.

XLIV*a*. Van de karbouw en de reiger.

Er was eens een karbouw, en een reiger was hem tot makker. En eens sprak die reiger tot die karbouw, zeggende: kameraad, van ons beiden zijt gij de grootste, maar als we zeewater drinken, maak jij de zee niet droog, maar als ik (drink) maak ik hem droog. Toen sprak de karbouw zeggende: wel kom aan, jij bent de kleinste, en je zegt (dat) je het op (drinken) zult, en ik ben grooter, en je zegt, (dat) ik het niet op kan? En de reiger sprak, zeggende: komaan, drink. Toen het opkomend water was, dronk die karbouw zeewater, en voort, het water werd heelemaal vol, en die karbouw zijn buik werd vol, zoodat hij niet meer gaan kon. Toen sprak de karbouw tot de reiger, zeggende: Komaan, gij weer, en de reiger zeide: nog een beetje, en dan zal ik ook drinken, dus toen het water begon te vallen, dronk die reiger, totdat het volle ebbe was. Dus toen het volle ebbe was zeide de reiger: komaan kameraad, kijk er eens, ik heb de zee leeg gedronken. Toen maakte die reiger die karbouw op allerlei manieren beschaamd, totdat hij beschaamd

werd, en die karbouw ging naar een berg, en als hij daar aangekomen was, maakte hij een scherpe bamboe, en stak die in den grond, en gooide zich naar beneden totdat hij gestorven is, omdat hij beschaamd was.

XLV. Kupa-Kupa.

O Karàhe moi de o popadèke moi.

Hara moi i dàdi o karàhe nènàngă de o popadèke moi, i ma hobàta, hiadono karika nàga i öiki ka hinòto. Gènàngòka, ma moioli ma popadèke i tèmo j'àto: hobàta, nènànga jarehe ngòne i na hinòto h'öiki ho maruhu, dòkèna, o àkĕre ma honòngaika. De gènàngòka ma karàhe i tèmo j'àto, ngohi hobàta, nàko ani ngòtiri koiwa, ngohi 't öiki 't àkunua, hăbabu ngòna de ngohi, ho ma howono, ngohi, nàko to tiboko dòkèna o àkĕrika dòne to hònĕnge.

Gènàngòka ma popadèke i tèmo j'àto: hobàta uha ani hininga i huha; nàko iarĕhe de ahao ngohi to ni ao. Ho de iarĕhino ma popadèke i tèmo j'àto: hobàta, na ino, la to ni liko ani tòmarino, de ngohioli àhi gorònaino, la to na hidiboko, de na ma honòngaika. Gènàngòka ma kăràhe jo modĕkika, i ma djobo i tiboko, ho de ma àkĕre ma goronàka ja ika de ma popadèke i tumunu, de i tumunuku, dau i ma hidjodjoika dau o hĕlewòka, hiadono ma karàhe i hònèngòka, dàku o àkĕre ma λòkuòka. De gènàngòka o totaleo moi, ma ròmànga o koλoba, jo hàhini ho i öiki o inomo i ma lingiri, de ja màke ma karàhe ma hònĕnge gènàngă, de ja tauru i hidàtoròka hinòto, ho i hidòλomòka ma totaleo gènàngă. Ho ma karàhe de ma popadèke gènàngă, ka i hònĕnge màta-màta.

XLVa. Van de muis en de boomkikvorsch.

Eens waren een muis en een kikker bevriend, zoodat, waar ze ook heengingen, alleen maar met zijn tweeën. Toen gebeurde het eens (dat) de kikker sprak, zeggende: vriend, morgen gaan wij tweeën op een feest, ginds aan den overkant van het water. En toen sprak de muis, zeggende: ik vriend, als je geen prauw hebt, kan ik niet gaan, want ik en gij zijn verschillend; ik voor mij, als ik gindsch in het water zwem, dan sterf ik. Toen sprak de kikker, zeggende: vriend heb maar geen zorg, als het morgen is, dan

zal ik je brengen. Dus sprak den volgenden dag de kikker, zeggende: vriend, kom hier, dan zal ik je een strik om den hals maken, en (die) zal ik ook om mijn middel doen, en vervolgens zal ik met ons zwemmen, en we komen aan den overkant. Toen de muis dat inwilligde, vertrokken ze zwemmende, dus toen ze midden in het water kwamen, dook die kikker, en hij dook onder, en hij hield zich vast aan een steen daar beneden, totdat die muis gestorven was, daar boven op het water. En toen was er een vogel, Koloba geheeten, die honger had, dus ging hij om eten te zoeken, en hij vond het lijk van die muis, en als zij daaraan trok, waren het twee aan een rij, dus werden ze (beiden) door den vogel opgegeten. Dus die muis en die kikvorsch gingen allemaal dood.

XLVI. Kupa-Kupa.

O njawa de o mia-mia.

O njawa wo ma tèngo o rèdi wo diài; bòte de o bole wo dàtomo bòto de i hohòka de i òmuku. Ma mia-mia jo goana de jo tòhiki. Ma dutu wo tòma ma wa daenua. De wo ma hininga: o àngkali òkia ta pàke, la i àkunu ta tòma ma mia-mia gènàngă. De hao o àngkali moi wa màke, de o gòta ma tigono wa λè de wa haino, de wo diài o njawa-njawa moi, de àha ma gòta ma tigono wa hièhe ma njawa-njawa gènàngă. De hao ma njawa-njawa wa maλàika o rèdi ma goronàka. Bòto de àha ma mia-mia i boaino, j'àto, oh, hobàti, no dodòa gènàngòka, o wànge ma hauku, uha no gògĕre gènàngă kudau. I haluhu i àkunua, hĕbàbu o gòta, dàdi ma mia-mia i tòhiki i àkunua, wa tobòte o njawa. De ma moioli ja ino ja bitγarali, i haluhu i àkunua. Ma mia-mia j'àto, nàko to ni tèmoli de no haluhua, dòne to ni gòhara. Gènàngòka ka wa lehali, j'àto: to ni leha ma moioli; de i haluhua. De ma giama ma honònga ja pòka, de ja pòka ja taulòka. De èna ma mia-mia jo bitγara j'àto: àhi giama uha no tγo, nàko no hi maλaua dòne àhi giama ma honòngali to ni hipòka; jo pòkali, gènàngòka j'àto: nàko no hi maλaua dòne to ni hipitokali: de hao j'àto: nàko no maλaua àhi λou ma honònga, dòne ma honòngali. Ja maλaua, de ma λou ma honongali ja pitokòka. Gènàngòka de ma dutu wo ma hiadonòka, w'àto: ngòna, mia-mia, ani wànge ka nènàngă, dòne to ni tòma. Bòto èna ma mia-mia j'àto, uha no hi tòma nèngòkadau, la no hi ao dika ani tauika,

de la ha ika, de o kodòfu na λè la no hi hauo àhi ròĕhe ma amoko, duga-duga àhi làko de àhi giama, de àhi λou, uha na hauo. Bòto, uuàngă ma njawa gènàngă wa mòtĕke o mia-mia ma bitγara, dàdi ma làko, de ma λou, de ma giama wa hauoua. De bòto àha wa hihupu, de wa tuhuku. De ma mia-mia j'àto, uha no hi hihupu, la duga-duga o tau ma goronàka de hao no hi tuhuku. De wa tuhuku, de ma uku i tòkara, de i hidoaka o tau ma gorònaiλe, de hiadono ma njawa gènàngă ài tau ja ukuòka; de o bĕrèra moi màta-màta ja tuhukòka de ma mia-mia i ma oaròka.

XLVI*a*. De mensch en de aap. (84).

Een man maakte een tuin, en toen die klaar was, plantte hij pisang. En toen die vrucht droeg en die (vrucht) rijp was paste een aap daarop en stal ze. De eigenaar (wou) hem dooden, maar hij trof hem niet. En hij overlegde: wat zal ik voor list gebruiken, opdat ik die aap dooden kan. En toen vond hij een list, en hij haalde boomhars, en als hij aangekomen was maakte hij een pop, en toen smeerde hij die boomhars op die pop. En daarna pas liet (verliet) hij die pop midden in den tuin. Vervolgens kwam die aap en zeide: hé vriend, wat doe jij daar? de zon is heet, je moet daar niet blijven staan. Het kon niet antwoorden, want (het was) hout, dus kon die aap niet stelen, hij meende (dat) het een mensch was. En hij kwam weer en hij praatte weer (tegen die pop) (en) die kon niet antwoorden. De aap zeide: als ik weer tegen je spreek, en je antwoordt niet, dan zal ik je slaan. Toen vroeg hij maar weer, zeggende: ik vraag je nog eens, en het antwoordde niet. En hij sloeg hem met de eene poot, en als hij sloeg, was hij vastgekleefd. En hij, die aap sprak, zeggende: houdt mijn hand niet vast, als je mij niet laat begaan, dan zal ik je ook nog met mijn andere hand slaan. Hij sloeg weer; toen zeide hij, als je mij niet laat begaan, dan zal ik je ook nog schoppen, en daarna zeide hij: als ge mijn eene been niet laat begaan, dan zal ik ook nog met het andere (schoppen). Het liet niet los, en hij schopte ook nog met het andere been. Toen kwam de eigenaar daar aan, zeggende: jij, aap, het is nu je dag, dat ik je dooden zal. Vervolgens hij, die aap, zeide: je moet me nu hier niet dooden, maar breng me maar naar je huis, en vervolgens als we daar zijn, moet je arenvezels halen, en me daarmede omhullen over mijn heele lichaam, alleen

maar, mijn handen en mijn pooten en mijn oogen, moet je niet inhullen. Vervolgens hij, die mensch, deed volgens de aap zijn raad, dus zijn oogen, zijn handen en zijn pooten hulde hij niet in. En vervolgens zou hij hem naar buiten brengen en aansteken. En die aap zeide: breng me niet naar buiten, alleen maar, laat me binnen in je huis, en daar moet je me pas aansteken. En hij stak hem aan, en het vuur vlamde, en het (vuur) steeg op naar boven in dat huis, totdat het huis van dien man heelemaal verbrandde, en een heel dorp verbrandde, en die aap is weggeloopen.

XLVII. Kupa-Kupa.

O Njawa moi de o kàho.

Nàga o njawa moi wa pàliara o kàho moi, de o kàho gènànga, duru ka ha magawe, hiadono o màidjànga de o òde i öiki i lingiri, ho i wi gao ma njawaika, hiadono o njawa gènànga wo morĕne ho o kàho gènàngă, ka o inomo i hèmo-hèmoro wa ike i òλomo. Gènàngòka moioli o kàho gènàngă i penjaki, de ma njawa gènàngă wa tèmo w'àto: nènàngă ngòna kàho 't òlukòka ngohiòka no gogògĕre, hăbàbu ani fàidah kokiakaua. De ma kàho i λa maλĕke, ho i ma djobo, i ma hilingiri o ngi. Gènàngòka ma kàho gènàngă i wòha-wòhama o hònganika, de o gòta ma amoko moi ja màkeika de ma timiòka i ma iduòka. De gènàngòka nàga o totaleo moi, ma ròmànga o koλoba, i tòhiki o dèdènge ma bèlaka, i tàngi ma kàho ma λokuiλe i òλomo. Gènàngòkadau, de ma totaleo i òλomo, de ma dèdènge ma bèleka i tiha ma kàhouku, de ma kàho i ma lega dàkuiλe de ja màke ma totaleo gènàngă i òλomo. De ma kàho i tèmo j'àto: e, diauo, ngohi utu. Gènàngòka ma totaleo ja umo ma dèdènge gènàngă, ho ma kàho ja òλomòka. Gènàngòka ma kàho i tèmo j'àto, diauo, ngòna duru na bodò hiadono ngohi to ni hibodò. Kokogènàngă, de ma totaleo ja tòhata, de ja utuku ma kàho, hiadono ma kàho i hònĕngokali.

XLVIIa. De mensch en de hond. (85)

Er was eens een man, die een hond hield, en die hond was heel vlijtig (vurig) zoodat hij herten en varkens zocht, en die aan dien man bracht, zoodat die man in zijn schik was, dus gaf hij dien hond niet anders als heel lekker eten te eten. Toen gebeurde het

eens (dat) die hond ziek werd, en die man sprak, zeggende: gij hond, ik wil nu niet meer dat je bij mij blijft, want je brengt me niets geen nut meer aan. En die hond was beschaamd, dus vertrok hij (om) zich een plaats te zoeken. Toen ging die hond het bosch in, en hij vond eenen grooten boom, en aan den voet daarvan ging hij liggen. En toen was daar een vogel, Koloba geheeten die een stuk gedroogd vleesch gestolen had, die ging zitten boven den hond om te eten. Toen die vogel aan het eten was, viel een stukje van dat gedroogd vleesch naar beneden naar dien hond, en de hond keek naar boven en ontdekte den vogel, die aan het eten was (zag dien vogel eten). En die hond sprak, zeggende: och kameraad (geef) mij een stukje! Toen gooide die vogel dat vleesch naar beneden, dus die hond at het (op). Toen sprak die hond, zeggende: kameraad, je bent erg dom, zoodat ik je bedotten kan. Aldus werd die vogel boos, en hij plukte dien hond brokken vleesch uit, totdat hij dood was.

XLVIII. Kupa-Kupa.

O njawa moi de ngoi hekata.

Nàga o njawa moi de ngoi hekatòka, de o wànge moioli, o nauru gènàngă, ngoi hekata wo mi tèmo, w'àto: nàko bòte t'öiki, to λaungu, la to lio de to àhoko, no haluhu. Ho de wo mi tèmo kokogènànga nàga, o nauru moioli wo higihĕ-gihĕne o tau ma pòrĕtòka, ho de w'öikòka, ami ròkata, o nauru gènànga, wa ino wo mi aoòka. De wo mi ao, de o gilidànga moi wa maλàika, de wo hibĕhèhòngo w'àto: nàko ami ròkata wo boa la wo àhoko, no haluhu. Gènàngòka i ma djobo ho de i öikòka, ho o kàho mòi ja niki hiàdono i ma hiadonòka mànga tauika, ma kàho gènàngă i lioli mànga tauino. Ho de ma ngòheka ami ròkata wo boa, de wo àhoko, w'àto: e, ngoheka no momiki, de ka o gilidànga moi mànga ngiòka de i haluhu.

Gènàngòka wo wòhama mànga dàngiruku, wo mi lega. De wàto wa ika ka o gilidànga moi. Gènàngòka o nauru gènàngă ài hininga i huha, hiadono wo ari. De wo ari ma kàho moi wi tèmo j'àto: uha ani hininga i huha. Ngoni hekata o nauru moi wo mi aoòka, ma o nauru gènàngă ài tau ta màkeòka, ho nàko n'àto no mi ngoho, ngohi to màngàku to ni hihira. Ma kiani no bĕrani, hăbàbu mànga tau ma himàngòka o màtγàna moi. De ma ngoheka ami ròkata nènàngă w'àto: h'öiki dika. Gènàngòka i ma djobo, ho de o

ngèkomika ma kàho i tèmo j'àto: nènàngă bòte no goana, no hidodiài, hăbàbu nàga mànga' tau ma himàngòka o gòta moi, de o gòta gènàngă ma timika i pidahòka, de nàko ta ika o màtyàna gènàngă to tigi, la de ja tòhata, la de i hi niki, done t'oara nènànga ma pidahino to boa. Ho de ènàngoli i wòhama, ngòna na tòma. Gènàngòka ja ika, ma kàho j'àto no hi damā nèngòkadau, la ngohi ta ika ta tèmo. Ho de una wo damā, ènàngă i öiki, ma màtyànika ja tèmo, j'àto: diauo, àhi djou ngoi hekata no mi hihupu. Ho de i tèmo ma kàho, de ma màtyàna ja tòhata, de jo dooara, de ma kàho i wòhama ma gòta ma pidahika, de ma màtyàna ma ka gènàngika i wòhama, ho de i wòhama gènàngika, ma ngoheka ami ròkata gènàngă wa tòmàka. De ma màtyàna i hònĕngòka, de ma kàho i wòhama i tèmo ma nauru ma homoaika gènàngă, j'àto: djou, uha no hi ngamo ngohi, ma nènàngă ta ino, àhi djou ngoi hekata to mi ngoho. Kokogènàngă de ma nauru gènàngă wo hawana, ho wo mi higiliòka. Ho de mo liòka, ami ròkatòka de wo mi leha, w'àto: ja dodòa gènàngă, ho o njawa ma homoa na mòtĕke. De munàngă m'àto: àmo, nàko ko ti mòtĕkua done wo hi tòma, ho ka ma òa ho ti niki, ho ka no hi ngoholi.

XLVIII*a*. Van een man en zijn vrouw.

Er was een man die een vrouw had, en eens op een dag sprak die man tot zijn vrouw, zeggende: als ik zoo meteen weg ga om met de lijn te visschen, en ik dan terugkeer en roep, moet gij antwoorden. Dus, terwijl hij zoo tot haar sprak, luisterde een andere man achter het huis, dus toen hij, haar man, weggegaan was, kwam die man (die andere) en nam haar mee. En als hij haar meenam, liet hij een bromvlieg achter, en bestelde die, zeggende: als haar man komt en hij dan roept, moet gij antwoorden. Toen vertrok hij, dus, toen hij weggegaan was, ging een hond hen achterna, totdat hij tot aan hun huis gekomen was, en toen keerde die hond terug naar hun huis. Toen kwam die vrouw haar man en hij riep, zeggende: hé vrouw, sta op, en er was niets op hun (slaap) plaats dan die bromvlieg, en die antwoordde. Toen ging hij het huis binnen, en keek naar haar op hun slaapbank. En ach, hij kwam en (er was) maar een bromvlieg. Toen werd die man bedroefd, totdat hij weende. En (als) hij weende, sprak die hond zeggende: wees niet bezorgd, een man heeft je vrouw meegenomen, maar ik

heb het huis van dien man gevonden, dus als gij zegt (dat) gij haar halen wilt, ben ik bereid om voor je uit te gaan. Maar ge moet moedig zijn, want voor hun huis is een tijger. 'En de man van de vrouw zeide: laten we maar gaan. Toen vertrokken ze, dus sprak onderweg die hond, zeggende: pas nu op en wees heel voorzichtig, want voor hun huis is een boom, en die boom heeft van onderen een gat, en als ik vooruit ga, tot dicht bij dien tijger, zal die kwaad worden en zal me naloopen, dan vlucht ik, en ik zal in dat gat komen, dus dan zal die ook er in gaan (en dan) moet gij hem dooden. Toen gingen ze voorwaarts en de hond zeide: wacht mij hier, dan ga ik vooruit om te blaffen. Dus wachtte hij daar, en die (hond) ging en sprak tot den tijger, zeggende: makker, doe de vrouw van mijn heer naar buiten komen. Dus, toen hij sprak, die hond, werd die tijger boos, en zat hem achterna, en die hond ging in dat gat van dien boom, en die tijger ging daar ook in, dus toen hij daar ingegaan was, doodde hem die vrouw haar man. En als die tijger dood was ging die hond (het huis) binnen en sprak tegen dien anderen man, zeggende: heer wees niet boos op me, maar ik ben gekomen om de vrouw van mijn heer te halen. Aldus werd die man bang, dus gaf hij haar terug. Dus als ze teruggekeerd was tot haar man, vroeg hij haar, zeggende: hoe komt dit, dat je met een anderen man meegaat. En zij zeide: lieve help, als ik hem niet gevolgd was, dan had hij mij gedood, dus was het maar goed, dat ik met hem meeging, dus kon je me weer terug halen.

XII. Kupa-Kupa.

O njawa moi wo ma tèngo wo hihànga.

Hàṛa moi i dàdi, o njawa moi wo ma tèngo wo hihànga ma dėkăna de hao o tònaka moi wa màke, de wo leha o kuàha de ma haekika, w'àto, o tònaka moi ma dòto, gėnàngă o bĕrèra èko koiwa. De ònàngă j'àto: ngòne ho hiorikua gėnàngòka. Bòto de àha una ma njawa wo hihihànga gėnàngă wa leha, nėnàngòka o dunia ma hira o haeke moi, ma Uku, kiaka wa ika. Ònàngă j'àto: to unàng' ài bĕrèra dàku. W'àto: nàko i àkunu, o njawa ni hinòto ni hi mòtĕke, la ma haeke gėnàngă ti lingiri, la ti màke, la ti leha o bĕrèra. Wi leha, una w'àto wo hiorikua. Gėnàngòka una ma njawa wi hihihànga w'àto: nàko i àkunu iti ni hi mòtĕke, la ma dòto moi gėnàngă ha adono. De ònàngă ja màngàku ja mòtĕke hiadono

ma dòto gènàngă. I adono de wo leha w'àto: nèngòka o bĕrèra èko koiwa, de una ma haeke gènàngă w'àto: koiwa. Una ma njawa wo hihihànga w'àto: koali, o bĕrèra nèngòkadau. De ja ika, de ka o λòku moi ja màke. De ma njawa wo hihihànga w'àto: nàko i àkunu ha doa i adono dàku ma λòkuïλe. Ònàngă ja mòtĕke, hiadono dàkuiλe. Ia iλe de ka o hĕlewo moi ja màke de wo lehali w'àto: nènàngă o kàpung, èko koiwa. De òna ma njawa j'àto ngomi mi hohiorikua. De w'àto ngohi nènàngă o kiriti ma dudungu. De ma haeke w'àto, nàko no òkĕrua, kiani ka ho lio. De unàngă, wa hihihànga w'àto, nàko i λàkunu, beka, ni ja ino la (ho) hĕlènga nèna o hĕlewo, done ha màke, o àkĕre èko koali. De wa bityara w'àto: o gòta ma hòka ni ja hi λè de wi hidodidài, de wa hiòkĕre. Gènàngòka de wa lehali: nèngòka de ma njawa èko koali, de òna j'àto: ma njawa koiwa. De w'àto: nàko kokogènàngă, beka to àhoko. De wo àhoko (de) wo ihĕne o njawa mànga ilini, de una wa tèmo nàga de ma njawa. Bòto de hao wa hidoaka o ngoheka ja ngimòi de ja hinòto i ma himàtoko. Ge unàngă ma njawa wa hihihànga, la hupaja mànga hininga ja hitiài ài dodiau, de wa bityara: o wànge nènàngă ni ja hàkihiòka de ni ja orikòka. Nàko i àkunu, ka ho lio dika ngini de ngohi, hupaja jarĕhe, mĕdiringi i ni hohininga, de uha ni ja wòhànga. O wànge nènàngă, ngini de ngohi duga-duga ti hidoaka àhi tabea ngini.

XII*a*. Van een man, die verdwaald was. (86)

Het gebeurde eens (dat) een man verdwaalde op zee, (na) langen tijd vond hij een land, en hij vroeg (daar) aan het volk en de hoofden, zeggende: (daar is) een kaap van een land, is dat een dorp of niet? En zij zeiden: wij weten niet (wat) daar is. En vervolgens vroeg die man, die verdwaald was: hier is uit de vroegere wereld een hoofd, een hoekoem, waar is die heen? Zij zeiden, zijn dorp is Zuidelijk. Hij zeide: als het kan, dat dan twee van ulieden me volgen, opdat ik dat hoofd kan zoeken, en (als) ik hem vind, zal ik hem vragen (naar) dat dorp. Hij vroeg hem (en) hij (dat hoofd) zeide: (dat) hij het niet wist. Toen sprak die mensch die verdwaald was: als het kan, ga jullui dan maar met me mee, opdat we aan die kaap komen. En zij stonden toe, om hem te volgen tot aan die kaap. Zij kwamen er, en hij vroeg: is hier een dorp of niet, en hij, dat hoofd, zeide: neen. Hij, de mensch die

verdwaald was, zeide: neen, (maar) er is *hier* een dorp. En ze gingen voorwaarts en zij vonden slechts een berg. En de man die verdwaald was, zeide: als het kan (laten) wij hem beklimmen totdat we er boven op zijn. Zij volgden totdat zij boven waren. Boven aangekomen vonden zij slechts een steen, en hij (de verdwaalde) vroeg weer: is hier een dorp of niet. En zij, die menschen zeiden: wij weten het niet. En hij zeide: ik heb dorst. En dat hoofd zeide: als ge niet drinkt, moeten we maar terugkeeren. En de man die verdwaald was, zeide: als het kan, welaan, kom dan hier, opdat we dezen steen opnemen, (opbeuren?) dan zien we (of hier) water is of niet. En hij sprak, zeggende: haal me boombladeren, en ze maakten die voor hem in orde, (als drinknappen) en hij dronk er uit. Toen vroeg hij weer: zijn hier menschen of niet, en zij zeiden: neen, er zijn geen menschen. En hij zeide: als het zoo is, komaan, (dan zal) ik roepen. En hij riep en hij hoorde stemmen van menschen, en hij sprak: er zijn menschen. Vervolgens deed hij twaalf vrouwen opkomen (die) zich vertoonden. En die man die verdwaald was, opdat de harten van zijn gezellen tot rust zouden komen, sprak: op dezen dag zijt gij getuigen geweest, en gij hebt het gezien. Als het kan keeren wij maar terug, gij en ik, opdat morgen, overmorgen gij er aan denken zoudt, en gij het niet vergeet. Op dezen dag, gij en ik, ik biedt u allen maar mijn verontschuldiging aan. (of: ik groet u allen maar).

L. Kupa-Kupa.

O Koano moi de o gilaongo moi.

Nàga o bĕrèra moi de ma koano, de ma moioli ma koano gènàngă wo ma òhiki, de ài ali-ali wa hiata, de wa kĕlèngauku ài dàtĕkòka. Gènàngòka ma gilaongo wa ino, de wa tòhikòka, hiadono ma koano gènàngă wo ma òhiki i bòto, de wa lingiri, ma ko wa màkeokaua. Ho de koiwa, ma koano gènàngă wo lio ài tauino, de wa ino de wo huloko o njawa ja ngoho o njawa jo mài-màihi de o njawa jo gogòmàtĕre. Gènàngòka ja ino màta-màta, jo gogomàtĕre, de jo mài màihi gènàngă, de ma koano wa leha, w'àto ngohi nènàngă ti ni àhoko màngale àhi ali-ali moi i hihàngă ho ti ni àhoko ni jo màihi. De gènàngòka ma njáwa gènàngă, utu jo màihi, utu jo gòmàtĕre, ho de i bòto, ma koano gènàngă wa leha w'àto: tyaràkia, àhi ali-ali gènàngă, o njawa ja tòhiki, èko ngohi dika to hihànga. Gènàngòka

jo mài-màihi de jo gogòmàtĕre jo tèmo j'àto: gènàngă ani ali-ali, barikua ngomi ō de ko mi hiòrikua, ho nàko ka o njawa ma homoa, dòne ko hiorikua. De kokogènàngă ma gilaongo gènàngă wa ino ma koano ài tau ma dàtĕkòka, de wa kĕlèngauku, de w'öiki wo gila-gila ma koanoika, wo tèmo, w'àto: djou! nàko ngohi, ani ali-ali gènàngă ka ta màke. De ma koano gènàngă wo tèmo w'àto, iti na màke, nàko na màke, dòne to ni parahèngi o rupia ratuhu hànge. Gènàngòka ma gilaongo gènàngă wa ika, wa λè, ho de wa ino, w'àto: djou, nènàngă to ngòna ani ali-ali. Gènàngòka ma koano gènàngă wi hidoaka o pipi ratuhu hànge gènàngă, de ma gilaongo gènàngă wo lio ài tauika. De gènàngòka i tĕdèkănua, nàga o kàpa moi, i ma hiadono, de ma kàpa ma nàkoda gènàngă wo uti, ma koanoiha, de wa iha wa ao o bebe ma ngòhaka ma hinòto, de o gòta ma dobiki moi ma goa de ma dèkăra ho hiorikua. De ma kàpa ma nàkoda gènàngă, wo leha ma koanoika w'àto: nènàngă o bebe hinòto, kiàka ma bèka, kiaka ma nauru. De ma kàpa ma nàkoda wo tèmoli, w'àto, nàko nènànga na nàko, o kàpa danèna ka to ngòna ani kàpa. Gènàngòka ma koano wo huloko o gilaongo gènàngă wi ngoho, de wa ino, de ma koano wi leha, w'àto, ngòna gèna na nàko o bebe ma ngòhaka hinòto, kiàka ma bèka de kiaka ma nauru? Gènàngòka ma koano gènàngă wo tèmoli w'àto: nàko no hioriki, dòne àhi pàkàti o koano gèna to hidoaka ngònaika, la ngòna no koano, ma nàko ko no hiorikua, done to ni tòma.

De gènàngòka ma gilaongo gèna duru ài hininga i huha, hăbàbu ko wa nàkoua, de gènàngòka ma gilaongo gènàngă wo tèmo ma koanoika, w'àto, djou, nàko i àkunu tanu to liòhi àhi tauika. De kokogèna ma koano gèna wi higumaλa, ho wo liòhi. Ho de ài tauòka wo ika, de w'öiki wo ma hohòuĕnge, wo ma ngumo o gàhiòko. De wo ma ngumòka, o bauhu wi hihàhuru ho ma kàpa ma timino wi hidutuku. Ho de wo tutukino, de ma kàpa ma njawa i ma tèke-ade-ade, j'àto: nènàngă ngòne ho gògĕre, ma nànga nàkoda dina, de o bĕrèra ma koano in ma bataru. De utu jo leha j'àto: òkia ja bataru, de wo ma tèngo w'àto: hăbàbu ngòne nànga nàkoda wo leha ma koanoika, w'àto: o bebe me ngòhaka hinòto, kiàka ma bèka, kiaka ma nauru. De wo ma tèngo w'àto: gènàngă ma mura-mura, o bebe gènàngă ma ngòhaka, o àkĕre ma dàtèkòka ha kĕlèngauku, la nàko i hiraika i tobòngo, o karika gènàngă ma nauru, de nàko moi i turuika, gènàngă ma bèka. De ma gòta gènàngă o àkĕruku ha umo la ma dobiki i hirauku ja lutu, gènàngă ma goa de kiàka i turuku ja lutu, gènàngă ma dèkăra. Gènàngòka ma

gilaongo gènàngă wo ihĕne, de wo lio dinaiha, de wa iha de wa diài, o àkĕre wo uheiλe o medjàka, de ma bebe ma ngòhaka wa λè de wo hituonino, de wa maλa, de moi i hiraika, de w'àto: nènàngă ma nauru, de moi i toturu gènàngă ma bèka. De ma gòta ma dobiki gènàngă wa kèlènga o àkĕruku, de ma dobiki i hirauku ja lutu gènàngă ma goa, de ma dobiki i turuku, gènàngă ma dèkăra. Gènàngòka ma gilaongo gènàngă wo koano, de ma kàpa wa λèòka, de ma koano ma hira-hira, wo dàdi o gilaongo.

La. Van den koning en den slaaf.

Er was eens een dorp met een koning, en eens ging die koning baden, en hij trok zijn ring van zijn vinger, en legde hem aan zijn zijde neer. Toen kwam die slaaf en stal hem, zoodat die koning, toen hij gebaad had, en dien ring zocht, hem niet meer vond. Dus als hij er niet was keerde die koning naar zijn huis terug, en (daar) gekomen zijnde gelastte hij lieden, om toovenaars en wichelaars te halen. Toen kwamen al die wichelaars en zij wichelden, en de koning vroeg, zeggende: ik roep jullui, omtrent mijn ring die verloren is, dus heb ik jullui geroepen om te wichelen. En toen, eenigen van hen wichelden, anderen tooverden, dus toen het klaar was, vroeg de koning zeggende. hoe is het er mee, is mijn ring door menschen gestolen, of heb ik hem maar verloren. Toen spraken de toovenaars en de wichelaars zeggende: omtrent uw ring, zelfs wij weten het niet, dus als gij het (anderen) vraagt, kan men het niet weten. (Misschien weten anderen het). En aldus kwam de slaaf op zij van het huis des konings en hij legde hem (den ring) neer, en hij ging rechtuit naar den koning, hij sprak, zeggende: Heer, als ik (het was dan) zoude ik uw ring wel vinden. En de koning sprak, zeggende: als ge hem maar vind; als ge hem vind, geef ik u driehonderd gulden present. Toen ging die slaaf hem halen, dus, toen hij kwam zeide hij: heer, hier is uw ring. Toen gaf de koning hem dat geld, die driehonderd gulden, en die slaaf keerde terug naar zijn huis. En niet lang daarna, kwam daar een schip, en de kapitein van dat schip ging aan wal naar den koning, en landwaarts gaande nam hij mee twee jonge eenden, en een stuk hout, waarvan men het boven- of ondereind niet kennen kon. En die kapitein van dat schip vroeg aan den Koning zeggende: welke is (van) deze twee eenden het mannetje en welke is het vrouwtje? En de kapitein van

dat schip sprak nog, zeggende: als ge dit weet, is het schip daargindsch uw schip. Toen beval de koning om dien slaaf te halen, en (als) hij kwam, vroeg de koning hem, zeggende: weet gij omtrent de twee eenden, wat het mannetje en wat het vrouwtje is? Toen sprak de koning weer, zeggende: als ge het weet, dan zal ik mijn ambt als koning aan u geven, zoodat gij koning wordt, maar als ge het niet weet, dan zal ik u dooden. En toen kwam de slaaf in een groote moeilijkheid, want hij wist het maar niet, en toen sprak die slaaf tot den koning, zeggende: Heer, als het mag, keer ik eerst naar mijn huis terug. En aldus stond de koning het hem toe, dus keerde hij weer terug. Zoo was hij in zijn huis gekomen, en hij ging zich dooden, hij wierp zich in de zee. En als hij zich (er in) geworpen had, voerde de stroom hem mee, dus dreef hij tegen dat schip aan. En als hij aangedreven was, hoorde hij de lieden van dat schip met elkaar praten, zeggende: wij blijven hier, maar onze kapitein is aan land met den koning aan 't wedden. En sommigen vroegen: wat wedden ze, en een zeide: omdat onze kapitein vroeg aan den koning, zeggende: (van) twee jonge eenden, wat is het mannetje en wat is het vrouwtje? En een zeide: dat is gemakkelijk, (men moet) die eendenkuikens aan den kant van het water zetten, en, als dan een het eerste zwemt, dat is het mannetje, en, als er een het laatste is, dat is het vrouwtje! En dat hout (moet) men in het water gooien, en het stuk dat het eerste zinkt (is) het onderstuk, en dat daarna zinkt is het topeind. Toen de slaaf dat hoorde, keerde hij naar land terug, en aan land gekomen deed hij het, hij schepte water (in 't een of ander watervat) op de tafel, en hij haalde die jonge eenden, en zette ze achter elkaar, en hij liet ze los, en een ging vooruit, en hij zeide: dat is het mannetje, en een kwam achteraan, en hij zeide: dit is het vrouwtje. En dat stuk hout legde hij in het water, en het deel dat het eerst zonk was het worteleind, en het deel dat daarna volgde, het kopeind. Toen werd die slaaf koning, en hij nam dat schip, en de vroegere koning werd een slaaf.

Zie Wohia N°. 39.

LI. Kupa-Kupa.

O ngoheka moi mo iʎaka de o nauru moi.

Hàra moi i dàdi, o ngoheka moi mo iʎaka de o nauru moi. Nàko de mo iʎakòka, ami ròkata w'öiki wo ma lingiri. De wo mi gàhe

ngoi hekata, o mède hànge ta lio. W'öikòka ài wànge hànge, ma nauru moioli wa boa, ài biono ka ge unàngă. Bòto ma ngoheka mo leha: ja dodòa no lio. Unàngă w'àto to hininga ngohi hekata, dàdi ka to lio. Ma ngoheka m'àto, i bòto. dika, ti damàha o mède hànge. Nàko wo lioua, goungu ngòna àhi ròkata. Gènàngòka o mède hànge, de wo lioòka, ài biono ka ma tèro, dàdi ka o ngoheka ami hininga mo huha, hiadono mo bityara. Hegàla Tuàn-tuàn de ma koano ja toòmuino, de ja putuhu ja àkunua. Gènàngòka de o bĕrèra moiokali ja ika de jo bityarali, ma ja putuhu, j'àkunua. Bòto de hao o òpaha jo hupu o dowòngiòko de o ngòhaka moi wi màke. De hao ma ngòhaka gènàngă wa leha ma òpah'ika, òkia ja bityara? I hingàhu ma òpaha: o ngòheka moi de ami ròkata ja hinòto, de màuga biono ka i ma tèro, ma hidodogumu ma àkunua. Gènàngòka ma ngòhaka wo bityara w'àto: ka gènàngă dika, ni ja iha, ni ja hingàhu, nàko ngohi ta putuhòka. Bòtino ma òpaha ja iha, de ja hingàhu: o ngòhaka moi dài, nàko unàngă o bityara gènàngă wa putuhòka. Bòto ma haeke wo huloko: beka, ni ja òko, ni hingoho, de wa iha wi huloko wa putuhu. Nàko de wa ihàka, wa leha, ma bòto nàga, èko koiwa; de ònàngă j'àto, èna nàga, de w'àto: ni ja aoino, la o medja ma λòkuòka ni ja tamiλe. Gènàngòka unàngă wo huloko ami ròkata ma dutu, w'àto: ngòna beka no wòhama. Wa ika de wo wòhama wa àkunua. De ma tèngoli wi huloko; wa ika de wa wòhamòka.

De hao wo himàtoko de w'àto: gènàngă o tòkata ma karimàngòka, de hao o tòkata gènàngă, o dunia ja màkeokaua. Bòto wo tèmo o ngohekaika, ani ròkata ge unàngă.

LI*a*. Een vrouw die met een man trouwde. (87)

Het gebeurde eens, dat een vrouw met een man trouwde. Toen ze getrouwd was ging haar man weg, om voor zich te gaan zoeken. En hij beloofde aan zijn vrouw, over drie maanden keer ik terug. Hij was drie dagen weg, (toen) een andere man kwam, wiens gelaat was als het zijne. Vervolgens vroeg die vrouw: waarom keer je terug. Hij zeide, ik heb mijn vrouw lief, dus keer ik terug. De vrouw sprak: het is genoeg, ik wacht op hem drie maanden (op haar man) als hij niet terugkeert zijt gij werkelijk mijn man. Toen, na drie maanden keerde hij terug, zijn gelaat was precies gelijk (aan dat van die andere man) dus kwam die vrouw in moeielijkheid,

tot ze er een rechtzaak van maakte. Alle Heeren en de Koning verzamelden zich, en zij konden het niet uitmaken. Toen gingen ze naar een ander land, en ze maakten daar weer een rechtspraak, maar ze konden het niet uitmaken. Daarna gingen de oppassers naar het strand, en ze vonden daar een knáap. En de knaap vroeg aan de oppassers: waar zijn ze over aan het praten? De oppassers zeiden: (er is) een vrouw met twee mannen, en hun gelaat is precies gelijk, (zoodat) ze het niet uit kan maken (wat haar man is). Toen sprak de knaap, zeggende: als het dat maar is, ga (dan) landwaarts en geef te kennen, indien ik (rechter) was, ik kon het uitmaken. Vervolgens gingen die oppassers landwaarts en ze gaven te kennen, (daar) is een knaap aan het strand, als die (hier was) zou hij die zaak uitmaken. Toen zeiden die hoofden: welaan, gaat naar zee en haalt hem; en hij kwam landwaarts (en) zij bevalen hem het uit te spreken. Toen hij landwaarts gekomen was, vroeg hij: is hier een flesch of niet? En zij zeiden: hier is er een. En hij zeide: breng hem hier, en zet hem op de tafel. Toen beval hij haar werkelijken man, komaan, ga jij er in (in die flesch). Hij deed het maar hij kon er niet ingaan. En de eene (nog) beval hij (er in te gaan) hij ging en ging er in.

En toen wees hij het aan en zeide: dat is een zending van booze geesten, en toen zagen ze die booze geest niet meer op de wereld. Toen zeide hij tot de vrouw: hij daar is je man.

LII. Mawea.

O Totoade nènàngă de o goduru wo ma tèngo, ài tàpihuma o kariàngă.

Nàga o njawa wo ma tèngo ai tàpihuma o kariàngă. O wànge moiuku de ài tàpihuma gènàngă wo ma hinoa de w'öiki o boběrèkika mo ma tèngo, de w'àto: eh, běrèki. De muna mo haluhu m'àto: eh! o nàgòna gènàngă io àhoko i àto: běrèki? Hăbàbu ngohi nènàngă ka moiua mànga ajo de mànga běrèki. De muna gènàngă ma běrèki mo òλomo ami inomo o widara, de ma kài ma běrèki gènàngă mo ngike ami widara ma kài, ho i òλomo ma kariàngă gènàngă. Ma gènàngă bukan o kariàngă, ma o goduru dika ài tàpihuma. De ma běrèki gènàngă mo òλomòka de ma kariàngă i àto: běrèki! tauu h'öiki ho ma òhiki, de i àto: nàko běrèki de an' igonòka de nànga haeke ho higòfo utu! De kokogènàngă ma běrèki gènàngă ma λè

moi ami igono de ma kori, de ma kori i bòto, to ma bĕrèki gènàngă mo noa o hudeuku, de to ma kariàngă gènàngă, ma kabèlànguku mo noa. De gènàngă i bòto i öiki i ma òhiki o ngàiruku, de i ma òhiki ma kariàngă gènàngă i tèmo i àto bĕrèki: ngòna no ma òhiki ma ngàiri ma utuòka la ngohi nèngòka. De ma bĕrèki gènàngă mo ma òhiki o ngàiri ma utuòka, de ma kariàngă gènàngă dàiòko i dadu. De ma bĕrèki gènàngă mo ma òhikua ho ka mo pulo-pulono o kariàngă gènàngă, dòne i ma òhiki tyaràkia. Mo ma hidulukino ma pulo-pulono, de kòmahutiani de ma kariàngă gènàngă i àiki ma tàpihuma, de i àikuku ka o kariàngă moi. Ma ma dòλa o goduru moi dure ko ài hàiloa ài utu màta-màtàka o guràtyi de o halàka, de ài kuliti de ài λou de ai giàma màta-màta ko o itàng de o folori. De ma bĕrèki gènàngă mi dooara, de m'àto, hiòko danòngo, danòngo, na ino ngohino, nènàngă ngohi ngoni èλe èko ngoni bĕrèkiino. De gènàngă i bòto, de ma goduru gènàngă, ài tàpihuma o kariàngă wo ma hinoa, de io lio o bĕrèki ami tauika gènàngă. De io lioika gènàngòka, de ma bĕrèki gènàngă mo mi gàhoko ma koano o wànge ma njonjïe ngoi òra, nàko i àkunu de tanu ma hikawing de ami ngòhaka o goduru gènàngă. De o hutu mòiuku de ma goduru gènàngă w'öiki ma koanoiye, de wa iye de wo wòhama ma koano ngoi òra ami ngiika, ma ài tapihuma o kariànga gènàngă ko w' àikua, de ma màke ma koano ngoi òra gènàngă m' àto eh, o aewani nènàngă i doďòa i wòhama de nènàngă to ngohi àhi ngiino. De kogènàngă ma kariàngă gènàngă i doa, ami kuruhiuku i gògĕruku, de i àto: ngohi nènàngă ma koano o wànge ma hohòru wo hi huluko to wòhama ani ngiino nènàngă de to gàhoko dede ngòna, nàko ia òa to ni kawing, hăbàbu àhi àma wo hi huluko. De muna gènàngă mo haluhu: tje! ngòna gènàngă o kariàngă de o aewani ma dorou de to ni hidodòa to ni kawing. Kokogènàngă ma kariànga gènàngă i ma liòka ma bĕrèki ami tauika, de kokogènàngă de ma bĕrèki gènàngă ma hulukoli ma kariàngă, m'àto: abeika, n'öiki ma Koano o wànge ma njònjie ài humuòka dòne no mi màke o gilaongo moi, o gilaongo gènàngă to ma koano wànge ma njònjie ngoi òra ami gilaongo. Nàko na ika de no mi màke o gilaongo gènàngă, de no hibĕhèhongo munangika n'àto: bòteani, ma hutuku ma koano o wànge ma hohòru ài ngòhaka wo boainoli ngònaino. De kokogènàngă ho boteani io hutuku ma goduru gèna wo boakali ma koano ngoï òraika. Ma goduru gènàngă ài tàpihuma o kariàngă gènàngă, wa huputòka. De wo wòhama ma koano ami ngòraniha, ma koano ngoheka gènàngă mo kiditokòka, hăbàbu to unàng' ài

kumàti i mi daenĕ, de kokogêna o àkĕre ma hohutulu wo mi himahau, de hao mo wàngoli, de mo momikino de mo leha m'àto: ngòna nênàngă òkia ma ngòhaka? De wo haluhu w'àto: ngohi nènàngă ma koano o wànge ma hohòru ài ngòhaka, ta ino to ni gàhoko nàko i àkunu de to ni kawing. De kokogênàngă munàngă gènàngă mo màngàku mi kawing unàngă. De mo màngàkuòka de unàngă wo liokali ngoi bĕrèkika, de wo mi hingàhu munàngika, w'àto: ma koano wànge ma ujònjie ngoi ora gênàngă ka mo mòdĕke ngohi to mi kawing. De kokogênàngă ngoi bĕrèki gènàngă mo morĕne hiadono ma hidodòhihi. De unàngă w'àto: ngohi o hutu to lio, de wo mi hibĕhèhòngo w'àto: nènàngă o Djumàti moi ka de ta ino to ma hingòhama. De ma goduru gènàngă de wo ma hingòhama, ài djara moi ma haeke tumidòka, gènànguku wo barĕne, de ài hurudadu io hira-hira ia moritumidi de ia tumidi, de io tototuru ia moritòa de ia motòa, de ma bĕrèki gênàngă mo hira-hira mo hòλa-hòλa moduku. De gènàngă ma koano ngoi òra gènàngă ami loaika mo hihòheòka o mòho ma gare-garĕhe. De ma Koano wànge ma hohòru ài ngòhaka gènàngă, de ài hurudadu màta-màta ia kilòliti ma tumidino ami tau, de hao una wo uti de wo wòhama ami ugiika, de ma koano ami ba de ami kuàha, màta-màta jo diài o rameàng, hiadono o djumàti moiino de àha i pàha.

Gènàngă dika ma gurutu.

LII*a*. Dit is 't verhaal van den jongeling, wiens mom een leguaan was.

Er was een mensch, wiens mom een leguaan was. Eens op een dag deed hij zich in zijn mom gaan, en hij ging naar een oudje, en zei: wel, oudje! En zij antwoordde en zeide: wel, wie zijn het die me roepen en zeggen: oudje! Want ik ben van niemand de Moeder en van niemand het „oudje". En zij, dat oudje, zij at haar eten, kaladi vruchten, en de schillen ervan, dat oudje, gaf zij hem (bedoeld is aan de leguaan, 't geen blijkt uit den vorm „mo ngike" van ike) haar kaladischillen, dus at die leguaan. Maar dat was geen leguaan, maar slechts het mom van een jongeling. En dat oudje had gegeten, en die leguaan zeide: oudje, laten we gaan om ons te baden, en het zei: indien oudje, je hebt klapper, dan wasschen we ons hoofd een beetje, ('t woord wil zeggen,

't haar reinigen met behulp van fijngeraspte klapper, die men er al wasschende in wrijft, om het reukloos, of aangenaam riekend (?) te maken). En alzoo dat oudje ze haalde een klapper en raspte die van haar klappers en de rasp (ervan 't kan ook wezen: ze haalde een klapper en raspte die), en toen ze geraspt had, dat van het oudje deed ze op een bord, en dat van de leguaan deed ze in de klapperdop. En toen dat klaar was, vertrokken ze om zich te baden in de rivier, en terwijl ze baadden sprak die leguaan, zeggende: oudje, baadt gij verder de rivier op, en ik hier. En dat oudje, zij baadde zich verder de rivier op, en de leguaan naar den zeekant. En dat oudje baadde zich niet, dus slechts zij keek naar die leguaan, hoe hij zich dan baadde. Zij verborg zich om te kijken, en zoo meteen, en die leguaan deed zijn mom af, en hij deed het af, als maar een leguaan. Maar zijn inhoud was een jongeling, verbazend mooi, zijn haar was allemaal goud en zilver, en zijn nagels en beenen en armen, alles slechts juweelen en edelgesteente. En dat oudje overliep hem en zeide: och arme kleinzoon, kleinzoon kom bij me, hier bij je grootmoeder of bij je oudje. En daarna en die jongeling deed zich weer aan zijn leguaan mom, en zij keerden terug naar het huis van dat oudje. En zij waren daar teruggekeerd, en dat oudje vroeg haar, de dochter van den Koning van het Oosten, indien het kon, dat ze trouwde met haar kind, die jongeling. En op een zekeren nacht, die jongeling vertrok naar den Koning (naar boven, omdat het paleis hooger staat waarschijnlijk) en hij ging naar boven, en hij ging in de kamer van des Konings dochter, maar zijn mom, die leguaan, had hij maar niet afgelegd (uitgetrokken), en toen ze het zag, die dochter van den Koning, zeide ze: hé, wat moet dat beest, dat het inkomt hier in mijn kamer. En alzoo die leguaan die klom op, op haar stoel zat het, en het zei: mij heeft de Koning van het Westen bevolen om in te gaan in je kamer hier, en te vragen aan u, indien het goed is, trouw ik je, want mijn vader beveelt mij. En zij antwoordde: jakkes, gij, een leguaan en een leelijk beest, en wat heb ik aan je om je te trouwen? Alzoo die leguaan keerde terug naar dat oudje haar huis, en alzoo dat oudje dat gelastte weer aan die leguaan, zeggende: komaan, ga naar de Koning van het Oosten zijn put, dan vindt je daar een slavin, die slavin is de Koning van het Oosten zijn dochter haar slavin. Als je gaat en haar vindt, die slavin, dan doe je haar aan haar (aan de koningsdochter) bestellen, zeggende: als 't duister is straks, dan komt de zoon van

den Koning van het Westen weer bij je. En aldus dan straks, als het duister was, die jongeling ging weer naar de dochter van den Koning. Die jongeling was uit zijn leguanen mom gekomen (gekropen). En als hij ging in de Koningin haar deur landwaarts, was de Koningin haast gestorven (de princes wordt hier heel ongemotiveerd: Koningin genoemd) omdat zijn glans op haar viel, en alzoo maar bestreek hij ze met een beetje water het gelaat, en meteen leefde ze weer, en ze stond op, en vroeg, zeggende: gij hier, van wat zijt gij een kind? En hij antwoordde en zeide: ik ben het kind van den Koning van het Westen, ik kom om je te vragen, indien het kan dat ik je trouw. En alzoo zij nam het aan om met hem te trouwen. En toen ze het aangenomen had keerde hij weder terug naar zijn oudje, en zeide: de dochter van den Koning van het Oosten stemt toe om met me te trouwen. En alzoo werd zijn oudje zoo blij, dat ze lachte en weende tegelijk. En hij zeide ik keer vannacht terug, en hij bestelde haar, zeggende: heden over een week slechts houd ik mijn intocht. En die jongeling als hij zijn intocht hield, was er zijn paard met zeven koppen, daarop reed hij, en zijn soldaten die vooruit gingen waren zeven en zeventig, en die volgden waren vijf en vijftig, en dat oudje dat liep vooruit al dansende met de handen in de zijde. En toen had de dochter van den Koning op haar erf uitgespreid wit linnen. En de zoon van den Koning van het Westen en al zijn soldaten gingen rondom haar huis tot zeven malen, en toen pas steeg hij af en ging hij in haar kamer, en de Koningin haar onderdanen en haar volk, maakten allen feest, tot een week lang en toen was het uit.

Dat is de lengte er van.

LIII. Mawea. O Totoade moi nènàngă.

„De o njawa ia hinòto o gia-hekata io dàdi koano."

Nàga o njawa ia hinòto o gia-hekata, ami ròkata gènàngă wo dàdi o koano, de ngoi hekata gènàngă mo dàdi Bòki. Ngoi hekata gènàngă i mi tilibu, de o dodiha moi ma amo-amoko ia ino de i àto: nia ngòhaka gènàngă, nàko de i dàdi, ka to ngohi àh'inomo. De kokogènàngă ma Bòki gèna mo ngòhaka, de i dàd'ino ami ngòhaka gènàngă. O njawa ma homoa ia ino de i taruòka mànga làkoino de o hilo, ho i pilokòka, de ma ngòhaka gènàngă ia λé de

ia ao ma dodiha ma ngiika de gènàngă de ia kĕlèngauku. O ngòhaka gènàngă o ngoheka. De kokogènàngă nàga o goduru ia hinòto, o gòtàka io doaiλe ia pulo-pulono o njawa ma dorou gènàngă. De o njawa ma dorou gènàngă io liòka mànga tauika, o goduru gènàngà ia hinòto io uti de o gòta gènàngă, de i mi λè ma koano ngoi òra gènàngă, de i mi higilio, ma mànga tauika. De mànga gogòli de mànga wuhi i ma tèke-tagàliòka dede munànga, de kokogènàngă, muna ami àba de ngomi ajo mànga làko i pilokòka. De i bòto muna ma λauhu de o igono, de gènàngòka mànga làko gèna i lio ho i hira-hirali. De ònàngă mànga làko i hĕlèngaiye de i àto: hiòko ngòhaka, nènàngă o nàgòna i ni λè de o dodiha ma ngiòka gènàngă.

De kokogènăngă dika ma koano w'àto, abeika ni ja àhoko o kawàha i ma màta-màtaino, la nàko o nàgòna ngohi òra i mi λè ge ònàngă dòka i ma hekatòka dika ngohi òra nènàngă. De i bòto ma kawàha màta-màta io boaino de ma koano gènàngă wo leha w'àto: o nàgòna gènàngă i mi λe ngohi òra de o huha de o tγĕlàka ma goronàka gènàngă: nàko o nàgòna nàga i mi λè, ngohi ti hidoaka munàngă la i mi hekatòka dika. Kokogènàngă ma goduru ma homoa gènàngă moi o moi o i àto ngohi, ngohi, ma momòngo ka io eluku, ko ònàngua i mi λè o tγĕlàka ma goronàka gènàngă. De i bòto, muna ma koano ngoi òra dika ma tumutu ònàngă i mi λè-λè munàngă. Muna m'àto o nàgòna nàga àhi wuhi de àhi gogòli ia λè-λè de mi ma tèka-tagàli, ge ònàngă dòka i bòto. Dàdi de kokogènàngă dika ma koano ngoi òra gènàngă, mi kawin ma goduru gènàngă. De ami ròkata unàngă wo dàdi o koano ma amoko. De muna mo dàdi Bòki Kolano, de ami àma gènàngă wo dàdi o bĕrèra ma haeke, de ngoi hekata muna mo dàdi o bĕrèra ma haekoli dika.

Gènàngă ma gurutu.

LIII*a*. Van twee menschen die een echtpaar waren en koning werden.

Er waren twee menschen die een echtpaar waren, haar man die was koning, en zijn vrouw die was koningin. Zijn vrouw was zwanger en een heele groote slang kwam en zeide: dat kind van ulieden, indien het geboren wordt, dat is maar mijn spijze. En alzoo die koningin beviel, en haar kind kwam ter wereld. Andere (vreemde) lieden kwamen daar, en besmeerden hunne (van de ouders)

oogen met hars, dus werden ze blind, en dat kind namen ze en brachten het naar de plaats van die slang, en daar legden ze het neer. En aldus waren (daar) twee jongelingen, zij klommen in de boomen (dit kan evengoed enkelvoud zijn) zij keken naar die slechte menschen. En (toen) die slechte menschen teruggekeerd waren naar hun huis, klommen die twee jongelingen af uit die boomen (of dien boom) en zij namen dat koningskind en brachten haar terug, maar naar hun huis. En hun armbanden, en hun kam die verruilden ze met de hare. En alzoo haar vader en haar moeder hun oogen waren blind. En daarna zij (dat kind) wreef ze met klapperolie, en toen (het licht in) hun oogen het keerde terug zooals vroeger. En zij (die ouders) openden hun oogen, en zeiden: och kind, wie heeft u nu gehaald van die plaats der slangen — slangenplaats? En alzoo maar die koning zeide: welaan, roep het volk allemaal hierheen en indien wie mijn dochter gehaald heeft, diezelve moet haar maar tot vrouw nemen, mijn dochter. En vervolgens het volk kwam allemaal daar, en die koning vroeg, zeggende: wie heeft mijn dochter gehaald uit het midden van de moeite en het ongeluk, indien iemand hier haar gehaald heeft, ik geef hem haar over, opdat hij haar maar trouwt. Alzoo, die andere jongelieden (dan die haar gehaald hadden) zeiden de een voor den ander: ik, ik, maar achtereenvolgens logen ze slechts, want zij (waren het) niet die haar gehaald hadden uit het midden van dat ongeluk. En daarna zij, het kind des konings wees naar hen, die haar gehaald hadden. Zij zeide: diegene hier (die) mijn kam en mijn armband genomen hebben en met mij geruild, diegenen zijn het. Dus alzoo maar, die dochter van den koning, trouwde dien jongeling (welke van de twee is niet bekend). En haar man werd een groote koning. En zij werd koningin Kolano, en haar vader, die werd hoofd van het land (of het dorp) en zijn vrouw, die werd ook maar hoofd van het land (of dorp).

('t Is echt Tobeloreesch dat de ouders voor de kinderen plaats maken, niet uit belangelooze ouderliefde, maar omdat de kinderen eenvoudig de ouders op zij schuiven).

Dat is de lengte er van.

LIV. Mawea. O Totoade moi nènàngă.

De o njawa mo ma tèngo m'öiki ami dumuleika.

Nàga o njawa mo ma tèngo, de ma moiuku de muna m'öiki ami dumuleika. De komahutuani de i ma màkeika o òde moi. De koko-

gènàngă ma òde i tèmo i àto: he diauo okiaika n'öiki gènàngă, de muna m'àto: uwo! o òde gènàngă moi de i tèmo i dodiauo é! de kokogènàngă dika munàngă ma duhuòka m'àto: de butyc òde! Ma ma òde gènàngă i òluku, i λoarua. De kokogènăngă muna ma òto de ami dia, de ma òde i àto: ilaha diauo, uha ko no hi òto, hăbàbu nàko no hi òto, dòne to hònĕnge. De muna m'àto: ilaha, o òde nènàngă moi de i tèmo ho ka o njawa é. De komahutuani de muna gènàngă i mi tòhata de mo hiòtoino de ami dia, de ma òde gènàngă koiwa, ho ka o njawa moi i higòkoino gèna ma òde ma riòka, de ma njawa gènàngă ài ròmànga Maukuguru, de una w'àto eh diauo ia dodòa ho no hi òto? Ngohi nènàngă ti ngini nia koano. De muna mo tèmo m'àto: ngohi 't àto bòte o òde dika dàdi ngohi to bĕrani ta òto. De unàngă wo tèmo w'àto: gènàngă ngohi dika, ma àhi tàpihuma o òde, de utuoli wo tèmo w'àto: ngòna diauo, no hi oriki, nàko ka o òde de tanu i àkunua hăkali-kali i tèmo-tèmo ho ka o njawa! ma hàbàbu de o njawa moi ma ngàngo dàdi i tèmo-tèmo kokogènàngă ma rupa. De kokogènàngă Maukuguru w'àto: diauo ngòna nènàngă okiaino ma njawa? De muna mo haluhu m'àto: ngohi nènàngă o Pàhi-Todoreiha ma njawa, t'öiki àhi dumuleika. De una w'àto ngohi nènàngă o hònganòka ma njawa mànga koano. De una w'àto, he diauo, nàko ia òa de to ni kawiu la ngòna dede ngohi ha parèta to ngohi àhi kawàha dina o hònganòka. De muna m'àto: to ngohi ō nàga de àhi ròkatòka, de to ngohi àhi ròkata gènàngă, dure wo kaja. De ngòna ngaro o koano ma to ni dodòa? ngòna gènàngă, o hòngana ma njawa dé. De una w'àto: eh! ma ngohi ō, dure to kaja, de ia dodòa ho n'òluku to ni kawin? De muna m'àto: ngòna, ngaro ani kaja kiali, ni pòaua to ngohi àhi ròkata. De muna m'àto abeika, ngòna n'àto no kaja ho ani baràng òkia honàngă ani tauòka? De unàngă w'àto: ngohi àhi tau ma goraunàka nàga o guràtyi, ma nàga o hude o guràtyi, ma nàga o itang, ma nàga... De munàngoli m'àto: gèna to ngòna ani baràng ko i wöeua de! De unàngoli w'àto: abeika to ngòna ani ròkata ài baràng na ètòngo, n'àto ko ha ngoe ho. De kokogènàngă dika muna gèna ma ètòngo. De i bòto de muna ma ètòngo m'àto to ngomi mia baràng o guràtyi koiwa duga-duga o itàng de o folori, de o itàng gumilàng o njawō o guràtyi ma ngomi mi pàke o bòki o itàng, ma nàga o kàho o folori, ma nàga o kàpa o guràtyi ma ngomi mia pàke màta-màta ngomi mi kuràngua, dàdi ngohi ngaro ma to ni kawingua ngòna, de moioli ngòna, ngaro no koano, ma o hònganòka no gògĕre, ho to ni igoua. De ngohi o gàhi ma

njawa, de àhi berera ma i hàiloa, dàdi ngaro ma 't òluku to ni kawiugu! De i bòto gènàngă una wo ma dadiokali o òde, de wo liòka o hònganiha. De muua ma ma liòka màuga bĕrèraika.

Gènàngă ďika ma gurutu.

LIVa. Van een vrouw, die naar haar tuin ging.

Er was een vrouw, en eens ging zij naar haar tuin (en eens was het dat zij naar haar tuin ging). En niet lang (nadat ze op weg was) trof ze (zag ze) een varken. En aldus sprak dat varken, zeggende: wel kameraad (vriend) waar ga je nu heen? en zij zeide: hu, daar is een varken, en het spreekt en het zegt: kameraad (het kameraadt staat er) en alzoo maar joeg zij (dat varken) weg, zeggende: koesch varken! Maar dat varken wilde niet (weggaan) het liep niet weg. En alzoo hakte zij met haar hakmes (naar dat varken) en dat varken zeide: ontzettend, kameraad, je moet me maar niet hakken (hak me toch niet) want als je me hakt, dan ga ik dood. En zij zeide: verschrikkelijk: dit (is een varken, en het spreekt zooals een mensch! En zoo meteen werd zij boos, en ze sloeg er op los met haar kapmes (ze hakte schermend voor zich heen) en dat varken (was er toen) niet meer, alleen stond er een mensch op de plaats van dat varken, en die mensch zijn naam (was) Maoekoegoeroe, en hij zeide: wel kameraad, waarom hak je mij? Ik ben jullui koning. En zij sprak, zeggende: ik zeide (bij me zelf dit is) zeker maar een varken, dies durfde ik te hakken. En hij sprak zeggende: dat (was) ik slechts, maar mijn mom (is) een varken, en even daarna sprak hij weer zeggende: gij kameraad, ge ziet me, indien (ik) slechts een varken (was) dan (was) het toch heelemaal onmogelijk (moet het toch onmogelijk zijn, de zin staat in de voorw. wijs) dat het sprak zooals een mensch, maar omdat er een levend mensch in zit (in dat mom) is het dat het aldus spreekt.

En alzoo zeide Maoekoegoeroe, kameraad, vanwaar zijt gij? En zij zeide: ik ben een mensch van Pahitodore (naar 't land gekomen) (dit P. is een ondiepte tusschen Halmahera en Morotai, ver in zee; 't schijnt echter dat men zich dat in den voortijd als eiland denkt) ik ga naar mijn tuin. En hij zeide: ik (ben) koning van de boschbewoners. En hij zeide: wel kameraad, indien het goed is (in uw oogen) dan trouw ik je, opdat gij en ik tezamen regeeren (over) mijn volk landwaartsch in het bosch. En zij zeide: ik ben ook met

een echtgenoot, en mijn man die is heel rijk. En gij, ofschoon (gij) een koning (zijt) maar wat heb ik met je uitstaande, een boschmensch! (de strandbewoners voelen een grenzenlooze minachting voor boschbewoners). En hij zeide: wel, maar ik ben óók heel rijk, en waarom dan wil je niet dat ik (met) je trouw. En zij zeide: gij, al waart ge ook nog zoo rijk, (maar) ge kunt niet op tegen mijn man. (Een dergelijke pocherij is ook echt Tobeloreesch). En zij zeide: welaan, gij zegt (dat) gij rijk (zijt), dus wat (heb) je alzoo voor goederen in je huis? En hij zeide: in mijn huis is goud, maar (er zijn) gouden borden, maar (er zijn) edelgesteenten, maar (er zijn) .... En zij zeide weer: dat goed van jou is niet veel, hoor! En hij zeide weer: tel (eens) op de goederen van je man, ge zegt immers dat het zoo veel is! En alzoo maar telde zij het op, en vervolgens telde ze en zeide: onze goederen (zijn) niet van goud, slechts van edelgesteente, en de samaar (hebben) andere menschen ook (wel) van goud, maar wij gebruiken (zelfs) een kat van edelgesteente, maar er is (bij ons) een hond van edelgesteente, maar er is (bij ons) een gouden schip, maar (wat we noodig hebben) te gebruiken is alles in overvloed (niet te kort), dus al is 't nog zoo, maar ik trouw je niet, en nog wat, gij, ofschoon (ge) koning (zijt) maar ge woont in 't bosch, dus houd ik niet van je. En ik ben een zee (strand) bewoner (mensch) en mijn dorp is maar heel mooi, dus, al is 't nog zoo maar ik wil niet, ik trouw je niet. En daarna maakte hij zich weer een varken, en hij keerde terug landwaartsch naar het bosch. En zij keerde voor zich terug naar hun dorp.

Zoover slechts de lengte (er van).

LV. Mawea. O Totoade moi nènàngă.

De nàga o njawa mo ma tèngo, ami làko i pilokòka.

Nàga o njawa mo ma tèngo, ami làko i pilokòka, de o wangeiye o ngoheka gènàngă mo gògĕre ka mo ngòha-ngòhaka, ho ami dodiauo ia ino io goa-goana ami ngòhaka. De kokogènàngă o njawa i mi goa-goana gèna ia màke o borua moi, de ònàngă gènàngă io goana o ngoheka gènàngă ami ngòhaka, ho ka de moi i huputuku, o njawa gènàngă io noàka o borua ma gorònauku. De o ngoheka gènàngă mo ngòhaka dika, mo ngòhaka dika, hiadono ia ngimoi de o tumidi. Ami dodiauo i mi goa-goana gènàngă ia noàka o ngòhaka gènàngă màta-màta, de kokogènàngă dika ònàngă gènàngă ia

λàhinòka o gàhiòko, dàdi o ngòhaka gènàngă io lamokòka o ngöoto ma gorouàka. De kokogènàngă o ngòhaka gènàngă ia hitutuku o bĕrèra moiiha, o bĕrèra gènàngă o mèki de ngoi hekata mànga bĕrèra. De kokogènàngă dika ma mèki ngoi hekata gènàngă mo hupu, de ma màke o ngòhaka gènàngă de o borua gènàngă. O borua ma gorouàka gènàngă ka io wère-wère. De ma mèki ngoi hekata gènàngă m'àto: ah! òkia gènàngă dòka o borua ma gorouàka! De i bòto muna gènàngă mo lio ami tauiha, ma λè o bàhuku moi, de ma òko de ma bèlaka o borua gènàngă de ma màke o ngòhaka gènàngă ia ngimoi de ja tumidi, ma tjawali o ngoheka mo ma tèngo, ami ròmàngă o ngoheka gènàngă, Ma djou bòki, de ia ngimoi, de ia butànga ka o nauru màta-màta. De kokogènàngă muna ma ao ami tauiha, de ma mèki gènàngă wa màke o ngòha-ngòhaka gènàngă de w'àto: eh, moi tanu ho na dumbòle, de ma mèki ngoi hekata m'àto: eh! wàhiòhi, hăbàbu mànga hohumudjuròhi. Dàdi nàko ia òa, de no na lingiròhi o njawa ma homoa la ho ma dumbòle. De kokogènàngă ma mèki gènàngă w'öiki wo lingiri o njawa ma homoa, ài gàhe o djumàti moi de hao wo lio. Dàdi w'öikòka ma mèki gènàngă, de o ngòha-ngòhaka gènàngă ia ngimoi de o tumidi io hupu o dowòngiòko, de io ule-ule, de io totulada o ngòtiri o dowòngiòka, de mànga biràngă Ma Djou Bòki m'àto eh, gènàngă nàko ni diài de o gòta tanu ka ia òa ho hióru, de kokogènàngă o ngòhaka o nauru gènàngă i ma kira-kira de i àto: abeika, ha tàili ho diài de o gòta. De i bòto ònàngă i àto, abeika ho bau o mèki ngoi hekatika o dia de o bàhuku la ho diài o ngòtiri o djuànga moi. De i bòto ònàngă gènàngă i ma djobo io diài, de o wànge gènàngă dika de ia bòtòka o ngòtiri gènàngă, de kokogènàngă, Ma Djou Bòki i mi àhoko mo harenòko o ngòtiròko la ho ule-ule ho hide-hidĕte. De kokogènàngă dika io ule-ule i bòto, de ònàngă màta-màta io uti la de io diài o àkali moi i àto kokonèna: eh Bĕrèki, nènàngă i mi hàhinòka duru, nako ia òa, de ani bòhoko moi ma amo-amoko no mi ike, o hila mi hihakài mi ja hibauru. De kokogènàngă ma hidoaka o bòhoko moi duru i lamoko. De i bòto ma àkĕre io hauku, ho de i tuha-tuhăra, de i mi tàgoko ma mèki ngoi hekata, de i mi tòno ma bòhoko ma gorònauku ho mo hònĕngòka. De ma mèki ài gàhe ngade i adono, ho de wo' boa ma mèki gènànga ma ngòhaka màta-màta gènàngă ko i iwa mànga tanòka, hĕbàbu io hidètòka, de ma mèki ngoi hekata ma mo hònĕngòka. De kokogènàngă dika ma mèki gènàngă i wi tòhata, de hiadono una wo doa o gòta moi duru ma guritir. Gre

de wa tutumu o ngöotika, de wa màke mànga hidĕte duru ma hohutulukàhi; de wo uti wa niki wo tiboko, de wa daenĕ, de w'àto ngini màta-màta o wànge nènàngă ni hònĕnge, hĕbàhu àhi ngòmaha ma gagao ni j'aoòka, de ngohi hekata ma ni mi tòmàka, dàdi o wànge nèna ngini ni hònĕnge. De mànga biràngă ma Djou Bòki m'àto: eh, bĕrèki amo mi ja howonòka ho ha tòtòkiaua de ani ngòmaha ma gagao. Gèna Ma Djou Bòki ma tyoino de m'àto: eh, bĕrèki nènàngă ani kia? De una w'àto: eh ngòha-ngòhaka, gènàngă uha ni ja tigi-tigi. De ma mèki gènàngă una ka wa ràpàti dika ho de wa tyo ma ngòtiri ma duruika de ma mèki gènàngă ài ngòmaha ma gagao, Ma Djou Bòki mo hibòha, ho i wèdĕròka, de ma mèki wo hònĕngòka, de i wi lutuòka o ngöotuku, de wo ma dàdiòka o pàhi moi. De Ma Djou Bòki de am'iràuga ia ngimoi de ia butànga io hidĕtòka, mànga bĕrèraika io lio.

Gènàngă ma gurutu,

— ——

LV*a*. Er was een vrouw wier oogen blind waren.

Er was een vrouw wier oogen blind waren, en dagelijksch was die vrouw en beviel maar, dus kwamen haar gezellen en pasten op haar kinderen. En aldus de lieden die op haar (de vrouw) pasten vonden een kist, en zijlieden, die op de kinderen van die vrouw pasten, zooals er een uit kwam, deden die lui het in die kist. En die vrouw, zij baarde maar, zij baarde maar, tot er zeventien waren. (Ook kan bedoeld wezen: zeventien malen). Haar gezellen die haar bewaakten, deden al die kinderen er in (in de kist) en aldus zij dreven maar naar zee (wellicht bedoeld „zij lieten ze drijven naar zee", maar dat staaat er niet), dus werden die kinderen groot in 't midden des Oceaans. En aldus die kinderen dreven aan aan een dorp op 't land, en dat dorp was het dorp van een (meki) toovenaar en diens vrouw. En aldus maar die toovenaar zijn vrouw kwam naar het strand, en zij vond die kinderen en (of „in") de kist. In die kist maakten ze maar leven. En de vrouw van den toovenaar zeide: hé, wat is dat daar in die kist? En vervolgens (toen) — na afloop daarvan — van haar zeggen zoo) keerde ze terug naar haar huis aan de landkant, zij haalde een bijl, en ze kwam naar zee en ze spleet die kist en ze vond die kinderen zeventien, maar slechts één meisje; de naam van dat meisje was Princes, en die zestien waren allemaal jongens. En aldus bracht ze ze naar haar huis landwaartsch. En die toovenaar vond die kinderen en zeide: hè laten we een tot

spijs bereiden (het woord geeft aan »zacht maken» zoodat een tandelooze het zuigen kan, zooals heksen doen met jonge kinderen volgens 't volksgeloof), en de vrouw van die toovenaar zeide: hé, nog niet, want ze zijn nog klein. Dus als het goed is, dan zoek ons nog andere lieden om ze tot spijs te bereiden. En aldus die toovenaar vertrok en zocht andere menschen, en beloofde dat hij over een week zou terugkeeren. Dus hij was vertrokken die toovenaar, en die zeventien kinderen kwamen naar buiten naar het strand en zij speelden, en zij teekenden prauwtjes op het strand, en hun zuster Princes zeide, wel, dat, als je 't van hout maakt dan zal het goed zijn om mee te roeien, en aldus die jongens overlegden bij zich, en zeiden, komaan we probeeren om het te maken van hout. En vervolgens zeiden ze: komaan, we leenen van de vrouw van den toovenaar een hakmes en een bijl, vervolgens maken we een prauw djuanga. En vervolgens vertrokken ze en maakten het (een) en op dienzelfden dag maar en ze voleindigden die prauw, en aldus riepen ze Princes dat ze in de prauw zou klimmen, en vervolgens zouden ze spelende zeilen. En aldus maar waren ze klaar met spelen, en allemaal stegen ze uit, vervolgens maakten ze een list, zeggende aldus: wel oudje, nu hebben we ergen honger, als het goed is, geef ons dan een heele groote pan, we willen sago koken en sagopap aanroeren. En alzoo gaf ze hen een heele groote pan. En vervolgens maakten ze het water heet, zoodat het kookte, en ze vingen de vrouw van dien toovenaar en stopten ze onder water in die pan, dus stierf ze. En de termijn van dien toovenaar was haast aangebroken, dus als (toen) hij kwam die toovenaar waren de kinderen allemaal weg uit hun huis, want ze waren weggezeild, en de vrouw van dien toovenaar maar ze was dood. En alzoo maar die toovenaar werd kwaad, zoodat hij in een boom klom die heel hoog was, en staarde (tuurde) naar de zee, en hij vond (zeg, ontdekte) hun zeil maar heel klein nog (een uiterst klein beetje). En hij klom af, hij volgde hen, hij zwom, en hij bereikte hen, en hij zeide; gijlieden allen zult sterven op dezen dag, want mijn toovervoorwerp heb je meegenomen en mijn vrouw maar je hebt ze vermoord, dus vandaag sterf jullui ook.

En hun zuster de Princes zeide: wel oudje, we hebben toch (tegen je) overtreden, dus wat gaat ons je toovervoorwerp aan. Toen pakte de Princes het beet, (en liet het hem zien,) en zeide: wel oudje, wat is dit van je? En hij zeide: wel kinderen komt daar niet dichtbij (aan). En die toovenaar kwam maar dichtbij en hij pakte de achtersteven van de prauw, en de Princes sloeg die toovenaar zijn toover-

voorwerp, zoodat het verbrijzeld werd, en die toovenaar is gestorven, en hij is verzonken in de diepte der zee en hij is tot een zandbank geworden. En Princes met haar zestien broers zijn weggezeild, zij zijn teruggekeerd naar hun kampong.

Zoo is ook de lengte (van het verhaal).

LVI. Mawea.

O Totoade nènàngă de o njawa ia hinòto o gia-ròkata.

Nàga o njawa wo ma tèngo, de wo mi kawing ma Bòki wàsiloleo ngoi òra, de unàngă de ngoi hekata j'àto: i öiki ma nauru ài àmäika de ngoi ajoika. De ma bĕrèki mo ma tèngo i mà kamàke; o bérèki gènàngă ami ròmànga *o ngo kinaboro.* O kinaboro gènàngă ami ràki duru ko ha ngoe, o dowòngika. De ma Bòki loleo ngoi òra de ami ròkata gènàngă io nàhihu ma kinaboro ami ràki ma hòhoko, de i bòto wo doa o wale o utu moi; de wo doa ho de i tūhu, ma ngo Kinaboro gènàngă mo ihĕne ma wale moi i tiha ho i tūhu, de m' àto: eh, o nàgòna gènàngă ia tòhiki àhi wale. De kòmahutuani de ma ngo kinaboro, na ràki ma dutu gènàngă m'àto: wale, no ma kokurutiye! Muna mo dèmo-dèmo hiadono ma hinòto de ma wale gènàngă i tubo, ho duru ma gurutye, de unàngă ka wo doa dika, dàku ma waleiye, ho hiadono ngoi hekata gènàngă wo mi maλaika ma wale ma timiòka, hiadono ma ngo Kinaboro mo mi tòmàka, de ami pàkeang màta-màta mo ma λèòka ma ngo Kinaboro. De mo ma hipàkeika, de mo tèmo m'àto: wale no ma poluluku, no ma poluluku, de ma wale o utu moi gènàngă, i dàdi i polulukuokali, de ami ròkata gènàngă wo utiòka de ma ngo Kinaboro gènàngă mo hipàkeika to ngoi hekata ami pàkeàn ho ko wo mi nàkoua. Una wa tobòte ka ngoi hekata i goungu. Ma munàngă mo hònĕngòka hăbàbu mo mi tòmaka, dàdi gènàngă una de ma ngo Kinaboro i ma djobòka to unàng' ài tauika, de ia ika o nauru ài dimŏnòka, de ami pàkeàng màta-màta ia tagàliòka, de io diài o rameàng moi, ma dèkana hiadono o wànge tumidino; i mi hirame, de mo ma hidokouku o tikăra ma λòkuku. De kokogènàngă muna ngoi hekata ma dutu mo hònĕ-hònĕnge, mo wàngoökali, de m'öiki ma niki ònàngă, de ma daenĕ de mo mi tòmàka ma ngo Kinaboro gènàngă, de muna gènàngă mo dàdiokali to ami ròkata.

Gènàngă dika ma gurutu.

LVI*a*. Dit is het verhaal van de twee echtelieden.

Er was dus een man, en die trouwde met de dochter van Bokiwasiloleo, en hij en zijn vrouw zeiden, zij gingen naar die man zijn vader en zijn moeder. En een oude vrouw ontmoette ze, die oude vrouw heette Kinaboro. Kinaboro had heel veel aanplanten aan het strand. En de dochter van Bokiloleo ('t schijnt de bovenstaande naam verkort) en haar man hadden sterke begeerte naar de vruchten van de aanplant van Kinaboro, en zoo klom hij in een mangaboom. En hij klom, dus plofte het, en die Kinaboro, zij hoorde een mangavrucht vallen, dus plofte het, en zij zeide: hé, wie stelen daar mijn mangavruchten? En meteen, die Kinaboro, de eigenares van die aanplant zeide: mangaboom, ga in de hoogte (wordt heel hoog). Zij zeide het tot tweemalen toe, en die mangaboom schoot de hoogte in, heel hoog, en hij, (die man die vruchten stal) klom maar boven in die mangaboom, dus, totdat hij zijn vrouw achterliet aan de voet van dien boom, totdat die Kinaboro haar doodde, en al haar kleederen nam ze voor zich, die Kinaboro. En zij bekleedde zich (met de kleederen van die gedoode vrouw) en zij sprak, zeggende: mangaboom, wordt laag, wordt laag, en die eene mangaboom werd weer laag. En haar man (van die gedoode vrouw) klom er uit, en die Kinaboro die droeg de kleederen van zijn vrouw, zoo kende hij haar niet. Hij meende 't was werkelijk zijn vrouw. Maar zij (zijn werkelijke vrouw) was gestorven omdat zij haar gedood had, aldus hij en die Kinaboro, ze vertrokken naar zijn huis. En zij gingen naar den man zijn ouders, en zij (die ouders) verwisselden al haar kleederen (ze trokken haar de bruidstooi aan) en zij maakten een feest gedurende zeven dagen, zij befeestten haar, en zij stond netjes op de mat. (een gewoonte bij het eerste bezoek der schoondochter aan de schoonouders). En alzoo, zij, zijn werkelijke vrouw, die gestorven was, ze leefde weer, en zij ging, zij volgde hem, en ze trof hem, en doodde die vrouw Kinaboro, en zij, zij werd weder haars mans (vrouw.)

Dat is maar de lengte.

XVII. Mawea.

O Totoade nènàngă de o njawa mo ma tèngo de ami ngòhaka ia hinòto.

O njawa mo ma tèngo de ami ngòhaka ia hinòto. De ma moiuku de muna de ami ngòhaka i öiki i ma hònga, o ngàiri ma utuiha

de ia tòma o dungĕri moi, ia tòma de io lioino de ia tètoro o dungĕri gènàngă, de i bòto de ia λòhoika. De kokogènàngă dika o ngòhaka gènàngă màng'ajo m'öiki mànga rèdika, de mo hibĕhèhŏngo m'àto nàko an'irànga wo gari o dungĕri gènàngă, ni ngàiki ma àkĕme dika, ma ma gòhi gènàngă ngaro wo ari ma uha n'àiki, hĕbàbu gènàngă to ngohi. De m'öikòka, o ngòhaka gènàngă wo ari. De mi ngàiki o dungĕri gènàngă ma àkĕme, ma unàngă wa òluku, hĕbàbu unàng'ài mau ma gòhi dika, dàdi kokogènàngă ngoi hirànga gènàngă m'àto: eh, o dungĕri ma gòhi gènàngă to nànga ajo, dàdi ngaro no gari, ma ngohi to băraniua t'àiki. Ma am'irànga gènàngă una ka wo ari dika, una wo mau ma dungĕri ma gòhi dika, dàdi ngoi hirànga gènàngă ma poakaua mo hi gihĕ-gihĕne, am'irànga wo ari, de i bòto de ka o populàki moi ma àiki, de ma tòpoko o mui moi ma dungĕri ma gòhi gènàngă, de mi hià'ĕme ài àkirika de ahao wa maλa wo ari. De kokogènàngă dika mànga ajo gènàngă mo lioino mànga tauòka, de ma màke o dungĕri ma gòhi gènàngă i kuràngòka o mui moi, de m'àto: o nàgòna gènàngă i ma òλomòka àhi dungĕri ma gòhi? De ma ngòhaka gènàngă ngoi hirànga m'àto eh, àh'irànga dika wo gore-gorĕhe, ho ti ngàikòka o mui moi. De m'àto gènàngă kàngano t'öiki o rédika de to hibĕhè-hòngòka t'àto: ngaro an'irànga wo gore-gorĕhe ma uha ni àiki, de ni ributu ho ka n'àiki, ma o wànge nènàngé, ngohi dede ngini ho mà kitingaka hăbàbu àhi dungĕri ma gòhi an'irànga wo òλomòka, dàdi ngohi nènàngă 't öiki to tungono. De gènàngòka de muna m'öikòka dure ko ami gurutika, hiadono muna de ami ngòhaka ia hinòto gènàngă, i mà kamàkeokaua, ka hiadoadonika. De kokogènàngă ònàngă ia hinòto ma gia-biràngă io gògĕre mànga tauòka, de ami irànga, gènàngă hiadono wo lamoko de hiadono wo goduru. De am'irànga gènàngă wo goduruòka, de unàngoli wo mi tèmo ngoi hiràngika w'àto: nènàngă ka nànga ajo ma ko i m'iwa, ho ngohi-oli to ma tingaka dede ngòna de nànga tau nènàngă. De kokogènàngă ngoi hirànga o ngoheka gènàngă mo ari mo ma lululu o loàka. De una w'àto: eh, uha no ari la no hi hàkài dika àhi bilaono. Koko-gènàngă dika ko mo ariokaua, de mo momiki de mi hàkài ài bilaono o kupa timidi, de ài kuru-kuru ma gòhi tumidi de ài bidoho o dobiki tumidi, de ài mòkuru o bèlaka tumidi de ài dohae o hitabu tumidi. De i bòto wo ma djobòka w'öiki wo towòngi; nàko o aere wo lingăna, de wo ma hiadonika, mànga nuhu ma dobikòka, de wo ma lega o ngoötika, de wa màke o nuhu moi i pudaiye ho wuhiani ma amoko, de w'àto eh, nènàngă dòne ta tyaràkia la ta

màke de to gògĕre o nuhu gènàngă. Kokogènàngă dika una wo ma kira-kira de i bòto una wo ma niàta ma Djouika w'àto ia Djou nàko i gougoungu ngohi to himànga de to pòrĕte de ka o Djou de ka o koano ma ngòhaka, de àhi làko ta ruhutòka la de ta hĕlènga de nènàngòka de o nuhòka gènàngă o boleuòko i litauròko la i àkunu ngohi to boa gènàngòko ta dòku o nuhu gènàngă. De wo ma niata i bòto, de kokogènàngă dika o boleu moi i dàdi hiadono o nuhu gènàngă. De kokogènàngă de unàngă gènàngă wo ma dàgi wa nònu o boleu gènàngă, de wo ma hiadonika o nuhu gènàngă ma boleu gènàngă i dadiokali o ngöoto ma amoko. De unàngă wo gògère o nuhòka gènàngă, ma o njawa ko moiua, dure ho unàngă dika tèro-tèro wo ma tèngo, de ài tau ma koiwa. De gènàngă i bòto; unàngă gènàngă wo ma niàtoli ài Djouika w'àto ia Djou nàko i gougoungu to himànga de to pòrĕte la ngohi nènàngă ka o Djou de o koano ma ba de ma kuàha de àhi làko ta ruhutòka de ta hĕlènga de àhi tau moi i diàiiλe nènàngòka, la ngohi ka to wòhama dika. De wo ma niàta i pàha gènàngă i diàii'eòka ài tau moi de ma baràng i λòma-òmànga. De una gènàngă ka wo wòhama dika ho wo gògĕre gènàngòka. De kokogènàngă una tèro-tèro wo ma tèngòka de wo ma kira-kira w'àto: a nàko ngohi tèro-tèro to ma tèngòka to gògĕre o nuhu nènàngă, dòne i torou.

De kokogènàngă una wo ma niàtoli, w'àto ia Djou, nàko i gougoungu ngohi nènàngă ka to ngòna ani ba de ani kuàha de àhi niàta nènàngă na tarima, la no hi hidoaka o kawàha de mànga tau-tauòka nènàngă o nuhòka nènàngă, hopajaònàngă i hi dodiauo ngohi. De kokogènàngă unàngă ài kuru-kuru moi, o kuru-kuru gènàngă wa huloko w'àto: kuru-kuru ngohi to ni huloko n'öiki, no mi dòtaka o pàkeàn nènàngă, o bàdju moi de o ngòère moi. Kogènàngă o kuru-kuru gènàngă i öiki i ao o pàkeàn gènàngă de i öiki ia lingeri ami bĕrèra. De ia màkeòka ngoi hiràngă ami bĕrèra gènàngă, de ami kàmpung ma dobikòka de i horĕne i àto, totoroio, o Abongoilio ngoi hiràngă ami tau okiàka ia ika. Am'irànga gènàngă ài ròmànga o Abongoilio. Ika o kuru-kuru gènàngă i hòhe de i tàngiuku o njawa mànga tau ma pòrĕtòka de i horĕuoli: Totoroio o Abongoilio ngoi hiràngă ami tau okiàka ia kaika; ika o tau moi ma pòrĕtòka i tàngiuku de i horĕne: Totoroio o Abongoilio ngoi hiràngă ami tau okiàka ia ika, de ma tau ma dutu i àto: nàko o Abongoilio de ngoi hirànga ma tau de daèna o kàpongo ma dobikòka o wale ma timiuku, de i hòholi ho de i tàngi kagènàngă o wale ma dèkaròka, de i horĕnoli i àto totoroio o Abongoilio ngoi hiràngă ami tau

okiàka ia kaika! De munàngă gènàngă mo ihĕne o kuru-kuru gènàngă i àto: Abongoilio ngoi hiràngă de muna ami tau okiàka ia kaika, de muna gèna mo maràtya ami hininga ma goròna, m'àto: ah, gènàngă nàga o Abongoilio ài kuru-kuru, de muna gènàngă mo ari. Ika i higàlioli i horĕne ma kuru-kuru i àto: Totoroio o Abongoilio ngoi hiràngă ami tau okiàka ia ika, de muna m'àto eh, nàko o Abongoilio de ngoi hiràngă de ngohi nèngòka! De ma kuru-kuru gènàngă i uti, de i hidoaka ami pàkeàn gènàngă de i àto: ngohi nènàngă e to lio, hăbàbu àhi bĕrèra ma gurutika dure. Eh, kuru-kuru wàhiòhi no lio la ho ma iduokàhi! Ma kuru-kuru gènàngă i àto: eh, ngohi to lio dika! Wàhi no lio! Kogènàngă ma kuru-kuru gènàngă i himòtĕke to muna ami dèmo, ho ma kuru-kuru gènàngă ka i gògĕròhi, de i kinitarino de ma kuru-kuru gènàngă i lio ma bĕrèraika de ma Abongoilio ngoi hiràngă gènàngă m'ato: Nàko ia òa de to ni mòtĕke la àh' iràuga o Abongoilio mi ma màke. De ma kuru-kuru gènàngă i àto eh! ngòna gènàngă i àkunua no hi mòtĕke, hĕbàbu ngohi nènàngă ka to hòho! Kokogènàngă muna gèna ka mo ributu mo niki, de ma kuru-kuru gènàngă i àto: nàko gènàngă, abeika h'öiki! Kokogènàngă dika ònàngă i ma djobo. Ma kuru-kuru gènàngă i hòho, munàngă gènàngă mo ma dàgi, hiadono ma nuhu ma dobikòka gènànga ia ika, de ma kuru-kuru gènàngă i àto: abeika, ngòna gènàngă o kiaika no boa? na màke dika to an'iràuga o Abongoilio ài bĕrèra ma gurutika!

De kokogènàngă muna m'àto nàko kokogènàngă kuru-kuru ngòna dika no lio, la na ika, de o Abongoilioika i àto: eh, Abongoilio, bari ngoni hiràngă mo hibĕhèhòngo no mi ngohoiha. Kokogènàngă una w'àto: eh, okiaikaua ho boa! De munàngă gènàngă mi dodamā de ko i w'iwa, de mo ari-ari dika, de hiadono ka mo hònĕnge.

Gènàngă dika ma gurutu.

LVII*a* Dit is het verhaal van de vrouw met haar twee kinderen.

Er was een vrouw, en haar kinderen waren twee. En eens zij en haar kinderen, zij gingen visch voor zich zoeken, stroomopwaarts gaande in de rivier, en zij doodden één baars! Zij doodden die en keerden terug en zij kerfden die baars, (of „sneden hem in stukken") en toen dat klaar was, rookten ze hem. En alzoo maar, de moeder van die kinderen ging naar hun tuin toe, en ze bestelde, zeggende:

indien je broertje huilt om die baars, trek je hem maar het vleesch er af, (89) maar de kuit, ofschoon hij huilt, maar je mag die niet nemen, want die is voor mij. En toen ze weggegaan was, huilde het kind. En zij nam voor hem het vleesch van die baars, maar hij wou het niet, want zijn begeerte was maar de kuit, dus alzoo zijn zuster zeide wel, de kuit van de baars is voor onze moeder, dus, ofschoon je er om huilt, maar ik durf die niet weg te nemen. Maar haar broeder, hij huilde maar, hij wou maar die kuit van de baars hebben, dus kon zijn zuster het niet meer uithouden haar broer te hooren huilen, en dus nam ze vervolgens een naald maar, en ze stak een korreltje uit de kuit van de baars, en ze legde hem dat op zijn tong, en toen pas was hij stil! (hield hij op met huilen). En alzoo maar, hun moeder keerde terug naar hun huis, en ze bevond dat aan de kuit van die baars een korrel ontbrak, en ze zeide: wie heeft gegeten van mijn baarskuit? En de zuster van dat kind (dat die korrel gegeten had) zeide: wel, mijn broertje, hij schreeuwde er maar voortdurend om, dus heb ik voor hem één korreltje genomen. En zij (de moeder) zeide: juist dat, toen ik straks naar den tuin ging, heb ik je besteld, ik zeide: ofschoon je broer er om schreeuwt, maar je mag het hem niet geven, en jullui bent weerspannig, dus heb je maar genomen, maar op dezen dag gaan ik en jullui van elkaar af, want je broer heeft gegeten van mijn baarskuit, dus ik ga heen, ik verwijder me voor goed. (Een dergelijke lichtgeraaktheid over nog minder dan niets, is echt Tobeloreesch, en een der lastigste karaktertrekken van de lieden.) En zoo gebeurde het, dat zij ging heel ver weg, zoodat zij en haar twee kinderen elkaar niet meer ontmoetten tot in alle eeuwigheid. En alzoo zij tweeën, die broeder en die zuster woonden in hun huis, en haar broer (die bleef bij haar) totdat hij groot was, en totdat hij een jongeling geworden was. En haar broeder was een jongeling geworden, toen sprak hij ook tegen zijn zuster, zeggende: (90) onze Moeder maar ze is er nu niet meer, dus ik ook scheid me af van jou en van dit ons huis. En alzoo zijn zuster, die vrouw, zij huilde, tot ze zich over het erf heen en weer rolde. (Een heele gewone manier, om sterke smart te betuigen). En hij zeide: wel, huil niet, maar kook slechts mijn teerkost. Alzoo maar huilde zij niet meer, en zij stond op en kookte zijn teerkost (deze overgang van de grootste smartuitingen tot de gewone verrichtingen alsof er niets gebeurd ware is ook echt Tobeloreesch.) zeven rijstzakjes met rijst, en zijn zeven kippeneieren, en zijn zeven stukjes betelvrucht, en zijn zeven schijfjes

pinangnoot, en kalk, om zeven maal die betel in te soppen en toen het klaar was, vertrok hij, gaande langs het strand, indien het vloed was, (men kan alleen bij eb langs het strand loopen) ging hij door het bosch, en hij kwam tot aan het einde van hun eiland, en hij bezag zich de zee, en hij ontdekte een eiland, dat boven het water uitstak, zoo groot als een kam (dus heel ver weg) en hij zeide: wel, nu dan, op welke wijze kom ik er toe om op dat gindsche eiland te wonen. Alzoo maar overlegde hij bij zichzelven, en daarna bad (wenschte) hij aan den Heer (het Opperwezen), zeggende: Ja Heer, indien werkelijk, 't zij ik voorwaarts ga, of me achterwaarts keer en slechts gij zijt er, en ik ook ben een Koningskind, dan zal ik mijn oogen dicht doen, en als ik ze weer open doe, dan van hier naar dat eiland zal er een droogte getrokken zijn, opdat ik daar langs kan gaan, als over een brug (het mij tot een brug maak) tot aan dat eiland. En alzoo hij ging voor zich die droogte op (zijn wensch was dus verhoord), en als hij tot aan dat eiland gekomen was, werd die droogte weer een deel van de groote zee. En hij woonde op dat eiland, maar niemand woonde daar (nog) op, alleen maar hij (was daar) werkelijk hij alleen, en zijn huis, maar het was er niet. En daarna bad hij weder voor zich tot het Opperwezen, zeggende: ja, Heer, indien werkelijk, 't zij ik voorwaarts ga en ik ga achterwaarts, en ik hier ben slechts de Heer en de Koning zijn onderdaan en zijn volk, dan als ik mijn oogen gesloten heb en ze weer open doe, en mijn huis is opgericht (gemaakt naar boven) hier, en ik heb slechts er in te gaan. En toen hij gebeden had was zijn huis opgericht, en het was vol met goederen; dus hij ging er maar in, en zoo woonde hij daar. En alzoo hij was werkelijk heelemaal alleen, en hij overlegde bij zich, zeggende: indien ik heelemaal alleen op dit eiland woon, dan is het slecht, (niet goed, onaangenaam.) En alzoo hij bad weder voor zich, zeggende: Ja, Heer, indien het werkelijk is dat ik slechts ben Uw onderdaan en Uw volk, hoor (ontvang) dan mijn bede deze, en geef mij volk met huizen hier op dit eiland, opdat zij mij tot makker zijn. En alzoo was er zijn (91) haan (of de vorige bede verhoord werd of niet wordt niet over gesproken), hij beval dien haan, zeggende: haan, ik gelast je te gaan haar te brengen deze kleederen (het blijkt later dat met »haar« zijn zuster bedoeld wordt.) een baadje en een sarong. Alzoo ging die haan en bracht die kleederen, en hij ging, hij zocht haar dorp. En hij ('t onzijdig voornaamwoord is hier natuurlijk overal voor die haan gebruikt,) vond zijn (van dien eilandbewoners) zuster

haar dorp, en aan het eind van haar dorp daar kraaide hij zeggende: „totoroio, Abongoilio ('t eerste woord schijnt 't hanengekraai te moeten nabootsen, 't tweede is de naam van den eilandbewoner) zijn zuster haar huis, welken kant uit? Haar broeders naam was Abongoilio. Verder, die haan, hij vloog en hij ging weer op een tak zitten achter menschen hun huis, en hij kraaide weer: „totoroio” Abongoilio zijn zusters huis, welken kant op! verder, achter een huis ging hij op een tak zitten en hij kraaide: totoroio Abongoilio zijn zuster haar huis, welken kant op? en de eigenaars van het huis zeiden: ('t werkwoord heeft hier den meervoudsvorm) indien Abongoilio en zijn zuster hun (hier staat bepaald foutief het onzijdig bezittelijk ma) huis, dan is het ginds aan het eind van het dorp onder den mangaboom. En hij vloog weer, zoo ging hij zitten boven in den mangaboom, en hij kraaide weer, zeggende: totoroio, Abongoilio zijn zuster haar huis, welken kant uit? En zij, ze hoorde dien haan kraaien, zeggende: Abongoilio zijn zuster haar huis, welken kant uit (eigenlijk staat er: welken kant gaan ze uit naar het huis), en zij gevoelde in haar binnenste, zeggende: hé, daar is Abongoilio zijn haan, en zij die, ze weende. Verder, het herhaalde zich (of „hij herhaalde het”) hij kraaide, die haan, hij zeide: „totoroio, Abongoilio, zijn zuster haar huis welken kant uit? en zij zeide wel indien ('t betreft) de zuster van Abongoilio, dan ben ik het. Die haan daalde af, en hij gaf haar de kleederen en hij zeide: ik deze keer maar terug, want mijn dorp is heel ver weg. Wel haan! (zeide zij) keer nog niet terug, laten wij eerst slapen gaan. Die haan zeide, wel, ik keer maar terug. Keer nog niet terug (zeide zij). Alzoo die haan hij volgde haar zeggen, dus die haan, hij bleef ook nog maar, en den volgenden morgen, en die haan keerde terug naar zijn dorp, en die Abongoilio zijn zuster zeide: indien het goed is dan volg ik je, opdat we ontmoeten mijn broer Abongoilio. En die haan zeide: wel, gij 't kan niet dat gij mij volgt, want ik vlieg maar. Alzoo zij ging maar te keer, om mee te gaan en die haan zeide: als het zoo is, welaan, we gaan maar! Alzoo maar, zijlieden vertrokken. De haan die vloog, en zij liep, (wandelde, stapte) naar de punt van dat eiland, en de haan zeide: welaan, gij, hoe zult gij er komen (langs wat weg?) Kijk maar je broer, Abongoilio zijn dorp is ver weg. En alzoo zeide zij: indien het alzoo is, haan, keer gij dan maar terug, en, als je er bent, dan komt Abongoilio me halen. En daarna die haan is weggevlogen tot naar zijn dorp. En die haan zeide tot Abongoilio:

wel Abongoilio, je zuster heeft me besteld dat gij haar van het land haalt. Aldus hij zeide, wel er is geen enkele weg om hier te komen (het geeft geen middel). En zij die, zij wachtte maar op hem en hij was er niet, en ze weende, weende maar, totdat ze gestorven is.

Tot zoover is het maar!

LVIII. Mawea. O totoade moi nènàngă.

De o njawa mo ma tèngo de ami ngòhaka o ngoheka ia hinòto.

Nàga o njawa mo ma tàngo de ami ngòhaka o bori ngoheka. Ma moiuku de mànga ajo gènàngă ami hiha mo tàkŏro, de mo bau to ngomi riaka ami bòngŏno. De mo bauino, de mo tàkŏro gènàngă ma hiha, de mo tàkŏro i bòto, ma bòngŏno gèna màng'ajo mo gògonòka, ma ònàngă ia màkeua ma gògŏno. De gènàngă i bòto màng'ajo gènàngă mo hònĕngòka. Dàdi ka de mo hònĕngòka ngomi riaka gènàngă ma gàhoko ami bòngŏno m'àto: àhi bòngŏno ni ja haino, de òna i àto: eh! oa! ngomi nènàngă mi hiorikua ani bòngŏno, hăbàbu kàharuŏno ngohi ajo ma gògòno ma ngomi mi ja màkeua, ma muna m'àto: ni ja haino dika, i tàiti ni ja lingiri. Ma òna gèna i àto: ho gènàngĕ dòne ka o kiaika mi ja lingiri, hăbàbu mia ajo mo hònĕngòka. De muna m'àto: i tàiti ni ja lingiri! De kokogènàngă mo hòne-hònĕnge gèna ngomi òra o riaka m'àto: hei, dòdoto, abeika, no gogògĕre, la náng'ajo to mi niki o horogaika, to leha nànga oa ami bòngŏno gènàngă dòne o kiàka ia ika de o kiàka ma gògŏnika. De kokogènànga munàngă mo ma djobo, mo mi lingiri ngomi ajo, ho de moi o kàmo-kàmoro i tuboije ami himàngòka, mo hidòtoino ho i tobikòka, de gènàngika mo ma boàka. De ika mo ahoko ajo u! o ngo oa ami bòngŏno o kiàka na haika. De kogènàngă ma kàmo-kàmoro i tuboije ami himàngòka, ma òto ho ma hibitòka, gènàngika mo ma boàka, de mo àhoko: ajo u! o ngo oa ami bòngŏno o kiàka na haika, de muna gènàngă mo haluhua, hăbàbu muna gènàngă nàga o horoga ma goronàka. Ika, ma kàmo-kàmoro i tuboije ami himàngòka de mo àhoko: ajo u! o ngo oa ami bòngŏno o kiàka na haika? De ngomi ajo gènàngă mo haluhu ho hihiri i tèmo, m'àto, nàga-nàga, nàko nia oa ami bòngŏno o bole ma goàka ta gògŏnika! Ika, ma ngòhaka gènàngă mo àhoko: ajo u! o ngo oa ami bòngŏno o kiàka, na haika, de kokogènàngă munàngă mo ma hiadono o horogaika, de ngomi ajo mo mi màke de m'àto: hiòko! ngòhaka, na ino

òkia no huha ho hiadono na ino nènàngă, o tòkata ma ngiino? De ma ngòhaka gènàngă m'àto eh, ajo, hĕbàbu ngoni riaka mo mi ngamo, hĕbàbu ami bòngŏno na hihàngòka, dàdi nènàngă ta ino to ni leha o kiàka na haika. De muna m'àto, dòka o bole ma timiòka ta gògŏnika. De muna gènàngă mo mi noàka o boruauku. De ma tòkata i boaino de i àto: nàga o Toginitaròka mànga bounu. De muna m'àto: ko moiua o Toginitarà nèngòka ta pàkeino ngohi. De kokogènàngă ma tòkata gènàngă i liòka, de ngomi òra gènàngă mo mi ba ho mo hupu de o borua gènàngă. De mo mi huloko mo lio ngomi òra gènàngă. De ngomi ajo mo mi hidoaka o tataleo moi. O tataleo gènàngă o boriri. De mo lioino de m'àto ani bòngŏno èna nèna oa! De munàngă ma λèòka. De komahutuani màng' oa gènàngă, ma tòhiki de ma tòmàka mànga boriri. De ma ngòhaka gènàngă io ari, hăbàbu io hininga de io dòra mànga boriri gènàngă. De kokogènàngă dika ma boriri ma gògo moi i tihauku, de ia dàtomo ho i wàngo, de ma ròĕhe moi gènàngă, o bèhi duru ma amoko de ma djàga gènàngă, i dàdi o kuăma, de ma hòka i dàdi o bàdju de o ngòĕre. De ma huri gènàngă i dàdi o tiwi, dàdi o ria-dòdoto ia hinòto gènàngă io dàdi o kaja ma njawa, de i tedèkanua, o gòta gènàngă i ruba, de ma dèkara gènàngă i tubuku o bĕrèra o Tarinateuku, de ma goa gènàngă ka nènàngòkadau. Dàdi ma goa gènàngă o Tobèloho. Dàdi o Tobèlo nènàngă i kajaua, hăbàbu ma gòta ma goa gènàngăō nènàngòkadau. De o bĕrèra o Terinate gènàngă i kaja, hăbàbu o gòta gènàngă i ruba, ma dèkara gènànguku.

Gènàngă dika ma gurutika.

LVIII*a*. Van een vrouw en haar twee dochters. (92)

Er was eens een vrouw, en haar kinderen waren beide meisjes. Eens gebeurde het, dat hun moeder klopte haar schaamgordel (deze wordt uitsluitend door mannen gebruikt, dus het "haar" moet niet worden opgevat, alsof het voor eigen gebruik was,) en ze leende haar oudere zuster haar klopper. En ze leende die, en ze klopte die schaamgordel, en toen het kloppen klaar (afgeloopen) was, die klopper bergde hun moeder weg, maar zij (die kinderen) zij vonden niet de bergplaats (de verberging ervan). En na die dingen hun moeder die stierf. Zoo werd het toen ze gestorven was (dat) haar oudere zuster hen vroeg (om) haar klopper, zeggende: geef mijn klopper hier, en zij zeiden: wel tante, wij weten niet je klopper

(waar die is) want onlangs mijn moeder ('t woord staat in 't enkelvoud) ze borg (die) weg, maar wij vonden (zagen) het niet, maar zij zeide: geef jullui slechts hier, heel gauw zoek jullui hem. Maar zij (die) zeiden: tot dat doel dan, waar zullen we zoeken, want onze moeder is dood! En zij zeide: heel gauw zoek jullui hem. En alzoo de gestorvene vrouw haar oudste dochter zeide: wel jongere, komaan, gij blijft, en ik volg onze moeder naar den hemel (onder dit woord moet alleen verstaan worden: gene zijde des grafs) ik vraag (aangaande) onze tante haar klopper, waarheen die toch is, en waar ze die heeft opgeborgen. En alzoo, zij vertrok, zij zocht haar moeder, zoo eens ook een wolk schoot voor haar omhoog, zij hakte daarin met haar hand, zoodat hij brak, en daarlangs (door de gebroken wolk) kwam zij. En verder riep ze: moeder, (vrouw) tante haar klopper waarheen heb je die gebracht? En zoo die wolk hij schoot op voor haar, zij hakte alsof zij trapte, ('t kan ook zijn dat ze met haar voeten hakkende beweging maakte) daarheen kwam ze en ze riep: moeder (vrouw) tante haar klopper waarheen heb je die gebracht? en zij (de moeder) antwoordde niet, want ze was in den hemel. Verder die wolk schoot voor haar op, en zij riep: moeder, (vrouw) tante haar klopper, waarheen hebt ge die gebracht? En haar moeder die antwoordde, alsof een mug sprak, zeggende: hij is er, hij is er, indien het jullui tante haar klopper is, aan de voet van den pisang, heb ik hem verborgen. Verder dat kind riep: moeder, (vrouw) tante haar klopper waarheen heb je die gebracht, en alzoo had zij den hemel bereikt, en haar moeder ontdekte haar en zeide: helaas, kind, je komt hier, wat heb je voor moeite zoo totdat (je zelfs) hier komt in deze plaats van weerwolven? En dat kind zeide: wel moeder, omdat je oudere zuster tegen ons opspeelt want haar klopper hebt gij weggemaakt, dus nu kom ik hier (opdat) ik je vroeg: waarheen hebt gij die gebracht? En zij zeide: gindsch onder de pisang heb ik die geborgen. En zij (de moeder) deed haar (de dochter) in een kist. En die weerwolf kwam daar, en zeide: hier is de lucht van lichtmenschen. En zij zeide: niet een lichtmensch heb ik voor me gebruikt hier. En alzoo de weerwolf keerde terug, en zij deed haar kist open, zoodat ze uit die kist kwam. En zij gelastte haar terug te keeren. (aan haar kind). En haar moeder gaf haar een vogel. Die vogel was een (93) loeri. En zij keerde terug en zeide: je klopper is alhier, tante! En zij haalde die. En straks hun tante die stal en doodde hun loeri. En die kinderen weenden, want ze dachten aan,

en ze hadden medelijden met hun loeri. En alzoo maaar van die loeri zijn veeren, was een gevallen, en zij plantten hem, (94) dus hij groeide, en zijn stam die was een heel groot ijzer, en de takken ervan werden lansen en de bladen dat werden sarongs en baadjes. En de bloemen dat werd geld, dus die gezusters zij beiden werden rijke lieden, en niet lang daarna, viel die boom om, en zijn top viel in het dorp (stad) Ternate, en het worteleind slechts hier naar beneden. Dus dat worteleind zijn hier de Tobeloreezen. Dus het werd dat Tobelo niet rijk was, want de boom zijn worteleind (was) hier beneden. En de stad Ternate is rijk, want die boom viel met het topeind daar neer.

Aldus maar de lengte.

LIX. Mawea. O Totoade moi nènàngă.

De o njawa mo ma tèngo m'öiki mo tungŏno.

Nàga o njawa mo ma tèngo m'öiki mo tungŏno, ma hăbàbu muna ma laràug ami palòla o utu moi. De ami ngòhaka o nauru wo ma tèngo wa pàgĕlòka o gàhumu moi. Dàdi gènàngă m'öiki mo tungŏno. De kokogènàngă dika muna hiadono ka mo hònĕnge ko mo liookaua. De muna m'öiki ho hiadono m'adono o bĕrèra Boi, ma njawa ma ko moiua. De muna: oh! nènàngă to tyaràkia, àhi tau ma koiwa! De muna gènàngă m'àto abeika to hitàili to ma niàta ma Djouika. De kokogènàngă muna mo ma niàta, de i pàha, ami tau moi o gitaòauku i dideuku. De kokogènàngă muna mo gògĕre gènàngă. Nàko o hidaloko dàkuku i mi hihàiluku dau ami bĕrèra ma dobikòka, nàko o hidaloko daukiλe, dàku ami bĕrèra ma dobikòka i mi hihàiliλe. Ma nàko o hidaloko koiwa ami tau gènàngă i dideuku ami ngòhaka ài tau ma λòkuije. Ma ami ngòhaka gènàngă wo mi màkeua, munàngă de ami tau. Na muna ka mi màke, dàdi nàko ma ngòhaka gènàngă w'öiki wo ule-uleòka, de wa màkeino o inomo de o pàkeàng ài tauòka, gènàngă munàngòka mi ike; nàko de wo ule-ule la wo boaino de wa màke, de w'àto: eh! o nàgòna gènàngă i hi dòtakino o inomo de o pàkeàng nènàngă. De ma moiuku de wo ma iduòka, de wo nànĕre, kokonènàngă una wa màke o njawa moi io boaino de i àto: o pàkeàng de o inomo gènàngă bukàn okianàga i ni ike, melàinkan gènàngă ngoni ajo mo ni ike o homoaino.

Gènàngă dika ma gurutu.

LIX*a*. Van een vrouw, die wegging voor goed.

Er was eens een vrouw (die) vertrok voor goed, maar omdat zij verboden (had) (om van te eten) haar palola bananen een tros (zij wilde die voor zich alleen behouden). En haar eene zoon had (er van) geplukt een vrucht (stuk). Dus daarom vertrok zij voor goed. En alzoo maar, totdat zij stierf (dus nooit!) keerde zij niet meer terug. En zij ging zoo, totdat ze kwam (aan) de kampong Boi, de menschen er van (van dat dorp) maar niet een (er was geen mensch in dat dorp, dus was het wellicht alleen maar een plaats die zoo heette.) En zij (zeide) wel, hoe heb ik het nu, mijn huis maar het is er niet! (ik heb zelfs geen huis). En zij zeide, welaan, ik probeer (het) ik bid (wensch) tot den Heer. En alzoo zij wenschte (bad) en (toen) het was afgeloopen (het bidden) (95) hing een huis voor haar aan het uitspansel. En alzoo zij woonde daar (in dat huis). Indien de Zuiderwind woei, hij (de wind) woei haar naar het beneden (Noorder gedeelte) van haar dorp, (en) indien de Noorderwind (woei) woei hij haar naar het boven (Zuidergedeelte) van den kampong. Maar indien er geen wind was, (dan) hing haar huis boven het huis van haar zoon. (Zij had dus maar een zoon.) Maar haar kind zag haar niet, haar en haar huis. Maar zij zag hem slechts, dus, indien dat kind ging spelen, en hij vond (thuis gekomen) eten en kleeren, dan zij gaf het hem (had het hem gegeven.) Indien hij speelde en terugkeerde, en hij zag het (dat eten en die kleeren) en (dan) zeide hij: wel, wie heeft mij gebracht dat eten en die kleeren. En eens, en hij was ingeslapen (hij had zich neergelegd) en hij droomde, en hij zag een wezen komen (bij hem) en het zeide: ('t onzijdige is gebruikt, dus 't was geen mensch, maar een gestorvene) die kleeren en dat eten, dat (wordt) u niet door 't een of ander gegeven, alleen slechts uw moeder geeft u dat van andere (plaatsen) hier naar toe.

LX. Mawea. O Totoade moi nènàngă.

De o ngòhaka ia hinòto i öiki io tungŏno.

Nàga o ngòhaka ia hinòto i öiki io tungŏno de mànga bilaono o igono i ma bèlaka. De i öiki nàga mànga gurutika, deònàngă io gogògĕre o kiàkaua, de ònàngă i ma tèmo i àto: eh, nènàngă ngòne o kiàka ho gogògĕre. De kokogènàngă dika ài riaka w'àto

eh, no ma riridi dika. Hăbàbu ngòne nėnàngă o tòkata ma ngiòka. De kokogėnàngă ài riaka w'àto ani làko na ruhutòka la ho niàta ma Djouika. De kokogėnàngă mànga làko ia bori ruhutòka, de i ma niàta i àto ia Djou, nàko i gougoungu ngomi nėnàngă o Djou de o koano ma ba, de mia làko mi ja ruhutòka de mi ja hĕlėnga de mia tau moi i diàiiλe ma liàte de ma momanarama màta-màta ka ò guràtγi de o halàka! De i ma niàta i bòto de i goungu mànga tau moi i diàiiλe gėnàngă, hoònàngă gėnàngă, i hioriki ka io wòhama. Ma ma tauòka gėnàngă koiwa ma baràng-baràng, duga-duga o tiwi, o guràtγi de o halàka, de mànga dia i ma lèko ma dòto o guràtγi de ma òtini o halàka. De mànga tuba i ma lèko ka o bori guràtγi màta-màta, de mànga höinàpăna i ma lèko ma bèhi o itàng de ma gòta gėnàngă o folori. De kokogėnàngă o njawa io hinòto gėnàngă io dàdi o kaja ma njawa, hiadono o njawa mànga ngoe ia ino io gàhoko o tiwi, de ònàngă gėnàngă ka io hidoaka de io dòraua.

Gėnàngă dika ma gurutu.

LX*a*. Van de twee kinderen die voor goed weggingen.

Er waren twee kinderen, die voor goed weggingen (wegliepen) en hun teerkost (was) een stukje kĕlapa. En zij gingen (tot) hun weg heel ver was, en zijlieden woonden (verbleven) nergens, en zijlieden spraken tot elkander, zeggende: wel, wij waar (zullen) wij wonen? En alzoo maar zijn oudere (broeder) ('t waren dus twee broeders) zeide wel, houd je slechts stil, want wij (zijn) hier op een booze geestenplaats. En alzoo zijn oudere (broeder) zeide (tot hem) doe je oogen dicht, opdat wij bidden tot den Heer. En alzoo sloten ze beiden hun oogen, en zij baden, zeggende: ja, Heer, indien het werkelijk (is) (dat) wij hier (zijn) de Heer en de Koning hun onderdanen, dan onze oogen (zullen) wij sluiten, en (als we ze weer) opendoen, dan (moet er zijn) een huis voor ons opgebouwd, de palen en de benoodigdheden ervan, allemaal slechts van goud en zilver! En (toen) ze gebeden hadden, (was) er werkelijk een huis voor hen daar opgebouwd, dus zijlieden zij wisten slechts (er) er in te gaan. Maar in huis was geen huisraad, alleen maar geld en goud en zilver, en voor elk een kapmes, de snede ervan (was) goud en het heft er van (was) zilver. En voor elk een lans, beide alles goud, en voor elk (was) er een geweer, het ijzer er van (was) edelgesteenten

(men weet niet wat onder de woorden „itang of „folori” te verstaan is, alleen wat heel kostbaars, nog duurder dan goud) en het hout (de kolf) was edelgesteente. En alzoo die twee menschen werden rijke menschen, zoodat veel menschen kwamen (tot hen) zij vroegen (hen) om geld, en zijlieden gaven het maar, en zij spaarden (ontzagen) het niet. (Echt Tobeloreesch, van eene rijke mag elk vragen, vooral ook van een Hollander, die, volgens meening, vreeselijk rijk is).

LXI. Mawea. O Totoade moi nènàngă.

De o njawa ia ruànge o ngòhaka, màng' ajo de mànga àma io hònĕngòka.

Ma moiuku de o ngòhaka o ngoheka gènàngă, am' irànga wo mi huloko m'öiki mo hiònoko o àkĕre. Ma àkere ma ngi gènàngă mo gao o karàdja moi. De muna gènàngă m'öiki mo hiònoko ma àkĕre o hutu-hutu. De muna gènàngă mo hiònoko ami ngi o karàdja, ho ka mo lio ma poaua, hăbàbu ka i uihòka, de i bòto ma karàdja gènàngă ka ma maλàika, ma tònouku ma àkĕròka. De muna gènàngă mo ma liòka mànga tauika. De ma ika de mànga baràng o guràtγi de o itàng de o folori ka ma hahawo o ilàng-gumilàng o dàngiròka ia kĕlèngauku, òna bari ko ia iwa, ma tobbòte o njawa ma homoa ia tòhikòka. De gènàngă i bòto mànga rio ma lingiri, de ma màke gènàngika io boàka. De muna gènàngă ma nònu mànga rio gènàngă. O ngàiri moi ho ma utuiha i öikòka. De ma iha ma ngàiri ma utuòka gènàngă, gènàngòka dika de ma màkeòkaua mànga rio, duga-duga gènàngòka de ma ngoe duru o njawa mànga rio. De mo àhoko m' àto: Djangàilupa u! no hi dòraua, ho no hi dogu maλàika, ka to ma tèngòka! Muna gènàngă de mo ari de mo àhoko, de ika ka de i bòto mo àhokoli: Djangàilupa u! no hi damaàhi! De i bòto muna mo ma lega, de ma màke ka mànga gurumini. De kokogènàngă muna ma milu. De ma màke mànga tau o gitaòauku i dideuku, de ma njawa o papuàka ia hinòto. De ka ònàngă ma gia-birànga. De utuli ka o boriri. De muna gènàngă ka ami hininga i huha, de gènàngă hàngoli ka mo ari hiadono ami kòngo i dàdi o auĕnu. De mo ihĕne o arabàbu de o bàngiheli gènàngă, ma màkeua ma njawa de o bàngiheli gènàngă. De mo arioli m'àto: hio-hio! Kokonènàngòka, de ngohi ajo de àhi àma de ngohi riaka de àh'irànga ko ta màkeokaua, de ka to ma tèngo-

okàhi de koàho ka to hònĕngòka. De gènàngòka de mo ma hininga, de o gugugia moi mo ma hitamunòka ami bionòka, de mo ma niàta ma Djou Làhatàlaika m'àto: Ja Djou nàko ho i gougoungu to himànga de to pòrĕte, o alam ma libuku iata, o wànge i boa de i tumunu to ihĕne ma ngàdje ngàdje, ka ngòna Djou Làhatàla no diài màta-màta, de to ma ruhutòka de ta hĕlèngaije, de ta màke o kàpa moi i tàpu o gàhiòka, de ma njawa ka o njawa ia òa-òa dika, la to harĕne gènàngòka. De mo harĕnòko de ma kàpa gènàngă i mi hihidĕtòka.

Gènàngă dika ma gurutu.

LXI*a*. Van drie menschen, (die) kinderen (waren) wier Vader en wier Moeder gestorven waren.

't Gebeurde eens (dat) dat meisje **(96)** haar broeder haar gelastte (dat) ze (moest) gaan water scheppen. Het watervat nam ze mee, (dat was) een mand. En zij ging, ze schepte water in het donker. En zij schepte haar vat, (die) mand, dus keerde ze maar terug, (omdat) ze er niet toe in staat was, want het (water) liep er maar uit (lekte maar) en vervolgens liet ze die mand maar achter, zij stopte die onder het water. En zij keerde terug naar hun huis. En komende, was toen hun goed, goud en edelgesteenten en juweelen, slechts het omhulsel (bekleedsel) (n.l.) een lange mantel hadden zij op de slaapbank gelegd (de bedoeling schijnt te wezen, dat die kostbaarheden in dat kleedingstuk verborgen, bewaard bleven en dat nu de kostbaarheden verdwenen waren, en alleen 't kleedingstuk daar maar neer gegooid was) zijlieden (de broeders) waren er niet, (dus) zij zeide: zekerlijk hebben andere lieden het gestolen. En vervolgens zocht ze naar hun voetsporen, en zij vond (dat) ze daarlangs gegaan waren. En zij volgde (in) hun voetsporen. Een riviertje (was daar) dus naar de landkant naar de bron waren ze gegaan. En zij ging landwaarts tot de bron van dat riviertje; aldaar slechts vond ze hun voetsporen niet meer, (kon ze die niet meer onderscheiden) slechts (vond ze) aldaar heel veel voetstappen van menschen. En zij riep, zeggende: Djangailupa, heb je geen medelijden met mij dus (dat) je me achterlaat heel alleen? Zij weende en zij riep en verder maar weer zij riep weer: Djangailupa, wacht nog me! En vervolgens keek ze om zich heen, en ze zag (vond) hun schaduwen. En aldus staarde ze naar boven (door haar hand als door

een kijker). En ze ontdekte hun huis, opgehangen aan het uitspansel, en zijn bewoners (dat waren) twee Papoea's. En dat (waren) de gebroeders. En nog een beetje (en zij ontdekte) een loeri. (die zin is niet duidelijk. 't Schijnt dat ze met haar broeders nog een loeri in het huis zag). En zij was maar bedroefd, en toen (zij dat zag) begon ze nog zooveel te meer te weenen, totdat (zoodat) haar tranen bloed werden. En zij hoorde een viool en een fluit daar, (maar) zij zag geen mensch (die bespeelde) die fluit. En zij weende weer en zeide: och! och! nu (ben ik) alhier, en mijn moeder en mijn vader en mijn oudere (zuster) en mijn broeders vind (zie) ik maar niet meer, en ik ben maar alleen nog, en 't is beter, dat ik maar sterf. En toen dacht ze na, en ze legde (bedekte) een rood zakdoekje over haar gezicht, en ze bad tot God, zeggende: Ja, Heer, indien het werkelijk zoo is, (of) ik voorwaarts ga (of dat) ik achterwaarts ga, (aan) de vier hoeken der wereld, (waar) de zon opgaat en (waar) zij ondergaat, ik hoorde het verhaal er van (dat) slechts gij Heer, het alles gemaakt hebt, (dan indien) ik mijn oogen sluit en ik ze weer open doe, en ik (zal dan) uitgaan naar het strand, en ik (zal daar) vinden een schip geankerd in zee, en de menschen er van (zullen zijn) alleen maar goede menschen, opdat ik daar aan boord ga. En zij is aan boord gegaan, en dat schip is met haar weggezeild. (Het was dus alles gebeurd, zooals zij het zich gewenscht of gebeden had.)

Dit slechts is de lengte er van.

LXII. Mawea. O Totoade moi nènàngă.

De o njawa mo ma téngo de ami ngòhaka o nauru moi.

O wànge moiuku de o ngòheka de ami ngòhaka gènànga i öiki i ma lingiri o inomo, de ia màke o tiwi o guràtyi moi, ho o mède ma noboani ma amoko; ma dumuleòka de ia màkeino o tiwi gènàngă, de ami ngòhaka gènàngă w'àto: ajo na haino la to ma higógule. De muna m'àto: eh, uha dòne i hihànga, ho de unàngă ma ngòhaka gènàngă wo ari, ma hăbàbu o tiwi gènàngă w'àto: wo ma higogule, de ngoi ajo m'òluku.

De i bòto ngoi ajo gènàngă mi hiλaru o kuru-kuru o guràtyi, ma λòu ma ka o guràtyi, ma gògo ma ka o guràtyi, ma pea ma ka o guràtyi, ma hohorĕne ma ka o guràtyi. De hao o ngòhaka gènàngă wo ariokaua. De komahutiani ngoi ajo gènàngă mo hònĕn-

gòka, de ami tiwi o guràtyi gènàngă, ami ngòhaka wa pàke, ka hiado-adonika

De i tĕdèkanua unàngoli wo hònĕnge; de wo hònĕnge, ài kuru-kuru o guràtyi gènàngă wa tòmàka, de ài tiwi o guràtyi gènàngă wa aoòka o horogaika. Ài kuru-kŭru gènàngă wa tòma, ma gènàngō o horogaika i hikaika, hopaja una de ài kuru-kuru gènàngă i ma màkeoli o horoga ma goròna.

Gènàngă dika ma gurutu.

LXIIa. Van de vrouw met haar zoon.

Eens op een dag (gebeurde het) dat de vrouw en haar kind gingen om eten te zoeken, en zij vonden een gouden munt, zoo groot als de volle maan. 't Was in de tuin dat zij die munt vonden, en haar kind zeide: Moeder, geef het hier, opdat ik het voor mij (als) speelgoed gebruik. En zij zeide, wel neen, dan (raakt) het weg, dus toen huilde dat kind, maar (het was) omdat hij zeide (omtrent) die munt hij (wou) die gebruiken als speelgoed, en zijn Moeder weigerde dat. En vervolgens troostte hem zijn Moeder (daarover door hem te geven) een gouden haan, zijn pooten maar (ze waren) van goud, zijn vederen maar (ze waren) van goud, zijn staart maar (die was) van goud, zijn kam, maar (die was) van goud. En toen pas huilde dat kind niet meer. En niet lang (daarna) stierf zijn Moeder, en die gouden munt van haar gebruikte haar zoon tot in eeuwigheid. En niet lang daarna stierf hij ook, en (toen) hij (zou) sterven doodde hij die gouden haan van hem, en die gouden munt van hem bracht hij naar den hemel (doodenplaats). (97) Zijn haan doodde hij, maar dat (was) ook, (opdat) hij naar den hemel zou gaan, opdat hij en zijn kip elkaar weer zouden vinden in den hemel.

LXIII. Pediwang.

O Totoade o Kòboika.

Ia ruàngeòka, màng' ajo de màng' àma io hònĕngòka; ma ngòhaka ia ruàngeòka, ma dòdoto w'öiki wo tudu-tuduku, w' àmonua, kokogènàngă ka wo ma lioino; o inomo ko ui hi gògonua, ngohi o nauŏko to na lingiri de ko 't àmonua, de i àto: iti ngòna na hàkài o pine, mi gògonua o bòhokika; wo tulumutu mànga uru

ma waƛe; kokonènàngă de koàho to ma djobòka, mànga gagao i toron, wo ma hohininga de koàho ài njino w'àiki, de wo hupuòko o bobarĕnòko de wo totàngo, de wa liăra o kòbo moi, wa liăriha de w'àto wa òto, i àto toa uha no hi tòma, la òkia ma ròmànga no huha, ngaro ka no hi àhoko ti ni wàho; ènàngă ni hi ao ia torou; to ma djobo, i àto a èke n'öiki dika, mi ni hidodòaua, n' öiki de n'öiki dika! Ài ngòĕre ka wo ma hinikutu de wo ma djobòka, wo hupuòko o dowòngiòko de w' àhoko w'àto: toa kòbo! de i boaino, de gènàngòka de i wi tèmo i àto: no harĕne, i àto to ni ngòtaka ma humu ma djadjàga ami ngòranòko. De i wi higuti de mi màke, de m'àto: ài alèlè! àhi danòngo: n'ado-adonua de n'adouo nènàngino, no huha òkia de no kurànga òkia? De unàngă w'àto: to huha de to kuràng' òkiaua ngohi hiràngă ia hinòto hi ao ia torou. Gènàngòka de mi hàkài o pine o nauŏko o hinànga. Wo wòhamika dika o tau ma gòranàka, de i tebini i ƛöiki .io diài o dowòra. Wo ma òhiki de i bòto de wo lio de wi tèmo o gàbi ma bòro i àto: ngohi to ni mòtĕke ngòna; gènàngòka de ma gàbi ma bòro ma ma duniaino de mo ma wuhi-wuhi; de i mi màke o dowòra io popahàgi, i wi huloko o tònaka ma kokakàhaiha, i wi huloko o bira o àkĕme wa ƛè, de wo ma hitài, de wi tèmo o manuru ma bòro moi, ngohi to ni mòtĕke ngòna; de gènàngòka, de wo ma liòka, ma manuru ma bòro wa hauino ài tuăòka, de w'öiki dika. O ngèkomo ma gòronàka w'aoòka de io tūhu de ma kòana wo ihĕne de i àto wo hònĕngòka, w'àto: mi ni ngohoiha, la to ma hekata ngohi. Ma djogugu w'àto, wàhiòhi, o njawa mànga dosaoàhi, ko wa hònĕngua, de kàngano w'öi-öiki gèna dina wo boaòkòka, de ka wo gila-gila dài ma kòanòko w'ao ma bira. De wo lioiha de wo ma òhiki, de wo lioino mànga tauòka; ia hidiàiukuòka, w'àto: o hidòku moi na tingakika, ma tuăòka w'àikuku ma manuru, de ma gàbi i ma duniaino, de ka ngoi hekata i ma rihimànga de muna; bòtino i-ƛ'òƛomòka, wi hulokoli ma kòana o igono wo doa, de o ngawa-ngawaiƛe i tikiƛe de ma hòhoko o ratuhu moi, de ka wo higuti, de ma igono ma dèkaròka o àili, o òhungu o oànga, hĕgàla biha màta-màta, w'àto la i wi gòli i wi ƛòtaka la wo hònĕnge, la ngoi hekata wa hekata. Ài ali-ali o àili wo ma honònga wo ike, o òhungu wa màke, ài ali-ali wo ike ma honòngali, iti maro ma ròmànga o aewani biha-biha màta-màta wa ike ài pàke-pàke màta-màta; gènàngòka de o igono ma hobiino i tèmo: i ƛ'àto: ngohi to ni mòtĕke ngòna, de o dotòrĕke moioli, de ma kòana w'àto: ni mi ngohoiha ngoi hekata la ngohi to ma

hekata. Ma djogugu w'àto: wàhiòhi, o njawa màng' àdjàliuàhi, ka λo hònĕnguàhi, koàhiòhi, de wo utiuku, de wo tòtaka ma igono ma kòanika; wo lioino, de wo ma òhiki, de wa ino, i λa hidiàiukuòka ka wo gila-gila w'òλomo, de ngoi èλeika wo mi tèmo w'àto o hidòku moi no ma tingaka, de ài tuāiλe wa hàngàini, de ka ngoi hekata dika; ngoi hekata màta-màta ja ruànge; I bòto gèna de ma jarĕh'inoli ma kòana w'àto ti huloko dòku dài o gàhi ma wòtitòko, okiaua wo hi hilawana, nàko ngohi ti huloko de, dòne ngoi hekata ta binàha, to ma hekata; de gènàngòka ma kòana wi huloko; de gènàngòkadau, ma kòbo w'àhoko, ia ino, de wo harĕne, w'öiki, o àkĕre wo hiònoko, i ngàdji-ngàdji gènàngă, de m'àkere i djàga hinòtòko, o hĕlèhuku moi o nirakuku, o hĕlèhuku moi o gubadiuku; o nirakuku, o gàbi ma bòro, o gubadiuku o manuru ma bòro, o gòràngoto de o dodòma o wàλe i higumaλaua ka i ma òλomo. Kogènàngă ho wi huloko la w'àto wo hònĕnge unàngă, la ngoi hekata wo ma λè; w'àto djou ani àkĕre nèna ta kĕlèngauku, de ka iλe ngàdji-ngàdji o hĕlèhukuòka; wa kĕlèngauku de wo lio, de wo ma hiadono àí tauika, de w'öiki wo ma òhiki, de wo lioino, i λ'òλomo, de w'àto o hidòku hinòto no ma tingaka, de ài tuāiλe wa hàngàini, de o gàbi ma bòro moi, de o manuru ma bòro moi, de wa kĕlèngauku de ka ngoi hekata, de i ma tèke rihimàngino, i λ'òλomo i ma màta-màta. De ngoi hekata ia motòa màta-màta, de ma kòana w'àto: boteani de o gòta ni λè de i λa toòmuino ma gòta, de gèna abehoka o dohae o ngoheka iλo haròngo iλo topòroniλe ko ha gurutiλe ngaro o hohoba ma òtini ho hidoakiλe; de i wi hidoak iλe una gèna λ'àto i wi hohònĕnge, i wi dòfo; daukika ka ài kuruokàhi de wo hibĕhèhòngo w'àto: àhi kuru ni ja toòmu; de ngoi hekata, de ngoi gilaongo ma tèngo, de o àkere utu, o tiba ho pangàik'ani ma gurutu ma oaòka inòngo, de o habàtana o dodupukŏro moi, de o gogĕrèna moi i λa oaòka inòngo; o kokoa ma kĕlèngauku ài kuru de ma tuàgi dé ma àkĕre, mo hikaiha ma iata mo hikaòko ma iata, de wo dàdiòka, de wo momikòka, de i ma liòka mànga tauika: de o dowòra i λo pàko-pàkŏro i λo boboaihakali de ko i λo gila-gilàka, ka io lio ma kòanaòko, de i mi hingàhu i àto: una dina djou w'àto ni djàga-djàga tyaràkia! I λàto ngomiòka i λa òa djou, mi jo djàga, de ma kòana wa tèmo ài kawàhaika w'àto, boteani o gòta ni λè, la ngohioli, to ma hidutuhuku, de ngohi hekata. Gènàngòka de ma kòana wo hònèngòka, de ma djogugu wo huloko, ho i wi hinoa kòana gèna, wi hidodutuhuku wo lio-lioino wo kòanòka hiado-adono.

LXIII*a*. Het verhaal van den zeekoe. (98)

(Ik weet niet of die naam juist is voor den „dujung")

Zij (waren met hun) drieën, hun moeder en hun vader waren gestorven. De jongste van die drie kinderen ging (visch) steken; hij ving niets (het woord „àmono" wordt in 't Kausche gebruikt om „raken", „treffen" aan te duiden, in het Tobelosche beteekent het alleen „heel veel vangen" heel gelukkig zijn op jacht of vischvangst) dus keerde hij maar terug. (Hij zeide tot zijn zusters) gijlieden hebt geen eten voor me bewaard? *Ik* heb voor ons visch gezocht, maar ik ben niet gelukkig geweest! En zij (de zusters) zeiden: er zit niet anders op dan dat gijzelf rijst kookt, wij hebben niets in de pan bewaard. Hij schraapte en verzamelde het afval van hun mond. Aldus dan en (hij zeide bij zich zelf) het is beter dat ik maar wegga, zij verzorgen me niet goed. Hij overlegde dat het beter was dat hij zijn vischlijn nam (van den spijker) en hij ging naar zee, naar de aanlegplaats, en hij gooide de lijn uit, en hij trok een zeekoe op. Hij trok hem op 't land, en zeide dat hij hem hakken zou. (Toen sprak die zeekoe) zeggende: vriend, vermoordt me niet, en wat je dan ook voor moeite hebt, roep me maar, ik ken je! Jelui verzorgt me hier niet goed (zei hij tegen zijn zusters) ik ga weg. Zij zeiden: nu, ga maar weg, wij hebben niets met je uit te staan, ga je, dan ga je maar! Hij bond alleen zijn sarong op, en hij ging weg, hij ging uit naar het strand, en hij riep, zeggende: vriend zeekoe! En hij (de zeekoe) kwam, en alzoo sprak hij tot hem, zeggende: klim op: (daarna) zeide hij, ik zal je brengen voor de deur van de bewaakster van de put. En hij (die zeekoe) zette hem aan land, en zij (de bewaakster van de put) zag hem, en zeide, verbazend, mijn kleinzoon! Je kwam hier niet en nu kom je hier naar toe, wat heb je voor moeite en wat ontbreekt je? En hij zeide: ik heb geen moeite en ik heb niets gebrek (maar) mijn twee zusters zorgen niet goed voor me. Toen kookte ze rijst en visch (en maakte) gebraad. Hij ging het huis maar binnen en 's morgens gingen ze (wie?) ijzerhout maken (hakken). Hij baadde zich en daarna keerde hij terug, en de melattiknop sprak tot hem, zeggende: ik ga met je mee (volg je). Toen heeft zij (de oppasster van de put) met de melattiknop de huwelijksvoorwaarden geregeld. En zij kapte zich, en zij vonden de behakkers van het ijzerhout. Zij stuurden hem naar den drogen grond landwaarts, zij bevalen hem om gestampte rijst te halen. En

hij droeg dat (die rijst) op zijn rug, en een melattiknop zeide: ik volg u. En toen keerde hij terug, en wikkelde die melattiknop in zijn hoofddoek. En hij ging maar, en hij had het al midden op den weg gedragen, toen het onweerde. En de Koning hoorde het en ze zeiden: hij is dood. (Toen) zeide hij (de Koning) breng haar (de vrouw van de held van het verhaal) landwaarts, opdat ik ze me tot vrouw make. De rijksbestuurder zeide: nog niet, een mensch die nog niet gezondigd heeft, sterft nog niet, en straks liep hij daar aan den landkant. Hij (de held des verhaals) kwam tot aan de zee, en hij ging recht door de rijst brengen naar den Koning zeewaarts. En hij keerde terug landwaarts, en hij baadde zich, en keerde terug in hun huis. (Toen) zij (het eten) opdeden, zeide hij: zondert een deel af. En uit die hoofddoek haalde hij de melatti, en de enkele melatti regelde met haar de huwelijksvoorwaarden, en (zij werd) zijn vrouw, zij zat tegenover haar (zijn andere vrouw). En toen zij gegeten hadden, beval de Koning hem weer om kokosnoten te klimmen, en zij, (die kokospalmen) staken omhoog tot in het uitspansel, en (de Koning beval hem) om honderd vruchten naar beneden te brengen. En in de toppen van die kokospalmen waren duizendpooten en wespen en vergiftige spinnen, en allerlei soort giftigs, en (de Koning) hij zeide, opdat zij hem bijten en hem naar beneden gooien opdat hij sterft, en dan trouwde hij zijn vrouwen. Een deel van zijn armbanden gaf hij aan de duizendpooten; de wespen zagen zijn armbanden, en hij gaf weer een deel, ja, aan alles wat maar giftig dier was, gaf hij alles wat hij aan had. Toen sprak de jong uitschietende klapperbloem, zeggende: ik volg u. En weder onweerde het. En de Koning zeide: haal zijn vrouw landwaarts, opdat ik ze me tot vrouw maak. De rijksbestuurder zeide: nog niet (indien) de menschen hun einde er nog niet is, dan sterven ze nog niet, nog niet. En hij (de held) klom af, en bracht de kokosnoten aan den Koning. Hij keerde terug naar zijn huis en hij baadde zich. En hij kwam (toen) zij toegericht hadden, en dadelijk at hij en tot zijn grootmoeder sprak hij, zeggende: zet een deel apart. En hij tastte en haalde iets uit zijn hoofddoek, en het was zijn vrouw. Zijn vrouwen (waren nu) allen te zamen drie. En daarna op den volgenden dag zeide de Koning: ik beveel hem (zend hem) gindsch naar den maalstroom, hij staat mij in niets tegen, maar ik zend hem, opdat ik niet zijn vrouwen verderf, maar ik ze trouw. En toen zond de Koning hem. En toen riep hij die zeekoe, die kwam, en hij ging er op zitten, hij ging

om water te scheppen. Er werd Koran gelezen daar, en er waren twee stroomen, een vierkante flesch rechts, een vierkante flesch links, de rechtsche (bracht) een jasmijnknop, de linksche (bracht) een melattiknop, en een haai en een dodomavisch lieten het vuil niet toe er in te komen, maar aten het op. En alzoo, hij (de Koning) zond hem, en zeide vervolgens, dat hij dood was, en dat hij zich wou halen zijn vrouwen. (Toen) zeide hij (de held) Heer, hier zet ik uw water neer, en het Koran lezen steeg op uit de flesschen. Hij zette ze neer en keerde terug. En hij kwam aan zijn huis en ging zich baden. En hij keerde naar zijn huis terug (en) zij aten, en hij zeide, leg twee portie's apart. En hij trok uit zijn hoofddoek een jasmijnknop en een melattiknop. En hij legde ze neer en (het werden) zijn vrouwen en zij zaten tegen elkander over en zij aten tot het alles op was. En al zijn vrouwen (waren) vijf, en de Koning zeide: haal zoo meteen hout. En zij verzamelden. En zij verzamelden het hout, en toen wel (de Koning zeide) zooals de vrouwen wanneer ze kalkbranden, moeten zij (het hout) opstapelen, tot de hoogte van de stok uit een vischsteker moet het oprijzen. En hij (de Koning) deed hem (de held des verhaals) daar boven op gaan, ja, hij doodde hem, hij rookte hem. Naar beneden kwam alleen maar zijn verkoold overblijfsel (toen dus het hout reeds verbrand was) en hij (de verbrande) zeide: verzamelt mijn verkoolde overblijfselen. En (daar waren) zijn vrouwen en een slavin, en zij (die slavin) bracht water in een kort stukje bamboe, en een breede biezen mat, en een kussen bracht ze. Zijn overblijfsel legde ze op die mat en ze begoot het met water, ze ging viermaal landwaarts en viermaal zeewaarts (om water te halen) en hij was weer beter, en hij stond op en ze keerden terug naar hun huis. En die ijzerhouthakkers gingen weer landwaarts, maar ze gingen niet recht door, maar ze gingen zeewaarts naar den Koning. En men zeide tot hen: de Koning landwaarts zegt: pas goed op hoedanig (het gebeuren zal). Zij zeiden: bij ons passen we goed op heer. En de Koning sprak tot zijn volk zeggende: haalt zoovoort hout, opdat ik me ook verbrand met mijn vrouw. Toen is de Koning gestorven, en de rijksbestuurder gelastte, en zij verhieven hem tot Koning die verbrand was en weer (in het leven) teruggekeerd (en) hij was heel lang Koning.

LXIV. Pediwang.

O Totoade o Kariàngika.

Ma dodihiràka, o ngo Hakiri mihikini, ma kòăna ài humu ma djadjàga, o ngòhaka moi mo ma goriki, de ka o kariànga, de ma kòana ngoi òra ia tumidòka, de ngoi ajo wo mi huloko w'àto: ma kòana ngoi òra o riaka! Ngoi ajo mo mi tèmo m'àto: de o Kariànga de mi òluku, mi òluku ho ka mo lio m'àto: ho kariàngòka de ti òluku, àhi mòkuru ta uleua. De gènàngă ma òko ma kariànga w'àto: ajo: mo mòdekòka, de m'àto: m'òluku, de w'àto: n'öikoli ma riaka i ma dadadu no mi tèmoli. De m'öikoli ma iha de mo tèmo m'àto: nàko i àkunu de o kariànga nia mòkuru ti gàhoko, de m'àto, ho kariàngòka de àhi mòkuru ta uleua, de ka mo lio, ma kòana ngoi òra ia tumidòka ma gèto-gètongo ma tèmo, ma ria-riakika i òluku, ia butànga ma gètòngòka i wi òluku; de ma dòdoto ma kiditiko mo gàhoko ami mòkuru de mo mi λè o mokuru hinòto, ma bidoho hinòto ma bidoho o hulo, ma mòkuru o dipòngo, de àha mo mi èka; gènàngòka de mo lio ma ao o mòkuru de ma bidoho, de ngomi riaka i mi hohèdu i àto: èli dàha, o kariànga de àhi mòkuru ta uleua. Ma òko de i hòhomuku, de wo ma djobòka wa ika de ma kariànga wo hilàketika ami ngòranòka; de i àto: dàha o kariànga de o hilo hiduhukika! I àto nàko nèngòka o hilo la uha no hingàngoika, de i tebiuòka wo lio de i wi titibàko de o gòta ma dobiki, i wi hohelewo, i wi obi-obiri, de o wànge i wi dae-daene! De ma kòana w'öiki w'àto wo hidĕte, de ma kariànga w'àto: ajo ma kòana w'àto wo hidĕte, n'öiki no tèmo ma kòananika, de w'àto: èla! o ngòtiri i homoa. De ma kariànga w'àto: ajo o bilaono no hi diài utu; de ngoi ajo m'àto: eh! ho dòne o bilaono òkia? ma kariànga w'àto: ngohi dòne ah' inomo òkia, o rukiti ma hòka no hi λè! Ma o wànge hinòtoino mo diài ài inomo o tagàhà hinòto ka mo hidinikutuku. Gènàngòka ma kòana wo hidĕte o mède moi de ahao i ma hiadono. De i ma hiadonika de io utiha; de i öikoli de ma kariànga w'àto: ngohi ka nènàngòka to mòtekeokaua. De ma kòana w'àto: ma bĕrèràka ō de h'öiki de ngohi to ni ao, ho to ni maλaua, done ngoni ajo mo hi ngamo ko to ni maλaua; de w'àto ngohi t'öikokaua, de ka wi maλa, w'öiki, de wi gàhe w'àto: ngohi nènàngă o mède hinòto de ma honònga de ka no hi lega-legàhi; gènàngòka de wo boa de wi tuluino. De io lio de ma kariànga ài dodiauo mànga barànga ko ha ngoe, de una ma kariànga ài bòki moi de ài kàho moi de

i ma hiadonika, de ài dodiauo mànga barànga i ma higuti, de una ka ài kàho de ài bòki wi higuti. De i àto eh, o kariàngō ni wi higilio! De ma moioli ma kòana w'öiki wo hidĕte, de i wi ngòtaka, de o nuhu moiòka i wi hituluiha, de i wi gàhe i'àto: nènàngă o mède moi de àha mi ni legali. De ma mède moi i pàha de ia òko i wi lega, de ma kariànga ài tau moi ma hàiloa, ho lega ō de h'àkunua ma dararono gènàngă ài tau. Hĕbàbu o rato, de o dodiha moi i hàilino, de ma kariànga w'àto wa pòha, de ka ia horĕne, de ka wa maʎàika; wa giginika ma hutu hànge; de ma dodiha i àto: no hi ngòtaka, de i wi tèmo i àto: nàko o tau na màke la ika i tòkara, gènàngă to ngohiua, ia kuràti, ia bihi, to ngohiua, halingòhu ma bàha-bahàka na màke ma garĕ-garĕhe la, hàtoli i òlu-òlu ka inàngo to ngohi àhi tau. De gènàngika ia kaiha de ia uti, de ài hininga wa mòngoròka, de àha o àkĕre i wi hiòpuru, de ahao wo momikiʎe, de àha i öiki ài tauiha. Ka de ia ika, ma kuruhi moi i wi dĕhèlorika, gènàngòka wo ma tamiʎe. De ài hewa i w'ike o tiwi o borua moi ka wi dĕhèlorika, de ma kariànga wa tarimaua ma tiwi; w'àto no mau òkia-moi o tiwi la to ni ganàpuòhi! De ma kariànga w'àto; uha kagènàngă ani hènge, la ngaro utuòhi, ma hi totarimaua. De ma kòana w'àto: ngòna no mau òkia ho tiwi ma hàngihara gènàngă to n'ike de n'òluku. De ma kariànga w'àto: ngohi to mau ka ani àkiri ma dèkaròka! Ma kòana ka wo pònuku de ài kòngo i tiha de w'àto: eh ha ho tòtòkia, iti àhi ngòhaká barikua wa hihàngòka, de no higilio. De gènàngòkadau de wi hidoaka ma ali-ali, de io rame o hutu tumidi, de o wànge tumidino, io tuhu-tuhuku de ma hupèra, de gènàngòkadau de ma kariànga w'àto: t'öikòhi, ka h'òʎomo de h'òkĕre i bòto. De wo lio de wi hibĕhèhòngo w'àto: nàko o tau no ma diài de ani ali-ali ka ani àkiri ma dèkaròka dika no noa, de o ngoru-ngorumino, de o àkĕre na wowonòko, de ani tau, o wànge ma hiwariha i boàka no hiòpuru. Gènàngòka de w'öiki ho de wa ika de wo diài, ài tau, wa bòtiʎe. De ài tau i dàdiòka, de i wi lega, ia òko, io hiorikokaua, de io lio ia iha, de ma kòanika i hingàhu i àto: dài, barikua ngòna ō de ho kogènàngua ani tau, ma dài to una ài tau haramoioli. Ma kòana w'àto: ni öiki ni wi ngoho, ài rupa ho ko okiàka to mau ti màkeòhi. De i öikoli i wi ngoho de ahao wo mòtĕke. Ka de ia iha, de ma wànge gènàngă, de ma kòana wi àhokòka de i wi leha; w'àto: kariànga t; arakia: kàharuono ngohi òra o dèmo moi i mi dutuku o dèmo gènàngă ka o awăna de o hidaloko, èko i goungu? De ma kariànga wo ma

pònuku ài dèkana, de 'hao wo ma boa. Wa iλe de ahao wo haluhu w'àto: Djou-Djou ani gilaongo ko ngohiòka, ka no hi màke dika, t' àto: to ni baluhua, àmo ngohino no hi tèmo, t' àto to haluhu ka no hi màke àhi rupa dika, ma ta tòtòkia, ngohi no hi hidumutinòka, ma i òa de ia torou, ahao de àhi Djoungu dika ma dibànga: ma hira ō de to màngàku, ia òa de ma duru to màngàkua, dòne tyaròkia. Gènàngòka de wa hikawingi, o hutu tumidi de o wàuge tumidino io rame kokogènàngă i bòto. O hutu tumidi de o wàuge tumidi gènàngă de i pàha, ma kariànga wo kòana, ma kòana wo uti, wo dàdi o bĕrèra ma dimŏno.

LXIVa. 1. Het verhaal van de leguaan.

Om te beginnen, vrouw Hakiri mihikini, de bewaakster van 's konings put, gewon een onecht kind, en (dat was) maar een leguaan. En de koning (had) zeven dochters. En hij (die leguaan) beval zijn moeder: De oudste dochter des konings (moet gij voor mij ten huwelijk vragen). Zijn moeder sprak tot haar ('s konings oudste dochter) zeggende: (gij) en de leguaan? En zij weigerde hem. Zij weigerde hem en ze keerde terug, zeggende: (ik ben aangezocht) voor de leguaan, en ik wil hem niet, ik speel niet met mijn pinang! (waar een huw'lijksaanzoek gedaan wordt, wordt soms als bewijs van goede ontvangst, de makelaar pinang aangeboden. Het niet geven door de gevraagde van die pinang, staat gelijk met een weigering). En toen zij weer naar zee ging (het koningshuis stond dus verder landwaarts dan haar woning), zeide die leguaan: Moeder wil ze? En zij zeide: zij weigert. En hij zeide, ga weder en spreek met de op een na oudste. En zij ging weder landwaarts en sprak, zeggende: indien het kan, vraag ik uw pinang voor den leguaan. En zij zeide: voor den leguaan, dan speel ik niet met mijn pinang. En zij keerde maar terug, zij sprak tot de zeven dochters des konings, een voor een. Zij weigerden van de oudste af, tot zes toe weigerden hem een voor een. En aan de allerjongste vroeg ze haar pinang, en ze haalde haar twee pinangs, (en) twee sirih-vruchten, welriekende pinang, welriekende sirih, en vervolgens stopte ze het in haar mond. Als oude luidjes, die geen stamper bij zich hebben, pinang aangeboden wordt, wordt dit door een jongere eerst fijn gekauwd en dan de oudere in den mond gestopt. Dit is van den jongere een eerbiedige handeling). Toen keerde ze terug en ze nam

(de rest) van die pinang en sirih mee (als overtuigingsteeken voor haar zoon). En haar oudere zusters bespotten haar, zeggende: nu maar (als het voor) een leguaan (is, dan) speel ik niet met mijn pinang. Zij ging zeewaarts (om die spot te ontgaan) en (toen) het donker was, vertrok hij (de leguaan) en hing zich vast aan haar deur. En zij (de oudere zusters) zeiden, nou, een leguaan en licht opsteken! (Als een schoone 's nachts haar officieel verloofde ontvangt, brandt een flambouw in haar kamertje). Zij zeiden: indien hier een flambouw is, steek hem dan maar niet aan! En toen het begon te dagen, keerde hij terug, en zij gooiden hem met stukken hout en met steenen, en zij spogen hem, en de zon trof hem. (Zij hielden hem zoolang op, dat hij niet voor 't licht was, kon terugkeeren en dus beschaamd was). En de koning ging, zeggende: hij zeilde (weg), en de leguaan zeide: moeder, de koning zegt (dat) hij (gaat) zeilen, ga heen en zeg tot den koning (dat ik meega). En hij (de koning) zeide: nu, een andere prauw (moet hij maar mee gaan). En de leguaan zeide: Moeder, maak me wat teerkost! En zijn moeder zeide: wel, wat dan voor teerkost? Die leguaan zeide: wat zou ik dan voor eten hebben, haal mij roekiti-vruchten. Maar in twee dagen maakte zij zijn eten, gebonden in twee sluitmanden. Toen zeilde de koning weg, en (pas) na een maand kwam hij aan (waar hij wezen wou). En (toen) ze aangekomen waren, stapten ze aan land. En (toen) ze weer weggingen zeide de leguaan, ik (blijf) maar hier, ik volg niet meer. En de koning zeide: toen wij vertrokken van ons dorp nam ik je mee, dus sta ik het je niet toe, opdat niet je moeder op mij bromt, dus ik sta het je niet toe. En hij zeide: ik ga niet (verder) meer, en ze stonden het hem maar toe. Hij (de koning) vertrok, en hij (de leguaan) stelde een tijd, zeggende: na twee en een halve maand kom dan weer naar me kijken. Toen (die termijn verstreken was, kwam hij (de koning) en haalde hem (de leguaan) aan. En ze keerden terug en de makkers van dien leguaan hadden heel veel goed (bijeenverzameld) en hij, die leguaan (alleen maar) zijn kat en zijn hond. En zij kwamen aan (aan hun dorp) en zijn makkers brachten voor zich hun goederen aan land, en hij bracht slechts aan land zijn hond en zijn kat. En zij (de menschen) zeiden: wel! heb jullui de leguaan teruggebracht! En wederom ging de koning uit zeilen, en hij nam hem (den leguaan) mede en hij zette hem op een eiland aan land, en zij stelden hem een tijd, zeggende: heden over een maand zullen we weer naar je kijken. En na afloop van die maand toen kwamen zij

zeewaarts om hem te zien, en (zij vonden) de leguaan zijn huis heel prachtig, er naar kijken zelfs kon men niet, omdat het zoo schitterde. Want (het was gebeurd dat er was) een storm, en een slang waaide daarheen, en de leguaan zeide (bij zichzelf) dat hij die slang slaan zou (hij sloeg hem) en hij (de slang) kraaide maar, en toen hield hij maar op met slaan. Hij (de leguaan) verpleegde hem (de slang) drie dagen. Toen zeide de slang, breng mij weg. En hij sprak tot hem zeggende: indien gij een huis ziet, en het is maar rood, dat is het mijne niet, is het geel, (of) blauw (dan is het) het mijne niet, alleen slechts ten laatste (zult) gij zien een wit (huis) en, ofschoon daar (de zee) overstroomt, dat is mijn huis. En daar (op die aangeduide plaats) gingen ze naar land, en hij steeg af, en hij werd bedwelmd (door den glans) en toen bespogen ze hem met water, en daarna stond hij op, en toen gingen ze naar zijn (van de slang) huis landwaarts. En toen ze daar kwamen zette hij (de slang) een stoel voor hem (den leguaan) neer, daar zat hij op. Hij gaf hem zijn loon, maar een heele kist geld zette hij voor hem neer, en die leguaan (wilde) dat niet ontvangen. En hij zeide: hoeveel geld wil je, dan zal ik het er je nog bij doen. En de leguaan zeide: uw geld wil ik niet, zelfs al deed gij er nog wat bij, maar ik wil het niet ontvangen. En de koning zeide (de vader van de slang): wat wilt ge dan, ik geef heel veel geld en ge wilt het niet hebben. En de leguaan zeide: ik wil slechts het puntje van uwe tong. De koning boog het hoofd maar, en zijne tranen vielen en hij zeide, welaan hoe is het dan, alleen maar mijn kind was waarschijnlijk verloren en gij hebt het teruggebracht. En toen gaf hij hem dien ring. ('t Schijnt dus dat aan de punt van 's Konings tong een ring zat, die begeerd werd) en ze maakten feest zeven nachten en zeven dagen, en zij schoten met de kanonnen, en toen zeide de leguaan: ik vertrek weer, het eten en het drinken is nu gedaan. En hij keerde terug, en (de koning) bestelde hem, zeggende: indien ge u een huis maakt, dan moet ge uw ring maar aan de punt van uw tong steken, en in de schemering moet ge uw mond vol water nemen, en bij 't opgaan der zon moet ge uw huis bespuwen. Toen vertrok hij en hij ging en hij maakte zijn huis, hij voltooide het tot boven aan toe. En (toen) zijn huis klaar was, en zij zeewaarts kwamen om hem te zien, kenden ze het niet meer, (begrepen ze er niets meer van), en ze keerden terug naar den vasten wal, en zij gaven den koning kennis, zeggende: zeewaarts (over zee) wellicht zelfs gij hebt niet zulk een huis, maar zijn huis zeewaarts

is heelemaal anders. De koning zeide: gaat en brengt hem hier, hoe of hij er ook uitziet, (maar) ik wil hem weder zien. En zij gingen weer om hem te brengen, en toen pas volgde hij. Maar toen hij landwaarts kwam, dienzelfden dag nog riep de koning hem en vroeg hem, zeggende: leguaan, hoe staat het er mee? onlangs ging er een woord (praatje) rond van mijn dochter, was dat woord maar regen en wind of was het werkelijkheid? (waarheid). En de leguaan boog zich een langen tijd voordat hij kwam. Hij richtte zich op en toen pas antwoordde hij zeggende: Heer, ik (ben) slechts uw slaaf, zie mij slechts, (indien) ik zeg, ik antwoord u niet, hoe kan dat (want) gij hebt tot mij gesproken, (indien) ik zeg, ik antwoord, zoo zie slechts mijn voorkomen aan (dat is al antwoord genoeg) maar wat zal ik doen? Gij hebt mij aangewezen (door Uw woorden) maar (of het voor iets) goeds is, of dat het voor iets kwaads is, dat moet mijn Heer maar overwegen. Vroeger stemde ik van harte toe, en zou ik dan later niet toestemmen, hoe zou dat mogelijk zijn? Toen trouwde hij, zeven nachten en zeven dagen hielden ze feest, al maar door. En toen die zeven dagen en die zeven nachten voorbij waren, werd de leguaan koning, en de koning deed afstand, hij werd dorpsoudste.

LXV. Pediwang.

O Totoade o rukiti ma hòhokika.

Màng' ajo de màng'àma io hònĕngòka, ma gia-birànga ia hinòtòka. Mi higaro m'àto o rukiti ma hòhoko ho ma λè, de una wa ngauruku, de muna ma òto am'irànga ài giama ma kakadunino, de i λo lio de o wèka ka wa hauino ài giama; de màuga tauòka ia ika de i ma hidòku mànga baràng-barànga, munàng ō ma amoko gènàngă, unàngō ma amoko gènàngă. De wo ma djobo, de ngoi hirànga mo ari m'àto: ka mi niki; ngaro ka no gogògĕre dika, ahi giamō de na tobikòka, de wo ma djobòka, de ka w'öiki dika; o tau moi wa màkeika de i λàto na kuràng òkia n'adonua de n'adono. Ka ngohi dika to ma dàgi-dàgi, de una w'àto: nia totaleo to ma gòko o hènge moi; ngaro uha na gòko mi ni hidoaka dika moi, de λo ikeino de wa hohòka, de wo ma djobòka. De ina i hòho dàku ài λòkuino i wi momòtĕke, iti ko o duuia ma goronàka. O bĕrèra ma dobikika wa ika, de wo leha o ugèkomo, w'àto kiaika ma ngèkomo? De òua i λ'àto nèngiha dina na kaiha, de wo mi

màkeiha ma humu ma djodjàga, de m'àto: n'ado-adonua, de n'adono no huha òkia; w'àto òkiaua to huha, ma ngohi hirànga àhi giama ma òto; de muna ma humu ma djodjàga m'àto, ani giama gèna i tobi-tobiki no hi tabiòko, de o humuku n'öiki, de no tumuuu; de wo tumuuu wo pudaiλe de i m'àhumòka. De wo ma liòkă ma humu ma djodjàga ami tauòko.* De ma hakài o bira de o nauŏko de o hinànga de i λ'òlomo de i bòto, de mi huloko m'àto: no ma òhiki, de wo ma òhiki ma kòana o ngawa-ngawa ngoi òra mànga gagòhikuku, wo ma òhiki; mi hibĕhèhòngo m'àto: uàko o luri i tèmotèmo de no ma ngiunika: gènàngă mo kòaua ngoi òra, de wo ma ngiunòka, de wa lega-lega, de o gàbiòka i λa kĕlèngauku to ma dòdoto ami tàkihuma; wo hiböotĕkòka o litòrakiλe de i λo lio, utu muna koiwa, de m'àto to ngohi àhi luri koiwa; de m'àto to ngohi àhi luri koiwa ho ka to gogògĕre, de m'àto, ngaro ka no na hàkài! Àmo ani luri koiwa! O iuomo gèna ho no na hàkài; de i λ'òhakòka de i λò λ'òlomo i hidòku o hidòku hànge, de m'àto eh, nènàngă òkia ma hidòku? De m'àto: koàli o ngèkomòka ho gògĕre ho ka ngohi dika to hidòkuika, de i λ'òλomo de ka wo ma hupuino, de ka mo ràga. De ma dimŏuo m'àto: koàho ti ni hi moλòkaika de i ma moλòkòka, de bòtino de mànga ngòhaka moi, de ma pàika, de mo ma kahinaika, de am' ingiri mo ma gèhe, de ma màke ami luri o litòrakiλe, de m'àto: èle ngoni hauòngo to mi pàika. De ami ròkata ko w'iwa, ho ko wo hiorikua, de mo ma djobòka muna ngomi ajo de ami àmaika. Ami hutu ngimoi m'öikòka de wa mi niki, o bĕrèra ma dobikòka wa ika de wo leha w'àto: ma kòana ài tau, kiàka i λa kaika? I àto: nèngiλe na kaiλe, de o bàkoròko no tòkuòko, de wo ma niàta, de o gòràngoto hinòtòka i λa iuo iti gènàke wo gàho-gàhoko. Gèuàugădau i ma toòmu de wo tubuku ka o goràngoto ma pòrĕtuku wo tubuku, de ka mànga bobarĕuiha wi higuti, to ma kòana ài hoharĕniha; de wo uti de ma kòaua ài gilaongo o gàhi i hiònoko, de i wi makeòko, de wi leha no kuràng' òkia n'ado-adonua de n'adono? De w'àto: to huha òkiaua ma ngohi hekata to mi niki. De i ma liòka ma gilaongo de w'àto: dài moi o njawa ui λ'öiki ni wi lega! Ni àto wa ihàhi, ma kòana w'àto; de w'àto ngohi hekata to mi niki ngohi ō gèngika; de io liòko, ma kòana w'àto: kiaui nèna o igouo ma gòhaka ni ja kàpoa o gàhiòko la wo higilio ho i hira-hirali. De ài dadaboa de ài bidobidohi i λa òkĕre, de i hiobiri ma rubeuku, de i lio ho i hirahirali; de dinaiha i giliòka: de w'àto i gouugu modukua ngoi hekata. De wo ma djobo dinaiha, de wi mòtĕke o gilidàuga moi,

de ma gilidànga i tèmo i λ'àto: nàko to mi dàngi, gènàngă ngoi hekata. De ami dàtĕkòka wo gògĕruku, de io rame-rame o hutu iatino, de i λo rame-rame de i pàha de i mi hidiài hăgàla o inŏmo i rupa-rupa, ka o bira, la o nauŏko. O malige hòro-hòro moi i λo diài ma libuku iatòka, de i λa tikama ma libuku iata, de i tàgi dàku o gòta ma dèkarika i λa kaika, de i λo tubuku ma kòana ài humu ma djodjàga ami loauku, de o tau ma amo-amoko i dàdiòka de ma ngòhaka m'aika de ahao i ma mao. De ngoi hekata ka hiado-adono.

LXVa. 2. Het verhaal van de roekiti-vrucht.

Hun vader en hun moeder waren gestorven (ze waren overgebleven) met zijn tweeën, broeder en zuster. Zij haalde hem over en zeide: laten we roekitivruchten voor ons halen. En hij trok ze naar beneden en zij hakte haar broeder in zijn handgewricht. En zij keerden terug, en hij wikkelde zijn hand in een waaierpalm blad. En zij gingen naar hun huis en verdeelden hun goederen, beiden evenveel. En hij vertrok, en zijn zuster weende, zeggende: zij (wilde) hem maar volgen. (Maar hij zeide) blijf maar, je hebt mijn hand ook kapot gehakt. En hij vertrok en hij ging maar (zonder vasten weg te volgen). Hij kwam aan een huis, en zij (de bewoners van dat huis) zeiden: wat ontbreekt je zoodat je hier niet (vroeger) kwam, en (nu) hier komt. Ik maar ('t is mijn zin maar) om te loopen (er op uit te gaan). En hij zeide: ik wil voor een cent een kip van u koopen. (Zij zeiden) koop maar niet, we geven je maar een: En ze gaven hem een en die vloog. En hij vertrok en die (kip) vloog boven hem, hem volgende, alleen maar (hij) bleef op de aarde. Aan het eind van het dorp ging hij en hij vroeg naar den weg, zeggende: waarheen is de weg, en zij zeiden: hier aan den landkant moet je landwaarts gaan. En hij vond de putbewaakster, en zij zeide: je kwam hier (vroeger) niet en je komt (nu) hier (wat heb je) voor moeite? Hij zeide: ik heb geen moeite maar mijn zuster heeft in mijn hand gehakt. En de bewaakster van de put zeide: (de stukken van) je gebroken hand moet je tegen mekaar aanhouden en naar de put gaan en duiken. En hij dook (en) hij kwam weer boven en hij (de hand) was (weer) heel en hij keerde terug naar het huis van de putbewaakster. En zij kookte rijst en visch en gebraad, en ze aten. En na afloop gelastte zij hem, zeggende: baadt je en hij baadde zich. In het badwater van

de dochter van den koning van het uitspansel baadde hij zich. Zij (de putbewaakster) bestelde hem, zeggende: indien een loeri schreeuwt, moet je je verbergen (want) dat is de dochter van den koning. En hij verborg zich en hij keek uit, en op de jasmijnstruik legde ze (vrouwen die aan 't baden waren volgens den loop van 't verhaal) de jongste (dochter) haar mom, (99) hij verstopte het in de daksparren en zij (de baadsters) keerden terug, alleen zij (de jongste) niet, en zij zeide: mijn loeri is er niet, dus blijf ik maar, en zij zeide (tot de putbewaakster) je moet maar voor ons koken. (De putbewaakster zeide) helaas, je loeri is er niet. (De koningsdochter zeide) kook dus maar het eten voor ons. En (toen) het gaar was, aten ze. (Het eten) was verdeeld in drie porties, en zij (de koningsdochter) zeide: hé wat is dit voor een portie? En zij (de putbewaakster) zeide: och neen, we wonen aan den weg, dus het is maar mijn zin om het zoo te verdeelen (met het oog dus wellicht op een hongerigen voorbijganger). En (terwijl) zij aten kwam hij te voorschijn; en de prinses schrok. En het oudje zeide: het is beter dat ik jullie maar met mekaar doe trouwen. En zij trouwden en ze kregen later een kind, en zij (de moeder) legde het te slapen, en ze gebruikte de spiegel en schuurde haar tanden, en ze zag haar tanden, en ze zag haar loeri boven in de daksparren en zeide: grootmoeder, ik heb je kleindochter te slapen gelegd. En haar man was er niet dus hij wist het niet dat zij vertrok naar haar Vader en haar Moeder. Tien nachten was zij reeds vertrokken (toen) hij haar volgde. Hij ging langs het dorp heen en hij vroeg zeggende: waar moet men heen naar het huis des konings? Zij zeiden: hier boven moet je bovenwaarts (zuidwaarts) gaan, en langs de koraalriffen moet je stappen. (Het woord beteekent koraalriffen vlak langs een rotsige kust, die gewoonlijk diep onder water zijn.) En hij bad en toen, haaien kwamen daar, alleen omdat hij er om gevraagd had. Daar beneden kwamen ze bij elkaar, en hij stapte naar beneden, maar op de ruggen van de haaien stapte hij, en die zetten hem af aan hun aanlegplaats, aan de aanlegplaats des konings. En hij kwam aan wal en slaven des konings schepten water, en ze zagen hem aan zee. En ze vroegen hem: wat ontbreekt je (dat) je (hier) nooit kwam en (nu) hier komt? En hij zeide: mij ontbreekt niets, maar ik volg mijn vrouw. En de slaven keerden naar huis terug en zeide: aan zee is een mensch. Gaat hem zien en zeg dat hij landwaarts komt, zeide de koning. En hij zeide: ik volg mijn vrouw, ik (wil) ook gindsch landwaarts. En zij

keerden terug naar zee. Die koning zeide: gijlieden moet deze kokosolie uitstorten op het water, en vervolgens moet hij ze terugbrengen zooals ze tevoren was. En zijn (van de held des verhaals) kleine vischjes: dadaboa vischjes en bido-bidoho vischjes dronken (die olie) op en spogen het weder uit in de kruik, en (het) keerde terug zooals het geweest was. En landwaarts keerden ze terug (of brachten ze het terug) en hij (de Koning) zeide: werkelijk, misschien is (ze) wel zijn vrouw. En hij ging landwaarts en een vlieg volgde hem, en die vlieg sprak, zeggende: indien ik op een ga zitten, dat is zijn vrouw. En hij zat naast haar (zooals de Mohammedanen een huwelijk voltrekken) en zij vierden vier dagen feest. En (toen) het feest was afgeloopen, maakten ze voor haar (de getrouwde vrouw) allerlei soort van eten en rijst en vervolgens visch (als bruidsuitzet). Zij maakten een zweefpaleis vierhoekig, en ze stampten de vier hoekpalen aan met hun voeten, en het ging naar boven, boven de toppen der boomen. Zij gingen voorwaarts (de jonggetrouwden, die dus in het huis waren) en zij daalden neer op het erf van de bewaakster van des konings put, en het werd een heel groot huis. En dat kind sliep (tot dien tijd) en toen pas ontwaakte het. En (zij was) zijne echtgenoote tot in lengte van dagen.

LXVI. Pediwang.

O Totoade o mèkika.

O njawa i λa hinòto mànga ngòhaka koiwa, de gèna ma mèki, i λa ino, de i λ'àto: ngini ti ni wàho ma ngòhaka koiwa, de wo leha w'àto: nia hohoba koiwa? De una ma njawa ma òa w'àto: èna nèna, de w'àto na ik'ino. De w'ŏiki wo tudu-tuduku wo hikaiλe ō ma tumidi, wo hikauku ō ma tumidi. De wa tuduku wo hikaiλe ō ma tumidi, wo hikauku ō ma tumidi. De wa tuduku o nauŏko, o bobara moi wa tòma, de w'àto wa hidòku o njawa i λa hinòtoika, de w'àto nènàngă ni ja òλomo hiadono ka ni ja màta, de unàngō uha wo m'ike, de munàngō uha mo n'ike. De wo pahàka ài hutu tumidi, de mànga ngòhaka i λa hinòto, o ngòheka mo ma tèngo, de o nauru wo ma tèngo, ho i λa hinòtòka, ma nauru de ài ara ma galèla ài pea i λo honònga, de ma mèki wo boainokali. De wo leha w'àto: ma ngòhaka i λa muruŏno. De i λ'àto ka mo ma tèngòka dika o ngoheka; de ma mèki w'àto: ni eluku, nàga ni wi hihipukuku o boruauku, de ma mèki wa ika wa hĕlènga ma

borua de wi gòraka, de wi aoòka, de ngoi ajo de awi àma ka i λo ari, de ma mèki w'àto: uha ni ari, ngohi to ma dòfo dika, ko ti dodòaua, de wi aoika de wi hitòfo ka o bole ma gòmuku, de i wi λamoko ho hiadono wo ma dàgi, de hiadono wo tèmo ho măngaratiòka. De gènàngòka de hiadono wo goduruòka, de ma mèki wi hibĕhèhòngo w'àto: o kurunga nènàngă de ma njawàka, ho no djàga-djàga, de w'àto: nènàngă ngohi tumidòka de to boa, de w'àto: uha na hihupu-hupu. Ka de wa pahàka, de wa hihupuhupuino, ho i ma gogule: de wo lioino de mànga rio wa màke, de w'àto: òkia nènga ma rio? de una w'àto: ète, ngohi dika ta hihupuino; de w'àto: nèngòkadau de t'öiki, de to hibĕhèhòngo, t'àto: uha na hihupu-hupu. Kokogènàngika w'öikòhi, wo gàhe o hutu tumi-tumidi. De ma moioli w'öikòka, de wo tòraka o tiba ma puku, de o todòku ma puku, o iwi ma puku, de wo tòraka wo lioino, wo wòhama ma mèki ài tau ma gorònaika. De wa màke o djara moi de o pàngaa moi, o pàngaa ma dòλa o guràtγi: wo guheuku, de wa hàngàini, ho de wa liariλe ài raràga moi o guràtγi. De ài giama wa hauòka de ma ngòĕre ma bèlaka; de ma mèki wo boàka de wa màke ma njawa o momòku moi, de gèna wo himomòku o dòkoto ma ròĕheòka. De i bòtino wo gògĕruku, de wo leha w'àto: danongo i λa dodòa gènàngă ani giama? De w'àto: ète ta òto; de ma mèki w'àto: bèhali tò lega, de una w'àto, ète ko ha hiri; w'àto la ta houru, de w'àto e danòngo, uha nènàngă na tigi-tigi! De i arĕhino w'àto ngohi t'öikoli, ho i bòtòhi no hihupu-hupu! De una gèna w'àto: koaliòka; w'àto nènàngă ngohi tumidòka de to boali. De gènàngòka w'öikòka ài hutu moi; de òna i λa toăka ma kurunga ma hahàkoro de i ma djobo. De wo niki de w'àto: danòngo ngòna o wànge nènàngă na màke ma bàha! De una w'àto eh ète, la ha tòtòkia? De wa umo o tiba ma puku moi de i wàngo o gàhioko ha dàhàngō i tobòngòko, de wo ma djobòka. De una ma mèki wo ma hihĕrèdi hiadono wa màta ma tiba ma puku gèna i wàngowàngo, de wi daenokali w'àto: danòngo ngòna ani wànge nènànga! W'àto: ète, la ha tòtòkia, w'àto ia ète! eh danongo tanu uha gènàngă! De wo hibòha ma djara ma peaòko, ma pea ma honònga o guràtγi, ma honònga o halàka, gènàngòka de ma mèki wo hònĕugòka; de ònàngă io woe-woe wa hidulu màng'ajo de màng'àmaika, unàngă ma bàha-bàhàka d'ahao unàngă ngoi ajo de ài àmaika wo gila-gila.

LXVI*a*. 3. Het verhaal van den toovenaar.

Twee menschen (echtelieden) hadden geen kind. Toen kwam een toovenaar en zeide, ik ken jullui als geen kinderen hebbende. En hij vroeg zeggende: heb je geen vischsteker. En die goede mensch zeide hier is (er een). En hij zeide geef hier. En hij ging vischsteken, hij ging zeven maal zuidwaarts, en zeven maal Noordwaartsch. En hij stak visch en hij doodde een bobara-visch en hij zeide (dat) hij (die) deelde aan die twee menschen en hij zeide: dit (moet) jullie eten totdat het op is, en hij mag niet aan haar geven, en zij mag niet aan hem geven. En hij (de toovenaar) was zeven dagen weg, en (zij kregen) twee kinderen, een meisje en een jongetje. Dus zij met hun beiden maakten op het hoofd van dat jongetje een „ara ma galéla" versiersel, en toen ze daar half mee klaar waren, kwam die toovenaar weer. En hij vroeg, zeggende: hoeveel kinderen heb jullui? En zij zeiden: alleen zij maar, het meisje. En die toovenaar zeide: je liegt er is er een die jullui in de kist gesloten hebt. En die toovenaar ging en opende die kist en nam hem op en nam hem mee. En zijn Moeder en zijn Vader weenden maar, maar die toovenaar zeide: ween niet ik verpleeg hem maar voor me, ik doe hem niets kwaads. En hij bracht hem, en (**101**) hij voedde hem alleen met rijpe pisang. En voortgaande werd hij groot tot hij kon loopen en totdat hij verstaanbaar kon spreken, En van toen (groeide hij op) totdat hij een jongeling was, en die toovenaar gelastte hem, zeggende: in dit hok zijn menschen, dus (moet) je goed er op passen. En hij zeide: over zeven dagen kom ik (terug) en hij zeide (nog) laat hen er niet uit. Maar toen hij weg was liet hij ze er uit, zoodat ze speelden. En hij (de toovenaar) keerde weer en zag hun voetsporen, en hij zeide: wat zijn dit voor voetsporen? En hij zeide: grootvader, ik (had er) maar (lust in) om ze er uit te laten. En hij zeide, (toen) ik van hier vertrok bestelde ik zeggende: laat ze er niet uit. Vervolgens ging hij weer uit, hij beloofde steeds (tot zijn terugkeer) zeven dagen. En eens was hij weer weggegaan, en hij (de jongen) haalde een waterbamboe geleding en een bindbamboe geleding en een rottan geleding. En hij droeg dat en keerde terug, en ging binnen in het huis van dien toovenaar. En hij zag een paardenkop, en een omhulsel voor een toovermedicijn, en daarin was goud. Hij schonk dat er uit en stak er zijn vingers in, dus toen hij ze weer naar boven trok zaten zijn vingers met goud. En hij wikkelde zijn hand in een stukje doek. En die toovenaar keerde

terug en hij (had) gevonden een schoudervracht menschen, en die droeg hij aan den stam van een dokoto-palm. En vervolgens (nadat hij die lui bezorgd had) zat hij neder, en hij vroeg zeggende: kleinzoon wat is het met je hand? En hij zeide: grootvader, ik hakte (erin). En die toovenaar zeide: laat het me toch zien! En hij zeide: grootvader het zal zeer doen. Hij zeide: (het is maar) opdat ik het medicineer, en hij zeide (nog) wel kleinzoon, ge moet hier niet dichtbij komen. (Vermoedelijk wees hij daarbij op de bovengenoemde toovermiddelen). En den volgenden dag zeide hij: ik vertrek weer, dus (moet het nu) gedaan zijn met het uitlaten (van die opgesloten menschen). En hij zeide: (ik zal het) niet meer doen. Hij zeide: over zeven dagen zal ik (terug) komen. En aldus was hij heengegaan een dag, en (die opgeslotenen) verbraken de banden van hun kooi en ze gingen weg. En hij (de toovenaar) vervolgde hen en zeide: kleinzoon gij vindt op dezen dag uw einde. En hij zeide: wel grootvader wat zal men daaraan doen? En hij wierp weg die geleding waterbamboe, en die leefde en groeide in de zee. (Hij wierp het vluchtend langs het strand achter zich, en maakte dus een haag als scheiding tusschen zich en den toovenaar.) En hij vertrok, en die toovenaar die hakte het zich om totdat hij al die bamboegeledingen had omgehakt, die daar opschoten. En hij achterhaalde hem weer, zeggende; kleinzoon, nu is het je dag! Hij zeide: grootvader wat zal men er aan doen! En hij zeide: wel grootvader! Neen kleinzoon, dat niet! En hij sloeg tegen die paardenkop, de helft van die kop was goud, de helft van zilver; toen stierf die toovenaar. En die velen (slachtoffers van dien toovenaar) zette hij aan land bij hun ouders, en ten laatste is hij ook naar zijn moeder en vader gegaan.

LXVII. Pediwang.

O Totoade o Bàgindalika.

Ma njawa ia hinòtòka mànga ngòhaka moi, de ma hira-hiràka i òλomo o bole o utu moi. Ma hinòto w'òλomo o bole o utu hinòto; wo gògĕre de w'òλomo o bole o utu hànge, wo oa-oara ka inòngo o goλoa moi, wo ma òλomòka hăgàla o djòru. Gènàngòkadau de i wi òhonokaua. Ngoi ajo de ài àma i wi budi i öiki io dja. Wa òko de o gohòmànga moi wa dja, w'àto, Bàgindali, dau ia kèkètiλe, no dumunu. Unàngă wo dumunu, i wi gòli, de wa

kòbàka ma òkoko. De ài àma wo ma liòka, wa iha de w'àto èli abe nànga! ngaro h'òλomo m'amo-amokuku, ma nàko o gohòmànga de, dòne h'òλomo i togumukàhi. Kagènàngă wo tèmo wa pàhaoàhi, de w'àto: àma nànga nauŏko dài to tàugonika, de w'àto eh. Gènăugòkadau de wi tèmo w'àto: Bàgindali o ngòtiri moi ho ma diài, de w'öiki ma Bàgindali ài àma, wo lingiri o gòta ma àgo-àgomo, de o huburu moi wa màke, duru ko ha amoko de wo hirèdiòka, de wo ma liòka. Wa òko de wi tèmo ài ngòhakika w'àto: iarěhe, de nànga ngòtiri ho tòλàngukuòhi, de ma Bàgindali w'àto: ika! De ma ginitarino de i ma djobo, io tòλànga ma ngòtiri. Ja iha de ma àma wa tòλànga de ài ngòhakika w'àto: nàko i ruba de na legono, dòne i ma hipàka de ia torouòka. Gènàngòka de unàngă de i ruba de wo goauòka, wa legono, ho i wi higudjuòka o tònakuku. Gènàngòka de ài àma w'àto: èli, ma gènànga, de o gohòmànga ma òkoko ka ha pàgělòka, ma nàko o gòtali de dòne i na hibàitòka. Wo tèmo-tèmo i bòto, de ài bàhuku ka wo ma hilàkěte, de wo ma liòka; wa òko mànga tauòka de ngoi hekata m'àto: nànga ngòhaka, de wo ma riridòka, de m'àto: eh, ho gènàngă ka ni budi o gòta m'àgo-àgomo ni dotòλànga, de ka mo ari ngoi ajo. De i tědékanua, de ma gòta ngokodikana i tūhu de i tåka ma huburu ma dèkara ia òko wa mòku wo hibobäàta; wa òko wa kělèngauku mànga loàka, de ài àmaika w'àto: àma nànga ngòtiri nènàngă ta mòkuòkòka. De gènàngòka de w'àto: ajo o bilaono utu, de ngoi ajo m'àto: karika n'öiki, de w'àto o ngòhaka o nauru to ma dàgi-dàgi. De mo diài ài bilaono, o kupa tumidi, o totaleo ma gohi tumidi i òhakòka. De o tuaòka wa hauoino de w'öiki wo towòngi, ka wo ma djobo-djobo. Gènàngòka de wi màke-ika wo ma tèngo wo goaha, o torohugu ài dadamunu. Ka de i wi màkeika, de w'àto: toa, karika n'öiki? De ma Bàgindali w'àto: o ngòhaka o nauru, ho to ma dàgi-dàgi. De ma hělewo wo ma hitamu-tamunu w'àto: toa: ho ma tàgoko; nàko ngòna na ruba, de ngohi no hi mòtěke, ma nàko ngohi to ruba, de ngòna to ni mòtěke. De i ma tàgokòka, ma Bàgindali i tàgi, de i òλomòka de i ma djobòka, ia hinòto i ma mòte-mòtěke. Gènàngă de ka i ma djobo-djobo, de i wi màkeika o ngaměne wo ma himomaratana, de w'àto: toa, karika ni öiki? De òna i àto: karikaua, o ngòhaka o nauru, ho ma dàgi-dàgi. De w'àto: ho ma tàgoko, de ma ngaměne wo ma himomaratana w'àto. nàko ngohi to ruba, de ngòna to ni mòtěkòka, ma nako ngòna no ruba de ngohi no hi mòtěke. De i ma tàgokòka, ma Bàgindali i tàgi, ma ngaměne wo ma

himomaratana wo ruba; gènàngòka de w'àto: tγaràkia kàngano ho tèmo-tèmo, de w'àto ka to ni mòtĕke. Mànga kupa wo ngàiki, ho i ὀλomòka, de i ma djobòka ia ruànge ka i ma djobo-djobo ho ma bĕrèra hiadono ia pàha, de ma bàha-bàhàka ia ika, de gènàng-òkadau, de karikaua ia ika, o bĕrèra moi io lega-legaika, de ma Bàgindali wa leha ma helewo wo ma hitamu-tamunu w'àto: ngohi dòne o hutu hinòto, de ma ngamĕne wo ma himomaratana w'àto: ngohi dòne o hutu hànge. De Bàgindalioli wi leha i àto: ho ngòna toa? de w'àto: ngohi done ka kanènàngòhi! Dòne gènàngòka de io tòbongo ma tònaka io lega-legaika, de ka i ma dobo-dobòngo gènàngika, de ia togoròmaika, de o nauŏko ia ino mànga himàngino duru ma amoko, o hòre. De wa òto wa totogoròmauku wa tobikòka, ma haeke ia maλàika ma bikiui i ma gao, de i ma hiadonika, de mànga nauŏko ia tàngoniha, o uku i ma λè. Ma hira-hiràka o hĕlewo wo ma hitamu-tamunuku wo gàhoko, de ài dèka-dèkana ko wa òkoua, de ma ngamĕne wo ma himomaratanali w'öiki wi niki ài dodiauo: kokogènàngoli ài dèkana, de ma Bàgindalioli wa niki wa iha, de w'àto: ajo: àhi dodiauo no màkeua? M'àto eh, ani dodiauo ngohi ta hioriki, ngohi nènàngòkadau, o njawa, i hi ado-adonua, ka o guhuro. De wa ika w'àto: ani uku moi, de m'àto no ma λè; de w'àto: ani tutukunu i hi tapaγu, de wo mi kapèta, de mo tubukuku ami dàka i horòpuòka. De ài dodiauo wa lingiri, o dadaλoko wa hĕlènga de w'àto: eh, o bobĕrèki mo hònĕnge, ho kogènòka ami dadaγokika mi ni hitamunuku, ni ma kèlu ni man-gàkunukaua, ni momiki la ho lio, nànga nauŏko ho ma hakài: wo ma tèngo wo momikòka, wo ma tèngòhi wo lega-lega ma kakàtama, unàngō w'àto: no momiki ho ma kakàtama i kèlu-kèlu, de wo bàătika, ma kakàtama wa hĕlènga, ahao wo momiki, de àha io lio. I ma hiadonòko, de i ma hakài mànga nauŏko; i òhakòka de i òλomo i bòto, de i ma djobokali, io totowòngi; gènàngika ka i ma djobo-djobo de j'àto! ia ika mànga nauŏko ma haeke i tutu-kiha, de io pàdi ia ratuhu moi, ma kòana o wànge ma hiwaròka ài kawàha wa huloko de ko i àkunua. Gènàngino ài bobarĕnino ia kaino, de wa lega-legaòko, de wa huloko ia ngoho; nàko o nauŏko gènàngă la ia pàdiòka, de ngohi òra ia tumidòka, ka òna mànga hininga ma huka. De ma Bàgindali mànga hĕhèhara moi wa hiata, wa òko, de wo hitubalènge gènàngă o mumuru, de i hàilòka, o wànge ma dumunuku de i tubuku. De gènàngòkadau de mànga dodiauo wo ma tèngo i wi maλa wo iλakòka, ka ia hinòtòhi dika; o ubo-ubo ma bòro moi wi gumaλa, de wi hibĕhè-

hòngo w'àto: nàko i dòro, gènàngă to hònĕngòka. De i ma djobòka ka i ma dodowòngi, Gènàngă de ma kòana o wànge ma dumunòka i wi màkeika, mànga nauŏko ma haeke i tutukihakali, j'àto ia ika ma njawa mànga ngoe ia ratumoi, ma nauŏko ia pàdi, ma ko i àkunua ho ka i higigigoro, de ma kòana wa huloko ài kawàha: o njawa gèna ia hinòto, nàko ia pàdiòka o nauŏko, de ngohi òra ia tumidòka ho ka òna dika mànga hininga ma huka. De ma Bàgindali mànga hĕhèhara moi wa hiata wo hikulàpete ho o gàhi ma wòtituku de i tubuku; de ài dodiauo wo ma tèngoli wo gogògĕròka, o ngamĕne wo ma himomaratana, de wi gumaλa o ubo-ubo ma bòro moi; wi hibĕhèhòngo w'àto: nàko i dòro, gènànga to hònĕngòka de wo ma djobo gènàngika ka wo ma dodowòngi, de o àkĕre moi wa màkeika, de wa hònga, ka wo ma djobo-djobo, gènàngiha dinaòko i àhini o gugūnu de o wàma ma ngowono, ma wàma ma ngowonika o tadauru, gènàngòka de ka w'öiki dika gènàngika, de wa ika, o ngoheka mo ma tèngo wo mi màkeika, mo ma hiòhiki, de ma Bàgindali w'àto: aui tau o kiàka? m'àto: dàkèna, ma ngohi to ma tèngokàhi. Gènàngòka w'àto: h'öiki nia tauiλe, de i ma djobo ho de ia iλe, de w'àto: o inomo utu no na hakài, de muuàngă mo hakài; i òhakòka de mo ma hidiàiuku ho i òλomo ia hinòtòka ho i bòto, de w'àto: de aui diàka de m'àto ngòkanàga o dia; w'àto: abeika, no hi hupuinò la to lega; munànga m'öiki mo λè, mo hiboaino ma dia o nikutu hinòto: wo gèto-gètongo ma dia wa ka, utu i tobiki, uta ma òtini i pòata, tjawali moi, ma hépi tumiduku, gènàngă w'àto: ka ia òa: de mo ma noàka o boruauku, de ma damunu wa tàkoro, i boainòka ho ma wànge iàto ko i hòhougo iàto ko i hiwara, ma màt, àna de ma garuda i ino de i àto wi utuku; ma haeke hinòto i hiraino, de wa òto ka wo tèngo ma haeke i tihàka hinòto: gènàngòka o moioli, ma haeke iatòka, wa òtoli ka wo tèngo, de ma haeke iata i tihakali. Gènangòka de moioli ma haeke butànga-kali ia inoli, ma tòmarino wa òto, ka wo tèngo dika, de ma haeke i puramhòka, de ka moiokali i boaino ma haeke tumidòka; ma tòmarino dika wa òto, ka wo tèngoli; gènàngòka de moioli ma haeke tufàngeokali i boaino, de wa òto ka wo tèngoli dika ma tòmarino; gènàngòka de moioli ma haeke hiwokali i boaino, ka wa òtokali ma tòmarino ho ka wo tèngoli dika; gènàngòka de moioli i boaino ma haeke ngimoi de hinòtòka; wa òto ho ka wo tèngoli dika, ma tòmarino dika; gènàngòka de i wi bànga ho wo hònĕngòka. De ài dodiauo wi hiduluino: mànga ubo-ubo ma bòro

i dòro, de i wi niki ia ika, de o àkĕre moi, gènàngiha ia hònga, de dina ma utuòka i ma hiadoniha, de o ngoheka no ma tèngo i mi màkeiha, de io leha i àto: mia dodiauo ni màkeua? M'àto, eh, nàko nia dodiauo, de o màtγàna de o garuda i wi òγomòka. De i àto: Karòka wa ika: m'àto danèna. De ài kòbòngo i hitàbi, o wàma ài dòngo-dòngo io gètòngo io deo, de ka o bàngiheli io wuwu, ài haekòka ma hiuòto, ài λouòka ma hinòto; de wo momikòka de w'àto: to ma idu àhi mogiòko; de m'àto: i ni kiòkua, no hònĕnge. Ho gènàngòka de w'àto: abeika ngoni ajo de ani amaika, mànga kòbongo ho lega. Jàto ia ika de o arukòka ka i topòroniγe, de w'àto: àmo! Wo hidodiàiino de o àkĕre wo diài o tibauku, màuga kòbònguku wo hituàgiòka; de i ma liòka, i ma hiadonino, de o mudja mo tutuku, mànga tau mo gèto-gètòngo mo hibarihi, de i bòtòka de ma hakài: i òhakòka de mo hidiàiuku i òλomo i bòtòka de i ma idu. De wo mi tèmo w'àto: boteani nàko o hihiri no ihĕne, de uha no hi dodaere; ho ka o ngute i dòkĕte, mànga bobili i gĕrènge de no ma ridòka. Munàngă de o ngidu moi ma maoino, de i ma dikiti, o ngutu i dòkĕte, ka mo ma mòngorika ho de i kinitarino i tiài, de ka i ma gaganuino de io hòne-hònĕnge gènàngė io wàngòka, de i àto: i mi kiòko mia dèkana, de m'àto: i ni kiòkua, o màtγana de o garuda i ni màtàka, ka o garàgo ho o Bàgindali. De io rame-rame o hutu tumidi de o wànge tumidi de i pàha ma Bàgindali wo kòana, ngoi hekata mo Bòki.

Ma totoade nènàngă ma bàha.

LXVII*a*. Vertelling van Bagindali.

Twee menschen hadden een kind, en in 't eerste begin at het een tros pisang. De tweede maal at het twee trossen pisangs Toen het zitten kon, at hij drie trossen pisangs. Toen hij loopen kon, at hij alle vruchten uit een tuin. Toen konden ze hem niet meer aan (zijn ouders). Zijn moeder en zijn vader bedrogen hem (wilden hem bedriegen) dus gingen ze uit om met het werpnet te visschen. Hij (de vader) ging naar zee, en hij gooide het werpnet over een krokodil en zeide: Bagindali (de naam van den vraat) beneden is het vast gaan zitten (is het onder iets vastgehecht) je moet duiken. Hij dook, hij (de krokodil) beet hem, en hij brak hem een kaak af. En zijn vader keerde naar huis terug, hij ging landwaarts en zeide: nu maar hoor! ofschoon men ontzettend veel eet, maar indien (men) zelfs een krokodil (ontmoet) dan houd het eten vooreerst op. Zoo

sprak hij, (maar) hij was nog niet uitgesproken toen hij (Bagindali) zeide: vader, onze visch heb ik schuin tegen den wal opgezet. En hij (de vader) zeide: goed. Toen was het (dat) hij tot hem sprak, zeggende: Bagindali, we maken ons een prauw, en die vader van Bagindali ging (om) een heelen dikken boom te zoeken, en hij vond een huburu-boom (een klein soort kanarie) die heel dik was, en hij maakte het er rondom schoon, en hij keerde naar huis terug. Hij kwam zeewaarts en hij sprak tot zijn kind zeggende: morgen zullen we onze prauw omhakken, en die Bagindali zeide: goed zoo! En den volgenden morgen vertrokken zij om die prauw om te hakken. Ze kwamen landwaarts, en de vader hakte hem om, en hij zeide tot zijn kind: indien hij valt, dan (moet) je hem opvangen, opdat niet hij naar beneden slaat en kapot is. Toen paste hij op, en toen hij viel ving hij hem op, dus hij drukte hem heelemaal onder den grond. Toen zeide zijn vader, nu hoor, al breekt men ook een kaak van een krokodil, maar indien het ook een boom is, dat die ons niet begrave! Toen hij uitgepraat had, hing hij zijn bijl op zijn rug, en keerde naar huis. Hij kwam aan zee in zijn huis, en zijn vrouw zeide: (waar is) ons kind? En hij zweeg maar. En zij zeide: o, als het zoo is, heb jij hem bedrogen, jij hebt de groote boom op hem omgehakt, en zijn moeder weende maar. En het duurde niet lang, toen de boom gindsch aan den landkant knalde en kraakte. Hij droeg die huburuboom op zijn schouders, met den top zeewaarts, hij huppelde er mee. Hij kwam aan zee (en) hij legde hem op hun erf neer, en hij zeide tot zijn vader: onze prauw heb ik hier zeewaarts gedragen. En toen zeide hij: Moeder (maak me) wat teerkost? En zijn Moeder zeide: waar ga je heen? En hij zeide: (ik ben) een jongen, (dus) ga ik er op uit. En zij maakte zijn teerkost, zeven zakjes met gekookte rijst, en zeven gekookte kippeneieren. En hij bond dat in zijn hoofddoek, en hij ging langs het strand, al maar doorgaande. Toen vond hij een man op de drooge riffen visschen zoeken, wiens hoed een heele groote koraalsteen was (die soort koraalsteen heeft een uithollinig met opstaanden rand). En toen die hem zag, zeide hij: vriend, waar ga je heen? En Bagindali zeide: (ik ben) een jongen, dus ga ik er voor me op uit. En die zich dekte met den steen zeide: vriend, (laten) we worstelen, als jij valt, volg je mij, maar als ik val, volg ik jou. En ze worstelden, en Bagindali overwon (liep, vermoedelijk zoo gezegd omdat na een worsteling hij die zijn tegenstander neergooit, van den schok zelf een eind vooruitspringt.) En (toen) ze gegeten hadden

vertrokken ze met hun tweeën, elkander volgende (achter elkaar loopende). Toen al voortgaande vonden ze een, die een ngameneboom in zijn haar gestoken had (als versiering — dit is een reusachtige boom) en hij zeide: vriendjes, waar gaat gij heen? En zij zeiden: nergens heen (wij zijn) jongens, (dus) gaan we er voor ons op uit. En hij zeide (laten) we worstelen, en die de ngameneboom in zijn haar gestoken had, zeide: indien ik val, dan volg ik u, maar indien gij valt, volgt gij mij. En toen ze geworsteld hadden, ging Bagindali; die de ngameneboom in zijn haar had, viel. Toen zeide hij (Bagindali) hoe staat het met wat ge straks zeidet? En hij zeide: ik volg je maar. Hij bracht hun rijstzakjes te voorschijn, dus toen ze gegeten hadden, zij drieën, gingen ze al maar voort, totdat ze alle dorpen voorbij waren. En ze gingen heel tot het eind (van dat land) en toen konden ze nergens meer heen, en ze zagen een dorp voor zich (over zee) en Bagindali vroeg hem met de steenen hoed, (hoe lang hij den afstand schatte) en hij zeide: ik voor mij, twee dagen, en, die de ngameneboom in zijn haar gestoken had, zeide: ik voor mij, drie dagen. En ze vroegen aan Bagindali, zeggende: en gij, vriend? En hij zeide: ik voor mij, zoo aanstonds nog (dezen dag nog). Toen waadden ze op dat land aan dat ze zagen, en ze waadden maar in die richting. En toen ze in het midden waren kwam hun een groote visch tegemoet, heel groot, een horevisch (een soort potvisch). En hij hakte hem, hij trof hem precies in het midden en sloeg hem door, de kop lieten ze achter, het achtereind namen ze mee. En (toen) ze aangekomen waren, legden ze hun visch tegen het land op, (en) ze haalden zich vuur. Eerst ging die met de steenen hoed (om) te vragen, en (toen) in lang hij niet terugkeerde, ging, die de ngameneboom in zijn haar gestoken had, ook, hij volgde zijn makker. Aldus weer heel lang, en toen ging Bagindali ook volgen landwaarts en hij zeide: moeder, heb je mijn makkers niet gezien? Zij zeide, wel je kameraads weet ik daarvan? (Bij) mij hier komen geen menschen, slechts vliegen (muggen). En hij ging voort en zeide: je vuur een stukje (verzoek ik) en zij zeide: krijg het je maar. En hij kreeg het en hij zeide: je krukstok valt op me en hij schopte haar, dat zij neerviel en haar sap uit haar liep. En hij zocht zijn makkers, hij deed een waaier (vuuraanwaaier) open en zeide: wel, 't oudje is dood; dus alzoo heeft ze je in haar waaier gedekt (dat) je je ook niet meer bewegen kunt, sta op, opdat we terugkeeren, (en) onze visch koken; een stond er op; nog een (ontbrak). Hij bekeek de

tang, en zeide ook daar tegen: sta op, dus bewoog die tang, en hij sprong er op los (en) opende die tang, en toen pas stond hij op, en keerden ze terug. (Toen) ze aan zee gekomen waren, kookten ze zich hun visch; en toen die gaar was, en ze gegeten hadden vertrokken ze weer, gaande langs het strand. In die richting gingen ze al voort, en ziet, voor hen, was hun vischkop aangedreven, en honderd lui waren aan het wrikken, (dat was) het volk van den koning van het Oosten, hij had ze gelast (om die vischkop te be wegen) maar ze konden niet. Toen kwamen zij (die drie) aan zijn aanlegplaats, en hij (de koning) keek naar zee, en hij gelastte hem te halen; (hij zeide) indien ze die vischkop daar op zij wrikken, dan, ik heb zeven dochters, welke slechts hun zin is (mogen ze uitzoeken.) En Bagindali trok een van hun bezemrijsjes uit, hij ging naar zee, en peuterde met die palmbladnerf, en het (stuk visch) vloog in de hoogte, (zoover dat) het in 't Westen weer neerviel. En aldaar toen stonden ze hun eene kameraad toe (om) te trouwen, slechts met zijn tweeën (bleven ze over) Hij (Bagindali) liet een knop van den boenga raja achter, en hij bestelde zeggende: indien deze afvalt, dan ben ik gestorven. En zij vertrokken maar al langs het strand gaande. Toen ze bij den koning van het Westen gekomen waren, (hem aantroffen) was hun vischkop weer aan het strand gedreven, ziet (toen) ze daar aankwamen, veel lieden, wel honderd verwrikten die visch, maar ze konden maar niet, dus schreeuwden ze maar. En de koning gelastte zijn volk: die twee lui daar, indien ze verwrikken die visch, dan, ik heb zeven dochters, wie hen slechts bevalt (mogen ze uitzoeken). En Bagindali trok een van hun bezemrijsjes uit, hij boog dat krom en liet het opspringen, zoodat (het stuk visch) in een maalstroom in zee neerviel. En zijn eene kameraad bleef daar, die de ngameneboom in het haar gestoken had en hij liet hem een boengaraja-bloemknop achter, hij bestelde zeggende: indien deze afvalt, ben ik gestorven. En hij vertrok, in die richting ging hij maar langs het strand, en hij ontmoette een klein riviertje en hij volgde dat stroomopwaarts, al maar voortgaande. Daar landwaarts dreef naar zee een stuk bamboe dat gebruikt was om te koken, en een schijfje citroen waar het hoofd mee gewassen was, en aan dat schijfje citroen zaten haren, en hij ging daar maar landwaarts En landwaarts gaande vond hij een vrouw, zich badende, en Bagindali zeide: waar is je huis? Zij zeide: gindsch, maar ik ben maar alleen meer (overgebleven). Toen zeide hij: laten we naar je huis gaan en ze gingen, en toen ze boven aangekomen waren ('t huis

stond natuurlijk hooger dan de rivierbedding) zeide hij: kook wat eten voor ons, en zij kookte ook, en toen het gaar was, richtte zij het toe, dus aten zij met hun beiden. Dus toen het klaar was, zeide hij: hebt ge hakmessen? En zij zeide: hier zijn hakmessen. Hij zeide: komaan, breng ze me eens uit, opdat ik ze bekijk. Zij ging ze halen, ze bracht daar twee bossen hakmessen. Een voor een schudde hij al die hakmessen in zijn uitgestrekte hand, eenigen braken, van eenige sprong het heft, slechts een, met boven aan de achterzijde zeven keepen (dus verbazend groot) zeide hij, was goed. En zij kroop in de kist en hij sloog de trom. Zij (de monsters) kwamen, dus kijk de zon werd verduisterd, kijk hij scheen, (de monsters waren zoo groot, dat ze de zon verduisterden) die tijger en die garoeda, zij kwamen en zij zeiden ze oogstten hem (of plukten hem). (Een) met twee koppen kwam het eerst, en hij hakte maar eens (of hij alleen en) die twee hoofden vielen: toen kwam weer een met vier hoofden, hij hakte weer één maal, en die vier hoofden vielen weer. Toen kwam weer een met zes hoofden; hij hakte in zijn hals, maar eens, en die hoofden vielen uit elkaar, en weer een kwam met zeven hoofden, hij hakte maar eens in den hals; toen kwam er weer een met acht hoofden, en hij hakte maar eens in zijn hals; toen kwam er weer een met negen hoofden, en hij hakte maar weer in den hals, maar weer één keer. Toen kwam er weer een met twaalf hoofden, hij hakte weer, maar eens weer in den hals, toen viel (dat beest) boven op hem, zoodat hij stierf. En zijn kameraden haalden hem op. Hun boengaraja-bloemknoppen waren afgevallen, en (toen) volgden zij hem, en zij gingen (voort tot aan) een rivier, daar gingen ze stroomopwaarts; en landwaarts kwamen ze tot aan de bron (der rivier), en ze vonden een vrouw, en ze vroegen, zeggende: heb je onze makker niet gezien? En zij zeide: wel, indien (dat) jullui kameraad is, dan hebben de tijgers en de garoeda's hem opgegeten. En zij zeiden: waar is hij heen? Zij zeide: daar. En ze legden zijn beenderen tegen elkaar aan. Op elk van zijn gewrichten wrongen ze citroensap, en ze bliezen maar een fluit, tweemaal aan zijn hoofd, tweemaal aan zijn voeten, en hij stond op en zeide: **(102)** ik heb vast geslapen! En zei zeide: je sliep niet je was gestorven. Toen zeide hij: komaan, we gaan naar je vader en moeder (om) hun beenderen te bekijken. Ziet ze gingen daar, en in een grot waren ze opgestapeld, en hij zeide: hoe is 't mogelijk! Hij legde ze voorzichtig goed, (hij schikte ze in orde), en hij maakte water in een

bamboe (en) begoot daarmede hun beenderen. En zij keerden naar huis terug, en toen ze daar gekomen waren, stampte zij (gedroogd) welriekend gras, en strooide dat in elk der verlaten huizen (die toebehoord hadden aan degenen die al door de monsters gedood waren). Toen het klaar was, kookte ze; toen het gaar was richtte ze het toe, en toen ze gegeten hadden gingen ze slapen. En hij sprak tot haar zeggende: als je muggen hoort dan mag je niet brommen, zooals de trap kraakt, en hun armbanden rinkelen, dan wees je maar stil. Zij ontwaakte uit haar eersten slaap, en het hoestte, de ladder kraakte, (zoodat) ze flauw werd. Dus toen het volkomen licht was, hadden ze zich met elkaar vermengd (?) en de dooden leefden weer, en zij zeiden: wij hebben lang geslapen. En zij zeide: jullui hebt niet geslapen, maar de tijgers en de garoeda hadden jullui allemaal opgegeten, dus hoe gelukkig (dat) Bagindali gekomen is. En zij vierden feest zeven nachten en zeven dagen, en toen het afgeloopen was (werd) Bagindali Koning, (en zijn) vrouw (werd) Koningin.

LXVIII. Pediwang.

O Totoade ma kòana wo mi toma ngoi òra.

Ma kòana Hinaralika wo iλaka de o mède hànge i ma pàkeino, ngoi hekata o njawa i mi wàho. De wo hidĕtòka ma kòana de w'öiki de o kawa wa tauru, wo hibĕhèhòngo: nàko nànga ngòhaka i halamata, nàko o nauru de ma kawa àha ma tauru, la wo lio, nàko o ngoheka de ma tòmàka. Ma ka o ngoheka, ma munàngă mo dòra, ka mo mi tòmaua; ngomi èλe mo mi pàliara, de i mi λamoko de o kàbingi moi ma tòma de mo hibàituku, mànga loauku mo hibàituku, de àha ma tauru ma kawa, de wo lio, de ài hidĕte ma màke, de mo mi huloko mo ma ngiunu mànga dàngiri ma timika, de ka i mi màkeòka, de mo tagàliokali mànga goλoaika. De wo utiha de wo leha w'àto: nànga ngòhaka òkia? De m'àto ka o ngoheka ho to mi tòmàka: w'àto, o karòkaika? M'ato dòkèna, de wa ika de wo lega, w'àto no eluku de wa tòpoko la de wa hàiti de ka o kàbingi, de wa huloko ài gilaongo ia ruànge i mi lingiri, de i mi màkeika de i àto: Kàka, na òkòhi, ani àma w'àto; de m'àto: to ma fòkàhi. De i ma tiòmaka ma gilaongo ia ruànge ia òko. Una w'àto: m'àto òkia? De òna i wi hingàhu: m'àto to ma fòkàhi. Ni öiki ni mi ngoholi, ni ja iha ni àto: mo ma tàitòko. De m'àto to ma wuhiòhi, h'öiki ni hira. De io pàhakali ia òko,

de w'àto: muna m'àto i dodòa? Muna m'àto ma tadauròhi. Gènàngokadau de ka ia iha ia òko i mi ngoho-ngoho, mo ma ugòĕròhi, m'àto to ma bàdjuòhi, de mo ma gogòliòhi. Mo ma gogòliòka de m'àto: to ma boriwòtitòhi, de àha m'öiki ami àmaòko. De w'àto: ngòna nèuàngă to ni tòma. De wo mi ngute, ami ngute ma liàte o tuba, d'ahao ma dudukuru o gòle dika màta-màta. Wo mi huloko w'àto: no doa, de muna m'àto: àma to mòdòngo! W'àto iʌe dika, de wo tobiki ami pupüungino, de w'àto iʌe dika no doa, de ami bukuinoli wa tobikòka; gènàngòka de w'àto kaiʌe dika, de ami goròuaino wa tobikokali, ami ngòĕre moi i tiha, de w'àto: kàngauo nàko to hioriki to mi tòmaua; de ka wo mi hulokali w'àto: kaiʌe dika, de wa tobikoli ami gugutino, de ami tòmarinoli wa tobiki, gènàngòka àha mo hònĕnge. Ngomi èγe mo hitàbi ami badànga, ma hauoino o habàtauòka, de mo tòtòka o hònganika; ami hutu moi de ma ika, mo mi lega, de màto ma ika, mo ma kumurukuòka ami nirakuku, de ka mo lio. Ma hutu moi i pàha de ma ika mo lega, màto ma ika de ami gubadiukuoli mo ma kumuruku, de ma ikali de ko i m'iwa, mo momikòka, o igoniʌe mo doàka. De àha ngomi ajo mo mi màke o igouòka mo doaiʌe, de mo mi àho-àhoko m'àto: Kàka, no utiuku! M'àto: to utiua, àhi àma wo hi tòma ho! O dotòrĕke de o awăna de o lĕtètòngo, de i pàha i mi mi màkeokaua, i mi hidubuòka, de ngomi ajo mo lega-lega ma luri hiuòto i mi hòhoka dakuiʌe o horoga.

LXVIII*a*. Eene vertelling van den Koning die zijn dochter doodde.

Koning Hinaralika trouwde en (na) drie maanden echtelijk verkeer wist zijn vrouw dat ze zwanger was. En de Koning zeilde weg, en (toen) hij vertrok, trok hij (achter zich aan) een koperdraad, (en) hij bestelde: indien hun kind levend geboren werd (en) indien het een jongen (was) dan zou zij (zijn vrouw) (aan) dat koperdraad trekken, en hij vervolgens terug keeren, (en) indien (het) een meisje (was) dan moest zij het dooden. Maar het was maar een meisje, maar zij (de moeder) had medelijden met haar; zij doodde haar maar niet; haar grootmoeder voedde haar op. En toen zij groot was, toen doodde zij (de moeder) een geit en begroef die, zij begroef die op hun erf, en daarna trok ze (aan) het draad en hij keerde terug. En zij zag zijn zeil, en zij gelastte haar (het

meisje) zich te verbergen onder hun slaapbank, maar daar zag men haar maar, en zij verhuisde weer naar hun tuin. En hij stapte aan land, en hij vròeg, zeggende: wat is ons kind? En zij zeide: maar een meisje, dus heb ik haar gedood. Hij zeide: waarheen (hebt ge ze gebracht?) Zij zeide: daar. En hij ging en hij keek (en) hij zeide: ge liegt, en hij stak (in den grond) en hij groef en het was maar een geit. En hij gelastte drie van zijn lieden haar te zoeken, en zij vonden haar en zeiden: Kaka, je vader zegt: kom naar zee. En zij zeide: ik moet me eerst wasschen (mijn kleederen). En die drie slaven keerden om en gingen naar zee. Hij zeide: wat zegt ze? En ze gaven hem te kennen: ze zegt: ik moet me eerst (mijn kleederen) wasschen. Gaat haar weer halen, (indien) ge landwaarts (bij haar gekomen zijt moet) ge zeggen dat ze gauw naar zee moet komen. En ze zeide: ik kam me eerst, gaan jullui vooruit. En ze kwamen weer aan zee; en hij zeide: wat zegt ze? Zij zeide ze deed haar haar eerst. Toen gingen ze maar landwaarts en weer terug om haar te halen; zij moest haar sarong nog aantrekken, zij zeide: ik moet nog mijn kabaja aantrekken, en ze moest eerst haàr ringen nog aandoen. Zij had haar ringen aangedaan en ze zeide: ik moet nog wat tusschen mijn sarong instoppen, en daarna ging ze zeewaarts naar haar vader. En hij zeide: ik zal je nu dooden. En hij maakte voor haar een ladder, de staken van haar ladder waren lansen, en vervolgens de dwarslatten (sporten) dat waren allemaal zwaarden. Hij beval haar, zeggende: klim op. En zij zeide: vader, ik ben bang! En hij zeide: naar boven maar, en hij hakte haar enkels af, en hij zeide: naar boven maar, en hij hakte weer, haar knieën af. Toen zeide hij: naar boven maar, en hij hakte haar midden door (toen) viel haar sarong af, (**103**) en hij zeide: als ik straks (dat) geweten had (had) ik haar niet gedood. En hij gelastte haar weer, zeggende: naar boven maar, en hij hakte haar weer door onder de oksels, en haar hals sloeg hij door (en) daarna pas stierf ze. Haar grootmoeder legde haar lichaam weer tegen elkaar aan, en wikkelde dat in een groote mat en bracht het naar het bosch. Den volgenden dag ging ze en keek haar en kijk, (toen) ze bij haar kwam, zij had zich omgelegd op haar rechterzijde, en zij keerde maar terug. Een dag daarna, en ze ging weer kijken, en kijk (toen) ze bij haar kwam, had ze zich weer omgelegd naar linksch. En zij ging weer (kijken) en zij was er niet, zij was opgestaan, zij was in den klapperboom geklommen. En toen haar moeder haar ontdekte daar ze in den klapperboom geklommen was

(toen) riep ze haar maar: Kaka, kom beneden. Zij zeide: ik kom niet beneden, mijn vader vermoordt me! (Toen was er) donder en regen en bliksem, en (toen) dat over was zagen ze haar niet meer, zij hadden haar naar boven gebracht. En haar moeder weende maar, en haar moeder keek (en ze zag) twee loeries (die) met haar naar boven vlogen naar den hemel.

LXIX. Bobale.

Totoade o Uralapatòlaika.

Ngàdje-ngàdje moi na tède.

Bari o ajo moi de o àma moi, mànga ngòhaka moi. Gėnàngòkadau de ma awăna, ho tibàka ha fòkumu, de ma ngòhaka gėna, mo ma òhi-òhiki. Gėnàngòkadau, de ma dodiha moi ka i tifauku de ami buja-bujauku i ma noauku. Gėnàngòkadau de ma poauku, de ho ko gėngòkadau mo ma tingakika de ja ika, de i ma noaukuoli, de m'àto: nėnàngă bòtino de ta pòhaliha! De ma dodiha j'àto; e ufa no hi tigi-tigi! De ma ngòhaka m'àto: ajo moï nėna ma dodiha, t'àto ta pòhaliha, de j'àto e ufa no hi tigi-tigi. De ngomi ajo m'àto: nàko de na gòrakiγe o dàngiròka. De munàngă ma γè, ho ma gòrakiγe o dàngiròka. De ài tàpihuma wo ma ngàikòka, de i ma tèro-tèroika, munàngă ho ngo Harani, unàngă ho Màthius. Gėnàngòkadau de unàngă wo ngale-ngale, munàngă mo mohòlĕhe, de màng'ajo de màng'àma ja kokihònĕngòka. De muna mo iγakòka de ma kòăna o dòngono ma dumunòka. Gėnangòkadau de am'iràngа w'àto: e nàng'ajo de nàng'àma ta legàhi. De ngoi firăngă ka mo ari: ajo ino no hi ma gao mòde. Wo mi hibĕhèhòngo w'àto: nàko ni huha ja òa-òa de ja totorou de no hi fètongo n'àto: e nàga ah'iràngă o Uralapatòla, to huha ma dorou ko wo hi legainòhi, gėnàngă to boaino. Ka gėnàngòkadau, de ma dotòrĕke moi i pòtòka, de i lĕlètòngo jo tèngo, de bè hohi? nàga wa pahàka. Gėnàngòkadau de ngoi firăngă mo ma hidàdi o tònakòka. Gėnángòkadau de j'öiki de ngoi gilaongo, i ma òhi-òhiki. De ja iha de gėna ma kòăna mo gògĕre o wànge ma dumunòka, ho ami gurumini i ruba ja kaòko, ma ngomi gilaongo mo gògĕre o wànge ma biunòka ho ami gurumini i ruba ja kaòko. De ngomi gilaongo m'àto: tjoa ma djoung de ja òtili daėna ngohi àhi gurumini, àhi dauru ma honònga o guràtγi ma honònga o halàka, àhi kia-kiaua, ma

honònga o guràtyi ma honònga o halàka. Gènàngòkadau de ma djoung mo iète. De mo mi döoariha, de mo mi tila, ho mo ma kopoauku, de ami ngòĕre, de ami bàdju ma hèko-hèkonòka, de ami guràtyi i mi doharàbàkiye, ho munàngă ho ka munàngokali. Gènàngòkadau de mo ma pàkeàngika, de to ma Djoungu ami pàkeànga de mo lio. Gènàngòkadau de ma ngo Fakiri misikini m'öiki, o inomo mo ma lingiri, de mo mi màkeino, de m'àto: ē! no dodòa? Gènàngòkadau de m'àto e kàngano mi ma òhi-òhiki de ma Djoungu ngoi gilaongo, mo hi tilauku, de àhi làko ma hupu-huputòka, de àhi ngòĕre, de àhi bàdju ma hèko-hèkonòka. De m'àto: e to ni liăra, la na iye. De m'àto: e ho ko daènàka to diài, dòne to himàngă o njawaika. De gèna ma ngo Fakiri misikini m'àto ē, àhi ngòĕre ma bèlaka nèna, to ni dumouku, la no ma hitàtokino, la o gumini nèna moi to ni hiăra, la na tyoika la to ni tauru. Gènàngòkadau, de ma gumini ma hiaruku de ma tyoika, de mo mi tauru, mo mi tauriye, de mo mi ao ami tauika. Gènàngòkadau i ma gogògĕre, de mo ma hininga, de m'àto, no hi bèno-bènoino, de o àkĕre na uheiye, o udo-udomo ma gare-garehòka, de no tòtakino. Gènàngòkadau de mo mi bèno-bènoino, de ma àkĕre ma ufeiye ma udo-udomo ma gare-garĕhòka de mo mi dòtakino. Gènàngòkadau de mo ma moròroko, de m'obiri de ma tiwi o likitòngo, de o humàti i ma kataulòka, ma gènangă h'òyomo ja torou, ho gènangă m'obiri. Gènàngòkadau de m'àto: i diauo abeika, no hi bĕlènga. Gènàngòkadau, de mo mi bĕlèngiye, de ma màke ma tiwi gènăngă, de m'àto ja, nèna ma tiwi na yè la no na higòko ngòĕre de o bàdju de o djaròngo de o lawe. Gènàngòkadau de m'öiki mo ma djobo, de ka de mo mi màke de m'àto ē gènàngă ma ngo Fakiri misikini ma ino mo tulumutu o pine ma àfa, de o bole ma kài-kài. De m'àto ē koali, ma ngòĕre de ma bàdju, de ma djaròngo de nia lawe! De m'àto ē nàga ani tiwi? ni jo legaika, bòte mi ni dòhiki! De ma ngo Fakiri misikini m'àto: ia ma tiwi abe nèna. De m'àto, e tjukiajo ma ngòfaka, o tiwi o kiarino no tòhiki. Gènàngòkadau de ma Djou w'àto ē, ma ngo Fakiri misikini mo ma gòko o baràngă, ho ni mi hidoakika. De i mi hidoaka o ngòĕre de o bàdju de o djaròngo de o lawe. Ka ma kouku, de mo ma djobo, mo ika, de gèna ami làko i pilo-piloko m'àto: ē diauo, ngòna de ani làkòka, ko no na dingi. Gènàngòkadau de ma dingi, ho i ma ngòĕre. I ma ngòĕròka de m'àto: ia, nè no na higòkoli o nauŏko de o kètŏko, de o dia de o gàkana de o gofoànga. Gènàngòkadau m'öiki mo ma djobo, ka

de mo mi màke, de m'àto: kae, koali, muna gènginokali, mo na gilioli ma pine ma àfa-àfa de ma bole ma kài-kài mo tulumutoli. Ka de ma ika, de m'àto: nia kètŏko de nia nauŏko de nia dia, de nia gàkaua de nia gofoànga. De gèna ma Djou ngoi fekata m'àto: ē tèlèpòkoro, o tiwi, òkiaino no tòhiki ho ani tiwi ma ngoe, de m'àto: ē ma tiwi nàga. Ni jo legaika, bòte ma dòhiki ma ngo Fakiri misikini. De ma Djou w'àto: ē, ni mi hidoakika ma ngo Fakiri misikini o inomo mo ma gòko. Gènàngokadau de i mi hidoaka o nauŏko ma go de ma gòhaka, o kètoko ma go de ma gòhaka, de o dia, de o gàkana de o gofoànga. Gènàngòkadau de i mi doaka ho ma mòku. Ka ma kouku, de ma ika, de ma hàkài ho γ'òγomo. I γ'òγomo i bòtòka, de gèna ami làko i pilo-piloko mo ma hininga m'àto, e, àh'iràngă ti wòhàngòka, de mi fètòngo m'àto ē àh' iràngă o Uralapatòla, to huha ma dodorou ho no hi legainòhi. Gènangòkadau de ma dotòreke moi i pòtòka, de i lĕlètòngo ja tèngo, de ami bionòka wi gòko-gòkòka, de w'àto: tjoa, ho aní hàiloa, àhi dèka-dèkăua no hi fètongo ē! Ho wa gao o ngòĕre ma gare-garĕhe o kaju moi. Gènàngòkadau de w'àto:, e ngoni dodiauo ami làko no lingiri. Genàngòkadau de ma roraànge m'ao. Ka de mo mi màke, de gèna ma Djou ngoi fekata m'àto: èke! o roraànge to ma gòkoli. De ma ngo Fakiri misikini m'àto: ē ngohi to òluku o tiwi ngohi ka o làko ma gòmono. De m'àto: ma làkò ma gòmono no ma òγomo? De m'àto ngaro ko ta ma òγomua, ma ngohi ta òluku o tiwi, ngohi ka o làko ma gòmono. Gènàngòka ja roributu-roributu, de m'àto ia, àmo gènàngă no ma òγomo? Gènàngòkadau de mo lio ma ika, de m'àto nèna. De w'àto: o àkĕre no hauku o bòhokuku, la de i tufara, de na gòrakòka, la n'aoino. Gènàngòkadau de mo dòfo-dòfo, ho de i tufara, de m'àiki, ho ma tòtakika. Gènàngòkadau, de w'àto no uku ho i lio de wa ika, ho wa obiròko ami làko ma goròna̍òko, de wo mi tamu-tamunuku de ma ngòĕre ma gare-garĕhe, de ho ngòmaha moi, de wo mi bĕlènga, de w'àto: e diauo nàga, de m'àto ē àha i hohakàmuru. De wo higàlioli wa matăraòka ami làko ho de wo mi tamu-tamunuku, ho ngòmaha moi de wo mi bĕlènga de w'àto: e diauo nàga? De m'àto: e, ngòna o njawa o duniàka, dòne kokonènàngă? Gènàngòkadau, de ma moho-mohoino, de i ma popàkeàngika, de j'öiki jo pàhiăra. Ka de ja màke gèna ma djoungu ài faamu, de j'àto: e djou, o njawa gèngi, e nàga utu, abeika wàhi la jo tobeiγeòhi, ma ngofeka mo ma tèngo, ami γou, de ami giama de ami biono ho ka to ngònaokali. De ma Djou w'àto, e ni ja àhoko, la jo tuluinòhi, de ngoi fekata m'àto, o njawa ma homoa,

de i dodòa ho ni mi hifekata, ma ngohi nè ko ngoi fekatua, ho ka ngoi kia? De una w'àto: ē koali, ni ja àhoko, la ja tuluinòhi. Gènàngòkadau de ja àhoko ho jo tuluino. De i ma mòkuru, ma Uralapatòla de ngoi firanga j'obirua, dika gèna ma ngo Fakiri misikini mo ma tèngo m' obiri. De j'àto: i dodòa ho gèna mo ma tèngo ko m' obirua. De dàkuku m'àto, e ho ngini ni ma mòkuru kiani ni jo obiri, de muna m'àto: ngohi, t' obirua, hăbàbu de màngale. De gèna, kaharuŏno ami làko i pilo-pilŏko m'àto: abeika o àkĕre ja uheiye, de o habàtana ja hòheòko, la t'obiri la nàko i goungu ngòna ngoi fekata ma dutu, dòne no hiobiròko ka o tiwi, ma nàko ka ngoi gilaongo, dòne no hiobiròko ka o àkĕre. De muna dàku m'àto: e ngohi t'òluku. De gèna ma Uralapatòla w'àto: koali, ho tàilòhi. Gènàngòkadau i roributu-roributu, de ka nèngiha i tàgi ho ma àkĕre ja uheile, de ma habàtana i hihòheòko. De i ma rihimàngino; de m'àto: ngòna na hira. De dàiiha m'àto: koali, ngòna ani ròkata ma dutu, ho ngòna no hira. Gènàngòkadau i roributu-roributu de ka dinaòko i tàgi, ho nènàngiha mo hibobèto m'àto: gougoungu, nàko ngòna ani ròkata ma dutu, dòne no hiobiròko ka o tiwi, ma nàko ngòna ko ani ròkatua ge unàngă, dòne no hi obiruku, ka o àkĕre. Gènàngòkadau de m' obiri dinĕnguku mo hiobiròka, ka o àkĕre, de m'àto: u, gèna ka to eluku! De m'àto: nàko ngohi ngoi fekata ma dutu, dòne to hiobirika ka o tiwi, de m'obiri, ē mo hiobiròko ka o tiwi ma gare-garĕhe. De m'àto nàko ngohi ngoi fekata ma dutu, dòne de to ma hidogòrakòka de ngòna no diài ho ka o uku ma dino. Gènàngòkadau de i ma liòka de muna mo diài ho ka o uku ma dino, de ma djoungu wo mi kokapèta, ho ami dilibu i horòpuòka. De ma Uralapatòla w'àto: e ufa no mi ule, hĕbàbu ngoni gilaongo, de no ma fekatòka. Ho gènàngòkadau de gèna ma Uralapatòla i wi hiòyomo de i wi hiòkĕre, o futu hiwo, de o dòngono hiwo de w'àto: ja òaka ho to lio, de j'àto ē wàhi no lio. De w'àto: ē nànga dimŏno ta maya ko mànga dèkanòka, ho to liòhi. De gènă ma ngo Fakiri misikini, de gèna kahuruŏno ami làko i pilo-pilŏko, i ma higoino ài youino, de ka jo ari, de ma dòtòrĕke moi i pòtòka, de i lĕlètòngo jo tèngo, de bèhòhi nàga, wo pàhàka. De gèna ngoi firàngă mo ma hidàdi o tònakòka, de gèna ma ngo Fakiri misikini.

Toen zeide de Heer: wel, F. M. koopt goederen, dus geef die haar. En zij gaven haar sarongs en baadjes en naalden en garen. Zij nam het maar onder haar arm, en zij vertrok; zij kwam aan, en toen zeide zij wier oogen blind waren: wel kameraad, jij hebt oogen, naai dus voor ons. Toen naaide zij het en ze trokken sarongs aan. Toen ze sarongs aanhadden, zeide zij: ja, koop nu nog voor ons visch en sago, en kapmessen en messen en sagovormen. Toen ging zij en vertrok, maar toen ze haar zag, zeide ze (de vrouw van den koning:) wel neen, (maar) daar is ze weer, ze brengt het rijstkaf terug, en ze verzamelt weer pisangschillen. Maar zij kwam aan en zeide: je sago, en je visch, en je kapmessen, en je messen en je sagovormen (koop ik). En toen zeide de vrouw van den Heer: wel (scheldwoord) waar steel je het geld vandaan, dat je zooveel geld hebt. En zij zeide (tot haar huisgenooten) wel, kijk jullui geld na, of het er nog is, zoometeen heeft F. M. het gestolen. En de Heer zeide: wel, geef aan F. M. het eten (dat) ze koopt. Toen gaven ze haar versche visch, en gerookte, versche sago en sagobroodjes, en hakmessen en messen en sagovormen. Toen legden ze het op (haar schouders) opdat ze het op haar schouders dragen zou (maar) zij nam het maar onder haar armen, en zij kwam aan en zij kookte, dus aten ze. Nadat ze gegeten hadden, herinnerde zij wier oogen blind waren zich, zeggende: wel ik heb mijn broeder vergeten. En ze noemde hem, zeggende: wel Uralapatola, ik heb booze moeite, dus kom naar me kijken. Toen geschiedde er een donderslag, en er was een bliksemstraal, en hij stond voor haar gezicht en zeide: Verbazend, je hebt het (zeker) goed gehad, dat ge pas na zoolang me roept, hé! (105) Dus had hij meegebracht een stuk wit goed. Toen zeide hij (tot F. M.) wel, ga de oogen van je kameraad zoeken. Toen bracht zij (F. M.) haar driemaandsche rijst (naar den Heer om te verkoopen) maar toen zij (des konings vrouw) haar zag, zeide zij: oudje, ik koop je driemaandsche rijst. En F. M. zeide: wel ik wil er geen geld (voor) ik wil alleen maar oogappels. En ze zeide: kan je die oogappels eten? (Deze vrouw had de oogappels, die ze haar meesteres uitgekrabt had.) En zij zeide: ofschoon ik ze niet eten kan, maar ik wil geen geld hebben, ik wil alleen maar oogappels (hebben). Toen twistten ze, twistten ze, en zij (de koningsvrouw) zeide: ja (ik geef ze) och arme, eet je dat? Toen keerde ze terug, ze kwam aan en zeide: hier (zijn ze). En hij (Uralapatola) zeide: maak water heet in de pan, en als het kookt, neem het af en breng het hier. Toen stookte ze, stookte ze,

dus, toen het kookte, nam ze het af, dus bracht ze het weg. Toen zeide hij: kom naar beneden (zijn zuster zat op de bank) dus keeren ze (je oogen) terug. En hij ging (naar haar toe) dus spoog hij in haar oog(holten) en hij plakte (de appels) er in vast, en hij dekte haar dicht toe met dat witte goed, en na een ademhaling (lang) ontdekte hij haar, en hij zeide: wel makker is het (gezicht) er? En zij zeide: wel het is nevelachtig. En hij herhaalde het, en hij besprak haar oogen, dus dekte hij haar toe, en (na) een ademhaling ontdekte hij haar, en hij zeide: wel makker, is (het gezicht) er? En zij zeide: wel, wij aardsche menschen, (en) dan aldus? (is zoo iets mogelijk?) Toen, den volgenden morgen, kleedden ze zich, en ze gingen wandelen. En als de dienstmaagden van den Heer haar maar zagen zeiden ze: wel Heer, daar komen eenige menschen naar boven! (Hij zeide) komaan (ik zie ze) nog niet, laat ze nog wat naar boven komen en zichtbaar worden, een vrouw (is er) bij, haar voeten en haar handen en haar gezicht dat is zooals het joue (zeide hij tot zijn vrouw). En de Heer zeide: wel, roep ze, opdat ze wat hier inkomen. En zijn vrouw zeide: een andere (vrouw) hoe kan je die tot je vrouw maken, maar ik hier ben zijn vrouw niet, dus wat ben ik dan van hem? En hij zeide: wel neen, roep ze, opdat ze hier aankomen. Toen riepen ze hen, dus kwamen ze er in. En ze pruimden, maar Uralapatola en zijn zuster spuwden niet, alleen F. M. spuwde. En zij zeiden: hoe is dat, dat gij niet spuwt? En zij die bovenaan zat, zeide: wel jullui, als je pruimt moet je spuwen. En zij zeide: ik spuw niet, want daar zijn redenen voor. En zij wier oogen vroeger blind waren, zeide: komaan, laten ze water inschenken, en een mat uitspreiden, opdat wij spuwen, en indien gij werkelijk zijn vrouw zijt, dan zal je alleen maar geld spuwen, maar als je maar zijn slavin zijt, dan zal je maar water spuwen. En zij die boven zat, zeide: wel, dat wil ik niet. En toen zeide Uralapatola: neen, maar laten we het probeeren. Toen twistten ze, twistten ze, en die landwaarts zaten, wonnen het dus schonken ze het water in en ze spreidden de mat uit. En ze gingen tegenover elkaar zitten en de koningsvrouw zeide: gij eerst, en die aan den landkant zat, zeide: gij eerst. En die aan den zeekant zat, zeide: neen, het is (immers) werkelijk jou echtgenoot, dus gij eerst. Toen twistten zij, twistten zij, en die aan den landkant zat, won het, dus zij aan den landkant bezwoer, zeggende: werkelijk als het jou werkelijke echtgenoot is, dan zal je alleen maar geld spuwen, maar als hij je echtgenoot niet is, dan zal je alleen maar water spuwen.

Toen zeide de Heer:
haar. En zij gaven h.
Zij nam het maar ou
en toen zeide zij wier
oogen, naai dus voo
sarongs aan. Toen ze
nog voor ons visch en s
Toen ging zij en vert
vrouw van den konin
brengt het rijstkaf te
Maar zij kwam aan en z
en je messen en je sag
van den Heer: wel (s
dat je zooveel geld heb
kijk jullui geld na, of
gestolen. En de Heer ze
koopt. Toen gaven ze h
en sagobroodjes, en ha
legden ze het op (haar
dragen zou (maar) zij nam
aan en zij kookte, dus at
zij wier oogen blind ware
vergeten. En ze noemde
booze moeite, dus kom
donderslag, en er was ee
gezicht en zeide: Verbaze
ge pas na zoolang me ro
een stuk wit goed. Toen
van je kameraad zoeken. To
rijst (naar den Heer om te
vrouw) haar zag, zeide zij:
En F. M. zeide: wel ik wil
oogappels. En ze zeide: kan
had de oogappels, die ze ha
zeide: ofschoon ik ze niet eten
ik wil alleen maar oogappels (heb
en zij (de koningsvrouw) zeide:
dat? Toen keerde ze terug, ze k
En hij (Uralapatola) zeide: maak w
kookt, neem het af en breng het h.

pànga-pànga. Gènàngòkadau de gènàngă hàto, i mi nitòmo ami pàngaika, de ma poa-poaka. De w'àto: ē, gènàngă kànganòhi t'àto, de w'àto o hilo na tufuku. De ma tufukiγe de wa tòma, ho de wa tòmàka de w'àto: nàko kokogènànga ma ka ngòna ani hininga ma huka de mànga tàpihumàka ma ka ngòna ani hininga, nànga tàpihuma koiwa, ma ka ngòna ani hininga ma huka. De m'àto: de ngohi 't òlukòka, bòte i hi tudukoli. Ho gènàngòkadau, de ma moho-mohoino, de w'öiki wo γaungu. De mo hupuòko, de ma lega-legaika, ja hinòtouku, de m'àto diauo, i dodòa ho kàngano w'öiki ka wa ma hidèngouku, de jo lio de ja hinòtoika. Gènàngòka dau de ja utïha de i ma moγòkòka. De w'àto: gèna to mi gòrikòka, na ngòna kahuruöno o dodiha i ni hitudukòhioli.

LXX*a*. **Een verhaal uit vroegeren tijd.**

(*Er* waren) twee menschen (zusters). De jongste zag een slang in haar
aagmand gaan, en zij keerde de draagmand om (zoodat hij er uitviel)
aldus verwijderde ze zich vandaar, en als zij gegaan was ging hij er
eer) in, en zij zeide: nu zal ik hem zoo meteen slaan. En hij zeide:
kom niet dicht bij me. En zij werd blijde, dus legde ze hem
haar bank, en hij ging naar binnen (in haar slaapkamer), en hij
zijn mom af, en zelfs zijn nagels waren met huidbloemen. (Hij
dus heel mooi). Nu, toen was haar oudere zuster boos. Toen
ze en vertrok, zij rolde steenen en boomstammen om, en eens
zij een palmstam om, en er was een gevlekte pijthon (zoo
) als een pandaanblad. En zij rolde hem op, en deed hem met
tok in haar draagmand, en zij bracht hem. Toen, kijk, haar
e zuster zag haar, dat hij over haar schouder hing, en zij
hem uit op haar slaapmat. En des avonds schonk ze klapper-
, en wreef zich in, en als ze zich ingewreven had, kamde
dus toen het duister was en zij sliepen, zeide haar zusters
el, luister maar goed naar haar, naar onze oudere zuster,
(wellicht) is dat geen goede slang. (bedoeld wordt een
g). Dus 't was nog geen middernacht, en hij rolde zijn
(zooals een slang doet om te bijten) en hij stak haar en
wel kameraad, stoot me niet met je ellebogen. Toen en
k haar in haar elleboog, en zij schreeuwde. En hij (de
zeide (tot zijn vrouw): dat heb ik straks al gezegd,
(tot zijn schoonzuster) steek de toorts aan. En zij stak

Toen spuwde zij, zij spuwde landwaarts alleen maar water, en zij zeide: hé, nu heb ik maar gekheid gemaakt. En zij zeide: als ik werkelijk zijn vrouw ben, dan zal ik alleen maar geld spuwen, en ze spuwde, wel, zij spuwde zeewaarts alleen maar zilvergeld. En zij zeide: indien ik zijn werkelijke vrouw ben, dan wordt ik (tot koningin) verheven, maar jij wordt gebruikt zooals brandhout. Toen keerden zij naar (hun zetels) terug, en zij werd gebruikt als brandhout, en de Heer schopte haar, zoodat haar de vrucht afging. En Uralapatola zeide: wel, ge moet niet met haar spelen, want het is uw slavin en gij hebt haar tot vrouw gehad. Dus toen gaven ze Uralapatola te eten en te drinken negen nachten en negen dagen, en hij zeide: nu is het goed, dus ik keer terug. En zij zeide, hé keer nog niet terug. En hij zeide: wel ik heb onze ouders lang (alleen) gelaten, dus ik keer nu terug. En toen, F. M. en zij wier oogen blind geweest waren, omarmden zijn voeten, en zij weenden maar en er geschiedde een donderslag en er was een bliksemstraal, en waar was hij nog? hij was weg. En toen hadden zijn zuster en F. M. heel groot verdriet.

LXX. Bobale.

Totoade o ngäamakino.

Ma njawa ja hohinòtòka. Ma dòdoto mo ma gòriki ma dodiha ami kiarònòka i ma noauku, de ma poauku, de kokogèngòkadau mo ma tèngakika, de ja ika i ma noauku de m'àto: nènàngă bòtino de ta pòhaliha. De j'àto, ē, ufa no hi tigi-tigi! De ma garàgo ho mànga dàngiròka ma kĕlèngauku, de i ma ngòhamòka, dòkaika, de ma tàpihuma i ma ngàikòka, ho ài kulituku ō de ja tugaγàka. Na daèna ngomi riaka ka mo ngamo. Gènàngòkadau m'öiki mo ma djobo, o hàkaru de o kilòtini mo lulu, de ma moi ma dòkoto ma ròĕhe ma lulòka, de ma gumilamo moi ho manarama. De ma pàliòka, de mo gulàpètòka ami kiarònòka, de m'ao. Gèna ma dòdoto, màto, mo mi lega de ami bĕlèkaiha i ma tàngonika, de ma ino, de ami habàtanòka ma pàli-pàliuku. De ma bo-bima-awa, de ma igono mo guhe, ho ma γauhu, de ma γauhòka, de ma wuhi, ho de jo hutu, de i ma idu, de gèna ma dòdoto ami ròkata w'àto: ē ka no mi higihĕ-gihĕneòka, nànga riaka gènàngă, àmo o dodiha ma òaua. Ho de ko hutu gorònaua, de ma bikini i hipàli la i mi tuduku, de m'àto: ē diauo uha no na

pànga-pànga. Gènàngòkadau de gènàngă hàto, i mi nitòmo ami pàngaika, de ma poa-poaka. De w'àto: ē, gènàngă kànganòhi t'àto, de w'àto o hilo na tufuku. De ma tufukiγe de wa tòma, ho de wa tòmàka de w'àto: nàko kokogènànga ma ka ngòna ani hininga ma huka de mànga tàpihumàka ma ka ngòna ani hininga, nànga tàpihuma koiwa, ma ka ngòna ani hininga ma huka. De m'àto: de ngohi 't òlukòka, bòte i hi tudukoli. Ho gènàngòkadau, de ma moho-mohoino, de w'öiki wo γaungu. De mo hupuòko, de ma lega-legaika, ja hinòtouku, de m'àto diauo, i dodòa ho kàngano w'öiki ka wa ma hidèngouku, de jo lio de ja hinòtoika. Gènàngòka dau de ja utïha de i ma moγòkòka. De w'àto: gèna to mi gòrikòka, ma ngòna kahuruŏno o dodiha i ni hitudukòhioli.

LXXa. Een verhaal uit vroegeren tijd.

(Er waren) twee menschen (zusters). De jongste zag een slang in haar draagmand gaan, en zij keerde de draagmand om (zoodat hij er uitviel) en aldus verwijderde ze zich vandaar, en als zij gegaan was ging hij er (weer) in, en zij zeide: nu zal ik hem zoo meteen slaan. En hij zeide: wel kom niet dicht bij me. En zij werd blijde, dus legde ze hem op haar bank, en hij ging naar binnen (in haar slaapkamer), en hij deed zijn mom af, en zelfs zijn nagels waren met huidbloemen. (Hij was dus heel mooi). Nu, toen was haar oudere zuster boos. Toen ging ze en vertrok, zij rolde steenen en boomstammen om, en eens rolde zij een palmstam om, en er was een gevlekte pijthon (zoo groot) als een pandaanblad. En zij rolde hem op, en deed hem met een stok in haar draagmand, en zij bracht hem. Toen, kijk, haar jongere zuster zag haar, dat hij over haar schouder hing, en zij rolde hem uit op haar slaapmat. En des avonds schonk ze klapperolie in, en wreef zich in, en als ze zich ingewreven had, kamde ze zich, dus toen het duister was en zij sliepen, zeide haar zusters man: wel, luister maar goed naar haar, naar onze oudere zuster, och arme (wellicht) is dat geen goede slang. (bedoeld wordt een echte slang). Dus 't was nog geen middernacht, en hij rolde zijn staart op (zooals een slang doet om te bijten) en hij stak haar en zij zeide: wel kameraad, stoot me niet met je ellebogen. Toen en zie, hij stak haar in haar elleboog, en zij schreeuwde. En hij (de zusters man) zeide (tot zijn vrouw): dat heb ik straks al gezegd, en hij zeide (tot zijn schoonzuster) steek de toorts aan. En zij stak

hem op, en hij (de slang) doofde die uit dus toen hij hem gedoofd had, zeide hij: als aldus gij het wenscht met hun mom, maar zooals gij het wenscht, zonder mom, maar zooals gij het wenscht. En zij zeide: ik voor mij wil niet meer, zoo meteen steekt hij mij weer. Dus toen de morgen aanbrak ging hij uit visschen. En zij ging naar 't strand ('t is niet duidelijk of dit de oudste of jongste zuster is) en zij keek, en er waren twee lui (aan het visschen), en zij zeide: kameraad, hoe is het, dat hij straks alleen weg ging, en er nu twee terugkeeren. Toen stapten ze aan land en ze trouwden. En hij zeide: ik heb je gezien, (maar zij zeide): maar gij, straks, toen ge nog een slang waart, hebt ge mij gestoken.

LXXI. Bobale.

Totoade o măndjàngaika, Ngàdje- ngàdje moi na tède!

O ajo moi de o àma moi mànga ngòhaka ja ruànge, ma dòdoto i wi gĕrėhi, ho ma riaka ja hinòto j'öiki mànga pine jo djàga, ma bobima- awa j'öiki i ma djobo ja iha, de ma pine ma gogoranàka i ma hodoauku de ma măndjànga ja ino ma ja daenua, de ma mohoino de jo lio de ja òko, de gėna i wi gogĕrėhi w'àto ē, ka ni futu moi, de ko ni ja tàgokua. De j'àto ē, ngòua gėna i ni gĕrėhi, ho ufa no tèmo-tèmo. Abeika, ngòna o bobima- awa de n'öiki no djàga ko ngònali, nàko no tàgoko gėnàngă i goungu, barukua ngomi nėna ko i mi gĕrėhiua, de ko mi ja daenua, ho nàko ka ngòua, de ngaro ufa no ma totogòhànga. Gėnàngòkadau de ma bobima- awa, de w'öiki wo ma djobo, ka de wa iha, de ma pine ma gogoranàka wo ma hodoauku. Gėnàngòkadau de ma măndjànga o gàhumu tumidi i boaino, o gàhumu butànga ka i tuga ja ino, o gàhumu moi gėna, ma amo-amoko i dadu unàngino. Gėnàngòkadau de wo ma tàhe wo ma bole- bole de ka wo dàfongo ma tatàdukika. De i wi djobo ma γòku tumidi, de ma wài tumidi, de ma γòkuiγe jo doaiγe ho de jo utiukuoli ma wàiuku de ma măndjànga i j'àto: toa no hi pidili. De una w'àto: toa to ni pidilua. De w'àto: koali toa, no hi pidili. De una w'àto: nako to ni pidili, kiani mia pine no fàngu. De w'àto nàko kokogėnàngă de no hi pidili, de ani ngòĕre na hauino, la daėna o ngàiròka ha uku. De unàngă ài ngòĕre wo hidoakika, ho gėna ma ngàiròka wo hihòheika ài ngòĕre.! Gėnàngòkadau, de ma măndjànga ka i

wunĕnge, i wunĕnge ho o ngòĕre moi ho dòngo i poa. Gènàngòka dau de w'àto: to lio, de ma mǎndjànga j'àto: to ni niki. De w'àto nàko de ika. De i ma djobo, ho de mànga tau jo lega-legaika, de ma mǎndjànga j'àto, ē ho gògĕrukuòhi. De jo gògĕruku de ma mǎndjànga j'àto: ē nàko no huha ja òa-òa de ja totorou, de no hi fètòngo n'àto: ē àhi toa o mǎndjànga, de gènàngǎ to boainòka. De w'àto ia. Gènàngòkadau de j'àto: ngaro ka no lio, de unàngǎ wo liòka, de wa ika de wo hipàka mànga himàngòka gèna ma tiwi. De gèna ja hinòto ài riaka ma gòta i ma dobiki, ho i wi gòha-gòha, ho daèna ka wo ma lia-liara. De j'àto: ē ajo o pine no mi hàkài, o kupa mi ma tumi-tumidi, de o mòkuru o bèlaka mi ma tumi-tumidi de o bidoho o dobiki mi ma tumi-tumidi de o dofae o hitabu mi ma tumi-tumidi. De gènàngòkadau de munàngǎ mo hàkài, kokogènàngǎ ho kàngauo jo tèmo-tèmoòka. Gènàngòka dau ma hàkàiòka, de i ma djobo, mànga futu tumidi. De gèna ma dòdoto w'àto: no hihàkài o pine, o kupa o gàhumu tumidi, de o mòkuru o bèlaka tumidi, de o bidoho o dobiki tumidi, de o dofae o hitabu tumidi. Gènàngòkadau de ngoi ajo ka mo ari, m'àto ē, ufa n'öiki, dòne i ni gòha-gòha, de i ni hònĕngòka, de ko to ni màkeokaua. De w'ato: ē koali! Gèngòkadau de mi hàkài, de ka mo ari, de i òhakòka, de w'öiki, wo ma djobo ma γòku tumidi, de ma wài tumidi wa pàha, ho ma γòkuiγe wo doaiγe ho wa utiukuoli ma wàiuku, de wo lega-legauku i j'òγomo. De wa uku de unàngō ka w' òγomo. De ma gòta ma dobiki, ho i wi gòha-gòha ho ka, wo ma lia-liara, de ài dodiauo i ma djobòka, de wa nikiokali, ho ma γòku tumidi de ma wài tumidi, de wa lega-legauku, j' òγomo, de ka de wa uku, de unàngō ka w'òγomo. De ma gòta i ma dobiki, ho i wi gòha-gòha, ho mànga ngòmaha ja toaka, de i ma djobòka ho de ài hininga wo hioriki, de wa nikokali, ho ma γòku tumidi, de ma wài tumidi wa pàha, de wa lega-legauku j' òγomo, de i wi gòha-gòha, ko i wi hònĕngòka, de i ma djobòka. De ma mǎndjànga i boaino, de j'àto: tjoa, ho ani hàiloàhi, i ni hònĕngòka! Ho gènàngòkadau, de o àkĕre wi diài òhi, ho wo wàngoiγe de j'àto: nènàngòkadau de i bòto na niki, dòne i ni gòha-gòha, de i ni hònĕngòka, de i ni hipòtòka, ho i bòto na niki. Ka de ma mǎndjànga i pàha, de ài ngòĕre wo ma hiuikutu, de wa nikokali, ho ma γòku tumidi de ma wài tumidi wa pàha, de wa lega-legauku: j'òγomo, de unàngō wa uku, de ka w'òγomo. De i wi gòha-gòha, ho i wi hònĕngòka, de ài làko ma gòmouo ja huputu, ho i hipòtòka, de i ma djobòka. De ma

măndjànga i boaino, de j'àto: tjoa! de i ni hàiloàhi gèna i ni hònĕngòka, de ani làko ja huputòka, ho ni dodòa kahuruŏno to ni tèmo t'àto, i bòto na niki, de ngòna na niki, ho i ni hònĕngòka.

Gènàngòkadau de ma măndjànga j'àto: nènàngòkadau, de i bòto na niki, de w'àto, ta nikokaua. De w'àto nèna ngaro ma i bòto na niki, de w'àto ta nikiokaua. Nènăngòkadau de to lio. Ka de ma măndjànga i pàha de wa nikokali, wa ika, de ma njawa mo ma tèngo wo mi màkeika, i mi pĕrèkiòka, de w'àto: èγe! De m'àto: fo, ngohi nèngòkadau àhi danòngŏ moiua. De w'àto: ē èγe ka ngohi. De m'àto: ē; gènànginodau, de ma gòta ma dobiki mo dòtumuika, de w'àto: ē ngohi ō nènànga ta himàngă de to pòrĕte, ka o kòăna de o hàngàdji ma ngòfaka de ma danòngŏ, de ni hi dòtumuino ho konènàngòka! De m'àto e danòngŏ to hiorikua, ta tobòte ka o njawa baràngika. De ma guràtγi ma dobiki mi dòtumuika, ho gènàngino wo tòku, de wa ino de mi ròtàngă o dadaγokuku. De wo tèmo w'ato ē, ngohi ō nènàngă to himàngă de to pòrĕte ka o kòăna de hàngàdji ma ngòfaka de ma danòngŏ, de ni hi hiròtàngino o dadoγokuku? De m'àto ē danòngŏ to hiorikua ta tobòte ka o njawa baràngika. De ma hude moi o guràtγi ma γè, ho mi hiròtànga gènàngòka. Gènàngòkadau de wo ma gogògĕre ài dèkăna, de w'àto: èγe: àhi kiriti i pàka, ho ani ugaka moi no hi nguru. Gènàngòkadau mo ma djobòka, mo lingirua, gènàngădau ami tau ma dèturino gèna, ka o dèngo ja momoi, de mo hiboaino ma dèngo ma rururutu, de ma pàkoròka, de mi roròrotuku, o dadaγokuku. De mi hidoakika de w'àto. ē nènàngă ngohi ō to himàngă de to pòrĕte ka o. kòăna de o hàngàdji ma ngòfaka de ma danòngŏ, de o ugaka ho konènàngòka de ni hi nguru, de o dadaγokuku, de ni hi roròrotuku! De m'àto: e danòngŏ to hiorikua, ta tobòto ka o njawa baràngika. De mo ma paàtika de mo hidòtoino, de ma hipàka dài o gàhiuku. Gènàngă ka o dèngo moi, de mi γè ma hude o guràtγi, de gènàngukudau, mi roròrotuku, d'àha wo gèwihi. Gènàngòkadau, de wo higihĕ-gihĕne daiγe jo wère-wère, de w'àto ē èλe, ho gènàngă dàkuiγe jo dodòa? De m'àto ē, ma kòăna ngoi òra j'àto i mi moγòka, ha jo hèpa-hèpa nàko o njawa moi mànga hèpa-hèpa i mi doa, gènàngă i mi moγòkòka. De w'àto: e èλe, abeika tanu ta lega. De m'àto: abeika de m'àto: gènàngă o nguteiγe no doa. De wa ika, de wo doa ka wa pàha dauku. De w'àto: èγe, ko to măngàkunua! De m'àto: abeika, ani giama na haino, la ta diàiika. Gènàngòkadau de wo hidoakika, ho ma diài, d'àha wa doa wa măngákunu. De wa iγe,

de ma bole ma d'òlĕngòka wo ma hihauo-hauoino. De gėna jo hèpa-hèpa-hèpa-hèpa, de i wi dahàbàkino, de wo hidahèpaiγe, ho òna j'àto i mi moγòka, ami haekòka i lululu d'àha ami dapariònuku i uti. Gėnàngòkadau de moi jo doaiγe, j'àto ngohi ē, ka ma parihuku, moi jo doaiγe, ka ma parihuku, ē kokogėnàngă ngaro ja ratuhu moi ho ka ma parihuku de jo utiuku de j'àto: Djou ka m'òluku. De w'àto: i dodòa ho n'òluku. De m'àto: a la ngohi ge ònàngua, ngohi nàga o njawa wo ma tèngo, kàngano ti lega-lega, o bole ma hòka ma d'òlĕnge ka wo ma hauo-hauoino de i wi dahàbàkika de wo hidahèpaiγe, de àhi haekòka i lululu, d'àha àhi dapariònuku i uti. Gėnàngòkadau jo hutu wa iγe, wa tàhe, d'àha mi maλĕke, de ài dòpo-dòpo wo hihàkariγe, de ma futu-futu, de i mi tàdi ami gàteuku, ho mo hònĕngòka. Ho de ma totaleo i horĕne de ma famu ja ino, ami timiòka ja hèhăra, de ja màke àmi auĕnu, de i ma popàata dòka ma djoungika de j'àto: djou, dòka ma djou Bòki ami timiuku o auĕnu i òluika. De i ma popàata dòkaika, de ja ika de ja pirikisa j'àto, a i goungu, de jo doa dàku iγè de ja iγe de i mi bĕlėngaiγe de i mi bĕlėngaiγe, na ami auĕnu i òluika. De o riaka j'àto: hi tomàka, de ma kòăna w'àto: ē uha, la o gĕtèfata ni ja ràko la ho hi danàhini la, ngaro o gàhiòka àha i wi damèla. Gėnàngòka de manuka òna o gĕtèfata jo ràko, manuka mànga inomo jo hàkài. Gėnàngòkadau de ma gĕtèfata ja bòtòka, de mànga inomo i hibarĕne, ma gòhaka de ma gou, ja hibarĕne, ja bobòtòka de jo danàhini. De ja hidĕte ho mède hànge tèro-tèro ma gàhumu o ngöotòka ja γàhi-γàhini. Nàko gėnàngă mànga pine ka i jòfo-jòfo, unàngă ko w'òγomua. Gėnàngòkadau de ma tjintĕra moi i boaòko, ma wàma o gàhumu moi ja hèpa-hèpa mònga, de j'àto: a Kiritji-bàikòle, no huha òkia de no hukarànga òkia ho no mi ado-adonua, ma i dàdi no mi adono, ho ma kokamàkeua, ma i dàdi ho ma kamàke. De w'àto: a, to huha òkiaua, to hukaràuga òkiaua, ma ma kòăna ngoi òra to mi moγòkaino, de o futu-futu mi ma iduòka, de àhi dòpo-dòpo to hihàkariγe ami γòku iγe, de i mi tàdiuku, ho i mi hònĕngòka. Ho nėnàngă i mi hidanàhini o mède hànge tèro-tèro. De j'àto: ija, nėna moi o wàma to ni hidoaka, la ami dėngo-dėngo no gètŏngo no deo, de ami nabouku, de no mi tamu-tamunuku. De unàngă wo luiti, ho wo deo ami dėngo-dėngo wo gètongo, de ami nabouku, de wo mi tamu-tamunuku, de ho pare-gòhaka moi, de mo ma hèlŏro ami gubadiuku, ho de mo ma hèlŏro ami nirakuku de m'àto: ē, ho to ma idu àhi dėkăna. De w'àto no ma idua, kahuruono, àhi dòpo-dòpo

to hihàkariye, de i ni tàdiuku, ho uo hòuĕngòka, ho gènàngă àha no momikiye, de w'àto: abeika, nànga guba na hĕlènga, na lega nànga bĕrèra, de màto, ma bĕlèngaiye: na, ha igono ho hilikoliko, de m'àto ejo, hio, ho nànga bĕrèra ha tio, ma gurutino. Gènàngòkadau de w'ato h'òyomo, nènàngă ngòna n'òyomua o mède hànge, ngohi ō ma kokogènàngă. Gènàngòkadau de j'òyomo, ho de jo òyomòka, de w'àto: nènàngă ngohioli to ma idu. Nàko o mède hànge, la o ngòtiri moi na màke, ma hidĕte ho gòle ma tibani ma amoko, de no hi àhoko, nàko no hi àhoko to ma maoua, de àhi kuliti na hauku, nàko àhi kuliti na hauku to ma maoua, de o gàhiuku no hi hodoa, nàko to ma maoua, de àhi höinàpăna na tufuku. Gènàngòkadau de i wi kiòkòka ho mède hànge, de ma hidĕte moi ma màke ho gòle ma tibani. Gènàngòkadau de mi àhoko, mi tjoboika, ko wo momikua, de ài kuliti ma hauku, ho de ài kuliti ma hauku, m'àto dòne ka ài kuliti i fĕlènga, ko wo ma maoua, de o gàhiuku mi hodoa, m'àto dòne ka i wi lutu. Gènàngòkadau de ài höinàpaua mo tufuku, m'àto: dòne ka ài ugauku ma gara-gara i toaka. Gènàngòkadau de ma hidĕte i ma hiadonòka de j'àto: na ino la no farĕne. De m'àto: ē, to farĕnua, àmo, dòne àh'iràngă ti doguma, àika? De j'àto bòte ani ròkata, de hi tomàka. De m'àto koali àh' iràngă, De j'àto na ino la na farĕne! ē ika òna i tàgi ho i mi hibarĕuòka. Gènàngòkadau de o pòhi-pòhi ma dèkarika ài liaro ma dèkara i hibòha-bòha, d'ahao wo ma mao. Gènàngòkadau, de ma kowĕhe wa tòraka, wa òko de wa kòri, w'àto o wògo-wògŏno wo hurutu, daèna ma pòhi-pòhi ma guluiika. De j'àto a ufa no mi hurutu, de w'àto: ē ngohi t'àto bari o nauŏko, ho ta hurutu. Gènàngòkadau, de ma tjutjapaànga j'àto: ē ngoni hekata o njawa i mi hiloaròka, ho ho mi dodòa? De w'àto ha niki. Gènàngòkadau de ma wògo-wògŏno ka i farĕne i farĕne, ho ngòtiri moi ja òma-òmàngiye. Gènàngòkadau de ja niki, i ma hiòru, ho de ja boleòka, de ja hihòho ma tjutjapaànga, de ja boleòka de ma wògo-wògŏno ja hidumunu. Ka kokogènàngă ho de i mi hiloa-loăra de ja uti, de ònàngō i ma hitàngonòka, de jo uti de w'àto: ngohi fekata! De j'àto: a kàngono muna m'àto k'am'iràngă. De w'àto: koali, ngohi fekata, ni mi haino, de wo mi lia-liăra, ho mànga ngòtiruku wo mi hibarĕnòka. Gènàngòkadau i ma hitila ho i ma liòka, de ja niki. Gènàngòkadau i ma hiòru, de ja hihòho ma tjintĕra, ho de ja daenòkaua, de jo utiuku, ho i ma hiòru, ho de ja daene de ja (hier is vertaald dat de vischjes onder het vaartuig doken. Er staat echter, dat ze er

mede doken, dus, dat ze er mede onder water doorgingen. Om der waarschijnlijkheidswille is echter de eerste vertaling gekozen) hidumunu ma wògo-wògono, ho de ja tumunuku, de ja daenokaua de ja hipuda, ho i ma hiòru. Gènàngòkadau de ja daenokaua, de ka jo lio gèna ja niniki, d'àha i ma hiòru i ma hibole-bole. Ho i ma hiadonika, de ma wògo-wògŏno i ma ditifa, ho i ma ditifòka, de ma tjintjĕra j'àto: nènàngă ka ni lio. De j'àto: ka mi lio, ma dòne òkia ika mi boa. De w'àto: to ma rèfeika la àhi gugutiγe ni ma noaiγe, la ti ni ngòtaka. De j'àto: nàko de ika. Gènàngòkadau de wo ma rèfeika, ho màuga baràuga de ma njawa i ma noa gènàngă, ài gaàfufuiγe, de ja hihòho ho mànga pònatuku de ja hitàngi, ja hitàngiuku, de òna ja uti de j'àto: nènàngòkadau no ma gogògĕròhi, la i kinitarino d'àha no lio, de j'àto: ha ika.

Gènàngòkadau, de ma totaleo i horĕne, de ma faomu ja hèhăra ma Djou Bòki ami timiòka, de ja higihe-gihĕne o hulèpe de o bàngĕheli i ma wali-walimi, de j'àto: a Djou, ma Djou Bòki mo boàka. De ma kòăna w'àto, de ngoi fekata, munàngă m'àto: ē, àhi làko ni ja γauhu. Gènàngòkadau de ja γauhu, ho i fĕlèngai γe, de ka i ma popàata, dòka ma Djou Bòki-ika, de j'àto ē, ho nènàngă, ka òkia i ni ngòtaka. De j'àto: abe gèngòka nàga o totaleo moi i mi ngòtaka ho abeika wàhi, la i kinitariγeòhi, de h'au ni ja màke ma totaleo gènàngă. Gènàngòkadau, de i kinitariγe, ài tàkihuma wo mo ngàikòka, ho o ngòranuku wo hi làkĕtuku. Gènàngòkadau i mi himorĕne ài haekòka, de ja uku ài γouuku, ma ngale-ngale moi ka ài kulituku ō de ja tugaγaka. Gènàngòkadau de i wi hïγò, omo o futu hiwo de o wànge hiwo ka j'òγomo, de j'òke-òkĕre, de jo tufu-tufuku, jo wuni o ngawa-ngawàka, de ja uku o igobulàka, de ja uku o wànge biouòka, de ja iha, o wànge ma dumunòka, de ja òko j'àto: ē, gènàngă o kabĕharàngă òkia, ho jo tufu-tufuku? De j'àto: ē, ma kòăna ngoi òra mo hònĕngòka de ja hidanàhini, ho jo boaino, ho jo tufu-tufuku. Gènàngòkadau de una ài toroa wo uti, wo dàdi o bĕrèra ma dimŏno, una gèna, ma Djou Bòki ami ròkata wo doa wo kòăna.

LXXI*a*. Verhaal van het hert.
Let op het verhaal.

(Er waren) een Vader en een Moeder, hun kinderen (waren drie **(106)**, de jongste had bobento **(107)**, dus zijn twee oudere broers

gingen om op de rijst te passen. Des avonds gingen ze en vertrokken, aan den landkant gekomen waadden zij tot midden in de rijst, en de herten kwamen, maar ze kregen ze niet. En bij het licht worden keerden ze terug, en als ze aan zee kwamen, zeide hij die de bobento had: wel jullui gaat maar de eene nacht na de andere, en je vangt ze maar niet. En zij zeiden: wel jij hebt bobento, dus maak geen praatjes. Komaan, vanavond moet jij eens oppassen, jij ook maar eens, werkelijk, als jij ze vangt! Immers wij hier, wij hebben geen bobento, en wij krijgen ze niet, dus als jij het maar bent, maak je toch maar niet gek! Toen het avond was, ging hij vertrekken, en toen hij maar aan den landkant kwam, waadde hij midden in de rijst. Toen kwamen er zeven herten, zes stuks kwamen maar met maat nader, een heele groote kwam naast hem. Toen sloop hij heel zachtjes, en hij greep het bij de horens. En het liep met hem weg over zeven bergen, en door zeven dalen, en ze stegen weer op een berg, dus daalden ze weer in het dal, en het hert zeide: vriend, laat me los! En hij zeide: vriend, ik laat je niet los (of) het moet, dat ge onze rijst betaalt (die 't hert opgegeten had). En hij zeide: als het aldus is, laat me dan los, en doe het in uw sarong, en we gaan daar naar beneden in de rivier. En hij gaf zijn sarong, dus ginds in de rivier spreidde hij (het hert) zijn sarong uit. Toen braakte het hert, het braakte, dat het haast meer dan een sarong vol was. Toen zeide hij, ik keer terug, en het hert zeide: ik volg je. En hij zeide: als het zoo is, vooruit dan. En zij vertrokken dus; toen ze hun huis konden zien zeide het hert: wel, laten we nog wat gaan zitten. En als ze zaten, zeide het hert, wel, als ge moeite krijgt, zoowel goede (minder slechte) als slechte, noem me dan maar en zeg: „wel mijn vriend hert"; en dan ben ik al bij je gekomen (dan kom ik bij je). En hij zeide: ja. Toen zeide het: keer maar terug, en hij keerde terug, en als hij aankwam, gooide hij dat geld (zijn broeders) in hun gezicht. En toen hakten zijn twee oudere broers (een) hout af, dus sloegen ze hem, zoodat hij daar heen en weer kroop. En zij zeiden: wel moeder, kook ons rijst, elk zeven zakjes, en elk zeven schijfjes pinang, en elk zeven stukjes sirih, en elk voor zevenmaal pruimen kalk. En toen kookte zij, zooals ze het straks gezegd hadden. Toen zij het gekookt had, en zij vertrokken waren, na zeven nachten, toen zeide de jongste: kook zeven zakjes rijst voor me, en zeven schijfjes pinang en zeven stukjes sirih, en voor zevenmaal pruimen kalk. Toen weende zijn moeder maar, zeggende: wel, je moet niet

gaan, dan slaan ze je, en dan dooden ze je, en ik zie je maar niet meer. En hij zeide: wel neen! Toen kookte ze voor hem, en ze weende maar, en toen het gaar was ging hij, hij vertrok. Hij was over zeven bergen en door zeven dalen, dus hij klom op een berg, dus hij daalde weer af in het dal, en hij keek naar beneden; zij (de broeders) aten. En beneden gekomen, at hij ook, en zij braken een hout af, dus sloegen ze hem, dat hij heen en weer kroop, en zijn kameraden (?) vertrokken. En hij volgde hen maar, dus over zeven bergen en door zeven dalen, en hij keek naar beneden en zij aten. En hij ging maar naar beneden en hij at ook. En zij braken het hout af, dus sloegen zij hem, zoo (dat) ze ademloos waren, en zij vertrokken, dus toen hij weer tot zichzelven kwam, volgde hij hen weer. Dus toen hij over zeven bergen en door zeven dalen was, keek hij naar beneden; zij aten aan het water (gezeten). Dus ging hij maar naar beneden, en hij at maar, dus sloegen ze hem tot hij dood was, en zij vertrokken. En het hert kwam, en zeide: helaas dus, (terwijl) je lichaam nog mooi was hebben ze je gedood. Dus toen maakte hij nog water voor hem, dus leefde hij weer op. En het zeide: nu voortaan moet ge hen niet meer volgen, opdat ze je niet slaan, en je dooden en je wegwerpen, dus je moet hen niet meer volgen. Maar toen het hert weg was, bond hij zijn sarong om, en hij volgde hen weer, dus toen hij over zeven bergen en door zeven dalen was, keek hij naar beneden (en) ze aten. En hij ging ook naar beneden en hij at maar. En ze sloegen hem, zoodat ze hem doodden, en zijn oogappels haalden ze uit (de kassen) dus wierpen ze die weg, en zij vertrokken. En het hert kwam en zeide: helaas, terwijl je lichaam nog mooi was, hebben ze je gedood, en ze hebben je oogen uitgehaald, dus hoe is het met je? Onlangs sprak ik tegen je en zeide: ge moet hen niet meer volgen, en gij volgdet hen, dus hebben ze je gedood. Toen zeide het hert: van nu aan moet je hen niet meer volgen, en hij zeide: ik volg hen niet meer (hij was dus weder door het hert opgeknapt.) En hij zeide: het moet nu niet zijn, dat je hen volgt, wat er ook gebeure, en hij zeide: ik volg hen nu niet meer, nu keer ik terug. Maar toen het hert weg was, volgde hij hen weer, hij ging en hij trof een vrouw alleen, die oud was, en hij zeide: grootmoeder! En zij zeide: foei, ik heb hier niet èèn kleinzoon. En hij zeide: wel grootmoeder, ik ben het maar. (108) En zij zeide: wel, en toen gooide zij een stuk hout voor hem neer, en hij zeide: ik hier ben ook, voorwaartsch gaande en achter-

waarts gaande, alleen maar het kind en kleinkind van Koningen en districtshoofden, en je gooit dus dit voor me neer? En zij zeide: wel kleinzoon ik wist het niet, ik dacht dat je maar een gewoon mensch was. En ze gooide een stuk goud voor hem neer, dus daarop stapte hij en kwam in (het huis). (Van zulk een gewoonte, om voor een gast iets neer te werpen, waarop hij stapt om in het huis te komen, is hier niets bekend.) En zij bood hem pinang aan op een waaier. En hij sprak, zeggende: ik hier ben ook, voorwaarts gaande en achterwaarts gaande een kind en een kleinkind van Koningon en districtshoofden, en je biedt me pinang aan op een waaier? En zij zeide: wel kleinzoon, ik wist het niet, ik dacht dat je maar een gewoon mensch was. En ze haalde een gouden bord, dus bood zij hem daarop pinang aan. Toen was hij daar lang, en hij zeide: grootmoeder, ik heb dorst, dus hak me een stengel suikerriet af. Toen ging ze (maar) ze zocht niet, daar bij haar huis lagen enkele geledingen (die weggeworpen waren), en zij bracht die, en legde ze naast elkaar, en ze schilde ze af, en ze legde de stukjes op een waaier. En zij gaf het hem, en hij zeide: wel, ik hier ben ook, voorwaarts gaande en achterwaarts gaande, maar een kind en kleinkind van koningen en districtshoofden, en zulk suikerriet hakt ge me af, en ge legt het voor me op een waaier? En zij zeide: wel kleinzoon, ik wist het niet, ik meende dat ge maar een gewoon mensch waart. En zij liep hard weg en zij bracht (beter suikeriet) mee, en ze gooide het slechte weg in zee. Toen maar èèn geleding (had ze meegebracht) en ze haalde hem een gouden bord, en daar legde ze het voor hem op in kleine stukjes, en toen pas kauwde hij het. Toen hoorde hij, ginds daarboven maakten ze leven. En hij zeide: wel grootmoeder, dus wat doen ze gindsch daarboven. En zij zeide: wel, ze zeggen dat ze des Konings dochter uit zullen huwen, dus spelen ze vangballetje. Als iemands bal boven bij haar komt, die zal haar trouwen. En hij zeide: wel grootmoeder, komaan, laat ik het gaan zien! En ze zeide: komaan, en ze zeide: klim gindsch op die ladder. En hij ging en hij klom, maar hij viel maar naar beneden, en hij zeide: grootmoeder, ik kan het maar niet. En zij zeide: welaan, geef je handen hier, dan zal ik ze (sterk) maken. Toen stak hij ze uit, dus maakte zij ze (sterk) en toen pas kon hij op klimmen. En hij kwam boven, en hij wikkelde zich in dorre pisang (bladeren). En toen gooiden ze, gooiden, gooiden, gooiden, en een raakte hem, en hij gooide hem op, (de bal die hem geraakt had) dus zij (de

spelers) zeiden dat ze haar trouwen (mochten); hij rolde op haar hoofd en verder naar beneden in haar schoot. Toen klom een naar boven, en zeide: ik, hè? maar zij veegde hem naar beneden. ('t Schijnt dat elk candidaat zijn eigen bal had, die hij neerlegde, opdat de bruid hem herkennen zou); een klom op, maar zij veegde hem naar beneden. wel, aldus, (zeiden ze) al waren het, er honderd, maar ze veegt hen naar beneden. En ze daalden af en zeiden (tot haar vader): Heer, ze wil niet. En hij zeide: wat scheelt er aan, dat je niet wilt. En zij zeide: wel, ik (weet) dat zij het niet zijn, ik (weet) dat er (nog) een man is, straks heb ik hem gezien, die was maar gehuld in drooge pisangbladeren, en een raakte hem, en hij gooide hem op, en hij rolde op mijn hoofd, en toen pas daalde hij in mijn schoot. Toen het nacht was, ging hij naar boven, hij sloop (naar haar toe) en toen pas werd ze beschaamd. En hij stak zijn kris boven (in het dak), en het was donker, en hij (de kris) trof haar in haar hart, dus stierf ze. ('t Kan zijn dat de kris viel, omdat hij niet goed vast stak, of ook dat zij in haar beschaamdheid zich boven verborgen had, zoodat hij haar niet zag). Dus, bij het hanengekraai kwamen de slavinnen om onder haar (huis) te vegen, en zij vonden haar bloed, en zij holden gindsch naar den Heer toe, en zij zeiden: Heer, Heer, er is bloed gevloeid onder de kamer van de Princes. En zij holden ginds heen, en als zij kwamen en onderzochten, zie ach, het was waar, en zij klommen naar boven, en boven gekomen, beurden zij haar gordijn op, en als ze haar gordijn opgebeurd hadden, nu, haar bloed. vloeide daar. En de oudste (zuster) zeide: we dooden (den moordenaar) en de koning zeide: wel, dat niet, maakt een vlot, opdat we het (lijk) daarop binden, opdat, ofschoon ze op zee zijn het hem bestinke. Toen maakten eenigen een vlot, eenigen kookten hun eten. Toen ze met het vlot klaar waren, en ze hun eten opgeladen hadden, gekookt eten en rauw eten, toen ze alles opgeladen hadden, lieten ze hen wegdrijven. En zij zeilden, (weg) dus rond drie maanden dreven ze op zee. Indien toen ook hun rijst gedampt hadde, hij at ze toch niet. (Hij kon niet eten van droefheid) Toen kwam een „tjintera” (onbekende vogel), die speelde met een citrusvrucht al maar door, en zeide: wel heb ik van mijn leven, (de gebezigde uitroep is heel ongewoon) wat heb je voor moeite, en wat heb je voor verdriet, dat je niet gewoon was tot ons te komen, maar nu tot ons komt, dat we elkaar niet gewoon waren te ontmoeten, maar (nu) elkaar ontmoeten. En hij zeide: wel, ik heb geen moeite, en

ik heb geen verdriet, maar ik ben met des konings dochter getrouwd, en in den nacht sliep zij, en ik stak mijn kris boven (in 't dak) boven haar, dus is ze gestorven. Dus nu drijven we rond drie maanden. En hij (de vogel) zeide: ja deze citrusvrucht geef ik je, opdat je hem uitwringt op haar geledingen, en op haar wond, en haar dan dicht dekt. En hij kloofde (die citroen) dus wrong hij hem uit op al haar geledingen, en op haar wond, en hij dekte haar toe, en zoo lang als eenmaal pinang kauwen (duurde het) en ze draaide zich om naar rechts, dus draaide ze zich om naar links en zij zeide: wel, ik heb heel lang geslapen. En hij zeide: je heb niet geslapen, onlangs stak ik mijn kris boven (in 't dak) en hij heeft je getroffen, dus ben je gestorven, dus straks pas ben je opgewaakt. En hij zeide: komaan, doe onze gordijn open, en zie onze plaats (waar we zijn), en ziet, ze rolden het op, nu er hingen maar klappers, en zij zeide: verbazend, dus zijn we ons dorp al heel ver voorbij; (in hun dorp en in den omtrek groeiden dus zeker geen klappers). Toen zeide hij: eten wij, gij hebt nu in drie maanden niet gegeten, en ik ook 't zelfde. Toen aten ze, dus toen ze gegeten hadden, zeide hij: nu ga ik weer slapen. Indien drie maanden (verloopen zijn) en ge ziet een prauw welks zeil zoo groot is als de punt van een hakmes, dan moet je me roepen. Als je me roept, en ik niet wakker wordt, dan moet je mijn huid heet maken (schroeien), indien ge mijn huid heet maakt en ik niet wakker wordt, dan moet je mij in zee stoppen, indien ik niet ontwaak, dan moet je mijn geweer afschieten. Toen viel hij in slaap, dus (na) drie maanden zag ze een zeil (zoo groot) als de punt van een kapmes. Toen riep zij hem, zoodat ze tegen hem opspeelde, maar hij ontwaakte niet; zij maakte zijn huid heet, dus als ze zijn huid heet maakte, zeide ze (bij zich zelf) dan zal zijn huid er afgaan (ze deed het dus zachtjes) en hij ontwaakte maar niet, en zij dompelde hem in zee, ze zeide (bij zich zelf) dan zal hij zinken (ze deed het niet erg). Toen schoot ze zijn geweer af, zeggende (bij zich zelf) dan zullen zijn oorvliezen springen (ze deed het dus niet dicht bij zijn oor). Toen was het zeil aangekomen en ze (de opvarenden van het vaartuig) zeiden: kom hier en stap in. En zij zeide: wel, ik stap niet in, helaas, zou ik dan mijn broer achterlaten. En ze zeiden: 't is zeker je man, dan (zullen) wij hem dooden. En zij zeide: neen, mijn broeder. En ze zeiden: kom hier en stap in. Wel, zij overmochten, dus laadden ze haar in. Toen stootte de top van zijn mast in de takken van de rizophoren, en toen pas ontwaakte hij. Toen haalde hij kowĕhe-hout, (een houtsoort gebruikt om visch te

bedwelmen. Hij kwam aan zee en hij raspte het, hij wilde wogo-wogono vischjes bedwelmen (kleine, hoogst sierlijke blauwe vischjes) daar onder de rizophoren. En zij zeiden: wel, bedwelm ons niet. En hij zeide: wel, ik zeide (bij me zelf) ('t is) zeker (maar) visch, dus ik bedwelm ze. Toen zeide de tjutjapäanga (weer een onbekende vogel) wel, lieden zijn met je vrouw gevlucht, dus wat zullen we haar doen? En hij zeide: wij volgen haar. Toen kwamen die wogo-wogono vischjes al maar in de prauw, dus ze maakten een heele prauw vol. Toen volgden zij hen, zij roeiden (dit blijkt de man en de eerste vogel te zijn) dus als zij moe waren dan vloog de tjutjapäanga er mee (met de prauw) en als zij moe waren dan doken de wogo-wogono vischjes er onder (en zwommen hem voort). Aldus maar, dus die met haar weggeloopen waren, stapten af (als) zij ook kwamen met hun prauw op het strand, en zij stapten uit en hij zeide: mijn vrouw! En zij zeiden: hé, straks zeide zij (het was) slechts haar broeder. En hij zeide: neen, mijn vrouw, geef haar hier, en hij sleepte, sleepte haar, dus laadde hij haar in zijn prauw. Toen schoven zij (hun prauw in zee) dus keerden zij naar huis terug, en zij (de roovers) volgden hen. Toen roeiden ze (hun prauw) voort, en de tjintera vlogen er mee voort, dus, als (de roovers) hen niet meer kregen, daalden zij naar beneden, dus, roeiden zij hun prauw, dus als zij (de roovers) hen naderden, doken de wogo-wogono vischjes er onder en zwommen de prauw voort, dus zij doken, en als zij (de roovers) hen niet meer kregen, kwamen ze boven, dus roeiden zij hen voort. Toen (zij zagen dat ze) hen niet kregen, keerden de vervolgers terug, en toen roeiden ze maar langzaam voort. Dus waren ze aangekomen, de wogo-wogono vischjes wierpen zich in zee, dus toen ze zich in zee geworpen hadden, zeide de tjintera: nu keer jullui maar terug. En zij zeiden: wij keeren maar terug, maar waarmede zullen wij gaan. En hij zeide: met (mijn) vleugels, en ga hangen in mijn oksels, opdat ik jullui breng. En zij zeiden: indien het zoo moet, vooruit dan. Toen spreidde hij zijn vleugels uit, dus hun goed, en die menschen laadde hij op zijn vleugels en hij vloog met hen voort, dus op hun nok van het dak ging hij zitten. Zij gingen zitten en zij (de menschen) daalden af en zeiden: blijf nog hier, opdat ge, wanneer het licht wordt, pas terugkeert, en hij (de vogel) zeide: vooruit maar. Toen de haan kraaide (bij het morgenkrieken) veegden de slavinnen onder de Princes (haar huis) en zij hoorden viool en fluit door elkander en zij zeiden: wel Heer, de Princes is gekomen. En

de koning zeide, en zijn vrouw zeide: wel, bestrijk mijn oogen (met olie). Toen bestreken ze ze, dus gingen ze open (ze zaten dus vastgekleefd met oogsmeer) en ze holden gindsch naar de Princes (haar huis) toe, en zij zeiden: wel dus nu, wat heeft je gebracht? En zij zeide: wel, daar gindsch is een vogel, die heeft ons gebracht, dus komaan, nog niet (kan je hem zien) als het nog lichter wordt, dan pas zal je dien vogel zien. Toen het goed licht was, deed hij zijn mom uit en hing het tegen de deur, ('t is niet duidelijk of dit de man der Princes, dan wel de vogel was). Toen beroken ze hem van zijn hoofd af tot zijn voeten toe, (hij was) een jongeling, zelfs zijn nagels hadden ook huidbloemen. Toen aten zij voor hem (ter zijner eer) negen nachten en negen dagen, zij aten maar, en zij dronken maar, en zij schoten, zoodat zij kwamen kijken uit het uitspansel naar beneden, van Igoboela (vermoedelijk is een afgelegen kampong bedoeld,) kwamen ze Noordwaarts, van het Oosten kwamen ze landwaarts, van het Westen kwamen ze zeewaarts, zeggende: wel wat is dat voor grootheid (deftigheid) dat ze zoo schieten? En zij zeiden: wel, de dochter des Konings was gestorven, en ze hebben haar weg laten drijven, dus zijn ze (terug) gekomen, dus schieten ze. Toen deed hij, zijn schoonvader, afstand, hij werd dorpsoudste, en hij, de man der Princes, hij steeg op tot koning.

LXXII. Bobale.

Totoade O popadèĕkika.

Ma popadèĕke moi ma damauku i ma hiòru ma àkĕriha, ka i ma lolèlĕhe, de ja iha ma njawa o hàra moi wa màkeiha, de wa dulu; ka de wa uti, de w'àto: ho nia ajo? De j'àto: e dina-iha ma tanuma mo ròròka. De w'àto: tjèbĕlèkĕte! nàko to mi daeniha tanu to mi hā to mi hòne-hònĕnguku. De wo ma hitila, ho wo ma liòka. Ho de mo liòka de i mi hingàhu j'àto: kàngano o aewani nènàngòkadau j'àto: bari nàko i ni daeniha, de i ni hā i ni hòne-hònĕnguku. De m'àto: kae w'àhiòhi, la j'arĕhe d'ahao. Gènàngòkadau de ami dia mo ma gihoro, ho o gufuru jo dàngi, de ka ja òlĕte. De ma mòkuru ma kakanuku ma gani-gani, de i gani-ganiua de ma bidoho, de ma gau, de ma tabàko ma biha-biha de ma hèmo-hèmoro ma duduku, de m'öiki, mo ma djobòka ami rèdika. Gènàngòkadau de ka i ma boaika, de j'àto: ho nia ajo? De j'àto:

e dinaihàka mia tanuma mo ròruòka. De j'àto: tjèbĕlèkĕte, ka ma hutuòka tanu to mi daenòka! Nàko to mi daeniha, tanu to mi hā to mi hòne-hònĕnguku. Gėnàngòkadau de ma mòkuru ja màke, de j'àto: ka o garàgo, ho ma mòkuru nėna utu to ma màke. Gėnàngòkadau de i ma mòku-mòkuru de ma tabàko i huju ho jo gani ho ka i luluiγe, de mànga tòpi i ma hilulu-lulukino, de ja kiòkòka. Gėnàngòkadau de mo boaòko de m'àto: nàga? De j'àto: ija gėna o tòpiòka i ma hilulukino. Gėnàngòkadau, de mo hidòto-uku, ho ma tobiki hinòtoiγe, ho ma wunu ma gòhi o tiba tumidi, de ma àkĕme utu ma jòfo, utu ma tiba. Gėnàngòkadau de ma hàkài ho i òhakòka de m'àto: nànga popadėĕke ni jo djàga-djàga la dinaiha nànga tanuma to ròruòhi, ho ufa àhi popadėĕke ma gòhi ni ma òγomòka, ngaro ma àkĕme ni ja màta-màtàka ni ma òγomo, ma ho hidodòaua. Gėnàngòkadau mo ma djobo, ka de m'öikòka de ma dòdoto wo ma lululu wo ari, gėna ma dòdoto wo gari ma popadėĕke ma gòhi. Gėnàngòkadau de ma populàki ma γè, ho mo wi tòpoko o mui moi de mi hidoakika, d'ahao wo togomu. Gėnàngokadau de màng'ajo mo boaòko de m'àto: nàga bòte ni ma òγomòka àhi popadėĕke ma gòhi? De m'àto: e kàngano àhi dòdoto wo gari, ho o populàki ma dėkăra to hitòpoko, ho o mui moi ja taulika, ho wo ma òγomòka. De m'àto è ngini gėnàngă ni ma òγomòka àhi popadėĕke ma gòhi, ma wàhiòhi, bòtino d'ahao. Gėnàngòkadau de mo ma djobo, ka de mo pàha, de m'àto: e to ni tài la nàng'ajo ho mi niki. Gėnàngòkadau de mi tài ho i ma djobo. Jàto, jo hupuòko, na dàkėna ma dòtoika ho wògono i towòngi. Gėnàngòkadau de i mi niki ho òna ma dòto moi muna ma djiko moi. I mi àho-àhoko mònga, j'àto: ajo u! wo ari ho ni huhuòhi, de m'àto: àhi popadėĕke ma gòhi ni ma òγomòka, ho to ni òlukòka!

LXXII*a* Verhaal van de Kikker.

Een kikker voer op een stuk drijvende doode bamboe, op de rivier, en hij zat maar te zingen. En hij kwam bij het land, en hij zag eenmaal menschen, en hij ging er aan, en hij stapte af, en hij zeide (de onzijdige vorm is hier vervangen door mannel. enkelv.) waar is jullui moeder? En zij zeiden: wel, landwaarts plukt ze onze boonen. En hij zeide: ha, als ik haar landwaarts tref, zal ik haar schenden ('t woord duidt een vuile handeling aan) tot ze dood neerligt. En hij trok zich (in het water) dus keerde hij terug

Dus keerde zij (de moeder) terug, en zij gaven haar te kennen, zeggende: straks was hier een beest, dat zeide: als hij u aantrof landwaarts, dan zou hij u schenden totdat ge dood neerlaagt. En zij zeide: nou, (ik zal me nu) nog niet (wreken)· maar morgen, dan! Toen sleep ze haar kapmes, zoo, dat wanneer een vlieg er op ging zitten, het in hem dringen moest (hij zich moest verwouden) En ze maakte gereed bedwelmende pinang en niet bedwelmende, en de sirih, en sigarettenpapier, en de tabak, giftige, en goede (lekkere) legde ze neer, en ze ging, ze vertrok naar haar tuin. Toen, (nadat zij vertrokken was) kwam hij (de kikker) er maar aan, en zeide: waar is jullui moeder? Wel gindsch aan den landkant plukt ze onze boonen. En hij zeide: ha, als ik haar maar eens in den nacht aantrof. Indien ik haar aantrof landwaarts, dan zou ik haar schenden dat ze dood neerlag. Toen zag hij die pinang, en zeide: wel ik ben blij, dat ik heden wat pinang vind voor me. Toen pruimde hij maar (meer dan eenmaal) en hij rookte die tabak, dus werd hij bedwelmd (en) zoo viel hij om en hij rolde, rolde in hun hoed en hij sliep. Toen kwam zij (de Moeder) zeewaarts, en zeide: is hij er? En zij zeiden: ja, daar is hij in de hoed gerold. Toen hakte zij hem, zoodat zij hem door midden sloeg, dus deed zij de eieren (nogal merkwaardig dat hier eieren gedacht worden bij een kikvorsch die toch vermoedelijk mannelijk was) in zeven bamboegeledingen ('t was dus een reuzenkikker), en van het vleesch rookte ze wat en deed ook wat in bamboe. Toen kookte ze het, dus toen het gaar was, zeide ze: pas op onze kikker, opdat ik nog landwaarts onze boontjes ga plukken, dus mag jullui niet eten van mijn kikkereieren, maar ofschoon je al het vleesch opat, dat is niets. Toen vertrok zij, maar toen ze weg was, rolde het jongste kind zich om en om van het huilen, dat kwam omdat het jongste kind huilde om de kikkereieren. Toen haalde zij (de oudere zuster) een naald, dus stak ze voor hem èèn eitje uit, en ze reikte het hem, en toen pas hield hij op (met huilen). Toen kwam hun moeder zeewaarts, en zij zeide: jullui hebt zeker van mijn kikkereieren gegeten? En zij zeide: wel straks huilde mijn jongere broer er om, dus heb ik met de punt van een naald gestoken (in de eieren), dus bleef er één eitje aanhangen, dus heeft hij dat opgegeten. En zij zeide: wel, jullui hebt mijn kikkereieren opgegeten, maar (je zult de gevolgen ervan) nog niet (ondervinden) maar straks, dan! Toen vertrok zij, maar toen ze weg was, zeide zij (het oudste kind) wel, ik zal je op mijn rug dragen, dus gaan we onze moeder

achterna. Toen droeg ze hem op haar rug, dus vertrokken ze. Ziet, ze kwamen aan zee, en het was of er gindsch aan de kaap, een kraai langs het strand liep (de moeder was zoo ver weg, dat ze zoo groot als een kraai leek). Toen volgden ze haar, dus als zij beiden aan een kaap waren, was zij in een bocht. (Men denke aan een bochtig strand, en dat de moeder hen een halve bocht vooruit was). Ze riep haar voortdurend: Moeder! hij huilt, dus geef hem eerst de borst, en zij zeide: jullui hebt mijn kikkereieren opgegeten, dus wil ik jullui niet meer (als kinderen erkennen).

LXXIII. Bobale.

Totoade o ngòhaka ma dòdotika.

O ngòhaka ja ruànge màng'ajo de màng'àma jo hònĕngòka, i ma hikagaro j'àto: òlo, ho ma diài o tòim-tòimi la ho ma dòimdòimi o dòde. De j'àto: ika. De ma dòdoto w'àto: òlo, ngohi ō ni hi diài moi ma tòimi. Gènàngòka i wi diài moi. Gènàngòka i ma djobo, jàto ja ika, de ja màkeika moi ma àkĕre. Gènàngòka de ja hònga. Gènàngòka ma àkĕre ho higadouo ja togorònaika, de àha i wi dama mànga dòdoto. Gènàngòka de ma dòdoto gèna, ko wa màkeokaua, de wo ari de wàto, wo ma lega, de ma totaleo moi ja ino de i tèmo j'àto: toa àhi guluiiγe na tòimi. Gènàngòka wa tòimi de jo tàdi ma guluiiγe ho ka i tifauku. Gènàngòka de wa gòraka, ho w'aoino, de wo ma djobo wàto wa ika, de wa màkeika moi ma tau, de wa kĕlèngauku ma totaleo, de wo ma goguleòka. De wo lioino, de ma totaleo i tèmo j'àto toa: no hi tètoro, de wa tètoro ho wa hàkài, ho i òhakòka. De wa òλomo de i tèmo j'àto: toa nàko no ma λòoko de halingòhu no ma djobo la na ika na màkeika moi ma λòku de no doaiλe, la na màkeika ma debi-debini. Gènàngòka d'àha no ma λòoko, la nàko ma hutu tumidi d'àha no lega. Gènàngòka wo ma djobo wo ma λòoko, wa ika de wa màkeika ma debi-debini. Gènàngòka d'àha wo ma λòoko. Gènàngòka wo ma liòka, ho ma hutu tumidi d'àha wo lega, wàto, wa ika de i ma òkoiλe ma ròĕhe o bèhi de ma hòhoko o tiwi de o λifànga, gènàngòka wo ma gògĕre. Gènàngòka de wàto wo ma lega, de ma njawa ja tumidi ka i ma boaino, de j'àto ja tòγànga. De w'àto kae, uha ni ja tòγànga. Gènàngòka jo lio, de ja òko de j'àto: djou, dina o njawa wo ma tèngo, duru wo kaja. De w'àto ni wi àhoko, la wa òkòhi. Gènàngòka de i ma djobo ja

tumidi wa pàha, de ko kiaikakaua wo boa. Gènàngòka, àmo ka o gàhi i ngo-ngöòtika, de gènàngòka, de ka wo ma gogògĕre higadono ài futu tumidi. De wàto wo ma lega, de o halamata moi wa màke, ma amoko ho luleani. Gènàngòka de wo lega-lega-lega de wo ma hiniporòka wa kaiha de wàto wo ma lega de ma njawa wo ma tèngo wo ma higòkoino. Gènàngòka, de wi tèmo w'àto: no huha òkia, de no hukaràngă òkia, nènàngòkadau de no ma gògĕre. De w'àto o ngòhaka o nauru to tàgi-tagi, ma àhi ngèkomo i huha, ho nènàngòka to ma gogògĕre. De w'àto: nàko j'àkunu de no doa àhi haekiγe. Gènàngòka de wo doa ài buluiγe de ài kàho wo hidoa. Gènàngòka de wi hidobòngo gènàngika. Gènàngă ka i ma dobòngo-dobòngo, higadono o futu tumidi, d'àha jo tutuku; jo tutukiha de wi higuti. Gènàngòka wi gutiuku, de wo ma djobo, de wa màkeika ma bĕrèra moi. De i wi hibĕhèhòngo j'àto: no ma hidodiài gènàngika ka no boa, hăbàbu o tòkata i woe. W'àto: ta tòtòkiaua, o ngòhaka o nauru to tàgi-tàgi. De gènàngòka de wo ma djobòka, ka wo ma djobo-djobo, higadono ma wài tumidi de γòku tumidi wa pàha, de ma uku ka i jòfoiγe, de wa tèmo ài kàhoika w'àto: h'òλomokàhi. Gènàngòka de i λ'òλomòka de i ma djobo, jàto ja ika mànga rèdiòka ma bobĕrèki mo ma tèngo ka mo ma dodumule, de wo mi àhoko w'àto: èλe! Foo, ngohi àhi danòngŏ koiwa, to ma tèngo-tèngo àhi rèdiòka. Eh èγe ka ngohi ani danòngŏ o dàngirino. De mi màke de m'àto: Kae danòngo, tanu uha na toaka àhi himànga o wànge ma hau-haukòka, àhi kiriti ma ko ja pèhakua. De w'àto i èλe to ka nàkoua kia-kia o ngòhaka o nauru to tàgi-tàgi. De gènàngòka mi ròtàngă, ho wa mòkuru, wa òhakòka, de ami tupa wo higilio, de mi ipiti, ho wo mi pèlakòka, de mo ma òλomòka, de gènàngòka de wo ma djoboli. De wo mi màkeika ma kòăua ài humu ma djadjàga, de wo mi àhoko w'àto: èλe! De m'àto: foo, ngohi àhi danòngŏ koiwa, to ma tèngo dika, ma kòăna ài humu ma djadjàga. De w'àto èλe ani ugaka moi to ma gèwĕhi, àhi ngòmaha ma duduugu. De gènàngòka de mo ma djobo mo uru ma ugaka, de ma ika mo lingiri ma ugaka ma dodorou moi. De m'aoino, de ma pàkoruku o dàngiròka ma kĕlèngauku. De wa òluku. De mo leha m'àto, danòngŏ ja dodòa ho ka na òluku. De w'àto: èλe, ngohi ō nènàngă dòka, to himàngă de to pòrĕte ka o kòăna de o hàngàdji ma ngòhaka. De m'àto kae danòngŏ, to ni hiorikua. De gènàngòka de mo ma djoboli mo uru ma ugaka m'aoino, de ma pàkoruku, de ma kĕlèngauku o hudeòka, d'àha wo gèwĕhi, wo gèwĕhi bòtino de

w'àto: èλe, ja dodòa ho gènàngădau. De m'àto: danòngŏ dau o njawa ja butàngà jo hihàngino, ho jo ule-ule, de ma kòăna w'àto: nàko o nàgòna jo hèpa la i wi adono dàkènàngiλe, gènàngă ge ònàngă ami ròkata. Gènàngòka de wo ma djobo, wa ika de o boleòka wo ma gògonika. De jo hèpa de moi i wi dahàbaka. Gènàngòka de wa hèpa de i mi adono, de ja butànga j'àto: ngomi mi mi adono. De muna m'àto: koali, nginiua, nàga wo ma tèngo, wo hèpa, de wo hi adono. De ma kòăna w'àto: ni wi ngoho, la i kawingi. Gènàngòka de ka jo kawingi, higadòno o hutu tumidi jo rame-rame, d'àha i pàha, i pàha, de una wo kòăna, de muna mo bòki, de ami àma wo gutyiòka, ngomi ajo ma mo gutyiòka, ho jo diài o bĕrèra ma dimŏno.

— — —

LXXIV*a*. Vertelling van een koning.

De koning had zeven kinderen, de oudsten waren (weg) gegaan, de jongste zoon had bobento. En toen hij groot was, vroeg hij: Moeder ben ik maar (kind) alleen? En zij zeide: wel neen vader, jullui zijn met zijn zevenen, maar je zes oudere broers zijn weggegaan! En hij zeide: indien het aldus is, kook me dan eten opdat ik hen achterna ga. En zij zeide: kom vader, zal je ze dan vinden? En hij zeide: ik probeer het toch. En ze kookte hem zijn eten, zeven zakjes rijst kookte zij hem, en sirih, zeven stukjes, en zeven schijfjes pinang, en voor zevenmaal pruimen kalk, en hij deed het in zijn rugzak en hij vertrok. En hij riep zijn twee honden, de naam van den een was Farangi, de naam van de andere was Djara. En toen vertrok hij en hij kwam aan een berg, en hij beklom die, dus klom hij tot den top en hij at (daar). Hij at en hij maakte zijn eten op, en hij keerde naar huis terug. Hij kwam in huis, en zijn Moeder zeide: Vader, wat is het, dat je maar terugkeert. En hij zeide: mijn eten is op. En toen kookte zij hem weer zeven zakjes rijst, en zeven schijfjes pinang, en zeven stukjes sirih, en voor zevenmaal pruimen, kalk. En hij vertrok weer, en hij ging maar, hij klom op, hij daalde af, totdat hij zeven dalen en zeven bergen voorbij was, en toen was er geen weg meer om te gaan. Daar, helaas, was alleen maar de uitgestrekte zee, en toen bleef hij daar maar tot zeven dagen lang. En zie, hij keek, en hij zag een bovenaardsch wezen, zoo groot als een vlinder. Toen keek hij, keek hij, keek hij, en hij keerde zich naar den landkant, en zie,

hij keek, en er stond een man voor hem. Toen sprak die tot hem, zeggende: wat is je wensch en wat is je verdriet, dat je hier bent. En hij zeide: ik ben een jongen, dus ga ik er op uit, maar mijn weg is moeilijk, dus blijf ik hier. En hij zeide: als het kan klim dan op mijn hoofd. Toen klom hij op zijn gordel, en hij trok zijn honden er op. Toen waadde hij met hem daarheen. Toen waadden zij al meer dan tot zeven dagen (lang), en toen pas kwamen ze aan. Aan wal gekomen, zette hij hem af. Toen hij hem afgezet had, vertrok hij (de jongen) en hij vond een stad. En zij (de menschen) gelastten hem, zeggende: ga daar voorzichtig langs want er zijn veel booze geesten. Hij zeide: daar kan ik niets aan doen, ik ben een jongeling, dus ga ik er op uit. En toen vertrok hij, hij ging al maar door, totdat hij zeven dalen en zeven bergen voorbij was. En er rookte vuur, en hij sprak tot zijn honden, zeggende: wij eten eerst. (Hij was dus in de buurt van menschen). Toen ze gegeten hadden, vertrok hij, zie, hij kwam in hun tuin (van die menschen wier vuur hij had zien rooken) maar een oude vrouw was aan het wieden, en hij riep haar, zeggende: Grootmoeder. Foei, ik heb geen kleinzoon, ik ben geheel alleen in mijn tuin. Wel Grootmoeder, ik ben het maar, je kleinzoon, ik zit hier op je bank. En zij zag hem en zeide: wel kleinzoon (hij dreigde dus haar water maar weg te nemen) neem het (water) niet voor me weg, de zon is heel warm, zelfs mijn speeksel is droog. En hij zeide: wel grootmoeder, ik weet van dat alles niets af, (ik houd me met geen vormen op) ik ben een jongeling, dus ga ik er op uit. En toen presenteerde zij hem pinang, dus pruimde hij. Toen hij gepruimd had, gaf hij haar haar pruimdoos terug, en zij kittelde hem, dus besliep hij haar, en als zij den bijslaap ondergaan had, toen vertrok hij weer. En hij trof de bewaakster van des konings putten aan, en hij riep haar, zeggende: Grootmoeder. En zij zeide: foei, ik heb geen kleinzoon, ik ben maar alleen de bewaakster van 's konings putten. En hij zeide: grootmoeder, (mag) ik een stengel suikerriet van je kauwen, mijn strot is droog. En toen vertrok zij om het suikerriet af te hakken, en gekomen (bij 't suikerriet) zocht zij een slechten stengel uit. En zij bracht het en zij schilde het af (en) zij legde het op de bank. En hij weigerde het. En ze vroeg, zeggende: kleinzoon, waarom weiger je het? En hij zeide: grootmoeder, ik ben ook voorwaarts of achterwaarts gaande een kind van koningen en districtshoofden. En zij zeide: wel kleinzoon, ik kende je niet. En toen vertrok zij weer om suikerriet af te hakken, zij

bracht het en ze schilde het af, en ze legde het op een bord, en toen pas kauwde hij het. Hij kauwde en zeide vervolgens: grootmoeder, wat is dat daar beneden? (voor een leven). En zij zeide: kleinzoon, daar beneden zijn zes menschen aangekomen die verdwaald waren, dus spelen ze, en de koning (heeft) gezegd: indien iemand met den bal gooit, en haar daarboven raakt, die wordt haar man. (Zeker om een koningsdochter weer). Toen vertrok hij, hij kwam en verborg zich heel stil. En zij gooiden en een (bal) raakte hem. Toen gooide hij, en hij (de bal) kwam bij haar, en die zes zeiden: wij hebben haar geraakt. En zij zeide: Neen, gijlieden niet, er is iemand die gooide en die heeft me geraakt. En de koning zeide: haalt hem, opdat ze trouwen. Toen trouwden ze en ze vierden zeven dagen feest, en toen pas was het gedaan. Toen het gedaan was, werd hij koning en zij koningin, en haar vader deed afstand, haar moeder deed ook afstand, dus ze werden dorpsoudsten.

LXXV. Bobale.

Totoade o ngòhaka ja hinòto.

Màng'àjo de màng'àma jo hònĕngòka, de ja hàhini, de i ma djobo, mànga guawe jo lega, de jàto, ja iha ka i hingauruku o tònakòka, de ma birànga mo ma djobo o ugaka mo uru, de mi hibĕhèhòngo m'àto: nànga guawe ufa no ma òλomo. Gènàngòka de mo ma boaòko de mo leha m'àto: nànga guawe no ma òλomòka ē. De w'àto moi iγ tifauku ko ta λèino, ho to ma òλomòka ma bèlaka, ho ma bèlaka to ni gumaλaika. Gènàngòka de ma ugaka o nikutu moi mi higòha-gòha, ho i wi dodotobikòka. Gènàngòka de jo lio dài mànga tauòko de ja òko, mànga barànga i ma hidòku. Gènàngòka de ma totaleo moi wa gòrakiγe, de ka i tifàka, de moioliγe, i tifakaua. Gènàngòka de wo ma djobo ma bĕrèra ma dobikòka wa ika, de ài totaleo i wi tèmo j'àto: àhi tòmara no ma hihàgauku, de ani làko na rufutòka. De ài làko wa fĕlèngaiλe, ài tau o higi moi, de ài rikana o mănjànji o bèlaka hàngeòka. Ài mède hànge, de ma totaleo wa huloko w'àto: àhi tupa no λè dinaiha. De gènàngòka ma totaleo i ma djobo, de ma bĕrèra ma dobikuku i tàngi. Gènàngă de i horĕne j'àto: Abongoilio ngoi firàngă, o kiàka ma ika, de j'àto dina o higi ma dobikino. Gènàngă de ma totaleo i ma djobo, de ja ika ka to muna ami pònatuku i tàngi. Gènàngòka de i horĕne j'àto: totoroio, o Abongoilio

ngoi firàngă o kiàka ma ika, de m'àto: ngohi nèna, ho no utiuku. De i utiuku de i tèmo j'àto o Abongoilio ài tupa to ʎè. De mo tèmo m'àto h'òʎomòhi. De ma totaleo i tèmo j'àto: karo uha h'ò·omo, de ka to ma djobo. De m'àto to ni niki, ho ni damaàhi, gènàngika t'öikòhi. Gènàngòka de ma totaleo i hòho, de i tàngika o pònatòka, de j'àto: o Abongoilio w'àto: uha to ni ao, de mo ma hipàka-pàka, ho mo hònĕngòka, de ma totaleo i lio, de ja ika, de ma tupa wa tètoròka, de i pahàka.

LXXV*a*. Vertelling van de twee kinderen.

Hun vader en hun moeder waren gestorven, en ze hadden honger, en ze vertrokken om naar hun manga's te gaan zien, en zie, toen ze aan den landkant kwamen, hingen de takken naar beneden op den grond (van zwaarte). En de zuster vertrok om suikerriet af te hakken, en ze beval, zeggende: eet onze manga's niet op. Toen kwam ze (terug) naar zee, en ze vroeg, zeggende: je hebt onze manga's gegeten, hé? En hij zeide: èèn is gevallen, dus die heb ik me genomen, dus heb ik de helft opgegeten, dus de helft heb ik voor je overgelaten. Toen sloeg ze hem met een bos suikerrietstengels, tot ze ze allen op hem kapot sloeg. Toen keerden ze terug naar hun huis zeewaarts, en aan zee gekomen, deelden ze hun goederen. Toen beurde hij een haan op, en die viel weer neer, en nog een keer in de hoogte (wierp hij hem) en hij viel niet meer. Toen vertrok hij, hij ging naar het eind van het dorp, en zijn haan die sprak tot hem, zeggende: ga schrijling op mijn hals zitten, en doe je oogen dicht. En hij opende zijn oogen (en er was) zijn huis als een moskee (zoo mooi) en zijn haardsteenen, drie stuks van wierook. Toen na drie maanden gelastte hij den haan, zeggende: ga landwaarts mijn pruimdoos halen. En toen vertrok de haan, en hij ging zitten aan het benedeneind van het dorp. Toen kraaide hij, zeggende: Waar is de zuster van Abongoilio? En zij zeiden: landwaarts, bij de moskee. Toen vertrok de haan, en hij ging op de nok van haar huis zitten. Toen kraaide hij, zeggende: Totoroio, Abongoilio zijn zuster, waar is die? En zij zeide: dat ben ik, kom dus naar beneden. En hij kwam naar beneden, en zeide: Abongoilio heeft gezegd: dat ik zijn pruimdoos moest halen. En zij sprak, zeggende: laten we eerst eten. En de haan sprak, zeggende: laten we niet eten, en (laat) ik maar weer

vertrekken. En zij zeide: ik volg je, dus wacht nog op me, (dan) ga ik ook daarheen. Toen vloog die haan op, en zette zich op den nok van het huis, en zeide: Abongoilio zegt: ik mag je niet brengen. En ze gooide zich, gooide zich, dus is ze gestorven. En de haan keerde terug, en, aangekomen, hakte hij die pruimdoos fijn, en (de doos) was weg.

LXXVI. Bobale.

Totoade o Horòdoika.

O njawa wo ma tèngo de ngoi fekata. Mànga ngòhaka moi de gènàngòka ma ngòhaka ma gogiauinòhi i òλomo o bole o utu moi, ho de i lamoko de i òλomo o bole o utu iata. De gènàngòka de ài àma w'àto: hi umòka. De ngoi ajo m'àto: uha, nànga ngòhaka ho, ma ài àma ka wo ributu, w'àto: nàko hi umoua, de ngòne ha màke í huha, hăbàbu òkiaua hi hitòfo. De m'àto nàko de ika. De gènàngòka de ài àma w'àto: Horòdo, na ino la ho ma djā. De w'àto: ika. Gènàngòka de i ma djobo, de ja òko, ma gàhiòka ja òko, de ma garàngoto ja màke o tika moi, de wa djāuku, de w'àto: Horòdo no dumunu. Gènàngòka de wo dumunu, de wa uku dau, de ma garàngoto j'àto i wi gòli, de wa tàgokino, de wa pugo-pugo, de m'auĕnu daukiλe i puda, de ài àma w'àto iti o Horòdo o garàngoto i wi gòliòka. Gènàngòka de ma djā wa tauru ho wo ma liòka, ho ma tauòka wa iha, de ngoi fekata mo leha, m'àto, ho nànga ngòhaka, de w'àto: o garàngoto i wi gòliòka. De jàto i ma lega, de ka wo ma boaiha, ma garàngoto ka wo ma gao-gao, de w'àto: ija ajo, nànga garàngoto na tètoruku, la to na bĕlètàhi. Wa ika, de ma peda o utu moi wa tòλànguku de wa félèta, ka wa ràgo-ràgoho. de gènàngă o utu moi wa fĕlètòka o wànge moi. De gènàngòka de ngoi ajo màto mo ma lega, de ka wo ma boaino, ka wo ma dài-dài ma peda u udi moi o daba hiwòka; wa kĕlènga uku, de w'àto: ajo no na kètŏko. Ma kètokuku de w'òλomo ka wo tèngo. Gènàngòka de ài àma w'àto: Horòdo o ngòtiri ho tòλànga. W'àto: ika, de i ma djobo, ja iha de, de wa tòλànga o huburu ma λèha moi, de w'àto: Horòdo no djàga, la na mòku. Gènàngòka de i ruba, de wa mòku, ho i wi higudjuòka, de ài àma w'àto èlī, wo hòuĕngòka. Gènàngòka de wo ma liòka, ho ma tauòka wa òko, de ngoi fekata m'àto: ho nànga ngòhaka! De w'àto: dina o gòta i wi tapaλuku. Gènàngòka de jàto, i ma lega,

ka wo ma mòku-mòku ma gòta, ma dèkăra ja òko, de ài àma, de ngoi ajo j'oaròka, ja tobòte o rato. De wa òko, mànga loàka wa kĕlèugauku, de w'àto: àma nànga ngòtiri na pàkoro. De ko wa pàkorua. De w'àto: ho bàba, de o ngo ajo ka ni hi budi,. de w'àto, nàko kogènàngă, de o inomo ni hi hàkài, la djoòhi t'öikòka. Gènàngòka de ngoi ajo mi hàkài o kupa tumidi, de o dofae o hitabu tumidi, de ài tuaika wo noaika de wo ma djobo. Gènàngòka ka wo ma djobo-djobo, ho ma wài tumidi de ma ꞁòku tumidi wa pàha, de wàto wa ika wo ma tèngo ài tauòka wo ma gogògĕre, ài bòhoko wo djàga-djàga. De w'àto: toa ani kia gènàngă no djàga-djàga? De w'àto: àhi bòhoko. De w'àto: toa, no hupuino la ho ma tàgoko. De w'àto: ka, i ni togòhànga mòde, ko no hi màkeua, àhi tòlumu de o hakaru. De w'àto ho ma tàilòhi toa! Gènàngòka de Horòdo w'àto: nàko no hi ruba, nènàngòka to ma gogògĕre, ma nàko to ni ribàngòhi no hi mòtĕke. Gènàngòka de i ma tàgoko, ho i hibàki-bàkiti higadono ài bòhoko i wèdĕròka de ma bòhoko ma dutu wo ruba. Gènàngòka de wo nomikiꞁe de wi mòtĕkòka. Gènàngòka de i ma djobo, jàto, ja ika ja màkeika ja ruànge, de ma Horòdo w'àto: toa, abeika, ho mà katàgoko. De j'àto: i ni togòhànga no mi màkeua, daèna mia mĕmèkana ma hàli o huburu ma ròĕhe! De w'àto ho ma katàilòhi, nàko ngini ni ruba, ni hi mòtĕke ngohi, ma nàko ngohi to ruba ti ni mòtĕke ngini. Gènàngòka de i ma tàgoko, de wo ma tèngo i ma tàgokòka, wo ma òkoiγe, de wo rubàka, moi wo ma òko, ka wo rubàka, wo ma tèngoli ka wo rubakali, de ka i wi niki ùnàngă. Gènàngòka i ma djobo, ho jàto ja ika ja ruànge, i ma gogule, de ma Horòdo w'àto: toa, abeika, ho ma katàgoko. Ké! mòde ko no mi màkeua, daèna mia gogule o hakaru. De w'àto: ho ma tàilòhi. Gènàngòka de wo ma tèngo i ma tàgoko, de ka wi rubàka, wo ma tèngoli ka wo rubàka, wo ma tèngoli, ka wo rubakali, de ka i wi mòtĕke unàngă. Gènàngòka de i ma djobo, ka i ma djobo-djobo, de ka jo hupu o gàhiòko. Ma gàhiòko jo hupuòko, de ma Horòdo w'àto: ho tobòngo. De òna j'àto: ngomi mi adonua. De w'àto nàko de ni doa àhi buluiγe. De gènàngòka de jo doa ài buluiγe de wo tobòngo ka wo ma dobo-dobòngo higadono mànga mède hànge, d'àha jo tutuku. O bĕrèra moiika jo tutukika, de wo măngàkunukaua, hăbàbu o hihilumu i wi goòka. De uku i jòfo-jòfo, de w'àto ni öiki, o uku ni na γè. Gènàngòka de wo ma tèngo w'öiki. Wàto wa ika, ma bobĕrèki mo ma tèngo ami bòhoko mo djàga-djàga, de w'àto: è e! Fo, ngohi nènàngă nàga àhi

danòngŏ moiua. De w'àto èλe, Hòròdo wo hi huloko ani uku ta γè. De m'àto: gèna no ma γè. De wa ika wa γè de m'àto: uku ni tapaγu. Gènàngòka de wo hònĕngòka. Gènàngòka de ma Horòdo w'àto: abeika, ni wi lega. Gènàngă i ni butànga, ka wo tĕdèkana wo lioua. Ja iha de i mi àhoko j'àto: èλe! De m'àto: fo, ngohi àhi danòngo moiua. Ka ngomi ē, o Horòdo wo mi huloko ani uku mi gàhoko. M'àto ni ma λè nèna. Ja ika de m'àto: kakàtama na tapaγu, de jo hònĕngòka. Gènàngòka de ma Horòdo w'àto: kae, ka jo dodòa ho mànga dèkăna, ngohi ko ta legàhi. Wa iha de w'àto: èλe! Fo! ngohi àhi danongo koiwa. De w'àto: èλe, ka ngohi ani uku to ma λè. De m'àto: gèna no ma λè. De wa ika wa λè, de màto, mi tila ma bòhokuku. De wo mi kapèta, ho o tònaka ma dobikuku mo tubuku, de màto mi tàgoko, de wo mi òto, wo mi hibitòka. Gènàngòka wo ma gògĕre, de wàto wo ma lega, de ami ròkata ka wo ma boaino, de ma Horòdo w'àto: ète, o kiàka ika n'öiki? De w'àto: kae, ho inomo nènàngă moi. De w'àto: ète ngohi o Horòdo. Gènàngòka de ka wi tuduku, de wo ma pàata, ka wi ngòhu, ka gòtaika jo tàdi. De ma Horòdo w'àto: ète, ngohioli to ni tuduku, de w'àto: ngaro ka iha. Gènàngòka de wi tudukiha, de wàto, wo ma pàata, de ài gaonika jo tàdi, ho wo rubaiha, de wo ma pàatika, de ka wi tòma. Gènàngòka de wo ma djoboli, wàto wa ika, de wa màkeika ma bĕrèra moi, ma njawa koiwa, duga-duga, o damunu moi i kĕlèngauku. De w'àto wo tàkoro de ma njawa mo ma tèngo m'àto: ké, ni togòhànga mòde, ko na màkeua ma njawa koiwa, o garuda i mi màtàka. De w'àto: nàko de hupuika. Gènàngòka de mo hupu de wa leha w'àto: kiaino i boa-boa, de m'àto: o wànge ma hiwarika. Gènàngòka ài dia wo ma gihoro, de ma damunu wo tàkŏro. Gènàngòka wàto wo ma lega, ka i ma boa ma nauru, ma haeke ngimoi de iatòka. Gènàngòka de wa òto ka wo tèngo, de i hònĕngòka. Gènàngòka wo tàkŏroli de wàto wo ma lega, de ma bèka ka i ma boaino ma haeke ngimoi de hinòtòka. De gènàngòka de wa òto ho ka wo tèngo de i hònĕngòka. Gènàngòka de wo leha w'àto: Bidjiwerenama, ani àma o kiàka unàng'ài kòbòngo. De m'àto: dòkèna o huburu ma goàka. Gènàngòka wo ma djobo wa λè, wa ino de wa diài ho jo wàngokali. Gènàngòka de wo mi moλòka, ma ngo Bidjiwerenama. Gènàngòka de jo rameànga o futu tumidi de o wànge tumidi.

LXXVIa. Vertelling van Horodo.

Er was eens een man met zijn vrouw. Zij hadden een kind, en toen dat kind pasgeboren was, at het een tros pisangs op, dus toen het groot was, at het vier trossen. Toen zeide zijn vader: laten we hem weggooien. En zijne moeder zeide: neen, 't is immers ons kind! Maar zijn vader hield maar vol, zeggende: indien we hem niet weggooien, dan krijgen we moeite, want we hebben niets om hem te voeden. En zij zeide: als het moet vooruit dan! Toen zeide zijn vader: Horodo, kom, opdat we met het werpnet visschen. En hij zeide: vooruit. Toen vertrokken ze en aan zee gekomen, gingen ze de zee op, en ze vonden een school haaien, en hij gooide het net uit en hij zeide: Horodo duik (om te zorgen dat de onder het net gevangen visschen niet ontkwamen)! Toen dook hij, en beneden gekomen zeiden de haaien: dat ze hem bijten zouden en hij greep ze en hij wrong, wrong ze en het bloed kwam naar boven en zijn vader zeide (bij zichzelf) de haaien hebben hem maar alleen opgegeten. Toen trok hij het werpnet (naar zich toe), dus keerde hij naar huis terug. Zoo kwam hij in zijn huis, en zijn vrouw vroeg, zeggende: ons kind? En hij zeide: de haaien hebben hem opgegeten. En zie, ze keken, en hij kwam je maar landwaarts, de haaien bracht hij maar mee, en hij zeide: ja moeder, maak onze haaien maar schoon, en ik zal nog eerst voor ons sago kloppen. Hij ging en hij hakte een sagoboom om, en hij klopte hem, hij deed het maar heel haastig, en zoo klopte hij een boom op een dag. En toen zeide zijn moeder, dat ze (naar hem) zou kijken, en hij kwam er maar aan, hij droeg weer op zijn rug een mand sago, groot negen ribben (vreeselijk groot, een vracht voor 50 man). Hij zette het neer en zeide: Moeder bak ze voor ons. Ze bakte het en hij at het alleen op. Toen zeide zijn Vader: Horodo we hakken (een boom voor) een prauw om. Hij zeide: vooruit. En zij vertrokken, en aan den landkant gekomen, hakte hij (de Vader) een boom om voor de kiel van de prauw, en hij zeide: Horodo, pas op, dat je hem op je schouders neemt. Toen viel hij, en hij ving hem op zijn schouders op, dus drukte hij (de boom) hem (Horodo) in den grond, en zijn Vader zeide: neen maar! hij is dood. Toen keerde hij naar zijn huis terug, dus, thuis gekomen, aan zee, zeide zijn vrouw: dus ons kind? En hij zeide: aan den landkant is een boom op hem gevallen. Toen, zie, ze keken, hij droeg maar dien boom op zijn schouders, met den top (vooruit) en zijn Vader en zijn

Moeder vluchtten, zeggende (bij zich zelf) dat het een storm was. ('t Gaf natuurlijk een vreeslijk gekraak op die manier een boom door het bosch te dragen). En aan zee gekomen, legde hij hem op hun erf neer, en hij zeide: Vader, hak onze prauw. En hij hakte hem maar niet. En hij (Horodo) zeide: dus vader en moeder, gij bedriegt mij maar, en hij zeide: als het aldus (staat) kook dan maar eten voor me. Toen kookte zijn moeder hem zeven zakjes rijst, en zeven stukjes sirih, en zeven schijfjes pinang en kalk om zeven maal te pruimen, en hij deed het in zijn hoofddoek en hij vertrok. Toen liep hij maar door, dus toen hij zeven dalen en zeven bergen gepasseerd was, ziet, hij kwam bij een man (die) in zijn huis zat, op zijn pan te passen. En hij zeide: vriend, waar pas je daar op? En hij zeide: op mijn pan. En hij zeide: vriend, kom buiten, opdat wij met elkaar worstelen. En hij zeide: nou, je bent zeker gek. Zie je me niet, mijn hoed is een (grooten) steen! En hij zeide: laten we 't eerst probeeren vriend. Toen zeide Horodo: als gij mij omgooit, blijf ik hier, maar indien ik boven op jou kom te liggen, volgt gij mij. Toen worstelden ze, dus draaiden ze zich al om en om totdat zijn pan aan gruis was, en de eigenaar van de pan viel. Toen stond hij op en hij volgde hem. Toen vertrokken ze, zie, ze kwamen en vonden drie lui, en Horodo zeide: vrienden, komaan, laten we met elkaar worstelen. En zij zeiden: ben je gek, zie je ons niet, dat onze hengelstokken daar huburu-stammen zijn (groote boomen). En hij zeide: laten we het toch probeeren, als gijlieden valt, volgt gij mij, en als ik val, volg ik ulieden. Toen worstelden zij, en de eene worstelde met hem, hij stond op en hij viel, een ander stond op (de lui zaten dus,) en hij viel maar, en de eene nog viel ook en zij volgden hem maar. Toen vertrokken zij, dus zie, zij kwamen waar drie lui aan 't spelen waren, en Horodo zeide: vrienden, komaan, laten we zamen worstelen. Nou, je ziet ons zeker niet, dat ons speelgoed daar een (groote) steen is? En hij zeide: laten we het eerst probeeren. Toen worstelde de een met hem en hij viel maar, nog een, en hij viel ook, en zij volgden hem maar. Toen vertrokken zij, ze gingen al maar voort, en ze kwamen maar aan het strand. Aan het strand gekomen, zeide Horodo: waden we! En zij zeiden: wij reiken niet (tot den bodem). En hij zeide: klim dan maar op mijn gordel. En toen klommen zij op zijn gordel, en hij waadde, hij waadde al maar door, tot drie maanden toe, en toen pas kwamen ze aan. Aan een land gekomen, kon hij niet meer, want hij was begroeid met schelpen. En er

rookte vuur, en hij zeide: gaat vuur halen. Toen ging een. Zie, hij kwam aan den landkant en een oude vrouw paste op haar pan. En hij zeide: grootmoeder! Foei, ik heb hier niet één kleinzoon. En hij zeide: grootmoeder, Horodo heeft me gelast (van) je vuur te halen. En zij zeide; neem dat maar. En hij ging om het te halen, en zij zeide: vuur val op hem. Toen stierf hij. Toen zeide Horodo: komaan ga naar hem kijken met zijn zessen, zoo lang keert hij maar niet terug. Zij gingen en zij riepen haar: Grootmoeder. En zij zeide: Foei, ik heb niet één kleinzoon. Wij zijn het maar hoor, Horodo stuurt ons om je vuur te vragen. Zij zeide: neem dit maar. Zij kwamen en zij zeide: tang, val op hen, en zij zijn gestorven. Toen zeide Horodo: wel, wat is het toch met hen, dat ze zoo lang (uitblijven) ik zal zelf nog gaan zien. Hij kwam landwaarts en zeide: Grootmoeder! Foei, ik heb geen kleinzoon. En hij zeide: Grootmoeder, ik ben het maar, ik haal je vuur. En zij zeide: neem je dat maar. En hij ging het nemen, en ziet, zij duwde hem in de pan. En hij schopte haar, dat ze een eind verder op den grond viel. En zie, ze greep hem, en hij hakte haar doormidden. Toen bleef hij daar, en zie, hij keek (en) haar man kwam er aan, en Horodo zeide: Grootvader, waar ga je heen? En hij zeide: wel dit is maar een (stuk) eten voor me. En hij zeide: grootvader, ik ben Horodo. Toen stak hij (naar) hem en hij sprong op, dus miste hij hem maar, hij raakte maar in een boom. En Horodo zeide: Grootvader, ik zal ook naar je steken. En hij zeide: gooi maar landwaarts. Toen gooide hij landwaarts naar hem, en kijk, hij sprong op, en hij raakte hem in zijn billen, dus viel hij op den grond, en hij sprong toe, en hij doodde hem. Toen vertrok hij weer, ziet, gaande vond hij een dorp zonder bewoners, alleen maar lag er een trom. En ziet, hij sloeg er op en een vrouw sprak: wel, je bent zeker gek, zie je niet dat er geen menschen zijn, dat de garuda ons allemaal opgegeten heeft. En hij zeide: kom er toch maar uit. Toen kwam ze buiten, en hij vroeg, zeggende: vanwaar komen ze gewoonlijk? En zij zeide: van het Westen. Toen sleep hij zijn kapmes en hij sloeg de trom. Toen kijk, hij keek, en het kwam er aan, het mannetje met veertien koppen. Toen hakte hij eenmaal, en het (dier) is gestorven. Toen sloeg hij weer (op de trom) en zie, hij keek, het wijfje kwam er maar aan met twaalf koppen. En toen hakte hij maar eenmaal, en het is gestorven. Toen vroeg hij zeggende: Bidjiwerenama, waar is het gebeente uws vaders? En zij zeide: gindsch aan den voet van

den hoeboeroeboom. Toen ging hij ze halen, hij kwam en hij maakte ze (met toovermedicijn 't een of ander) en ze leefden weer. Toen trouwde hij Bidjiwerenama. Toen vierden ze feest, zeven nachten en zeven dagen.

LXXVII. Bobale.

Totoade o tòlumu i hio-hioika.

O ajo moi de o àma moi, mànga ngòhaka ja hinòto, o ngoheka mo ma tèngo, o nauru wo ma tèngo. Ho ma gia-biràngă màng'ajo de màng'àma jo kokihònĕngòka, ho ka ònàngă ja hinòtòka, unàngă o ngale-ngale munàngă o mohòlĕhe. Ho mi hilingiri wo iγàka, de mo mi tèmo ma kòăna ngoi òra mo dadu mo uku, ho mo mòdekòka, ma ka wo mi òluku. Mo lioika, de w'àto no ma hàkài, la n'òγomo. Gènàngòkadau de mo ma hàkài, ho i òhakòka de m'òγomo, ho m'òγomòka, de m'öiki, mo ma djobo. Mo mi tèmo ma kòăna ngoi òra dàku mo dadu ma iγe, ho mo mòdĕkòka, ma de mo lioika mànga tauòka, am'irànga ka wo mi òluku, de w'àto no ma hàkài la n'òγomo. Gènàngòkadau de mo ma hàkài, ho i òhakòka de m'òγomo, ho m'òγomo, i bòto de w'àto, e nènàngădau màta-màta ta òluku. Gènàngòkadau de m'öiki, mo ma djobo, mo mi tèmo ma kòăna daukuku, o hàra tumiduku, dàkuiγe o hàra tumidiγe, de ma kòăna wo totogoròuauku ài tau ma kabàturula tumiduku, de gènàngă wo mi mòdĕke, ho wo gògĕrika. Gènàngòkadau de ài toroa w'àto: w'öiki wo hidĕte. De w'àto: ē àhi toroa w'öiki wo hidĕte, ho ti nikòhi. De m'àto: ē ani tòlumu ta bòtoàhi ho uha n'öiki de daèna nànga guba ma ko i toakoàhi! De m'àto nàko n'öiki de no lioino, de uha no ma toduba. Ē una ko wo ributu ho ka w'öiki jo djàdji o mède hànge. Gènàngòka j'öiki, ho mànga djàdji o mède moiokàhi, muna mo hònĕnge. Gènàngòka de mànga djàdji j'adonòka, ho jo liòka, de jo uti, de gèna ami lungunu wa màke, de ka ài ale ma ngunungu wa tidingi, de w'àto: ija, nènàngă de ho ngohiòhi `nàga. De daèna ngoi hiràngă mo ma dàdi o tònakòka. Gènàngòkadau de w'àto, o ngòhaka o nauru, ho to ma dàgi-dàgiòhi; ē daèna ngoi hirànga ka mo ari. Gènàngòkadau de wo ma djobo, ho o àkĕre tumidi wa pàha, ho de ma moioli de gènàngihadau wa hònga ka wo ma djobo-djobo, ho ma γòku dàku ma àkĕre i hàhuru ho mànji ho uri-uriti, de gènàngiγedau wo doa, ka wo ma djobo-djobo, ho o γòku tumidi de ma wài tumidi wa pàha, de dàkèna

ma γòkuòka o gàbi de o manuru ma rubu-rubuiγe, de ma uku ka i jòfoiγe, de w'àto: èλe De m'àto: ngohi àhi danòngŏ moiua. Nènàngòkadau, ngohi to ma tèngo-tèngòka, ma kòăna ài humu ma djadjàga. De w'àto: e èλe ka ngohi! E danòngŏ gènàngino ngona? Gènàngòkadau de wo ma tamiγe, nae o bimäawàka ho dàkuku jo wère, ma kòăna ngoi òra i ma òhiki. Gènàngòkadau de mi huloko o mòkuru wo doa, wa pàgĕle, o dòngono ma hiwariha, ma gani-gani, o dòngono ma dumuniha ma hèmo-hèmoro. Gènàngòkadau wo utiuku. De m'àto: e danòngŏ, o boruauku, to ni hihipukòka. De w'àto: ha ika. De mi hihipukòka, de ma mòkuru ma kakanuku de ma bidoho mo dobi-dobikuku ka de ja uku de j'àto: ufu èλe i dodòa ho ani bounu ka o toginitaròka. De m'àto ē, ngòne nèna o horogòka, de o toginitaròka, o kiaino ha màke. Ē, ma mòkuru gèna, ka j'òa o tupauku i ma mòkuru. J'àto: ē nèna dau nànga èλe o mòkuru ma kakanuku, ho ngohi to ma mòkuròhi. Manuka j'àto: ē ngomi utu. Gènàngòkadau i ma mòku-mòkuru, ho ja kokigani, ho e gèna mo hòne-hònĕngika, ma duru gèna wo mi ni-niki, ka ma luluiha, i mi gani, ho gènàngòkadau ami dodiauo i ma òhi-òhiki, ma muna ko mo ma òhikua, ho de ja iγe de j'àto: nènàngă ho mi dodòa? De mànga ajo m'àto: e ka ni mi maγaika dika, ho o totaleo i horĕne, de ka to mi hi moho-mohoiγe! De j'àto: ē bòte ma àma wo mi ngamo, de m'àto: ē ka ngohiòka, ho wo ngamoua. Gènàngòkadau de i ma liòka ho gèna jo hutuòka, ho j'òγomo, ma hidiài, munàngă gèna mo ma bobĕrèki, ho mo ma tèngoino, ho gèna mo ma iduiγe, de m'àto: èλe gèna moi o tòlumu okiaino na màke. De m'àto: ē kàngano gèngòka o àgĕròka i hilàkĕtuku, de ta gòrakino. De m'àto: e ufa nènàngòka la ho ka o duniàka, de tanu o tòlumu gèna, ho ka to ngohi àhi giama. De m'àto ejo-hio de ho ka to ngohi àhi ginaoli. Ho gèna ma mohòlĕhe de ami rihimàngòka de m'àto: ē èλe, ho ma ngoe. De m'àto, e daèna o bĕrèràka ho gògĕre, ho bòte o njawa jo tàgi-tàgi, de i na hidamàkeino, de ha àhoko. De m'àto: e j'òγomo o gàbi de o manuru ma bòro. Gènàngòkadau de m'àto, ē àhi gogulàpĕte to ma γèòhi, de mo wòhamika, de dòkaika ka ma teèke ma borua ma kutγi, de ka mi hihupuino, de i ma rihimàngino, ē, muna gèna ma mohòlĕhe ka mo ruku, ko m'òγomòka de hiadono j'òγomo i bòto. Gènàngòkadau de j'òγomo i bòotòka de i ma idu, ho i ma iduiγe, de w'àto: ani tabàko ho ma duhuku. Gènàngòkadau de mi hidoaka, de wàto wo mi hidotγo, ka o homoaino, de w'àto: ija nènàngă, de ngohiòhi. De m'àto: kahuruŏno to ni tèmo t'àto:

tyaràkia, t'àto ani tòlomu ta bòtoàhi ho uha n'öiki, de nànga guba ma i toakoàhi, ho abeika, nėnàngă ho dodoòhi nėngòkadau ha inòka. Gėnàngòkadau de ja kiòkòka, ho ma totaleo i horĕne de i ma mao ho dàkuiye j'öiki, ka de ja iye ma muno ma ngòhamòka dàkuika, una wo ma duduòka, wo ma gògĕruku ho de ma djoungu wi màke de wi leha w'àto: no huha òkia, no hukaràngă òkia, ho no mi ado-adonua, ma i dàdi no mi adono, ho ma kokamàkeua, i dàdi ka ho ma kamàke. De w'àto: Djou to huha òkiaua, ta hukaràngă òkiaua ma àhi totaleo nėnàngino nàga moi i himàngòka ho ta niki. De w'àto: ho ko dàkėnàngòka de ngòna no mau no mi higelio. De w'àto: Djou ngohi àhi hininga to mau to mi higelio. Gėnàngòkadau de wo mi tamu-tamunuku ho o ngòmaha moi, de ma mòkuru wo mi hidoakika de w'àto: abeika ni hidoaka. Gėnàngòkadau de mi hidoaka de wo mi hidotyo: ho nėnàngă ho ka o njawa duniàka. De w'àto: abeika o bidoholi ni hidoaka. Gėnàngòkadau de ma bidoholi, mi hidoaka, de wo mi hidotyooli, e ho ka o njawa duniàka. Gėnàngòkadau de ma dofaeoli w'àto: abeika, nėna o dofaeoli ni hidoaka, ē kokogėnàngă hiadono ma tabàko mi hidoaka. Gėnàngòkadau de ma bòtouku wo mi wunu, ho i bòtòka, de wi hidoaka, de w'àto: nėnàngă na tyo na bitu-bitumika, nėnàngă, ngaro to ni tila la dau no tubukuku, la ngaro no rubaiye, ma uha na pidili, de w'àto ani hininga na bitu-bitumu, nėnàngă to ni tila. Gėnàngòkadau de ài hininga wa bitumòka de w'àto: nàga, ngaro no hi tila. De wi hibĕhèhòngo w'àto: nėnàngă ma àkĕre n'aouku, de no hibarihi ami youòka ma iata, ami haekika ma iata. Gėnàngòkadau de wi tila, ho dau wo tubukuku. Kokogėnàngă wo ma gòkoino. Kokogėnàngă ma bòto ka wa djo-djoòka, ka de wo tubukuku, de wo hibarihi ma àkĕre gėna ma bòtòka ami youuku ma iata, ami haekika ō ma iata. De m'àto ni hi bĕlėnga, dòne àhi ngòmaha i toaka. Gėnàngòkadau de i mi bĕlėnga, ho i mi bĕlėngaiye, j'àto: i mi gari. De ngomi ajo m'àto e ngoni hàfuru, ani kòngo ufa i mi ditifa, ami bòhono. Gėnàngòkadau de mànga guba i toaka ho jo rame de j'òyomo de j'òke-òkĕre, o futu hiwo de o wànge hiwo ja tufu-tufuku, jo wuningi o wànge ma bionòka de ja ika o wànge ma dumunòka, de ja òko o ngawa-ngawàka, de ja uku o igo-bulàka, de ja uku j'àto ē ho gėnàngă o kabaharàngă òkia, ho jo tufu-tufuku. De j'àto a, ma kòăna ngoi òra mo hònĕnge, mo lio, ho jo tufu-tufuku. Gėnàngòkadau, de gėna wo mi ma moyòka, wo doa wo kòăna, ài toroa wo uti wo bĕrèra ma dimŏno.

LXXVIIa. Vertelling van de oude hoed.

(Er waren) een vader en een moeder, die hadden twee kinderen, een meisje en een jongen. En die broeder en zuster hun ouders waren beide gestorven, zoodat zij slechts (met hun) tweeën (nog over waren) hij, een jongeling, zij, een jongedochter. Dus zocht ze (voor) hem (opdat) hij zou trouwen, en zij sprak met de dochter van den Koning die Noordwaarts van hen woonde, dus zij wilde; maar hij wilde haar maar niet. Toen zij terugkeerde sprak hij: kook voor je en eet. Toen kookte ze en dus toen het (eten) gaar was at ze. Dus toen ze gegeten had ging ze en vertrok (weer). Zij sprak met de Koning zijn dochter die Zuidwaarts boven hen woonde, dus die wilde, maar als ze terugkeerde in hun huis wilde haar broeder haar niet (hebben). En hij zeide: Kook voor je en eet. Toen kookte ze dus toen het (eten) gaar was, at ze. Dus toen ze klaar was met eten, zeide hij: wel, (die) hier (zijn) wil ik allemaal niet (hebben). Toen ging ze en vertrok, zij sprak met (de dochter des) Konings Zuidwaarts, zevenmaal, (met de dochter van den Koning) die boven woonde, zevenmaal, en (met de dochter) van den Koning die in het midden (tusschen aarde en uitspansel) woonde, wiens huis.... (het woord hier gebruikt, weet ik niet te verklaren) zevenmaal; en toen (bij de zevende maal) stemde hij toe haar (te trouwen) dus hij bleef daar (aan huis). **109** Toen zeide zijn schoonvader dat hij ging (zeilen) varen. En hij (de schoonzoon) zeide: wel, mijn schoonvader gaat uit varen, dus ik volg hem nog. En zij zeide: wel, je hoed heb ik nog niet klaar (die ze als jonggetrouwde vrouw voor haar man moest maken,) dus ga niet, en ons gordijn daar (voor de slaapplaats) is nog niet eens gescheurd. (Ze hadden nog niet in geslachtsgemeenschap geleefd). En zij zeide, als je gaat en je keert terug, dan moet je niet verwonderd wezen (over wat je vindt). Wel, hij weerstond haar maar, dus ging hij maar. Zij beloofden (over) drie maanden (terug te komen). Toen zij vertrokken waren, en er nog een maand aan hun gestelde tijd ontbrak stierf zij. Toen de door hen beloofde tijd gekomen was, keerden zij dus terug en zij kwamen aan land, en toen zag hij haar graf, en hij sloeg maar op zijn borst, en zeide: ja, en ik ben er nu nog! En dat (hoorende) werd zijn zuster vreeselijk bedroefd! Toen zeide hij: ik ben (weer) een jongeling, dus ik ga er nog op uit. Wel, dat (hoorende) huilde zijn zuster maar. Toen vertrok hij, dus was hij over zeven rivieren gegaan, dus (kwam hij aan) nog een, en

toen ging hij dien op, hij ging al maar door, dus boven op den berg stroomde het water als aangeregen kralen (was het dus bevroren?) en daar klom hij naar boven, hij ging al maar door, dus was hij over zeven bergen en door zeven dalen (gegaan) en daar boven op den berg stonden de jasmijnen en dubbele jasmijnen tegen elkaar gedrongen, en er ging rook van vuur op. En hij zeide: Grootmoeder! En zij zeide: Ik heb hier niet één kleinzoon, ik ben hier heel alleen (als) bewaarster van de putten des Konings. En hij zeide: wel grootmoeder ik ben het maar! Wel kleinzoon, komt gij daar vandaan? Toen ging hij zitten. (Zij zeide): nu, als ze vanavond daar boven leven maken, zijn de dochters des Konings aan het baden. Toen beval ze hem om pinang te klimmen (en) hij plukte aan den kant van het Oosten bedwelmende (pinang) aan den kant van het Westen lekkere (goede pinang). Toen klom hij naar beneden. En zij zeide: wel kleinzoon, ik zal je in de kist sluiten. En hij zeide: vooruit maar. En zij sloot hem er in, en zij maakte die pinang klaar om te pruimen, en ze brak de sirihvruchten en legde die klaar.

Maar als ze (de koningsdochters) naar beneden kwamen, zeiden ze: bah, grootmoeder, hoe komt het dat je riekt naar aardlingen! En zij zeide: wel, wij zijn hier in den hemel, en waar zou men (hier) een aardling vinden? Wel, (zeide de grootmoeder) daar is pinang, 't is goed om uit de pruimdoos te pruimen! Zij zeiden: wel, nu heeft onze grootmoeder pinang klaar gemaakt, dus pruim ik ook. Eenigen zeiden: wel, wij een beetje! Toen pruimden ze allen, dus werden ze allen duizelig, dus, wel, die gestorven was, (die) hij later gevolgd was, zij rolde om (zoo duizelig was ze.) Dus toen baadden haar makkers, maar zij alleen baadde niet, dus kwamen ze (uit het water) naar boven, en zeiden: hoe (moet) het nu met haar? En hun grootmoeder zeide: wel, laat haar maar achter, dan, bij het hanengekraai zal ik haar naar boven in de licht (gewesten) brengen. En zij zeiden: zeker zal de Vader op ons knorren, en zij zeide: wel, (zij is) maar bij mij, dus hij bromt niet. Toen ze naar huis teruggekeerd waren, en het duister was dus, maakte zij het eten klaar.

Zij, het oudje, was daar maar alleen, dus zij kwam overeind en zeide toen: grootmoeder! daar is een hoed, waar heb je die gevonden? En zij zeide: wel straks hing hij daar aan een boomstomp en ik raapte hem (den hoed) op. En zij zeide: wel het is hier toch niet zooals op de aarde, en toch (zou ik zeggen) dat die hoed zooals mijn hand (van hoedenmaken) is. En zij zeide: verbazend, en het is zooals mijn goed ook. Dus toen (kreeg) die maagd haar portie eten

hòka ni na γè la h'òλomo. Gènàngòka de jo γè ma hòka ho i λ'òλomo. Gènàngòka de ma èλe ma gòmaka ma huhu, ma gòmakiγe de ma hibulaika, de ko i λ'òλomua, ka i ma kapulono, de j'àto: nènàngă mòdukua ka nàng'ajo ami huhu, ho uha ha òλomo. Gènàngòka ma mohoino de ma tèmo m'àto: danòngŏ ni ma gogògĕre nènàngòka, nia dòdoto ni mi hidanu. Gènàngòka de ma tγobòka de ma àkĕre jo hauku, jo haukòka, de ma ngòhaka i mi pàngiuino, de ma gogĕrèna, gènàngòka de i mi houru de ma àkĕre ma hauhauku. Gènàngòka de ma ngute j'àikòka, de o guhuru hinòto ja tàgokino, de ja tèmo, j'àto: guhuru nàko mia èλe ma ino mo àhoko, de no haluhu. Gènàngòka de jo utiuku, de ma liàteuku de o igono i hituàgiòka de i ma djobo j'àto, ja ika ma àkĕre moi ja màkeika ma gòta moi i rubaino ho ja tòku dòka. De ma gotoaka de ma hiba ja tèmo j'àto: ih! O hiba de o gotoaka tanu o gòta gèna ja tètoro i ma hikòde la i poòko de ja maλa. Gènàngòka de ja tètoro ho i ma hikòde de i poòko, de i ma lio-liòka. Gènàngòka ma èλe mo boa, de mo àhoko m'àto: danòngŏ, o ngute ni hi hiaruku. De ma guhuru i haluhu j'àto: uh! Gènàngòka de ma moioli mo àhoko m'àto: danòngŏ! de ma guhuru i haluhu j'àto: uh! De m'àto kae o danòngŏ dòkènàngă utu i hi hiagàga, ho ni ja maλa. Gènàngòka de mo doa ma liàteiγe, de ka mo paàkĕruku. Gènàngòka de ma tuàgi ma liàteuku de ma àkĕre, d'àha mo doa mo măngàkunu. Màto ma iγe, ami ngòhaka ma kài i hàkàka. Gènàngòka de ma fififi de ka mo mòtumòka. O ngòmaha moi de ka i ariγe ma ngòhaka gèna. Gènàngòka de ma tài ami ngòhaka, ho ma niki. Ho màto ma ika, òna i ma gogògĕre ma gòko ko ma honòngàka. Gènàngòka de m'àto: e danòngŏ, o wànge nènàngĕ ngini ni hònĕnge. Gènàngòka de mo tòku ma gòtaika, de ma danòngŏ j'àto: èλe, no ma hidodiài kàngano ngomi ō de ka i popoòko, de ma èλe m'àto, ē, o wànge nènàngă ngini ni hònĕnge. Gènàngòka mo tòku, ho ma togoròuaika de i tobiki, de i mi òtaka, ka ma gohòmàngă i mi gòliòka. Gènàngòka de ma ngòhaka gènàngă i ma djoboli, jàto ja ika de ja màkeika ma njawa ja hinòto. Ja màke de j'àto ni ja ino. Gènàngòka de ja ika de j'àto ngomia fekata ngini. Gènàngòka mànga dòdoto wo ari, de ma nauru jo leha j'àto: òkia wo gari de ma ngofeka j'àto: e o fèene wo gari. Gènàngòka de wo ma tèngo wo fàiti ma gòhi, ho wo pahàka, de i ma oara ho ja màkeika moi ma gòta i wàngoiγe, o àkĕre ma goròuaiγe, de gènàngiγe i ma doàka. Gènàngòka de wa niki, wàto wa ika de wa màkeika mànga gurumini ma àkĕre ma goronàka. Gènàngòka wo

dumunu- dumunu ko wa màkeua, de wo pudaiγe de wo ma leha-leha w'àto: buku ngòna? ngohiua, ma honònga, ngohiua, ngòna giama? ngohiua; ma honònga? ngohiua; ngòna ngunungu? ngohi ua; ngòna làko, ngohiua, a ngòna ngauku? ngohiua; ma honònga; ngohiua, ngòna haeke? ngohiua, ngòna gouru? j'àto: ngòtji ngòtji, w'àto ē! Gènàngòka de wa tutuku de ma hàkaru, ho wo hònĕngòka. Gènàngòka de ma ngòhaka i ma djoboli ja hònga ma àkĕre, jàto ja ika de ma rèdi moi ja màkeika, de gènàngòka i ma gogògĕre. Gènàngòka de mànga iràngă w'öikòka, de jàto jo ma lega, ma nauru wo ma tèngo ka wo ma boaino de w'àto: e ni ja ino de j'àto ngomi mi j'öikua, de w'àto: koali ni ja ino. Gènàngòka de i ma djobo.

LXXVIII*a*. Vertelling van de toovenares.

Een vrouw haar echtgenoot was gestorven. Toen bedroog haar schoonmoeder haar, zeggende: Moeder, we gaan in de rivier visch zoeken, en zij zeide, vooruit. Toen vertrokken ze, en landwaarts gekomen, tastte de schoonmoeder in een gat, en ze zeide: Moeder, daar is visch in. Toen ging de schoondochter en aangekomen (op die plaats) tastte ze (in dat gat). En de schoonmoeder vertrok en kwam, en hakte een boom om, en bracht die mee, en stootte haar (schoondochter) op het hoofd, zoodat ze dood was, (die vrouw lag voorover in dat gat te tasten). En ze sneed haar borsten af, en deed die in bamboe (kokers). Toen vertrok ze. Aan zee in haar huis gekomen sprak ze tot haar kleinkinderen, zeggende: Kleinkinderen kook onze groente. Toen kookten ze die dus totdat het borrelde. Toen hoorden ze dat het borrelde zeggende: ik hier ben jullui Moeder, ik hier ben jullui borst. Toen zeiden de kleinkinderen: grootmoeder, wat is dit voor groente die borrelt en zegt: ik hier ben jullui moeder, ik hier ben jullui borst. En zij zeide, terwijl zij hen den rug toekeerde: wat zou dat met die groente! Toen het gaar was, zeide ze: kleinkinderen, haalt bladeren, opdat we eten. Toen haalden ze de bladeren, dus aten ze. Toen nam de grootmoeder de borsten uit de bamboe; ze er uitnemende verdeelde ze ze, en zij (de kleinkinderen) aten het niet, maar ze keken elkaar maar aan, en zeiden: dit zijn misschien de borsten van onze Moeder, dus moeten we het niet eten. Den volgenden morgen sprak ze, zeggende: kleinkinderen, blijf jullui hier op jullui jongste zusje passen. Toen ze vertrokken was, maakten ze water heet. Toen ze het heet gemaakt

hadden, legden ze dat kind vast tusschen kussens, en toen begoten ze het met dat heete water. Toen trokken ze de trap op, en ze vingen twee vliegen, en zij spraken, zeggende: vliegen, als onze grootmoeder komt, (en) roept dan (moet) jullui antwoorden. Toen daalden ze af, en ze goten klapperolie langs de palen ('t was dus een paalwoning) en zij vertrokken. Ziet, zij gingen en vonden een rivier, waarover een boom gevallen was, dus liepen ze daarover naar den overkant. En de witte kakatoea en de hiba (een kleine groene papagaai) schreeuwden, zeggende: ih! (En zij wenschten zich, zeggende): Dat de kakatoea en de hiba dien boom pikken, (en) hem zwiepen totdat hij kraakt, en dan hem zoo laten. Toen pikten ze hem, dus zwiepten ze hem tot hij kraakte en toen keerden zij beiden terug. Toen kwam de grootmoeder (thuis) en ze riep, zeggende: kleinkinderen, laat me de trap af. En de vliegen antwoordden, zeggende: ooh! Toen riep ze weer zeggende: kleinkinderen! en de vliegen antwoordden, zeggende: ooh! En zij zeide: wel, de kleinkinderen daarboven houden me een beetje voor den gek, laat dat nu maar. Toen klom ze tegen de palen op, maar ze gleed maar naar beneden. Toen begoot ze de palen met water, en toen pas was ze in staat naar boven te klimmen. Kijk, boven gekomen, was haar kind ontveld. Toen bezoog ze het (bezabberde) en zij ('t kind) draaide zich maar om, nog een ademhaling (lang) en het huilde, dat kind. Toen nam ze haar kind op den rug, en ze volgde hen (haar kleinkinderen). Dus kijk, als zij aankwam, waren zij maar aan den anderen kant der rivier. Toen zeide zij: hé kleinkinderen, vandaag sterf jullui. Toen stapte ze op dien boom, en die kleinkinderen zeiden: grootmoeder, doe het voorzichtig, toen wij straks (er over liepen) heeft hij ook maar gekraakt. En de grootmoeder zeide: hé, vandaag sterf jullui! Toen liep ze er over, dus, als ze in het midden was brak (de boom) en ze viel naar beneden, (waar) de krokodillen haar maar opaten. Toen vertrokken die kinderen weer, kijk, gaande vonden ze twee menschen. Zij (die menschen) zagen hen en zeiden: Kom jullui hier. Toen zij gingen zeiden ze: jullui zijn onze vrouwen. Toen weenden de jongste en de mannen vroegen zeggende: waar huilt hij om, en de vrouw zeide: wel hij huilt om schildpad. ('t Verhaal is hier verward, want dan lijken beide kinderen meisjes, dan het jongste een jongetje). Toen ging de eene de eieren (van de schildpad) graven, dus toen hij weg was vluchtten ze. Dus vonden ze een boom die groeide midden in het water, en daar klommen ze in. Toen volgde hij (een der mannen, misschien de

achtergeblevene) hen, kijk, hij kwam en hij zag hun afschaduwing in het water. Toen dook hij, dook hij, en hij vond hen niet, dus kwam hij boven, en hij vroeg al maar, zeggende: (114) elleboog gij? (het antwoord was op de een of andere manier:) ik niet. De andere elleboog? ik niet. Gij hand? ik niet. De andere hand? ik niet. Gij neus? ik niet. Gij oogen? ik niet. Gij oor? ik niet. Het andere oor? ik niet. Gij hoofd? ik niet. Gij balzak? (die zeide): ik! ik! (De hier gebruikte vorm wordt alleen bij gekheid maken gebruikt.) Hij zeide: wel! en hij stampte met een steen (op zijn balzak) zoodat hij stierf. Toen vertrokken die kinderen weer, zij gingen de rivier op, kijk, landwaarts komende, vonden ze een tuin, en daar bleven ze. Toen was hun broer vertrokken, (van een broer is nog nergens sprake geweest), en kijk, ze keken, en een man kwam er aan en zeide: wel kom jullui (met mij mee), en zij zeiden: wij gaan niet. En hij zeide: neen, kom mee. Toen vertrokken ze.

LXXIX. Bobale.

Totoade o ngòhaka ja ruànge.

Màng' ajo mo hòuĕngòka. Gènàngòka de i ma djobo, jàto ja ika de i wi màkeika ma Tuănă de j'àto: Tuănă de w'àto: fo, ngohi àhi bā koiwa. De j'àto e Tuănă ka ngomi dé. E nèngino. Gènàngòka ja ika de wa leha w'àto, e ngòhaka, o kiàka de ni ja ino? De j'àto: gènàngòka de mi ja ino. Gènàngòka de wa ike o inomo de o pàkeàngă. Gènàngòka de i ma djoboli jàtò, ja ika de i wi màkeika moi ma njawa, de wa leha w'àto: nginì nènàngă òkiaino ma njawa? De j'àto: ngomi nènàngă mia ajo mo hòuĕngòka, ho moiua i mi pàliara. Gènàngòka de w'àto ho gèna ma pàkeàngă o nàgònàka? De j'àto: ma Tuàngòka. Gènàngòka de w'àto ni ja ha ino, dè j'àto: mi òluku. Gènàngòka wo ngamo de wa gòha-gòha, gènàngòka wa λèòka mànga baràngă. Gènàngòka jo lio, de ja ika ma Tuàngòka, de j'àto Tuănă mia baràngà o njawa wo ma tèngo wa λèòka. De ho ma toòmu la hi tòmàka. Gènàngòka i ma toòmu i ma paràngi. Gènàngòka de i ma djobo jàto ja ika, i ma toòmu-inòka ja damàa. Gènàngòka de i ma kotòma, ho i ma kokudufuku, de i ma kokutuduku, de i ma kokaòto. Gènàngòka de ma bĕrèra ma njawa j'oaròka. Gènàngòka i λa λè λa màta-matàka mànga baràngа, de mànga tau ma ja tufukòka. De i ma liòka. Gènàngòka de ja lioika mànga futu hinòto, de ja ino mànga barànga ja λè. Gènàngòka de jo ngamo. I ma kotòma, ho i ma kokudufuku ho ma

bĕrèra ma njawa jo oaròka. Gènàngòka ja γèòka mànga barànga. Gènàngòka jo lio higado i ma hiado mànga tauika. Jàto, jo ma lega, ka i ma boaino ma njawa ja hinòto, de j'àto e mànga barànga ni higilio, de j'àto: ngomi mi òluku, de j'àto, nàko ni òluku bòtino ho paràngi. De j'àto, ke, i ni togòhànga, ho ngomi o bĕrèra ma njawa mia ngoe, de ngini o njawa i ni hinòto, ni mau ni malawànga de ngomi. Gènàngòka ma njawa ja hinòto jo ngamo de i ma tèke paràngi. Gènàngòka ma bĕrèra ma njawa ja oaròka. Gènàngòka ma njawa ja hinòto jo wòhama tau moi tau moi ho ja λè mànga barànga. Gènàngòka jo lio, ho i ma hiado ma tauòka, de ma bĕrèra ma njawa ka j'oaròka, ma o njawa ja hinòto jo utumòka. I goungu o njawa nènàngă jo pànde de jo waru i goungu!

LXXIX*a*. Verhaal van drie kinderen. **(115)**

Hun moeder was gestorven. Toen vertrokken zij, zij gingen en vonden Mijnheer, en zij zeiden: Mijnheer! En hij zeide: Foei, ik heb geen onderdanen. En zij zeiden: wel Mijnheer, wij zijn het immers? O, kom hier (sprak Mijnheer). Toen gingen zij en hij vroeg, zeggende: wel kinderen, waar kom jullui vandaan? En zij zeiden: wij komen daar vandaan. Toen gaf hij hun eten en kleeren. Toen vertrokken zij weer, zij gingen en zij vonden een man en hij vroeg, zeggende; jullui hier, waar kom jullui vandaan? En zij zeiden: onze moeder is dood, dus niemand zorgt voor ons. Toen zeide hij, dus (als het zoo is) jullui (hebt) je kleeren (van) wien? En zij zeiden: van Mijnheer. Toen zeide hij: kom jullui hierheen, en zij zeiden: wij willen niet. Toen werd hij boos, en hij sloeg hen; toen nam hij al hun goederen. Toen keerden zij terug, en zij gingen naar Mijnheer en zeiden: Mijnheer, een man heeft onze goederen genomen. En (hij zeide:) wel, wij zullen verzamelen en hen dooden. Toen verzamelden ze zich om te vechten. Toen vertrokken ze, (en) zie, als zij aankwamen waren ze (de tegenpartij) verzameld, zij wachtten hen af. Toen doodden zij elkaar, en zij schoten elkaar, en zij gooiden over en weer met lansen, en zij hakten elkaar. Toen vluchtten de lui van het dorp. Toen namen ze al hun goederen, en hun huizen, maar ze staken ze in brand. En zij keerden terug. Toen ze twee dagen teruggekeerd waren kwamen zij (de beroofden) hun goederen halen. Toen werden ze (van weerskanten) boos. Zij doodden elkaar, en zij schoten over en

weer, dus vluchtten de lui van het dorp (die eerst gewonnen hadden). Toen namen zij hun goederen. Toen keerden ze terug tot hun huizen. Ziet, zij keken, daar kwamen maar twee lui aan en zeiden hen: geef hun goederen terug. En zij zeiden: wij willen niet. En zij zeiden, als gij niet wilt gaan we zoometeen vechten. En zij zeiden: wel, ben jullui gek, wij zijn hier in het dorp met zijn velen, en jullui maar met zijn tweeën, je woudt het tegen ons opnemen? Toen werden die twee lui boos en zij vochten met elkaar. Toen vluchtten de lui van het dorp. Toen gingen die twee lui 't eene huis voor, 't andere na binnen, dus namen ze hun goederen. Toen keerden zij terug, dus kwamen ze aan hun huis, en de lui van het dorp, ziet de lui van het dorp vluchtten maar, maar die twee lui overwonnen, werkelijk dat waren knappe lui en zij wisten het werkelijk.

('t Verhaal is nog al verward en heel onduidelijk, 't schijnt haast dat als de „mijnheer" een koopman aangeduid wordt).

LXXX. Dodinga.

Ngàdje-ngàdje moi ma naru tède! Djou Bòki, Djou Bài, Piti dini, Piti dani.

Ma Piti dini Piti dani wo tàhe Djou Bòki Djou Bàiika: wo tàhe wa ika, wo doa òkiaiλeua; ami ngute ma tauròka, ami liate ma λauhu, ma matàka wo doa òkiaiλeua. Ma dodiha moi i λa ino, bòto wi leha: Piti dini piti dani no susah òkia no sukaràng'òkia, Djou Bòki Djou Bài no mi ado-adonua; no mi adono. Koali! to mi ado-adonua, to mi adono, munàngino t'öiki. Ma dodiha i tèmo: gènàngă na susah eh! Àhi haekòka no farĕnuku; de wi totuboiλe dàku ami pònatuku wo tubuku. De ma karàhe i λa inoli, i wi lehali: ah Piti dini piti dani, ho dodòa no gògĕre ami tau ma pònatòka? Ja dodòaua, hĕbàbu Djou Bòki Djou Bàiuku t'öiki, de o dodiha moi i λa ino, i hi hidodubo, nènàngòka to tubuku. Gènàngă na huha eh! De i wi hidètoro ami kàtuku! De wo uti ài dòpo-dòpo ma harumu i mi tàdi ami gàteuku, de mo hònĕngòka. De wo utiuku, o ngòĕre ma bèlĕka wi hiλikutino ami haekino, de wo mi tàngonino ài taratibiino, de wo bàngaheli de wo hulèpe de wo arabàbu, wo hohàiwàtikuku, i wi kiòkua. I kinitariλe, ngomi ajo mo momiki, mo mi àhoko: Djou Bòki Djou Bài, no momiki ani waλe no hèhăra, ni hèharòka la no ma wuhi, no ma wuhiòka la o àkĕre no ma hiònoko! O ngo Djou Bòki Djou Bài

ami giòko, la daëna ngomi ajo mo hèhăra; ami timika m'adono, de ami auenu m'oriki de mo ari; mo doa, ami ngute o dòko tumidiiλe, ami guba làpi tumidi dika; ma hĕlènga làpi iata, dòkaino ami auenu i òluòka ami tikara làpi tumidiuku. Wo liòka Piti dini piti dani. De ngomi ajo mo diài o bue-bue, de mo mi gòraka, mo mi noauku de mo mi higuti, mo mi ao o tau-tauika, ngomi ajo mo ari: Djou Bòki Djou Bài, nàge àna jo măngàku jo mòte Djou Bòki Djou Bài, jo ruru tòma kàpal ma doja, ài ràte djàngu-djàngu, dàdi ei wodoi? Kokogènànga hiadono o tau utu tumidi. Eh, ma Piti dini piti dani wo faluhu! ngòri fangare to măngàku to mi ruru tòma kàpal ma doja, to mòte Djou Bòki Djou Bài. Wo diài o gĕtèfata. Ngomi ajo ma hàkài ài bilaunu, o kupa tumidi, o totaleo ma gòhi tumidi, la wa tγobo, wo ma λàhini, wo ao ài arabàbu ài bàngĕheli de ài hulèpe. Wo mi tàngonino ài taratibiino, o hutu tumidi de o wànge tumidi, de wo arabàbu, wo hulèpe de wo bàngĕheli, hutu tumidi de wànge tumidi i wi kiòkua. O nuhu moi, o waλe i λo dutukuua, o kilòtini ma i λo dutukuua, de unàngă wo dutuku gènàngika. De o òde moi i λa ino, de i wi leha: nàga toa no huha òkia, no hukaràngă òkia i λo dutukuua o waλe, de ngòna no guti nènàngino. No mi ngoriki dika. N'öiki no hiònoko o àkĕre, no mi hituàgi, ami haekòka de na òko ma tumidi, ami λouòka de na iha ma tumidi! Mo wàngòka: i hi kiòko àhi dèkana! Kài ni kiòko! no hònĕnge! Ho mo momikiλe ma kupa ma bèlakòhi o totaleo ma gòhi ma bèlakòhi de i λ'òλomo; i λ'òλomo i bòto mi tani, la wi kiòkòhi. Nàko o hidĕte n'oriki no hi àhoko! De m'oriki ma huhutulu de mi àhoko, ko wi momikiua, mi ipiti, mi tidi-tidingi mi dudududnu, mi totuàgi. Ma kàpa i utiha i mi ao; i mi leha: ani ròkata èko ani iràngă? Muna m'àto àhi ròkata, na òko no farĕne! T'öikua, ti damaàhi wo momikòhi! òko no farĕne dika! I mi hibarĕnòka, i λ'öikòka; de wo momiki, ma hidĕte ma huhutulokàhi! Ma òde i λa òko i wi leha: ah kiàka ani fekata? Ma gènàngă ami hidĕte i λa lutuòka. Ah, gènàngă no huha eh, o wàma n'öiki no kòbu tumidi, no farĕnuku àhi pòrĕtòka. De i λa tγobo i tiboko, de wo boleòka, ma wàma moi na umo! De o beleuru i pudaiλe, i ma hibàtòngo, gènàngòka i timionhi i λa tγoboli, de wo boleòka, wo umo-umo o wàma, i hiadono ma tumidi. De i ma hiadonika i lio ma òde. Ma òde i tèmo: ngohi to lio! N'öiki dika! De wa tγobo w'orikika o ngòhaka moi wi gogĕrèhi, o nauru, de wi leha: ah, kiàka n'öiki? O Djou Bòki Djou Bài to mi niki! Ah kiaikàka no mi niki? Ài tadauru ngài

moi wa λè, ài gĕrèhi i λ'àikòka. Ngoi èλeòka wa iha, mi nàkokaua. Una w'àto: ngohi èλe! Muna m'àto: to ngohina eh! to ngohi nàga i wi gogĕrèhi! Koali èλe! Mi ma kongorikika moi kàngano. De w'öikòka muna m'àto eh wo hi eluku, munaoli m'àto: ka homoa. De wa tγobo una ma Piti dini Piti dani, de wo tγobòka gènàngă ko ha gurutika, de i wi boleòka, de wo ma togumuku, de wo niàta w'àto: nàko to himàngă de to pòrĕte, ka o kòăna ma ngòfaka, àhi làko ta rufutuku, ho ta fĕlèngaiλe, o malige moi àhi λòkuòka, i hòho kainòngŏ. Wo barĕne gènàuguku de wa tγobo, de tau utu tumidi w'orikika, wa ihĕuòka dàke una moi i λ'àto: ijatòka ani ròkata! Wa tiòka ma tau utu tumidi gèna, wa tγobo, wa ika, wa ngorikika, i mi hirame ma ngo Djou Bòki Djou Bài. I λo hèpa-hèpa o kàpa ma njawa, muna mo hèpaua, muna m'àto: àhi ròkata dàke una! Eh no eluku, to ngòna ani ròkatua, abeika, no hèpa, nàko ni adono gènàngă, goungu ani ròkata. Mo hidĕhèpaiλe de ài taritibiuku i tubuku. M'àto eh, gèna! De wo ma niàta: nàko i goungu to himàngă de to pòrĕte ka o kòăna ma ngòfaka, àhi làko to rufutòka, i λo hònĕnge i ma matàka la ngohi fekata to λè. λo hònĕnge ma màta-màtàka. Wo mi hibarĕne ài malige hòro-hòrouku ami tadauru wa tigi: eh, no momiki, i ni dodòakaua, la ha tγobo; jàto, jo legono jo daeneokaua. Màng'ajo de màng'àmaika jo lio. I ma hiadonika de ja àhoko: ajo mi boàka! Eh, to ngomi mia ngòfaka mi ja λàhinòka! Mi boàka, ngomi nèna! Eh ni eluku ngomi nèna mia ngòfaka koiwa. Ka òna i tàgi i λo morĕne. Gènàngòka de i λo rame o wànge tumidi de hutu tumidi, de àha i pàha.

LXXX*a*. Een Vertelling.

Djou Boki Djou Bai, Piti dini Piti dani. (116).

Piti dini Piti dani sloop naar Djou Boki Djou Bai. Hij sloop, en aangekomen was er niets om naar boven te klimmen. (Het was dus een hoog paalhuis), haar trap had ze opgehaald, al haar palen had ze ingesmeerd, hij had niets om naar boven te klimmen. Een slang kwam en vroeg hem: Piti dini Piti dani wat is je moeite, wat is je verdriet (dat) je niet bij Djou Boki Djou Bai kwam en nu bij haar komt. „Neen, ik was niet gewoon bij haar te komen, (maar nu) kom ik bij haar, ik ga naar haar toe. De slang zeide: „dat is je moeite hé? Klim (maar) op mijn hoofd, en hij stak hem omhoog (zoodat) hij op den nok van haar dak neerviel. En de muizen

kwamen weer, en vroegen hem weer: wel Piti dini Piti dani waarom verblijf je op den nok van haar huis? Om niets, omdat ik naar Djou Boki Djou Bai ga, en een slang kwam, en hij stak mij omhoog (zoodat) ik hier neerviel. Dat is je moeite, hé? en zij knaagden (voor) hem aan haar dakbedekking. En (als) hij afdaalde trof de scheede van zijn kris haar in haar hart, en ze is gestorven. En afgedaald, bond hij een stuk goed om haar hoofd, en hij deed haar rusten op zijn schoot en hij speelde fluit, en hij tokkelde de harp, en hij speelde viool, hij doorwaakte den nacht, hij sliep niet. Bij het opgaan van het licht stond haar moeder op (en) riep haar: Djou Boki Djou Bai, sta op, veeg je vuilnis, (als) ge geveegd hebt, vervolgens moet ge U kappen (als) gij U gekapt hebt, moet gij water gaan scheppen! Djou Boki Djou Bai sliep vast en daarom veegde haar moeder, ze kwam tot onder haar (huis) en zij zag haar bloed en zij weende; zij klom (op) haar trap van zeven treden, haar gordijn was maar zevendubbel; zij opende vier lagen (en toen reeds) stroomde haar bloed daar naar toe, van haar zeven matten af. Piti dini Piti dani keerde terug, en haar moeder maakte een wieg (schommel) en beurde haar op, en legde haar er in, en bracht ze langs alle huizen (en) haar moeder weende: Djou Boki Djou Bai, wie neemt aan om Djou Boki Djou Bai te volgen, om te roeien in het schip, welks kettingen prachtig zijn. Aldus tot zeven huizen (riep ze zoo). Wel, Piti dini Piti dani antwoordde: ik neem aan om haar te brengen tot in het schip; ik volg Djou Boki Djou Bai. (Dit antwoord, even als de oproeping der moeder is in slecht Ternataansch gesteld). Hij maakte een vlot. Zijn moeder kookte zijn teerkost, zeven rijstzakjes en zeven kippeneieren. Vervolgens vertrok hij, hij dreef maar, hij nam mee zijn viool, zijn fluit en zijn harp. Hij hield haar in zijn schoot zeven nachten en zeven dagen, en hij speelde viool, hij speelde harp, en hij speelde fluit; zeven nachten en zeven dagen sliep hij niet. (Er was) een eiland, vuil dreef er niet aan, drijfhout dreef er niet aan, en daar dreef hij aan. En een varken kwam daar, en het vroeg hem: wel vriend, ben jij daar? wat heb je voor moeite, en wat heb je voor verdriet, het vuil drijft hier niet aan, en gij zijt hier afgestapt. (of, afgedreven afgezakt). „Kijk haar maar", zeide hij. „Gaat water scheppen en begiet haar (zeide het varken) op haar hoofd, en je moet zeven maal naar zee loopen (je moet zeven maal water halen) op haar voeten, en je moet zeven maal landwaarts gaan. (A.g.z. de put landwaarts was moest men natuurlijk om water te halen, éénmaal landwaarts

éénmaal zeewaarts loopen. Er is dus een zekere poëzie in dit zeggen). Zij (her) leefde! (zij zeide) ik heb lang geslapen! Hemel, je sliep? Je was dood! Dus stond ze op, er was (nog) een stukje van een rijstzakje (en nog) een stukje ei, en zij aten; als zij gegeten hadden, luisde zij hem, vervolgens ging hij slapen. Indien gij een zeil ziet, moet gij mij roepen. En zij zag een heel klein beetje (van een zeil) ('t was dus ver weg), en zij riep hem, maar hij stond niet op, zij kneep hem, zij stompte hem, zij begoot hem. Het schip kwam aan land, (de lieden van het schip) zij brachten haar, zij vroegen haar: je man of je broer? Zij zeide: mijn man. „Kom naar zee, en klim in het schip". „Ik ga niet, ik wacht nog op hem", hij zal nog opstaan"! „Kom naar zee, en kom aan boord". Ze hadden haar aan boord gehaald, zij waren weg, en (als) hij opstond, zag hij nog iets van het zeil. Het varken kwam naar zee, en het vroeg hem: wel, waar is je vrouw? Wel, haar zeil zinkt ginds weg! A, daar heb je moeite over, hé! Ga zeven citrus-vruchten halen (en) klim op mijn rug. En zij vertrokken (het) varken zwom en (toen) hij moede was (vermoedelijk Pidi dini Piti dani) (zeide het varken), gooi een citrus-vrucht weg. En een zandbank kwam naar boven en zij wachtten (daar). Toen ze adem geschept hadden, vertrokken ze weer, en (als) hij moede was, gooide hij citrus-vruchten weg, tot zeven toe. En als ze aankwamen (aan den vasten wal) keerde het varken terug. Dat varken zeide: ik ga terug! Ga maar! En hij vertrok en hij zag daar een kind met bobento, een jongetje, en hij vroeg hem: a, waar ga je heen? Ik volg Djou Boki Djou Bai. A, waarheen volg je haar? Hij, Piti dini Piti dani nam een haar van hem (van den jongen) (en) zijn bobento was genezen. Hij ging landwaarts naar zijn grootmoeder, zij kende hem niet meer. Hij zeide: ik ben het, grootmoeder. Zij zeide: de mijne niet, hoor! De mijne heeft bobento. Neen grootmoeder, wij hebben elkaar straks gezien. En als hij gegaan was, zeide zij: wel, hij beliegt me; zij zeide ook nog: het is maar een ander! En hij Piti dini Piti dani, vertrok, en als hij gegaan was heel ver, werd hij moede, en hij hield stil, en hij wenschte, zeggende: indien ik voorwaarts gaande (of) achterwaarts gaande maar een kind van den koning ben (dan zal) ik mijn oogen sluiten; dus als ik ze open doe (zal) er een paleis boven mij zijn (en nadat hij gewenscht had) zweefde het daar (naar hem toe). Hij ging er in en hij vertrok, en hij zag zeven huizen, hij hoorde een daarboven zeggen: haar mannen (zijn) vier. Hij ging die vier huizen voorbij, hij ging (en)

komende, zag hij dat ze feest maakten over Djou Boki Djou Bai. De lieden van het schip waren aan het balspelen, zij speelde niet, zij zeide: mijn man is daarboven. Wel, gij liegt, dat is je man niet, komaan, gooi maar op, als je hem bereikt, is dat werkelijk je man. Ze gooide naar boven en hij viel in zijn schoot neer. Ze zeide, hé daar heb je het! En hij wenschte zich: indien ik, werkelijk voorwaarts gaande en achterwaarts gaande een koningskind ben (zal) ik mijn oogen sluiten (en dan) zijn ze allemaal gestorven, opdat ik mijn vrouw kan halen. Zij stierven allemaal. Hij laadde haar in zijn luchtpaleis, en kwam dicht bij haar (zeggende) hé, sta op, er scheelt je niets meer, (zij was dus ook getroffen door de verwenschingen ter dood) opdat wij vertrekken. Zij keerden terug naar hun moeder en hun vader. Aangekomen, riepen ze: moeder wij zijn gekomen! Hé, onze kinderen hebben wij weg laten drijven! Wij zijn gekomen, wij hier! Wel, jullui liegt, wij hebben geen kinderen. Maar zij behielden de overhand. Toen hadden ze schik en maakten feest zeven dagen en zeven nachten, en toen pas was het afgeloopen.

LXXXI. Dodinga.

Ngàdje-ngàdje moi, o Bàtu-barani.

O Bàtu-barani de ngoi firàngă, de ngoi ajo, o bĕrèra moiòka, duga-duga òna ja ruàngeòka. Ngoi firàngă m'öiki o goloaika. Ma ika m'orikika o kariànga moi. I mi leha „Ngoni jajo tàgi kàsa? Mo tàgi tòma gura! Tje belèkète, nàko to mi daene, to mi segu, hiadono mo sònĕnguku. Ma ika mo hingàhu: ajo, o kariànga moi dòka i ni doa-doana! To ngàkuua! Koali! abeika, t'öikoli. Ma ika, i mi lehali: ni jajo mo tàgi kasa? Mo tàgi tòma gura! Tje belèkète nàko to mi daene to mi segu-segu, hiadono mo sònĕnge! Ma moioli m'öiki, mo mi niki, ma ika mo ma hidutulukino o àhuhòka. De i mi ngòriki ma ngòfaka gènàngă, i mi lehaoli, de ka i mi doana, de i mi doanaoli, de mo hidòtouku, ho ma tobiki hinòtoile. Mo lio o tauika, ma tètoro, de ma tobiki o bòroho tumidi de ma lòfoika, de ma lòfoika de m'öiki o Bàtu-barani wi kiòkòka. Mo hibĕhèhòngo: nàko wo momiki ma àkĕme ni àiki, iti ufa ma gòhi. M'öikòka, wo momiki, ma àkĕme mi ngàiki, w'òyomòka i wi kiòkokali, wo momikoli ma gòhioli mi ngàiki. De mo boa ngoi ajo, de mo leha: àhi kariànga ma gòhi? Wo ari ho ti ngàikòka! Kàngano t'àto: ngaro wo ari, ma ma

gòhi ufa n'àiki. Mo ngamòka de mo huloko m'àto: h'öiki la ho ma òhi-òhiki. O àkĕròka òna i ma òhiki ja hira! Ma tèmo: ni ma iduòka. Munàngă mo ma òhiki. Mo ma òhikòka de ami huhu ma teouku o bole ma kàiuku, de ma tγobo, òna λa kiòkòka. M'öikòkà i λo momiki, mi hiòkĕròka ma huhu, de ja tγobo i mi niki de i mi àho-àhoko mòduku, de muna, m'àto: ni ja ino dika! Òna: ajo no mi damàikahi, Bàtu-barani ni huhu. Ni ja ino dika. O àkĕre m'adono moi, ma damààhi o hĕlewòka mo ma tèruiλe! I mi àhoko: ajo no mi damàikàhi! Ni ja uku dika! De i mi adono, mo ma ngumo o àkĕruku! I λa uku, ami tadauru o ngài moiòhi i tobe-tobe, i λa tauru, ka i toaka. I toakòka de ka jo lio, mànga totaleo moi i λo tòtiri. Jo lio mànga tauika. I λa ika mànga tauòka, ài totaleo wo hitubèle! M'àto: to ni niki! No ma gogògĕre dika. I kinitaròka wo lio, ài totaleo i horĕne. Bàtu-barani wo boàka, ma ngute ma hiara ma tòtòkiaua. O papuàka wo mi totapaλuòka. M'àto: u! hutu t'àto to ni niki, ka n'òluku ho o totaleo i horĕnoli i wi lutuòka ài kòngo dika. Gèna i dàdi o täagàka, de o gàbi ma bòro, de o manuru ma bòro moi i àhi-àhini gèna taagàka. Ma uku ma λè de o guguia mo tàgokino, mo ma niàta i goungu, nàko i goungu to pòrĕte de to himàngă, o widadari ma ngòfaka, àhi làko ta tufutòka, de ta fĕlèngaiλe, ngohi ajo de àhi àma, de àh'iràngă jo lioiuòka. De ma fĕlèngaiλe òna gènàngòka.

LXXXI*a*. Vertelling van Batu-barani.

Batu-barani, en zijn zuster en zijn moeder woonden in een dorp, alleen maar zij drieën. Zijn zuster ging naar de velden, (daar) gekomen zag zij een leguaan. Die vroeg haar: Waar gaat (is) je moeder heen? Zij is naar den tuin. (Vraag en antwoord is Ternataansch). Voor den weerga, als ik haar aantref (zal) ik haar beslapen ('t gebruikt woord duidt een allergemeenste handeling aan) totdat ze dood valt. Zij ging, zij gaf te kennen: moeder, daar gindsch (is) een leguaan, die u beleedigt. Ik geloof het niet. Neen? Komaan, ik ga weer. (Aan) gekomen, vroeg hij haar weèr: waar is je moeder heen? Zij is naar den tuin. (Vraag en antwoord Ternataansch). Voor den weerga, als ik haar tref, zal ik haar beslapen tot ze dood is. (Toen) ze weerging, zij, (de moeder) volgde haar; aangekomen, verstopte ze zich in de boomstronken. En hij (de leguaan) zag dat kind (en) hij vroeg haar weer, en hij beschimpte haar (de moeder) maar, en

hij beschimpte haar weer en zij hakte hem, zoodat ze hem in tweeën sloeg. Teruggekeerd naar haar huis, kerfde ze hem (of: maakte ze hem, de leguaan, schoon), en zij hakte hem in zeven mooten, en zij rookte die. En (die) gerookt hebbende, ging ze heen. Batu-barani sliep, en ze bestelde (aan haar dochter), als hij wakker wordt, geef hem (dan maar) van het vleesch, alleen niet van de eieren. Toen zij heengegaan was, werd hij wakker, zij nam voor hem van het vleesch, (en als) hij gegeten had, ging hij maar slapen. Hij werd weer wakker, en zij nam weer voor hem van de eieren. En zijn moeder kwam, en zij vroeg: (waar zijn) mijn leguaan eieren? Hij huilde, dus heb ik er hem van genomen. Straks nog zeide ik: ofschoon hij huilt, maar je mag hem niet van de eieren nemen. Zij speelde op, en zij beval, zeggende: wij gaan, opdat wij baden. In het water baadde zij (de kinderen) eerst. Zij (de moeder) zeide: leg hem te slapen. Zij baadde. (Toen) zij zich gebaad had, drukte ze haar melk uit in een stuk pisangbast, en zij vertrok (terwijl) zij sliepen. (Toen) zij weggegaan was, ontwaakten zij; zij gaf hem (haar broertje) die melk te drinken, en zij vertrokken, zij volgden haar en zij riepen haar voortdurend, en zij (de moeder) antwoordde: Kom maar. Zij (antwoordden): Moeder, wacht daar eerst op ons, (en) geef de borst aan Batu-barani. „Kom maar hier!” Zij kwam aan een rivier, zij wachtte nog, zij zat op een steen. Zij riepen haar: Moeder, wacht daar eerst op ons! Kom jullui maar Noordwaarts, (naar beneden). En als zij bij haar gekomen waren, sprong ze in de rivier. Zij gingen naar beneden, een haar van haar was nog zichtbaar, zij trokken er aan, maar het brak. (Als) het gebroken was, keerden zij maar terug, zij droegen hun haan op de armen Zij keerden terug naar hun huis. In hun huis gekomen, liet hij zijn haan vechten. Zij zeide: ik ga met je mede. Blijf jij maar! Bij het licht worden keerde hij terug, zijn haan kraaide. (Toen) Batu-barani kwam, kon zij de trap niet aflaten, een papoea lag boven op haar (drukte haar neer). Zij zeide: (gisteren) avond zeide ik: ik ga met je mede, maar jij wilde niet. Dus kraaide de haan zeven malen, (haar roepende), en als hij weder kraaide was hij (Batu-barani) verzonken alleen in zijn tranen. Die werden tot een meer, en een jasmijnknop en een melatieknop dreven op dat meer. Zij (de zuster) ging naar beneden (om) ze te halen, en ving ze op in een rood doekje; zij wenschte zich, (zeggende): werkelijk, indien ik werkelijk, achterwaarts gaande en voorwaarts gaande, een kind der nimfen (ben dan) sluit ik mijn oogen, en (als) ik ze opendoe, zijn mijne

moeder en mijn vader, en mijn broeder hier weergekeerd. En zij opende ze, zij (de gewenschten) waren daar.

LXXXII. Dodinga.

Ngàdje-ngàdje moi o Filidoro.

Ma kòăna o wànge ma hohòru ài ngòhaka ja ruànge, o nauru màta-màta, de jo λàgo-àgomo mànga ajo de màng'àma jo koki-hònĕngòka. De jo ngale-ngale i ma hilingiri o ngofeka, bòto de w'òluku ma dòdoto wo ma gògĕre. I wi gumaλa o pana-pana moi, de o tòi-tòimi moi. I bòto de ja tyobo ài riaka, de wa niki mànga pòrĕtika, de wo ari-ari mònga. Gènàngòka de ko wa daenokaua, de wo ma tamiλe o kilòtinòka, de ka wo ma gari-gari. De o filidoro moi i boaino de i tèmo: ufa no ari la no hi pana u! De wo hidapanaiλe ho ka i tifauku, de wa tèru, de ka wo ariòhi. De i tèmoli ufa no ari la no hi làta u! Wa tèruiλe de i wi tèmoli ufa no ari la no hi tètoro, wo tètoròka de i tèmoli: ufa no ari la o tiba no tobiki la no hi wunu. Gènàngòka de wo ma niàta w'àto: i gougoungu, nàko àhi himàngă de àhi pòrĕte, o djini de o widadari de o kòăna ma ngòfaka, ta rufutòka de ta fĕlèngaiλe, o uku i tòka-tòkara! I goungu i tòka-tòkara, de wa hàkài. Ika, t'òhakòka ho no hi àiki la no hi òλomo, la no hi hi'òko! De wo niàta ho kànganoli wa rufutòka ài làko, de wa fĕlèngaiλe, o bira hude moi, no hi hi'òkòka de no hi danu-danu, hiadono o futu tumidi. De wa ika wa lega ma tàge hinòto, ho futu tumidi wa ika ma hòka o tàge iatòka. Djumàti ma tumidi àha djàga hinòto, de gènàngòka, hiadono o djàga ngimoi, de i hòfoko, ma hòfoko o baràngă i rupa-rupa o dunia ma goronàka. De ma dèkaròka o lifàngă o guràtyi moi. De w'öikokaua. De dàiòko i λo hèpa-hèpa, wa òko de i lulu ma moi, de wo hidĕhèpaiλe ho ài riakòka i λa tèruiλe, de wo ma liòka, de λo tèmo: gènàngă moi λa hèpa, o njawa ma homoaua. Ma gilaongŏ moi o iwi wo toaka, de w'oriki gènàngă ma gòta, ma homoaika i ngauru, wo ma pàta gènàngika. De ko wa èua, de wo ma liòka. De wa òko de wa hingàhu o kawàhaika, bòto de i λa iha jo lega, ma ko j'orikua, higadono ma hànge i λa iha, de àha j'oriki, de àha i wi ngoriki ma dutu, de λo gàhoko. Nàko ni jo gàhoko àhi gòta gèna, dòne kiani ma kòăna ngoi òra o dòdoto to mi kawingi. De munàngō mo mòdĕke, ài gina ja tòraka o wànge hàngeino ho de ma bàha, de ài gòta gèna wa ao.

De wa òko wo hibèlohuku ma kòăna ài ugòranuku. De jo rame o futu tumidi, ma gèuàugă ko jo kawingoàhi. Ho jo kawingi ma futu tumidi i pàha, de λ'öiki i ma òhi-òhiki, muna o djiko moi, una o djiko moi. De ài gĕrèhi wa fàkauku, ho de w'àto wo ma hinoa, o dòde mo hitòfòka, de una w'àto ngòna, nènàugă ani ria-riaka i ni hònĕngòka. De jo lio de wo mi hidoaka o ali-ali o hàbi moi. De ja iλe de i wi mòkuru, ma ko wo mòkurua. Botino de ami ria-riaka i mi higaro o wèka i λo utuku, de i λa ika de i mi tila o dodiha ma ngiuku. De ma uku de mo himàtoko ma ali-ali gènàngă, de ma bikini i mi hièpara, ho dàku o tònakòka i mi tèruiλe. De jo liòko de jo kawingi de i pàha, de ài toroa de ài riaka jo dàdi o bĕrèra ma baluhu, ho una wo kòăna, muna mo Bòki.

LXXXII*a*. Een vertelling van den vogel Filidoro.

De koning van het Westen had drie kinderen, allemaal jongens, en (toen) zij groot (geworden waren) waren hun moeder en hun vader allen gestorven. Jongelingen zijnde, zochten ze zich vrouwen, en toen wilde de jongste (dat) niet (hebben) dus schreeuwde hij maar. Zij lieten hem achter een pijl en een boog. Toen zijn oudere broeders vertrokken waren, ging hij hen achterna, en hij huilde maar voortdurend. Toen trof hij hen (achterhaalde) niet meer, en hij zette zich neer op een stuk hout, en hij huilde maar door. En een Filidoro-vogel kwam en zeide: ween niet, en schiet mij maar. En hij schoot naar boven, dus viel hij, (de vogel) naar beneden, en hij legde hem neer en hij weende nog. En hij (de vogel) zeide weer: ween niet, en rooster (schroei) me. Hij legde hem neer (nadat hij hem geschroeid had) en hij zeide weer: ween niet, maar maak me schoon; (toen) hij hem schoongemaakt had, sprak hij (de vogel): ween niet, maar hak bamboe, en vervolgens moet je mij er in doen. Toen (dat klaar was) wenschte hij zich, zeggende: werkelijk, indien ik van voren en van achteren een kind van Djins en nymfen en koningen (ben dan) sluit ik mijn oogen, en als ik ze open doe (zal er) vuur vlammen (een vlammend vuur zijn). Werkelijk, het brandde, en hij kookte het. Verder (sprak de vogel weer) ik ben gaar, dus neem me er uit (uit de bamboe) en eet me vervolgens, vervolgens moet je me uitpoepen. En hij wenschte zich weer als straks, hij deed zijn oogen dicht, en als hij ze weer opendeed (was er) een bord met rijst. (De vogel sprak weer): als

ge me uitgepoept hebt, moet ge op me passen tot zeven dagen lang. En hij ging om te kijken (na zeven dagen) er waren twee bladen, dus (na) zeven dagen kwam hij (en er waren vier span bladeren). (Na) zeven weken (waren het) twee takken, en toen (ging het door) totdat er tien takken (waren) en hij droeg vrucht, zijn vruchten waren allerlei goederen die in deze wereld (gevonden worden). En de top was een gouden bekken. En hij vertrok niet meer. En aan den zeekant speelden ze vangballetje. Hij ging naar zee (zeewaarts), en een (bal) rolde (naar hem) heen, en hij gooide hem op, zoodat hij op zijn oudere broeders (die waren daar dus) neerviel, en hij keerde naar huis terug, en zij (de broeders) zeiden: èèn gooide en (dat) was geen ander (dan onze jongste broeder). Een slaaf haalde rotan, en hij zag dien boom, hij hing op een andere plaats naar beneden (dan hij stond) hij sprong daar heen, en hij nam het niet (kon het niet nemen),(de bedoeling is waarschijnlijk dat de boom steeds naar beneden hing, waar hij niet was, zoodat hij er niet aan kon komen) en hij keerde naar huis terug. En aan zee gekomen, gaf hij het het volk te kennen. Vooruit dan, en zij gingen landwaarts (om) het te zien, maar ze zagen het niet; tot drie keeren toe kwamen zij landwaarts, en toen pas zagen zij het, en toen pas zagen zij den eigenaar, en zij vroegen er om (om de vruchten van dien boom). Indien gij mij om mijn boom vraagt, moet ik de jongste dochter van den koning trouwen. En zij stemde er ook in toe, zijn goederen droegen ze tot drie dagen toe, dus als het klaar was, bracht hij zijn boom. En zeewaarts gekomen stak hij hem in den grond voor de deur van den koning. En zij maakten feest, zeven nachten en zeven dagen, maar toen waren ze nog niet getrouwd. Dus trouwden ze na die zeven nachten (trouwen beteekent hier „bijslapen”) en zij gingen om te baden, zij in een bocht, hij in een bocht (afzonderlijk). En zijn bobento stroopte hij af, dus, kijk, hij wou het aantrekken, (toen) zij het aan een garnaal gegeven had. En hij zeide: gij, je oudere zusters dooden je (uit jaloerschheid natuurlijk, omdat haar man zonder bobento zoo mooi was). En zij keerden terug, en hij gaf haar een stel ringen. En zij kwamen boven en zij (de zusters) gaven hem te pruimen, maar hij pruimde niet (zij wilden hem zeker vergeven). Daarna haalden haar oudere zusters haar over om waaierpalmbladeren te gaan plukken, en aangekomen (in het bosch) duwden ze haar naar beneden in een slangenhol. En beneden gekomen toonde ze die ringen, en hij (de slang) stak haar met zijn

staart omhoog, zoodat hij haar boven op den grond neerzette. En zij keerden terug ('t is niet uit te maken wie die „zij" zijn, of het moet zijn, dat haar man haar gehaald heeft) en zij trouwden, en na afloop werden zijn schoonouders, en zijn oudere broers, dorpsonderdanen, dus hij werd koning, zij werd koningin.

LXXXIII. Dodinga.

Ngàdje-ngàdje moi, o Òde.

Hira-hiraino wo ma tèngo o daluku wo tutuku, de wo ma lòhikuku de ma òde i ma òkĕre, gènàngòka de wo lio. Wa ika wo tutukoli de wo ma lòhikukuoli, de i ma òkĕre, hiadono wo tutuku gènàngă ho i uihi. Ho wa iha wo feoto, ma ngofeka moi i λa ino i gàhoko: bàba, ngo mème mo hi huloko, o daluku to gàhoko. Gènàngòka de wo mi guheika ma daluku, gènàngòka de mo lio dòka ngomi ajoika. Gènàngòka unàngă wo lio dài ài tauòko. Ma ginitarino wa ihali, wo feoto, ma ngòfaka i λa inoli i gàhoko: Baba, o ngo mème mo hi huloko o daluku to gàhoko, de na iha la n'òλomo o ngo mème m'àto. Gènàngòka de wa tyobo, wa ika o medjàka ma inomo i rupa-rupàka o hude moi uru moi wa gòraka, higadono wo gètongo, i wi punuhòka. Na ma òde ka i totimiòno ma medja ma timino. Gènàngòka de ma ngòfaka i leha: bàba, moruŏnòka ni jo hàkài? Nènàngă hinòtòka mi jo hàkài. Nàko hinòtòka ni jo hàkài de o gĕtèfata no ràko, la no mi ngohoiha. Gènàngòka de wa òko wo ràko ma gĕtèfata. Ma ginitarino w'öiki wa ngoho, wa iha, de w'àto: ha tyobo. Gènàngòka de mànga bara-barànga wo hifarĕne wa matàka. Gènàngòka de wa òko wo ràko ma gĕtèfata. Ma ginitarino w'öiki wa ngoho wa iha, de w'àto: ha tyobo. Gènàngòka de mànga bara-barànga wo hifarĕne wa matàka. Gènàngòka de wo mi tèmo w'àto: ha tyobo! I λo farĕne, de ma ngofeka m'àto, bàba ho ngohi ajo! De una w'àto: kiàka ma ika? M'àto ho ge muna de! Gènàngòka de w'àto: ngòna o òde ngoni ajo eh! Una w'àto: ha tyobo. Gènàngòka ma ngòfaka m'àto: bàba hàto! ngohi ajo de! Gènàngòka de wa iha wo mi gòraka, de wo mi nitomo ma gĕtèfatòka. Gènàngòka de ja tyobo, doka i λa ika, mànga bobarĕnòka jo utiha de wa tèmo ma ngòfakika w'àto: no ma gògĕre, la ngohi dina iha t'öikòhi, la àha ta òko ti ni ngoholi. Gènàngòka wa òkokaua, ài dèkà-dèkăna. Ma ngofeka i mi huloko dinaiha, mi ngoho, mo ma pàke mo hidodiàiòka. Gènàngă ma ngòfaka ma honònga o

guràtyi, ami tadauru ma kogènàngō, ma honònga o halàka, ma honònga o guràtyi. Gènàngòka ma tyobo. Ma ika de i mi ngoriki o kawàha, de i ƛ'àto bah! o ngòfaka moi gèngino ma hàiloa! Gènàngòka de i wi leha: ènàngă to ngòna ani ngòfaka? Eh, to ngohi àhi ngòfaka. Gènàngòka de una wo mi leha i dodòa? Eh, o ngo mème m'àto na òkòhi. N'öiki dika no hira na òko ngoni ajoika, no hingàhu, n'àto: bòtino àha ta òko. Gènàngòka de mo mi ngoriki o ngèkomino m'àto: nàga? Bòtino bari àha wa òko! Gènàngòka de i ma gogògĕre mànga dèkăna ko i w'iwa òko. Ngomi ajo mo mi tèmo: no ma pàkeoli! De gènàngă, na ngomi ajo ami tàkihuma m'àikòka. Ma ngòfaka mo ma djoboli ma ika, de o ngèkomino i mi ngoriki: eh, o ngòfaka gèngino moi ka hohàiloa! Ma ika gèna k'ami àmaika mi dumu-dumutika. Wo mi leha: no dodòa? O ngo mème m'àto: na òkòhi, de w'àto n'öiki no hira, bòtino àha ngohi ta òko. Higadono ma tumidi mi ngoho, ko wa òkoua. Gènàngòka de mo mi tèmo ngomi òraika, no ma pàke, la ha tyobo. Gènàngòka de ngomi ajo m'àto: nàko i gougoungu o djini de o widadari ma ngòfaka, to ma rufutòka, de o malige hòro-hòro i boainòka; jo tutuhu de jo lolĕlètòngŏ. De o malige hòro-hòro moi i boaino de ja hihòho dina ònàngiha jo rame-rame iha. Jàto i ma legana, o dèturino, jàto i fufutu, jàto i kinitara, de i ma legana ma malige hòro-hòro ka i boaino ja hibäairi ka inòngo, m'ajo de ma ngòfaka gèna òna, i ma hia-hiaruku ma luri iatòka. Ma nauru gèna de i bäairi ja uku, una wa dodubo, ko w'adoniƛeua, uku i bäairioli, wo doduboli, ko w'adoniƛeuali de wo ari, wo ma lulu. De muna m'àto: eh, kafuruŏno, dài, ani bobarĕnòka de no mi dogumaƛaika, ho nènàngă, ngòna àha n'oriki. De ma moioli i bäairi, de ko wa màkeokaua. Gènàngòka de jo rame i pàhaika de w'öiki, wo tutukoli o daluku, ma w'orikokaua, de wa ika gèna wo ƛ'òƛomòka, ma o hinàngă ma bounu ma ko w'ameokaua, o uku ma bounu ma ko w'ameokaua.

LXXXIII*a*. Een vertelling van een varken. (117)

Om te beginnen ging hij palmwijn kloppen (de stengel kloppen, waaruit men later de palmwijn tappen wil), en hij waterde, en dat varken dronk het. Toen keerde hij terug. Hij ging weer kloppen, en hij waterde weer, en het (varken) dronk het. Hij had genoeg geklopt, dus vloeide het, dus (als) hij landwaarts ging om te

tappen, kwam daar een kind en vroeg: Vader, Moeder zend me om palmwijn te vragen. Toen schonk hij haar palmwijn (in) toen, keerde zij terug gindsch naar haar moeder. Toen keerde hij terug naar zijn huis zeewaarts. Den volgenden morgen ging hij weer landwaarts (om) te tappen, het kind kwam weer (en) vroeg: Vader, Moeder zendt me om palmwijn te vragen, en gij (zoudt) meekomen om te eten, zegt Moeder. Toen vertrok hij, aangekomen (was) het eten op tafel allerlei, hij nam van elk bord een hap, totdat hij ze allemaal gehad had, (toen) was hij verzadigd. En dat varken wroette maar onder de tafel. Toen vroeg het kind: vader, **(118)** wanneer kook jullui (voor de geesten). Nu na twee dagen koken we. Indien gij na twee dagen kookt maak dan een vlot en haal ons landwaarts (ze woonden dus aan een rivier, en het offerfeest werd landwaarts gehouden). Toen ging hij zeewaarts, en hij maakte een vlot. Den volgenden morgen ging hij hen halen, hij kwam landwaarts en zeide: wij vertrekken. Toen laadde hij al hun goederen. Toen sprak hij tot haar zeggende: wij vertrekken. Zij gingen op het vlot, en het kind zeide: Vader, hoe moet het met mijn moeder? En hij zeide: waar is ze dan? Zij zeide: wel, *zij* immers! Toen zeide hij: gij, hebt gij een varken tot moeder, hé? Hij zeide: wij gaan. Toen zeide dat kind: Vader, kijk, ('t is toch) mijn moeder! Toen ging hij aan land (en) hij nam haar op, en hij kwakte haar op het vlot. Toen vertrokken zij; gindsch gekomen gingen ze aan land aan hun aanlegplaats, en hij sprak tot het kind, zeggende: blijf hier, en ik ga nog landwaarts, en dan zal ik zeewaarts komen (om) je te halen. Toen kwam hij in een heelen tijd niet meer zeewaarts. Het (varken) stuurde het kind landwaarts (om) hem te halen, ze was volstandig gekleed. Toen was dat kind half zilver, half goud, haar haar, maar (het was) alzoo half zilver, half goud. Toen vertrok zij. Zij kwam aan en het volk zag haar, en zeide: Verbazend, dat is een prachtig kind! Toen vroegen ze hem (den vader) is dat jou kind? Ja, mijn kind! Toen vroeg hij haar: wat is het? Wel, moeder zegt (dat) gij nog naar zee zoudt komen. Ga maar vooruit naar zee, naar je moeder, geef te kennen, zeggende: straks zal ik zeewaarts komen. Toen zag zij (de moeder, zij wordt nu door 't voornaamwoord als mensch aangeduid) haar aankomen op den weg, (en) zeide: is (hij er). Straks zou hij zeewaarts komen. Toen bleven zij heel lang, maar hij was niet aan zee. Haar moeder sprak tot haar, kleedt je weer aan. En toen had zij, haar moeder, haar mom afgelegd. Het kind vertrok weer; aankomende

zagen zij haar op den weg komen (en zeiden): wel daar is een heel mooi kind. Komende, wees zij al maar naar haar vader. Hij vroeg haar: wat wilt ge? Moeder zegt: kom nog zeewaarts. En hij zeide: ga maar vooruit, straks zal ik ook zeewaarts komen. Tot zeven malen ging ze hem halen, maar hij kwam maar niet zeewaarts. Toen zeide zij tot haar dochter: kleedt je aan opdat we vertrekken. Toen zeide haar moeder: indien werkelijk (ik) een kind (ben) van de Djins en de nimfen, (dan) sluit ik mijn oogen, en er komt een zwevend paleis. Het donderde en het lichtte, en een zwevend paleis kwam aan, en het zweefde hen (of zij zweefden er mee) landwaarts, naar hen die landwaarts feestvierden. Kijk, zij, (de feestvierenden) zagen aan den kant van het huis, kijk, het werd donker, kijk, het werd licht, ('t werd donker en licht bij afwisseling), en zij keken uit, het zwevend paleis kwam er aan, zij zweefden daarheen, de moeder en het kind, er hingen vier loeries onderaan. (Dergelijke paleizen worden altijd door vier loeries gedragen). Die man, als het naar beneden zwaaide, sprong op, maar hij kwam niet hoog genoeg, en hij weende, hij rolde zich (over den grond). En zij (de vrouw) zeide: wel, onlangs hebt ge ons zeewaarts aan je aanlegplaats gelaten, dus nu zal je het zien. En het zwaaide nog èèn keer, en hij zag het maar niet meer. Toen ze gedaan hadden met feestvieren, klopte hij weer palmwijn, maar hij zag niets meer, en hij ging waar hij gegeten had, maar den reuk van gebraad rook hij niet meer, zelfs de lucht van het vuur rook hij niet meer. (De plaats was dus voorgoed verlaten).

LXXXIV. Dodinga.

Ngàdje-ngàdje moi, o Òdeoli.

Hira-hiraino wo ma tèngo o daluku wo tutuku, i bòto de wo feoto, i bòto de j'òkĕre o kilòtinòka, ho j'òkĕre, de i pàha wo gopoa o kilòtinika. Bòto de ài riaka wo tèmo, w'àto: o kilòtinika ufa no gogopoa. Gènàngòka ma moioli wo feoto, ma ngòfaka moi ja ino i hidàkunu o daluku: bàba, o ngo mème m'àto: ani daluku utu! De ài riaka w'àto: kafuruòno 't àto: ufa na ule o daluku, gènàngă àha na màke. Bòte de wo mi guhe ma ka ma gawa. Mo ma liòka, bòto de una wa iha, de m'àto: Bàba, o tau moi no diài! Bòto de wo diài, ma dàngiri wo pàngini'e. Gènàngòka ma moioli wa iha, de ma ngòhaka m'àto: bàba, ka to ma tèngòka,

ho i hi mòdŏngo, ho na iha, la ho ma hidu, de tumidòka i λo hukăra, de t'öiki dede ngini gėnàngòka. Mo diài o kakàtama, o tiba mo tobiki bòto de ma gĕtèfata, ho i ma λàhini dàiòko. Ma òde wa gòraka, wo hipàka dài ma gĕtèfatòka. Ho tauòka i λa iha, de wa likoika o timiòka. Gėnàngòka i λ'òlomo de j'òkĕre, ho ko wo liòkaua dina o manaoiha. I bòto, de ma gigima am'inomo dàku o ngawa-ngawauku i òtaka. De mo leha ami ngòfakika: nàga o wànge i korouàka? De m'àto eh, wànge i korouàka. Gėnàngòka de mo hupu o loaika, de ma wànge ma i fòfòngòka, de i fòfòngòka de ma malige hòro-hòro moi ka i boaino. Bòte de mo tèmo-tèmo, m'àto: àmo ani àma ka wo hiule, ho to ni aoua; o nauŏko wo hi hidoaka ka ma kòbongo, o bira ka ma waλe, ho ngòna to ni aoua. I kinitaròka ma ngòfaka de ami àma jo ari i ma lulu o tònakika. O bĕrèra ma dobikòka i ma dòma moi o òde, mo ma gàhoko, nàko ma àkĕmi i ni hidoakua iti ma wariki, ngoni ajo m'öikòka o djumàti moi, i ma dòma. Ma tyobo mo gàhoko, ma ika, de ma wariki i mi hidoàka, bòto de ka ma wariki, de ma òsu; nàko na ino de uha na òλomo, la o pigauku no noauku, la no hidotĕbènoino. I bòto de i arĕhe o wànge i koròna, de mo ihĕne i garànga, ho de i pàha, ma ika, mo lega, ma òde ma wariki koiwa, de ma òsu ma i koiwa, tàpi ami pàke i rupa-rupa kagėnàngòka.

LXXXIV*a*. Nog een vertelling van het Varken.

Om te beginnen klopte iemand palmwijn, en daarna tapte hij die, en daarna dronken ze (de tapper met zijn oudere broer) gezeten op een boomstam, dus dronken ze, en daarna goot hij het (de rest van de palmwijn) op den boomstam. Daarna zeide zijn oudere broeder: giet het niet (doorloopend) uit op den boomstam. Toen tapte hij weer (en) een kind kwam en hield haar kom op om palmwijn te krijgen, (zeggende:) Vader, Moeder zegt: een beetje van je palmwijn (vraagt ze). **(119)** En zijn oudere broeder zeide: onlangs zeide ik: speel niet met palmwijn, dan zal je het (onder) vinden. Hij schonk haar in, maar slechts het bezinksel. Zij keerde terug. Daarna ging hij (weer) landwaarts en zij zeide: Vader, maak een huis. Daarna maakte hij het, hij legde de slaapbank maar op liggende stukjes bamboe. (Hij besteedde er dus niet veel zorg aan.) Toen kwam hij weer landwaarts, en het meisje zeide: Vader, ik ben maar alleen, dus ben ik bang, dus kom landwaarts, opdat wij

samen slapen, (in èèn huis), en over zeven dagen vieren ze het groote doodenfeest, dan ga ik met ulieden daar heen. Zij maakte vuurtangetjes (als haar aandeel tot de toebereidselen voor het feest, waarbij men die tangetjes gebruikt om de kleederen van de lijken af te trekken), zij hakte bamboe, daarna maakte ze die tot een vlot, dus dreven ze zeewaarts. Het varken nam hij op en smeet het zeewaarts op het vlot (zie 't vorige verhaal). Dus kwamen ze aan hun huis landwaarts, en hij bond het vast onder (het huis). Toen aten ze en dronken, dus keerde hij niet terug landwaarts naar de feesttafel, ('t is niet duidelijk, of hier de feesttafel van het doodenfeest bedoeld is, of wel de tafel waaraan hij bij zijn dochter gegeten had; zie 't vorig verhaal). Daarna op den tweeden dag van het feest viel hier eten (voor het varken) uit den hemel. En zij vroeg aan haar kind: is het middag (staat de zon in 't midden des hemels)? En zij zeide: wel, de zon staat in 't midden. Toen ging ze naar buiten op het erf, en de zon werd verduisterd, en als zij verduisterd was, kwam er een zwevend paleis. Vervolgens sprak zij, zeggende: helaas, je vader heeft maar met me gespeeld, dus neem ik je niet mee, (van) de visch gaf hij mij slechts de graten, (van) de rijst slechts het kaf, dus neem ik jou niet mee. (Tot) den volgenden morgen weenden het kind en de vader, zoodat ze over den grond rolden. Aan het eind van het dorp doodde men een varken. (Zij ging) er om vragen. (Haar vader zeide): als ze je niet van het vleesch geven, al is het dan maar de ingewanden; je moeder is vertrokken (voor) een week (dus) hebben ze haar gedood. Zij vertrok om te vragen, aangekomen gaven ze haar de ingewanden en de maag, (en dat zeide tot haar) als je aankomt, eet het dan niet, maar zet het op een bord, en sluit het vervolgens weg. Daarna op den volgenden dag, toen de zon hoog aan den hemel was, hoorde ze (het) rinkelen, en toen het afgeloopen was, ging ze kijken, de varkensingewanden waren er niet, de maag maar hij was er niet, maar allerlei soort kleeding voor haar was daar.

(Dit stuk is heel verward, en zonder eénige invoegingen niet te begrijpen).

LXXXV. Dodinga.

O Ngàdje-ngàdje moi ma ròmàngă o hege!

O njawa mo ma tèngo mo ma tabule. M'öiki ma moi ka mo ma lioika, m'öikoli ma moioli ka mo ma lioihali. De ma moioli m'öiki,

ka o hege hinòto ma màkeino. Eh iti nènàngă ta iha to ma haròngino, de ma uku mo tòfo de i wàngoiγe, ma hege ma λè, ho m'àto ma haròngo, ka de ma haròngo, i mi horĕne ho ko ma harongua, de ka ma kĕlèngauku, de mo ma djobòka ami goγoaika, de m'àto ma ino, o àkĕre i mi hiònokinòka, de o gòta i mi γèinòka i mi hèhăròka, de ami inomo i mi hàkàiukuòka de i ma mòkumòkuru i bòto, de i ma ngòhamokali ma hegeika. Ika ma moi ma ino kokogènàngoli, de ma moioli: nènàngă ta tγaròkia, la ta màke nènàngă o njawa. De m'öiki mo γè o mòkuru i gani-gani, de gènàngòka de mo noauku ami tupauku, de m'öikòka, de jo hupuino, de jo hèhăra, de o gòta i mi γè, de i mi hàkài, de gènàngòka ma riaka m'àto: diauo, nànga òγe ami tupa de no na γè, la ho ma mòku-mòkuru. De i ma mòkuru i bòtino. de ma riaka i mi gani, de ma dòdòtika m'àto: àhi hininga i hihàngă, ho to ma iduokàhi. Gènàngòka de ma dòdòto mo tèmo m'àto: ufa no ma idu, dòne nànga èγe mo na daenino. De m'àto: ka djài-djài dika, ko i hi kiòkua. De gènàngòka de ka ma dòdòtoli i mi gani, de i ma bori iduòka. Gènàngòka ma èγe ma daene. Gènàngòka de ma umòka ma hege ma kài, de jo momikiγe de jo leha èγe, mia gogule? Aiàho bòte o kàho i hiloaròka. Gènàngòka mànge èγe, ami goγoaika m'öiki. Eγè, tanu mi ni niki de m'àto, ni ja ino. Gènàngòka de i mi niki. Gènàngòka ja ika, de ja ika ja toòmu. I jo toòmuòka de ja liòka. Gènàngòka ja ihali, de ma riaka m'àto: èγe, ngini ni jo lio, la ngohi ni hi hilulukino. Bòtino de i boaino ma moleu. Gènàngòka de ma tàgokòka ho, de gèngino de ma dòdòto m'àto to ngohi ani niraköka. Gènàngă de ma èγe m'àto, ha tòmàka. Gènàngòka de òna j'àto: ufa, mia gogule ho. Gènàngòka de j'ao mànga tauika, dẹ i hingòhamòka mànga ngiika. De i ma iduòka, de i ma maoino, de ho ka o hilo ha tufukika, hăbàbu ma moleu i ma ngàikòka ma tàkihuma, de ka o njawa o ngale-ngale ja hinòto, de gènàngòka de i ma tèke moγòkòka.

LXXXV*a*. Een vertelling geheeten „hege”. (Een torenvormige schelp).

Een vrouw ging schelpdieren zoeken. Zij ging eens, zij keerde terug naar haar huis landwaarts (zonder iets). Zij ging weder maar ze keerde weder terug landwaarts (zonder iets). En ze ging weer een keer, en ze vond maar twee „heges”. Wel, alleen deze maar

breng ik landwaarts en ik rooster ze mij. En ze blies het vuur aan, en als het opvlamde, haalde ze de "heges", dus zeide zij (bij zich zelf) dat ze ze zou roosteren, maar als ze ze roosterde, **(120)** niesde ze, dus roosterde ze ze niet, en ze legde ze maar neer, en ze vertrok naar haar tuingronden, en kijk, toen ze (terug) kwam, hadden ze water voor haar gehaald, en hout voor haar gehaald en voor haar geveegd, en haar eten gekookt, en als ze gepruimd hadden, waren ze weer in de hegeschelpen gegaan. (Er zaten dus nimfen in die schelpen). Verder kwam ze weer (terug), weer aldus, en een volgenden keer (zeide zij) wat kan ik nu doen, opdat ik deze menschen (die dat alles deden) vind. En ze ging bedwelmende pinang halen, en toen deed ze die in haar pruimdoos; en als ze gegaan was, kwamen ze er uit, en ze veegden, en ze haalden hout voor haar, en ze kookten voor haar. En toen zeide de oudste: kameraad haal de pruimdoos van onze grootmoeder, opdat we pruimen. En als ze gepruimd hadden, vervolgens werd de oudste bedwelmd, en zij zeide tot de jongste: ik wordt duizelig, dus ga ik eerst wat liggen. Toen sprak de jongste, zeggende: ga niet liggen, opdat niet onze grootmoeder ons betrapt. En zij zeide: eventjes maar, ik zal niet slapen. En toen werd de jongste ook nog bedwelmd, en ze gingen beiden liggen. Toen betrapte hun grootmoeder hen. Toen gooide ze de "hege"schelpen weg, en zij ontwaakten en zij vroegen: grootmoeder (waar is) ons speelgoed? Wie weet het, zoometeen zijn de honden er mee weggeloopen. Toen ging hun grootmoeder naar haar tuingronden. (Zij zeiden) grootmoeder, laat ons met je mee gaan, en zij zeide: komen jullui. Toen gingen zij met haar mede. Toen gingen ze, en aangekomen, verzamelden ze (boschkipeieren, zooals verderop blijkt). Toen zij (ze) verzameld hadden, keerden zij terug. Toen zij weer gingen, zeide de oudste: grootmoeder, keer jullui terug, en rol mij in (in bladeren waarschijnlijk). Vervolgens kwamen de boschkippen. Toen greep ze ze dus (twee stuks, zooals blijkt) en toen (zij er mee bij de anderen kwam) zeide de jongste: die in je rechterhand is de mijne. Toen zeide de grootmoeder: laten we ze slachten. Toen zeiden zij: welneen, 't is ons speelgoed immers Toen brachten ze ze naar huis, en ze deden ze in hun slaapplaats (kamer). En zij gingen slapen, en zij werden wakker, en het was alsof er fakkels brandden, want de boschkippen hadden hun mom afgedaan, en (het waren) maar twee jongelingen, en toen zijn ze met elkaar getrouwd.

LXXXVI. Dodinga.

Ngàdje-ngàdje moi. O gòta moi, ma ròĕhe o bèsi ma sòfoko o bara-baràngă.

Ma kòăna o wànge ma hohòru, una wo iλaka, bòto de wo tèmo w'àto: nàko iàrĕhe, mĕdiringi, la t' òriki o ngòfaka moi, la ka o ngofeka, gènàngă ta tòfoua, de ka ta tomàka. Hăbàbu nàko ka o ngofeka, ja màkeua o gòta moi, ma ròehe o bèsi, ma sòfoko de ma hòka o bara-barànga. Bòto ho o taongo moi, muna i mi tilibu. Gènàngòkadau, muna mo buhuhu, de mo hibuhuhuku, ka o ngofeka, de ma kòăna gèna wo mi tomàka. De ma bobĕrèki mo ma tèngo, ami ròmàngă ma ngo Fakiri mihikini, muna ma λè gèna ma hònĕnge, de m' aoika mo noauku, moi o tolòmoro, ma dorouuku, ami ngòĕre moi ho, ma hònĕnge ma bèlaka, muna ma bèleka Bòto de ma malaika, ho o wànge tumidino, muna ma ika mo lega, ma fĕlèngaiλe, ami kòbòngo i ma kàhumòka. Gènàngòka ho ma wànge tumidoli ma ika, mo legali, na, mo dàdiòka; gènàngòka i mi lamokiγe, muna mo taiana, nènànga dòne òkia to ma hingòĕre? Bòto de mo ma niàta, m'àto: nàko ngohi o djini ma ngòfaka àhi làko ta rufutòka, de ta fĕlèngaiλe t' oriki o bara baràngă ko ha ngoe àhi dàtĕkòka, Bòto de ma rufutòka, ami làko ho ma fĕlèngaiλe, m'oriki o bara-baràngă ka ha ngoe ami dàtĕkòka. Bòto de mo ma hipàke ami pàke gènàngă, tàpi mo ma pàke ma tγara o nauru, mo ma haluăra, mo ma bàdju, de mo ma tuā, de mo mi tèmo ma ngo Fakiri mihikinika: ngohi ta tγobo, àhi àma ài baràngă to lingiri! M'öiki ma djiko moiòka ma ika, ma λè o manuru ma bòro tumidini, ma dàdi o njawa ja tumidi o ngofeka, de ma hidoaka o pàke, de i ma hipàke ho munàngokali, de ja tγobo, ho hiwara hànge, de àha ja màke ma gòta gèna kangano. De ma gòta ma dutu gèna ài ròmànga ma kòăna Hororogao. Gènàngòka mo leha ma gòta nèna ma dutu o nàgòna? De una w'àto: ma dutu ngohi nèna. De òna j'àto: nàko ma dutu ngòna, o djàga moi no mi hidoaka, mi ja gòko. Gènangòka una wo mi leha mo ma tèngo: ngòna gèna o ngofeka èko o nauru? De muna m'àto: ngohi nènàngă de àhi dodiauo ja tumidi, ngomi o nauru. De una w'àto: nàko o nauru no hi mòtĕke, o bòtĕme ho hurudàka, nàka na òmàngă o bajòngŏ tumidi, gènàngă ngòna o nauru. Bòto mo ma tèngo mi mòtĕke, ho mo hurudàka o bajòngŏ tumidi ma òmàngă. Bòto de w'àto: h'öikoli o bira ho hurudàka, de ma òmàngoli o bajòngo tumidi. Gènàngòka de w'àto: àhi igono moi dinèna, o

buhànga moiokàhi, de j'àdonòka o ngawa-ngawaiʎe. Bòto de mo doa hiadono wo mi ngòrikokaua, de m'àhoko moi o totaleo, ma ròmàngă madama, bòto de i mi ao dàku ma igoniʎe, ho ma ʎè moi, de i mi higuti, ho wo mi ngorikoàhi, de i mi hidàngi gènàngika. Bòto de mo uti, ho ma uku, m'àto: nèna ma igono. Bòto de ma futuku de j'oara, de ma gòta gèna, o djàga moi ja tobiki, ho i hioara, jo lio ami àmaika. Ho de wo ma garàgo gèna ami àma, ho wo tufu-tufuku, de ma ginitarino, ma gòta ma dutu gèna wo boainòka, de wa ao ma gòta gèna ma ròehe o bèsi, de ma sòfoko de ma hòka o bara-baràngă. Gènàngòka ho de wa ika ma ngofeka ami àma gèna, wa himoγòka, ho muna mo bòki, una wo kòăna.

LXXXVI*a*. Een vertelling van een boom, welks stam ijzer, welks vruchten goederen waren.

De koning van het Westen trouwde, en hij sprak zeggende: indien (het) morgen, overmorgen (is) en ik zie een kind, en het is maar een meisje, dat voed ik niet op, en ik dood het maar. Want als (het) maar een meisje is (die) verkrijgen niet een boom met ijzeren stam, welks vruchten en bladeren goederen (zijn). Vervolgens na een jaar werd zij (zijn vrouw) zwanger. Toen beviel zij, en zij baarde maar een meisje, en die koning doodde haar. En (er was) een oude vrouw, haar naam (was) vrouw Fakiri mihikini. Zij nam dat lijk, en zij bracht het, zij deed het in een o u d e m a t (een versletene) zij had èèn sarong, dus, het lijk (kreeg) een stuk, zij een stuk. Daarna liet zij het achter, dus na zeven dagen ging ze om het te zien, zij opende (het omhulsel) haar beenderen waren (weer) een geheel. (Het schijnt dus dat ze in stukken gehakt was, zie andere verhalen over dit onderwerp). Toen na dus weer zeven dagen ging zij (om) haar weer te zien, wel, zij was geworden (hersteld). Toen zij groot was geworden, (of ook: toen was zij groot) overlegde ze: wat zal ik nu als sarong gebruiken? Daarna wenschte zij zich, zeggende indien ik een kind van een djin ben (dan zal) ik mijn oogen sluiten, en (als) ik ze weer open doe, (zal) ik zien heel veel goederen hier naast me. Daarna deed ze haar oogen dicht (en) ze deed haar oogen dus weer open (en) ze zag heel veel goederen naast haar. Daarna kleedde ze zich met die, haar kleederen, maar ze kleedde zich op de wijze der mannen, ze trok een broek aan en een baadje, en ze zette een

hoofddoek op, en ze sprak tot vrouw Fakiri mihikini: ik vertrek, ik zoek de goederen van mijn vader. Zij ging, en in een bocht gekomen zijnde, nam zij zeven jasmijnknoppen, en ze maakte (die) tot zeven vrouwen, en zij gaf ze kleederen, en zij kleedden zich weer zooals zij. En zij vertrokken, dus (na) drie maanden, en toen pas vonden ze dien boom (waar straks over gesproken is). En de naam van de eigenaar van dien boom was: koning Hororogao. Toen vroeg zij: wie is de eigenaar van deze boom? En hij zeide: ik hier ben de eigenaar. En zij zeiden: indien gij de eigenaar (zijt), geef ons dan een tak, wij (willen) die koopen. Toen vroeg hij aan die eene: gij daar (zijt gij) een vrouw of een man? En zij zeide: ik hier en mijn zeven kameraden, wij (zijn) mannen. En hij zeide: indien gij een man (zijt), volg mij om gerst te plukken, indien gij zeven zakken vol maakt (plukkende) dan (zijt) gij een man. Daarna volgde hem die eene, dus plukte ze, ze maakte zeven zakken vol. Daarna zeide hij: wij gaan weer om rijst te plukken en zij maakte weer zeven zakken vol. Toen zeide hij: aan den landkant is een klapperboom van me, die is op èèn span na tot boven aan het uitspansel. Daarna klom zij totdat hij haar niet meer zag, en zij riep een vogel, welks naam (was) Madama (een soort reiger met heele lange vlucht). Daarna bracht die haar boven naar de klappers, dus haalde ze een, dus bracht hij haar weer naar beneden, dus, (waar) hij haar nog niet kon zien, en daar zette hij haar neer. Daarna klom ze naar beneden, dus beneden gekomen, zeide zij: hier is de klapper. Daarna in den nacht vluchtten zij, en van dien boom braken ze een tak (af) dus daar liepen ze mee weg, ze keerden terug naar haar vader. Dus toen was haar vader zeer verblijd, dus hij schoot, en den volgenden dag kwam de eigenaar van dien boom aan, en hij bracht dien boom, welks stam ijzer was, en welks vruchten en bladeren goederen (waren). Toen hij gekomen was, deed de vader van die vrouw hen trouwen, dus zij (werd) princes, hij (werd) koning.

LXXXVII. Dodinga.

O njawa ài tàkihumu o kabėlàngă.

O njawa wo ma tèngo mo hibuhuhuku o kabėlàngă. Gėnàngòka una i wi lamokiλe, de una wo mi huloko ngoi ajo m'öiki, ma kòăna o wànge ma hohòruòka ài ngòfaka o ngofeka ja tumidi,

n'öiki no mi bit*y*ara o riaka. De gènàngòka ma ika, de i mi leha: ani susa de ani sukaràngă òkia, dàdi no mi ado-adonua, dàdi no mi adono. Àhi susa de àhi sukaràngă òkiaua tàpi o kabèlàngă wo hi huloko to ni bit*y*ara. Nàko ka o kabèlàngă ti òluku. Gènàngòka ma lioino, de wo leha i ma mòdĕke èko koali? Bòtino ngoi ajo m'àto ma òluku. Gènàngòka una wo mi hulokokali, moi mo mi bit*y*ara o riaka i ma daduika. Bòtino ngoi ajo m'öiki, ma ika mo mi bit*y*ara. Gènàngòka muna m'àto: nàko ka o kabèlàngă, de ti òluku. Bòto mo lioino, de wo leha: mo mòdĕke èko koali? Gènàngòka ngoi ajo m'àto: ma òluku. Gènàngòka hiadono ja butànga wa gètŏngo; ka i wi òluku. Gènàngòka ma dòdòtòli mo mi bit*y*ara de àha mo mòdĕke. Gènàngòka una w'öiki wo tàhe, wa kaino, wa kaika. Bòtino wo mi tèmo munàngika: jarĕhe ma futuku de àha ta ino de ngohi ajo, gènàngă to liokaua. Gènàngòka wo lio. Gènàngòka jarĕhe ma futuku una de ngoi ajo *λ*a ino; una wa farĕne o djara o kasubauku, ngoi ajo muna mo hira-hira, ma t*y*o ka ma djara ma kàdàlika. Gènàngòka *λ*a ika ami nguteòka, de wo uti, ho wo doa dàku munai*λ*e wa i*λ*e. De i wi màke de *y*a sòne. Futuòka gènàngòka wo mi tèmo: ani tadauru na pèhaka la na himahau. Gènàngòka m'àto, ta hidodòa, barikua i hi giète ngohi. Gènàngòka ngoi ajo ma ino ho ma pèhaka ami tadauru, de ma himahau, de àha *λ*o momiki. Gènàngòka ngoi fekata ami àma dài mànga ngiòka, de wa iha, w'àto: i wi tabea. Bòto w'àto: i wi doaka, de wo ma hiòrikokaua, de wo rubai*λ*e. Bòto ma kabèlàngă ài sapàto w'àiki, de wa tòno ài *λ*ou ma dèkara. Bòto i wi himahau ài biònuku, de wo momikòka. Bòto òna *λ*o diài o rameànă o wànge tumidi de o futu tumidi. Gènàngòka ma kabèlàngă ài àma wo gògĕre o wànge ma hiwaròka. Wa ino i wi ngoho, i wi tèmo ma kòăna o wànge ma hohòruika w'àto: nànga ngòhaka ta ngòfo, ho no hi niki. Bòto una w'àto: ngohi to ni niki ta t*y*aròkiaua Bòto ma kòăna o wànge ma hiwaròka w'àto: nàko ni hi niki, de ha t*y*obo. Bòtino ma kòăna o wànge ma hohòruòka w'àto: to ni mòtĕke t'àkunuàhi. Nàko kogènàngă, bòto o wànge tumidi ta ino, to ni ngoho. Gènàngòkadau o wànge tumidi i pàha ma kòăna o wànge ma hiwaròka wa huloko o luri iata *λ*o ino i wi ngoho ma kòăna o wànge ma hohòruòka. Gènàngòka *λ*o farĕne o tua gugugiauku. Ma luri ma libuku iata *λ*a dòko, *λ*a t*y*obo ma kòăna o wànge ma hiwari*λ*e *λ*a i*λ*e. Dàku bòto ma kòăna ma hohòru i wi tèmo ma kòăna o wànge ma hiwarika, w'àto: nàko no mòdĕke, de ho ma diài moi o tau, là ngona de ngòhi ho gògĕre o bĕrèra moi dika. Gènàngòka

ma kòăna ma hiwaròka w'àto: i bòto, ngohi o tau moi to ma diài, la hopaja ngòna de ngohi o tau moi dika. Bòto ma kòăna o wànge ma hohòruòka w'àto: nàko dika! Bòto ma kòăna o wànge ma hiwaròka wo diài moi o tau, wa dideuku o ngawa-ngawauku; nàko o kore-sara λo hàili λa kauku, nàko o kore-mie, λo hàili λa kaiλe.

LXXXVII*a*. Van den mensch wiens mom een klapperdop was. (121)

Een vrouw baarde een klapperdop. Toen hij groot was, beval hij zijn moeder te gaan; de koning van het Westen heeft zeven dochters, ga spreken met de jongste (haar ten huwelijk vragen). En toen ging ze, en zij (de koningsdochter) vroeg haar: wat is je moeite, en wat is je verdriet, zoodat je hier niet gewoon was te te komen, (en) nu hier komt. Ik heb geen moeite en geen verdriet, maar Klapperdop heeft me gezonden om met je te praten. Indien het maar (voor) Klapperdop is, hem wil ik niet. Toen keerde zij terug en hij vroeg: stemt ze toe of niet. Vervolgens zeide zijn moeder: zij wil niet. Toen beval hij haar weer, (dat) zij moest praten (met) een die op de oudste volgde (in ouderdom). Vervolgens ging zijn moeder, en aangekomen praatte zij met haar. Toen zeide zij: als het maar (is voor) Klapperdop, dan wil ik hem niet. Daarna keerde zij terug en hij vroeg: Stemt ze toe, of niet? Toen zeide zijn moeder: ze wil niet. Toen, tot zes ging hij op het rijtje langs, maar ze wilden hem niet. Toen praatte ze nog met de jongste, en pas zij stemde toe. Toen ging hij stilletjes naar haar toe, al heen en terug gaande. Vervolgens zeide hij tot haar (tot zijn bruid) morgennacht dan zal ik komen met mijn moeder, (en) dan keer ik niet meer terug. Toen keerde hij terug. Toen in den volgenden nacht kwamen hij en zijn Moeder. Hij zat op een rood paard (kan ook zijn een paard van kasoemba, maar bedoeld zal wel wezen een kasoemba-kleurig paard; kasoemba is hel rood), zijn Moeder liep vooruit, die hield maar den teugel van het paard vast. Toen zij bij haar trap gekomen waren, steeg hij op, dus hij klom op, naar haar naar boven, ('t was dus een paalwoning). En zij zagen hem en zij stierven (vielen flauw, door zijn glans natuurlijk). In dien nacht zeide hij tot haar (zijn vrouw) maak je haar nat, opdat je hen over het gelaat strijkt (daarmee). Toen zeide zij: hoe zou ik dat doen, (vermoedelijk) zouden ze me uitlachen. Toen kwam

zijn moeder, dus maakte zij (de moeder) haar haar (dat van de dochter) nat, en (122) zij bestreek hun aangezicht (van die flauw gevallenen) en toen pas ontwaakten zij. Toen (was) de vader van zijn vrouw zeewaarts in hun plaats (kamer) (de dochter was dus in een afzonderlijk huis) en hij ging landwaarts, zeggende (bij zichzelf) (dat) hij hen begroeten (wou). Daarna, kijk, hij klom naar hen op, en hij wist niet meer van zich (hij geraakte van zichzelven) en hij viel. Daarna trok Klapperdop zijn schoen uit, en hij stak dat uiteinde van zijn voet in 't water. Daarna streek hij hem over zijn gezicht, en hij stond op. Daarna maakten zij feest, zeven dagen en zeven nachten. Toen woonde Klapperdop zijn Vader in het Oosten. Hij kwam, zij haalden hem. Hij sprak tot den koning van het Westen, zeggende: Ik haal onze kinderen, dus volg mij. Daarna zeide hij: ik kan u niet volgen. Daarna zeide de koning van het Oosten: ('t kan wel), 't is goed. Daarna zeide de koning van het Oosten: indien gij mij volgt, dan vertrekken wij. Daarna zeide de koning van het Westen: ik kan u nog niet volgen. Indien (het) zoo is, dan kom ik na zeven dagen om u te halen. Toen waren er zeven dagen verloopen (en) de koning van het Oosten beval vier loeri's om te komen om den koning van het Westen te halen. Toen stegen ze op een hoofddoek van een roode zakdoek. De loeri's hielden de vier hoeken vast, en zij vertrokken naar boven naar het Oosten. Boven (gekomen) sprak de koning van het Westen tot den koning van het Oosten, zeggende: indien gij er in toestemt, dan maken wij (beiden) één huis, en gij en ik wonen maar in één dorp. Toen sprak de koning van het Oosten, zeggende: uit, ik maak een huis, opdat gij en ik maar (in) één huis (wonen). Daarna zeide de koning van het Westen: indien (het moet, dan moet het) maar. Daarna maakte de koning van het Oosten een huis, hij hing het aan het uitspansel, indien de Zuidenwind waait, slingeren zij naar het Zuiden, indien de Noordenwind waait, slingeren zij naar het Noorden. (Men zou zoo zeggen, dat het net andersom moest zijn.

—

LXXXVIII. Dodinga.

Ngàdje-Ngàdje moi ài ròmàngă o Kabèlàngă.

O ngofeka mo ma tèngo, o àkĕre m'òkĕre o igoni ma lewànguku; i bòtino i mi tilibu; gènàngòka mo buhuhu ma ngòfaka ma ròmàngă

o Kabèlàngă. Gènàngòka i wi lamokiλe, gènàngòka wo mi huloko ngoi ajo, ma kòăna o wànge ma hiwaròka wo ma tèngo ài ngòfaka i λa tumidi o ngofeka. M'öiki ma bitγara, mo mi tihira o riaka, mo ao o dia ma lòto-lòtono moi. Gènàngòka ma kòăna ngoi òra o riaka m'àto: eh ajo ani susa òkia, ani sukaràngă òkia, no mi ado-adonua, dàdi no mi adono. Eh, àhi susa òkiaua, àhi sukaràngă òkiaua, tătàpi o Kabèlàngă wo hi huloko, nia mòkuru to gàhoko. Eh ho Kabèlàngòka ti hidodòa, ài miaō de ho kètŏko o biono amo moi, ho ti òluku. Gèuàngóka mo lio, mo ma hiadonika, una ma o Kabèlàngă wo leha: tγaròkia ajo: eh àma ka i mi òluku. Gènàngòka ma o Kabèlànga w'àto: i ma dadadukuoli. Gènàngòka ma tγoboli, ka de i mi màke mo leha: eh, ajo ani susa òkia no mi ado-adonua dàdi no mi adono. Eh, àhi susa òkiaua, o Kabèlàngă wo hi huloko ani mòkuru to gàhoko. Eh, ho Kabèlàngòka ti hidodòa, ài miaō de ho kètŏko o biono amo moi, ho ti òluku. Gèuàngòka ka mo ma lio mo ma hiadonika wo lèha ma o Kabèlàngă, eh, ajo tγaròkia? Eh àma ka i na òluku. Ka i ma dadadukuoli. Gènàngòka ma tγoboli; ika, ka de i mi màke i mi leha: eh ajo ani susa òkia, ani sukaràngă òkia, no mi ado-adonua dàdi no mi adono. Eh àhi susa òkiaua, àhi sukaràngă òkiaua, tătàpi o Kabèlàngă wo hi huloko ani mòkuru to gàhoko. Eh, ho Kabèlàngòka ti hidodòa, ài miaō de ho kètŏko o biono amo moi, ti òluku. Gènàngòka ka mo ma lio, mo ma hiadonika, ma o Kabèlàngă wo leha, nàga àjo tγaròkia? Eh àma ka i na òluku; hiadono i γa butànga ma ria-riakika ka j'òluku, màta-màta! Ka ma dòdòtoli ajo n'öiki no mi bitγara; ka de mo mi màke mo mi leha, eh, ajo, ani susa òkia, ani sukaràngă òkia, no mi ado-adonua, dàdi no mi adono. Eh, àhi susa òkiaua, àhi sukaràngă òkiaua tătàpi o Kabèlàngă wo hi huloko ani mòkuru to gàhoko. Eh ajo nèna ma gaoto ni gao o Kabèlàngă. Gènàngòka ngomi ria-riaka i mi hohèdu: hè ho Kabèlàngòka de ti ike àhi mòkuru! Gènàngòka mo lio mo ma hiadonika, wo leha: eh ajo nàga? Eh nèna! Gènàngòka una wo tàhe-tàhe futu moi-futu moi. Gènàngòka i tĕdèkanua, una w'öiki ma ngofeka ami tauika. Gènàngòka i tĕdèkanuá o lukama i λo doa. Gènàngòka òna ma kawàha i jo hiràka ma ràkika, òna i ma doduru i λa hinòto, o kabèlàngă de ngo Djou Bòki. Gènàngòka òna ma kawàha i higihe-gihĕne daiha i λo tàgi ho o kàho i roàng-roàngòka. Gènàngă o Kabèlàngă wo aguru, ngo Djou Bòki mo aguru, ho o totaleo i hore-horĕnòka. Gènàngòka ma kawàha j'àto: eh, o nagòna gènàngă màngă nonàko ma hàiloa. Gènàngòka i ma boaiha. Gènànga ka ma

kawàha i λa màke: eh, tjukiajo o Kabèlàngă de o ngo Djou Bòki dika. Gènàngòka ma kawàha àha i wi màke, de ngomi ria-riaka àha i wi màke, ma o Kabèlàngă ài badànga ma honònga o wànge, ma honònga o hiwara. Una o Kabèlàngă ài tàkihuma o kàbingi. Gènàngòka ma lukama i λo doa i bòto, i jo lio màta-màta. I ma hiadonika mànga tauòka, i mi tèmo ngomi ria-riaka: eh Djou Bòki h'öiki, ho ma òhi-òhiki; ika h'öiki. Gènàngòka ja tγobo m'àkĕròka, ja ika, i ma òhi-òhiki, i bòtino de i mi tila m'àkĕruku, ho gohòmàngă i mi γ'àhiròka. Gènàngòka i jo lio ngòmi ria-riaka, i ma hiado-adonika, ma o Kabèlàngă wo leha: ho ma Djou Bòki? Eh, o ngo Djou Bòki o gohòmàngă i mi gòliòka. Gènàngòka una wa tγobo, ài tàkihuma o kàbingi gènàngă, wa mòtĕke. Gènàngòka wa ika ma kàbingi i tumunu. Gènàngòkadau i ma hiadonuku ma kàbingi i leha: toa, àhi gogule moi na màkeua? Gèngòka ma gohòmànga j'àto: ngokanàga! Gènàngòka ma kàbingi j'àto: toa no hi gilioino àhi gogule. Gènàngòka i jo lio i λa hinòto. Ka de i ma hiadono mànga tauika, gènàngòka ka de i mi màke ngomi ria-riaka j'àto: kae, de ho mo hònĕngua ē! Gènàngòka ma ginitarino i mi higaroli. Djou Bòki h'öiki o wèka ho ma gutuku! h'öiki. Gènàngòka ja tγobo o fònganiha, ma fònganòka λa iha ja màke moi o dodiha ma aruku. Gènàngòka i mi budi i mi tèmo: gèngikadau na ikàhi ō. Gènàngòka de i mi tila dau ma pudjouku. Gènàngòka o dodiha i mi γ'àhiròka; gènàngòka ngomi ria-riaka i jo lio, i ma hiadonòko mànga tauòka, ma o Kabèlàngă wo leha: ho nia dòdòto? Kàngano o wèka mi utuku, de o dodiha ma pudjoika, mi àto: ufa na ika, gènàngika de muna ka mo ributu ho mi òtakòka. Gènàngòka una wo ma djobo ài tàkihuma wo ma hinoa o kàbingi. Gènàngòka wa ika, wa màke ma pudjo gènàngă nàga. Gènàngòka ài patoa wa huloko i uti ja uku i ja màkeuku ma dodiha moi. Gènàngòka i leha: toa: àhi gogule moi na màkeua? Eh, ngokanàga! na ikino toa! Gènàngòka wo mi higiliòka, ma ngo Djou Bòki. Gènàngòka ka de i mi màke ngomi ria-riaka, kae, de ko mo hònĕngua ma ngo Djou Bòki ē! Gènàngòka ma o Kabèlàngă w'àto: nènàngăē ta tγobo to hidĕte, ho nènàngă o totaleo ma gòhi moi de o mòkuru o dipòngŏ moi, nènàngă ta diàiòka, ufa na ma'a-ma'a ani ngòĕre ma ngaukòka no noaika. Gènàngòka una wa tγobo wo hidĕte, wa djàdji o taungo moi d'àha wo lio. Gènàngòka wa tγobòka i mi higaro: Djou Bòki ho ma gogule! Ika gènàngòka ja tγobo i je uti o dowòngiòko. Gènàngòka ja òko jo toaka o gumini moi ma guru-gurutu, i ja dideuku o gòta ma dèkaruku. Gènàngòka

i mi tèmo: no mi tila ngomi i hira. Gėnàngòka ngomi ria-riaka ma tila ma màtàka, i mi tèmo: munàngoli. Gėnàngòka m'àto: ika, ngohioli. Gėnàngòka ma doaiλe de i mi tila, ho mi màkeokaua dài de λa toaka dina. Dàiuku i mi lutuòka. Gėnàngòka ngomi ria-riaka j'àto: mo hònĕngòka. Gėnàngòka dài i mi λòtakuku, ma mòkuru i wàngo, ma totaleo i tutuku, ma mòkuru i sòfoko, ma totaleo i λamoko, hiadono i horĕne, ma ngo Djou Bòki, ma majàngòko mo ma noaika. Ma totaleo o bĕrèra dàku ma dubòka i tàngiuku. Gėnàngòka ma o Kabėlàngă wo lio, ài taongo moi i λadouòka. Gėnàngòka dài-iha wo boa i wi mòtĕke o ngòtiri butànga, de una ho ngòtiri tumidi. Gėnàngika i λo tuo-tuono una wo toturu. Gėnàngòka o ngòtiri butànga λa tio, ma totaleo i horĕnoàhi, ho una wo toturu de w'adono i horĕne kokonėna: totoryoooooo! Ngo Djou Bòki muna nè munaaaaaaa! Gėnàngòka w'àto bè, ho o totaleo i tèmo nàga moi ma hàiloa. Gėnàngòka i horĕne ma moioli kokogėnàngă. Gėnàngòka w'àto: ko nėngika gėnàngă moiua, malaikàn o ngo Djou Bòki. Gėnàngòka wo mi tulu, ho pėtiuku wo mi noàka. Gėnàngòka gėnàngiha i ma hiòru, kà de i wi màke, gėna ngomi ria-riaka na manuka o tupa i λo λè λ'àto i wi mòkuru, manuka o igono i λo uhe, λ'àto i wi λauhu. Genàngòka wa tèmo w'àto: ni ma toòmuino, la nia gògono to hidoaka. Gėnàngòka una wa tγoiuo o populàki, ka de λa ino, moi wo dòtumu rànga làkòka, i pilokòka, ika, ka de λa ino moi wo dòtumu, mànga làkòka i pilokòka hiadono λa butànga i kokipilokòka mànga làko àha wo mi hihupu ma pėti ma goronàka. Gėnàngòka de i hikaika, àha γo gògĕre λo tiài o dunia ma goronàka.

LXXXVIIIa. Een vertelling, (van iemand) geheeten „Klapperdop".

Een vrouw dronk water uit een uitgeholde klapper, daarna werd ze zwanger (misschien „daardoor" werd ze zwanger). Toen baarde ze een kind, geheeten Klapperdop. Toen hij groot was, beval hij zijn moeder — de Koning van het Oosten zijn kinderen waren zeven dochters — om te gaan praten, 't eerst met de oudste. Zij nam een kapmes mee met scharen (zeker uit armoede). Toen zeide de oudste dochter van den Koning van het Oosten: wel moeder, wat is je moeite, wat is je verdriet, (dat) je niet gewoon was bij ons te komen, (en) nu bij ons komt. Wel, ik heb geen moeite, ik heb geen verdriet, maar Klapperdop heeft me gezonden om je

pinang te vragen. Wel, wat heb ik met Klapperdop te maken? De bobentowonden op zijn achterste zijn zoo groot als een sagobroodje elk, dus wil ik hem niet. Toen keerde zij terug; aangekomen, vroeg Klapperdop: hoe is het moeder? Wel vader, ze willen je maar niet. Toen zeide Klapperdop: de op een na oudste ook. Toen vertrok zij weer, en toen zij haar vond, vroeg zij: wel moeder, wat is je moeite, (dat) je niet gewoon was tot ons te komen (en) nu tot ons komt? Wel, ik heb niets geen moeite; Klapperdop heeft me bevolen om je pinang te vragen. Wel, wat heb ik met Klapperdop te maken, de bobentowonden op zijn achterste zijn elk zoo groot als een sagobroodje, dus wil ik hem niet. Toen keerde zij maar terug; aangekomen, vroeg Klapperdop: wel moeder, hoe is het? Wel vader, ze willen ons niet. Dan de volgende weer. Toen ging zij weer heen, en als ze haar zagen, vroegen zij haar: ('t meervoud is hier denkelijk een vergissing) wel, moeder, wat is je moeite, wat is je verdriet, dat je niet gewoon was tot ons te komen (en) nu tot ons komt? Wel, ik heb geen moeite, ik heb geen verdriet, maar Klapperdop heeft me bevolen om je pinang te vragen. Wel, wat heb ik met Klapperdop te maken, zijn bobentowonden op zijn achterste zijn elk zoo groot als een sagobroodje, dus wil ik hem niet. Toen keerde zij maar terug; aangekomen vroeg Klapperdop: ben je daar moeder, hoe staat het er mee? Wel, vader, ze willen ons niet. Tot alle zes van de oudste af, maar ze wilden allemaal niet. Alleen de jongste was nog overig. Moeder, ga met haar spreken. En als zij (de jongste) haar zag, vroeg zij haar: wel moeder, wat is je moeite, wat is je verdriet (dat) je niet gewoon was tot ons te komen (en) nu tot ons komt. Wel, ik heb geen moeite, ik heb geen verdriet, maar Klapperdop zendt me om je pinang te vragen. Wel moeder, hier zijn afgehapte stukjes (een groot bewijs van genegenheid) breng (die) aan Klapperdop. Toen bespotten haar haar oudere zusters, (zeggende) hé, (iemand) als Klapperdop zou ik mijn pinang geven! Toen keerde zij terug; aangekomen, vroeg hij: wel moeder, hebt gij pinang? Wel, hier (is het)! Toen sloop hij elken nacht (naar haar toe). Toen duurde het niet lang meer (of) hij ging naar het huis der vrouw. (Bij de Tobèloreezen gaat de vrouw naar het huis van den man, en niet omgekeerd). Niet lang daarna gingen ze langsaps klimmen. Toen ging het volk vooruit naar den aanplant, zij tweeën kwamen achteraan, Klapperdop en de Princes. Toen hoorde het volk hen van de zee landwaarts gaan, dus de honden blaften. Toen liep Klapperdop met groote

stappen (hij had dus de bewuste wonden niet meer) en de Princes liep met groote stappen, dus de hanen kraaiden. (Honden en hanen waren verwonderd over wat ze zagen). Toen zeide het volk: wel, wiens mooie (voor)teekens zijn dat? (Vermoedelijk is bedoeld het hanengekraai bij iemands nadering). Toen kwamen zij landwaarts aan. Toen het volk hen zag (zeiden zij): wel (vuil woord) Klapperdop en de Princes maar! Toen zag het volk hen pas, en haar oudere zusters zagen hen pas, Klapperdop zijn halve lichaam was zon, en zijn halve lichaam was maan. (Kan ook zijn: het halve lichaam goud, het halve lichaam zilver.) Hij, Klapperdop zijn mom was een geit. (Ik vermoed haast, dat hier een tweede verhaal onder dit doorvloeit, want van dat geitenmom is tot heden niets gehoord). Toen ze klaar waren met langsaps klimmen, keerden zij allen terug. Aan hun huis gekomen, zeiden haar oudere zusters tot haar: wel Princes, gaan we baden? (Zij zeide:) Vooruit, gaan we. Toen gingen zij naar de rivier, aangekomen baadden zij, en na afloop duwden ze haar in de rivier, dus slikte een krokodil haar in. Toen keerden haar oudere zusters terug; aangekomen vroeg Klapperdop: en Princes? Wel, een krokodil heeft Princes opgegeten. Toen vertrok hij, zijn geitenmom volgde hij (hij gedroeg zich als geit). Toen hij daar aankwam, dook die geit. Daar beneden aangekomen, vroeg hij, ('t voornaamwoord is onzijdig) vriend, heb je mijn speelding niet gezien? Toen zeide de krokodil: daar is het. Toen zeide de geit: vriend, geef mij mijn speelgoed terug! Toen keerden zij met hun beiden terug. En als ze aan hun huis gekomen waren, en toen haar oudere zusters haar zagen, zeiden ze: Verbazend, en ze is niet dood! Toen den volgenden morgen haalden ze haar weer over, (zeggende:) Princes, laten we gaan waaierpalmbladeren plukken. (Zij zeide): gaan we. Toen gingen ze naar het bosch landwaarts; landwaarts in het bosch gekomen, vonden zij het hol van een slang. Toen bedrogen ze haar, zij zeiden tot haar: ga daar gindsch beneden nog wat landwaarts. Toen duwden ze haar naar beneden, in het gat. Toen slikte de slang haar in. Toen keerden haar oudere zusters terug; aan hun huis gekomen zijnde, vroeg Klapperdop: en je jongste zuster? Straks plukten we waaierpalmbladeren, en (daar was) een slangengat, wij zeiden: ga daar niet heen, en toen was ze eigenzinnig, dus is ze (er in) gevallen. Toen vertrok hij, hij deed zijn geitenmom aan. Toen daar gekomen, vond hij daar dat gat. Toen beval hij zijn „patoa” (een onbekend woord, zooiets als: zijn tweede ik) naar beneden te gaan. Beneden gekomen, vond het daar een slang.

Toen vroeg het: vriend, heb je niet een speelgoed van me gezien? Wel, daar is het. Geef het hier, vriend! Toen hij haar teruggebracht had, Princes, toen zagen haar haar oudere zusters (en zeiden) verbazend, en Princes is niet dood! Toen zeide Klapperdop: nu ga ik uit zeilen, dus dit eene kippenei en dit stukje pinang, dat ik gemaakt heb, mag je niet van je laten, doe het in de punt van je sarong. Toen vertrok hij om te varen, hij stelde een jaar, en daarna (zou) hij terugkomen. Toen hij vertrokken was, haalden ze haar over, (zeggende) Princes we (gaan) spelen! (Zij zeide) vooruit. Toen vertrokken zij, zij daalden af naar het strand. Aan het strand gekomen, trokken ze een heele lange liaan af, en hingen die aan den top van een boom. Toen zeiden ze tot haar: duw ons, wij eerst (ze schommelden dus). Toen zij al haar oudere zusters geschommeld had, zeiden ze tot haar: (dat) zij nog moest (schommelen). Toen zeide zij: vooruit, ik nog. Toen klom ze naar boven, en zij duwden haar, dus zagen ze haar niet meer over de zee (zoo hoog vloog ze) en ze sneden het af aan den landkant. (De schommel was dus aan den kant der zee). Beneden in zee verzonk ze. Toen zeiden haar oudere zusters: ze is dood. Toen zij naar beneden in zee gevallen was, sproot de pinang uit, de kip kwam uit het ei, de pinang droeg vruchten, de haan werd groot totdat hij kraaide; Princes kroop in de bladkolf. De haan ging op het dorp boven op den top (van den berg) zitten. Toen keerde Klapperdop terug, zijn jaar was vervuld. Toen kwam hij aan zee landwaarts, hem volgden zes prauwen, en hij was op de zevende prauw. Toen voeren ze achter elkaar, hij was de achterste. Toen waren zes prauwen voorbijgegaan (en) de haan kraaide nog niet; dus hij kwam het laatste, en als hij er was, kraaide de haan aldus: „totorijooooooo. Princes is hierooooo. Toen zeide hij (Klapperdop) waar schreeuwt een haan zoo mooi? Toen kraaide hij weer aldus! Toen zeide hij: daargindsch is niemand anders dan Princes. Toen haalde hij haar af, dus deed hij haar in een kist. Toen roeide hij gindsch (naar huis) heen, en als ze hem zagen, die oudere zusters, nu, eenigen haalden hun pruimdoos, zeggende (dat) zij hem wilden laten pruimen, eenigen schonken klapperolie in, zeggende (dat) zij hem wilden wrijven. Toen sprak hij, zeggende: kom bij elkaar, opdat ik geef wat ik (voor jullui) bewaard heb. Toen nam hij een naald in de hand, en als zij kwamen, stak hij die eene die naald in de oogen (zoodat) zij blind waren, vooruit, en zij kwamen, hij stak ze met een naald in de oogen, (zoodat) ze blind werden, totdat alle zes hun oogen

verblind waren, en toen pas deed hij haar (Princes) uit de kist. Toen en voortaan woonden zij rustig (volkomen) in de wereld.

LXXXIX. Dodinga.

Ngàdje-ngàdje moi, o ngofeka moi ami ròmàngă o ngo Kinaboro.

O ngofeka mo ma tèngo ami ngòfaka o nauru ja hinòto, de ma boběrėki mo ma tèngo, ami ròmàngă o ngo Kinaboro. O wànge moiuku, de mo mi tèmo h'öiki ho ma hònga. Ja ika ma àkěròka ma kètŏko ma goaika ma hàkara de ami hahàkara, de m'äto, ei, moi ngokadòka o gòλoko. De ma ngo Kinaboro ma ino, de ami lalàkěte o wàdja, de ma làkěte ma ngofeka mo ma tèngo gėna ami goròuaino, ho i tobiki hinòtoiλe. Gėnàngòka ma ngo Kinaboro muna mo lio, de ma luiti ami huhu, ho m'ao gėnànga, ma wunuhu o tiba dèngo moiuku. Ma òko, ma ngòfaka ja hinòto gėna jo leha: èje gėnàngă òkia? De ma ngo Kinaboro m'àto: o ràì ma běrėki. Gėnàngòka jo lehali: ho o ngo mème? De ma ngo Kinaboro m'àto: dina o ràiòka ma hiditokòhi. Gėnàngòka ma hàkài gėnàngă ma wunuku, de i tufara de i tèmo: ngoni jajo ngori nè, ngoni djudju ngori nè! Gėnàngòka higadono i λòhaka. Ko i m'iwa, ma ngòfaka gėna òna jo tèmo: nėnàngă nànga ajo mo mi tòmàka. Gėnàngòka mo hidiài, ho j'òγomo, de ma hidòkuika, to ònàngă i λa umo. Gėnàngòka ma kàho i λo kogòra de i ma kòrutu. Mo tèmo: danòngo, òkia ni ja umo? Eh, òkiaua! O ràì ma běrėki ufa ni ja umo. Ma moiukuoli ma tèmo: ni jo gogògēre de ma dòdòto. M'öikòka, ma àkěre i λo hauku, bòto de i wi hituàgi, ho ài kài i fàkàka. Gėnàngòka òna λo hinòto gėna i ma oaròka, i ma dòkoika o gòta moi, i rukuika o àkěre ma λòkuiλe. Gėnàngòka ma hiba moi i tèmo, de òna j'àto: hiba! na ino na tètoròhi o gòta moi nėnàngă, la no ma hikòde, la i poòko de àha na maλa. Ma ngo Kinaboro ma ino de m'oriki ami ngòfaka gėna, de ma aλěme, ho i wàngòka. De m'àto: eh, danongo, nia wànge nėnàngă. De òna j'àto: èλe, nàko no tòku gėngino, de no ma hikòde-kòde. De mo tòku de mo ma hikòde-kòde, i mi hitobiki, de i mi òtaka, ho i mi kabòtòka. Gėnàngòka òna ja tγobo, λa ika ma boběrėki mo ma tèngo i mi màkeika, ami dilàgo mo dàtomo, ami gugunu mo hidàtomo. I mi àhoko: èλe èλe ei! Ngohi àhi danòngo koiwa: ka i mi higègòto, de m'àto: h'öiki àhi tauika! Ja ika ami tauòka, ami lukama ko hà ngoe. I mi tèmo: èλe ani lukama mi ma doa. Eh danòngo wàhi

ni ja doa-doa, i λòmukuàhi! Gènàngòka m'öiki, o tiba mo tobiki! Jo ihĕne mo poòko, òna i λa doa, i ma hiadono dàku ma dèkariλe, muna mo boa. De dàkuku mànga uru ma waλe i tifa, ma tòlo ma lukama ma goaino, bure! De òna dàku: tjing-tjing! Ei tjukiajo ma hiba! De wo ma tèngo wo iète de m'àto: eh, ngini gènàngă, àhi aewani t'àhokòhi! De m'àhoko m'àto: goguhulo! no ma tàitino, ani lukama i λa doàka. I λa ino de i λa pàdi-pàdi ma lukama, ho òna i λa hidoduruba, ho i woeokaua ma lukama. Ma utu, t'ònàngoli i λ'àhoko. Hita-hita, rubene, rubane! I λa ino, de to muna ami aewani i λa gòli ho i hònĕngòka, de muna i mi gòli ho mo hònĕngòka. Ami ròkata wo boaino, de w'àto: ngini nènàngă ni jo hònĕnge! De wo ma tèngo w'àto: ei ète, ani gani to lega. Wo ma tèngo w'öiki o kane-kane wo lingiri, de o dowòngi w'òkutu. Gènàngòka gèna wo tani-tani gèna, w'àto: ète, no ma matàgaiλe la to hiduku-duku, ani làko na rufutòka. De wa ino gèna ma kane-kane wo lingi-lingiri, de o dowòngi w'òku-òkutu, wo hipòka ài làkòko, ho i ràbutòka de i ma oaròka!

LXXXIX*a*. Een vertelling van een vrouw, wier naam was: Kinaboro.

Er was een vrouw, haar zonen waren twee, en er was een oude vrouw, haar naam was Kinaboro. Eens op een dag zeide zij (de oude vrouw) tot haar: laten we gaan visch zoeken in de rivier. In de rivier gekomen, stak zij onder de sagoboomen, en zij stak en zeide: wel, daar is een paling in. En vrouw Kinaboro kwam met haar strik van staal, en zij strikte die vrouw om haar middel, dus is dat in tweeën gebroken. Toen keerde vrouw Kinaboro terug, en zij had haar borsten afgesneden, dus die nam ze mee; ze deed die in een geleding van een bamboe. Aan zee gekomen, vroegen die twee kinderen: grootje, wat is dat? En die Kinaboro zeide: oude „rai" (een soort championachtige groente, die dus iets op vleesch gelijkt). Toen vroegen ze weer: en onze moeder? En Kinaboro zeide: landwaarts bij de „rai" ligt ze nog flauw. Toen maakte ze die bamboe aan de kook, en het kookte en sprak: ik hier ben jullui moeder, ik hier ben jullui borst. (Deze woorden zijn Ternataansch). Dat ging zoo totdat het gaar was. Zij (hun moeder) was er maar niet, (dus) de kinderen zeiden: nu heeft ze onze moeder vermoord. Toen maakte ze (Kinaboro) gereed, dus aten ze,

en ze verdeelde het (maar) het hunne wierpen ze (de kinderen) weg. Toen begonnen de honden te keer te gaan en te vechten. Zij zeide: kleinkinderen, wat gooi jullui weg? Wel, niets. Je moet de oude rai niet weggooien! Het gebeurde weer dat ze zeidé: Blijf jullui hier met je jongere (broertje). (Dat broertje was 't eigen kind van Kinaboro). Toen ze gegaan was, maakten ze het water heet, en daarna begoten ze hem (daarmee) dus ontvelde hij. Toen liepen zij tweeën weg, zij liepen over een boom, die over de rivier hing. Toen schreeuwde een hiba (een klein groen soort papagaai) en zij zeiden: hiba, kom hier, en pik dezen boom nog, en vervolgens moet je hem zwiepen, totdat hij kraakt, en dan pas moet je ophouden. Die Kinaboro kwam, en ze zag haar kind, en **(123)** zij belikte het, dus leefde het weer. En zij zeide: wel kleinkinderen, dit is jullui (sterf) dag. En zij zeiden: grootje, als je daar gindsch over loopt, moet je zwiepen. En zij liep er over en ze zwiepte, het brak (onder) haar, ze viel, dus is ze verpletterd. Toen vertrokken zijlieden, zij kwamen en vonden een oude vrouw, die haar kaladi plantte, ze plantte ze met haar stuitbeen. Zij riepen haar: grootje, grootje! Wel, ik heb geen kleinkinderen! Maar ze maakten het haar lastig, en zij zeide: gaan we naar mijn huis. Aan haar huis gekomen, had zij heel veel langsap-vruchten. Zij zeiden tot haar: grootje, zullen we je langsaps klimmen? Wel kleinkinderen, je moet ze nog niet klimmen, ze zijn nog niet rijp. Toen ging zij om bamboe af te hakken. Ze hoorden haar (de bamboe) kraken, toen klommen zij er in, en toen zij boven in den top waren, kwam zij (terug). En hun uitkauwsel viel naar beneden. Zij schudde de stam van de langsàps, (roepende) bure! En zij daarboven (zeiden) tjing-tjing (ze bootsten de roep van den hiba na). Hé, smerige hiba's! En de eene lachte! En zij zeide: wel jullui, ik zal mijn beesten nog roepen. En ze riep, zeggende: „gogoehoelo" (een onbekend woord, dus een tooverbeest zeker) kom gauw hier, ze klimmen je langsaps. Ze kwamen, en ze stieten tegen de langsaps, dus vielen zij er ook uit, dus waren er niet veel langsaps meer. Maar een weinig tijds (nog en zij zeiden) wij roepen ook onze (dieren) Hite-hite! rubene! rubane! (weder onbekende woorden, dus tooverdieren, men zou haast zeggen dat deze dieren hun den dienst doen van beschermende godinnen). Zij kwamen, en zij beten haar beesten zoodat zij dood gingen, en zij beten haar ook, zoodat zij ook is gestorven. Haar man kwam en riep: jullui zult nu sterven. En de eene zeide: wel grootvader, ik zal naar je luizen kijken.

De eene (andere) ging groote roode mieren zoeken, en hij schepte zand op. Toen zeide degeen die luizen zocht: grootvader, buig je hoofd, (en) opdat ik ze kan knippen, doe je oogen dicht. En hij die de roode mieren gezocht had en het zand geschept had, kwam, (en) hij sloeg hem daarmede in zijn oogen, zoodat ze verblind waren, en zij liepen weg.

XC. Dodinga.

Ngàdje-ngàdje moi. Bada ma honònga.

Ngo Fakiri-mihikini, ma kòăna o ngawa-ngawa ài tau ma dàtĕkòka mo gògĕre, de bòto i mi tilibu, mo buhukuku ma Bada ma honònga. Mi pàliàra hiadono wo ngale-ngale. Bòto de ma kòăna ngawa-ngawa ngoi òra o dòdoto, ngoi ajo m'öiki mo mi tèmo, de mo mòdĕke, de wo tàhe wa ino. De i wi hohèdu: ani göuru ma ka ma honòngàka. Ma ngòrumino wo huloko: Mème, àhi bilaono no diài. Mo diàiòka, de wo ma djobo, o wànge ma hiwaròka. Wa òko de i wi hidäaĕre: Eh o Bada ma honònga, daneugino, eh, Bada ma honònga no tuluihàhi. Wa iha de wi leha: Bada ma honònga, no huha òkia, no hukaràngă òkia? Eh, to huha òkiaua, to hukaràngă òkiaua, abeika no hi ngoriki dika! Eh, gènàngòka de na huha eh? Abeika na ino, la ho wòhama dòkaika. De ja ika, w'oriki to una ài bada ma honònga, o medja ma λòkuòka i ma tèruiλe. Wa tèmo, ani làko na rufutòka, de wa fĕlèngaiλe, i ma kàhumòka. Bòto de wi hihupuino, ài honònga o guràtγi, ài honònga o folòri, de ka i wi hirame-rame o futu tumidi de o wànge tumidi, de àha i pàha. De i wi ngòtaka ài bĕrèraika, i wi hibarĕne o ngòtiruku moi, ma ròmàngă o Kagungana i idjo-idjo de o futu tumidi de o wànge tumidi, de àha i ma hiadono ài bĕrèraika. I ma hiadonika, de i wi hirame-rame o wànge hànge. Bòto de ma kòăna wa huloko jo lega ja òko, o ngòtiri òkia gènàngă dài ma kàbaharàngă ma hàngihara gènàngă. Ja òko j'àto o ngòtiri òkia? Eh, o ngòtiri òkiaua, o Bada ma honònga mi wi ngòtaka. I tàiti o ngòtiri nènàngă ni ja liara, la ha higòrikòka. De ja òko jo bàilèle ma tumidi, de àha jo farĕne ma ulinino, de jo utiha o tauòka, de j'òkĕre o futu tumidi de o wànge tumidi, de i pàha jo kawingi, una wo kòăna, ài toroa wo dàdi o bĕrèra ma dimono.

XCa. Vertelling van den Halve.

De vrouw Fakiri mihikini woonde naast het huis van den koning van het uitspansel, en toen ze zwanger geworden was, baarde zij den Halve. Zij verzorgde hem, totdat hij een jongeling was. Toen sprak zijn moeder met de koning van het uitspansel zijn jongste dochter, en zij stemde toe (om hem ter vrouw te zijn), en hij sloop heen en weer. (Hij ging af en toe stilletjes naar haar toe). En men bespotte hem (zeggende): je schaamdeelen zijn ook maar half. Den volgenden morgen gelastte hij: Moeder, maak mijn teerkost gereed. Zij maakte het gereed, en hij vertrok naar het Oosten toe. Hij ging zeewaarts en zij merkten op tegen hem (als berisping) wel, daar komt de Halve aan, wel „Halve”, kom een beetje naar den landkant. Hij kwam landwaarts, en zij vroegen hem: Halve, wat heb je voor moeite, en wat heb je voor verdriet? Wel, ik heb geen moeite, ik heb geen verdriet, komaan, kijk me maar! Ha, dat is je moeite, hé! Komaan, kom hier, opdat we gindsch binnengaan ('t schijnt in een huis), en zij gingen, en hij zag zijn halve lichaam, het lag op de tafel. Hij zeide: doe je oogen dicht, en (toen) hij ze opendeed, was het (lichaam) in zijn geheel. Daarna bracht hij hem naar buiten, zijn halve (lichaam) was van goud, zijn halve (lichaam) was van edelsteen, en zij maakten een feest voor hem, zeven nachten en zeven dagen lang, en toen was het pas uit. En zij brachten hem naar zijn land, zij deden hem in een groene staatsieprauw gaan, (de prauwsoort hier genoemd is de grootst hier bekende soort), en na zeven nachten en zeven dagen kwamen ze pas aan zijn dorp. Aangekomen maakten zij drie dagen feest voor hem (zijn scheepsvolk op de prauw, zonder aan land te gaan, om de aandacht te trekken). Daarna zond de koning naar zee om te kijken, welk vaartuig dat toch was met zoo'n macht van goederen, zij kwamen zeewaarts, zeggende: wat is dat voor een vaartuig? Wel, dat is niets geen bijzonder vaartuig, wij brengen den Halve. (De koning zeide): sleep heel gauw deze prauw in zee, opdat we het gaan bezien. En zij kwamen zeewaarts, ze voeren eerst zeven maal om het vaartuig heen (een eerbewijs voor vorstelijke personen) en toen pas klommen ze van achteren op dat vaartuig (van den Halve). En zij gingen aan land, naar het huis (van den koning), zij dronken zeven nachten en zeven dagen, en na afloop daarvan trouwden ze, hij (de Halve) werd koning, zijn schoonvader werd dorpsoudste.

— — — —

XCI. Dodinga.

Ngàdje-ngàdje moi i hira mo ma tèngo.

Mo ma tabule, ma òko o täàga o goruo moi i hidotoahuku, de ma tòma, ho ma iha de ma haròngika. I òhakòka de ma tèruika o dadamika de mo hibĕhèhòngo, nàko o Bia-Molòku wo momiki, la wo ari de ma bikini ni dobiki, la ka wo arioli, ni dobiki ma goròna. Ma ma gòhi, ngaro wo ari, ma ufa ni ngàiki ngaro ma àkĕme wa màtàka. De m'öikòka de ma Bia-Molòku wo momiki de wo ari, de mi ngàiki ma bikini. Gènàngòka ka wo ariòhi, de ma goròna li mi ngàiki, wa màtàka de ka wo ariòhi, de ma pea-ali mi dobiki. Wa màtàka de ka wo ariòhi de ma gòhi mi ngàiki. Gènàngòka wa màtàka, ngoi ajo mo boaino, mo leha: Biakara oh! àhi goruo ma gòhi? Ajo! o Bia-Moluku wo ma òʎomòka! Kàngano t'àto ngaro wa màta-màtàka ma bikini de ma goròna de ma haeke, ma gòhi ufa, nànga bole gèna ma ka ho ma ngari-ngari. O goaha to legàhi; ma òko, àha o kàho i towòngi, mo ma lioòka. Ma iha de mi òhiki ma Bia-Molòku, mi òhiki de mi huhu, de mi hidu, ho i wi kiòkòka. De ma tyobo de mo hibĕhèhòngo, nàko wo momiki la wo ari de ni tài. Gènàngòka de wo momiki de i ʎa tyobo, i ʎa òko o dowòngiòko i ʎ'öiki, de i ʎa òko i ʎa lingiri ami rio, i ʎ'oriki de i mi niki de ma ika o dòto moi, de ami huhu ma teuku de o gogòli ma honònga. I bòto de mi hiòkĕre, de mi hiòkĕròka de i ʎa tyobo hiadono ài totaleo i tutuku; i tutuku na nauru i bòto, de ka w'ao. I ʎa tyobo i ʎa ika de ma hàkaru moi dàku o ngawa-ngawaiʎe i tubukiʎe. De ma honòngàka de ami huhu ma teuku de ma gogòli ma honònga. I bòto de ka mo arí, de ma luri moi i tèmo: Arufe, Arufe, buka lamo-lamoiʎe! I bòto de ma hàkaru ma ngòrana i hĕlènga ha màtàka. I bòto de mo ma ngòhamòka ma ika de i ʎa tyoboli, de ʎa ikali de i hàfini de ʎa towòngi, ma djiko moiòka i ʎa ika, de o pihàngă o utu moi ma gòmuku. I bòto de i ʎa tòʎànga. I bòto de ma gòha i pàha de mo ma niàta, m'àto, nàko i gou-goungu, nàko to pòrĕte de to himàngă o kòăna de o djiní de o widadari ma ngòhaka, gènàngă àhi làko to ruhutòka de to fĕlèngaiʎe, de o uku i tòkatòkara nèngòka. Gènàngòka de mi haròngo ma bole, mi haròngòka de i ʎa tyoboli de i ʎa ika ma ngàiri moi de ma goròna iʎe de i ma òkoiʎe o hàkaru o ngawa-ngawaiʎe i tutukiʎe, de ʎ'àto i ʎo doa, de ma totaleo i horĕne i bòto, de o ngute moi i ʎo doa o ngawangawàka, de i ʎa uku, i bòto de i ʎo doa, i ʎa iʎe de ma tau

moi, ma njawa koiwa. I bòto de ka i ma gogògĕre gènàngòka. Ma ngòru-ngòrumino de w'öiki wo hitotubèle, de nako i ma λòko de ài tua wo hinoa, de ma moioli de wi kiòko, de wo ma idu o ngèkomòkà, de ài totaleo ài fisa ma bikini ka wo hilikoika. De ma kietjili wa ino de wo hitagàliòka ài totaleo, ho nènàngă àhi totaleo òkiaikàka? I bòto de ma totaleo wo umoika, de i hòrĕne, i bòto de ma ngute ma hiara, de wo doa wa iλe, de mi màke de màto ma fidili i bòto de wo ma hitogòraka, ho ma ngòranàka wo hitèruiλe. I bòto de to ami ngiràngoli wa ino, wo umoiλe de i hòrĕne, de ko i λ'adoniλeua dàkuiλe, ho ka ma hiarua ma ngute. Ma nguihi ài bukuòka i λa iλeòka. Gènàngòka de hiadono ài tòmaròka i λa iλe, de wo tèmo w'àto: mo hi hiarua ah'iràuga i hi lutu. I bòto de i lutuòka. I bòto de i hohòruuku, de mo nànĕre m'àto: nàko o ngoru-ngorumino de no utiuku, dau o ngute ma dèkaròka, de no lega-lega, nàko no oriki o gàbi ma bòro i hàhuru de na λèino, de na λèino de o hudeuku no noa de no hitĕbènoika. O idu gorònaika de i λo tutuhu de i λo lĕlètòngŏ, de o arabàbu de o hulèpe de o bàngĕheli. Gènàngòka ma wànge i hiwara wo hupuino de wo tèmo: eh Biakara, o igono no kòri, la ni hihòka ani ròkata; bòto de wi hipòtòka, ho bòte ani ròkata ti umo, ani hininga i huha? nàko ani hininga i huha de ma hutuani o gitaämoko, de i tuhu de o lĕlètòngo gènàngă uha no tèmoika „ài hèdèke”, ho ti hidodòa, ài làko ma iòko de ho rikama hònàugă. I daduika i kiuitara, de o lĕlètòngo, de i λo totuhu, de i kiuitara i tiài de ma bĕrèra i dàdi gènàugòka. O Bia-Molòku wo iλaka de ma kòăna Ngawa-ngawa ngoi òra o dòdoto. I bòto i λ'òγomo de i λ'òkĕre o hutu tumidi, de o wànge tumidi. I boto am'idja i λo gàhoko o wànge hàngeino i bòto de wo doa, dàkuiλe wo iλe, de ma kutγi w'àiki, de i puraraha, i adono i λo kogòraino i λo kòbu o ngofeka de o nauru. I bòto de wo lioika. O wànge hànge de ngoi firàugă i mi gàhoko moλòka de ma kòăna Ngawa-ngawa ài ugòhaka. I bòto de i λo kawingi, bòto de i mi ao mànga tauika, de i λ'àto i hidoaka ami idja, de o Bia-Molòku w'òluku: ka i mi hinòtòka, ho ko to mi hukunu? De i λa iha i λo rame o hutu siwo de wànge siwo, i bòto de o Bia-Molòku wo kòăna, ài tòroa o bĕrèra ma dimŏno, òna ma ngòfaka i λo dàdi bòki.

— —

XCI*a*. Vertelling van de vrouw, die vooruitging.

Zij ging schelpdieren zoeken op het droge strand; aan zee gekomen, was in een achtergebleven plas een schol op het droge geraakt, en zij doodde die, dus ging ze landwaarts om hem te bakken. (Toen) hij gaar was, legde ze hem neer op de rookplaats, en zij bestelde: indien Bia-Moloku wakker wordt, en hij huilt, breek hem dan de staart (er) af, en als hij weder huilt, breek hem het midden er af. Maar de kuit, ofschoon hij huilt, mag je hem niet geven, al eet hij ook al het vleesch op (dat is niets). En zij was vertrokken, en Bia-Moloku werd wakker en hij huilde, en zij brak hem de staart (van die visch) af. Toen huilde hij nog, en zij brak hem ook nog de kop er af. (Toen) hij die opgegeten had, huilde hij nog, en zij gaf hem de kuit. Toen hij die op had, kwam zijn moeder, en als ze er aankwam, vroeg ze: Biakara (de naam van 't meisje), hé, (hoe staat het met) mijn schol-kuit? Moeder, Bia-Moloku heeft het opgegeten. Straks zeide ik: al eet hij ook de staart en het middenste en den kop, maar den kuit niet. Wij moeten onze pisang nu zelfs zonder eenige toespijs eten, ik ga nog eens kijken naar den stand van het water (of zij wellicht andere toespijs kon vinden maar met het geheime doel om te weten of zij al langs het strand kon loopen). Zij kwam aan zee, maar er kon pas een hond langs het strand loopen ('t was dus nog bijna hoog water). Zij keerde naar huis terug. Landwaarts gekomen baadde zij Bia-Moloku (als) ze hem gebaad had, legde ze hem aan de borst, en ze legde hem te slapen, dus sliep hij, en ze vertrok. En ze bestelde: als hij wakker wordt en hij huilt, moet gij hem dragen (op den rug). Toen werd hij wakker en zij vertrokken, zij gingen zeewaarts naar het strand. En aan zee gekomen, zochten ze haar voetsporen, ze zagen ze en ze volgden haar. En zij kwam aan een kaap, en ze drukte haar melk uit in een halve schelp. (Bedoeld is een groote schelpsoort, natuurlijk zouden wij het een heele schelp noemen, maar de inlander rekent de dubbele schelp als één). Daarna gaf zij (de zuster) hem te drinken, en als ze hem te drinken gegeven had, vertrokken zij (weer) totdat zijn kip uit het ei kwam (dat ei schijnt dus, in broedwarmte meegenomen te zijn), hij kwam er uit, en het was een haan, en hij nam hem mee. Zij vertrokken, en voortgaande, viel er een steen uit het uitspansel naar beneden. En aan den anderen kant (van dien steen) had zij (de moeder) haar melk uitgedrukt in een halve schelp. (Die steen versperde dus

plotseling den weg, zoodat ze die melk niet bereiken konden). Daarna weende zij (de zuster) en de loeri zeide: aroefe, aroefe, ga heel wijd open! Daarna opende zich de deur van den steen heelemaal. Daarna gingen zij er in, en aankomende (aan den anderen kant) vertrokken ze weer, en gaande hadden ze honger. En zij liepen langs het strand, zij gingen een bocht voort, en (daar was) een tros kleine pisangvruchten rijp, en die hakten ze om; toen ze door den onderstam heen gehakt had (en dus de boom gevallen was) wenschte zij zich, zeggende: indien het werkelijk is, indien ik achterwaarts gaande en voorwaarts gaande, een kind ben van koningen en Djins en nimfen, dan (zal) ik mijn oogen sluiten, en als ik ze open doe (zal) er een vuur opvlammen hier. Toen roosterde zij die pisang; toen zij ze geroosterd had, vertrokken ze weer, en ze kwamen aan een rivier, en in het midden stond een steen opgericht die aan het uitspansel stootte, en kijk, zij klommen op, en toen de haan gekraaid had, was er een ladder die tot het uitspansel opklom en die daalde neer; daarna klommen zij op, en boven gekomen was er een huis zonder menschen er in. Vervolgens bleven ze daar maar. Des morgens ging hij om zijn haan te laten vechten (Bia-Moloku, hij is dus al groot) en indien hij (de haan) poepte, wond hij dat in zijn hoofddoek. En eens weer sliep hij, en hij lag langs den weg, en hij had zijn haan met diens staart aan zijn schaamgordel gebonden. En een prins (Kaitjil is het oude Ternataansch voor Vorst) kwam, en hij verwisselde zijn haan (en sprak toen) dus, waar zal mijn haan nu heengaan? Daarna wierp hij den haan weg (zooals om die te laten vechten), en die kraaide, en daarna liet zij (de zuster) de trap afzakken, en hij klom er op. Boven gekomen zag zij hem, en, kijk, zij liet de trap los (van schrik natuurlijk, dat het haar broer niet was). Daarna trok hij zich naar boven, dus kwam hij in de deuropening te zitten. Daarna kwam haar broer, ook hij gooide (zijn haan) naar boven en die kraaide, maar (het geluid) reikte niet tot boven aan toe, dus liet zij de trap niet af. Het water stroomde en reikte hem tot aan de knieën (de steen lag midden in de rivier), toen kwam het tot aan zijn hals, en hij sprak, zeggende: gij laat mij (de trap) niet af, mijn zuster, ik zink, daarna is hij gezonken. Daarna, toen het nacht was, droomde zij, zeggende: indien het morgen is, en gij naar beneden daalt, beneden aan het ondereind van de trap, kijk dan rond, indien gij ziet dat er een jasmijnknop drijft, neem die naar je toe, en als ge die genomen hebt, doe hem dan op een

bord en sluit het weg. (Men moet nu gelooven dat zij alles wat haar in den droom bevolen is, al gedaan heeft). In het midden van den nacht onweerde het en het lichtte, en er was (het geluid van) de viool en de fluit en de harp. Toen de zon scheen (toen het dag was) kwam hij er uit (de verzonken broeder) en zeide: Wel Biakara, rasp klapper, en zet dat (op een blad) klaar voor uw man, en als hij de rest weggooit, dan gooi ik je man weg. Zijt ge bedroefd? indien ge bedroefd zijt, dan straks, tegen den morgen, als het onweert en weerlicht, schreeuw dan niet van angst. (Zijn zuster zeide): wat gaat hij mij aan, de etterbrokken in zijn oogen zijn zoo groot als haardsteenen! ('t Was dus geen smakelijke man!) Toen het den volgenden dag licht werd, was daar een dorp geworden. Bia-Moloku huwde met de jongste dochter van den koning van het uitspansel. Daarna aten en dronken ze zeven nachten en zeven dagen. Daarna vroegen ze binnen drie dagen haar bruidschat. Daarna klom hij naar boven, en hij sloot (de deur) open, en het (de hemelsche schatten) viel naar beneden, zoodat ze er om vochten bij het oprapen, vrouwen en mannen. Daarna keerde hij terug. Na drie dagen vroegen ze zijn zuster ten huwelijk voor de zoon van den koning van het uitspansel. Daarna trouwden ze (en) daarna brachten ze haar naar hun huis. En zij zeiden: ze wilden haar bruidschat geven, en Bia-Moloku wilde niet, zeggende: wij zijn maar met zijn tweeën, dus zou ik haar verkoopen? (Door het ontvangen der bruidschat verliest de familie alle recht op de vrouw). En landwaarts gekomen, vierden ze feest, zeven nachten en zeven dagen, en daarna werd Bia-Moloku koning, zijn schoonvader werd dorpsoudste, de kinderen werden princessen.

XCII. Ngàdje ngàdje moi ma kòăna o wànge ma njònjie ài ngòhaka.

Ma kòăna o wànge ma njònjie ài ngòhaka o nauru wo ma tèngo, ài àma wi tèmo: eh ngòhaka uha no ule-ule gènàngika, dòne i ni òtaka. Ma ngòhaka una wo higihĕnua, de wi òtakuku, nèuàngă o duniauku. De gènàngòka wo tàgi-tàgi kainòngo, de wa màkeika o njawa o tau moi, de wo ma gàhoko o inomo ma ko i w'ikeua. De o pine i ma dutuku, de wo ma òkutu ma àfa, de wo ma hàkài, de wo ma òyomo. De wa òhonokaua, de wo ma djoboli, wo ma bilaono ma pine ma àfa utu wa hauoino. Gènàngòka w'öiki

dika o hutu de o wànge, de wa màke o tau moi, ma dutu o boběrèki mo ma tèngo, ami humu hinòto mo goa-goana, moi ma dadamunu koiwa-, moi de ma dadamunòka. Wa ika, de wo àhoko: èye! Eh ngohi àhi danòngŏ moiua. De wo higàlioli èye! ngohi dika e! De mi màke de m'àto eh danòngŏ na ino! barikua de ka to ma tèngo-tèngòka. De gènàngòka mi tèmo: eh danòngŏ, bòte i ni hàhini? Eh èye, la ho ngohiòka de ngaro i hi hàhini, ma dòne ta tyaròkia? Eh danòngŏ, no ma idu-iduòhi, la to ni hàkàiòhi. De mo hàkài o inomo i rupa-rupa o dunia mo goronàka de i òhakòka de mi àhoko: danòngŏ, no momiki la n'òyomo. De wo momikiye, de wa màke ma inomo o medjàka, de w'àto: eh o njawa ho ngohiòka ma patutua to himàngă o medjaika. De m'àto: danòngŏ! ngaro ka n'òyomo dika, nènàngă to ngohi dika àhi hòka. De gènàngòka ahao w'òyomo o inomo o rupa moi wa òyomo o uru moi, ika, o rupa moi wa òyomo o uru moi, hiadono wo gètòngo. De w'òyomo i bòto, mi tèmo: danòngŏ! i bòtino de no ma òhiki, nàko no ma òhiki o humu nèngino i dadadu no ma òhiki, de o humu dòka i dadadu, gènàngòka no tumunu. De gènàngòka unàngă wo ma òhikòka, de wa ika moiokali, àha wo tumunu. De wo pudaiye, ài tadauru o ngài moi o guràtyi o ngài moi halàka, hiadono màta-màtaika kokogènàngă de ài you ma ka kogènàngă, ài giama ma ka kogènàngoli. De gènàngòkadau wo lio, ka de mi màke de mo kiditokòka. Gènàngòkadau de ài ali-ali wo mi hièhe, de ahao mo momikoli. De wo mi tèmo èye: nàko no ma wuhi, no h'ike ani tadauru ma ria. Eh danòngŏ, no hidodòa mòde gènàngă? Eh èye, àhi gogule. De gènàngòkadau ma tadauru gènàngă wo hidòfa-dòfàngă, de i bòto, wo mi huloko: èye, o wàma ma hihika no h'ike. Eh danòngŏ ho no hidodòa? Eh èye, àhi gumā. Gènàngòka w'àto: èye ngohi to hupuòhi. Eh danòngo, uha no tàgi-tàgi dòne o njawa i ni tòmàka. Eh koali ē. De gènàngòka wo ma djobo, wa òko dài ma gàhiòko, de wo totàngo ài njimo o tadauru, de ài gumā o wàma ma hihika. Gènàngòka wa umòko ma gàhiòka de wa tyoika ma dobikika. De gènàngòka wo ma gogògěre i tědèkanua i ja òyomòka o bubu guràtyi moi. Nàko ma nauŏko i ma kuàtă i wi hidobòngòko, nàko una wo ma kuàtă ma nauŏko ma haeke kadàhòugo de i tàngoniha. De gènàngòka de ka unàngă i tàgi, ho, wa yèòka, de gènàngòka w'àto: w'ao ma w'àkunua, de gènàngòkadauoli wa tètoro ho wa yòfo; ài dadanu o tyinga-tyinga, ài uku ma dino ma ka o tyinga-tyingàka de wa yòfoika de wo ma iduòka, wo ma hitàngonika ma uku ma dinoika,

de wo nànĕre w'àto bari o njawa moi i wi tèmo j'àto: o nauŏko nėnàngă ma ròĕhe ni ja òγomo, ma ma haeke na dàtomo. Gėnàngòka wo ma maoiuo de wa hawaua ho wo lio. De mi màke ngoi èγe, de mi leha: eh danòngŏ, ho ka ani kia gėnàngă? O nauŏko èγe! Eh ko o garàgo ho o nauŏko no na lingiri. Gėnàngòka i tĕdėkanua, wo mi tèmo: èγe! o bilaono no hi hàkài, o kupa tumidi, o tabàko o dudu tumidi, o mòkuru o bèlaka tumidi, o bidoho o dobiki tumidi, de o dofae o himòkuru tumidi. De gėnàngòka wo ma djobo wo dàtomo ma nauŏko ma haeke, w'öiki ma wài tumidi, de ma γòku tumidi, de gėnàngòka wa dàtomo. Ài hutu tumidi wo lio de wa òko ngoi èγe mi leha: eh danòngŏ, ho ka okiàka na ika ho ani dėkăna? Eh dinĕngòka dika èγe, àhi gogule to diài. De wo liòka ài hutu tumidi, wo mi tèmo èγe, no hihàkàioli àhi bilaono la t'öiki to legàhi àhi gogule. Gėnàngòka mo hàkàioli, de wo ma djoboli, wàto wa iha ma nauŏko ma haeke daengiγe i wàngo, ho ka o uku ma ngaboho. De wo ma liokali, wa òko dài ài hutu tumidi, wo boaihaokali. Wa iha na i ngodumòka màta-màta, ma hòka de ma djàga. Gėnàngòka ka wo lioòhi, wa òko dài ài hutu tumidoli, wa ihali de wàto, wa iha na ma djàga, ma hòka, ma hòhŏko màta-màta, ka o guràtγi de o halàka. De gėnàngòka w'àto: nàko: gou-goungu la to himàngă de to pòrĕte, la ngohi nėnàngă ko o djini de o widadariua ma ngòhaka, dòne to ma ruhutòka de ta hĕlėngaiγe, ko kia-kiaua ta màke, ma nàko koali dòne ta hĕlėngaiγe, àhi tau moi i bobotòka nėnàngòka, ka de wa hĕlėngaiγe, ài tau moi i bobotòka gėnàngòka. De bòtino wo lio, wa òko, wo mi tèmo ngoi èγeika, w'àto èγe abeika h'öiki dede ngòna ho lega àhi gogule. De m'àto eh danòngo! ho dòne to măngàkunu ngohi ē! Eh koali, i kurutikaua èγe! De gėnàngòka i ma djobo, ja iha dina ho ka de ma màke ma tau gėnàngă, de mo kiditokòka de wo mi hiėhe ài ali-ali, de ahao mo momikoli, De i bòtino de m'àto, eh danòngŏ, ho dòne àhi tau de àhi bara-barànga tγaròkia? Eh, gėnàngă i huhaua, abeika no ma ruhutòka, ka de ma hĕlėngaiγe ami tau de ami bara-barànga màta-màta gėnàngòka. De i jo gògĕre gėnàngòka i tĕdėkanua wo ihĕne o damunu, de w'àto eh, èγe òkia gėnàngă? Eh danongo, ma hohòru ngoi òra jo kawingi. Eh, tanu to maruhu. Eh danòngo uha nó tàgi-tàgi, dòne o njawa i ni tòma. Koali èγe. De gėnàngòka de wo ma djobo, wa ika de j'àto: nàko o nàgòna jo hèpa, de i tubuku ami dapariònuku, ge ònàngă ami ròkata. De gėnàngòka wo hèpa de i tubuku ami dapariònuku, de gėnàngòka wo doa. De mi màke

de m'àto ngòna òkiaino ma njawa? Eh, ngohi dika o ba ma ngòhaka! Eh, no eluku, nàko o ba ma ngòhaka de no bărauiua no hi himàngă! De w'àto i goungu ngohi o kòăna ma ngòhaka. De genàngòka de i jo kawingòka.

XCIIa. Een vertelling van het kind van den Koning van het Oosten.

De Koning van het Oosten had een zoon. Zijn vader zeide tot hem: wel kind, speel daargindsch niet, opdat ge niet valt (naar beneden. Men heeft dus te denken aan in hooger sfeeren levende wezens). Het kind was niet gehoorzaam, en hij viel naar beneden, hier op de wereld. En toen liep hij daar heen, en hij vond een huis met menschen, en hij vroeg om eten, maar ze gaven het hem niet. En zij stampten rijst en hij schepte het kaf op, en hij kookte het, en hij at het. En hij kon het (daar) niet meer uithouden, en hij vertrok weer, hij nam zich als teerkost een beetje rijstkaf (dat) hij inwikkelde. Toen ging hij maar nacht en dag, en hij vond een huis, welks eigenaar was een oude vrouw (die) op haar twee putten paste, de eene met een deksel, de ander zonder deksel. Hij kwam aan en hij riep: Grootmoeder! Wel, ik heb niet een kleinzoon. En hij herhaalde het: grootmoeder! ik ben het maar! En ze zag hem en zeide: wel kleinzoon, kom hier, ik ben hier immers zoo alleen! En toen zeide zij tot hem: wel kleinzoon, je zult wel honger hebben? Wel grootmoeder, iemand als ik, en ofschoon ik honger heb, maar wat kan ik er aan doen? Wel kleinzoon, ga een beetje nog liggen, dan zal ik voor je koken. En zij kookte van allerlei soort eten, dat op de wereld is, en toen het gaar was, riep zij: hé, kleinzoon! sta op, opdat je eet. En hij stond op, en hij zag het eten op tafel, en hij zeide: wel, iemand als ik is niet waardig aan de tafel te zitten. (Dit onwaardigheidsgevoel moet toegeschreven worden aan berouw over de ongehoorzaamheid jegens zijn vader. Zie N° 40) En zij zeide: kleinzoon, ofschoon (dat zoo is) maar, eet maar, dit zijn mijn bladeren maar (waarop n.l. de spijs gelegd was, en niet op borden, dus niet heel voornaam). En toen pas at hij, van èèn soort eten at hij èèn hap, weer èèn soort eten at hij èèn hap, totdat hij ze allen langs geweest was. En als hij gegeten had, zeide ze tot hem: kleinzoon, zoo meteen gaat ge baden, indien ge baadt, moet ge u baden (afwasschen) in de put aan dezen kant,

en in de put aan gindschen kant moet ge duiken (afspoelen). En toen hij gebaad had, ging hij weer naar een andere (put) en daar pas dook hij. En als hij boven kwam, was zijn haar het eene goud, het andere zilver, het was allemaal zoo, en zijn beenen maar aldus, zijn armen maar ook aldus nog (om 't andere een goud, een zilver). En daarna keerde hij terug, maar als ze hem zag, viel ze flauw. Toen bestreek hij haar met een van zijn ringen, en toen pas stond ze weer op. En hij zeide tot haar: grootmoeder, als ge u kamt, geef mij dan uw oude haren (die in de kam blijven zitten). Wel kleinzoon, wat zou je daar toch mee doen? Wel grootmoeder dat is mijn speelgoed! En toen hechtte hij dat haar al aan elkaar, en toen het klaar was beval hij haar, grootmoeder, geef mij een doorn van een citrusboom. Wel, kleinzoon, wat moet je daarmee? Wel grootmoeder, dat is mijn vischhaak. Toen zeide hij: grootmoeder, ik ga wat naar zee! Wel kleinzoon, je moet niet heen en weer loopen, opdat niet de menschen je dooden. Wel neen toch! En toen vertrok hij, hij ging uit naar zee, en hij gooide de lijn uit, zijn vischlijn was haar, en zijn vischhaak was een citrusdoorn. Toen wierp hij (de lijn) uit in zee, en hij hield het (eene) eind vast. En toen was hij daar niet lang geweest, toen hij beet kreeg, een gouden boeboe-visch. Indien de visch sterk was ('t sterkste) deed hij hem (den knaap) in zee waden, als hij het sterkst was, greep hij de vischkop en hij lag tegen het strand op. En toen won hij het, dus nam hij hem (den visch). En toen zeide hij (bij zichzelf) dat hij hem niet eens kon dragen. En toen weer maakte hij hem schoon, dus rookte hij hem, zijn rooktafel was van tjinga-tjinga (een dun plantje), zijn brandhout, maar het was tjinga-tjinga. En als hij rookte, ging hij liggen slapen, hij ging tegen het brandende hout aanliggen en hij droomde: kijk, er was een man die tot hem sprak, zeggende: van deze visch moet je het lichaam opeten, den kop moet je planten. Toen ontwaakte hij, en hij was bevreesd, dus keerde hij terug. En zijn grootmoeder zag hem, en zij vroeg hem: kleinzoon, wat is dat van je? Visch, grootmoeder! Wel, daar ben ik blij om dat je ons visch gezocht hebt. Toen niet lang daarna zeide hij tot haar: grootmoeder, kook teerkost voor me, zeven rijstzakjes, zeven strootjes, zeven schijfjes pinang, zeven stukjes sirih, en kalk om zeven maal te pruimen. En toen vertrok hij om den kop van den visch te planten, hij ging (door) zeven dalen, en (over) zeven bergen, en daar plantte hij (den vischkop). Na zeven nachten keerde hij terug, en als hij aan

zee kwam, vroeg zijn grootmoeder hem: wel kleinzoon, waar ben je zoo lang heen geweest? Wel, gindsch landwaarts maar grootmoeder, ik maak mijn speelgoed. En zeven nachten nadat hij teruggekeerd was, zeide hij tot haar: grootmoeder, kook weer mijn teerkost, opdat ik naar mijn speelgoed ga kijken. Toen kookte ze weer, en hij vertrok weer, kijk, landwaarts gekomen, was die vischkop opgeschoten (het was) als vuur. (De plant was als een kool vuur). En hij keerde weer naar huis terug, en na zeven dagen aan zee geweest te zijn, kwam hij weer landwaarts. Landwaarts gekomen, was alles voltallig, al de bladeren en de takken (van dien wonderboom). Toen keerde hij weer terug; aan zee gekomen, ging hij na zeven nachten weer landwaarts, en kijk, toen hij landwaarts kwam, nu, de takken, de bloemen, de vruchten, enkel goud en zilver. En toen zeide hij: indien werkelijk ik, voorwaarts gaande en achterwaarts gaande, niet ben een kind van Djins en Nimfen, dan zal ik mijn oogen dicht doen, en als ik ze weer open doe, zal ik niets zien, maar indien het niet zoo is (dat ik het niet ben) dan (zal) ik (mijn oogen) opendoen (en) mijn huis (zal) daar gereed staan. En daarna keerde hij terug; aan zee gekomen sprak hij tot zijn grootmoeder, zeggende: grootmoeder, komaan, laten we gaan, gij ook, om mijn speelgoed te zien. En zij zeide: wel kleinzoon, zou *ik* daar dan toe in staat zijn! Wel neen, het is niet ver landwaarts, grootmoeder! En toen vertrokken zij, zij kwamen landwaarts, dus toen ze dat huis zag viel ze flauw, en hij bestreek haar met zijn ring, en toen pas stond ze weer op. Vervolgens zeide zij, wel kleinzoon, hoe moet het dan gaan met mijn huis en mijn goederen? Wel, dat is niet moeilijk, komaan, doe je oogen dicht, en toen ze ze weer opendeed, was haar huis en haar goed allemaal daar! En zij waren nog niet lang daar (toen) hij een trom hoorde en hij zeide: hé grootmoeder, wat is dat? Wel kleinzoon, de dochter van den Koning van het Westen trouwt. Wel, laat ik op het feest gaan! Wel kleinzoon, ga niet heen en weer, opdat de menschen je niet dooden. Neen grootmoeder. (Ze dooden me niet). En toen vertrok hij, hij kwam aan en zij (de feestvierders) zeiden: indien iemand met den bal gooit, en hij valt in haar schoot dat (wordt) haar echtgenoot. En toen wierp hij, en (de bal) viel in haar schoot, en toen klom hij op. En ze zag hem en ze zeide: wat zijt gij voor een mensch? Wel, ik ben maar een kind van een onderdaan. Wel, gij liegt, indien gij maar het kind van een onderdaan waart, dan dorst ge me niet

aan te zien. En hij zeide: 't is zoo, ik ben een Koningskind. En toen trouwden ze.

XCIII. O ngàdje moi! Ma Djou Bòki Pitiri Maja.

O njawa ja hinòto jo bori dàdi ka i ma màkeino o duniaino, de ma ngo Papua mondoru mo ma tèngo, ho ja ruàngeòka. De ma bole o utu moi mànga ngòraniγe. Ma ngòhaka o riaka o ngoheka ami ròmàngă Djou Bòki Pitiri maja, de ami iràngà ài ròmàngă Pitiri daja. I bòto de ma bole i hòhoko de i òmuku de mànga ajo de mànga àma i hibĕhèhòngo, ngaro i òmuku, ma uha ni ja γè, nàko ni ja γè, gènàngă nia ajo de nia àma ni mi màkeokaua. I bòtino de mànga ajo de mànga àma i öiki o inomo jo lingiròka. I bòtino de am' iràngà ka wo gari. Bòtino de ma Papua mondoru, ma òhonokaua, de ma ika de ma γè ma bole de wo ma òγò-òγomòka. Bòtino de mànga ajo de mànga àma jo boa, bòtino de òna jo leha: ma bole gènàngă okiaikàka? De ma Papua mondoru m'àto: àhi Djou wo gari ho ti γèòka. Nàko kokogènàngă de nia ajo de nia àma ni mi màke ma bàha. I bòtino jo huloko i ma goguleòka. I bòto de ma bole ma raro jo γé ho ja toòmuino, de ja tuhuku, de o mano, ko ja iγe de ja nikòka o ngawa-ngawaiλe. De ma ngòhaka jo lio-ino, de ja iwàka mànga ajo de mànga àma, de ka jo ari. De ma Papua mondoru m'àto gèna t'àto i na hibĕhèhongo, ma ngini ka ni jo gari, ho ha γèòka, ho nànga ajo de nànga àma jo hihàngòka. Bòto de ma tèmo ma Papua mondoru, uha ni jo ari, la ha tγobo; de jo towòngi, ho ma tònaka gènàngă ja pàha, de ma ngòtiri moi ma bèlaka i tutukiha. I bòtino de ja nikutu, ho ja bòtòka de ma Papua mondoru ma higaro, ho ma òhi-òhiki, de ma Papua mondoru mo ma òhiki mo hira, de mo ma òhikòka, de ma Djounguoli mo ma òhiki, ami pàkeànga ma hĕlèngauku, ami ngòĕre, ami bàdju ami pilawo, ami tjikòde, de ami ngàtji de ami wuhe, de ami ali-ali. Gènàngòka ma Papua mondoru ma γèòka ho mo ma hipàkeòka, ho muna mo mi diài ami ali-ali ka o kudòho, ami ngàti-ngàti ka o kudòho, de o gumini ma gale-galeino. De una ma Pitiri daja wo tàgi o wànge ma hiwarika. De òna ma Djou Bòki Pitiri maja ka o hidàngāòko òna i ma γàhini, de o tònaka moi jo tutukiha; de jo hèro-hèro ja màkeika, de ma boakiha: „tjoba no goleu hòko pàke djàngu tòma juli bòlo tòma èma.” De ònàngoli dinaòko j'àto „tjoba no goleu hòko pàke djangu tòma èma, djàngu dika tòma juli.” De ma Papua mondoruoli mo

ulini, ma Djou Bòki Pitiri Maja mo èmàngă, de i ma hiòruoli de ja màkeika jo djā-djā de ma boakihali m'àto: „tjoba, no goleu hòko, pàke djàngu tòma èma, bòlo tòma juli:" de ònàngoli dinaòko jo paluhu „tjoba no goleuhòko, pàke djànga tòma juli dika djàngu tòma hèma." De ma tònaka ma bàhali, ho ka i ma γàhini o hidaugāòko, de o hidĕte moi ja màke. Ma hidĕte gènàngă ma kòăna o wànge ma hiwaròka o ngoheka wo lingi-lingiri. De ja ngoriki, gèna dika wa mètaika ònaika. I bòtino de ma Papua mondoruoli, mo èmàngă. Gènàngòka de ma tatàngu ma λòkuòka wo doaiλe, de wo leha w'àto: ma kòăna o wànge ma dumunòka okiàka ma ika? De ma Papua mondoru mo higòko de m'àto: ngohi nèna. De wa tèmo w'àto ni ja ino la ni jo farĕne; de w'àto ani huha òkia, ani hukaràngă òkia, de o kòăna ma ngòhaka moi ni jo γàhi-γàhini o gàhi ma λòkuòka? De j'àto mi huha òkiaua, mi hihukaràngà òkiaua mia ajo de mia àma jo hihàngòka ho mi ja lingiri. De una ma kòăna o wànge ma hiwaròka w'àto: nàko de uha ni jo huha ni ja ino ni hi mòtĕke ngohi. Gènàngòka de jo lio ài bĕrèraika, de ja ika ài bĕrèràka, de i mi guti de i mi hòhe o tikara i hiadono mànga tauika. De o hude ja tàtoriha, de mo dòku ma hudeiha. De ma dòku moi i wèdĕre, hiadono ma hude ka i màta: De ma Djou bòki Pitiri Majaoli mo uti de mo dòku moi ma hude i àhumu, hiadono ka i màta i àhumu. De ma Papua mondoru mo doaiλe de i mi pàke o hutu hiwo de o wànge hiwo to una ma kòăna o wànge ma hiwaròka ài tauòka. De mo ma òγomo o gana hinòto de o dòpo-dòpo hinòto, de ma huloko ma Papua mondoru, ma ngo Pitiri Maja mo tumule. De muna ka mo ari, de m'àto: dòne to hioriki ta ika to tumule? Gènàngòka ma ika o fònganòka de ka mo ari. De ma màidjàngă moi ja ino i mi leha, ani huha òkia, ani hukaràngà òkia, o kòăna ma ngòhaka moi, o fònganòka ka no ari-ari? De ma màidjàngă j'àto: uha no huha, jarĕhe àha na ihali! Ma màidjànga i tèmo gènàngă ma kòăna o wànge ma hiwaròka wo ma ngiunika, wo higihe-gihĕne. I bòto, de ma ginitarino ma ihali, de màto ma ihali, ma màidjàngă ja tumuleòka, ma λòku moi de ma wai moi. Na una gèna ka wo mi niniki! Àmo wo mi wàhòka ho muna o Djou Bòki: ngoni fekata dài, ho ufa no hi niniki! W'àto ngohi to ni wàho ngohi fekata ngòna, una wàto: Kadài o ngo Papua mondoru. De ma òde ja ino ja humĕke, i bòto de i toòlĕngòka ma gòta de ma hòka, de i kinitarino, de ma iha i tuhukòka i bòto, de ma bira mo dàtomo, o mui moi ma tònaka ma gare ma totogoròuauku, de i

wàngo gènàngă i ma màta-màtaika. De i hòhoko de mo goăna, de ma totaleo ja ino de muna mo ma diài o malige hòro-hòro, ma luri ma libuku iata mo noa. Ka wo mi niki ma òhonokaua ho nàko de ma iha mo ma doàka ami malige hòro-hòroiλe. De ma hidaγoko i mi hihàili ma dobikòka ma ika, ma dobikòka ma ino De totaleo ma fira bure, de èna i tèmo: to òγomua ho ka ma àkĕre t'òkĕre. De ma ihali ma ginitarino de ma totaleo j'àto uha no hi duhu, na ino no hi mòtĕke ngohi, ngoni ajo dàku o ngawa-ngawàka. De muna ma ngo Djou Bòki Pitiri Maja m'àto: nàko de to ni niki. Gènàngòka de m'öiki, de unangō ka wo niki, ho i ma hiadoniγe de ja hikawingòka, ho una wo kòănòka.

XCIII*a*. Een verhaal van de Princes Pitiri maja. (124)

Twee kinderen werden gelijk geboren, en als ze in de wereld kwamen, was het met „Papoea monduru" (vermoedelijk een slavin), dus waren ze met hun drieën. Het oudste kind was een meisje, haar naam was Princes Pitiri maja, en haar broeder zijn naam was „Pitiri daja". (Pitiri vermoedelijk Mal. „poetri"). En er groeide een banaan Zuidwaarts van hun deur, en die banaan droeg vruchten, en (die) vruchten werden rijp, en hun Moeder en hun Vader bestelden: indien ze rijp zijn, dan moogt ge ze niet nemen; en zij bestelden aan hun slavin, ofschoon ze rijp zijn, maar je mag ze niet nemen, indien gij ze neemt, ziet ge uw Vader en uw Moeder niet meer. Vervolgens gingen hun Vader en hun Moeder uit om eten te zoeken. Vervolgens dreinde haar broertje maar. Vervolgens kon Papoea Monduru het niet meer uithouden, en ze ging en haalde die banaan en hij ('t broertje) at die op. Vervolgens kwamen hun Moeder en hun Vader (en) vervolgens vroegen ze: waar is die banaan heen? En die Papoea Monduru zeide: mijn Heer huilde er om, dus heb ik ze hem gehaald. Als het zoo is, zie jullui je Moeder en je Vader voor 't laatst. Vervolgens gelastten ze hen te spelen. Daarna haalden ze de schillen van die bananenstam en verzamelden die, en ze staken die in brand; (nogal onbegrijpelijk hoe die dikke sappige schillen branden willen) en er vlogen vleermuizen op en zij (de ouders) volgden naar het uitspansel. En de kinderen keerden naar huis terug, en hun Moeder en Vader waren er niet meer, dus weenden ze maar. En Papoea Monduru zeide: dat zeide ik dat ze ons besteld hadden, maar jullui huilde er maar om, dus namen we ze, dus zijn onze Moeder en onze Vader weg. Daarna zeide Papoea Monduru: huil

jullui niet, opdat we vertrekken. En ze liepen langs 't strand, dus kwamen ze aan het eind van dat land, en er dreef een stukje (wrak) van een prauw aan land. Vervolgens bonden ze dat (maakten het in orde) dus toen het klaar was, stelde Papoea Monduru voor: laten we baden. En Papoea Monduru baadde het eerst, en toen ze gebaad had, ging de (princes) ook baden, ze legde haar kleeren neer, haar sarong, haar baadje, haar enkelbanden, haar haarspelden en haar oorringen, en haar kam en haar vingerringen. Toen heeft Papoea Monduru dat genomen en aangedaan, dus maakte ze voor haar (Princes) haar ringen maar van palmvezels, haar oorringen maar van palmvezels en ze wond maar touw (om armen en beenen tot vervanging der ringen). En Pitiri daja ging (was gegaan) naar het Oosten. En zijlieden, Princes Pitiri maja, zij dreven naar zee in de straat, en zij kwam aan een land, en ze zagen lieden die fuiken zetten, en zij (Papoea Monduru) schreeuwde naar land: Kijk eens naar zee, wie is 't mooist gekleed, de voorste of de achterste. En zij (de visschers) riepen zeewaarts: Kijk eens naar zee, de voorste is 't mooist gekleed, maar de achterste is de mooiste. (Men moet aannemen, dat toen dus Papoea Monduru voor in de prauw zat. Vraag en antwoord is een soort gebrekkig Ternataansch, even als volgende vragen en antwoorden). En Papoea Monduru ging achterin zitten, Princes Pitiri maja voorin, en ze roeiden weer, en ze zagen lieden die met het werpnet vischten, en zij schreeuwde weer landwaarts: Kijk eens naar zee, is de voorste mooi gekleed of de achterste, en zij (de visschers) antwoordden zeewaarts: Kijk eens naar zee, de achterste is mooi gekleed, maar de voorste is de mooiste. En het land was weer op, dus dreven ze weer in de straat ('t was dus tusschen eilanden) en zij zagen een zeil. Dat zeil was van den Koning van het Oosten, die een vrouw zocht. En zij zagen, dat hij op hen aanzette Vervolgens ging Papoea Monduru weer voorin zitten. Toen klom hij (de Koning) op de tent (van zijn prauw), en hij vroeg, zeggende: Waar is de Koningin van het Westen heen? En Papoea Monduru stond op en zeide: dat ben ik. En hij zeide: kom hier, opdat gij (in mijn) prauw klimt. En hij zeide: wat hebt ge voor moeite, wat hebt ge voor verdriet, dat gij als een Koningskind hier op zee drijft. En zij zeiden: wij hebben geen moeite, wij hebben geen verdriet, onze Vader en Moeder zijn weg, dus zoeken wij ze. En de Koning van het Oosten zeide: opdat gij geen moeite zoudt krijgen, (is het beter) dat gijlieden komt en mij volgt. Toen keerden zij terug naar zijn stad, en als ze aan zijn dorp gekomen waren, brachten ze haar (Papoea Monduru) aan land,

en zij rolden matten uit tot aan hun huis landwaarts, en zij zetten rijen van borden, en ze stapte op die borden, en zij stapte op èèn en het was kapot, totdat al de borden kapot waren. En Princes Pitiri-maja kwam ook aan wal, en zij stapte op èèn bord en het bleef heel, totdat ze allemaal heel bleven. En Papoea Monduru klom naar boven ('t was dus een paalwoning) en ze kleedden haar negen nachten en negen dagen in het huis van den Koning van het Oosten (ze zat mooi aangekleed als bruid natuurlijk). En ze at twee indoopsels, en twee scheppen sagopap. (Die wordt met houtjes gedraaid; bedoeld is twee kluitjes) en Papoea Monduru gelastte Pitiri-maja een tuin te maken. En zij weende maar en zeide: zou ik weten, hoe een tuin gemaakt moet worden? Toen ging ze naar het bosch, en ze weende maar. En er kwam een hert, dat vroeg haar: wat heb je voor moeite, wat heb je voor verdriet, dat (gij) een Koningskind zijnde, in het bosch weent? En het hert zeide: wees niet bezorgd. Kom morgen weder landwaarts. Toen het hert dat zeide, was de Koning van het Oosten daar verborgen om te luisteren. Vervolgens ging ze den volgenden morgen weer landwaarts, en zie, aan den landkant gekomen, had het hert al een berg en een dal schoongemaakt. Nu, hij (de Koning) ging haar maar achterna. Helaas, hij kende haar, dat zij de Princes was. (Hij vertoonde zich nu, en zij zeide:) je vrouw is aan zee, dus volg mij niet. Hij zeide: ik ken je, gij zijt mijn vrouw; hij zeide (nog) aan zee, dat is Papoea Monduru. En de varkens kwamen (de wortels) uitwroeten, vervolgens waren het hout en de bladeren droog. En toen ze den volgenden morgen landwaarts kwam, was het afgebrand. En zij plantte de rijst, èèn korrel midden in het land, en die groeide het heele land vol. En toen ze vrucht droeg, paste ze op, en de vogels kwamen (rijst stelen), en ze maakte zich een zweefpaleis, ze deed loeri's in de vier hoeken. Hij ging haar maar achterna, dat ze het niet meer kon uithouden, dus indien ze landwaarts kwam, klom ze in haar zweefpaleis. En de wind dreef haar heen en weer, dan naar den eenen kant, dan naar den anderen kant. En zij joeg de vogels weg, en die zeiden: ik eet niet, ik drink maar het water. En den volgenden morgen kwam ze weer landwaarts en die vogel zeide: jaag me niet weg, kom en volg me naar je moeder in het uitspansel. En Princes Pitiri-maja zeide: ik volg je dan maar. Toen ging ze en hij volgde ook, dus toen hij boven aangekomen was zijn ze getrouwd, dus hij werd Koning.

(Het slot van dit verhaal is nogal abrupt).

XCIV. Dodinga.

Ngàdje moi, ma kòăna o wànge ma hiwaròka ngoi hekata ja tumidi.

Ma kòăna gènànga ài ngòhaka koiwa, de w'àto: nènàngă to diài òkia la ta màke o ngòhaka? Gènàngòka wa γè o arara ma gòhi o ratuhu moi, de wo noauku ngoi hekata o dòdoto ami dofae ma ngiuku de mo ma hidomòkuru. De i bòtino de i mi tilibu, de gènàngòka una wo ma djobo, de wo hibĕhèhòngo w'àto: nia dòdoto nènàngă de ami ujawàka, ho ui mi lega-lega. De wo pahàka, de mo buhuku. Ka de moi i ma hiadonino ja gòrakòka, ja noàka o boruauku de i hitagàlika o uku ma dino. Ika, moi i ma hiadonino ja gòrakòka i hitagàlika o dadaγoko, la o kakàtama, la hiadono o ratuhu moi. De ja noàka màta-màta ma ngòhaka gènàngă, ma boruauku, de ja γàhinòka o gàhiòko. Ka de ami hininga ma wàhoino, de i mi himàtoko: ija no legàhi ani ngòhaka, ka o uku ma dino-dino, de o dadaγoko de o kakàtama. Gènàngòka i tĕdèkanua, mànga ròkata wo boàka, de i wi himàtoko ma uku ma dino-dino, de ma dadaγoko, de ma kakàtama, de j'àto: nènàngă abe mia dòdoto mo hibuhukuku. De gènàngòka wo huloko i mi ngòtakika o tĕtèngòka ho ami dodiauo moi ja ino i mi γòoko, moi ja ino i mi γòoko. Òna ma ngòhaka jo tutuku ma mèki wo ma tèngo ài hòhaniha. Ma mèki gènàngă wo hupu wo ma γòoko, de wa òko dài, ma borua ma γòkuòka de wo ma γòoko. Gènàngòkadau de wo ma γòoko i bòtino, de wo ihĕne ma ngòhaka gènàngă jo ari, de wa lingiri wa kaika wa kainòngŏ, ko wa màkeua, de wa ika wo legali ma boruauku, de wa màke. Gènàngòka wo hidomòkuòka dinaiha, de wa iha de ngoi hekatika wo mi tèmo: Koroàna nànga inŏmo nèna utu. De ngoi hekata m'àto: eh, ino la to ma pòla, de gènàngòka ma mèki w'àto: ha maγaika la ha tòfo la i λ'àgo-àgomòhi de hao ho ma dòma. De gènàngòka i ja maγaika hiadono jo àgo-àgomo, de gènàngòka ngoi hekata m'àto: moi ho ma dòma, nànga gigini, de gènàngòka ma mèki w'àto: wàhiòhi la t'öikòhi to ma lingiròhi o inomo la, nàko koiwa, ahao ho ma dòma moi nànga gigini. De gènàngòka ka de wo pàhàka, de ma tèmo am'iràngika: nènàngă dòne tγaròkia la ho ma oara? Ma mèki w'àto: nàko wo lioino la ko wo hiboaua o inŏmo, dòne ngòne moi i na tòma, de gènàngòka mo hupu dài o gàhiòko, de dài ma òko de mo diài o kàpa ma dulada o dowòngika. De i bòtino, de mo ma niàta: i gou-gouugu la to himàngă de to pòrĕte la ka o kòăna ma

ngòhaka dòne de ta òkoli, o kàpa moi i leo-leoto danèngòko. Gènàngòka de mo ma liòka dinaiha, de ma òkoli, ma kàpa moi i leo-leotukuòka. De ma iha ma hingàhu am'iràugika m'àto nàga o ngòtiri dài, ho ho ma djobòka. De ònàngă i hibarĕne mànga barabarànga, de ma mèki mànga ngòmaha ma gagao de i ma djobo. Gènàngòka i tĕdèkanua, ma mèki wo boàka, de wo leha: nànga gigini o kiaikàka! Ėna nàga ma kurungàka. De gènàngòka w'àto: ko ja iwa. De wo hupu dài o dowòngiòko, de wa màke mànga hidĕte ho o dadaγokòhi ma amoko. De wa nikoli, wa dobòngo ho tanu de wa tγo mànga ngòtirika de i hibòha mànga ngòmaha ma gagao gèna, o bòtòka gènàngă ma ka ha ma uruku, de wo hònĕngòka de ngoi hekata ka ma moi. De gènàngòkadau, de ahao ja gila-gila j'öiki mànga mède hànge, ahao ja tutuku mànga bĕrèraika. O totaleo i horĕne, i ma tàpu, de i kinitara ma ngòhaka wo ma tèngo wo uti w'öiki wo leha mànga àma w'àto: mia ajo kiàka ma ika? Eh, muna dina, ma o hohowonòka ma ika. De gènàngòka i ma djobo i mi ngoho. Ja iha de i mi ao o gàhiòko, de i mi òhiki de i mi òhiki i bòto de i mi hibarĕnòka ma kàpaòko. Ja òko dài de i mi pàke. Gènàngòka de i ma doa-doaiγe, ma tatànguòka, ma ngòhaka ho ka m'ajo, m'ajo ho ka ma ngòhaka. De i bòtino de mànga àma wo boaòko de w'àto eh, nàko j'àkunu de ni utiòhi. De j'àto: nàko mi uti, kiani ngoni hekata ja butàngàhi gènàngă ka mia ngòtiri ma làngi. Nàko koali, mi utina. De gènàngòka unàngă wo măngàku ka de i ma tàngŏno de ònàngă ngoi hekata ja butànga gènàngă, i ma tuku-tukurino ma dowòngiòka. De gènàngòka de iha ja dodiliara ma kàpa, ho jo kokihònĕngòka. De gènàngòka ònànga ja rameànga j'òγomo de j'òkĕre mànga hutu tumidi, ahao ja maγa.

XCIV*a*. Een verhaal van den Koning van het Oosten, die zeven vrouwen had.

Die koning had geen kinderen en hij zeide (bij zich zelf) wat zal ik doen, opdat ik kinderen krijg. Toen nam hij honderd spinneneieren en hij deed die in de kalkdoos van zijn jongste vrouw, en zij pruimde daar mee. (De sirih-vruchten worden in de kalk gedoopt voordat men ze afhapt). En vervolgens werd ze zwanger. En toen vertrok hij, en hij gelastte, zeggende: (tegen zijn andere vrouwen) jullui jongste zuster is bevrucht, dus kijk naar haar. En

toen hij weg was, beviel zij. En als er een geboren was, namen ze het weg en legden het in een kist, en ze legden er een stuk brandhout voor in de plaats. Vooruit, (weer) een werd geboren, ze namen het, ze legden een vuur aanwaaiertje in de plaats, vervolgens een tang, vervolgens tot honderd toe (legden ze er wat anders voor in de plaats). En zij deden al die kinderen in een kist, en lieten ze wegdrijven op zee. En als zij weer tot haar zinnen kwam, toonden zij het haar, (zeggende:) ja, kijk eens, je kinderen zijn maar stukken brandhout en tangen. Niet lang daarna kwam hun man thuis, en ze toonden hem de stukken brandhout, en de waaiers en de vuurtangen, en ze zeiden: dit heeft onze zuster gebaard. **(125)** En toen beval hij haar op N°. 100 te brengen, dus kwam de eene van haar makkers en bekakte haar, (weer) een andere bekakte haar. (Ze bekakten haar geregeld). Zij, die kinderen, dreven aan aan de aanlegplaats van een toovenaar. Die toovenaar ging naar 't strand om een groote boodschap te doen, en hij kwam aan 't strand op de kist, (die dus onder 't zand zat) en hij deed zijn behoefte. Toen hij zijn behoefte gedaan had, hoorde hij vervolgens die kinderen huilen. En hij zocht, hij liep heen en weer, maar hij vond ze niet, en hij ging weer, en hij keek weer naar beneden naar de kist, en hij vond hen. Toen droeg hij hen op zijn schouder landwaarts, en landwaarts gekomen, zeide hij tot zijn vrouw: Koreana hier is wat eten voor ons. En zijn vrouw zeide: wel, kom hier, opdat ik er een voor me afneem, en toen zeide de toovenaar: wij laten ze nog blijven, opdat we ze grootbrengen, opdat we, als ze groot zijn, ze pas voor ons slachten. En toen lieten ze hen totdat ze groot waren. En toen (ze groot waren) zeide zijn vrouw: laten we een slachten van onze pleegkinderen, en toen zeide de toovenaar: nog niet, ik zal eerst nog gaan eten zoeken voor ons, en, indien het er niet is, zullen we een slachten van onze pleegkinderen. En toen hij vertrokken was, zeide zij (de zuster, er blijkt er een te wezen, zie ook Mawea N°. 46) tot haar broers: wat kunnen we nu doen, opdat we weg loopen. De toovenaar zeide: indien hij terugkeerde, en hij bracht geen eten mee, dan zouden ze een van ons slachten. En toen ging ze uit naar zee, en aan zee maakte ze het beeld van een schip op het strand. En daarna wenschte ze zich: werkelijk, als ik voor- en achterwaarts gaande een koningskind ben, dan, als ik weer aan zee kom, zal er een schip op de ree liggen, daar gindsch zeewaarts. Toen keerde ze naar huis terug landwaarts, en toen ze weer aan zee kwam, lag daar een schip geankerd. En

ze ging landwaarts, ze gaf haar broers te kennen, zeggende: aan zee is een prauw, dus vertrekken wij. En zij laadden hun goederen, en die toovenaar zijn levensbehoefte. (Zie over 't woord Mawea 46), en zij vertrokken. Niet lang daarna kwam de toovenaar en hij vroeg, waar zijn onze pleegkinderen heen. Zij zijn daar in het hok. En toen zeide hij: zij zijn er niet. En hij ging uit naar het strand, en hij zag hun zeil nog zoo groot als een waaiertje. En hij ging ze weer achterna, hij waadde, en hij zou hun prauw grijpen, en zij stootten zijn levensbehoefte, die in een flesch was, alleen nog maar de hals van die flesch, en hij is met zijn vrouw op eenmaal gestorven. En toen pas gingen ze rechtuit; na drie maanden pas dreven ze aan hun dorp aan. Bij het hanengekraai gooiden ze het anker uit, en toen het licht was, ging een der kinderen aan wal; hij ging en vroeg aan hun vader, zeggende: waar is onze moeder heen? Wel, zij is aan den landkant, maar ze is in het blok. En toen vertrokken zij om haar te halen. Zij kwamen landwaarts, en ze brachten haar naar zee, en ze baadden haar (dat was niet overbodig!) en toen ze haar gebaad hadden, deden ze haar in het schip gaan. Zij gingen (met het schip) naar zee, en ze kleedden haar. Toen klommen zij op de tent van het schip, zoo de kinderen als de moeder, zoo de moeder als de kinderen. En daarna kwam de vader aan zee, en zeide: wel, als het kan, kom dan aan land. En zij zeiden: indien wij aan land komen, dan moet het dat uw zes andere vrouwen ons als onderleggers voor de prauw dienen. Als dat niet gebeurt, komen we niet aan wal. En hij stemde toe, dus toen (hun prauw) tegen het strand kwam, werden die zes vrouwen dwars over het strand gelegd. En toen sleepten zij die prauw landwaarts over hen heen, dus zijn ze allen gestorven. En toen vierden ze feest, ze aten en ze dronken zeven nachten, en toen pas hielden ze op.

AANTEEKENINGEN OP „DE VERHALEN”.

---

1. Zie varianten hierop in de N°s 2, 3, 4, 5 en 19. Apen komen in de Molukken alleen voor op het eiland Batjan, waar ze waarschijnlijk ingevoerd zijn. De landschildpad komt op Halmahera voor, hoewel niet veelvuldig. Echter is toch zeker een ander bedoeld dan dit, juist niet groote dier, want hoe d a t in zijn schoot apen dooden zou, is mij niet recht duidelijk. Zou het ook mogelijk zijn, dat men al vertellende, zich vergist had in de diersoort? Ik vind n.l. bij Klinkert Mal. Ned. Woordenb. opgegeven: „Sangkara” een Kawiwoord voor „everzwijn”. Heel onmogelijk is het nu niet, m. i. dat men, dat woord niet begrijpende, er Sang-kura-kura van gemaakt heeft, en dus op den landschildpad, Mal.: Kura-Kura, Galelareesch: Sangkura, Tobeloreesch: Hangkura, kwam. Me dunkt, de rol dien het beest in de verhálen speelt, n.l. van een lomp, zelfs dom dier, dat niet in een boom kan klimmen, te dom is om pisang te planten, geen suikerriet af kan hakken, den vluggen aap niet dan door list in zijn macht kan krijgen, het niet versmaadt om op het strand weekdieren te zoeken, maar een gevreesde lichamelijke vijand is, den sterkere van den aap, zoodra hij hem slechts in zijn macht heeft, die rol is eerder aan het everzwijn, dan aan den landschildpad toe te dichten.

2. Men treft heel veel aan, dat jongelingen op avonturen uitgaan, een soort van „op hun ambacht reizen”. Men zie de verhalen over Horodo, Bagindali enz. Op Halmahera bestaat echter die gewoonte niet.

3. De aap is hier de echte vertegenwoordiger van den Halmaherabewoner. Bij dien is het medelijden, zooals het hier door den hond betoond wordt, absoluut onbekend. Maar, bewijst men hem barmhartigheid, dan staat men heusch in den beginne verbaasd, niet alleen van het volkomen niet aanwezig zijn van dankbaarheid, maar van de brutale eischen die nog heel kalm gedaan worden. Men neemt een armen gewonde op, verpleegt en reinigt hem, geeft hem

een goede ligplaats etc. Hoewel nú de familie heel gemakkelijk voor eten kan zorgen, vraagt de zieke gewoonweg om eten. Men geeft het, en straks staat een familielid voor ons, en eischt wat geld om visch te koopen, even daarna komt de vrouw: "geeft u me maar een sarong, want ziet u, u houdt nu mijn man hier, die kan er nu geen voor me zoeken, enz.

4. Ik weet niet of deze vertelling ook elders voorkomt, maar ze zou naar inhoud en strekking wel oorspronkelijk Tobeloreesch kunnen zijn.

5. Dat een man vrouw en kinderen in den steek laat om te gaan "zoeken" is niets ongewoons. Men zoekt dan geld, tot het betalen van boeten, het aanschaffen van kleederen etc. De zaak is echter slechts, dat de mannen op die manier aan hun zwerfzucht voldoen, en zich onttrekken aan de zorg voor vrouw en kinderen. De vrouw mag er niets van zeggen. Haar zou dan het beschamende verwijt treffen, dat ze uit zinnelijke begeerte haar man niet kon missen.

6. Van dergelijke slangen, die eigenlijke verkleede of vermomde bovennatuurlijke wezen zijn, komen nog heel veel voorbeelden. Hier zijn ze een soort vergelders. De oudste dochter vind geluk als belooning voor haar vaderliefde de jongste sterft als gevolg van haar nijd.

7. Van het regelmatig voorkomende getal "zeven" weet ik natuurlijk ook geen andere verklaring te geven, dan dat het het heilige of volmaakte getal is, ten minste steeds als zoodanig voorkomt.

8. Dat iemand om op deze wijze voor zich iets te wenschen zich toedekt, vind ik nergens anders. Het zal wel zijn, omdat de Sjamanen priesters (gomateres) zich steeds toedekken, om zich in slaap te brengen.

Koningszonen en koningen, onderscheiden zich steeds door hun glans van de gewone menschen, tenminste zij kunnen dat doen. Het zijn dan ook bovenaardsche wezens, zooals uit al de volgende verhalen blijkt.

9. Omtrent het overbrengen van levenskracht uit vruchten of planten op menschen, zijn zeer vele voorbeelden. In deze verhalen is het dikwerf een citroen, die uitgeknepen wordt. Ook de toovenaars werken daarmede, en hij is bij heel veel ziekten als medicijn in gebruik. Misschien om zijn opwekkende geur, misschien ook om het levenskrachtige voorkomen van den boom met zijn donkergroene bladeren. Men zie ook: Kruijt's Animisme, bladz. 136 en v.v.

10. Dergelijke zusterlijke nijd vindt men ook steeds in de volgende verhalen. De vroegere slang is natuurlijk een heel mooi

jongeling geworden, en men zoekt nu die voor zichzelf te winnen door de jongere zuster te dooden.

11. Men vindt zooveel verhalen, allen meldende van het plaatsen van den doode op een vlot, dat ik haast zou vragen: is ook een volk of stam of land bekend, waar men de dooden de rivier af heeft laten drijven naar zee, om ze aldus naar het zielenland te voeren? Op de manier zooals de oude Vikingen dat deden? Daar zouden dan deze verhalen kunnen thuis behooren.

In 10 en 11 laten de vrouwen haar misgeboorten ook wegdrijven en men zou dat dus kunnen beschouwen als een zacht middel om ze van kant te maken. In n°. 80 vraagt de Moeder van de gedoode Princes, wie met haar mee wil gaan naar het gouden schip met de gouden kettingen, enz., een soort zielenschip dus. Wel wordt in geen der verhalen het zielenland bereikt, maar dit kan zijn, òf omdat de personen in kwestie nog geen zielen waren, òf omdat zij door levenden vergezeld waren. Misschien weet wel iemand mij in dezen licht te ontsteken?

12. De hier genoemde boom, heeft vruchten ongeveer als een manga. Zij groeit over het water, en de bladeren hebben iets van het harde, levenskrachtige van die van den citroenboom. Van een verder gebruik van dezen boom of zijn vruchten en bladeren als levenswekker, is mij niets bekend.

13. Deze vrouwenroof komt ook in al de variante verhalen voor.

14. Dit spel: hèpa-hepa genaamd, komt ook dikwerf voor. Ik vertaalde het met "vangballetje", omdat men mij op mijn vragen hoe dat spel gespeeld wordt het aldus aanduidde: vruchten opgooiende en weer opvangende. Ik heb het echter nooit zien spelen, en het is zeker niet Tobeloreesch. Echter moet toch wel iets dergelijks bedoeld zijn, zooals ook uit de volgende verhalen blijkt. 't Woord is kennelijk 't Maleische sepak = schoppen, volgens Klinker: sepakraga, een balspel waarbij de bal met rechtervoet omhoog geschopt wordt. Misschien wordt aan dit spel gedacht. Van Baarda in zijn werk over het Lodasch, bladz. 10, vestigt de aandacht op het Sangirsche mĕsèpa = balspelen. Dat zal echter ook wel het Maleische sepak zijn. Ware eenvoudig een gooien met een bal bedoeld, dan zou het geen groote kunst zijn, dien bal in den schoot van een in de deur van het hooger gelegen vrouwenvertrek gezeten princes te doen vallen, zooals toch als een kunst wordt voorgesteld, want, die dit kunststuk volbrengt ontvangt de hand der princes tot belooning. Er is dus aan schoppen gedacht, maar men heeft, bij het oververtellen, dit niet goed meer begrepen en er "gooien" van gemaakt.

15. De minachting voor voor vreemdelingen, die hieruit spreekt, en die ook bij volgende verhalen telkens aan den dag treedt, is ook nu nog bij de Halmahera-bewoners te vinden, voor zoover het menschen van verschillende stammen betreft.

16. Uit het „schrijven" blijkt ook wel, dat oorspronkelijk hier geen citroen bedoeld is. Daarop schrijft men nogal moeilijk. Verder verdient het opmerking, dat de kunst van schrijven hier als bekend verondersteld wordt.

Van de volken in de Molukken heeft toch geen een een letterschrift en dus zou het ons brengen, ná de invoering van den Islam, waarop ook de moskee in latere verhalen duidt, hoewel die ook wel later ingevoegd kan zijn, of bij Makassaren, Boegineezen, Javanen of een ander volk, in het bezit van een letterschrift.

17. Uitdrukkingen als deze wijzen eenvoudig op Mohamedaanschen invloed. Die toch hebben de gewoonte, op Halmahera, aldus te spreken. Het geloof, dat men geen leguaan mag dooden is zuiver Heidensch natuurlijk, en geldt alleen voor volken of stammen, wier afkomst met den leguaan samenhangt. Dat men geen dieren in het algemeen zou mogen plagen, komt moeilijk overeen met de dikwerf verfijnde wreedheid, waarmede inlanders (vooral Alfoeren) zich tegenover dieren gedragen.

18. Waarom dit als een bedreiging geuit wordt, begrijp ik heusch niet. De Halmahera-bewoner verandert zijn naam al heel gemakkelijk, en is er volstrekt niet aan gehecht.

19. Het is niet noodig, bij het woord „Djou", vertaald door „Heer" aan „God" te denken. Op andere plaatsen noemt zoo iemand zich „Zoon des Konings", of „Zoon van een districtshoofd". Daar nu dezen ook als „Heer" aangesproken worden, en ook met bovennatuurlijke macht begaafd zijn, is er niets tegen, zelfs veel voor, aan te nemen, dat die bedoeld zijn, en niet „God". Het laatste: „een kind en een kleinkind", maakt dit al heel waarschijnlijk.

20. Dat een mensch een dier baart, komt in de Verhalen meer voor. Men zie N°. 11 en 20; zoo ook het tegenovergestelde, dat een dier een mensch baart. Bij de aministische gedachten der Indonesiërs is dat nu juist niet te verwonderen. Er is niet zoo'n heel groot verschil tusschen mensch en dier, zeker geen specifiek, wel een quantitatief. De mensch heeft m e e r, s t e r k e r levenskracht dan het dier, maar dat is het ook al. Men zie hierover: Kruyt: Aminisme, bladz. 120 „Verwantschap tusschen mensch en dier."

21. Dat is nogal Tobeloreesch gedacht. Men is hebzuchtig, en

vindt het heel geoorloofd, om van zijn dochter voordeel te trekken. Ook, al heeft men er zich haast nooit aan gelegen laten liggen, komt men toch dadelijk een bruidschat halen, zoo spoedig ze maar door een man benaderd worden.

22. Men zou haast denken, dat een dergelijk verhaaltje en anderen van Mohamedaanschen oorsprong zijn, en gediend hebben, of dienen, als propagandamiddel van den Islam.

23. Dit verhaaltje is zeker wel oorspronkelijk. Het komt toch zoo geheel met den ouden aard der Tobeloreezen overeen, dat ik het "geschiedenis" zou noemen, als er geen sprake was van dien gouden balitako-vrucht. De balitako heet in het Mol. Maleisch bintàngur (carophyllum Inophillum L.) en heeft ronde vruchten, zoo groot als kleine stuiters, door de jeugd gebruikt als speelgoed.

24. Men zie variaties hiervan N°s 22, 42, 68 en 86. De loop van het verhaal, zooals al die verhalen dat gemeen hebben, is: een zekere koning heeft op zich genomen als bruidschat wellicht 't een of ander kostbaar zeldzaam voorwerp te geven, maar die belofte gedaan op zijn oudste kind. Dat kind moet nu een zoon zijn zal het de hoedanigheden hebben, benoodigd tot het vinden of verkrijgen van het bewuste voorwerp. Een dochter is van geen waarde voor dat doel. De Koning vertrekt en laat aan zijn zwangere vrouw het bevel achter, het kind te dooden, zoo dit een meisje is. Het kind wordt geboren, is een meisje, maar de moeder heeft er medelijden mee, en behoudt het, maar verstopt het bij terugkeer van den Vader en tracht dezen te misleiden, onder voorgeven het kind gedood te hebben. Het bedrog wordt ontdekt, en de Vader wreekt zich door op wreede wijze het kind te dooden. Het wordt echter weer levend en wreekt zich door 't bewuste voorwerp te gaan zoeken en te veroveren met vrouwelijke list, gevoegd aan meer dan mannelijke kloekmoedigheid. Is het verhaal dus een soort pleidooi voor de waarde der vrouw? Het komt mij zoo voor.

25. Het doorloopend opspelen is werkelijk een der grootste ondeugden veler Alfoersche vrouwen. Men vindt er wel eens een zachtmoedige onder, maar het meerendeel is het niet. Vechten en kijven zijn aan de orde van den dag.

26. Dit verhaal kan heel goed oorspronkelijk Tobeloreesch zijn. Het is volkomen uit 't leven gegrepen. De man gaat er op uit, en laat zijn, dikwerf jonge vrouw eenvoudig achter. Nu komt het naar omstandigheden niet zoo heel veel voor, dat dergelijke vrouwen zich misgaan, bewaakt als ze worden door hun schoonfamiliën. Echter

het komt voor, en de man weigert dan terug te keeren, of, hij komt terug om zich te wreken, vroeger om den aanrander van zijn echtgenootelijke eer te dooden, nu om zich de noodige boeten te doen betalen.

27. Het wegwerpen van een kind is ook niet zoo zeldzaam. Echter niet in den vorm waarin het hier verteld wordt. Men zegt dan, dat men het kind niet hebben of niet grootbrengen wil, en, a.g.z. elk gaarne kinderen heeft, doet zich altijd spoedig iemand of een echtpaar op, dat het kind gaarne als het hunne aanneemt. Het wordt dan voor de pleegouders een eigen kind, met al de rechten daarvan, terwijl de eigenlijke moeder van alle rechten afstand gedaan heeft.

28. De landschildpad is hier al een schildpad geworden, hoewel toch kennelijk 't zelfde dier bedoeld is als in de N°s 2, 3, 4, 5 en 19.

29. De Mohamedaansche invloed is nog al sterk merkbaar. De hier genoemde ketel is natuurlijk de ketel waarmede men altijd de "modin" loopen ziet, om wat water te halen, ten einde zich de voeten te wasschen, alvorens de moskee in te gaan. Bij ander dergelijke opwekkingen wordt het hoofdhaar of de voet of wel den ring gebruikt, 't geen zeker heel wat animistischer gedacht is.

30. Wanneer lieden willen huwen in verboden graden van bloedverwantschap, of liever in geoorloofde, moeten zij een zekere som betalen, om de op dat punt beleedigde adat te verzoenen, dusgenaamd om de bloedverwantschap af te snijden.

31. Men zie in verband met dit verhaal de N°s 67 en 76, van Bagindali en Horodo. Wel is waar is hier de aanvang wat anders, en ook den afloop, maar kennelijk is het toch hetzelfde thema. Men zie ook de Galelareesche verhalen van Van Baarda en de Lodasche N°. 28, en vooral Dr. H. Adriani: 't Verhaal van Sese n' Taola. Het groote verschil tusschen dit en de anderen is wel, dat het jonge mensch, hier opgevoerd, uit zich zelf een gewoon bevreesd menschje is, alleen behebt met Alfoersche lichtgeraaktheid, die hem weg doet loopen, om wat te doen, daar hij toch eigenlijk geen kans voor ziet. Hij ontvangt onderweg op geheimzinnige wijze kracht en macht van een hem toegenegen dier. In de andere verhalen wordt echter de held, held geboren.

32. Dit verhaal wijkt in zooverre af, dat de jonge dochter eerst uitgaat om 't voorwerp te zoeken, en daarna door haar list aan den dood ontkomt.

33. Van een dergelijke wijze van huwlijk sluiten is mij niets

bekend. Misschien is de rijpe pisang hier wel een figuurlijke uitdrukking voor: geslachtsgemeenschap.

34. Varianten hiervan vindt men in de N°s 78 en 79. Het woord hier door "heks", elders, waar het een man geldt door "toovenaar" vertaald, komt veel vóor. Men denkt zich als zoodanig een fabelachtig wezen, dat zich met menschenvleesch voedt, zeewater drinkt, enz. Het heeft daarenboven bovennatuurlijke macht. Gewoonlijk wonen ze alleen op een afgezonderde plaats, een eiland of zoo, vanwaar ze hun strooptochten, tot het zoeken van menschen, ondernemen; maar weer ook wonen zij tusschen de andere menschen, zooals het, in deze verhalen voorkomende type. Eigenlijk komt het mij voor, dat men hier in de war is, want de vrouw aan wie deze handeling wordt toegeschreven, maakt een heel anderen indruk dan de gewone "mèkis" = toovenaars, die er op uitgaan en menschen bij troepen voor zich aanhalen. Hier is meer een boosaardig wijf in het spel. Ze wordt in N°. 89 "Kinaboro" genoemd. Die Kinaboro komt ook voor in N°. 56 ook als een boosaardig wijf, met een beetje meer dan gewone menschelijke macht. Zij laat daar een boom hoog en laag worden, verandert zich het gelaat enz., allemaal dingen die aan een heks behooren, maar toch niet des "mèkis" zijn. Ik denk dus, dat men voor deze soort wezens geen naam had, en ze dus ook maar "Mèki" genoemd heeft. Temeer blijkt hier verwarring in het spel te zijn, daar Kinaboro ook voorkomt in de Lodasche verhalen van Van Baarda, maar daar als naam voor mannelijke wezens.

35. Dit "op het water loopen" duidt wel op wat men anders aan "mèkis" toeschrijft maar in de varianten loopt ze over een boomstam, die dan breekt, waardoor ze in het water valt.

36. De lieden, waarmede ze hier in aanraking komen, zijn echte "mèkis", toovenaars, en vertoonen een heel ander type, dan de eerst optredende "heks."

37. Hier, en nog heel dikwerf treden dieren op als helpers van menschen, die ze in den nood bijstaan, visschen, krokodillen, herten, zelfs insecten, vliegen etc. Men denke hierbij aan het nauwe verband, dat zich de Indonesiër denkt tusschen mensch- en dierwereld.

38. Ook elders komen de watermeloenen voor als "toovervruchten", in N°. 11 geeft de vrouw haar misgeboorte, de geit, een pit mede, die, geplant, de bron wordt van het latere geluk van het dier; in N°. 23 spelen ze dezelfde rol, zoo ook in N°. 34, en vervolgens. Merkwaardig is, dat ze dan van onder naar boven gekloofd moeten

worden, terwijl men het gewoonlijk van boven naar onder doet. **Wat** den watermeloen in dien heiligen reuk brengt, weet ik heusch niet. Misschien dat de verbazend vele zaadpitten, die men er in vindt, op de gedachte van rijkdom gebracht hebben.

39. De vader was dus een „mèki", toovenaar. Het voorwerp dat als „toovervoorwerp" of „toovermedicijn" aangeduidt wordt, zou men ook „levensbehoefte" kunnen noemen. Het woord: „ngòmaha ma gagao" beteekent „strottenhoofd" (zie woordenboek), en vandaar de figuurlijke beteekenis: levensbehoefte, iets waar men niet zonder kan leven. Nu denkt men zich het leven der „mèkis" verbonden aan een of andere geheimzinnige substantie, die in een flesch bewaard wordt, of ook wel in iets anders, in een bamboe kokertje, of, zooals in N°. 66, in een paardenschedel. Breekt dat voorwerp, waardoor de substanstie uitgestort wordt, dan is het met het leven van den toovenaar gedaan. Die het voorwerp heeft, heeft ook de macht. We zien aldus in N°. 66 den jongen, die het voorwerp bij zich heeft, allerlei wonderen doen, die kennelijk aan het in het bezit hebben van het voorwerp moeten toegeschreven worden. Ook in dit verhaal zeilt het jonge paar met een zonnescherm, kennelijk alleen, omdat de vrouw haars vaders toovervoorwerp bij zich heeft. Ook wordt ze nog steeds om dezelfde redenen onderricht omtrent de handelingen van haar afwezigen vader.

40. Princessen onderscheiden zich door hun gewicht van gewone menschen, natuurlijk omdat ze bovenaardsche wezens zijn. De stoel, voor haar bestemd, breekt onder het gewicht van de Papoesche. Zoò ook in N°. 93, waar het onderscheid tusschen de Princes en haar Papoesche slavin daarin bestaat, dat de slavin de borden, waarop zij haar voeten zet, stuk trapt, terwijl ze bij de Princes heel blijven.

41. De hier genoemde „putbewaakster" komt nog heel veel voor. Zij speelt een eigenaardige rol. Zij is geen gewone aardling, wordt soms zelfs, zooals in N°. 77, bepaald in hooger sferen geplaatst, en bewaakt de putten, waarin de dochters des konings, nymfen, zich komen baden. Zij is heel behulpzaam voor menschen, en treedt op als beschermster der verdrukte onschuld; heel dikwerf kiest ze partij voor de menschen tegenover de hemellingen, zooals in N°. 65, waar ze haar beschermeling zoowat oogluikend toelaat, een nymf te bemachtigen, en in N°. 77, waar ze haar beschermeling behulpzaam is, om zijne, reeds in den hemel zijnde vrouw, te bedwelmen, opdat hij haar weder terug krijge. Een soort halfgodin dus, met

heel sterke aardsche sympathieën. Wie kan zij zijn? Zekerlijk een persoon uit de een of andere mythologie. Ze wordt genaamd: "Fakiri mihikini", "arme Fakir" dus. Een Fakir is, volgens Klinker, bij de Maleijers een persoon die zich met godsdienstige overpeinzingen bezig houdt. Dat is niets voor ons personaadje. En haar put- of putten dan! Het water daarvan heeft, volgens N°. 77, genezende kracht, zelfs wonderkracht volgens N°. 92, waar een ongehoorzame godenzoon zijn godengestalte weer herkrijgt door een bad in dien put. Zou het soms mogelijk zijn, hier te denken aan de, in de Mohamedaansche vertellingen gemythologiseerde "Hagar" en de put "Zemzem?"

42. Het hier aangewende kunstje, om de bedrijvers van geheimzinnige daden in handen te krijgen, wordt meer toegepast, zoo in N°. 85 b.v.b., ook in N°. 77, nog in N°. 81, waar de vrouw den haar beschimpenden kikvorsch, ook op deze wijze machtig wordt. De hier genoemde, bedwelmende pinang is, volgens het volksgeloof, voor gewone menschen, niet van de goede te onderscheiden, alleen de ingewijden kunnen dit. Ik vooronderstel echter, dat het een geheel ander soort vrucht is. Het gevolg van het gebruik is, het uitbreken van zweet, bleek worden van 't aangezicht en duizeligheid. De roes gaat echter gauw voorbij.

43. Het zou kunnen zijn dat dit verhaal oorspronkelijk Tobeloreesch is; hoewel men geen geiten gehouden heeft, kan men ze toch wel gekend hebben. De stekelvisch dient hier waarschijnlijk als het beeld van kluchtige grootsprekerij, omdat het dier er zoo dwaas opgeblazen uitziet en daarbij uiterst log is.

44. Aldus tegen elkander oppochen is een gewone karaktertrek.

45. Het zitten op stoelen is natuurlijk een vorstelijk prerogatief.

46. Ook dit zou wel Tobeloreesch kunnen zijn. De strekking is mij niet duidelijk. Misschien stelt men zich tusschen schildpadden en de kleine riviervisschen oorlog voor, aangezien de eerste de kleine riviervisch natuurlijk gaarne eet, terwijl misschien de riviervisch verondersteld wordt zich te vergasten aan de eieren der schildpad, die deze legt in het zand der banken, die zich voor den mond der rivieren vormen. Of dit werkelijk zoo is, kan ik niet zeggen.

47. Het woord "merkteeken" heeft een dubbelzinnige beteekenis, daar het ook "schaamdeel" kan beduiden. Het verhaal is wel niet zeer duidelijk, maar kennelijk deed de schildpad den visch er in loopen, door hem te roepen om zijn merkteeken te zien, en toen

zijn schaamdeel te toonen, en het te doen voorkomen alsof het den visch daar van den aanvang af bij de worsteling om te doen geweest was. De visch verdween nu, zoodat de schildpad het veld behield — en er ongestoord eieren kon leggen?

Om iemand beschaamd te maken door zich te ontblooten is niet ongewoon. Ik hoorde eenmaal een zich badende vrouw, die bang was dat een paar politiesoldaten ook in de badplaats zouden komen, zeggen: „als jullui naar beneden durft komen, zal ik jullui beschaamd maken, door mijn sarong te laten vallen.” De mannen gingen toen spoedig heen. Ook tracht men wel zich de booze geesten van 't lijf te houden, door zich te ontkleeden.

(Zie ook: Kruijt, Aminisme, blz. 251).

48. Evenals de aapverhalen natuurlijk niet oorspronkelijk.

49. Men klimt in gladde boomen, door de voeten te steken in een slappe ring van touw, biezen etc. die men tegen den boom aandrukt, waardoor men steun heeft bij het klimmen.

50. De krokodil speelt hier de rol van den bedrogen domme, die in andere dergelijke verhalen de landschildpad speelt, zie N° 1, 2, 3, 4, 5.

51. De strekking van dit verhaaltje is niet duidelijk. De hanen schijnen een soort betooverde prinsen te zijn, waarbij de hond de rol van „wekker” vervult.

52. Dit kan wel Tobeloreesch zijn.

53. De huishagedisch wordt beschouwd als een boodschapper der geesten. Wil men de deur uitgaan en zulk een beestje, waarvan er altijd heel veel in de huizen zijn, schreeuwt, dan wacht men nog even, opdat men geen ongeluk op den weg krijge.

54. 't Is me niet bekend waaraan hier gedacht is. Misschien dat men de jonge kikkertjes voor kleine hagedischjes aanzag, waarmede ze trouwens heel veel overeenkomst hebben.

55. Dit kan wel oorspronkelijk Tobeloreesch zijn. Dat men aldus wegens „moeite” heel eenvoudig zijn dorp verlaat en een ander zoekt, waar men genoeglijker kan leven, is niets vreemds, evenmin dat een heerschzuchtig vorst zulke zwervende luidjes oppikt, en door huwelijk aan zijn stam tracht te verbinden. Eenige jaren geleden werkten Atjehsche dwangarbeiders aan de landengte te Dodinga (Halmahera). Een aantal vluchtten, en begaven zich naar een dorp, een eindwegs van daar. Het Gouvernement zocht natuurlijk die luidjes, maar het Hoofd ging heel kalm naar een naburig dorp, en zeide tot het Hoofd van dat dorp: laten we die luidjes

deelen. Ik laat de helft in mijn dorp trouwen, gij de helft in het uwe, en we varen er beiden goed bij. Dat fraaie plan ging niet door, dewijl het aangezochte Hoofd 't beter vond, niet met het Gouvernement in vijandschap te komen, en dus de lui uitleverde.

56. Van dit verhaal komen heel veel variaties voor, zie de Nos. 87 en 88. Dit is nogal abrupt. Het voorkomen van bovennatuurlijke wezens onder dierlijke vermommingen is heel veelvuldig.

57. Op deze wijze een huwelijksmakelaar ontvangen, is natuurlijk al heel grof, en men doet dit alleen bij een heel onaannemelijk huwelijksvoorstel.

58. In de andere verhalen wordt de bruid altijd bij ongeluk gedood, hier echter met opzet, en de man gedraagt zich heel cynisch, als handelende naar een plan.

59. Door het water wordt hier dus levenskracht overgebracht. Men treft dit in deze verhalen dikwijls aan. Wel is het vreemd, dat de buik hier als de woonplaats van het leven aangenomen wordt.

60. Het inslikken van die bruidschat is nogal onwaarschijnlijk. Misschien moet het woord zijn: afdrijven (làhiri en l'àhini) maar het geeft dan ook nog geen goeden zin.

61. De Koning is natuurlijk de handhaver van den "adat". Waar hij daartegen overtreedt, houdt zijn recht ook op, en het volk komt zelf op voor de gekrenkte adat. Dat de Koning werkelijk onschuldig was, doet hier minder ter zake. In het oog van het volk was hij schuldig.

62. Wat met bedriegelijke of liegende grond bedoeld wordt, is niet heel duidelijk. Misschien moeras of door geesten bewoonde grond.

63. Dat de Koning *begraven* werd, en als een soort misdadiger weggestopt, geeft duidelijk aan, dat dit verhaal niet oorspronkelijk Tobeloreesch is. Dan toch zou zijn dood alles gezoend hebben, en het doodenfeest gehouden zijn, en de verslagene zou, als een door gewelddadigheid gestorvene, zelfs bijzondere eer genoten hebben. Dat de man, voor wien geen doodenfeest gemaakt was, na zeven dagen ging spoken, was natuurlijk geen wonder, evenmin als dat hij de kinderen doodde. Dier zwakke "levenskracht" is toch gemakkelijker weg te nemen dan die van een volwassene.

64. Vermoedelijk waren het toovenaars die trachten zouden het onheil af te weren, maar die hun mislukte pogingen verantwoordden met de goe-gemeente leugentjes op de mouw te spelden. 't Gaat nu nog juist zoo.

65. Omtrent de watermeloenen zie ook N°. 20.

66. Dat storm het gevolg zou zijn van eene of andere verkeerde daad, is een heel gewoon idee, dat men algemeen bij de inlanders aantreft.

67. Dit verhaal zou wel oorspronkelijk Tobeloreesch kunnen zijn.

68. Aangezien dikwerf de tuinen op heel verren afstand van de dorpen gemaakt worden, en men ze alleen bewaakt in den rijsttijd, is dit niet onwaarschijnlijk.

69. Het kauwen van suikerriet is een gewoon middel om den ergsten honger wat te stillen.

70. Het nemen aldus van suikerriet bij voorkomende gelegenheid, van vrienden of dorpsgenooten is heel gewoon, alleen men plaatst dan een teeken, zooveel als: „het is door vrienden genomen, we willen het vergoeden". Doet men dit niet, dan steelt men, ofschoon de waarde natuurlijk uiterst gering is.

71. Het verhaaltje schijnt daar als waarschuwing tegen lichtzinnig zweren. Dit „zweerwater" of „eedswater" is zeewater, in een schelp gedaan, waarover men gekruist houdt twee zwaarden, daarvan schrapt men wat roest af, en laat er vervolgens citroensap langs druipen, zoodat dit, vermengd met het ijzerroest, in het water loopt. Onderwijl de beklaagde dit drinkt, houdt een oud hoofd de zwaarden over zijn hoofd gekruist, en spreekt de navolgende formule uit: Nàko i goungu, no tòhikua, dòne o gòle ma gihoro de o hàhi ka ani rorano de ani panawa, ma nàko i goungu na tòhiki, o gàhiòko na kaòko, ani hidòku o gohòmànga, o goràngoto, o aewani i l'àgo-àgomo; hòngauika na kaiha, o gòta de o dodiha ani hidòku; nàko i gou-goungu de no tòhikua, ka ngòna ani òa de ani làha.

Vertaald ongeveer: indien gij niet steelt (gestolen hebt) dan (zij) het afschrapsel van het zwaard en de eed, u (maar) tot medicijn en tot zalving, maar indien gij werkelijk steelt (gestolen hebt) (dan, indien) gij zeewaarts gaat (zij) uw deel de krokodil, de haai, groote dieren (indien) gij landwaarts het bosch in gaat (zij) het (vallende) hout en de slang uw deel; indien gij werkelijk niet steelt (gestolen hebt) (zij) over u slechts het goede en het beste.

72. Het visschen met flambouwen, waar hier sprake van is, is een heele gewone bezigheid. Men gebruikt doode bamboe. Die wordt heel fijn gespleten, en dagen lang nog in de zon gedroogd. Men bindt dan bossen van ± 3 d.M. omtrek, en 3 M. lengte. Die steekt men aan, en wandelt nu langzaam door het ondiepe water, in de eene hand de flambouw, in de andere een soort drietand, om visch te bemachtigen.

73. Ik heb ergens nog een uitbreiding van dit verhaal gelezen, n.l. over het verblijf van de jonge dochter bij de boschkippen, hoewel ik mij niet kan herinneren, waar dat geweest is.

74. Dit kan heel goed Tobeloreesch zijn.

75. Het Tobeloreesche huwlijksrecht staat den man niet toe meer dan *één* vrouw te hebben, zonder toestemming van de eerste vrouw. Vroeger, toen men nog slaven hield, kwam het wel voor, dat *één* man drie of meer vrouwen had, zelfs nu zijn er nog dergelijke huisgezinnen. Van die vrouwen is echter slechts de eerste de w e t t i g e vrouw, en de anderen zijn haar ondergeschikt. Over het geheel heerscht monogamie. Maar toch komt het enkel voor, dat iemand, wiens vrouw wat vroeg verbloeid, of ziekelijk is, zich een tweede neemt, maar dan met toestemming der eerste, wier bloed dan gewoonlijk al te traag vloeit, om nog minnenijd te koesteren. Toch moet de man in zulk een geval, nog evenveel nachten aan de eerste wijden als aan de tweede. Betrapt echter een vrouw haar man op verkeer met een andere vrouw, dan heeft zij dadelijk recht tot klacht. Gewoonlijk wacht de man, die slechte voornemens op dat punt heeft, dan ook geene ontdekking af, maar hij stuurt zijn vrouw gewoonweg naar haar familie terug. In den regel gaat dan de vrouw, want van zijn woorden: „ik wil je niet meer”, is zij te veel beschaamd, om nog bij hem te blijven. Voor den man is dit echter eene kostbare zaak, want aangezien hij de onwettige verbreker van het huwelijk is, moet hij eene nog al hooge boete betalen, krijgt niets terug van de betaalde bruidschat, heeft geen recht meer op zijn kinderen, en moet het, gedurende het huwelijk verkregene, met de beleedigde vrouw deelen. Hij is dus, zoo hij niet buitengewoon gefortuneerd is, zoowat geruïneerd. Een en ander wordt door dit verhaaltje geïllustreerd.

76. Dit verhaal is zeer abrupt. Andere verhalen over hetzelfde onderwerp zijn veel uitvoeriger, ook die, voorkomende in de Lòdasche verhalen.

77. Dit verhaal schijnt een soort satire te zijn op de waarzeggers, wier kunst natuurlijk meer in behendigheid, dan in geheime wetenschap bestaat. Het slot van 't verhaaltje is natuurlijk niet in orde. Vergelijk N° II.

Het waarzeggen geschiedt op velerlei manieren: met de span, waarbij de middenvinger der rechterhand, over de binnenvlakte van die der linkerhand langzaam gestrekt wordt. Men let dan op het beven der vingers. Met de bamboe. Men meet die eenmaal op een

vadem lengte af, en meet nu weer. Wordt de vadem korter, doordien de bevende of wel gekromde vingers niet meer zoo ver kunnen komen als de eerste maal, dan is dit een openbaring. Vooral ook met een pinangnoot, die men doorsnijdt, en bij kleine plakjes verder klooft. Men leidt dan 't gevraagde af uit de figuren in den noot. Men stelt den waarzegger vragen, en deze beantwoordt, of liever, het orakel beantwoordt die met: ja of neen.

78. Hier is sprake van bovenaardsche wezens, of liever, zooals overal de voorstelling zoowat is: vorsten zijn bovenaardsche wezens, wier eigenlijke verblijfplaats in hooger sferen is, maar die zich incarneren in menschen, en dan ook gewoon als menschen handelen en doen.

79. De hemelsche fluit is niet onaardig gedacht. Zoodra ze zou kunnen dienen om aardsche doeleinden te bevorderen, geeft ze geen geluid meer. Natuurlijk echter, dat de hier verschijnende Koningszoon van dezelfde afkomst is als de Koningsdochter.

Dat "leedvermaak" hier als een overtreding aangemerkt wordt, is wel 't grootste bewijs, dat deze vertelling niet Tobeloreesch is.

80. Dit verhaaltje kan natuurlijk heel goed Tobeloreesch zijn.

81. Variaties hierop zie N[os] 15, 22. 68, 86.

82. Omtrent het bevallen na het eten van een of ander middel, zie ook N° 66, waar een vrouw bevalt omdat ze een visch eet, haar door een toovenaar gegeven, en N° 94, waar een vrouw bevalt van 100 kinderen, nadat haar man haar spinneneieren heeft doen eten.

83. Deze "gouden balsemine" is elders een gouden haarversiersel of een wonderboom.

84. De trek, die den aap met den lijmpop gespeeld wordt, vind ik ook in de Javaansche verhalen door Bezemer, hoewel ik meen dat het daar het dwerghert is, dat op deze wijze beetgenomen wordt.

85. Dit verhaaltje is typisch Tobeloreesch. Zoowel de ondankbaarheid van den man tegenover zijn hond, als de brutaliteit van den hond tegen den vogel, zijn juiste trekken van het Tobeloreesche karakter. Ik weet niet, of het ook elders voorkomt. Mogelijk is dit natuurlijk wel, want waar ik beweer dat deze karaktertrekken den Tobelorees bijzonder eigen zijn, zou ik daarmede niet gaarne zeggen, dat ze andere Indischen volken in de Archipel *niet* eigen zijn.

86. Hier schijnt gedoeld te worden op het geloof aan aardmannetjes. Men schijnt te gelooven dat er, door een of andere catastrophe, een vroeger geslacht verdwenen is, dat onder den grond huist. De hier verdwaald geheeten man zou dan van vóór die catastrophe

tot na dien tijd gedwaald hebben. Onmogelijk is het nu juist niet, dat dat geloof een historischen grond heeft. Er hebben zeker op Halmahera groote catastrophe's plaats gevonden. Heel flauw weet men daar nog iets van. Merkwaardig in verband hiermede is, dat ik eenmaal te Tobelo, op mijn erf pl. m. 200 M. van zee af, een put latende graven, op een aanmerkelijke diepte, wellicht 4 à 5 Meter diep, in den koraallaag, stukken van gebakken potten en sagovormen vond. Mijns inziens een bewijs, dat er reeds menschen gewoond hebben vóór de catastrophe, die de gedaante van het eiland veranderde, plaats vond. *Wanneer* dit echter geweest is, is moeilijk uit te maken. Of het saamgevallen is met de uitbarsting van den vulkaan "Dukono", in 1550 ongeveer? 't Is niet onmogelijk.

87. Het is opmerkelijk, hoe weinig in deze verhalen over booze geesten "tokatas" gesproken wordt, in tegenstelling van de Galèlareesche van van Baarda, waar de "tokas" schering en inslag zijn. Voor een deel is dit zeker wel aan de geaardheid van de beide stammen, Tobeloreezen en Galèlareezen te danken. Ik zou zeggen: de Galèlarees is godsdienstiger dan de Tobelorees. Niet dat de Tobelorees niet hetzelfde soort geloof heeft als de Galèlarees, maar de zaken zijn niet bijzonder reëel voor hem, hij leeft er niet in, hij houdt er zich in het dagelijksch leven niet veel mee bezig. Met den Galèlarees is dit heel anders, voor hem is het werkelijkheid, hij ziet in alles het werk van booze geesten. Er is dusschen deze twee stammen wel zoo eenigermate hetzelfde verschil, als de heer A. C. Kruijt dat aangeeft tusschen de To-Lage en de To-Pebato onder de To-Radja stammen op Centraal Celebes. Ook de Tobelorees is evenals de To-Pebato gauw geneigd om met de dingen te spotten, evenals in dit verhaaltje, waar 't heele "tokatas" geloof nog al van zijn kluchtigen kant bezien wordt. Dat overigens booze geesten zich met vrouwen trachten in te laten is een algemeen heerschend geloof. De vrucht van een dergelijke gemeenschap is dan weer een jeugdige "tòkata", of liever, een kind, waarin zich een booze geest incarneert. Gelukt het den toovenaars dien geest uit te werpen, dan is het leven van het kind verzekerd, in het tegenovergestelde geval moet het bepaald sterven.

88. Dat men die kinderen weg liet drijven, was nu juist geen wonder. Het was niet gewoon, dat een vrouw zooveel baarde, en het bovennatuurlijke ontstond door inwerking van booze geesten. De vrouw had natuurlijk echtelijke gemeenschap gehad met booze geesten en vandaar haar menigvuldige zwangerschap. Men kon dus

niets beters doen, dan zich zoo spoedig mogelijk ontdoen van deze kinderen, van wie niet heel veel goeds te wachten was. Een vrouw vertelde mij eens in allen ernst, dat iemand van, ik meen negen, kinderen, bevallen was. Haar moeder had er nog een van als pleegkind aangenomen. Natuurlijk was het ook met al die kinderen treurig afgeloopen. Oorzaak was ook toen geweest, dat de moeder zich met een booze geest ingelaten had, die als een schoone jongeling tot haar gekomen was.

89. 't Is eigenaardig dat die voorliefde voor de kuit van een dier ook voorkomt in N° 77, waar de moeder zich de kuit van den kikker bedingt, in N° 81, waar het de eieren van een leguaan geldt, en in N° 91 waar het weer vischkuit betreft. Van eenig bijgeloof op dat punt is mij onder de Tobeloreezen nooit iets gebleken. Wel is de lichtgeraaktheid, waarvan de bewuste moeders blijk gaven, niet zoo heel ongewoon, en in één verhaal — N° 59 — ontstaat die door het wegnemen van een banaan. Maar dat verklaart toch 't voorkomen van de kuit niet. 't Zou *kunnen* zijn, dat men getracht heeft het kleinst mogelijke uit te denken, om de lichtgeraaktheid zoo sterk mogelijk uit te doen komen, en dat men daarom één eitje uit een vischkuit nam. Maar ook komt het me niet onmogelijk voor, dat de voorkeur der vrouwen berust op de aministische gedachte, die men hecht aan die eieren als bevruchtingsmiddel.

90. Het cynisme van het jonge mensch hier, is niet ongewoon. De zuster heeft hem natuurlijk groot gebracht, en geheel voor hem geleefd, zich geheel aan hem gegeven. Hij is steeds de "Heer" geweest, en zij heeft hem geheel verzorgd, als een slavin. Hij neemt dit echter als iets heel gewoons, en denkt er niet aan, het ook zijnerzijds met een weinig toewijding te vergelden. Het gaat gewoonlijk zoo. De Zusters hebben een sterke vereering voor haar Broeders, en doen alles voor hen. De Broeders denken er echter heel zelden aan, dit eenigermate te beloonen.

91. Deze haan, een soort wondervogel, komt ook in andere verhalen voor, b.v. in N° 65 en 75. Hij speelt steeds zoowat dezelfde rol, van beschermer en vriend.

Niet onmogelijk komt dit door de gewoonte van de jongelui, om steeds een vechthaan te hebben, en dien overal met zich om te dragen, als een makker. Op Halmahera wedt men niet op de hanen, maar in landen waar men dat wel doet, Z. Celebes, Bali enz. kan een goede haan natuurlijk een heel fortuintje zijn, en de rol van beschermer en voordeelaanbrenger in deze verhalen is dus heel verklaarbaar.

92. Dit verhaal is wel merkwaardig door de voorstelling die er in gegeven wordt van het "jenseits". Men komt er door een wolkenweg. Ook een Shamanenpriester vertelde me eenmaal, dat de dodenwereld van de menschenwereld slechts door een "wolkengordijn" gescheiden was. In dien hemel is het overigens geen "hemel". Het is de plaats der booze geesten. De moeder roept met een stem als een mug. Dit sluit zich aan bij wat de Tobelorees gelooft omtrent de toestand na den dood.

Dit is maar een soort schijnleven, een leven dat zich niet openbaren kan, omdat de "levenskracht" (bij Kruijt — Animisme "onpersoonlijke zielestof") ontbreekt. De dochter roept, en de moeder hoort het van verre, de moeder antwoordt, maar haar stem is zoo zwak, dat haar dochter haar niet hoort, alvorens zij bij haar aangekomen is. Ook dat aardlingen, "lichtmenschen", stinken, is een gewone, animistische gedachte. Het is de lucht van vleesch, die daar boven tot de verboden zaken behoort.

93. De loeri wordt algemeen voorgesteld als een nauw met de geestenwereld verbonden vogel. De zweefpaleizen (waarover later) worden ook door hen gedragen. Waarschijnlijk heeft het prachtige uiterlijk dier beestjes, gevoegd bij de gemakkelijkheid waarmede ze praten leeren, hier toe bijgedragen.

94. Deze hemelsche wonderboom komt ook meer voor; misschien als een zwakke herinnering aan een vroeger tijdperk van geluk en overvloed.

95. Er komt hier weer een eigenaardige gedachte tot uitdrukking. 't Is natuurlijk, dat de vrouw sterft of gestorven is, zooals later blijkt. 't Zou kunnen zijn, dat dit een soort straf is voor haar lichtgeraaktheid, zoodat ze dan later de tantaluskwelling ondergaat, van haar kind lief te hebben, het te willen verzorgen, maar zich niet aan hem te kunnen openbaren. De gedachte aan een vergelding in het hiernamaals van de daden, in dit leven gepleegd, is den Halmahera-bewoner geheel vreemd. Maar de eigenaardige voorstelling is, dat de gestorvene opgenomen wordt in een huis, dat aan het uitspansel zweeft. Zij kan wel haar zoon zien, maar die kan haar niet zien. Nu vertellen de toovenaars in zekere gevallen van ziekte, dat voor hun patient reeds een huis klaar is in het doodenrijk. De toestand van den zieke is dan heel bedenkelijk, hij is op het uiterste. De toovenaar moet dan aan het werk om het huis weer te vernielen. Hij gaat daartoe zich in een Shamanistischen slaap maken, met een mes naast zich, en brengt dan, in extatischen toestand geraakt, met

dat mes allerlei houwen en steken toe, om dat huis af te snijden. Ik hoorde eenmaal zulk een kerel zeggen: „ik zie een huis”, en vergeet nooit de doodsangst, waarmede de arme zieke uitriep: „is mijn huis er reeds?”

96. Het komt mij voor, dat de broeders van het meisje toovenaars waren. Het wordt wel niet gezegd, maar zij sturen hun zuster uit, om water te scheppen met een *mand*.

Dit is nu een toovenaars liefhebberij, want het komt ook voor in N° 23 als zoodanig. Ook zijn de opgenoemde schatten wel een beetje veel voor gewone menschenkinderen. Als de zuster hen in de hoogte ziet, ziet ze in het geestenhuis, twee Papoeas. Nu moet dat natuurlijk beteekenen, dat ze twee *zwarten* zag. De Papoea is hier overal het slechte element, en, vergeleken bij de andere Molukkenbewoners zijn ze ook bepaald zwart. Zwart nu is de kleur van booze geesten, zelfs over het geheel van gestorvenen, maar toch vooral van booze geesten. De zuster sterft nu ook, maar niet op de zelfde manier. Ze wenscht zich een gouden schip met alleen goede menschen, en verdwijnt daarmede. Kan het dus zijn dat hier de gedachte uitgedrukt wordt, dat de goede menschen, na hun dood met het zielenschip naar de gelukzalige gewesten gaan, terwijl de boozen een schijnleven voeren in het uitspansel?

97. De hier uitgedrukte gedachte, dat men een dier of ook voorwerpen mee kan nemen naar het hiernamaals, is volkomen animistisch. Men vernielt daarom ook alles wat aan een doode behoort heeft, om het hem mee te geven.

98. Het verhaal is wat abrupt. Niet alles wordt goed verklaard. De held moet allerlei onmogelijks doen en daartoe hoort zeker ook het halen van rijst op het droge land, waar zeker in gewone omstandigheden geen rijst groeit, hoewel dat niet sterk uitkomt. De gedachte dat planten menschen worden of zijn is voor den Indonesiër nu juist niet zoo geheel vreemd. Het komt heelemaal te pas in zijn animistische gedachtengang. Men zie: Kruyt-Animisme” bladz. 136 e. v.v. Het zijn hier de jasmijn en de kelappa die zich aldus personifieeren, twee heele bekende nut aanbrengende planten dus. Het vreemdste vind ik dat verbranden, zoowel van den held, als later van den Koning. Ik zou haast geneigd zijn aan Hindoe oorsprong van het verhaal te denken, maar wellicht dat mij wel eens een onzer geleerden op dit gebied beter kan inlichten.

99. Ik meen dat men ook volgens de Javaansche verhalen op deze wijze nymphen vangt en zich tot vrouw maakt. Hier is in

elk geval ook spraak van een bovenaardsch wezen, dat zich echter nogal heel gemakkelijk in de aardsche rol schikt. Zoo spoedig ze de kans schoon ziet, keert ze echter terug naar haar eigenlijke plaats. 't Is wel naief, dat men zich de woning dier hemellingen toch altijd op aarde, zij het dan ook op een moeilijk te bereiken plaats, voorstelt.

100. Het hier genoemde zweefpaleis, komt nog dikwerf voor in de verdere verhalen. Het heet een maligai horo-horo, volgens van Baarda, Lodasche verhalen: maligai soro-soro. Die noemt het een snelvliegend paleis. Ik weet niet of de Lodasche taal daar aanleiding toe geeft, of dat van Baarda de beteekenis, evenals ik, uit den zin opgemaakt heeft. Ik vermoed het laatste.

Ik veronderstel dat soro-soro, wel even als maligai, (volgens Klinkert een Tamil. woord) Maleisch zijn zal. Nu is er een Mal. woord sorok-sorok, door Klinkert aangegeven als een vliegend insect. Dat zou het dus *kunnen* zijn. Ik geloof echter eerder, dat het moet zijn: soeroeh-soeroeh, een maligai soeroeh-soeroeh, dus een paleis of huis, dat men bevelen kan, gaat waar men 't beveelt, en komt als men 't beveelt. Ik geloof dat deze beteekenis wel zoowat overeenkomt met de rol, dien het in de verschillende verhalen speelt.

101. Hij voerde hem alleen met "rijpe pisang". Dit is het gewone voedsel voor jonge kinderen, die men niet de moedermelk geven kan, en, te rekenen naar de resultaten die men er mede krijgt, is het nog zoo'n slecht voedsel niet.

102. 't Is wel eigenaardig dat Bagindali, evenals later de opgestane dorpelingen, beweert lang geslapen te hebben. Men vindt dat later ook in N° 80. Men schijnt zich dus, daarnaar te rekenen, den dood voor te stellen als een tijd van bewusteloosheid. Dit is wel in tegenspraak met andere verhalen, maar het is natuurlijk volstrekt niet bewezen, dat deze verhalen allen van hetzelfde volk afkomstig zijn.

103. 't Verhaal is hier weer abrupt. Zooals uit de andere verhalen blijkt, had zij reeds het bewuste voorwerp, dat door haar Vader verlangd werd, gevonden, en dit boven in haar sarong gestopt. Vandaar de spijt, die de vader heeft over de wreede daad.

104. Men heeft hier een voorbeeld, dat door de schaduw die op iemand valt, ook het wezen van degene, wiens schaduw op een persoon valt, overgaat op degene op wien de schaduw valt. Zoo is toch alleen te verklaren, dat de slavin dadelijk macht over haar Koningin krijgt, nadat dier schaduw op haar gevallen was. Men

moet natuurlijk bedenken, dat de Koningin weer een soort bovenaardsch wezen was. Later blijkt dan, dat toch alleen maar de uitwendige gestalte overgegaan is, en niet het eigenlijke wezen.

105. Het is opmerkenswaardig, dat Urulapatola uit de verblijven der gezaligden een stuk *wit* katoen meebrengt als geschenk, aangezien men zich ook de goede geesten als wit voorstelt. Men gelooft bij de Tobeloreezen dat, waar men een geest ziet, dit een *goed* teeken is, zoo de geest *wit* is, daarentegen een slecht zoo de geest *zwart* is.

106. De jongste had „*bobento*". Dit is een soort huiduitslag, ook „frambosia" of „Amboineesche pokken" geheeten. *Allen* krijgen die, de meesten heel jong; die het jong nog niet gehad heeft, wordt dikwijls op lateren leeftijd door zijn kinderen besmet, zoodat men het dan, volwassen zijnde, krijgt. Het is dan heel lastig, ook wel gevaarlijk. Men tracht wel, kleine kinderen, die het nog niet gehad hebben, aan te doen steken, door ze met andere kinderen, die reeds ziek zijn, in aanraking te doen komen, omdat men het niet gehad hebben der ziekte als nadeelig voor de lichamelijke ontwikkeling beschouwt. In deze Verhalen komt het ziek zijn daaraan, steeds voor als een soort minderwaardigheid. Dat zal wel komen omdat het lichaam, ook dikwerf het gelaat er heel leelijk door ontsierd wordt. Het wordt zelfs voorgesteld als een soort mom, waarvan men zich ontdoet.

107. De herten zijn natuurlijk heel nadeelig voor den landbouw. Vooral de jonge rijst is van hun gading, aangezien dit een heel malsch voedsel is, oneindig malscher dan het alang-alang gras. Men moet dus, gedurende den tijd dat de rijst opschiet, er steeds op passen, vooral 's nachts omdat de herten alsdan grazen. Men hoort dien tijd doorloopend 's nachts geschreeuw, slaan op blikken, enz. De last, door de herten en varkens veroorzaakt, is reden waarom velen de voorkeur geven aan het wonen op de kleine eilandjes, waar herten noch varkens voorkomen.

108. Van een dergelijke gewoonte, om voor iemand een voorwerp neer te gooien, waarop hij stappen moet om in huis te komen, is op Halmahera niets bekend.

109. Men zie hier ook weer de naive voorstellingswijze. Het voorgaande omtrent de woonplaats der Koningen, doet heel duidelijk zien, dat men aan bovenaardsche wezens te denken heeft. Het bracht me zelfs bij de vertaling zoo zeer in de war, dat ik de hulp van een inlander inriep, die heel kalm vroeg: „mijnheer, het is immers

een totoade?" "Ja". "Nu, natuurlijk wonen ze dan in de lucht en zijn het geen gewone menschen". En toch laat men diezelfde luchtbewoners weer heel kalm doen en handelen, of het gewone aardlingen zijn.

110. De voorstelling is hier nog al eigenaardig, dat n.l. de dooden zich voeden met de bloemen der Indische Jasmijn. Reeds eerder is als kenmerk van het geestenland aangegeven, dat de enkele en dubbele jasmijnen er tegen elkaar aangroeiden, 't stond er dus vol mee. Er wordt hier ook bepaald nog onderscheid gemaakt tusschen deze geestenwereld en de lichtwereld, waar zich het opperwezen bevindt, en waar ook de gestorven vrouw is. Men denke echter dat die vrouw een nymf, in elk geval een dochter van een luchtkoning is. Misschien dus is de gedachte dat deze nymphen na hun dood in de woonplaats van het opperwezen worden opgenomen, terwijl gewone menschen het slechts tot een lagere sfeer brengen.

111. "laten we je tabak opsteken". 't Is niet heel duidelijk, waarom dit gevraagd wordt. Tabak toch is een ingredient, dat niet de man aan de vrouw vraagt, maar juist omgekeerd. De vrouw zorgt voor sirih en pinang, de man voor tabak. Het komt mij echter voor, dat hij van haar hemelsche tabak begeert, om door het rooken daarvan òf de aardsche stank kwijt te worden, òf wel zich geschikt te maken om zich naar hooger sfeer te begeven, waartoe hij het plan had. Wij zien hem ook rooken in den hemel, zoo gauw hij zich daar neerzet. Nu is dit natuurlijk volstrekt geen gewoonte, om, bij een hooggeplaatste komende, maar zonder diens toestemming te rooken. Ik zou dus geneigd zijn te gelooven, dat de lucht van die hemelsche tabak een soort middel was, om de aardsche stank weg te nemen.

112. Toen zij hem, beneden, de tabak gaf, tastte hij ook naar haar, maar greep mis, dus, toen was ze *geest*, maar nu tast hij weer, en houdt haar vast, dus ze ontvangt weer een aardsch lichaam.

113. "Pas op dat jullui tranen", enz. De voorstelling is hier dus, dat voor de eens gestorvene, tranen noodlottig zouden worden. Ik weet niet, of nog elders voorbeelden zijn van dergelijke schadelijke werking der tranen.

114. De geschiedenis is nogal duister. Iemand vertelde mij tot opheldering het volgende: "Toen de man voor de eerste maal dook, bracht hij een stuk van een aardvrucht (gehuku) naar boven. Alvorens nu weer te duiken, maakte hij vuur, en sneed die vrucht in drie stukken, één voor zich, één voor zijn vrouw, en één voor zijn vrouws zuster. De twee laatsten zag hij in het water. Hij legde de stukken

in het vuur, om ze gaar te doen worden, en dook weer. Onderwijl hij nu dook, bonden de vrouwen, boven in den boom, haren aan elkander tot een touw en lieten daarmee een luis naar beneden, die één stuk vrucht pakte, waarna hij weer opgetrokken werd. De man, boven komende, vindt dan één stuk minder, en vangt daarop het verhoor zijner ledematen aan. Alles verhield zich roerloos, totdat hij aan zijn balzak kwam, die, vermoedelijk door het bukken, in slingerende beweging kwam, wat hij voor een bevestigend antwoord hield. Het verhaal is kennelijk niet af. Ook herinnerde men zich het wel eens "heel lang" gehoord te hebben. Ik kon echter geen verteller vinden, die het geheel kende.

115. Dit is al een heel vreemdsoortig verhaal. Het lijkt eigenlijk heelemaal niet op een "totade". Men zou eerder zeggen, dat het een of andere historische achtergrond heeft.

116. Wat dit opschrift betreft: Djou = heer, Boki = Princes, dus: Heer Princes, 't zelfde als 't Mal. "Toean poeteri". Bai is een Ternataansche adelijke vrouwentitel, niet heelemaal zoo hoog als Bòki. Piti zal wel eene verbastering zijn van "poeteri" maar het zou dan in dit geval "poetera" moeten zijn, aangezien de betrokkene een mannelijk persoon is. Ik vermoed dus, dat oorspronkelijk de titel geweest is: "Poeteri dan Poetera, de Princes en de Prins", dat men dat eerst geradbraakt heeft, en dan heeft getracht het te vertalen in 't Ternataansch. Het zou dan kunnen zijn dat "Bai" het Maleisch "baik, goed" is, zoodat men dus vertaalde: de Princes en de goede heer. Later heeft men dit echter niet meer geweten, en de Princes bemoemd met den Ternataanschen, den Prins met den haast onkenbaar geworden Maleischen titel van het verhaal.

117. Men heeft hier een voorbeel van bevruchting door urine. Alweder animistisch gedacht. De urine is drager van "levenskracht" van den man, en kan dus zwangerschap te weeg brengen.

118. "Wanneer kook jelui?" Het groote doodenfeest, waarop ook in het volgende verhaal gedoeld wordt, wordt door een geheel dorp gezamenlijk gevierd, en is dus een heele gebeurtenis, Daar echter voor zoo'n feest, evenals voor elk feest, heel veel eten noodig is, en dat eten dagen van te voren gekookt moet worden, noemt men het maken van een feest ook wel eenvoudig "koken".

119. 't Idee schijnt dus te zijn, dat hier zwangerschap ontstaat door het drinken van overgeschoten palmwijn, die wellicht in een gat of holte van den boomstam bleef staan. Onbegrijpelijk van animistisch standpunt is ook dat niet.

120. Het "niezen wordt in den regel beschouwd als een slecht voorteeken. Wil men de deur uitgaan en iemand niest, dan zegt men: "wacht nog even, opdat niet een onzer niet weer terugkeere."

121. In dit, en het volgend verhaal wordt een klapperdop als menschelijk wezen opgevoerd, of liever, een mensch met het mom van een klapperdop. Hoe men dat nu eigenlijk zich voorstelt, is mij een raadsel. Volgens N° 88 zou de zwangerschap ontstaan zijn door het drinken uit een uitgeholde klapper. De bedoeling zal dan wel zijn, dat het nog levenskrachtige klapperwater gedronken is. De gedachte dat hierdoor zwangerschap zou kunnen ontstaan, is zuiver animistisch. De "levenskracht" van den klapperboom is niet "soortelijk onderscheiden van die van den mensch.

122. Door het bestrijken met het haar, gaat de levenskracht der vrouw over op de flauw gevallenen, zoodat ze weer opleven; hetzelfde heeft plaats als Klapperdop met zijn teen zijn schoonvader aanraakt.

123. Door het belikken dus gaat van vrouw Kinaboro levenskracht over op haar kind, zoodat dit weer levend wordt.

124. In dit verhaal heeft men de voorstelling van menschen wier leven verbonden is aan een plant, hier een pisang. Als de pisang vernield is, moeten deze ook de aarde verlaten, en zetten hun leven in hooger sfeeren voort, zooals uit 't verdere van 't verhaal blijkt. Evenals in N° 80, is men ook hier in de war geraakt met de, onbegrepen en daardoor verbasterde namen.

125. Hij beval, haar in N° 100 te brengen. Zij had, door allerlei zonderlinge dingen te baren, betoond omgang te hebben met booze geesten. Booze geesten worden nu het beste verdreven door stank, en vandaar het zonderlinge bevel, aan 't welk de jaloersche vrouwen natuurlijk gaarne voldeden.

ERRATA.

Hier en daar, hoewel niet heel veelvuldig, komt een verkeerd geplaatst accent. Ook is soms een accent vergeten. Het kwam mij echter beter voor dit niet hier te melden, aangezien het nergens storend is. Jammer dat, buiten de schuld van den corrector, de Grieksche letters soms niet altijd even scherp zijn afgedrukt.

Men gelieve de volgende verbeteringen aan te brengen :

Bladz. 12	regel	37	staat	Sesa n' toala	lees	Sesa n' Taola
N° III*a*	〃	1	〃	wachtten	〃	wekten
〃 VII	〃	3	〃	w'oik'òka	〃	w'öikòka
Bladz. 25	〃	1	〃	dòtak'ikàhi	〃	dòtakikàhi
〃 38	〃	15	〃	j'àto	〃	m'àto
N° XV	〃	6	〃	ngòkaka	〃	ngòhaka
Bladz. 43	〃	17	〃	hi dodiàiòka	〃	hidodiàiòka
N° XVII	〃	3	〃	w'àto	〃	m'àto
〃 XXI	〃	17	〃	λimiòka	〃	timiòka
Bladz. 68	〃	16	〃	momaruŏno	〃	momuruŏno
〃 68	〃	30	〃	m'àto	〃	n'àto
〃 69	〃	6	〃	w'àto	〃	m'àto
〃 74	〃	20	〃	hilaöoòka	〃	helewòka
〃 81	〃	20	〃	j àto	〃	j'àto
N° XXVIII	〃	12	〃	dudukururino	〃	dudukurino
〃 〃	〃	18	〃	hiadone	〃	hiadono
〃 XXIX	〃	7	〃	ngèkomu	〃	ngèkomo
Bladz. 96	〃	3	〃	muna no	〃	muna mo
〃 〃	〃	21	〃	kano	〃	koano
〃 99	〃	3 v.o.	〃	(41)	〃	(71)
N° 39	〃	5	〃	höiki	〃	h'öiki
〃 〃	〃	15	〃	höikòhi	〃	h'öikòhi
Bladz. 138	〃	1 v.o.	〃	gurutir. Gre	〃	gurutiγe
〃 139	〃	3	〃	hĕbàhu	〃	hĕbàbu
N° LVI	〃	12	〃	gurutγe	〃	gurutiγe

Bladz.	143	regel	12	staat	hi gihĕ-gihĕne	lees	higihĕ-gihĕne
〃	160	〃	24	〃	abehoka	〃	abe hoka
〃	〃	〃	36	〃	λàto	〃	λ'ato
〃	180	〃	2	〃	no	〃	mo
〃	200	〃	29	〃	tobòto	〃	tobòte
〃	〃	〃	34	〃	ha	〃	ho
N° 72		〃	8	〃	w'àhiòhi	〃	wàhiòhi
Bladz.	214	〃	9	〃	dàia—	〃	dài—
N° LXXV		〃	6	〃	iγ	〃	i
Bladz.	229	〃	4	〃	muno	〃	muna
〃	240	〃	6 v.o.	〃	timionhi	〃	timionòhi
N° LXXXVI		〃	1	〃	wo	〃	mo
〃 XCIII		〃	16	〃	mano, ko	〃	manoko
Bladz.	297	〃	1	〃	voor voor	〃	voor

De Bijdragen van het Koninklijk Instituut verschijnen in afleveringen van 8 à 10 vel druks. De prijs wordt berekend tegen 20 cents per vel druks, en 10 cents per plaat. Bij de 4e aflevering van elk deel ontvangen de HH. Leden en de inteekenaren titel en inhoud voor het geheele deel. Elke aflevering is afzonderlijk verkrijgbaar.

Van het in 1901 uitgegeven *Register* op de eerste 50 deelen der *Bijdragen* is gratis een exemplaar beschikbaar voor ieder lid, dat zich voor de toezending aanmeldt bij den Secretaris.

De Koloniale Bibliotheek van het Instituut en het Indisch Genootschap (*'s-Gravenhage*, Van Galenstraat nº 14) is op alle werkdagen toegankelijk van 10 tot 4 uur.

Aan Heeren Leden, vooral die in Indië, wordt **dringend** verzocht, bij verandering van woonplaats of bij niet geregelde ontvangst der Bijdragen, daarvan kennis te geven aan den Secretaris.

☛ **H.H. Amateur-fotografen worden dringend uitgenoodigd, van hunne voor de kennis van land en volk (in uitgebreiden zin) in onze koloniën dikwijls belangrijke foto's steeds twee onopgeplakte afdrukken te zenden aan het Bataviaasch Genootschap voor Kunsten en Wetenschappen.**

vol waardigheid kwam binnenstappen. Ik begreep dat dit of de Tjokorda van Pedjeng met gevolg of priesters of andere hooggeplaatste Baliërs moesten zijn; ik besloot ze niet af te wachten, maar stapte vlug op het tempeltje toe en klom er tegen op, waarbij de uitstekende ornamenten van het steenen onderstuk goed te pas kwamen.

Na de beide deurtjes te hebben geopend, wrong ik mij door het kleine poortje en sloot de deurtjes weer achter mij dicht. Wat een geluk toch mager te zijn! Een dikke ontdekkingsreiziger zou zich nooit door den uiterst smallen doorgang hebben kunnen wringen, afgezien nog van de potsierlijke mogelijkheid, dat hij er halverwege in zou zijn blijven steken.

Na een paar uur besteed te hebben met opmeten, teekenen, op dun papier afwrijven van de ornamenten en aanteekeningen maken, gedurende welken tijd al het volk en ook de voorname Baliërs in een grooten halven kring voor het tempeltje hadden zitten wachten, kroop ik weer te voorschijn en liet, op den beganen grond weder aangeland, mijn teekeningen zien aan dengene dien ik voor den Tjokorda hield. Deze bleek echter een bloedverwant van den Tjokorda te zijn; hij was een en al verbazing en beweerde herhaaldelijk: „Een Baliër zou er dat niet levend hebben afgebracht”. De trom namelijk staat in een bijzonderen reuk van heiligheid; haar ook maar even aanraken veroorzaakt minstens zware ziekte, zoo niet den dood. De ambtenaar VALCK, die in 1875 een bezoek aan Pedjeng bracht, had er even tegen geslagen om zich van het geluid te overtuigen, aan welke heiligschennis hij het (volgens de Baliërs) te danken had dat hij zich den volgenden dag onwel gevoelde en tot de medicijnkist de toevlucht nemen moest. [1]

Het daarop volgende jaar werd de controleur LIEFRINCK bij het bezichtigen der „klok” omstuwd door een groote en oogenschijnlijk onvriendelijk gezinde volksmenigte, die zijn doen en laten nauwkeurig gadesloeg, maar, volgens eigen zeggen [2], kreeg hij door kalm enkel toe te kijken, toch geen overlast. Op verzoek van den bloedverwant van den Tjokorda, bracht ik dezen laatsten, den TJOKORDA GEDÉ POETOE, een bezoek in diens woning; ook deze was vol belangstelling voor de teekeningen.

---

[1] R. VAN ECK, „Schetsen van het eiland Bali”, Tijdschr. v. Ned.-Indië 1880, I, p. 130—131.

[2] ROUFFAER, „Een paar aanvullingen over bronzen keteltrommen in Ned.-Indië”, Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde van Ned.-Indië, 6e Volgr., deel VII (1900), p. 288, noot.

Voldaan over de eerste resultaten van mijn onderzoek, keerde ik op het heetst van den dag, gedeeltelijk langs een anderen weg, door het antieke plaatsje Bĕdoeloe [1], naar Gianjar terug.

Den volgenden dag kuierde ik weer naar Pedjeng, om den tempel verder te onderzoeken, en om het tentje, waarin de trom, uitwendig af te beelden.

Dadelijk na mijn komst bij den tempel herhaalde zich dezelfde vertooning van den vorigen dag, en werd ik weder door een groote menigte omstuwd. Op het tempelplein vond ik in een drietal steenen huisjes, die, evenals het tentje voor de trom, op een hoog voetstuk stonden, een groot aantal fragmenten van oude Hindoe-beelden. Tegen elk huisje moest ik weder opklauteren, daar ook bij deze een trapje ontbrak.

In het bericht van LIEFRINCK over de Pedjeng'sche keteltrom staat: „Men klimt er met een steenen trapje heen". Waarschijnlijk zijn dus na diens bezoek zoowel het steenen trapje naar de trom, als de opgangen naar de andere gebouwtjes *gesloopt;* waar ze aan de voetstukken aansloten zijn de moeten nog duidelijk te onderkennen. [2] Dat men *mij* stil liet begaan, moet daaruit verklaard worden dat ik de dorpelingen voor een voldongen feit stelde met mijne eerste beklimming, en dat dan de Inlandsche aard zoodanig is dat deze denkt: „moet hij gestraft daarvoor, dan zullen de Goden hem wel straffen". Door mijn teekeningen had ik daarnà de sympathie der Baliërs mij blijkbaar verzekerd.

Onder de talrijke fragmenten in de drie tempeltjes bevonden zich vele lingga's en enkele joni's; 1½ meter hooge figuren, zittend op ineengekronkelde slangen, zeer streng en sober van lijn; eenige Ganeça's, staand en zittend, en een brokstuk van een olifant met een man op den rug; overblijfsels van de pooten van een reusachtigen Nandi, verschillende groepen (Çiwa met Dewi Çri) en eenige mannelijke beelden met zeer eigenaardige koppen (vermoedelijk wel *portretbeelden* [3]); een aantal staande vrouwenfiguren, en een ontelbare menigte door den tijd geheel onherkenbaar geworden steenbrokken

[1] Dat deze plaats heel vroeg zeer belangrijk al was, blijkt uit de *Nâgarakertâgama* (van 1365 A° D.), waarin als één der twee plaatsen op Bali voorkomende dit Bĕdoeloe of Bĕdahoeloe („Badahulu") in Gianjar genoemd wordt naast een tweede plaats, „Lwâ-gadjah", waarvan de ligging nog niet bleek. Zie Encyclop. v. Ned-Indië IV [1905], i. v. „Tochten", p. 385, 1° kol.

[2] Zie Plaat I.

[3] Verg. het merkwaardige opstel van den heer GROENEVELDT in Tijdschr. Bat. Gen. L (1907), p. 140—146, met 3 platen.

en op een altaartje eenige stukken koraal. Ten laatste nog een brokstuk waarop sporen van ingebeitelde schriftteekens, doch zóó verweerd en vergaan, dat zij bij het afwrijven op dun papier, jammer genoeg, geheel onherkenbare moeten achter lieten.

Het type van al deze beelden, voor zoover herkenbaar, wijkt volkomen af van het tegenwoordig op Bali vervaardigde beeldhouwwerk, maar komt geheel overeen met dat van de op Java gevonden Hindoe-beelden uit de laatste, de Modjopahit-periode.

Waarschijnlijk zijn ze dus òf uit den laatsten tijd der overheersching van Bali door de Hindoe-Javanen (stel dus uit de 15[de] eeuw), òf, wat ook mogelijk is, ze zijn bij het geleidelijk ineenstorten van Modjopahit (omstreeks 1500) door Javanen uit het land hunner vaderen naar Bali medegevoerd; òf wel — wat minstens even waarschijnlijk kan zijn — ze zijn jonger van maaksel (zeg b.v. uit omstreeks 1600), maar in een ouderwetschen stijl, die op Java-zelf toen reeds geheel tot het verledene behoorde.

In 1897 verscheen er een prachtwerk, „Bronzepauken aus Südost-Asien" van Dr. A. B. Meyer en Dr. W. Foy waarin zij alle, hun bekende, trommen opsommen en uiterst nauwkeurig beschrijven.

Hun lijst van 51 stuks geeft een 10-tal in onze Oost voorkomende exemplaren, doch maakt in 't geheel geen melding van de trom van Bali, hoewel daar toch reeds meer dan één bericht van bestond.

De heer Rouffaer gaf daarop in zijn artikel „Een paar aanvullingen over bronzen keteltrommen in Ned.-Indië" [1], als aanvulling op bovengenoemd werk een overzicht van wat vroegere schrijvers omtrent de Pedjeng'sche trom hadden medegedeeld, en was de eerste die de aandacht weer vestigde op een merkwaardige mededeeling van Rumphius in diens „Amboinsche Rariteitkamer", als „waarschijnlijk de oudste" mededeeling op dit gebied in het Nederlandsch, misschien wel tevens in „eenige Europeesche taal". [2]

Rouffaer acht dit bericht afkomstig van Henrik Leydekker, die meermalen op Bali was geweest en dien ook Valentijn bij zijn beschrijving van Bali tot zegsman was. Bij Valentijn wordt de trom echter niet vermeld. Dan haalt Rouffaer aan het bericht dat, bijkans twee eeuwen later, van Eck gaf in zijn bekende „Schetsen

[1] In deze „Bijdragen", 6[e] Volgr., deel VII (1900).
[2] D'Amboinsche Rariteitkamer, Amsterdam 1705, fol. 207.

van het eiland Bali″ op gezag van de twee reeds even genoemde waarnemers uit 1875 en 1876.

Het bericht van 1875 is van den ambtenaar VALCK, die spreekt van een enorm groote gong. De tweede berichtgever, LIEFRINCK, is wat uitvoeriger: ″Zij heeft veel van eene torenklok, die op haar kant ligt en is ongeveer 1 meter lang. De voorzijde bestaat uit eene platte schijf van ongeveer 1½ el diameter″. In een noot (l. c. p. 288, noot 1) zegt ROUFFAER: ″Rumphius gaf den diameter van 't bovenvlak als ± 4 (Amst.) voet, dus ± 1.15 M.; Liefrinck zegt ± 1.50 M.; een bewijs te meer, dat de zegsman van Rumphius het stuk zelf gezien heeft.[1] Doch RUMPHIUS geeft ″de as″ op ″als ruim zoo lang″, d. i. dus grooter hoogte dan diameter, wat een fout is èn blijkens LIEFRINCK èn uit den aard van zoo'n keteltrom″.

Evenwel, — *de trom van Pedjeng wijkt wat verhouding van hoogte tot diameter betreft, af van àlle tot nu toe bekende trommen*, en het bericht van LIEFRINCK is onjuist; niet te verwonderen dus dat ROUFFAER een verkeerde gevolgtrekking maakt. Want, hoewel LIEFRINCK met zijn opgaaf van den diameter dicht bij de waarheid was[2] (deze is in werkelijkheid — zie Plaat II — 1.60 M.), geeft hij de lengte verkeerd op; deze toch is 1.86½ M., méér dan manshoog, en dus niet ″ongeveer 1 meter″. RUMPHIUS echter — of liever zijn zegsman, LEYDEKKER (?) — met zijn ″ruim zoo lang″ had dus hierin volkomen gelijk; maar slaat in een ander opzicht, waar hij iets verder van dit prachtig bewerkte stuk spreekt, als van ″een onvormelijke klomp" de plank toch ook weer glad mis.

″In het midden (van de voorzijde)″ zoo luidt verder het bericht van LIEFRINCK, ″is een achthoekige ster aangebracht, waaromheen 24 andere sterren staan, allen door stralen omgeven. De cylinder is versierd met vier menschenhoofden[3] en ander snijwerk″. Ook dit heeft LIEFRINCK niet juist gezien.

In het midden van de door de Baliërs dusgenaamde ″maan″ — zie de teekening van één kwart-deel op Plaat III — bevindt zich een achtstralige ster, omgeven van een breeden band die gevuld is met sierlijke, onberispelijk getrokken golflijnen en cirkels, die zich

---

[1] Nog een ander bewijs daarvoor is: dat de trom in het bericht van LEYDEKKER wordt vermeld als te zijn „blauwachtig of zwart uitgeslagen", wat volkomen met de werkelijkheid overeen komt.

[2] Aangenomen altijd, dat hij met „1½ el diameter" eigenlijk 1½ meter bedoelt, zooals ROUFFAER aanneemt; en geen oude „el".

[3] Waarnaar ik deze trom heb genoemd: „De trom met de hoofden".

slingeren *om 20 middelpunten*; van 24 sterren met stralen is geen sprake, terwijl de cylinder met acht menschenhoofden prijkt, geenszins met vier.

Naar aanleiding van een passage in de Oesana Bali, een aanteekening van Friederich, en een afbeelding bij IJzerman, komt Rouffaer (l. c. p. 291—292) tot de volgende gissing: „Doch is het dan gewaagd als gissing ook dit daaraan vast te knoopen: zou de keteltrom van Pedjeng niet, als wreed variant op haar oorspronkelijke goedmoedige bedoeling, inderdaad ook als ketel hebben dienst gedaan waarin menschen levend gekookt zijn geworden; zouden de vier menschenhoofden daarop aangebracht, niet de herinnering moeten vasthouden aan een dergelijke wreede lijfstraf?

Zeker, de huidige overlevering, en die welke Rumphius kende, zwijgt er van. Reden te meer, dat deze Pedjeng'sche keteltrom antiek moet zijn, evengoed als de tempel. Maar de coïncidentie in de Oesana Bali is toch te wonderlijk, om ten minste de vraag niet te durven stellen. Blijkt, bij later nauwkeurig onderzoek, een „Ja!" te mogen volgen, dan dwingt de logica aan te nemen, dat aan deze keteltrom later op Java of op Bali-zelf die bronzen menschenhoofden zijn toegevoegd geworden; iets, wat bij de ervarenheid in metaal-bewerking der Hindoe-Javanen en Baliërs, geen bezwaar hoegenaamd kan zijn."

Had Rouffaer het voorwerp zelf kunnen zien of hadden hem nauwkeurige afbeeldingen ten dienste gestaan, hij zou ongetwijfeld dadelijk deze conclusie weder verworpen hebben.

Was de trom werkelijk als ketel tot het koken van boosdoeners gebezigd, en waren de hoofden later aangebracht, dan zouden deze niet staan zooals ze nu staan. Kon men de trom als ketel ophangen, dan zouden in dat geval de hoofden naar omlaag staan — verg. Plaat II —, onderstboven dus zijn aangebracht met de lange, door zware oorringen uitgerekte oorlellen naar omhoog! Doch deze beschouwing kan gerust buiten rekening worden gelaten, daar, zooals bij 't onderzoek mij onmiddellijk bleek, *de hoofden één geheel vormen met de trom*, tegelijk dus zijn mede-gegoten, niet later zijn toegevoegd.

Dit hoofden-ornament — zie Plaat IV — is, evenals het meeste andere ornament op de trom, slechts gevormd uit dunne, ongeveer 2 mM. hooge opstaande randjes (alleen de neuzen steken verder naar voren, terwijl de oogen knoppen, halve bolletjes, zijn) welke

randjes onmiddellijk staan op het oppervlak van de trom zelf. Het zijn dus geheel vlakke koppen, niet met sterk relief uitstekende halve hoofden, zooals we zoo vaak hier in Europa op voorwerpen of op huizen zien aangebracht.

Ik wil hierbij ten overvloede opmerken, dat het lang niet zoo gemakkelijk is, integendeel bijna ondoenlijk, aan een eenmaal gereed zijnd gegoten werkstuk iets toe te voegen, zóó dat dit niet spoedig te zien valt. Dat de vervaardigers — en dit waren werkelijk bewonderenswaardig handige gieters — dit ook maar niet zoo konden, blijkt ten duidelijkste aan de negen ingelaschte stukjes in de drie reeksen van drie gaatjes [1] in het klokvormig benedengedeelte, welke invoegingen duidelijk in 't oog springen. [2]

In 1902 verscheen weer een groot prachtwerk over Oostersche keteltrommen: »Alte Metalltrommeln aus Südost-Asien« van FRANZ HEGER, Directeur van het Naturhistorisches Hofmuseum te Weenen, waaraan deze, volgens zijn voorrede, meer dan 18 jaren had gearbeid.

Vermeldden MEYER & FOY ruim een vijftigtal trommen, HEGER geeft een beschrijving van nog een honderdtal meer exemplaren en vermeldt nu ook de trom van Bali met verwijzing naar het reeds besproken artikel van ROUFFAER.

Verdeelden MEYER & FOY hun materiaal in 6 groepen, HEGER rangschikt zijn trommen-drommen in vier »Haupttypen«, welke hij (naar zich zelven) noemt: »Heger I—Heger IV«, waarnevens nog een 3-tal overgangsvormen. [3]

---

[1] Zie over deze gaatjes en hun noodzakelijkheid blz. 335 hierachter, en vergelijk Plaat II, op welke twee maal drie van deze gaatjes te zien zijn.

[2] In verband hiermede nog een aanhaling uit het dadelijk te noemen werk van HEGER (p. 51, kol. 2), waar deze bij de bespreking van eenige gaatjes in een zekere trom het volgende schrijft: „Es ist wahrscheinlich, dass diese Löcher schon beim Gusse entstanden sind und nicht etwa in Folge von Rostbildung durchgefressen wurden. Daraufhin deutet schon die ziemlich regelmässige Umgrenzung derselben sowohl auf der äusseren, wie auf der inneren Fläche des Mantels. Sie stammen daher wohl von den herausgefallenen Nachgussen der durch die Stützen beim Gusse entstandenen Löcher her."

[3] De indeeling van HEGER is als volgt:

I. Typus I („Heger I"), „der Grundtypus". Daarvan 35 stuks, waaronder Saleier, Roti, Bali, Leti, Loeang, 4 te Batavia en 2 te Leiden.

a. Uebergangsform I IV; Gruppe A, 5 stuks, waarvan 1 te Leiden; Gruppe B, 1 stuk; Gruppe C, 4 stuks waarvan wederom 1 te Leiden.

Tot Type I rekent hij ook de trom van Bali. Zooals echter uit de volgende bladzijden duidelijk zal blijken, wijkt de trom met de hoofden in zóóveel opzichten af niet alleen van de trommen van dit eerste type, maar van alle tot nu toe bekende exemplaren, dat ik vermeen haar gerust te mogen bevelen uit het gelid „Heger I" te treden, om voorloopig maar alléén te blijven staan, desverkiezend bij het andere in de noot vermelde „Fragezeichen", en heelemaal vóórop.

* * * * * * * * * *

De trom te Pedjeng heeft een hoogte van 186½ cM., terwijl de doorsnede van het plat 160 cM. bedraagt. Om duidelijk aan te toonen, welk een geweldige afmetingen dit voor een trom zijn, heb ik naar de opgaven bij HEGER, de gemiddelde maat berekend van de trommen van het eerste type, dat de grootste bekende exemplaren bevat; de uitkomst was pl. m. 50 centimeter voor de hoogte, pl. m. 70 voor de doorsnede. [1]

De trom van Pedjeng *is dus* $3\frac{3}{4}$ *maal zoo hoog* als de gemiddelde trom van Type I en de doorsnede van het bovenvlak *is* $2\frac{3}{10}$ *maal de doorsnede* daarvan.

Een andere trom in onze Oost, die op Saleier, kon, vóór ik de maten van Pedjeng had vastgesteld, als het grootste stuk worden beschouwd, zooals HEGER dan ook schrijft: [2] „jedenfalls das grösste bis heute bekannte Stück dieser Art". De Pedjeng'sche is echter meer dan nog eens zoo hoog, de doorsnede van het bovenvlak

---

b. Uebergangsform H I II, 3 stuks.
II. Typus II (H II), 13 stuks.
c. Uebergangsform II IV, 1 exemplaar.
III. Typus III (H III), 20 stuks.
IV. Typus IV (H IV), 62 stuks, waarvan 2 te Leiden.

Dan volgt er nog één enkele trom (uit Tonkin) die HEGER geen kans ziet in zijn zoo naarstig georganiseerde trommenreeksen in te voegen, want daaraan ontbreken kenteekenen die bij alle andere trommen regelmatig wederkeeren. „Diese Trommel", zoo schrijft hij op p. 17 „steht in der langen Reihe der angeführten Stücke wie ein grosses Fragezeichen da". We zullen zien dat de Pedjeng-trom nog een véél grooter vraagteeken is.

[1] Bij de berekening heb ik een bijzonder klein exemplaar (bij HEGER met N° 20 gemerkt) buiten beschouwing gelaten, daar dit zoo'n miniatuurtje is (hoogte 8.8, doorsnede 6.4 cM.) dat we vermoedelijk met een model op kleine schaal (op $\frac{1}{10}$?) of met speelgoed te doen hebben.

[2] P. 28, kol. 1.

meer dan één derde grooter. (De Saleier'sche is hoog 92 cM. met een doorsnede van boven van 126 cM.) [1]

Nog duidelijker komt de alles overtreffende hoogte van onze Pedjeng'sche reuzin uit op Plaat VI, waar haar profiel in 't midden is afgebeeld, omringd door de in eenzelfde verhouding geteekende profielen van de typen van Meyer en Foy, [2] vermeerderd met het profiel van Saleier. [3]

Behalve het verschil in grootte is er nog een uiterst merkwaardig onderscheid tusschen Pedjeng en de trommen van Type I. Bij deze laatste staat volgens de zooeven gegeven getallen, de gemiddelde hoogte tot de gemiddelde doorsnede van het bovenvlak als 5 : 7, Pedjeng als 18,6 : 16; de verhouding is hier dus *juist omgekeerd*. Zijn al de tot nu toe bekende trommen (niet alleen die van Type I, maar ook alle andere exemplaren) meer breed dan hoog, die van Pedjeng is meer hoog dan breed.

Een derde merkwaardige afwijking is het buitengewoon ver uitsteken van het bovenvlak buiten het lichaam, n.l. 25 c.M. Immers, bij de beschrijving van de stukken van Type I, heet het bij Heger meest: „Die Platte ragt nur wenig über den Mantel hervor"; van enkele stukken geeft hij daarvan maten, en is de grootste maat van dat overstek 2,8—4 cM. Op p. 133 lezen we bij Heger: „Bei den Uebergangsformen I IV ist immer ein, wenn auch meist nicht bedeutendes Vorspringen der Platte zu constatiren... Bei der Uebergangsform I II ist diese Ausladung der Platte immer sehr beträchtlich und erinnert dadurch schon an den Typus II. Bei Hsi V (verg. I) biegt sich wahrscheinlich sogar der Rand senkrecht nach unten um, was sonst nur bei dem genannten Typus vorkommt.

---

[1] Meyer, Alterthümer, pag. 15 b; Meyer & Foy, Bronzepauken pag. 1 b. Zie vooral over de trom op Saleier de in 1903 verschenen belangrijke mededeeling van G. W. W. G. Baron van Hoëvell (waarbij zeer goede afbeeldingen), waaraan Dr. J. D. E. Schmeltz eenige beschouwingen vastknoopt: „Mitteilungen über die Kesseltrommel zu Bonto-Bangun, (Insel Saleyer)", Intern. Archiv für Ethnographie, Bd. XVI, 1903, p. 155—157, met plaat XX—XXI.

[2] Overgetrokken van de afbeeldingen op Plaat XIII van hun werk.

[3] Gemaakt naar de afbeelding bij Heger (Tafel VI) welke echter niet geheel juist is. De afbeelding bij Baron van Hoëvell (Int. Arch. f. Ethnogr., Bd. XVI, Taf. XXI), die mij echter pas in handen kwam, nadat het cliché voor mijn Plaat VI reeds gereed was, vertoont namelijk een meer duidelijken overgang van het boven-mantelgedeelte naar het midden-gedeelte; voor ons doel, om de hoogte met die van de Pedjeng'sche trom te vergelijken, maakt dit echter geen verschil.

Die Trommel Wien XIX (= V) hat einen Plattenvorsprung von durchschnittlich 2.8 cM.

Bei allen Trommeln vom Typus II findet ein nicht unbeträchtliches Vorspringen der Platte über den Mantel statt. Bei manchen dieser Stücke biegt sich der Rand nach unten senkrecht um und lässt daher denselben breiter erscheinen, als die Metalldicke der Platte beträgt. Am besten is dies bei der Trommel Wien, Handelsmuseum sichtbar. Am bedeutendsten ist dieses Vorspringen der Platte bei der Trommel Hongkong 39 [1], doch beträgt die Ausladung hier auch nur 4.25 cM., ohne dass sich der Rand nach unten umbiegen würde.

Das eine Uebergangsstück II IV hat nur einen sehr kleinen Vorsprung der Platte über den Mantel aufzuweisen.

Ziemlich beträchtlich ist das Vorspringen der Platte bei allen Vertretern des Typus III, wo dasselbe immerhin bis 3.5 cM. beträgt....

Bei den Trommeln vom Typus IV findet in dieser Beziehung ein ähnliches Verhältniss statt, wie bei jenen vom Typus I, nur dass ein stärkeres Vorspringen der Platte verhältnissmässig noch seltener vorkommt. Sehr häufig findet ein fast unmittelbarer Anschluss zwischen Platte und Mantel .... statt".

Uit het bovenstaande valt aanstonds op, hoe luttel het vooruitsteken van het bovenvlak buiten het lichaam van de meeste trommels is, en tevens zien we dat 4¼ centimeter mag worden aangenomen als het tot nu toe bekende grootste overstek. Oók in dit opzicht is dus de trom van Pedjeng met 25 cM. overstek weder een unicum.

Om het bovenvlak van de trom met de hoofden vindt men verder een, in de richting van het lichaam van de trom, haaks omgebogen rand van 2.7 cM.; een dergelijke neergaande rand komt maar bij weinig trommels voor, en bij geen enkele der door Heger onder Type I gerangschikte. Wèl is deze rand bij de trommen van Heger's tweede type, o. a. bij de trom uit het Handelsmuseum te Weenen, te vinden, welke trom door Meyer en Foy echter tot hun eerste type gerekend wordt, m. i. zeer terecht. [2]

Bij beschouwing van Plaat VI valt al aanstonds nog een merkwaardigheid op van de trom van Pedjeng, n.l. de bijzonder scherp gemarkeerde afscheiding tusschen de drie

[1] Bedoeld wordt zeker „Canton 39", N° 7 van Type II.

[2] Zie voor het profiel van deze trom mijne Plaat VI, links onderaan, profiel I, *welke overigens in beloop van lijn ook het meest overeenkomst toont met de Pedjeng-trom.*

gedeelten, waaruit het lijf van de trom zooals gewoonlijk is saamgesteld; bij àl de bij HEGER vermelde exemplaren toch wordt die afscheiding hoogstens gevormd door een rand, of is deze zelfs nauwelijks meer merkbaar. Ook het lijnrechte profiel van het middengedeelte heb ik bij geen ander stuk kunnen ontdekken. Er zit, zoo te zeggen, een krachtige architectonische stijl in de Pedjeng-trom.

Ook de hengsels of ooren zijn zéér merkwaardig. Ten eerste zijn deze opvallend groot en breed, wat duidelijk uitkomt op Plaat V (rechts), waar een van de ooren vlak uitgespreid is afgebeeld in eenzelfde verhouding als het breedste oor dat HEGER geeft en dat door mij, ter vergelijking, in den rechter bovenhoek van de teekening geplaatst is. Ten tweede zijn deze ooren niet zooals meestal het geval is, bandvormig — dat is dus: overal even breed — of, zooals een enkele maal voorkomt, in het midden smaller dan aan de inplanting [1]; maar juist omgekeerd, in het midden breeder dan bij de plaats van aanhechting.

Zooals gewoonlijk zijn de hengsels zoo geplaatst dat ze den overgang van het bovengedeelte naar het middengedeelte overbruggen. Doch zijn bij alle andere exemplaren de hengsels twee aan twee, bij de eene weliswaar wat verder uiteen staande dan bij de andere, maar toch steeds tot twee paren gerangschikt, — bij de Pedjeng'sche staan de hengsels gelijkelijk over den omtrek verdeeld, met even groote tusschenruimte dus, en *niet* in paren.

Wijkt het uiterlijk van de Pedjeng'sche trom dus in alle opzichten af van de „Metalltrommeln" van HEGER, daarentegen stemt dit weer merkwaardig overeen met de *moko's* van Alor, waarop de heer VAN HOËVELL mij attent maakte.

Ook bij deze moko's [2] bedraagt de hoogte veel meer dan de middellijn van het bovenvlak, en steekt dit laatste naar verhouding

---

[1] Zie toch de 12 hengsels bij HEGER afgebeeld op zijn Tafel XXIX.

[2] Zie de afbeelding van een exemplaar uit Leiden in het „Intern. Archiv für Ethnogr." Band XV, pag. 33, behoorende bij „Messingtrommeln von Alor" door Dr. J. D. E. SCHMELTZ.

Behalve deze afbeelding kwamen mij nog onder de oogen twee foto's die door den posthouder op Alor, den heer J. W. MEULEMANS (die ook de moko aan het Museum te Leiden ten geschenke gaf), aan de bibl. van het Kon. Inst. voor de T.-, L.- en Volkenkunde van N.-I. te Den Haag in 1900 gegeven waren. Op de eene foto (Familie van den radja van Blanjar (Alor) met zijn lievelings-moko) zijn 3 moko's te zien, op de andere een groep van 14 stuks.

ver buiten den mantel uit (zonder omgebogen rand echter); ook de scherpe afscheiding der drie mantelgedeelten bij de moko's heeft veel meer van die van de Pedjeng'sche trom dan eenige „Metalltrommel". Het profiel van de drie mantelgedeelten afzonderlijk vertoont ook een buitengewone gelijkenis met dat van de drie gedeelten bij de Pedjeng'sche trom, vooral bij het klokvormig beneden-stuk. Nog een belangrijke overeenkomst bestaat daarin dat bij de moko's de 4 ooren (slechts enkele van deze voorwerpen schijnen geen ooren te hebben) evenver van elkaar staan, dus niet in twee paren; juist dus zooals bij de trom met de hoofden, hetgeen bij deze trom zoo'n belangrijk verschilpunt vormt met de andere trommen. Ik zou dus haast geneigd zijn onze trom een reusachtige moko te noemen; in grootte blijft onze Pedjeng'sche reuzin toch boven alles uitsteken, daar volgens de voor mij liggende foto's de Alor'sche moko's slechts een 50 tot 75 cM. hoog kunnen zijn. [1]

Op enkele van die moko's komen als versiering ook menschenhoofden voor, op het Leidsche exemplaar zelfs wajang-achtige menschenfiguren; toch lijken mij deze hoofden vooralsnog moeilijk in verband te kunnen worden gebracht met de hoofden van de Pedjeng'sche trom.

En nu de versiering van de trom.

We beginnen bij de ornamenteering van het ronde bovenvlak, dat in 5 gedeelten valt te onderscheiden: in 't centrum 1° de ster; daaromheen 2° een smalle band die de ster omsluit en afscheidt van 3° de breede versierde hoofdstrook; waaromheen 4° een dergelijke band als sub 2; en ten laatste als 5° de geheel vlak gehouden buitenste strook. Zie Plaat III.

De ster is geheel vlak en ½ cM. hoog; ze heeft acht stralen, die uit het middelpunt gerekend 12 cM. lang zijn. Om de ster zijn op het bovenvlak van de trom opstaande randjes, die in 't verlengde van de stralen doorloopen tot op een op 24 cM. uit het midden getrokken cirkel. In het verlengde van 4 der stralen loopt nog een randje door, door band 2 en 3, deze beide in 4 gelijke parten verdeelend.

De versiering van de 8 vakken tusschen de sterpunten is op Plaat III te zien. Twee hoeken zijn elk gevuld met elf steeds kleiner wordende booggedeelten; voor het overige vertoont elk vak

[1] Het Leidsche exemplaar is hoog 37 cM., met een doorsnede van het bovenvlak (dat 2.2 cM. vooruitsteekt) van 23 cM.

een knop, een halven bol (slagheuveltjes?), waaromheen een paar cirkels zijn getrokken.

Heger geeft in zijn werk op Tafel XXXI 51 afbeeldingen van verschillende ornamenteeringen der ruimten tusschen de sterpunten, en in zijn tekst op p. 242 en 244 er nog twee; maar *geen enkele* dezer 53 teekeningen komt overeen met wat Plaat III te zien geeft; knoppen als bij onze trom heb ik bij geen enkele kunnen ontdekken.

Band 2, die 6½ cM. breed is, wordt gevormd door 3 × 3 cirkelomtrekken (opstaande randjes, zooals al het lijnornament op 't plat en ook op 't lichaam van de trom), waartusschen twee maal 4 reeksen streepjes van ongeveer 4 mM. lengte.

Dan volgt 3°: de 21 cM. breede band met de voornaamste versiering, welke met een wonderbaarlijk meesterschap is aangebracht en moeielijk te beschrijven valt. Plaat III geeft echter een nauwkeurige afbeelding van één vierde gedeelte, ingesloten tusschen twee door dezen band doorloopende verlengstukken van stralen uit de middenster; de drie andere vierde-deelen stemmen volkomen met dit door mij afgebeelde gedeelte overeen; men denke zich alles op gelijke wijze slechts in de rondte voltooid.

Op Plaat III dan ziet men in band 3, 5 knoppen, waarvan de twee buitenste ook tot twee aansluitende vierde-parten van den geheelen band behooren, zoodat er in 't rond in 't geheel 16 knoppen staan. Op den geheelen hoofdband komen 20 middenpunten voor (de „24 sterren" van Liefrinck), waaromheen zich de prachtige golflijnen cirkelen, n.l. de zooeven genoemde 16 knoppen *plus* 4 plekken waar zich géén knop bevindt, maar waar men het uiteinde van een soort lus gewaar wordt, welke lus loopt tot aan de knoppen die zich op de 4 doorloopende stralen van de middenster verheffen; deze laatste knoppen zijn zelf weer met de daarop volgende knoppen door een band of lus verbonden. [1] Ook dit ornament heb ik op géén andere trom kunnen ontdekkken.

---

[1] Zooals boven reeds werd vermeld, vertoont geen andere trom knoppen of ronde heuveltjes als de Pedjeng'sche tusschen de sterpunten, en in de geornamenteerde hoofdstrook op het bovenvlak. In het belangwekkende opstel van Prof. de Groot (Versl. en Meded. der Kon. Akad. van Wetensch. Vierde reeks, II (1898), 347) komt echter een aanhaling voor uit een Chineesch boekske uit de dertiende eeuw, naar welke aanhaling ik meen te mogen besluiten dat daar toch sprake is van een trom met dergelijke knoppen: „In Ma-yang bezit men een bronzen trom.... Zij gelijkt op een groote klok... en

Wat stelt deze met wiskunstige zuiverheid getrokken versiering nu voor? Zijn de golflijnen golven of wolken? Dit laatste zou nog wel aanneembaar zijn; maar wat zijn dan die raadselachtige lussen? Zijn al die knoppen weer slagheuveltjes? Altemaal nieuwe raadsels, waarop ik geen antwoord vermag te geven, en die vermoedelijk ook wel niet zoo spoedig opgehelderd zullen worden.

Band 4 is voorts gelijk band 2, alleen met dit onderscheid, dat band 4 breeder is (8½ cM.), en niet met 2 × 4 maar met 2 × 5 stippelreeksen versierd is.

Nu volgt 5° de geheel vlakke 20 cM. breede band, waaraan de haaks naar beneden omgebogen 2,7 cM. breede band.

Van sub 5 is het noodzakelijk te vermelden wat er *niet* op te zien valt; er zitten namelijk *geen kikkers of andere figuren* op, zooals op de meeste tot nu toe ontdekte trommen wèl. En er zijn ook absoluut geen sporen, die er op zouden kunnen wijzen dat deze er vroeger op gezeten hebben.

Nu de versiering van het lichaam of den mantel.

Aan het bovenste, 67 cM. hooge gedeelte van den drieledigen mantel, zien we als eerste ornament op 6½ cM. afstand van het bovenvlak, elf scherpe, opstaande, iets meer dan 1 cM. van elkaar verwijderde en bijna 1 cM. hooge ribben, gevolgd door een even hoogen 3½ cM. breeden band; zie de profielteekening op Plaat V, links.

Op een effen strook, volgt dan (zie Plaat IV) een 14 cM. breede band, die geheel gevuld is met randen, 4 reeksen op- en nederwaarts wijzende spitsen of *toempal's*, en één reeks *f*-vormige figuurtjes. [1]

Elk zoo'n *f*-vormig figuurtje is een tot een eenvoudig ornamentje gestileerd vogeltje. [2]

Doch nu volgt het allermerkwaardigste ornament van de trom. Onder aan den zooeven beschreven breeden band met

heeft zes-en-dertig tepels (bulten)." De Pedjeng'sche trom heeft er op het bovenvlak 24, n.l. de 16 genoemde van band 3, plus de 8 groote slagheuveltjes (?) van den binnensten kring.

[1] Op Plaat IV is een gedeelte van dezen band op ½ nat. grootte afgebeeld.

[2] Voor den overgang van vogeltje tot ornamentje zie men bij MEYER en en FOY plaat XII, fig. 7, 8, 9, 10 en ook 47, en bij HEGER plaat XXXV, fig. 37, 37 a en 37 b.

toempal's en vogeltjes sluiten zich op vier plaatsen, tusschen de vier hengsels, een tweetal ovale menschenhoofden aan (in 't geheel dus **acht**), die rusten op een smal bandje met één reeks *toempal's*, welk bandje het eerste mantelgedeelte van onderen begrenst. Zie Plaat IV.

Van alle koppen is de ver vooruitstekende neus beschadigd. De oogen zijn gevormd door halve bolletjes, evenals de slagheuveltjes (?) op het bovenvlak; de fraai gevormde lippen steken iets verder vooruit dan de omringende randjes, welke baard, bakkebaarden en snor moeten voorstellen. Merkwaardig vooral ook zijn de verbazend lang uitgerekte ooren met de muntvormige oorhangers.

Wat die koppen met hun zonderling starende oogen verbeelden? Zoo aanstonds zal ik trachten die vraag te beantwoorden, doch eerst wil ik het verdere ornament op de trom afhandelen.

De overgang van het eerste tot het tweede mantel-gedeelte wordt gevormd door een 3 cM. breede inspringende strook; deze overgang is goed zichtbaar aan het profiel midden op Plaat VI. Het tweede- of middengedeelte (zie Plaat II) dat 39½ cM. lang is, heeft tot eenig ornament een zelfden 14 cM. breeden band met *toempal's* en vogeltjes als op het boven-mantelgedeelte voorkomt, *plus nog* op 8 plaatsen, n.l. onder de 4 paar hoofden en onder de 4 hengsels, telkens een kort stuk (16 cM. lang) van een zelfden band, die daar echter loodrecht er op staat. Deze nagenoeg vierkante stukjes eindigen boven in twee cirkelomtrekken.

De gedaante en versiering van de hengsels behoeft geen verdere beschrijving, daar Plaat V deze duidelijk genoeg doet zien.

Evenals alle hengsels van alle tot nu toe bekende trommen, geen enkele uitgezonderd, zijn ook deze met een vlecht-motief versierd. Naar mijn meening wijst dit steeds herhaalde vlechtmotief op een bepaalde afkomst, en denk ik mij de hengsels der nu ontdekte trommen als een nabootsing in metaal van werkelijk (b.v. van rotan) gevlochten ooren bij een nog ouder type van (misschien wel houten) trommen; die dan aan lussen werden opgehangen, zooals nu nog de *gong's* op Java.

De overgang tot het derde of onderste mantel-gedeelte wordt weder door een 3 cM. breeden, vlakken, nu uitspringenden band gevormd. Het klokvormig onderstuk, dat 80 cM. hoog is, heeft op 4 cM. afstand van den onderkant alleen één zoo'n zelfden band als op het midden- en bovengedeelte voorkomt, tot ornament; voor het overige is het geheele onderstuk vlak gehouden. Zie Plaat II.

Al het bovenstaande samenvattend, zien we dat de keteltrom van Pedjeng in talrijke opzichten afwijkt van àlle andere tot nu toe bekende bronzen keteltrommen, en dat ze vele zéér bijzondere merkwaardigheden vertoont, als met name:

1° de buitengewone grootte;
2° de verhouding van hoogte tot breedte;
3° het enorme overstek van het bovenvlak;
4° de bijzonder sterk sprekende afscheiding der drie mantelgedeelten;
5° het rechte profiel van het middenstuk;
6° de groote hengsels of ooren, die in het midden breeder zijn dan bij de plaats van aanhechting;
7° het op gelijken afstand van elkaar verwijderd zijn der hengsels of ooren;
8° het ornament tusschen de stralen van de ster;
9° het ornament op het bovenvlak met de golflijnen, de knoppen en de raadselachtige lussen; en
10° **de hoofden,** *acht in getal.*

* * * * * * * * * *

De trom ligt nu op haar kant, op eenige steenbrokken, zoodanig dat het groote ronde bovenvlak loodrecht omhoog staat. Op het plein vóór het tempeltje staande, ziet men alleen een gedeelte van dit ronde bovenvlak door het houten hekwerk heen. [1] De zijkanten van het tentje bestaan voor een klein gedeelte uit hekwerk, voor het overige uit steenen muurtjes, die aansluiten aan den geheel steenen achterwand.

Vermoedelijk heeft de trom reeds eeuwen lang in een gebouwtje, althans onder dak gelegen, want betrekkelijk is ze nog zeer gaaf; en de versiering, zoowel op mantel als op bovenvlak, is nog zoo zuiver en scherp, alsof het stuk eerst kort geleden den kleivorm had verlaten. Alleen is de kleur van het metaal door oxydatie blauwachtig zwart, geheel zooals reeds de berichtgever van Rumphius vermeldde; aan het ondergedeelte ontbreekt voorts een groot brok [2]; één van de hengsels is voor de helft verdwenen; en, zooals reeds vermeld is, zijn alle neuzen der koppen min of meer beschadigd.

[1] Zie Plaat I.
[2] Zie Plaat II.

Aan den 3½ cM. breeden, platten band die het bovengedeelte van den mantel tot versiering strekt, ontbreekt ook een stuk, terwijl dicht daaromheen zich een vijftal gaatjes in den mantel bevinden. In de vlakke buitenste strook van het bovenvlak is een kleine barst.

De trom vertoont geen gietnaden — zooals de trommen van Type I —, en is dus „à cire perdue” gegoten; dat wil zeggen: op een kleivorm, die met een draaibaren mal is afgewerkt, is de trom eerst nauwkeurig in was aangebracht, daarna het wasmodel geheel met klei bedekt, toen de was uitgesmolten en de daardoor ontstane ruimte met klokspijs volgegoten. De 3 × 3 gaatjes in het klokvormig benedengedeelte — die zoo goed mogelijk gedicht zijn, maar toch nog duidelijk blijven te onderscheiden, zooals reeds hiervóór (p. 325) werd opgemerkt —, zijn ontstaan doordat op die plaatsen een stukje klei of iets anders moest worden aangebracht, om te maken dat de buitenste kleivorm niet tegen den binnen-vorm aan zou zakken, na het uitsmelten der was; ook de gaten in de hengsels danken hun ontstaan aan een zelfde oorzaak. Zie Plaat II.

Dit lijkt allemaal erg eenvoudig; is in werkelijkheid echter, vooral bij een stuk met de reusachtige afmetingen als de trom te Pedjeng, zoo moeielijk en ingewikkeld, dat het haast onbegrijpelijk lijkt, hoe er reeds zóó tal van eeuwen geleden in deze streken zulke eminente vaklui en kunstenaars aanwezig waren, die het verstonden een dergelijk gietwerk, zoo onberispelijk en zoo dun (de mantel toch is slechts enkele millimeter dik) te vervaardigen.

Waar komt echter de trom van daan? Hoe heeft ze eertijds gehangen? En waartoe heeft ze gediend?

Dit zijn drie vragen die bij beschouwing van zoo'n geheimzinnig voorwerp onwillekeurig oprijzen. Ook alle vorige schrijvers over keteltrommen hebben zich natuurlijk dusdanige vragen gesteld en getracht er een oplossing voor te vinden; geheel beantwoord zijn ze echter nog geenszins.

„Die van Baly geloven vastelyk,” aldus het bericht bij Rumphius, afgedrukt in 1705, „dat het een wiel van den Maans wagen zy, eertyds zoo helder schynende, dat het de nacht verlichte, doch als zeker Fielt op een tyd daar teegen aanpiste, op dit licht gestoort zynde, omdat het hem in zyn nachtelyke dieveryen belette, zoo is het van die tyd af verroest en donker geworden: Evenwel heeft nooit de Koning van Baly het hert gehad dat stuk van zijn plaats te brengen, of iets daar van af te kappen; maar heeft 't zelve

aldus ter gedagtenis laten leggen". Dit is de oplossing die de Baliërs dus hadden gevonden op de eerste der vragen. Een afdoend antwoord, dat niet zooals dit "uit de lucht is gegrepen," vermag ik echter op die eerste vraag niet te geven.

Voor het tweede vraagstuk heeft HEGER de volgende oplossing gegeven. "Das Vorhandensein von mindestens vier solchen Henkeln bei allen Trommeln, sowie die heute noch in Hinterindien übliche Art des Befestigens derselben in einem Holzgestelle (s. Taf. XVIII) zeigt uns deutlich, dass diese Trommeln immer aufgehängt gebraucht worden sein müssen" (op. cit. p. 139, 1e kol.) Met dat "aufgehängt" bedoelt hij in dit verband natuurlijk: zooals plaat XVIII in zijn werk dat te zien geeft; namelijk tusschen 4 houten pilaartjes, die op een houten voet zijn aangebracht. "Dies war auch nothwendig, um die durch das Schlagen auf den Stern der Platte hervorgebrachten Schwingungen des ganzen Trommelkörpers möglichst wenig zu stören" voegt hij er nog aan toe.

Voor deze meening pleit ook een van de oude Chineesche berichten, door Prof. DE GROOT medegedeeld. [1] "In de Yuen-foeng periode (1078—86) vond een landbouwer van Tsjwang, in Yoengkhing gelegen, die aan het ploegen was, een bronzen trom met ronde open zijde en vierkante hengsels. Er onder stond een vierkant voetstuk, evenals de trom zelf alom versierd met de teekens "wolken en donder" in (antiek) *twan*-schrift." Hier is dus sprake van een vierkant voetstuk dat buiten twijfel bij de trom behoorde; vierkant, daar deze vorm, door de vier hoeken, de beste gelegenheid aanbood voor het plaatsen van 4 pilaartjes, waartusschen de trom dan kon worden opgehangen, zoodanig, dat het bovenvlak horizontaal kwam te liggen.

Bij alle tot nu toe bekende exemplaren zoude men inderdaad, wanneer ze aldus waren opgehangen, er naast staande, gemakkelijk op de middenster kunnen slaan; bij de Pedjeng'sche echter, wegens haar meer dan manshoogte, zou dit niet mogelijk zijn. Deze moet dus eertijds *in een soort toren gehangen hebben*, met om de 4 palen, die haar ondersteunden, een platform (of met tenminste aan één zijde een platform) en met een trap er heen, om het mogelijk te maken de ster, de aangewezen plaats toch om op te slaan, te bereiken. Dat de trom wel degelijk gehangen heeft met het bovenvlak horizontaal, dus in den stand waarin ze op Plaat II is afgebeeld,

[1] In diens reeds genoemd opstel, blz. 344.

daarvoor zijn de hoofden, die alsdan in de natuurlijke houding staan, een sterk bewijs.

En nu de derde vraag: „Waartoe heeft de trom van Pedjeng eertijds gediend?”

Drs. Meyer & Foy en Prof. de Groot hebben het vermoeden geuit — naar 't mij lijkt een zeer aannemelijk vermoeden — dat de trommen waarop zich kikkers bevinden, gediend zouden hebben tot het afsmeeken aan den hemel van regen; tot regenroepers of regenwekkers dus. Maar er zijn ook trommen, als de Pedjeng'sche, waarop die water-kwakers niet aanwezig zijn; die trommen dus zijn voorzeker geen regenroepers.

In de oude Chineesche berichten nu, reeds in die uit de zevende eeuw, zijn verschillende bewijzen te vinden, dat er ook trommen tot andere doeleinden werden gebruikt, o. a. tot het bijeenroepen van de strijdbare mannen in tijden van oorlog; deze trommen, *krijgstrommen* dus, zullen ander ornament hebben vertoond dan de regenroepers en zeker geen kikkers.

In de elfde en twaalfde eeuw moeten er zelfs zeer vele van die krijgstrommen zijn geweest, zooals uit het volgende blijkt.

„Het „Boek der Muziek”,” (aldus schrijft Prof. de Groot, blz. 346) „een lijvig werk van de hand van Tsjhen Yang, een hoog ambtenaar in de elfde en de twaalfde eeuw, deelt namelijk mede: „In de Mān'sche landen komen bronzen trommen veelvuldig voor. „Het grootst in aantal zijn die, welke in de met figuren versierde „kringen geharnaste krijgers vertoonen. Zij zijn inwendig hol en „zonder bodem. Hun naam luidt: bronzen trommen.” Bronzen oorlogstrommen dus!

Nu wil ik geenszins beweren dat alle trommen zonder kikkers, oorlogstrommen waren; de Chineesche berichten toch spreken duidelijk nog van andere, godsdienstige, doeleinden waartoe trommen gebruikt werden. Bv. „In het eerste jaar der periode Yoeng-hi (984),” dus melden ons de Historiën der Soeng-dynastie, „werd uit Zuidelijk Khiën (het zuiden der provincie Kwei-tsjioe) gerapporteerd, dat de barbaarsche Lao's in Khi-thoeng (het hedendaagsche Tsjen-yuen, een departement in diezelfde provincie) bij ziektegevallen op bronzen trommen en zandkleurige gongs plachten te slaan, en op die wijze offerdienst ter eere van zielen en geesten verrichtten.” (de Groot, p. 342).

Ook bij dansen werden zij gebruikt: „Sobald die Nephritmuschel geblasen wird, erheben sich die Haarschöpfigen; sobald die Bronze-

trommel angeschlagen wird, fangen die Tätowierten an zu hüpfen." [1]

Maar de trom van Pedjeng meen ik wel degelijk een oorlogstrom te mogen noemen. Het eenige ornament toch, dat, wanneer de trom is opgehangen, de aandacht zal trekken, blijft het hoofden-ornament; die vier paar koppen, die met hun groote oogen uitzien naar de vier hemelstreken, als om uit heel den omtrek de strijdbare mannen op te sporen en met het machtige geluid van de trom op te roepen tot den krijg.

Twee zeer merkwaardige keteltrommen, zoo niet *de merkwaardigste* trommen die bekend zijn, blijken dus zich in onze Oost te bevinden: de zeer belangrijke, en tot voor kort de grootste trom op Saleier, waarvan de heer VAN HOËVELL de uitvoerigste mededeelingen en afbeeldingen gaf in het Internationale Archiv; en de trom te Pedjeng die ik in deze bladzijden getracht heb, zoo nauwkeurig mogelijk te beschrijven en af te beelden.

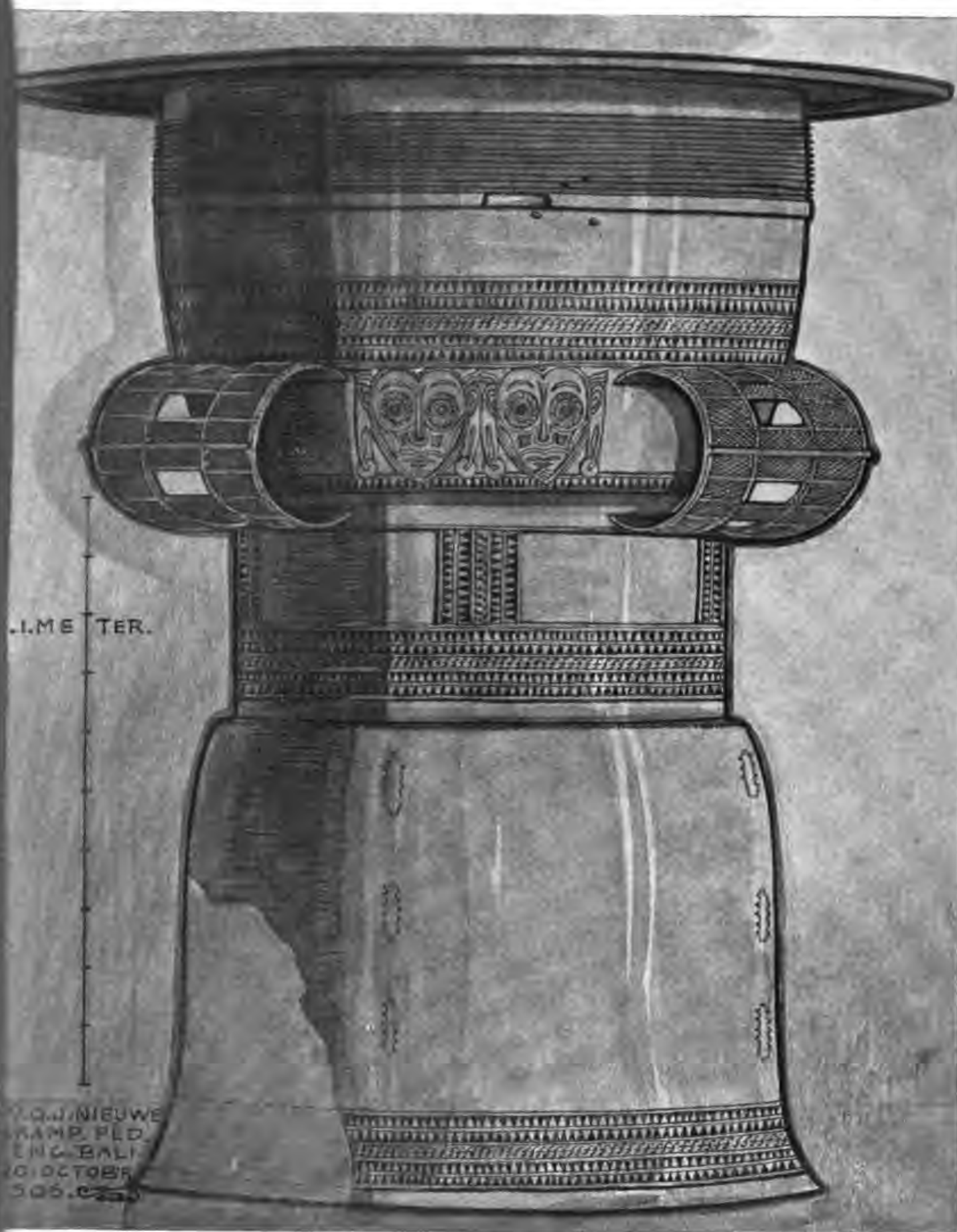
Aan boord van "De Zwerver", Jan. 1908.

---

[1] FR. HIRTH. Chinesische Ansichten über Bronzetrommeln. Mitteilungen des Seminars für orientalische Sprachen. Jahrgang VII (1904), Erste Abteilung, p. 210.

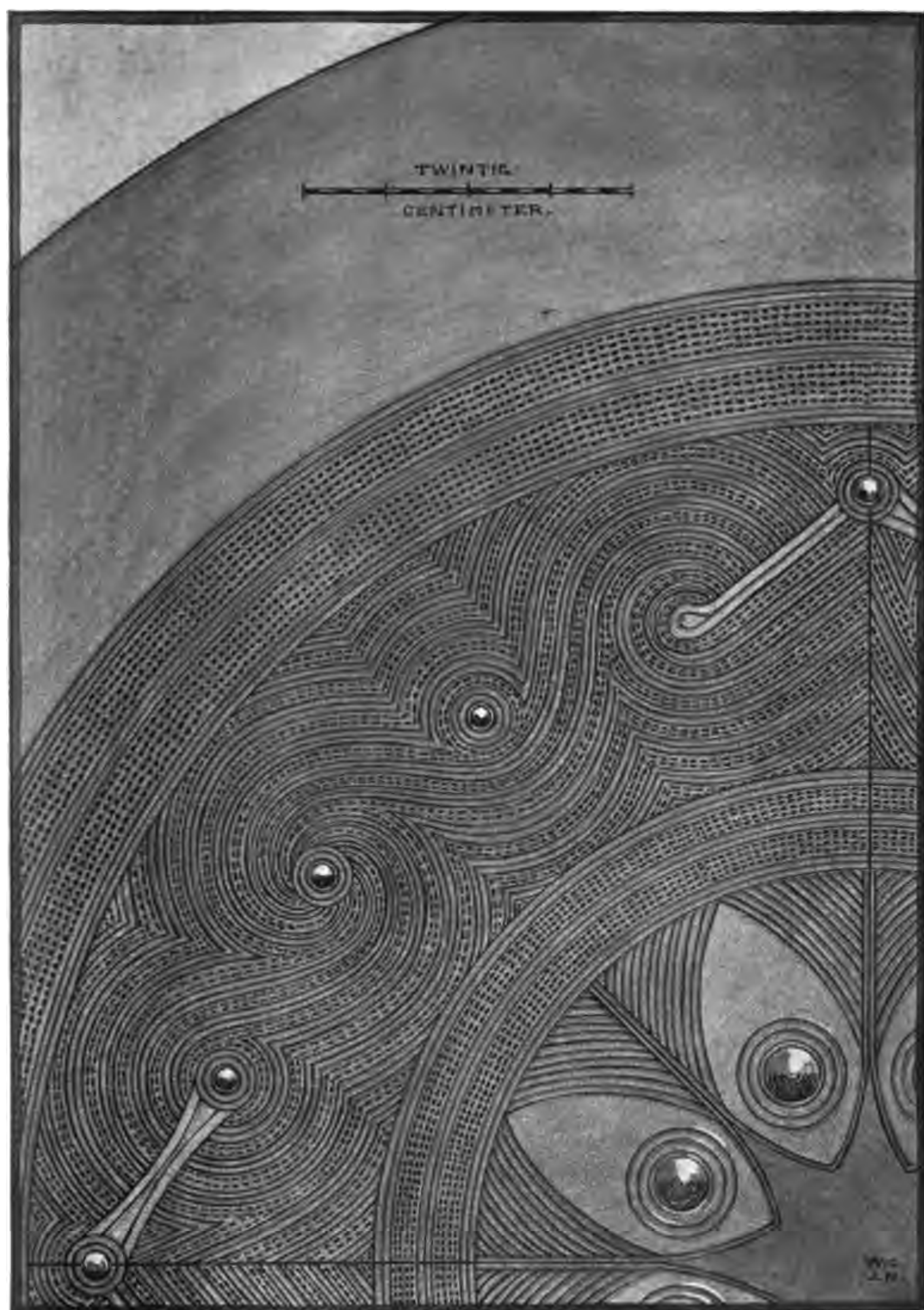


Het tempeltje met de „maan van Bali"; Pedjeng, Gianjar.

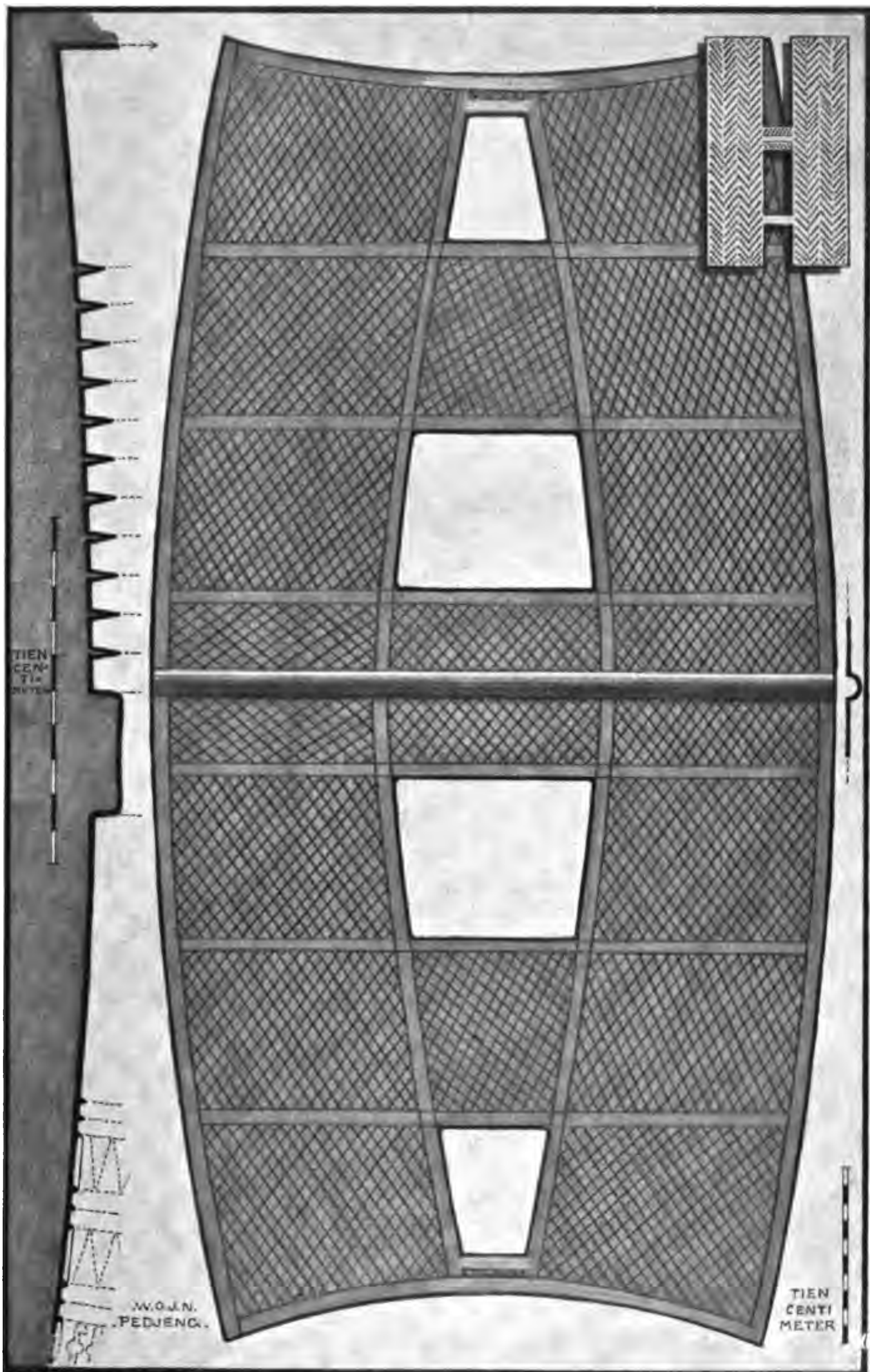


De „trom met de hoofden“; Pedjeng, Bali.

Plaat III.



Ornament op het bovenvlak van de trom te Pedjeng.



(Links): profiel van een stuk van het bovengedeelte der trom.
(In 't midden): een oor of hengsel (plat uitgeslagen); en in den rechter-bovenhoek het grootste bij Heger afgebeelde oor.

BAMBOE-SNIJWERK EN WEEFSELS OP TIMOR

DOOR

J. A. LOEBÈR Jr.

Een bizondere verrassing gewerd mij dezer dagen, toen ik uit Timor-Koepang een schrijven van den heer A. C. Meulemans, Civiel-Gezaghebber te Babaoe, ontving, vergezeld van mijn „Timoreesch Snijwerk en Ornament", voorzien van aanteekeningen en aanvullingen.

Kort na het verschijnen van deze studie had ik eenige exemplaren naar Timor gezonden met de hoop, dat ginds een der ambtenaren lust en tijd zou hebben, het gepubliceerde nader te onderzoeken. Immers, daar dit werk hoofdzakelijk berustte op voorwerpen-studie, waarover zoo goed als niets in de koloniale literatuur te vinden is, zou dat een buitengewoon belangrijke voortzetting zijn, die in vele vragen klaarheid zou kunnen brengen.

Maar sinds de Hollandsche dagbladen bij voortduring militaire actie op Timor meldden, had ik al lang deze mogelijkheid opgegeven. De groote vermeerdering van werkzaamheden, die de onrust van een gewest voor de burgerlijke ambtenaren doet ontstaan, is weinig geschikt om rustig aan studie te denken.

En des te meer moet ik het op prijs stellen, dat de heer Meulemans, trots de onrustige tijden, mijn Timor-boek niet vergeten en waardevolle aanvullingen gevonden heeft.

Het is niet zonder belang van dezen goeden Timor-kenner een oordeel over den Timorees over te nemen, dat mijne Inleiding aanvult. Hij schrijft daarover: „De Timorees is, waar hij nog niet door hebzucht en bedrog van den Chinees en helaas ook van den Christen-inlander, bedorven is, sympathiek. Deze bedriegers beginnen meestal met de hebzucht der hoofden te wekken; zijn zij genoeg bewerkt, dan worden zij grootere kwelgeesten voor hunne onderhebbenden, al wat deze bezitten, wordt hun afgeperst. Is het wonder, dat een Timorees liever *niets meer* bezit, dan hij noodig heeft om te leven? Zoo gaat het toe, waar Chineezen eenigen invloed hebben in Timor, Roti, Savoe, een gedeelte van Soemba en Flores.

Op Flores, Solor en Alor, daar waar alleen Mohammedaansche hoofden worden aangetroffen, valt nog altijd eenige eerbied voor het eigendomsrecht van den kleinen man waar te nemen.

De bewoners van het eiland Timor hebben weinig levensbehoeften en leven sober. Alleen aan alkohol gaat de Timorees zich te buiten, doch ook maar alleen in dezen zin, dat hij de flesch arak, die hij koopen kan, net zoo lang aanspreekt, tot deze leeg is.

Is de plant- of zaaitijd daar, dan gaat hij met zijn gezin aan een tuin of veld werken, groot genoeg, dat de oogst hem voor een jaar voorraad verstrekt en nog wat om schulden te maken, slimoets en wat vee te koopen. Is de aanplant zoover, dat hij geen andere zorg dan bewaking noodig heeft, dan houdt men zich bezig met de vervaardiging van touw en kleine gebruiksvoorwerpen. Is de oogst afgeloopen, dan worden bisbilles uitgevochten, terwijl de vrouw aan het spinnen en weven gaat. En zoo leeft men voort! Men vervaardigt geen gebruiksartikelen voor den verkoop, want wie koopt die? En is er al een kooper, naar verhouding is de betaling slecht. Waaraan de door verkoop gewonnen gelden te besteden? De natuur is zoo mild en voldoet in zijn behoeften. Wie veel bezit, krijgt ook veel perkara's, want de machthebbenden gunnen den kleinen man de weelde niet. Is dit dom?" —

Nieuw is deze klacht voor Timor, niet nieuw op koloniaal gebied. Van hoeveel gewesten is niet datzelfde getuigd, machtsoverschrijding van hoofden, verdrukking van het volk, dat het veiligste is..... als het niets bezit! Een toestand, die alleen door het dieper ingrijpen van het Nederlandsch gezag verbeteren kan! Want, waar vroeger de bevolking, tot het uiterste gebracht, den euveldader uit den weg ruimde, staat nu de boeman, de Compenie, als schrikbeeld achter het hoofd; en hij weet in den regel handig te manoeuvreeren, eenerzijds met de beschermde erkenning van zijn ambt, anderzijds met mogelijke klagers in tijds te intimideeren, waardoor misstanden wel vermoed, doch niet bewezen kunnen worden.

En terecht schrijft de heer Meulemans: "De toestand van de bevolking zal als gevolg van de meerdere kennis, die wij door de militaire actie verkregen hebben en door de wering van den kwaden invloed daar uitgeoefend door andere eilanders en Chineezen spoedig geheel verbeterd zijn. De thans reeds verkregen meerdere veiligheid van personen en goederen, de erkenning der eigendomsrechten van den kleinen man door de zelfbesturende hoofden, hebben het goedgezinde gedeelte der bevolking (dat niet gering is) doen inzien, dat

en hoe men zich het leven kan veraangenamen, ook zonder sterken drank en ruwheid."

Als ik dus in de Inleiding (zie blz. 7) mij verbaas over het feit, dat de sierkunst hoofdzakelijk op "kleingoed" tot uiting komt, zich niet aan grootere opgaven waagt, dan is dit stellig niet toe te schrijven aan bekrompenheid van den inlander, die tot grootere dingen niet in staat is, zooals reeds meermalen wordt beweerd, maar aan den ongeregelden, economischen toestand!

Wanneer reeds eenig bezit vrees voor perkara's doet opwekken, zal niemand den overmoed bezitten, aan grooteren arbeid te denken, zal men zich moeten vergenoegen met zoogen. knutselen, met het maken van kleinigheden, die handelswaarde missen. Alleen in meer geordende streken of waar, zooals op Java, het inlandsche hof het alles beheerschend centrum wordt, zal een uitoefening der inlandsche sierkunst in breederen zin mogelijk blijken.

Met dit economisch gegeven wordt de ook buiten Timor geconstateerde beperking der sierkunst tot "Kleinkunst" volkomen begrijpelijk en aannemelijk-duidelijk.

Ook de veronachtzaamde huizenbouw, waarop ik wees, wordt in dit verband zeer begrijpelijk. Voor Timor komt daarbij een tweede, belangrijke reden, die tot nog toe onbekend was. De heer Meulemans schrijft op deze blz. 7: "de Timorees bouwt niet gaarne een kostbaar huis. Komt de huisheer of de oudste zoon in huis te sterven, dan verlaat men, na de doodenfeesten, het huis en de plek en bouwt zich ergens anders een nieuw. Alleen stamgenooten, die in voortdurenden oorlog met anderen leven, wonen in bij elkaar staande hutten. Groote kampongs zijn zelden."

Ook dit is zeer "einleuchtend"! Ware dit niet het geval, dan zou toch de woning van het hoofd (zie Midden-Timor en Centraal-Borneo) met snijwerk verzorgd kunnen zijn. De vrees of achting voor de ziel van den overledene, die het huis blijft bewonen of er tijdelijk verblijf houdt, is oorzaak, dat de huisbouw in West-Timor tot het allernoodigste beperkt blijft. Een gewichtig gebied, dat tot het oplossen van groote, kunstige opgaven zou kunnen uitlokken, blijft door dit geloof voor de inlandsche kunst streng afgesloten.

Mijn vraag op blz. 8 "waarom zijn dus de kokers versierd?", wordt door het voorgaande voldoende beantwoord. Men is gedwongen, zich tot de kleinigheden te beperken, en als uit deze bezigheid iets gegroeid is dat waarlijk sierkunst genoemd mag worden, komt dit voort uit de concentratie van alle beschikbare krachten, die zich sinds

jaren aan dit eene bamboe-snijwerk hebben gewijd; een verschijnsel, analoog aan de hoogstaande vlecht- en weefkunst der vrouwen. Dat er bij die versiering dier kokers meer ideëele redenen meespreken, vermeldt een aanteekening van den heer MEULEMANS: „omdat de Timorees door middel dier kokers van zijne achting en liefde spreekt, omdat daarin bewaard worden zijne meest geliefde genotsartikelen, omdat knutselen nu eenmaal zijn geliefkoosde uitspanning is.”

Mijn waarneming, dat er tusschen het bamboesnijwerk van West- en Oost-Timor (vermoedelijk ook Midden-Timor) een groot verschil valt op te merken en dat het eerstgenoemde veel en veel belangrijker is, wordt door den briefschrijver bevestigd, en, wat meer waarde nog heeft, verklaard. Aldus toch:

„De plaatsen van herkomst der in plaat II afgebeelde voorwerpen zijn gelegen ongeveer in het midden van het eiland Timor, wanneer men dit eiland van het N. naar het Z. doorsnijdt. In dit gedeelte van het eiland wordt de versieringskunst juist het meest beoefend. Van daar komen de fijnst bewerkte slimoets, gevlochten doosjes, etc.

Wel moet toegegeven worden, dat „de krachtige lijnen vermagerd en verzwakt zijn” maar daar is de tibaq ook niet algemeen in gebruik, ook is de tibaq ginds niet gepaard. De in dit deel van Timor gebruikte tibaq is voornamelijk de beenen koker van kalk = *kalat noeif*; en de (ook met tin) versierde tibaq met deksel van Europeeschen vorm voor drinknap, tevens presenteerkoker. De laatste soort tibaq treft men langs de geheele noordkust van Ned. Timor aan, en heet *tibaq matnopat* (*tnopat* = tin).

In het Zuidelijk gedeelte van Midden-Timor worden de kalk- en tabakskokertjes versierd met daaromheen gevlochten dicht netwerk van kleine, gekleurde, glazen kralen. Hoe verschillend de kralen ook gekleurd zijn, meestal zijn de kleurcombinaties met smaak gekozen. De met kralen versierde tibaqs zijn steeds gepaard, waar deze in gebruik zijn. In het groote landschap Mollo bezigt men voor de berging van sirih een versierden, gevlochten koker van den vorm, zooals bij ons de in elkaar schuivende cigarenkoker. Een dergelijke koker heet *senipi bena*; *senipi* = gevlochten, *bena* = plat.

In de niet minder groote landschappen Amanoebang en Amanatoeng aan de Zuidkust van Midden-Timor bezigt men voor berging van kalk, tabak en sirih kunstig en fijn *gevlochten* kokers (*senipi*). Draadfijne vezels van de pandanbladeren, waarvan tikars gevlochten worden, worden met de hand tot kokers gevlochten en met borduurwerk en kralen versierd.”

Verschillende nieuwe bizonderheden brengt deze aanvulling! Eerstens, dat de sierkunst in Midden-Timor, vergeleken bij West-Timor eveneens sterk ontwikkeld is, en dat door deze hoog-ontwikkelde vlechtkunst de bamboe-koker òf niet in gebruik is geweest òf later in onbruik geraakt is. De Beloneesche bamboe-kokers kunnen dus zeer goed een navolging van de West-Timoreesche zijn en verwonderlijk is het niet, dat ze door de concurrentie der gevlochten kokers nimmer het hoogtepunt der tibaq's van West-Timor bereiken.

Ook het bekleeden met tinlood, dat ik op blz. 17 vermeldde en dat een enkele maal bij tibaq's van West-Timor aangetroffen wordt, is speciaal-Beloneesch.

Presenteerkokers (*tibaq loë*), waarvan de heer MEULEMANS spreekt, zijn op plaat XVII fig. 111 en 112 van mijn boek te vinden. Volgens bijschrift komen deze kokers (in het Leidsche Museum) in Midden-Timor voor en in den tekst vind ik nog een aanteekening, dat in dezen koker sirih, pinang en tabak om één keer te pruimen wordt gestopt. Deze benoodigdheden, die elders in verschillende mandjes of kokers gescheiden worden, zijn in dezen grooten koker vereenigd.

De beenen kokers, waarvan ik op plaat XVIII en XIX eenige in West-Timor verzamelde exemplaren afbeeldde, zijn, volgens het bovenstaande, waarschijnlijk in West-Timor gemaakt, doch eigenlijk meer van Beloneeschen aard. In plaats van deze beenen kokers voor kalkbewaring gebruikt men in West-Timor, volgens den heer MEULEMANS „liefst de versierde kalebas".

Geheel nieuw is ook de mededeeling, dat de gevlochten kokers, zoo bekend van Dilly, ook in de binnenlanden voorkomen en hier voor sirih-berging gebruikt worden. Wie deze mooi-gevlochten kokers wel eens gezien heeft, zal onmiddelijk gedacht hebben aan de navolging van onzen sigarenkoker, iets, dat door het gebruik in de binnenlanden wel wat van zijn waarschijnlijkheid verliest.

Interessant is het, dat het West-Timoreesche gebruik van tweelingkokers van bamboe ook in het Zuidelijk gedeelte van Midden-Timor bij gevlochten kokers met kralenwerk voorkomt. Over dit tweelingschap der Timor-kokers meldt de heer MEULEMANS een zeer interessante bizonderheid :

„Het tweelingschap stelt voor: *de man* en *de vrouw*. De ongehuwde man draagt steeds van elke grootte 2 gelijkvormig versierde tibaqs om daarmede te kennen te geven, dat hij van niemand (van geen vrouw de man) is, zoodat de vrouw, die hij het hof maakt, zich voor niemand behoeft te schamen, zijne liefdebewijzen te beant-

woorden. Gehuwde vrouwen dragen nimmer tibaqs bij zich, doch ongehuwde hebben in hare sirihdoozen steeds een paar gelijk versierde tibaqs van dezelfde grootte om te kennen te geven, dat ook zij nog vrij zijn.″

Blijkt niet uit deze bizonderheid, hoezeer deze schijnbaar onbelangrijke tibaq's toch allerbelangrijkst zijn en hun eigen rol in het Timoreesch volksleven spelen? En het is stellig geen toeval, als juist deze kokers een zoo buitengewone verzorging in versiering toonen!

Ook over de vervaardiging meldt de heer Meulemans nieuwe bizonderheden. ″De bamboe voor tibaqs wordt alleen bij donkere maan gekapt; de worm, die de *boeboek* veroorzaakt, komt er dan niet in. De bamboe wordt, naar gelang van de tibaqsoort, waarvoor zij bestemd is, in stukken gesneden, lang genoeg voor 4 sirih- of 2 tabak-tibaqs. De staven worden dan boven een zacht vuur gehouden en met droge bladeren van de djagongvrucht gedurig gepolijst, tot de huid mooi licht geel en glanzend is.″

De dubbele versiering op een en denzelfden koker (zie blz. 13) komt dus voort uit het niet-doorsneden zijn van den koker. In een tekstaanteekening zegt de heer Meulemans nog eens: ″de bamboe wordt niet eerst in stukken voor de lengte van één tibaq gesneden, doch in stukken van 2 tot 4 tibaqs; een dergelijk stuk is handiger te hanteeren.″

Verder schrijft hij het volgende: ″Tibaqs worden in 3 grootten gebezigd, ofschoon de afmetingen van ieder dier groepen niet gelijk zijn. De grootste moeten groot genoeg zijn om daarin heele sirihvruchten te bewaren. De middelsoort dient voor berging van tabak, de kleinste soort voor sirihkalk. Benamingen: tibaq voor sirih = *tiba poeas manoes*, tibaq voor tabak = *tiba shot*, tibaq voor kalk = *tiba as*, ook *aob*. De beenen tibaq is altijd voor kalk: *tiba noeif* of zooals men in de spreektaal zegt *tib.*″ Hieruit volgt dus weer, dat toch ook in West-Timor tibaq's van bamboe voor kalkberging gebruikt worden, naast kalebassen (*boko aob*).

Ook de afgebeelde tibaq-versieringen heeft de heer Meulemans niet vergeten en zich loffelijk bemoeid, de inlandsche namen te noteeren, daarmee eveneens vele nieuwe gegevens verschaffend.

In mijn boek had ik, gerangschikt naar het overheerschend ornamentmotief, twee groote groepen, het drieblad en het spinneweb aangegeven. En deze indeeling komt vrijwel met de inlandsche naamgeving overeen. Het driebladornament blijkt wel degelijk een plantaardig ornament te zijn en heet *haoe soefa* — bloesem. Hieronder behooren fig. 42—49, 51—55, 56 en 57, 62, 63 en 66.

Maar nu komen we aan de bewuste uitzonderingen, die of aan inlandsche slordigheid of aan iets anders toe te schrijven zijn. Fig. 84 bijv. zonder een spoor van drieblad, heet ook *haoe soefa*. Naar het uit volgende figuren blijkt, zijn waarschijnlijk de zes kleinere blaadjes in het stervormig motief oorzaak van deze naamgeving. Fig. 91 is weer duidelijk als een *haoe soefa* te herkennen door het drieblad, terwijl fig. 93 en 94 zonder drieblad toch denzelfden naam dragen. Fig. 92, dat door de spiralen veel verwantschap met fig. 93 toont, heet echter weer *loelat akaif* (haken-patroon). Fig. 107 toont hier en daar een spaarzaam drieblad en heet zoo ook. Fig. 103, 104, 106 en 118 zonder drieblad worden toch zoo genoemd, zoodat men haast zou gaan denken, dat de in deze patronen sterk optredende spiraal ook een criterium is voor dit bloesem-patroon.

Welke bloesem bedoeld is, wordt niet opgehelderd; wellicht, dat „*haoe*", niet door den heer MEULEMANS vertaald, de bloesem-soort aangeeft. Bij een heel ander patroon, dat men waarlijk niet als plantaardig zou determineeren, bij fig. 95, staat *boeni soefa* (bloesem van den *boeboeni*-boom) vermeld. Dit patroon is hoekig, sterk sprekend van geometrisch samenstel; en het schijnt wel, dat het Timoreesche gevoel voor ornament geheel tegenovergesteld aan het onze is, want om bij dit patroon aan bloesems te denken, dat is toch te veel gevergd!

Het geval wordt nog raadselachtiger bij fig. 100. In mijn tekst op bl. 44 noem ik dit een sprekende herinnering aan de flora en wijs op den plantaardigen bouw. Timor komt deze illusie verstoren met het bijschrift: *hao kolo* — vogelzwemvliezen! Nu doen inderdaad die hoekige vormen daaraan denken, maar de toepassing er van, de opbouw van dit ornament is met vogelzwemvliezen geheel niet te verklaren.

Met de tweede, groote groep, die ik het spinneweb noemde, krijgen Drs. RICHTER en FOY in hun Timor-studie gelijk. Zij noemen het een „Sternornament" en de Timoreesche naam is *loelat fafi nome* = morgenster-patroon. Hieronder ressorteeren fig. 58—60, 68—76, 79; fig. 78, 85 en 90 geven het gewone ster-patroon, *loelat akfoen*, te zien. Aan welk verschil deze andere naamgeving te danken is, blijft weder onduidelijk; de morgenster van fig. 71 is bijv. niet veel anders dan de gewone ster van fig. 78.

Fig. 77, 80 en 81 brengen ons nog verder van de wijs. Deze behooren kennelijk bij de voorgaande, zijn van hetzelfde ornamenttype en toch zijn het heelemaal geen sterpatronen. Alle drie zijn *asoe nobit* — hondenvoet-indruksels! Bij de plaat staat nog extra

genoteerd, dat de driestralige uitloopers van het ster-motief deze indruksels voorstellen, en bij de afgesneden punten van de ster van fig. 77, dat dit de hondenteen is. In fig. 81 missen we de uitloopers en de hondenteen en toch is het ook een *asoe nobit.*

Fig. 86 heet *loelat abnaok* = scheepjes-patroon, fig. 83 *loelat loki* = spinnewiel-patroon.

Het bovengedeelte van het tweeling-patroon, fig. 87, is een *loelat kolo* — vogel-patroon, het ondergedeelte een *loelat ika* — visch-patroon. Ook fig. 98 is een zelfde patroon, wat door de versiering bevestigd wordt.

Nu zou men, afgezien van het stermotief met hondeteenen, fig. 82 door de zeer duidelijke reigers in beide randen onder de vogel-patronen rangschikken, maar weder laat de inlandsche naam ons in den steek. Dit is een *tipoe keta* — gebroken staaf!

Hoe uiteenloopend zoo'n inlandschen naam zijn kan, laat dit patroon duidelijk zien. Ook fig. 16, 59 en 60 behooren hiertoe. Bij fig. 16 vindt men den naam tamelijk wel passend; de vele, horizontale lijnen snijden (breken) de verticale kokerlijn. Daarentegen wijken fig. 59 en 60 geheel af; men zou ze veel meer tot het bloesem-patroon kunnen rekenen.

Nu moet men wel degelijk in acht nemen, dat de patronen verschillende namen kunnen hebben. Fig. 58 is een haken-patroon — *akaif*, en deze figuur, gevoegd bij de drie volgende, 59—61, heet ook *loelat akfoen* — ster-patroon, hoewel ze toch door de driebladen kennelijk tot de bloesem-patronen behooren.

De naam van fig. 17 *pohi mata* — buikband-gesp is weder zeer duidelijk. Ook die van fig. 18 *opa* — akkervak komt met het patroon overeen. Fig. 25, eveneens met vierkante vakken, draagt denzelfden naam.

Fig. 64, 102 en 130*a* met vierkante vakken met punten of cirkeltjes versierd, heeten *opa manata* — akkervakken met oogjes versierd.

Deze oog-groep is weder grooter. Fig. 39 is het *loelat mata* = oog-patroon, fig. 27 het *ika mata* = vischoog, fig. 22—24, 26, 28—30 het *bidjael mata* = karbouwenoog.

Andere cirkel-patronen, fig. 19—21, worden *loelat oesaf* = navel-patroon genoemd.

Fig. 41 is een *loelat salpepa*, veelpootige zeeworm-patroon, wat aan de vele streepjes der gekruiste lijnen goed te zien is. In fig. 37 zijn deze streepjes weggelaten, en toch heet het eveneens *loelat salpepa.*

De andere figuren, op deze plaat evenzeer met diagonaallijnen versierd, zijn zonder bijschriften, met uitzondering van het reeds genoemde oog-patroon van fig. 39.

Fig. 65—67 dragen twee namen, *loelat klioe* en *loelat oeme* = kreeft- en huis-patroon. De vierkante vakjes stellen de middelste paal voor, de twee opgaande schuine lijnen de schoor. De handvormige toevoegsels naast deze schuine lijnen zijn de scharen van den kreeft. Bij den rand van fig. 66 staat bovendien geschreven *kaip* = haak.

Fig. 109 is een *bisleop* = veelpootig land- en zeedier, ook duizendpoot, terwijl de volgende fig. 110 een *loelat nai besi*, kaaiman-patroon is. Ook fig. 117 en 123*a* is een kaaiman, volgens bijschrift kenbaar aan den zaagtandvormigen staart.

Fig. 123*b* is een *tokek*, fig. 123*c* een kameleon (zonder opgave van den inlandschen naam), fig. 123*d* een groote soort leguaan = *tim baka*, fig. 123*e* een kleine soort leguaan = *tim koeka*.

Fig. 124 is weer een kaaiman, fig. 125 *teke* = *tokek*; ook hierbij is aangeteekend, dat de kaaiman een getanden staart heeft, terwijl de *tokek* dezen mist.

Van de volgende figuren zijn weinig patroonnamen opgegeven. Slechts bij Fig. 128 en 134 is opgegeven, dat zij tot de *haoe soefa*-bloesems behooren.

De lepel van klapperdop, fig. 136 heet *soko panoe* (*panoe* = klapperdop), de hoornen van fig. 139 *soko soenaf* (*soenaf* = hoorn), terwijl de vogelkopvormige steel *nakaf kolo* (= vogelkop) genoemd wordt.

In ieder geval, ook al blijft met deze naamgeving der patronen menig punt onduidelijk, heeft de heer Meulemans een zeer belangrijk werk verricht met dezen moeilijken arbeid. Niet altijd — het is reeds bij menig volk gebleken — is de inlander geneigd, zich daarover uit te laten en maakt zich op de gemakkelijkste wijze ervan af. En vooral waar het oude patronen geldt, is het meerendeel niet in staat de juiste namen te noemen. De verwarring met enkele bloesem- en morgenster-patronen is waarschijnlijk daaraan toe te schrijven.

Juist de oudste — men denke aan het typische geval met de Javaansche *parang* en *semen* — zijn, wat hun beteekenis betreft, voor den inlander verloren gegaan.

Ook de kwestie van het morgenster-patroon is m. i. nog niet opgehelderd. In ieder geval geeft deze naam te kennen, dat het een symbolisch patroon is en het is zeer wel mogelijk, dat de oude beteekenis van het offerschermpje (zie Bijdragen Kon. Instituut,

7e Reeks, VI (1908), p. 93—96) geheel onder de Timoreezen verloren gegaan is. Want, dat mijn opvatting van opgespannen draden bij dit ster-motief niet geheel te verwerpen is, bewijst de patroonnaam van fig. 83 *loelat loki* = spinnewiel-patroon. De draden bij het spinnewiel zijn toch tot een streng te zamen gevoegd, terwijl ze bij het offerschermpje èn bij dit fig. 83 regelmatig uitgebreid zijn.

Ik had den heer MEULEMANS in het bijzonder gevraagd, zijn aandacht te willen wijden aan het voorkomen dezer offerschermpjes. In zijn brief, gedateerd 4 Maart 1908—Timor-Koepang, meldt hij, dat hij „niet anders heeft kunnen vernemen, dan dat die alleen bij de Soloreezen en op de Noordoostelijke kust van het eiland Flores in gebruik zijn.”

Ook over den oorsprong dezer bamboe-ornamentiek heeft de heer MEULEMANS nagevraagd, en bericht: „van ouderen van dagen, Timoreezen zoowel als Chineezen, vernam ik, dat de motieven ontleend zijn aan de *tjinde*.”

Een opmerking, die zekere waarde niet mist en zoo moet opgevat worden, dat eenige patronen aan de *tjinde* ontleend zijn. Het ornamentsamenstel van fig. 54 en 60 herinnert inderdaad aan de tjinde, waarvan in de monografie over de Batikkunst op Java op plaat 49 een typisch exemplaar is afgebeeld. Maar verder kan men niet gaan.

Het versieren van een groot vlak als de tjinde en dat van een kleinen cylinder levert te groote verschillen in opgave, dan dat daartusschen veel verwantschap gezocht mag worden. Men zou hoogstens kunnen zeggen, dat bij de groep der bloempatronen het overwegend vegetabilisch ornament der tjinde geinspireerd heeft, en dat dit bloemornament naar de eischen der vlakdeeling omgewerkt is en zoo weder een eigen ornamentrichting heeft doen ontstaan.

Over dit weefsel van Britsch-Indischen oorsprong, dat, naar de heer G. P. ROUFFAER het eerste heeft opgemerkt, een zoo groote rol in de inlandsche weefkunst, vooral op Roti, heeft gespeeld, deelt de heer MEULEMANS nog eenige belangrijke gegevens mede:

„De tjinde speelt bij Mohammedaansche plechtigheden een groote rol. De *chatib* en de *modin* behooren in de misigit op een uitgespreide tjinde hun gebed te doen. De roef boven een lijk behoort door een tjinde gedekt te zijn.

Deze tjinde's vonden ook naar den Timor-Archipel hunnen weg. Op Flores en Solor zet men zijne rijkdommen naast den olifantstand in tjinde's om. De Rottineesche slimoet is, wat kleur en patroon betreft, het best geslaagde namaaksel van een tjinde.

Ook in de godsdienstige plechtigheden der Soloreezen en Rottineezen heeft de tjinde zich een rol verworven. Een rechtgeaard Rottinees trekt met een gerust hart den vijand tegemoet, wanneer hij een echte tjinde om zijn middel gebonden heeft. De geesten zijner voorouders zijn met hem; de tjinde compenseert alle achterwege gebleven formaliteiten bij zijne begrafenis op het slagveld".

Ook in den tekst vind ik een aanteekening over het dragen der eigen weefsels. "Is zijn eigen weefsel niet beter (d.w.z. duurzamer in het gebruik), hij (de Timorees) draagt het, omdat hij denkt tegenover zijn gast of gastheer onbeleefd te zijn, wanneer hij niet in een of meer kleedingstukken van eigen weefsel of vorm verschijnt."

Hiermede zijn de aanteekeningen van den heer Meulemans ten einde, waardevolle aanvullingen van mijn aangevangen Timor-studie. En ik behoef er wel niet op te wijzen, dat met meerdere dergelijke hulp het haast braakliggend inlandsch sierkunst-gebied op betere, degelijker wijze zou zijn te ontginnen.

Ten onrechte wordt nog steeds een werk in deze richting beschouwd als iets, dat uitsluitend voor de kunstnijverheid belang heeft. Deze aanvullingen bewijzen het weer ten sterkste, hoe diep deze kunstuiting in het volk wortelt, hoe elke volksbeschrijving in de hoogste mate incompleet is, als dit onderdeel — zooals helaas veelal regel is — vergeten wordt. De Amerikaansche ethnografen, die men bezwaarlijk onder de artiesten rangschikken kan, leveren met menig Museum-Bulletin het bewijs, hoezeer en hoe grondig het kunstig handenwerk der Indianenstammen doorvorscht wordt en hoe op deze wijze schitterende gegevens voor de kennis van het volksleven verkregen kunnen worden. Dit voorbeeld van Amerikaansche wetenschap kon ten opzichte onzer ongetwijfeld interessanter Indische volksstammen in meerdere mate gevolgd worden. Als men de koloniale literatuur der laatste jaren nagaat, constateert men een bijna volkomen stilstand.

En zeer hoop ik dan ook, dat de heer Meulemans en andere ambtenaren op het eiland Timor ook verder zullen willen meewerken om in deze groote leemte te voorzien. Dit hoog interessante eiland met zijn kunstig weefsel, vlechtwerk en kralenwerk, dat nog alles zoo goed als onbeschreven is, en hetgeen nog meer ginds te vinden is — altemaal dingen, die door den invoer van Europeesch fabrikaat spoedig onherstelbaar zullen verdwijnen — zou dan een loffelijke uitzondering kunnen worden!

Elberfeld, April 1908.

DE BATARA GOWA OP ZUID-CELEBES. [1]

DOOR

J. TIDEMAN,

Controleur bij het Binnenlandsch Bestuur.

Het is een in Indië algemeen bekend verschijnsel, dat er zich nu en dan personen opwerpen, die beweren met bovennatuurlijke macht bekleed te zijn en bij de zoo weinig ontwikkelde Inlanders al spoedig meer of minder aanhang weten te verwerven, waardoor zij veelal voor rust en orde zeer gevaarlijk worden en hun optreden soms wijd strekkende gevolgen heeft.

Dikwijls maken dergelijke avonturiers van plaats gehad hebbende gebeurtenissen een voor hen nuttig gebruik om hun invloed te verzekeren; en het is merkwaardig en grenst aan het ongelooflijke, hoe de domme menigte zich laat misleiden. Zooals we later zullen zien, hechten de naaste familieleden van personen, waarvoor die bedriegers zich uitgeven aan hun woorden veelal geloof en worden dezen door hen met open armen ontvangen en met onderscheiding behandeld.

Gewoonlijk geven die gelukzoekers op Z.-Celebes zich uit voor Batara Gowa, den in 1767 naar Ceylon verbannen vorst van Gowa of voor Karaeng Data, den zoon van den eersten en voornaamsten pseudo Batara Gowa, Sangkilang, over wien een afzonderlijk hoofdstuk hierachter handelt. Hierdoor verkrijgt hun optreden meermalen politieke beteekenis, daar zij alleen door zich op die afstamming te beroepen, zich reeds als pretendenten voor den Gowaschen troon opwerpen.

---

[1] Voor de samenstelling van dit opstel is gebruik gemaakt van enkele Makassaarsche geschriften betreffende de oudste geschiedenis van Gowa, door Dr. B. F. Matthes uitgegeven, verder van het artikel „Geschiedenis van het rijk Gowa" door B. Erkelens in deel L 3e stuk van de Verhandelingen van het Bataviaasch Genootschap voor kunsten en wetenschappen en last not least van eene belangrijke Nota over dit onderwerp d.d. 20 Maart 1872, opgemaakt op last van den Gouverneur van Celebes en onderhoorigheden en in het archief te Makassar aanwezig; terwijl ik ten slotte uit mijn eigen ervaringen gedurende mijn diensttijd onder de Makassaren enkele gegevens heb geput.

Welk een omvang zulk eene beweging kan aannemen zal hieronder blijken, wanneer we over Sangkilang zullen handelen.

In den regel verzekeren dergelijke lieden hun invloed door zich voor een Sanro (dokter, Mal. doekoen) uit te geven en djimats te verkoopen. Zij verschijnen gaarne in tijden van misoogst of ziekte en doen dan den volke kond, dat zij duisternis en cholera zullen brengen, maar tevens in staat zijn hunne aanhangers daarvoor te behoeden. Zij beweren veelal uit den Hemel te zijn neergedaald en sommigen bewijzen door eenvoudige goocheltoeren hun bovennatuurlijke macht en de domme menigte ziet dan in het halen van een geldstuk uit een oor of neus een volledig bewijs van bovennatuurlijke vermogens. Papa Bamberg zou met een weinig kennis van de landstaal een man van enormen invloed onder de Makassaren kunnen worden.

Zelden is er in Nederlandsch-Indië in het belang van rust en orde een maatregel genomen, die zoo averechtsche gevolgen heeft gehad als de verbanning naar Ceylon van den genoemden Batara Gowa. Hij was de tweede vorst van Gowa van dien naam en alvorens over hem te handelen, zullen we teruggaan tot de oudste geschiedenis van Gowa om met den eersten Batara Gowa kennis te maken.

Batara Gowa I.

Bij de meeste Indonesische volkeren wordt de oorsprong der vorstengeslachten op bovennatuurlijke wijze verklaard.

Zoo ook bij de Makassaren.

De oudste kronieken toch vertellen, dat de eerste sterfelijke vorst van Gowa Toenatangkalôpi was; zijne drie voorgangers regeerden geruimen tijd over dat rijk — hoe lang weet men niet — en zijn niet op de gewone wijze geboren, en evenmin gestorven, maar verdwenen.

De eerste hunner heette Toemasalångga Baråja en was de zoon van Toemanôeroenga (de uit den Hemel neergedaalde) [1].

Sommige kronieken spreken nog van vier vorsten, die voor het verschijnen van Toemanôeroenga regeerden en wel, Batara Goeroe, na hem zijn broeder, niet bij naam bekend, doch alleen als die,

---

[1] Toe is een samenstelling van tåoe = mensch en manôeroeng = neerdalen. De *a*-aanhechting heeft de beteekenis van ons bepalend lidwoord.

welke door Talali vermoord is, daarna Ratoe Sapoe of Marantjâi en ten slotte Karaeng Katangka. Anderen meenen weer, dat vóór Toemanôeroenga de regeering van het Makassaarsche Rijk bij de Bate Salâpang (lett. de negen teekens, de latere negen kiesheeren) berustte en dat dus het eenhoofdig bestuur met Toemanôeroenga een aanvang nam.

Hoe dit zij, op zekeren dag daalde er een beeldschoone vrouw — de meergenoemde Toemanôeroenga — uit den Hemel neer, omhangen met een gouden keten. De Gowareezen namen haar als hunne vorstin aan. Zij huwde met een prins van Bantaëng (Bonthain), die ofschoon hij gehuwd was, zich op het hooren van dat wonder naar Gowa had begeven en haar echtgenoot werd. Na zijn huwelijk werd hij Karaeng Bajo genoemd naar eene plaats in Gowa. Zijn broeder, Lakipadâda, dien hij mede had genomen, heeft aan de Gowareezen het rijks zijdgeweer „Soedang", dat later Gowa's voornaamste rijkssieraad werd, nagelaten. De Soedang zal later nog ter sprake komen.

Uit het huwelijk van Karaeng Bajo en Toemanôeroenga nu ontsproot een zoon, Toemasalângga Barâja (de man met schouders zoo scheef als een buikband) [1]. Zijne moeder was drie jaren zwanger van hem en hij mocht met recht een wonderkind genoemd worden, want hij kon onmiddellijk na zijne geboorte loopen en spreken. Zijn vader en het volk waren daarover eerst bekommerd, daar zij hem een misbaksel noemden, maar weldra vereerde men hem in hooge mate, want „alwie hem hulde bracht zou goud bekomen en in voorspoed leven". Zijn uiterlijk was niet als dat van een gewoon mensch, want zooals de kroniek zegt, was een zijner ooren plat en het andere knobbelvormig, zijn voetzool was zoo lang als zijn hiel en stond naar achteren. Zijn navel was zoo groot als een rijstmandje. Zijne moeder klaagde dan ook „Waarom is mijn kind zoo mismaakt? Zijne schouders zijn scheef, hij heeft ooren als een vooroverhellende berg; als er een haar op Java knapt, dan hoort hij het hier, als er een kreng van een wit beest op Saleier ligt te rotten, zoo ruikt hij het hier, en een witte duif (kanari?) te Bantaëng kan hij hier zien. Zijne beenen zijn zoo gelijk als de schalen van een balans, zijn navel is als een bron, waaruit water opwelt en zijn hand is vaardig." Uit deze ontboezeming kan men zich een voorstelling van Toemasalângga Barâja maken!

---

[1] De bara (bep. barâja) is een soort om het middel gedragen slendang, waarvan de eene kant in een scheeve punt van een der heupen neerhangt.

We lezen verder, dat, toen zijne kinderen groot werden zijn halsketen brak, waarop hij de eene helft aan zijne kinderen gaf en met de andere verdween. Die halve keten wordt I tanisamânga genoemd.

Volgens de overlevering is Toemasalângga Barâja naar het noorden in de bergen gegaan en terwijl er een zachte regen viel, verdwenen. Van de vorsten, die tusschen hem en den bovengenoemden Toenatangkalôpi regeerden, weet men niet „of zij gehuwd waren, of zij kinderen hadden en hoe zij verdwenen". Men weet alleen, dat de regeering van Toemasalângga Barâja op Poewalowelimbang, van dezen op Toeniatta Bauri en van dezen op Karampang ri Gowa overging, terwijl deze wederom door Toenatangkalôpi, den eersten sterfelijken vorst van Gowa werd opgevolgd.

Deze liet twee zoons na, die ingevolge zijn verlangen het rijk in tweeën verdeelden n.l. Gowa en Tallo. Zijn eene zoon Bataro Gowa volgde hem in Gowa, de andere, Karaënglowe ri Sero, in Tallo op.

Batara Gowa was dus de eerste der op Celebes zoo machtige heerschers van het Makassaarsche Rijk. Naar hem werd de 21e vorst van Gowa genoemd, waarover in het volgend hoofdstuk wordt gehandeld.

Batara Gowa II.

I.

Hoe belangwekkend de geschiedenis van Gowa overigens ook is, wij moeten thans, om bij ons onderwerp te blijven, een heelen sprong verder doen en ons verplaatsen naar het midden der 18e eeuw.

Den 22e December 1753 — volgens de Gowasche lôntarabilang 1755 — trad Batara Gowa, de tweede dus, als vorst van Gowa op. Hij was in 1747 uit het huwelijk van Mappa Bâbassa Abdoel Koedoes en een Bimaneesche prinses Karaëng Ballasâri, dochter van den in 1748 overleden vorst van Bima Alaoeddin Moehammad Sjach geboren, een huwelijk dat door den vader van Mappa Bâbassa met name Karaëng Lempangang, vorst van Tallo en Rijksbestuurder van Gowa, tot stand was gebracht.

Het is een bekende waarheid, dat de politiek niet immer recht door zee gaat en de middelen, die haar ten dienste staan niet altijd even open en eerlijk zijn. In landen, waar de Westersche beschaving als het ware een vernis over alles legt en dus al 't minder fraaie niet zoozeer in 't oog valt, zal men echter tegenwoordig zeker terugdeinzen voor het middel, dat deze sluwe Rijksbestierder toepaste om zijne eerzuchtige plannen te verwezenlijken. Het verdroot dezen

dat hij in de uitoefening van zijn macht te veel rekening had te houden met zijn zoon en heer, den vorst van Gowa, die hem in zijne plannen belemmerde. Wat was dus eenvoudiger dan dien hinderpaal uit den weg te ruimen en den vorst door vergif om het leven te brengen! Want daardoor zou diens jeugdige zoon — toen nog Âmasa Madîna geheeten — op den Gowaschen troon komen, dien onze Rijksbestierder geheel naar zijn hand zou kunnen zetten. Zoo stierf in 1753 een zoon door vergif, hem door zijn vader toegediend. Na den dood van Mappa Bâbassa kwam den 21en December 1753 de toen zesjarige Âmasa Madîna in Gowa op het kussen.

Zooals het in de Makassaarsche landen gebruikelijk is, moest de jonge vorst na die gewichtige gebeurtenis een anderen naam aannemen. Doch het moest een naam zijn met zin, een naam, waarin een verlangen zou worden uitgedrukt! Een verlangen . . . waarnaar? wel, waarnaar zou de fiere Makassaar anders verlangen, dan naar het terugkeeren van dien zegenrijken tijd, toen de gehate Hollanders hun de wet nog niet stelden en hun land nog vrij was van het vreemde juk. Was het dus vreemd, dat men den raad volgde van den vorst van Bone, om den jongen vorst Batara Gowa te noemen? O, als nog eens die gelukkige tijd voor Gowa zou kunnen aanbreken, toen die andere Batara Gowa het Makassaarsche Rijk bestuurde!

Zoo werd dan in Juni 1758 uitgemaakt, dat Âmasa Madîna voortaan Batara Gowa zou heeten.

Karaëng Lempangang — hoewel hij het eerst als vorst van Tallo vormelijk het met dat rijkje gesloten contract had onderteekend — eene aartsvijand der „Edele Compagnie", zou echter niet in de gelegenheid zijn de vruchten van zijn snood bedrijf te plukken. In 1760 toch overleed hij reeds, waardoor een nieuwe Rijksbestierder in Gowa benoemd moest worden. Als zoodanig werd Karaëng Katangka, broeder van den overledene, aangewezen, terwijl Toetinôka als vorst van Tallo optrad. De voogdij van Karaëng Katangka duurde vijf jaren, want den 29en October 1765 werd Batara Gowa plechtig „als Koning van Gowa gezalfd", zooals het toen heette.

De beslommeringen van een regeerend Hoofd van Staat waren Batara Gowa echter te machtig, want den 2en Augustus 1766 verliet hij eenvoudig zijn Rijk zonder zich verder te storen aan de vele uitnoodigingen om terug te keeren en den scepter weer ter hand te nemen. Misschien had hem de door Karaëng Lempangang ingeprente

haat tegen de Hollanders daartoe gebracht. Hij zou later nog meer voedsel voor dien haat vinden.

Men schreef hem toe naar de Engelschen te willen overloopen en werkelijk werd hij ook eens in gezelschap van zekeren Tjalla Bangkahoeloe — zooals de naam reeds aanduidt afkomstig van Bengkoelen, dat toen Engelsch was — in de wateren van Selaparang (Lombok) aangetroffen, zeeroof plegende en de zee onveilig makende. Zoo kwam hij in 1767 in een gewone prauw padewâtang ter reede van Bima aan om zijne moeder, Karaëng Ballasâri — zooals we weten een Bimaneesche prinses — die toen aldaar woonde, op te lichten en met zich te voeren.

Het kwam hem echter duur te staan zich zoo dicht in de omgeving van een Ambtenaar van de Compagnie te wagen, want de Resident van Bima Jacob Bikker Bakker noodzaakte hem aan wal te komen en verhinderde hem in zijne plannen. Deze liet hem het huis zijner moeder betrekken en zorgde ervoor, dat ontsnapping onmogelijk was. Onmiddellijk werd bericht naar Makassar gezonden en hier maakte men korte metten met hem.

Batara Gowa had mogelijk liever gezien, dat men Karaëng Lempangang's voorbeeld hadde gevolgd, dan dat men hem behandelde als thans geschiedde. Het was toen nog in den tijd, dat men weerspannige vorstjes volkomen onschadelijk kon maken, door hen naar elders te verbannen. En dit was dan ook het doel van het bevel van den Gouverneur te Makassar, om Batara Gowa onmiddellijk met de speciaal daarvoor uit Makassar gezonden sloep „de Goede Trouw" onder geleide van een sergeant en 20 manschappen naar Batavia te zenden. Ten einde onlusten te voorkomen, vergunde men hem niet eens zijn' geboortegrond nog eenmaal te betreden, wat daarna ook nimmer meer geschieden zou.

Met behulp van de vorsten van Bima en Dompo werd de Koning — zeeschuimer — in April 1767 gearresteerd en in genoemde sloep gedeponeerd om direct naar Batavia vervoerd te worden. Kort daarop volgde zijne verbanning naar Ceylon.

II

Op Ceylon kon de gevangen vorst zijn woede uitrazen. Vele brieven aan zijne bloedverwanten op Celebes, geschreven om hen te bewegen toch voor zijn terugkeer te zorgen, hadden niet het door hem gewenscht gevolg.

Vier van die brieven, welke met een Portugeesch schip te Batavia werden aangebracht, werden in beslag genomen, door de Regeering geopend en in afschrift aan den Gouverneur van Celebes gezonden, maar nimmer aan de geadresseerden uitgereikt.

Het is voor wat later volgen zal van belang te weten, hoeveel kinderen Batara Gowa op Ceylon kreeg en wanneer deze ongeveer geboren werden. Vandaar dat we uit den aan zijn broeder Aroe Mampoe gerichten brief aanstippen, dat hij onderwijl in het huwelijk was getreden met Sitti Apîpa, zooals de naam in het afschrift van den brief luidt, gesproten uit het geslacht van Radja Malaioe en die hem vijf kinderen had geschonken n.l. vier zonen:

Baginda Oesoe, ongeveer in 1775 geboren.
Baginda Noereddin, 〃 〃 1777 〃
I aynal Abidin, 〃 〃 1780 〃
I Oenoesoe, 〃 〃 1782 〃
en een dochter, Sitta Chawa, 〃 1779 〃

In de lijst van de in 1792 op Ceylon aanwezige bannelingen van staat, die 〃aan de Ministers en bedienden van Ternate en Timor benevens alle zoodanige kantoren, wien zulks aangaat〃 en waartoe dus ook Makassar behoorde, gezonden werd om 〃te dienen van consideratiën of de daarbij gemelde bannelingen met gerustheid ontboden konden worden〃 wordt de vrouw van Batara Gowa Habieba genoemd. Daar nu beide namen, Hapipa zoowel als Habieba bestaanbaar zijn, bestaat de mogelijkheid, dat er van twee vrouwen sprake is, die achtereenvolgens met Batara Gowa kunnen zijn gehuwd geweest. Het waarschijnlijkst echter is, dat de vrouw Habiba heette, en dat beide bovengenoemde namen slechts ééne vrouw gelden, daar in een stuk van 1808 die naam ook weer voorkomt en vermoedelijk de vrouw van Batara Gowa geldt. Uit de resolutie van den Gouverneur te Makassar van Dinsdag den 22en November 1808 toch blijkt, 〃dat de voorheen als Staatsbannelinge naar Ceylon verzonden Koningin van Gowa Sitti Habiba naar herwaarts stond over te komen〃 en dat daarom door den Gouverneur en Directeur te Makassar bepaald was, dat zij na aankomst aan haren jongsten broeder (eigenlijk zwager) Aroe Mampoe zou gezonden worden, opdat deze voor haar onderhoud zou kunnen zorgen.

In 1813 heeft Sitti Habiba zich nogmaals te Makassar vertoond, voorzien van een geleidebrief van den Sultan van Bandjarmasin, gericht aan den Engelschen Resident te Makassar, waarin die Sultan verzoekt haar bij hare wenschen — inkoop van vrouwen en paarden —

van de meest mogelijke hulp te voorzien en haar naar hare verkiezing toe te staan naar Bandjarmasin terug te keeren of te Makassar te blijven. Hulp heeft Sitti Habiba echter van den Resident al heel weinig ontvangen, want deze zond haar naar Bandjarmasin terug met het verzoek aan den Resident aldaar, om haar nimmer meer toe te staan naar Makassar te gaan, „zijnde zij nauw verwant aan een opstandeling, die hier hevige onlusten veroorzaakt heeft en door de Nederlanders voor zijn heele leven verbannen was.”

Om thans tot de kinderen van Batara Gowa terug te keeren; in de reeds genoemde lijst van bannelingen van 1792 worden er zeven vermeld en wel vier zonen en drie dochters. De zonen heetten volgens die lijst:

Oesoep	pl. m.	20	jaren	oud.
Nardien	„	18	„	„
Segerin	„	12	„	„
Sapanan	„	10	„	„

De beide eerste namen komen vrijwel overeen met die, welke in den brief van Batara Gowa aan Aroe Mampoe voorkomen n.l. Baginda Oesoe en Baginda Noereddin.

De namen der beide jongsten echter klinken geheel anders, hoewel de leeftijden overeenkomen, zoodat waarschijnlijk Segerin en I aynal Abidin denzelfden persoon bedoelen en Sapanan en I Oenoesoe eveneens. Makassaarsche en Boegineesche vorsten geven echter zelden geheel nieuwe namen aan hunne kinderen, zoodat het vermoeden voor de hand ligt, dat Segerin eene verbastering is van de veel in vorstelijke families voorkomende naam Karaëng Segêri en Sapanan van Karaëng Sapanâng.

Aldus komen we tot de conclusie, dat met I aynal Abidin — ten rechte Zeinoe'l abidin — en I Oenoesoe — uit Joenoes — geen andere kinderen worden bedoeld dan met Segerin en Sapanan, doch dat zij geheel op Makassaarsche wijze de titels van Karaëng Segêri en Karaëng Sapanâng hebben verkregen.

De in de lijst van bannelingen genoemde dochters zijn:

Siddi Hawan	oud	pl. m.	16	jaar.
Ranna Willis	„	„	5	„
Ranna Wangsa	„	„	3	„

Met Sitti Hawan wordt blijkbaar dezelfde bedoeld als met Sitti Hawa, de in den brief van Batara Gowa voorkomende naam. Zij is met een Javaanschen prins Pangeran Adipati Mangkoerat, eveneens naar Ceylon verbannen, gehuwd. De beide jongste dochters waren,

toen Batara Gowa zijnen brief schreef, nog niet geboren. Hunne namen wijken geheel van de gebruikelijke Makassaarsche namen af. Er bestaat in het Makassaarsch wel een woord Rana, overeenkomende met het Maleische Retua, doch het is geen gewoonte met dat woord vrouwennamen samen te stellen. De in het Makassaarsche verhaal Djajalangkâra voorkomende vrouwennaam Rana Kassiang wijst er dan ook op, dat dit verhaal niet zuiver Makassaarsch, maar van vreemden oorsprong is. Bij de naamgeving der jongste dochters van Batara Gowa heeft dus blijkbaar de omgang met de Javaansche bannelingen invloed uitgeoefend.

Volledigheidshalve maken we melding van een aangenomen zoon van Batara Gowa, Tambi genaamd.

Batara Gowa overleed in 1795 op Ceylon en wordt daarom na zijn dood Toemênanga ri Sêlong (de op Ceylon ontslapene) genoemd.

Politieke toestand in Gowa, gedurende de eerste jaren na de verbanning van Batara Gowa.

Hoewel Batara Gowa reeds den 2en Augustus 1766 zijn rijk verlaten had, gingen de Gowasche grooten niet dadelijk tot de verkiezing van een nieuwen vorst over. Hoopte men wellicht nog op zijn terugkeer? Hoe dit zij, den 23en April 1767 werd zijn jongere broeder Mallisoedjâwa daeng Ribôko, na zijn aftreden Aroe Mampoe geheeten — hierboven werd zijn naam reeds genoemd — tot vorst uitgeroepen en deze renoveerde onder den naam van Sultan I Madoe'd din den 21en Maart 1768 binnen het kasteel Rotterdam te Makassar de door zijn voorgangers met de Compagnie gesloten contracten.

Vermoedelijk uit hartzeer over het zijnen broeder aangedane leed — want inmiddels vernam hij diens verbanning naar Ceylon — wiens terugroeping hij herhaalde malen trachtte te bewerkstelligen, zonder daarin te slagen, of ook wel, zooals anderen meenen, omdat zijne grootmoeder Aroe Palakka hem voortdurend zijn onverschilligheid verweet en hem een overweldiger noemde, verliet hij den 3en Januari 1769 zijne residentie en ging te Barombong, een bezuiden Makassar gelegen kustplaats, wonen, door welke handeling hij afstand deed van de Regeering en waarna hij — zooals reeds boven werd aangestipt — Aroe Mampoe werd genoemd.

Hij werd vervangen door den Rijksbestierder Makkaraeng Zainoeddin, die den 30en Augustus 1770 de contracten met de Compagnie bezwoer.

Tijdens diens bewind, dat zich tot 1776 door geen belangrijke gebeurtenissen kenmerkte, had de verschijning van Sangkilang plaats, aan wiens persoon het volgende hoofdstuk gewijd zal worden.

Om echter te kunnen begrijpen, hoe de door Sangkilang, een gewone slaaf, in Gowa op touw gezette beweging van zulk een overwegenden invloed op den gang van zaken is geweest, is het wenschelijk na te gaan, hoe en waarom het Bonesche vorstengeslacht aanspraken op den Gowaschen troon kon doen gelden.

In Bone hadden de Rijksgrooten den 5[en] October 1772 een nog jeugdigen kleinzoon van den reeds ouden vorst La Pamarongang (na zijn dood Matinrôwe ri Mallimôngang = de te Mallimôngang ontslapene geheeten; matinrôwe is het Boegineesche woord voor het Makassaarsche toemênanga) als diens opvolger aangewezen, zoo het heette om na 's vorsten dood onlusten te voorkomen, die anders wellicht na zijn overlijden zouden ontstaan. Waarom men dezen kleinzoon met name La Tanritoeppoe, toen nog een kind, verkoos, in plaats van een der tien zonen van den ouden vorst, zal duidelijk zijn, indien men de afstamming van La Tanritoeppoe van moederszijde kent en men tevens weet, dat het Bonesche vorstengeslacht reeds van de tijden van Cornelis Speelman getracht had Gowa en Bone onder één scepter te vereenigen of althans in Gowa een Boneschen vorstentelg aan het bewind te zien. Daar de macht ontbrak om dit met kracht van wapenen te bereiken, nam men zijn toevlucht tot het aangaan van huwelijksverbintenissen, een geschikt middel op Zuid-Celebes, daar bij het overlijden van den vorst de keuze van een opvolger wel bepaald blijft tot de eigenlijke vorstelijke familie, maar in geenen deele tot de kinderen van den overledene en men dus nog veel minder een eerstgeboorterecht kent.

Reeds de beroemde Aroe Palakka, de Boegineesche held, die in Speelman's tijd aan de zijde der Compagnie niet alleen op Celebes, doch ook op Java en Sumatra had gestreden, had getracht op die wijze zijne eerzuchtige plannen te verwezenlijken. Want had niet hij zijnen neef La Pataoe vrijwel gedwongen een huwelijk aan te gaan met de eenige dochter van den toenmaals in Gowa regeerenden vorst Karaëng Abdoel Djalil? En was dat huwelijk niet in het leven geroepen om de heerschappij van geheel Celebes eenmaal in handen van het geslacht van Aroe Palakka te brengen? [1] La Pataoe toch was de aangewezen opvolger van Aroe Palakka in Bone, terwijl bij

[1] Zie „Een huwelijk uit eerzucht" van J. C. Tamson in het Jaarboekje van Celebes 1865.

diens huwelijk met de dochter van Abdoel Djalil met name Karaeng Patoekangang bepaald werd, dat de oudste zoon daaruit zijnen grootvader in Gowa zou opvolgen. Toen nu in 1709 Abdoel Djalil — na zijnen dood Toemenanga ri Lakîjoeng genoemd — overleed, ontstond er wel eenig geschil onder de Rijksgrooten, die met voorbijgaug van Sapoewâli, den eersten zoon van Lapataoe en dus aangewezen opvolger, den uitgeweken prins Lapadang Sadjati tot vorst verlangden, maar voornamelijk op aandringen van den Rijksbestierder Karaeng Boutosoenggoe, werd Sapoewâli toch tot vorst verheven, waarmede dus de wensch van Aroe Palakka vervuld was.

Van dezen Sapoewâli (of Tosapewâli), na zijnen dood in 1742 Mantiurowe ri Sombôpoe geheeten, die beurtelings vorst van Gowa en van Bone is geweest, was de hierboven genoemde La Tanritoeppoe een achterkleinzoon en zou deze dus alleen uit dien hoofde reeds recht hebben om zoowel in Gowa als in Bone als vorst op te treden. Er was te minder bezwaar hem in Bone op den troon te brengen, nu zijne moeder Daeng Matânnang eene dochter van den regeerenden vorst was.

Aldus besteeg den 4e Juni 1775 bij 't overlijden van Bone's ouden vorst de toenmaals omstreeks 12 jarige La Tanritoeppoe den Boneschen troon; als zoodanig werd hij Achmaddoesaleh Samsoeddin geheeten. Voorloopig werd zijn oom Aroe Poure, met wiens dochter La Tanritoeppoe in 't huwelijk zou treden, regent in Bone onder den titel van Madanrang. Deze was blijkbaar geen krachtige persoonlijkheid; althans de andere zonen en kleinzonen van den overleden ouden vorst deden voortaan wat zij verkozen, zonder zich aan den Madanrang of de Compagnie ook maar in het minst te storen.

Zoowel in Bone als in Gowa werd dus een krachtig en invloedrijk bestuur gemist. En daarin ligt voor een gedeelte de verklaring van het succes, dat een ondernemend avonturier als Sangkilang zich wist te verschaffen. Over dezen thans nader.

Sangkilang.

I

Reeds tijdens het leven van Batara Gowa zijn er twee personen — wellicht meer — geweest, die zich voor hem hebben uitgegeven. De eerste tevens meest beruchte daarvan is Sangkilang.

In 1776 verscheen op zekeren dag aan de monding van de rivier

van Sanrabone een prauw. Op een dwarsbalk aan de achterzijde van het vaartuig, n. l. dien waarop het roer rust, zat een persoon, die als men hem naar zijn naam vroeg, voorgaf stom te zijn. Daarom noemde men hem naar dien balk Sangkilang, want zoo is de Makassaarsche benaming daarvan. De prauw voer de rivier van Sanrabone tot bij Sompoe op, eene boomrijke kampong, waar juist een feest gegeven werd. Hier landden de schepelingen en met hen Sangkilang, die — zeker zijn spraak herkregen hebbende — verklaarde de naar Ceylon verbannen Batara Gowa te zijn. Naar de overlevering zegt was hij eigenlijk een slaaf van een Boneschen prins Aroe Patempe, in wiens plaats hij gezonden zou zijn geweest om dat feest bij te wonen en daarom diens songko [1] (Makassaarsch hoofddeksel) met gouden band droeg en verder met diens kleederen en wapens was uitgerust. Op het feest gekomen, nam hij onmiddellijk de eerste plaats in en vroeg of er niemand was, die hem herkende. Toen hij zich als Batara Gowa bekend maakte, ontstond er een tumult. Sommigen toch sloegen onmiddellijk geloof aan zijne woorden, anderen weer niet. Ten slotte wist hij zich echter door een ieder te doen gelooven, door naar verschillende sieraden en familieleden van Batara Gowa te vragen op zulk een wijze, dat de domme menigte zich liet verschalken. Door beloften en bedreigingen wist hij zich een grooten aanhang te verwerven. Sommigen maken het verhaal nog mooier, door te vertellen, dat Sangkilang zonder een woord te spreken, geheel alleen op den roerbalk van een prauw gezeten de rivier was komen opdrijven, daaraan dan de verzekering toevoegende, dat de prauw, die hem naar Batavia had moeten brengen om naar Ceylon verbannen te worden, was omgeslagen, doch hij, Batara Gowa zich had weten te redden door zich aan de sangkilang dier prauw vast te houden, waarna het hem gelukte de prauw weer zee te doen houden en op die sangkilang zittende landwaarts te doen varen. Thans zijn er nog velen, die werkelijk meenen dat Sangkilang de echte Batara Gowa was. Hierover zal nader meer uitgeweid worden.

Ondertusschen bleef zijne verschijning geen geheim en de Gouverneur van der Voort ontving er in November 1776 bericht van. De oppertolk Brugman, die enkele dagen tevoren naar Polombangkeng gegaan was om er eenige geschillen tusschen Compagniesonderdanen onderling te beslechten, rapporteerde n. l. dat een weg-

[1] De songko van Bone en van Makassar is zeer verschillend, de een van boven licht gebogen, de andere spits.

geloopen slaaf van Aroe Patempe, dien deze een jaar tevoren op Pasir gekocht had, Sangkilang geheeten, zich voor den verbannen Batara Gowa uitgaf en zich reeds een grooten invloed had weten te verschaffen.

De Gouverneur gaf Brugman onmiddellijk last, krachtdadig tegen den rebel op te treden en hem levend of dood in handen te krijgen, doch alvorens die last Brugman bereikte, werd hij door Sangkilang zelf met 300 volgelingen aangetast. Niettegenstaande Brugman slechts over een 50 man beschikken kon, werd Sangkilang met een verlies van 17 dooden teruggeslagen en verdreven, waarna hij naar kampong Barana in het toenmalige vorstendom, thans regentschap Bangkala de wijk nam. In het rapport van den Gouverneur van der Voort aan de Hooge Regeering over deze aangelegenheid handelende, wordt Barana een Bonesche kampong genoemd, daar de Toerateialanden (Bangkala, Binamoe en Laikang) toenmaals gerekend werden de onderdanige bondgenooten (Boeg. lilipaseiadjingaeng) van Bone te zijn.

De Gouverneur achtte het verder niet raadzaam meer werk van de zaak te maken, maar besloot de beweging met schijnbare onverschilligheid gade te slaan. Wel werd nog een poging gedaan den vorst van Gowa te bewegen den rebel te doen opvatten, doch deze scheen zich van de geheele zaak niets aan te trekken, waardoor Sangkilang's aanhang zich gestadig kon uitbreiden. Hoe vreemd het ook moge schijnen, het blijft niettemin een feit, dat zelfs de broeder van Batara Gowa, Aroe Mampoe, Karaeng Kandjilo, Karaeng Sapanang en andere Gowasche grooten, ja zelfs de moeder en de grootmoeder van den banneling, Karaeng Ballasâri en Aroe Palakka, zich bij Sangkilang aansloten. De naaste familieleden dus van den waren Batara Gowa zagen Sangkilang voor hem aan of gaven voor dit te doen.

Lang echter kon deze te Barana niet blijven, want van der Voort verzamelde een groot aantal Bonieren en Makassaren, die in vereeniging met zijn eigen macht Sangkilang zouden aantasten. Toen men echter begon te ageeren werd van de zijde der hulptroepen eer tegen- dan medewerking ondervonden, zoodat Sangkilang de vlucht kon nemen naar Borisallo in Gowa. Van hieruit — Borisallo is op de grens der Noorderdistricten gelegen — viel hij in Mei 1777 in het landschap Maros, waar hij zich van drie districten meester maakte en voordat de van Makassar op hem afgezonden troepen hem hadden bereikt, had hij zich — ofschoon met groot verlies — van

den Nederlandschen post te Maros meester gemaakt, waarna de geheele bevolking der provincie Maros hem bijviel.

Slechts enkele dagen bleef hij echter in 't bezit van Maros, want den 21en Mei werd hij vandaar door een Bonesche macht onder Poenggawa Datoe Baringang verjaagd, waarom deze eenigen tijd beweerde, ingevolge veroveringsrecht de rechtmatige bezitter van Maros te zijn.

Sangkilang richtte zich thans naar Tallo, welks vorstin Sitti Kalêcha Karaeng Karoêwisi kort te voren zijne partij gekozen en haar rijk aan Gowa afgestaan had. Hier werd hij verslagen door de hulptroepen van Aroe Pantjana, een prins van Tanette, wien vergund was zich metterwoon in Segeri te vestigen en die nu aan het hoofd der hulptroepen uit het noorden stond. Sangkilang en Aroe Palakka — de grootmoeder van Batara Gowa — namen de vlucht door Maros, waarbij zij het alleen aan Datoe Baringang en diens mannen te danken hadden, dat zij niet in handen der Compagnie vielen, want zij toch wierpen zich tusschen het volk van Aroe Pantjana en de vluchtelingen in.

Deze nederlaag schrikte Sangkilang echter niet af, want in Juni 1777 rukte hij de stad Gowa binnen, daarbij nergens tegenstand van de bevolking ondervindende. 's Compagnie's troepen, waarbij 200 Europeanen en 4 veldstukken, tastten hem aldaar aan, doch bij den eersten aanval werden zij met verlies teruggeslagen, hetgeen wederom geweten werd aan de houding der Bonieren, die zich onder den Madanrang zelven bij onze macht hadden aangesloten, doch het gevecht lijdelijk bleven aanschouwen. Den avond na dit gevecht liet de vorst van Gowa den Gouverneur weten, dat hij door de bevolking was afgezet en Sangkilang in zijn plaats tot vorst was uitgeroepen.

II.

Sangkilang had dus een succes verworven van buitengewone beteekenis, vooral daar het voornaamste der rijksornamenten, de Soedang, in zijne handen was gevallen, waarvan het bezit hem in de oogen der bevolking tot rechtmatigen vorst van Gowa stempelde. Den dag nadat de bevolking hem als zoodanig had uitgeroepen, kwam de afgezette vorst met diens familie, een klein gedeelte der rijksornamenten medenemende, naar Makassar, alwaar hem te Matowanging, even bezuiden het kasteel, een woonplaats werd aangewezen. Daar

stierf hij den 15en September 1778, waarom men hem na zijn dood Toemenanga ri Matowanging noemde.

Hoewel herhaalde malen getracht werd Sangkilang te verdrijven, slaagde men daarin niet, wat men al wederom weet aan de Bonesche, Sidenrengsche en Soppengsche hulpbenden, die met den vijand heulden en hem zelfs van levensmiddelen voorzagen. Pas toen er versterking van Java gekomen was, slaagde men er den 27en Juni 1778 in Gowa te vermeesteren. Daarna werden de wallen der versterkingen — voor 't eerst volkomen — geslecht. Wel was dit bij iederen vrede met Gowa bedongen, maar het was nimmer ten uitvoer gebracht.

Vooreerst werd er nu in Gowa geen nieuwe vorst uitgeroepen. Hoewel dit in 1781 wel geschiedde, bleef men Gowa toch min of meer als een wingewest beschouwen, hetgeen tot 1814 voortduurde.

Sangkilang en Aroe Palakka waren al wederom met de hulp der Bonieren ontkomen en hadden zich naar het gebergte begeven, alwaar Aroe Palakka in Januari 1779 te Lanna overleed, waarom zij na haren dood Matinrowe ri Lanna wordt genoemd. Daar de oude vrouw een zeer grooten invloed bij Makassaren en Boegineezen had, was haar dood voor Sangkilang een groot verlies. Evenwel wist deze zich nog staande te houden en deed zelfs in Maart 1779 een inval in Malewang (Polombangkeng), die afgeslagen werd.

Toen loofde de Gouverneur een premie van 2000 Spaansche matten uit voor dengeen die hem levend, en van 1000 voor dengeen die hem dood aan de Compagnie zou overleveren. Zoo min deze premies als eene der door de Compagnie naar 't binnenland ondernomen tochten, aan twee waarvan de Gouverneur zelf deelnam en waarbij men zelfs tot Lanna en Bilibili en later zelfs tot Tasese doordrong, hadden het gewenschte resultaat. Wel deed men den opstandelingen hier en daar afbreuk en werden alle vijandig gezinde kampongs in de asch gelegd, maar het eenig resultaat, dat men bereikte was, dat de Makassaren uit angst voor de met voortvarendheid optredende troepen, hunne bentengs — waaronder zeer sterke — verlieten en het bergland invluchtten. Parigi en Tasese werden hun voornaamste schuilplaatsen.

Na den dood van den Gouverneur van der Voort op 16 Juni 1780 werden er geen pogingen meer aangewend om de opstandelingen met geweld te onderdrukken, ook al daar het raadzaam was zich niet te veel in moeilijkheden te steken, daar Nederland zijne krachten moest sparen om mogelijke aanvallen der Engelschen te kunnen

weerstaan, die, nu Nederland in de verwikkelingen tusschen Engeland en de opgestane Amerikaansche koloniën betrokken raakte, niet zoo onwaarschijnlijk geleken.

De Gouverneur Reyke trachtte dus slechts de aanhangers van Sangkilang afvallig van hem te maken, 'tgeen met velen gelukte. Echter was de invloed van dezen nog niet geheel gebroken, hetgeen de in 1781 nieuw verkozen vorst van Gowa ondervond. Deze, Mannawârri, ook wel Abdoe'l Hadi Karaeng Boutolângkasa geheeten, was de zoon van den te Matowanging overleden vorst Zainoeddin. In stede van zich in de vroegere residentie der Gowasche vorsten te vestigen, ging hij te Mangâsa wonen, waarom hij na de aanvaarding der regeering Karaeng Mangâsa werd genoemd. Eenige Makassaarsche hoofden in de berglanden erkenden hem niet, daar hij de Soedang — zooals wij zagen in het bezit van Sangkilang — niet in handen had. Van dien tijd dateert de scheuring tusschen de z.g. Strand-Makassaren, die hunne wettige vorsten getrouw bleven en de Berg-Makassaren, die Sangkilang en na hem den vorst ván Bone aanhingen, daar deze na Sangkilangs dood in het bezit van de Soedang kwam. Die scheuring bleef wel 30 jaren bestaan en nog heden ten dage zijn er overblijfselen van waar te nemen, zooals we in een volgend hoofdstuk zullen zien.

Sangkilang overleed in 1785, waarschijnlijk door vergif. De bij hem gebleven rijkssieraden, waaronder dus de Soedang, werden den toenmaals in Bone wonenden Aroe Mampoe aangeboden, die ze echter ter beschikking stelde van La Tanritoeppoe, vorst van Bone, daar deze, mede achterkleinzoon van Matinrowe ri Sombôpoe (zie hierboven) even bevoegd was als hijzelf om ze te aanvaarden. Zoo geschiedde, doch de vorst gaf ze in bewaring aan Aroe Mampoe. Thans scheen dus het oogenblik gekomen, waarnaar het vorstengeslacht in Bone zoo lang verlangd had, want de Berg-Makassaren erkenden den vorst van dat rijk reeds als hun wettigen Heer. Hoeveel pogingen La Tanritoeppoe echter ook deed om de Compagnie ook te bewegen hem als vorst van Gowa te erkennen, het gelukte hem evenmin als zij erin slaagde hem van zijn vermeende aanspraken te doen afzien.

Sangkilang — om wederom tot dezen terug te keeren — liet een zoon na, Aboe Bakkara Karaeng Data. Het is moeilijk na te gaan wie diens moeder was, daar Sangkilang verscheidene vrouwen heeft gehad. De voornaamste van dezen was Daeng Padoeni, dochter van den ontslagen Regent van Bonto Bangoeng (Saleier), want door

haar was hij een zwager van Aroe Pantjana, denzelfde, die hem in 1777 uit Tallo verjaagd had.

De vrouwen waren het dus wel, die hem trouw terzijde stonden.

Karaeng Data, of zooals men hem ook veelal noemt Karaenta Data, heeft evenals zijn vader een gewichtige rol gespeeld; doch alvorens tot de behandeling daarvan over te gaan worden hier nog drie gevallen vermeld van personen, die zich nog in de 18e eeuw voor Batara Gowa hebben uitgegeven.

De eerste was een bij name onbekend persoon, die in 1787 op Soembawa verklaarde Batara Gowa te zijn en een medestander vond in een der Rijksgrooten Mete Abdoellah. De opstandelingen, waarbij de zich toenmaals op Soembawa zeer talrijke Wadjoreezen aansloten, verbrandden zelfs des sultans hoofdplaats, waarop de vorst Haroen-arrassid hen in kampong Wadjo belegerde. De Compagnie zond hulp met oorlogschepen en hulptroepen, hopende de Wadjoreezen, die in het groot sluikhandel met de Engelschen dreven, voorgoed van Soembawa te kunnen verdrijven. Omtrent deze expeditie wordt meer medegedeeld bij G. Lauts „De vestiging, uitbreiding, bloei en het verval van de macht der Nederlanders in Indië (1602—1858)”. Het zij hier voldoende te vermelden, dat van den gewaanden Batara Gowa nimmer meer iets vernomen werd.

In 1797 gaf zekere Njanre Karaeng Panrita zich in het Boeloekombasche uit voor Batara Gowa. Hij werd door den Regent van Gantarang gearresteerd en door den Resident van Boeloekomba naar Makassar opgezonden. Wat hier met hem gebeurde, is onbekend.

De derde was Datoe Batoe Goeloeng, die zich eveneens in 1797 te Topedjawa (Takalar) voor Batara Gowa uitgaf. Hij vertelde, dat zijn nog op Ceylon aanwezige familieleden door de Engelschen herwaarts zouden worden gezonden. Den Vorst van Gowa werd hiervan uit Makassar bericht gezonden met vier dozijn patronen! Dit was voldoende om Datoe Batoe Goelang de vlucht naar het gebergte te doen nemen en daar zich — zooals we reeds uiteenzetten — 's vorsten macht niet tot daar uitstrekte, achtervolgde men hem niet. Later werd nimmer meer iets van hem vernomen.

Karaeng Data.

Bij het overlijden van Sangkilang in 1785 moet zijn zoon, Aboe Bakkara (Aboe bakr) Karaeng Data, ongeveer acht jaren oud zijn

geweest. Hij stond in zijne jongelingsjaren te boek als een echte Makassaarsche roofridder, die het zelfs zoo bont maakte, dat Aroe Mampoe hem vogelvrij verklaarde, hetgeen echter practisch weinig beteekende, daar Karaeng Data reeds spoedig een vrij grooten aanhang had en zelfs met nauw aan den vorst van Bone geparenteerde grooten op zeer vriendschappelijken voet stond. Ofschoon hij ook te Makassar als een gevaarlijk sujet stond aangeschreven, werden vandaar nimmer pogingen gedaan om hem, toen hij zich in 1798 en later op Compagnie's gebied — geenszins bedekt doch openlijk en met een groot aantal volgelingen — vertoonde, op te vatten. Later verliet hij Celebes en vertoefde een tijd op Ambon, waar hij zich blijkbaar in den gunst van den Resident mocht verheugen, zooals volgt uit een brief van den Engelschen Resident te Makassar Phillips aan den Luitenant-Gouverneur-Generaal dd. 2 September 1812, meldende, dat Karaeng Data voor hem was verschenen en hem zijn stempel (tjap) en een rotting met gouden knop had laten zien, dien hij van den Resident van Ambon gekregen had.

Waarschijnlijk heeft Phillips Karaeng Data toen toegestaan zich te Beba (Galesong) te gaan vestigen, althans ging hij in die kampong wonen en matigde zich daar al spoedig zulk een gezag aan, dat de Resident te Makassar in October 1813 den Regent van Galesong opdroeg Karaeng Data aan te zeggen om Beba te verlaten, 't geen deze waarschijnlijk goedschiks gedaan heeft, daar de zaak tot geen verdere briefwisseling aanleiding heeft gegeven. Karaeng Data schijnt echter zijn bewogen leven niet te hebben kunnen verwisselen met een rustig, want in de memorie, welke de commissaris Chassé den na het Engelsch tusschenbestuur het eerst optredenden Gouverneur Tielenius Kruythoff ter hand stelde, wordt van hem gezegd „dat hij niets deed dan rooven, branden en plunderen, vluchtende voor dengene, die hem achterna zette, zijnde hij sedert vele jaren vogelvrij verklaard".

Zijn aanhang was nog voldoende om het grootste deel van Gowa's bergland van den in 1816 opgetreden vorst Kareang Lembangparang afvallig te maken, van welke landen alleen met name genoemd wordt Boeloetana, gebied van Karaeng Bontonompo. Zelfs in Augustus 1819 waagde hij het met een aanzienlijke macht, in Beba zijn vroegere verblijfplaats, neer te strijken, wel verklarende zich naar Makassar te willen begeven om daar zijn onderwerping aan te bieden, maar hieraan geen gevolg gevende. Zoo werd dan ook besloten hem

daar aan te tasten, waarom de kolonel, militaire commandant La Fontaine met twee kapiteins, 9 Europeesche en een Inlandsche officier met 240 manschappen, waaronder 137 Europeanen, aan boord van eenige prauwen van Makassar zuidwaarts koers zette en even benoorden Beba landde. Onderwijl ging een detachement huzaren overland derwaarts, terwijl de bevolking van het toenmalig zelfstandige, later onder Galesong gebrachte regentschap Bontolebang en die van Polombangkeng als hulptroepen mede aan de onderneming deelnamen.

Dienzelfden morgen (20 Augustus 1819) had zich een zich Frans Kombatari of ook wel Radja Bagoesoe noemende avonturier, benevens zekere Karaeng Manggarâi, bij Karaeng Data aangesloten.

Nadat de troepen geland waren, begaf de kolonel zelf zich met een gering gevolg naar Beba om Karaeng Data te gelasten met hem mede te gaan, waarbij deze den kolonel zelven, zonder dat die officier wist met wien hij te doen had, te woord stond! Hoewel schoorvoetend, voldeed Karaeng Data aan dien last. Hij verscheen, gevolgd door circa 200 man, voor het front der troepen. Onmiddellijk werd een peloton van den linkervleugel van de hoofdmacht afgescheiden om zich tusschen de troepen — die front naar zee hadden gemaakt — en de zee te plaatsen om den opstandelingen den terugtocht naar Beba onmogelijk te maken.

Toen nu kolonel La Fontaine de ontwapening van Karaeng Data en zijne volgelingen gelastte, maakten dezen plotseling amok en ontstond er een verwoed gevecht, waarbij meer dan 100 Makassaren sneuvelden, en ook aan 's Gouvernements zijde verscheidene dooden en gekwetsten vielen te betreuren.

Karaeng Data zelf wist, hoewel gewond, te ontkomen, doch stuitte in zijn vlucht op het volk van Gowa en werd afgemaakt, althans zoo luiden de officieele berichten. Volgens anderen zou Karaeng Data ontkomen zijn en zou een zijner getrouwen zich voor hem hebben opgeofferd, door zich met zijn kleederen en wapens te tooien om aldus den eigenaar zelf daarvan de gelegenheid te geven om te ontvluchten. Dergelijke staaltjes van heldenmoed zijn in de geschiedenis der Makassaren en Boegineezen meer bekend, dus het zou niet geheel onmogelijk zijn. Booze tongen zeggen, dat er onder de Gowasche aanvoerders waren, die wisten hoe de vork in de steel zat, maar die zich opzettelijk van den domme hielden om van verdere moeilijkheden en opdrachten ontslagen te worden! Hoe dit zij, het is zeker, dat na dien tijd van Karaeng Data zelven nimmer

meer vernomen werd. Evenwel meenen thans nog vele Makassaren dat hij nimmer gestorven is, doch slechts van het wereldtooneel is verdwenen, en hierin hebben later avonturiers en bedriegers gereede aanleiding gevonden om zich voor hem uit te geven en der goedgeloovige bevolking ontzag in te boezemen en op te lichten.

De oudste zoon van Karaeng Data, ofschoon ook zwaar gewond, wist te ontsnappen. Twee andere zoontjes, de ongeveer negenjarige Galesa daeng Malaba en een vijf- à zesjarig knaapje, wiens naam in de officieele bescheiden niet genoemd wordt, vielen respectievelijk den vorsten van Sidenreng en Gowa in handen, die ze binnen weinige dagen den Gouverneur overleverden. Zij werden naar Java gezonden. Volgens opgaven van inlanders zou het laatst bedoelde kind Pelo heeten, en zou het slechts een neefje en geen zoon van Aboe bakr Karaeng Data zijn, welk laatste in verband met de in het archief te Makassar voorhanden zijnde gegevens onwaarschijnlijk is.

Behalve de genoemde liet Karaeng Data nog verscheiden andere kinderen na, van wie enkele nog een belangrijke rol in de Makassaarsche geschiedenis hebben gespeeld.

De oudste zoon — vermoedelijk de bij Beba zwaar gewonde en gevluchte — was Tjalla Karaeng Borong, over wien in een volgend hoofdstuk nader zal worden gehandeld.

Een andere zoon was Tjadi daeng Matarang, die van 1856 tot 1860 Regent van Sodiang was, terwijl een zijner dochters Rante patola daeng Matene Karaeng Bontosoenggoe in 1859 door den Grooten Landraad te Makassar wegens oplichting en aanranding der openbare rust voor 10 jaren verbannen werd, welke straf zij te Krawang onderging. Haar zuster Sitti daeng Matannang, eveneens door die Rechtbank wegens hetzelfde misdrijf veroordeeld, werd door den Raad van Justitie vrijgesproken.

Wat den zich te Beba bij Karaeng Data aangesloten hebbenden Frans Kombatari, Radja Bagoeroe, betreft, deze trachtte in 1822 wederom onrust in Boeloekomba en Bonthain te stoken, doch werd door den Regent van Bonthain, Bagala daeng Malloe verslagen, waarna nimmer meer iets van hem vernomen werd. Zijn metgezel Karaeng Mangarâi, die later bleek ten rechte Siding daeng Laoe te heeten, viel het Gouvernement in handen en werd tot 10 jaren dwangarbeid en bannissement veroordeeld, waarop hem Banda als strafplaats werd aangewezen.

Karaeng Borong.

Tjalla Karaeng Borong was, zooals we zagen, de oudste zoon van Karaeng Data. Hij gedroeg zich na het gebeurde te Beba goed en bewees zelfs in 1824 en 1825 belangrijke diensten aan het Gouvernement, toen de Bonieren in de Noorderdistricten waren gevallen, waarom hij in 1827 door den Gouverneur Bischoff tot Regent van Tanralili werd verheven. Hij was gehuwd met Karaeng Kaloekoewang, dochter van den reeds meermalen vermelden Aroe Mampoe, na zijnen dood Toemênanga ri Tompobâlang genoemd. Deze omstandigheid heeft er zeker niet weinig toe bijgedragen, dat Karaeng Borong zich, nadat hij als Regent van Tanralili was afgetreden, wederom mengde in de binnenlandsche aangelegenheden van Gowa.

De verheffing van dezen kleinzoon van Sangkilang tot Regent van Tanralili — hetgeen voornamelijk op voorspraak van den toenmaligen Assistent-Resident van Maros, Mayor, was geschied — was zeker niet bevorderlijk voor het verdwijnen van de meening, dat Sangkilang werkelijk Batara Gowa was. De Makassaar kan zich eenvoudig niet voorstellen, dat iemand, die daarop door geboorte geen recht heeft, tot zulk een hooge post geroepen kan worden; want ook van moederszijde gaf Karaeng Borong's afstamming hem geen recht op den Tanralilischen Regentszetel. Zijne moeder toch was een dochter van zekeren Anronggoeroe Djondjo, een gering hoofd in het Noordoostelijk bergland van Gowa.

De Regenten van Tanralili hebben het bestuur immer veel zorgen gebaard. Zij bleven evenwel gehandhaafd, daar men hun invloed te aanzienlijk achtte om hen, zonder groote en kostbare voorzorgen om de rust te handhaven, van hun voetstuk te werpen. Den Regent van Tanralili en zijne trawanten werden nog in 1900 dingen ten laste gelegd, die als ze bewezen waren, hem niet alleen als Regent onmiddellijk hadden moeten doen ontslaan, maar hem tot een misdadiger stempelden.

Het geslacht van Tjalla Karaeng Borong wist zich echter tot op den huidigen dag als regenten van Tanralili staande te houden. Hoe gevaarlijk deze nazaten van den onruststoker Sangkilang ook thans nog zouden kunnen worden voor de rust en orde in het pas onderworpen Gowa, blijkt uit het feit, dat de zoon van den tegenwoordigen Regent van Tanralili, daeng Pagadjang geheeten, zich kort na de expeditie tegen genoemd landschap met een vrij aanzienlijk gevolg naar Gowa begaf en daar door de bevolking van

Songkolo en de Toe Badjeng met vorstelijke eerbewijzen werd ontvangen. Overal werden voor hem karbouwen geslacht en werd de bevolking saamgeroepen om hem eer te bewijzen! Het was een poging van Daeng Pagadjang om bij de meest westwaarts wonende Berg-Makassaren den invloed en het gezag van het geslacht van Sangkilang, den pseudo Batara Gowa te herstellen en wederom levendig te maken. Ware hem niet onmiddellijk èn in het na de laatste expeditie als afzonderlijk bestuursressort gecreëerde West-Gowa èn in het tegenwoordige eveneens als zelfstandig zelfbesturend landschap Zuid-Gowa door het Europeesch Bestuur alle verdere toegang tot die streken ontzegd, en het mogelijke gedaan om hem te beletten zijn invloed daar te doen gelden, mogelijk zouden nieuwe ruststoringen in het Gowasche hebben plaats gehad.

Werden dus hier mogelijke ongeregeldheden in den beginne gesmoord, een ernstiger poging in 1868 van Tjalla Karaeng Borong zelven, den grootvader van den zooeven genoemden Daeng Pagadjang, had grootere gevolgen.

In April van dat jaar, toen de vorst van Gowa zich met zijne gansche familie naar Bonthain begeven had om te Tjalendoelendoe in die afdeeling een gelofte te gaan vervullen, ontving de Assistent-Résident van Maros, J. N. Vosmaer, een briefje van Karaeng Borong, die in 1865 reeds door zijnen zoon Patahoela als Regent van Tanralili was opgevolgd en sinds te Mangempang in dat regentschap was blijven wonen, meldende, dat Manjereang daeng Paserang, Glarrang van Mangâsa, een der „Bate Salapang" van Gowa, hem uitgenoodigd had zich naar Gowa te begeven, hetgeen hij zonder voorkennis van den Gouverneur en den Assistent-Resident niet durfde doen. Hij zoude daarom Glarrang Mangâsa met den Regent van Tanralili nog dienzelfden avond naar Makassar laten gaan. Den volgenden morgen echter kwam de Regent van Tanralili, naar het schijnt gezonden door zijnen vader Karaeng Borong, zich bij den Assistent-Resident te Maros melden, waarop deze hem toen verbood naar Makassar te gaan en hem opdroeg een gelijk verbod aan Karaeng Barong over te brengen. Glarrang Mangâsa mochten zij niet volgen en wenschte deze niet alleen te gaan, dan moesten ze hem maar huiswaarts zenden. Van een en ander werd Karaeng Borong schriftelijk in kennis gesteld.

Den dag daarna (12 April 1868) kwam de Sjahbandar van Gowa den Gouverneur, die van alles nog geheel onkundig was, mededeelen, dat Glarrang Mangâsa met zekeren Goeroedaeng Malâbang

naar Tanralili was gegaan om den Regent en het volk aldaar over te halen hen te volgen, ten einde zich van het gezag in Gowa meester te maken en de rijksornamenten in bezit te nemen, voorgevende, dat zulks op last van den Gouverneur geschiedde. Zooals het onmiddellijk daarop ingestelde onderzoek aantoonde, waren behalve Glarrang Mangâsa, ook zekere Garantjiung Poewa Pento van Parangbanoewa en Daeng Mangîtoeng van Mapâla hoofdaanleggers van het plan, terwijl een groot gedeelte van het volk van Songkolo, de Patambirangers en de Toe Badjeng zich bij hen hadden aangesloten. Zelfs waren vermoedelijk ook de Glarrangs van Samâta, Patjellâkang, Sodiang en Patalâssang, evenals Glarrang Mangâsa zelf kiesheeren (Bate Salâpang) van Gowa, in de zaak betrokken.

Ondertusschen was Karaeng Borong in weerwil van het verbod van den Assistent-Resident van Maros met Glarrang Mangâsa en zijne metgezellen langs den grooten postweg naar Makassar getogen. De Regent van Tanralili was niet medegegaan, maar diens broeder, tweede zoon van Karaeng Borong, Njimpoeng daeng Palallo, toen regent van Simbang — thans regent van Tanralili! — was met 200 man den stoet gevolgd.

Deze allen arriveerden den 14[en] April te Makassar, alwaar Karaeng Borong en Glarrang Mangâsa een onderhoud aan den Gouverneur verzochten. Deze gelastte een onderzoek op het z. g. Inlandsch Bureau, waaruit bleek, dat Glarrang Mangâsa zich met de Glarrangs van Borongloe en Pao naar Karaeng Borong had begeven om dezen in overeenstemming met het volk van Borongloe (Sôngkolo) en de Toe Badjeng het rijk van Gowa aan te bieden, in de hoop, dat het Gouvernement zulks zou goedkeuren, doch dat Karaeng Borong, daarvoor bevreesd geworden, hen daarop zelf naar Makassar had gebracht.

Op last van den Gouverneur werden Glarrang Mangâsa en de reeds vroeger genoemde Daeng Malâbang in de gevangenis opgesloten en werd Karaeng Borong naar huis gezonden, met opdracht zich nimmer meer met de zaken van Gowa in te laten. Het volk, dat zich te Patjinôngang ten huize van Glarrang Mangâsa verzameld had, ging uiteen, zoodra het diens gevangenneming vernam.

De vorst van Gowa, op het hooren dezer tijdingen ongerust geworden, keerde onmiddellijk naar zijne hoofdplaats terug. Uit het namens hem ingesteld onderzoek bleek, dat de beweging zeer ernstig had kunnen worden, indien Karaeng Borong, in stede van naar Makassar te gaan, met Glarrang Mangâsa was medegegaan.

De eerste, die het volk in Gowa had trachten op te ruien, was een zekere Siradjoeng daeng Mangâgo van Tanralili geweest, zoodat de veronderstelling, dat het geheele plan van Karaeng Borong zelf was uit gegaan, niet te gewaagd is. De vorst berichtte den Gouverneur tevens, dat, tijdens Karaeng Borong en Glarrang Mangâsa naar Makassar trokken, zich de Regent van Simbang en diens schoonbroeder Hamandjâ daeng Magassing met ongeveer 50 man van Maros naar Patjinôngang hadden begeven, waarna de Regent van Simbang zich bij zijnen vader Karaeng Borong had gevoegd en Hamandjâ daeng Magassing naar Paoe Paoe was gegaan.

De Regent van Simbang werd eerst met een maand aanhouding te Makassar en daarna met ontslag uit den dienst (besluit d.d. 2 Juni 1867 N° 2270/4) gestraft. Met zulk een geringe straf meende men een in functie zijnd Regent, die zich op de beschreven wijze met de zaken van Gowa inliet, te kunnen corrigeeren! Zelfs was een en ander geen reden om hem voor het regentschap van Tanralili ongeschikt te verklaren. De tegenwoordige Regent van Tanralili, versierd met de zilveren ster van Trouw en Verdienste, is dezelfde Njimpoeng daeng Palallo!

Met Garantjing Poewa Pento en eenige zijner zonen en kleinzonen liep het minder gunstig af. Zij werden in Mei 1868 te Lassang (Polombangkeng) gearresteerd en den 12en dier maand aan den vorst van Gowa uitgeleverd, 't geen met Glarrang Mangâsa en Daeng Malâbang eerst na een langdurige correspondentie geschiedde. Welke behandeling die arrestanten in Gowa ondervonden, zoo lezen we in een der in 't archief te Makasser aanwezige stukken, „is onbekend”. De eenvoudige waarheid is echter, dat Poewa Pento c. s. met de zeer wreede straf „nirappâi” werden gestraft. Daarbij worden de veroordeelden, met de armen uitgestrekt aan een bamboe gebonden, in de gevangenis opgesloten, doch telkens gedurende eenige uren op het heetst van den dag in de zon geplaatst (niallôwi). Het nagenoeg naakte lichaam hield in dien toestand den strijd tegen de scherpe zonnewarmte en de schrale winden niet lang uit en doorgaans — als ook hier — eindigde die strafoefening reeds na enkele dagen met den dood. Daeng Malâbang werd ongeveer gelijk gestraft en overleed ook na eenige dagen in de Gowasche gevangenis. Glarrang Mangâsa werd wegens zijn hooge geboorte niet op die wijze behandeld, maar toch ook op een alles behalve zachtaardige wijze gecorrigeerd. Hij werd iederen Zaterdag, wanneer de Gowasche soldaten zich oefenden, met een ketting aan een paaltje in den grond

gebonden (nipåoekang), opdat dan velen aan hem een afschrikwekkend voorbeeld zouden nemen; een straf dus als een soort schandpaal. De vorstin van Gowa, eene bloedverwante van Glarrang Mangåsa, liet, als de felle zon dezen te zeer pijnigde, den ongelukkige veelal binnen de gevangenis brengen, door welk gunstbetoon het lijden langer duurde; althans overleed Glarrang Mangåsa pas na enkele jaren.

Rante Patola daeng Patene.

Reeds in een vorig hoofdstuk werd medegedeeld, dat de dochter van Karaeng Data, Rante Patola daeng Patene wegens oplichting en aanranding der openbare rust met 10 jaren dwangarbeid en bannissement werd veroordeeld.

Ziehier hoe deze zaak zich heeft toegedragen.

Op zekeren dag in Maart 1858 kwam de Inlander Tjambang van Soreang den Magistraat te Makassar mededeelen, dat hij enkele dagen tevoren te Kalongkong (Galesong) door daeng Patene was uitgenoodigd tot het bijwonen van een feest. Daar had hij van achter een klamboe een stem vernomen, die zijn naam noemde en hem verzocht een Chineesch boekje, dat een onzichtbare hand hem uit die klamboe toereikte, aan den Gouverneur ter hand te stellen en dezen op een eventueele vraag mede te deelen, dat dit boekje van een Radja kwam, die wel gehoord, maar niet gezien kon worden. Den Gouverneur moest hij verzoeken de wapens gereed te houden en den Radja de helft te zenden, daar er een oorlog ophanden was en dat de persoon wien de stem behoorde voor zich zelf nog een paar jachtgeweren verzocht, om daarmede op de vogeljacht te kunnen gaan!

Het Chineesche boekje bleek een in China uitgegeven schoolboekje van zeer onschuldigen aard te zijn.

Ondertusschen werden daeng Patene en enkelen harer helpers in arrest genomen. Bij het daarop gehouden onderzoek bleek, dat Tjambangs verklaring in alle opzichten juist was. De onzichtbare vorst was zekere I Madjoe, wiens vader eertijds Anronggoeroe (hoofd) van Bontonompo was geweest, in welke kampong Daeng Patene, alvorens dit te Kalongkong te doen, hare praktijken op dezelfde wijze had ten uitvoer gebracht, doch vanwaar zij op last van den vorst van Gowa verjaagd was. Hier had de onzichtbare vorst, waarvoor ook I Madjoe gefungeerd had, voorspeld, dat de bedoelde oorlog aan vele menschen het leven zou kosten en dat er bij het

uitbreken van den krijg een aantal schepen ter kuste van Celebes zouden ankeren, waarmede o. a. Karaeng Data en zijn zoon Galesa zouden aankomen.

I Madjoe bleek een speelpop in handen van daeng Patene te zijn, welke laatste een hoogst onzedelijk leven leidde en onder meer met verscheidene vrouwen in het huwelijk vereenigd was, voor een vrouw zeker een eigenaardige liefhebberij!

Onderging zij de haar toegediende straf van 10 jaren dwangarbeid te Krawang, haar voornaamste medeschuldige, zekere Soeboe, zou naar Banda worden verbannen, doch overleed vóór zijne opzending in de gevangenis te Makassar. Andere medeplichtigen werden tot tepronkstelling en dergelijke straffen veroordeeld.

Verschijningen van Batara Gowa.

I.

Wist Sangkilang aan zijne bedriegerijen zulk een beteekenis te geven, dat zijne nazaten daarvan tot op heden de voordeelen ondervinden, niet allen, die zich voor Batara Gowa hebben uitgegeven wisten zich met zooveel energie en driestheid staande te houden. Reeds noemden we drie personen, die zich behalve Sangkilang nog tijdens het leven van Batara Gowa voor dezen uitgaven. In 1841 trachtte zich zekere Adang Poewa Mase, dodja bij de massigit in kampong Malajoe te Makassar, voor Batara Gowa uit te geven. Het gelukte hem een 70tal lieden te bewegen hem aan te hangen, waarmede hij op het Gouvernementsgebied rondzwierf en de rust bedreigde.

Den 31^{en} Augustus van dat jaar vertoonde zich die bende in kampong Samboeng djawa, die in 1838 aan den vorst van Tallo ontnomen was, daar zij altijd een schuilplaats voor onruststokers en kwaad volk was geweest. Daarop rukte de bende voort tot Karebosi, het veld beoosten kampong baroe te Makassar (het tegenwoordige koningsplein), alwaar het door een list van den Glarrang van Samboeng djawa gelukte zich van Adang Poewa Mase meester te maken, waarna een kort en hevig gevecht ontstond, Toen versterking van de politie opdaagde, namen de opstandelingen de vlucht naar de bosschen beoosten het fort Valkenburg, alwaar later nog 7 volgelingen van Poewa Mase werden gearresteerd. De hoofdaanlegger werd ter dood en de anderen tot zware lijf- en vrijheidstraffen veroordeeld.

II.

Deze strenge straffen schrikten zekeren Daeng Toelo niet af om reeds in 1843 een anderen aanslag tegen de rust te smeden. Hoewel zijne inhechtenisneming reeds bevolen was, wist hij een der hoofden te Makassar, den Kapitein Kodja Abdoe'l Baki door het voorwenden van droomen en bovennatuurlijke verschijningen zóó voor zich in te nemen, dat deze hem ten spijt van bovenbedoeld bevel in zijn huis opnam en de gelegenheid bood zijne leeringen aldaar te verkondigen, zich zelven als een zijner eerste discipelen verklarende. Zelfs gaf hij den reeds ongeveer 60-jarigen bedrieger zijn 20-jarige dochter ten huwelijk, welke echtvereeniging in stijd met de gebruiken buiten bemoeienis van den Kalie te Makassar werd voltrokken. Dit was in die dagen nog in een ander opzicht een vergrijp, daar huwelijken met onderhoorigen der zelfbesturende landschappen niet zonder vergunning van den Gouverneur mochten worden gesloten; Daeng Toelo toch was een bloedverwant van den Anronggoeroe (hoofd) van Oedjoentana en behoorde in Gowa thuis.

Hij verkondigde onder meer, dat hij uit den Hemel was gedaald en met het Opperwezen en den profeet in rechtstreeksche gemeenschap stond, terwijl hij met bovennatuurlijke krachten begaafd was. Hij voorspelde de aanstaande verrijzing van Sangkilang, hetgeen een geheele ommekeer van zaken in deze gewesten tengevolge zou hebben, zijne hoorders aanmanende zich op die gewichtige gebeurtenis voor te bereiden.

Daeng Toelo werd eindelijk in 1844 gevangen genomen. Daar de Anronggoeroe van Oedjoentana, wiens bloedverwant hij was, een gunsteling van den Bitjaraboetta van Gowa was, trachtte deze den Gouverneur de Perez harhaaldelijk te bewegen hem op vrije voeten te stellen, maar te vergeefs. Zoowel Daeng Toelo als de Kapitein Kodja werden voor den tijd van 10 jaren van Celebes verbannen en hun Soerabaia als strafplaats aangewezen. De eerste overleed aldaar, maar de gewezen Kapitein Kodja keerde na expiratie van zijnen straftijd naar zijn geboorteland terug, alwaar hij zich te Sawakoeng towa (Galesong) vestigde.

III.

In 1852 had een aanslag van gelijken aard plaats door Oemar Bapa Penai, zich ook noemende Daeng Taipa, afkomstig van Soem-

bawa. Hij woonde toen in Kampong Daia (Tallo), doch begaf zich van tijd tot tijd naar Makassar, alwaar hij zich dan ten huize van de vrouw I Sariana ophield. Die vrouw verzamelde, als hij daar was, een aantal lieden, voor wie Daeng Taipa zich bekend maakte als Batara Gowa, verklarende eens de hoofdplaats Makassar en het fort Rotterdam te zullen innemen. Hij was na 40 nachten in het rijk der dooden te zijn geweest weer levend geworden. Verder beweerde hij reeds vele aanhangers, waaronder eenige hoofden, te Makassar te hebben. Na een onderhoud met den profeet zelven, was hij eens bij Allah taálla in diens woning toegelaten, waarna de Heer zelf de vervulling van zijn wensch om Makassar te vermeesteren had toegezegd, zoodra hij veertig kinderen en kindskinderen had, hetgeen nu het geval was. De reis naar Allah ta'alla was blijkbaar niet zoo heel moeilijk geweest, want de Heer aller werelden woonde in kampong Kâpasa (Tallo)! Men behoefde niet na te gaan of hij werkelijk veertig kinderen en kleinkinderen had, want dezen waren over de geheele wereld verspreid. Er waren er die in Nederland, in Manilla, in Engeland en in Roem (Turkije) woonden!

Nu zou er een groote duisternis met een alles overweldigende watervloed komen ten teeken, dat al zijn kinderen en kleinkinderen naar Celebes zouden komen, terwijl alle blanken en zij, die zijne leer verwierpen, zouden omkomen. Zijne aanhangers zouden dan gespaard blijven en daarvoor schonk hij hen allen een djimat, die hen in staat zou stellen wonderen te verrichten. Alvorens echter iemand als leerling aan te nemen — hier komt de *clou* — vorderde Daeng Taipa 150 duiten en wat opium! Hiervoor ontving men dan de kostbare djimat in den vorm van een stukje papier, beschreven met Arabische letters. Ook te Daia had Daeng Taipa een vrouw, die later verklaarde van zijne leerstellingen niets te weten, doch iederen vrijdag aan een vlag, die hij in zijn huis aldaar bewaarde, op zijn last geofferd te hebben.

De grappenmaker heeft echter weinig genoegen van zijn werk beleefd, want in Maart 1853 werd hij tot 10 jaren dwangarbeid wegens aanslag tegen de openbare rust en poging tot verstoring van den maatschappelijken en staatkundigen staat van zaken veroordeeld en hem het eiland Onrust als strafplaats aangewezen. Hij is evenwel nimmer derwaarts overgebracht, daar hij in Augustus van dat jaar in 's Lands gevangenis te Makassar overleed.

IV.

Een nog ongunstiger, hoewel voor de betrokkenen minder onaangenaam verloop, had de poging in 1858 van Daeng Manoedjoe te Soredjirang (Maros), tevoren in Topedjawa (Takalar) gewoond hebbende onder den naam van Dorra. Hij beweerde de rechtmatige vorst van Gowa — vermoedelijk dus ook Batara Gowa — te zijn, ten bewijze waarvan hij twee der voornaamste rijkssieraden in zijn bezit beweerde te hebben n. l. het rijkszijdgeweer Soedang en een vaandel, volgens sommigen Tjindana, volgens anderen Tjanning bareia geheeten.

Daeng Manoedjoe begon zijn operatiën van de kampong Maritjaia te Makassar uit. Hier noodigde hij zekeren Bangkeke, met hem en zijne vrouw naar Kômara (Malôlo, in de tegenwoordige afdeeling Takalar gelegen) te gaan. Dit geschied zijnde werd hier een karbouw geslacht en met het bloed in het bijzijn van honderden personen eerst de graven zijner voorouders en daarna de z.g. Soedang en het vaandel besmeerd, waarna hij, vergezeld van een klein gevolg met Soedang en vaandel, naar Maritjaia terugkeerde, doch bij weigering van den mandoer van het dusgenaamde landgoed om daar toegelaten te worden, rechtstreeks naar Patiro in Maros doorging. Zij namen alhier hun intrek bij Sanro Mangking, die hen echter ook op het vernemen, dat er een bevel van gevangenneming tegen hen was uitgevaardigd verzocht ten spoedigste zijne woning te verlaten. Dit gebeurde, doch tot overmaat van ramp — hetgeen later hun geluk zou zijn — vergat men de Soedang mede te nemen, zoodat dit wapen der politie bij de arrestatie van Sanro Mangking in handen viel.

Daeng Manoedjoe zwierf nu met eenige volgelingen tusschen Maros en Malolo, Barana en Bangkala rond, doch daarna is nimmer meer iets van hem vernomen.

Behalve Sanro Mangking waren nog drie volgelingen van Daeng Manoedjoe gearresteerd. Daar echter de z.g. Soedang in handen der justitie was en dit hen zeker zou afschrikken van verdere deelneming aan de plannen van Daeng Manoedjoe, werden allen in vrijheid gesteld.

V.

Een volgend geval had in 1861 in het regentschap Oud Boeloekomba plaats, alwaar vier personen zich uitgaven voor Batara

Gowa, Aroe Mampoe, Karaeng Data en Saweri gading. Zijn de eerste drie namen ons reeds bekend, Saweri gading is de in het Boegineesche heldendicht La Galigo bezongen oude vorst van Loewoe, die door de Boegineesche vorsten als hun stamvader wordt beschouwd.

Zij trachten de regenten van Bantaeng (Bonthain) en Kadjang te bewegen, met hen gemeene zaak te maken en het Gouvernement afvallig te worden. Ziende, dat zij geen succes hadden en de bevolking geen geloof aan hunne beweringen hechtte, trokken zij naar Kindang in Gowa, alwaar de bevolking, bemerkende dat zij bedriegers waren, den z.g. Batarà Gowa doodde, waarna zijne aanhangers en volgelingen de vlucht namen.

De zucht naar avonturen was bij zijne drie metgezellen echter nog niet gedoofd, want in 1864 wisten zij zich in Bonthain eenigen aanhang te verwerven. Toen kwamen n.l. in de kampong Rappowa aldaar een persoon aan, zich noemende Galesa — zoooals we zagen was dit de naam van Karaeng Data's naar Java gebrachten zoon — vergezeld van een groote stoet ruiters, der bevolking geneesmiddelen en djimats uitreikende. Het huis, waar deze Galesa zich ophield, werd dagelijks door een groot aantal personen bezocht, die hem dan versnaperingen en geschenken kwamen brengen.

De onruststokers werden in November 1864 opgevat, waarbij toen bleek, dat de drie bovenbedoelde personen zich uitgevende voor Aroe Mampoe, Karaeng Data en Sawerigading, met onzen Galesa de zaak op touw hadden gezet. Daar er geen voldoende termen aanwezig waren om hen te veroordeelen, werden zij echter op vrije voeten gesteld.

VI.

In April 1865 werd te Takalar zekere Andi Soemanga Roekka in hechtenis genomen, daar hij zich uitgaf voor een afstammeling van een vroeger vorst, zich Karaeng Lolo noemde en gewapend langs den weg liep. Hij werd voor de politierol met 20 rottanslagen en 8 dagen gevangenisstraf gestraft. Het bleek kort daarna, dat ook deze zich reeds een vrij grooten aanhang had weten te verwerven. In September toch van dat jaar kwam een inlander, in de wandeling Karaeng genoemd bij den controleur van Takaler om vergunning te vragen zich in Montjong Komba te mogen vestigen, 't geen hem niet toegestaan werd, daar hij den controleur verdacht voorkwam. Eerst daarna bleek, dat genoemde Karaeng zich voor

een afstammeling van Karaeng Data uitgaf en zich te Kômara beoosten Montjong Komba gelegen met een 300 tal volgelingen ophield, waaronder allerlei beruchte roovers en dieven. Die streek is altijd een vruchtbaar terrein voor dergelijke praktijken geweest. Dun bevolkt en buiten de sfeer liggende van de dagelijksche bemoeingen der ambtenaren, hielden zich daar altijd min of meer georganiseerde rooverbenden op, welke de kleinhandelaren, die goederen van Gowa's bergland naar de vlakte brachten om daarvoor landbouwproducten terug te brengen en die handel met pikolpaarden dreven, molesteerden, beroofden en soms zelfs vermoordden. Pas in den laatsten tijd, na het meer krachtig optreden van het Gouvernement in dit gewest is daarin wijziging ten goede gekomen. Vooral de plaatsing in 1905 van een posthouder in die streken met een voldoende politiemacht heeft tot die verbetering veel bijgedragen.

Keeren we thans tot onzen Karaeng terug. Pogingen om hem in handen te krijgen faalden, daar hij de vlucht nam en zijn verblijfplaats onbekend bleef. In Mei 1866 echter bleek, dat een zekere zich te Aeng batoebatoe (Galesong) gevestigd hebbende Baso daeng Matadjang niemand anders was dan de bovenbedoelde onruststoker. Een arrestatie was het gevolg. Daeng Matadjang bekende wel djimats te hebben uitgereikt, doch daarvoor geen geld of andere zaken te hebben ontvangen, en dat hij zulks op last had gedaan van Galesa Karaeng Lolo, denzelfde, die in 1865 tot een dracht rottanslagen en gevangenisstraf te Takalar was veroordeeld.

Het onderzoek, dat nu volgde, leverde voldoende termen voor een strafrechterlijke vervolging op en bij vonnis van den Landraad te Takalar dd. 17 Juni 1867 werd Baso daeng Matadjang tot 10 jaren dwangarbeid buiten den ketting veroordeeld wegens vagabondage, welke straf de Raad van Justitie tot 3 jaren terugbracht bij zijn arrest van den 3^{en} Juli d. a. v.

VII.

In Tompoboeloe, het aan Bonthain grenzende gedeelte van Gowa, vertoonde zich in 1867 een fraai uitgedoscht man, die beweerde I Pelo te zijn, de tweede zoon van Karaeng Data. Hij gaf voor uit den Hemel te zijn neergedaald om het indertijd aan zijnen grootvader Batara Gowa gepleegd onrecht te wreken en te herstellen. Hij verwierf zich zulk een aanhang, dat de vorst van Gowa het

noodig vond zelf met een gewapende macht derwaarts te gaan, en de rebelleerende kampongs in den asch legde. Hiertegen niet opgewassen, nam I Pelo de wijk naar Lokka in het Bonthainsche, waarheen hem een gedeelte van zijnen aanhang volgde, welhaast vermeerderd met een aantal Bonthainsche bergbewoners. Door het Bestuur werden nu maatregelen genomen den avonturier onschadelijk te maken. Hij werd te Lokka in een huis door het volk van den Soellewatang van Bonthain omsingeld en gedood.

Zijn hoofd werd naar Bonthain gebracht en daar herkenden sommigen het als toe te behooren aan .... Asang, een in Februari t. v. vandaar gedrosten Javaanschen dwangarbeider in den ketting.

VIII.

Volledigheidshalve wordt nog melding gemaakt van een in 1868 te Balasoeka (Gowa) opgetreden bedrieger, die zich uitgaf voor Karaeng Panrita (Panrita is het Makassaarsche woord voor Pandita), hiermede te kennen gevende, dat hij iemand met bovennatuurlijke macht was. Hij was uit Tanralili afkomstig en had daar, zoowel als te Simbang, zeer veel familie, zoodat wellicht Karaeng Borong aan de zaak niet vreemd was. Sommige kampongs in N. O. Gowa sloten zich in hun geheel bij hem aan, waarom deze werden getuchtigd door den vorst van Gowa. Karaeng Panrita vluchtte noordwaarts en sloot zich aan bij den beruchten ex-matowa van Tjambatjamba, die het gebied der Bergregentschappen van de Noorderdistricten voortdurend onveilig maakte en zelfs een aanval waagde tegen het Bestuursetablissement te Tjamba. Van Karaeng Panrita zelf is na dien weinig meer vernomen.

IX.

In het begin van 1871 werd nogmaals een ernstige poging gewaagd om het gezag omver te werpen. Reeds was Vrijdag de 3e Februari van dat jaar als de dag bepaald, waarop Makassar zou worden afgeloopen en Gowa worden aangetast.

Een der hoofdaanleggers woonde te Makassar zelf en gaf zich uit voor Batara Gowa, terwijl deze in verbinding stond met iemand in de onderafdeeling Tallo, die Karaeng Data beweerde te zijn. Deze laatste had zich reeds eenige maanden als een groot geneeskundige voorgedaan, en dagelijks verzamelde zich een groote menigte menschen

bij hem, die hem slechts kruipende naderden en hem allerlei geschenken in den vorm van levensmiddelen en andere zaken aanboden. Telkens bracht hij zijne aanhangers naar den z.g. Batara Gowa te Makassar, die hen dan een briefje gaf voorzien van een tjap, die geheel met een vorstelijken tjap overeenkwam. De meeste aanhangers waren lieden van Tallo, doch ook waren er vele uit Makassar, de Noorderdistricten en Gowa in het complot opgenomen. Zelfs een Gowasch hoofd, de taoetowa van Rappo tjidoe, hing hem aan en bleef bestendig bij hem wonen, terwijl des nachts de woning behoorlijk bewaakt werd.

Toen al deze berichten den Magistraat te Makassar ter oore kwamen, viel de verdenking onmiddellijk op den ons reeds bekenden Baso daeng Matadjang, hierboven sub VI genoemd, die zijne drie strafjaren in de Lampongsche districten had doorgebracht en daarna naar Makassar was teruggekeerd. Hij toch woonde juist op de plaats, waar zich volgens de verkregen inlichtingen de zich noemende Batara Gowa zou ophouden. Hij werd daarom wederom gearresteerd en hoewel hij alles ontkende, werden er bij hem papieren gevonden, die voldoende bewezen, dat de ingekomen berichten niet geheel onjuist waren.

Onderwijl was ook meer bekend geworden omtrent den pseudo Karaeng Data. Deze bleek een zekere Daeng Pasolong van kampong Boeng te zijn. Hij werd eveneens in hechtenis genomen. Bovendien werd op het in den Straat van Makassar gelegen eiland Klein Balang een derde medeverdachte, Daeng Matoetoe, gearresteerd, te wiens huize op een aantal papieren, 10 geweren, verscheiden lansen, een vaandel en eenige bissoegereedschappen (voorwerpen door de bissoe's gebruikt) beslag gelegd werd.

Behalve deze drie hoofdpersonen werden nog eenige aanhangers mede achter slot en grendel gezet, doch, daar er geen termen waren hen verder te vervolgen, spoedig wederom op vrije voeten gesteld.

Daeng Pasolong verklaarde nu, dat hij als sanro (doekoeng) te Boeng woonde en vernomen had, dat zich te Makassar een vorstelijk persoon ophield, die aldaar van Java was aangekomen, hetgeen hij geloofd had op grond van familieoverleveringen. Daarop was hij o. a. met zekeren Boela daeng Matola — die zich ook in preventieve hechtenis bevond — naar dien vorst gegaan, die zich Andi Njampa noemde en dezelfde was als Daeng Matadjang. Deze had hem op de wijze als een vorst zijne onderdanen bij zich toelaat, ontvangen en hem medegedeeld, dat hij de rechtmatige pretendent voor den

Gowaschen troon was en nu het voornemen koesterde dien spoedig in bezit te nemen. Daartoe had Andi Njampa hem verzocht al zijn gewezen patiënten over te halen gemeene zaak met hem te maken, hetgeen hij gedaan had.

Merkwaardig is wederom, dat Karaeng Borong ook in deze zaak gemengd werd. Althans had Daeng Pasolong eenige dagen voor zijne arrestatie een brief aan hem gezonden, die van Daeng Matadjang afkomstig was, grootendeels wartaal inhield, maar waaruit toch zooveel bleek, dat de schrijver zich Daeng Njompa noemde en zich, evenals Karaeng Borong, tot de rechthebbenden op den Gowaschen troon rekende.

Karaeng Borong en diens zoon, de Regent van Tanralili, brachten — wel toevallig — dien brief pas eenige dagen na Daeng Pasolong's arrestatie bij den Assistent-Resident van Maros, verklarende, dat een onbekend persoon hem tijdens de afwezigheid van den Regent gebracht had en dat beiden in het geheel niets met de zaak te maken hadden. Niettegenstaande de bezorger van den brief — Daeng Matola — pertinent beweerde den brief aan Karaeng Borong zelven overhandigd te hebben in het bijzijn van den Regent van Tanralili, en dat deze beiden daarop een paar lieden naar Daeng Njompa gezonden hadden, die hem evenwel niet aantroffen en onverrichter zake terugkeerden, is naar de waarheid van die bewering nimmer een onderzoek ingesteld. Wel teekenend voor onze verhouding tot het Tanralilische regentengeslacht!

De op het eiland Klein Balang gearresteerde Daeng Matoetoe bleek ook geen onbekende te zijn, daar hij dezelfde was als de hierboven sub VI genoemde Andi Soemanga Roekka, die het in 1865 te Takalar, onder den naam Karaeng of Karaeng Lolo, de politie had lastig gemaakt en zich toen door de vlucht uit hare handen had weten te houden. Daarom werd hij naar Takalar opgezonden om voor de in die afdeeling gepleegde feiten vervolgd te worden. Hier veroordeelde de Landraad hem wegens vagabondage en oplichting tot 3 jaren dwangarbeid in den ketting, voorafgegaan door tentoonstelling gedurende $\frac{1}{4}$ uur, welke straf de Raad van Justitie te Makassar bij arrest van den 27en November 1871 tot 2 jaren dwangarbeid buiten den ketting terugbracht.

Daeng Matadjang, Daeng Pasolong en Daeng Matola werden naar de Rechtbank van omgang verwezen, welk college den laatste vrijsprak, maar de beide eerstgenoemden schuldig verklaarde aan samenspanning, ten doel hebbende burgeroorlog te verwekken tusschen

ingezetenen van Nederlandsch-Indië, en wel de eerste na reeds ter zake van misdrijf te zijn veroordeeld geweest; het veroordeelde hen respectievelijk tot 18 en 15 jaren dwangarbeid in den ketting, voorafgegaan door een half uur tentoonstelling onder de galg.

Het Hooggerechtshof echter achtte alle feiten van „samenspanning om den Koning van Gowa te verdrijven en zich van zijn troon meester te maken en daartoe des noodig met een gewapende bende in het rijk Gowa eenen inval te doen" als voldoende rechtens bewezen, maar ontsloeg de beklaagden van alle rechtsvervolging ter zake en gelastte hun onmiddellijke invrijheidsstelling, aangezien het rijk Gowa geen deel van het Nederlandsch-Indisch grondgebied was en „er geen contracten of overeenkomsten bekend waren, waardoor aan de onafhankelijkheid van het rijk Gowa een einde zou zijn gemaakt, op grond waarvan deszelfs grondgebied als Nederlandsch-Indisch grondgebied te beschouwen zou zijn", en dat bijgevolg de aan beklaagden ten laste gelegde feiten noch misdrijf noch overtreding daarstelden.

Hoewel de plaatselijke autoriteiten dus een zware straf noodzakelijk achtten, vooral in het belang der openbare rust en orde, werden de beschuldigden op vrije voeten gesteld wegens juridische overwegingen, die geen rekening hielden met de toestanden in de inlandsche Maatschappij, een euvel, dat zich in latere jaren nog veel erger zou doen gevoelen, daar het bij Staatsblad 1882 N° 22 afgekondigde Reglement op het rechtswezen voor dit gewest al zeer weinig bij die toestanden past.

X.

Een hoogst merkwaardig geval deed zich in 1898 in de onderafdeeling Bangkala voor.

Tot recht begrip der zaak dient men evenwel een 7-tal jaren terug te gaan, toen het gerucht zich verspreidde, dat er in het gehucht Bangkala een vrouw met name Sitti Amma was, echtgenoote van zekeren Pasirai, die 4 jaren lang in gezegende omstandigheden verkeerde, terwijl de bevalling nochtans op zich liet wachten. Het vrij bemiddelde echtpaar, uiterst verlangend naar de geboorte van het kind, voor hetwelk zij in verband met zijn lang in ongeboren staat blijven reeds met ontzag vervuld waren, zegde het reeds een groot gedeelte zijner bezittingen, als goud en zilverwerken, kostbare wapens en karbouwen toe. De bevalling bleef echter uit, terwijl

het voor de omstanders merkbare teeken van den zwangeren staat langzamerhand verdween. De toenmalige controleur van Takalar meende hierin een geval van vleeschboom te zien.

Geen wonder, dat een listig avonturier daarin een in hooge mate geschikt middel vond om er voor zich munt uit te slaan. Een te Bangkala wonende Boegineesche rondventer, Daeng Pasaoe, verliet plotseling die onderafdeeling na zich vermoedelijk geheel van alle omstandigheden, die hem later dienstig konden zijn voor het welslagen van zijn slim overlegd plan, op de hoogte te hebben gesteld en verscheen na 3 jaren, vergezeld van een 12-tal landgenooten voor Sitti Amma. Een hunner stelde Daeng Pasaoe voor als Karaeng Data, het kind, waarvan zij 3 jaren geleden zoo lang zwanger was geweest! Tevens betoonde hij dezen slaafschen eerbied o. a. door zijne voeten te wasschen. Toen ook Karaeng Data de woorden van Daeng Pasaoe bevestigde, was Sitti Amma in volle verrukking en met diepen eerbied vervuld voor dezen haren goddelijken zoon. Zij waagde het in nederigen hoogmoed het in hare oogen bovennatuurlijke wezen „kind" te noemen, terwijl het kind zich nederboog en haar wederkeerig „moeder" heette. Nog verder ging de z. g. zoon, om het geloof der moeder te sterken en zich zoodoende te verzekeren van zijn vuilen toeleg. Immers hij beweerde nimmer de moederborst te hebben genoten, welke behoefte van den zuigeling zich thans aan hem opdrong, waarom hij de moeder verzocht dezen lust nu nog te willen bevredigen. Trotsch op het verzoek van haren met een mysterieus waas overtogen zoon, aarzelde de moeder geen oogenblik het kind aan haren boezem te koesteren en met een gemoed vol list en bedrog zoog, met in-valsche naïviteit, dit „kind" aan de moederborst.

Overtuigd, dat de zaak nu gewonnen was, begon Karaeng Data — door Daeng Pasaoe volkomen ingelicht — dadelijk een aanslag op de bezittingen van Sitti Amma te doen, die hem als ongeboren vrucht reeds waren toegezegd. Van de karbouwen werden er aanstonds twee geslacht tot het bereiden van een feestmaal.

Het gehucht Bangkala, doordrongen van de heiligheid van Karaeng Data, vereerde hem afgodisch, terwijl gaven van verschillenden aard hem ruim toevloeiden.

Karaeng Data verklaarde nooit geboren te zijn, maar uit den Hemel te zijn neergedaald en als zoon van Batara Gowa de eenige en ware vorst van Laikang, Binamoe en Bangkala te zijn, welke streken reeds in zijn bezit waren, zullende hij binnenkort ook Gowa

aan zich onderwerpen. Hij eischte, dat een ieder hem, evenals zijne metgezellen dat deden, niet alleen eer zou bewijzen, maar vooral offers in goud en zilver zou brengen. Bovendien werden aan de goedgeloovige bevolking djimats verkocht, stukjes papier met figuren en Arabische karakters, waarvoor men f 0.25 per exemplaar betaalde. De djimats konden de bezitters tot boven het aardsche opvoeren en als het ware één doen worden met de Godheid.

Hoewel er velen waren, die een volkomen vertrouwen in de bedriegers stelden, sloeg geen der hoofden in de onderafdeeling Bangkala geloof aan hunne woorden. Een poging om Karaeng Data in hechtenis te nemen, uit Bangkala ondernomen, mislukte door het driest optreden van Daeng Pasaoe en zijne makkers, waarom kort daarop de thans overleden controleur Pieters van Takalar derwaarts ging om de arrestatie te bewerkstelligen. Door diens tactvol optreden slaagde men erin de woning waarin de bende zich ophield te omsingelen, toen allen daarin nog aanwezig waren, maar toen Daeng Pasaoe zich met getrokken kris in de deur vertoonde was de menigte, wie thans de schellen van de oogen waren gevallen, niet meer te houden. Twee schoten knalden en Daeng Pasaoe had opgehouden te bestaan. In het tumult, dat daarop ontstond, wist Karaeng Data, wiens ware naam bleek Malondong te zijn, te ontsnappen, doch later werd hij te Boeloekomba, toen hij zich gewapend tegen zijne arrestatie wilde verzetten, neergelegd.

Batara Gowa in deze eeuw.

I.

Zooals uit het opschrift van dit hoofdstuk blijkt en bovendien reeds vroeger werd vermeld, behoort de verschijning van Batara Gowa geenszins tot het verleden. Zeer onlangs nog hebben zich in het gebied van Takalar — mogelijk ook elders — personen opgeworpen als Batara Gowa of Karaeng Data. Niet altijd was daaraan politieke beteekenis te hechten, terwijl bovendien de bedriegers telkenmale spoedig ontmaskerd werden.

In April 1902 vertoonde zich zekere Paëte in het gebied van den Glarrang van Aëng batoe batoe (Galesong) ten huize van de vrouw Alang Amma Borra. Met behulp van haar verkondigde hij Karaeng Data te zijn. Een honderdtal lieden bezochten de woning geregeld en offerden geld, waarvoor zij djimats kregen, stukjes papier met Arabische karakters beschreven, en wat gewijd water.

De handelende personen werden, alvorens hun optreden voor rust en orde gevaarlijk kon worden, door het voortvarend optreden van den controleur Logeman in hechtenis genomen en voor het Magistraatsgerecht wegens het verkoopen van djimats gestraft.

II.

Toen ik in Juli 1902 tijdelijk met het bestuur van de afdeeling belast werd, welke thans definitief aan mijne zorgen is toevertrouwd, kreeg ik uit Makassar de uitdrukkelijke opdracht mede een nauwkeurig onderzoek in te stellen naar een zich te Sawakoeng ophoudend persoon, die zich voor Batara Gowa uitgaf. Dat onderzoek bracht aan het licht, dat het hier wederom de gewone bedriegerijen gold, die de domme menigte van een geslepen avonturier te slikken kreeg. Zooals dat met dergelijke sujetten gewoonlijk het geval is, was ook de hier optredende oplichter onder verschillende namen bekend. Op dien tijd noemde men hem gewoonlijk Massa of Massagoeni daeng Mangemba, doch vroeger noemde hij zich ook Mamboewa, Mallawakang daeng Mangemba, of Baddolahi daeng Matoetoe. Hij gaf zich uit voor Batara Gowa of Karaenna Garring Poewaia (de vorst van de cholera), voorspellende, dat er cholera zou komen, waartegen hij echter de voorbehoedmiddelen had in den vorm van stukjes hout, die men aan een touwtje om de heupen moest dragen. Ook hier was gewijd water wederom een goed medicijn. Bovendien verkregen de patiënten een papieren djimat en dat alles voor f 0.25 en 3 duiten. De patiënten moesten dan in een kom met water kijken en als ze dan slechts half hun lichaam zagen, betaalden ze nogmaals 25 cent. Niet alleen dat hij voorbehoedmiddelen en medicijnen tegen de cholera kon geven, zijn macht strekte zich heel wat verder uit, want hij kon zelfs menschen, die aan de vreeselijke ziekte overleden — mits zij niet langer dan drie dagen dood waren — het leven hergeven!

Batara Gowa was immer vergezeld van een 10tal gewapende volgelingen, terwijl de lans met gouden beslag die voor hem uitging en de gouden sirihdoos, die achter hem aangedragen werd, hem in de oogen der bevolking tot een waarachtig vorst stempelden. Hij was bovendien in het bezit van eenige vuurwapenen, waarmede telkens, wanneer hij met zijne geneeskundige praktijken begon, schoten werden gelost. Hij verklaarde vroeger een broeder te zijn geweest van den te Sawakoeng wonende Mappasangang daeng Matta-

jang, te wiens huize hij daarom zijn intrek nam, welke broeder meer dan 30 jaren geleden naar Java was verbannen (Massa was zelf nauwelijks 30 jaren oud!) Op Java was hij aan de cholera overleden, waarom men hem ergens aan de kust had begraven. Het graf omsloot echter niet lang zijne beenderen, want in den nacht steeg hij daaruit op en keerde in het leven weer. Aan het strand staande passeerde daar juist een prauw van Bira (Zuid-Celebes), die hem opnam en waarmede hij te Bira in Kadjang arriveerde. Vandaar ging hij over Boeloekomba, Bonthain en Djeneponto naar het eiland Laya (ressorteerende onder Tallo), alwaar hij zich in den echt vereenigde met Indara, om zich daarna naar Sawakoeng te begeven. Bij wijze van ornamenten of rijkssieraden werden eenige vlaggetjes en een groote pajoeng meegevoerd en op den zolder bij Daeng Mattajang opgeborgen. Ook te Sawakoeng viel een jonge vrouw, Tidja, de eer te beurt zijne levensgezellin te worden.

Toen ik te Sawakoeng een poging deed hem in handen te krijgen, was hij reeds naar Limboeng in Gowa vertrokken, alwaar het Gowasch Bestuur hem ook in hechtenis trachtte te nemen, echter zonder resultaat. Hij vluchtte eerst zuidwaarts naar Polombangkeng en vandaar wederom noordelijk naar Maros en Pangkadjene. Het bleek toen, dat een zekere zich noemende Karaeng Towa in het Pangkadjenesche een medeplichtige van hem, zoo niet de hoofdaanlegger van de onderneming was.

Voortdurend door de politie achtervolgd, werd Massa daeng Mangemba eindelijk in de volgende maand te Makassar opgevat. Er bleken echter geen termen aanwezig te zijn voor een strafrechterlijke vervolging, noch voor het nemen van den politieken maatregel, bedoeld in artikel 47 van het Regeeringsreglement, zoodat hij na eenigen tijd wederom op vrije voeten werd gesteld.

III

Het laatste geval, waarvan ik melding moet maken, handelt in 1904 in de onderafdeeling Bangkala, toen nog ressorteerende onder Takalar. Een Boeginees, met name Labadoe, had zich aldaar gevestigd om op kosten der goedgeloovige bevolking te leven door haar djimats te verschaffen en haar wijs te maken met bovennatuurlijke macht begiftigd te zijn. Hij beweerde een kleinzoon te zijn van Karaeng Data en dit alleen gaf hem bij de menigte de gewenschte reputatie. Daar juist gedurende zijn optreden een

groot gedeelte van het te velde staande gewas door muizen vernield werd, verweet een gedeelte der bevolking hem die plaag, waardoor er als het ware twee partijen ontstonden, waarvan de een Labadoe aanhing, de andere hem een bedrieger schold. Zij stonden zoo vijandig tegenover elkaar, dat er soms kleine twisten ontstonden.

Labadoe had zijn intrek bij niemand minder dan den imam te Tjamba kalolo genomen, alwaar hij zich binnen een klamboe verdekt opstelde en alzoo zijn leerstellingen verkondigde en — hierop kwam het natuurlijk neer — de offers en giften in ontvangst nam. Ten einde uitbreiding van zijne praktijken te voorkomen, werden hij en de genoemde imam in arrest genomen, doch later wederom op vrije voeten gesteld, daar ook hier geen termen voor een strafrechtelijke vervolging aanwezig waren. Onnoodig te zeggen dat de imam van Tjamba kololo onmiddellijk als zoodanig door een ander vervangen werd.

Besluit.

Bij al de verschijningen van Batara Gowa of Karaeng Data valt het op, hoe zich telkens zeer velen laten misleiden en in vol vertrouwen geloof hechten aan de beweringen van bovennatuurlijke macht van avonturiers en gelukzoekers. Hoe weinig er voor dergelijke lieden noodig is zich de door hen gewenschte positie te verschaffen moge hieruit blijken, dat omstandigheden geheel buiten den wil van den persoon zelf hem in de oogen der inlandsche bevolking met een mysterieus waas kunnen omkleeden. Een hoogst koddig voorbeeld moge dit nader toelichten.

Toen n.l. de Gouverneur Kroesen op het einde van 1905, dus kort na de eigenlijke expeditie tegen Gowa, zijne eerste tournée in het na dien als zelfstandig zelfbesturend landschap gecreëerde landschap Zuid-Gowa maakte en een bezoek bracht aan den toen juist in aanleg zijnden weg Palleko-Tetebatoe, verspreidde zich het gerucht, dat de Gouverneur nu pas de echte Batara Gowa was, want dat hij om zoo te zeggen zonder slag of stoot Gowa had vermeesterd!

Ik heb later hoofden uit dat landschap in ernst hooren verklaren, dat zij daaraan waarachtig geloofd hadden en dat het gerucht reeds de ronde had gedaan in het gebied bezuiden de Djene berang of Rivier van Gowa, voor dat de expeditie een aanvang nam, om welke reden de bevolking van die streken zich van allen tegenstand tegen het Gouvernement — of Batara Gowa dan! — onthouden had.

Toen ik gekscherende de waarheid van dit wondere verhaal beaamde en hen vroeg of zij in mij dan niet zijnen zoon Karaeng Data hadden herkend, had ik zelfs eenige moeite hen te overtuigen, dat ik niet in ernst had gesproken.

Uit al het bovenstaande volgt voldoende, dat de Batara Gowa-quaestie zeker nog niet tot het verleden behoort, doch ook tevens, dat een snel ontmaskeren der bedriegers om ongewenschte uitbreiding van dergelijke bewegingen te voorkomen niet alleen mogelijk, maar ook noodzakelijk is in het belang van rust en orde.

Takalar, September 1907.

LINGUISTIC SURVEY OF INDIA.

DOOR

H. KERN.

Van deze zoo belangrijke uitgave eener reeks van monografieën over de talen en tongvallen van geheel Britsch Indië, een uitgave die wij aan 't krachtig initiatief van Dr. G. A. Grierson te danken hebben, verschijnen de deelen met bekwamen spoed. Vóór ons ligt nu Vol. IX, Part. III, waarin behandeld worden talen behoorende tot de centrale groep der Indo-Arische familie, n.l. de Bhîl-dialekten, omvattende Khāndē'sî, Bañjārî of Labhānî, Bahrūpiā, enz.

Het gebied waar deze talen inheemsch zijn kan beschreven worden als een onregelmatige driehoek, met den top in de Arawali-bergen, terwijl de basis ongeveer overeenkomt met de zuid-oostelijke grens van het district Khandesh. Dit grensgebied tusschen Rajputana, Central India, de Central Provinces en de Presidency Bombay, wordt bewoond door verschillende stammen, bekend onder de namen van Bhîls, Ahîrs, enz. De geheele bevolking, die binnen dit gebied de genoemde talen spreken, bedraagt ongeveer 4 millioen zielen, doch ook in andere streken van Indië treft men Bhîls aan; zoo in verschillende districten van Berar; de zwervende stammen van Bhîls in den Panjāb, de United Provinces, tot zelfs in 't Midnapur-district van Bengalen. Ahîrs worden overal in Noordelijk India aangetroffen, maar alleen de Ahîrs in Kach spreken een tongval welke op die der Bhîls en bewoners van Khandesh gelijkt.

Het merkwaardige van de in 't vermelde Deel der Survey behandelde talen is dat ze gesproken worden door een bevolking welke niet van Arische afkomst is en dus oorspronkelijk een geheel andere taal, hetzij Drawiḍisch of Muṇḍa, moet gehad hebben. Van de Bhilllas en Abhîras — zou luiden de namen in ouderen vorm — wordt bij oude Indische schrijvers gewag gemaakt; zij worden onveranderlijk beschreven als Wilden, roofziek, en wreed behagen scheppende in bloedige menschenoffers. Zij zijn buiten kijf niet van Arisch ras, maar of zij tot de Drawiḍische, dan wel de Muṇḍasche familie behooren, is, zooals boven reeds in 't midden werd gelaten, nog niet uitgemaakt.

Het voorkomen van enkele Drawiḍische woorden beteekent natuurlijk weinig, daar die licht ontleend kunnen zijn. Intusschen zou ik voorloopig en onder alle voorbehoud geneigd zijn de Bhilla's en Abhîra's voor Drawiḍa's van afkomst te houden, en wel om twee redenen. Vooreerst omdat bij de oude Indische schrijvers de gehuchten der onbeschaafde Bhilla's palli heeten, een woord dat door 't Sanskrit kennelijk aan een Drawiḍische taal ontleend is: Tamil paḷḷi, hedendaagsch Kanareesch haḷḷi, ouder paḷḷi, enz. Ten andere weten wij, dat reeds in overouden tijd Abhîra's in 't Indusgebied, Oostelijk van Beluchistan woonden, gelijk trouwens thans nog niet ver daar van daan in Kach. Nu is het bekend dat de Brahui's in Beluchistan van Drawiḍische afkomst zijn. De Abhîra's vormen dus een schakel tusschen de Brahui's en de Drawiḍische volken in Dekkhan, hoewel de schakel doorgebroken is door Ariërs, nl. de Mahratten.

Voor de degelijke wijze waarop de hoofd-redacteur en zijn medewerker, Dr. Sten Konow te Kristiania, de verzamelde bouwstof verwerkt hebben past een woord van hoogen lof; hetgeen bedenkingen tegen enkele meeningen niet uitsluit. Ten bewijze van belangstelling veroorloof ik mij hier slechts één punt ter sprake te brengen. Het betreft de opmerking welke voorkomt blz. 10 en aldus luidt:

„Finally, we may note the suffix n of the past tense. It is, of course, quîte possible that this suffix is identical with the Aryan l in Marāthī and other languages. On the other hand, it can also be compared with the Dravidian suffix n. Compare Tamil ōḍunēn, I ran. The Dravidian n-suffix has, in other dialects, a very wide use, and this fact can perhaps be adduced in order to explain the occurrence of the n-suffix in Bhīlī in other tenses than the past."

Hiertegen is op te merken dat bedoeld suffix niet n is, maar in, zoodat de i een wezenlijk bestanddeel, ja 't voornaamste is, al wordt in het Telugu onder bepaalde omstandigheden de i soms verdoft tot a. Om het hier beweerde te staven is het noodig een blik te slaan op de vorming van 't Praeteritum in 't Drawiḍisch.

Deze Tijd dan wordt gevormd door aanhechting der persoonlijke voornaamwoorden bij een werkwoordelijk bestanddeel, dat Engelsche schrijvers bestempelen als Verbal Participle, Graul als Adverbial Participle, Beschi als Gerundium. Deze laatste benaming is voor een gelijkwaardigen vorm van 't werkwoord zeer gewoon in andere talen; in 't Russisch noemt men dien Djejepric'astije; in de inheemsche spraakkunst Vineiyeccam, d. i. onvolledig werkwoord.

Het Gerundium gaat in het Tamil uit op tu (na zachte letters

uitgesproken du) of op i, naar gelang van de klasse waartoe het werkwoord behoort. Deze suffixen worden gehecht aan den wortel of verbreeden wortel des werkwoords. Bijv. s'eydu (gespeld ceytu), gedaan hebbende, ποιήσας van w. s'ey; vandu (voor vardu), gekomen zijnde, παρελθών van w. var; ottu (voor oktu), geleken hebbende, van w. ok. Daarentegen āki, verzacht āyi, geworden zijnde, van w. āk; ākki, voortgebracht hebbende, van w. ākk; pōgi, verzacht, pōyi, gegaan zijnde, van w. pōg [1].

In 't Kanareesch vindt men dezelfde verdeeling tusschen de twee suffixen als in het Tamil. Dus kaṇḍu, gezien hebbende, = Tamil kuṇḍ'u, van w. kāṇ; koṭṭu, gegeven hebbende, van w. koḍ of koḍu, eenigszins afwijkend van Tam. koḍuttu van den verbreeden stam koḍuk; āgi, verzacht āyi, = Tam. āgi, āyi; hōgi, verzacht hōyi, = Tam. pōgi, pōyi.

Het Telugu wijkt in zooverre af, dat het eene suffix, tu, geheel verdrongen is door 't andere, i. Dus heeft het cēsi, (voor cēyi), gedaan hebbende, tegenover Tam. šeydu; kani, gezien hebbende, maar Tam. en Kan. kaṇḍu; koni, genomen hebbende, tegenover Tam. en Kan. koṇḍu. In overeenstemming met Tam. en Kan. āgi, āyi echter is āya, waarin de a een verdoffing van i is. Zoo ook pōya = Tam. Kan. pōyi. In de litterarische, een ouder standpunt vertegenwoordigende taal zijn sporen van tu. Zoo luidt bijv. de 1 ps. enk. van 't Praeterium van āḍu, spelen, āḍitini, waarmede Caldwell [2] vergelijkt Kan. āḍidenu, ik speelde. Of nu dit ti ontstaan is uit tu, dan wel uit samensmelting van tu met i, is een vraag die wij hier kunnen laten rusten. [3]

Het zgn. Relative Participle wordt gevormd door achter 't Gerundium a te voegen. Dus šeyda, — volgens een vaste klankwet valt u vóór a uit — „die gedaan heeft"; āgina, āyina of āgiya, die was; Telugu cēsina, die deed. Men vindt hier dus een n aan tusschen de i en a. Hetzelfde geval doet zich voor bij 't Praeteritum Indicatief. Dus šeydēn, ik deed; Tel. cēsnānu; āginēn, āyinēn, ik ben geworden, ik was. De 3[de] pers. als het onderwerp een woord van 't onzijdig geslacht is, luidt šeydadu, Tel. cēsinandi.

De vraag is hoe die n te verklaren? Is het eenvoudig een ingeschoven klank ter vermijding van hiaat? Caldwell is geneigd

[1] De g heeft de uitspraak van de Hollandsche g.

[2] Comparative Grammar of the Dravidian languages (2[de] druk), p. 359 vgg.

[3] Het waarschijnlijkste is dat ti uit tu ontstaan is, want Tel. adi, antwoordt aan Tam. en Kan. adu, dat. Zoo ook idi, dit, = Tam. en Kan. idu.

het daarvoor te houden[1], hoewel hij niet verzuimt op te merken dat de inheemsche grammatici niet i, maar in als teeken van 't Praeteritum beschouwen. Ook erkent hij dat de Kanareesche vormen als māḍi-(d)-a, die deed, en māḍi-(d)-enu, ik deed, moeite baren. Niettemin komt hij tot de slotsom welke hij aldus formuleert: "Now though this d of the Canarese is certainly euphonic in its present use, it has been shown that there is reason for suspecting it to be derived from d, the old sign of the preterite; and if the supposition be correct, it would follow that the Tamilian n, which corresponds so perfectly to the Canarese, may be derived from the same source as d, and euphonically altered from it."

Als ik het wel begrijp, is er eenige tegenstrijdigheid in de redeneering van Caldwell. Het is zeker denkbaar dat een n uit een oudere d voortgekomen is, want niets is zoo gewoon in de Drawiḍische talen als de overgang van d (ḍ, dr) in de nasaal van hetzelfde orgaan. Maar dan kan d zich even goed uit n ontwikkeld hebben als omgekeerd. Ik zou denken dat de inheemsche grammatici te recht in voor den oorsponkelijken vorm houden, en wel om de volgende reden.

De 3ps. enk. onzijdig van 't Praeteritum van āga, worden, luidt āyit't'u, Kanareesch āyittu; naast āyit't'u heet het gewestelijk āyiccu, waarin de ccu ontstaan is door palataliseering onder invloed van de i in de voorafgaande lettergreep. De dubbele tt kan hier alleen ontstaan zijn door assimilatie van nt; āyit't'u staat dus voor āyintu, en dit voor āyin-adu. Doch ik erken dat dit niet streng te bewijzen is, want men kan zeggen dat in 't oudere āyinadu de n was ingeschoven.

Hoe het zij, in geen geval mag men zeggen, zooals in de aangehaalde plaats uit de Linguistic Survey geschiedt, dat n het kenmerk is van 't Praeteritum in het Drawiḍisch, en wat t. a. p. als Praeteritum wordt aangevoerd, nl. ōḍunēn, ik liep, is een vergissing; het woord luidt ōḍinēn. De i, zooals vroeger reeds werd opgemerkt, is een onmisbaar bestanddeel van het suffix in oorspronkelijken vorm, onverschillig of men de meening van Caldwell deelt of niet.

Men beschouwe de uitvoerigheid waarmede ik een enkel mijns inziens niet gelukkige gissing bestreden heb, als een bewijs van belangstelling in 't onderzoek der hedendaagsche talen en tongvallen in 't wijduitgestrekte Britsch-Indisch gebied, een onderzoek even kloek ondernomen als krachtig voortgezet.

---

[1] Op c. p. 393, vg.

I. DE EERSTE ZANG VAN DEN NĀGARAKRĔTĀGAMA.

DOOR

H. KERN.

Reeds meermalen is de aandacht gevestigd geworden op de neiging tot godsdienstig-wijsgeerig syncretisme waarvan Oudjavaansche geschriften, meer inzonderheid van Mahāyānistische dichters, blijk geven. In den Sutasoma, een romantische bewerking van een bekend Buddhịstisch Jātaka, dat op zijne beurt niets anders is dan een voor didaktische doeleinden pasklaar gemaakte vervorming van den Kalmāṣapāda-mythe, wordt de stelling verkondigd dat Buddha en Çiwa in wezen één zijn. Dit kunnen wij volkomen beamen, wanneer wij ons op nihilistisch standpunt plaatsen. Immers volgens een zekere Mahāyānistische theorie, zooals die o. a. in een inscriptie van Battambang voorkomt, is Buddha in wezen kha, d. i. de ledige ruimte. Een ander woord voor kha is ākāça, en tevens wordt het als synoniem beschouwd met çūnya, leeg, nul. Maar als verpersoonlijking van ākāça wordt ook Çiwa beschouwd. Men verkrijgt dus deze vergelijkingen:

Buddha = kha = ākāça = çūnya

en

Çiwa = ākāça = kha = çūnya.

Derhalve:

Buddha = Çiwa = O.

Men kan nog meer hieraan toevoegen. In Chāndogyopaniṣad 7, 12, 2 leest men: sa ya ākāçam brahmety upāste, d. i. hij die den ākāça (den onbegrensden ijlen aether) als het brahman vereert. Hieruit volgt dat er waren die het brahman (het hoogste beginsel) met ākāça vereenzelvigden. Doch het brahman is naar mystieke opvatting ook = ātman (algeest, 't hoogste levensbeginsel). In 't Bhāgavata-Purāṇa [1] wordt de stelling uitgesproken, dat kha het

---

[1] Bh. P. 3, 5, 31.

kenmerk van den ātman is. Hieruit volgt nu deze reeks van gelijkstellingen:

Buddha = Çiwa = brahman = ātman = kha = çūnya = O. Zoo komen wij tot de lijfspreuk der Mādhyamika's, de fine fleur der Mahāyānisten: sarvaṁ çūnyam, Al = Nul. Nihilistischer kan de verst vooruitstrevende philosoof het niet verlangen.

Het merkwaardige in den zang waarmede de Nāgarakrĕtāgama opent is niet alleen dit, dat de dichter, Prapañca, Çiwa-Buddha als een twee-eenheid beschouwt, maar dat met dit denkbeeldig wezen verder vereenzelvigd wordt datgene wat in elke secte, godsdienstige of wijsgeerige, als hoogste voorwerp van vereering beschouwd wordt. Als vertegenwoordiger van dat hoogste hier op aarde en in den tijd, geldt voor den hofdichter Zijne Majesteit de Koning Hayam Wuruk, anders genaamd Rājasanagara. Bij zulk een gezindheid vergeleken, is zelfs het verst gedreven Byzantinisme maar kinderspel. Of nu het volk in het algemeen die gezindheid deelde, mag betwijfeld worden. Ook buiten Java vindt men, gelijk bekend is, voorbeelden genoeg dat het hoofd van den Staat goddelijke vereering genoot; hetgeen niet wegnam dat menigmaal zoo'n soort god door lieden uit zijn volk of door zijn eigene liefhebbende verwanten als een hond uit den weg werd geruimd. Wat nu Java betreft, is er op grond van historische berichten reden om te twijfelen of de hofdichter in den vorm, waarin hij zijn slaafsche gevoelens kleedt, eene volksovertuiging uitspreekt, maar wel mag men aannemen dat de uiterlijke vormen van buitengewone onderdanigheid, waardoor de hedendaagsche Javanen zich nog van hun rasgenooten onderscheiden, overblijfselen zijn van hetgeen hun in de Middeleeuwen is ingeprent.

Na deze inleidende opmerkingen laat ik het woord aan den hofpoëet:

1. Oṁ nāthāya namostu te stuti niṅ atpada ri pada bhaṭāra nityaça |
saṅ sūkṣme tĕlĕṅ iṅ samādhi Çiwa-Buddha sira sakalaniṣkalātmaka |
saṅ Çrī-Parwwatanātha nātha niṅ anātha sira ta pati niṅ jagatpati |
saṅ hyaṅ niṅ hyaṅ iniṣṭy acintya niṅ acintya hana waya tĕmah nireṅ jagat ||

2. byāpī byāpaka sarwwatatwagata nirguṇa [1] sira riṅ apakṣa Waiṣṇawa |
riṇ Yogîçwara poruṣeṅ Kapila Jambhala sakala sirān hyaṅ iṅ dhana |
çrī-Wāgindra sirān hyaṅ sakalaçāstra Manasija siren smarāgama |
riṅ wighnotsāraṇaprayoga Yamarāja sira makawala-ṅ jagaddhita ||

[1] H.S. niguṇa tegen de maat.

Deze twee strofen kan men aldus vertalen:

„Om! Hulde zij den Beschermer, U! lof van den steeds deemoedig zich buigende vóór de voeten van den Heer! Die uiterst fijn onzichtbaar (aanwezig) is in 't diepst van 't (ekstatisch) gepeins, hij, Çiwa-Buddha, (zoowel) met het stoffelijke verbonden, (als) onstoffelijk van aard; Çrīparwwatanātha, de beschermer der hulpeloozen, hij, de heerscher over de wereldheerschers; de god der goden, die beschouwd wordt als de (of: het) ondenkbare der ondenkbaren (of: van 't ondenkbare, 't allerondenkbaarste), (doch tevens) uiterlijk (d. i. waarneembaar) bestaande door zijne incarnatie in de wereld; aldoordringend, zich overal verbreidende, in al het zijnde aanwezig, eigenschapsloos [1] is hij voor de Wiṣṇuieten; Īçwara (God de Heer) voor de (theïstische) Yogins; Puruṣa (individueele ziel) voor Kapila (d. i. voor de aanhangers van de Sānkhyaphilosophie); Jambhala in concreten vorm is hij als de god des rijkdoms; Wāgindra (de Heer des Woords, Brahma) is hij als de god van alle wetenschappen; de Minnegod is hij in de leer der Minnekunst; in de middelen om hindernissen uit den weg te ruimen is hij Koning Yama, die het heil der wereld ten waarborg strekt.”

De dichter heeft zijne metaphysische theorieën in zulk een waas van diepzinnige wijsheid gehuld, dat ze eenige toelichting behoeven, die ik zal trachten te verstrekken, voor zooverre ik 's mans bedoeling begrijp.

Het woordje om, waarmêe 't gedicht opent, klinkt bedenkelijk onbuddhistisch. Maar we weten nu eenmaal dat kras syncretisme een kenmerk is van 't Mahāyānisme, zooals dat op Java beleden werd. Eigenlijk is in 't algemeen 't Mahāyānisme besmet met onbuddhistische, vooral Çiwaietische bestanddeelen, zoodat de Voorindische Hīnayānisten in de 7de eeuw tegenover Hiuen Thsang beweerden, dat het fel door hen bestreden Mahāyānisme een vermomd Çiwaïsme was. Aan die bewering, al is die te sterk uitgedrukt, ligt waarheid ten grondslag. Wat het wijsgeerig stelsel van den linkervleugel der Mahāyānisten, de Mādhyamika's betreft, dat is niets anders dan de tot de uiterste consequentie gedreven Wedānta, een volslagen Nihilisme. Of nu onze dichter ook de theorie:

---

[1] Kan ook naar de formule van 't Sānkhya-stelsel opgevat worden als: „zoodanig dat de 3 guṇa's, hoedanigheden: sattwa, volkomen zuiverheid, rajas, hartstocht, tamas, duisternis, nog niet als zoodanig tot verschijning zijn gekomen”, derhalve nog niet ontwikkeld uit den toestand van chaos of 't niet.

't Al = 't Niet" huldigt, blijkt niet. Hij maakt onderscheid tusschen sakala en niṣkala — twee echt Çiwaietische termen — en spreekt van de incarnatie van den of het ondenkbare; schijnt dus het bestaan van sakala, van de phaenomenale wereld, te erkennen. Maar dit bewijst niets, want voor dengene die 't Niet als 't eenig wezenlijke beschouwt, is dat wat zich aan ons als wereld en wat zich daarin vertoont, louter schijn, māyā; de wereld is niet, schijnt slechts te zijn. Dat klinkt zeer logisch en — zeer onzinnig. Doch onzinnig is het alleen voor hem die 't gezag der Rede erkent, en voor de verst gevorderde Mahāyānisten is de Rede saṁwṛti, verduistering, uit den booze, in tegenstelling tot de hoogere, ware wijsheid, paramārtha. Een dergelijke strooming kan men waarnemen in de gedachtenwereld van onzen tijd.

Met „de of het onzichtbaar aanwezige in 't diepst van gepeins" zal bedoeld zijn 't als monade, atoomachtig gedachte-beginsel van 't bewustzijn. Het geheele begrip is ontleend, al of niet rechtstreeks, aan een gewone voorstelling in de Upaniṣads, bijv. Chāndogyopaniṣad 3, 14, 3: eṣa ma ātmāntarhṛdaye aṇīyān wrīher wā yawād wā, deze ziel van mij, binnen in 't hart die kleiner is dan een rijstkorrel of een gerstekorrel".

In Çrīparwwatanātha kan çrī het gewone hoogheid aanduidende woord zijn, maar men zou de samenstelling ook kunnen oplossen in Çrīparwwata + nātha, d. i. de Beheerscher van Çrīparwwata. Noch de eene, noch de andere uitdrukking in haar geheel heb ik ooit in een Indisch geschrift ontmoet. Çrīparwwata als bergnaam komt dikwijls genoeg voor. Woorden synoniem met Parwwatanātha, heer der bergen, zijn ook niet zeldzaam, maar geen van alle past, behalve Giriça als benaming van Çiwa. Nu is deze reeds genoemd in de twee-eenheid Çiwa-Buddha. Nochtans is het mogelijk dat hier op Çiwa gedoeld wordt in een bijzondere functie, want het is niets zeldzaams dat een mythisch wezen gesplitst wordt en dan verschillende namen ontvangt naar gelang van de functie die hem toegeschreven wordt. Zou soms onder de door den dichter gekozen uitdrukking de persoon van Bhaṭāra Guru schuilen, dien men noode mist bij een opsomming van hoogere wezens, waarvan de meeste alles behalve buddhistisch zijn? In de Pararaton wordt verhaald dat Bhaṭāra Guru aan de goden Ken Arok of Angrok, den stichter der dynastie waaruit de heerschers van Majapahit sproten, voorstelt als zijn zoon, en dat gezegde Ken Arok, volgens 't besluit der goden als koning den

naam van Bhaṭāra Guru voeren zou. Niettemin heet Ken Arok een incarnatie van Bhaṭāra Wiṣṇu en ook een zoon van Brahma. Het is alsof Ken Arok, die in zijn jeugd een groote deugniet was, na koning geworden te zijn, de goddelijkheid van Brahma, Wiṣṇu en Bhaṭāra Guru, al. Çiwa, in zijn heiligen persoon vereenigde.[1] Hiermede vergelijke men Zang 40 van den Nāgarakrĕtāgama, waar men leest:

ṅūnī Çākābdhideçendu hana sira mahānātha yuddhaikawīra, |
sākṣāt dewātmakāyonija tanaya tĕkap Çrī-Girīndra prakāça |

D. i. Weleer in 't Çakajaar oceaan, hemelstreken, maan (d. i. 1104) was er een groot vorst, zeer heldhaftig in den oorlog, blijkbaar van goddelijke natuur, bekend als een niet uit een moederlijf geboren[2] zoon van den Doorluchtigen Girīndra (Heer der bergen). Onbetwistbaar is hier met „Heer der bergen" Bhaṭāra Guru aangeduid. Ook verderop wordt Raṅgah Rājasa, al. Ken Arok, genoemd Çrī-Girīndrātmaja en Çrī-Girīndrātmasūnu. Op grond van deze bewijsplaatsen, acht ik het boven geuite vermoeden dat de dichter met Çrī-Parwwatanātha Bhaṭāra Guru bedoelt, volkomen bevestigd. Terloops zij vermeld dat de goddelijkheid van den stichter der dynastie ook daaruit blijkt, dat hij na zijn dood „terugkeerde naar 't hemelrijk", mantuk iṅ swarggaloka.[3]

Jambhala heet volgens een Indisch Buddhistisch Woordenboek ook Pūrwayakṣa, voorts Yakṣa, en Maṇibhadra. In 't „Kurzgefastes Sanskrit-Wörterbuch" wordt Maṇibhadra genoemd een Yakṣa-vorst en broeder van Kubera. In ons Javaansch gedicht is met Jambhala klaarblijkelijk Kubera zelf bedoeld, de welbekende god des rijkdoms. Deze, ook Waiçrawaṇa geheeten, is een godheid die van ouds aan Buddhisten en Brahmanisten beide gemeen is. Dat Kubera ook bij de oude, rechtzinnige Buddhisten hooge vereering genoot, blijkt o. a. uit zijn beeld aan den Stūpa van Bharhut, waar zijn naam Kupira luidt.

Het zal nauwelijks noodig wezen op te merken, dat poruṣa als synoniem van ātman in 't Sāṅkhya-stelsel minder juist is voor puruṣa of pūruṣa. Poruṣa uit Skr. pauruṣa is „persoonlijkheid".

De Minnegod wordt beschouwd als de hoofdgodheid in de overgeleverde leer (āgama) der Minnekunst. Daaruit mag men opmaken

[1] Pararaton, blz. 44, vg. Vgl. de Aanteekening van Brandes, blz. 53.

[2] De afkomst van Ken Arok, die hier Raṅgah Rājasa heet, als ayonija, wijkt af van de voorstelling in Pararaton.

[3] Nāgarak. Z. 40, st. 5.

dat er secten of genootschappen waren die om zoo te zeggen de religie der Min beleden. De dienst van Amor zal bij de Javanen niet minder in zwang geweest zijn dan die van Aphrodite-Venus en Astarte elders, en evenzeer een godsdienstig tintje gehad hebben. Maar men kan moeielijk een soort van vereering denken zóó in strijd met alle beginselen van 't oude, echte Buddhisme als de dienst van Kāma. Aan 't hoofd van den Kāmaloka, de wereld der zinnelijke begeerten, staat volgens een gangbare voorstelling Māra, de Verleider, de Booze. Vandaar dat zelfs in het door den Buddhist Amara-Siṁha vervaardigde Woordenboek, Māra als naam van den Minnegod voorkomt. In brahmanistische geschriften is Māra als benaming van Smara, Kāma, zeer gewoon.

Het is mij niet recht duidelijk in welken zin Koning Yama werkzaam is bij 't uit den weg ruimen van hindernissen. Dit is anders de specialiteit van Gaṇeça of Gaṇapati, die in 't geheel niet genoemd wordt, misschien omdat geen enkele secte hem als hoofdgod of souvereinen geest beschouwt. Gemakkelijker te verklaren is het dat Koning Yama in zijn hoedanigheid als Dharmarāja, Koning der Wet, het heil der wereld bevordert. Zonder de opperheerschappij der Wet kan de menschelijke maatschappij niet gedijen.

Nu volgen in den Eersten Zang nog drie strofen, welke aldus luiden:

3. nāhan don iṅ umastutī pada nirāhyun umikĕta kateṅ nareçwara |
saṅ Çrī-nātha ri Wilwatikta haji Rājasanagara wiçeṣa bhūpati |
sākṣāt janma Bhaṭāra Nātha sira n-aṅhilaṅakĕn i kalaṅka niṅ prajā |
hĕnty aṅ bhūmi Jawātibhakti manukūla tumuluy i tĕkeṅ digantara ||

4. riṅ Çākarttuçarena rakwa ri wijil nṛpati tĕlas inastwakĕn prabhu |
an garbbheçwaranātha riṅ Kahuripan wihaga nira n-amānuṣādbhuta |
liṇḍuṅ bhūmi kĕtug hudan hawu gĕrĕh kilat awilĕtan iṅ nabhastala |
guntur ttaṅ Himawān ri Kāmpud anaṅâ ṅ-kujana kuhaka māti tanpagap ||

5. nāhan hīṅan irān Bhaṭāra Girinātha sakala matĕmah prabhūttama |
na lwir sādĕg irekanaṅ sa-Yawabhūmi — — talu tumuṅkul [1] ādara |
wipra kṣatriya waiçya çūdra caturāçrama sama nipuṇeṅ samāhita |
hĕnty aṅ durjjana maryy abuddhi kala kewala matakut i wīryya saṅ prabhu ||

D. i. „Zoo tracht ik Zijne voeten [2] te loven, degene die de geschiedenis wil dichten van den Vorst, den doorluchtigen heerscher

[1] De lezing van den tekst: cawatlukumuṅkul, is bedorven. Met cawa weet ik geen weg, tenzij bedoeld is waça in den zin van „onderworpen".

[2] Wij zouden zeggen: „allernederigst". Uit deze uitdrukking of synoniemen ervan heeft zich 't gebruik van 't Javaansche sampeyan ontwikkeld.

te Wilwatikta (Majapahit), Koning Rājasanagara, den uitstekenden beheerscher des lands. Als een herboorte van Bhaṭāra Nātha maakt hij een einde aan de schandvlekken der onderdanen. Geheel en al is het land Java (hem) zeer onderdanig, genegen, en verder tot in andere streken.

„In 't Çākajaar jaargetijden, pijlen, zon (d. i. 1256) werd de Vorst geboren, voorbestemd [1] zijnde tot heerscher. Toen onze koning en heer nog in den moederschoot was te Kahuripan, duidden miraculeuse voorteekens aan, dat hij een bovenmenschelijk wezen was: de aarde beefde, damp steeg op (van de vulkanen), er viel een aschregen, de donder rommelde, bliksemflitsen doorkliefden slingerend het luchtruim; een donderend geraas maakte de hoofdberg [2] Kāmpud; verdelgd werden de slechtaards en schelmen, machteloos omgekomen.

Dat was 't voldingend bewijs dat Bhaṭāra Girinātha (d. i. Bhaṭāra-Guru) zich in concreten vorm incarneerde in den soeverein.

Dus bleek het dat zoolang hij heerscht, geheel Java — onderworpen, zich eerbiedig voor hem buigt; de Brahmanen, Kṣatriya's, Waiçya's, Çūdra's, de vier Āçrama's zijn alle evenzeer stipt in 't hun opgelegde [3]; de boosdoeners hebben opgehouden slecht gezind te wezen, daar zij alle bevreesd zijn voor de mannelijke kracht des heerschers."

In deze verzen heeft de verheerlijking van Zijne Koninklijke Majesteit het toppunt bereikt. In ondubbelzinnige bewoordingen bestempelt de dichter zijn patroon, Rājasanagara, al. Hayam Wuruk, als den god Bhaṭāra Nātha op aarde herboren. Dat Bhaṭāra Nātha identisch is met Bhaṭāra Girinātha blijkt uit vergelijking met de laatste strofe van den Eersten Zang, en na hetgeen hierboven werd aangehaald uit Zang 40, kan er geen twijfel overblijven dat met Girinātha, synoniem van Girīça, bedoeld is Bhaṭāra Guru.

Onder de uitdrukking digantara, andere streken, heeft de dichter vermoedelijk verstaan de wingewesten van 't rijk van Majapahit buiten Java; dus wat wij noemen: de buitenbezittingen. In allen geval is het zeker dat het gezag van den Oppervorst van Java zich in de 14de eeuw nagenoeg over dezelfde deelen van den

[1] Eigenlijk: goedgekeurd: Vgl. wat in Pararaton blz. 8, 23 gezegd wordt omtrent Ken Arok: yata inastwakĕn sira bhiṣeka Bhaṭāra Guru, en vgl. de vertaling van Brandes, blz. 44.

[2] Dit is, denk ik, bedoeld met Himawān, daar van den Himālaya op Java geen sprake kan wezen.

[3] De woorden nipuṇeṅ samāhita zouden ook kunnen beteekenen: „ervaren in vroom gepeins", doch dit schijnt hier minder passend.

Indischen Archipel uitstrekte als in den nieuweren tijd het Nederlandsch gezag. Men zou geneigd wezen het er voor te houden dat die overeenkomst in de verbreiding van 't rijk van Majapahit en van Nederlandsch-Indië bij de Javanen niet onopgemerkt is gebleven en aanleiding heeft gegêven tot het geloof, in een Javaansche Babad uitgesproken, dat de Hollanders de rechtmatige erfgenamen zijn van de heidensche vorsten van Majapahit.

Uit de Pararaton, aangevuld met gegevens uit den Nāgarakrĕtāgama, weet men dat Hayam Wuruk de zoon was van Prins Kṛtawardhana en Hare Koninklijke Hoogheid van Kahuripan, die na den dood van haar broeder, Koning Jayanagara, gedurende de minderjarigheid van haren zoon met zoo krachtige hand de teugels van 't bewind voerde onder den naam van Tribhuwanottuṅgadewī Jayawiṣṇuwardhanī, of zooals in Zang 2 van den Nāgarakrĕtāgama opgegeven wordt: Tribhuwana-wijayottuṅgadewī. Haar residentie was Kahuripan, waar zij zich met haar gemaal bevond, toen zij zwanger werd van hem die later als Hayam Wuruk, opperheerscher van Java zou worden. Uit Zang 2 weten wij ook dat de Sanskrit-benaming van Kahuripan was: Jīwana, klaarblijkelijk een vertaling van den oorspronkelijken, Javaanschen naam.

Wihaga beteekent eigenlijk „vogel", maar het heeft evenals het Latijnsche augurium een ruimere beteekenis gekregen, en wel om dezelfde redenen. Ook in 't Sanskrit is çakuna, vogel, gebruikelijk in den zin van „voorteeken", inzonderheid „goed voorteeken". Hetzelfde geldt van 't Grieksche *οἰωνός*.

Uit de bewoordingen van 't laatste vers in strofe 4 schijnt men te mogen opmaken dat kort vóór de geboorte van Hayam Wuruk, een hevige uitbarsting van een vuurspuwenden berg plaats had, waarbij tal van menschen jammerlijk omkwamen. Dat de slachtoffers toevallig alle slechtaards en schelmen waren, zal wel alleen door den dichter uitgedacht zijn om 't geval treffender, profetischer te maken. Immers hij, wiens geboorte op zoo indrukwekkende wijze aangekondigd werd, zou blijken als heerscher de macht te hebben om booswichten een heilzamen schrik in te boezemen.

Wat wij in de laatste strofe omtrent de op Java heerschende maatschappelijke orde vernemen, leert ons niets nieuws. Staat en maatschappij waren op Java in 't Hindoe-tijdperk door en door brahmanistisch. Let men alleen op de menigte van Buddhistische heiligdommen, welke sedert het laatst der 8ste eeuw tot in de 14de op Java zijn verrezen, dan zou men een oogenblik geneigd zijn

den invloed van 't Buddhisme zeer hoog aan te slaan. Doch de Oudjavaansche letterkunde is zóó overwegend Brahmanistisch; de nog bij de hedendaagsche Javanen levendige belangstelling in de figuren van 't Mahābhārata en Rāmāyaṇa, waarvan de Lakons getuigenis afleggen, bewijst een zóó groote vertrouwdheid met de Indische helden-sage bij 't Javaansche volk in vroeger tijd, dat men moeilijk aan 't Buddhisme een grooten invloed op de maatschappij en volksdenkwijzen van voorheen kan toeschrijven. Nog heden ten dage zien wij dat die op Bali weinig te beteekenen heeft. Het is evenwel niet te ontkennen dat in de vorstelijke families het Buddhisme veel begunstigers en aanhangers vond, en hierdoor is te verklaren dat zoo oneveuredig veel heiligdommen van Buddhistischen oorsprong 't eiland sierden. Zulke prachtgebouwen konden alleen door de grooten der aarde gesticht zijn; 't volk in 't algemeen had daartoe de middelen niet.

II. KORTE GESCHIEDENIS VAN KONING RĀJASA IN DEN NĀGARAKRĔTĀGAMA.

Hiervoor op blz. 400, werden twee regels uit Zang 40 van Prapañca's lofdicht op Hayam Wuruk aangehaald, waar gesproken wordt van den stichter der dynastie waaruit na verloop van tijd de vorsten van Majapahit voortkwamen. Zoo uitvoerig als in de Pararaton de geschiedenis van den beruchten Ken Arok verhaald wordt, zoo beknopt is die in den Nāgarakrĕtāgama; een lange uitweiding over 's mans lotgevallen zou in 't gedicht dan ook geheel misplaatst zijn, daar de dichter niet anders beoogt dan in hoofdtrekken de geschiedenis der voorzaten van zijn patroon in herinnering te brengen. Het behoeft ons dus niet te verwonderen, dat zelfs de naam Ken Arok niet bij Prapañca voorkomt. Wel vermeldt hij 't merkwaardige feit dat Rangah Rājasa — de Pararaton heeft eenvoudig Rājasa — de zoon is van Bhaṭāra Guru, zooals wij reeds gezien hebben.

Bij alle overeenstemming aangaande hoofdzaken, is er toch eenig verschil in de voorstelling tusschen het gedicht en 't geschiedwerk. Met verwijzing naar 't geheele 1ste Hoofdstuk van de Pararaton en de belangrijke Aanteekeningen van Brandes daarop, wil ik beproeven een vertaling te leveren van Zang 40 in den Nāgarakrĕtagama, met weglating der eerste twee regels van strofe 1, waarvan de

vertolking boven op blz. 400 te vinden is. [1] De laatste twee pāda's van st. 1 luiden aldus:

kapwārĕs bhakti sakweh parajana sumiwī jöṅ nirātwaṅ tumuṅkul |
Çrī-Raṅgah Rājasa kyāti ṅaran ira jaye ṅ-çatru çūrātidakṣa ||

D. i. „Met gelijk ontzag en onderdanigheid dienden alle klassen [2] van lieden zijne voeten, eerbiedig zich buigende. Als Z. Maj. Raṅgah Rājasa was zijn naam vermaard, die zijne vijanden overwon, een held en zeer bekwaam".

Daarop volgt de 2de strofe van dezen inhoud:

deçāgöṅ wetan iṅ parbbata Kawi pĕnuh iṅ sarwwabhogātirāmya |
kuww aṅgĕhnyān kamantryan maṅaran i Kuṭarājenadĕh wwaṅ nikābāp |
yekī ṅgwan Çrī-Girīndrātmaja n-umulahakĕn dharmma maṅgöṅ kaçūran |
tuṣṭā niṅ sādhu naṣṭā niṅ ahita ya ginöṅ sthitya niṅ rāt subhakti ||

D. i. „In een groot landschap ten Oosten van den Kawi, vol van allerlei zeer schoone voortbrengselen [3] was een kuwu (hoofdkwartier, legerkamp, hoofdplaats), dienende tot Mantrie-verblijf, Kuṭarāja geheeten, door een talrijke bevolking gedrukt. Hier was het, dat de zoon van Girīndra [4] zijn (bestuurs)plichten uitoefende en zich op krijgsdeugd toelegde. Opdat de goeden tevreden zouden wezen en de slechtgezinden verdelgd, streefde hij den ordelijken toestand van de zeer onderdanige bevolking des lands te verzekeren".

In deze strofe komt het een en ander voor, waarover 't verhaal in de Pararaton geen licht verspreidt. Van de stormachtige jeugd van den godenzoon wordt geheel gezwegen. Een toespeling op het verblijf van den held in de streek ten Oosten van den Kawi, vindt men ook in 't geschiedboek, p. 13, waar o. a. gezegd wordt: „Allen beoosten den Kawi hadden ontzag voor Ken Angrok, die er toen pas aan dacht koning (ratu) te willen worden, wat de lieden van Tumapĕl (ook) verlangden". [5] Bevreemdend is het dat de kuwu Kuṭarāja in de Pararaton in 't geheel niet genoemd wordt. Wel is er sprake van een akuwu, d. i. bezitter van een kuwu,

[1] Geringe onjuistheden in den gedrukten tekst, voornamelijk fouten tegen de kwantiteit, verbeter ik stilzwijgend.

[2] Ik meen para hier te moeten opvatten als 't Javaansche woord, niet als het Skr. para, want Skr. parajana beteekent „vreemden".

[3] De beteekenis van bhoga laat zóóveel speelruimte toe, dat moeielijk te zeggen valt wat de dichter eigenlijk bedoelt.

[4] Als synonieme uitdrukking komt ook nog voor: Giripatīçwarasuta in Zang 38, slotvers.

[5] Gemakshalve geef ik de vertaling van Brandes.

met name Tunggul Amĕtung, die door Ken Angrok vermoord en wiens weduwe, Ken Ḍĕḍĕs, door hem tot vrouw genomen werd. Uit de bewoordingen van 't gedicht is niets van dien aard op te maken. Wel blijkt er uit dat de held als regent te Kuṭarāja oorlogzuchtige plannen had. Hieraan gevolg gevende, trok hij ten strijde tegen den vorst van Kaḍiri, hetgeen vermeld wordt in strofe 3:

rī Çākābdhikṛtāçaṅkara sira tumĕke Çrī-narendreṅ Kaḍintĕn |
saṅ wīrānindita Çrī-Kṛtajaya nipuṇeṅ çāstra tatwopadeça |
çīghrālah göṅ bhayāmrih malajĕṅ anusup pājaran pārçwa çūnya |
sakweh niṅ bhṛtya mukyaṅ parapajurit asiṅ kāri riṅ rājya çīrṇṇa |

D. i. „In 't Çākajaar oceaan, dobbelsteen met vier oogen, Çaṅkara's (1144) trok hij op tegen den vorst van Kaḍiri, den onberispelijken held, den doorluchtigen Kṛtajaya, ervaren in de heilige boeken en de ware leer. Weldra overwonnen, in groot gevaar, trachtte deze te vluchten, en sloop in een afgelegen, verlaten kluizenarij. Al zijn voornaamste dienaren, de krijgslieden van alle rangen en al wie in 't rijk achtergebleven waren, vonden den dood".

De oorlog tegen Kaḍiri wordt in de Pararaton uitvoerig beschreven op blz. 13 vg., waar van den vorst, aldaar Ḍangḍang Gĕṇḍis genoemd, een gansch andere, minder gunstige voorstelling gegeven wordt dan in 't gedicht, waar ook de naam verschilt, doch dit is van geen beteekenis, aangezien Kṛtajaya de bhiṣeka, de koningsnaam is. Ten opzichte van de nederlaag en vlucht des vorsten van Kaḍiri (Daha) stemmen onze beide bronnen in hoofdzaak overeen; dat de een de plaats waar de verslagene een goed heenkomen zocht een dewālaya, tempel; de ander een pājaran, kluizenarij noemt, maakt geen verschil van eenig belang. Ten aanzien van 't jaartal heerscht tusschen 't geschiedwerk en 't gedicht volkomen overeenstemming.

De gevolgen der overwinning van den „zoon van Bhaṭāra Guru" worden beschreven in strofe 4:

ryy ālah saṅ Çrī-narendreṅ Kaḍiri girigirin taṅ sabhūmī Jawārĕs |
prāptāuĕmbah paḍa wwat sahanahana wijil niṅ sadeçānpasewa |
tuṅgal taṅ Jaṅgala mwaṅ Kaḍiri samasamāṅekanāthātiçakta |
ṅkān tĕmbe niṅ ḍapur mwaṅ kuwu juru tumameṅ sāmya maṅde sukeṅ rāt |

D. i. „Na de nederlaag van den Doorluchtigen vorst van Kaḍiri werd het geheele land Java vervuld van grooten schrik en angst: zij kwamen hun hulde betoonen en boden, terwijl zij hun eerbiedige

opwachtingen maakten, allerlei opbrengsten van 't land aan. Janggala en Kaḍiri werden vereenigd onder één machtig heerscher. Toen vond de ḍapur en de wuku juru voor 't eerst bij 't algemeen ingang tot geluk der bevolking".

Janggala is nog heden ten dage de naam van een distrikt in de residentie Soerabaja. In de Pararaton komt de naam niet voor, wel Tumapĕl. Blijkbaar zijn Janggala en Tumapĕl twee namen van een en hetzelfde gebied van niet zeer grooten omvang. Zelfs na de inlijving van Kaḍiri was het rijk waarover Rājasa heerschte niet zeer groot, zoodat de voorstelling van den dichter, alsof 't geheele land Java voor den overwinnaar van Kaḍiri sidderde en hem huldigde, schromelijk overdreven is.

Ḍapur en kuwu juru heb ik voorzichtigheidshalve onvertaald gelaten. Een der beteekenissen van ḍapur is "keuken"; kuwu juru laat zich verklaren als "tijdelijk verblijf voor kraamvrouwen". [1] Zou eerst in de 13de eeuw het maken van kookplaatsen en kraamvertrekken buiten's huis meer algemeen geworden zijn? Het is volstrekt niet onmogelijk, maar vooralsnog bezitten wij daaromtrent elders geen berichten.

In de slotstrofe van Zang 40 lezen we 't volgende:

mańkin wṛddhy āmĕwĕh tań prabhawa wibhawa riṅ Çrī-Girīndrātmasūnu |
enak-tāndĕl nikań Yāwadharaṇī sumiwī jöṅ nirāñ chatra niṅ rāt |
rī Çākāsyābdhirudra krama kalahan irān mantuk iṅ swarggaloka |
kyātiṅ rāt sań dhinarma [2] dwaya ri Kagĕnĕńan Çaiwa-Boddheṅ usāna ||

D. i. "Steeds nam de macht en heerlijkheid van [3] den eigen zoon van Girīndra toe. Verzekerd was de rust van 't Javaansche land, dat de voeten vereerde van hem die de beschermer der wereld was. In 't Çākajaar negen, [4] oceanen, Rudra's (1149) had zijn overlijden plaats en keerde hij terug naar den hemel. Hij, de zoo vermaarde in de wereld, werd te Kajĕnĕngan plechtig ter aarde besteld in twee tjaṇḍi's als gewezen Çiwaiet en Buddhist."

De dichter zegt niets omtrent de wijze waarop Koning Rājasa aan zijn einde is gekomen. Uit de Pararaton weten wij dat hij vermoord is op aanstoken van zijn stiefzoon, die hem in de regeering opvolgde en den koningstitel Nūṣapati of Anūṣapati voerde.

---

[1] Vgl. Sundaneesch juru, ngajuru, enz.

[2] De tekst heeft dinārma.

[3] Er zal niṅ voor riṅ moeten gelezen worden.

[4] Sya is slechts een andere spelling voor siya; voor den voorslag *a* vgl. men de opmerking in KBWbk. onder sija.

Het stilzwijgen van den hofpoëet over die onstichtelijke geschiedenis laat zich gemakkelijk verklaren, zoodat er niet de minste reden bestaat om de betrouwbaarheid van 't geschiedboek in twijfel te trekken. In Zang 41 wordt Anūṣapati eenvoudig "zoon" van zijn voorganger op den troon genoemd, vermoedelijk opzettelijk. Als hoveling zal de dichter begrepen hebben, dat hij de chronique scandaleuse van den stichter der dynastie moest laten rusten en het doen voorkomen alsof de vorst van Janggala en Kaḍdri, de voorzaat van Hayam Wuruk op den troon, ook de stichter van 't stamhuis was.

Moeielijker te verklaren is het gebrek aan overeenstemming tusschen den Nāgarakrĕtāgama en de Pararaton ten opzichte van 't sterfjaar des konings. Volgens Prapañca overleed hij in 1149 Çāka (1227 A. D), terwijl het geschiedboek die gebeurtenis stelt in Çāka 1169 (1247 A. D.), dus twintig jaren later. Als begin der regeering van Nūṣapati geeft dezelfde bron Çāka 1170 en als datum van zijn dood 1171. Hij zou dus maar één jaar geregeerd hebben. Volgens het gedicht kwam hij aan de regeering in 1149 Çāka en stierf hij in 1170. Het verschil van 1 jaar is niet noemenswaard, zoodat het niet de moeite waard is er bij stil te staan. Van meer belang is de tegenstrijdigheid in de opgaven van 't sterfjaar. Wat moeten wij daarvan denken?

Oppervlakkig beschouwd, schijnt de datum 1169 Çāka als sterfjaar van Koning Rājasa geloofwaardiger dan 1149, en wel om de volgende reden. Van de regeering van Anūṣapati weet de dichter niets anders te vermelden dan dat hij zijn vader opvolgde, over geheel Java heerschte, stierf en dat zijn beeld, als Çiwa voorgesteld, prijkt in den graftempel te Kiḍal. Zijn geheele geschiedenis, zonder vermelding van een enkel feit, wordt afgehandeld in één strofe, Zang 41. Dat is toch al te weinig voor een koning die twintig jaar aan 't bewind zou geweest zijn. Volgens 't eene bericht zou Rājasa vijf jaren over Tumapĕl (Janggala) en Kaḍiri (Daha) geregeerd hebben; volgens 't andere vijf-en-twintig. Het eene is evengoed mogelijk als 't andere. Hoe oud nu was Rājasa, toen hij Kaḍiri veroverde? In de Pararaton wordt zijn geboortejaar niet opgegeven; in 't gedicht wordt niet bepaald gezegd dat hij in 1104 Çāka ter wereld kwam; de uitdrukking is, dat er in dat jaar een heldhaftig groot vorst, zoon van den god Girīndra, al. Bhaṭāra Guru, was. Nemen wij eens aan, dat zijn geboortejaar bedoeld is, dan was hij veertig jaar toen hij Kaḍiri onderwierp;

waarin niets onwaarschijnlijks ligt. Volgt men de lezing van de Pararaton, dan bereikte hij den ouderdom van 65 jaar; volstrekt niet onmogelijk.

Zoolang wij geen andere gegevens te onzen dienste hebben, zullen wij ons wel wachten op al te beslissenden toon het geschil te beslechten. Bij voortgezet onderzoek of bij toeval kunnen nog geschriften en inscripties ontdekt worden, waarin nuttige gegevens voor de geschiedenis van Java in het tijdperk der vorsten van Tumapĕl en Majapahit voorkomen. Voorloopig hebben wij nog genoeg te doen met de reeds nu toegankelijke bronnen niet ongebruikt te laten.

AANTEEKENING BIJ HET OPSTEL VAN Dr. H. H. JUYNBOLL.

(Bijdragen, dl. IX, 412 vlgg.)

DOOR

J. S. SPEYER.

Op bladzijde 417 van het genoemde opstel, dat over de vereering van Wiṣṇu op Java handelt, wordt een voorslag tot tekstverbetering in den Gârudeya mantra van mij medegedeeld; zoo, niet Garuḍeya, is de correcte vorm van dit adjectief, dat overigens een addendum lexicis is, ten minste in het Petersb. Wdb. ontbreekt het. Door misstelling daar ter plaatse is mijne bedoeling niet duidelijk. Het zij mij daarom vergund, er hier nog eens op terug te komen. Het eenvoudigste is, dat ik den mantra hier laat volgen, ontdaan, voor zoover mij dit mogelijk is, van afschrijversfouten; fouten, die op rekening moeten gesteld worden van den vervaardiger, zooals die tegen het geslacht van het woord warṇa, zijn natuurlijk ongerept gelaten.

mahābhairawarūpaṅ ca sudāngstra-raktalocanaḥ
mahāuāso mahāgrīwo bāyuwegasamāçritaḥ. (1)
jñeyaḥ (?) [1] kāñcanawarṇaç ca nābhiç caiwācalākṛtiḥ
kaṇṭhaç caiwārkasaunibhaḥ mūrdhā bhinnāñjanākṛtiḥ. (2)
mahāpītaṃ bhawed warṇaṃ jānwantaṃ pādamūlakam
mahāçwetaṃ bhawed warṇaṃ nābhyantaṃ ūrumūlakam. (3)
mahāraktaṃ bhawed warṇaṃ hṛdmūlaṃ tālukāntakam
mahākṛṣṇaṃ bhawed warṇaṃ wadanādi çirontakam. (4)

Van de verzen 3 en 4, die ook in Oudjavaansche overzetting bewaard zijn, geeft dr. Juynboll de Nederlandsche vertaling t. a. p. Vers 1 en 2 luiden in vertaling als volgt:

„Zijne gestalte is zeer vreeswekkend. Vervaarlijk zijn zijne tanden, rood zijne oogen, groot zijn neus en groot zijn nek. Hij heeft de onstuimigheid van den wind.

---

[1] Deze gissing is onzeker. Vooreerst zou er ook jñātaḥ kunnen staan. Dan bestaat de mogelijkheid dat in dit woord de naam van een lichaamsdeel steekt, in parallellisme met nābhi, kaṇṭha en mūrdhan.

„Hij is aldus te onderkennen. Hij heeft de kleur van goud, en zijn navel heeft den vorm van een berg en zijn hals schittert als een zon; zijn kop ziet uit als tot gebruik bereid oogblanketsel." Bhinnāñjana (zie Pet. Wdb. dl. VI s. v.) is met olie gemengd añjana, het welbekende toiletmiddel om de wimpers en oogranden zwart te kleuren. Zwart als añjana zegt men, zooals wij van gitzwart spreken. Dat de kop van Garuḍa zwart is wordt in vs. 4 geleerd.

De vier kleuren, die over het lijf van de Garuḍa-figuur, volgens de nauwkeurige opgaven van vs. 3 en 4, verdeeld zijn, stemmen overeen met de kleuren van de vier kasten, zie Weber's opstel in Indische Studien X, bldz. 10, die ook o.a. voorkomen bij de in visschen betooverde bewoners van de stad in de Geschiedenis van den Visscher en den Geest in de Duizend-en-één nacht.

Behalve dezen Garuḍa mantra bevat het artikel van d^r. Juynboll nog verscheidene andere belangrijke formulieren en gebeden, op Wiṣṇu betrekking hebbende. Daaronder treft mij, dat onder de epitheta waarmede de machtige Opperheer wordt aangeroepen er ook één wordt aangetroffen, dat de vierarmigheid van Wiṣṇu symbolisch verklaart. Ik bedoel den mantra op bldz. 415, Mahābalāya ca jāgraswapnasuptaturyacaturbhujāya enz. Ik vat het laatste op als een bahuvrīhi, waarvan caturbhuja het subject en wat daaraan voorafgaat het predicaat is. De vier toestanden waarin de jīvātman kan verkeeren, en de daarmede evenwijdig loopende vier trappen van dhyāna worden hier de vier armen van Wiṣṇu genoemd: de staat van wakker zijn (jāgra [sic]), de staat van droomen (swapna), de vaste slaap, waarin geen droomen meer voorkomen (die in de technische taal suṣupti heet) en die geheimzinnige vierde staat (turya) waarin men met den paramātman vereenigd en toch niet zonder bewustzijn is. Het is wel merkwaardig den neerslag van die allegorische en zeker ook esoterische uitlegging van een vast attribuut in de Wiṣṇu-figuur, zooals die pleegt afgebeeld te worden, in dezen op Java bewaarden Wiṣṇuṣṭawa aan de treffen.

Laat ik hier ten slotte bijvoegen, dat Wiṣṇu's awatāra als Narasiṃha (Narasingha), de vierde van het canonieke tiental, goed beschreven is in het gedicht van Kṣemendra, getiteld Daçāwatāracaritam, in 1891 als dl. 26 van de Kāwyamālā serie uitgegeven. Het is misschien niet zonder nut even de aandacht van onze Indologen te vestigen op dit om zijn inhoud zoowel als zijn vorm belangrijke dichtwerk.

Leiden.

— — — —

BIJDRAGE TOT DE KENNIS DER BALISCHE LETTERKUNDE

DOOR

DR. H. H. JUYNBOLL.

Hetgeen men thans van Bali weet, hebben wij voornamelijk aan een drietal verdienstelijke mannen te danken. [1]

Friederich was de eerste, die door zijn Voorloopig verslag van het eiland Bali (Verh. Bat. Gen. XXII en XXIII) de aandacht vestigde op den godsdienst, de letterkunde enz. der Balineezen. Wat hij echter over de letterkunde mededeelt, is voornamelijk een kort verslag over de Oudjavaansche literatuur. Zijn taak werd voortgezet door Neubronner van der Tuuk, wiens hoofdwerk op dit gebied, het groote Kawi-Bal. woordenboek, nog steeds niet voltooid is. In dat lexicon vindt men vele korte opgaven omtrent zuiver Balische literatuur-producten.

Zeer groote verdiensten heeft ook de zendeling van Eck zich verworven door zijne linguistische en ethnographische werken over Bali. Aan hem danken wij het eerste woordenboek, de eerste spraakkunst en in zijne Schetsen van het eiland Bali (Tijdschr. v. Ned.-Indië, 1878 en 1879) allerlei mededeelingen over het intieme leven der Baliërs. Bovendien gaf hij eenige der meest bekende Balische gedichten uit, terwijl tevens van zijne hand een kort overzicht der hem bekende Balische letterkunde verscheen in het Feestnummer der Bijdr. T. L. Vk. 1883, afdeeling letterkunde.

Bij het catalogiseeren der Kawi en Balische handschriften der Leidsche Universiteitsbibliotheek, waartoe vooral de groote collectie van der Tuuk en de Lombok-verzameling behooren, zijn wij langzamerhand met de geheele letterkunde der Baliërs bekend geworden. Het is ons voornemen, hierover het een en ander mede te deelen,

[1] Wij bedoelen hier meer de taal- en letterkunde dan de ethnographie van Bali. Over het laatste onderwerp schreven o. a. ook van Bloemen Waanders, Van Limburg Stirum, Zollinger, Liefrinck, Schwartz, Lauts, Jacobs, Pleyte en Nieuwenkamp.

waarbij wij naast de gedrukte bronnen (de reeds uitgegeven werken) vooral ook de ongedrukte (de handschriften), die de eerste verre in aantal overtreffen, geraadpleegd hebben.

Wat den vorm betreft, kan men de Balische literatuur-producten verdeelen in gedichten en proza-werken. De eerste zou men weer in twee onderdeelen kunnen splitsen: de gedichten in de ouderwetsche tĕngahan-metra en die in de moderne macapat-metra.

Als wij met de gedichten beginnen, wordt onze aandacht het eerst getrokken door de echt oorspronkelijke Uilespiegel-gedichten, die ook in de letterkunde der verwante volken (men denke slechts aan de Sundasche, Madureesche, Rotineesche, Tontemboansche enz. literatuur) aangetroffen worden. Een dezer gedichten, de Pan Bongkling, is reeds bekend door de verhandeling van J. C. van Eerde, „De vertelling van i Bungkeling op Lombok" in Tijdschr. Ind. T. L. en Vk. XLV (1902), pag. 168—192. Van de populariteit van dit gedicht op Bali kan men zich een denkbeeld maken, als men weet, dat de Leidsche Universiteitsbibliotheek er niet minder dan 18 hss. van bezit, waarvan 13 de redactie in sinom- en slechts 5 die in ginada-versmaat vertegenwoordigen: Van Eerde heeft trouwens reeds opgemerkt (l. c. pag. 188), dat de eerste hooger in aanzien staat dan de laatste. De eerste wordt toegeschreven aan Ida Wayan Dangin, een Brahmaan van Sidĕmĕn (in Karang Asĕm), die in het midden der 19e eeuw te Karang Asĕm wegens hoogverraad ter dood gebracht is.

Men ziet dus, dat dit gedicht niet oud is. Over het algemeen bezitten wij geene opgaven omtrent den ouderdom der Balische geschriften, maar er bestaat geen reden, om aan te nemen, dat zij zeer oud zouden zijn. Terwijl wij wat den inhoud van dit gedicht betreft, verwijzen naar Van Eerde's verhandeling, wenden wij ons thans tot andere, minder bekende gedichten van denzelfden aard.

Hiertoe behoort o. a. de Dadang Dudang, een gedicht, waarin men vele Oud-Balische woorden vindt en dat dus betrekkelijk oud is. Het is geschreven in dĕmung-metrum (tĕngahan). De held, naar wien het gedicht genoemd is, voert allerlei streken uit. Bij een paṇḍita leert hij b.v. allerlei spreuken, waardoor hij in staat is, misdrijven te verrichten. Evenwel komt hij niet in de hel, doch in den hemel van Wairocana. Uit de laatste mededeeling blijkt, dat de schrijver een Buddhist is. Eigenaardig is hier weder de rol, dien Wairocana vervult, en die eenigszins herinnert aan zijn optreden in het Oudjavaansche prozawerk Kuñjarakarṇa (uit-

gegeven door Prof. Kern). Van dit gedicht bezit de Leidsche Universiteitsbibliotheek slechts één handschrift (cod. 4169).

Tot dezelfde rubriek behoort de Eṇḍer. De taal van dit gedicht bevat zoovele Javaansche, speciaal Banjuwangische woorden, dat men het bijna even goed onder de Javaansche als onder de Balische letterkunde kan brengen. Volgens Van der Tuuk zouden er exemplaren met zangnoten zijn. Deze kennen wij niet. Van der Tuuk bezat er slechts drie fragmenten van, die alleen het begin vertegenwoordigen. Toevallig bevindt zich onder de Lombok-collectie een lontarhandschrift (cod. 5345), waaraan alleen de eerste 3 palmbladen ontbreken, zoodat dit de drie andere hss. uitstekend aanvult. De inhoud is van denzelfden aard als die der beide vorige gedichten, doch hier en daar zeer obsceen, hetgeen trouwens een kenmerk der Uilespiegel-verhalen is. De schrijvers dezer verhalen zeggen dan ook, dat hun doel is, den lachlust der lezers op te wekken (magawe kĕdek guyu, zooals cod. 3476, amangun guguyon, zooals cod. 3971 of mandadiyang tangis guyu, zooals cod. 3963 dit uitdrukt).

Terwijl de beide vorige gedichten in tĕngahan-metrum geschreven zijn, zijn de volgende in macapat-versmaat opgesteld, evenals de Pan Bonkling. Vooreerst de Pan Brayut, die sterk aan den Pan Bonkling doet denken en ook populair schijnt te zijn, te oordeelen naar het aantal handschriften (11), dat de Leidsche Universiteitsbibliotheek ervan bezit. De schrijver blijkt goed op de hoogte te zijn van de Oud- en Middeljavaansche gedichten. Aan het slot (pag. 22 en 23 van cod. 4380) vindt men telkens toespelingen op personen en feiten uit den Malat, Sumanasântaka, Bhâratayuddha, Manuk Abha enz.

Van denzelfden aard is de Cupak, zoo genoemd naar den held. Deze is een blufferig en lafhartig personage. In het begin b.v. wordt verhaald, hoe hij eten snoept en daarna de schuld hiervan op een hond werpt. Hij treedt in Bangli als bañol (potsenmaker) in de wayang op. De taal van dit gedicht is zuiver Balisch.

Wij hebben thans genoeg over de Uilespiegel-gedichten gezegd. Niet minder populair zijn de dierenfabels. Deze heeten in het Balisch Satwa en zijn in proza opgesteld. Hiertoe behooren o. a. een fabel van den Aap (i bojog) en het Boschhoen (i keker), waarin behalve deze dieren ook de schildpad en de tijger optreden. Dat de geschiedenis van den Aap en de Schildpad bij de Baliërs

voorkomt, was à priori te verwachten, als men bedenkt, hoe deze fabel zoowel op Sumatra, als op Java, Borneo, Celebes, de Sangir-eilanden, de Molukken enz. bekend is. Bij de Baliërs heeten deze dieren i kakwa en sang lutung. Men vindt deze beide fabels in cod. 4474, pag. 21—38 (uit het legaat van der Tuuk).

Ook het Middel-Javaansche fabelboek Tantri is op Bali in twee redacties bekend. De eene, in sinom-metrum, bevat ook Sasaksche woorden. De andere, in durma-versmaat, heet Guṇakaya naar een tijger, die in het begin optreedt. De inhoud wijkt niet af van dien van het Middeljavaansche origineel: ook hier is Tantri de dochter van den patih Bandheçwarya, heet de leeuw Caṇḍapinggala, de stier Andaka, de jakhals Sambaddha enz.

Wij gaan thans over tot eene andere klasse van geschriften: n.l. de leerdichten. Hiertoe behoort o. a. de Ḍe Gunati, die in tĕngahan-metrum geschreven is. Hierin worden handelingen in eene vroegere incarnatie als oorzaken van kwalen en lichaamsgebreken in dit leven genoemd. Het handelt over de straffen der slechte menschen in de hel en de belooningen der goede menschen in den hemel, over de plichten van een vorst enz. Van een ander dergelijk leerdicht, dat naar den hoofdpersoon Cowak heet, bezit de Leidsche Bibliotheek een zevental handschriften.

Dergelijke onderwerpen worden ook in de proza-geschriften behandeld, die tutur heeten, b.v. in de Kandampat, een soort van cosmogonie, die Friederich reeds noemt in zijn Voorloopig verslag van het eiland Bali (pag. 22). Hiertoe behoort ook, zooals reeds uit den titel blijkt, de Tĕgĕs ing buwana.

De erotische literatuur is, zooals van den aard der Baliërs te verwachten was, vrij uitgebreid. In het gedicht Tuñjung biru b.v., waarin naast deze dadari (verbastering van Widyâdharî) ook Suprabhâ en Tilottamâ optreden, worden hare liefdes-avonturen geschetst. Ook de Njalik, zoo genoemd naar den held, is van erotischen inhoud.

De Baliërs kennen de Oudjavaansche letterkunde niet alleen door de interlineaire vertalingen van enkele gedichten, als de Arjunawiwâha, het Bhomakâwya, Râmâyaṇa enz., doch zij hebben bovendien eenige bekende werken in hunne taal overgebracht. Zoo bestaat er een Balisch Âdiparwa kidung, d. i. in (nieuwere) versmaten, waarvan Van Eck enkele coupletten (zang I, vers 6—9) mededeelde in het Feestnummer der Bijdr. T., L. en Vk. 1883,

letterkunde, pag. 158—159. Hierin wordt de geschiedenis der Pâṇḍawa's en Kaurawa's vóór den grooten strijd behandeld. In eene andere redactie, die Van Eck ook vermeldt (l. c. pag. 152—153) komt Parîkṣit's dood, het boek Pauṣya en het slangenoffer ter sprake.

Ook een Arjunawiwâha kidung en een Bhâratayuddha kidung zijn in Balische poëzie overgebracht. De Balische Râma kidung komt overeen met den Javaanschen Rama Kling, de Maleische ḥikâyat Sĕri Râma en den Madureeschen Rama: ook hier is Hanumân de zoon van Râma en Añjani.

Van het Uttarakâṇḍa bestaat een Balische prozabewerking. Ook van eenige Middeljavaansche gedichten bezitten de Baliërs omwerkingen in hunne taal, in kleine versmaten, n.l. van den Bhîmaswarga en de Aji dharma, die als prototype van den Javaanschen Angling Darma kan beschouwd worden.

Betrekkelijk rijk is de Balische letterkunde aan volksgedichten, waarin de avonturen van bekende Balische helden, al hebben die ook nooit bestaan, bezongen worden. Een dezer gedichten, de Bagus Umbara, is door Van Eck met vertaling en aanteekeningen uitgegeven in Bijdr. T., L. en Vk. 3e volgr. XI (1876), pag. 1—137 en 177—368. Van dezelfden aard is de Bagus Diyarsa. De held van dit gedicht bewijst Bhaṭâra Guru, die hem in de gedaante van een bedelaar bezoekt, gastvrijheid. Ter belooning voert deze god hem mede naar den hemel, of liever de verschillende hemelen, o. a. die der Açwin's, die als de verblijfplaats der wayang- en topeng-spelers voorgesteld wordt. Ook ziet hij de folteringen der helbewoners. Bij zijne afdaling ontmoet hij den daemon Kâla Râhu, die de eclipsen veroorzaakt. Verder geeft Bhaṭâra Guru hem een voortreffelijken haan, die den haan van den vorst overwint enz. Ten slotte wordt hij zelf vorst.

Meer waarde uit een aesthetisch oogpunt heeft het gedicht Drĕman, dat in 1873 met inleiding, vertaling en aanteekeningen uitgegeven is door de Vroom (Tijdschr. Ind. T. L. Vk. XXI, p. 323 sq.), terwijl Prof. Kern er later eene metrische vrije vertaling van publiceerde in het Tijdschr. v. Ned. Indië (Juli 1898) onder den titel „De miskende trouwe gade". Het bevat een echt-Indisch voorbeeld van huwelijkstrouw.

Een ander volksgedicht, de Lingga pĕta, is ook door de Vroom uitgegeven (Tijdschr. Ind. T. L. Vk. XXI, p. 402 sq. en 534 sq.).

Van meer belang is de gaguritan Megantaka, een zeer groot gedicht, dat door Van Eck uitgegeven is in de Ver-

handelingen van het Batav. Gen. XXXVIII (1875). Men zou dit, evenals de Bagus Umbara, tot de Pañji-gedichten kunnen brengen. Tot dezelfde rubriek behooren, de Limbur en de Mantri Jawa, beide ongeveer van denzelfden inhoud. De Mantri Jawa is in Karang Asĕm zeer bekend. De held van dat gedicht verlaat met Punta en Jurudeh Java. Op Bali komende, wordt hij verliefd op de prinses Pacar Cinamburat, die hem geneest van eene bloedspuwing. Als hij zonder haar vertrekt, volgt zij hem en zij huwen in het geheim. Dit huwelijk is tegen den zin zijner moeder, die de leelijke Galuh Limbur voor hem bestemd had. Deze weet door tooverkunsten zijne liefde te winnen, zoodat hij de Balische prinses vergeet. Uit verdriet doorsteekt zij zich. Later verliest echter Limbur haren invloed op Mantri Jawa. Zij valt in ongenade en wordt gedood. Pacar Cinamburat wordt weder levend gemaakt en huwt Mantri Jawa, wiens ouders nu in zijn huwelijk toestemmen.

Een ander onuitgegeven Pañji-gedicht is de Pakang Raras. Het begin hiervan is aan den Malat ontleend: de held, de prins van Jĕnggala, heet hier, evenals daar, Nusapati. Een storm voert hem weg naar den tuin van Daha. [1] Daar neemt hij den naam Pakang Raras aan. Hij knoopt eene amourette aan met de prinses. Als de vorst dit bemerkt, laat hij hem dooden. Çiwa gelast echter Nârada, Pakang Raras weer levend te maken met de tirta kamandalu. Daarop gaat hij met de prinses naar den Kawi. Hier eindigt het gedicht in de drie handschriften, die de Leidsche Bibliotheek bezit, abrupt.

Behalve gedichten, wier inhoud geheel gefingeerd is, bevat de Balische letterkunde ook historische gedichten. Hiertoe behoort o. a. de Ung Bañjar, een gedichtje, dat de verovering van Bañjar in 1858 door den Kapitein-luitenant ter zee van Hasselt tot onderwerp heeft. De Hollandsche titels worden er zeer in verbasterd, b.v. commissaris tot kumaskaris (vers 4, 9 enz.), controleur tot kotir (vers 12) enz. De expeditie der Hollanders tegen Buleleng in 1846 wordt bezongen in de Ung Buleleng. Verder bestaat er nog een Ung Gyañar, een Ung Kaḍiri en een Ung Mangwi, waarin de geschiedenis dezer drie rijkjes ter sprake komt. Met Kaḍiri is de plaats van dien naam op Lombok bedoeld. De inhoud dezer gedichtjes is van te zuiver locaal en van te weinig algemeen belang, om er hier nader op in te gaan.

---

[1] Volgens eene andere lezing (in cod. 4480) verdwaalt hij bij het oplaten van een vlieger, doordat het touw breekt.

Onder de handschriften der Lombok-collectie vond ik een gedichtje zonder titel (cod. 5230), waarin de Balische expeditie van 1849 beschreven wordt. De dood van Michiels, die hier Mahilĕs genoemd wordt, is volgens een locaal-Maleisch gedicht vertaald door Klinkert in het Tijdschr. v. Nederl.-Indië, 1870, II, p. 187—215 onder den titel „De laatste strijd en heldendood van den generaal Michiels". Misschien is het hierbedoeld handschrift de Balische bron er van. Ook van zijn opvolger Van Swieten (hier Pan Switta) wordt hier gesproken.

Ook de proza-literatuur heeft eenige geschiedwerken aan te wijzen, waarvan sommige de oude geschiedenis of mythologie van Bali tot onderwerp hebben. Hiertoe behoort de Pamañcangah Manik Kangkĕran, die in Çâka 1221 zou geschreven zijn. De taal van het handschrift, dat de Leidsche Bibliotheek hiervan bezit (cod. 3890) is echter modern Balisch. Deze Manik Kangkĕran loopt weg van zijn guru. Deze gaat hem zoeken en krijgt van den nâga Basuki, wien hij melk geeft, in ruil daarvoor goud. Als Manik Kangkĕran dit later verneemt, gaat hij ook naar Basuki, doch deze verbrandt hem tot asch wegens zijn hebzucht. Op voorbede van zijn guru maakt Basuki hem later weer levend door de mantra Garuḍeya.[1] Later vestigt Manik Kangkĕran eene nederzetting in Balatung. Tot zijne nakomelingen behooren Gusti Ngurah Sidĕmĕn. Van Bloemen Waanders gaf een vrij uitvoerig overzicht van dit werk onder den titel: „Beknopte en zakelijke inhoud van het Kawi-handschrift Pamentjangah Ngoerah Sidemen" (T. I. T. L. Vk. VIII, p. 61—71).

Een andere pamañcangah, de Pamañcangah Maospahit draagt een meer mythologisch dan historisch karakter. In het begin wordt verhaald, hoe Yang Mĕlĕng en Yang Ratih de rijst op aarde doen nederdalen. Zij krijgen drie kinderen: Çiwa, Sadâçiwa en Paramaçiwa, die naar Maospahit gaan. Van hen stammen resp. de Brahmanen, Buddhisten en Bhujangga's en verder de verschillende kasten af. Het geschriftje eindigt met de opsomming van de plichten der kasten.

Een derde pamañcangah bevat de geschiedenis van Njaliyan, dat ten Oosten van Gyañar ligt. Ten slotte kan nog gewezen worden op een pamañcangah zonder titel (cod. 5126 uit de Lombok-collectie), waarin de verdiensten van Dane Poleng en

[1] Zie over deze tooverspreuk mijne verhandeling: „Over de vereering van Wiṣṇu op Java" (Bijdr. T. L. Vk. LX, pag. 417—418).

zijn geslacht jegens Gusti Kĕtut Karang Asĕm en zijne opvolgers uiteengezet worden. Hij volbracht o. a. met succes eene zending naar Lombok.

Ook bestaat er een korte kroniek (Pangriñcik ing babad), waarbij de jaartallen in het begin op de Indische wijze door woorden (candra sĕngkala) en later hier en daar door cijfers uitgedrukt worden. Uit een geslachtslijst van de Balische en Lomboksche vorstenfamilies (cod. 5243 uit de Lombok-verzameling) blijkt, dat deze vorsten zich houden voor afstammelingen van Wikramottunggadewa en Bhra Hyang Wĕkas ing suka.

Hiermede zijn wij aan het einde gekomen van wat men de eigenlijke Balische letterkunde zou kunnen noemen. Wel bestaan er nog vele andere geschriften, als b.v. Pangelingeling's (brieven), waarvan de Vroom eenige uitgegeven heeft in het Tijdschr. voor Ind. T. L. en Volkenkunde, deel XVIII en XXI, Parikanda's [1] (processtukken), Paswara's (vorstelijke edicten), Awig-awig's (regelingen voor hanengevechten, sawah's enz.), Sima kĕklĕcan (bepalingen op het hanenkloppen), receptenboeken, o. a. de Uṣadasari, tooverspreuken, b.v. de Pangujanan, formulieren, om regen op te wekken, versierd met afbeeldingen van menschen en nâga's, verhandelingen over offers, lijkverbranding (b.v. cod. 5169 en 5240 uit de Lombok-collectie) enz., doch al deze prozastukken zijn meer van ethnographischen, dan van literarischen inhoud.

Ook zou nog op de Balische spreekwoorden gewezen kunnen worden, waarvan verscheidene door van Eck uitgegeven zijn in het Tijdschr. v. Ind. T., L. en Volkenkunde, deel XVIII en XXI en die van belang zijn voor de kennis van het volk.

Wij hebben natuurlijk niet de titels of den inhoud van alle ons bekende Balische geschriften opgegeven. Deze zullen gevonden worden in den Catalogus der Balische en Sasaksche handschriften der Leidsche Universiteitsbibliotheek, die binnen niet al te langen tijd, naar wij hopen, het licht zal zien. Ons doel was, een kort overzicht te geven van de belangrijkste producten eener grootendeels nog onuitgegeven letterkunde, die evenals de Sundasche en Madureesche als eene dochter of jongere zuster der zooveel rijkere Javaansche literatuur te beschouwen is. De Balische letterkunde onderscheidt zich door het gemis aan Moslimschen invloed van die der naburige eilanden, Java, Madura, Zuid-Celebes en Lombok.

---

[1] Van Dissel heeft sommige hiervan uitgegeven (Eenige Balin. brieven, processtukken, enz. Delft).

De geschiedenis van het ontstaan der Nederlandsch-Indische Lijnwaden-verordening van 1824.

Bijdrage naar onuitgegeven stukken tot de kennis van het bestuur van den Gouverneur-Generaal Van der Capellen

DOOR

P. H. VAN DER KEMP.

DE GESCHIEDENIS VAN HET ONTSTAAN DER NEDERLANDSCH-INDISCHE LIJNWADEN-VERORDENING VAN 1824.

Bijdrage naar onuitgegeven stukken tot de kennis van het bestuur van den Gouverneur-Generaal Van der Capellen

DOOR

P. H. VAN DER KEMP.

I.

Wat de Lijnwadenverordening van 1824 inhoudt.

De lezer, die eenigszins bekend is met het veelbewogen tijdvak der landvoogdij van den heer Van der Capellen, weet, dat vooral drie maatregelen op het einde van zijn bestuur genomen, twijfel hebben doen rijzen aan de wijsheid van zijn inzicht, immers:

de intrekking van de Vorstenlandsche landverhuur;

de Calcuttasche leeningen;

de beschermende Lijnwadenverordening van 14 Februari 1824, Ind. Stbl. N°. 9.

Wat den Landvoogd tot dezen laatsten maatregel heeft gebracht, leest men voldoende in de overwegingen van de Publicatie. Daar ook overigens het gansche besluit het middenpunt dezer beschouwingen moet uitmaken, zal ik aanvangen de Publicatie te doen volgen:

Wij enz.

Aan allen, die deze zullen zien of hooren lezen, Salut! doen te weten:

Wij gaven, bij eene advertentie, op Onzen last in de Bataviasche Courant van den 28sten October 1820 geplaatst[1], aan de Ingezetenen van Nederlandsch-Indië kennis van de maatregelen door Zijne Majesteit den Koning, bij besluit van den 1sten Junij 1820, N° 14, tot opbeuring der Inlandsche fabrijken van lakens en andere wollen manufacturen, genomen, met bijvoeging dat de Hooge Regering dezer Landen verwachtte, dat ieder ingezeten, zoo veel van hem afhing, blijdelijk zoude medewerken tot bevordering van 's Konings heilzame bedoelingen in deze.

Reeds vroeger hadden Wij, bij eene gelijke advertentie, op den 15den Januarij van het zelfde jaar[2], aan het algemeen medegedeeld de bepaling bij Zijner Majesteits besluit van den 25sten April 1819, N° 75, gemaakt, waarbij de voortbrengselen van den Nederlandschen grond en nijverheid, met Nederlandsche bodems aangebragt, geheel vrij zijn gesteld van de betaling van Inkomende regten, bij derzelver aanvoer in deze bezittingen, mits derzelver oorsprong door deugdelijke certificaten worde bewezen; van welke

---

[1] Ook opgenomen in Ind. Stbl. 1820 N°. 42. — Zie nader bl. 446.

[2] Opgenomen in Ind. Stbl. 1820 N°. 2. — Zie nader bl. 445.

vrijstelling alleen de mondbehoeften zijn uitgezonderd geworden.

Aan de vaderlijke bezorgdheid van Zijne Majesteit den Koning voor den bloei der Nationale nijverheid, hebben de Nederlandsche fabrijkanten op de treffendste wijze beantwoord, door aan hunne fabrikaten een' trap van volkomenheid te bezorgen, welke dezelve niet alleen gelijk met de buitenlandsche doen staan, maar zelfs deze in vele opzigten doen overtreffen; en de onderscheiden ladingen van wollen en katoenen stoffen uit Nederlandsche fabrijken alhier aangebragt, hebben bewezen dat door dezelve zoo wel in de behoefte der Inlandsche als in die der Europesche bevolking ruim kan worden voorzien niet alleen, maar dat zij zelfs de voorkeur boven andere waardig zijn bevonden.

Daar echter aan dezen tak van nijverheid in andere landen aanzienlijke voorregten zijn verbonden, welke, in de mededinging met de Nederlandsche fabrikaten, ten nadeele van het ruime vertier dezer laatsten strekken, en aan deze mededinging mitsdien hinderlijk moeten worden; en Wij het alzoo noodzakelijk hebben geoordeeld, ten einde aan 's Konings heilzame bedoelingen de gewenschte gevolgen te geven, om van Onze zijde de ondernemingen onzer Vaderlandsche fabrikanten, zoo veel mogelijk aan te moedigen en te ondersteunen;

Zoo is het, dat enz.

Eerstelijk. Dat alle goederen van wol of katoen in vreemde landen, bewesten de Kaap de Goede Hoop vervaardigd, en met vreemde, dan wel met Nederlandsche schepen aangebragt wordende, na dato dezer Publicatie, aan Inkomende regten zullen betalen, wanneer dezelve regtstreeks van plaatsen bewesten de Kaap de Goede Hoop zullen worden aangevoerd, vijf en twintig ten honderd op de *getaxeerde* waarde, tijdens den invoer; en wanneer dezelve van eenige vreemde bezittingen, beoosten de Kaap de Goede Hoop worden aangebragt, tien ten honderd daarboven, dan wel vijf en dertig ten honderd; zullende onder deze bepaling mede worden begrepen al zoodanige goederen van bovengemelden aard, welke thans in entrepôt liggen, en waarvan de invoer door de eigenaren zoude kunnen worden verlangd.

Ten tweede. Dat door den Hoofd-Directeur van Financiën en den Directeur der Inkomende en Uitgaande regten, met assistentie van gezworen makelaars, dan wel geaccrediteerde kooplieden te Batavia, zal worden opgemaakt een prijscourant der wollen en katoenen goederen, en daarmede het publiek bekend worden gemaakt; zullende deze prijscourant om de drie maanden worden vernieuwd, en de Inkomende regten naar de daarbij bekend gestelde prijzen geheven worden, enz.

Het beschermend karakter spreekt uit deze overwegingen en bepalingen inderdaad duidelijk genoeg; maar zoo het den lezer als mij is gegaan, krijgt men uit de schrifturen over dezen maatregel onwillekeurig den indruk, dat de Indische regeering, in het algemeen toenemend naar het onvrijzinnige neigende, plotseling tot een besluit kwam, dat overigens niet wortelde in een verleden. Ook zou men uit een voortreffelijk artikel over de Indische *Rechten van In- en Uitvoer*, van de hand van Mr. N. P. van den Berg, in de Indische Encyclopedie, opmaken dat niet enkel in Indië zelf, maar ook door het Opperbestuur naar dergelijke bepalingen was gedrongen; een bestuur toch, dat reeds in 1819 vrijdom van invoerrecht aan alle Nederlandsche voortbrengselen had toegekend, „dat evenwel door het Opperbestuur bij nader inzien niet voldoende werd geacht". Het is inderdaad een van de vele hinderlijke zijden in deze geschiedenis, dat de Landvoogd, buiten 's Konings weten, diens „vaderlijke bezorgdheid" middellijk inriep tot zedelijken steun van eene verordening, die ook voor het Opperbestuur als uit de lucht kwam vallen.

Het hinderlijke er van werd daar vooral gevoeld met het oog op het ongeveer gelijktijdig d. w. z. d.d. 17 Maart 1824 gesloten koloniaal tractaat met Engeland, waarvan art. 2 de volgende beperkende bepalingen tegen het opvoeren der beschermende rechten inhield, en wel op aandrang van Engelsche zijde:

> De onderdanen en schepen van de eene natie zullen, bij den in- en uitvoer in en van de havens der andere in de Oostersche zeeën, geene regten betalen hooger dan ten bedrage van het dubbelde van die, waarmede de onderdanen en schepen der natie, aan welke de haven toebehoort, belast zijn.
>
> De regten voor den in- of uitvoer met Nederlandsche bodems, in eene Britsche haven, op het vaste land van Indië, of op Ceylon, betaald wordende, zullen in dezer voege worden gewijzigd, dat deswege, in geen geval, meer berekend worde dan het dubbelde der regten door Britsche onderdanen, en voor Britsche bodems, te betalen.
>
> Met betrekking tot die artikelen op welke geen regt gesteld is, wanneer zij worden in- of uitgevoerd door de onderdanen of in de schepen der natie, aan welke de haven toebehoort, zullen de regten aan de onderdanen der andere op te leggen, in geen geval, meer bedragen dan zes ten honderd.

De heer Elout, die d.d. 1 April 1825 de portefeuille van Financiën

met die van Koloniën had verwisseld, de Publicatie uit Indië ontvangende, kon wel verwachten, dat Engeland daarin niet zou berusten. Onwillekeurig moest hem ook persoonlijk hinderen dit ruw ingrijpen in eene oneindig vrijzinniger Indische regeling van 1818, waarvan hij in zekeren zin vooral de man was geweest. Voor hem lagen de zot gestelde overwegingen der Publicatie; wèl mocht hij ze bedenkelijk vinden, te meer wijl daarin nu zoo uitdrukkelijk herinnerd werd, *dat reeds sinds 1819 alle Nederlandsche voortbrengselen vrij van invoerrecht waren*, eene bepaling, waaraan weliswaar indertijd genoeg openbaarheid was gegeven, maar die toch bij den vreemdeling onvoldoende bekend scheen. Zoo echter wellicht ook de overwegingen der Publicatie hem over de aanleiding ervan niet voldoende licht gaven, dan in ieder geval meer het besluit, waarbij de openbaarmaking werd gelast, en dat hem in zijn geheel toegezonden werd. Blijkens het archiefstuk luidt het als volgt:

Gelezen eene missive van den Hoofd-Directeur van Financiën en den Directeur der Inkomende en Uitgaande regten van den 12n dezer N° 1b, daarbij in het brede betoogende, het nadeel dat door de aanzienlijke toevoer van vreemde, vooral Engelsche lijnwaden binnen deze bezittingen, zoo wel aan de Nederlandsche fabriekaten, als aan den handel in het algemeen wordt toegebragt, aangezien dezelve voor zoodanige lage prijzen van de hand worden gezet, dat zij de voorwerpen van Nat. Nijvd. geheel verdringen en de Nederlandsche fabriekanten buiten staat stellen om, zonder aanmerkelijke verliezen, eenige ondernemingen te doen, waarvan het gevolg is, dat de voor den handel beschikbare kapitalen zich voor het grootste gedeelte in handen van vreemde speculanten of huisen van kommissie bevinden, en zij door de groote winsten, welke op den verkoop hunner lijnwaden worden behaald, en waarin zij door de premie, welke door vreemde Gouvernementen aan de uitvoerders wordt betaald, ondersteund worden, in staat zijn om de voor de Europische markten meest geschikte producten van dit eiland tot zoo veel hoogere prijzen dan andere speculanten in te koopen, alzoo de verliezen welke hierop geleden worden, rijkelijk door de overwinsten op de manufacturen worden gedekt, terwijl de Nederlandsche koopman, die de zelfde beschikking niet heeft over deze kapitalen, noch de zelfde winsten geniet, omdat zijne waren niet even gemakkelijk bij de verbruikers kunnen worden geplaatst, en de Amerikanen welke meestal zilveren specie aanbrengen — op de prijzen der producten in Europa moeten speculeren, en deze aldaar veel te laag zijn, in evenredigheid der marktprijzen alhier, om hunne retouren in Europa daarmede goed te maken. —

Wordende voorts door den Hoofd-Directeur en den Directeur voornoemd aangetoond, dat, het dubbeld der Inkomende regten, waaraan de vreemde goederen alhier zijn onderworpen, ongenoegzaam is, om deze onevenredigheid te herstellen, aangezien de premie, welke bij den uitvoer onder anderen aan de Engelsche fabriekanten wordt betaald, verre te boven gaat al de regten en andere onkosten, welke alhier op den invoer vallen, en dat derhalve eene verhooging van regten op de vreemde wolle en katoene goederen van ,waar, en door welke schepen ook aangebragt, alleen in staat is om aan deze nadeelen perk te stellen, en zoo wel in het algemeen den handel en andere voor deze markt gewilde artikelen te bevorderen, als wel speciaal de Nederlandsche fabriekanten aan te moedigen en eene behoorlijke mededinging geboren te doen worden. — Op welke gronden door hen eenige voorstellen ter bereiking van deze oogmerken, worden aangeboden.

Waarop gedelibereerd en in aanmerking genomen zijnde:

a. dat de Regering het steeds als een der voornaamste en belangrijkste voorwerpen van hare zorgen heeft beschouwd om door alle gepaste en doelmatige middelen de producten van den vaderlandschen grond of de voortbrengselen van Nat. Nijverheid, boven die van alle anderen, te begunstigen, en derzelver aanvoer aan te moedigen;

b. dat zij had mogen verwachten, dat de geheele vrijdom van Inkomende regten bij den invoer op Java en Madura, door het Koninklijk Besluit van 25 April 1819 N° 75 aan alle Nederlandsche manufacturen toegekend, en de belasting daarentegen der vreemden, met een inkomend regt van 12 pCt. boven den marktprijs hier te lande, een genoegzaam evenwigt zouden zijn geweest tegen de pogingen van vreemde fabriekanten, om door het drukken der prijzen hunner waren, het vertier der eerstgemelde te belemmeren en derzelvers uitzenders van verdere ondernemingen af te schrikken, of tegen de voordeelen, welke vreemde manufacturen reeds aan den oorsprong genoten; —

c. dat het echter bij de ondervinding blijkt, dat deze bepaling nog ontoereikende is, om dit evenwigt te herstellen, en dat ondanks de erkende voortreffelijkheid der Nederlandsche fabrikaten, deze door den overvloed van de vreemde en derzelver minder prijzen steeds verdrongen blijven;

d. dat daarenboven de bovenmatige aanvoer van een enkel handelsartikel, en de overgang van het aanzienlijkst gedeelte van het beschikbaar handels-kapitaal in handen van eenige weinige vreemde speculanten, geene andere dan nadeelige gevolgen voor den handel in het algemeen hebben kan; en dat, ofschoon de Regering de nuttigheid erkent van den meest mogelijken vrijen

loop aan den handel te laten, zij het echter pligtmatig beschouwt om denzelven, in verband met de betrekkingen dezer bezittingen op het moederland, doelmatige wijzigingen te geven;

e. dat eindelijk om het een en ander doel te bereiken het noodzakelijk is om eene verhooging van regten op den aanvoer van zoodanige vreemde manufacturen, welke de mededinging der Nat. Nijv. belemmeren daar te stellen, behoudens het grondbeginsel bij de Publicatie van den 1n Julij 1823 aangenomen om den regtstreekschen handel immers boven den omweegschen handel in deze waren, te begunstigen.

Is goedgevonden enz. [volgen de artikelen van Stbl. 1824 N° 9].

Dit stuk was bij depêche van denzelfden datum 14 Februari 1824 N° 43 gezonden aan den Minister. Ook in dien brief wordt als aanleiding tot het uitvaardigen der Publicatie vermeld „de buitengewone aanvoer van Engelsche lijnwaden, welke sedert eenigen tijd, doch vooral in den loop van verleden jaar heeft plaats gehad", de Gouv. Gen. er tevens bijvoegende, „dat men mag verwachten, dat eene zoo aanzienlijke verzwaring van belasting, als daarbij op den invoer van vreemde en vooral Engelsche manufacturen wordt gelegd, welligt eenige sensatie zal veroorzaken", waarna de depêche aldus vervolgt:

„Dan dit is het eenigst middel voorgekomen, om aan de billijke klagten der Nederlandsche fabriekanten over het gemis aan mededinging voor hunne goederen, door de lage prijzen der Engelschen te zeer gedrukt, regt te doen.

„Echter behoef ik Uwe Excellentie niet te doen opmerken, dat, zal deze maatregel een gewenscht effect hebben, en niet ten nadeele van de bevolking en vooral van die klasse, waaronder zich de grootste consumtie bevindt, uitkeeren, door eene spoedige en ruime aanvoer van Nederlandsche fabriekaten in de behoefte zal moeten worden voorzien; en ik moet dus Uwe Excellentie ten dringendste verzoeken, om van Hare zijde al het mogelijke te bewerkstelligen, om de fabriekanten daartoe aantemoedigen, verwachtende ik, dat zij steeds indachtig zullen zijn, om zoo wel aan hunne goederen de meest mogelijke volkomenheid te geven, en zich ten aanzien der hoedanigheid naar den hier bestaanden smaak te regelen, als om de prijzen zoo laag mogelijk te stellen; zijnde de vereeniging van beide deze vereischten noodzakelijk, maar ook in staat, om met de middelen, die van de zijde van het Gouvernement bij voortduring genomen worden, ondersteund, hun eene duurzame voorkeur te doen behouden.

„Ik mag echter niet afzijn, ook onder de aandacht van Uwe Excellentie te brengen, dat hetgeen de Engelsche fabriekanten zoo veel vooruit geeft, vooral bestaat in de aanzienlijke premiën, welke zij van hun Gouvernement voor den uitvoer hunner manufacturen ontvangen en dat het gewis voor onze Nederlandsche fabrieken een gewigtige steun zoude zijn, indien hun gelijke voorregten werden toegekend, waardoor de noodzakelijkheid zoude verminderen, om een zoo aanmerkelijk onderscheid in de belasting tusschen deze en de andere daar te stellen, en waardoor de Nederlandsche fabriekanten met minder moeite met die van vreemde landen zouden kunnen wedijveren."

En toch, ofschoon het dus den Minister in deze aangelegenheid niet aan licht ontbrak, waarover hij immers over het algemeen zoozeer een grief aan de Indische regeering zou maken, waarlijk niet ten onrechte, toch kon hij zich geen voldoend helder denkbeeld vormen ten aanzien van het gewicht der redenen, dat tot zulk eene barre regeling tegenover den vreemdeling geleid had. Omtrent dat gewicht moest hij ten minste zekerheid hebben, wilde hij er niet toe komen, om den Koning voorstellen te doen ten aanzien der intrekking van de eigenmachtig vastgestelde Publicatie, waartoe te meer aanleiding scheen, doordien inderdaad de Engelsche regeering zich zeer ernstig over den maatregel had beklaagd.

Het trof, dat de man, die vooral tot de geboorte der verordening had medegewerkt, in Europa was, namelijk de heer F. Wappers Melis, Directeur der Inkomende en Uitgaande rechten in Nederlandsch-Indië. [1] Zóózeer moet deze er als de peetvader van beschouwd worden, dat men het ontstaan der Lijnwadenverordening van 1824 niet kan behandelen, zonder diens naam mede in herinnering te brengen. Aan hem werd bij missive d.d. 12 April 1826 lett. H. N° 32[k] *Geheim* inlichting verzocht. De Directeur voldeed hieraan bij een voor de outwikkelingsgeschiedenis der verordening belangrijk rapport, gedagteekend 's-Gravenhage 27 April 1826 N° 31, hetwelk vergezeld ging van vijf bijlagen.

In dat stuk zien wij hoe men, zich eenmaal op het standpunt van bescherming vastgenageld hebbende, en telkens toch door de geestkracht van nijveren op zijde gedrongen wordende, uitvindt dan dit dan dat om den baas te blijven, te vergeefs „den stroom volgende

[1] Over het verleden van Wappers Melis en zijn optreden in Indië zullen belangrijke mededeelingen door mij gedaan worden in *De Indische Gids*.

1815 — maar die bescherming werd zelfs uitgestrekt tot de Amerikanen! Omdat deze ook Engelsch spraken?? Het had er nog maar aan ontbroken, dat de Nederlanders als vreemden waren beschouwd. „De zonderlinge uitlegging", schreven Commissarissen in hun rapport, „welke vele ambtenaren, daaronder ook die van de tollen, geven aan de verklaring bij de aanvaarding van ons bestier gedaan, dat namelijk alle de wetten bleven stand houden tot nadere bevelen, heeft aanleiding gegeven, dat nog zeer lang, na de terugname van Java, de Britsche schepen maar betaalden van de waarde met 30 pCt. verhoogd; ja, (en daarvan hebben wij de reden nooit kunnen nagaan) ook de Amerikaansche schepen."

De nieuwe verordening moest ontworpen worden door den Raad van Financiën, een college, dat Commissarissen hadden ingesteld. Maar de in die eerste tijden uit Nederland gezonden ambtenaren werden plotseling geplaatst voor vraagstukken, waarvan zij door hun verleden dikwerf niet behoorlijk op de hoogte waren, terwijl zij bovendien nog rekening hadden te houden met Indische toestanden, die zij evenmin goed kenden. Vandaar geen werk op douane-gebied, hetgeen Commissarissen terecht ongeduldig maakte. Wij krijgen een kijk op dit getob door een particulier schrijven d.d. 3 Augustus 1817 van het raadslid Mr. A. P. Smissaert aan Mr. H. J. van de Graaff, die met Commissarissen op reis over Java was:

„Wat onze werkzaamheden bij den Raad betreffen, zoo zult gij gemerkt hebben, mogelijk wel door de onvergenoegdheid van Commissarissen-Generaal, dat het stuk der *In- en Uitgaande regten* nog niet is afgedaan. Zie hier de oorzaak. Wij hebben een zeer redelijken brief van een aantal kooplieden ontvangen en intusschen ook uit Holland bekomen het jongst aldaar gearresteerde Reglement op dat middel. Beide stukken hebben ons omtrent de wet en het tarief andere denkbeelden gegeven en het sustenu van onderscheid tusschen de aan te brengen goederen en dezelve te bezwaren, naarmate dat dezelve onder *behoeften* of *weelde* konden gerangschikt worden, is daardoor geheel vervallen. In eene kolonie is inderdaad alles *handel*, en het sustenu in het Moederland is er alleen op gebaseerd om de *Nederlandsche* scheepvaart, de *Nederlandsche* fabrieken, de *Nederlandsche* voortbrengselen van handel, nijverheid of grond, zoo veel mogelijk te begunstigen en van dat principe alleen uit te gaan. Wij hebben hierop eene personeele commissie uit de kooplieden benoemd, bekend voor de meeste en algemeene kennis van handel te bezitten, en met deze commissie, bestaande uit *Siberg*,

Skelton en *Jessen*, is eene commissie uit den Raad, bestaande uit *Muntinghe*, *Bousquet* en mij, tweemaal in conferentie geweest, in welke beide, — die, uit meer dan één oogpunt beschouwd, interessant waren, — alle objectiën met de meeste cordaatheid en vertrouwen zijn behandeld geworden. *Muntinghe* en ik zullen ons nu onledig houden met het Reglement of de wet en de conductoire missive..." [1].

Het Reglement op het heffen der inkomende en uitgaande rechten kwam dan ook eerst tot stand d.d. 28 Augustus 1818, Stbl. N° 58; het gold bovendien enkel voor *Java en Madoera*. Dien zelfden dag werd aan het Ministerie gezonden een belangrijk rapport, dat in den brief van zoo even de *conductoire missive* genoemd werd en met al de nauwgezetheid aan Elout's arbeid eigen, eene breede toelichting van de Publicatie is. Men vindt het afgedrukt als bijlage I in Elout's *Bijdragen* van 1863. Had men maar in de eerste jaren zoolang men bescherming wilde, van de grondgedachte, nedergelegd in het daarin toegelicht Reglement, niet afgeweken! Het was in vele opzichten billijk, de tijdsomstandigheden altijd in aanmerking genomen, het was in ieder geval goed overdacht en begrepen. „Wij hebben steeds", konden Commissarissen den Minister met zooveel recht schrijven, „dit onderwerp als een der gewigtigste beschouwd, die wij te behandelen en te regelen hadden. — Wij hebben daarom in deze vooral niet willen beslissen, dan na den loop der zaken te hebben nagegaan, alle de omstandigheden, die te dezen te passe kwamen, zoo veel mogelijk te hebben gewikt en gewogen, en het is aan de zucht om de belangen van den handel en der handelaren vooral, zoo in het Moederland als in deze Indische gewesten zelve, te doorgronden en te behartigen, dezelve wijders in verband te brengen met de wederkeerige betrekkingen van Nederland tot Indiën, en ook met de behoeften van Indiën zelve, dat wij wenschen te zien toegeschreven den langzamen gang, dien wij hielden met betrekking tot dit onderwerp, hetwelk wij weten, dat meer dan eenig ander de aandacht van onze vaderlandsche handelaren van alle klassen en standen zal naar zich trekken."

Volgens art. 16 werd tot grondslag der berekening van invoerrecht genomen „de geldswaarde der goederen, zoo als dezelve bekend staat op de *facturen* der lading". Wanneer echter die goederen eene reis naar Java hadden gemaakt, was, werd geoordeeld, evenals het

---

[1] Zie dl. II bl. 23—24 van de door mij bezorgde *Brieven van en aan Mr. H. J. van de Graaff 1816—1826.*

geld dat eene reis derwaarts maakte, hunne waarde verhoogd: hoeveel viel natuurlijk nooit precies, vooral niet van alle goederen zonder onderscheid, te zeggen, maar het Engelsch tusschenbestuur had gesteld 30 %. Commissarissen aanvaardden dit cijfer. Voor vreemde bodems had echter het Britsche tarief, om een beschermend recht te wettigen, dit percent gesteld op het dubbele, dus op 60. De nieuwe bestuurders oordeelden terecht, dat de waarde der goederen over het geheel genomen niet afhing van de nationaliteit van den bodem, waarop zij werden aangevoerd, zoodat art. 16 slechts ééne verhooging der factuurswaarde wettigde, namelijk van 30 %. "Wij hebben dus gemeend", schreven zij, "het daarvoor te moeten houden, dat de oorspronkelijke inkoops- of factuurswaarde verhoogd met 30 pCt. over het algemeen de waarde hier uitmaakte. Wij zullen deze berekening welligt niet tegen alle bedenkingen kunnen staande houden, dan wij beroepen ons al weder op den onzekeren stand des handels hier, en meenen wel gedaan te hebben, met, zoo min mogelijk te dezen aanzien af te wijken van hetgeen wij bepaald vonden."

Doch nu de bescherming? Art 87 van het aan Commissarissen medegegeven Regeerings-Reglement van 3 Januari 1815 schreef uitdrukkelijk voor "dat de nederlandsche schepen en goederen" "minder aan in- en uitgaande regten betalen dan de uitheemschen" [1]. Het Engelsche tarief had het verschil gezocht in de medegedeelde verdubbeling van het verhoogingspercent der factuurswaarde. Commissarissen die verdubbeling latende vervallen, kon de bescherming wel niet anders gezocht worden dan in een percentenverschil voor de heffing over de verhoogde waarde. Hoe groot zou dit dan moeten zijn? Energiek Amsterdam wist er dadelijk weg mede. Zijne Kamer van Koophandel en Fabrieken adviseerde in een schrijven aan den departementschef van Koloniën d.d. 23 Januari 1817 om het verschil te stellen op 25 %. De Kamer van Rotterdam vond dit echter, blijkens haar advies van 21 Juni 1817 wat bar; aldus dreigde men de vaart van vreemden zóó te belemmeren, dat onze bezittingen er last van konden krijgen, de Nederlandsche scheepvaart toch wellicht niet voldoende ontwikkeld zijnde om in de behoeften te kunnen voorzien. Ook Commis-

---

[1] De *Staats-Courant* van 28 Februari 1815 hield hierover en over andere belangrijke Indische onderwerpen eene notificatie in van den Departementschef van Koloniën; zij werd nader afgedrukt onder N° XVIII der *Oorspronkelyke Stukken* in M. L. van Deventer's *Nederlandsch gezag over Java e. o. sedert 1811* (1891).

sarissen oordeelden, dat Amsterdam „te ver" ging. Maar is het bloot toeval geweest of is die 25 % in de gedachte van den heer Van der Capellen gebleven, toen de Lijnwadenverordening van 1824 deze bescherming inderdaad proclameerde? — Het nieuwe bestuur ging alweder uit van hetgeen zij van het Engelsche tusschenbestuur aantroffen. Bij een reglement van 1 Februari 1815 was het inkomend recht gesteld op 10 %, den 9[n] Maart 1816 d.w.z. twee maanden vóór de komst van onze Commissarissen-Generaal, verlaagd tot 6 %. Commissarissen achtten 10 % geenszins te hoog op zichzelf, maar voor onzen pas ontluikenden handel en scheepvaart achtten zij toch voorzichtiger 6 %; dan echter ook kon het bij de verlaging van het verhoogingspercent voor vreemden invoer van 60 op 30 % vrijzinnig heeten, dat Commissarissen de bescherming slechts zochten in eene verdubbeling van het heffingspercent, dus in de vaststelling voor vreemden van 12 %, en voeren die vreemde schepen uit Nederland, dan werd het slechts 9 %. „Al aanstonds", schreven zij over deze cijfers van 6, 9, 12, „is de bepaling der regten zelve zeer matig. Wij hebben straks aangetoond, dat tot het tijdperk onzer komst een inkomend regt van 10 percent op de verhoogde factuurswaarde geheven wierd op de toen Nationale, dat is Britsche schepen, — en waarlijk dit regt was niet te hoog — maar wij hebben ook reeds gezegd, dat daar wij de bepaling van 6 percent in werking vonden, wij onze schepen en onzen handel niet hebben willen bezwaren. En hierbij kwam nog een ander doel; nu konden wij een aanzienlijk voordeel aan onze landgenooten bezorgen, zonder dat vreemden wierden afgeschrikt, om naar herwaarts met hunne goederen en schepen te varen, welke ons niet alleenlijk nu nog hoog noodig zijn, maar ook voor de aangroeijende welvaart van dit eiland zeer bevorderlijk op den duur kunnen wezen. Nu konden wij die vreemden een dubbeld regt laten betalen, en alzoo een verschil van het dubbelde daarstellen, en nog veel verder gaan, dan de Kamer van Amsterdam, in haar eerste voorstel. Wij hebben daarom de in- en uitgaande regten op vreemde schepen van en naar havens bestemd, bepaald op 12 percent. De Britsche schepen dus bijvoorbeeld, betalen nu maar 2 percent meer aan in- en uitgaande regten, dan zij betaalden toen Java onder de Britsche magt was, en zij dus als nationale beschouwd werden." — Het betoog omtrent de billijkheid hunner regeling versterkten Commissarissen nog met de aandacht te vestigen op de enorm hooge differentieele rechten, die de Engelschen in hunne eigen bezittingen vorderden; de Bataviasche

arak bijvoorbeeld betaalde 55 sicca-ropijen per legger, wanneer zij werd aangevoerd met een Britsch schip, terwijl men er 110 ropijen vorderde bij overvoer op vreemde bodems.

In een zeer gewichtig punt moest overigens het reglement van 1818 afwijken van normale tariefregelingen.

Schattingen zijn natuurlijk altijd min of meer willekeurig, maar eene bepaling, dat eenig goed, welk ook! door transport in waarde met 30 % vermeerdert, al te zeer. Wat men in het land van aankomst voor een artikel meer of minder dan in het land van herkomst wil geven, maakt de grondslag van heffing uit: dat is op een gegeven oogenblik niet voor alle artikelen hetzelfde en de toestand laat zich zelfs denken, dat de aanbrenger zich met eene mindere waarde moet te vreden stellen. Vandaar dat er noodig was, gelijk art. 15 erkende, de bepaling van de hoegrootheid der rechten „bij eene, daartoe opzettelijk te vervaardigen, lijst van al de bijzondere goederen, waren en koopmanschappen, aan die regten onderhevig". Dergelijke periodiek te herziene prijslijsten waren echter destijds nog niet te maken. De ambtenaar Bousquet had er zich aan uitgesloofd bij het ontwerpen van het Reglement, maar men zag ten slotte in, dat er de tijd nog niet voor gekomen was. „Alles wat Bousquet gedaan had, is nu niets nut, zooals hij zelf voelt", berichtte Mr. Smissaert aan Van de Graaff in zijn op bl. 432 vermelden brief van 3 Augustus 1817. Zoo verschoof art. 15 de zaak tot „zoodra zulks met naauwkeurigheid kan gedaan worden", terwijl dan art. 16 volgde met het voorschrift, dat zoo lang die lijst niet werd vastgesteld, de factuurswaarden van de goederen tot grondslag van heffing (verhoogd met 30 %) zou worden genomen. „Wij hebben", schreven Commissarissen, „in het 15de artikel aangewezen, dat eenmaal meer vastigheid en zekerheid zoude gegeven worden; nu was het onmogelijk. Immers wij vermeenden geene ophelderingen genoeg te hebben, gelijk dan ook zulks onder het Britsche bestuur niet heeft kunnen worden volgehouden. Ja, in Bengalen zelfs zijn daaromtrent in de uitvoering telkens groote zwarigheden, en alzoo meenden wij beter te doen het stelsel, bij het laatste Britsche Reglement aangenomen, te behouden, dat is de factuurswaarde tot grond te nemen...."

Nochtans sloot dit niet volstrekt uit, dat voor enkele bepaalde goederen een bijzonder beschermend recht zou vastgesteld worden, want nu toch maakte uitsluitend de nationaliteit der schepen het criterium voor de bescherming uit. Gesteld, dat een Nederlandsch artikel eerst naar Engeland werd vervoerd en van daar op een vreemd

schip naar Java, zoo genoot het geene bescherming en gesteld, dat een vreemd artikel door een Nederlandsch schip naar Java werd gebracht, zoo genoot het die wel. De bescherming was, uit dit oogpunt beschouwd, veel meer gelegen in die der scheepvaart dan in die der nijverheid. Commissarissen hadden voor deze leemte zeer zeker een geopend oog, te eerder omdat de Engelschen met den oorsprong der goederen wel rekening hielden. Hun rapport beschouwde dit punt speciaal in verband met den invoer van lijnwaden. Het waren vooral toen Britsche lijnwaden, die zoowel uit Engeland als uit Britsch-Indië op Java werden ingevoerd. Ofschoon Commissarissen gaarne de Nederlandsche industrie ten deze wilden bevorderen, durfden zij dit niet uitdrukkelijk met een recht op vreemde lijnwaden doen. De uit Nederland aangebrachte goederen bleken toch niet altijd van de uitgezochtste hoedanigheid. Onze fabrikanten waren nog onvoldoende bekend met de sorteeringen, die op Java gewild waren. Commissarissen hadden uit dien hoofde monsters overgezonden en prezen verder aan, dat de Nederlandsche fabrikanten zelven pogingen in het werk stelden om de voortbrengselen, die in Engeland werden gemaakt, hunne stoffage, vorm, patronen en wat dies meer zij, te leeren kennen; „want het is ons uit eenige berigten voorgekomen", schreven zij, „dat Engeland zelve thans een goed deel der lijwaten, bij voorbeeld, fabriceert, die in vroegere dagen alleenlijk in Indien, bepaaldelijk op de Kust van Coromandel, gemaakt wierden, zoodat het Britsche bestier van Indien reeds eenige factorijen, die alleenlijk voor de weverijen wierden aangehouden, heeft opgebroken." Waren onze fabrikanten met dat alles bekend, dan kon men met meer gerustheid eens in overweging nemen een speciaal zwaarder recht op vreemde lijnwaden te leggen; doch dit nu te doen bij de onzekerheid of de Nederlandsche nijverheid wel in de behoeften der Inlandsche bevolking zou kunnen voorzien, ware te gewaagd.

„Het is zeer mogelijk", besloot het zoo verstandig gesteld rapport, „dat wij in de beschouwing en handeling hiervan, zoo wel als van meer andere onderwerpen misgetast hebben; de zaak is in waarheid nog nieuw.

„Opvolgende omstandigheden, een meer geregelde en meer gekende loop der zaken kunnen met den tijd andere gezigtspunten opleveren, en dan kan aan de bepalingen zoodanige wijziging gegeven worden, als nuttig voorkomt.

„Wij zullen inmiddels eene proeve kunnen nemen, die wij hopen

dat niet geheel kwalijk zal uitvallen. Zoo veel is zeker, dat wij getracht hebben het belang van het Moederland met dat dezer Indische Bezittingen en met de wederkeerige belangen van de handelaren, met de bevordering van den handel in het gemeen in verband te brengen, en vleijen ons, dat Z. M. ons deszelfs goedkeuring niet geheel weigeren zal, en dat dezelve aan de Nederlandsche handelaren en scheepsreederijen aannemelijk zal voorkomen; terwijl de fabriekanten, door Uwe Excellentie ingelicht, zien zullen, dat wij niet dan met weerzin teruggehouden zijn, nu ook nog meer bijzonderlijk voor hen op dit oogenblik iets meer te doen dan voor te bereiden."

III.

De Britsche lijnwaadhandel onder het Reglement van 1818.

Wat hebben destijds de Britsche belanghebbenden van „de edelmoedigheid onzer bepalingen", waarop Commissarissen in hun rapport boogden, gedacht? De heeren gingen er zeker mede achteruit: van nationalen werden zij vreemdelingen, en toen zij, naar wij lazen, nog lang na Java's overgave aan Nederland, als nationalen werden behandeld, en dit eene pure vergissing bleek, zal wel teleurstelling ontstaan zijn. Eene vage herinnering aan dien goeden tijd is wellicht terug te vinden in een Londensch Memorandum d.d. 16 December 1830 van de *Lords of the Committee of Privy Council for Trade*, gericht aan minister Palmerston [1]. Dit stuk begint aldus: „Java was restored to the Dutch in 1816, the Netherlands Commissioners held out encouragement to foreigners in general to continue on the island, and the protection promised was, no doubt, intended more towards British subjects, on account of their having a large capital vested in various ways, and at that time much required, for the Dutch apparently possessed neither capital or enterprise to engage in commercial or agricultural pursuits..... In 1818 a material alteration took place in the scale of duties." Hierop volgt eene min juiste mededeeling, waarin die verandering bestond [2].

De uit Londen aangevoerde lijnwaden bestonden, volgens Wappers' rapport, uit drie soorten, die ongeveer geprijsd waren 12, 15, 18 stuivers per yard, 38 el oude Amsterdamsche maat, of 24, 30, 36

---

[1] *Blauwboek* N°. 21, bl. 52.

[2] Het Memorandum zegt nl. dat van 1816—'18 aan invoerrecht geheven werd 6 % van Nederlandsche, 10 % van vreemde schepen, hetgeen het Reglement van 1818 zou veranderd hebben in 8 en 16 %.

shillings voor het stuk van 24 yards lang, 1 yard breed of 28 yards lang en $\frac{7}{8}$ yards breed. De rechten bedroegen dan voor deze goederen: 1.8720, 2.3400, 2.8080 stuiver per yard; immers, om bij de goedkoopste soort te blijven, de 12 stuivers verhoogd met 30 % wordt 15.60 en hiervan 12 % wordt 1.8720. Eens aannemende, dat de factuurswaarden der Nederlandsche lijnwaden gelijk waren, dan lag de bescherming in de helft der vermelde bedragen. Maar, ook al weer verondersteld, dat de Nederlandsche factuurswaarden onveranderd bleven, er ontstond weldra een verschil ten nadeele van dezen. Engeland betaalde als premie of drawback bij uitvoer 4 stuivers per yard. De Britsche fabrikanten leverden de goederen aan de makelaars te Londen, die ze weer, overeenkomstig den marktprijs aldaar, overleden. De makelaars bezorgden de goederen vrij aan boord voor hunne lastgevers, zijnde de gezagvoerders en officieren der schepen in Engeland of de kooplieden op Java, zoodat de drawback in den regel werd opgestoken door de tusschenpersonen. Dit geschiedde steeds, wanneer de lastgevers onkundig waren van de premie; het geschiedde ook wel uitdrukkelijk als eene vergoeding voor den termijn van crediet. Deden zich deze gevallen niet voor, hadden de lastgevers geen grooter crediettermijn noodig dan den gewonen, en bezorgden zij de formaliteiten van den uitvoer in eigen naam, dan genoten zij zelven de premie. Hoe de uitkeering echter ook plaats vond, op de facturen der inkoopen kon van die terugbetaling niets blijken; immers eerst bij den uitvoer kreeg men recht op de premie. De Londensche marktprijzen verschenen alzoo op de facturen en daarna werd op Java het recht geheven. Tot zoover bleef de zaak dus in orde.

De oogen der makelaars gingen echter open voor de groote voordeelen, die in den Java-lijnwaadhandel moesten zijn gelegen, waar zulke aanzienlijke hoeveelheden voor het eiland door hen werden geleverd. Zij wilden zich niet meer tevreden stellen met het verschil tusschen de fabrieksprijzen, waarvoor zij de goederen insloegen, en de marktprijzen, waartegen zij die leverden aan de lastgevers, met de eventueele premie en met hetgeen er verder afviel; maar zij meenden, dat rechtstreeksche uitzending door en voor rekening van henzelven aan door hen op Java gestelde agenten, vrij wat meer beloofde. En wat de makelaars in Engeland nu gingen doen, kon, meenden de kooplieden op Java, ook wel buiten die tusschenpersonen verricht worden, dus dezen deden evenzeer rechtstreeks de lijnwaden uit de fabrieken komen.

Van de op de facturen gestelde *Londensche marktprijzen* daalde men alzoo tot de *fabrieksprijzen*. De fabrikanten werkten bovendien deze daling in de hand, daar zij, in hun ijver het debiet te vergrooten, de lijnwaden steeds goedkooper leverden, zoodat in 1819 de prijzen met 2 stuivers gedaald waren, derhalve over de drie soorten tot 10, 13, 16 stuivers.

Maar in ieder geval de factuurswaarde werd nog niet verminderd met het bedrag van de drawback, altijd omdat deze eerst na den verkoop bij den uitvoer werd uitgekeerd. In 1819 evenwel requestreerde het bekende Engelsche handelshuis te Batavia, Skelton en C°, over deze belastingheffing en wel naar aanleiding van de uit Europa ontvangen rekening-courant. Daarop waren zij gecrediteerd voor de uitvoerpremie en voor discount bij de betaling der facturen. De lijnwaden hadden het huis dus zooveel minder gekost, waarom de heeren verzochten:

1° voor het vervolg slechts te betalen een recht, berekend naar de factuursprijzen **minus** *the drawback, the discount and all other charges;*

2° terug te mogen erlangen, hetgeen zij reeds in dit opzicht te veel betaald hadden.

En waarlijk de Indische regeering beschikte goedgunstig op dit adres. De inkomsten van de reeds lijdende schatkist verminderden er door; de beschermende prikkel werd slechts zwakker. Om zich dit laatste goed voor te stellen, geve men zich rekenschap van de cijfers. De factuursprijzen 10, 13, 16 stuivers werden voor alle soorten gelijkelijk verminderd met de premie ad 4 stuivers, wordende alzoo de waarden 6, 9, 12 stuivers. De inkomende rechten hiervan bedroegen dus: . . . . 0.9360; 1.4040; 1.8720; terwijl men vroeger had moeten betalen: 1.8720; 2.3400; 2.8080.

Met andere woorden, voor de goedkoopste soort, voor wie zulk eene gelijkmatige aftrekking het voordeeligst moest zijn, de helft; voor de middensoort $\frac{2}{5}$; voor de beste $\frac{1}{3}$ minder aan rechten! Daar bovendien de mindere soorten verreweg de grootste hoeveelheid uitmaakten, zoo mocht men het er voor houden, dat in het algemeen, het beschermende recht voor de Nederlandsche nijverheid reeds met de helft was verminderd.

En wat zag men nu verder gebeuren? Waarlijk, Wappers' rapport geeft een aardigen kijk op den gang der zaken.

De fabrikanten in Engeland stelden zich ten slotte ook niet tevreden met den rol van leverancier aan lijnwadenkooplieden. Op hunne beurt door de toenemende afneming geprikkeld, aangespoord

door eene brochure over den handel op China en den Indischen archipel van Charles Assey, Raffles' en Fendall's voormaligen secretaris tijdens het Britsch bestuur op Java [1], warm gemaakt door Raffles zelf en zijne stichting van Singapore, wilden zij zelven tevens de verkoopers worden. Hiertoe zouden zij agenten naar Singapore en Java. Tevreden op Java met de prijzen, waartegen zij vroeger de manufacturen in Engeland verkocht hadden, viel er voor de speculanten in Engeland, *the free traders*, zooals zij genoemd werden, zoo min als voor de te Batavia zetelende kooplieden iets meer te verdienen. De fabrikanten in Engeland kregen op Java het monopolie; zij alleen beschikten voor eigen rekening over al den handel van den Indischen archipel in Europeesche wollen en katoenen goederen.

Zeker, de landsinkomsten behoefden daaronder niet te lijden. Zoolang immers de fabrieksprijzen niet verder werden verminderd, bleven de vroegere factuurswaarden bestaan; het goedkoopere van het debiet in Indië kwam in zoover uitsluitend den verbruiker ten goede. Het is echter duidelijk, dat reeds onder zulke omstandigheden het der Nederlandsche nijverheid al moeilijker moest vallen in dien wedstrijd mede te doen, hetgeen te ernstiger werd, toen het ook die factuurswaarden zouden ontgelden.

Dat het er toe komen zou, lag bijna voor de hand; immers, slechts van de belanghebbende fabrikanten hing het, sinds zij alleen de invoerders werden, af, *wat op de stukken zou gesteld worden.* De sitsen werden ten slotte enkel vermeld tegen het kostende der grondstoffen en van den arbeid, terwijl er niet alleen afgetrokken werden *drawback* en *discount*, maar zelfs de waarde van het pappen en glanzen der stoffen, zoodat in 1821 en 1822 sommige sitsen gemerkt stonden tegen 8 en 10 shillings per stuk van 28 yard, in plaats van 24 en 36, zooals vroeger. De aldus berekende nieuwe waarden werden genoemd de *short prices!*

Het feit, dat de schepen, die de Britsche lijnwaden naar Java brachten, menigmaal de Nederlandsche vlag voerden, scheen slechts oppervlakkig beschouwd een lichtpunt. Hiervoren wees ik er reeds op (bl. 437), dat het reglement van 1818 eigenlijk meer prikkelde tot de ontwikkeling der nationale scheepvaart dan tot die der nationale nijverheid; maar de ontwikkeling kon slechts van beteekenis zijn, indien werkelijk de schepen van de nationale werven

[1] Zie meer over dit in 1819 verschenen vlugschrift, mijne *Stichting van Singapore* bl. 339—348 der *Bijdragen tot de Taal-, Land-, en Volkenkunde van Ned.-Indië*, dl. LIV (1902); bl. 27—28 van den overdruk.

herkomstig waren. Wat deden nu echter de Britsche handelaren op Java? Zij kochten daar de producten op en lieten die met hunne schepen vervoeren naar Nederland, nadat zij eerst de vaartuigen op Java van Nederlandsche scheepspapieren hadden doen voorzien, m.a.w. hadden doen nationaliseeren; eene manipulatie, die niet veel omslag vorderde. Zoo voeren zij weg op dezelfde voorwaarden als Nederlanders, verkochten de ladingen in Nederland, stevenden dan naar Engeland om met de opbrengst manufacturen aldaar in te slaan, en keerden vervolgens naar Java terug. Hier had dus de douane te doen met een Nederlandsch schip, weliswaar beladen met Britsche goederen, maar dat deed er immers niet toe, daar de rechten enkel geheven werden naar de nationaliteit van het schip, niet van de goederen, en alzoo werd slechts geheven 6 %, in plaats van het dubbele, op 8 en 10 shillings factuursprijs van een stuk sits, groot 28 yard. Dat was zeker wel een summum van mislukte bescherming.

En door deze gansche geschiedenis van Britsche fabrieks-, markt-, factuursprijzen, met en zonder aftrek van premie enz., onder al of niet fantastisch spelen met Nederlandsche vlaggen, liep bovendien de roode draad, dat de factuursprijzen der uit Engeland en Vóór-Indië aangebrachte goederen stonden uitgedrukt in Britsche en Britsch-Indische munt, waarvoor het herleidingscijfer tot Nederlandsch-Indische munt veel te klein was. Gedurende het Engelsch tusschenbestuur op Java hadden er namelijk alle transactiën plaats in *Spaansche matten*, terwijl op de facturen de waarden werden aangegeven in *ponden sterling*, in *sicca-ropijen* en *star-pagoda's*. Het pond sterling werd geschat op vier Spaansche matten, gelijk staande met $8\frac{3}{4}$ Java-ropijen. De mat deed slechts $\frac{18}{4}$ shilling, zoodat een pond sterling begroot werd op 18 shillings, ofschoon 20 waard. Eene dergelijke te lage schatting deed zich ook voor ten aanzien van de sicca-ropij en de star-pagoda, en dat niettegenstaande de *Calcutta custom house table change* eene hoogere tarifieering aanwees. De Britsche invoerders op Java genoten alzoo, buiten het vastgesteld beschermend tarief, middellijk eene bescherming ten koste van de Javasche kas. De regeering van den heer Raffles liet dit echter gaan, wilde het wel, omdat men alzoo de in de tarieven-verordening uitgedrukte bescherming minder sprekend behoefde te maken. Met het herstel van ons gezag had dit natuurlijk veranderd moeten worden. Men deed dit echter uit onbekendheid met de toestanden niet; aldus onderging ook daardoor het invoerrecht voor Britsche goederen vermindering en kwam de daarbij beoogde bescherming van Nederlandsche invoeren niet tot haar recht.

Van één kwaal, die trouwens allicht aan ieder douane-stelsel knaagt, was bovendien allerminst in die eerste tijden van het hersteld Nederlandsch gezag, onze heffingen der in- en uitvoerrechten verschoond, namelijk het niet-behoorlijk handhaven der bepalingen ten gevolge van het gemis aan eerlijkheid bij de hoogst onvoldoend bezoldigde ambtenaren. G. F. Meijlan, resident van Tegal, schrijft d.d. 14 October 1818 over het in Augustus vastgesteld Reglement aan den heer Van de Graaff: „Zoo men geene zorg draagt om de uitvoering er van te verzekeren door middel van eerlijke en vooral wèl bezoldigde ambtenaren, dan is het van geen nut. Hier te Tagal heeft een wenk, welken ik gegeven heb, dat ik op de in- en uitgaande regten letten zou, ten gevolge gehad, dat voor dit middel in de maand September is gecollecteerd over de f 9000, iets buiten voorbeeld. 't Is waar, dat de afscheep van koffij hiertoe veel kan hebben bijgedragen; dan zonderling is het, dat van het oogenblik de klerk, met de invordering belast, heeft bemerkt, dat hij met zijn tractement van f 40 in de maand niet kan toekomen en aandringt op eene verhooging er van, dan wel op zijn ontslag." [1] — Mr. I. Bousquet, adjunct-hoofddirecteur van Financiën, belast met het ontwerpen eener instructie voor het douane-personeel — eene instructie, die eerst tot stand kwam onder Wappers Melis d.d. 7 September 1821, Stbl. N° 32 — vond zelfs eene behoorlijke contrôle zóó hopeloos, dat hij verpachting beter oordeelde. „Ik ben thans met de Inkomende en Uitgaande Regten bezig", schreef hij d.d. 22 November 1820, aan zijn vriend Van de Graaff [2]. „Dit stuk geeft mij veel moeite. Voor het daarstellen van eene behoorlijke controle zie ik geen kans, wel om den Ontvanger een bril op zijn neus te zetten, maar niet om het den Waterfiscaal te doen. [3] Ik zoude moeten uitgaan van het principe, dat alle waterfiscaals eerlijke lieden zijn, en daarop zult gij dadelijk zeggen *Nego majorem.* [4] Zoo gij mij daarvoor een goed huismiddeltje aan de hand kunt geven, *Eris mihi magnus Apollo* [5]. De verantwoording zit reeds in mijn kop. Om dit werk van alle omslagtigheid te verschoonen, is niet

[1] *Brieven Van de Graaff*, dl. II, bl. 40.

[2] *Brieven* II t. a. p. bl. 134.

[3] In Stbl. 1818 N°. 74 d.d. 30 October werd de instructie voor de waterfiscaals vastgesteld. Bij Stbl. 1825 N°. 27 werd dit ambt ingetrokken en de vervolging opgedragen aan de fiscaals bij de raden van Justitie.

[4] „Ik ontken de premisse."

[5] D.w.z. Gij zult voor mij de groote Apollo zijn.

mogelijk: de aard der zaak laat hier de goddelijke eenvoudigheid niet toe. Maar *Reijnst* [1] houdt thans 34 à 35 differente registers, en wij zullen dan toch, geloof ik, welkom zijn, indien wij er ruim $\frac{2}{3}$ van wegredeneren." En den 23 December 1820 [2]: „Sedert Samarang, alwaar ik begonnen was eenige regels op het papier te stellen, betrekkelijk de Ink. en Uitg. regten, heb ik hieraan niet meer gedaan. Ik ben hoe langer hoe meer overtuigd, dat dit middel verpagt *moet* worden, en dat het Gouvernement volstrekt het geld in 't water gooit met de zoogenaamde surveillance te willen vermeerderen. Waarom het niet eens geprobeerd? Hoe zal men het kunnen verantwoorden, dat men iets, waarvan men het voorbeeld had onder het bestuur van den G. G. Daendels, waarvan men zoo dikwijls heeft gesproken, hetgeen in eens eenen zoo importanten post van uitgaven zoude doen menageeren, en hetwelk eene bijna zekere en aanmerkelijke vermeerdering van inkomsten zoude bezorgen, niet eens heeft beproefd! Ik kan niet anders dan met een zekeren tegenzin gaan werken aan een zoo omslagtig en moeijelijk vak als dat van de comptabiliteit van dit middel, wanneer ik bij mijzelf overtuigd ben, dat al dit werk wezenlijk noodeloos is . . . ." — Het werk kwam dan ook niet uit zijne handen, en als de Gouv. Gen. daarbij zijn geduld verloor, schrijft hij op nieuw zijn vriend d.d. 30 Juli 1821 [3]: „Zijne Ex. moet begrijpen, dat zoodanig werk dubbel moeijelijk valt voor iemand, die niet alleen in een geheel opposieten geest is met het werk, waarmede men hem belast, maar daarenboven bij iederen regel, dien hij ter neder zet, bij iedere overweging van eene te maken bepaling, zich overtuigd houdt van mede te werken tot iets, dat, in zijne wijze van denken, niet deugt, en hoe volmaakt het ook zoude kunnen uitvallen of door anderen daargesteld worden, altijd in die zelfde opinie, ten hoogste strijdig is met de ware belangen van het Gouvernement."

Om meer dan één reden was dus hier werk voor een organiseerend deskundige op het gebied van het douane-wezen. De man, die als zoodanig zich zou doen gelden, was de op bl. 427 vermelde schrijver van het rapport d.d. 27 April 1826.

---

[1] P. H. Reijnst, ontvanger der ink. en uitg. rechten te Batavia.
[2] *Brieven* II t. a. p. bl. 136.
[3] *Brieven* II t. a. p. bl. 168.

IV.

De uitzending van F. Wappers Melis naar Java in 1821.

Den 18n Maart 1818 trad A. R. Falck van chef van 's Konings kabinet, op als minister voor het Publieke Onderwijs, de Nationale Nijverheid en de Koloniën.

Het schijnt, dat het geringe der bescherming, door Commissarissen-Generaal bij hun reglement van 28 Augustus van dat zelfde jaar aan de nationale nijverheid toegedacht, al dadelijk niet in goede aarde bij het Opperbestuur is gevallen. Ten minste een besluit des Konings d.d. 25 April 1819 N° 75 was er alles behalve een gunstig antwoord op. Immers, „in afwachting van Hoogstderzelver finale beslissing op *het Reglement op het heffen der inkomende en uitgaande regten op Java en Madura*", werden „de voortbrengselen van den Nederlandschen grond en nijverheid, wanneer dezelve op voornoemde eilanden met Nederlandsche bodems worden aangebragt", *geheel van invoerrecht* vrijgesteld, met uitzondering van mondbehoeften.[1]

Dit was alzoo een streep door het bepaalde van art. 16 in het Reglement van 1818, ingevolge waarvan Nederlandsche goederen, op Nederlandsche schepen aangebracht, 6 % hadden te betalen. Er werd daardoor geboren een differentieel recht, ten koste van vreemde goederen, dus ook van vreemde lijnwaden, waarom het speciaal te doen was, ad 9 en 12 % naar gelang de vreemde schepen al of niet in Nederland uitklaarden. En opdat ieder, die het aanging den maatregel zou kennen, adverteerde het Ministerie dezen vrijdom in de *Staatscourant*, zoomede in het *Journal Général des Pays-Bas*, van waar de particuliere bladen het overnamen [2]; verder gaf de Minister er kennis van aan de gouverneurs der provinciën en aan de kamers van Koophandel en Fabrieken bij circulaire d.d. 30 Mei 1819. Vreemd intusschen, dat eerst bij missive d.d. 24 Juni 1819 N° 17/84 de Minister de koninklijke beslissing berichtte aan hem, die het toch

[1] Schepen, zoowel Nederlandsche als vreemde, uit onze Koloniën in Nederland komende, waren reeds in 1815 vrijgesteld van invoerrecht aldaar, indien zij uitvoerrecht in de Koloniën betaald hadden. Art. 87 Reg. Regl. en de op bl. 434 vermelde Notificatie.

[2] Op bl. 114 noot 2 van H. W. Tydeman's proefschrift *De Nederlandsche Handelmaatschappij* staat, dat het Kon. besl. van 25 April 1819 ook te vinden is in het Nederlandsch Staatsblad, t. w. 1819 N° 75. Dit is eene vergissing. Het besluit draagt dat nommer; in het vermelde Staatsblad werd het niet afgekondigd.

wel in de eerste plaats had mogen ontvangen, namelijk den Gouv.-Gen. van Ned.-Indië. Deze bracht het ter openbare kennis bij besluit d.d. 7 Januari 1820 N° 7 in de *Bataviasche Courant* van 15 Januari d.a.v. en in het Ind. Staatsblad van 1820 N° 2. — Nog vreemder, dat de Britsche regeering de Nederlandsche later verweet, dat men dit besluit geheim had gehouden! Wel schijnt het, dat de Britsche belanghebbenden zóó zeer hun ziel in lijdzaamheid over deze bescherming der Nederlandsche nijverheid hebben bezeten, dat zij er het zwijgen toe deden en de vrijdom bij de vreemde autoriteiten in vergetelheid geraakte, totdat de naïeve overwegingen der Lijnwaden-verordening van 1824, die in het Engelsch vertaald werden, er nu dan toch ieders aandacht op vestigden.

Het Koninklijk besluit van 1819 gold de Nederlandsche goederen in het algemeen, maar tot welk eene *frénésie*, kan men wel zeggen, de bescherming onzer lijnwadenfabrieken leidde, leert het Koninklijk besluit van 1 Juni 1820 N° 14. Van deze uit 33 artikelen bestaande verordening herinnert art. 2 aan den vrijdom van invoerrecht op Java voor Nederlandsche „lakens, karsaaijen, baaijen, saaijen, duffels, dekens en verdere manufacturen" en art. 4 dat niet anders dan deze voortbrengselen zullen worden *gedragen* door .... „Onzen Persoon, Huis en allen, die tot Ons Hof in dienst behooren"! Verder worden „ten ernstigste" uitgenoodigd hetzelfde te doen „zoo voor zich zelve, als voor hunne vrouwen en inwonende kinderen, mitsgaders voor hunne liverei-bedienden en andere onderhoorigen", „alle hooge ambtenaren, magistraatspersonen, beambten en officianten, zoo binnen Ons Koningrijk, als in Onze koloniën en bezittingen, in andere werelddeelen fungeerende". De Gouverneur-Generaal kondigde dit prachtvolle stuk af in het Staatsblad van 1820 N° 42 en in de *Bataviasche Courant* van 28 October 1820 „onder te kennen gave, dat de Regering van de vaderlandsliefde der ingezetenen verwacht, dat zij zoo veel mogelijk zullen medewerken tot bevordering van 's Konings heilzame bedoelingen". En men meene niet, dat dit zoo maar bij ijle woorden bleef. Wel waarlijk niet. Echt Indisch werden de residenten er voor gespannen, dat de inlanders hunne „vaderlandsliefde" ook met de daad zouden toonen; zelfs de Gouverneur-Generaal bemoeide er zich persoonlijk mede!

Zóóver strekte ten slotte zich uit, wat minister Falck in een rapport aan den Vorst d.d. 1 October 1819 als 's Konings bedoelingen vermeldde, om namelijk „verschillende takken der vaderlandsche industrie met het vertier, dat de Oost-Indische markten

aanbieden, in verband te brengen". Hierin nu werd hij op velerlei wijzen bijgestaan door den heer Wappers Melis. Deze had bij de Engelsche Oost-Indische Compagnie gediend en alzoo eenige ervaring en wellicht nog meer ontevredenheid opgedaan; als Zuid-Nederlander moest hij inzonderheid warm loopen op de bevordering der nationale lijnwadenfabricage, beteekenende weliswaar in het later geworden België betrekkelijk nog weinig, maar in het oude Nederland nog zoo goed als niets, gelijk men dit o. a. kan lezen in de *Bijdragen* van Van Hogendorp, die op zijne reizen aan de lijnwadennijverheid eene goede beurt gaf. Geheel verscheiden van dezen staatsman, toonde Wappers Melis zich echter van zijn eerste optreden in Nederlandschen dienst, een man die voor het Vrijhandelsstelsel al zeer weinig gevoelde. Dit blijkt duidelijk uit eene den minister Falck in 1817 aangeboden *Essai sur le commerce des Indes Orientales en général et sur celui de nos Colonies en particulier* van het jaar 1817 [1], waarin hij o. a. schrijft over zijne afwijkende meening: "Il n'y aurait rien d'étonnant dans cette différence, car c'est une longue expérience dans les administrations coloniales de la première Nation commerçante du Monde, qui me les a fait connaître." En als hij later van den minister Falck de uitnoodiging ontvangt om op schrift te stellen al datgene wat hij "in deze laatste jaren over deze materie gezegd en gedacht" heeft, dan wordt dit beantwoord o. a. met de herinnering, dat de Engelschen wel talrijke groote namen huldigen, die het Vrijhandelsstelsel hoog houden, maar dat zijzelven dit nergens in practijk brengen: "Ce que j'eus l'occasion de dire sur cette matière en 1817 dans l'introduction de mon essai sur le commerce oriental, que j'eus l'honneur de présenter dans le tems à Votre Excellence, me parait encore tellement applicable aujourd'hui que je ne puis m'empêcher de le reproduire ici ad verbum." [2]

Minister Falck zond dezen anti-vrijhandelsman als ambtenaar 1e klasse naar Indië. In Februari 1821 kwam Wappers Melis te Batavia aan, waar hij bij besluit d.d. 6 Maart 1821 benoemd werd tot *geadjugeerd lid van de hoofddirectie van Financiën* op f 1000 's maands, echter uitsluitend belast "met den handel en hetgeen daartoe betrekking heeft en de inkomende en uitgaande regten". Een paar maanden later werd de titel gewijzigd — zie de *Bataviasche Courant*

---

[1] In handschrift voorkomende in de bibliotheek van het ministerie van Koloniën.

[2] Deze brief van Wappers aan Falck vormt Bijl. N°. 5 (ongedagteekend) van het Wappers-rapport van 1826.

van 15 September 1821 — in *lid van den raad van Financiën en directeur der inkomende en uitgaande rechten*, doch zonder dat dit in den oorspronkelijk aangewezen werkkring verandering bracht.

Hij had zich nu eerst op de hoogte te stellen, en vooral zijne aandacht te wijden aan de wijze, waarop de rechten geïnd werden. „Het is", schreef Mr. Van de Graaff uit Batavia d.d. 7 Juli 1821 aan den heer Elout in Holland [1], „Het is bij de uitkomst, zoo wel in Nederland, als hier, na de aankomst van den heer *Wappers Melis* (die de eer heeft bij Uwe Excellentie bekend te zijn) gebleken, dat dit middel op eene allerschandelijkste wijze is geadministreerd en gecontroleerd geworden. Overgelaten aan onkundige ontvangers, die van de willekeurige beslissingen van nog onkundiger residenten afhangen, en quasi gecontroleerd door zoo genaamde waterfiscaals, die alleen den procureur-generaal (fiscaal-generaal) als hunnen eenigen wettigen chef erkenden, en de autoriteit van de Hoofd-directie en financieele inspectie stellig recuseerden, was het noch mij, noch mijne inspecteurs mogelijk, om daarin iets met vrucht te ondernemen. Daarenboven zijn de werkzaamheden van de Inspectie zoodanig uitgebreid, dat het met mogelijkheid van de ambtenaren der Inspectie niet te vergen is, om zich ten aanzien van een middel als het onderwerpelijke, in alle die details in te laten, welke uit den aard der zaken tot het ressort van de Algemeene Rekenkamer behooren, aan welke het dus voornamelijk te wijten is, dat de groote misslagen, welke thans ontdekt worden, niet vroeger zijn tegengegaan, daar zij tot nog toe, alleen in het bezit zijnde van alle de aangiften, facturen en andere stukken, ook alleen in staat is, om de verantwoording der ontvangers na te gaan. De heer *Wappers Melis*, geadjugeerd lid van de Hoofd-directie van Financien, en als zoodanig belast met de inkomende en uitgaande regten, en met de belangen van den handel, is thans met een onderzoek bezig, waarvan ik zeer belangrijke resultaten verwacht. Ondertusschen zal het niet onaangenaam zijn voor Uwe Excellentie, de verzekering nu reeds te ontvangen, dat ik mij overtuigd houde, dat de verkeerdheden, welke thans te voorschijn komen, meer aan de onkunde dan aan eenige kwade trouwe van 's Lands ambtenaren kunnen worden toegeschreven, die slechts de dupes zijn geweest der kooplieden, vooral van de zoodanige, welke geene geboren, maar genaturaliseerde Nederlanders zijn."

Hoe pakte nu de nieuwe titularis de heeren kooplieden aan?

[1] *Brieven-Van de Graaff*, dl. II bl. 181—182.

Wij hebben gezien, dat de factuursprijzen der vreemde lijnwaden zeer gedaald waren en nog verminderd werden door drawback, discount, enz. Directeur Wappers oordeelde te recht, dat de douane zich, zoo noodig, niet door die opgaven gebonden behoefde te achten. Art. 16 van het Reglement gaf immers wel tot grondslag van heffing: „de geldswaarde der goederen, zoo als dezelve bekend staat op de *facturen* der lading", maar de artt. 17 en 18 bepaalden tevens: „Wanneer de prijzen der goederen, zoo als zij op de facturen zijn aangeteekend, uit vergelijking met die van andere ingekomen ladingen of van bekomen prijs-couranten, of van elders bekende omstandigheden, te laag berekend zijn", „moeten de inkomende en uitgaande regten berekend en betaald worden naar den marktprijs van den dag, op welken de aangifte volgens de wet moet gedaan worden." — De Directeur deed dus, naar omstandigheden, nemen den te Batavia bestaanden *marktprijs van den dag* en toen men daartegen scheen op te komen met de bewering, dat hij dan een marktprijs van elders had te volgen, verklaarde art. 2 lett. *b* der Publicatie van 13 October 1821, Stbl. N° 40: „dat door de woorden *berekende waarde*, niet zal worden verstaan, de prijzen der goederen in vreemde landen, maar de prijzen, zoo als die hier werkelijk zijn, dan wel de factuurprijzen, verhoogd met 30 ten honderd, zoo als bij art. 16 bepaald is, voor de betaling der Inkomende regten."

Op zichzelf genomen had dit inderdaad geen bezwaar, maar den marktprijs te bepalen op eene plaats, waar bijna geen markt is, leidt tot allerlei twisten en beschuldigingen. Eerlang ging het toenemend hard tegen hard en luidden de klachten der vreemden, dat de Britsche lijnwaden onbillijk hoog werden geschat.

Hiervoren bracht ik in herinnering, dat de vreemden zich meester maakten van het voorrecht, aan nationale schepen verzekerd, door vreemde vaartuigen in Indië even van nationale scheepspapieren te laten voorzien. De vermelde Publicatie verklaarde, dat ook dit loopje niet meer zou helpen, bij art. 3 lett. *a* eenvoudig bepalende: „Dat schepen, onder Nederlandsche vlag varende, in Indië te huis behoorende, van vreemde Europeesche of Amerikaansche havens inklarende, dezelfde regten zullen betalen als vreemde schepen, van vreemde havens komende."

Nog een derde aan de rechten knagend monster had de ijverige Directeur den kop af te slaan. In zijn rapport d.d. 6 October 1821 schetste hij den Gouverneur-Generaal de op bl. 442 beschreven te lage tarifieering der muntspeciën, als een misbruik, dat de Engelschen

gewettigd hadden om den invoer hunner goederen te bevoordeelen. „Waarom”, vroeg hij, „is dit misbruik blijven bestaan na dat de aanleidende oorzaak opgehouden heeft? Moeten wij ook den Engelschen handel boven onzen eigen handel en dien van andere natiën blijven bevoorregten? Dit echter is hier het geval. In hunne eigene bezitting in Calcutta wordt het pond sterling op 10 sicca ropijen geschat, tot het betalen der inkomende regten, terwijl het pond sterling door ons te Batavia tot dat zelfde einde, maar op 4 Spaansche matten of 8¾ Java ropijen, gewaardeerd wordt. En daar een pond sterling, zoowel in Engeland als in Nederland op f 12 : 10 hollandsch courant genoteerd staat, en dat volgens den koers, tusschen Hollandsch en Indisch courant f 12 : 10 Hollandsch *tien ropijen Javaasch* uitmaken, zoo volgt daaruit, dat vermits aan eenen Nederlander voor f 12 : 10 Hollandsch 10 ropijen Indisch aangerekend wordt en aan eenen Engelschman voor de zelfde som maar 8¾, zoo wordt hierdoor gegeven aan den vreemdeling een voordeel boven den Nederlander van meer dan 10 ten honderd, op de waarde hunner vreemde ladingen bij het betalen der inkomende regten.

„Het zelfde bestaat met betrekking tot de star pagoda. In Calcutta wordt deze op 3¾ sicca ropij geschat en op Batavia tegen 3½ Javasche ropij.

„Tijdens het bestuur der Engelschen, wanneer men te Batavia gedurig wissels op Calcutta te trekken had, moest de wisselkoers op die plaats zeer laag zijn en 5 percent kon dan eene redelijke premie geweest zijn. Indien echter deze premie te laag was, hunne eigen schepen alleen bragten fakturen, berekend in sicca ropijen aan.

„Maar nu dat die overvloed van papier op Calcutta niet meer bestaat, zoo zijn de wederzijdsche muntspeciën aan hunne respectieve innerlijke waarde overgelaten; en op het nauwste berekend, moeten 100 sicca ropijen kosten 116 Javasche of Indische guldens.

„Om dit misbruik zoo spoedig mogelijk te doen ophouden, gebruik ik de vrijheid Uwe Excellentie eerbiedig voor te stellen om het volgende tarief of wisselkoers van vreemde gelden, tot het betalen der inkomende regten dadelijk te willen daarstellen en doen in werking brengen”. [1]

De Regeering ging op dit voorstel tot verhoogde tarifieering mede in, blijkens art. 3 lett. *b* der vermelde Publicatie van October 1821.

Ik heb Wappers' woorden in hun geheel weergegeven, niet slechts

---

[1] Het stuk vormt bijlage N°. 1 van het Wappers-rapport van 1826.

om te verklaren, hoe men er toe kwam nog te laag te tarifieeren, zoo b.v. de pond sterling tegen f 10, maar ook om te herinneren aan deze zinsneden op bl. 65 der z.g. *Geschiedenis van het Munt- en Bankwezen van Nederlandsch-Indië* door D. C. Steijn Parvé (1852):

„Al meer en meer deed zich dan ook de behoefte aan specie gevoelen, en voelde het bestuur zich verpligt, om zelfs de circulatie van vreemde muntsoorten te bevorderen. Dit blijkt uit de publicatie van den 13 October 1821, waarbij nadere regelingen werden gemaakt omtrent de heffing der inkomende en uitgaande regten.

„Daarbij werd onder anderen ook een tarief gearresteerd, naar hetwelk de geldswaarden, op de facturen van goederen voorkomende, voor de betaling dier regten zouden worden berekend. Dit tarief was: (volgt het tarief)."

Dat is nu eene manier, waarop ik wel meer heb gewezen, om de historie aan elkander te lijmen! Ik laat daar, dat de ons nu bekend geworden geschiedenis der verordening doet zien, dat het tarief met het ontwikkelen der circulatie van vreemde muntspeciën volstrekt niets te maken had, maar ik vraag mij af: hoe kon de schrijver in de verordening, op zichzelve genomen, lezen, wat hij zegt, dat er uit *blijkt*? Het is alsof de heer Parvé zich heeft voorgesteld, dat de betaling der rechten kon geschieden in vreemd geld en dat men dit wilde bevorderen door — *tarifieering* toch niet? Dan moest het in ieder geval zijn door eene tarifieering minstens gelijk aan de werkelijke waarde van het vreemde geldstuk. De strekking van het bepaalde liep echter eenvoudig hierover. Gesteld, dat op de factuur stond £ 1; neemt men eenvoudigheidshalve de verhoogingen niet in aanmerking, dan viel van dat pond sterling te betalen 12 %, maar 12 % niet meer te nemen, zooals tot dusver van 8¾ ropijen, doch van 10. Ziedaar alles.

De Engelsche invoerders mochten nog tevreden zijn, dat zij er in zeker opzicht zoo goed afkwamen met dien toen aangenomen „wisselkoers", vastgesteld in een tarief, evenals men ons Indisch muntwezen had geketend, blijkens art. 2 van Staatsblad 1817 N° 4 aan een voor goed aangenomen „gemiddelden wisselkoers". Maar zoo ondank 's werelds loon is, op fiscaal gebied is men waarlijk nooit tevreden, als van het publiek offers geëischt worden. De Publicatie van 1821 lokte dus ook klachten en protesten uit, die echter nu niets meer baatten.

In één opzicht was de verordening stellig onbillijk onder bepaalde omstandigheden, namelijk dat zij maar zoo aanstonds in werking

trad. Men stelle zich voor, dat een in Indië t'huis behoorend schip met Nederlandsche vlag te Londen manufacturen inlaadt onder berekening, dat het die te Batavia vrij ingevoerd zal krijgen; en nu komt het dáár aan en verneemt er, dat het 12 % moet betalen!

Die Publicatie verdient ook uit een staatsrechtelijk oogpunt even beschouwing. Het Reglement van 1818 had drie jaar bestaan, waarna, zooals de overweging van 1821 luidt, de Regeering bevond: „dat reeds nu, eenige der daarin voorkomende bepalingen vatbaar zijn voor wijzigingen, door welke het belang van den handel in het algemeen, en dat van den Nederlandschen in het bijzonder, bevorderd, en tevens de regten van den Lande kunnen worden verzekerd". Maar hoe was het dan met 's Konings beslissing in het op bl. 445 vermelde besluit van 1819, waarbij het Opperbestuur zich uitdrukkelijk een oordeel over het Reglement had voorbehouden? Het Ministerie deed nooit zich hierover nader hooren; men liet de Indische regeering in volgende jaren nog allerlei wijzigingen aanbrengen, zonder dat uit Nederland er aanmerkingen over kwamen. Men kan zich dus wel voorstellen, dat de heer Van der Capellen dan ook geen oogenblik getwijfeld heeft aan zijne bevoegdheid om het gansche tarief ten onderste boven te werpen; de wijze van zeggen in zijne op bl. 426 vermelde missive, die de fameuse Lijnwaadverordening van 1824 vergezelde, toont dan ook voldoende aan, dat aan de bevoegdheidsquaestie zelfs geen oogenblik is gedacht. Toch had dit moeten geschieden en was minister Elout geenszins in zijn onrecht, toen hij den maatregel van 1824 als eene machtsovertreding veroordeelde. Immers art. 16 van het Regeerings-Reglement van 1818, door Commissarissen-Generaal zelven vastgesteld, bepaalde, dat „tot dat door den Koning nadere bevelen mogten gegeven worden", in de algemeene regeeringsbeginselen geene veranderding mocht worden gebracht, en buiten kijf gold het een algemeen beginsel of men een matig differentieel recht, door een prohibitief recht zou vervangen, gelijk de Landvoogd zelf zijne rechtenregeling van 1824 noemde [1].

Nog eene gewichtige aanvulling der Tariefwetgeving volgde bij Publicatie van 9 Juli 1822, Stbl. N° 30*a*. Gelijk ik herinnerde, gold het Reglement van 1818 enkel Java en Madoera. „Wij hebben tot nu niet verder durven gaan", hadden Commissarissen in hunne het Reglement begeleidende missive geschreven, „uit gebrek aan genoegzame waarnemingen met betrekking tot de overige Indische

---

[1] Zie bl. 474: „schijnbaar aan prohibitie grenzende".

Bezittingen, welke ook nog niet allen onder de Nederlandsche Regeering zijn teruggekeerd, en uit aanmerking, dat mogelijk ten aanzien van sommige nog wel eenige verandering mogelijk zou zijn." Vier jaren later kon dit bezwaar niet meer gelden. Onze Directeur had zich beijverd om bepalingen te ontwerpen, die ten oogmerk hadden de handelsbetrekkingen en het onderling verkeer tusschen de onderscheidene Nederlandsche bezittingen in Indië te verlevendigen; de Buitenbezittingen waren dus daarbij ook in studie genomen. De vermelde Publicatie was er o. a. de vrucht van.

Niet onaardig is het te lezen, hoe nu weer van Britsche zijde getracht werd, Wappers' bepalingen van 1821 tegen de lage prijzen en de nationalisatie der schepen in Indië te ontduiken.

Terwijl de Engelsche invoerders aankwamen met factuursprijzen zóó laag, dat de waarde weinig meer dan het drukloon der katoenen kon zijn, werd tegen de mogelijke weigering dier prijzen de voorzorg genomen, dat de facturen werden beëedigd voor den Lord-Mayor te Londen en dit gelegaliseerd door den Nederlandschen consul aldaar. [1]

En dan, *o comble!* Er kwam eens, het was in 1823, een Engelsch schip te Batavia aan, met Nederlandsche vlag in top en wiens doopnaam, *Barossa*, was herdoopt in... *Baronesse van der Capellen!* Of ze ook politiek waren; maar niet voor niets was de Directeur in de leerschool geweest van de Engelsche Oost-Indische Compagnie. Een verkoopbrief, verleden voor een *Judge of the Peace*; "Esquire", stond er achter en wel te Surrey. Zoo betiteld werden echter niet Engelsche vrederechters, meende de Directeur, en Surrey was geene plaats, wel een graafschap. De verkoop heette geschied te zijn d.d. 28 Januari 1823 door Richard Thornton te Londen aan zijn zwager Oglevert te Antwerpen, maar noch ten overstaan van den kooper zelven, noch van gemachtigden, en in dorso stond onder eede d.d. 17 Februari d. a. v. dat het verkocht was voor rekening van Oglevert. Dit en nog veel meer moest de overtuiging geven, dat alles puur bedrog was, alleen maar om vrijdom van recht te genieten. De Directeur deed dadelijk de factuurswaarde met 50 % verhoogen, daar het door Thornton geteekend factuur de lijnwaad-

[1] Ik moet er aan herinneren, dat in Wappers' rapport van 1826 eigenlijk dit staat: „Opdat de lage facturen niet zouden kunnen geweigerd worden, hadden zij fakturen doen maken, in welke gedrukt katoenen aangerekend waren tegen 6 pCt. het stuk van 28 yards (dat weinig meer dan het drukloon kan bedragen). Deze facturen hadden zij.... doen beëedigen en.... doen legaliseeren." Dat 6 pCt. zal wel eene schrijffout zijn; bedoeld werd, denk ik, 6 pence.

prijzen wel 50 % lager opgaf dan andere kooplieden plachten te vermelden; en in zijn rapport d.d. 27 Juni 1823 N° 310 stelde Wappers den Landvoogd voor, hiervan te heffen 12 % als van een vreemd schip en verder de zaak in handen te stellen van den Procureur-Generaal, gelijk geschiedde. [1]

Al dergelijke gebeurtenissen namen de vol vaderlijke gedachten vervulde Regeering toenemend in tegen den Britschen lijnwaadhandel. Op zichzelf staande gevallen, die overigens weinig bewezen, kregen groote beteekenis. Zij bereidden als het ware mede den weg tot radicaler maatregelen ter bescherming van de Nederlandsche nijverheid tegenover eene vreemde industrie, voor wier geestkracht en vindingrijkheid men niet nalaten kan, een geopend oog te hebben.

V.

De Nederlandsche lijnwaadhandel onder speciale bescherming gesteld.

Hoe hielden zich onder de beschreven Engelsche mededinging de Nederlandsche lijnwaden, bevoorrecht met een differentieel van 12 pCt.? De eerste pogingen van het jaar 1819—'20 om de Nederlandsche katoenen in Nederlandsch-Indië eene plaats te doen verwerven, waren bijna mislukt. De mededingende Engelsche en Armenische kooplieden te Batavia en de eigen geringe kennis aldaar, heeten er de oorzaak van te zijn. Zelfs de Indische regeering, die zich ook met dezen handel rechtstreeks inliet, twijfelde, of het wel raadzaam en voordeelig, ja of het mogelijk wezen zou, de Nederlandsche lijnwaden met vrucht in onze Oostersche bezittingen aan te voeren. „De verkeerde begrippen, die men aldaar, even als in de noordelijke provinciën van het Rijk, wegens de nijverheid der zuidelijke provinciën opgevat had", werkten, volgens Wappers' rapport, daartoe mede.

Maar nu komt Wappers te Batavia; de Nederlandsche lijnwaden lagen er nog, naar het schijnt, onverkocht. De Gouverneur-Generaal brengt hem dadelijk op de hoogte, en als door een tooverslag schijnt alles te verkeeren. „Door" — verhaalt de Directeur aan den Minister — „aanhoudende pogingen, om de verkeerde begrippen te herstellen, en om de pogingen der geïnteresseerden aan den dag te leggen en te keer te gaan, heeft het mij mogen gelukken aan de Hooge Indische regeering de duidelijkste bewijzen te geven, dat, niet alleen

[1] Wappers' voorstel d.d. 27 Juni 1823 vormt bijl. N°. 2 van het rapport van 1826.

de Nederlandsche lijnwaden in Indië, voor goed gehouden en onder den inlander gewild waren, maar ook, dat dezelve met veel voordeel voor den Nederlandschen handel en nijverheid, in de consumtie aldaar konden geïntroduceerd worden, daar de onderhavige partij, onder al de onvoordeelige omstandigheden eener eerste proefneming en na aftrek van alle onkosten van verzending en administratie, nog eene winst van nagenoeg 26 pCt. aan het Gouvernement gegeven heeft."

Alzoo was die eerste invoer geschied van Gouvernementswege. Het is de triomf daarvan, verhaalt Wappers, die het uitgangspunt werd van al zijne volgende voorstellen, culmineerende ten slotte in de Lijnwadenverordening van 1824.

Onderscheidene partijen Nederlandsche wollen en katoenen goederen volgden in 1822 en '23. Zij werden weder met voordeel van de hand gezet; maar wat beteekenden zij tegen de invoeren der vreemden? Het artikel der wollen en katoenen lijnwaden, opgenomen in de lijsten van 1822 bedroeg, herinnerde Van Alphen in zijne bekende redevoering, f 4,912,253, w. o. uit de Nederlanden voor f 193,457, Engeland f 1,948,753, Bengalen f 1,402,346, Coromandel f 171,433, Ceylon f 9,304; in 1823 met Nederlandsche schepen f 1,232,002, Engelsche f 3,132,636, Bengalen en Coramandel f 1,186,285; en 1824 uit de Nederlanden slechts f 696,985, uit Engeland f 1,731,942, uit Bengalen en Coromandel f 489,013. De Landvoogd, ter eene zijde gedreven door de Nederlandsche regeering zelve, ter andere aangevuurd door den volijverigen Directeur, kon zulk een loop der zaken niet rustig aanzien.

In het jaar 1822 waren in den boezem der Staten-Generaal wenschen geuit voor eenige meerdere begunstiging der Nederlandsche reederijen ter ontwikkeling van vaart en handel op 's Rijks Oost-Indische bezittingen. Naar aanleiding daarvan had minister Falck bij missive d.d. 20 November 1822 N° $^{12}/_{211}$ den Landvoogd geschreven. Ook was reeds dadelijk in Nederland bij eene met den aanvang van 1823 in werking getreden Tariefwet iets bemoedigends vastgesteld voor de reederijen en handelaren, zoo der zuidelijke als noordelijke provinciën, wier speculatiën op Oost-Indië, werd herinnerd, nog weinig voordeel hadden getrokken uit de bestaande bescherming [1]. Bepaald was daarom, dat alle goederen, zonder uitzondering, welke in Nederlandsche schepen uit de Oost-Indische bezittingen van den Staat rechtstreeks en met ongebroken ladingen

[1] Verg. o.a. bl. 123—124 van H. W. Tydeman's proefschrift over *De Nederlandsche Handelmaatschappij* (1867).

in een haven van het Moederland aangebracht, vrij zouden zijn van inkomend recht, terwijl de goederen op die wijze met vreemde schepen aangevoerd, die tot dusver vrijdom genoten, krachtens de wet van 12 Mei 1819, slechts nog zulk een vrijdom zouden genieten tot het einde van 1824. En bovendien werd van dezen vrijdom uitgezonderd de koffie, voor wier invoer met vreemde schepen dadelijk het bij het tarief bepaalde recht moest worden voldaan, namelijk f 2 van de honderd ponden Nederlandsch.

Ik zoude van het onderwerp dezer verhandeling te zeer afwijken, wanneer verder werd aangegeven het verband van de Nederlandsche bepalingen met de uitsluitend de koffie betreffende wijziging van art. 22 van het Indisch reglement van 1818 bij Publicatie van 15 Juli 1823, Stbl. N° 27 en met het kenschetsend beschermend voorstel van directeur Wappers d.d. 11 Juni 1823 N° 276 [1]; doch men kan zich wel voorstellen, dat zoowel op den voor de Zuid- en Noord-Nederlandsche fabrieken ijverenden adviseur, als op den toch al evenmin met het vrijhandelsstelsel dwependen Landvoogd, deze strooming uit Nederland, waarin toch het Opperbestuur zoo sterk medeging, van niet geringen invloed is geweest.

Wat moesten de menschen aan Rijn, Maas en Schelde wel denken van het doorzicht en het gezag der machthebbenden te Batavia, wanneer de gegronde overtuiging kon blijven bestaan, dat de bescherming voor de Nederlandsche nijverheid in Indië alleen op het papier viel aan te wijzen? Wat kon het al baten, dat men in Nederland zijn best deed om het vervoer uit de kolonie onder nationale vlag te brengen en naar het vaderland te leiden, wanneer er niet voor lading derwaarts ter invoer afdoende werd gezorgd? En kon men van zulk een streven iets vruchtdragends ontwaren, wanneer het dreigde, dat zonder de hulp van een aanzienlijk zwaarder recht op de vreemde katoenen en wollen goederen van de waarde ter plaatse van invoer geheven, de Nederlandsche nijverheid uit de markten van onze eigen bezittingen werd verdreven!

Voor directeur Wappers was er inderdaad *periculum in mora*, al zou een ander het ook als een voorbijgaand kwaad beschouwen, waartegen nu maar niet dadelijk weer eene verordening behoorde gericht te worden.

Hiervoren maakte ik reeds melding van het optreden der Britsche fabrikanten als invoerders. In hun streven nu om de particuliere

---

[1] Het vormt bijl. N°. 4 van het Wappers-rapport 1826.

speculanten in Engelsche lijnwaden alom en dus ook in de eigen koloniën uit de mededinging te verdrijven, hadden zij gedurende 1821 en '22 Britsch-Indië met hunne producten als overstroomd. Vandaar talrijke faillieten. De goederen, tot deze failliete boedels behoorende, zouden voor spotprijzen verkocht en dan naar andere streken gespuid worden. Hiertoe behoorde natuurlijk Java. De markt te Batavia geraakte er over in onrust en niet alleen Nederlandsche, maar ook de in rechtstreekschen aanvoer uit Engeland belanghebbenden wezen er den Directeur op. Dezen was het bekend genoeg, dat de Landvoogd, reeds ontstemd over den strijd, die tegen de vaderlijke bedoelingen van het Nederlandsch tarief gevoerd werd, den handel in Nederlandsche lijnwaden door alle mogelijke middelen wilde aanmoedigen; nu was dan het oogenblik gekomen, meende de Directeur, om den Gouverneur-Generaal onder de aandacht te brengen hoezeer de bestaande rechten op vreemde wollen en katoenen goederen ontoereikend moesten geacht worden uit een beschermend oogpunt en er alzoo een meer beschermend karakter aan gegeven behoorde te worden.

Het was medio 1823, toen alzoo in Indië de maatregelen van het moederland bekend waren geworden. De Directeur had eenige gesprekken met den Landvoogd. Deze erkende ten volle de ontoereikendheid der bestaande bescherming, maar verkoos voor radicaal ingrijpen te wachten op eene toch in het vooruitzicht zijnde gelegenheid tot betere overweging. Wij behooren dit in herinnering te houden ter juiste waardeering van de bedachtzaamheid, waarmede de heer Van der Capellen te werk ging, en wel in verband met het nader te vermelden verwijt van minister Elout — zie bl. 472 — ten aanzien van overhaast beslissen. De gelegenheid, waarop men in dat onderhoud het oog had, was de indiening door den Directeur van een ontwerp voor een algemeen tarief. Hiervoren op bl. 436 werd medegedeeld, dat Commissarissen-Generaal nog niet den tijd gekomen achtten voor zulk een in bijzonderheden afdalend werk. Sinds echter was directeur Wappers opgetreden en hij had allengs ervaring opgedaan. De op bl. 452 vermelde Publicatie in Staatsblad 1822 N° 30*a* was er o. a. eene der vele vruchten van geweest, ook op het gebied van specificatie der goederen, want deze kwam in art. 4 voor, echter slechts — „in afwachting der voltooijing van het algemeen Tarief voor de heffing der Inkomende en Uitgaande regten in Nederlandsch-Indië" — van enkele goederen als kamfer, koper, foelie enz., en bepaaldelijk voor uitvoer, hetgeen vanzelf de opneming van Europeesche lijnwaden buitensloot. Het was nu op het ontwerp van dat Algemeen

tarief, hetwelk Wappers nog in bewerking moest nemen, dat de Gouverneur-Generaal liever wilde wachten; daarin zouden dan ook de lijnwaden voorkomen. Eene geheel rationeele opvatting, zou men zeggen, te meer daar zulke speciale verordeningen als gericht tegen een bepaald land, tegen een bepaald product van dat land, iets militants hadden, een sterk onwil opwekkend karakter droegen. En toch?? Hier zien wij weder de onrust, waarmede elk verschijnsel, dat de Nederlandsch-Bataviasche markt bedreigde, werd tegemoet gezien; het ontaardde waarlijk in een wedloop tusschen den vreemden handelsgeest en den terugdringenden Indischen wetgever. Was het nu niet, dat speciaal Britsch-Indië ons met een overval van lijnwaden dreigde en moest niet in ieder geval dat gevaar zonder een oogenblik te verliezen, worden bezworen? Dat gaf de Landvoogd zijn adviseur toe. Dientengevolge bood de Directeur d.d. 26 Juni 1823 een ontwerp aan, ter verhooging van de rechten op den *omweegschen* invoer van lijnwaden en alweder beriep hij zich daarbij op het voorbeeld van Engeland zelf. „De commerciële legislatie van sommige landen, en vooral die van Engeland", luidde het o. a. in zijn breed opgezet rapport [1], „heeft de belangen van den *regtstreekschen* handel, in het bijzonder gefavoriseerd; zoo ver zelfs, als den *omweegschen* met schepen, onder haar eigene vlag varende, te verbieden. Zoo dat niet alleen de vreemde schepen verboden waren, andere goederen in Engeland in te voeren, dan die, welke de voortbrengselen waren van den grond, of van de nijverheid der plaatsen, alwaar die schepen te huis hoorden, maar zelfs, mogten de Engelsche schepen, de producten van het eene land, uit het andere in Engeland niet invoeren.

„Ik zal in geene particulariteiten der discussie treden, welke het beste der twee stelsels is. — Het Engelsche, aangeprezen door de ondervinding van meer dan anderhalve eeuw, onder hetwelk de nijverheid, de handel en scheepvaart dier natie, haar tot den hoogsten trap van voorspoed heeft verheven, waardoor zij eenen stand onder de natiën der wereld verkregen heeft, tot dewelke hare vroegere beperkte bevolking, en geringe natuurlijke ressources, zonder dat middel, haar nimmer had kunnen verheffen, of het zoogenoemde liberale stelsel, door de hedendaagsche economisten aangeprezen als het eenige, waarin heil of welvaart te vinden is.

„Ik heb eene bijzondere achting, voor al wat van de voorouderen

---

[1] Het vormt bijl. N°. 3 van Wappers' rapport dd. 27 April 1826.

herkomstig is, wanneer zulks aangeprezen wordt, door resultaten zoo brillant als die, welke de Engelsche commerciële legislatie gegeven heeft, zonder daarom de hedendaagsche staathuishoudkundige grondbeginselen over deze materie te willen misprijzen."

Het resultaat was de Publicatie van 1 Juli 1823, Stbl. N° 25: "Alzoo bij de Hooge Regeering in overweging is genomen, dat het met de duurzame belangen van de Nederlandsch-Indische bezittingen overeenstemt, om den regtstreekschen handel tusschen *Europa* en *Amerika*, met deze gewesten, zooveel mogelijk te begunstigen en aan te moedigen, bijzonder met betrekking tot zoodanige goederen, van welken regtstreekschen aanvoer, in genoegzame hoeveelheid, men reeds nu en op den duur, verzekerd kan zijn."

Deze nu eerst met 1 September 1823 ingaande verordening handelde uitsluitend over de "Wollen en Katoenen goederen, in *Amerika* of *Europa* gefabriceerd, komende van eenige vreemde bezittingen beöosten de *Kaap de Goede Hoop* gelegen, — alias *Britsch-Indië*, *Singapore* enz.! — en binnen eene der havens van de *Nederlandsche* bezittingen in *Indië* ingevoerd wordende." Art. 1 stelde het invoerrecht op 15 % bij "invoer met *Nederlandsche* schepen, of met *Inlandsche* vaartuigen *aan deze geassimileerd*"; 24 % bij invoer "met vreemde schepen".

Men zou vermeenen, dat er inderdaad nu onder de werking van het Reglement van 1818 met de aangebrachte wijzigingen, naar omstandigheden was, een differentieel van 6, 9, 12, 15, 24 %. Men staat inderdaad verbaasd over het gescharrel. In dit zelfde jaar 1823 toch was notabene langs een *omweegschen* weg het in- en uitvoerrecht verhoogd! Een bank — niet een geld-, maar een zandbank — had zich gevormd vóór den mond van de rivier van Batavia, waardoor de scheepvaart werd belemmerd. Het werk ter wegneming kon nog niet eens volkomen geslaagd heeten, toen er eene Publicatie over verscheen d.d. 11 Maart 1823, Stbl. N° 10. Ik zal den lezer nu besparen den andermaal soeperigen inhoud van hare breede overwegingen, waarin betoogd werd, dat de majestatis pluralis *Wij* het niet dan billijk "en met de regelen eener gezonde staathuishoudkunde overeenkomstig" — de Staathuishoudkunde steeds voorop in die dagen! [1] — achtten, dat de kosten er van mede gedragen werden door hen "die bij de uitvoering het grootste belang hadden, en de grootste voordeelen daarvan moesten genieten, het

[1] Over het aanhoudend beroep op de *Staathuishoudkunde* in die dagen, zie § 12 dl. I van mijne *Van de Graaff-Brieven*.

handeldrijvend gedeelte van *Batavia*'s ingezetenen" en dientengevolge werd gelegd, niet slechts een uitgaand recht, maar ook een invoerrecht, bestaande in "eene additionele verhooging" van 5 % over het te betalen bedrag. De belasting, die "op denzelfden voet, als de gewone regten zal worden geheven" zou echter eindigen den 30ⁿ April 1829.... Dit additioneel recht, uitsluitend immers bestemd voor Batavia, werd in 1827 van toepassing verklaard voor alle havens op Java, in 1829 voor de Buitenbezittingen tevens, en jaar in, jaar uit bestendigd! [1]

De aan betaling van opcenten gewoon zijnde lezer zal het niet herinnerd behoeven te worden, hoe venijnig bij opvoering van het grondcijfer zulk eene belasting werkt. Zoo kreeg men nu voor de vermelde cijfers:

6.- ; 9.—; 12.- ; 15.—; 24.- : —
6.3; 9.45; 12.6; 15.75; 25.2.

En kwam dit nu maar ten laste van den handel in het algemeen; maar wat vrij was, wat nul gesteld werd, bleef natuurlijk ook vrij van het additioneel m.a.w. alle Nederlandsche voortbrengselen op Nederlandsche schepen, ingevolge het besluit van 1819 bij aanbreng in onze bezittingen!

VI.

De indruk, dien de Lijnwadenverordening van 1824 maakte.

Den dag vóór de afkondiging der tegen den invoer van lijnwaden uit Britsch-Indië gerichte Publicatie, namelijk den 30ⁿ Juni 1823 scheepte zich directeur Wappers in op eene commissie-reis naar Malakka en Riouw. Zes maanden later, op het einde van dat jaar, kwam hij eerst te Batavia terug. Hij, omtrent wiens verleden geschreven werd, dat "velen" meenden, dat hij wellicht gebrandmerkt zou zijn [2], zal geglunderd hebben bij het Nieuwjaarsgeschenk, dat hem de *Bataviasche Courant* van 3 Januari 1824 bracht: het ridderschap van den Nederlandschen Leeuw, dat vooral destijds hoog in aanzien stond. Zoo trad, geniepig lachend, het voor hem en den Landvoogd fatale jaar 1824 in.

De Directeur moest erkennen, dat de halfjaarsche ervaring met

---

[1] Zie onder de Ind. Stbl. 1827 N°s. 2 en 63, 1829 N°s. 12, 34 en 39, 1837 N°. 57, 1838 N°. 1.

[2] Zie den brief N°. 4 dl. III van mijne *Van de Graaff-Brieven*.

de Publicatie van 1 Juli 1823 niets anders dan teleurstelling had opgeleverd. In de laatste zes maanden van 1823 bleek toch de invoer van Engelsche manufacturen alle vroegere jaren te hebben overtroffen. De markt was zóó overvoerd, dat de prijs van een stuk gedrukt katoen van 28 yards tot 4 Spaansche matten of, volgens den koers van den dag, tot nog geen f 8, gedaald was. Meest al de gegoede Chineezen, speculanten van de tweede hand, werden geruïneerd, verzekerde Wappers. Dat zou op zichzelf nog zoo erg niet zijn geoordeeld. Maar om te slijten tegen elken prijs, gingen de voor een appel en een ei verdane lijnwaden over gansch Java de desa's in, waar er depôts van verrezen. Daar werden de lijnwaden, rechtstreeks of middellijk ingeruild door agenten, ja, maar door Engelsche agenten, tegen inlandsche producten voor de Europeesche markt, „waardoor", verhaalde de Directeur aan den Minister in zijn rapport van 1826, „de Engelsche agenten de beschikking verkregen over de meeste inlandsche producten voor de Europesche markt geschikt, tot merkelijke schade en nadeel van den handel in het algemeen, en van de Nederlandsche handelaren in het bijzonder, welke geene dusdanige middelen bezittende, bijna uit de concurrentie voor de producten van Java, niet aan het Gouvernement behoorende, verdreven waren." — Hoe waar het was, dat de Indische markten stokten in de calicot's, bewees niet slechts, herinnerde Wappers, de staat der markt op Java, maar ook die van Singapore, waar o. a. de prijscourant van 1 Januari 1824 aangaf:

Chints single plates, prints and furniture 7/8sts et 6/d d — No demand. } Unsaleable

De Landvoogd kwam nu geheel onder den indruk van dezen door hem diep betreurden toestand. Opgegeven werd het plan om met het nemen van radicale maatregelen te wachten op de vaststelling van het Algemeen Tarief. Dat ging toch zoo spoedig niet; nog den 30 Juli 1824 schreef Wappers hierover aan Van de Graaff [1]: „Wanneer ik naga, dat 18 maanden verloopen zijn, met het tot stand brengen van de publicatie van 9 Juli 1822 (bl. 452), dan mag ik hopen, maar durf mij niet vleijen, dat in 3 maanden een nieuw algemeen stelsel voor geheel Nederlands-Indië in het departement der Ink. en Uitg. regten vervaardigd en tot stand gebragt kan worden. Met vlijt, met ijver en met opregtheid, zal ik medewerken tot het daarstellen der groote grondbeginselen, waarop

[1] *Brieven-Van de Graaff*, dl. II bl. 218.

dit algemeen stelsel rusten moet, maar ik zou verzoeken om te worden geëxcuseerd om een dusdanig stelsel te produceren in 3 maanden, aangezien de menigvuldige bezigheden aan mijn post verknocht, door de uitbreiding mijner correspondentie met alle de buitenposten dagelijks vermeerderen." — Ter nauwernood was de Directeur van zijne commissie-reis teruggekeerd, of hij ontving dan ook eenvoudig de opdracht om, zoodra andere bezigheden, en voornamelijk het opmaken van zijn rapport over Malakka en Riouw, het toelieten, gezamenlijk met den hoofddirecteur van Financiën een gemotiveerd voorstel ter bestrijding van het kwaad te doen.

Den 12^n^ Februari 1824 werd aan deze opdracht gevolg gegeven, en reeds twee dagen later had het voorstel wettelijke kracht, blijkens de op bladz. 421 vermelde Publicatie. Daaruit zien wij, dat het inkomende recht voor lijnwaden, vervaardigd in vreemde landen bewesten de Kaap, hetzij al dan niet aangevoerd met vreemde schepen, werd 25 en beoosten de Kaap 35 % van de *getaxeerde* waarde, dus in geen geval meer factuurswaarden. Wappers vestigde er de aandacht op, dat hij het hooge percent eenvoudig ontleend had aan het Tarief der inkomende rechten te Calcutta geheven wordende van vreemde goederen in het algemeen, dus ook van de voortbrengselen van ons vaderland en van zijne koloniën. Wel waren de rechten van vele dier goederen slechts 20 % (Japansche kamfer, koper, nagelen, foelie, notenmuskaat, peper, tin, wijn, jenever uit Europa — jenever en rum uit Batavia 60 %!); maar de waarden werden te Calcutta zeer hoog geschat, zoodat, naar Wappers' oordeel, de 25 pCt. van vreemde lijnwaden niet als overdreven kon worden beschouwd, daar het nog beneden de grens der Engelsche rechten op vreemde goederen in Calcutta bleef.

Hier ontsnapt me een oogenblik de logica: 25 te Batavia was zoo goed als 20 te Calcutta, omdat in Bengalen hoog geschat werd; welke waarborgen waren er, dat het te Batavia niet zou geschieden? De meest ernstige klachten zouden er inderdaad rijzen — klachten, die bij de Engelsche regeering ingang vonden — dat men op Java schromelijk onrechtvaardig ten koste der Britsche belanghebbenden te werk ging. De redactie der verordening verplichtte niet eens, dat op vooraf vastgestelde prijscouranten de schattingen zouden plaats vinden; dit geschiedde eerst bij Publicatie van 31 Maart 1829, Stbl. N° 33.

Alzoo waren nu de invoerrechten op vreemde lijnwaden met het additioneel geworden tegen nul voor Nederlandsche: 26.25 en 36.75!

De indruk, dien de verordening op belanghebbenden maakte, was dan ook verpletterend. Een adres aan den Landvoogd d.d. 29 Februari 1824 van de Bataviasche huizen *Macqueen, Davidson en Co.* en *Thompson, Whiteman en Co.* wees er o. a. op — 't is een zeer waardig gesteld stuk [1] — dat 25 pCt. der getaxeerde waarde te Batavia neerkwam op 34⅛ pCt. van den kostprijs in Engeland; eene memorie voor de Britsche bestuurders gewaagde van 40 en 50 pCt. [2]. Het spreekt vanzelf, dat Singapore, belast met 35 pCt., ook niet zweeg. Crawfurd, resident destijds, wendde zich tot het Britsch-Indisch bestuur, dat dientengevolge d.d. 18 Juni 1824 eene missive naar Londen zond [3]. Volgens Crawfurd moest echter het tarief zóó nadeelig blijken voor de inkomsten te Batavia, dat men weldra de noodzakelijkheid zou inzien om het in te trekken, eene verwachting, die echter niet is verwezenlijkt. En wat vooral deze verordening bijzonder hatelijk maakte, was niet slechts, dat zij dadelijk in werking trad, maar men daaraan zelfs in zoover terugwerkende kracht verleende, dat ook de reeds ingevoerde lijnwaden, wel te verstaan de in entrepôt liggende, door de nieuwe belasting werden getroffen!! De Landvoogd heeft, naar wij lezen zullen, de dadelijke inwerkingtreding verdedigd met als reden er voor aan te geven, dat anders Java dreigde overstroomd te worden met calicot's, teneinde nog tijdig de verzwaring van het recht eenigermate te ontgaan, doch hoe dan met die goederen in entrepot!? Nochtans had dit schandaal plaats in naam van 's Konings vaderlijke bezorgdheid, gelijk het in de overwegingen der Publicatie luidde.

Nahuijs was in dien tijd op eene reis door de Britsche koloniën, bezoekende Singapore en Poeloe Pinang, toen daar de verordening bekend werd. In zijne rechtmatige bewondering voor de geestkracht en den ondernemingsgeest der Britsche kolonisten, geeft hij in een brief uit Calcutta van 2 Augustus 1824 eene belangwekkende beschrijving van den indruk, dien de verordening er had gemaakt. Zekere heer *Whiteman*, lid van het evengenoemde handelshuis, een voorzichtig en vlijtig man, was juist met eene lading lijnwaden te Batavia gekomen, toen de verordening van kracht werd, hetgeen hem zoo diep trof, dat hij de hand aan zichzelf sloeg [4]. — De in

[1] In *Blauwboek*, bl. 15; als jaartal staat abusievelijk gedrukt 1823.
[2] In *Blauwboek*, bl. 17.
[3] In *Brieven-Van de Graaff*, dl. I § 54.
[4] Zie bl. 274 vv. van Nahuijs' *Brieven over Bencoolen* enz. 2e druk (1827). De naam van het slachtoffer en van het handelshuis zijn er echter verkeerd geschreven.

Augustus en October 1824 onder Nederlandsche vlag aankomende *Hope* en *Hero* konden de 25 % niet dragen en wendden alzoo onverrichter zake den steven, de vriendelijke boodschap medenemende, dat zij zouden zijn belast geworden met 50 %, indien ze onder Engelsche vlag te Batavia waren gekomen [1]! In diezelfde maand October 1824 bereikte twee andere Engelsche schepen met Britsche vlag Batavia, voerende eene gemengde lading, waartoe behoorde, behalve lijnwaden, volgens de scheepspapieren ook buskruit. Krachtens art. 4 der Publicatie van 28 Mei 1822 (Stbl. N° 24) mocht van 1 Januari 1824 geen schip de havens enz. van Ned.-Indië aandoen zoo beladen „met eenig schietgeweer of buskruid, dan tot de uitrusting" behoorende. De gezagvoerders, met deze bepaling onbekend, verzochten echter alleen de andere goederen te lossen; het werd geweigerd, ze werden naar Singapore teruggejaagd [2]. Minister Elout kon met deze gebeurtenis nog niet bekend zijn, toen hij bij depêche d.d. 11 December 1824 N° 44 *Geheim* er den Landvoogd op wees, tot welke noodelooze kwelling de bepaling aanleiding kon geven, zoodat hij op 's Konings last den Landvoogd „ernstiglijk" (*uitdrukkelijk* werd geschrapt) aanbeval, aan het bezwaar te gemoet te komen; bij Publicatie d.d. 26 Juli 1825 Stbl. N° 30 werd dientengevolge art. 4 alleen van toepassing verklaard op de schepen, die aankwamen „met oogmerk, om in gemelde artikelen handel te drijven" — eene wijziging, die gezegd werd ontstaan te zijn, op grond, er was gebleken dat aan art. 4 „tot dusverre eene verkeerde uitlegging is gegeven, welke met den geest en de bedoeling van gemelde Publicatie strijdig is"!! — Zelfs Nederlandsch-Indische hoofdambtenaren, die overigens den heer Van der Capellen geenszins ongenegen waren, schudden bedenkelijk over den Februari-maatregel het hoofd. Zoo G. F. Meijlan, directeur der landelijke inkomsten en directe belastingen. Hij toch onder den indruk der eerste lezing schreef d.d. 6 Maart 1824 het volgende aan het lid in den raad van Indië Van de Graaff, destijds op reis met den Landvoogd, die drie dagen na de afkondiging zijne groote en kostbare reis naar de Molukken ondernam [3]:

„De Publicatie omtrent de lijnwaden veroorzaakt te Batavia onder de kooplieden eene groote sensatie, en is inderdaad bezwarend voor diegenen, welke tijdens het uitvaardigen van dezelve, lijnwaden in

[1] Zie het stuk d.d. 10 Februari 1825 in *Blauwboek*, bl. 20.
[2] Zie het stuk d.d. 22 Februari 1825 in *Blauwboek*, bl. 21.
[3] In *Brieven-Van de Graaff*, dl. II N°. 120.

het entrepot hadden. Ik ken de voordracht niet op welke die Publicatie is gearresteerd, en ben dus buiten staat met genoegzame gronden over den genomen maatregel te oordeelen, maar een doodvijand zijnde van alle prohibitieve bepalingen met betrekking tot den handel, zoo mag ik niet ontkennen, dat ik eenigzins met ongerustheid de werking van dezelve te gemoet zie. Ik behoef UEd.G. niet te zeggen, hoezeer ik zou wenschen mede te werken tot voordeel van onze Nederlandsche fabrijken, en hoe gaarne ik zelfs zou toestemmen in prohibitieve maatregelen, indien door dit middel het voorgesteld doel kon bereikt worden. In het beginsel derhalve ben ik het eens met de strekking der Publicatie, maar het is mij in lang nog niet klaar, dat het tijdstip reeds geboren is, op hetwelk dit beginsel kan of behoort te worden in werking gebragt. Ik heb voor mij het bewijs nog niet, dat onze Nederlandsche fabrijken voldoen kunnen aan de behoefte van lijnwaden in onze Nederlandsche O. I. bezittingen. Twee of drie kooplieden, die nu in het bezit van kleine facturen zijn, zullen er wel bij varen, maar bij de eerste stagnatie zullen de Engelsche lijnwaden wederom de overhand nemen, en het gevolg zal dus zijn, dat de ingezetenen de verhoogde regten zullen moeten betalen, welke nu op de Engelsche lijnwaden gelegen zijn. Ik hoop van gauscher harte, dat ik mij in deze beschouwing bedriegen mag".

Inderdaad zag de heer Meijlan de gevolgen wel wat te donker in. In het afgetrokkene de zaak beschouwd, had men zeer zeker eene aanzienlijke stijging van de lijnwaadprijzen mogen verwachten. Niets daarvan! Terecht of te onrecht werd dit door Wappers Melis aan andere oorzaken toegeschreven.

Juist op het tijdstip, dat de maatregel in werking trad, waren de prijzen der producten van Java, voor de Europeesche markt geschikt, aanzienlijk gedaald, die van het voornaamste product, de koffie, tot op nagenoeg de helft. Hierdoor verminderde de koopkracht van den inlander, alzoo ook het debiet en bij den reeds bestaanden overvoer viel er dientengevolge aan eene prijsverhooging niet te denken.

Maar nog een ander vreemd verschijnsel deed zich voor, namelijk dat de uitvoer van katoen uit Engeland naar Java onder al deze onvoordeelige omstandigheden van lage prijzen en hooge rechten, niet verminderde in de mate als men wellicht had verwacht! Zij, die de maatregelen afkeurden, wezen er natuurlijk op, dat hoe hooger de rechten, hoe loonender de smokkelhandel was, waarvoor

onze bezittingen, met Engelsch Singapore en Pinang in de nabijheid, een voortreffelijk terrein aanboden. Maar dit argument kon uit den aard der zaak niet wegen bij den Directeur, die de verordening had ontworpen en op die zwakke zijde toch het oog moest hebben gehad. Volgens hem was gedeeltelijk de voortdurende invoer een noodzakelijk gevolg van de bestaande betrekkingen. Zes maanden waren noodig om de tijding der hooge rechten, ter kennis van de belanghebbenden in Europa te brengen. Niet alleen moest al datgene, wat nu eenmaal ingekocht en klaar gemaakt was, verzonden worden, maar ook al datgene, welke bepaaldelijk voor die markt vervaardigd was, moest naar Java, daar de sorteeringen voor de eene, niet voor de andere markten geschikt konden geacht worden. Wappers wilde daarbij nog gevoegd hebben, dat de agenten op Java, zoowel als de fabrikanten in Engeland, een groot belang in het staande houden van dien handel hadden, zoodat de agenten aan hunne lastgevers wel de verzekering gegeven zullen hebben, dat zij niets onbeproefd zouden laten om eene verandering ten hunnen voordeele te bewerken en daar een ieder gaarne gelooft, hetgeen hij hartelijk wenscht, zoo behoefde men zich niet te verwonderen, meende Wappers, dat de Engelsche fabrikanten, die eenige jaren lang al de voordeelen uit een groot debiet vloeiende, hadden genoten, zich niet dadelijk door de eerste moeilijkheden lieten afschrikken; maar integendeel, zich opofferingen zouden getroosten, om het genot dier voordeelen te behouden. Dit waren, meende de Directeur, zoo vele natuurlijke redenen voor den voortduur van den invoer van Engelsche wollen en katoenen goederen op Java, onder al de onvoordeelige omstandigheden van lage prijzen en hooge rechten, „zonder die te zoeken in magtspreuken, over eenen smokkelhandel, die op Java, onder het bestaan hebbende stelsel, in geen aanzienlijken graad bestaan kon".

Trouwens het eigenlijk doel van de rechtenverhooging was ook geenszins geweest, herinnerde Wappers, om den invoer van vreemde lijnwaden te beletten: „Maar ten einde aan de nederlandsche fabrikanten de gelegenheid te verschaffen, om onder voordeelige voorwaarden in de concurrentie te treden, voor het debiet hunner lijnwaden op Java, met de engelsche fabrikanten en daardoor, aan deze laatsten, een stellig bewijs te geven, dat de wil van de Nederlandsche Regering even stellig was, dat voortaan de Nederlandsche nijverheid, handel en scheepvaart, hun wettig aandeel in den handel van hunne eigene Oostindische bezittingen hebben zouden, welke

middelen zij ook in het werk zouden brengen, om hare onderdanen te frusteren; dat is geweest het ware doel van dien maatregel en dat doeleinde is onmisbaar, wanneer men in dien maatregel blijft volharden; en dat, tegelijkertijd, doelmatige maatregelen genomen worden om de markten van Java, met de vereischte stoffen te voorzien; ik zeg doelmatige maatregelen, omdat onberedeneerde uitzendingen, van allerlei stoffen niet voor de markten aldaar geschikt, eenen verkeerden indruk zouden kunnen veroorzaken, en aan de nederlandsche lijnwaden kunnen doen verliezen dien rang, dien zij reeds onder de inlandsche bevolking, door de vroegere wel beredeneerde uitzendingen verworven had."

De kwade wereld nam haar *revanche* op Wappers, door te vertellen, dat hij in het vooruitzicht van de in wording verkeerende beschermende verordeningen, de lijnwaden stil deed opkoopen, die hij na hare inwerkingtreding aan de Indische regeering ten eigen bate overdeed, natuurlijk nu bezwaard met de hoogere rechten, die voor deze goederen niet waren betaald! Dit althans rapporteerde Du Bus in 1826 aan het Ministerie.

VII.

Minister Elout's opvatting ten aanzien der Lijnwadenverordening.

In den aanvang van Augustus 1820 waren de onderhandelingen tusschen Nederland en Engeland over een te sluiten verdrag, ter wijziging van het Londensch koloniaal tractaat van 1814, waarbij wij onze voormalige koloniën hadden teruggekregen, plotseling afgebroken op initiatief der Britsche onderhandelaars. Men zou die in October 1820 hervatten en daarbij als basis van bespreking nemen de punten, die vermeld werden als beslist en onbeslist. Tot de onbesliste punten werden gebracht de rechten van in- en uitvoer. Gedurende de onderhandelingen van Juli—Augustus 1820 was dit onderwerp breedelijk behandeld geworden. Art. 16 van de Britsche memorie, die d.d. 22 Juli onzen onderhandelaars werd aangeboden om tot grondslag van bespreking te dienen, hield in, dat de rechten op in- en uitvoeren in de Nederlandsche havens van den Oost-Indischen archipel in Britsche schepen in geen geval meer dan het dubbele zouden zijn, dan op dergelijke in- en uitvoeren in Nederlandsche schepen. Hier dus reeds eene redactie, die blijkbaar

niet voldoende teruggaf, hetgeen men van Britsche zijde feitelijk wilde: begrenzing van ons streven om de beschermende tarieven op te voeren. „Similar" in- en uitvoeren konden opgenomen worden, niet in den zin van b. v. lijnwaden in het algemeen, maar van *Engelsche* lijnwaden, ter onderscheiding van *Nederlandsche*. De fout mocht niet enkel verschoond worden met de opmerking, dat ons Indisch tarief van 1818 inderdaad niets anders kende, dan eene onderscheiding naar de schepen, want het besluit van 1819 had uitdrukkelijk alle Nederlandsche voortbrengselen van invoerrecht vrijgesteld. Het was zeker een krachtig argument in den later uit te breken strijd over de Lijnwadenverordening, dat alzoo hare bepalingen, zelfs niet met de bedoelingen van het tractaat van 1824 in strijd waren. — Onze memorie van 23 Juli 1820 vereenigde zich bij art. 6 met het voorgesteld art. 16. — De Engelsche regeering wilde echter na het afbreken der onderhandelingen voorloopig niet meer dezen hervatten, zoodat zij eerst in December 1823 opnieuw geopend werden, met de bekende uitkomst ten aanzien van het tractaat van 17 Maart 1824, waarvan het op bl. 423 vermeld art. 2 over de rechten handelde [1]. Ongaarne had men van Nederlandsche zijde aan de daarbij gestelde grenzen toegegeven, doch voor Canning's aandrang was men geweken.

Het is mij niet gebleken, in hoever het Opperbestuur de Indische regeering behoorlijk op de hoogte heeft gehouden van de Londensche onderhandelingen; zeker is het, dat aan die regeering niet is verweten, waartoe anders, naar wij zien zullen, aanleiding genoeg was, het ingrijpen in eene aangelegenheid, die reeds daarom buiten de bevoegdheid van den Bataviaschen wetgever moest geacht worden, wijl ze een onderwerp uitmaakte van onderhandeling met eene vreemde mogendheid. En zoo er geen genoegzaam tijd was geweest om met het oog op de heropende onderhandelingen te waarschuwen tegen het nemen van maatregelen in Indië in Februari 1823, het schijnt toch ook niet dat de op bl. 459 vermelde Publicatie van 1 Juli 1823 — immers evenzeer een maatregel van belang! — eenige opmerking van het Opperbestuur heeft uitgelokt. Vóór het optreden van Elout als minister van Koloniën in 1824 leefden op koloniaal gebied Opperbestuur en Indische regeering vrijwel een eigen leven zóó zeer dat, zelfs niet denkende aan iets van hangende onderhandelingen met Engeland, een Indische maatregel als die van

[1] Over een en ander zie mijn *Tractaat van 1824*.

14 Februari 1824 op hinderlijke wijze verstoorde de normale verhoudingen met eene mogendheid, die in Europa, tot op den datum af precies slechts een maand later, een verdrag had aangegaan, juist om die verhouding in het effen te brengen [1].

Niet te verwonderen was het, dat minister Elout zich hierover ontstemd gevoelde. Hij begon alvast aan de eigenwijze raadgevingen, gelijk ze voorkwamen in des Landvoogds depêche van 14 Februari 1824, op bl. 426 vermeld, geen gevolg te geven. De Minister vond speciale aansporing tot het uitzenden van Nederlandsche katoenen, overbodig, nutteloos, bedenkelijk [2]. Overbodig: bijna al de nieuwsbladen hadden de Publicatie overgenomen en daarin stond reeds duidelijk genoeg de bevordering van het nationaal fabrieksbelang; dan hadden immers reeds te voren onderscheidene kooplieden katoen naar Java gezonden; de Indische regeering had ook monsters en stalen aan het departement doen toekomen, dat ze weer aan de fabrikanten had gezonden, ten einde tot richtsnoer te dienen bij het vervaardigen der fabrikaten; evenzeer waren bijzondere personen daarin werkzaam geweest. Nutteloos: de Minister had de Indische stukken ontvangen in een tijd, toen de ongunstige uitslag van een aantal ondernemingen voor Java en de daling der koffieprijzen in Nederland, een algemeenen stilstand in den Indischen handel had te weeg gebracht, waartoe ook medewerkte de oprichting der Nederlandsche Handelmaatschappij, die op het oogenblik een aantal van de voornaamste Indische kooplieden had doen bijeenkomen, als afgevaardigden tot het ontwerpen der *Artikelen van Overeenkomst*, en wier vaststelling een ieder scheen te willen afwachten, alvorens de gewone speculatiën op Indië te hervatten. Bedenkelijk: de Minister meende geen langen duur te kunnen voorspellen aan deze daad van het Indisch bestuur, én uit hoofde der zwarigheden aan de uitvoering verbonden, immers de smokkelhandel zou de beoogde vruchten toch wegnemen, én omdat zich vertoogen van de Engelsche regeering lieten voorzien, waaraan men wellicht geen weerstand zou kunnen bieden; redenen genoeg om zich van eenige opzettelijke aanmoediging van wege de Nederlandsche regeering te onthouden.

[1] In het op bl. 423 vermelde Encyclopedie-artikel wordt het gevonden „opmerkelijk, dat tot een dergelijken ingrijpenden maatregel werd overgegaan, op het oogenblik, toen de onderhandelingen tusschen de Nederlandsche en Engelsche regeering .... nog hangende waren".

[2] Ik ontleen dit aan eene verantwoording dd. 26 April 1825 *Geheim* van minister Elout aan den Koning.

In plaats derhalve van lof over de toewijding van den Indischen landvoogd aan de Nederlandsche nijverheidsbelangen, meende de Minister in een schrijven d.d. 13 October 1824 N° 24 *Geheim* aan den Gouverneur-Generaal, bezwaren tegen den genomen maatregel te moeten te berde brengen. Hij ging echter niet zóó ver, om de intrekking tevens te gelasten, althans daartoe 's Konings machtiging te vragen. De Minister liet de zaak op haar beloop, hield er voorloopig den Koning ook buiten. De reden hiervan was deze. Reeds als het ware bij de eerste lezing van de Publicatie kreeg de Minister den indruk, dat zij niet in strijd was met de letter van het op bl. 423 vermeld art. 2 van het pas gesloten tractaat. Dat handelde toch geenszins over verschil in herkomst der goederen. Het zou in strijd met het tractaat geweest zijn, wanneer b.v. bepaald was, dat Hollandsche lijnwaden op Hollandsche schepen vrij van invoerrecht, daarentegen op Engelsche schepen met 25 % belast werden, dat zou dan veranderd moeten zijn in 6 %, maar het artikel stelde geene enkele beperkende grens ten aanzien van goederen; ook al liet men Hollandsche lijnwaden op Hollandsche of Engelsche schepen vrij aanvoeren, dan kon men van Britsche lijnwaden zooveel heffen als men maar wilde .... „Maître passé en avocasserie, ce qui l'avait rendu *la bête noire* des Anglais dans l'Inde, ils l'avaient baptisé du sobriquet de *lawyer*", „repulsive and controversial spirit", — zoo had de Engelschman Elout leeren kennen als commissaris-generaal [1], zoo toonde hij zich advocaat in deze uitlegging. Maar men wilde destijds in Nederland wel zoo en men zoekt te vergeefs naar eene, van Nederlandsche zijde uitgaande veroordeeling dezer opvatting, die, men kan zeggen, bij ons Nederlanders het burgerrecht verkreeg. Ik spreek niet van de staatslieden, die door hun ambt geroepen werden het eenmaal ingenomen standpunt te verdedigen, maar van de Rochussen's, de Lauts', de Melvill's, om meest bekenden te noemen [2]; van Rochussen, die zich op den „schrandere(n) en behoedzame(n)" Gijsbert Karel beriep, van Rochussen, die de gemoederen tegen de *embargo* gelegd hebbende mogendheid opwarmde, met de gansch valsche mededeeling: „Men betwist aan de Nederlandsche regeering het regt, om in hare eigene overzeesche bezittingen, de producten van het moederland te begunstigen, boven de producten van naijverige

[1] Zie mijn stuk over Mr. C. T. Elout in *De Tijdspiegel* Juli 1898.

[2] *Verdediging der regten van Nederland*, enz. door J. J. Rochussen 2ᵉ druk 1836; *Onderzoek naar geest en strekking van het tractaat* enz. door Lauts 1837; *Le Moniteur des Indes* van P. Melvill van Carnbee 1848 bl. 271 vv.

mededingers". Heilzame invloed van de werking des tijds! Nu, onder de Nederlandsche publicisten van hetgeen men den tegenwoordigen tijd mag noemen, zoek ik te vergeefs naar schrijvers van beteekenis, die over Elout's opvatting een goed woord hebben. De Van den Berg's, de De Louter's, de De Waal's zullen met het eene of ander veelzeggend woord, de advocaterij ten deze den deur wijzen [1]; trouwens D. C. Steyn Parvé deed het reeds in 1859 [2]. De onderscheiding was inderdaad zoo fijn bedacht, dat men een en ander maal moet lezen, om de bedoeling te vatten en die onwillekeurig telkens weer ontsnapt. Hogendorp is uit dien hoofde hier ook zoo gemakkelijk niet te volgen — *Bijdragen*, V. dl. V. 2e druk, bl. 259—260; maar evenzeer achtende het recht tot handhaving van het tarief „buiten alle tegenspraak en alle twijfeling" doet hij mede de vraag of „zulke hooge regten ook nuttig zijn in ons eigen belang" zulke „zware rechten", die zijns inziens gelijk stonden „met een verbod van vreemde manufacturen, en met een uitsluitend regt van onze fabrieken".

De Engelsche onderhandelaars hadden grenzen willen stellen aan onze toenemend zich openbarende neiging tot opvoering van bescherming; wij aanvaardden het stellen van grenzen en ten slotte komen wij 'n half jaar later aan met de verklaring, dat, dank eene min gelukkige redactie, er in zeker opzicht volstrekt geene grenzen gesteld waren. Het moet gezegd worden, dat Elout zeer wel de zwakte der zaak doorzag. Maar waarom lokte hij dan niet de intrekking uit? Waarom heette het in het instructief schrijven d.d. 31 Augustus 1824 aan den Landvoogd over het gesloten tractaat, dat er niets behoefde te worden veranderd, zoodat de Landvoogd zich slechts bepaalde tot de Publicatie van 8 Februari 1825, Stbl. N° 8, waarbij eene ondergeschikte wijziging werd aangebracht, ten aanzien van het uitvoerrecht van koffie, en ten aanzien van het invoerrecht op Java en Madoera van Nederlandsch-Indische voortbrengselen onzer Buitenbezittingen [3]; waarom dat geschreven,

[1] Van den Berg's Encyclopedie-artikel voce *Rechten*; De Louter's *Handleiding*; De Waal's *Indische Financiën*.

[2] Zie bl. 101 vv. in het werk over Sir James Brooke op Borneo. Op den titel afgaande, zou men er de beschouwingen niet verwachten.

[3] In mijn *Tractaat van 1824*, bl. 199, laatste alinea is eene onduidelijkheid door het wegvallen der woorden „ten aanzien van het invoerrecht op Java en Madoera van Nederlandsch-Indische voortbrengselen onzer Buitenbezittingen." Men zou daar den indruk krijgen, dat de Lijnwaden-quaestie, opgeworpen door Stbl. 1824 N°. 9 reeds toen in orde kwam!

bij zijne vaste overtuiging, dat de zaak wel niet zoo kon blijven? De Minister wilde uit de nu gebleken onvoldoende redactie van art. 2 van het tractaat, zoo mogelijk een voordeeltje kloppen. Echt. Er zat een handelsverdrag met Engeland in de lucht, maar deze mogendheid toonde er niet warm op te loopen, terwijl wij het wel gaarne scheuen te zien. Het verdrag is niet, althans destijds niet, tot stand gekomen; maar de Minister had er hoop op en nu vond hij het zoo kwaad niet, dat die Lijnwadenverordening als een troef zou uitgespeeld worden, om de wederpartij tot wat meegaandheid te prikkelen.... of, zooals de Minister later den Koning in het geheim rapport van 26 April 1825 uiteenzette: „dat men, bij het herzien der algemeene handelsbetrekkingen tusschen dit Rijk en Engeland, en de wederzijdsche Koloniën, zich in staat gevoele, om, desnoods, eenen maatregel te laten voortduren, in welks afschaffing of leeniging Engeland een bijzonder belang stelt, en die dus het middel kon worden om aan die herziening een voordeelige wending te geven, van sommige punten, waaraan men dezerzijds veel gewigt hecht". Het is aardig, dat deze berekeningen van Elout, die ook bij vroegere onderhandelingen waren opgezet, nooit een practisch resultaat hebben opgeleverd, hoe slim ze ook bedacht waren. Engeland ging er nooit op in.

De afkeuring van den genomen maatregel ontving de Gouverneur-Generaal bij zijne terugkomst uit de Molukken. Hoe diep de Landvoogd er door getroffen werd, blijkt uit zijn antwoord, gedagteekend Batavia 12 Juli 1825 *Secreet.* Het diende eerst in antwoord op eene berisping over het intrekken van de Landverhuur in de Vorstenlanden, waarna men het volgende leest:

> Ik ga thans over tot het tweede punt, de hooge regten betreffende, welke door het Indische Gouvernement, in het begin van 1824, op den invoer van vreemde lijnwaden gelegd zijn, en waaromtrent Uwe Excellentie vermeend heeft te mogen opmerken, dat de dagteekening van het voorstel, hetwelk tot die verhooging waarschijnlijk aanleiding heeft gegeven, vergeleken met die van de Resolutie, welke op die voordragt gevallen is, aan dezen maatregel den schijn van overhaasting geeft, welke het Gouvernement buiten staat heeft gesteld, om genoegzaam bedacht te zijn, op al die gevolgen, die dezelve zouden kunnen hebben.
>
> Wenschelijk ware het, ook in het belang van de Nederlandsche nijverheid geweest, dat Uwe Excellentie alvorens tot zoodanige voor de Indische regering vernederende conclusie te komen, zich zelven den pligt had opgelegd, ook de daden dier Regering

met minder vooringenomenheid en meerder onzijdigheid na te sporen; vermits zij als dan zoowel uit mijne brieven, als uit de onderscheiden dispositiën door mij in en buiten Rade genomen, overtuigend zoude hebben ontwaard, dat de door Uwe Excellentie zoo zeer berispte mesure, ver van met eenige overhaasting te zijn daargesteld, sedert langer dan *vier achtereen volgende jaren* voorbereid, in Nederland zelfs, na hetgeen aldaar reeds daarover bekend was, had kunnen worden voorzien, en niet dan na de rijpste overwegingen en met volkomen kennis van zaken, voor zoover dezelve hier kon bestaan, is genomen geworden.

Na in 1819, door de zorg der plaatselijke autoriteiten, voorgelicht door vertrouwde Inlandsche personen, een naauwkeurig onderzoek te hebben ingesteld, omtrent alle de bijzonderheden, welke vooraf gekend moesten worden, om de vraag te beslissen, of de Nederlandsche met de Oostersche alhier gewild zijnde lijnwaden, in mededinging konden worden gebragt, en na de resultaten van dit onderzoek, vergezeld van eene verzameling van monsters en patronen naar Nederland te hebben overgezonden; na op het, uit Nederland ontvangen antwoord, de zaak nader aan de overwegingen eener personele kommissie, uit de voornaamste ambtenaren en kooplieden gekozen, en vervolgens van gecommitteerde leden uit de Hooge Regering te hebben onderworpen; na de renseignementen van den, in 1821, alhier uitgekomen ambtenaar *Wappers Melis*, die met de zaak der Nederlandsche lijnwaden, door Z. M. zelve, als 't ware belast was geworden, te hebben erlangd; na mij ten vollen verzekerd te hebben, van de bestaande mogelijkheid om in Nederland lijnwaden voor deze bezittingen te fabriceren, deugdzamer in vele opzigten dan de Engelsche, welke aldaar een debouché hadden gevonden, volkomen beantwoordende aan, en zelfs beter in stofsortering, teekening en kleuren, dan de Indische lijnwaden, bij de Inlandsche bevolking het meest gewild, en met prijzen, welke het debiet daarvan in mededinging met laatstgemelde lijnwaden volkomen voor alle teleurstellingen konden waarborgen; eindelijk, na alle deze uitkomsten, met die belangstelling, welke bij de Regering alhier bestond, aan Uwer Excellenties ministerie in Nederland te hebben medegedeeld; — was ik, met alle de leden der Hooge Regering, overtuigd, dat nu het tijdstip daar was, op het welk deze zijner Majesteits overzeesche bezittingen, die heilige pligten omtrent het moederland konden en moesten vervullen, om, met zelfopoffering, en voor zoover zulks met de zorg voor eigen behoud kon worden overeengebragt, aan de belangen van hetzelve dienstbaar te zijn.

De publikatie van 14 Februari 1824, was van deze overtuiging niet het eerste, maar wel het eerste openlijk gevolg, en de reeds

hierboven aangehaalde voordragt van den Hoofd-Directeur van financiën en den Directeur der inkomende en uitgaande regten een dag vroeger dan de Resolutie geteekend, betrof dus slechts den officiëlen form, en geenszins het wezen van de zaak.

Bij het nemen van dezen gewigtigen maatregel boden zich nogtans twee wegen aan, namelijk, om of dezelve dadelijk na de proclamatie daarvan effect te doen sorteren, dan wel de werking van dien maatregel, tot een zeker in het voordeel van eenige bij den handel in Engelsche lijnwaden bijzonder geïnteresseerde kooplieden, te bepalen tijdstip, te surcheren; en, in de keuze dezer twee wegen, bestond bij de leden der Regering zelve geen onverdeeld gevoelen.

Er is ook geen twijfel of het tweede alternatief, zoo zeer voor het belang van eene zoo gewigtige klasse van in- en opgezetenen pleitende, zoude de voorkeur erlangd hebben, bijaldien niet tegen hetzelve de gewigtige en maar al te gegronde bedenking had bestaan, dat deze bezittingen, gedurende het tijdvak van den schorsing, zoodanig met Engelsche lijnwaden tegen spotprijzen zouden worden overvoerd, dat daardoor in de eerste drie jaren, en misschien langer, de invoer van Nederlandsche fabrikaten, welke met mogelijkheid tegen die prijzen niet in mededinging konden komen, allermoeijelijkst en gevaarvol, en dus het wezenlijk belang van het Nederlandsche fabriekswezen, in de waagschaal zoude gesteld worden, terwijl daarentegen voor de alhier gevestigde Engelsche negotie-huizen, altijd nog wanneer zij door het onmiddelijk in werking brengen van den onderwerpelijken maatregel, met betrekking tot deze bezittingen in hunne speculatiën te leur mogten worden gesteld, in de nabij gelegen Engelsche etablissementen van Poeloe Penang, Singapoer en Benkoelen (hoezeer met minder groote voordeelen) genoegzaam hunne débouchés vinden, en dus slechts eene gedeeltelijke winstderving zouden behoeven te ondergaan.

Ik wil voor Uwe Excellentie niet verbergen, dat het noch aan mij, noch aan de overige leden van de Regering heeft kunnen ontgaan, dat, door eene zoo groote verhooging van regten, schijnbaar aan prohibitie grenzende, en door den beletten of zeer verminderden aanvoer van Engelsche lijnwaden, in deze bezittingen, welke daarvan het gevolg moet zijn, onfeilbaar een gevoelige slag aan de inkomsten van mijn Gouvernement, en vooral op *Java* zouden worden toegebragt, in een oogenblik waarin reeds de financiën geëmbarrasseerd waren; eensdeels, door het gemis van de regten van in- en uitvoer, welke anderszins op de Engelsche lijnwaden zouden zijn geheven geworden; en ten andere, door de groote te voorziene daling van den marktprijs der koffij, welk

produkt, tot dusver, bij de. overmatige winsten op de gemelde lijnwaden alhier behaald, als een middel gebezigd was geworden, om remisen naar Europa te doen, vooruitzigten, die ten volle, door de uitkomst zijn bevestigd geworden.

Ik heb evenwel niet geaarzeld, om met de Regering een maatregel te amplecteren, welke, hoezeer onmiddelijk strijdig met het bijzonder en eenzijdig geldelijk belang dezer bezittingen, nogtans, naar mijne beste overtuiging, eene zoo regtstreeksche strekking had, om aan 's Konings onvermoeide en vaderlijke bezorgdheid en pogingen, tot opbeuring, bevordering en uitbreiding der Nederlandsche vlijt en nijverheid, krachtdadig tegemoet te komen, door aan den handel en het fabriekwezen in het moederland, in zulk eenen grooten indruk verwekkenden maatregel als den onderwerpelijken, eenen waarborg te doen zien, en een ondubbelzinnig bewijs te geven, van de bescherming en medewerking, waarop dezelve in deze bezittingen met zekerheid konden rekenen.

Ik heb eindelijk geoordeeld, dat die maatregel, behalve dat elk uitstel daarvan ten nadeele van de Nederlandsche belangen moest werken, het best en doelmatigst hier en op de plaats zelve, kon worden genomen, zoo als ik ook de geheele verantwoordelijkheid daarvan op mij heb geladen, om aan Zijner Majesteits Gouvernement in Europa, het onaangename, in soortgelijke mesures altijd gelegen, en den schijn van illiberaliteit, welke daaraan steeds, hoewel dikwerf ten onregte, kleeft, zoo veel van mij afhing, te besparen: zonder evenwel eenige bezorgdheid te voeden, dat hierdoor de minste reden tot billijke en gegronde klagten zoude kunnen worden gegeven aan vreemdelingen, en bijzonder aan eene bevriende, doch naijverige natie, welke, om geene meerdere voorbeelden aan te halen, de Javasche koffij, zoo lang van hare Europische markten geweerd, en de Javasche arak in hare Indische bezittingen met een inkomend regt van 60 percent op de waarde belast heeft.

Ik ontveins daarom dan ook geenszins aan Uwe Excellentie, dat ik, na dit alles, niets minder dacht te kunnen verwachten, dan, aan den eenen kant, bij de Nederlandsche handelaren en fabrikanten, zoo weinig of geene medewerking te zullen ondervinden, en, aan den anderen kant, bij Uwer Excellentie's ministerie eene censuur te ontmoeten, daar ik niets dan de hoogste goedkeuring en de bereidwilligste ondersteuning meende te kunnen vinden, en ik maak geene zwarigheid Uwer Excellentie te verklaren, dat ik aan deze tweeledige teleurstelling alleen, met volle overtuiging durf wijten, dat de onderwerpelijke, naar alle menschelijke berekening onmisbare maatregel, in het belang van het moederland, zijn doel tot dus ver gemist heeft, ten prejudicie

dezer bezittingen, welker bijzondere belangen daarvoor zijn ter zijde gesteld geworden.

Ondertusschen heb ik niet opgehouden het debiet der Nederlandsche fabrikaten, in alle gedeelten van het Indisch Gouvernement, en vooral in de binnenlanden van Java, met den gelukkigsten uitslag te bevorderen en uit te breiden, waardoor bij mij de overtuiging vermeerderd is, van derzelver gewildheid bij de inlandsche bevolking, en ik voor mij zelven de zekerheid heb erlangd, dat indien de aanvoer der Nederlandsche lijnwaden in deze bezittingen grooter ware geweest, of slechts eenigermate aan mijne billijke verwachting had mogen beantwoorden, dezelve spoedig, zonder zelfs zulke hooge beschermende regten, als thans, te behoeven, de Engelsche fabrikaten zouden hebben verdrongen, en daardoor alleen een krachtdadig tegenmiddel zijn geworden, van sluikerijen, die zeer zeker door hooge regten worden aangemoedigd, doch in een land van die gesteldheid als Java, voor den sluikhandelaar met zoo vele gevaren, kosten en verliezen gepaard gaan, dat de ongeoorloofde voordeelen, daardoor te behalen, als gering en hoogst wisselvallig moeten worden beschouwd.

Hoe ten slotte de verordening van 1824 eerst in 1837 werd gewijzigd op aandrang van de Engelsche regeering verdient, naar het mij voorkomt, nog wel eens beschreven te worden, doch dit gaat buiten eene verhandeling, die zegt bewerkt te zijn „naar onuitgegeven stukken".

's-Gravenhage, October 1907.

VERBETERING.

Op bl. 423 laatste regel *staat* 1825, *moet zijn* 1824.

NUFOORSCHE FABELEN EN VERTELLINGEN

MEDEGEDEELD EN VERTAALD DOOR

F. J. F. VAN HASSELT

Zendeling der Utrechtsche Zending Vereeniging.

Enkele jaren geleden, vroeg Dr. Adriani van Posso mij, of er van de Papoea's uit mijne omgeving dierenverhalen en andere bekend waren. Ik antwoordde ontkennend. Een volgende brief van Dr. A. zei me: „Ze moeten er zijn, blijf maar zoeken." Maar men begreep mij niet, of men wilde me niet begrijpen, in elk geval, ik vernam er niet één, tot ik eens in mijn school voor de hoogste leerlingen dikteerde de fabel van La Fontaine over „De duif en de mier." Den volgenden dag luisterde ik een gesprek van twee schoolmeisjes af: „Gisteren hadt je op school moeten zijn, toen heeft mijnheer een **kakōfein** verteld." „Je meent zeker **sarber**?" was het antwoord. Dat waren twee woorden, die ik niet kende. Bij navraag hoorde ik, dat het verhaal van duif en mier een **kakōfein** was en dat raadsels, waaronder ze ook uit het hoofd rekenen telden, „**sarber**" was. Nu was ik een heel eind verder. Maar toch weigerde men mij nog **kakōfein** te vertellen, tot ik 't eens vroeg op 'n avond. En toen kwamen ze los. Later vernam ik, dat men vóór zonsondergang geen fabelen vertelde, want als men dat deed, vloog de negorij in brand. 's Avonds was men immer gewillig mij op dit gebied te woord te staan. De tabak, die de verhaler als zijn honorarium bekwam, werkte daartoe mede.

Ik beproefde dikwijls de verhalen ook door anderen dan den oorspronkelijken verteller, me te laten meedeelen. Meermalen echter vernam ik dan, dat dit of dat verhaal het bijzonder eigendom was van deze of gene en ik me om inlichting tot hem of haar moest wenden. Soms gebeurde het ook wel, dat iemand, die het monopolie voor een of ander verhaal meende te bezitten, er niets over gesticht was, te vernemen, dat een ander hem 't gras al voor de voeten had weggemaaid.

Er bleef mij bij mijne andere werkzaamheden niet veel tijd over voor dit werk. De verzameling is dan ook niet volledig. Van sommige

verhalen heb ik aanteekeningen gemaakt. Daar ik de verhalen zelve echter niet had, liet ik de mededeeling er van achterwege.

Mij zelven brachten deze werkzaamheden de kennis van verscheidene woorden aan, en de wijze te weten, waarop een Papoea verhaalt, was mij ook van nut, wanneer ik hun vertelde, wat ik te zeggen had.

Kort nadat ik begonnen was mijne eerste Nufoorsche fabelen op papier te zetten, zond mijn collega Van der Roest, toen wd. Zendeling op Windessie, mij een afdruk van hetgeen hij in het Tijdschr. voor Ind. Taal-, Land- en Volkenk. Deel XL had medegedeeld uit het leven der bevolking van Windessi (N.G.) Hier vond ik vier verhalen van de soort, die ik ook van de Nufooren beproefde te vernemen.

Zij, die Indonesische vertellingen kennen, vinden in de volgende blz. meer dan één oude bekende weder.

Ik ga me niet wagen aan vergelijking dezer Nufoorsche vertellingen met de verhalen van elders bekend. Bevoegdere hand wil dit wellicht van mij overnemen.

Een enkele maal verwijs ik naar de Spraakkunst der Nuf. Taal. Ik bedoel dan mijne Spraakk., onlangs uitgegeven door het Kon. Inst. voor de Taal-, Land- en Volkenkunde van Nederl.-Indië.

Ik volgde in de volgende blz. de spelling, die ik in bedoelde Spraakk. mij tot regel stelde, n.l.

a. klinkende als in het Holl. lam, Sam enz., b.v. in s*a*m (warm) k*a*m (alle) enz. wordt geschreven ā.

a. naderende de Holl. aa, als in kam*a*ri (vader), s'*a*ser (zij volgen) enz. wordt geschreven a.

e. klinkende als in het Holl. nek, bek, enz., in n*e*k (geit), m*e*k (koffertje van bladeren), wordt geschreven ē.

e. naderende de Holl. ee, in w*e*ndi, jedi, wordt geschreven e.

e. als in het Holl. voorv. be, als de tweede e van regen, b.v. in mangg*ĕ*nēm, bej*ĕ*n, wordt geschreven ĕ.

i. als in het Holl. missen, b.v. in s*i*sĕn (sluiten), wordt geschreven ī.

i. als in het Holl. mier, riem, b.v. in r*i*m (vijf), n*i*n (schaduw) wordt geschreven i.

i. in uitspraak het midden houdende tusschen e en i b. v. in m*e*sĕr, dat soms ook m*i*sĕr klinkt, wordt geschreven ė.

o. als in het Holl. bok, ton, in r*o*k (geluid), b*o*n (berg), wordt geschreven ō.

o. naderende de Holl. oo, b. v. in f*o*r (vangen), k*o*r (tellen), wordt geschreven o.

u. klinkt als de Holl. oe. v. H.

NUFOORSCHE FABELEN EN ANDERE VERTELLINGEN.

1. Māmbinō, diōn(1) ma wōngor.

Dion, i mām aibōn nā bor ro meōs ōso-i d'or māmbinō: "Naik, (2) w'un aja be meos, fa j'akan aibōn". Mambinō i pōk dion, ma i d'un i be meōs. Ānsōna māmbino, i mārisein, i bur wer, bape dion, i meōfba; i pas māmbinō kum. Bape kum na sur wer, māmbinō i bur wer. Dion i d'or: "W'un aja wer!" Bape māmbinō d'ōbo(3): "Wa srer aja bĕpōn kwar, ānsōna jun au ba. Dion i d'āwaw 4 ro meōs.

Rās ōso, i mām wōngor, i d'ėnĕf ro kajĕn. I frur weür(5) nā bor ro kajĕn, rēsĕri i d'or wōngor, ma i kōfein: "Wa mārisein, nēri k'ĕmbrōb, (6) wa mām kāwāsa jedi, si bor kåku.

Ma wōngor, i mām weür na bor ro kajen, i kofein: "Kaku, kāwāsa bedi, si bor kaku. Su fes rōb(7) fa s'ēmbrōb. Wōngor, si bor, s'rāma fa s'ĕmbrōb diōnsi.

Diōn i kōfein: "Ja kor mgo rēsĕri, bāpe mgo rir mgo be sup bĕba". Ma wōngor, si rir si. Diōn i d'ōpĕr ro bo wōngor si krusna, i kor: "Ōser, suru, kiör, isōf wōngor bepur. I prer i, ma i d'ōpĕr be sup bĕba.

1. Reiger, aap en krokodil.

Een aap, die vele vruchten op 'n eiland ziet, roept tot een reiger: "Broeder, breng mij naar 't eiland, opdat ik meê vruchten eet". De reiger draagt den aap, en brengt hem naar 't eiland: Nu wenscht de reiger weer te vertrekken, maar de aap wil niet; hij trekt hem de vederen uit. Maar als de veeren weer gegroeid zijn, vertrekt de reiger weer. De aap roept: "Neem mij weer mee." Maar de reiger zegt: "Gij hebt mij eerst belogen, nu neem ik je niet mee." De aap zit nu gevangen op 't eiland.

Op 'n dag ziet hij een krokodil slapen op het zand. Hij maakt vele voetstappen in het zand, en toen roept hij de krokodil en hij zegt: "zoo ge wilt, zullen we oorlog voeren; zie mijn volk, zij zijn groot in aantal".

En de krokodil, die vele voetstappen in het zand ziet, zegt: "Werkelijk, uw volk, is groot in aantal." Zij kwamen overeen na hoevelen nachten ze samen oorlogen zouden. Vele krokodillen, komen om de apen te beoorlogen.

De aap zegt: „Ik tel ulieden eerst, maar gij moet u eerst op eene rij leggen in de richting van het vaste land.” En de krokodillen leggen zich op een rij. De aap springt op de ruggen der krokodillen, hij telt: „Eén, tweé, drie”, tot de laatste krokodil. Hij slaat hem, en springt op 't vaste land.

1. Dion, aap. Vanwaar die naam voor aap gekomen is, is niet zeker. Men vertelt, dat een schoenerkapitein John voor jaren een aap meebracht en een verbastering van den naam John zou de oorzaak zijn. Naar een der oudere Nufooren me vertelde, zou vroeger de naam „rut” gangbaar zijn geweest. Het eiland Batjan, 't eerste eiland van af N. Guinea, waar apen in grooten getale zich ophouden, zou daarnaar Meos Ruti, apeneiland, heeten.

2. Naik, broeder, in 't algemeen een familielid van dezelfde kunne als spreker of spreekster.

3. Ōbō. Hier gebruikt in den zin van zeggen. 't Wordt doorgaans vragend gebezigd: „Wat zegt hij” of hij herzegt. Ook als zeggen gebruikt men het, wanneer men iemands woorden aanhaalt.

4. Awaw. Hier door mij vertaald als gevangen zitten. In 't algemeen voor: in den val loopen, in de klem zitten, in nood zijn.

5. Weür. Samengesteld uit we (voet) en ur. Ur komt in samenstellingen voor als achter, na. Hier dus, wat de voet achterlaat, voetstap.

6. Ĕmbrōb. Oorlog voeren. Ook als z.n.w. oorlog.

7. Fes rōb. Lett. „nachten binden”. Wanneer Papua's een afspraak maken omtrent eenigen tijd, dan nemen de partijen ieder een touw en leggen daarin zoovele knoopen, als het aantal nachten is, dat hen van een weder ontmoeten scheidt.

2. Diōn kukĕr māngōmbrāb.

Diōn i kōfein faro māngōmbrāb: „Nāpirmo, nu ker diaf”. Māngōmbrāb i kofein: „Bje”. Ma dion i ker diaf ro der, (¹) māngōmbrāb ro sup kāku.

Ro isna diāf diōn bjeda i ro kwar, bape māngōmbrāb diāf bjeda i bje-Rōkaker i kaki, diōn i d'ek ro bjefknām, ma i d'an bjef kraf, ma pis i san faro māngōmbrāb. Māngōmbrāb i d'or: „Napirmo, wa buk maro aja kakō”, bape diōn i kōfein: „K'an rosei, is ōrnĕ munda”. Wārpur wer māngōmbrāb i fukĕn faro diōn, i d'ek āmiun, ma diōn i d'ek āmiun, bāpe i san faro māngōmbrāb pis munda. Māngōmbrāb i d'or wer: „Napirmo, wa buk amiun maro

aja kako″. Bape diōn i karĕm wer: ″Je buk faro au, aja, j'an rosei?″

Māngōmbrāb, i msor, i bur, i d'ōf fanām nakaknām, ma i knom be nakabōn. Diōn i serf mangōmbrāb, d'ōbo: ″Napirmō, wa kein ro mōbo?″ Diōn i mām māngōmbrāb, i knom nakabōn, i d'ek naka, ma i d'an bōn. Māngōmbrāb i d'or wer, bape diōn i karĕm rariria munda.

Māngōmbrāb i mbrein ānsōna be mārisān i bĕbōn nabor kaku. Dion i serf i, i mām māngōmbrāb i knom be mārisān, i fukĕn: ″K'an bōn ōrnĕ?″ Māngōmbrāb i karĕm: ″K'an baboi!″ Dion i pānuk mārisān, rwasi i fo, i d'an na, i käpusasĕr i, i d'ar naba: ″Räs ini ja mar, rās ini ja mar!″

Warpur wer diōn i mām māngōmbrab, i d'ōf ro knām afuri. Diōn i mam mniwĕrnas ro knām, i fukĕn faro māngōmbrāb: ″Rosei is ōrnĕ?″ Māngōmbrāb i kōfein: ″Mānsĕrēn mawōn bjeda.″ Diōn i kōfein: ″Nēri ja kuk mawōn?″ Māngōmbrāb d'ōbo: ″Wa kuk i baboi!″ ma i d'ōf fāsau. Diōn i prer mniwērnas, ma mniwer, si kaimnepĕn i diōn i d'arōn ro war.

Māngōmbrāb i d'ōf ro āsri dōri. Diōn i serf i, d'or i: ″Napirmo, wa kein ro?″ ″Aja is ōrnĕ!″ māngōmbrāb i karĕm. Diōn i kein ro bo āsri, māngōmbrāb ro wabni. Dion i swarepĕn, kāparsi si karĕm, i snēri sām, i kin ādāf, ma i prer kaparsi, i mar.

2. De aap en de landschildpad.

Een aap zegt tot een landschildpad: ″Neef, laten we een tuin planten″. De landschildpad zegt: ″Goed.″ En de aap plant een tuin op de der [1], de landschildpad op het echte land.

Toen het licht werd, was de tuin van den aap vernietigd, maar de tuin van de landschildpad was goed. Toen het plantsoen hoog was, klom de aap in een pisangboom, en hij at het vleesch van de pisang, en de schil wierp hij de landschildpad toe. De landschildpad riep: ″Neef, geef aan mij ook wat!″ maar de aap zeide: ″Wat praat ge van eten, dat is alles!″ Later weer vroeg de landschildpad den aap in een djamboeboom te klimmen, en de aap klom in den djamboeboom, maar hij wierp de landschildpad de schillen slechts toe. De landschildpad riep weer: ″Neef, geef aan mij ook een djamboe!″ Maar de aap antwoordde weer: ″Wat eet ik anders dan hetgeen ik u geef″. De landschilpad werd boos, en ging heen. Zij verborg zich bij een nangkaboom, en ze keek naar de nangkavrucht. De aap zocht de landschildpad en hij zeide: ″Neef, waar

zit ge?" De aap ziende, dat de landschildpad naar de nangkavrucht kijkt, klimt in de nangka, en hij eet de vrucht. De landschildpad vraagt weer, maar de aap antwoordt slechts met dezelfde woorden.

De landschildpad gaat nu naar een Spaanschepeperstruik, die vele vruchten droeg. De aap zoekt haar; hij ziet de landschildpad turen naar de Spaansche peper, en hij vraagt: "Knnnen we die vrucht eten?" De landschildpad antwoordt: "Zeker, kunnen we die eten!" De aap plukt Spaansche peper, een hand vol, hij eet die en bepoept zich en hij schreeuwt hard: "Heden ga ik dood, heden ga ik dood!"

Later weer ziet de aap de schildpad, die zich verstopt onder een boom. De aap een wespennest aan den boom ziende, vraagt aan de landschildpad: "Wat is dit?" De landschildpad zegt: "De gong van den heer" (den gebieder) De aap zegt: "Zal ik op de gong slaan?" De landschildpad: "Waarom zoudt ge er niet op slaan?" En ze verstopt zich spoedig. De aap slaat op het wespennest, waarop de wespen hem bedekken; en de aap duikt in het water.

De landschildpad verstopt zich in een rijstblok. De aap zoekt haar, hij roept haar: "Waar zit ge?" "Ik ben hier", antwoordt de landschildpad. De aap zit boven op het rijstblok, de landschildpad er onder. De aap denkt, dat zijne testes antwoorden, hij wordt boos, hij neemt een rijststamper en hij slaat zijne testes, en hij sterft.

1. Der. Dit woord beteekent ebbe. Maar 't wordt ook gebruikt voor het gedeelte der kust, dat bij eb droog is en bij vloed, overstroomd wordt.

2. Baboi. Is te vertalen door welzeker, zeker, waarom niet.

3. Wōnge, māmbruk ma karau. (1)

Wōnge, māmbruk ma kārau, si borĕs. Wōnge i fara, māmbruk i kein ro wāraundi, karau i kein ro fandu, i nārĕm war.

Wōnge, i fara, i mam māmbruk sāmōn bjeda, i mārārer, i swārepĕn sāmōm i mārārer snaro māmbruk i kein ro wai raundi, i d'or: "Napiro, au, wa fara, ja kein ro mob beda. Irirya māmbruk i fara, bape ānsōma wōnge, i mōm sāmōn aui i mārārer wer-i mārisein māmbruk ma i, su fāmfārōwe wer.

Su fāmfārōwe raririsa bĕkior, bĕñāk, wōnge, i d'arĕf wer ro wai, wa i mef, war i d'ek ro wa. Ānsōna māmbruk, wōnge, su kin karau, su pampum karau sābir (2) ro pāngir, karau mgasi i kein fiōro ro pangir, mgasi bjeda i kapirare isof ānsōna.

Wōnge, māmbruk, su mām wau, i piar ro māsĕn, s'or i: „Nāpirō, wa kobeda i mef, knîko ko msar, ko kon ro krumbri kāda, w'un ko be sup". Wau i rama; wōnge, māmbruk ma karau, si kein ro kruri bjeda, ma wau i d'as be sup. Der (2) isof wepursi, wau i kofein: „ānsōna mgo sabu, ja mkah der". Bape wōnge, si kōfein: „Ko biāsa māsĕnba, w'un ko be sup kaker". Der isof wekurbsi, wōnge si sabu, bape māmbruk i kin wau ro rowar ōso, wōnge ro rowar wēsĕ, ma kārau, i pāmpum i ro krōri-iririja si sjob i be sup. Si sma ānsōna sisipu (3) ma rōbebre. (4) Si pāmbar wau ma si kōfein fāro sisipu, rōbĕbre, su djaga (5) wau, i bur awer.

Wōnge, si serf āmiais fa si kun wau. Ro sup, (6) si sma wāndo; s'or i kakō fa i d'akserf āmiais ma i d'akan wau.

Si sîbĕr wer, si frur rōkēf (7). Bapa si seerf wau, si mam-i sjaba. Si serf sisipu, rōbĕbre su, si mam su ba. Rōbĕbre i d'ōf ro aiknām āfuri. Wōnge i msor, i d'ārfepĕn i. I marba, bape isof ānsōna rōbĕbre i kākiba, i sjārbām. Sisipu i kein ro snau ro bo; wōnge, si kofein faro i: „Ānsōna wa baba kwar, (8) snaro wa djaga wau ba. Rjani ko mām, sisipu ānsōna i kāpirare. Bape wau mangundi i pambar wer, i bur be māsĕn.

3. Kasuaris, kroonduif en veldmuis.

De kasuaris, de kroonduif en de veldmuis roeiden. De kasuaris stuurde, de kroonduif zat vóór in de prauw, de veldmuis zat in 't midden, ze schepte water.

De kasuaris, die stuurt, ziet de kam van de kroonduif bewegen. Denkende, dat de kam beweegt, omdat de kroonduif voor in de prauw zit, roept hij: „Neef, stuur gij, dan zal ik op uwe plaats zitten." En nu stuurt de kroonduif, maar toch ziet de kasuaris die kam weer bewegen. Hij wil dat kroonduif en hij weer van plaats verwisselen.

Drie malen, vier malen hebben zij zóó omgewisseld, dan als de kasuaris weer in de prauw stapt, scheurt de prauw, en het water stijgt in de prauw. Nu grijpen kroonduif en kasuaris de veldmuis, en duwen de kop van de veldmuis in het gat. Het gezicht van de veldmuis zit lang in het gat, daarom is haar gezicht zóó klein, tot nu toe.

De kasuaris en kroonduif, een schildpad ziende drijven op zee, roepen haar toe: „Neef! onze prauw is gescheurd, zoo dadelijk zinken we, mogen we op uwe rug zitten? Breng ons naar land". De schildpad komt; de kasuaris en de kroonduif, zitten op haar rug en de schildpad zwemt naar land.

Als 't water tot de knieën komt, zegt de schildpad: „Nu moet ge afstijgen, ik ben bang voor de d e r. Maar de kasuaris met de anderen zeggen: „Wij zijn niet gewend aan zeewater, breng ons nog meer landwaarts". Als het water tot de enkels komt, dan stijgen de kasuaris en de andere af, maar de kroonduif grijpt de schildpad aan de ééne zijde, de kasuaris aan de andere zij en de veldmuis duwt haar aan 't achterste; zóó trekken zij haar naar land. Zij vinden nu een s i s i p u en een kikvorsch. Zij keeren de schildpad om en zij bevelen de s i s i p u en de kikvorsch, op de schildpad te passen dat zij niet weggaat.

De kasuaris en de anderen zoeken brandhout, om de schildpad te roosteren. In het bosch vinden zij den jaarvogel; zij vragen hem ook brandhout te zoeken en mee de schildpad op te eten.

Als zij weer teruggekeerd zijn, maken zij een stellage. Maar als zij de schildpad zoeken, zien ze haar niet. Nu zoeken ze de s i s i p u en kikvorsch. Zij zien die twee niet. De kikvorsch heeft zich onder een boom verstopt. De kasuaris, die boos is, vertrapt haar. Ze was niet dood, maar tot heden is de kikvorsch niet hoog, ze is echter breed. De S i s i p u zat op een tak boven in den boom; de kasuaris en de anderen zeggen tot haar: „Omdat ge niet gepast hebt op de schildpad, zult ge niet groot meer zijn." Alzoo zien wij, dat de s i s i p u nu klein is.

Maar de schildpad had zich zèlve weer omgeworpen, en was naar zee gegaan.

1. K a r a u. Vertaald door veldmuis. Heeft de grootte van een rat; de k a r a u is een geliefkoosd eten voor de F a k s i, de binnenlanders.

2. D e r. Hier in de beteekenis van het water, dat bij vloed het land overstroomt, dat door de ebbe wordt drooggelaten.

3. S i s i p u. Een vogel van de grootte eener spreeuw. Haar staart is voortdurend in beweging (gelijk bij de kwikstaarten). Volgens de legende zou de sisipu vroeger groot geweest zijn.

4. R ō b ĕ b r e. Kikvorsch. De meer algemeene naam voor kikvorsch is k r ō k r ō. A l b r e w ĕ n, grondwoord b r e, is het in de breedte groeien van boomen. R ō b ĕ b r e dus: ding, dat breed (plat) is.

5. D j a g a. Dit Mal. woord heeft van oppassen in het Nuf. de beteekenis gekregen van beletten, tegenhouden.

6. S u p. is zoowel land als bosch.

7. Rōkĕf, stellage om visch, vleesch enz. te rooken of te roosteren.

8. K w a r is het hulp w.w. v. d. verl. tijd. In dezen zin, volgende op

eenen ontk. vorm, laat het zeggen: 't is niet meer, wat het grondw. uitdrukt. Vroeger was de sisipu groot (ba), nu is het uit met hare grootheid.

5. Nāf s'ob rumun, wōnge, wan.

Rās ōso, rumun, nāf, wōnge ma wan, si disen ro Bintĕfaria (1) ro Arfu. Nāf mānsar i d'ak disĕn ma d'akmas maroba; i barēk ro pāfēn (2) munda.

Rumun, si sbar do se da kwar: „Sindo kōfnawa, (3) sindo kōfnawa!" Ānsōna nāf, si sbar do seda: „Ēkwari, sanjemo, ēkwari, sānjemo!"

Rumun ma wōnge, si mām nāf mānsar i d'akdisenba, si koriajĕr i be „mansar bĕbjeba, kāpārsi kwaim, i pokba rape." Nāf mānsar, (4) i kōfein: „Rōmawa jesi, mgo mnāf ōrnĕ? Ma nāf kam,. si msor. Nāf mānsar, i for bĕpōn rumun beba ma i d'ark i-i mar, ma romawa bjesi kam, ōso ōso i for rumun, wōnge, wan ọso, — rumun ōso i bur maroba. S'ark si kam, s'un si be swan, insa si kun si ro for. Nāf mānsar i jer, i pōkba i d'un rumun bĕba be swan. Knīko, i san rumun ma i mna, knīko i sau i wer, i mna. Rumun i mērbāk māngĕnēm, i swārepĕn — nēri i d'an bĕpejĕk rumun snēwarsi. I d'an i bro, i mbrain be swan, kāwāsā bjeda, si fukĕn: „W'un rumun bani ba?" Nāf mānsar i kōfein: „J'an bĕpejĕk i, i mafēn wer — mgo kun rumun awer.

Ānsōna naf kaim s'an rumun, wan, wōnge bĕpejĕk munda. Bĕpōn kādā, si for si ma s'un be snunsi, si kun si; nāf mānsar ani i fārkor si, s'an bĕpejĕk munda.

5. De honden blaffen tegen varkens, kasuarisen, kangaroes.

Op 'n dag hadden de varkens, de honden, de kasuarisen en kangaroes een zangpartij op de Bontefaria te Arfoe. Een oude hond zong en danste niet mede; hij lag maar in de asch.

De varkens hadden hun lied gezongen: „Sindo kofnawa, sindo kofnawa!" Nu zongen de honden hun lied: Ekwari, sānjemo, ēkwari, sānjemo!"

De varkens en de kasuarisen, ziende, dat de oude hond niet meezong, scholden hem een „leelijke grijsaard, wiens scrotum lang was, die niet meer kon." De oude hond zeide: „Mijne jongens, hoort gij dit?" En alle honden werden boos. De oude hond ving 't eerst het groote varken en beet hem, dat hij stierf, en al zijne

jongens (volgelingen), één voor één vingen een varken, kasuaris of kangaroe, — niet één ontkwam. Zij beten hen allen, en brachten hen naar het strand, opdat zij ze op het vuur zouden roosteren. De oude hond alleen kon het groote varken niet naar het strand brengen. Als hij een eind geloopen heeft, werpt hij het varken neer en hij rust een weinig; dan werpt hij het weer neer, en rust weer. Het varken was te zwaar; daarom dacht hij: hij zal de varkensingewanden maar rauw eten. Hij eet het op, en dan loopt hij naar het strand. Zijn volk vraagt hem: „Brengt gij dat varken van u niet mee?„ De oude hond zegt: „Ik heb hem rauw opgegeten, dat is lekkerder — roostert de varkens niet!„

Nu eten alle honden de varkens, kangaroes, kasuarisen maar rauw. Vroeger, toen vingen zij ze en brachten ze bij de menschen, die ze roosterden; die bewuste oude hond hij onderwees ze, dat zij ze maar rauw moesten eten.

1. Boutěfaria. Een berg op Arfu, noordkust van N.G. Daar moet naar de verhalen der Papoea's een natuurlijke steenen wal zich bevinden, waarbinnen de bovenstaande fabel speelt. In dien wal is eene opening, waaruit twee kasuarisen toen zouden ontsnapt zijn, die vandaar hunnen weg namen naar de kust van Doreh, waar ze vriendschap sloten met de toen dáár wonende voorouders der Noefooren.

2. Pāfěn, asch, echter ook aschplaats, plaats, waar gekookt wordt, dus, waar 't warm is. Gewoonlijk de plaats, waar de ouderen van dagen zich koesteren.

3. Onvertaald gebleven, daar dit honden- en varkenslied, waarschijnlijk althans, geen Nufoorsch is.

4. Mausar. In het Nuf. oud, grijs. Oorspronkelijk schijnt de beteekenis geweest te zijn groot, aanzienlijk. Mantar is nog in het Nuf. groot van gestalte. In het Biaksch heeft mānsar de beteekenis van groote, aanzienlijke behouden. Het Nuf. mānsěrěn (vrije, heer), schijnt ook met dit māntar (mānsar) samen te hangen. De oudsten uit de familie zijn ook gewoonlijk de hoofden, z. a. ook deze oude hond voorgesteld wordt als het hoofd der andere honden.

6. Ko sma manběsak ro sup kaim. (1)

Běpōn manběsak ma manaweri, (2) si kein ro Warōpěn (3) munda. Ma wam barěk i sja ma, si bur be Korare, (4) fa si sjom radja. (5)

Rās ōso, manaweri, si fes wai seda kuker abra kaku, (6) bape si fuap abra kukĕr rudia, (7) rjani abra i rik. Manbĕsak, si fukĕn: „Mgo fes wai kukĕr rosei?" Manaweri, si karĕm: „Kukĕr roiram". (8) Manbĕsak, si serf roiram, si kēruk na be kāpirare imnis abra, ma si fes wai seda. Si borĕs knik-wam i pōk. (9) Manaweri wai seda, i pākrik, s'awaw maroba, bape manbĕsak si fes wa seda kukĕr roiram-roiram i muk, ma wai i msar.

Manbĕsak, si rob ma si faspar-ōno, si bur be Ānsus, wēsĕ be Wāndāmĕn, wēsĕ be Sjēri, ma rariria ko sma maubĕsak ro sup kaim.

6. We vinden de paradijsvogel in alle landen.

Vroeger vertoefden de paradijsvogel en de manaweri alleen op Warōpĕn. En met de west-moeson, gingen zij naar Tidore, om den radja schatting te brengen.

Op een dag bonden de manaweri hunne prauw op met echt touw, maar zij kookten het touw met rudia; daardoor wordt het touw rood. De Paradijsvogels vragen: „Waarmeê bindt ge uwe prauw op?" De manāweri antwoordden: „Met pandanusbladeren!" De paradijsvogels zochten nu pandanusbladeren, en sneden ze tot kleine stukken, gelijk touw, en bonden er hunne prauw meê. Als ze een eind geroeid hadden, werd de wind hevig. De prauw der manaweri was stevig, zij geraakten niet in nood, maar de paradijsvogels hadden hunne prauw met pandanusbladeren gebonden — de pandanusbladeren braken en de prauw zonk. De paradijsvogels vlogen op en verspreidden zich — enkele trokken naar Ansoes, andere naar Wandamen, andere naar Sjèri en dat is de oorzaak, waarom wij de paradijsvogel in alle landen vinden.

1. Sup kaim, alle landen. Bedoeld wordt de landstreken op en bij N. G.

2. Manaweri. Een trekvogel, die met de komst van den west-moeson N. G. verlaat en met den o. moeson terugkeert.

3. Wārōpĕn, kuststreek aan de z. zijde van de Wandamen baai.

4. Kōrāre, Tidore; eigenlijke naam van Tidore is Todor. Het Nuf. verandert de *T.* doorgaans in *k.* en meermalen de *d.* in *r.*

5. De Noefooren gaven in vroeger jaren schatting aan den sultan van Tidore, dien ze als hun heer erkennen.

6. Abra is de algemeene naam voor touw. Met abra kaku (echt touw) wordt bedoeld rotan.

7. Rudia, naam van een plant, welker sap rood is.

8. Roiram, bladeren van een pandanussoort, waarvan mandjes gevlochten worden. 't Is echter veel te zwak om er prauwen mee op te binden, d. w. z. de uitleggers er aan te bevestigen.

9. Pōk, w.w. kunnen, b.v.n.w. sterk. Wam i pāk, de gewone uitdrukking voor sterke wind, hevige wind.

7. Ko sma kubur(1) ro māsĕn.

Wōngor ma rōbĕrōk, (2) su fāmfabĕr kukĕr kubur. Wōngor i kin i, ma rōberōk i kākō. Wōngor i pok wer, rjani i d'un kubur be māsĕn.

Tanda (3) ro rōbĕrōk ma ro wōngor, su rwasua, ko mām kāker ro kubur.

7. We vinden de Triton-schelp in zee.

De krokodil en de leguaan twistten beiden om de triton-schelp. De krokodil hield haar vast en de leguaan ook. De krokodil was sterker, daarom nam hij de triton-schelp mee naar zee.

We zien nog aan de triton-schelp de teekenen van de voorpooten van leguaan en krokodil.

1. Kubur, Triton-schelp. De triton-schelp wordt, nadat er een gat in gemaakt is, door de Papoea's gebruikt als trompet, waarop men blaast na wèlgeslaagde sneltocht, of om schuldenaars te manen, hunne schulden te betalen.

2. Rōbĕrōk, lett. ding, dat klinkt. 't Is de Pap. naam voor tifa. De tifa wordt bespannen met leguanehuid. Vandaar dat de naam rōbĕrōk ook overgegaan is op de leguaan zelve.

3. Als men de triton-schelp in de hand houdt, met de punt van zich af en de opening naar boven, dan ziet men aan de eene zijde smalle, bruine streepjes, aan den anderen kant breede, bruine streepen. De eerste zijn naar deze fabel de teekenen van de voorpooten der leguaan, de andere van de krokodil.

8. Wōnge riob ba.

Bĕpōn wōnge, man kaku, (1) i rob muis man wēsē. Ras ōso, i kukĕr wando, su serf arbon. Bape wonge i d'ores ro snau, aibon na sapi beri, — iririja wando i d'awaw. I bĕāngār (2) wōnge, d'ōbo: „ku serf aibōn ro sop. (3) Su mbrain ro sop, wando i kofein faro wōnge: „koe pās kum kubena. Aja pas kum bena nabro, wa pās jena.” Wōnge kōfein: „i bje”.” Bape wando, i pas wōnge kum, riōb be bo, ma wōnge i d'awaw isōf ānsōnā.

8. De kasuaris vliegt niet.

Vroeger was de kasuaris een echte vogel, hij vloog gelijk andere. Op een dag zochten hij en de jaarvogel boomvruchten. Maar als de kasuaris op 'n tak staat, dan vallen de vruchten onmiddellijk. Op deze wijze leed de jaarvogel gebrek. Hij bedroog den kasuaris, zeggende: "Laten we vruchten zoeken beneden". Als ze beneden loopen, zegt de jaarvogel tot den kasuaris: "Laten we onze veêren uittrekken. Ik zal de uwe eerst uittrekken, trek gij de mijne dan uit." De kasuaris vindt het goed. Maar als de jaarvogel de veeren van den kasuaris uitgetrokken heeft, vliegt hij naar boven, en de kasuaris lijdt er tot nu onder.

1. Man kaku — een echte vogel. De Nufooren tellen den kasuaris niet tot de vogels, "want hij vliegt niet".

2. Bĕangār van 't Mal. akal. Angar is niet altijd bedriegen, 't is ook dikwerf synoniem met slimheid, handigheid.

3. Sōp. In het Nuf. beneden. Op Roon en Meos War, aarde. 't Wisselt af met sup (Nuf. land, bosch. R. plek, plaats).

9. Diōn ma ēmbĕrōf. (1)

Diōn i serf in ma royam. Ras ōso i kin ēmbĕrōf, ma ēmbĕrōf forepĕn diōn, i pōkba i bur. Rub i sja ma, diōn d'ōbo: "Napirmō, wa pir aja!" Bape ēmbĕrōf d'ōbo: "Roba ja kin au sof wa mar. Rub i sar, ma diōn i pōkba rāpe; war i d'ek, i d'ek, isōf diōn i mar.

9. Aap en ēmbĕrōf.

Een aap zoekt visch en schelpdieren. Op een dag grijpt hij een ēmbĕrōf en de ēmbĕrōf omvangt den aap, hij kon nu niet weg. Als de vloed komt, zegt de aap: "Neef, laat me los". Maar de ēmbĕrōf zegt: "Neen ik houd je vast tot ge sterft". De vloed wordt hoog, en de aap kan niet meer; het water stijgt, stijgt, tot de aap sterft.

1. Ēmbĕrōf of āmbĕrōf, een zee-polyp, die veel haar verblijf houdt tusschen de koraalbanken aan de kust en waarop veel jacht gemaakt wordt, daar haar vleesch een gezochte toespijs is.

10. Mangĕras ma āro.

Bĕpōn mangĕras i paisĕm ma āro i piupĕr. Ras ōso, mangĕras

ma āro, su kur bareām, āro d'ōbo: „Ko frur pāngir ro knām kāda, nēri bariām i daf ro māngundi".

Ma āro i disĕn: „Mangakiri daf ro rausun. (1)

Mangĕras i mēwĕr, d'ōbo: su kar-i bje, su kar, āsēs bjeda i mārārer, i disen: „Metaraja w'or i surupai merawi". (2)

Su fāmfabĕr — āro i kin mangĕrās, d'āfĕn i ro bariām — māngĕras i piupĕr; ma mangĕras i kin āro, piāmpum i ro sausew, aro i paisĕm.

10. Witte kakatoe en kraai.

Vroeger was de witte kakatoe zwart en de kraai wit. Op een dag velden de kakatoe en de kraai sagoboomen. De kraai zeide: „Indien wij een gat in den boom maken, zal de sago er van zelve uitvloeien".

En de kraai zong: Mangakiri daf ro ransun. (1)

De kakatoe wilde het niet, zij zeide: „'t Is beter, dat wij beiden blijven hakken", want dan bewoog haar kam, en ze zingt: „Metaraj w'or i surapai merawi." (2)

In de daarna volgende twist grijpt de kraai de kakatoe en stopt haar in de sago, waardoor de kakatoe wit wordt en de kakatoe grijpt de kraai en duwt haar in de modder, waardoor de kraai zwart wordt.

1. Dit kraaiengezang liet ik onvertaald, daar 't mij niet geheel duidelijk is. Wellicht staat mangakiri in verband met pangir (opening); daf is uitvloeien; het ran van ransun zal wel het Windessische en Roonsche ran zijn voor sago.

2. Ook het lied van de kakatoe is me niet volkomen helder. In metaraj zal tar wel kar (omhakken) zijn en in merawi zal „mer" wel het grondwoord zijn van mararer bewegen. In één van de Nuf. liederen komt dit „mer" nog voor, voor bewegen.

11. Īngeinus (1) ma Wam.

Īngeinus, i kein ro āsār snau, i mbri wam barĕk, d'ōbo: „Wam, i pokba i san i ro snau".

Wam barĕk i pōk kāku, ma snau, i mararer be bo, be sop, bape īngeinus i kīnepĕn a, pākrīk kaku. Wam barĕk, i pōkba i san īngeinus ro mob bjeda.

Īngeinus i mbri wam murim, d'ōbo: „Wam murim i pokba i san i ro snau bjeda.

Wam murīm i wan mēkĕm i mun (2) rob bĕsepĕr. Arwo, īngeinus i sjuf ma ori d'ek — ènef i min (3) īngeinus ma wam murīm i

sjow āwāwen kaku. Ma īngeinus i d'ènĕf, i d'ènĕf kaku, wam murīm i pakbe ōser munda ma īngeinus i sapi.

11. De ingeinoes en de wind.

De ingeinoes zit op een waringin-tak, hij daagde den westenwind uit, zeggende: „De wind kan hem niet van den tak werpen!”

De westewind verhief zich met kracht, en de tak beweegt naar boven, naar beneden, maar de ingeinoes houdt zeer stevig den tak vast.

De westewind kan de ingeinoes niet van zijne plaats afwerpen.

De ingeinoes daagt den oostewind uit, zeggende: „De oostewind kan hem niet van zijn tak afwerpen”.

De oostewind beveelt den regen den ganschen nacht neer te dalen. 's Morgens is de ingeinoes koud en als de zon stijgt, krijgt de ingeinoes slaap en de oostewind blaast zeer zachtjes. En de ingeinoes slaapt, slaapt, slaapt vast.

De oostewind behoeft maar één maal zich met kracht te verheffen en de ingeinoes valt.

1. Ingeinoes. Naam van een buideldier. Men heeft gevlekte en witte.

2 en 3. Mun en min. Woorden van gelijke beteekenis. De omwisseling van u en i in de verschillende Papoesche dialecten komt meer voor. Mun en min beteekenen treffen, slaan, raken, dooden.

12. As,(1) si sma ārimian(2) rariso?

Bepon As, si fau arimianba, si pāke amin (3) munda. Ras ōso, nāf i barĕk fanām saso (4) ma i rir rwasi ōso bo rwasi wēsĕ. I mārārer rwasi, As, i kamkam, i swarepĕn, ko frur rariria ro mangarmōm, nēri djadi.

Ma iririja, si frur arimian bepon.

12. Hoe de As de arimian vonden?

Vroeger kenden de As de arimian niet, zij gebruikten slechts bamboe. Op een dag, ligt een hond bij de saso. Hij legt de eene voorpoot (kruiselings) op de andere voorpoot. Als hij de voorpooten beweegt, denkt de As, die aan 't smeden was, als we dit zoo van ijzer maken, zal 't gelukken.

En zoo werd de eerste arimian gemaakt.

1. As. Volgens mijn zegsman naam van de onderdanen van den radja van Salawati.

2. Arimian, IJzeren tang, die bij het smeden gebruikt wordt van bijzonder model.

3. Amin. Bamboe. Doch ook voor dingen, die men er van maakt. Hier wordt bedoeld een omgebogen stuk bamboe in den vorm eener tang.

4. Saso. Naam van de eigenaardige, dikwijls elders reeds beschreven, inlandsche blaasbalg. Ook wordt de geheele smidse met dien naam genoemd.

13. Ro binsi ma nāfsi.

Bepon bin, i nai sus na bor; naf, suru munda. Ma bin i sma rumgun fiāk, nāf ōser munda. Bin i kein kukĕr nāf, i kōfein fāro nāf: „Aja, ja mbrein be bo, ma sus na bor jena, si dwark aja-ku fāmfārowe„, ma bin i buk sus na bor faro nāf, ma nāf i buk sus suru fāro bin. Rjani bin si sma rumgun ōser ōser munda ānsōna; nāf, si sma na bor.

13. Van vrouwen en honden.

Vroeger had de vrouw vele borsten; de hond slechts twee. En de vrouw kreeg vier kinderen, de hond maar één. De vrouw zittende bij de hond, zegt tot de hond: „Ik loop omhoog en mijne vele borsten belemmeren mij — laten we omwisselen„, en de vrouw geeft de vele borsten aan de hond; en de hond geeft de twee borsten aan de vrouw. Alzóó krijgt de vrouw slechts kinderen éen voor éen; en de hond krijgt er vele.

14. Tārukĕn(1) ma Pasimo.(2)

Snun ōso bin bjedi i mar, i d'erak i kwar.

Ras ōso i d'orĕs ro kubir, i kanĕs snar bin bjedi, i swar i.(3) I kanĕs, bin rwubĕkor i d'ōpĕr be bo. Snun i kāndor, d'ōbo: „Rosei?„ Rwubĕkor i kōfein: Wa swar aja, ja jom au, ma snun i mbrein, rwubĕhor i titi i jom snunia. I d'ek rum bieda, rwubĕkor i jom i. Rob, bin i bĕsnunkāku, isna i sjower(4) ro rwubĕkor. Bape snun i mēwĕr i, i san rwubĕkor ro warrwuri.(5) War i d'un rwubĕkor be masĕn. Rwubĕkor i sur, bĕdjadi sra.

Snun bjedi manjowi i kein ro sraia, d'ōbo: Kāmāmo, kāmāmo, s'ekor, si wandōfĕn au.(6)

Rwubĕkor d'ōbo: Wewe waio, wewewe.(7)

Tārukĕn ma pāsimō, su borĕs, su mam sra, i sur ro bōsen. (8) Sra ani, suunkakubekor i sur kwar, djadi srahnām. Beponsi s'anba, snaro si fōr (9) sra. Ko mam sra, ko mam mga suru kukĕr snōri, kukĕr sbari kaker.

Tārukĕn kukĕr pasimo, su rama ro sra afuri, su mnaf sra, i kōfein faro su: „Wa kek ja, — pir ja bo. — Pis ja pis — Kowuk ba, w'inĕm i msu, w'anik mu." (10)

Tārukĕn ma pasimo, su kofein i d'awĕs kuker ku. Tārukĕn i pōkba i d'ek, bape pāsimō i d'ek nabje. Pasimo i san sra nakam, i kofein faro tārukĕn: „Wa fandur na". Bape tārukĕn i d'ōrĕn nakām, snēri i fo. Pasimo i sabu, i serf sra, bape tārukĕn i d'ōrĕn nakam.

„I bje kwar!" tārukĕn i kōfein, rariria kwar, ku bur.

Su borĕs, pasimo i wan (11) tārukĕn, d'ōbo: „W'ōpĕr, wa for wau orja!"

Bape wau d'irijaba, aimāndo (12) d'irija. Tāruken i d'ōpĕr, aimāndo i min snēri, snēri i mgir, ma sra na kam sapi ro wōndi. Pāsimo i mbrif nāba, andendi kabās (pasimo andendi piōpĕr) ma i kerjair tārukĕn. (13)

Ansōmpe su bĕfandur sra na kaim ro wai, ma su borĕs be sup, s'un sra faro kāwāsa. Si mārisein bōn ōrnĕ, si ker i rāmuma, ma iriria ansōna k'an sra.

14. De zeeëgel en de zeekrab.

Een man, wiens vrouw gestorven was, had haar begraven.

Op een dag staat hij bij 't graf te weenen om zijne vrouw, die hij lief had. Terwijl hij weent, springt het doodshoofd van zijne vrouw naar boven. De man schrikt, hij zegt: „Wat is dit?" Het doodshoofd spreekt: „Gij hebt mij lief, ik volg u!" en wáar de man loopt, rolt het doodshoofd hem na, het volgt den man.

De man beklimt zijne woning, het doodshoofd volgt hem. 's Nachts werd het doodshoofd mensch, overdag veranderde het zich in een doofdshoofd. Maar de man wilde het niet en wierp het doodshoofd in de rivier. Het water bracht het doodshoofd naar zee. Het doodshoofd sproot uit, het werd een klapper.

De papegaai van haren man zat in de klapper en zei: „Kamamo, kamamo, s'ek kor, si wandōfĕn au."

Het doodshoofd zei: „Wewe, waio, wewewe."

De zeeëgel en de zeekrab waren beiden aan het roeien. Zij zagen den klapper, groeiende op de steenen. Die klapper was een doodshoofd, dat uitgesproten was. De voorouders aten geen kokos-

noten, want zij durfden ze niet eten. Als wij een kokosnoot bekijken, zien wij twee oogen en een neus en ook een mond.

Als de zeeëgel en de zeekrab onder den klapperboom komen, hooren zij den klapper tot hen beiden zeggen: „Beklimt mij, werpt mij af, schilt mij, splijt mij, drinkt de melk, eet mij!"

De zeeëgel en de zeekrab zeggen: „hij spreekt met ons." De zeeëgel kon niet klimmen, maar de krab klom zeer goed. De krab werpt alle klappers af, en zegt tot den zeeëgel: „Verzamel ze!" Maar de zeeëgel slikt ze alle in, de buik vol. De krab daalde af, zij zocht de klappers, maar de zeeëgel had ze alle ingeslikt.

„'t Is goed!" zegt de zeeëgel „nu 't toch zoo is, laten we heengaan!"

Als zij roeien, beveelt de krab den zeeëgel, zeggende: „Spring, vang die schildpad."

Maar 't was geen schildpad, het was drijfhout. Als de zeeëgel springt, dringt het drijfhout in zijn buik, de buik berst en al de klappers vallen naar buiten. De krab lachte hard, haar borst splijt (de borst van de zeekrab is wit) en hij jouwt den zeeëgel uit.

Nu vergaderen ze de klappers in de prauw, en zij roeien naar land, zij brengen de klappers tot de menschen. Deze waren blij met deze vrucht, zij plantten ze rondom, en alzoo eten we nu klappers.

Aant. 1. Tarukĕn. Een visch met stekels gelijk de egel en een onevenredig dikke buik.

2. Pasimō. Een oneetbare zeekrab.

Dit verhaal hoorde ik gelijk de meeste der in deze blz. opgenomen vertellingen meermalen. Het eerste deel hoorde ik zonder meer vertellen, tot waar tarukĕn en pasimō in het verhaal optreden. Klaarblijkelijk is het eerste en tweede gedeelte echter één verhaal, waarom ik 't bijeengevoegd heb.

Dit verhaal werd ook zoo verteld, dat het met den dood der beide dieren eindigt. De kokosnoten spoelden van zelf aan 't strand en werden door de menschen gevonden.

3. Swar. Lief hebben in 't algemeen. Wordt gebruikt voor medelijden, barmhartig enz. 't Behoort tot de goede gewoonten, dat de gestorvenen, (naar het aanzien, waarin ze stonden) korter of langer, met luide klaagzangen worden betreurd.

4. Sjowĕr. Hier vertaald door veranderen. 't Is eigenlijk omhullen. 't Woord is ook sor of sasor. Schoenen b. v. heeten robesasor wesi (dingen, die de voeten omhullen). Ook als fig. in de taal komt het voor in: ap sasor, d. w. z. iemand niet direct

noemen, maar met 'n bijnaam of vermomd. We zullen dit sjowĕr meer in de fabelen aantreffen.

5. Warrwuri. Eenvoudig vert. met water. Eigenlijk is warrwuri lett. vert. hoofd des waters, de bron, oorsprong.

6. en 7. Liet ik onvertaald, daar ik de vert. wel eenigszins vermoeden kan, maar 't is niet het Nuf. wat nu gesproken wordt en enkele woorden weet ik ook niet. Misschien is het ook z.g. dierentaal, die volgens de fabelen afwijkt van de menschelijke taal.

8. Bōsĕn. De koraalriffen, die met het land samenhangen en bij laag water bloot komen.

9. Fōr, vertaalde ik als niet durven. Men gebruikt dit fōr eenigszins in de bet. van taboe. Wanneer iemands familielid ergens gedood is, dan eet hij van die plaats geen enkele vrucht, geen groeten enz. en hij drinkt er geen water. De Nuf. drukt dit uit met fōr robeān Men vreest, als men 't toch eet en drinkt, een ontzettend dikke buik te zullen krijgen en dan te sterven.

Ook is de Nufoor fōr van een weg, een plaats, waar het bloed van een der zijnen heeft gevloeid.

Echter zijn er ook dieren, waar de Nuf. zich fōr voor gevoelt. Er zijn er, die b.v. de kroonduif rekenen tot hun voorouders. Deze zullen geen kroonduif eten. Van de Wariabsi wordt verhaald, dat ze geen rijst eten, omdat toen hunne stammoeder werd geboren, in de placenta een rijste-aar gevonden werd.

En omdat nu de kokosnoot ontsproten was aan het doodshoofd van een der voorouders, zou het nageslacht zich ook fōr gevoelen tegenover de kokosnoot. Latere geslachten zouden zich echter van die vrees gëemancipeerd hebben.

10. Ook de vorm, waarin de kokosnoot spreekt, is niet de gewone. De woorden zijn echter duidelijk genoeg, waarom ik 't vertaalde.

11. Wan — zenden. In vele gevallen is dit wan echter ook bevelen. Iets zenden is afnak.

12. Aimando. Drijfhout. Algemeene naam voor dood hout, de omgevallen boomstammen b. v. in het bosch. Mar is sterven, marjo [1] verwelken, verdorren, ai mando waarschijnlijk 't genasaleerde marjo. Brandhout, 't kleine dood hout heet a miais.

13. Gelijk in de andere dierverhalen, waar de vertelling partij trekt van eigenaardigheden van sommige dieren, zoo ook hier van de witte borst der zeekrab.

---

[1] J. L. Van Hasselt. Nuf.-Holl. Woordenb. 1893.

15. Dewbōki.

Snungubor ōso i d'arĕm (1) Dewbōki, bape i d'ènēf so i baïm Māndira ōso, snungubor ani i d'ek Dewbōki simia, ma i d'ènēf kukĕr i. Ārwo i bur. Bape ino bjeda i sapi ma i min Dewbōki snēri ma Dewbōki i mar.

Isna, Dewbōki snari, kamari s'orĕs, su waf Dewbōki, su swarepĕn i d'ènēf fiōro. Snari, kamari, su wan Dewboki bĕknîk bjedi i d'or i Bĕknîk i kōfein: „J'or Dewbōki, i karĕmba; ja mām rik na bor kāku".

Snari, kamari, su mām Dewbōki, su mām i mar; ma su sma ina ro snēri bjedi.

Su wan womĕn sedi, snōriso Mamintaraja, i serf bĕnai ro ino. Mamîmtaraja i ra be sîngādji, bape sîngādji rumgun bjesi, si fau ino ba; i fukĕn suruān rumgun bjesi dape si kākō si fau ino ba; i fukĕn korano rumgun bjesi, si kako si fau no ba. I fukĕn kaptein-laut (2) rumgun (3) bjedi, i kōfein: „Ino jeda is ōrnĕ".

Dewbōki snari, kamari, s'or kapitein-laut rumgun bjedi, s'ōbo: Nu nei nei nubedi maroba kwar, ko meōf snun i bĕmun i, i fnōk (4) nei nubedi ro mar.

Rjaui: su rir nei bĕmar ro wa, ma snungubor ani i fnōk nei bĕmar ro wa. Su sîsĕn wa kukĕr bori, ma su san wa ro sorĕn (5) bĕba.

Ki i d'un wa kukĕr nei bĕmar ma snungubor be meōs. Wa i d'er ōrwa ro krisāfuri. (6)

Sjāngi (7) i kein ro krisruri i d'au krisbōn, i san be ro wa kukĕr snungubor ma nei bĕmar.

Rumun ōso, snōriso Bōkibowi, (8) i mām ōrnĕ, i d'or be sjāngi: „Wa san krisbe ro snunkaku rumbori seda awer!"

Sjāngi i mnāf ōrnĕ, i bûr.

Rumun i sjuw kajĕn ro wawabnî, snungubor i pisak, ma rumun i fukĕn i: „Mu serf rosei mob inė?"

Snungubor i faja ro nei i mar, rēsĕri, si rir i kukĕr bin ro wa ma si san wa ro sorĕn bĕba.

Bōkibowi i kōfĕn: „Neri ja frur (9) bin, i kenĕm wer, ma Bōkibowi i fandur prim ma i ser prim ro kōmpis (10); wārpur wer i refis sbari ro bin ma i buk d'inēm prim faro i.

Dewbōki i d'ōren primia, i sfu jar mgasi, d'ōbo: „J'ènēf bĕkwaim kaku". Bāpe snungubor i kōfĕn: „W'ènēf, bape wa mar; w'akmām ku kein ro meōs".

Ma snun i rib wa ro kajĕn kukĕr rōbĕrōk ma snun si borēs, ma wa kāku i sja, kukĕr borēs ([11]) ma rōbĕrōkna, ma su bur be sup seda.

Mānsar ōso, i kein ro rumbrawer ro Dewbōki rumia, ma i kōfēn: „Ja mnāf rōbĕrōk, wa i sja ma". I kōfēn wer: „Dewbōki i rama". Ma rumguusi ro rum, si mbrais. Bape snari i fijow' si, d'ōbo: I mām Dewbōki i mar kāku. Aba i kanēs māngĕnēm, si fnāk awer.

Bape wa fanām kwar, Dewbōki snari i mām nei bjedi, i marisein nāba, ma Dewbōki swari, ([12]) su kein kuker snari, kamari wer.

15. Dewbōki.

Een jongeling had zich verloofd met Dewbōki, maar hij had nog niet bij haar geslapen. Op een avond klom die bewuste jongeling in de kamer van Dewbōki en hij sliep bij haar. Des morgen vertrok hij. Maar zijn mes valt en treft de buik van Dewbōki en Dewbōki sterft.

Toen het licht werd, stonden de moeder en vader van Dewbōki op, zij wachten Dewbōki, zij denken, dat zij zoo lang slaapt. Moeder en vader sturen de jongere zuster van Dewbōki, om haar te roepen. De jongere zuster, zegt: „Ik heb Dewbōki geroepen, maar ze antwoordt niet; ik zie zeer veel bloed."

De moeder en vader gaan naar Dewbōki zien; zij zien, dat ze dood is, en ze vinden het mes in haren buik.

Ze zenden hunnen slaaf, wiens naam is Mamintaraja, om den bezitter van het mes te zoeken. Mamintaraja gaat naar den singhadji, maar de volgelingen van den singhadji kennen het mes niet; hij vraagt aan den volgelingen van den soeroehan, maar zij ook, zij kennen het mes niet; hij vraagt aan de volgelingen van den korano, zij ook, zij kennen het mes niet. Hij vraagt aan den zoon van den kapitein-laut deze zegt; „Dat is mijn mes".

De moeder en vader van Dewbōki roepen den zoon van kapitein-laut. Zij zeggen tot hem: „Wij hebben onze dochter niet meer, wij willen, dat de man, die haar gedood heeft, met onze dochter sterft.

Alzoo leggen zij het doode meisje in de prauw, en die jongeling werd gevoegd bij het doode meisje in de prauw. Zij sluiten de prauw met een deksel, en zij werpen de prauw in den grooten oceaan.

De stroom brengt de prauw met het doode meisje en den jongeling naar een eiland.

De prauw strandt daar onder een krisboom.

Een zwarte kakatoe zit in den top van den krisboom; ze eet

krisvruchten en werpt de schalen op de prauw met den jongeling en het doode meisje.

Een varken, genaamd Bokibowi, ziet dit. Het roept tot de zwarte kakatoe: „Gooi geen krisschalen op de daken der menschenwoningen”.

Als de zwarte kakatoe dit verneemt, vertrekt ze.

Als het varken het zand onder de prauw omwroet, ontwaakt de jongeling en het varken vraagt hem: „Wat zoekt gijlieden hier?”

De jongeling verhaalt van het meisje, hoe het gestorven is en hoe ze hem met de vrouw in de prauw hebben gelegd en de prauw in den grooten oceaan hebben geworpen.

Bokibowi zegt: Ik zal maken, dat de vrouw weer leeft, en Bokibowi, vergadert dauw en giet de dauw in een kopje; later weer brak ze den mond van de vrouw open en gaf aan haar de dauw te drinken.

Dewbōki slikte de dauw in, daarna strijkt ze om hare oogen, zeggende: „Ik heb zeer lang geslapen”. Maar de jongeling zegt: „Gij hebt niet geslapen, maar ge zijt dood geweest; zie! wij zitten op een eiland”.

En de man teekent een prauw in het zand met tifa's en roeiers, en... een echte prauw is er, met roeiers en tifa's en ze gaan naar hun land.

Een grijsaard zit in de voorgalerij van Dewbōki's huis, en hij zegt: „Ik hoor tifa's, een prauw komt”. Hij zegt weer: „Dewbōki komt”. En de jongens uit het huis, ze juichen. Maar de moeder verbiedt hen, ze zegt, dat ze heeft gezien, dat Dewbōki echt dood was. En ze weent zeer, opdat ze niet spelen.

Maar als de prauw dichtbij is gekomen, ziet de moeder van Dewbōki hare dochter, en zij is zeer blijde, en Dewbōki en haar man, zij wonen weer met moeder en vader.

Aant. 1. Arĕm. Verloven. De verloofden worden, hoewel nog ongetrouwd, toch als man en vrouw beschouwd. 't Is hun echter niet vergund, elkander te zien, tot aan weerszijden de verplichtingen van den bruidschat zijn nagekomen.

2. Singhadji, Soeroehan, Korano, Kapitein-laut, titels, die de verschillende hoofden voeren. Iedere familie heeft haar eigen hoofd. Een algemeen dorpshoofd kennen de Nufooren niet. En daardoor zijn in één dorp dikwijls verscheidene dignitarissen met weidschen titel bij zeer beperkten invloed.

3. Rumgum. Beteekent zoon, jongen, ook volgelingen. De

leden der familie, die het gezag van een Singhadji, Soeroehan, of anderen titularis beweren te erkennen, heeten diens rumgun of ook romawa.

4. Fnōk. Helpen. Ook fnōwĕk en fnōbĕk. 't Beteekent echter z.a. in dezen zin ook toevoegen, bijdoen. Water bij iets gieten is b.v. ook war i fnōk enz.

5. Sorĕn. Oceaan, de zee. Bedoelt men het zeewater, dan zegt men masēn Inhammen, baaien noemt men sau.

6. Kris. Bekend op Java als kĕtapang, op Ternate als noesoe. De vruchten hebben een harde schaal, de kern wordt als amandelen gegeten.

Krisafuri Onder den krisboom. Afuri beteekent onder den boom.

7. Sjangi. Groote, zwarte kakatoe.

8. Bōkibowi. Dr. Adriani merkte me op, dat bow in het To-radja varken is. Bōki is de bekende titel voor prinsessen. Dus prinses varken is de lett. vert.

9. Frur. Maken. Dit frur wordt echter ook gebruikt voor 't behandelen van zieken en gewonden.

10. Kōmpis. 't Verbasterd holl. woord kopje.

11. Borĕs. Roeispaan. Wordt echter ook gebruikt ten opzichte van de roeiers zelve.

12. De jonge man is verplicht na de huwelijksvoltrekking een jaar ongeveer verblijf te houden in 't huis zijner schoonouders.

16. Nuri.

Ro Rumbĕrpōn (1) ikāk ōso, snōri Nuri. I buk bin suru, māmbĕnaik. (2) Su snōsna: Kaidusĕrai ma Insirisinĕj. Rās ōso si pōs in. Nuri i mēwĕr in, i māriseiu roiām. (3) Bape bin, su mkak i māngĕnēm, snar ikak. Bin, su borēs, Nuri i d'as (4) i ro wa raundi, (5) rwuri frāk (6) ro wa andindi. (7) I mam in, roiam, i d'arōn fasau, i d'un be bo.

I mam kapirare, bin, su mēwĕr; su mām āb (8) bĕba, bin, su kōfēn: „W'un i, i ba”. Rĕsĕri rwuri i sabu ro māsēn dōri, i mārisein i d'un āb krafia, ab i piamuk (9) Nuri rwuri. I mar, krāf i ra be sup, i d'ek ro Ainei. (10)

Si disen (11): Nuri dōnduwē, (12) mōswuarō, (13) Anai bonbesajaiondi, (14) i piar (15) i d'awaw, naimawasi (16) muswaro. (17)

16. Nuri.

Op Rumberpon bezat een slang, wiens naam was Nuri, twee

vrouwen, zusters. Hun beider namen waren: Kaiduserai en Insirisinej. Op een dag gaan ze visschen. Nuri houdt niet van visch, hij wil schelpen. Maar de vrouwen vreezen hem zeer, omdat hij een slang is. Terwijl de vrouwen roeien, ligt Nuri opgerold op de voorplecht. 't Hoofd legt hij op den kant der prauw, en als hij een visch of een schelp ziet, duikt hij spoedig en brengt het naar boven.

Als hij een kleine schelp ziet, weigeren de vrouwen; maar toen zij groote ab zagen, zeggen de vrouwen: „Haal die, die is groot". En toen daalde het hoofd in zee; hij wilde het vleesch van de ab halen, maar de ab knelde het hoofd van Nuri af. Terwijl hij sterft, gaat het lichaam naar land, en bestijgt de Ainei.

Ze zingen: Nuri roept den vloed, zij hebben 't eiland lief, de Anei is een berg met ver uitzicht, het land onder water, hij in nood, meisjes bemint hem!

Aant. 1. Rumberpon. Eiland, op de kaarten genoemd Amberpon. De overleveringen beweren, dat door een watervloed dit eiland zou gescheiden zijn van de vaste kust. Aan deze catastrophe sluit de legende van Nuri zich aan.

2. Manbenaik. Naik is in 't algemeen broeder, familielid, stamverwant. Mambenaik is broeder in den beperkten zin, dien het woord bij ons heeft. Hier ook zuster.

3. Roiām. Schelpdieren. Wordt bepaald de schelp, de schaal bedoeld, dan wordt gezegd: roiāmbe.

4. As. Oprollen van touw of koperdraad. Hier 't opgerold liggen van een slang.

5. Waraundi. Door letterverspringing van wa aurndi, aur of ur, kin. Waraundi dus het voorste gedeelte van de prauw.

6. Fiāk. 't Hoofd neerleggen. Afiak is naam van de bekende hoofdsteunsels, de houten bankjes, waarop de Papoea het hoofd te rusten legt.

7. Āndiudi. Kant, grens (van andir).

8. Āb. Groot schelpdier, kan de grootte van meer dan 50 cM. bereiken, sluit zich als de oester.

9. Piamuk, pam uk. Uk is scheiden. Kar of ker uk, door snijden van elkander scheiden, pam uk, door drukken van elkander scheiden. Hier afknellen.

10. Ainei. Berg op Rumberpon.

11. Op de Nufoorsche zangpartijen wordt deze historie met de volgende woorden bezongen.

De meeste liederen, die gezongen worden met woorden in niet alledaagsche vormen, hebben verklaring noodig.

12. Dōnduwe, door nasaleering en samenstelling ontstaan uit d'or rub. Or rub wordt ondub. B. en W. wisselen z. a. bekend veelmaals. Or is roepen, rub is vloed.

Dōnduwe = d'or rub = hij roept den vloed (de overstrooming).

13. Mōswuaro. Het eiland, dat geliefd wordt.

14. Bōnbĕsajōndi. Bōn is berg. Sajor, dat op Windesi de beteekenis van zien in 't algemeen heeft, beteekent in het Nuf. vèr zien, uitzicht hebben. Bōn bĕsajor wordt door nasaleering bōnbĕsajōndi — een berg met ver uitzicht, een hooge berg.

15. Piar. Drijven. Het eiland drijft weg.

16. Maimawasi — Mai = meisje, mawa is klein. Naimawasi in het Nuf.: jonge meisjes in tegenstelling van romawasi — jongens.

17. Muswaro. Heb lief. Hier staat naimasi in het gew. meerv. terwijl mu swaro, in den dualisvorm staat.

17. Ingu. (1)

Nufor, si bores be Rain. (2) Ōso ro si, i mar ro Rain, ma s'erak i. Snun bĕmar snōri bjedi Morimpi.

S'erak i ro swan, ingu ōso i rama, ma i d'un snun bĕmar rwubĕkor, (3) i d'ōrĕn i.

I d'ōrĕn i kwar, in i jar (4) ro Rain be Mnsowĕr, (5) ro Mnsowĕr be Sārāwāti, ro Sārāwāti, be Doreri, ro Doreri be Nufori.

Ingu i jar fanām rum, i d'or: „Mèsēr wa waf aja ro der.

Ro rum, si kāndor, si kōfēn: Mundiri i d'awēs ōrja.

Bape mèser kawāsa, si waf ro der, ingu i rama, i d'au Morimpi rwubĕkor ma Morimpi snari i d'un i fa i d'erak i ro Nufori.

Inga kajōb (6) bjeda: Nōt ani irja werwainapi wariwa si sari, nōt āmbe sasĕr i, si wer i, s'un be rusora, s'un i be rum ani irja wer.

Mani akako do manjofai.

Manjofai sawanko ranuri i sar, i ra d'un susa nairo si sar, i mun ambendira, Not ani irja wer wainapi wariwa si sari, not ambe saser i, si wer i, s'un be rusora, si weriwe wer i wa be rum ani irja wer.

17. Ingu.

Nufooren roeien naar Ceram. Eén van hen sterft op Ceram en zij begraven hem. De naam van den doode was Morimpi.

Zij hadden hem aan 't strand begraven. Een ingu komt en neemt het doodshoofd van den gestorven man, en slikt het in.

Toen ze 't ingeslikt had, zwemt ze van Ceram naar Misol, van Misol naar Salawati, van Salawati naar Doré, van Doré naar Nufoor.

De ingu zwemt dichtbij het huis en roept: "Wacht me morgen, als 't ebbe is."

In het huis, waren ze verwonderd, en ze zeggen: "Wie spreekt daar?"

Maar den volgenden dag wacht het volk, toen 't ebbe was, de ingu komt, ze braakt 't doodshoofd van Morimpi uit; de moeder van Morimpi neemt het en begraaft het op Nufoor.

Het lied van de ingu: De rijstzak, die ze medenamen naar het vreemde land, de zak, die de vreemdelingen gevuld hebben, die ze over de schouders gehangen hebben, ze brengen die naar het kerkhof, ze brengen die naar het huis weer.

Het lied Manjofai der voorouders: Sawankoranuri is gegaan naar het vreemde land, hij gaat en hij brengt droefheid mee, ze zijn gegaan in de richting van het vreemde land.

De rijstzak, die ze medenamen naar het vreemde land, de zak, die de vreemdelingen gevuld hebben, die ze over de schouders gehangen hebben, ze brengen die naar het kerkhof, ze brengen, die naar het huis weer.

Aant. 1. Ingu. De naam van een groote visch. Men vertelt er zelfs van, dat deze visch prauwen aanvalt.

2. Raïn. Ceram. Van ouds bestaan er handelsbetrekkingen tusschen de Papoea's en de Cerammers. De geregelde bootdienst verminderde de prauwvaart. Een enkele maal hebben echter nog tochten naar het vreemde land (de amber) plaats, doch tegenwoordig doorgaans niet verder dan naar Salawati.

Terwijl iemand voor 't eerst op reis is naar de "amber", worden door de achterblijvende familieleden zangpartijen georganiseerd, om hem te beschermen tegen de booze invloeden van geesten. Die zangpartijen hebben onder den naam van "disĕn wărk" ook plaats, wanneer iemand voor 't eerst naar een plaats op Nieuw-Guinea

zelve gaat, maar de feesten voor hen, die naar de „amber" gaan, hebben meerdere nachten plaats en de liederen, die dan gezongen worden, zijn herinneringen aan voorvaderen, die dezelfde tochten deden.

3. Rwubĕkor. Doodshoofd. Kor is been. Rwubĕ kor, het beenig gedeelte van het hoofd.

4. Jar, Zwemmen, n.l. 't zwemmen van visschen. 't Zwemmen van menschen, schildpadden, krokodillen, viervoetige dieren is as.

5. Mnsowĕr. Nuf. naam van Misol.

6. Kajōb. Zang, n.l. de zangen ter eere van de dooden. Vooral worden deze gezongen bij 't maken der korwars (beeldjes, voorstellende de vooronders).

Gelijk de meeste liederen, is ook dit in niet alledaagsche, waarschijnlijk wel oudere vormen. De vert. in het Holl. is ook niet letterlijk. In de liederen komen dikwijls vergelijkingen voor, vermonde woorden.

Nōt is hetzelfde als nōken (zak, gevlochten van bladeren); wainapi, naam van de soort nōkĕn; wariwa, die kant, ginds; si sari, sar is scherp — overdrachtelijk is sar ook snel varen gelijk het scherpe mes snel doordringt, in 't Holl. — ze snijden er van door; wer over de schouders hangen; saser, vullen; rus, kerkhof, plaats waar de graven (kubir) zijn.

Het lied is eene herinnering aan de reis en het doel er van. 't Wordt de ingu in de mond gelegd.

Op zoo'n zangpartij zingt het eene deel de ingu-partij, terwijl het andere deel het lied der voorouders zingt. Akako, voorouders, wordt nu vervangen door bĕpōnsi; mun is het gedeelte; ambendira, het genasaleerde amber.

18. Asiōk sarāk. (1)

Rās ōso kāpāl Ingris i d'ajujĕn fanām rirbor. (2) Kapitein jongons (3) bjedi i ban asiōk fanām āwawejĕk. (4) Asiōk sarāk i sapi. Kaptein i msor naba. Jongons i mkak ma mėsĕr i pāke sānsun bĕbje ma i d'orēs ro awawejĕk. I mām sāroj (5) fanām kapāl, i fukĕn: „w'un aja be rirbor". Bape sāroj d'ōbo: „Ja jar ro bo munda, ja pōkba, ja jar be sōp". I mām ingōmbarari̇, (6) i fukĕn ingōmbarerē, i d'un i be sōp, bape ingōmbararē i mēwĕr kakō, d'ōbo i jar ro bo munda. Jongons i i mām ingu, i d'or ingu, i d'un i be riror; ingu d'ōbo: „i bje!" Ma jōngōns i kein ro ingu kruri ma ingu i d'un i be rirbor.

Jōngōns i mām kēru romāntar, (7) — ōrnĕ faknik (8) rum bieda, ma ingu i d'or faknik, i sibĕr āsiōk faro jōngōns. Faknik d'ōbo: „Mundiri kōfēn, aja nei āsiōk". Ingu d'ōbo: „Au, wa nei i baboi, ja mām i kwar, ma wa sibĕr asiōk ba, ja serf rum wēsĕ".

Ro kēru romāntar ani, sim suru; ōso faknik bjeda, sumindi (9) ingu bjeda. Ingu i d'awēs rariria, faknik i sibĕr asiōk, bape asiōk brawĕn ma i buk sansun bĕbje kaku, ma jōngōns i d'ek kapal wer kukĕr āsiōk brawĕn ma sānsun bĕbje. Kāptein i kāndor, d'ōbo, i kāptein ba kwar; jōngōns i bĕdjādi kāptein.

18. De zilveren lepel.

Op een dag voer een Engelsch schip bij een koraalbank. De bediende van den kapitein wiesch de lepels bij de trap. De zilveren lepel viel. De kapitein was zeer boos. De bediende vreest en morgen kleedt hij zich met mooie kleederen en hij staat op de trap. Als hij een walvisch bij 't schip ziet, vraagt hij: „Breng mij naar de koraalbank!" Maar de walvisch zegt: „Ik zwem slechts boven, ik kan niet naar beneden zwemmen!" Hij ziet een bruinvisch, hij vraagt aan de bruinvisch, hem naar beneden te brengen. Maar de bruinvisch weigert ook, ze zegt, ze zwemt slechts boven. De bediende ziet een ingu, hij vraagt de ingu, hem naar de koraalbank te brengen; de ingu zegt: „'t is goed!" En de bediende zit op den rug van de ingu en de ingu brengt hem naar de koraalbank.

De bediende ziet een grooten steen, — dat was het huis van een zeegeest, en de ingu vraagt aan de faknik den zilveren lepel aan den bediende terug te geven. De faknik zegt: „Wie zegt, dat ik den lepel heb". De ingu zegt: „Welzeker, hebt gij die, ik heb het gezien, en als ge den lepel niet teruggeeft, dan zoek ik een ander huis".

In dien grooten steen waren twee kamers; één van de zeegeest, de andere van de ingu. Toen de ingu zoo sprak, gaf de faknik den lepel terug, maar een gouden lepel en ze gaf zeer mooie kleederen, en de bediende besteeg het schip weer met den gouden lepel en de mooie kleeren. De kapitein was verbaasd, hij zei: nu was hij geen kapitein meer en de bediende werd kapitein.

Aant. 1. Sārāk. Zilver, ook zilveren armring. In het Roonsch is sārākān, zonneschijn.

Prof. Kern.: Over de verh. v/h Maf. tot de Mal. Pol. talen

(blz. 261), zegt: Sarak. Natuurlijk het Amb., Bulusche, Daj. Jav. salaka, Sang. sadaka, zilver.

2. Rirbor, ook rirwor. Koraalrif, in zee. Koraalrotsen en riffen, die met de kust samenhangen, heeten bōsĕn.

3. Jōngōns. 't In Indië welbekende, verbasterd Holl. jongen, algemeene naam voor bediende.

4. Āwāwejĕk. Ook awēk, trap. De eerste vorm verduidelijkt de afleiding. A wa w'ejek, hout, gij beklimt; a w'ek, a w'ek, ook: hout: gij beklimt.

5. Saroj. Potvisch, kleine soort walvisch. Op sommige tijden van het jaar komen deze dieren veel voor in de Nieuw-Guineesche wateren.

6. Ingōmbararē, Bruinvisch.

7. Romanter. Groot, reusachtig.

8. Faknik. Zeegeest. Van de faknik gelooft de Nufoor, dat deze de stormen veroorzaakt. Ze leven naar de Nuf. beweert in de rotsen en holen.

9. Sumindi. De andere, de er op gelijkende; waarschijnlijk: su muis.

19. Korano (1) Rōbĕfrar. (2)

Korano Rōbĕfrar, i bĕprēnta faro karau munda. I māma snunkaku ro swan, si sma in si bor, i snarĕm, si kun in, i kōfein: „I bje, kāwāsa, si sma in, rōb, ko ra ko karau in„.

Ōrja (3) i wan kāwāsa rōbĕfrar, si sabu. Oso i d'ejĕk (4) rum. Rĕsĕri (5) si rafa, (6) snunkaku si warĕn kāker, s' enĕfba. Si bur fa si kōfein faro Korano Rōbĕfrar si kōfein: Tāndirima, (7) tāndirjama, ārēte tākarēte, tarare ta wapi, si ōni oni (Kawāsa s'enĕf baïm, si wārĕn-binatang woos seda).

Ānsōna, si kein. Mānānur sani (8) i wan fa s'ek rumia, si mām wer. Si rafa, snunkaku ani s'enĕf kwar. Si rama, si kōfein faro Korano Rōbĕfrar ro wos seda. (9) Tāndirima, tāndirjama, ārēte, tākārēte, tārārēta wapi, s'enēpa, nēpa„.

Mānānur i wan, s'un in si kām.

Ārwo kāwāsa s'ibĕr si, si sma in ōsoba, s'un in kām.

Ōrja rōb wer, snunkāku, si kōfein: „I bje kwar, (10) rōb ko mām, snun mundiri i karau in. Si sin roi bĕkārau ōrja. Rōbĕfrar s'ek, si kin in, kāwāse, si kōfein: „Korano Rōbĕfrar kawāsa bjesi, si karau in. Si min ōno, ōno si bur.

S'awēs (11) Korano Rōbĕfrar, s'ōbo: „i prēnte nabjeba".

19. Koning Muis.

Koning Muis gaf bevelen (had te gebieden) aan dieven slechts. Eens ziet hij, dat de menschen van het strand vele visschen hadden; als hij ruikt, dat ze de visch rooken, zegt hij: „Goed, de menschen hebben visch, van nacht gaan we visch stelen."

Daarop zendt hij het muizenvolk, zij dalen af en één beklimt het huis. En toen gingen ze weg, want de menschen waakten nog, zij sliepen niet. Ze gaan heen om 't aan Koning Muis te zeggen. Ze zeggen: „Tāndirima, tāndirjama, ārēte, tākārēte, tārārēta wapi, si ōni ōni!" (In beestentaal: „De menschen slapen nog niet, ze waken)."

Zij wachten, tot hun aanvoerder hun 't bevel geeft, het huis te bestijgen om weer te zien. Als ze nu gaan, slapen de menschen. Zij komen en ze zeggen aan Koning Muis in hunne taal: „Tāndirima, tāndirjama, arēte, tākārēte, tarareta wapi, s'enēpa, nēpa." (In muizentaal: ze slapen al).

Als des morgens de menschen ontwaken, zien zij geen enkele visch, alle visschen zijn weggehaald.

Daarop, 't wordt weer nacht, zeggen de menschen: „heden nacht zullen we zien, wie er visch steelt."

Ze loeren, wie er zal komen stelen. De muizen klimmen op, ze grijpen de visch. Nu zeggen de menschen: „Het volk van Koning Muis, zij zijn de vischdieven". Eenigen worden gedood, eenigen ontkomen.

Ze verwijten Koning Muis, dat hij geen goede bevelen geeft.

Aant. 1. Korano. De bekende Moluksche titel Kolano. Gelijk al vroeger is opgemerkt, beteekent onder de Nufooren de ééne titel niet veel meer dan de andere.

2. Rōbĕfrar. Muis. (lett. ding, dat hard loopt).

3. Ōrja. Als aanw. v.n.w. beteekent het die, gindsche, in tegenstelling van deze, dit. Bij het verhalen gebruikt men het in de bet. van: daarop; toen dit was geschied; dit alzoo zijnde enz.

4. Gĕh of ek, klimmen.

5. Rēsĕri. Wordt ook bij het verhalen telkens gebruikt voor: en toen, daarna enz.

6. Rafa. Gaan in de richting van den spreker af, rama gaan in de richting tot den spreker.

7. Tāndirima enz. Het hier volgende liet ik onvertaald, daar deze muizentaal geen begrijpbaar Nuf. is. Mijn verhaler voegde er

tot uitlegging bij: „Dat is beestentaal en beteekent: „De menschen slapen nog niet, ze waken nog.„ Wapi is misschien waf — wachten.

8. Saui. Samentrekking van sedi (bez. v.n.w. hun) en aui (aanw. v.n.w., bedoelde, de bewuste enz.). De bet. is dan „hun aanvoerder, over wien we reeds spraken„ of „dien we reeds kennen„ enz.

9. Uit het nu volgende muizentaaltje is alleen te begrijpen: enēpa, enĕf (slapen).

10. Ibje kwar. Uitdrukking voor: „Er is niets meer aan te doen„, „'t is gebeurd„ enz. Lett. is het: 't is goed.„

11. Awĕs. Spreken. Wordt echter z. a. in dezen zin ook gebezigd voor: tegen iemand uitvaren, iemand berispen.

Wordt alleen bedoeld: spreken met iemand, dan voegt men achter awĕs nog kukĕr met. Volgt onmiddellijk achter awĕs het voorw., dan heeft awĕs de bet. van berispen enz.

20. Mānsasĕrworindi.

Ikak ro Nufori, snōriso Mānsasĕrworindi.

Bĕpōn ikak i min snunkaku ba, i d'ènĕf (1) kukĕr snōn bĕnei i. Māmbĕnaik di suru. Bĕba, snōri Bawe, bĕkanik Māmbōki.

Bawe i buk bin sāmfur sisĕr suru. Bawe i borĕs, Māmbōki i mēwĕr, i kein ro rum.

Ōrja Bawe, i kōfein faro ikak Mānsasĕrworindi: „Māmbōki i mēwĕr, wa mām wārk (2) i; i frur pērkara (3) kukĕr bin ōso, i d'awĕs kukĕr i — wa fes su kaïm„.

Ōrja Māmbōki i frur pērkara, i d'awĕs kukĕr Bawe swari ōser.

Bawe i bur be rum, bin sāmfur sisĕr ōser, si kakes (4) i, s'un berĕn faro i. Bawe i mām kānsa (5) samfur sisĕr ōser, kakes oser i sia ba. Ōso i mar ke, i frur pērkara ke? I wan romgun bjedi, i d'un sumber ro wai kukĕr kēru. I jas sumber, fa i sar kaku. I pref swābōr, kum ro krāf bjedi, ro wesi. I mam, i sar kaku kwar.

I sjun ro sim, bin i frur pērkara, i mam Mambōki kukĕr bin, ma ikāk piarĕk su. I mam, pierĕm (6) si, pierĕm ikak, i muk. Snōn, i mar, bin, i mar; ikak rwwri i kenēm wer. I bur, i sāpi ro masēn, i d'as ro rumĕraundi, i bur, i kubur. (7) „Mgo mun aja rē, (8) ja sin, ja mun mgo munda„. Ansōna i bĕmbrōb snunkaku.

Bĕpōn rariraba.

20. Mānsasĕrworindi.

Op Nufori was een slang, genaamd Mānsaserworindi.

Vroeger doodde de slang den mensch niet, hij sliep met den man, die zijn eigenaar was.

Er waren twee broeders. De oudste heet Bawé, de jongere Mamboki.

Bawé had twaalf vrouwen. Bawé ging roeien, Mamboki wilde niet, hij bleef thuis.

Daarop zei Bawé tot den slang Mansaserworindi: „Mamboki weigert mee te gaan, let goed op hem; als hij een perkara maakt met eene vrouw, als hij met haar praat — bind hen beiden!"

Daarop maakte Bawé eene perkara, hij praatte met ééne van Bawés vrouwen.

Toen Bawé naar huis vertrok, onthaalden elf vrouwen hem, ze brachten hem pinang. Bawé ziet elf koperen borden, één onthaal was er niet. Wellicht was er een dood, wellicht had die eene eene perkara gemaakt? Hij beval zijnen zoon, het hakmes uit de prauw te halen en den steen. Hij sleep het mes, opdat het zeer scherp was. Hij schoor er den baard mee, en het haar van het lichaam en van de beenen. Hij ziet, dat het zeer scherp is.

Toen hij het vertrek binnen ging van de vrouw, die de perkara gemaakt had, ziet hij Mamboki met de vrouw, en de slang omstrengelde hen beiden. Als hij dat ziet, hakt hij er op los, en hij hakt de slang in stukken. De man sterft, de vrouw sterft; de kop van de slang leeft weer. Deze gaat heen, en valt in zee. Hij zwemt langs de voorzijde van het huis; en heengaande blaast hij op de tritonschelp en zegt: „Gij hebt mij het eerst geslagen, ik zal nu aldoor maar u dooden." Nu beoorloogt hij den mensch.

Vroeger was het aldus niet.

Aant. 1. Enĕf. Slapen. Ook de beteekenis van verblijf houden.

2. Mām wārk. Opletten. Samengest. uit mam, zien, en wark, beletten. 't Heeft de bet. van: nauwkeurig iemand nagaan.

3. Pērkara. 't Bekende Mal. woord voor rechtzaak, quaestie enz. Frur pērkara, een perkara maken, iets doen, wat tot een perkara aanleiding geeft.

4 Kakes. Onthalen. Voornamelijk wordt bedoeld het onthalen op tabak en pinang. 't Behoort tot de gewoonten, die eene rechtgëaarde vrouw in acht moet nemen, dat ze den echtgenoot, die van eene reis wederkeert, met tabak en pinang tegentreedt, als hij uit zijne prauw het huis van de zeezijde inklimt. Wanneer eene

vrouw in dezen te kort schiet, is dit voor den man een reden te denken, dat er iets aan hapert.

5. Kansa. Koper. Ook alle artikelen, die van koper zijn gemaakt, als schalen, pinangdoosjes enz. Hier worden bedoeld de koperen borden of doozen, waaruit de vrouwen hunne tractatie den wedergekeerden echtgenoot aanboden.

6. Pierĕm of i perĕm. Hij slaat met het hakmes. V.b. van de invoeging van het v.n.w. v./d. 3e pers. in het w.w.

Naar oud-Nufoorsche adat moeten man en vrouw, die betrapt worden op overspel, door den beleedigden man worden gedood en vooral in eene zaak als deze, waar de man nog wel een broer is van den echtgenoot. Dit geldt als bloedschande.

7. Kubur. Tritonschelp, de schelp, waarop het sein voor den strijd enz. gegeven wordt. Ook het blazen op de kubur, wordt kubur genoemd.

8. Rē. Waarschijnlijk rēsĕri, eerst.

21. Abrabōn. (1)

Snun Makasar i frur rum afĕr, (2) bape i fanba i frur bo pāngir abrabōn. Abrabōn i ba kaku — snunkaku i kapirare.

Ma s'ènĕf ro rum, māndira kam, abrabōn ani i sasiar, ma i d'ārk ōso ro kawāsa rum, ma snun i mar. Iriria i d'ārk siwke, samfurke. Kawāsa si bor bur rumia, ma rum i bro.

Snun Bugi i rama kukĕr kāpal bjeda, i serf rum. Kawāsa kām, si meofba snun. Bugi i kein ro rum sena. Bape snun, i benei rum ibro ani, i kōfein faro snun Bugi: „Wa marisein, wa kein ro rum jeda, wa kein wauerik, bape ja kein paik siw, snun siw, si mar, rjani ja bor bur rum orja". Snun Bugi i kofein: „I bje, ja bĕsewa rum bani wauerik.

Rōb bĕpōn, snun Bugi i wārĕn. I mām binatang ani i rama, i frar kukĕr kawāsa bjeda be kapal, ma i d'ènĕf ōrwa.

Rob bĕsuru i d'un tuwale (3) ōso, ma i waf ro kērwa. Binatang i rama, i san rōbĕan faro i, iriria binatang i sia fa faro i. Si mām binatang ani, mgasu (4) sak imnis padamara.

Binatāng fanām kaku, snun Bugi i san tuwala ro rwuri binatangia ma i d'un bur mga bjesu.

Binatāng i msor, i jom. Bape i jom ōso, wēsĕ i mbrein nejān wēsĕ; i jom i wer, ōso i mbrein nejān wēsĕ wer. Iriria i mbrein papiar māngenēm. Ma snun i d'un mgasu, i d'ek kāpal kukĕr kawāsa bjedi ma i bur beri.

Arwo suun benei rum ani, i pisah, i mam abrabōn bĕmar, i kōfein: „Binatāng ro rum jani is ōrnĕ, Bugi i d'un bur (5) mgasu. Si jom snun Bugi, bape si sma i ba kwar.

Snun Bugi, i sma untung bĕba kukĕr mga brawĕn su, bape benei ro rum, i sma rum munda.

21. Duizendpoot.

Een Makassaar maakte een steenen huis, maar hij wist niet, dat hij het maakte boven 't hol van een duizendpoot. 't Was een zeer groote duizendpoot — een mensch was er klein bij.

En als zij in het huis sliepen, kwam die duizendpoot naar buiten, en hij beet een van het volk uit het huis, en de man stierf. Zoo had hij er misschien negen, misschien tien gebeten. Het volk verliet het huis en het huis was leeg.

Een Boeginees kwam met zijn schip, hij zoekt een huis. Niet een van het volk wilde, dat de Boeginees in zijn woning verblijf hield. Maar de man, die het ledige huis bezat, hij zegt tot den Boeginees: „Wilt ge in mijn huis wonen, woon er dan maar, maar ik heb er negen maanden gewoond en negen mannen zijn gestorven, daarom heb ik dat huis verlaten.„ De Boeginees zegt: „'t Is goed, ik huur dat huis van u maar.„

Den eersten nacht waakt de Boeginees. Als hij dat beest ziet komen, vlucht hij met zijn volk naar het schip en hij sliep daar.

Den tweeden nacht neemt hij een hoofddoek mee, en hij wacht aan de deur. Toen het beest kwam, werpt hij het voedsel toe, alzoo ging het beest tot hem. Zij zagen, dat de beide oogen van dat beest vlamden als een lamp.

Toen het beest zeer dicht bij was, wiep de Boeginees den hoofddoek op het hoofd van het beest en haalde de beide oogen weg.

Het beest werd boos, en achtervolgde hen. Maar als hij er een achtervolgde, liep een ander een anderen weg; liep hij dezen na, dan liep er weer een een anderen weg. Daardoor liep hij te verward. En de man, die de beide oogen had weggehaald, besteeg het schip met zijn volk en hij vertrok onmiddellijk.

Des morgens ontwaakt de bezitter van het huis en hij ziet den dooden duizendpoot. Dan zegt hij: Dit is het beest uit mijn huis. De Boeginees heeft de beide oogen weggehaald. Zij achtervolgden den Boeginees, maar zij vonden hem niet meer.

De Boeginees had groote winst met de beide gouden oogen, maar de eigenaar van het huis had alleen het huis.

Aant. 1. Abrabōn. Duizendpoot. Abra is touw, maar tevens de algemeene benaming van alles, wat tot binden dient, ook rotan en de lianen. Deze slingerplanten dragen peulvruchten. Bon is vrucht, abrabon lett. lianenvrucht of wel peulvrucht. En nu heeft de duizendpoot door zijne geledingen werkelijk wel eenige overeenkomt met een peulvrucht.

2. Afer. Kalk. Rum afer, lett. kalken huis, de benaming voor steenen woningen.

3. Tuwala. Gewoonlijk zegt de Nuf. twara voor hoofddoek. Tuwala is het algemeen in de Molukken verbreide woord. Port.: toalha, Eng. towl.

4. Algasu. Zelden hoort men dualisvorm voor oogen. Hier valt er echter den nadruk op, dat beide oogen vlamden, van goud waren, medegenomen worden enz.

In het volgende verhaal speelt een slang een rol, die goud in de keel had. Slangen, die schitterende steenen en paarlen bij zich hebben, zijn, naar sommigen beweren, meermalen gezien(?)

5. Un bur. Samengest. uit un (halen) en bur (weggaan); un bur, weghalen.

22. Snun miskin. (1)

Ro mēnu ōso, snun miskin, i kein kukĕr swari.

Su miskin kaku, su kein ro rum kaku maroba, ma robĕan, su bĕfandur i mnis mangkōkō. (2) Rosei kawāsa s'an, su j'an.

Swari bjedi i pas abris ro radja diaf bjeda; i sma pipi (3) sāmfur di suru. Snun i bĕmāngābo (4) nabjeba kaku, i pōkba fārarur.

Rās ōso rādja, i wan kawāsa, si frur (5) wa sena, insaro si serf aimgan (6), kesi (7) ma samgawa (8) fa si bĕdakām.

Kāwasa kām, si bur, snun bĕmiskin ani kukĕr swari, su j'awaw. Ma snun, i kōfein faro bin: „Wa mbrein be buta (9), wa kobis bjēf ma amion (10) faro pipi samfur di suru. Ku jom kawāsa.

Bin, i frur wa. I rir āmbafēn, insaro snun i barek, snar i bĕmāngābo. Ma su bur, su jom kāwāsa. Su sma kāwāsa ro swapōr. (11) Kāwāsa, si mām snun bĕmiskin, swari, su rama, si jau su.

Snun bĕmiskin, i bur, i kōfein faro bin: „Kāwāsa, si jau ku, ku bur". Su bur, su barĕk ro swan. Su fnap robĕan ker kaku ro urĕn kapirare kaku. Ma su serf sāmgawa ma aimgan, karing sāmfur, snar mob ōrwa i bow (12) kaku.

Māndira fnurėp kaku, ikak ōso, romāntār kaku i d'anawĕr be swan. Ikāk ōrnĕ i nei brawĕn ro sāsuri, ma snun ma bin, su mam,

i fnāk kuker brawĕn ani. I mawāb sbari, brawĕn i sasiar, ma i sna mob i kwaim, ma ikak i sjob be dōri wer.

Bin i mkak, i kin snun, d'ōbo: „Ku ro ke? Ku ro ke?" Snun, i kōfein: „Wa mkak awer, ku ro maroba."

Snun i swar brawĕn ōrnĕ, i swarepĕn ro snēri: „Ja nei kada, j'awaw ōsoba kwar!"

Ikak, i bur wer be mob bjeda.

Bape rās wēsĕ, snun, i bur, i kōfein faro bin: „Wa kein ro wa, ja mbrein knik!"

I mām ikak nejāu bjeda, i jom i, isōf i mām ikak dōrē bjeda; i kein waf ikak.

Māndira wer, ikak i sāsiar. Snun, i mam i, i kein fasis kāku: Ikak i fnāk brawĕn bjeda wer. Snun, i mām ōrnĕ, i sjob tuwala ma i rir tuwala ro sāprōp. Brawĕn, i sāsiar ikak sbari, i sapi ro snun miskin tuwala bjeda. Snun, i pāngum fasau, ma i frar. Ikak, i jom i. Bope snun, i frar fasau, ikak i sma i ba.

Ikak, i snēri sām, i mararer sup bĕsipĕr, tatewai ma wamdōfer i min sup.

Kāwāsā ro swāpōr, si kandor, s'ōbo: „Snun, bin miskin, su j'an roi sāsar ke?" (13)

Snun i d'āfĕn brawĕn ani ro mēk bjeda, ma i borĕs be kāwāsā wēsĕ.

Māndira, kāwāsā, si pām padamara, s'an robĕan seda. Si kĕrjar snun bĕmiskin, s'ōbo: i d'an robĕan bjeda ro fnurēp. „I bje", snun, i kōfein, „aja miskin, rjaui j'an robĕan jeda ro fnurēp; mgo, mg'an ro isna." Bape s'an kam, snun, i bas mēh bjeda, ma kāwāsā, si kāndor, snaro isna bĕba.

Māndira wer, rariria wer. Si kōfein: „Snun bĕmiskin i d'un rosei ?"

Māndira ōso, rumgum kapirare i d'ōf fanām snun bĕmiskin; i mam, snun, i bas mēk bjeda; isna bĕba. I kōfein faro kāwāsa: „Isna bĕba i sia ro snun miskin wa dōri".

Radja ro mēnu ōrja, i mnāf, i d'or snun bĕmiskin; i marisein, i kobis brawĕn ōrnĕ. Snun miskin, i mēofba.

Kāwāsa, si serf aimgan ma sāmgawa ma kesi imnis, si bur be mēnu seda wer.

Snun ma bin miskin, su kein ro wa seda, ma māndira wer, i bas mēk bjeda ma isna i ba wer. Radja ro mēnu bjeda, i fukĕn: „Rosei is ōrnĕ, isna bĕba so?" Si kōfein: „Snun bĕmiskin i d'un brawĕn!"

Radja i d'or i, snun i mēwĕr, d'ōbo: i miskin, i māngabo bjeda

kaku, i mkak i ra faro radja. Radja, i d'or bĕsuru, bĕkiōr. Ānsōna snun bĕmiskin i ra faro radja. Radja i marisein is kobis brawĕn ōrnĕ. Snun miskin, i meōfba. Bape radia, i kōfein: „Ja buk rum sāmfur faro un ifo kuker ārta. Ānsōna snun i marisein.

Iriria snun bĕmiskin i sma ārta na bor kaku. Warpur wer, i bĕdjadi radja ro sup ōrnĕ, ma rās ōso, i kōfein faro swari: „Bĕpōn ku miskin, ānsōna ko sma arta na bor. Mundiri i buk ōrnĕ kām maro ku? Wa mām be bo!"

22. De arme man.

In een dorp woonde een arme man met zijne vrouw. Ze waren zeer arm, ze woonden niet in een echt huis, en hun voedsel verzamelden ze als de kippen. Wat de menschen aten, dat aten zij ook.

Zijne vrouw wiedde gras in den tuin van den radja; zij ontving daarvoor twintig centen. Die man had in hevige mate mengabo, hij kon niet werken.

Op een dag, beval de radja aan zijn volk, dat ze hunne prauwen zouden in orde brengen, opdat ze kanarinoten, dammer en notemuskaat zouden zoeken om te handelen.

Toen alle menschen vertrokken waren, zaten die arme man en zijne vrouw in nood. En de man zeide tot de vrouw: „Ga naar de markt, koop pisang en djamboes voor de twintig centen. We volgen de menschen."

De vrouw maakte de prauw in orde. Zij legde een plank, opdat de man zou kunnen liggen, omdat hij mengabo had. En ze vertrokken, ze volgden het volk na. Zij vonden het volk aan de kaap. Het volk ziet den armen man en zijne vrouw ziende, joegen hen beiden weg.

De arme man, hij gaat weg en hij zegt tot zijne vrouw: „Als ze ons wegjagen, dan gaan we weg". Als ze zijn vertrokken, liggen ze aan het strand. Ze koken zeer weinig eten in een zeer kleine aarden pot. En ze zochten notemuskaat en kanarinoten, tien zakken, omdat op die plaats zeer veel was.

Den avond, 't was zeer donker, kroop een reusachtige slang naar het strand. Die slang had goud in de keel, en die man en vrouw, ze zagen hem spelen met dat goud. Als hij den mond opendeed, ging het goud naar buiten en het gaf zeer ver licht, en de slang trok het weer naar binnen.

De vrouw vreesde, ze greep den man vast, ze zeide: „Gaan wij verloren? Gaan we verloren?" De man zeide: „Wees niet bang, we gaan niet verloren".

De man beminde dit goud, hij dacht in zijn hart: „Als ik het had, verkeerde ik in geen enkelen nood meer”.

De slang ging weer naar zijne plaats.

Maar den anderen dag ging de man heen, hij zeide tot de vrouw: „Blijf in de prauw, ik wandel een weinig”.

Hij ziet den weg van den slang en hij volgt dien, tot hij het hol van den slang ziet; dan gaat hij op den slang zitten wachten.

Toen het weer avond werd, kwam de slang er uit. Als de man hem ziet, zit hij zeer stil. De slang speelde weer met zijn goud. De man, dit ziende, trekt zijn hoofddoek en legt den hoofddoek op den grond. Toen het goud uit den mond van den slang kwam, viel het op den hoofddoek van den armen man. De man pakte het gauw in en hij vluchtte. De slang achtervolgt hem. Maar de man liep hard, de slang kreeg hem niet.

De slang, die zeer boos werd, bewoog het geheele land, het land werd getroffen door aardbeving en storm.

Het volk aan de kaap schrikte, zij zeiden: „Zouden de arme man en vrouw iets verkeerds hebben gegeten”.

De man stopte dat goud in zijn bladeren koffertje, en hij roeide naar het andere volk.

Des avonds, staken de menschen hunne lampen op, toen ze hun voedsel gingen opeten. Ze jouwden den armen man uit, zeggende: „hij eet zijn voedsel in duisternis”. „'t Is goed”, zeide de arme man, „ik ben arm, daarom eet ik mijn voedsel in het donker; gijlieden, ge eet bij licht”. Maar, terwijl ze allen aan 't eten waren, maakte de man zijn koffertje open, en al het volk was verbaasd, wegens het groote licht.

En den volgenden avond weer. Ze zeiden: „Wat heeft de arme man meegebracht?”

Op een avond verborg zich een kleine jongen in de nabijheid van den armen man; hij ziet den man zijn koffertje openen; het werd zeer licht. Hij zeide tot het volk: „'t Groote licht is in de prauw van den armen man”.

De koning van dat dorp het hoorende, roept den armen man; hij wil dat goud koopen. De arme man wil niet.

Als het volk genoeg kanarinoten en notemuskaat en dammer hadden vergaderd, vertrokken ze weer naar hun dorp.

De arme man en vrouw, bleven beiden in hun vaartuig, en des avonds opende hij weer het koffertje en het werd weer zeer licht. De koning van zijn dorp vroeg:

„Wat is dat, dat groote licht?" Men zeide: „De arme man heeft goud meegebracht!"

De koning roept hem, de man weigert, hij zegt: hij is arm, hij heeft in hooge mate mēngābo, hij vreest tot den koning te gaan. De koning roept de tweede maal, de derde maal. Nu gaat de arme man tot den koning. De koning wil dit goud koopen. De arme man wil niet. Maar de koning zegt: „Ik geef u tien huizen gevuld met schatten". Nu wilde de man wel.

Aldus ontving de arme man zeer vele schatten. Later werd hij koning van dat land, en op een dag zeide hij tot zijne vrouw: „Vroeger waren we arm, nu hebben we vele schatten. Wie heeft dit alles aan ons gegeven? Zie naar boven!"

Aant. 1. Miskin. Arm. Uit het Maleisch overgenomen.

2. Imnis Maṅgkōkō. Zooals de kippen, d.w.z. ze zochten evenals de kippen her en der hun voedsel, en aten hetgeen de anderen hadden weggeworpen of wat van hun maaltijd was overgebleven.

3. Pipi. Cent. Op Halmaheira in 't algemeen de naam voor geld. (V. Baarda: Galélareesch-Holl. Woordenb. blz. 323).

4. Mēngābo. Nuf. naam voor de ziekte, die in de Mol. bobento heet. Framboesia tropica. De inlanders zien graag, dat kinderen deze ziekte hebben, want dit vrijwaart hen later voor lepra, z. a. ze beweren. Maar ouderen van dagen zijn er bang voor, daar het dan ongeneeslijk schijnt en de ledematen verstijven doet.

5. Frur is maken, maar ook z.a. hier in orde brengen, repareeren, herstellen. Zoo ook voor behandeling van zieken en gewonden.

6. Aimgan. Kanarinoot. Komt op N. G. niet veel voor.

7. Kesi. Dammer. gom. copal. Voornaam handelsart. van N. G.

8. Sāmgawa. Notemuskaat. Een inferieur soort komt hier en daar tamelijk veel voor op N. G.

9. Buta. Het Tid. woord voor markt.

10. Amiōn kan beteekenen djamboe, maar ook de op Java bekende ketoepa's (rijst gekookt in gevlochten bladeren).

11. Swapōr. Kaap. Eene kleine bocht in het land raris.

12. Bow. 'k Vond dit woord in mijn manuscript. 'k Heb verzuimd bij 't neerschrijven de bet. te vragen. Wellicht is 't ook een schrijffout en moet het bor zijn, veel. Ik heb 't als bor vetraald.

Su j'an roi săsar ke? Zie aant. 9 van N° 14. Het eten van iets, dat fōr is, heeft immer treurige gevolgen voor den schuldige. Maar aan nog iets kan gedacht worden. An nabje, goed eten, is fig. gebruikt, zich fatsoenlijk gedragen. 't Is mogelijk, dat men vermoedt, dat die arme menschen iets gedaan hebben, wat niet in den haak is, en dat de natuur zich daarover vertoornd toont. Het plegen van bloedschande b.v. wordt naar de meening der Nuf. gevolgd door verwoestingen door aardbeving enz. Meermalen werd mij door Nuf. nadat ze gehoord hadden van de aard- en zeebeving op Ceram, als hunne meening gezegd, dat iemand zich daar aan bloedschande zou hebben schuldig gemaakt.

23. Nei ro bejĕn nijew.

Ras ōso, snun i mbrein ro sup, i serf robĕan. I rama fanām bejĕn nijew. Snari i bur, i frar. Bape i mnāf, ōso kianĕs; i swarepĕn bejĕn mgun, bape i serf, i mām nei kapirare, i d'un i be swan. Snun ani, swari su, su nai rumgun ba. Ansōna su fan nei ro bejĕn nijew. Kepursi (1) ro nei ōrnĕ si sia kaker.

23. 't Meisje uit het varkenshol.

Op een dag ging een man naar het bosch om eten te zoeken. Hij komt dicht bij een varkenshol. Het moeder-varken loopt hard weg. Maar hij hoort huilen; hij denkt dat het 't jong van 't varken is; maar zoekende, vindt hij een klein meisje, dat hij meeneemt naar het strand. Die man en zijne vrouw hadden geen kind. Nu voedden zij het meisje uit het varkenshol op. De nakomelingen van dit meisje zijn er nog.

Aant. 1. De bewering af te stammen van een krokodil, kroonduif enz. is in 't geheel niet vreemd onder de Papoea's.

24. Nei ro ikak.

Ikak ōso i bĕmgu snunkaku, nei d'iria. Ma i d'un i be diaf, nei ōrnĕ i d'an biēf. Benai ro diāf, i for nei ōrnĕ, ma i d'un i be rum. Warpur i buk i, ma i sma nei wer.

Nei ōrnĕ, i so kamari be diāf. Ikak ani, kepuri bjedi, i mām i, i reb (1) i. Kamari i mām ōrnĕ, i perĕm ikak, i mar. I rama ro rum, i kōfein faro swari: „Rās inė kniko ikak i d'ōrĕn nei bedi, bape ja perĕm i, i mar. Ansōna bin, i mbrein be diāf, i mām ikak,

swari bjedi i perĕm kwar, ma i d'āfĕn snari bjedi ro nōkēng, i d'un i be rum.

24. De dochter der slang.

Een slang had een mensch ter wereld gebracht, een meisje. En zij bracht haar naar een tuin, waar dit meisje pisang at. De bezitter van den tuin ving dit meisje en nam het meê naar huis. Later huwde hij haar, en hij kreeg weer een meisje.

Dit meisje volgde haren vader naar den tuin. Die bewuste slang, hare grootmoeder, zag haar, ze likte haar. De vader, dit ziende, slaat de slang dood. Tehuis komende, zegt hij tot zijne vrouw: „Vandaag had een slang bijna uwe dochter ingeslikt, maar ik heb ze doodgeslagen." Nu ging de vrouw naar den tuin, ze ziet de slang, die haar man heeft gedood, en ze doet hare moeder in een zak, ze brengt ze naar huis.

Aant. 1. Reb, likken. De slang maakt door zijne prooi eerst te belikken, deze glad en daardoor meer geschikt om in te slikken. Hier was echter dat likken waarschijnlijk vriendschappelijk bedoeld.

25. Soēk(1) kukēr Kōrwēn.(2)

Soēk, si barēk ro Meōsnomi.(3) Rōb s'enēf, ikak kōrwēn, i snarĕm for, i d'anawer be swan, ma i reb Soēk ōso ma i d'ōrĕn i. Soēk ani, i nei sarabi(4) ōso. Ikak i d'ōrĕn snun kwar, i d'anawer wer be sup. Aimando i barek, ikak i d'anawer ro bo, Soēk i d'un sarabi bjeda ma i kna ikak snēri. Soēk, i sāpi ro rwa ōrnĕ: ikak, i mar, i sapi ro rwa ōrwa.

Ārwo Soēk, si pisak, si serf bati sedi. Si dor i fanām aimāndo, ma si kin i kukĕr undaim,(6) isōf i pōk(7) wer.

25. De Soëkker en de reuzenslang.

De Soëkkers lagen op Meosnomi. Toen zij 's nachts sliepen, kroop een reuzenslang, die het vuur geroken had, naar het strand, en hij likte een Soëkker en slikte hem in. Die Soëkker had een mes. Toen de slang den man had ingeslikt kroop hij weer naar het bosch. Een omgevelde boom lag er; de slang kroop er over heen, en de Soëkker neemt zijn mes en snijdt de buik van de slang open. De Soëkker valt aan dezen kant, de doode slang valt aan de andere zijde.

Des morgens ontwaken de Soëkkers, zij zoeken hunnen vriend.

Ze vinden hem bij den omgevallen boom, en ze betasten hem met bladeren, tot hij weer krachtig was.

Aant. 1. Soēk. Eiland, dicht bij Biak. De bewoners der verschillende eilanden en landstreken, worden met den naam hunner woonplaatsen genoemd.

2. Kōrwēn. Tot welk geslacht of welke familie- deze slang behoort, is mij onbekend. Ik vertaalde het als reuzenslang, daar ze volgens de beschrijvingen van respectabele grootte zijn.

3. Meōsnōmi of Meos Num. Eiland dicht bij Jowbi. Dit Meōsnomi is niet bewoond. Naar de Papoea's beweren herbergt het vele slangen.

4. Sarabi. Mes van eigenaardigen vorm.

5. Undarm. Bladeren. Bladeren dienen den Papoea's veel bij het behandelen van hunne zieken.

26. Tobēlo(1) ma ikak.

Tobelo ōso i mbrein ro Meōsnōmi, i sapi ro dōrē. Ikak mgun, si swarepĕn sna sedi, s'ek ro i. Snari i d'anawer, i serf robĕan. Āmber ōrja, i marisein i bur, bape i pōkba i d'ek, snaro dorē imnis ārsēn āmbafēn. (2) Ikak snari, i siber wer. Āmber ani, i mam ikak, i kin tuwala bjeda, ma i waf ikak i sabu. Ikak i sabu, purari bĕpōn.

Ānsōna āmber i kin purari kukĕr tuwala bjeda. Ikak i snēri sām, i mararer purari be bo ma i san iriria āmber kako be bo. Amber i frar, bape ikak i jom i. Amber, i bĕāngār (3) i, i san kēru be nejān wēsĕ. Ikak i jom sasar keru, bape kniko i jom snun wer; i san wer kēru, isof i rama ro swan, i mbrein ro māsĕn Ikak i mkak war, i kandor, i bur.

26. De Tobelorees en de slang.

Een Tobelorees liep op Meōsnōmi, hij viel in een kuil. De jonge slangen dachten, dat het hunne moeder was, en zij klommen tegen hem op. De moeder was weggekropen om eten te zoeken. Die vreemdeling wilde weg gaan maar hij kon niet klimmen, omdat de kuil was als een muur van planken. De moederslang keerde weer. Als die vreemdeling de slang ziet, houdt hij zijn hoofddoek in de hand en hij wacht tot de slang neerdaalt. De slang daalt neer, de staart vooruit.

Nu houdt de vreemdeling den staart vast met zijn hoofddoek.

De slang wordt boos, ze beweegt den staart naar boven en werpt aldus den vreemdeling ook naar boven. De vreemdeling draaft weg, maar de slang achtervolgde hem. De vreemdeling bedriegt haar, hij werpt een steen naar een anderen weg. De slang achtervolgt verkeerdelijk den steen, maar dadelijk achtervolgt hij weer den man; hij werpt weer een steen, tot hij aan 't strand komt, toen liep hij in zee.

De slang was bang voor het water, ze schrok en ze ging heen.

Aant. 1. Tobelo. Plaats op de Oostkust van Halmaheira.

2. Arsen ambafen. Planken wand. De wanden van den kuil waren glad, gelijk een planken wand.

3. Bĕāngār. Bedriegen van het Mal. akal.

27. Bin, snēri bĕba, ikak, i d'ōrĕn i.

Snun ma bin, su farbuk kwar. Bin, i snēri bĕba. Rās ōso s'om diaf. Ma māndira, s'enĕf. ikak korwĕn, i rama; i reb bin, ma i d'ōrĕn i kukĕr rumgun bjedi; rēsĕri ikak i bur.

Ārwo, snun, i serf bin; i mam ikak, i d'un i. I d'or kāwāsa ma si jom ikak. Si sma i, si kna snēri bjedi. Si sma bin, bape i mar kwar. Ānsōna si kna bin snēri kakō, ma rumgun, i kenĕm kaker. S'un i, si fan i, isōf i ba.

27. De zwangere vrouw, die door een slang werd ingeslikt.

Een man en vrouw waren gehuwd. De vrouw werd zwanger. Op een dag ontginden ze een tuin. Des avonds, terwijl ze sliepen, kwam een reuzenslang; hij likte de vrouw, en hij slikt haar in met haar kind; en toen ging de slang heen.

Des morgens zoekt de man de vrouw; hij zag, dat een slang haar heeft weggehaald. Hij riep het volk bijeen en zij achtervolgden den slang. Als ze hem vinden, snijden ze hem den buik open. Zij vinden de vrouw, maar ze was dood. Nu snijden ze de vrouw den buik ook open en het kind leeft nog. Zij nemen het mee, ze voedden het, tot het groot was.

28. Kinōf(1) bĕba.

Mankarikadi, i sjowĕr(2) i ro kinōf bĕba. I ra faro Korano, i nai nei sāmfur. I d'or ōso, fa i buk i. Bĕba, (3) si mēwer kam, si buk (4) in. Bĕknik, i marisein. Isna Mānkarikadi i sjowĕr ro kinōf, rōb, i bĕsnunkaku.

Rōb ōso, i kun bur (5) kinōf pisja, d'ōbo: i marisein, isna, swari, su mbrein, su borĕs.

Mānkarikadi, i borĕs paik di fiāk. Bĕba, si msor bĕknik, s'ōbo: si buk Māukarikadi kaim. Bĕba, si san bĕknik ro faknik, (6) bape i mar ba.

Mānkarikadi, i bur (7) wer, bin wēsĕ kām, si buk robĕan, berĕn (8) faro i, bape i mēwer. I mām swari bjedi ba, i fukĕn: „Bin jedi roriso?" S'ōbo, si fau i ba, i bur be sup, si serf i fiōro kwar.

Mānkarikadi, i kofein: „Mgo srer, mgo mun i kwar!"

Bin, si kōfein, i buk si kam kada! I kōfein: „Roba, ja marisein ōso ro mgo ba, ja marisein bĕknik mgobedi i jer".

I ra, serf i, i sma i, i d'un i wer, i kein so i munda.

28. De groote Kinof.

Mankarikadi veranderde zich in een groote kinof. Hij gaat naar den korano, die tien dochters had. Hij vroeg er één, om haar te trouwen. De ouderen weigeren allen, een visch te trouwen. De jongste wil wel.

Overdag veranderde Mankarikadi zich in een kinof, des nachts was hij mensch.

Op een nacht verbrandde de vrouw den kinofhuid, ze zegt: ze wil overdag met haren man wandelen, roeien.

Mankarikadi ging vier maanden roeien. De ouderen waren boos op de jongste, ze zeggen, dat ze allen Mankarikadi trouwen willen. De ouderen wierpen de jongste op een faknik, maar ze stierf niet.

Toen Mankarikadi weer kwam, gaven de andere vrouwen hem voedsel en pinangnoten, maar hij weigerde. Hij ziet zijne vrouw niet, en hij vraagt: „Waar is mijne vrouw?" Zij zeggen dat ze haar niet weten, ze is naar het bosch gegaan, ze hebben haar al lang gezocht.

Mankarikadi, zegt: „Gij liegt, ge hebt haar gedood!"

De vrouwen zeggen, dat hij haar allen huwen mag! Hij zegt: „Neen, ik wil niet één van u, ik wil uwe jongste zuster, haar alleen".

Hij gaat haar zoeken. Als hij haar vindt, brengt hij haar weer mee en hij blijft slechts bij haar.

Aant. 1 Kinōf. Een visch.

2. Sjowĕr. Veranderen, vermommen, zie aant. 4 van N° 14.

3. Bĕba. Groot. Onder broers en zusters worden de ouderen bĕba genoemd, de jongeren worden door hunne ouderen bĕknik genoemd. De vrouw van Mankarikadi was ten opzichte van al hare zusters de bĕknik.

4. Buk. Huwen. Eigenlijk beteekent buk, geven. In den zin van huwen, ook zich geven. Elkander huwen is farbuk. Far geeft aan een w.w. een meerv. beteekenis.

5. Kun bur. Samengesteld uit kun, branden, en bur, weggaan, dus door branden 't weg maken.

6. Faknik zie aant. 8 van N° 18. Hier wordt de woonplaats bedoeld van de zeegeest. Die woonplaatsen worden ontzien, men nadert die niet en vaart er stilzwijgend voorbij,

7. Bur. Vertrekken, weggaan, een plaats verlaten. Gewoonlijk onderscheidt men bur fa en bur ma. 't Eerste van de woonplaats naar elders vertrekken. Bur ma, vertrekken naar de woonplaats.

8. Zie over dit gebruik aant. 4 van N° 20. Dat aanbieden van tabak enz. (kakes) geschiedt door de echtgenooten. Het aanbieden van tabak en pinang door vrouwen aan mannen en omgekeerd, wanneer ze niet gehuwd zijn, is een stilzwijgende uitnoodiging tot geslachtsgemeenschap.

29. (1) Bin ro berĕn ruri. (2)

Binia kor rās di suru kwar; i wan faro snōn bĕkāmkāmia, (3) i wan mangarpis (4) faro snōnia, ma kníko, snōn i kam wef i. (5) Mangarpis, i kōfein faro i: Īnsĕrĕn (6) jedi, i wan aja, d'ōbo: „Mèsĕr, wa rafa ro war, wa masi ani. Ma snōn, i ra, bin ani, i sabu ro berĕnia ruri faro i, su j'ènĕf. Ma bin bĕpōn, i serf i. Ma arwo, i d'or (7) fa si kāmkām wēr.

Ma i kāmkām kwar, i d'asĕr (8) bin ba, d'ōbo: i masi.

Ma i mgirba, (9) i d'ènĕf rōb di suru; āusōna i bur faro bin bĕpōn. Ānsōna, i kōfein faro bin bĕpōn, d'ōbo: „Bin jedi i sia ro asaria furi. Ma bin bĕpōnia, i ra fa i serf i, bape i sma i ba. Ma i kōfein: „Ja sma i ba!” Bape snon, i kōfein: „Isia”. Ma āusōna snōn, i kōfein faro bin bĕkon ro berĕnia ruri: Wa fāsna maugundau faro i. Ānsōna, i fāsna i faro bin bĕpōn. Ānsōnā, bin bĕpōn, i d'un i, fa i kein so i ro rum bjeda.

Ma snōn ani, i bores, bin bĕkein ro berĕnia ruri ani, i sma rumgun. Ma bin bĕpōn, i d'āfĕn i ro nōkēn, ma i san i. Mboi i d'āfĕn kāmkām, ārimian, roibĕjowĕr (10) ro nōkēn, insaro i fāsna faro snōnia. Ma i mun kakō rumgunia snari, bape mangirio i d'un

rumgunia kuker snari, su, fa i frur su. Ma su bur faro rum subeda, îs ōrnĕ berĕnia ruri. Ma snōnia, i rama, bin bĕpōn, i fasna munara snōnia bjana faro i. Ma snōnia, i kōfein: »I bje kwar, māndira ko fnāk sārma ([11]).

Ma rumgun ani, i ra fa i d'akfnak. Ma i fnāk nabje kaku. Ma kāwāsa s'or i fa i d'akau berĕn, bape i mĕwĕr. Ma si kōfein ōrnĕ faro kamari. Ma kamari kōfein: »Mandira iné, ja rafa j'akmām mānsĕrĕn ([12]) mundiri is ōrja. Ma i ra, i d'akmām.

Si fnāk wer, rumgun ani, i rama. Ma i fnāk nabje kaku. Ma kamari i kein ro karapēsa ([13]) bjeda.

Ānsōna i d'or i, fa i d'akan kakes, bape i sibĕr kruri fa i kjar kamari. Ma ānsōna kamari i māmbadir ([14]) i. Ma i kōfein: Rumgun jedi irja. Ma rumgun ani, i bur wer faro snari. Ma arwo, kamari, i wan kawāsa faro i, bape i kofein: »Roba, ja rafaba, snar bin bĕpōnia i san aja kwar ma i jabĕk sna jedi ro rumbri babia, ([15]) rjani ja rafaba. Mboi ja rafa, kamari i wan bin bĕpōnia fa i bur. Iriria snon ani, i jau bin bĕpōnia, fa i bur.

29. De vrouw in den top van den pinangboom.

De vrouw had twee dagen geteld, toen ze een honigzuigertje tot den smid zond. Bijna had de man dit met zijn hamer dood geslagen. Het honigzuigertje zeide tot hem: »Mijne meesteres heeft mij gezonden, ze zeide: »Ga morgen naar die rivier, waar ge u gebaad hebt.» En de man ging, en die vrouw daalde uit den top van den pinangboom tot hem, en ze sliepen beiden. En de eerste vrouw, ze zocht hem. En 's morgens riep hij weer zijne helpers om te smeden.

En toen hij gesmeed had, ging hij niet met zijne vrouw mede, hij zei, dat hij ging baden.

En hij kwam het bosch niet uit, twee nachten sliep hij er; daarop ging hij naar zijne eerste vrouw. Nu zeide hij tot zijne eerste vrouw: »Mijn vrouw is onder den waringinboom". En de eerste vrouw, ze ging om haar te zoeken, maar ze vond haar niet. En ze zeide: »Ik vind haar niet». Maar de man zegt: »Ze is er!» En nu zegt de man tot de vrouw, die in den top van den pinangboom zat: »Toon u zelve aan haar». Nu toonde ze zich aan de eerste vrouw. Nu neemt de eerste vrouw haar mede, opdat ze met haar in haar huis zou wonen.

En terwijl die man roeiende was, kreeg de vrouw uit den top van den pinangboom een zoon. En de eerste vrouw stopte hem in

een zak en wierp hem weg. Ja, ze deed den hamer, den nijptang, den kauwbijtel in een zak, om aan den man te toonen. En ze doodde ook de moeder van den jongen, maar een boschkip haalde den jongen en zijne moeder beiden, en ze behandelde hen beiden. En zij gingen naar hun beider huis, dat is de top van den pinangboom. En toen de man kwam, toonde de eerste vrouw zijne gereedschappen aan hem. En de man zeide: 't Is goed, van avond spelen we 't sarma-spel.

En die jongen kwam ook om mêe te spelen. En hij speelde zeer goed. En 't volk riep hem om mee pinang te eten, maar hij wilde niet. En ze zeiden dit tot den vader. En de vader zei: „Van avond zal ik gaan om te zien welke heer dit is.” En hij gaat, om mee te kijken naar het spel.

Als ze weer aan 't spelen zijn, komt die jongen. En hij speelde zeer goed. En de vader zit op zijn stoel.

Nu roept hij hem, om mee te eten van het onthaal, en hij draaide om, om zijnen vader den rug toe te keeren. En nu ziet de vader hem nauwkeurig aan. En hij zegt: „Dat is mijn zoon!” En die jongen ging weer naar zijne moeder. En des morgens zendt de vader volk tot hem, maar hij zeide: „Neen, ik ga niet, omdat de eerste vrouw mij heeft weggeworpen en zij heeft mijne moeder onder het huis gebonden, daarom ga ik niet. Ja, ik ga, als mijn vader de eerste vrouw wegzendt.” En alzoo, joeg de man de eerste vrouw weg.

Aant. 1. Dit verhaal ontving ik in manuscript van een mijner Papoesche kweekelingen. Ik gaf het weer z.a. ik het ontving. Volledig is het echter niet, n.l. 't begin niet. 't Vangt aan met de mededeeling, dat er eene vrouw was, die voortgekomen was uit den top van een pinangboom, waar ze na hare wording verblijf hield. Van daar uit bespiedde ze een smid, die gewend was in een riviertje te baden.

2. Ruri. Top van een boom. Ook widom is top, maar dan de uiterste punt. Men spreekt b. v. van sra-widom, d. i. het weeke uiteinde. Rurĭ is echter het geheele bovenste gedeelte.

3. Bĕkāmkāmia. Kāmkām is smeden. Kām is overg., eischt een voorw,, b. suwber (hakmes). Kāmkām is smeden in 't algemeen. Snōn bĕkāmkām is smid. Men heeft onder de Papoea's geen verdeeling van ambachten. Ieder werkt voor zich zelven. Maar er zijn er dan toch, die in 't een of ander werk boven de anderen uitmunten.

Ia duidt op een bepaalden smid.

4. Mangarpis. Honigzuigertje. Klein, algemeen voorkomend vogeltje.

5. Kām wef. Wef is stuk slaan. Mef is uit zich zelve breken. Kām wef. Door 't slaan met den hamer, verpletteren.

6. Insĕrēn. Vrije vrouw. Titel van alle vrouwen, die van vrije geboorte zijn.

7. Or. Roepen. Een smid heeft voor zijn werk verschillende helpers noodig. Den eenen dag helpt deze hem, den anderen dag een andere. Zoodat hij eerst zijne helpers bij elkaar moet roepen voor hij aan 't werk kan gaan.

8. Asĕr. Volgen. Bedoeld wordt, dat hij zijne vrouw niet na afloop van 't werk terstond naar huis volgde. De gewoonte van hen, die smidswerk verricht hebben, is na afloop van den arbeid te gaan baden in een beekje, liever dan in de zee.

9. Mgir. Te voorschijn komen uit het bosch.

10. De hier genoemde gereedschappen werden door de vrouw in een zak gestopt. Dit zou dan als bewijs moeten dienen, dat die tweede vrouw den man had bedrogen, en die zak met gereedschappen op de buik gebonden had.

11. Fnāk sārmā. Sārmā spelen. Een soort voetbal. De bal is van rotan gevlochten.

12. Mānsĕrēn. Titel van mannen, in vrijheid geboren.

13. Karapēsa. Stoel. Al wat tot zitplaats dient, heet men karapēsa.

14. Māmbadir. Mam, zien. Māmbadir, nauwkeurig zien. Overigens wordt badir in de beteekenis gebruikt van zich verraden, of ook z. a. in kofeinbadir, aanzeggen, oververtellen.

15. Rumbri bāb. De Papoesche woningen zijn op palen gebouwd. Het gedeelte onder het huis, dus tusschen de palen is de rum bāb of rum wabni.

30. Indawāwōrki ma Binkakuri.

Bin suru, su snōsna Indawāwōrki ma Binkakuri, su serf roiam. Indawāwōrki i d'un ingumbu (1) be rum, Binkākuri i d'un roiām, (2) krāf bĕba.

Indawāwōrki, i msor, i bur, ma i barĕk ro nejan bori. Kapō (3) s'ōpĕr (4) ro krāf bjeda.

Binkakuri i mbrein nejān ōrnĕ, i mām kāpo, i pas na. I pas kapo ro Indawāwōrki andendi bjeda, bin ōrnĕ, i kāndor, ma i d'orĕs, i sankakirare Binkākuri, isōf i mar. Indawawōrki i kēruk

Binkākuri sus bjena, i d'un be rum, i buk sunsna, faro Binkākuri nei bjedi, snōriso Imawai ma Indawawarki, i bur Imawai i kun susna, sunsna, su kanĕs, imnis snuukaku. Imawei i kāndor, i san susna.

Imawai, i d'or Imbĕbai, Indawawōrki nei bjedi, i kōfein: „Wairus (5) jeda i sapi, wa serf i". Ma Binbĕbai i sābu (6) fa i serf Imawai wairus bjeda. Ausōnā Imawai, i rir kēru ōso ro for, ma i d'or Imbĕbai: „Wa mawab (7) sbambri". Imbĕbai i know be bo, i mawāb sbari. ma Imawai i san kēru bĕsām ro Imbĕbai sbari. Kēru, i sapi ro Imbĕbai snēri, i mar.

Imawai, i d'un Imbĕbai uk di suru, ma i rir ōso ro rumurndi, wēsĕ ro rum raundi, ma i famāngor Imbĕbai kuker sre babo ma sāmfarna ro rwasi ma Imawai i be fa d'orĕs Imbĕbai ro kērwa,

Indawawōrki i bur wer be rum, i mām nei bjedi, i d'orĕs wārk (8) kērwa, i famāngor i kwar, i disĕn. Bape i mām kaku, i mām nei bjedi, i mar kwar. Ma i d'or Imawai. Uk ro rum urndi i karĕm. Indawawōrki, i serf ro rum urndi, I d'or wer Imawai, uk ro rum raundi i karĕm. I serf ro rum raundi uk ro rum urndi, i karēm wer. Ānsōna Indawawōrki i mām uk, su karēm, i kōfein: „Imawai i mun nei jedi kwar, rēsĕri i bur". Ma Indawawōrki i jom Imawai.

Rōb, Imawai i d'ènĕf ro mun ōso ro aimando, ma Indawawōrki i d'ènef ro mun wēsĕ. Arwo Imawai i bur wer, ma Indawawōrki i jom weur bjena.

Imawai i rama ro warbĕki, i d'asuk (10) waria. I mām wōngor, (9) i fukĕn, i d'un i. I kōfein faro wōngor: „Bin ōso, i jom aja, i mum sna jedi; ānsōna i serf, i mum aja kakō. Bin i rama, wa mun i. Wōngor d'ōbo: „Wa kein ro kruri jedi munda". Ma Imawai i sabu kwar, Indawawōrki i rama, ma i d'or wōngor, i d'un i. Wōngor kōfein: „I bje, wa kein ro purari jedi wauerik". Ma wōngor i d'as kukĕr Indawawōrki, bape war i d'ejĕk ro binia fandu, bin, i kōfein: „Napirmō, ja ro". Wōngor kōfein: „Wa mkak awer, nei, j'un knîkirine ani, rariria". War i d'ek sōf sbari, bin, i kōfein wer: „Nipirmō, knîko ja ro. Wōngor d'ōbo: „Wa mkak awer, nei j'un knîkirine ani, rariria kwar". Ma wōngor i d'as wer, war i d'ek bo binia rwuri, i msar. Ma Imawai i mam ōrnĕ, i disĕn, ma i kĕrjair (12) Indawawōrki.

30. Indawawōrki en Binkākuri.

Twee vrouwen, wier namen waren Indawawōrki en Binkākuri, zochten schelpen.

Indawawōrki bracht ingumbu thuis, Binkākuri bracht een schelp, met veel vleesch.

Indawawōrki werd boos; ze ging weg en lag op het voetpad. Paddestoelen botten uit op haar lichaam.

Binkākuri. die op dat pad liep, ziet de paddestoelen, ze trekt ze uit. Als ze de paddestoelen uittrekt van de borst van Indawawōrki, schrikt deze vrouw, ze kitelt Binkākuri, tot ze sterft. Indawawōrki snijdt de borsten van Binkākuri af, en neemt ze mee naar huis. Ze geeft de borsten aan de dochter van Binkākuri, genaamd Imawai en Indawawōrki gaat heen. Imawai roostert de borsten, deze huilen, als een mensch. Imawai werpt van schrik de borsten weg.

Imawai roept Imbĕbai, het meisje van Indawawōrki, en zegt: „Mijn naald is gevallen, zoek die". En Binbĕbai daalt neer om de naald van Imawai te zoeken. Nu legt Imawai een steen in het vuur, en ze roept tot Imbĕbai: „Doe je mond open". Imbĕbai kijkt naar boven, ze doet den mond open en Imawai werpt den heeten steen in den mond van Imbĕbai. De steen valt in de buik van Imbĕbai, ze sterft.

Imawai neemt twee luizen van Imbĕbai, en ze legt een in het achterhuis, de andere in het voorhuis, en ze versierde Imbĕbai met een nieuwe sarong en armbanden aan de armen en Imawai liet Imbĕbai aan de deur staan.

Indawawōrki, weer naar huis gaande, ziet hare dochter, in de deur staande, (ze ziet) dat ze zich versierd heeft, (en nu) gaat ze zingen. Maar nauwkeurig ziende, ziet ze dat hare dochter dood is. En ze roept Imawai. De luis uit het achterhuis antwoordt; Indawawōrki zoekt in het achterhuis. Ze roept weer Imawai, de luis uit het voorhuis antwoordt. Als ze in het voorhuis zoekt, antwoordt de luis uit het achterhuis. Nu merkt Indawawōrki, dat de twee luizen antwoord geven en ze zegt: „Imawai heeft mijne dochter gedood, en toen is ze vertrokken". En Indawawōrki achtervolgde Imawai.

Des nachts slaapt Imawai op 't ééne gedeelte van een omgevallen boomstam, en Indawawōrki slaapt op het andere gedeelte. Des morgens gaat Imawai weer weg, en Indawawōrki achtervolgt haar weer.

Imawai komt aan eene rivier, ze zwemt de rivier over. Ze vraagt aan een krokodil, dien ze ziet, haar mee te nemen. Ze zegt tot den krokodil: „Ik word door eene vrouw achtervolgd die mijne moeder gedood heeft, nu zoekt ze mij ook te dooden. Dood die vrouw als ze komt." De krokodil zegt: „Ga maar op mijn rug zitten!" En toen Imawai afgestegen was, komt Indawawōrki en vraagt den krokodil,

haar mee te nemen. De krokodil zegt: „'t Is goed, zit maar op mijn staart". En de krokodil zwemt met Indawawōrki, maar toen het water tot het midden der vrouw gekomen was, zegt de vrouw: „Neef, ik ga verloren!" De krokodil zegt: „Vrees niet, 't meisje, dat ik zooeven meênam, ging 't evenzoo!" Als het weer tot den mond is, zegt de vrouw weer: „Neef, zoo dadelijk ben ik verloren!" De krokodil zegt: „Wees niet bang, het meisje, dat ik zooeven bracht, ging 't ook zoo!" En de krokodil zwemt weer verder, het water stijgt boven 't hoofd der vrouw, en ze verdrinkt. En Imawai dit ziende, zingt en jouwt Indawawōrki uit.

Aant. 1. Ingumbu. Krabbe, die in verlaten schelpen huist. Wordt de schelp te eng, dan verhuist de ingumbu naar een grootere. Men kan die diertjes met elkander zien vechten, om een leege schelp, tot het eindelijk één gelukt haar te veroveren. Men zoekt deze krabben wel voor aas om te visschen, maar ze dienen niet tot voedsel voor visschen.

2. Roiam, krāf bĕba. Roiam zijn echte schelpdieren, die wel tot voedsel dienen.

3. Kapō. Paddestoelen. Eetbare soort.

4. Ōpĕr. Hier vertaald door uitbotten. 't Woord beteekent eigenlijk springen.

5. Walrus. Naald. De gewone naainaald heet ret. Hier wordt bedoeld een naald van de groote eener stop- of paknaald, waarmee de pandanusbladeren tot matten aanééngehecht worden.

6. Sabu. Afdalen. Door de groote reten, die de Papoea's laten in de vloeren hunner wonigen, valt nog al eens het een en ander onder het huis. Binbĕbai moest dus om die naald te zoeken, zich onder de woning begeven.

7. Mawāb sbari. Den mond openen. Mawāb alleen is voldoende voor openen van den mond. Bas is openen in 't algemeen.

8. Orĕs wārk. Samengesteld uit ōrĕs en wārk. Ōrĕs, staan en wārk, beletten. Door haar staan, belemmerde, belette ze 't ingaan in de deur.

9. Wōngor. Krokodil. Niet overal is er eene vijandige verhouding tusschen krokodil en mensch. Op Meos War b.v. wilde men niet, dat een mijner roeiers schoot op een krokodil, want zoo ver men zich herinneren kon, was er nooit iemand van Meos War door een krokodil gebeten. Begon men nu die goede verstandhouding te verbreken, dan zou daarvan 't gevolg zijn eene altijddurende veete tusschen krokodillen en menschen.

Aan de Humboldts-Baai werd me gezegd, dat wanneer aan de Karwari de figuren opgehangen werden, die kasuarissen en krokodillen voorstellen, men dan die houten kasuarissen en krokodillen vraagt hunnen makkers in bosch en water te gebieden, menschen, die iets verkeerds gedaan hadden te trappen en te bijten.

10. Kĕrjair. Uitjouwen. Ook kōrjar.

31. Bumambraundi.

Imbĕkĕpu suru, su na (1) rumgun kĕpuri, snōriso Bumambraundi. S'ap i Bumāmbraundi, (2) snar i fnāk bumam māngĕnēm. Isna (3) sōf māndira i fnāk bumām munda. Kĕpuri bjedi, i msor, i kōfein: „Rumgun wēsĕ, si serf in, bape au w'ènĕf, wa fnāk bumam, w'an, w'ènĕf, wa fnāk bumām wer".

Kĕpuri, i fnap pōkēm, (4) i kapu ro sajēr Bumambraundi pōkēm bjeda. Bumambraundi, i d'ek fa i d'an, i kōfein: „Bumi, pōkēm i snarēm be kapu. Kĕpuri, i kōfein: „Alboi, snar au, wa fnāk bumam māngĕnēm.

Ānsōna Bumambraundi, i msor, i d'or roomen bjedi, d'ōbo: „Ku serf in!" Su serf in, su mām saroj. Bumambraundi i so sarōj kuker jāfēn bjeda, bape saroj i sjob wa kuker Bumambraundi ma women bjedi, ma i d'ōrĕn su kuker wa seda.

Su kein ro sarōj snēri, su biser. Su sma for ba, su frōbĕkun (5) kuker ādi. (6) Su sma for, su kēruk sarōj kènia, ma si fnap ken. Sarōj i mar.

I mar, risĕn, i san sarōj bĕmar ro bo be sōp, ma Bumambraundi i kōfein: „Sarōj, i marke, ku j'ek ma ko sabu munda. Su fnēwĕr (7) su knasna, su mnāf risĕn, ma su kōfein: „I mar baboi ma su kna sarōj snēri, ma su sasiar.

Su borĕs, su mām warbĕki. Bumambraun i masi. I masi, i mām āngra bĕkes, i da; i kin, i mām, si kēruk i bābo, d'ōbo: „Snunkaku i masi ro warrwuri, piapĕr rwuri kuker āngra!"

I mām angra bĕkes sumundi, (8) i kin i, i mām snumburaim i piarkēpĕn āngra. I d'un snumburaim, snumburaim i kwaim, d'ōbo: „Bin i masi, ja ra, ja mām i!" I kōfein faro womĕn: „Wa kein ro wa, ja mām snunkaku i masi ro warrwuri.

I mbrein- i mām diāf. Ro diaf, i mām rum kapirare. I d'ek rumia, bape rum i bro. I waf, i mam ingubor ōso, i masi bābo, i d'āpĕn jās. (9) Bin i rama. Bin, i mām Bumambraundi, i fukĕn i: „Wa serf rosei?" Bumambraundi i kōfein: „Wa jeda i sia ro warweri kuker womĕn jedi. Nu biser, riani ja serf rōbĕan, bjēfke!"

Bin, i kōfein: "I bje, w'un bjēf wauĕrīk, bape wa bur fasau, snaro kĕpuri jedi i rama knīko, ma insar i nai mānoin, (10) ja mkah, nēri i mun au.

Bumambraundi, i bur. I bur kwar, knīko insar kukĕr nāf bjedi (nāf, i kākō bĕmanoin), su rama. Su j'un snunkaku (11) kukĕr rumun. Insar, i buk rumun faro nei, ma māngundi i kun snunkāku.

Nāf, i snarĕm Bumambraundi māmās (12) bjeda, i d'ob ma i d'ark awēk. Insar i kōfein: "Mundiri i d'ek rum, nāf i d'ark awēk?" Bape bin i kōfein: "Ja masi ma ja rmīmĕn (13) rwuri, nāf, i snarĕm mani, rjani i d'ark awēk.

Mandira, (14) insar kukĕr nāf, su bur wer, Bumambraundi i rama kukĕr wa. Si biaun bjēf ma robĕau nabor, knīko wa i msar, ma bin i so.

Arwo, insar kukĕr nāf, su rama wer, nāf i d'ark awēk wer. Insar i d'or nei kĕpuri: "Mundiri i rama mobinė, nāf, i d'ark awēk". Bape ōso i karemba. Insar i d'ek rum, i mam rum i bro. Ānsōna, i mām weur ro kajĕn, i kōfein: "Snun ōso i d'un i!"

I d'ek wa bjeda, ma i wan nāf bjedi, i barēk ro wa raundi.

I jom Bumambraundi sko, (15) Bumambraundi, si pōkba. Insar wa bjeda fanām rape, ma si mnaf, i disĕn:

"Insarodi wa sasiki (16) wa jar jar (17) pon,
Bumambraundi wa jar jar pur!"

Bumambraundi, i kōfein: Nēri ko frur rosei, bin ōrnĕ i pākrīk — mĕnōf, iko, na kiur i ba". Bin i kōfein: "Ko so i kukĕr manposswabōr, (18) i mar. Insar wai bjeda, i fanām kāku, kēpuri bjedi i d'orēs ro wa, ma i so kāki (19) insar kukĕr māmposswabōr; insar i sāpi, i mar. Ma wa, i da kukĕr nāf munda.

Bumambraundi kĕpuri, i waf rumgun kĕpuri munda. Rās rās, i d'asarin ro rumbrawer, i mām Bumambraundi, i ramake.

Rās ōso, si kōfein: "Ko mām wa ōso, ōrnĕ Bumambraundi wa bjeda. Wa fanām knīk, si kōfein: "Roba, snunkaku di kiōr, rjāni Bumambraundi d'iriaba. Bape si mām kāku, si kōfein: "Roba, Bumambraund'iria, i d'un bin".

Ma kĕpuri, i marisein nāba, Bumambraundi kukĕr swari, su j'ek rum bjeda.

31. Bumambraundi.

Twee grootouders hadden een kleinzoon, wiens naam was Bumambraundi. Ze noemden hem Bumambraundi, omdat hij zoo veel met den tol (bumām) speelde. Van den morgen tot den avond, speelde

hij maar met den tol. Zijne grootmoeder werd boos, en zeide: „Andere jongens zoeken visch, maar gij slaapt, gij speelt met den tol, ge eet, ge slaapt, ge speelt weer met den tol."

Zijne grootmoeder kookte gierst en toen deed ze hare behoefte in den houten bak, waarin de gierst van Bumambraundi was. Als Bumambraundi (in huis) geklommen was om te eten, zeide hij: „Grootmoeder, de gierst stinkt naar st . . ." Zijne grootmoeder zeide: „Dat is, omdat ge te veel met den tol speelt."

Nu werd Bumambraundi boos hij roept zijn slaaf, en zegt: „We gaan visschen!" Als ze aan 't visschen zijn, zien ze een walvisch. Bumambraundi werpt den walvisch met zijn harpoen, maar de walvisch trok de prauw met Bumambraundi en zijn slaaf naar zich toe, en hij slikte hen beiden in met hunne prauw.

Terwijl beiden in de buik van den walvisch zaten, kregen ze honger. Ze hadden geen vuur. Ze maakten echter vuur, door de uitleggers der prauw tegen elkaar te wrijven. Toen ze vuur gekregen hadden, sneden ze den lever uit van den walvisch, en ze kookten den lever. De walvisch stierf.

De branding wierp den dooden walvisch op en neer, en Bumambraundi zeide: „Zou de walvisch dood zijn wij stijgen en we dalen maar." Ze legden hunne ooren te luisteren en hooren de branding. Nu zeggen ze: „Welzeker is hij dood!" en ze sneden den buik van den walvisch open, en ze gingen er uit.

Ze roeien verder en worden een rivier gewaar. Bumambraundi gaat baden. Als hij baadt, ziet hij een doorgesneden citroen drijven. Hij grijpt die en ziet, dat de citroen pas doorgesneden is. Hij zegt: „Iemand baadt aan den bovenloop van de rivier, die zich het hoofd met citroen gereinigd heeft!"

Als hij het andere gedeelte van den doorgesneden citroen ziet, grijpt hij dit ook en ziet een haar om den citroen heen gedraaid. Hij neemt dat haar en als hij ziet, dat 't een lang haar is, zegt hij: „Er is eene vrouw aan 't baden, ik ga haar zien!" Hij zegt tot den slaaf: „Blijf in de prauw, ik ga zien, wie er baadt hooger op aan de rivier."

Hij loopt, en ziet een tuin. In den tuin ziet hij een klein huis. Hij bestijgt dat huis, maar het huis is leeg. Hij wacht. En nu ziet hij eene maagd, die pas gebaad heeft, zich warmen in de zonneschijn. De vrouw komt. Als die vrouw Bumambraundi ziet, vraagt ze hem: „wat zoekt gij?" Bumambraundi zegt: „Mijne prauw is aan den mond der rivier met mijn slaaf. We hebben honger, daarom zoek ik eten, is er pisang?"

De vrouw zegt: „Goed, neem maar pisang, maar ga spoedig heen, want mijne Grootmoeder komt zoo dadelijk, en de oude vrouw heeft eeen weerwolf, ik ben bang, dat ze u dooden zal."

Bumambraundi ging heen. Toen hij vertrokken was, komt spoedig daarop de oude vrouw met haren hond (de hond was ook een weerwolf). Ze brachten een mensch mee met een varken. De oude vrouw geeft het varken aan het meisje en zelf roostert ze den mensch.

De hond ruikt de reuk van Bumambraundi, hij blaft en hij bijt den ladder. De oude vrouw zegt: „Wie is er in huis geklommen, de hond bijt den ladder?" Maar de vrouw zegt: „Ik heb mij gebaad en mijn hoofd met olie gesmeerd, de hond heeft de olie geroken, daarom bijt hij in den ladder".

's Avonds gaan de oude vrouw en haar hond weer weg, Bumambraundi komt met de prauw. Ze laden pisang en zeer veel eten, bijna zonk de prauw, en de vrouw volgde.

's Morgens komen de oude vrouw en de hond weer, de hond bijt weer in den ladder. De oude vrouw roept hare kleindochter toe: „Wie is hier gekomen, de hond bijt in den ladder?" Maar niet één geeft antwoord. De oude vrouw klimt in huis, ze ziet het huis leeg. Nu, ziet zij de voetsporen in het zand en ze ze zegt: „Een man heeft haar weggehaald!"

Zij klimt in hare prauw, en ze beveelt haren hond te gaan liggen in het voorste gedeelte der prauw.

Zij achtervolgde Bumambraundi, en de zijnen. Bumambraundi en de zijnen konden niet langer. De prauw van de oude vrouw is reeds dichtbij, en ze hooren haar zingen:

„De prauw van de oude vrouw zwemt 't eerst,
De prauw van Bumambraundi zwemt achter!"

Bumambraundi zegt: „Wat zullen we doen, de vrouw is onkwetsbaar, speren, pijlen treffen haar niet." De vrouw zegt: „Als we haar werpen met de baard van de māmpōs, sterft ze." De prauw der oude vrouw, was zeer dichtbij, hare kleindochter gaat in de prauw staan, en werpt de oude vrouw met de baard van de māmpōs; de oude vrouw valt dood neer. En de prauw drijft alleen met den hond.

De grootmoeder van Bumambraundi wacht steeds haren kleinzoon. Elken dag zit ze gehurkt in het aan zee gelegen deel van het huis, ze kijkt of Bumambraundi komt.

Op zekeren dag wordt geroepen: „We zien eene prauw; dat is de prauw van Bumambraundi." Toen de prauw een weinig dichtbij

was, zeggen ze: „Neen, drie menschen, dat kan de prauw van Bumambrauudi niet zijn.” Maar als ze goed zien, zeggen ze: „Neen 't is Bumambraundi wel, hij brengt eene vrouw mêe”.

En de grootmoeder was zeer blij, toen Bumambraundi met zijne vrouw te zamen haar huis binnenklommen.

Aant. 1. Na. Hebben. Dit na hoort men afwisselend met nai in dezelfde beteekenis.

2. Bumambraundi. Gouden tol. Bumam, tol, braun of brawĕn, goud. De bumam is een soort priktol, die de Papoesche knapen zelve snijden en met touw opzetten.

3. Isna. Het is licht. Wordt gebruikt voor morgenstond.

4. Pōkĕm. Gierst. Deze gierst wordt ook op N.-G. gewonnen op de bergen. 't Is een geliefd voedsel.

5. Frōbĕkun. Vuur krijgen door 't wrijven van twee houten. Bekende methode bij wilde volkstammen.

6. Adi. Uitlegger aan de prauw. Wordt gemaakt van zeer licht hout.

7. Fnēwĕr. Neigen, schuin houden. Ook van de zon bij 't ondergaan. Fnēwĕr knasi, het oor neigen om te luisteren.

8. Sumindi. Waarschijnlijk van imnis, gelijk, eveneens. Sumindi, die er bij behoort, de gelijke er van.

9. Āpĕn jās. Zich warmen in de zonneschijn; āpĕn for, zich warmen bij 't vuur.

10. Mānoin. Weerwolf. De mānoin speelt bij de Papoea's denzelfden rol, dien de weerwolf vervulde in 't bijgeloof onzer voorvaderen. 't Geloof aan zoo'n weerwolf is over den ganschen Archipel verspreid. Na zonsondergang verwijdert geen Papoe zich alleen op eenigen afstand van het strand. Men zegt, dat enkele personen behept zijn met de macht anderen te dooden door bovennatuurlijke middelen. Wordt door 't wichelen iemand aangewezen als bezittende een mānoin, dan moet hij volgens oude zeden worden gedood.

Later geeft een ander sprookje ons meer gelegenheid den aard van dit bijgeloof te leeren kennen.

11. Snunkaku. Snun is man, kaku, echt. 't Woord beteekent echter niet uitsluitend mannen. 't Is veel meer: iemand, mensch in 't algemeen.

't Wordt ook gebruikt om aan te duiden dat 't kieken reeds in 't ei gevormd is.

12. Māmās. Vuil. De hond rook B's vuil. Algemeen is deze

wijze van spreken in betrekking tot het ruiken van iemands bijzondere uitwaseming. De Papoea's zelve hebben soms een zoo fijn reukorgaan, dat ze iemands bijzondere geur kunnen onderkennen.

13. Rmîmĕn. 't Hoofd smeren of zalven met olie.

14. Mandira. Avond. De tijd, dat de mānoins hunne prooi zoeken te bemachtigen.

15. Sko. Zij met hun drieën. Su, zij met hun tweeën.

16. Sasiki. Dit woord ken ik niet.

17. Jar. Hier overdr. gebruikt. 't Is het zwemmen van visschen.

18. Māmpōs. Is een visch, die een soort snor (swabor) vertoont. 't Is met deze snor, dat de oude heks alleen te dooden is.

19. So kaki of so kakir. Werpen. Wat dit kāki of kākir beteekent weet ik niet. So is op zich zelve reeds werpen, gooien.

32. (1) Radja Kōrare, (2) radja Djilolo, (3) radja Batjan, radja Karnaki. (4).

Kapal, i d'ajujĕn ro sorĕn bĕba. Sof (5) bĕba i d'ōrĕn kapal kukĕr kawāsa kaim. Mangangan wer, i kin sof kukĕr kapal, i d'un be sup. Sof, i mērbāk, mangangan, i pōkba, ma sof kukĕr kapal i sapi ro sup. Sof i pōkĕm, kāwāsa ro kapal, si sasiar. Si mbrein be radja ro sup orwa, sup Rumi. (6)

Ma radja, i ker samarāka, (7) i ba kāku, ma kāwāsa, si frur kērwa ro samarāka ma s'an ro dōri. Snun ōso, i bur i d'as be Korore, i serf war.

I d'inĕm war, bin war ro nanggi, si masi, si rir sānsun sena kukĕr wapreraa ro sup. Snun ani, i d'un bin bĕba sānsun kukĕr waprerna. Bin, si masi ibro, s'ek be nanngi wer, bape ōso i d'awaw.

Ansōna snun ani i badir (8) i, d'ōbo i d'un sānsun, ma waprer bjena; d'ōbo, i buk i.

Snun ma bin, su ra be insar, i kein ro sup ōrnĕ. Su kein knīk, insar i kōfein: „Mu kein mob ini munda, ma mu serf in mara aja ba.„

Bin, i pas snumburaim ma i frur sarfer, i buk faro snun, i kōfein: „Sārfer is ōrnĕ, wa serf in„. Warpur wer i pas snumburaim ōso wer, ma i frur djara. (9)

Snun, i borĕs, i pōs in, i sma in si bor, imbĕrnōs, insum, in kam, wa i msar. I mbrein be rum, i kōfein faro bin: „In i sia, wa i msar„.

Iriria ras kiōr. Ras bĕkiōr, bin, i kein ro rum, i mām be bo;

i mām waprer posom, snun i jōkēf ro os. I swarepĕn. nēri i bur wer, bape i bur fasauba.

Rās ōso, i frur robĕan faro rumgun fiāk bjesi ma faro swari, i kōfein faro rumgunsi: „Robĕan faro mgokmasri i sia — ja bur!” Ma bin i d'un waprerna i bur be bo. Rumgun, si waf sikmasri ba, s'an robĕan ibro.

Bĕpōn, i d'an ben bjeda i bro, i bur, i kein ro kēru bĕba ro wōndi; bĕsuru i d'an ben bjeda ibro, i bur be wōndi, i kein ro aiknam; rumgun bĕkior i d'an bjeda ibro, i mbrein be wōndi, i kein ro kēru ani pembri; ma bĕfiāk, i mbrein fauirbaim, i kein ro medja bori.

Bĕba, i radja Kōrare ([10]), bĕsuru radja Djilolo, bĕkiōr radja Batjan, bĕfiāk radja Karnaki.

32. De koningen van Tidore, Djilolo, Batjan, en Ternate.

Een schip zeilde in den grooten oceaan. Een groote soof slikte het schip in met al het volk. Een arend greep weer de soof met het schip, en bracht het naar het land. De soof was zwaar, de arend kon ze niet langer houden, en de soof viel met het schip op den grond. De soof rotte, het volk uit het schip ging er uit. Ze gingen naar den koning van het land, het land Rumi.

De koning had een watermeloen geplant, die zeer groot was, en het volk maakte een deur in die watermeloen en zij aten er zich in. Een der mannen zwom naar Tidore, om water te zoeken. Terwijl hij water drinkt, leggen acht hemelvrouwen, die daar baadden, hare kleederen en vleugels ter aarde. Die man neemt de kleederen en vleugels weg van de oudste (grootste) vrouw. Toen de hemelvrouwen klaar waren met baden, stegen ze weer ten hemel, maar één kon niet (was gefopt).

Nu maakt de man zich bekend, zeggende, dat hij hare kleederen en hare vleugels weggenomen heeft; hij zegt, met haar te willen trouwen.

De man en vrouw gaan beiden naar de oude vrouw, die in dat land woonde. Toen zij daar een poos waren, zeide de oude vrouw: „Gij zit hier maar, en gij gaat niet voor mij visschen.”

De vrouw trekt een haar uit en maakt een vischlijn, zij geeft die aan den man, zeggende: „Dat is een vischlijn, ga visschen!” Later weer trok zij weer een hoofdhaar uit en maakte een net.

De man gaat roeien en visschen, en hij vangt zeer veel visch,

imbĕrnōs, insum, allerlei soort visch, zoodat de prauw tot zinkenstoe vol was. Hij gaat naar huis, en zegt tot de vrouw: „De prauw is tot zinkens toe vol met visch."

Zoo ging het drie dagen. Den derden dag kijkt de vrouw, die thuis zit, naar boven en ziet den top van den vleugel, die de man had verstoken tusschen de atap. Ze dacht er over weg te gaan maar ze ging nog zoo gauw niet.

Op zekeren dag zegt ze tot de jongens, nadat zij het eten voor hare vier kinderen en voor haren man heeft gereed gemaakt: „Het eten voor uw vader is daar — ik ga heen!" En de vrouw neemt de vleugels en stijgt naar boven. De jongens wachten niet op hunnen vader, zij eten het eten op.

Als de eerste zijn bord heeft leeg gegeten, staat hij op en gaat zitten op een grooten steen buiten, de tweede gaat naar buiten als zijn bord is leeg gegeten en gaat zitten in een boom; de derde eet zijn bord leeg en gaat zitten op het kantje van dien bewusten steen; de vierde, die nog niet goed loopen kan, gaat boven op de tafel zitten.

De oudste, dat is de sultan van Tidore, de tweede sultan van Djilolo, de derde sultan van Batjan, de vierde sultan van Ternate.

Aant. 1. Dit verhaal bevat de bovennatuurlijke geboorte der Moluksche Vorsten.

Reeds Valentijn vermeldt, deel 1 blz. 279, eene legende omtrent de wording der vorsten van Ternate, Tidore en Batjan:

„De koningen van Ternate, Tidore en Batjan zeggen, dat zij van denzelfden draak, doch ieder uit een bijzonder ei, gesproten zijn, om welke redenen de koning van Batjan een draak boven op zijn paleis heeft uitgesneden staan. Anderen, dit wat verder ophalende, zeggen, dat de moluksche eilanden van ouds door een vorst, Bigara of Bikoe Cigara genaamd, bestuurd zijn en geven verder dit navolgende verdichtsel als eene zuivere waarheid op, dat deze vorst op zekeren tijd uit varen gegaan en met zijn gilala (een zeker snelzeilend en tegelijk licht roeivaartuig) omtrent Batjan gekomen zijnde, eenige bamboezen of indiaansch riet tusschen de klippen gewaar werd, 'twelk hij gelastte af te kappen, maar dit was zoo ras niet begonnen, of men vernam bij den eersten kap, dien men daar in deed, dat er eenig bloed uit kwam. Dit ontstelde dezen bijgeloovigen zeer sterk, maar nog veel meer, dat hij aan den wortel van dien bamboes-stoel (want zoo groeien zij bijeen) vier eieren vond, die zeer veel naar slangeneieren geleken. Terwijl hij nu bezig was met deze eieren te beschouwen, hoorde hij een stem, als uit het riet voortkomende, tot hem zeggen:

„Gij moet deze vier eieren wel gadeslaan en wel bewaren, alzoo uit dezelve vier vorstelijke personen staan geboren te worden.” De vorst, hierdoor opgetogen, nam die eieren mede naar zijn paleis en vernam niet lang daarna, dat daaruit drie mannen en eene vrouw te voorschijn kwamen, van welke éen de stamvorst der koningen van Batjan, éen de voorvader der boetonsche koningen en éen de stamhouder van een der vorsten in de papoesche eilanden was, gelijk dan die vrouw ook een zeer machtig vorst van Loloda, op ’t groot land van Halmahera, getrouwd geweest is. Ter gedachtenis van dit voornoemd voorval eeren veel van deze volken niet alleen dezen Bakoe Cigara, maar zelfs ook nog die rotsen, tusschen welke de eieren gevonden zijn. Waarbij men nog voegt, dat uit het ei des eersten konings van Batjan dertien heidensche vorsten van Ternate, na elkander gesproten zijn, tot dat een sultan van Tidore, Bonga genaamd, opdaagde, die den alcoran, of ’t moorsch geloof aannam; doch wie deze koning geweest zij, blijkt mij nergens, zoodat het maar een opgeven van ’t moedig Batjansch koningje is, dat zich uit dezen hoofde ook beroemt de oudste van de moluksche koningen te zijn, ten bewijze van dien nog de klippen en de plaats omtrent zijn land, waar dit voorviel, vertoonende.

Dit is dan een verhaal, waaruit men klaar ziet, dat het opgeven van den voornoemden oorsprong van deze drie koningen van denzelfden draak, maar uit drie bijzondere eieren, met zeer weinig verandering, uit een dergelijk verhaal der ouden getrokken is.”

2. Kōrare. Het Nufoorsch verandert regelmatig de t uit andere talen en dialecten in k. En dikwijls de d in r. Kōrare is ontstaan uit den ouden naam van Tidore, Todor. Ook de verandering van o in a is niet vreemd. [1]

3. Djilolo. Vroeger rijk van dien naam op Halmaheira.

4. Karnaki. De onder 2 genoemde verandering van t in k geeft ook hier de wijze aan, waarop dit woord van Ternate is afgeleid.

5. Sof. Een visch.

6. Sup Rumi. Het land Rumi. Dr. Adriani, die in een To-Radjasch verhaal het land Runi vermeld vond, schreef mij, als zijne meening, dat met dit Rumi bedoeld zou zijn het onbekende land, en waarschijnlijk terug te brengen zou zijn tot het Byzantijnche rijk, dat als deel van het keizerrijk Rome (Rumi), door de Arabieren als het werkelijke rijk van Rome beschouwd werd.

7. Sāmarāka, Watermeloen. De bekende sĕmangka of samangka van Java en elders.

8. Badir. [2] Een hoogst enkele maal komt dit woord op zichzelf staande voor, doorgaans in samenstelling met andere werkwoorden. ’t

[1] Zie Nuf. Spraakk. Hoofdst. XIV.
[2] Zie Nuf. Spraakk. Blz. 10.

Heeft dan ook, z. a. in dezen zin, de bet. van vertoonen, bekend maken.

9. Djara (djala Mal.) Net.

10. De gebieders van Ternate en Tidore hebben immer in strijd om den voorrang verkeerd. Valentijn 1e deel vermeldt telkens deze oorlogen, waarin de Compagnie zich ook niet vreemd hield. Geen wonder, dat onder de Papoea's, als goede onderdanen van Tidore, een verhaal ontstond, waaruit bleek, dat Tidore machtiger was dan Ternate.

33. Radja Djilolo, Batjan, Kārnaki, Kōrare.

Bin nanggi samfur, si masi ro Kōrare. Bepon Kōrare, rirwor munda. Ma insar ōser munda bĕdjadi ro rirwor.

Kapal Wolanda, i ro. Tuwan ōser, i bur.

Bin nanggi, si masi, si rir sānsun sena ro insar rum bjeda, ma si pas waprerna, na fnāk (1) sānsun.

Tuwan ani i mbrein ōrwa, i mam bin nanggi, si masi, i rmomĕn si, ma i d'awēs kukĕr insar, i d'ardu waprerna. Insar i kōfein: „Wa marisein mundiri?” Sungubur, i kōfein: „Bĕknîk!” Ma insar, i jōkĕf bĕknîk waprerna.

Bin nanggi, si masi pōsa, si marisein s'ek be bo. Siw, si fes wapreer sena; ōso, i serf, i sma ba. Siw s'ek be bo, ōso i d'awaw. Snungubor ani, i kin bin nanggi ro rwasi, i d'un be rum bjeda ma i buk i.

Bin i sma rumgun. Rumgun ōrnĕ, i ba knîk, bin i sma rumgun wer.

Ras ōso, snun i mbrein, i pōs in.

Bin, i kein, i kĕpur (2) rumgun, i mām be bo, i mām waprerna, snun, i jōkĕf ro ōs. Bin, i d'orēs bĕri, i fes waprerna, ma i d'ek be nanggi.

Rumgun, i kanēs naba. Kamari, i d'ek' rum, i mām bin mob bjeda, i mām bin maroba, Snun i mām ro ōs, wapreer su sia ba. Snun, i swarepĕn bin, i d'ek be nanggi, ma i marisein, i serf i ōrwa; bape rariso?

I kein ma i kanēs, manganganan, i rama, i fuken i: „Wa kanēs kukĕr rosei?” Ma snun i faja ro bin, i bor bur i.

Mangangan i farkor i d'ōbo: i d'or man, si kam; nāri ōso, i pōk i d'un i be nanggi.

Snun i fan man, ma man kangramu — mangangan, mansirijew, mangaras, mansowi, sjaran — si rama. Mangarpis kakō. Man bĕba, si mām mangarpis, si jau i, s'ōbo; i d'an awer, i pok i d'un snun ani be bo ba. Snun i kōfein: „Man kapirare, i d'an wauerik”.

Mangangan i kōfein: „Wa kein ro sasuri jedi, nēri j'un au be bo!" Bape mangangan i pōkba, mansirijew, i pōkba, ōso, i pōkba.

Mangarpis i d'an kwar, i kōfein faro snun: i kein ro kruri bjedi wauĕrik! Snun, i mkak, snar man i kapirare mangĕnēm, bape mangarpis, i kōfein: „Wa mkak awer!" ma i fārkor snun ani, i kein rariso."

Ma snun, i kein ro mangarpis kruri — djadi ([3])! Ma mangarpis riōb be sōp ma i d'ek awawēu be bo. Man bĕba s'ek be bo bĕri, rjani si mor fasau, ma mangarpis i d'un snun be nanggi.

Mangarpis i d'un snun ani be bo, i rama ro sāmpāk be mēnu nanggi. Rum i sia ro sāmpāk fandu. Bĕnai ro rum, snōriso Sada. Sada, i fukĕn faro i, i serf rosei. Ma snun ani, i faja ro bin, i bor bur i. Sada, i fārkor snun, i kōfein; „W'āp bin wēsĕ awer, w'āp sāsar, nēri wa sma sāsar ([4]), ma bin kām, si muis. Rjani, ja wau rangamak suru. Wa mām bin, rangamāk, su pof radasu bjedi, bin ōrnĕ, bin bedi.

Su rama ro nejan be mēnu nanggi, snun, i mām snun ōso, bĕdjadi amiais kwar, mgasi, snōri jer. Snun, bĕdjadi amiais, i d'or snun ani, d'ōbo, i bĕtulung i. Bape snun, i kōfein: „Mangundau!" Wēsĕ wer, i mām snun bĕdjadi kēru kwar, mgasi, snōri jeer. Wēsĕ wer bĕdjadi āmin kwar, wēse wer panda. S'or i kaim, bape i kōfein: „Maugunmgo-perkara mgobeda! Mgo bĕsasi ([5]) sāsar ro āmin, pāndake".

Snun, i rama ro mēnu nanggi, mānsĕrēn ro mēnu, i fukĕn i: „Wa serf rosei?" Ma i kōfein: „Ja serf bin jedi!" Mansĕrēn, i d'or bin kaim, si kein ro āmbafēn, i kōfein: „Bin mundiri, bin bani?" Bape snun ani i fasna fasauba, snaro i waf rāngamāk, Sada, i kōfeinbadir kwar.

Mānsĕrēn, i fukĕn wer: „Wa fasna bin fasau?" Ma snun, i mnāf, rangamāk suru, su rōb ro knasi bjeda, ma i mām, su pōf ro radasi ro bin, i kein ro posom, ma snun, i kōfein: „Bin ōrwa-bin jed' iria. Mānsĕrēn, i kōfein: „I bje, w'un i, bape wa frur rosei ja kōfein, j'ew āmin ōrnĕ kukĕr papus ([6]) ma kukĕr pōkēm. W'un pōkēm kam be wōndi, wa bur kukĕr bin, bape w'un sāsar papus wēsĕ awer". Ma mānsĕrēn ro mēnu nanggi i d'ew amin kukĕr papus ma pōkēm.

Rāngamāk, su kōfein faro snun ōrnĕ: „Nēri nu fuōk au — wa mam!" Ma rāngamāk, su ra ro amin dōri, ma su serf pōkēm mor nakaim. Pōkēm mor na kraf ro rāngamāk wesi, s'un be wondi. Iriria snun i d'un pōkēm kam be wōndi.

Ma snun, i nai rum ro nanngi kukĕr bin bjedi. Bin, i sma rumgun wer, bape i bĕumgu i baim, snun i swarepēn rumgun suru ro sōp, i swar su. I kōfein faro māusĕrēn ro menu naungi, i marisein, i siber be rumgun biesu wer. Māusĕrēn kōfein: „I bje!" Ma i rir awēk sarāk, ma snun kukĕr bin, snēri bĕba, su sabu be sōp.

Si sabu wer ro Kōrare, snari i sma rumgun bĕfiāk. Rāso i fan si kukĕr robĕan; rumgun bĕba i kein ro aimāndo posom, rumgun bĕsuru ro aimāndo faudu, rumgun bĕkiōr i kein ro saprōp fanām snari, rumgun bĕfiāk i kein so snari.

Iriria rumgun rauer, snōri Hasān, i djadi radja Djilolo, snar i ro aimāndo posom, i kwaim ro snari; bĕsuru djadi radja Batjan, fanām knîk; rumgun bĕkiōr radja Kārnaki fanām wer; ma bĕfiāk i bor bur snari maroba, i djadi mansĕrēn Kōrare.

33. De koningen van Djilolo, Batjan, Ternate en Tidore.

Tien hemelvrouwen baadden op Tidore. Vroeger was Tidore slechts een koraalrif. Eene oude vrouw slechts had op het koraalrif het aanzijn gekregen.

Een Hollandsch schip was vergaan. Een heer was ontkomen.

Als de hemelvrouwen baadden, legden ze hare kleederen in het huis van de oude vrouw en dan trokken ze de vleugels uit, die dan bij de kleederen gelegd werden,

Terwijl die heer daar loopt, ziet hij de hemelvrouwen zich baden en hij kreeg lust tot haar en daarom sprak hij met de oude vrouw, die de vleugels bewaarde. De oude vrouw zegt: „Wie wilt gij?" De jongeling zegt: „De jongste!" En de oude vrouw verborg de vleugels der jongste.

Toen de hemelvrouwen klaar waren met baden, wilden ze weer naar boven. Negen binden hare vleugels aan; maar één zoekt ze maar vindt ze niet. Negen stijgen naar boven, één kan niet. Die bewuste jongeling greep de hemelvrouw bij de hand, hij bracht haar naar huis en hij huwde haar.

De vrouw kreeg een zoon. Toen die jongen een beetje groot was, kreeg de vrouw weer een zoon.

Op zekeren dag ging de man visschen.

Terwijl de vrouw neêrzit, haren zoon in de armen houdend, kijkt ze naar boven, en ziet de vleugels, die de man in de atap verborgen had. De vrouw staat dadelijk op, ze bindt de vleugels vast, en ze stijgt naar den hemel.

De jongen huilde zeer. De vader klimt in huis, hij ziet de plaats van zijne vrouw, doch hij ziet zijne vrouw niet. De man kijkt naar de atap, de vleugels zijn er niet. De man denkt, de vrouw is ten hemel gestegen en hij wilde haar daar zoeken; maar hoe?

Terwijl hij weenend neer zit, komt een arend, die hem vraagt: „Waarom huilt ge„? En de man vertelt van de vrouw, die hem verlaten heeft.

De arend onderricht hem, zeggende, dat hij alle vogels roepen moet; een zal hem wel hemelwaarts kunnen brengen.

De man voederde de vogels en een groote menigte vogels, arenden, stormvogels, kakatoes, reigers, duizenden komen. Een honigzuigertje ook. Als de groote vogels het honigzuigertje zien, jagen ze het weg, zeggende, dat het niet mee mag eten, want het kan dien bewusten man toch niet naar boven brengen. De man zegt: „Laat dat kleine vogeltje maar mee eten.„

De arend zegt: „Zit maar op mijn hals, dan zal ik u naar boven brengen! „Maar de arend kan niet, de stormvogel kan niet, niet één kan het.

Toen het honigzuigertje had gegeten, zei het tot den man, dat hij op zijn rug moest gaan zitten. De man is bang, omdat de vogel te klein is, maar het honigzuigertje zegt: „Vrees niet„ en hij onderwees den man, hoe hij zitten moest.

En de man ging op den rug van het honigzuigertje zitten — 't lukte! En het honigzuigertje vliegt naar beneden en het stijgt langzaam naar boven. De groote vogels waren onmiddellijk naar boven gestegen, daarom waren ze zoo gauw moe en het honigzuigertje bracht den man naar den hemel.

Toen het honigzuigertje dien man naar boven had gebracht, komt deze op den weg naar het hemeldorp. Een huis is er op 't midden van den weg. De eigenaar van het huis heet Sada. Sada vroeg hem, wat hij zoekt. En de man vertelt hem van de vrouw, die hem verlaten heeft. Sada onderwees den man, zeggende: „Neem niet een andere vrouw, indien gij verkeerd noemt, dan krijgt ge straf en alle vrouwen gelijken op elkander. Daarom zal ik twee vliegen zenden. Ziet gij, dat de vliegen zich op de schouders van eene vrouw neerzetten, die vrouw, dat is uwe vrouw.„

Toen zij gekomen waren op den weg naar het hemeldorp, ziet de man iemand, die veranderd was in een dor hout, alleen met oogen en neus. De man, die in een dor hout veranderd was, riep tot den bewusten man, zeggende dat hij hem moet helpen. Maar

de man zegt: „Ge moet 't zelf weten!" Vervolgens zag hij, dat er iemand een steen geworden was, met oogen en neus. Een ander weer was een bamboe geworden, een ander weer een geweer. Zij riepen hem allen, maar hij zeide: „Ge moet 't zelve weten — 't is uw eigen zaak! Ge hebt zeker een valschen eed gedaan bij bamboe of geweer!"

Toen de man gekomen was in het hemeldorp, vraagt de heer van het hemeldorp: „Wat zoekt ge?" En hij zeide: „Ik zoek mijne vrouw!" En de heer roept alle vrouwen, zij gaan op een plank zitten. Hij zegt: „Welke vrouw is de uwe? En die man toonde niet spoedig, want hij wacht op de vliegen, die Sada hem toegezegd heeft.

De heer vraagt weer: „Zoekt ge uwe vrouw niet spoedig?" Toen hoort de man, dat twee vliegen langs zijn oor vliegen, en hij ziet ze zich neerzetten op de schouders der vrouw, die aan het einde zat; en de man zegt: „De vrouw ginds — dat is mijne vrouw". De heer zegt: „'t Is goed, neem haar mee, maar doe wat ik zeg, ik vul deze bamboe met allerlei dingen en met gierst. Haalt ge al de gierst er uit, dan vertrekt ge met de vrouw, maar haal niet verkeerdelijk andere dingen er uit." En de heer van het hemeldorp vulde een bamboe met allerlei dingen en met gierst.

De vliegen zeiden tot den man: „Wij zullen u helpen, zie!" En de beide vliegen gingen in de bamboe en zij zochten alle gierstkorrels. De gierstkorrels, die aan de pooten der vliegen kleefden, brachten naar buiten. Zoo haalde de man al de gierst er uit.

En de man kreeg een huis in den hemel met zijne vrouw. De vrouw werd weer zwanger, de man echter denkt aan zijne beide zonen beneden, die hij lief had. Hij zegt tot den heer van het hemeldorp, dat hij naar zijne beide jongens terugkeeren wil. De heer zegt: „'t Is goed!" En hij zette een zilveren ladder en de man met de zwangere vrouw, zij daalden naar beneden.

Toen zij weer op Tidore waren afgedaald, kreeg de moeder den vierden zoon. Op zekeren dag voedt zij hen met voedsel; de oudste zit op de punt van een omgevallen boomstam, de tweede op het midden van den omgevallen boomstam, de derde zit op den grond bij de moeder, de vierde zit bij de moeder.

Alzoo werd de oudste zoon, wiens naam was Hasan, radja van Djilolo, omdat hij op het uiteinde van den boomstam zat, ver van de moeder; de tweede werd radja van Batjan, een weinig dichter; de derde werd Radja van Ternate, weer een weinig dichter; en de

vierde, die zijne moeder niet verlaten had, werd heer van Tidore.

Aant. 1. Fnōk. Dit woord beteekent helpen, elkander bijstaan. Ook, z. a. in dezen zin, iets toevoegen.

2. Kĕpur. In de armen dragen van kinderen.

3. Djadi. Uit het Mal. overgenomen. Wordt meest gebruikt in den zin: 't Gaat, 't gelukt, 't kan wel.

4. Sāsar is verkeerd doen, dwalen. De straf, die men ontvangt wordt ook genoemd: sma sasar (lett. 't verkeerde, de dwaling ontvangen).

5. Sasi. Zweren. Een heel gewone vorm van eedzwering. Op zulke eedzwering, wordt hier gedoeld.

6. Papus. Goederen. Maar ook allerlei dingen, bv. stof, kaboeboeq enz. noemt men papus.

34. Mĕrāksamana ma Siraimān.

Māmbĕnaik di suru: Mĕrāksamana ma Siraimān. Mĕrāksamana i mafu, i mām bin nanggi samfur, si masi. I pisak, i mbrein be sup fa i serf si. Insar ōso, i fasna ben bĕkaki, bin ani s'ardu sānsun sena. Mĕrāksamana i d'un sānsun ōso, ma insar ani i jōkĕf Mĕrāksamana ro bruwa. Bin siw s'ek be nanggi kwar, Mĕrāksamana, i kin bĕsāmfur. Bin, i marisein i bur; snar ori i d'ek rape, ma i mkak, i mar. Bape Mĕrāksamana i d'un i be rum.

Mĕrāksamana ma Siraimān, su bur, su pōs in, Koranobini (1) i d'un bin ani.

Mĕrāksamana ma Siraimān, su serf, su serf (2), bape su sma ba.

Su kein ro awafuri. Su kein, su swarepĕn mēkēm miun (3) su, bape su mam be bo, su mam snunkaku, i kanes, Mandmuma (4), ōso ro Koranobini kawāsa bjedi.

Snun ōrnĕ i d'inĕm, i d'inĕm, pipa i bro; i d'au, i d'an nabor kaku.

Koranobini i mēwēr (5) i, i japk i, i pai i ro a widom. Mandinuma, i fuken faro Mĕrāksamana su: „Mu serf rosei?" Su j'ōbo: „Ōso i d'un bin!" Māndinuma kōfeinbadir Koranobini i d'un i. Ma su per i, nari i fnōk su.

Mandinuma i d'inēm masēn i bro, si sma nejan, si ra be Koranobini meos bjeda. Mĕrāksamana su j'ōf (6), Mandinuma i d'ek Koranobini rumia, i mam bin ani, d'ōbo: Swambri i sia, i serf au". Bin i d'ores, i so Mĕrāksamana.

Si bur wer ro nejān ani. Koranobini i pisak, i mām bin ani ba,

i jom Měrāksamana sko ro nejān ani. Bape s'ek swan sup seda kwar; Mandinumai i d'au war kām, snēri i bro, Koranobini, i msar.

Měrāksamana i d'un bin be rum bjeda wer. Bape bin i d'ek be nanggi wer, snar aumgunsi, si koriajer rumgun bjedi, s'ōbo: si fau snari kawāsa bjedi (7) ba.

Měrāksamana i d'akbur be nanggi, fa i serf bin.

Faja wēsě, imnis N° 33.

34. Měrāksamana en Siraimān.

Er waren twee broeders: Měrāksamana en Siraimān. Měrāksamana droomt, dat hij tien hemelvrouwen zich baden ziet. Hij wordt wakker en gaat naar het bosch om hen te zoeken. Eene oude vrouw toont hem een hoog bord, waarin die vrouwen hare kleederen bewaren. Měrāksamana haalt een kleed weg en die oude vrouw verbergt Měrāksamana in een kist. Negen vrouwen zijn ten hemel gestegen, Měrāksamana grijpt de tiende vast. De vrouw wil vertrekken omdat de zon al opgegaan is, en ze vreest te sterven. Maar Měrāksamana neemt haar mee naar huis.

Als Měrāksamana en Siraimān aan 't visschen zijn komt Koranobini en haalt die vrouw weg.

Měrāksamana en Siraimān, ze zoeken, ze zoeken, maar ze vinden haar niet.

Zij gaan onder een boom zitten. Terwijl zij dáár zitten, denken ze, dat de regen op hen valt, maar als ze naar boven kijken, zien ze iemand weenen, n.l. Mandinuma, een van Koranobini's volk.

Die man kan wel een vat leegdrinken en hij eet schrikkelijk veel. Daarom wilde Koranobini hem niet langer hebben en hij bond hem en spijkerde hem in den top van een boom.

Mandinuma vraagt aan Měrāksamana en zijn metgezel: „Wat zoekt gij?" Ze zeggen: „Iemand heeft eene vrouw weggehaald!" Mandinuma verraadt, dat Koranobini haar heeft weggehaald. En nu maken ze hem los, want hij zal hen helpen.

Mandinuma drinkt de zee leeg en nu ontstaat een weg om naar het eiland van Koranobini te gaan. Měrāksamana en zijn metgezel verbergen zich, terwijl Mandinuma in het huis van Koranobini klimt; als hij die vrouw ziet, zegt hij: „Uw man is er, hij zoekt u." De vrouw staat op, zij volgt Měrāksamana.

Zij vertrekken weer langs dien weg. Als Koranobini wakker wordt en die vrouw niet ziet, achtervolgt hij Měrāksamana en de zijnen op dien weg. Maar als zij het strand van hun land bestijgen,

braakt Maudinuma al het water weer uit, zijn buik leeg en Koranobini verdrinkt.

Mĕrāksamana brengt de vrouw weer naar zijn huis. Maar de vrouw stijgt weer ten hemel, omdat de jongens haren zoon uitjouwen, zeggende: ze kennen de verwanten van zijne moeder niet.

Mĕrāksamana gaat ook naar den hemel, om de vrouw te zoeken.

't Overige verhaal, gelijk in N° 33.

Aant. I. Koranobini. De naam beteekent de vrouwen korano. Korano van Kolano.

2. Op blz. 8 van de Spraakk. der Nuf. taal behandelde ik de bet. der w.w., die door herhaling worden gevormd. Ze duiden als: anan (eten) van an, banban (reinigen) van ban, een voortdurend reinigen aan. Beperkt zich het eten tot sago en het reinigen tot een bord, dan wordt alleen an en ban gebruikt. Zoo duidt in den zin een bij herhaling genoemd w.w., ook een herhaalde, een voortdurende werking aan.

3. Miun. Is mun (treffen) met het ingevoerde pers. vnw. v./d. 3ᵉ pers. i. Zie: Spraakk. der Nuf. taal, blz. 16.

4. Maudinuma (lett. de drinkende man). Het Nuf. woord voor drinken is inēm. Prof. Kern in de „Verhouding van het Maf. tot de Mal. Pol. talen merkt" echter op: inum M.P.

5. Mērvēr. Is weigeren, doch ook, z. a. in dezen zin, iets niet langer willen, iets wegwerpen, wegdoen.

6 Of. Zich zelven verbergen, ōkēf iets of iemand anders verbergen.

7. Geen verwanten te hebben is zooveel als slaaf te zijn.

35. Snungubur i sjowĕr ikāk.

Naikri suru, su pōs in, su biser, su mām sra. Bĕba i d'ek sra, bape ikāk kōrwēn i mgu (¹) wārk sra ro fandu. Rumgun bĕba i d'ek sra, i kōfein faro ikāk: „Wa bur, wa dwark awer, j'ek sra rēsĕri". Bape ikāk i meōfba. Rumgun i kōfein: „Nēri ja bak mawōn piuper faro au". Bape ikāk i meōfba, i kein munda. Rumgun, i kōfein wer: Nēri ja bak pānda, i fnōk mawōn !" Bape ikāk i meōfba. Ānsōna wer, rumgun i kōfein: „Nēri ja bak sraar jedi faro au !" Ānsōna ikāk, i marisein.

Rumgun, i d'ek sra kwar, i sabu.

Ma i kukĕr bĕknik, su j'ek wa, ma su wan ikāk, i barek ro wa raundi. Su rama ro rum, srar si waf rumgun su. Si mām ikāk,

si mkak, si kōfein: „Ikāk, nēri i min ko!" Bape nei bĕkuīk, i marisein, i buk ikāk.

Riani ikāk i d'ek be nei sim bjeda.

Ro isna, ikāk i barēk ro sōp, bape mandira i sasiar rib bjeda, ma i bĕsnunkaku. Isna i sjowĕr wer ro rib.

Māndira ōso, bĕba i knenĕf ro pangir ro sim, i kandor snunkaku, snungobor bĕbje. I d'or bĕkuīk bjedi, ma su ra ro sim, ma su kōfein faro bĕkuīk, si buk i kaim. Bape nei i meōfba, ma snungobor ani kakō, i kōfein: „Mu meōf aja ba, mu j'amnēf aja, ansōna ja meōf mu ba.

35. De jongeling die zich als slang vermomde.

Twee broeders, die aan het visschen waren, kregen honger en zien een kokosboom.

De groote klimt in den kokosboom, maar een reuzenslang belemmerde hem in zijn klimmen. De oudste jongen, die in den kokosboom klom, zeide tot den slang: „Ga weg, verhinder mij niet, laat mij eerst in den kokosboom klimmen." Maar de slang wilde niet. De jongen zegt: „Ik zal een witten gong aan u geven." Maar de slang wilde niet, hij bleef maar. De jongen zegt weer: „Ik zal een geweer, bij den gong geven!" Maar de slang wil niet. Nu zegt de jongen weer: ik zal mijne zuster aan u betalen!" Nu was de slag tevreden.

Als de jongen de kokosnoten geplukt heeft, daalt hij weer af.

En hij met zijn jongere broer, zij stijgen in de prauw en ze bevelen den slang, te gaan liggen in het vóór-gedeelte der prauw. De jongens worden door hunne zusters bij hunne tehuiskomst gewacht. Als ze den slang zien, vreezen ze, zeggende: „De slang zal ons dooden!" Maar het jongste meisje wil wel den slang huwen.

Daarom klimt hij in 't kamertje van het meisje.

Overdag ligt de slang op den grond, maar 's avonds komt hij uit zijn huid en hij is mensch. Als het licht wordt, omhult hij zich weer met het vel.

Op een avond tuurt de oudste door een gaatje in de kamer, — ze is verbaasd een mensch te zien, een schoonen jongeling. Zij roept hare jongere zusters en ze gaan naar de kamer en zij zeggen, dat zij hem allen huwen willen.

Maar het meisje wil niet en die jongeling wil ook niet, hij zegt, „Gij beiden wildet me niet, gij hebt me gespogen, nu wil ik u beiden niet."

Aant. 1. Mgu. In dit verband is dit woord me niet duidelijk, daar het woord beteekent jong en jongen (baren). Of het nog een andere bet. heeft, weet ik niet. Wark is beletten, belemmeren.

36. Snungobor i sjowĕr ingōmbārarē.

Kĕbom ōso, i nei rumgun kukĕr nei. Bin, i sma aipa, i buk i faro nai, i kōfein: „Wa fnap i, ma srar bedi kianēs, wa buk rwapim kapirare faro i, bape i d'an rwapim bĕba awer. Ma snari, i bur.

Rumgun kapirare i kanēs māngĕnem, srar bjedi, i buk rwapim bĕba kakō faro i fa i d'an.

Bin, i sibĕr wer, i mām aipa krāf munda, i fuken: „Rwapim bĕba i sia ro?" Nei i kōfein: „Rumgun kapirare kianēs māngĕnēm, ja buk rwapim kām faro i."

Snari i msor, i bur. I bur kwar, rumgun kapirare i pisak, i kanēs kuker snari. Srar bjedi, i kōfein: „Sasār mangunbeda! I msor, au w'an rwapim nakaim ro aipa. Bape, nēri ku serf i."

Su mam snari weur bjena, su jom i, sōf su mām, snari i rir ro nejāu bori sus (1), mangkōko pĕnōr kuker amiun. (2) Su j'an i bro, su jom snari wer. Snari, i mbrein pōn, sōf i mām snun bĕba, snōriso Rēgĕrēgĕ, i bas sbari; ma snari, i mbrein ro dōri. Rēgĕrēgĕ, i d'ōrĕn i sipĕr. Bape snumburaim, na kein ro nasi bjeda kaker.

Rumgun ma nei, su jom bin, su mām Rēgĕrēgĕ kakō. Bape nei i kōfein: „W'akmām snun ōrnĕ, i d'ōrĕn nani kwar, snumburaim bjena na sia ro nasi bjedi kaker. Su bur be rum seda wer.

Nei i fan srar bjedi, sōf i ba. I besnungobor, i mbrein i rama ro mēnu ōso. Snungobor ro mēnu ōrja, si fnāk sārma. Snungobor ani, i d'akfnāk ma ōso, i pōk i ba. (3)

Warpur wer, i mbrein be mēnu ōrja, si wan mangkoko snun, si muniai si. (4) Snungubor ani, i kakō, i d'un mangkōko bjedi, mangkōko kapirare kaku. Si mām i, si kĕrjair mangkōko, si kōfein: „nēri i pōkba beri". Bape snungobor ani mangkōko bjedi, i mun mangkōko snun kām ro mēnu ōrja, rjani i sma untung bĕba. I pōkba, i bar kumpāng nakam, i bĕsewa Tjina i d'un kumpāngna be rum.

Rāso wer, i kōfein faro srandi: „Wa ra be mānsĕrēn ro mēnu ōrja, w'or ōso ro nei bjesi, ja buk i. Srandi, i mkak, bape snungobor i kōfein: „Wa ra wauĕrik, ma srandi i ra, bape i ma (5), i d'orēs bĕkwaim. Mānsĕrēn i mām i, i wan ōso ro kawāsa bjedi, i d'or nei. Ma nei i d'or ōso ro radja nei bjesi be swa (6) ro srandi

bjedi. Mānsĕrēn i kōfein: "I bje, bape i frur rum sarāk maro aja rēsĕri". Nei i kōfein: "I bje".

Ma snungobor i kōfein wos ōser ma rum sarāk i sia. Ānsōna i mbrein be mānsĕrēn ro mēnu ōrja, bape i sjowĕr mangundi ro ingōmbararē ribja. Ma iriria i d'ōpĕr ro nejān be mānsĕrēn.

Ingōmbararē i barēk ro mānsĕrēn ani awēk, mānsĕrēn i d'or nei bĕba; i fukĕn i: "Wa marisein, wa buk?" Nei bĕba i d'aninēf i, d'ōbo: "Ja buk inke?" Nei fandu, i kakō i mēwĕr. Radja i d'or nei bĕknik, i kōfein: "Au, wa buk ingōmbararē?" Ma i kōfein: "Ja marisein!"

Iriria ingōmbararē i d'ènēf ro nei bĕknik sim bjeda. Isua i sjowĕr i ro ingōmbararē ribja, ma i barēk ro sōp, bape māndira i sasiar ma i kein kukĕr bin.

Bĕba, su pangaken (7) ārsēn ro bĕknik seda sim bjeda fa si mām wārk ingōmbararē kukĕr naik sedi. Su man snungobor bĕbji, su kāndor ma su marisein su buk i, ma su msor bĕknik, snar i buk robĕan ro obēk munda, bape bĕknik, i kōfein: "Wa mam, i rariria kwar".

Su marisein, su buk snungobor ani, bape i mēwĕr. Ānsōna bĕba, su msor i, su marisein, su mun i. Rjani su frur robĕan faro i, ma su papiar rēt posom. Bin i d'an robĕan rēsĕri — kōfein faro swari: "W'an robĕan ōrnĕ awer, su papiar rēt posom". Rāso wer, bĕba, su frur robĕan, su pāpiar rātjōng. (8) Bin i d'an rēsĕri, i kōfein faro snun: "W'an awer, su pāpiar rātjōng".

Ānsōna, snun i kōfein: "Ku bur, rās ōso su mun ajake, au ke!"

Ma kapāl, i rama, i d'un su be snun rum bjeda. Srandi, i waf su, ma snun, i kōfein: "Wa farbukbe?" I kōfein: "Roba, ja meōfba, ja kein so au munda!"

36. De Jongeling, die zich als bruinvisch vermomde.

Eene weduwe had een zoon en eene dochter. De vrouw vond een krab, die zij aan het meisje gaf, zeggende: "Kook die en als uw broer huilt, geef hem dan den kleinen vinger, maar hij mag den grooten vinger niet eten. En de moeder vertrok.

De kleine jongen huilt zoo, dat zijne zuster den grooten vinger ook aan hem te eten geeft.

Toen de vrouw weer terugkeerde, zag ze het lichaam van de krab slechts en ze vraagt: "Waar is de groote vinger?" Het meisje zegt: "De kleine jongen huilde zoo, dat ik hem al de vingers gaf".

De moeder werd boos. Toen ze weg was, werd de kleine jongen

wakker en weent om zijne moeder. Haar broeder zegt: "Je eigen schuld! Ze werd boos, omdat je al de vingers van de krab hebt opgegeten, maar we zullen haar zoeken".

Als ze de voetsporen van hunne moeder zien, achtervolgden zij haar, tot zij zien, dat de moeder op den weg gelegd had melk, kippe-eieren en mandjes rijst. Na gegeten te hebben, achtervolgen zij de moeder weer. De moeder loopt vooruit, tot ze eenen grooten man ziet, wiens naam was Rēgĕrēgĕ, die zijnen mond opendeed; en de moeder liep er in. Rēgĕrēgĕ slikte haar geheel in. En de haren blijven nog tusschen zijne tanden.

De jongen en het meisje, die de vrouw achtervolgden, zien Rēgĕrēgĕ ook. Maar het meisje zegt: "Zie dien man, hij heeft moeder ingeslikt, hare haren zijn nog tusschen zijne tanden." Zij keeren weer naar hun huis.

Het meisje voedt haren broeder, tot hij groot is. Jongeling geworden, gaat hij eens wandelen en komt in een dorp. De jongelingen uit dat dorp spelen bal. Die jongeling speelt mee en niet éen, die tegen hem opkon.

Later weer gaat hij naar dat dorp. Nu houden ze hanengevechten. Die jongeling had ook zijn haan meegebracht, een zeer kleinen haan. Als ze dien zien, schimpen ze op den haan, zeggende: "hij zal zeker niet overwinnen". Maar de haan van dien jongeling doodt al de hanen van dat dorp, dat gaf hem groote winst. Hij kon al het geld niet dragen en huurde daarom een Chinees, die het geld naar huis bracht.

Op zekeren dag zegt hij tot zijne zuster: "Ga naar den heer van dat dorp, vraag ééne zijner meisjes, dat ik haar huw". De zuster is bang, maar de jongeling zegt: "Ga maar!" En de zuster gaat, maar zij is verlegen, ze staat van verre. Als de heer haar opmerkt, zendt hij een van zijn volk, om het meisje te roepen. En het meisje vraagt een van de meisjes van den koning tot vrouw voor haren broeder. De heer zegt: "'t Is goed, maar hij moet eerst een zilveren huis voor mij maken". Het meisje zegt: 't Is goed!"

En de jongeling spreekt één woord en het zilveren huis is er. Nu gaat hij naar den heer van dat dorp, maar hij vermomt zich zelven in het vel van een bruinvisch. En zoo vermomd springt hij op den weg naar den heer.

De bruinvisch ligt aan den trap van dien heer. Die heer roept zijne oudste dochter; en vraagt haar: "Wilt gij hem huwen?" Het oudste meisje spuwt hem, zeggende: "Zou ik een visch huwen?"

Het middelste meisje wil hèm ook niet hebben. De koning roept zijne jongste dochter, zeggende: „Huwt gij den bruinvisch?" En zij zegt: „Ik wil!"

Alzoo slaapt de bruinvisch in het kamertje van de jongste dochter. Overdag vermomt hij zich in het bruinvissche-vel en hij ligt op den grond, maar 's avonds komt hij er uit en blijft bij de vrouw.

De twee ouderen maken een opening in den wand van het kamertje hunner jongere zuster om te letten op de bruinvisch met hunne zuster. Als ze een schoonen jongeling zien, zijn ze verbaasd en ze willen allen hem huwen en ze zijn boos op de jongere, omdat ze eten geeft in een klapperdop, maar de jongste zegt: „Zie maar, hij is zóó" (dat is zóó zijne gewoonte).

Zij willen dien jongeling huwen, maar hij wil niet. Nu zijn de ouderen boos op hem en willen hem dooden. Daarom maken ze eten voor hem en ze vermengen het met naaldepunten. De vrouw eet het eten eerst en zegt dan tot haren man: „Eet dit eten niet, ze hebben er naaldepunten doorgemengd." Op een anderen dag hebben de ouderen eten gemaakt en hebben er vergift in gemengd. De vrouw eet eerst en zegt dan tot den man: „Eet niet, zij hebben er vergif doorgemengd."

Nu zei de man: „Wij gaan heen, op een dag zullen ze mij of u dooden!"

En een schip komt, dat hen beiden naar hun huis brengt. De zuster wacht op hen en de man zegt: „Zijt ge niet getrouwd?" Zij zei: „Neen, ik wil niet, ik blijf slechts bij u!"

Aant. 1. Sus. Melk, n.l. van haar zelve.

2. Amiun. Reeds vroeger is opmerkt, dat dit zoowel kan beteekenen djamboe-vrucht als kĕtoepats.

3. Ōso i pōk i ba. Pok is kunnen en ook krachtig zijn. Ōsò i pok i ba. Niet één is zoo krachtig als hij. Niemand kan hem aan.

4. Hanegevechten kennen de Papoea's niet. Uit het vermelden van hanegevechten en uit nog meer in dit verhaal, blijkt, dat hèt overgenomen is.

5. Ala. Verlegen, beschroomd.

6. Swa. Echtgenoot. Doorgaans hoort men swa-ri. Waarschijnlijk is ri echter een soort bep. lidw. en beduidt swari de man of de vrouw.

7. Pāngakĕn. Eene opening maken om door te kijken. Pangir

is opening, gaatje. Hoe de wijze van afleiding is, weet ik niet.

8. Ratjōng. De Nufooren hebben een eigen woord voor vergif, n.l. marmur. Onder ratjong wordt 't meest verstaan 't rattenkruid, dat noodig is bij 't opzetten der vogels, 't voornaamste handelsartikel der Nufooren.

37. Inkonkuburi. (1)

Māmbĕnaik, bĕba, bĕkanik, su snōsna: Sĕramaniraï,
Su nai srar ōser.

Ōrja (2), Sĕramaniraï i wan srandi, d'ōbo: „Wa kēruk jar (3), fa ja kur saurir". Rēsĕri srandi kōfein: „Aja kēruk jar fa wa kur saurir, w'ajujĕn Inkonkuburi ro Sorēndiweri, wa buk i fa ja bĕnai refiobini". „Wa kēruk wauĕrik, j'un ke, roba ke!", Sĕramaniraï i kōfein.

Saurir, i d'ajujĕn fa i d'un bin, srandi i kōfein ani ro Sorĕndiweri.

I d'ajujĕn, snou ro Sorēndiweri s'ōbo: „Wa roriso?" I kōfein: „J'un Inkonkuburi." (I sma kubur, bin, i d'enēf ro dōri). I d'un i bur, bin wēsĕ d'ōbo: „Aja Inkonkuburi, ōrnĕ roiam wauĕrik!" Sĕramanirai i san kubur ro wa dōri ma i d'un bin bĕsrer ani ma i buk i.

Bin ōrnĕ, snōriso Indowauĕrik.

Ōrja i buk Indowawĕrik, i d'un be rum, kukĕr kubur, Inkonkuburi i sia ro dōri.

Rēsĕri Sĕramanirai kawāsa bjedi s'om diaf. Si bor bur rumia, Inkonkuburi i sasiar fa i d'an robĕan, i masi, snumburaim bjena brawĕn, bape i kwaim kaku imnis njonja.

Rēsĕri, wam i sjo. I swar wamia, d'ōbo: „Wam i sjo ro nani, mami sup subeda, su fauba, su j'ōbo: „Ja ramaja, buk snon. Bape roba, ja kon wauĕrik, ja buk snōnoba".

Mānsar ōso, i mbrēin napōkba, i so kawāsa ba, s'om diāf, i kein ro rum. I mnāf ōso i d'awĕs, i d'orēs, i mām Inkonkuburi. I mam bin, mānsar i kōfein: „Bin insĕrēn kaku (5) is ōrnĕ. Sĕramanirai i d'un Indowawĕrik, bape Inkonkuburi is ōrnĕ."

Mānsar i d'ōf wer, Inkonkuburi i sjun ro kuburia dōri.

Māndira Sĕramanirai kawāsa bjedi, si mgir, mānsar ani i d'or Sĕramanirai: „W'un sambako ma j'akan." Sĕramanirai i kōfein: „Rās inė mānsar i d'or aja, i sma rosei?" Indowawĕrik i swarepĕn rape: „Mansar i kōfein ro Inkonkuburi!"

Inkonkuburi, i masi i ris snumburaim, ōso i sapi. Inkonkuburi i sjun kubur bjeda, mānsar i d'un fasau. Mānsar i fasna faro

Sĕramanirai, d'ōbo: „Snumburaim Inkonkuburi is ōrnĕ. Inkonkuburi kaku i sia ro kubur dōri — wa buk Indowawĕrik, i srer au kwar.„

Sĕramanirai d'ōbo: „Kaku, neri mèsĕr ja bur angar be sup, ja bur ma wer, j'ōf ro waia dōri arĕn, ja mām i sasiar wer.„

I d'ōf arkōk kaku, i d'awĕsba, i keiu fasis.

Arkōk kaku. Inkonkuburi i sasiar wer, i d'au robĕau, i masi, i mbrein jar rumia, i d'awĕs, i kōfein: „Wamia, wa sjow nani, mami sup subeda„, imnis rāsowinda.

Rēsĕri Sĕramanirai i d'ōpĕr, i kin Inkonkuburi ro rwasi, d'ōbo: „Wa jōkĕf au ro kuburia dōri.„ Bin i kōfein: „W'un aja, rēsĕri wa buk Indowawĕrik.„

Sĕramanirai d'ōbo: „I bjo kwar, ja mēwĕr i rape, ja buk au wauĕrik.„

Māndira kawāsa Sĕramanirai bjedi, si mgir ro rum, si mām Inkonkuburi. Sĕramanirai srandi i mariseiu d'ōbo: „Rĕfiobin kaku jedi is ōrnĕ.„ I forepĕn i, i sjum i, i buk robĕfa, sāmfar, sarāk faro refiobin bjedi, i jau Indowawerik.

37. Inkonkuburi.

Er waren twee broeders, zij heeten: Sĕramanirai en?

Ze hadden ééne zuster.

Sĕramanirai beval zijne zuster, zeggende: „Snijd pandanusbladeren, opdat ik een zeil make.„ En toen zei de zuster: „Ik snijd pandanusbladeren, opdat ge een zeil zoudt naaien, om te zeilen naar Inkonkuburi te Sorēndiweri; huw haar, opdat ik hebbe eene schoonzuster„. „Snijdt gij maar, misschien haal ik haar, misschien niet!„ zei Sĕramanirai.

Het zeil zeilde om de vrouw te halen door de zuster bedoeld, te Sorēndiweri.

Als hij komt aanzeilen, vragen de mannen van Sorēndiweri zeggende: „Waar gaat ge heen?„ Hij zeide: „Ik haal Inkonkuburi„ (De vrouw had een tritonschelp, waarin ze sliep). Als hij die schelp weghaalt, zegt eene andere vrouw: „Ik ben Inkonkuburi, dat is een gewone schelp!„ Sĕramanirai wierp toen de tritonschelp in de prauw en hij neemt die leugenaarster mee en huwt haar.

Deze vrouw heette Indowawerik.

Alzoo neemt hij Indowawerik, die hij heeft gehuwd, mee naar huis met de tritonschelp, waarin Inkonkuburi is.

En toen ging het volk van Sĕramanirai een tuin ontginnen. Toen ze het huis verlaten hadden, komt Inkonkuburi er uit om te eten

en te baden; hare haren zijn als goud, maar zeer lang z.a. eene ujonja.

En toen begon de wind zachtjes te waaien. Ze hield van den wind, ze zegt: „Wind, die in het land van mijne moeder en mijnen vader waait, zij weten van niets; zij zeggen, dat ik gekomen ben en een man heb gehuwd. Maar neen, ik zit zoo maar, ik heb geen man gehuwd.”

Een grijsaard, die niet loopen kon, was niet met het volk meegegaan, dat een tuin ontginde, hij was thuis gebleven. Toen hij iemand hoorde spreken, staat hij op en ziet Inkonkuburi. Als hij eene vrouw ziet, zegt de grijsaard: Dat is een echte vrije vrouw. Sĕramanirai heeft Indowawerik meegebracht, maar dat is Inkonkuburi”.

De grijsaard verborg zich weer en Inkonkuburi trok zich weer in de tritonschelp terug.

Als het volk van Sĕramanirai uit het boch thuisgekomen is, roept die grijsaard tot Sĕramanirai: „Breng tabak en ik zal meeëten.” Sĕramanirai zegt: „Wat heeft de oude vandaag, dat hij mij roept?” Indowawerik denkt al: „Die grijsaard spreekt van Inkonkuburi!”

Toen Inkonkuburi baadde, had ze de haren gekamd — en één haar was gevallen. Toen Inkonkuburi in hare schelp was gegaan, haalde de oude man dit spoedig. De oude man toonde het aan Sĕramanirai, zeggende: „Dit is een haar van Inkonkuburi. De echte Inkonkuburi is in de schelp — gij hebt Indowawerik gehuwd, zij heeft u belogen.”

Sĕramanirai zegt: „Juist, wacht, morgen zal ik doen of ik naar het bosch ga, dan kom ik weer terug, en verberg mij in het zoldertje van de prauw, dan zie ik haar als ze er weer uit komt.

Hij verbergt zich tot den middag en spreekt niet, hij bleef stil zitten.

Op den middag, komt Inkonkuburi naar buiten, ze eet voedsel, ze baadt, ze loopt om het huis, ze spreekt, zeggende: „Wind, gij waait in het land van mijn vader en mijne moeder.” enz. gelijk gisteren.

En toen springt Sĕramanirai op, hij grijpt Inkonkuburi bij de hand zeggende: „Waarom verbergt gij u in de schelp”. De vrouw zegt: „Waarom haalt ge mij en waarom huwt ge dan Indowawerik”.

Sĕramanirai zegt: 't Is uit, ik wil haar niet meer, ik huw u maar.

's Avonds komt het volk van Sĕramanirai uit het bosch in huis en zij zien Inkonkuburi. De zuster van Sĕramanirai is blij, ze zegt:

„Dit is mijne echte schoonzuster”. Ze omhelst haar, ze kust haar, ze geeft een oorring, een schelpen armband, een zilveren armring aan hare schoonzuster en ze jaagt Indowawerik weg.

Aant. 1. Inkonkuburi. In (im voor b.) is de aanduiding van den vrouwelijken vorm tegenover māu, (mam voor b) den vorm van het mann., z.a. iusar (oude vrouw), mānsar (grijsaard), imbaniori (schoonmoeder), mambaniori (schoonvader). Kon, nevenvorm van kein, zitten, vertoeven, verblijven. Kubur, tritonschelp, dus de vrouw, die verblijf hield in de tritonschelp.

2. Ōrja. Dat in tegenstelling van ōrnĕ, dit. Menigmaal echter komt het ook voor aan het begin van een zin, zonder eene bepaalde bet. Zooveel als het Mal. bagitu.

3. Jar. Een pandanus-soort, welks bladeren, aan elkander genaaid, zich goed leenen tot matten en ook tot zeil.

4. Kur. 't Samenvoegen der pandanusbladeren, 't aaneenrijgen.

5. Insĕrēn kaku. Insĕrēn, vrije vrouw tegenover mansĕrēn heer, vrije. Kaku, echt. De Nufooren onderscheiden hunne standen naar de afkomst van vrijen en slaven. Iemand, onder wiens voorouders geen slaaf is aan te wijzen, heet insĕrēn, of mānsĕrēn kaku, of ook wel: in zijn (haar) bloed is geen druppel lood, 't is louter zilver (of goud). Het water, waarmee een slaaf gedoopt wordt, die tot kind wordt aangenomen heet men ook zilver- of goud-water. 't Gebeurt wel, dat derde of vierde zoons van vrij-geboren om de hooge bruidsschat zich moeten vergenoegen met eene slavin, die hun aangewezen wordt. De kinderen uit zoo'n huwelijk gelden niet als insĕrēn of mānsĕrēn kaku.

38. (1) Aburēi.

Rumgun, si kfo in, si mām nāsĕm (2) karifjom bōn, i piar i da. Si serf knām bjeda, Si mām knām, rumgun mĕngābo i d'ek bĕpōn. Rumgun wēsĕ, si msor mĕngābo, si prer i. Mĕngābo (3), i snēri sām i d'or Aburēi, bĕnai ro nāsĕm: „Aburēi, d'eko d'ekĕ d'eko!” (4) Aburēi i kar wa, i mnāfba, bape swari d'ōbo: „Aburēi, s'or au!” Aburēi, i mbrein be knām, bape i mām romawasi maroba, s'ōf ro nāsĕm ruri; mĕngābo i d'ōf ro kāngōmbe. (5)

Aburēi i mām rumgun ōsoba, i bur. Mĕngābo i d'or wer: „Aburēi d'eko d'ekĕ d'eko!”

Iriria bĕkiōr, i sma mĕngābo ro kangombe. Mĕngābo i d'āp rumgun si snōsna. Aburēi, i mām si, i for si kām, i d'āfĕn si

kām ro rōnan (6) bĕba kaku, ma i bur fa i serf amiais, i kun si. Bape rumgun, si frur pāngir ro rōnan kukĕr mĕngābo ani, ino bjeda.

Su bur, si kapu ro rōnan dōri, rōnan i fo, rēsĕri si frar, ma s'ek kinĕmknām. (7) Aburēi, i fauba si bur kwar, i so mĕnōf bjeda be rōnan. Bape rumgun ōsoba, kapu seda munda. I serf si wer, i mām si ro kinĕmknām. I meōf, i perĕm knām kukĕr si. Aburēi i perĕm ro muu wēsĕ, kāpānanir i reb kukĕr kaprendi, ai, i sipĕr wer, ma i kofein: „Rebĕrebĕ a i kuk!" Aburēi i mam kāpānānir, i kēruk kaprendi, ānsōna knām, i kar. Aburēi, i kōfein: „Karokari, kiar i kar." (8)

Knām, i sāpi kukĕr rumgunsi fanām wai Aburēi, i kar ani, ma rumgunsi s'ek wa bĕri ma si borēs.

Aburēi, i pas kum bjena kām, i pām na ma i so rumgun wa seda kukĕr jāfĕn. Jāfĕn i kiur wa ma i sjob wa. Bape rumgun s'un manjowi, i kēin ro ādi. Ma manjowi i d'ark abra kum i muk. Aburēi i pām fasau wer, ma i so wer, bape manjowi i d'ark wer. Iriria isōf abra i bro, ma rumgun, si bur be rum sena.

38. Aburēi.

Eenige jongens, die aan het visch schieten waren, zagen de vrucht van een djamboe drijven. Ze zochten den boom. Als ze den boom zien, klimt een jongen met bobento het eerst er in. De andere jongens werden boos op den jongen met bobento en slaan hem. De bobento-lijder wordt boos en roept Aburēi, den eigenaar van den djamboeboom: „Aburēi, klimmen, klimmen!" Aburēi, die eene prauw maakt, hoort niets, maar zijne vrouw zegt: „Aburēi, ze roepen je!" Aburēi loopt naar den boom, maar hij ziet de jongens niet, want ze hebben zich in den top verborgen, de bobento-lijder verborg zich in een groote schelp.

Aburēi, die geen enkelen jongen ziet, gaat heen. De bobento-lijder roept weer: „Aburēi, klimmen, klimmen!"

Zoo geschiedt het drie malen, en nu vindt hij den bobentolijder en de schelp. De bobentolijder noemde de namen der jongens. Aburēi, die hen ziet, vangt hen allen en stopt hen allen in een zeer groote ronan, en hij gaat heen om brandhout te zoeken, om hen te roosteren. Maar de jongens maken een gat in de ronan, met het mes van den bobento-lijder.

Terwijl ze heen gaan, doen ze hunne behoefte in de ronan, de ronan vol en dan vluchten ze en klimmen in een kinemboom. Aburēi die niet weet dat ze gevlucht zijn, werpt zijn speer naar

de ronan. Maar geen enkele jongen is er, hun str... alleen. Hij zoekt hen weer en vindt hen in den kinemboom. Hij wil den boom omhakken met hen allen er in. Als Aburëi aan den anderen kant wil gaan hakken, likt een hagedis met zijn tong den boom weer heel en zegt: „Likken, likken het afgeknabbeld hout.” Aburëi de hagedis ziende, snijdt de tong door, nu breekt de stam. Aburëi zegt: „Hakken, hakken, hij breekt.”

De boom, met de jongens, valt dichtbij de prauw, die Aburëi aan 't hakken is, en de jongens klimmen spoedig in de prauw en ze roeien weg.

Aburëi trekt al zijne lichaamsharen uit, hij knoopt ze aan elkander vast en hij werpt de prauw der jongens met zijn harpoen. De harpoen treft de prauw en hij trok de prauw. Maar de jongens hadden een papegaai meegenomen, die op den uitlegger zat. En de papegaai bijt in het harentouw, zoodat het breekt. Aburëi knoopt het weer spoedig aaneen, en de papegaai bijt er weer in. Dat gebeurt tot het touw op is en de jongens gaan weer naar hunne huizen.

Aant. 1. De meeste vertellingen hebben haren eigenaar of eigenares, die het alleen mogen verhalen, naar wie men verwijst, indien men een of ander verhaal nog eens zou willen hooren. Het verhaal van Aburëi is algemeen bekend, en wordt algemeen verteld.

2. Nāsĕm op Nieuw-Guinea komen vele djamboe-soorten voor. De nāsĕm is de z.g.n. djambu-ajer, die ook alweer in grooter of kleiner soort onderscheiden wordt. De nāsĕm karifjom is de grootere soort.

3. Mĕngāho, kinderen of volwassenen, behebt met eene of andere ziekte, worden dikwijls met den naam hunner ziekte genoemd.

4. Ek is klimmen. In verhalen, waarin uitroepen voorkomen, en ook in versjes worden de w. w. wel verlengd.

5. Kāngombe. Groote schelp, die dichtslaat als een oesterschelp.

6. Ronan. Een vat, gemaakt van boombast, die van den stam wordt losgemaakt. De bast heeft den vorm van den boom behouden en de uiteinden worden alleen bevestigd, en een bodem er aan gemaakt.

7. De kinĕm is een hooge, dikke boom.

8. Kar is omhakken, doen breken en breken, omvallen van boom. Si kar ai. Ze hakken een boom. Knam i kar. De boom is gebroken.

39. Badasināng.

Ro mēnu ōso, snun i kēin, snōriso Badasinang. Snun ōrnĕ i sma rwa ōser, kna ōser, mga ōser, we ōser, imnis si kes i.

Ras ōso, si rib djarāk (1) ro kajĕn. Ōso, i rib djarāk kukĕr snau suru, wēsĕ kukĕr snau kiōr, wēsĕ wer snau fiāk, bape Badasināng i rib djarāk kukĕr snau di war.

Mananur ro mēno i mām djarāk, si rib ro kajĕn, i fukĕn: „Mundiri i rib djarāk kukĕr snau di war?" Si kōfein: „Ōrnĕ Badasināng djarāk bjedi. Mananur i wan Badasināng, d'ōbo: „Wa mbrēin, wa serf djarāk kukĕr snau di war."

Badasināng i mbrēin. Ro mēnu, i rama bĕpōn, si mam i, si mkak, si kōfēin: „Badasināng, si kōfēin ani, i serf rosei?" Mananur ro mēnu ōrja, i kōfēin: „Mgo mkak awer, — ko fukĕn, i marisein rosei." Ma Badasināng i fukĕn: „Djarāk kukĕr snau di war is ōrjake?" S'ōbo: „Roba, snau kiōr kada i sia, snau fiāk i isia, bape snau di war, ko sma ba.

Badasināng i d'enĕf ōrwa, ma isna, i bur wer, i serf djarāk kukĕr snau di war ro mēnu bĕsuru. Ōrwa kakō, si mkak i, bape mananur i kōfēin wer: „Mgo mkak rosei, ko fukĕn, i serf rosei. Ma Badasināng, i kōfēin wer: „Ja serf djarāk kukĕr snau di war. Ōrwa, si kōfēin wer: „Djarāk kukĕr snau di kiōr i sia, kukĕr snau di fiāk i sia, bape kukĕr snau di war ko sma ba.

Iriria i serf ro mēnu kām, isōf i rama ro menu napembĕr.

Ōrwa si kōfēin: „Djarāk kukĕr snau di war i sia, kukĕr samfur i sia, kukĕr samfur di suru i sia. Mangundau!"

I fukĕn djarāk kukĕr snau di war.

Mandira si fan djarāk, si fes djarāk kukĕr snau di war, ma isna Badasināng i d'ek djarāk bjedi, ma i rir gomōra (2) suru ro sbari. I marisēin djarāk i mbrēin be rwa sar, Badasināng i sjob ro gomōra rwa sar; be rwa kaku, i sjob gomōra ro rwa kaku. Ma iriria i d'un djarāk kukĕr snau di war be mēnu bjeda. Mananur ro mēnu, i mām i, i marisein i, i sandik i.

39. Badasināng.

In een dorp woonde een man, wiens naam was Badasināng. Die man had één arm, één oor, één oog, één been, alsof men hem gespleten had.

Op een dag teekenden zij paarden in het zand. Eén teekende een paard met twee hoornen, een ander met drie hoornen, een

ander weer met vier hoornen, maar Badasinăng teekende er een met acht hoornen.

De hoofdman van dat dorp, ziende de paarden, die ze in het zand hadden geteekend, vraagt, wie dat paard met acht hoornen geteekend heeft. Ze zeggen: „Dat is het paard van Badasinăng.” De hoofdman beveelt Badasinăng, zeggende: „Ga, zoek een paard met acht hoornen”.

Badasinăng gaat. In het dorp, waar hij het eerst komt, zijn ze bang, als ze hem zien, ze zeggen: „Dat is Badasinăng, van wien men zooveel spreekt, wat zoekt hij?” De hoofdman van dat dorp zegt: „Vreest niet, — we vragen, wat hij wil”. En Badasinăng vraagt: „Is daar een paard met acht hoornen?” Ze zeggen: „Neen, een met drie hoornen, die is er wel; met vier hoornen is er ook, maar met acht hoornen hebben we niet.”

Badasinăng slaapt daar en toen het licht werd, ging hij heen, om een paard met acht hoornen te zoeken in het tweede dorp. Daar zijn ze ook bang voor hem, maar de hoofdman zegt weer: „Wat vreest gij, wij zullen vragen, wat hij zoekt”. En Badasinăng zegt weer: „Ik zoek een paard met acht hoornen.” Dáár zeggen ze weer: „Een paard met drie hoornen is er, met vier hoornen is er, maar met acht hoornen hebben we niet.”

Zoo zoekt hij in alle dorpen, tot hij komt in het uiterste dorp. Daar zeggen ze: „Een paard met acht hoornen is er, met tien hoornen is er, met twintig hoornen is er. Ge moet 't zelf weten!”

Hij vraagt een paard met acht hoornen. Als ze 's avonds de paarden voeren, binden ze er een vast met acht hoornen en toen het licht werd, besteeg Badasinăng zijn paard en hij legt twee haken in den bek. Als hij wil, dat het paard naar links loopt, trekt Badasinăng aan den linkerhaak; naar rechts, dan trekt hij aan den rechterhaak. En zoo brengt hij het paard met acht hoornen náár zijn dorp. De hoofdman van dat dorp hem ziende, is tevreden over hem en prijst hem.

Aant. 1. Djarak. Paard. De Clercq teekent omtrent dit woord aan: „Djarak, paard. Misschien is dit woord overgenomen uit het Jav. of Mak., daar op geen der Tern. eilanden paarden voorkomen, behalve de enkelen, door Europeanen of Chineezen ingevoerd.” (Bijdr. tot de kennis der residentie Ternate, blz. 263).

2. Gomōra. Dik koperdraad. Doch ook wat van koperdraad is gemaakt, in dit geval haken.

40. Tābai.

I d'or faro mānsĕrēn bjedi. Mānsērĕn bjedi, i baba. Insĕrēn bjedi d'ōbo: „Tābai, wa pos in fa j'an." Rēsĕri Tābai i kōfēin: „Bape sarferba, ja sma sarferba!" Bin, i kōfein wer: „Rēsĕri? Ko sma sārferba, ko bĕrariso?" Tābai kōfein: „Ku fes kum kubena faro sarfer." I wan (¹) bin ani, i pas kum, fa ma i duf, bin i mēwĕr, d'obo: „Ja duf, ja mēwĕr, ku pōs in ba, ku bur be rum." Ānsōna insĕrēn kōfēin wer: „W'or bin ro ai bĕkwar kobeda (mes) (²) fa mānsĕrēn bedi i buk. Rēsĕri rās rās Tabai, i d'un ārta (³), robĕan faro bin ani. I buk fa i bro, insĕrēn i kōfēin: „I bje kwar, Tabai, ko buk robĕan i bor kwar, wa fron nejan be ai bĕkwar ani, fa ko j'un mānsĕrēn kobedi faro binia. Wa fukĕn ai bĕkwar rēsĕri.

I fron nejan di suru. Nejan bjeda, i fanam, nejan faro insĕrēn bjedi kuker kawāsa i kwaim kaku.

Ōrja rās, si mbrēin fa si jaker (⁴) romgunia faro binia, si kōfēin: „Tabai, wa ra pōn!" Bape Tabai i mēwĕr, d'ōbo: „Ja sjuif, ja duf, krāf, i duf māngĕnēm. Mgo j'un mānsĕrēn jedi faro binia, j'arĕm (⁵) imnis kwar." Tabai i mēwĕr — kawāsa si bur. Si bor bur swan, Tabai i d'ōpĕr fasau, i masi fasau i mbrein nejau bjeda ma i d'ek aruri.

Kawāsa, si mbrein fa awafuri, imam (⁶) i fuken: „Aja ijonagē? (⁷) Tabai karĕm: Ijo Taba!" (⁸)

(I kofein: „I buk bin bur mānsĕrēn bjedi).

Kawāsa si kāndor, s'ōbo: „Ai d'ōbo: „Bin i buk Tabai. Imam i fukĕn wer. Tabai d'or wer: „Ijo Taba!"

Kawāsa si bur. Tabai i sabu fasau, i siber nejan kwaimba be rum. I barēk wer ro pāfēn, kawāsa s'ek rumia, s'ōbo: „Taba, ai i kōfēin: „Au, wa buk bin ōrja, mānsĕrēn bedi awer. Tabai d'ōbo: „Aja womĕn bjeba (⁹), ja buk insĕrēn ba, mānsĕrēn jedi, i buk i. S'ōbo: „Roba, a i d'āp au kwar, wa masi, ko j'un au faro binia. Taba i marares i, i masi, i famamgor i, i rjīm (¹⁰) mani ro snumburaim, i sfu (¹¹) krāf bjeda, s'un i faro bin. Bape bin, i mām Taba, i mēwĕr, d'ōbo: „Womēn ja mēwĕr." Iriria, su sma i ba kaim. Taba, i sma ba, mānsĕrēn bjedi, i sma ba.

40. Tābai, die eene vrouw ging zoeken voor zijn meester, die nog klein was.

Zijne meesteres zeide: „Tābai, vang visch, opdat ik eet". En

toen zei Tābai: „Maar er is geen vischlijn, ik heb geen vischlijn!" De vrouw zei weer: „Wat dan?" „Wat moeten we dan als we geen vischlijn hebben?"

Tābai zegt: „Dan binden we onze lichaamsharen tot een vischlijn!" Hij liet de vrouw hare lichaamsharen uittrekken, maar het deed pijn, daarom wilde de vrouw niet, ze zeide: „Ik heb pijn, ik wil niet, dan vangen we maar geen visch, dan gaan we naar huis".

Nu zegt de meesteres weer: „Vraag een vrouw aan onzen ouden boom (m e s), opdat uw heer ze huwe. En toen brengt Tābai iederen dag goederen en eten aan die vrouw. Toen hij (alles) weg gebracht had, zegt de meesteres: „'t Is goed, Tābai, wij hebben al veel eten gegeven, ga nu een weg wieden naar dien ouden boom, opdat we onzen heer tot zijne vrouw brengen. Vraag 't eerst aan den ouden boom."

Hij wiedde twee wegen. Eén weg, de zijne, was zeer kort, de weg voor zijne meesteres en haar volk zeer lang.

Daarna op den dag, dat zij zouden gaan om den jongen tot de vrouw te brengen, zeiden ze: „Tābai, ga vooruit!" Maar Tābai wilde niet, hij zei: „Ik ben koud, ik ben ziek, mijn lichaam doet te veel pijn. Brengt gij mijnen heer tot de vrouw, ik heb genoeg bruidschat gebracht." Als Tābai blijft weigeren, gaan de menschen weg. Zij hebben nauwelijks 't strand verlaten of Tābai springt snel op en baadt zich gauw; dan loopt hij langs zijn weg en klimt in den top van den boom.

Het volk loopt onder den boom, de priester vraagt: „A j a i j o n a g ē?"

Tābai antwoordt: „I j o T a b a!"

(Hij zei: dat hij de vrouw, die voor zijnen heer bestemd was trouwen moest).

Het volk was verbaasd; ze zeiden: „De boom zegt: „De vrouw trouwt met Tābai". De priester vraagt weer. Tābai roept weer: „I j o T a b a!"

Het volk gaat heen. Tābai daalt spoedig van den boom af en langs den korten weg terug naar huis. Hij ligt weer in de asch, als het volk in huis klimt. Ze zeggen: „Tābai, de boom zegt: „Gij moet die vrouw huwen, uw heer niet." Tābai zegt: „Ik ben een slechte slaaf, ik huw geen vrije vrouw, mijn heer moet haar huwen." Ze zeggen: „Neen, de boom heeft jou genoemd, baadt je, we brengen je naar de vrouw!"

Tābai is trotsch, hij baadt en hij versiert zich; hij doet olie op zijn haar en smeert zijn lichaam met olie. Daarna brengen ze hem naar de vrouw.

Maar de vrouw, als ze Tabai ziet, weigert ze en zegt: „Een slaaf wil ik niet. Alzoo, kregen ze geen van beiden haar. Tabai kreeg haar niet en zijn heer kreeg haar ook niet.

Aant. 1. Wan. Zenden, Sturen. Ook bevelen, gelasten, iets opdragen, iets laten doen.

2. Mes. Een hooge boom met boven den grond aanvangende wortels, die als 't ware den boom stutten, door zijn voetpunt breeder te maken. De vruchtjes zijn eetbaar, een harde schil en zacht, grijs vleesch om de kern. Smaak gelijk de ramboetan.

3. Als de verloving er door is, die door de wederzijdsche familieleden wordt in orde gebracht, dan begint het betalen van de bruidschat en de familie van den bruidegom laat ook visch en ander voedsel aan de bruid brengen. Gaat de verloving niet door, dan wordt dit voedsel tot den laatsten korrel in rekening gebracht bij de familie van het meisje.

4. Jakĕr rumgun. Den jongen tot zijne bruid brengen. Doorgaans wordt het meisje tot haren bruidegom gebracht. Gedurende de verloving, die jaren duren kan, mogen bruid en bruidegom elkaar niet zien. Is de huwelijksschat betaald, dan wordt het meisje meer of minder feestelijk naar het huis van den bruidegom gebracht.

5. Arēm. Het brengen van bruidschat gedurende den verlovingstijd.

6. Imam. Priester. De Papoesche eeredienst kent geen priesters. Uit het optreden van den priester in dit verhaal, blijkt de vreemde oorsprong er van; ook uit het vereeren van den boom.

7. Aja ijonagē. Liet ik onvertaald, daar ik de bet. er van niet begrijp. Waarschijnlijk geen Nuf.

8. Ijo Taba. De uitlegging van deze woorden volgt in den zin tusschen haakjes.

9. Bjeba. Niet goed, slecht. Kan echter ook beteekenen „niet veel waard, gemeen (ordinair)" enz.

10. Rjīm. Gewoonlijk rmīmĕn, d.i. het haar met olie zalven.

11. Sfu. Een Papoe, die tot een feest opgaat, besmeert zich zooveel mogelijk met olie, zoodat de huid glimt.

41. Rumgun, i mun kāpa.(1)

Imbĕkĕpu suru, su nei rumgun kpuri. Rās ōso kĕpuru snari, i d'om diaf, i sma kāpa. I rir kāpa ro ajĕr, fa i fan i. Rumgun kpuri bjedi i rama, i mām kāpa. I fauba, kapa kĕpuri bjedi, i kfo i. Kĕpuri i mām, si kfo kāpa, i msor nāba. I fukĕn mundiri

i kfo kāpa bjedi. I mnāf rumgun kpuri bjedi i kfo i, i msor i. Su rama wer ro rum, i d'or rumgun kpuri bjedi, fa su pōs in. Kpuri i fara, ma rumgun i pōs in, wa i fo, bape insar i meōf in ba, isōf rumgun, i sma tarukĕn; in ōrnĕ insar i marisein.

Su rama wer ro rum, insar i fandur tarukĕn kor nakām be nora. (2) Rumgun i bur, i masi; i sibĕr wer, kpuri, i kōfēin: „W'ènēf ro nora (2) ōrnĕ." Rumgun i d'ènēf, kpuri i kuk i kukĕr tarukĕn borēk, ma i swarepĕn rumgun i mar kwar, i san i ro war.

War, i d'un i, snun suru, su snosna Sirije ma Mariai, su sma i, su frur i kukĕr ariaun. Su frur i, su frur i, isōf par tarukĕn borēk na miais kam.

Su frur munara (3) fa si disen wark (4) rumgun ani, rumgun i disĕn:

Apujo rōrō waria rwuri,
Apujo apāngak (5) kirje,
Sirije mambĕnabje irja
Mariaj mambĕnabje irja.

41. De jongen, die een kāpa doodde.

Twee grootouders hadden een kleinzoon. Op een dag vindt de grootmoeder, terwijl ze aan 't onginnen is van een tuin, een **kāpa**. Ze zet de **kāpa** op de heg, om ze te voeren. Haar kleinzoon komt en ziet de **kāpa**. Niet wetende, dat het de **kāpa** van zijne grootmoeder is, schiet hij ze met een pijl. Als de grootmoeder ziet, dat men hare **kāpa** met een pijl heeft geschoten, is ze zeer boos. Ze vraagt, wie hare **kāpa** heeft geschoten. Als ze hoort, dat haar kleinzoon ze met een pijl heeft geschoten, is ze boos op hem.

Weer tehuis komende, roept ze haren kleinzoon, om te visschen. De grootmoeder stuurt en de jongen vischt, de prauw vol, maar de oude vrouw wil de visch niet, totdat de jongen een zeeëgel vangt; met deze visch is de oude vrouw tevreden.

Weer tehuis komende, vergadert de oude vrouw alle graten van den zeeëgel tot een hoofdkussen. De jongen gaat heen om te baden. Als hij weer terug komt, zegt de oude vrouw: „Slaap op dit hoofdkussen." Als de jongen slaapt, prikt de oude vrouw hem met de stekels van den zeeëgel, tot zij denkt, dat de jongen dood is, dan werpt ze hem in het water.

Het water nam hem mee. Twee mannen, wier namen waren Sirijé en Mariai, vinden hem en behandelen hem met medicijn. Ze behandelen hem tot de wonden der zeeëgelstekels alle genezen zijn.

Op het feest dat ze maken om dien jongen, te disen wark, zingt deze:

Grootmoeder aan den bovenloop der rivier,
Grootmoeder stak.
Sirije, dat is een goede man.
Mariai, dat is een goede man.

Aant. 1. Kapa. Een buideldier, klein soort (buidelrat)?
2. Nora. Hoofdkussen. Tern. norah (De Cl. Res. Ternate, blz. 313.).
3. Munara. Al wat behoort tot een feest.
4. Disen wark. Zingen om den invoed van booze geesten te beletten.
5. Apangak. Geen gewoon Nuf., beteekent prikken, steken.

42. Bōki ro rirwor.

Radja ōso, i mām bōki, i kein ro rirwor. I marisein i ra be i, bape i fauba rariso. Rās ōso i mām rumgun kapirare, bōki srandi bjedi, i serf in ro der. Ma rub i siama, rumgun i d'or be bōki: „Wa buk awēk sarāk bani maro aja, fa j'ek, snaro tōbo ma wōngor nēri s'ark aja. Bōki i san awēk sarāk faro rumgun bjedi, i d'ek be i.

Rās wēsĕ, radja ani, i farari rumgun kapirare mgarēm bjeda, i d'or awēk sarāk. Bōki i swarepĕn: „Mgarĕm ro srar jedi ke?" Bape radja ani i d'awēs mnis kaku, rjani bōki i san awēk bjeda faro i. I d'ek kwar, āusōna rumgun kapirare, i d'or awēk, bape radja i djaga (¹) awēk. Rumgun i kanĕs, d'ōbo: „Tōbo kukĕr wōngor, nēri s'ark aja." Srar bjedi i swar i, bape radja i meōfba i d'ek.

Rub i sar kwar, ma war i sia ro rumgun mgasi rape, ausōna i d'or be kamari, snari (²) ro nanggi, d'ōbo: „Aja rumgun mubedi, aja radja, mu bĕtulung aja." I d'or rariria beri, i mam aimāndo bĕba bĕri; i kin aimāndo, ma ki i san aimāndo kukĕr rumgun kapirare be meōs ōso.

Ro meōs snun kukĕr bin, su kēin kukĕr nēi sedi. Nei ōrnĕ i duk (³) māsĕn, i mam aimāndo kukĕr rumgun ani. I d'un i be mansar, insar. I fiak (⁴) su d'ōbo: „Buk swa (⁵), ja sma rumgun ōso." Si fan rumgun kapirare, isōf i ba.

I be snungubor kwar, i fas wai ōso ro kajĕn kukĕr bārbār ma snunkaku, ma i d'or wer be snari, kamari bjedi.

Ma rās wēsĕ i rama, i mam wai, i fas kwar, djadi wai kaku kukĕr bārbār ma snunkaku. I kōfein faro bin ma snun, su fan i kwar, i serf mob bjeda, bape nēri i siber wer.

Rāso sraudi bjedi, radja ani i buk i kwar, i d'orĕs kukĕr rumgun bjedi ro swan; ma rumgun bjedi i kanĕs, d'ōbo: „Wa kanĕs awer, ja mām wai, meri bedi ke, aimāndo i d'un i, neri i rama wer. Swari bjedi i kofĕin: „Ōrnĕ kaku?„ „Mboi„, bin i kōfĕin, „ja mām i d'orĕs ro wai fandu.„

Ma snungubor i d'orĕs ro wai, i d'an berĕn, ma berĕn i rik maroba, piupĕr ([6]) munda. Ma i ra fanām srandi, rĕfiori su, i d'uf ma si kam, si ro. Ma i sibĕr wer be meōs ani.

42. De prinses op het koraalrif.

Een koning ziet eene prinses, die verblijf houdt op een koraalrif. Hij wil tot haar gaan, maar hij weet niet, hoe? Op een dag ziet hij een kleinen jongen, den broer van de prinses, visch zoeken bij eb. En als de vloed komt, roept de jongen tot de prinses: „Geef mij die zilveren ladder van je, om op te klimmen, want haaien en krokodillen zullen mij bijten.„ De prinses werpt den zilveren ladder aan haren broer toe, die dan tot haar opklimt.

Op een anderen dag, doet die koning de stem van den kleinen jongen na, roepende om den zilveren ladder. De prinses denkt: „Is dat de stem van mijn broer?„ Maar die koning spreekt zeer juist na, daarom werpt ze haren ladder tot hem. Als hij is opgeklommen, vraagt die kleine jongen den ladder, maar de koning hield den ladder tegen. De jongen weent, zeggende: „Haaien en krokodillen zullen mij bijten.„ Zijne zuster heeft medelijden met hem, maar de koning wil niet, dat hij opklimt.

De vloed dringt het land in en het water is reeds tot de oogen van den knaap, nu roept hij tot zijnen vader en moeder in den hemel, zeggende: „Ik uw beider zoon, ik ben de koning, helpt mij!„ Als hij aldus geroepen heeft, ziet hij dadelijk een zeer groot drijfhout; hij grijpt dat drijfhout vast en de stroom werpt het drijfhout met den kleinen jongen op een eiland.

Op het eiland houden een man en vrouw verblijf met hunne dochter. Dit meisje zeewater halende, ziet het drijfhout met dien jongen. Ze brengt hem bij den grijsaard en de oude vrouw.

Ze fiak hen beiden, zeggende: „Bukswa, ik heb een jongen.„ Ze voeden den kleinen jongen tot hij groot is.

Als hij jongeling is geworden teekent hij een prauw in het zand met vlaggen en menschen en hij roept weer tot zijn moeder en vader. En den anderen dag, als hij komt, om de prauw te zien, die hij geteekend heeft, is deze een echte prauw geworden met vlaggen

en menschen. Hij zegt tot de vrouw en tot den man, die hem gevoed hebben, dat hij zijne geboorteplaats gaat zien, maar hij zal terugkomen.

Op zekeren dag staat zijne zuster, die met dien koning was gehuwd, met haar kind aan het strand; als haar kind huilt, zegt ze: „Huil niet, ik zie een prauw, 't is misschien je oom, het drijfhout heeft hem meegenomen, hij zal weer komen.” Haar man zegt: „Is dat zoo?” „Ja,” zegt de vrouw, „ik zie hem in het midden van de prauw staan.” En de jongeling staat in de prauw, hij eet pinang en de pinang is niet rood, ze is slechts wit. En als hij dicht bij zijne zuster en zijnen zwager komt, blaast hij en ze gaan allen verloren. Daarop keert hij weer terug naar dat eiland.

Aant. 1. Djaga. Mal. oppassen. Krijgt in het Nuf. de beteekenis van tegenhouden, beletten, verhinderen.

2. De Nufooren houden de geesten der afgestorvenen voor machtiger dan die der levenden. Daarom vreezen ze den toorn dier geesten op te wekken, b.v. door verandering van adat, b.v. Christen worden. Een gebed echter tot die geesten, z. a. van dezen knaap, zijn de Nuf. niet gewend.

3. Duk. Water putten, ook scheppen uit een rivier of uit de zee.

4. Fiak liet ik onvertaald. J. L. Van Hasselt.-Woordenboek. Noef.-Holl. geeft op blz. 12. „schelden, bepaaldelijk gemeene, zedelooze woorden gebruiken.” Er bestaat voor een schelden een woord kōriajĕr. Dat is ons gewone uitjouwen, uitschelden. Daar mag een Papoe kwaad om worden, er wordt doorgaans geen boete voor geëischt. Fiak is een trap erger. Dan wordt bijna altijd gedoeld op geslachtsgemeenschap. Men gebruikt die uitdrukkingen bij zaken, die in 't geheel geen verband houden met een dergelijk scheldwoord. Degene, die zoo gescholden wordt, heeft recht eene boete te eischen. De uitdrukking, die hier volgt is echter een zóó algemeen verbreid stopwoord, dat kinderen 't heel gewoon tot de ouders zeggen.

5. Bukswa. Is niet goed te vertalen. Stopwoord, dat lett. beteekent: Houd geslachtsgemeenschap met je man of je vrouw.”

6. Wat het beduidt, dat de pinang niet rood, maar wit is, weet ik niet.

43. Nei i d'an berĕn kamari, snari.

Bin kukĕr swari, kukĕr nei bjidi s'enef ro rum. Isna snun ma

bin, su perĕm wai. Su j'āfĕn berĕn ro nokēn, su mbrein. Nei i d'au berĕn.

Snun ma bin, su bur be rum wer, su mam ōso i d'au berĕn seda. Su fukĕn nei, bape nei d'ōbo: i fauba.

Isna wer, bin ma snun; su j'āfēn berĕn ro nōhēn, su bur fa su perem wa seda. Māndira wer, snun ma bin, su bur be rum wer, su mam ōso, i d'au berĕn. Su fukĕn faro nei, bape nei i kōfēin: i fauba.

Rās bĕkiōr wer, isna, snun ma bin, su j'āfĕn bereu ro nōkēn, su bur fa su perĕm wa. Mandira, su bur be rum, su mām, ōso i d'au berĕn seda. Su fukĕn nei, bape i kōfēin: i fauba.

Snari, i msor nei, i kōfein faro i: „Wa bur be Ninbōmbrawi ro Sorĕndiweri (1), i buk au.„ Nei i msor, i kēruk āmburēs (2), i frur pāngir ma i kein ro āmburēs dōri, ma i san mangundi ro māsĕn. Ki i d'un i, snari i d'or mānsar, si māsi: „Mgo kin i ba?„ Bape mānsar si kōfein. „Amin bĕsōrja!„ Snari i d'or be snun, si fararu: „Mgo kin i ba?„ Si kōfēin: „Amin bĕsōrja!„ Snari i d'or snun, si fārbuk robaim: „Mgo kin i be?„ Si kōfēin; Amin bĕsōrja!„ Snari i d'or wer snungubor: „Mgo kin i ba?„ Si kakō, si kōfēin: „Ko kin, bape amin bĕsōrja!„ Snari i d'or wer be rumgun, si masi: „Mgo kin i ba?„ Rumgun, si kōfēin: „Ko kin, bape amin i bĕsōrja!„ Snari i d'or wer be romawa kapirare, si masi: „Mgo kin i ba?„ Si kōfēin: „Ko kin, bape amin besōrja!„

Ma ki, i d'un amin kukĕr inei be sorĕn, isōf amin i d'er ro swapōr ōso, ma Ninbombrawi ro Sorĕndiweri i d'or i ōrwa, i d'un i ma i buk i.

Taun (3) suru Nimbombrawi i bur kukĕr swari be māmbāniori ma imbaniori. Ma i fukĕn swari bjedi i bor bur snari, kamari, snaro? Snari i kōfēin, snaro snari i d'awēs i kukĕr berĕn.

Ma Ninbombrawi i kēin kukĕr swariswari ro rum māmbāniori, imbāniori bjedi.

43. Het meisje, dat de pinang van vader en moeder at.

In een huis wonen vrouw, man en *ééne* dochter. Als het licht wordt, gaan man en vrouw weg, om een prauw te hakken. Zij doen de pinang in een zak en ze gaan heen. Het meisje at de pinang op.

Als de man en de vrouw weer naar huis gaan, zien ze dat iemand hun pinang opgegeten heeft. Ze vragen het meisje, maar het meisje zegt, dat ze er niets van weet.

Als het weer licht wordt, doen vrouw en man weer pinang in een zak en gaan heen om hunne prauw te hakken. Als het weer avond is, komen ze weèr tehuis en ze zien, dat iemand de pinang heeft opgegeten. Zij vragen aan het meisje, maar het meisje zegt, dat ze er niets van weet.

Als de derde dag aanbreekt, doen de man en vrouw weer hun pinang in een zak en gaan heen om hunne prauw te hakken. 's Avonds, tehuis komende, zien ze weer, dat iemand hunne pinang opgegeten heeft. Ze vragen er naar aan het meisje, maar dit zegt, dat ze er niets van weet.

De moeder is boos op het meisje, en zegt tot haar: „Ga naar Ninbōmbrawi van Sorĕndiweri, huw met hem". Het meisje is boos, ze hakt een amburēs af en maakt er een gat in, ze gaat in de āmburēs zitten, en ze werpt zich zelve in zee. Als de stroom haar meêneemt, roept de moeder tot de grijsaards, die aan het baden zijn: „Houdt ge haar niet vast?" Maar de grijsaards zeggen: „De bamboe is te glad!" De moeder roept tot de mannen van middelbaren leeftijd: „Houdt ge haar niet vast?" Ze zeggen: „De bamboe is te glad!" De moeder roept tot de mannen, die nog niet getrouwd zijn: „Houdt ge haar niet vast?" Ze zeggen: „We zouden wel vasthouden, maar de bamboe is te glad!" De moeder roept tot de jongelingen: „Houdt ge haar niet vast?" De jongelingen antwoorden: „We zouden haar wel vasthouden, maar de bamboe is te glad!" De moeder roept tot de jongens, die aan het baden zijn: „Houdt ge haar niet vast?" De jongens zeggen: „We zouden wel vasthouden, maar de bamboe is te glad!" De moeder roept tot de kleine jongens, die baden: „Houdt ge haar niet vast? Ze zeggen: We zouden wel vasthouden, maar de bamboe is te glad!"

En de stroom neemt de bamboe met het meisje meê naar den oceaan, totdat de bamboe strandt aan een kaap en Ninbombrawi van Sorĕndiweri vindt haar daar; deze neemt haar mee en trouwt haar.

Twee jaren later gaat Ninbōmbrawi met zijne vrouw naar zijnen schoonvader en zijne schoonmoeder. En hij vraagt, waarom zijne vrouw van hare moeder en haren vader is weggegaan. De moeder zegt: „Omdat ze haar berispt heeft, wegens de pinang."

En Ninbōmbrawi, hij woont met zijne vrouw in het huis van zijnen schoonvader en zijne schoonmoeder.

Aant. 1. Sorĕndiweri. Deze naam komt ook voor in N° 37,

de fabel van Inkonkuburi. Sorĕn is oceaan, weri zegt men voor den mond, het einde eener rivier. Sorĕndiweri zou dan zijn: „Waar de oceaan eindigt”.

2. Amburēs. Liet ik onvertaald. 't Is een bamboesoort van middelmatige dikte.

3. Taun. Jaar. Uit het Mal. overgenomen. De Nuf. hecht er echter niet het begrip aan van 12 maanden. Heel dikwijls van één moeson.

44. Snun, i d'om diāf ba.

Kawāsa kām s'om diāf. Snun ōser, i d'ak d'om diāf maroba; i d'ėnĕf munda. Rās ōso bin i kōfein faro i: „W'om diāf ba, nēri ku biser!” Snun i kōfēin: „Wa frur robĕan, mėsĕr arwo prim nēri ja ra!” Ma arwo snun i d'un sumber ma urĕn kukĕr robĕan bin i fnap kwar. Bape i mbrein wauerīk be diāf. I rama ro sup kwar, i d'an robĕan bjeda ma i d'ėnĕf wer. Mandira, i bur be rum kukĕr kawāsa wēsē, s'om diāf kwar, bin i fukĕn: „Diāf ibro fasau?” Snun, i kōfēin: „Alboi, ibro fasau!” Ma rās bĕsuru, ras bĕkiōr rariria munda. Rās bĕonēm, snun i bur wer, bin i jom i. Bin, i mām, kawāsa wēse diāf seda ibro rape. Bin i mām mob, swari bjedi i d'om i mbron munda, ma snun mangundi i d'ėnĕf. Bin, i msor, i bur be rum. Snun i rama ro rum wer, bin, i fukĕn wer: „Diāf ibro kwar?” Snun, i srer wer, d'ōbo: „Ibro kwar, korīko ko ker!”

Arwo snun, i d'or robĕan bjeda wer, bin i d'un urĕn, ma i kapu ro dōri, urēn i fo. I bor urēn kukĕr undaim, i kōfēin faro snun: „Robĕan beda is ōrnĕ!” Snun, i kin sumber, i d'un urĕn ma i bur. Snun i rama ro mob bijani, i bas urēn, ma kapu i mbrām. I snarĕm, i kōfēin: „Mundiri i kapu ro diāf jeda?” I d'un urĕn wer, i kēin ro mob wēsē. I bas uren wer i mbrām wer; i d'un urĕn wer, i kēin ro mob ōso wēse wer, i mbrām wer. Bape snun i kōfēin: „Bje kwar, i mbrām wauerīk, ja kēin munda. I bas urĕn, i marisēin i d'an, bape rwasi i fo kukĕr kapu. I snēri sām, i wef urĕn, i kin sumber; i frar be rum. Kawāsa, si mām i, si kōfēin: „Rosēi i sia, wa frar so?” Bape i d'awĕs faro ōso maroba, i frar munda, i kin sumber be bo.

Bin, i mām snun bjedi i rama, i mkak naba, i swarepĕn: „Ras inė, ja mar; nēri i perĕm aja!” I ra be mob s'enĕf, i sjob sre be bo. Snun i serf bin, i sma i rariria, i san sumber bjeda, msor bjeda ibro bĕri — i forepĕn bin, ma su bĕbati wer.

44. De man, die geen tuin ontginde.

Alle menschen ontginnen tuinen. Eén man ontginde echter geen tuin, hij sliep maar. Op zekeren dag zegt zijne vrouw tot hem: „Als gij geen tuin ontgint, dan zullen we honger lijden!” De man zeide: „Maak eten klaar, morgen ochtend vroeg ga ik!” En 's morgens neemt de man zijn hakmes en de pan met eten, dat de vrouw heeft gekookt. Maar hij ging zoo maar naar den tuin. Als hij in het bosch komt, eet hij zijn eten op en dan gaat hij weer slapen. 's Avonds gaat hij naar huis met het andere volk, die wel tuinen ontgind hebben, en dan vraagt de vrouw: „Is de tuin gauw klaar?” De man zegt: „Zeker, gauw klaar!” En den tweeden dag, den derden dag, gaat hij maar zoo door. Den zesden dag, als de man weer heen gegaan is, volgt de vrouw hem. De vrouw ziet de tuinen der andere menschen reeds gereed, maar ze ziet, dat de plaats, waar haar man ontgint, een wildernis is en dat de man zelf slaapt. De vrouw is boos en ze gaat naar huis.

Als de man weer thuis komt, vraagt de vrouw: „Is de tuin gereed?” De man liegt weer en zegt: „'t Is gereed, spoedig kunnen we gaan planten!”

Des morgens vraagt de man zijn eten weer en de vrouw brengt de pan, maar ze doet er hare behoeften in, de pan vol. Ze bedekt de pan met bladeren en zegt tot den man: „Hier is je eten!” De man grijpt zijn hakmes, haalt de pan en vertrekt. Als de man komt op de voor hem bestemde plek, maakt hij de pan open en de st... stinkt. Dit ruikende, zegt hij: „Wie heeft er zijne behoefte gedaan in mijn tuin?” Hij neemt de pan weer en gaat op een andere plek zitten. Nu maakt hij de pan weer open — daar stinkt het weer; hij neemt de pan weer op en gaat weer op een andere plek, daar stinkt het weer. Maar de man zegt: „'t Is goed, het stinke maar ik blijf maar zitten.” Hij maakt de pan open, hij wil eten, maar de hand is vol st... Hij wordt boos en verbrijzelt de pan; hij grijpt zijn hakmes en loopt hard naar huis. Het volk, dat hem ziet, zegt: „Wat is er, dat gij zoo hard loopt?” Maar hij spreekt tot niet één, hij loopt maar hard, hij houdt 't hakmes naar boven.

De vrouw, haren man ziende, vreest zeer, ze denkt: „Heden sterf ik; hij zal me 't hoofd afslaan!” Ze gaat naar de plaats, waar ze slapen en trekt de sarong op. De man zoekt de vrouw en haar aldus vindende, werpt hij zijn hakmes weg; zijn boosheid is dadelijk voorbij, hij omhelst de vrouw en ze worden weer vrienden.

45. Sumbersawai.

Sumbersawai, i buk bin samfur. Bin ōso, i sma rumgun; bin siw, si sma rumgunbaim. (1)

Sumbersawai, i frur wa bjeda, insa i sjom radja Kōraré. I bur, i wan kamari bjedi, i mansar kwar, i djaga bin bjesi. Sumbersawai i bur, mānsar i kar (2) bareām, i fukĕn bin ōso i so i.

Si kar bareām kwar, si riāmĕs (3) mansowe, i wan bin, i d'āfĕn (4) bareām ro undaim. Bin, i kunēm, insa i pāngum bareām ro undaim, mansar i perēm rwuri bjeda. I san bākĕn, ma rwuri i d'un. I rama ro rum, i san rwuri ro rōnan ro rumraundi, ma i buk bareām faro bin si. Si mām bareām, i rik, si fukĕn: „Bareām, i rik rariso?" Mānsar i karēm: „Bareām babo, riani i rik (5), — mg'an wauerik!" Ma si fukĕn: „Bin ani i so?" I kōfēin: „I kein ro ser (6), wam i mararer ram, i marisēin i d'ėnēf ōrwa."

Isna wer, mānsar i bores wer, i d'un bin bĕsuru wer. I kar bareām, su riamĕs mansowe, i wan bin, i pangum bareām. Bin, i pāngum bareām, mānsar i perēm rwuri bjeda wer. I san bākĕn, ma i d'un rwuri. I rama ro rum, i san rwuri ro rōnan, ma i buk bareām be bin si. Bin, si mām bareām, i rik, si fukĕn: „Bareām babo, riani i rik!" Si fukĕn: „Bin, i d'un ani, i so?" Mānsar, i kōfēin: „I kēin ro ser, wam i mararer ram, i marisēin i d'ėnēf ōrwa!"

Iriria, i mun bin war. I bur kukĕr bin bĕsiw. Bin i kein kukĕr rumgun, i kein mauĕr ro rum, i snarĕm ro bĕmbrām. I serf, i mām bin bĕmar rwubĕkor, si pōkēm ro rōnan. I kin rumgun bjedi, i bur, ma i d'ek kris ōso, i waf Sumbersawai. I mām wa bjeda ro mob bĕkwaim. Wa i fanām, fanām wer, bin, i kein ra airuri, i disĕn: „Sumbersawai, kmami i min, i d'anbĕrano; rāngĕmāk!" (7)

Kawāsa ro wa, si mnāf ōso i disĕn, i d'āp Sumbersawai snōri bjedi, si borĕs be sup, ma si mnāf bin i disĕn: „Sumbersawai, kmami i min, i d'anbĕrano; rāngĕmāk!" Si serf bin ōrnĕ, si mām i ba. Si mām war ro knāmafuri. Ōso, i srōr (8), i 'mam bin ani niniman bjeda ro war dōri. Si kōfēin: „Bin ani i sia ro war dōri!" S'arōn, s'aron, fa si serf i, bape si sma i ba. Si mām be bo, si mān bin kukĕr rumgun ro knāmruri. S'un i be sōp, i faja nakām faro Subersawai.

Sumbersawai, i msor. Bape i ma kawāsa bjeda, si famāmgor (9) si, ma si disĕn. Iriria si rama be rum. Sumbersawai i fukĕn kamari: „Bin kām s'isia ro? S'un sāmbako ba, s'un berĕn (10) ba." Mānsar, i kōfein: „Si mbrĕin be sup, kuiko, si rama wer."

Sumbersawai, i mkak, i perĕm kamari, nēri rik bjeda i min i. ([11]) Bape i kofēin faro mānsar, i barek ro swan, ma si frur mānsar be batār. ([12])

Ma mānsar i mar rariria.

45. Sumbersawai.

Sumbersawai had tien vrouwen gehuwd. Eén vrouw had een kind, negen vrouwen hadden nog geen kind.

Sumbersawai maakt zijne prauw in orde, om te gaan hulde brengen aan den sultan van Tidore.

Heengaande, draagt hij aan zijnen vader, die reeds een grijsaard was, op zijne vrouwen te bewaken. Als Sumbersawai is heen gegaan, gaat de vader sago hakken en hij vraagt eene der vrouwen hem te volgen.

Als ze sago hebben gehakt en de vezelen uitgezift hebben, beveelt hij de vrouw, het sagomeel in de bladeren te pakken.

Als de vrouw bukt, om de sago in te pakken, dan hakt de grijsaard haar 't hoofd af. Hij werpt het lichaam weg en het hoofd neemt hij mee. Als hij te huis komt, werpt hij het hoofd de ronan in het voorhuis, en hij geeft de sago aan de vrouwen. Als zij zien, dat de sago rood is, vragen ze: „Hoe komt de sago zoo rood?" De grijsaard antwoordt: „'t Is versche sago, daarom is ze rood! — eet maar!" En op hare vraag: „Waar is die vrouw?" antwoordt hij: „Ze blijft in de ser, de wind beweegt de bladeren, ze wil daar blijven slapen."

Als 't weer licht wordt, roeit de grijsaard weer weg en hij neemt de tweede vrouw mee. Als hij de sago heeft gehakt, ziften ze de vezelen uit en dan beveelt hij de vrouw de sago in bladeren te pakken. Als de vrouw de sago inpakt, hakt de grijsaard ook haar 't hoofd af. Hij werpt het lichaam weg en hij neemt het hoofd mee. Als hij thuis komt, werpt hij het hoofd in de ronan en hij geeft sago aan de vrouwen. De vrouwen, de sago rood ziende, vragen: „Hoe komt de sago zoo rood?" De man zegt: „'t Is nieuwe sago, daarom is ze rood!" Als ze vragen naar de vrouw, die hij meegenomen heeft, dan antwoord de grijsaard: „Ze blijft in de ser, de wind beweegt de bladeren, ze wil daar slapen!"

Zoo doodt hij acht vrouwen. Hij gaat met de negende weg. De vrouw, die het kind heeft, is alleen thuis. Ze ruikt, dat er iets stinkt. Als ze zoekt, ziet ze de doodshoofden der doode vrouwen, die rottende zijn in de ronan. Zij grijpt haar kind en gaat weg; ze klimt in

een kriesboom, en wacht op Sumbersawai. Ze ziet zijne prauw in de verte. De prauw nadert, meer en meer. Nu zingt de vrouw, die in den boomtop zit deze woorden: „Sumbersawai, kmami i min, i d' anbĕrano, rāngĕmāk!„

Het volk, dat in de prauw is, hoort iemand zingen, die den naam van Sumbersawai noemt, daarom roeien ze naar land; en ze hooren de vrouw zingen: „Sumbersawai, kmami i min, i d' anbĕrano, rāngĕmāk!„ Ze gaan deze vrouw zoeken, maar zien haar niet. Als ze water onder den boom zien, bukt een zich, om te drinken, en deze ziet haar schim in het water. Nu zeggen ze: „Die vrouw is in het water!„ Ze duiken, ze duiken, om haar te zoeken maar ze vinden haar niet. Als ze naar boven zien, zien ze de vrouw met het kind in den top van den boom. Ze brengen haar naar beneden en dan vertelt ze alles aan Sumbersawai.

Sumbersawai wordt boos. Maar hij en zijn volk versieren zich, en ze zingen. Zoo komen ze thuis. Sumbersawai vraagt aan zijnen vader: „Waar zijn alle vrouwen? Ze brengen geen tabak, ze brengen geen pinang.„ De grijsaard zegt: „Ze zijn naar het bosch, dadelijk komen zij weer.„

Sumbersawai vreest, dat als hij zijnen vader het hoofd afslaat, zijn bloed op hem zal gewroken worden. Maar hij beveelt den grijsaard op het strand te gaan liggen en zij maakten den ouden tot batar.

En zoo sterft de oude man.

Aant. 1. Rumgun. Zoon, jongen, doch ook kind in 't algemeen.

2. Kar bareām. Het omhouwen der sagoboomen, doch ook al wat met het sago winnen samenhangt.

3. Riamĕs mansowe. Als de boomen geveld zijn, wordt de sago uit den stam geklopt. Er zijn echter nog vezelen tusschen het merg. Deze worden er uit gezeefd. De vezelen heeten mansowe. Het zeven, riamĕs.

4. Āfĕn. Als de sago gezeefd en gewasschen is, wordt ze ter verdere expedieering in bladeren gepakt.

5. Rik. Rood. Er zijn verschillende soorten van sago. De een is blanker dan de andere. De Nufooren onderscheiden de volgende soorten bareām (sagomeel, ook sagoboom).

Bareām Bĕfor. Deze soort levert het meeste meel. Kenteeken: jonge bladeren rood.

B. Kré, levert minder meel. Jonge bladeren geel, dorens aan stam en bladeren, niet lang.

B. Trua, levert weer minder dan kré, scherpe, roode doornen.

B. Bĕjas, levert weer minder. Geen doornen.

B. Apimbu, levert weinig meel. Stam en bladstengels dicht met doornen bezet. Merg rood.

B. Bon. Komt alleen op de bergen voor. De stam is laag en zeer dik. Levert veel meel.

6. Ser. Het sagobosch. Sago groeit in moerassige bodem.

7. De uitdrukking liet ik onvertaald. Kmami is: uw vader; i min hij treft. Min wisselt echter af met mun, gelijk bin met Meosw. wun (vrouw) en mananur met Brakuz mananir (hoofd); d'anbĕrano ken ik niet, of het moest gescheiden zijn — an is eten en ran op Roon en Meos War, sago, doch dan begrijp ik nog de invoeging van bĕ niet; rāngĕmāk is het z.n.w. vlieg en duidt, z. a. ik mij de verklaring herinner op de vliegen, die om de rottende doodshoofden gonsden.

8. Srōr. Het bukken om als een hond water te drinken.

9. Si famamgor si. 't Is de gewoonte van hen, die eenigen tijd uit roeien zijn geweest, om kort voor de plaats hunner bestemming aan land te gaan, zich daar te baden, te versieren met bladeren en bloemen, met olie in te wrijven, om dan zingend „fix und fertig" bij de hunnen te verschijnen. Is er echter eenig ongeval geweest op de reis of heeft men bericht ontvangen, dat er te huis wat niet in den haak is, dan komt de prauw stil binnen. De roeiers roeien langzaam, alsof ze aarzelen binnen te komen.

10. Zie aant. 4 van N°. 20.

11. De Papoea's zijn zeer bevreesd 't bloed te vergieten van hunne eigene verwanten. Ook plaatsen, waar bloed van familieleden is gevloeid, worden zorgvuldig vermeden en men eet tot in het derde en vierde geslacht de voortbrengselen niet van een streek, waar bloed van een der hunnen heeft gevloeid. Dr. Adriani zegt, dat men inzonderheid bevreesd is het bloed te vergieten van hen, die bloedschande bedreven.

12. Batar. Om de prauwen makkelijk op te trekken, legt men op het strand ronde houten, waarover heen de prauw getrokken wordt. Deze houten noemt men bater.

46. Mānoin (1).

Romgun suru, su j'ènēf ro rum srām (4). Rēsĕri rōb su serf in.

Su serf in, su sma in kwar rōb fandu kaku. Rōb fandu kaku, su bur be rum srām ani.

Mānoin i sia kwar, i d'ek ro arĕn.

Māndira, su serf in, su kōfēin faro kamari, i bĕmānsar, su kōfēin: „Rōb, nu serf in, w'ènēf rum inè, ko fauba, snun ōso i rama ke. Ōrja, i d'ek rum srām, manoin i d'ek bĕpōn kwar, i d'ajan ābĕruk (³). Mansar i pōkba i d'ek, i d'ènēf ro rum raundi mangundi bjeda, i mbrēin be rum sramia ba.

Mānoin i frur mangundi imnis kamari mānsar; i d'ènēf ro romgun jar subeda, i kun far (⁴) subeda. Su rama, su j'un in, su ban mānsar ani, su j'ōbo: „Mami, wa kun in, fa w'an!" Manoin mānsar, i kōfēin: „I bje, mu kun bĕpōn, mu j'ènēf, j'ek be bo, fa ja kun jedi fa j'an. Su kun in subesi, su j'an bĕpōn, su j'ènēf.

Ānsōna mānoin mānsar ani i d'orēs, i kun in bjedi fa i d'an ibro, ānsōna i min romgun di suru. I mun su kwar, i farowe bĕba sāmfar, amo, kak, sarāk (⁵), mar bjeda faro bĕkanīkia. Bĕkanīkia sāmfar, kak, amo, sarāk, mar bjeda faro bĕbaia. Rēsĕri su j'ènēf isōf isna.

Ārwo su j'ibĕr su, bĕba i d'ibĕr i bĕpōn. I mām, d'ōbo: „Mundiri bĕjun amo, kak, sāmfar, sarāk, mar jeda fa i buk pake bēknīk jedi? Bĕkanīk i d'ibĕr i, d'ōbo: Kaku, beda, aja bĕpake; jeda, au roa bĕpake". Mānsar ani, su fukĕn: „Mami, au w'ènēf ro rum, nu buk in faro au, au wa farowe famamgor nubena?" Bape kamari subedi frauba, i d'ènēf ro rum srām ba.

Ānsōna, su swarepĕn: „Ko sma mānoin rape, rōb i d'ek, i farowe famāmgor nubena kām.

Ānsōna, su kōfēinbadir kam faro kamari, snari: „Nu buk in, manoin i min nu, i farowe famāngor nubena."

Isōf ārkōk rape, imnis su j'inēm swan, rwuri piarek, su mar rape.

Ōrja su fāmfabĕr; bĕba d'ōbo: „Au, wa mar bĕpōn, aja kēin rēsĕri." Bĕkanīkia i kōfēin: „Roba, au wa mar bĕpōn, ja bĕdjaga kubir beda, ja mun manoin, rēsĕri ja mar.

Bĕba, i mar bĕpōn. S'erak i — bĕknīk i kōfēin: „Mgo san saprōp ro bo awer, mgo rir sradaim munda, fa j'ènēf ro bo; ja mar, ja fnōk bĕba jedi.

S'un bĕba be kubir, si bor sradaim ro kubiria bori. Mandira, bĕkanīk i sasiar, i sabu ro kubir bĕba bjedi. I sabu, i kēin ro bĕba bjedi bori, knīko manoin i sia ma. I rama, i fau bĕkenĕmia ba, i swarepĕn bĕmaria munda. I pāukaker sradaim, fa i mām ro kubir dōri, i d'aumēs ro wesi, bĕmar i karēmba, i d'aumēs ro rwuri, bĕkenēmia i karĕm āngar, i srer i.

Bĕkanik i d'ènēf kukĕr sumber. Manoin ani i d'aumēs, bĕkanik i for i, i kēruk mānoin rwuri, mānoin i mar, bĕkanik i d'akmar; s'erak kaim.

46. Mānoin.

Twee jongens sliepen in een rum srām. Op een nacht gingen zij visschen. Te middernacht gelukt het hun, wat visch te bemachtigen en toen gingen ze naar die rum srām.

De mānoin was er al, hij was op den zolder geklommen.

Toen ze 's avonds waren gaan visschen, hadden ze gezegd tot hunnen vader, die een grijsaard was: „Van nacht gaan we visschen, slaap in dit huis, want misschien zou iemand kunnen komen.” Daarop was hij in de rum-srām geklommen. De mānoin, die eerst ingeklommen was, schudde echter de ābĕruk. De grijsaard kon er niet inklimmen en ging slapen in zijn eigen voorhuis, en ging niet naar de rum sram.

De mānoin maakte zich gelijk aan den ouden vader, hij ging slapen op de mat der beide jongens en hij stak hun vuur aan. Als zij beiden komen, medebrengende hunne visch, wekken zij dien grijsaard, zeggende: „Vader, rooster de visch, om te eten!” De mānoin (grijsaard), zegt: „'t Is goed, gaat gij eerst roosteren, en als gij slaapt zal ik opstaan, om de mijne te roosteren en te eten.” Als ze hun visch hebben geroosterd en gegeten, gaan ze slapen.

Nu staat die mānoin-grijsaard op, hij roostert zijn visch om op te eten en dan slaat (treft) hij beide jongens. Als hij hen geslagen (getroffen) (gedood) heeft, verwisselt hij de armbanden van den oudste en zijn schaamgordel met die van den jongere. De armbanden van den jongere en zijn schaamgordel verwisselt hij met die van den oudste. En toen sliepen zij tot den morgen.

Des morgens worden ze wakker. De oudste wordt het eerst wakker. Hij zegt: „Wie heeft mijne armbanden weggehaald en mijn schaamgordel, om mijn jongeren broeder aan te doen?” De jongere wordt wakker en zegt: „'t Is zoo, de uwe heb ik aan; de mijne hebt gij aan”. Zij vragen aan den ouden man: „Vader, gij hebt in huis geslapen en wij hebben visch aan u gegeven, hebt gij onze sieraden verwisseld?”

Maar hun vader weet het niet, hij sliep niet in de rum srām.

Nu denken ze: „De mānoin heeft ons reeds in zijne macht, in den nacht is hij ingeklommen en heeft onze sieraden verwisseld.”

Nu zeggen ze alles aan hun vader en moeder: „Wij hebben visch

gegeven aan een mānoin en toen heeft hij ons getroffen en onze sieraden verwisseld."

Tot den middag gevoelen ze zich duizelig of ze sagoweer hebben gedronken, ze waren al stervende.

Daarop twistten ze; de oudste zegt: "Sterft gij nu eerst, dan blijf ik nog". De jongere zegt: "Neen, sterft gij eerst, dan zal ik op uw graf passen en als ik den mānoin heb gedood, dan sterf ik".

De oudste sterft eerst. Als ze hem begraven zegt de jongere: "Werpt geen aarde er op, legt slechts klapperbladeren er op, dat ik er op slaap; als ik sterf, dan voeg ik mij bij mijnen ouderen broeder."

Als ze den oudste naar het graf brengen, leggen ze klapperbladeren boven op het graf. 's Avonds gaat de jongere naar buiten en daalt in het graf van zijnen ouderen broeder. Hij daalt neer en legt zich boven op zijnen ouderen broeder; spoedig komt de mānoin. Hij komt, maar hij weet van den levende niet af, hij denkt, dat de doode er slechts is. Hij schuift de klapperbladeren van een, om in het graf te zien, hij fluit aan de voeten, maar de doode antwoordt niet, hij fluit aan het hoofd, de levende antwoordt bedriegelijk, hij beloog hem.

De jongere lag, gewapend met een hakmes. Als die mānoin fluit, vangt de jongere hem en slaat het hoofd van den mānoin af. De mānoin sterft, de jongere sterft ook; men begraaft allen tegelijk.

Aant. 1. Mānoin. Wat de Papoea's van den mānoin beweren, komt in veel dingen overeen met de verhalen omtrent den weerwolf elders. De mānoin is een mensch, die verschillende gestalten kan aannemen en in die gestalten zijne prooi nadert. Door hem te treffen, veroorzaakt hij den dood binnen eenige dagen. Naar het verhaal wil, komt de mānoin immer den eersten nacht, dat de prooi begraven is, op diens graf. 't Graf wordt bewaakt en men tracht dan den mānoin te vangen. Een slaaf of slavin, die ongelukkig in de buurt van zoo'n graf wordt gezien, is onder beschuldiging een mānoin te zijn, tot den dood veroordeeld.

2. Rum Srām. Indien in eene familie meerdere jongelingen zijn, zoodat het huis te klein wordt, om hen te bergen, dan maken die jongelingen zich een klein huisje in de nabijheid der familiewoning. Dit huisje heet rum srām. Behalve deze huisjes, had men vroeger in de Dore-Baai de groote rum srām, die al meermalen in werken

over N. G. beschreven werd en afgebeeld (Wilken. Iets over de beteekenis van de ithyphallische beelden bij de volken van den Indischen Archipel; Horst, De rum-srams van Nieuw-Guinea; J. L. van Hasselt, Gedenkboek van een 25 jarig Zendelingsleven [blz. 27] enz. enz.).

Wat de afl. van dit woord betreft, is meer dan eene gissing gewaagd. Bewezen is echter nog geene.

3. Abĕruk. De rum srām is met de groote woning verbonden door een hoogst eenvoudige brug, meest alleen bestaande in een horizontaal liggende boomstam. Deze toegang heet abĕruk. De brug van het strand naar de familiewoning heet adōrĕn. Ook boomstammen en brugjes over een rivier dragen den naam abĕruk.

4. In de Papoesche woningen onderhoudt men 's nachts verschillende kleine vuurtjes, waarbij men zich te slapen legt.

5. Samfar, armband uit een schelp vervaardigd; amo, breede armband aan de pols, van bladeren gevlochten; kak, smalle gevlochten armband aan den bovenarm; sarāk, zilveren armband, van rijksdaalders of guldens gemaakt.

Uri (1).

Ras ōso Uri, i wan bĕknik bjedi Pasai, i serf rumun. Pasai kukĕr rumgun suru, si sām nāf (2). Ma fāsau si sma rumun. Uri i mām, for i das ro sup, i swarepĕn Uri sko, si sma rumun rape, si kun i. I mbrēin, ma i d'ek ro kris.

Pasai kukĕr rumgun suru, si bur wer ro wai. Si rama fanām kris, Uri i d'ek ani, Pasai i san sārfer bjeda fa i pōs in. I pōs in kukĕr rumun wesi. Uri i mām ōrnĕ, i d'un bur rumun (3) ro kaju. Uri rwasi su kwaim kaku. Pasai i swarepĕn in, i d'an rumun, i sjob sarfer fasau, bape roba! I swarepĕn in, i d'an rumun ani, i fes wesi bĕsuru ro kaju. Uri i d'un bur i wer. Iriria rumun rwasi (4) kakō, ma rwuri ma kraf kaim.

Rumgun, su so Pasai, su msor, si sma in ba, ma rumun kakō ibro. Si borēs kwaimba, Uri i d'or: „Pasaio!” Pasai i mnāf, ōso i d'or, d'ōbo: „Wō, mundiri i d'or aja? Ko serf i!” Bape krisraim, na dwārk Uri, si mām i ba. Si bur. Si borēs knik wer, Uri d'or wer: „Pasaio!” Pasaisko, si serf i wer. Iriria bĕkiōr. Si serf i bĕkiōr, ansōna Uri kōfēin: „Aja, j'or au!” Ja mām, mgo sma rumun, ja mām for i das ro sup.”

Rumgun su ro Pasai, su kōfēin: „Albōi ko sma kada, ko sma, bape Pasai, i pōs in kukĕr rumun, in d'an kam ibro, ma ko sma

ōsoba kwar.〃 Uri d'ōbo: 〃Mgo serf rumun rās bĕsiper ma mgo sma roioba, aja, ja serfba, ja sma; w'akmām.〃 Pasai i māmnepĕn rumun, Uri fasna, i kōfēin: 〃A, rumun jedi is ōrnĕ, rumun ro kaju.〃

Uri i wan Pasai sko kukĕr rumun be rum. Ma i, i san we ōser be rum, i kēin ro rum rape. Pasai sko s'ek rum, si kāndor, si kōfēin: 〃Knikirine ko bor bur Uri ro kris, ma ansōna i kein ro rum rape.〃

Rāso wer, Uri ma Pasai kukĕr rumgun subesi, s'as uk warbĕki. Kniko, su rama ro rowār wēsĕ, Pasai i mām be kruri, i mām ōso ro rumgunsi nēri i msar. Uri kōfēin: 〃Wa kuk i ro āmbober beda ma wa sjob i.〃 S'ek ro sup, Pasai i mām rumgun ani i mar. Pasai i msor Uri, d'ōbo i srer i. Uri i kōfēin: 〃Ja kōfēin faro au, rumgun bedi i kin āmbober, ma wa sjob i, bape mangundau wa kuk i.

Rāso wer, i pum rōbĕrōk bjeda. Pasai i fukĕn i: 〃Wa frur rōbĕrōk beda rariso?〃 I kōfein: 〃Rib ro snari jedi snēri, ja fes ro rōbĕrōk ōrnĕ!〃 Pasai i kōfēin faro snari bjedi kakō: 〃Wa barēk, ja kēruk rib ro snembri!〃 Bape snari mēwēr, d'ōbo: 〃Nēri ja mar!〃 Pasai d'ōbo: 〃Roba, Uri i frur rōbĕrōk bjeda kakō ro rib snēri snari bjeda.〃 Pasai i d'or māngĕnēm, snari i kōfēin: 〃i bje!〃 Ma Pasai i kēruk, kēruk, ma snari i mar. Pasai i msor Uri, d'ōbo, i srer i. Bape Uri kōfēin, i kōfēin ōsoba ro rib ro snari snēri bjeda.

Rās ōso, Uri i wan rumgunsi, si kfo i. I rir rumgunsi ro mob suru ma i d'orēs ro faudu. Si kfo i, i kāndejĕn bur iko na, ma rumgun si kfoiai mangunsi. Rumgun, si msor, bape i kōfēin: 〃Aja maroba, mangunmgo.

Rāso wer, i wan rumgun suru, su perĕm i kukĕr sumber. Sumber, su kam, su sar kaku. Ōso nēri i prer i ro rwa sar, wēsĕ ro rwa kaku. Sumber, nēri su kiur i, i kāndejĕn wer ma rumgun su mun māngunsu. Kawāsa, si msor i, Uri d'ōbo: 〃Aja fauba, mangunsu su perĕmiai su.〃

Rāso wer, i wan rumgun kapirare, si rer wa mgun sena. Na bark kam, i pās kabu knām bĕba, ma i sāpi ro bo wai mgun nakaim, na mef kām. Si msor i, i d'awes rumgunsi, d'ōbo: 〃Mgo bārbor so, mgo fuāk fanām kabuknām, mgo māmba, i kar rape.

Rās ōso, kawāsa s'afer rum. Kuiko s'afer pōsa kwar, ma robĕan i miais kwar, Uri i rama. I mam ōs, i kofēin: „Wō, mg'afĕr kukĕr ōs awer, wam i pōk knik, i d'un ōs!" „K'afer rariso?", kawāsa si kōfēin. Uri d'ōbo: „Mgo rir a na fanām kaku, rēsĕri mgo rir sāprōp ro bo". „Kaku ro Uri (5)!" kawāsa, si kōfēin. „Ko mām, mēkēm, mēkēm i kēin ro sāprōp". Si san ōs na wer, ma si rir a na kukĕr sāprōp. Bape wam i pōk kukĕr mēkēm — sāprōp bur kam, rum i kar ma kawāsa, si mar.

Ras ōso, Uri i mam rumgunsi, s'anan. I fukĕn faro si: „Mg'an rosei?" S'ōbo: „Ko kaprersna!" Uri d'ōbo: „K'an kaprendi rariso?" Si kōfēin: „Ko sjob kukĕr kafrus (6) borik". Ma Uri d'ōbo: „J'akan kaprendi kada!" Rumgun si sjob i, si sjob — isōf kaprendi sasiar, ma Uri i mar. Si bur ma si disĕn: „(7) Ko mun Urio — Uri man bĕrariso? So orōngo, sasorōngo, Pasai sorōngo, sasorōngo!"

Si disĕn rariria, si mnāf ōso i fukĕn: „Mgo mun mundiri?" Rumgun, si kōfēin: „Ko mun Uri!" Uri d'obo: „Aja Uri!" Uri manguudi i fukĕn faro si kwar: „Mgo mun mundiri?" Si mām i, si kāndor, si bur, si frar.

Rāso wer, Uri i mbrein be swan, i mām wongor. Wōngor d'ōbo: „Kawāsa, si sāndik au, s'ōbo au wa pānde (8) so, wa mambri kaku. Uri kōfēin: „Aja baboi!"

Wōngor i kōfēin wer: „Wa so jāfēn beda ro aja, bape wa fes rib rēsĕri ro krāf bjeda. Uri i fes rib ro kraf bjeda, rēsĕri i so jāfēn be wongor. Jāfēn i kiur wōngor, ma i d'as, i d'as be soren fandu. Uri i d'or: „Napirmō, wa fnāk awer, kniko ja ro." Wōngor kōfēin: „Roba, ras inė wa mar, wa sāndik au māngĕnēm". War i sia ro mgasi rape, ānsōna Uri i swarepēn ino bjeda, i sia ro mar bjeda, i kēruk rib ma i bur.

Uri.

Op een dag, droeg Uri aan zijnen jongeren broeder Pasai op, een varken te gaan zoeken, Pasai met zijne beide jongens gingen met een hond op varkensjacht. En spoedig vinden ze een varken. Uri ziet vuur rooken in het bosch en denkt bij zich zelven: Uri en de zijnen hebben reeds een varken, ze roosteren het. Hij gaat heen en klimt in een kriesboom.

Pasai met zijne beide jongens vertrekken weer per prauw. Als ze bij den kriesboom, dien Uri beklommen heeft, gekomen zijn,

werpt Pasai zijn vischlijn uit om te visschen. Hij vischt met een varkenspoot. Uri, die dit ziet, haalt het varkensvleesch van den angel weg. De arm van Uri is zeer lang. Pasai denkt, dat een visch het varkensvleesch weghaalt en hij haalt spoedig zijn vischlijn in, maar neen! Denkende, dat het varkensvleesch door een visch werd weggehaald, bindt hij den tweeden poot aan den angel. Uri haalt het weer weg. Aldus de voorpooten ook en den kop en het geheele lichaam.

De beide jongens, die met Pasai zijn medegegaan, zijn boos, omdat ze geen visch hebben, en het varken ook op is. Zij zijn nog niet ver weggeroeid, als Uri roept: Pasaio!" Pasai hoorende, dat iemand hem roept, zegt: "Wie roept mij? Laten we gaan zoeken!" Maar de kriesbladeren beletten hen, Uri te zien. Zij gaan heen. Als ze weer een eind geroeid hebben: roept Uri weer: "Pasaio!" Pasai en de zijnen zoeken hem weer. Zoo ging het drie malen. Als ze hem de derde maal zoeken, zegt Uri: "Ik, ik roep u!" Ik heb gezien, dat ge een varken hebt, ik zag vuur in het bosch.

De jongens van Pasai zeggen: "Ja, wat het hebben (krijgen) aangaat, we hebben, maar Pasai hij heeft met varkensvleesch gevischt, de visch heeft alles opgegeten en we hebben niets meer." Uri zegt: "Gij hebt den gauschen dag op varkens gejaagd en ge hebt niets, ik, ik heb niet gezocht en ik heb wel; zie!" Pasai beziet het varkensvleesch, dat Uri toont en hij zegt: Ah, dat is mijn varken, 't varkensvleesch van den angel."

Uri zendt Pasai en de zijnen met het varken naar huis. En hij, hij werpt één been naar huis en is reeds thuis. Als Pasai en de zijnen klimmen in zijn geklommen huis, zijn ze verbaasd en zeggen: "Zoo juist verlieten wij Uri in den kriesboom en nu zit hij al thuis".

Op een anderen dag zwemmen Uri en Pasai met hunne jongens eene rivier over. Bijna zijn ze aan de andere zijde, als Pasai omziende één der jongens ziet verdrinken. Uri zegt: "Steek hem met je bamboe en trek hem!" Als ze op den oever zijn, ziet Pasai, dat die jongen dood is. Pasai is boos op Uri en zegt, dat deze hem belogen heeft. Uri zegt: "Ik heb je gezegd, dat je jongen de bamboe moest grijpen en gij hem trekken, maar gij zelf zelf hebt hem gestoken."

Op een anderen dag sloeg hij op zijn tifa. Pasai vraagt hem: "Hoe hebt ge uw tifa gemaakt?" Hij zegt: "Het vel van de buik

mijner moeder heb ik gebonden op deze tifa!" Pasai zegt tot zijne moeder ook: "Ga liggen, dan snijd ik de huid van uw buik!" Maar de moeder weigert, zeggende: "Ik zal sterven!" Pasai zegt: "Neen, Uri heeft ook zijn tifa van de huid zijner moeder gemaakt." Pasai vraagt zoo dikwijls, dat de moeder zegt: "'t is goed!" En Pasai snijdt snijdt en de moeder sterft. Pasai is boos op Uri, hij zegt, dat deze hem belogen heeft. Maar Uri zegt, dat hij niet gesproken heeft van de buik zijner moeder.

Op een anderen dag beveelt Uri de jongens hem met pijlen te beschieten. Hij zet de jongens op twee rijen en hij staat in het midden. Als ze de pijlen afschieten, ontwijkt hij de pijlen en de jongens beschieten elkander. De jongens zijn boos, maar hij zegt: "Ik heb het niet gedaan, gij hebt het zelf gedaan!"

Op een anderen dag beveelt hij twee jongens, hem met een hakmes te slaan. Beide hakmessen waren zeer scherp. Een zal hem links slaan, de andere rechts. Als de hakmessen op hem zullen neervallen, ontwijkt hij weer en de jongens dooden zich zelven. De menschen zijn boos op hem, maar Uri zegt: "Ik niet, zelve hebben ze elkander gehakt".

Op een anderen dag laat hij kleine jongens, hunne kleine prauwen op eene rij leggen. Als ze alle op eene rij liggen, trekt hij een groote ijzerhoutboom uit en die valt op alle kleine prauwen, zoodat zij alle bersten. Zij zijn boos op hem, maar hij doet hun verwijtingen, zeggende: "Gij zijt zeer ondeugend om te spelen bij een ijzerhoutboom, hebt ge niet gezien, dat hij reeds gebroken was?"

Op een anderen dag was men ergens bezig met dak dekken. Als ze bijna gereed zijn en 't eten al gaar is, komt Uri. Als hij de atap ziet, zegt hij: "Wat, dekt niet met atap, want als de wind zich éen weinig verheft, neemt hij de atap mee!" "Hoe moeten we dan dekken?" zegt het volk. Uri zegt: "Leg de houten zeer dicht bij elkander en dan legt ge er aarde boven op". "Uri heeft gelijk!" zegt het volk. "We zien als het regent, dat de regen op de aarde blijft staan". Ze werpen de atapen weer weg en ze leggen de houten met aarde. Maar als de wind zich een weinig verheft en de regen valt, dan spoelt alle aarde weg en het huis breekt en het volk sterft.

Op een dag ziet Uri jongens aan 't eten. Hij vraagt aan hen: „Wat eet gij?" Ze zeggen: „Onze tongen!" Uri zegt: „Hoe eten we de tong?" Ze zeggen: „We trekken die uit met een kafroes doorn". En Uri zegt: „Ik wil ook wel mijne tong eten!" De jongens trekken, tot de tong er uit komt en Uri sterft. Ze gaan weg en ze zingen: „Ko mun Urio — Uri man berarisu? So orōngo, sasorōngo, Pasai sorōngo, sasorōngo!"

Als ze zoo zingen, hooren ze iemand vragen: „Wien hebt ge gedood?" De jongens zeggen: „We hebben Uri gedood!" Uri zegt: „Ik ben Uri!" Uri zelf had aan hen gevraagd: „Wien hebt ge gedood?" Als ze hem zien, zijn ze verbaasd, ze gaan vluchtende heen.

Op een anderen dag loopt Uri aan het strand en ziet hij een krokodil. De krokodil zegt: „De menschen prijzen u, ze zeggen ge zijt zoo knap, ge zijt een rechte held". Uri zegt: „Ik wel zeker!"

De krokodil zegt weer: „Werp uw harpoen op mij, maar bind den riem eerst aan uw lichaam". Uri bindt den riem aan zijn lichaam en toen werpt hij den harpoen op den krokodil. De harpoen treft den krokodil en hij zwemt, hij zwemt naar het midden van de zee. Uri roept: „Neef, speel niet, zoo dadelijk ben ik verloren". De krokodil zegt: „Neen, vandaag sterft ge, ge prijst u te veel". Als het water hem reeds tot de oogen komt, denkt Uri aan zijn mes, dat in zijn schaamgordel is, en hij snijdt den riem door en hij gaat heen.

Aant. 1. Uri. Deze Uri is eene eenigszins mythische persoonlijkheid. De verhalen omtrent hem zijn half kakōfein (fabel) en half kakajîk (legende). Hij wordt beschreven als een ontzaglijke reus. Maar vooral is hij populair wegens zijne leugens. In dezen vertoont hij wel de type van den Papoea.

Van hem hoorde ik ook vertellen, dat toen Mangundi, de schepper der Papoea's hen verliet, omdat ze hem niet meer vertrouwden, deze in zijn plaats Uri aanstelde. Aan Uri ontbrak de wondermacht van Mangundi. Om toch invloed zich te verzekeren onder de Papoea's leerde hij hun de feesten en gaf hun sieraden.

Behalve door zijne leugens, is hij ook bekend door zijne hartstocht voor vrouwen. Aan zijne beschrijving ontbreekt dan ook niet een abnormaal groote penis. Overal, waar hij kwam, vroeg hij zich eene der dochteren des lands tot vrouw. Gaf men hem er eene, dan schoot hij met een pijltje, gemaakt van den nerf der sago-palmbladen.

Dit pijltje nog groen en frisch ontwikkelde zich tot een sagobosch. Gaf men hem geene vrouw, dan schoot hij ook met zulk een pijl, doch dat was dor en geen sagobosch ontstond.

2. Sām nāf. In den regen met een hond varkens opsporen.

3. Rumun. Varken, maar ook varkensvleesch, gedeelten van het varken.

4. Rwasi. Arm. hand. Van dieren voorpoot.

5. Kaku ro Uri! Uri heeft gelijk, lett.: 't Gelijk aan Uri!

6. Kafrus. Liaan met scherpe doornen.

7. Het lied door de jongens gezongen kan ik niet vertalen. 't Begin is: „We dooden Uri" Wat een man is Uri? 't verdere is geen gewoon Noefoorsch, zoover ik kan nagaan.

8. Pānde. Knap. Als knap geldt bij den Papoea ieder, die listig is en vernuftig is in het liegen.

Behalve de kakōfein, die in de voorgaande bladz. verhaald werden, bestaat onder de Nufooren een vorm van kakōfein, waarvoor ik geen beter woord vooralsnog weet dan recitatief. Ze worden in eenen zekeren dreun opgezegd, niet gezongen, gereciteerd. Worden de gewone kakōfein alleen na zonsondergang verhaald, dit soort kan men ten allen tijde hooren.

Uit taalkundig oogpunt zijn ze van belang, omdat er oude taalvormen in bewaard bleven, die in de gewone spreektaal verloren gingen.

'k Vond de volgende vormen van dergelijk recitatief en ik geef ze letterlijk weer, daar ze juist uit taalk. oogpunt van belang zijn.

Recitatief.

1. Apuje, apuje, wa kunō (1) ufēnka. Kero ma (2)! J'an ōso, w'an ōso.

Ku randa, k'orĕs, ku fakakir. Neibō rōmsike (3), samibō (4) rōmsike, ku mām we (5) dama (6); saroi (7); wa bĕjun pōkēmo, darjando (8) winusi (9) sawārwa (10) ma.

Ku j'un sumbero (11) ra, ku san ro wai āmbero (12) dōri. Asisō (13) kero (14) asiswa bĕrano (15) kero.

1. Grootmoeder, grootmoeder, kook ufen. Een weinig aan mij. Ik eet één, gij eet één.

Wij beiden gaan strandwaarts, wij staan, wij staan op onze teenen. Meisjes, jongens, wij zien naar daar; walvisch, prauw brengt gierst, vaart de baai om de kaap in.

We halen hakmessen, wij werpen in de prauw, die naar het vreemde land vaart. De vlag (kam) staat, de vlag (kam) wappert staande.

1. Ufēn. Aardvrucht. (Colocasia antiquorum).

2. Ker. Weinig. Ma duidt aan de richting naar den spreker. Kero ma, — dus een weinig aan mij.

3. Rōm is het stamwoord voor rōmgun (rom mgun) en rōmawa (rōm mawa). Beide woorden beteekenen jongen, zoon, volgeling. Mgun is in het Nuf. klein, jong; mawa ging op zich zelf staande in het Nuf. verloren, op Meos War en Ron bleef het woord bestaan als klein en het vormde in beide dialecten mawauri (jongere broeder), dat in het Nuf. is: bĕknik.

Op Gebi bestaat een woord awai voor kind.

Het stamw. rōm in beide woorden is op zich zelf staande ook verloren gegaan. Hier staat het echter op zich zelf, voorafgegaan door neibo en samibo. Nei is meisje. Samibo is ook verloren gegaan, doch moet dan het adj. voor jongen zijn volgens mijn zegsman.

5. We (be), naar.

6. Dama. Daar. Dit woord ging ook verloren. Daar is in het huidige Nuf. orwa.

7. Saroi. Walvisch. Wordt hier als beeld genomen, omdat het een groote prauw is, die nadert.

8. Darjan (misschien arjan), om een kaap heen varen.

9. Winusi. Eene baai of reede met zeer breed strand.

10. Sawōrwa. Kaap. In het huidige Nuf. is kaap swapōr of săwapor.

11. We halen hakmessen en werpen die in de prauw. Dit doelt op eene gewoonte, die onder de Nufooren bestaat om een prauw, die voor de eerste maal geroeid wordt te beschenken. Hakmessen, borden enz. worden in de prauw of in het water geworpen. De roeiers duiken naar de voorwerpen, waarmede hunne prauw beschonken wordt.

12. Wa āmbero. Āmber, vreemdeling. Wa āmber, prauw van vreemdelingen, ook prauw, die naar het land der vreemdelingen vaart. De āmber begint met Salawati.

13. Asis. Kam. Men denke hier aan de Nufoorsche kammen, bestaande uit een reep bamboe, waarin tanden door gedeeltelijke splijting zijn gemaakt. De kam dient o. a. als sieraad. Men zet die

dan in het haar en versiert hem met stukjes goed of met kralen. Dergelijke kam is als beeld genomen voor de vlag, die op de prauw wappert.

14. Kēro. Is ook een verloren gegaan woord, dat staan moet beteekenen. Nu is staan: orēs.

15. Berano. Wapperen. Tegenwoordig kabiraru.

Variant op 't voorgaande is:

1*a*. Romgun samiauja (1), ku randa, ku fak'akindo, ineibo rōmsi ke, samibo rōmsi ke, ku mām we dama saroi wa bĕjun pōkēmo dariariso winusi sawarwa ma.
Asiso kero, asiswa berano kero.
Ku j'un sumbero, ku san do wai ambero dōri, asiso kero, (2) asiswa mberano kero.

1. De grootmoeder, die in N° 1 werd aangesproken, is hier vervangen door „romgun samiauja". Romgun, kind, sami, blijkbaar vroeger onderscheiding van het mann. geslacht.

2. Boven zagen we reeds, dat kēru voor staan niet meer gebezigd wordt en vervangen is door orēs. Opmerkelijk is dat het gelijkluidend kēru, steen, in het Roonsch ōr is. Dat de k. wel afvalt aan 't begin van een woord vinden we ook in rib (huid, riem), dat in het Roonsch luidt krib. En dat de e met o afwisselt in mēnu (dorp) en mōnu in het R.

Als vervolg van 1 werd mij eens meegedeeld het volgende:

Isei (1) kor bjesi bĕbarĕk na pōnja?
Ma isei wa pē (2) apuj kor bjesi so bĕbarĕk na ponja ma.

d. i. Wat voor beenderen liggen er voorin?
't Is niets, de beenderen van grootmoeder liggen voorin.

1. Isei. Wat voor. Wordt als zoodanig ook niet meer gebezigd. Ik neem hier over wat Prof. Kern onder sebe opmerkt in zijn Verhouding van het Mafoorsch tot de Mal. Pol. talen.

„Sébe, wie? De eerste lettergreep bevat vermoedelijk het persoonaanduidende si, dat we in 't Kawi sy-apa, wie, in 't Jav. verbasterd tot sapa, Mal. siy-apa, Tag. si-anu enz. aantreffen. De Ambonsche tongvallen en 't Bulusch hebben sei."

Men hoort nu in plaats van isei, rōsei. Rō of roi is ding.

2. Wapē of wa pē kan ik niet verklaren. Mijn zegsman beweerde, 't beteekende zooveel als: „'t is niets."

2. — Apusē, ja mām i.
— Insōpē? (1)
— Fungēm i so i rajama.
— Fungēmbĕrori? (2)
— Fungēm, ja mun ra bĕmar ani.

2. — Grootmoeder, ik zie hem.
— Wie is dat?
— Fungemi, hij komt met hem.
— Welke Fungēm?
— Fungēm, ik doodde; de bewuste, die dood is.

1. Insōpē? Wie is dat? Wordt in het Nuf. niet meer gebruikt.
2. Bĕrori? Welke? Wordt achter persoonsnamen gebruikt om te vragen wie.

Wellicht is dit ror terug te vinden in riori, dat men dikwijls hoort, b.v. „Ik heb tabak van mijnheer gekregen!" Ja sma sāmbako ro tuwan riori. Dit riori zou dan zijn van hem of van dien.

3. Sāmfarwe baje, swaswaf rum inė raweri, wa rowi, wa kōfëin badadir awer. Manisu bĕrowi wa kondo rum inė rawendi, j'afnana kewederewa. Winsi sĕpēre-pērena ma-w'anba, j'anba, ārāre bĕkōkēr, ārāre bĕkōkēr.

3. Groote sāmfar, die hangt in de voorgalerij van dit huis, gij vliegt, zeg niets. Manisu, gij vliegt, gij zijt in de voorgalerij van dit huis, j'afnana kewederewa. De vrouwen maken eten gereed — 't is gereed, gij eet niet, ik eet niet, haal het eten weg, haal het eten weg.

3. Bevat eene toespraak tot een sāmfar (armband uit schelp gesneden). De woorden, die ik onvertaald liet, ken ik niet.

't Doelt op de Nuf. gewoonte, om den 3en nacht na het vertrek van eene prauw naar Salawati of verder gelegen oorden, te waken, waarbij men weinig of niet eet.

Ook van N° 3 bestaat een variant, meldende dat de prauw mis kabori (zeer dikke schildpad) meenam.

Wat sommige, niet meer gangbare woorden aangaat, perē is gereed maken van eten, pērēna, 't is gereed.

Ararē bēkōkēr zou zijn: haal het eten weg.

4. Mānsaro apusē, wa kwōk ma k'ano kamisānsia.

Rōnesē ria kara si ro mēsrāndia, serakanira, si rama nira, wjeso, wa bje so rawānja; mānsaro Kaibusi wje so wa bje so rawāneja.

4. „Oude man, grootvader, word wakker en eet voedsel"!

„Er is niets, als er er wat was, zou ik eten. 't Is al avond. Ik heb slaap, ik eet niet. Als je goed waart voor den ouden Kaibusi, zoudt ge hem eten gegeven hebben, toen 't nog licht was".

Dit is de vrije vertaling van 't recitatief, dat heel wat woorden bevat, die men nu niet meer hoort.

Kwōk is wakker worden.

Kamisania, voedsel. Dit woord bevat an, dat eten is.

Rōnesē is blijkbaar rō, ding en het boven reeds behandeld vragend isei of sei, wat, wat voor.

Mēsrāndia, avond. Mēsēr is de volgende dag, rāndia waarschijnlijk begin, dat we nu nog hebben als rāndāk. Māsrāndia zou dan zijn, de volgende dag begint. De Nufoor begint den volgenden dag met den avond.

Serakanira, si rama nira werd mij uitgelegd als: Ik heb slaap, ik eet niet. Maar ik kan er niets in vinden, dat op Nuf. lijkt. 't Zou in het Nuf. luiden: „Enĕf i min aja, j'an ba.

Wjeso, wa bje so rawānja enz. zou moeten beteekenen: Als ge goed waart, zoudt ge den ouden Kaibusi te eten hebben gegeven toen het licht was! Maar ook uit dit gezegde kan ik niet veel Nuf. opdiepen. Alleen bje, goed, wa, gij en so, zoo. Wje so zou de samentrekking kunnen zijn van wa bje so en 't zou ook kunnen zijn, dat hier ook de *b* in *w* overgaat.

5. Nei aujai rwa ma, ku sjobo kawra pāpero ma, ku wuk i praukaguno ino koro, w'an i kōndi ke; mano, w'an i kondi ke.

5. Meisje, kom, wij beiden trekken een rood touw herwaarts, wij pakken er visch in, gij eet tot de graat, vogel, gij eet tot het been.

Nei is het gewone Nuf. meisje. Aujai vonden we onder 1. reeds in romgen sami auje. 't Is wellicht het pers. vnw. v. d. 2e pers. au, (gij); Rwa ma; Ma is herwaarts, rwa het w.w. ra, gaan met het ingevoegd pers. vnw. v. d. 2e pers., Kawra; het tegenw. Nuf. woord voor touw is abra, al meermalen merkten we op, dat afslijting van de k niet zeldzaam is en de verandering van b in w zeer gewoon is; Papero, dat rood moet zijn, ken ik niet, het gewone Nuf. woord is rik([1]). Wuk, wellicht buk, dat meermalen gevoegd wordt bij een znw. om er een w.w. van te maken, b.v. sansum, kleed, buk sānsum of bĕ sansum, kleeden, bekleeden, een kleed doen dragen; Prankaguno, pak, het Nuf. woord voor pak is pangum. Ino is hier visch, het gewone in met het in deuntjes en zangen zoo gewone achtervoegsel o. Wat koro hier beduidt, weet ik niet. Kōndi is kor (graat), de r genasaleerd tot ndi. Mano, vogel. Kondi is behalve graat ook been.

6. Inēija, samia aujajes, mukansa werbai. Snami, kmami su j'uno kapumom benara, su sano bonjaswa. Su ramu fema mansjori sjoriwe bawi k'au apapu ba puwa pawa pumarengka.

6. Van dit deuntje is me niet veel duidelijk. Een meisje (ineija) en een knaap (samija) worden vermaand niet te huilen. Huilen is in het tegenwoordig Nuf. kanēs; mu kansa werbai is dan: gij beiden huilt niet weer. Verder: uw moeder en vader hebben st... weggebracht, (Snami, kmami su j'uno kapumom). Wat benara is weet is niet. Vervolgens: su sano bōnjaswa, ze hebben 't bij gindschen berg weggeworpen.

Ramu moet zijn verdwalen. In het tegenw. Nuf. is ramuma verdwalen, afzwerven.

Fema moet zijn afdalen. Nuf. sabu.

Mansjori werd mij vertaald als bōsĕn, koraalrotsen.

Bawi zou zijn kaap.

Apapu. Een schelpsoort.

Wat puwa pawa pumarengka beteekent weet ik niet. De beteekenis van 't laatste gedeelte is dan:

Bij 't afdalen (van den berg) naar de koraalriffen (waar men schelpdieren zoekt) zijn vader en moeder verdwaald, wat tengevolge had, dat de thuisblijvende geen apapu te eten kregen.

---

(1) Zie Spraakk. der Nuf. taal, blz. 12.

7. Wō rumbo, rumbo, sjēnsjē sawa.

Deze woorden, beweert men, worden uitgesproken, als er aardbeving is. Ze zouden beteekenen:
't Huis beweegt — (wō rumba, rumbo).
't Is uit — (sjēnsjē)
(de aardbeving) is verder gegaan — (Sawa).

8. Insiri fjais sasaro insa wendi, rumboi sjēnsjēn sewa.

Deze woorden vormen een deuntje, gebruikelijk bij 't zelfde spelletje, waarbij hollandsche kinderen hun "Torentje, torentje bossekruid" enz. ten gehoore te brengen.

De vertaling der verschillende woorden is, naar men mij inlichtte:
Insiri fjais — van onderen naar boven.
sasaro — nog een er boven.
insa wendi — weer één.
rumboi — de top.
sjēnsjēn sewa — is bereikt.
Wat insa wendi betreft, insa is opdat en wendi (wer) is weder, nog een; rumboi is rum bo, op het huis.

9. Apaj, buko majo rōrōfē e sapi ro borsma inderi bo orwa fē irōre sasar ārōre sasar knīkē kini auwe kjokjo kjo.

Het spelletje in 8 is z.a. bij ons met de duimen, doch er bestaat nog een dergelijk spelletje, waarbij men het vel van de hand eens medespelers tusschen duim en vinger neemt. Bij dit spelletje is het deuntje van 9 gebruikelijk.
Wat de vert. is, weet ik niet.

10. Tjun, tjunbe jauri tērērēre.

Deuntje van kinderen, die elkander bij de hand vasthouden en de handen ronddraaien.

11. Ëdjadi kor kor ĕwara mānswēk, ĕ djadi kor kor ĕwara manswēk.

Deun bij 't optrekken van een prauw, balken enz.

MEDEDEELINGEN BETREFFENDE EENIGE ATJEHSCHE ONDERHOORIGHEDEN.

Peutòë. [1]

GEOGRAFISCHE BESCHRIJVING.

Het landschap Peutòë ligt geheel geënclaveerd in het landschap Keureutòë en omvat het stroomgebied van de Kroeëng Peutòë, rechter zij-rivier van de Kroeëng Keureutòë, en van haar rechter zijtak de Kroeëng Geudoebang. Alleen de Kroeëng Peutòë is in haar benedenloop voor djaloers bevaarbaar. Beide rivieren bevatten donkerbruin moeraswater en kunnen wegens de vele zich langs de oevers bevindende moerassen, waarvan in den regentijd veel water moet worden afgevoerd, soms zwaar bandjiren.

Daar het bewoonde gedeelte van het landschap geheel vlak is en zich slechts in het Oosten lage heuvels verheffen, bevatten beide rivieren in den drogen tijd stilstaand of slechts langzaam stroomend water.

Belangrijke zijrivieren hebben de Kroeëngs Peutòë en Geudoebang niet.

Over de Kroeëng Peutòë is op 458 M. van hare monding, in de maand Juli 1904 een zware ijzeren schroefpaalbrug geslagen, terwijl over Kroeëng Geudoebang thans nog een lichte schroefpaalbrug gemaakt wordt.

In oude stukken wordt als de noordelijke grens van Peutòë genoemd Leubō Lajang, zijnde thans een kleine geheel vervallen keudé, ressorteerende onder het aan Ara Boengkō' onderhoorige Matang Oebi en gelegen op den rechter oever der Aloeë Tingkeuëm, een benedenstrooms van de Peutòërivier gelegen rechter zijrivier van de Kroeëng Keureutòë. Thans vormen deze Kroeëng Keureutòë en de Aloeë Tingkeuëm, die Peutòë respectievelijk van Ara Keumoedi en Ara Boengkō' scheiden, de Noordgrens, zoodat aan deze zijde het

---

[1] Verbetering van meded. Deel LV (1903) bl. 374.

landschap Peutòë in den loop der jaren een weinig grondgebied verloren heeft.

De Westgrens wordt gevormd door de Paja Beurandang, welk moeras (paja) de tot Peutòë behoorende gampong van dien naam van het langs de Kroeëng Kreh gelegen gedeelte van het landschap Matang Koeli scheidt. De Zuidelijke grens is de in het gebergte gelegen, met alang-alang begroeide vlakte Blang Poelōh Lhang; de Oostelijke grens strekt zich uit tot de nabij de Kroeëng Djamboe Ajé gelegen waterscheiding, tusschen deze rivier en de Kroeëng Geudoebang. De op den linkeroever der Djamboe Ajé rivier gelegen gampongs Langkahan Mantjang en Rampaih vallen dus buiten Peutòë's territoir.

Vooral het stroomgebied van de Kroeëng Geudoebang is zeer moerassig.

In de laatste jaren zijn in die moerassen eenige gampongs ontstaan, nadat men het terrein, hoewel niet geheel en al drooggelegd, dan toch bewoonbaar gemaakt heeft door het graven van afwateringsslooten.

Aan den bovenloop van de Kroeëng Geudoebang bevinden zich vindplaatsen van petroleum.

In Augustus 1903 is in Peutòë door de Koninklijke Maatschappij tot exploitatie van petroleumbronnen geëxploreerd, maar zonder succes.

In October d. a. v. werd een oliebivak aan de Geudoebang betrokken, dat ongeveer een maand later werd opgeheven.

Bij het gehouden onderzoek bleek, dat de aardlagen ongeschikt lagen om later tot exploitatie der gevonden olie te kunnen overgaan.

Een gedeelte der bevolking vindt haar bestaan in ladangbouw.

In het geheel zijn slechts 1269 gampongpassen uitgegeven. De voornaamste middelen van bestaan van de bevolking zijn rijstcultuur op moerassawah's en de pinangteelt.

In het Zuiden en het Oosten bestaat het landschap nagenoeg uitsluitend uit zwaar bosch, waarin slechts door het aanleggen van ladangs groote coupures gekapt zijn.

GESCHIEDKUNDIGE EN POLITIEKE BESCHRIJVING.

De eerste ontginners van het land waren, evenals in de meeste landschappen der Paséstreek, Pidiëreezen, van wie een zekere T. Béntara het hoofd was.

Diens zoon ontving uit de handen van den Sultan van Atjeh een

sarakata, waarbij hij als zelfstandig Oelèëbalang over Peutòë werd aangesteld met den titel van T. Hakém Peudjaba.

Achtereenvolgens werd deze als zoodanig opgevolgd door zijn zoon T. Hakém Blang Mangat, door diens jongeren broeder T. Tji Meureubō', door T. Hakém Blang Mangat's zoon T. Hakém Babah Geudoebang, door diens oudsten zoon T. Hakém Diwa, door diens jongeren broeder T. di Pasé en deze weer door diens oudsten zoon T. Hakém Lòtan.

Toen T. Hakém Diwa, zonder mannelijke afstammeling na te laten, overleed, had niet T. Di Pasé, de derde zoon van T. Hakém Babah Geudoebang, doch diens tweede zoon T. Keudjroeën Moeda den overleden Oelèëbalang behooren op te volgen. Deze liet zich echter gemakkelijk door zijn jongeren broeder T. Di Pasé verdringen en ook na zijn dood bleven zijne zoons T. Béntara Moeda en T. Moehamad in dien toestand berusten. Toen echter na den dood van T. Di Pasé, 10 à 12 jaar geleden, zijn zoon T. Lòtan het bestuur in handen nam, werden beide zoons van T. Keudjroeën Moeda door de heerschzuchtige ondergeschikte hoofden T. Datō' Peutòë en Panglima Prang Ali opgestookt om te trachten zich van het Oelèëbalangschap meester te maken. Een weinig bloedige oorlog, die ongeveer een jaar duurde en met T. Lòtan's overwinning eindigde, was hiervan het gevolg. Na dien tijd hebben T. Béntara Moeda en T. Moehamad geene pogingen meer aangewend om zich tegen T. Hakém Lòtan's gezag te verzetten.

Beiden bleven in Peutòë wonen, en de verstandhouding met hun Oelèëbalang was zelfs in de laatste jaren zeer goed te noemen.

T. Hakém was een zeer aan opium verslaafde schuiver, een zwak, wantrouwend en vreesachtig persoon, die zich steeds weinig aan het bestuur over zijn landschap heeft laten gelegen liggen.

Op aandrang van zijn energieken toeha peuët T. Béntara Djeubeuët, die zelf in het eind van 1899 in onderwerping kwam, kwam T. Hakém, die zich eerst uit vrees voor den te Langkahan Mantjang aan de Kroeëng Djamboe Ajé wonenden Nja' Mamat Peureula' alias T. Moehamad Sabi en T. Oesén van Oelèë Gadjah ter Oostkust daarvan had laten weêrhouden, zich in het begin van 1900 bij het bestuur melden, doch liep in December 1901 weder weg, nadat hem de verbetering van den door zijn landschap loopenden weg en de inlevering van geweren gelast was.

Door de bemoeienis van T. Tji' Béntara van Keureutòë kwam hij in Juli 1902 opnieuw in onderwerping, waarna hij in het

établissement te Lhoʼ Seumawè werd aangehouden, totdat hij aan den door het Bestuur gestelden eisch, om een bepaald aantal geweren in te leveren en een waarborgsom te storten, zou hebben voldaan. Vermoedelijk bevreesd gemaakt door T. Bén Gam, peutoeha van Aloeë Ië Mirah (Djamboe Ajé), die evenals hij te Lhōʼ Seumawè was aangehouden, ontvluchtte hij met dezen en den eveneens aangehouden T. Béu Tjoet Amat van Matang Bén in den nacht van 7 op 8 Augustus 1902, na echter op den 24sten Juli t. v. eerst de korte verklaring in 3 artikelen beëedigd en onderteekend te hebben.

In tegenwoordigheid van de verschillende peutoeha's van het landschap werd den 14^{den} September 1902 met de waarneming belast T. Béntara Moeda, dezelfde die, ware de opvolging geheel volgens de adat geschied, Oelèëbalang van Peutôë geweest zoude zijn; doch in den nacht van 18 op 19 d. o. v. werd hij bij een overvalling door den vijand van de keudé Panté in Matang Oebi, waar hij juist overnachtte, gedood. Zijn jongere broeder T. Moehamad werd daarop tijdelijk met het bestuur over Peutôë belast.

T. Hakém Peutôë, wiens vrouw en kinderen in onze handen waren, meldde zich in begin Maart 1903 weder aan.

Met hem keerde een groot aantal lieden uit de ladangs in de gampongs terug; deze werden van passen voorzien.

Van T. Hakém werd de reeds vroeger van hem geëischte, doch toen niet betaalde haʼ gantjéng nogmaals gevorderd, alsmede de betaling eener boete wegens zijne ontvluchting.

Nadat T. Tji Béntara van Keureutôë en T. Rajeuʼ van Lhōʼ Seumawè zich voor de accurate betaling hadden borg gesteld, werd hij in het gezag over zijn landschap hersteld.

Slechts eenige maanden later, in den nacht van 23 op 24 Juli, werd T. Hakém met een zijner echtgenooten en 4 volgelingen vermoord. Roofzucht was denkelijk wel de voornaamste drijfveer.

De oudste zoon van T. Hakém, T. Ali Basja was pas 13 jaar oud en kon dus nog niet met het bestuur worden belast. Daar hij bovendien reeds een aartsschuiver was, vond het Bestuur het noodig hem aan zijne slechte omgeving te onttrekken en te Koeta-Radja op school te doen.

Naar eene oplossing voor de bestuursregeling in Peutôë moest gezocht worden. Onder de mannelijke nabestaanden van T. Hakém was T. Tjoet Moehamad de eenige die in aanmerking zou komen. Maar deze is zwak van karakter en heeft niet het minste gezag.

De eenige waar wat bij zit, die zelfs flink genoemd mag worden, is de stiefzuster van Ali Basja, Tjoet Po' An.

De wd. Controleur trachtte in October a. p. in overleg met de voornaamste uit Peutòë een uitweg te vinden. Dit mocht niet gelukken, zoodat bepaald werd dat voorloopig het bestuur over Peutòë rechtstreeks door den Controleur van Lhō' Seumawè met de peutoeha's gevoerd zou worden. Tegen eene verheffing van Tjoet Pō' An waren vele peutoeha's gekant.

Die tegenstand verminderde allengs niet alleen, maar sedert medio April jl. werd herhaaldelijk verzocht haar tot wd. Oelèëbalang te willen verheffen, waarop door het Bestuur werd ingegaan door in Mei 1904 Tjoet Pō' An aan te wijzen om tijdens de minderjarigheid van T. Ali Basja als wd. Oelèëbalang op te treden.

Onder den Oelèëbalang wordt het bestuur over het landschap Peutòë uitgeoefend door een aantal peutoeha's, w. o. de tocha peuët, 2 Oelèëbalangs en een Panglima Prang, die zelf weêr eenige peutoeha's onder zich hebben, de voornaamsten zijn.

De toeha peuet zijn:

1e. T. Béntara Tjoet, de nog jeugdige zoon van den reeds bovengenoemden, onlangs overleden T. Béntara Djeubeuët.

2e. T. Moeda Dalam.

3e. T. Nja' Ali.

4e. Peutoeha Nja' Hat.

De beide bovenbedoelde Oelèëbalangs zijn:

1e. T. Moehamad Napiah, zoon van den reeds bovengenoemden T. Datō Peutòë en daarom ook zelf wel zoo genoemd. Toen hij nog niet in onderwerping was, waren de onder hem ressorteerende gampongs in het zuidwestelijk gedeelte van het landschap geheel door de bevolking verlaten; in October 1903 evenwel, toen hij zich onderwierp, werden de gampongs weder bewoond.

Deze T. Datō heeft een sarakata van 1103, waaruit blijkt, dat de toenmalige Datō' gesteld was boven de Hakém van het landschap.

2e. Peutoeha Amin, een vreemdeling van de Djamboe Ajé, die zijn bovengenoemden zwager Panglima Prang Ali, toen deze zonder zoons na te laten overleed, opvolgde. Diens zuster Tjoet Seukleuët heeft echter het gezag.

De Panglima Prang is Panglima Prang Banta, die door drainage stukken grond in de Oostelijk gelegen moerassen bewoonbaar gemaakt heeft en daarop eenige gampongs heeft doen aanleggen.

Den 30sten Juli jl. is door Tjoet Pō' An Hakém Peutòë de korte

verklaring in 3 artikelen te Lhō' Seumawè bezegeld en onderteekend.

Van de vroeger uitgeweken bevolking is het grootste gedeelte in de gampongs teruggekeerd. Toch houden zieh in de bovenstreken van het landschap nog vele ons vijandig gezinde personen op. T. Oesén Oelèë Gadjah vertoefde o. a. langen tijd aan de Kroeëng Seureuké, een zijrivier van de Peutòë. Thans komen zijn volgelingen dikwijls in het landschap fourageeren.

Van de in Peutòë thuis behoorende, ons vijandig gezinde personen moet nog vermeld worden T. Moehamat Badeuroen, zoon van den overleden oelama T. Hadji Mat Saleh.

Koeta-Radja, den 30sten Augustus 1904.

Lhō' Seumawè.

GEOGRAFISCHE BESCHRIJVING.

Het landschap Lhō' Seumawè heeft eene lengte van pl. m. 6 en en eene grootste breedte van pl. m. 2 K. M. De lengteas is gelegen in de richting N.W.—Z.O.

Ten N. en ten O. wordt het landschap bespoeld door de Straat van Malaka, terwijl het aan de landzijde geheel grenst aan het landschap Tjoenda, waarvan het als het ware een uitwas vormt. Van Tjoenda wordt het gescheiden door een voor sampans goed bevaarbaren lagunearm, Kroeëng Lhō' Seumawè geheeten, die in het N. onder den naam van Koewala Mamplam in zee uitmondt en waarvan de beide oevers met rizophorenbosschen bedekt zijn.

Door het zuidwaarts ombuigen van de kust ligt ten O. van het landschap de baai van Lhō' Seumawè, die alleen voor N. O. buien open ligt, en voor ongeveer 11 maanden in het jaar een veilige en beschutte ankerplaats voor schepen aanbiedt. Daar de bodem van de zee naar den wal vrij steil oploopt, kunnen de grootste schepen tot op slechts enkele honderde meters van den wal voor anker komen.

Is Lhō' Seumawè van de geheele noordkust en van een groot deel der oostkust verreweg de beste reede, voor de Inlandsche, de kustvaart uitoefenende vaartuigen, ligt het niet minder gunstig.

In het Z. O. eindigt Lhō' Seumawè in eene landtong, Poesóng genaamd, waarachter voor kleine vaartuigen eene natuurlijke, voor alle winden beschutte haven gevormd wordt, die men binnen kan komen door de, zelfs bij eb te allen tijde voor dergelijke vaartuigen bevaarbare monding der Kroeëng Lhō' Seumawè.

Reeds vóór onze vestiging te Lhō' Seumawè was deze plaats wegens

beide vermelde gunstige eigenschappen het centrum van de handelsbeweging der omliggende landschappen en dus voor ons als aangewezen voor het oprichten van een établissement.

Het landschap is geheel vlak en laag gelegen; de bodem is onvruchtbaar en zandig.

Behalve pinang en klappers worden cultuurproducten er niet geteeld; van geen enkel artikel heeft echter een eenigszins noemenswaardige uitvoer plaats; sawahs zijn er weinig en die er zijn, leveren slechts een schaarschen oogst op.

Nu door het aanleggen van dijken het zeewater niet meer de sawahs kan bereiken, zal een en ander wel veranderen.

Niettegenstaande al deze minder gunstige factoren is de bevolking er toch welvarend te noemen. Deels tengevolge van de gunstige ligging, deels door de vestiging van het Gouvernements établissement en de invoering der scheepvaartregeling, welke de bevolking en de handelaren verplicht allen in- en uitvoer via Lhō' Seumawè te doen plaats hebben, bestaat er een levendige handel, een bloeiende kustvaart en een vrij uitgebreide scheepsbouw.

Bovendien bestaat er een geregelde stoomvaartverbinding met Oelèë Lheuë, Sabang, Sigli, Idi, Medan en Penang en is thans de plaats bovendien door den stoomtram verbonden in het Westen met Samalanga en Sigli en in het Oosten met Idi, hetgeen ook weer aan verschillende personen levensonderhoud verschaft.

Behalve de reeds genoemde middelen van bestaan, dient als zoodanig nog vermeld te worden de vischvangst.

Uit den aard der zaak vindt men te Lhō' Seumawè eene gemengde en dichte bevolking.

Inheemsche bewoners zijn er weinig, doch er wonen zooveel Groot-Atjehers, Pidiëreezen, Pasèërs, Klingaleezen, Maleiers enz. dat in het kleine landschapje nog 3316 besneden mannelijke personen geregistreerd werden, de Chineezen niet medegerekend, waarvan er 2500 zijn. Evenmin werden hieronder begrepen de 30 lepralijders, die in een kleine gampong aan het zeestrand nabij gampong Hagoe bij elkaar wonen.

Het in 1881 opgerichte, in 1884 bij de invoering der concentratie weder opgeheven Gouvernements établissement was gebouwd op eene open vlakte in gampong Menasah Blang, op ruim ½ K.M. afstand van het zeestrand. In 1892 werd het établissement daarentegen aan de kust geplaatst; de militaire versterking, de woningen en het bureau van den bestuursambtenaar en het emplace-

ment der Atjeh-leverantie op de plaats van de gampong Arōn Toedjōh, die daarvoor onteigend en geraseerd werd; het tolkantoor, de woning van den klerk voor de scheepvaartregeling en de politie-kazerne op het Zuidelijk uiteinde der landtong. Nadat dit établissement in 1895 een vijandelijken aanval te doorstaan gehad had en de onmiddellijk daarnaast gebouwde Chineesche kamp door den vijand verbrand was, werd echter dat établissement ook naar Arōn Toedjōh overgebracht, waar later ook wederom een nieuwe Chineesche kamp verrees, welke zich in de laatste 2 jaren zeer heeft uitgebreid.

Ook de nieuwe in verband met de tramexploitatie opgerichte gebouwen werden daar geplaatst.

Aan het W. einde der Chineesche kamp bevinden zich thans een hotel van de firma Nass & C°. en het gebouw van de Nederlandsche Handel-Maatschappij, terwijl de Atjeh Handel-Maatschappij een établissement heeft opgericht tusschen de Chineesche kamp en de Poesōng.

De Poesōng is thans weer een welvarende wijk, waar vele Chineesche en Atjehsche handelaren gevestigd zijn.

Een nieuwe Europeesche wijk is in wording ten Z. van de handelspier langs het zeestrand, waar nu reeds de woningen van enkele officieren en van den ontvanger van de haçil-heffing zich bevinden. Een nieuwe handelswijk is thans ontstaan op het kruispunt van den weg naar Meunasah Blang en den Atjeh-passar, welke genoemd wordt Simpang Ampat.

Binnen weinige dagen zal ter hoofdplaats de watervoorziening ook behoorlijk geregeld zijn door de opening van een nieuwe waterleiding, terwijl een nieuwe straatverlichting (gasoline gloeilicht) ook eerstdaags gereed zal komen.

GESCHIEDKUNDIGE EN POLITIEKE BESCHRIJVING.

De stamvader van de Mahradja's van Lhō' Seumawè was een Maleier uit de Padangsche Bovenlanden, die vandaar naar Atjeh verhuisd was. Zijn zoon, die naar zijne woonplaats T. Oelèë Oe genoemd werd en wiens graf thans nog te Oelèë Oe in de 7 Moekims Ba'èt in Groot-Atjeh als heilig vereerd wordt, was een oelama, die in het laatst der 18de eeuw den toenmaligen Sultan Mahmoet Sjah Djoehan in den godsdienst onderwees.

Diens beide zonen T. Moehamat Sajèt en T. Mahmoet Gròt moesten om politieke redenen uit Groot Atjeh verwijderd worden; als verblijfplaats werd hun de Peukan Toeha aangewezen, gelegen in het landschap Tjoenda, van welks toenmalige Keudjroeën zij het on-

vruchtbare en zoo goed als onbewoonde schiereiland Lhō' Seumawè ter ontginning wisten te verkrijgen.

T. Moehamat Sajèt's zoon, T. Abdoellah maakte zich echter van zijn leenheer onafhankelijk en werd door den Sultan met den titel van Orang Kaja Sri Mahradja Mangkoe Boemi als zelfstandig Oelèëbalang erkend.

T. Abdoellah werd opgevolgd door zijn zoon T. Mahmoet, die bij zijn dood slechts één minderjarigen zoon, T. Abdoellah (den vorigen Mahradja) naliet, weshalve zijn jongere broeder T. Moehamat Sajet toen als voogd over den minderjarige en als waarnemend Oelèëbalang optrad.

Deze Mahradja was een persoon met grooten invloed, ook in vele landschappen ter Oostkust waar hij vroeger inner van het Sultansaandeel in de peper-haçil was. Daar hem wettelijk 10 pCt. van dat aandeel als zijne eigene inkomsten waren toegekend, werd hem die functie, toen het Gouvernement na de vervallenverklaring van het Sultanaat op dat Sultansaandeel aanspraak maakte, tegen eene ruim getaxeerde schadeloosstelling van f 500.— 's maands afgekocht.

Reeds in 1874 erkende hij ons gezag en den 23sten van dat jaar onderteekende hij de acte van onderwerping.

Nadat hij herhaaldelijk om de vestiging van een ambtenaar in zijn gebied verzocht had, werd in 1881 een post aldaar opgericht, die echter met de invoering der concentratie in 1884 weder werd opgeheven.

Wegens de gunstige ligging van Lhō' Seumawè voor den handel en de scheepvaart werd in 1892 bij de invoering der scheepvaartregeling opnieuw tot het oprichten van een post aldaar besloten.

Hoewel slechts waarnemend Oelèëbalang, bleef hij tot aan zijn dood op 27 Mei 1897 aan het bestuur. Wel is waar had hij na het meerderjarig worden van zijn pupil het gezag willen overgeven, doch T. Abdoellah, die in Samalanga met T. Tji Boegi's dochter gehuwd was, van zijn schoonvader de landstreek Plimbang ter ontginning bekomen, en zich daar als peperplanter gevestigd had, liet de staatszorgen gaarne aan zijn oom over en vergenoegde zich met den titel van Mahradja Moeda. Zelfs een hernieuwd aanbod van T. Mahradja Moehamat Sajet om af te treden kon T. Abdoellah niet doen besluiten om het bestuur over zijn landschap in handen te nemen. Eerst na zijn oom's dood in 1897 trad hij zelf als Mahradja op.

Hij was echter een zwakke persoonlijkheid, die zich geheel liet leiden door zijn neef T. Rajeu', tweeden zoon van den in 1897 overleden Mahradja.

Diens oudste zoon T. Radja Lhōʻ die met zijne Lhōʼ Seumawè'sche familieleden steeds op een gespannen voet leefde, en zich meer aangetrokken gevoelde tot zijne familie van moederszijde, namelijk de Geudongsche Oelèëbalangs-familie, waarvan de meeste leden ons vijandig gezind waren, week in Augustus 1901 naar de Pasestreek uit, ten einde zich daar bij zijne Geudongsche bloedverwanten en bij den zich daar toen ook ophoudenden Panglima Polem aan te sluiten.

T. Radja Lhōʼ, die zich meest in het Matang Koelische ophield, deed na zijn uitwijken meermalen van zich spreken.

In Februari 1902 vertoonde hij zich eenige dagen in de landschappen Lhōʼ Seumawè en Tjoenda. Wegens onvoldoende medewerking bij het opsporen van hem en zijne volgelingen werden de Mahradja van Lhōʼ Seumawè zoomede de betrokken landschappen beboet.

Ook in April en Augustus van 1902 vertoonde T. Radja Lhōʼ zich op het eiland.

Hij kon dit vrij gerust doen, daar een groot gedeelte der bevolking hem zéer genegen en verraad dus niet voor hem te vreezen was.

In September overleed de Mahradja zonder mannelijke nakomelingen na te laten.

Zijn wettige opvolger T. Radja Lhōʼ bevond zich nog steeds aan de zijde van de verzetpartij. Daar in het Oelèëbalangschap voorzien moest worden, werd Radja Lhōʼ's jongere broeder met de waarneming daarvan belast.

Dit gaf aan T. Radja Lhōʼ aanleiding zich per brief tot eenige peutoeha's van Lhōʼ Seumawè te wenden met verzoek hem de rijkssieraden te willen toezenden. Daar het bestuur zulks tijdig vernam, werden ze ingenomen en door het Bestuur bewaard.

Ook in 1903 vertoonde zich T. Radja Lhōʼ meermalen op het schiereiland, door welks bevolking hij steeds in het geheim gesteund en van munitie voorzien werd.

In den loop van dat jaar werden den kwaadwilligen meermalen gevoelige slagen toegebracht en zij uit hunne diepste schuilhoeken steeds verjaagd en achtervolgd, tengevolge waarvan de voornaamste hoofden van verzet, de een voor den ander, het hoofd in den schoot legden.

In Juni kwam o. a. met T. Moehamat Ali Basja Geudōng en T. Radja Sabé ook de zuster van laatstgenoemde, Tjoet Atjeh, de vrouw van T. Radja Lhōʼ terug, terwijl in September d. a. v. ook T. Tjiʼ Geudōng en T. Radja Meungkoeta zich onderwierpen.

Een en ander had tengevolge dat ook T. Radja Lhōʼ terug-

keerde. Den 12den November meldde hij zich eindelijk bij het Bestuur te Lhōˀ Seumawè.

Natuurlijk kon van zijn onmiddellijke verheffing tot Mahradja in de gegeven omstandigheden geen sprake zijn. Voorloopig werd hij dus in stede van T. Rajeu tot Wd. Oelèëbalang aangesteld.

Aangezien hij daarna echter flink met het Bestuur heeft medegewerkt en het te voorzien is, dat hij een geschikt en krachtig landschapshoofd zal worden, werd onlangs tot zijne verheffing tot Mahradja overgegaan.

Den 21sten Juli van dit jaar werd door hem de korte verklaring geteekend en bezegeld en is hij dus als Tg. Abdoel Hamid Orang Kaja Sri Mahradja Mangkoe Boemi, Lhōˀ Seumawè's 5de Mahradja.

Daar de in Januari 1900 overleden kali van Lhōˀ Seumawè nog steeds niet vervangen was, werd door den Mahradja daarin nu ook voorzien door Tg. di Piëung, die als oelama veel aanzien heeft, tot zijn kali te benoemen.

Een ander geestelijke van aanzien is Tg. Oesin.

Tg. Abdoel Hamid is gehuwd of gehuwd geweest:

1e. met Tjoet Atjeh, een zuster van T. Radja Sabé van Geudōng, bij wien hij twee kinderen heeft: een zoon en een dochter. De dochter Tjahja Oemba is gehuwd met Toeankoe Radja Keumala.

2e. met Tjoet Poetih, een dochter van T. Panglima Prang Tjoet Hasan van Lhōˀ Seumawè;

3e. met Njaˀ Jah van Lhōˀ Seumawè, reeds gestorven, die hem één kind naliet;

4e. met Njaˀ Jah van Lhōˀ Seumawè;

5e. met Njaˀ Rahimah van Lhōˀ Seumawè.

De 3 laatste vrouwen zijn van geringe afkomst.

Bij zijn verheffing tot Mahradja heeft hij onder goedkeuring van het Bestuur benoemd tot zijn waki's zijn beide halfbroeders T. Rajeuˀ en Njaˀ Teungòh.

In het bestuur over zijn landschap wordt T. Mahradja bijgestaan door den Sjah-bandar T. Bentara Peukan, den Haréja der keudé Atjeh, de toeha peuët en enkele andere minder peutoehas.

De toeha peuet zijn:

1e. peutoeha Mahmoet van Mòn Geudōng;

2e. peutoeha Biding van Toempōˀ Teungōh;

3e. peutoeha Ben van Oedjòng Blang en Oeteuën Radji, als wiens waki Panglima Kawon Sjeh fungeert;

4e. peutoeha Langgoegòb van Hagoe.

Lhō' Seumawè heeft 2 meusigits nl. die te Mōn Geudòng en te Djeuleupé.

Koeta-Radja, den 30sten Augustus 1904.

Seuneu'am.

Het kuststaatje Seuneu'am strekt zich uit van Tripa (grens Koeala Si Kandang Rajeu') tot aan Koela Batèë (grens Koeala Seumanjam). In de binnenlanden grenst het aan den voet van het z. g. zwarte gebergte (aldus de sarakata) en niet zooals in vroegere nota's is opgegeven, aan de Gajolanden, zoodat het gebied van Keudjroeën Tripa er nog tusschen ligt.

Seuneu'am, eenmaal eene onderhoorigheid van Keudjroeën Nagan, evenals Tripa, werd door Soeltan Ibrahèm Al-Aïdén Mançoer Sjah aan een achterneef, Toeankoe Radja Boegéh, afgestaan, een en ander met goedvinden van Keudjroeën Nagan, die ook afstand deed van zijn aandeel in den haçil.

Het land werd toen bewoond door lieden uit Pasé en uit Pidië, die zich met de pepercultuur bezig hielden.

De eerste bewoners waren lieden uit Pasé onder den vader (naam onbekend) van zekeren Nja' Radja (reeds lang overleden). Zij hadden zich gevestigd op Poelō Rimé en naar de klapperboomen te oordeelen moet dit ± 60 jaren geleden zijn.

Nja' Radja, in geldverlegenheid zittende, stond zijne rechten op Poelō Rimé af aan Nja' Nat, iemand uit Seunagan, doch feitelijk afkomstig uit Pidië. Nja' Radja kreeg daarvoor van iederen pikol peper uit Seuneu'am 2 koepang wasé.

Zooals wel te voorzien was, hadden de Pase'sche peperplanters voortdurend oneenigheid met de Pidiëreezen.

Zoolang Toeankoe Radja Boegéh nog leefde, die zich meer aangetrokken gevoelde tot de Pasèërs, werden de veel machtiger Pidiëreezen in bedwang gehouden.

Toen Toeankoe Boegéh na zijn dood was opgevolgd door zijn zoon Toeankoe Radja Keutji', die zonder energie en zeer verslaafd aan opium was, hadden de Pidiësche peperplanters vrij spel, en moesten de Paséërs het onderspit delven. Door die onderlinge twisten en bila-kwesties ging de pepercultuur zeer achteruit.

Toeankoe Radja Keutji', die meer bij zijn vrouw te Soesōh dan in zijn eigen gebied vertoefde, deed niets om genoemde cultuur weer op te beuren.

De Soeltan, die wel inzag, dat Seuneu'am op deze wijze een zekeren ondergang tegemoet zou gaan besloot maatregelen te nemen.

Zonder nu juist zijn familielid als Oelèëbalang af te zetten, stelde hij een gunsteling, die als oelama in Boven-Meulabōh zeer hoog stond aangeschreven, feitelijk als bestuurder van Seuneu'am aan.

Deze oelama was Teungkoe Saréh Abdo Wahab, ook wel Saijét Wahab genoemd. Te Meulabōh geboren uit een vrouw dezer streken, terwijl zijn grootvader afkomstig was gampong Boesoeë (Pidië), kan de Habib's familie dus gerekend worden tot de oudste Meulabōhsche geslachten.

Niet slechts in Seuneu'am, doch ook in alle onderdeelen van de Kawaj XVI werden alle mogelijke geschillen van eenige beteekenis door Saijét Wahab berecht.

Zooals uit een sarakata blijkt, werd hij niet alleen belast met het bestuur over Seuneu'am, doch droeg Soeltan Ibrahém Al-Afdén Mançoer Sjah hem ook op toezicht, uit te oefenen op de handelingen van T. Tji'Abdō Rahman, hoofd der Kawaj XVI. Hij moest hem leiden en terecht wijzen, indien deze T. Tjhi Meulabōh iets verkeerds deed. Mocht T. Tjhi' soms niet naar hem willen luisteren, dan kon Saijét Wahab den Soeltan er over schrijven.

Door aandeel te krijgen in verschillende heffingen te Meulabōh verkreeg de habib aanmerkelijke inkomsten. In Seuneu'am zelf kreeg Saijét Wahab o. a. een soekèë van de peper wasé, terwijl de Soeltan en Toeankoe Radja Keutji' ieder slechts ½ soekèë ontvingen.

Saijét Wahab ontving deze sarakata van den Soeltan, toen hij omstreeks 1870 van Soesōh uit met Toeankoe Radja Keutjhi' den Dalam te Koeta-Radja bezocht.

De indolente Toeankoe bekommerde zich al heel weinig om zijne bijna geheel verwilderd rijkje.

Saijét Wahab daarentegen spaarde geen moeite om de pepercultuur weder tot bloei te brengen, voornamelijk met Pidieësche planters.

Als zijn waki trad in Seuneu'am op de reeds bovengenoemde Nja' Mat uit Seunagan.

Deze Nja' Mat werd na zijn dood als waki en trouwen aanhanger der Habibs, vervangen door zijn neef Nja' Panglima Dōlah en deze weer door zijn broer Nja' Latéh, die nog een groot huis op Poelō Rimé bewoont. Hij is al zeer oud en zijn zoon T. Mahmoet zat steeds in het gevolg van de Habibs.

De voornaamste seuneubō's in Seuneu'am hebben hun ontstaan aan Nja' Mat te danken.

Toen Saijét Wahab stierf liet hij één volwassen zoon en vijf minderjarige zoons achter. Zij waren, naar den leeftijd gerangschikt:

1. Habib Asan alias Habib-Pasi Arōn, ook wel Habib Lageuën genoemd.
2. Habib Oesén.
3. Habib Koeala.
4. Habib Abdōlah alias Habib Teungōh.
5. Habib Moehamat alias Habib Toelòt.
6. Habib Moesa.

Habib Asan, de vader van Saijét Oedjoet was reeds volwassen, toen zijn vader stierf en had zich te Teunòm als oelama gevestigd waar hij aanvankelijk in hoog aanzien stond bij T. Imeum Teunòm. Later werd hij echter uit het land verdreven en vestigde hij zich in Lageuën, alwaar hij een vrouw van het land trouwde. Hier sloot hij zich aan bij wijlen T. Oema, den aartsvijand van T. Imeum Teunòm, om eenmaal zich te kunnen wreken. Gedurende zijne rondzwervingen in Pidië in gezelschap van T. Oema stierf hij tengevolge van vermoeienissen. De andere zoons waren nog klein toen Saijét Wahab stierf; de oudste, Habib Oesén, telde nauwelijks 5 jaren.

Habib Oesén, Habib Teungōh en Habib Toelōt waren in Seuneu'am gebleven.

Habib Koeala, een familielid van Keudjroeën Nagan, hield zich hoofdzakelijk in Seunagan op. Hij is later gesneuveld in een gevecht tegen T. Rajeu' Tripa.

Saijét Moesa, een kind bij een bijwijf uit Teunòm, heeft zich destijds als peperplanter gevestigd.

Gedurende de minderjarigheid van de Habibs werd Seuneu'am door den energieken Nja' Mat bestuurd. Gedurende het verblijf der Habibs te Mekka, had Toeankoe Radja Keutji' in 1880 het landschap Seuneu'am voor $ 300.— verpand aan T. Nja' Tjoet, Oelèëbalang van Tripa.

Toen Habib Oesén, Habib Teungōh en Habib Toelōt van Mekka terugkeerden wilden zij Seuneu'am, dat zij als rechtmatig erfdeel van hunnen vader beschouwden, van T. Nja' Tjoet voor $ 300.— inlossen.

De Oelèëbalang van Tripa weigerde zulks en vroeg meer dan $ 1000.— er voor terug, voorgevende reeds onkosten te hebben gemaakt.

Dit gaf toen aanleiding tot gevechten tusschen de Habibs en Tripa.

Men heeft Toeankoe Radja Keutji' het verpanden van Seuneu'am

nooit kwalijk genomen; de Habibs zijn steeds wel gebleven met den ontaarden Soeltan's telg.

In 1884 bij zijnen dood waren zijn zoons Toeankoe Mahmoet, Toeankoe Radja Tjoet en Toeankoe Djōhan nog kinderen.

Habib Abdōlah (Teungōh) werd wel eens genoemd als voogd van Toeankoe Radja Tjoet, doch dat was onjuist.

De ware toedracht der zaak is vermoedelijk de volgende:

De drie genoemde kinderen van Toeankoe Radja Keutji' zaten in Tripa en werden door den Oelèëbalang zeer verwaarloosd.

Habib Teungōh en Habib Toelōt zijn toen die kinderen gaan halen en gaven hun een onderdak en kleeren. Voortdurend echter was er oneenigheid tusschen de jeugdige Toeankoe's en de Habibs over de wasé-verdeeling. Zij dachten steeds, dat zij tekort werden gedaan; daarbij kwam nog, dat Habib Toelòt niet erg gemakkelijk voor de kinderen was.

Het gevolg van deze oneenigheden was, dat de Toeankoe's uit Seuneu'am vluchtten.

Langen tijd bleef Toeankoe Radja Tjoet zwervende, tot hij op het laatst van 1899 uit Dèah naar Meulabōh kwam en in handen van den Controleur de verklaring in drie artikelen aflegde. Zijn oudste broer was op hunne omzwerving overleden.

Gedurende al dien tijd bleven de Habibs in Seuneu'am en 't was voornamelijk Habib Toelòt, die de pepercultuur weer tot bloei wist te brengen. Hij stelde Peutoeha Gam aan tot hoofd van al de tuinen.

Na den dood van Peutoeha Gam werd deze opgevolgd door zijn sluwen broeder Peutoeha Beunga, die bekend staat als een bekwaam peperplanter.

Habib Toelòt werd door een zekeren Saijét Mahmoet (iemand uit Pidië en geen familie van de nakomelingen van Saijét Wahab) vermoord, naar aanleiding van een vrouwenkwestie.

Gesteund door Nja' Bén, een handelaar uit Meulabōh, wisten Habib Teungōh en Peutoeha Beunga met hun geld de pepercultuur in Seuneu'am nog meer te doen bloeien.

Habib Teungōh is ook de man geweest, die voor het welzijn van Seuneu'am waakte.

Toen eene patrouille van Lam Ië voor het eerst Seuneu'am bezocht, stonden meer dan 200 Atjèhers gereed het open bivouak 's nachts te overvallen. De Habibs raadden het af en toen dat niet baatte, heeft Habib Teungōh de bende uit elkaar gejaagd. Dit deed hij niet om van zijne goede gezindheid jegens het Gouvernement blijk te geven, doch slechts, omdat hij inzag dat daardoor Seuneu'am

in groote moeilijkheden zou geraken. Om echter niet in de oogen van de bevolking te worden aangezien voor iemand, die het met ons hield, wachtte hij onze troepen aan de Koeala Si Kandang Rajeuʼ op, alwaar zij door den Habib beschoten werden.

Na het afleggen der korte verklaring in drie artikelen, trachtte Toeankoe Radja Tjoet aanvankelijk tevergeefs zich een aanhang te Seuneuʼam te verwerven. Hij vestigde zich daarom te Soesōh en van hier uit verzekerde hij zich tegen de hem z.g. vijandige elementen.

Hoewel de Habibs in het geheel geen plannen hadden Toeankoe Radja Tjoet, een afstammeling van het door hen steeds hoog gehouden Soeltan's geslacht, kwaad te doen, liet de toeankoe zich in Seuneuʼam beschermen door twee vrij voorname bendehoofden nl. Pòtjoet Agam (dus een verre bloedverwant) en Pang Hamdah. Deze lieden bouwden voor hem en natuurlijk ook voor zich zelf een sterke benting op Poelō Rimé. Door de geïsoleerde ligging konden onze troepen die versterking nooit verrassen. Er moest steeds eerst om een djalō geroepen of geseind worden, zoodat de bende dan gemakkelijk kon aftrekken.

Deze toestand bleef geruimen tijd bestaan, zonder dat de Civiel Gezaghebber er mede bekend geraakte.

Na de ontdekking hiervan haastte zich Toeankoe Radja Tjoet de door hem onderhouden bende tot onderwerping te brengen. Hoewel de Toeankoe vroeger nooit eenig bericht betreffende de Habibs wist, werden van zijne bende vele van de hierboven vermelde bijzonderheden vernomen.

Nadat door het bestuur beslag was gelegd op den geheelen pepervoorraad van Seuneuʼam, onderwierp zich de geheele Habibfamilie.

Toeankoe Radja Tjoet heeft in Seuneuʼam steeds een min of meer oneerlijke rol gespeeld, misbruik makende van de lankmoedigheid van het bestuur en van de Habibs. Hij zag met leede oogen de onderwerping van de Habibs aan, daar het in troebel water goed visschen was.

Toen de Habibs ons nog vijandig waren, had men uiteraard de namen der tuinhoofden en eigenaren verkeerd opgegeven.

Hierdoor kon de Toeankoe grove winsten verkrijgen door het verkoopen van peper, welke den Habibs toebehoorde. Terwijl de Habibs te Meulabōh geïnterneerd waren, maakte hij zich nog daaraan schuldig, doch thans hebben de Habibs zich er over beklaagd.

Hoewel veel machtiger dan de Toeankoe, hebben zij er vroeger nooit iets van gezegd; hij wordt ook door hen als de „radja" beschouwd, en zij waren reeds tevreden, wanneer het grootste gedeelte van hun peper ongestoord Seuneu'am kon verlaten.

Over 't algemeen maakt Toeankoe Radja Tjoet, een aartsschuiver, een hoogst ongunstigen indruk, terwijl dit niet van de Habibs kan worden gezegd.

Toeankoe Radja Tjoet is door ons als Oelèëbalang van Seuneu'am beëedigd; aan zijne rechten als Oelèëbalang twijfelen de Habibs ook niet; zij erkennen hem als zoodanig, hoewel de Toeankoe weinig gezag over zijn bevolking weet uit te oefenen.

Koeta-Radja, 10 Februari 1906.

Beutōng of de Kawaj V.

AARDRIJKSKUNDIGE GRENZEN EN LIGGING.

Het landschap Beutōng in engeren zin bestaat uit een keteldal, dat zich vormt waar de bergen zoowel op den rechter- als op den linkeroever van de Boven-Meureubō verder terugwijken tusschen de Goenōng Si Koendō en Goenōng Beutōng. Dit dal is lang 1½ à 2 uur gaans en de grootste breedte bedraagt 2 à 3 K.M.

Dit kleine landschap heeft door verovering weten te verkrijgen:

I. Sangkadeuën,
II. Keutambang,
III. Poelò Raga of Simpang Barat,
IV. Boengòng Talòë,

en vormt met deze landstreken de zoogenaamde Kawaj V.

De grenzen van dit gebied zijn:

ten Oosten de Goenōng Beurawan,

ten Zuiden de Kroeëng Seunagan tot Tjòt Goet,

ten Westen de oostgrens van het gebied van Seunagan en de Kroeëng Meureubō,

ten Noorden het gebergte van Reunggeuët.

VERTICALE VORM.

Zooals boven reeds werd aangestipt is Beutong (eigenlijk Beutōng) een keteldal, dat doorstroomd wordt door de Meureubō rivier, die hier nog geheel het karakter van een woesten bergstroom draagt.

Niet breed is het rivierbed, dat bezaaid is met groote rolsteenen

en het bruisende water is op grooten afstand reeds hoorbaar. Terrasvormig loopen de beide oevers op. De rechteroever is echter het meest bewoond, omdat daar de bergen het verst terugwijken. Talrijke aloeë's of beekjes doorsnijden deze terrassen, en hunne diepe ravijntjes vormen zoo de verschillende natuurlijke grenzen der gampōngs, waaruit Beutōng bestaat.

De terrassen zijn alle ingericht tot geïrrigeerde sawah's.

De berg-uitloopers zijn bedekt met alang alang en laag kreupelhout, dat geleidelijk overgaat in het oerwoud. Dit wijst er op, dat de eerste bewoners van Beutōng hunne ladangs op bedoelde uitloopers hebben gemaakt. Pas later had de sawahbouw plaats en werden de ladangs verlaten, die thans kale heuvelruggen zijn geworden.

Zoo kan men dit keteldal dan ook niet anders verlaten dan over de omringende bergruggen, waarover de paden loopen.

Naar het westen over Simpang Rië, [1] Djambō Koeta en Djambō Kroeëng naar Sangkadeuën; naar het Noorden over de Goenōng Beutōng naar Tjĕlala en het Meergebied; naar het Noord-Westen over de bronnen van de Kroeëng Saja naar Anòë en Pameuë (ook loopt er een minder moeilijk pad in Noord-Oostelijke richting naar den bovenloop van de Kroeëng Pameuë naar dit landschap); terwijl naar het Zuiden een pad loopt over de Goenōng Meugadjah naar Seunagan.

KORT GESCHIEDKUNDIG OVERZICHT.

Volgens het overleveringsverhaal zou het landschap Beutōng zijn naam te danken hebben aan de Bamboe Beutōng, die den eersten settlers, over de bergen trekkende, een nabij gelegen rivierdal aanduidde.

De eerste oelèëbalang, voor zoover bekend, heette T. Beutōng Banggalang, een Pidiërees uit de keudè Djaman.

Zijn kleinzoon, T. Beutong Bòngsoe, die evenals zijn vader en grootvader, door het storten der „djinamèë Atjèh" van den Soeltan een aanstelling (sarakata) kreeg als Keudjroeën van het bovenbeschreven Beutōng in engeren zin, was echter lang niet tevreden met zijn gebied.

Hij veroverde eerst Bangkadeuën op T. Tandi Laugò, behoorende

[1] Naar Simpang Rië, waar het pad het hoogste punt bereikt, loopen twee paden. Van Beutōn naar Simpang Rië is het meest noordelijke pad het gemakkelijkst te beloopen, wegens de geleidelijke helling.

tot de Kawaj XVI, die T. Tji' Meulabōh als hoofd der federatie erkende. In dezen oorlog werd T. Bòngsoe trouw bijgestaan door zijn dapperen Panglima Boedoesoen, aan wien hij zijne overwinningen voornamelijk te danken had.

T. Tandi Langò vluchtte naar de benedenstreken, verzamelde er zijn uiteengeslagen volk, kreeg versterking van T. Tji' Meulabōh en wist T. Keudjroeën Bòngsoe gedeeltelijk uit het veroverde gebied terug te drijven.

De Keudjroeën van Beutōng zag wel in, dat hij op den duur zich toch niet in het nog overgebleven veroverd gebied kon handhaven. Door list trachtte hij nu te verkrijgen, wat geweld hem niet vermocht te schenken. Hij liet nl. de kinderen van T. Tandi Langkò oplichten. De oudste dier kinderen, T. Radja Tjoet, liet hij trouwen met zijn dochter, Tjoet Ngòh en stelde hem aan als Keudjroeën van Sangkadeuën. Van dit paar stamt af Tjoet Boengòng, die een tijdlang vrouwelijke Oelèëbalang van Sangkadeuën was en wiens stiefzoon bij Teungkoe di Kila, nl. Teungkoe di Lajoeëng, nog leeft. Meer bekend is zijn broeder Teungkoe di Kroeëng Tjoet, alias Teungkoe di Leupoeëng, leermeester van T. Keumangan Seunagan, en wiens graf thans „kramat" is.

Toen Teungkoe di Lajoeëng zich in Juni 1905 onderwierp, werd hij als opvolger van zijne kinderloos gestorven stiefmoeder genoemd.

Na de onderwerping van T. Radja alias T. Manjèng in Augustus d.a.v. werd het duistere raadsel, wie feitelijk oelèëbalang van Sangkadeuēn was, opgelost. De in Maart 1905 gesneuvelde T. Keudjroeën Beutòng Dōlah had nl. T. Manjèng, zoon van T. Toenòng Dōlah, dus een oom van T. Keudjroeën Malém Boengòng Talòë (vide stamboom) tot Keudjroeën verkozen van Sangkadeuën.

Teungkoe di Lajoeëng was slechts de „peutimbang" in genoemd landschap.

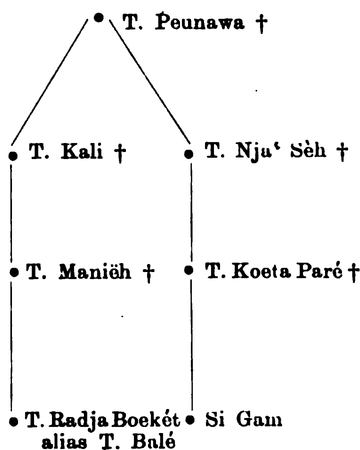
Bij Sangkadeuën werd gevoegd Keutambang. Na den dood van bovengenoemden T. Radja Tjoet werd het landschap Keutambang van Sangkadeuën gescheiden, en aan meergenoemden Panglima Boedoesoen gegeven. Deze Panglima Boedoesoen werd opgevolgd door zijn zoon T. Leupoeë. Toen T. Leupoeë nog zoo heel lang niet geleden stierf, zonder mannelijke nakomelingen achter te laten, nam T. Tjoet Keudjroeën van Beutōng het weinig beteekenend landschap Keutambang onder zijne directe bevelen. T. Leupoeë liet slechts een dochter achter, Tjoet Langi genaamd, die thans getrouwd is met T. Tjoet uit Reumbèë.

Nog niet tevreden met Sangkadeuën en Keutambang, trok T. Keudjroeën Pò Bòngsoe tegen Seunagan ten strijde. Met afwisselend geluk werd er gevochten, totdat eindelijk een vreedzame oplossing middels een huwelijk tot stand kwam.

De zoon van T. Pò Bōngsoe, de latere T. Beutōng Loengiëh, huwde nl. met Tjoet Latōj, een halfzuster van T. Meurah Poetéh, oelèëbalang van Seunagan. Als „ranoeb pineung" (huwelijksgift) werd door dit huwelijk het gebied van den Keudjroeën Beutong vermeerderd met Boengòng Taloe en Poelò Raga.

Van den rechteroever der Seunagan-rivier strekte dit deel zich uit van af de Aloeë Poe Oeë benedenstrooms Kroeëng Kila tot aan de Beurawan.

Aan den linkeroever van Tjōt Goet, Babah Aloeë Sipōt tot de Kroeëng Boelōh.



Keudjroeën van Boengong Talòë werd een familielid van den Oelèëbalang van Beutōng, nl. T. Toenòng Radja Tjoet (vide stamboom), een jongere broeder dus van T. Keudjroeën Pò Bōngsoe. Poelò Raga werd gegeven aan een zekeren T. Peunawa, eveneens een familielid van den Keudjroeën van Beutōng. T Peunawa moet een oom wezen van T. Beutōng Pò Bongsoe; hieromtrent bestaat echter geen zekerheid. T. Kali, de grootvader van den tegenwoordigen Keudjroeën T. Radja Boekét alias T. Balè, had zijn broeder T. Nja' Sèh tot „peutimbang". Laatstgenoemd hoofd, dat als panglima in den strijd tegen Seunagan den Keudjroeën van Beutōng trouw bijstond, was gehuwd met Tjoet Moete, dochter van T. Toenòng Radja Tjoet, den eersten keudjroeën van Boengòng Talòë. Zijn zoon T. Koeta Paré sneuvelde in een gevecht met een onzer patrouilles.

Zoo had dan de oelèëbalang van Beutòng de vijf landstreken bovengenoemd verkregen en samengevoegd tot de Kawaj V.

Volgens deze gegevens staat deze Kawaj V dus in geenerlei betrekking tot de Kawaj XII en heeft Beutōng daartoe nooit behoord.

De keudjroeëns van Beutōng hadden een eigen sarakata, die de andere hoofden der kawaj's niet konden vertoonen. Doch dit zou zeer zeker nog geen bewijs wezen, want Beutōng betaalde trouw zijn „wasé" aan den Soeltan, en toen deze zich in 1897 in Keu-

mala bevond, ging T. Beutōng Bén (vide stamboom) daarheen met een olifant en karbouwen, welke hij zijn leenheer aanbood en ontving in ruil daarvoor een nieuwe sarákata, die hem bevestigde in het veroverde gebied der Kawaj V. Daar bedoelde sarakata niet bij T. Tjoet Amat, den tegenwoordigen titularis, berust, werd er naar geïnformeerd gedurende mijn verblijf te Boengòng Talòë, alwaar T. Keudjroeën Dōlah in Maart 1905 bij eene overvalling sneuvelde. Volgens zijne weduwe, die ik aldaar ontmoette, zou bedoeld stuk bij die overvalling zijn zoek geraakt; het vermoeden bestaat echter, dat T. Radja Meukoeta die sarakata thans heeft opgeborgen. Straks zal aangetoond worden, waarop dit vermoeden berust.

Wat ook eenigszins wijst op een zelfstandige oelèëbalangschap van Beutōng is het feit, dat de Keudjroeën indertijd van den Soeltan een „bawar" ontving, evenals de Gajō'sche hoofden, terwijl de Keudjroeën der Kawaj XII nooit een dergelijk wapen hebben bezeten. Bedoelde „bawar" is nog in het bezit van T. Tjoet Amat.

Uit den stamboom blijkt, wie successievelijk optraden als oelèëbalang van Beutōng. Eigenaardig is het op te merken, dat bijna nooit de oudste zoon van den overledene opvolgde, maar wel volgens mijne berichtgevers de verstandigste.

T. Beutōng Bén sneuvelde in Keumala en T. Beutōng Dōlah aan de Kroeëng Tjoet in Maart 1905.

De tegenwoordige titularis T. Tjoet Amat is een suffe man met een enorm kropgezwel, die zich in Mei 1905 meldde en zijne onderwerping aanbood.

Hoewel hij de oudste zoon was, werden twee jongere broeders vóór hem landschapshoofd. Men ging er pas toe over hem tot keudjroeën van Beutōng te benoemen, toen hij als eenige mannelijke nakomeling overbleef.

BEVOLKING.

De bevolking van Beutōng is zuiver Atjèhsch, een weinig Toenòng-achtig.

Evenals de bevolking der overige dalen van de Kawaj V, die hoofdzakelijk uit Pidië afstamt, kan zij goedig en gewillig genoemd worden.

Onder elkaar zijn ze betrouwbaar. Dit is ook de reden, dat Tjoet Nja' Dén na het sneuvelen van haar man, T. Oema alias T. Meulabōh, zich geruimen tijd in de Kawaj V ophield. Niet zoo zeer om beveiligd te wezen tegen onze patrouilles, koos zij de ver-

afgelegen Kawaj V als wijkplaats uit, doch wel om het feit, dat de bevolking en de hoofden zich door degelijkheid onderscheidden.

Zij had toch in genoemd gebied geen enkele familie-relatie. Volgens hare eigen verklaring hield zij zich graag in Djamba en Beutōng op, omdat de hoofden der Kawaj V niet hebzuchtig, geen „rampassers" en uitzuigers hunner onderhebbenden waren. Door onze patrouilles steeds vervolgd, moest zij korten tijd een wijkplaats in de Gajōlanden zoeken, doch hier werd zij al heel spoedig verraden en wist door een toeval te ontvluchten. In Beutōng dacht zij toen weer veilig te wezen.

't Was dan ook niet de bevolking, doch wel één harer eigen lieden uit Groot-Atjèh, die haar ons in handen speelde.

De bevolking van de Kawaj V heeft ook nooit tot onze heftigste vijanden behoord.

Toen in Juni 1904 in Boengòng Talòë op een dag twee gliwanggaanvallen op onze patrouilles plaats hadden, geschiedde dit door het opstoken van lieden uit Seunagan. Deze hadden nl. de bewoners van Poelò Raga Boengòng Talòë verweten, dat zij in het geheel geen deel hebben genomen aan den strijd tegen de gehate „kaphé's". Door schaamte gedreven, gelastte toen T. Tandi Boengòng Talòë een gliwangaanval op het bivouak van den luitenant van der Zee aan de Kroeëng Tjoet en op de colonne van den Kapitein Tolhuys aan de Kroeëng Neuʻang.

De eertijds vrij groote bevolking van de Kawaj V is thans aanmerkelijk verminderd. Niet alleen de oorlog, doch voornamelijk epidemieën eischten talrijke offers.

In het begin van 1905 heeft in Beutōng een kwaadaardige buikziekte geheerscht, die ongeveer 100 slachtoffers eischte. Ook rijstgebrek, voornamelijk in Sangkadeuën, Keutambang en Boengòng Talòë, deed tal van gezinnen uitwijken.

Boengòng Talòë, eertijds pl. m. 1000 weerbare mannen tellende, heeft thans slechts ruim 270 geregistreerden.

Poelò Raga heeft in 't geheel slechts 20 geregistreerden, Beutòng pl. m. 80, Sangkadeuën pl. m. 40 en Keutambang eveneens 40 geregistreerden.

In 't begin van 1905 was vrijwel de geheele bevolking van de Kawaj V uitgeweken, thans heeft echter op enkele uitzonderingen na de geheele bevolking een gampōngpas gehaald.

ADMINISTRATIEVE INDEELING EN MINDERE HOOFDEN IN EIGENLIJK BEUTŌNG.

Zooals boven reeds werd aangestipt, liggen de verschillende gampōngs op de onderscheiden uitloopers, gescheiden door ravijntjes, waarin de beekjes stroomen die de sawahs bevloeien.

In het Westen beginnende ligt, aan de rivier, Koeta Toeha, vroegere verblijfplaats van de Oelèëbalangs. Het is een mooie groote „koeta" van riviersteenen, thans geheel verlaten. Aan de thans geheel vervallen woning met prachtig houtsnijwerk kan men zien, dat er eertijds welvaart geheerscht heeft. Daarop volgt Koeta Barō, waar nu T. Tjoet Amat woont, veel minder ruim en alles behalve een vorstelijk verblijf. Door geldgebrek is T. Tjoet Amat niet in staat de nog heel goed te herstellen woning in Koeta Toeha weer op te bouwen en als verblijf in te richten.

Hierna volgt de eerste meunasah en wel meunasah Tjòt Sapé Barō; aan het hoofd staat T. Tandjōng.

Verder volgt de meunasah Panté Teungòh, aan de rivier gelegen, met T. Banta tot hoofd.

Daarna volgen de beide „Tjòts" genaamd Tjòt Toe'amoet en Tjòt Goeë, die te zamen de meunasah Tjót Goeë vormen, aan het hoofd waarvan staat Keutjhi' Ma'én. Tot nu toe lagen al deze meunasah's op den rechteroever. De navolgende ligt in de Blang Meurandéh, op den anderen oever, zooals de naam dit reeds aanduidt. Leubè Meurandéh is hier het eigenlijk hoofd; hij is echter ziekelijk en wordt nu vervangen door Pang Koeala. Hier woont een zekere Habib Abaih afkomstig uit Isaq (Gajolanden). Thans weer op den anderen oever vinden we het verlaten Panté Roesa, dat met de Blang Poe Oeë en Panté Glima (eveneens verlaten) onder Keupala Nja Lòn staat. Geen dezer meunasahs is op dit oogenblik een „imeum" of „teungkoe" rijk.

De meuseugit is afgebrand en niet weder opgebouwd. De laatste imeum Meuseugit was Teungkoe Tjòt Gampōng, Chatib was Teungkoe Sjèh Ma' Aboet, bileuë Teungkoe Beuniё, allen reeds overleden.

BOENGÒNG TALÒË.

Volgens de overlevering zou dit landschap zijn naam te danken hebben aan de volgende gebeurtenis.

Een zekere Teungkoe Sjèh Ma' It Dèn uit Meunasah Dè'ah werd eens bestolen. Hij beklaagde zich bij het landschapshoofd, dat

de geheele bevolking opriep en haar in rijen op de groote vlakte deed aantreden. Het hoofd dreigde de geheele bevolking aan een touw te doen vastbinden, evenals een „boengòng talòë (aaneengeregen bloemen, die de Atjèhsche vrouwen in het haar dragen) indien de schuldigen niet zouden worden aangewezen.

Na zich een tijd bedacht te hebben, zeide hij, dat hij de schuldigen reeds kende, hij zou de rijen langs gaan en indien hij ter hoogte van den dief zou komen, zou deze aan het touw worden vastgebonden en de gliwang zou op zijn hoofd nederdalen. Deze bekende list gelukte ook hier; nog voor dat het landschapshoofd ter hoogte van de schuldigen kwam, liepen twee lieden uit de gelederen hard weg. 't Was nu niet moeilijk meer de schuldigen te kennen.

Als gevolg van deze list heeft men na dien tijd het landschap ook „Boengòng Talòë" genoemd.

De grenzen van dit landschap werden mij als volgt opgegeven.

Noordgrens: Goenōng Beurawan.

Zuidgrens: Kroeëng Oekam, een linkerzij-rivier van de Kroeëng Trang.

Oostgrens Batèë Lintōng.

Westgrens: Goenōng Tjoet Goet en Kroeëng Neu' ang.

Tegenwoordig treft men de volgende gampōngs in Boengòng Talòë nog aan:

Op den linker Seunagan-oever:

I. Meunasah Peuté (Keutjhi' Moehamad), hieronder ressorteert het op den tegenovergestelden oever gelegen Kroeëng Beukah.

II. Meunasah Babah Kroeëng (Keutjhi' Basa). De gampōngs Seumōt en Tjòt Pawè, op dezen oever gelegen, zijn verlaten.

Op den rechter Seunagan-oever:

I. Meunasah Babah Teumikoe (Keutjhi' Moeda Si Sèn).

II. Meunasah Teungòh (Keuthi' Panté Karim).

III. Meunasah Dè' ah (Keutjhi' Tahé).

Vroeger telde Boengòng Talòë twee meuseugits, nl. bij Babah Kroeëng op den linkeroever en bij Meunasah Teungòh op den rechteroever.

Beide meuseugits bestaan niet meer. De indertijd prachtige uitgestrekte sawahs van Boengòng Talòë, die door leidingen uitstekend besproeid kunnen worden, waren dit jaar niet bebouwd, wegens gebrek aan ploegvee; daarbij komt nog, dat de bevolking pas terug is. Om geen rijstgebrek te hebben, heeft men de padi op

ladangs langs de rivier verbouwd; dit is voor de bevolking gemakkelijker, doch levert natuurlijk niet zooveel op als op sawahs.

De bevolking verkeert thans ook nog in een onrustig stadium, omdat hun oelèëbalang nog niet terug is. Men voelt wel, dat een landschap zonder hoofd dikwijls aan allerlei willekeur is overgeleverd.

Volgens mededeelingen denkt het grootste deel der pas teruggekeerde bevolking naar elders, Seunagan, Tadoe of Tripa te verhuizen, indien de Keudjroeën niet terugkomt.

Deze Keudjroeën, T. Radja Malém genaamd, is ons nog steeds vijandig gezind. Zijn vrouw Tjoet Boengòng met zijn dochtertje werd indertijd gearresteerd en zit thans te Meulabōh om pressie op zijne onderwerping uit te oefenen. Eene tweede vrouw sneuvelde een paar maanden geleden bij eene overvalling van zijn schuilplaats. Toen deze maatregelen niet hielpen, werden de vrouwen van zijne familieleden gearresteerd. Deze lieden deden daarom al hun best, ook in het belang van de bevolking, om hem tot terugkeer te dwingen.

Eerst werden al zijne geweren ingeleverd. Hij had er reeds in toegestemd en was met die familieleden op weg om zich te onderwerpen, toen hij, voorgevende in de rivier zijne behoeften te doen, wist te ontsnappen.

Daar het eenigszins vreemd voorkomt, dat hij na inlevering van zijne geweren weer is weggeloopen, wordt vermoed dat T. Radja Meukoeta hem zou hebben bang gemaakt.

Deze reeds boven genoemde T. Radja Meukoeta (vide stamboom) zou gaarne, door zijn eerzucht gedreven, keudjroeën willen worden; ook het verdonkermanen der sarakata van Beutong heeft mij in dat vermoeden versterkt. Zijne vrouw en kinderen werden daarom voorloopig geïnterneerd.

T. Keudjroeën Malém heeft indertijd tot leermeester gehad den bekenden Teungkoe Padang Si Ali, zoon van Habib Seunagan. Deze salé' teungkoe heeft vroeger ook in Boengòng Talòë op Padang Si Ali gewoond (zijn naam is ook daarvan afgeleid). Na de vlucht uit de handen zijner familieleden, moet T. Radja Malém zich thans ophouden bij zijn vroegeren „goerèë" (leermeester); misschien om te beraadslagen, wat zij zullen doen, daar ook vrouw en kinderen van bedoelde teungkoe zich in onze handen bevinden.

Toch zou het noodzakelijk wezen, niet lang te wachten met de aanstelling van een nieuwen Keudjroeën, daar er veel kans bestaat, dat het eenmaal zoo prachtig gelegen Boengòng Talòë geheel in verval zal raken zonder landschapshoofd.

't Meest komt daarvoor in aanmerking T. Oema, zoon van T. Babah Loeëng (vide stamboom). Deze energieke jongeling is ons zeer goed gezind en is bij de geheele bevolking bemind. Hij gaf nog kort geleden blijken van zijne goedgezindheid door een onzer gidsen in bescherming te nemen, toen djahats naar hem zochten.

Zijn vader T. Babah Loeëng, vroeger berucht karbouwenroover, heeft zich ook reeds onderworpen.

Een andere titularis van Boengòng Talòë is T. Tandi Boengòng Talòë. Een familielid van de Keudjroeëns van Beutōng, dus ook van den Keudjroeën van Boengòng Talòë (vide stamboom), hebben wij dit hoofd steeds beschouwd als een „tandi" of „waki" van den Keudjroeën Boengòng Talòë.

Van Habib Oesen vernam ik 't eerst (later is dit ook te Boengòng Talòë bevestigd), dat T. Tandi feitelijk hooger staat aangeschreven dan T. Keudjroeën Malém, daar hij de „tandi" is van T. Keudjroeën Beutōng, het hoofd der federatie.

Na de verovering der onderdeelen van de Kawaj V en de aanstelling van zijne familieleden als hoofden dier kawaj's, werd een ander familielid door hem tot zijn „tandi" verkozen. Uit naam van het hoofd der federatie sprak T. Tandi recht in de verschillende onderdeelen der Kawaj V. Wat eenmaal door hem beslist was, kon zelfs de keudjroeën van Beutōng niet veranderen; zijn macht en invloed strekte zich dus uit over de geheele Kawaj V. Van daar dan ook, dat de tegenwoordige ons vijandig gezinde titularis zich veelal in Beutōng schuil hield. Kort voor de arrestatie van Tjoet Nja' Dén werd dan ook op zijn last T. Radja Lĕla door Habib Panjang vermoord. T. Radja Lĕla, iemand uit Langò, werd door zijne geslepenheid door T. Beutòng Bén verkozen als zijn waki in Beutōng zelf.

Verbitterd door de opzending van zijne gearresteerde kinderen naar Koeta-Radja, denkt hij er heelemaal niet meer aan om zich te onderwerpen. Met een klein gevolg, zonder geweren, houdt hij zich thans in vereeniging met Habib Panjang schuil in Pameuë, alwaar hij pas hertrouwd is met eene jeugdige dochter van een teungkoe uit Pidië.

Hij zou trouwens moeielijk in zijne waardigheid weer hersteld kunnen worden, daar wij en niet T. Tandi, de verschillende kwestie's zullen berechten. Zijn zoon T. Agam, een jongeling van 16 jaren, heeft zich pas onderworpen.

Onder de panglima's van T. Radja Malém behoorde indertijd de

meermalen in journalen genoemde Teungkoe di Mata Ië, iemand uit Pidië. Door zijne wellustige handelingen jegens jonge meisjes in de gampóngs, waar hij met zijne bende neerstreek, maakte hij zich al heel spoedig gehaat.

Teungkoe Poetië' en Teungkoe Padang Si Ali hebben hem toen verder verblijf in Seunagan en Boengòng Talòë verboden. Met zijn drie voorlaadgeweren en twee donderbussen is Teungkoe di Mata Ië toen zijn geluk in de Gajōlanden gaan beproeven.

In Boengòng Talòë ontmoette ik den ouden, reeds kindschen Panghoelèë Peunaròë.

De functie van dezen titularis was om onderlinge twisten weer bij te leggen.

De panghoelèë Sidé' zocht feitelijk eerst de verschillende kwesties uit, ook omtrent huwelijken ging hij na of de vrouw nog getrouwd was enz., om van zijne bevindingen verslag uit te brengen bij de panghoelèë peunaròë, die door zijne welsprekendheid en bezadigdheid de verschillende partijen wist te bevredigen. Sedert geruimen tijd was Boengòng Talòë geen panghoelèë Sidé' rijk, zoodat de panghoelèë peunaròë wel diens functie zal hebben waargenomen.

Als uitvoerders van zijn gezag verkoos de oelèëbalang voor zich 2 panglima's. Deze panglima's waren in den strijd de legeraanvoerders.

Bij de bespreking van Boengòng Talòë mag een daar aangetroffen, merkwaardig plekje niet onvermeld blijven, n.l. de Paja Reugōm, aan den bovenloop der Kroeëng Tjoet; een door hooge rotsen ingesloten moeras of meertje, dat veel gouderts moet bevatten. Nietalleen Atjèhers, maar ook Chineezen beproefden daar hun geluk, doch wegens de vele sterfgevallen werd de goudexploitatie gestaakt. (Volgens den resident K. F. H. van Langen werd ongeveer veertig jaar geleden de eerste poging tot gouddelving ondernomen door 17 Chineezen, die van den Keudjroeën van Seunagan vergunning bekomen hadden te Kroeng Tjoet goud te delven; na verloop van eene maand keerden zij terug met 2 katties goud per hoofd. Daarop hadden 160 Chineezen de exploitatie voortgezet, doch wegens ziekte en daarop gevolgde sterfte ging die te niet).

Thans wordt slechts aan de oevers van de Paja Reugòm naar goud gezocht, dikwijls met goed gevolg; per dag haalt één man voor eene waarde van f 4 à f 5 op. Het meeste goud moet echter in de paja (het moeras) zelf zitten; men spreekt van overmoedige waaghalzen die duikende den rijksten buit ophaalden, maar daarbij ook soms het leven inschoten.

Volgens de overlevering — gelijk die in Wòjla — zou een dier duikers een gouden paard gezien hebben, dat zich oprichtte.

Door de rotsen te doen springen en daardoor het water uit de Paja Reugòm te doen wegvloeien, stelt men zich veel van de goudexploitatie hier voor.

Niettegenstaande de afschrikkende sterfgevallen wil de bevolking van Boenòng Talòë na den padioogst wederom haar geluk probeeren met goudwasschen.

Ten slotte valt nog te vermelden, dat de bevolking van Boengòng Talòë nauw verwant is met die van Boven-Tripa. De teruggekeerde bevolking kwam ook meestal van Boven-Tripa, waar men ladangs had gemaakt.

POELÒ RAGA.

De grenzen van dit onbeduidend gebied zijn:

ten Noorden Kroeëng Tjoet tot Babah Doekòm en Goenōng Beurawan,

ten Zuiden Kroeëng Seunagan,

ten Westen Aloeë Goentji,

ten Oosten Toewi Reusam.

Bij de behandeling der geschiedenis hebben we reeds gezien, dat thans oelèëbalang van Poelò Raga of Simpang Barat T. Radja Boekèt alias T. Balè is. Nog betrekkelijk jeugdig, kan hij lang niet tot de energieke hoofden gerekend worden.

Gampongs met bijbehoorende sawahs treft men er niet aan. De bevolking heeft daar slechts ladangs aangelegd.

Men treft er aan:

Simpang Barat met Keutjhi' Bén Tapè (Eumpoeh Pineung) met Peutoeha Meunasah en Toewi Pineung, thans geheel verlaten.

SANGKADEUËN.

Heeft tot Noordgrens Aloeë Meulintah, tot Oostgrens Aloeë Reuloeëm (Driën Si Ba'), Westgrens Kroeëng Meureubō en Zuidgrens Aloeë Manjèng.

Dit gebied bestaat uit de gampōngs: Babah Patjikan — Keutjhi' Oesōh; Aloeë Si Djoeë, thans verlaten; evenzoo Toewi Balé; Panté Ara — Radja Itam; Manjèng met Nja' Asan tot hoofd.

De Oelèëbalang woont in Manjèng, waar ook de eenige meunasah van zijn gebied wordt aangetroffen.

KEUTAMBANG.

Bestaande uit de gampōngs Djamba, hoofd Si Beusa; Keutambang Toenòng (Keupala Asjem) en Keutambang Bànoh (Keupala Si Moeda Gadè).

Het bestuur van dit weinig beteekenend gebied wordt door T. Tjoet, Keudjroeën van Beutōng, zelf uitgeoefend.

VEESTAPEL.

De eens zoo rijke veestapel is thans door ziekten en den oorlog tot een minimum gereduceerd. Geiten worden er haast niet aangetroffen.

VOORTBRENGSELEN EN BEZIGHEDEN.

De sawahbouw van de goed geïrrigeerde en terrasvormig aangelegde sawahs is de hoofdbezigheid. Als alle sawahs in eigenlijk Beutōng weer bebouwd worden, kan men gemakkelijk 40 à 50 goentja's zaadpadie uitplanten.

Wanneer men nu weet, dat in Beutōng één nalè bidjèë 4 à 5 goentja's oogst afwerpt, dan geven die 40 goentja's (400 nalè) een oogst van 2000 goentja of 400000 KG. padie. Thans worden slechts 8 goentja's bidjèë uitgeplant, dus nog slechts $\frac{1}{5}$.

BOSCHPRODUCTEN.

Rotan wordt gezocht aan de Poetjō' Kroeëng Saja en de Aloèë Teumoelé', dicht bij Si Koendō en te Djambō Kroeëng. De eenige waardevolle soort is de „Awé Beutòë" waarvoor 50 cts. per „gloeëng" (100 stuks) wordt betaald.

In een dag kunnen geoefende rotanzoekers 3 à 4 gloeëngs verzamelen. Zij gaan meestal voor een maand er op uit, terwijl ieder 1 nalè bras bij zich heeft.

De gezochte geutahsoorten zijn: geutah balōm, geutah poetéh en geutah palèë De handel in boschproducten is hoofdzakelijk in handen van T. Tjoet Amat.

Koeta-Radja, 27 Juni 1906.

Kawaj XII.

LIGGING, GRENZEN EN GESTELDHEID.

De staatkundige grenzen van de Kawaj XII zijn:

Pidië tevens Meureudoe en Samalanga, de Gajō landen, de landschappen in het Meulabōnsche (Kawaj XVI) en Seulimeum (Groot-Atjèh). De grenzen loopen ongeveer als volgt:

Van het Noord-Westen beginnende naar het Oosten gaande, heeft men de Pidië-vallei, doch al heel spoedig het gebergte van Zuid-Pidië, inzonderheid Tjòt Panaïh, Goenōng Seutoej, Goenōng Poenggò (waar de Kroeëng Lhō' Kla' ontspringt) en Goenōng Meureuseuë. Vandaar naar Djambō Koebang en vervolgens naar de Goenōng Peuët Sagòë en Goenōng Si Tòp Tòp om verderop over het gebergte waar de Kroëng Pameuë ontspringt (het nieuwe pad van Beutōng-Pameuë) en de Poetjō' Kroeëng Saja, in een grooten boog van de Noordelijke grens van Beutōng naar den Goenōng Si Tampōj te gaan. Het gebied van T. Tandi Langò dringt hier diep Noordwaarts in. In het Zuiden loopt de grens ongeveer van den Goenōng Tampōj naar de Kroeëng Wòjla. Voorts wordt de grens door de Kroeëng Wòjla gevormd langs Toengkōb tot Sipoet en gaat dan van hier naar het Westelijker gelegen Lhō' Goetji aan de Kroeëng Teunòm.

De Westgrens wordt gevormd door de Kroeëng Teunòm, Kroeëng Si Koelé, Kroeëng Dòë en het scheidingsgebergte der Kroeëng Atjèh en Kroeëng Tangsè tot aan de Noordgrens. De in 't Noorden bijna evenwijdig (Noord-Zuid) loopende bergketens Meureuseuë, Alimòn, Adjibòn Leuhòp en Peuët Sagòë vallen dus nog in het gebied van de Kawaj XII.

Het land bestaat uit bergland, de z.g. Boekit Barisan, doorsneden door tal van groote en kleine rivieren, die zoowel naar de Pidië-vallei als naar de Westkust stroomen.

De door bedoelde rivieren gevormde valleitjes en dalen waren indertijd allen bewoond. Door de natuurlijke irrigatie behooren deze schilderachtige dalen tot het vruchtbaarste gedeelte van Atjèh. Helaas zijn zij zeer moeielijk te bereiken. Hooge bergruggen van 1000 à 2000 meter en woeste bergstroomen isoleeren haar van de meer bevolkte streken.

BETEEKENIS EN GESCHIEDENIS VAN DE KAWAJ XII.

„Kawaj" of „Kawal" beteekent „wacht". De „Kawaj's" zijn dan ook ontstaan door uitgewekenen (wegens de veelvuldig in Atjèh

voorkomende onderlinge twisten en „bila" kwestie's) die zich ergens in een vruchtbare vallei vestigden, en daar een „balè" bouwden om den van Noord- en Oostkust naar de Westkust of omgekeerd doortrekkende handelaren een rustplaats aan te bieden en tevens hen van een gedeelte hunner handelswaren te ontlasten. Zij deden dus denken aan onze Middeleeuwsche roofridders, die hunne tollen willekeurig hieven. Langzamerhand kregen deze Atjèhsche roofridders een grooter aanhang, gampōngs en ladangs werden gevormd, terwijl zij later door schenkingen aan den Soeltan eene aanstelling bekwamen.

Krachtens de aldus verkregen acten van aanstelling (sarakata), waarvoor zij de djinamèë Atjèh ($ 500.—) betaalden, kregen die heffingen een wettig karakter. Als ambtenaren van den Soeltan kregen zij den titel van „Keudjroeën". De bovengenoemde „balè's" of „kawajs" werden dus een soort „douanekantoren voor de heffing van doorvoerrechten."

Hoe in den loop der tijden een nominaal hoofd, een „Tjhi'", over de Kawaj's ontstond moge hieronder blijken.

Aanvankelijk had de Soeltan een kedjroeën, de eerste was T. Keudjroeën Meuïh, om de aan hem verschuldigde wasé in ontvangst te nemen van de kawajhoofden.

T. Keudjroeën Meuïh, ook wel T. Keudjroën Blang genoemd, was een kleinzoon van T. Béntara Pò Poetéh en deze was weer een zoon van T. Meureuhòm Pantōng. Zij woonden oorspronkelijk in Langgò (Pidië). T. Keudjroeën Meuïh vestigde zich later in Keumala, terwijl zijn broer T. Saman in Langgò bleef.

De naam T. Keudjoeën Blang doet vermoeden, dat hij als jongere broeder van T. Saman door den Soeltan oorspronkelijk tot „Keudjroeën Blang" werd aangesteld. Later werd hij belast met de „adat glé" op te halen bij de hoofden der verschillende „Kawaj's" in het gebergte. Daar de betaling dier „adat glé" aldaar veelal in goud geschiedde, zal men hem ook T. Keudjroeën Meuïh genoemd hebben.

Hij was in alle gevallen de tusschenpersoon van den Soeltan en de Keudjroeëns der verschillende „kawaj's".

De Soeltan, T. Keudjroeën Meuïh persoonlijk niet kennende, zond één zijner vertrouwelingen T. Pò Mbè' om in vereeniging met T. Keudjroeën Meuïh de „wasé" op te halen, ten einde precies de werkelijke opbrengst der wasé van bedoelde Keudjroeëns te weten te komen. Beide hoofden begaven zich op weg om de verschillende Kawajs te bezoeken. In Tangsè komende werd het zoontje van T. Keudjroeën zwaar ziek. (Het ventje is daar ook overleden). De vader wenschte bij zijnen zieken zoon te blijven en liet T. Pò Mbè' alleen gaan.

Daar de verschillende Keudjroeëns hem waarschijnlijk niet zouden erkennen gaf T. Keudjroeën Meuïh hem zijn „boengkōëh ranoeb„ en zijn sarakata mede bij wijze van „tanda„.

Te Geumpang aangekomen en na de verschillende Keudjroeëns om zich te hebben verzameld, vertelde de trouwelooze T. Pò Mbè', dat T. Keudjroeën Meuïh hem als „Keutjhi'„ over de verschillende Keudjroeëns had aangesteld, „sarakta„ en „boengkōëh„ dienden als bewijs; hij vroeg door hen bevestigd en als zoodanig erkend te worden.

Dit geschiedde.

Eerst drie jaren later ging T. Pò Mbè' naar Keumala terug en geraakte daar al zeer spoedig in strijd met T. Keudjroeën Meuïh. T. Pò Mbè' verloor den strijd en moest vluchten naar Moekim IX. Bij T. Keumangan vroeg hij om hulp, terwijl hij de bede om hulp deed vergezeld gaan van een klomp gedegen goud ter grootte en in den vorm van een eend.

Deze gouden eend behoorde feitelijk T. Kedjroeën Anðë toe. T. Keumangan was natuurlijk na zoo'n geschenk direct bereid T. Pò Mbè' in den strijd tegen T. Keudjroeën Meuïh bij te staan.

In dezen hernieuwden strijd tegen een grooteren overmacht moest laatstgenoemd hoofd het onderspit delven.

T. Pò Mbè' keerde weer naar Geumpang terug en door het storten van de „djinamèë Atjèh„ kreeg hij al heel gemakkelijk van den soeltan een sarakata of acte van aanstelling, waarin hij naast T. Keudjroeën Meuïh als hoofd erkend werd van de Kawaj's.

Hij kreeg in de sarakata den titel van „Kedjroeën Tjhi' Radja Seutia Ba'„. Van dien tijd af aan dateert feitelijk de naam van „Kawaj doewa blah„, want toen had men pas twaalf Keudjroeëns bij elkaar en wel:

1°. T. Keudjoeën Meuïh,
2°. T. Tjhi' Geumpang,
3°. T. Bén Keumala,
4°. Teungkoe Tjhi' Blang Djeurat,
5°. T. Keudjroeën Geumpang,
6°. T. „ Seumaloeë,
7°. T. „ Anðë,
8°. T. „ Ara,
9°. T. „ Pameuë,
10°. T. „ Reunggeuët,
11°. T. „ Doelō',
12°. T. „ E.

Beutōng heeft er dus nooit toe behoord; ook Beungga werd later eerst een afzonderlijk landschap.

Eigenaardig, dat er steeds verwarringen ontstaan bij het noemen der bovengenoemde oelèëbalangs. Vermoedelijk heeft het getal 12 hier parten gespeeld. Behalve dat men T. Tjhi' Geumpang en T. Keudjroeën Geumpang in één gebied had zitten, heeft vermoedelijk het feit, dat naast T. Keudjroeën Meuïh, T. Bén Keumala bestoud, die verwarring veroorzaakt.

De Kawaj XII moet men dus verstaan als 12 wachters, die voor de wasé van den Soeltan zorgden.

Niet alle Keudjroeëns erkenden T. Tjhi' Geumpang als hun hoofd. Het waren alleen T. Keudjroeën Geumpang, T. Keudjroeën Seumaloeë, T. Keudjroeën Anòë, T. Keudjroeën Ara, T. Keudjroeën Pameuë en T. Keudjroeën Reunggeuët, terwijl de andere T. Keudjroeën Meuïh als hun wettig hoofd bleven erkennen.

En T. Tjhi' Geumpang en T. Keudjroeën Mèuïh inden dus de soeltans wasé.

T. Tjhi' Geumpang had volgens zijn sarakata het recht de keudjroeëns aan te stellen. Bij zoo'n aanstelling, die slechts mondeling geschiedde, kreeg T. Tjhi' een „djinamèë” ad $ 25.— van den nieuw aangestelden Keudjroeën. Die djinamèë is thans vervallen.

Na het beeindigen van den krijg tusschen Teukoe-Lampōïh Oe van Taugsè en T. Tjhi' Geumpang, een strijd die ten voordeele van den eerzuchtigen T. Lampōïh Oe afliep, verkreeg de overwinnaar van den toenmaligen Pretendent-Soeltan eveneens een sarakata en daarmede ook het recht om keudjroeëns aan te stellen; een recht, waarvan hij, zooals we later zullen zien, feitelijk misbruik heeft gemaakt. In den loop der tijden is de verhouding van T. Tjhi' tegenover de Keudjroeëns eenigszins gewijzigd.

De overige Keudjroeëns bleven T. Keudjeroeën Meuïh trouw, daar o. a. T. Keudjroeën Doelō' en T. É'. Reuhat bloedverwanten van hem waren. De „djinamèë” bij de aanstelling van een nieuwen keudjroeën behoefden zij niet te betalen, terwijl de wasé voor den Soeltan hem werd afgedragen, indien hij er om vroeg. Door de geisoleerde ligging had dit natuurlijk hoogst zelden plaats. Toeǔgkōb en Reuhat hebben dus nooit iets te maken gehad met T. Tjhi' Geumpang.

De overgebleven macht van de opvolgers van T. Keudjroeën Meuïh werd in de Kawaj XII hoe langer hoe minder, vooral na het optreden van Teungkoe Lampōïh Oe. In de II Moekims Keumala bleef hun macht alleen gehandhaafd.

BEVOLKING.

De eenmaal zoo zwaar bevolkte dalen van de Kawaj XII zijn op een paar kleine uitzonderingen na thans geheel verlaten. Indertijd was de Westkust bijna onbewoond. Al de uitgewekenen van Noord- en Oostkust hadden zich in de bergen gevestigd. Niet alleen de buitengewoon vruchtbare dalen en valleitjes trokken hen aan, maar het was voornamelijk het goud, dat maakte dat de Kawaj XII indertijd zwaar bevolkt waren. Toen de pepercultuur op de Westkust meer algemeen werd, verkoos men liever zich toe te leggen op deze gemakkelijke cultuur dan op het veel zwaardere werk bij het goudwasschen.

De seuneubō[']'s werden alzoo de ware goudmijnen.

De bevolking is over het algemeen goedig en gewillig van aard, doch zij is evenals alle Toenōngers bang en angstvallig voor de „keumpeni”.

De bevelen, haar door de hoofden verstrekt, worden bereidwillig aanvaard en opgevolgd.

Deze goede gezindheid is duidelijk gebleken tijdens de registratie in Beungga, Tangsè, Geumpang en Anòë in 1902.

De aanleg van het wegennet in de Tangsè-vallei, in heerendienst, kostte niet de minste moeite of dwang. Hoewel in beschaving ten achter bij de kustbewoners, zijn zij openhartiger en soberder van leefwijze, zooals echte Toenòngers.

Als eene bijzonderheid van de bewoners der Kawaj XII kan vermeld worden, dat de meeste lieden kropgezwellen hebben. Men schrijft dit aan het bergwater toe.

Ware het niet, dat verschillende invloeden van buiten — als inzonderheid het vinden van veilige schuilplaatsen in dit zoo uitgestrekt en door onze troepen voorheen zoo weinig bezocht gebied, door uitgeweken Atjèhers, Pidiërs, lieden uit Samalanga en de Westkust —, de Kawaj XII zouden met minder moeite en al heel spoedig een rustig gebied vormen.

Nu echter zal het vinden van vijandige elementen in de Kawaj XII groote inspanning der troepen vereischen.

Behalve Pameuë zijn de nog bewoonde deelen der Kawaj XII reeds allen geregistreerd.

GODSDIENST.

Evenals alle Atjèhers zijn de bewoners van de Kawaj XII ijverige Mohamedanen.

De eenigste oelama, die men er eertijds had, was Teungkoe Oesén, afkomstig uit Pidië. Hij was de „kadli" van T. Tjhi' Geumpang.

Geruimen tijd uitgeweken in Boven-Wòjla, houdt hij thans zich weer in Geumpang schuil in vereeniging waarschijnlijk met Teungkoe Tjhi' Ma' ét Tirō en Teungkoe di Lam Goet.

Tangsè heeft o. a. nooit een „kadli" gehad, doordat de aldaar uitgeweken oelama's destijds die functie bekleedden w. o. Teungkoe di Lam Oe, en Teungkoe di Tanòh Mirah.

Meusigits werden vroeger aangetroffen in Keumala, Tangsè, Geumpang en Toengkōb.

VOORTBRENGSELEN VAN HET LAND, HANDEL EN NIJVERHEID, ENZ.

Het land levert op: geutah, rotan, damar, was, ivoor en neushoorn.

In Tangsè en Geumpang werd vroeger een weinig aan zijdeteelt gedaan.

Runderen vond men alleen in Keumala Dalam, Beungga en Tangsè, doch thans is er geen spoor meer van te ontdekken, niettegenstaande Tangsè vroeger een prachtigen veestapel had. Ook karbouwen, die men vroeger vooral aan de Wòjla veelvuldig aantrof, zijn zoo goed als verdwenen. Geiten en schapen trof men alleen aan in de landschappen, die aan de benedenlanden grensden. De in de laatste jaren geheerscht hebbende veepest bracht een groote slachting onder het vee teweeg. Kon men vroeger in Geumpang een karbouw voor $ 10 tot $ 40 krijgen, thans haalt een volwassen buffel er gemakkelijk $ 100. Zeven à acht jaren geleden telde Geumpang alleen 1000 karbouwen, thans zal men moeilijk een tiental karbouwen bij elkaar halen. Ook Pameuë heeft zijn geheele veestapel verloren.

Visch wordt voor eigen consumptie in voldoende hoeveelheid in de rivieren en beekjes gevangen met netten en fuiken. In de kommen, hier en daar door de rivieren gevormd, worden zelfs groote visschen gevangen.

De visch wordt versch en gedroogd verbruikt. Zout en gezouten visch worden ingevoerd en behooren vanwege de groote afstanden tot de zeer dure artikelen.

Suiker voor eigen consumptie perst men uit suikerriet, verbouwd op de ladangs en in de tuinen. Witte suiker wordt zoo goed als niet ingevoerd.

De bevolking doet aan sawahbouw, daar waar de rivieren

valleitjes vormen. Deze valleitjes zijn bij uitstek vruchtbaar, terwijl de vooral snelstroomende beekjes de natuurlijke besproeiing vormen; zij zouden bij eene grootere bevolking zeer zeker meer productief gemaakt kunnen worden.

Daarbij komt nog, dat de bevolking lui van aard is, dewijl de natuur daartoe medewerkt; de oogst van een jaar levert haar voldoende rijst op om er 3 à 4 jaren van te leven.

Aan ladangbouw wordt tegenwoordig zeer veel gedaan als een gevolg van den oorlog en van het gebrek aan ploegvee.

Op de ladangs verbouwt men rijst, tabak, kĕtĕlla, obi, laboe enz., hoofdzakelijk voor eigen consumptie.

Was vroeger het goud een voornaam uitvoer-artikel, nu is daarvoor de geutah in de plaats getreden, doch de uitvoer van dit artikel heeft nog weinig te beteekenen.

Van karbouwen, goud, geutah, ivoor en neushooren werd „adat" geheven bij den uitvoer. Was, damar, zijde en rotan waren vrij van uitvoerrecht.

Op olifanten en rhinocerossen maakte de bevolking vroeger veel jacht.

Hiervoor gebruikte men geen vuurwapens, doch men doodde deze dieren door bij hunne rustplaatsen of nauwe doorgangen in het bosch, groote aangepunte en gebrande bamboes te hangen, waaraan men een zwaar stuk hout had bevestigd. Kwam een olifant of rhinoceros op die plaats, dan was een enkele beweging van zoo'n dier voldoende om het zware blok te doen neervallen.

Oorspronkelijk hadden de bewoners van de Kawaj XII bijna geen vuurwapens. Op de jacht bedienden zij zich van hoogst primitieve werktuigen. 't Waren voornamelijk de uitgeweken vijandige elementen uit Groot-Atjèh en Pidië, die er de vuurwapens invoerden. In Geumpang wordt o. a. een levendige handel in kruit, lood en slaghoedjes gedreven door lieden uit Pidië. De vijandelijke benden van de Westkust koopen hunne oorlogsbenoodigdheden ook meestal te Geumpang.

BESTUUR IN DE VERSCHILLENDE LANDSCHAPPEN.

Aan het hoofd van elke Kawaj stond een Keudjroeën, door den Oelèëbalang d. i. T. Tjhiʾ Geumpang of T. Keudjroeën Meuïh aangesteld.

De nieuwe keudjroeën kreeg slechts eene mondelinge aanstelling

van het hoofd der federatie of van diens vervanger. Het gezag over een keudjroeënschap ging van vader op zoon over.

De Keudjroeëns hadden vroeger één of meer "Panglima Prang" onder zich staan. Zoo hadden de panglima's prang van T. Tjhi' gezag over die, door de andere keudjroeëns aangesteld. Zij waren de uitvoerders van het gezag hunner hoofden. Boven zijne gewone werkzaamheden bestond de taak van den panglima prang van T. Tjhi' nog hierin, dat hij eens in het jaar, na het einde van de maand "hadji" de verschillende kawaj's afliep en aldaar van de keudjroeëns de wasé inde, die zij aan den Soeltan van Atjèh verschuldigd waren.

Deze wasé of schatting bestond voor elken Keudjroeën jaarlijks uit een boengkaj (50 gr.) goud en een karbouw. Later geschiedde de inning van deze wasé op eene andere wijze. Had de ex-Pretendent-Soeltan geld noodig, zoo wendde hij zich niet meer tot T. Tjhi' Geumpang of den Oelèëbalang van de II Moekims Keumala (T. Keudjroeën Blang), wel wetende, dat hun gezag op de andere keudjroeëns zeer gering was, doch hij zelf of een gemachtigde ging naar den Keudjroeën waar werkelijk veel te halen was. Hij ontving dan ook meestal het verlangde, waarvoor hij in ruil den bewusten keudjroeën met gunstbewijzen overlaadde. Zij kregen dan wel eens een sarakata bij dergelijke gelegenheden; Tangsè o. a. genoot een dergelijken eer.

De Panglima Prang van T. Tjhi' Geumpang is sedert lang overleden. Hij werd niet meer in zijn functie vervangen. Een tijd lang nam de Imeum van Geumpang zijne functie, nl. het innen van de wasé, waar.

De imeums in de Kawaj's waren zuiver geestelijke hoofden en hadden geen wereldlijk gezag. Ook als geestelijke hoofden stonden zij niet bijzonder hoog aangeschreven. Zij zouden gelijkgesteld kunnen worden met de "teungkoe's meunasah" in het overig deel van Atjèh.

Eigenaardig dat men denzelfden toestand van bovenbeschreven "panglima's en "imeums" in het Meulabōhsche terug vindt.

Het wordt daardoor ook meer waarschijnlijk, dat Meulabōh, in plaats van uit de kust, zooals overal elders, uit de binnenlanden werd gekoloniseerd.

Na het overlijden van Teungkoe Imeum Bén is in Geumpang geen imeum meer aangesteld.

INKOMSTEN DER HOOFDEN.

T. Tjhiʾ Geumpang ontving wasé van de ondervolgende artikelen, die uitgevoerd werden en wel:

van geutah $ 5.— per picol;
" ivoor 50 pCt. van de waarde;
" neushoorn $ 3.— per stuk;
" goud 10 pCt. van de waarde;
" een karbouw $ 1.—.

De keudjroeëns kregen van een karbouw $ 1.—, terwijl de "oesōj" 20 arè per woning bedroeg.

Hierbij valt op te merken, dat van de inkomsten van T. Tjhiʾ Geumpang betrekkelijk weinig terecht kwam, daar men geen controle had.

Van artikelen, die in Geumpang verhandeld of doorgevoerd werden, kon de rechtmatige wasé geïnd worden. Nergens was dit voldoende geregeld, en geen enkele, Keudjroeën Anδë maakte alleen een gunstige uitzondering, achtte zich verplicht daarop orde te stellen en voor de rechten van T. Tjhiʾ Geumpang op te komen.

De T. Keudjroeën Meuïh trouw gebleven Kawaj Toengkōb en Reuhat hebben nooit wasé voor hun wettig hoofd opgebracht. Deze heeft het ook trouwens nooit van hen geëischt.

T. Lampōëh Oe uit Tangsè, die in de rechten trad van T. Tjhiʾ, zooals we later zullen zien, eischte dikwijls het dubbele van bovengenoemde bedragen, teneinde zich met zijne bende staande te kunnen houden.

INDEELING.

De bij de geschiedenis hierboven genoemde Keudjroeëns zullen vermoedelijk wel de ware hoofden van de Kawaj XII geweest zijn.

Wat Beungga betreft; hierbij valt op te merken, dat dit landschap vroeger deel uitmaakte van het gebied van T. Bén Keumala. Eerst later werd een afzonderlijke Keudjroeën over Beungga aangesteld; beneden zal dit nog nader besproken worden.

DE VERSCHILLENDE KAWAJ'S.

Het gebied van T. Keudjroeën Meuih of T. Keudjroeën Blang.

Zooals we bij de behandeling van de geschiedenis gezien hebben was T. Keudjroeën Meuïh oorspronkelijk het hoofd der federatie. Langzamerhand begon het gezag van dit hoofd te verminderen en moest hij zich alleen tevreden stellen met de II Moekims Keumala.

Over deze twee Moekims, als behoorende bij Pidië, zal hier verder gezwegen worden.

Keumala Dalam.

Dit landschap is gelegen aan de Kroeëng Barōh, in het Zuidwesten van de Pidiëvallei, en wordt zoo goed als geheel door laag heuvelterrein ingesloten.

Het bestond vroeger uit twee Moekims, nl. Keumala Dalam en Meukië.

Een van de eerste oelèëbalangs van dit landschap was T. Bén, die als „waki” fungeerde van T. Keudjroeën Meuïh. Hij inde dan ook meestal de „wasé” voor den Soeltan. Deze boeng kaj meuïh, die hij van iedere kawaj invorderde, werd aan T. Keudjroeën Meuïh afgedragen.

De tegenwoordige titularis van Keumala Dalam heet T. Keudjroeën Mahmoet.

In Keumala Dalam heeft men thans een meusigit en twee meunasah's, nl. meunasah Pakoe onder Keutjhi' Gam en meunasah Toenòng onder Keutjhi' Asan.

Beungga.

Oorspronkelijk ressorteerende onder T. Bén Keumala, werd dit gedeelte afgescheiden en onder een afzonderlijk hoofd gesteld. Dit hoofd was een broer van T. Keudjroeën Meuïh, oorspronkelijk alleen belast met het innen van de „adat”.

Hoe hij heette is niet bekend, doch van hem stamt T. Keudjroeën Oesén af.

Beungga, gelegen aan de Kroeëng Barōh en een zijrivier, Kroeëng Beungga genoemd, ten Zuiden van Keumala Dalam, is een langgerekte smalle vallei, geheel door heuvels en bergen ingesloten.

In het Noorden zijn het kale heuvels met alang-alang begroeid, die meer zuidwaarts al spoedig in boschrijke bergen overgaan.

Gedurende onze actie in Pidie was de geheele bevolking met den Keudjroeën aan het hoofd gevlucht. Sedert 1902 keerde de bevolking weer langzamerhand terug. De reeds lang braak liggende sawah's werden toen weer bebouwd. Nergens in een landstreek had de bevolking toen zooveel last van tijgers als in Beungga. Tal van lieden werden door deze monsters verscheurd.

Beungga is geen meusigit meer rijk, doch telt, hoewel de

bevolking zeer dun gezaaid is, thans 4 meunasahs (vroeger 5).

Al de hoofden dier meunasahs heeten ons goed gezind.

Die meunasahs zijn:

mh.	Aloeë Igeuëh	onder	Keutjhi'	Adé
〃	〃 Tjalōng	〃	〃	Palōh
〃	Blang Boeboeë	〃	〃	Rajeu'
〃	Beungga	〃	〃	Blang.

Een van de laatste keudjroeëns was T. Keudjroeën Oesén. Hij werd in 1901 op last van T. Lampōïh Oe vermoord, terwijl laatstgenoemd hoofd daarvoor in de plaats zijn zwager T. Keudjroeën Boegèh aanstelde.

Tangsè of Tamsè.

De beteekenis van „tamsè" is „gelijkende op". Waarom men echter dit vruchtbaar en schilderachtig gelegen landschap aldus noemde, is niet bekend.

Volgens sommigen zou onder eigenlijk Tangsè indertijd slechts een klein gedeelte van de vallei en het bijbehoorend gebergte, dat ten Zuiden ligt van de Kroeëng Tangsè, worden verstaan. De tegenwoordige voorname gampōngs Poelò Meusigit en Binèh zouden dus niet behoord hebben tot het gebied van T. Keudjroeën Blang Djeurat.

Nu begrijpt men onder Tangsè de geheele vallei met inbegrip van Blang Boengòng, Blang Djeurat, Peunalòm en het belendende bergland tot aan de Kroeëng Si Koelé en Teunòm in het Zuiden en Oosten en tot aan Beungga in het Noorden. Ook Blang Tō' Pandan behoort bij Tangsè.

Dit landschap is een mooie, geheel door bergen ingesloten vallei, gevormd door de rivieren Tangsè, Balé en Peunalòm.

In het Westen vindt men het scheidingsgebergte der Atjèh- en Tangsèrivier; in het Noorden het scheidingsgebergte der Kroeëng Barō en Kroeëng Balé; in het Zuiden de Glé-Singgòh Mata (uitkijk) en in het Noordoosten de Goenōng Meureuseuë.

Door de gesteldheid van den bodem, het heerlijke klimaat en als 't ware de natuurlijke besproeiing kan Tangsè gerekend worden tot de vruchtbaarste plekjes van Atjèh.

Vroeger werd slechts eens in de vier jaren geoogst, totdat de muizenplaag er verandering in bracht.

De laatste oelèëbalang is T. Nja' Asan, ook wel T. di Blang Djeurat genoemd, naar de gampōng Blang Djeurat, waar de eerste Keudjroeëns gewoond hebben. T. Nja' Asan is een zeer oud man,

die ons eertijds goed gezind was. Hij had op het laatst geen invloed meer in zijn gebied, daar de macht van deze Keudjroeëns familie door T. Lampōih Oe gefnuikt werd. Volgens beweren van enkele hoofden, die zich pas onderworpen hebben, zouden na den dood van Teungkoe Lampōih Oe de geestelijke hoofden Teungkoe Tjòt Pliëng en Teungkoe Tjot Tjitjém den rechtmatigen Keudjroeën T. Tjhi' Blang Djeurat in zijn gezag hersteld hebben.

Omtrent de latere geschiedenis van Tangsè valt het volgende te vermelden.

Een zekere T. Keutjhi' Liëm Tjoet, een man afkomstig uit Reubèë en eenigszins gefortuneerd, vestigde zich in Poelò Meusigit (Tangsè) en huwde aldaar.

Als geslepen handelaar wist hij al heel spoedig zijne rijkdommen te vermeerderen, waardoor hij van zelf bij de bevolking in aanzien kwam.

Uit het huwelijk met de vrouw uit Poelò Meusigit werden twee zonen geboren n.l. T. Aloeï Igeuëh of T. Nja' Soe'ōt en T. Tjoet Amén. T. Amat, een zoon van T. Tjoet Amén, werd door zijn vader en zijn oom tot Kedjroeën van Tangsè aangesteld en wel van dat gedeelte van Tangsè, dat volgens sommigen niet tot de Kawaj XII heeft behoord (het land ten Zuiden van de Kroeëng Tangsè).

Toen T. Amat stierf werd hij opgevolgd door zijn niets beduidenden zoon T. Oebit. Dit verdroot den heerschzuchtigen T. Lampōïh Oe, zoon van T. Aloeë Igeuëh of T. Nja' Soe'ōt. Hoewel oom zijnde van den nog jeugdigen T. Keudjroeën Oebit, zag hij het Oelèëbalangschap van zijn neefje met leede oogen aan.

Als zoon van een rijken en aanzienlijken man stond hij bij de bevolking in aanzien, doch was hij ook gevreesd. Hij wist zijn vader T. Nja' Soe'ōt over te halen een oorlog te beginnen met Kemala Raja, om het gezag, dat de Oelèëbalang van genoemd landschap op Tangsè had, te ondermijnen. Hij was echter niet tegen Keumala Raja opgewassen, en moest zijne eerzuchtige plannen voorloopig opgeven.

Al heel spoedig wilde hij daarna zijne krachten probeeren op het tweede hoofd van de Kawaj XII, n.l. T. Tjhi' Geumpang.

In dezen oorlog was T. Lampōïh Oe gelukkiger: hij veroverde op Geumpang geheel Blang Djeurat en Beungga, ondanks de hulp die T. Bén Didōïh met zijn volk T. Tjhi' verleende. T. Bén Didōïh legde hiertoe een nieuwen weg over den Goenōng Meureuseuë aan en vestigde zich met T. di Blang Djeurat in diens versterking Koeta

Triëng", doch werd door T. Lampōïh Oe geheel omsingeld, zoodat de bezetting van de buitenwereld was afgesloten. Gebrek aan voedsel noopte de bezetting tot de vlucht en overgave. T. di Blang Djeurat werd afgezet en niet tevreden met het veroverde grondgebied, deed de overwinnaar de bevolking van Blang Djeurat een zware schatting betalen, terwijl eenige onwillige gampōngs werden verbrand. Nu nog gaat de bevolking van Blang Djeurat gebukt onder de geleden ellende van dien oorlog.

Aldus een der lezingen van het verhaal.

Volgens andere zegslieden heeft er nooit een gedeelte van Tangsè bestaan, dat z.g. niet tot de Kawaj XII heeft behoord. Blang Djeurat zou niet op Th. Thji' Geumpang zijn veroverd, daar T. di Blang Djeurat noot het gezag van T. Tjhi' Geumpang heeft erkend, zooals tevoren reeds gemeld. Op aanraden van T. Bén Didōïh, familielid van T. Tjhi' Geumpang, had T. Keudjroeën Blang Djeurat de partij gekozen van T. Tjhi' Geumpang; daarbij komt nog dat men voor de eerzucht van T. Lampōïh Oe vreesde. Hij had wel het onderspit gedolven in den strijd tegen Keumala, doch de kansen konden veranderen.

Hij was dus gevaarlijk voor T. Keumala, het rechtmatige en erkende hoofd van Blang Djeurat. De gelegenheid was schoon om in vereeniging met T. Bén Didōïh en T. Tjhi' Geumpang de macht van den indringer T. Lampōëh Oe geheel te fnuiken.

Bij de beschrijving van Beungga werd reeds medegedeeld, dat T. Lampōïh Oe in 1901 T. Keudjroeën Oesén liet vermoorden. Dit deed hij om zich meester te maken van de "wasé" van T. Keudjroeën Meuïh of wel van den Oelèëbalang van Keumala.

De grootvader van T. Keudjroeën Oesén was nog geen Oelèëbalang van Beungga, doch alleen wasé-gaarder. In Beungga stonden ook al de karbouwen, als wasé opgehaald. T. Lampōïh Oe maakte zich hiervan meester en stelde, zooals we gezien hebben, zijn zwager T. Keudjroeën Boegéh als hoofd van Beungga aan.

Na den oorlog, bovenomschreven, verkreeg T. Lampōïh Oe van den Pretendent-Soeltan een sarakata en daardoor ook het recht om keudjroeëns aan te stellen; een recht, dat hij niet ongebruikt heeft gelaten.

In de eerste plaats stelde hij zijn neefje, T. Oebit, tot keudjroeën van Blang Djeurat aan.

Keudjroeën Boegéh werd later in Geumpang door T. Ma' Ali, zoon van T. Lampōïh Oe vermoord. T. Ma' Ali, bij de Atjèhers bekend staande als een roover, werd daarom door de vijandelijke

hoofden, die zich na de onderwerping van den pretendent-soeltan diens souvereine macht hadden toegeeigend (nl. Teungkoe Tjòt Pliëng en Teugkoe Tjòt Tjitjém) niet als opvolger van zijn vader erkend; de oude T. Tjhi' Blang Djeurat werd door hen weder in zijn vroeger gezag hersteld.

Later hebben T. Lampōïh Oe en T. Tjhi' Geumpang zich wel met elkaar verzoend, doch deze verzoening geschiedde slechts noodgedrongen van de zijde van T. Tjhi'.

T. Tjhi' Geumpang moest aanzien, hoe T. Lampōïh Oe onrechtmatige „wasé" hief van den uitvoer van alle producten, die in de eerste plaats hem feitelijk toekwam en in de tweede plaats onrechtmatig geschiedde, omdat van die uitgevoerde artikelen of karbouwen reeds de wasé betaald was.

T. Lampōïh Oe eischte ook goed- of kwaadschiks meer „wasé" dan gebruikelijk was. Vandaar dan ook, dat Geumpang een nieuwen weg naar Pidie zocht over Mamprèë. De onrechtmatige „wasé", door T. Lampōïh Oe geheven, werd daardoor ontloopen.

Een ander hoofd, dat min of meer een gewichtige rol in Tangsè heeft gespeeld, was T. Tahé alias T. Keumala. Afkomstig uit Keumala, had hij zijn invloed te danken aan zijne verwantschap met de Oelèëbalangfamilie van Tangsè en aan zijne vroegere bezittingen. Deze invloed klom, toen T. Lampōïh Oe, na de komst onzer troepen in Tangsè, verplicht was te vluchten. T. Lampōïh Oe stelde T. Keumala als zijn „badaj" aan en begrijpelijk was 't, dat T. Tahé de beide partijen diende.

Door het overmatige opiumverbruik werd hij van welgesteld Atjèher al heel spoedig straatarm. Hij nam de allures aan van een oelèëbalang, maakte zich schuldig aan knevelarijen en afpersingen, en schaamde zich niet van zijne woning een opiumkit te maken. Hij was gehuwd met Tjoet Piah, nicht van T. Keudjroeën Troesèb en dochter van T. Moeda Boegéh.

Vermoedelijk door gebrek aan opium stierf hij in de gevangenis te Sigli.

Zijn zoon meldde zich in het begin van 1904 in Boven-Teunòm.

Tangsè was steeds een broeinest van kwaadwilligen, wegens de gunstige ligging en den overvloed van levensmiddelen; het is van alle kanten te bereiken.

Over Seumileuë loopt een pad naar Groot-Atjèh.

Langs de Kroeëng Dòë-Dòë over het gebergte recht Noord, en door de Beuniët Raja voeren wegen naar Beungga en verder naar

Pidië. Een andere weg naar Pidië gaat over den Goenōng Meureuseuë; de Aloeë Pisang volgende komt men van dit pad op Beungga uit.

Geumpang is van Tangsè uit langs twee kanten te bereiken.

De eene weg gaat langs de Kroeëng Tangsè en Geumpang; de andere over het gebergte naar de Kroeëng Teunòm en zoo verder langs de Kroeëng Geupòh naar Geumpang.

Langs de Teunòmrivier gaat een pad naar het Zuiden, terwijl, over het gebergte in het Zuiden, twee wegen voeren naar de Westkust.

De veestapel in Tangsè was vroeger belangrijk, doch heeft tegenwoordig niets meer te beteekenen. Ook de zijdeteelt is enorm achteruitgegaan. Geutah en rotan worden in de bosschen gewonnen en naar Sigli uitgevoerd.

De Imeum van Tangsè is T. Imeum Poetéh, eveneens aan de Oelèëbalangs verwant. Diens zoon Nja' Agam nam eenigen tijd, wegens onbeduidendheid van den vader, het bestuur waar, doch hij werd mede door T. Ma' Ali vermoord.

Men vindt er een meusigit en 8 meunasahs.

mh.	Poetjō' Kawa	onder Keutjhi'	Panté;
〃	Poelò Seunòng	〃 〃	Tahé;
〃	Blang Giléng	〃 〃	Oebit;
〃	Meusigit	〃 〃	Asan;
〃	Blang Boengòng	〃 〃	Kroeëng Barōh;
〃	Lajan	〃 〃	Bén;
〃	Peunalòm	〃 〃	Hadji;
〃	Blang Djeurat	〃 〃	Si Bèh Mat.

De geheele bevolking was reeds geregistreerd, doch na het overloopen van T. Ma' Ali, zoon van wijlen T. Lampōïh Oe, zijn weer tal van lieden hem gevolgd; en toch staat T. Ma' Ali bij de partij van verzet niet hoog aangeschreven, daar hij zich veelal schuldig maakt aan willekeurige handelingen en rooverijen.

Een tijd lang, toen hij nog vijandig was, heeft T. Moeda Lhòn, [1] een zwager van T. Ma' Ali in Tangsè een voorname rol gespeeld.

Geumpang.

Geumpang is eene groote en vruchtbare, doch weinig bebouwde vallei, gevormd door de rivieren Geumpang (Kroeëng Inòng of

[1] Neef van Pòlém.

Pangké), Mangò, Meukoeëb en Leumiët met een groot aantal kleinere rivieren, die alle bronrivieren zijn van de Kroeëng Teunòm. De vallei wordt geheel door bergen ingesloten. In het Noord-Westen de uitloopers van den Goenōng Alimòn, in het Noorden de Goenōng Binèh Geumpang, in het Oosten de Goenōng Oedah, in het Zuiden en Westen de Goenōng Barōh, Tjòt Soelah en de Goenōng Lho' Djamië. De bodem in de vlakte heeft een steenlaag tot ondergrond, waarboven een vruchtbare laag van 0.50 tot 2 Meter.

De rivieren stroomen grootendeels door lei-klei en rotsgesteenten.

Het landschap wordt in de richting N.W.-Z.O. doorsneden door de Kroeëng Inòng. Op den rechteroever bevinden zich enkele groote en kleine gampōngs. De sawahs op dien oever wisselen hier en daar met paja's af. Op de helling der bergen en in het gebergte vindt men enkele nieuwe, doch veelal oude verlaten ladangs. Geumoeë was een mooie streek, half ladang en half gampōng met goed bebouwde sawahs. Geupòh bestond slechts uit ladangs aan de monding van de Kroeëng Geupòh en de Kroeëng Teunòm.

Omtrent de geschiedenis van Geumpang werd reeds tevoren het een en ander medegedeeld. Als aanvulling dient het ondervolgende:

Door de aanverwantschap van T. Tjhi' Geumpang met de Oelèëbalangs van Keumangan heeft T. Oeseuman Keumangan zich indertijd met de binnenlandsche aangelegenheden van Geumpang moeten bemoeien. T. Tjhi' Saman, een van de vroegere tjhi's, was gehuwd met een oudere zuster van T. Oeseuman Keumangan, nl. Tjoet Pò Sapiah. Uit dit huwelijk werd T. Tjhi' Ali geboren. De tweede vrouw van T. Tjhi' Saman was Tjoet Bintéh, eveneens uit een oelèëbalangsfamilie voortgesproten. Bij haar werden geboren T. Tjhi' Bén Prang en Pòtjoet Barén.

T. Tjhi' Bén Prang huwde met een zuster van T. Keudjroeën Dalam en kreeg een dochter, Tjoet Bintang, die later aan T. Tjhi' Tahé werd uitgehuwelijkt.

Toen nu T. Tjhi' Saman stierf, waren er twee pretendenten, die hem wenschten op te volgen als „Tjhi'" van Geumpang.

De bevolking verkoos T. Tjhi' Bén Prang tot oeléëbalang, daar T. Tjhi' Ali steeds bij zijne moeder Tjoet Pò Sapiah in Keumangan zat. Hij was dus een onbekende persoonlijkheid in Geumpang, doch had door zijne moeder de tjap en sarakata van zijnen vader weten machtig te worden. Tjoet Pò Sapiah riep toen de hulp in van haren broeder T. Oeseuman Keumangan, die besliste dat T. Tjhi' Ali Oelèëbalang zou worden van de Kawaj XII.

De wil van dezen oelèëbalang was hier wet geworden, althans tot een oorlog kwam het niet, T. Tjhiʾ Ali werd als zoodanig erkend en ook T. Tjhiʾ Bén Prang scheen er zich niet tegen te verzetten. Het volk echter beschouwde T. Tjhiʾ Bén Prang als oelèëbalang.

Deze toestand bleef bestaan, zelfs een tijd na den dood van T. Tjhiʾ Ali, toee zijn zoon T. Tjhiʾ Tahé reeds hoofd der federatie was geworden. Deze bleef eerst in Keumangan en vertrok eerst naar Geumpang toen T. Tjhiʾ Bén Prang stierf.

T. Tjhiʾ Mohamad Tahé onderwierp zich bij ons eerste bezoek aan Geumpang, was daarna weer voortvluchtig en stierf daarop in het Keumala'sche.

Een zijner zoons, T. Peureudan, woont in de IX Moekims Keumangan, terwijl diens halfbroeder T. Maʾ Oen in Geumpang den rol van „Tjhiʾ" vervult en ons vijandig gezind is.

Zooals reeds vermeld werd, was in Geumpang zelf ook een keudjroeën.

Het keudjroeëngeslacht van Geumpang bestond reeds lang voor de komst van T. Tjhiʾ Geumpang.

De tegenwoordige titularis is T. Keudjroeën Leupoeë, vroeger woonachtig in Koeta Leupoeë, een kleine gampōng bestaande uit twee flinke huizen, omwald door riviersteenen. Dit hoofd is ons nog vijandig gezind.

Zijn zoon T. Rajeuʾ, die in 1902 bij Panté Loeah sneuvelde, was een trouw aanhanger van den in Pameuë gesneuvelden T. Arōn Dèʾah Tanòh. Hij inde zelf de „wasé" van zijn vader en eigende zich ook de „wasé" toe van T. Tjhiʾ Geumpang.

De bevolking houdt zich veelal bezig met het zoeken van geutah en rotan, Damar komt er zeer veel voor; verschillende soorten bestaan er van. De bamboe beutong vormt er een voornaam bouwmateriaal.

Geumpang telde 5 meunasahs en een meusigit en wel:

mh.	Loetōng	onder Keutjiʾ	Tahé
„	Blang Dalam	„ „	Toelōt
„	Kroeëng	„ „	Rajeuʾ
„	Poetjōʾ		
„	Pangké	„ „	Bén.

Op dit oogenblik is Geumpang een geliefd verblijf van vijandelijke elementen, daar er nog rijst in overvloed is te vinden.

Lamjeuë.

Vroeger gelegen aan de rivier van dien naam en een zijrivier van de Kroeëng Wòjla, bestaat thans niet meer.

De geheele bevolking is gevlucht of uitgestorven. 't Is nu slechts een rustplaats voor reizigers, die handelsartikelen of karbouwen naar Pidië brengen. Indertijd werd er door de bevolking veel goud gewonnen.

Het hoofd van dit landschap heette vroeger T. Keudjroeën Seumaloeë of T. Maloeë. De laatste Keudjroeën stierf zonder mannelijke nakomelingen achter te laten. Hij had slechts een dochter, die nog leeft en thans in Beutōng gehuwd is met een gampōngman.

Anòë.

Dit thans geheel verlaten landschap is gelegen aan de samenvloeiing van de Kroeëng Pameuë en de Kroeëng Reunggeuët. Indertijd bestond Anòë uit de gampōngs Oelèë Ajōn en Poemòh Ba' Oe met mooie sawahs. Men deed er veel aan goudwasschen.

Van Anòë uit voeren voetpaden naar Pameuë, Reunggeuët, Langò, Meukò, Moegò, Wòjla en Geumpang.

Het op de nieuwe overzichtskaart voorkomende landschap „Sajeuëng”, dat reeds lang verlaten is, behoorde tot het gebied van den Keudjroeën Anòë, en werd zoo genoemd naar de overhangende rotsen met platvorm onderaan (Sajeuëng), veelvuldig voorkomende aan de rivier, die door dit gebied stroomt.

Een van de laatste keudjroeëns werd opgevolgd door een familielid T. Ma'én genaamd, (zijn vader T. Meurandéh was dus geen oelèëbalang).

In 1902 sneuvelde T. Ma'én met vier zijner volgelingen in Geumpang en ook zijn zoon T. Ali sneuvelde kort daarna.

De eenige overgebleven zoon T. Oebit alias T. Moegò zwerft thans nog rond met den ons vijandigen T. Keudjroeën Goemé alia T. di Preumbeuë.

Reunggeuët.

Dit landschap, dat eenmaal zwaar bevolkt was, is thans ook geheel verlaten. Van hier voeren voetpaden naar Pameuë, Anòë, Langò en Beutōng.

De laatste keudjroeën van Reungeuët was T. Ampat Leuhan. Zijn zoon T. Nja' Oesén alis T. Boebōn, zit thans in Pameuë en neemt

het gezag waar van den voortvluchtigen Keudjroeën. Hij is ons goed gezind.

De Keudjroeëns van Reunggeuët waren verwant aan die van Anòë en Pameuë.

Pameuë.

Is gelegen aan de Kroeëng Pameuë, een rivier, die den bovenloop vormt van de Kroeëng Anòë of Wòjla.

Dit landschap is een dal van ± 3 K.M. lang en ± 1 K.M. breed, in het Noorden begrensd door de uitloopers van den Peuët Sagòë, in het Oosten door den Goenōng Si Tòp Tòp, het scheidingsgebergte tusschen Peusangan en Wòjla-rivier, in het Zuiden door Goenōng Si Pòng Pòng, de waterscheiding vormende tusschen Wòjla en Kroeëng Meureubō, in het Westen door Glé Geunténg. Het wordt in de richting Noord-Oost—Zuid-West doorstroomd door de Pameuë rivier, zijnde de bovenloop van de Kroeëng Wòjla, hier reeds een flinke rivier met diep ingesneden ± 15 Meter hooge oevers, die gedeeltelijk door een leisteenbedding vloeit. Bij gewonen waterstand zijn er eenige waadbare plaatsen.

Bij bandjirs wordt de verbinding tusschen beide oevers onderhouden middels 2 rotankabels (ajōn).

Een eigenlijke gampōng Pameuë bestaat niet. Op den linkeroever der rivier treft men een twaalftal groote op zich zelf staande huizen en eenige rangkangs aan, rondom een mooie sawahvlakte, die uitstekend wordt geirrigeerd.

Van bovenstrooms beginnende heeten zij Tandjōng Tjòt Tjikò, Kimèë, Roemòh Lhō', R. Krèh, R. Rambōt, R. Leupoeë, Roemòh Kroeëng, R. Koeloe, R. Keulilé, Roemòh Blang, Beurandang, allen gelegen op den linkerover. Op den rechteroever woonden vroeger de uitgewekenen uit Samalanga, Meureudoe en Pidië. De rechteroever is thans geheel onbewoond, met uitzondering van de eenige meunasah, die men in Pameuë vindt, n.l. meunasah Rambōt aan den overkant van Roemòh Rambōt en verbonden door een rotankabel, een z.g. „ajōn”.

Omtrent de geschiedenis van Pameuë valt het volgende mede te deelen.

„Pameuë is de naam van een boom, volgens de Atjèhers slechts door geesten bewoond. Voordat zich de eerste settlers in genoemd landschap vestigden was het geheel begroeid met „pameuë-boomen”. Volgens het kinderlijk geloof der bergbewoners zouden de wortels en

stronken door de macht der geesten in den grond verdwenen zijn, toen de menschen er zich vestigden. Men schijnt tot dit geloof gekomen te zijn, doordat Pameuë, in onderscheid met de andere valleien der Kawaj XII, geen resten meer van vroegere ontginningen vertoont. Dit wijst misschien op het feit, dat Pameuë de oudste nederzetting der Kawaj XII vormt.

Volgens sommigen zou onder het bestuur van T. Tjhi' Saman, Tjhi' van de Kawaj XII, de Keudjroeën van Pameuë zijn gestorven zonder mannelijke nakomelingen te hebben achtergelaten.

Twee uitgeweken teungkoe's uit Pidië nl. Teungkoe di Bloeë en Teungkoe Peunadō' namen het bestuur in handen en weigerden de „wasé" aan T. Tjhi' Geumpang te betalen, voorgevende dat Pameuë niet tot de Kawaj XII behoorde.

De twee genoemde geestelijke hoofden hebben geruimen tijd na elkaar geleefd, doch de inlandsche overlevering maakt meer dergelijke fouten.

Teungkoe di Peunadō', die thans nog als een groot heilige wordt vereerd, moet een paar eeuwen geleden geleefd hebben, zoowel op de Westkust als in de Kawaj XII. Hem worden nu nog allerhande wonderlijke feiten toegedicht. De kroeëng Meulabōh, die vroeger in de kroeëng Boebōn uitmondde (de sporen bij Goenōng Meuïh zijn nog goed merkbaar) werd in een booze bui van den heilige, volgens de legende, met een stokje verlegd naar den tegenwoordigen loop der rivier.

Teungkoe di Bloeë daarentegen is nog zoo heel lang niet overleden. Men kan thans nog lieden ontmoeten, die hem hebben gekend.

Hij nam niet het bestuur van Pameuë in handen, doch hij trad er als oelama op, die alleen de „djakeuët" als wettige „wasé" beschouwde.

Het volk, dat hij onderwees, en over hetwelk hij recht sprak, spoorde hij daarom aan de „wasé" aan T. Tjhi Geumpang niet te betalen. Deze trok daarom tegen Pameuë ten strijde. De opmarsch geschiedde over Anòë en de Goenōng Si Pòng Pòng. Op dezen tocht verloor T. Tjhi Geumpang door honger, dorst en uitputting het grootste deel zijner strijders. Het beoorlogen van een oelama wordt natuurlijk volgens de goedgeloovige Mohammedanen door Allah zwaar gestraft.

Van een verder voortzetten van den aangevangen tocht was natuurlijk geen sprake en het was op den top van den Goenōng Si

Pông Pông, dat T. Tjhi' Saman een duren eed zwoer, waaraan men tot nu toe getrouw is gebleven; hij legde nl. de gelofte af, dat noch hij, noch een zijner nakomelingen ooit een voet in Pameuë zoude zetten.

De vader van den tegenwoordigen Keudjroeën T. Badaj, was T. Moeda Lamba uit Gampōng Gápoej, die zijn aanstelling van T. Tjhi' Tahé ontving. In een twist werd T. Moeda Lamba door T. Moeda Dalam, broer van den Keudjroeën van Beutōng, gedood.

Hierdoor ontstond een bila-oorlog, die pas eindigde toen T. Moeda Dalam door T. Keudjroeën Ampat Leuhan van Reunggeuët werd neergeveld.

T. Moeda Lamba en T. Keudjroeën Ampat Leuhan waren neven van moederszijde.

T. Badaj, de tegenwoordige Keudjroeën, is uitgeweken, een gevolg, zooals gewoonlijk van de schurkerijen van enkele Atjèhsche gidsen, die colonnes vergezellen. Indertijd zou de colonne van den luitenant-kolonel Schmidt T. Badaj bij het verrassen van Pameuë hebben gearresteerd, onbewust vermoedelijk, dat deze de oelèëbalang was van het landschap. Er was bij deze colonne geen enkele Atjèhsch sprekende officier, zoodat men hier was overgeleverd aan de willekeur van Atjèhsche tolken en gidsen. Zoo wist een van deze lieden de bevolking wijs te maken, dat de colonne-commandant $ 50.— ęischte voor de invrijheidsstelling van T. Badaj. De bevolking bracht dit geld op, de gids nam het in ontvangst, waarvan de colonne-commandant natuurlijk niets afwist, doch T. Badaj bleef gevangen. Onderweg wist hij echter te ontvluchten. Thans houdt hij zich vermoedelijk bij Geumpang schuil.

Na de vlucht van T. Keudjroeën Badaj wordt het gezag in Pameuë uitgeoefend door een familielid, T. Boebōn genaamd, zoon van den laatsten Keudjroeën van Reunggeuët, bijgestaan door den ouden keutjhi' Wahab van Rambōt, schoonvader van T. Badaj. Ook is hij getrouwd met Pòtjoet Meuloeë, dochter van den laatsten keudjroeën van Anòë.

Pameuë is nog niet geregistreerd.

De bevolking bestaat uit de eigenlijke bergbewoners, direct herkenbaar aan hunne kropgezwellen, lieden uit Pidië en Samalanga. Indertijd was dit rijke landschap zwaar bevolkt. De meeste lieden zijn weer naar hunne oorspronkelijke gampōngs teruggekeerd.

Door de mooie ligging zal men in Pameuë niet licht rijstgebrek krijgen. Behalve rijst wordt er veel tabak verbouwd, voorts nog djagong, kĕtĕlla, suikerriet enz.

Het klimaat is er heerlijk en verschilt aanmerkelijk met dat van Beutõng, waar het steeds kil en vochtig is.

Karbouwen komen bijna niet meer voor; de veepest uit de Gajõlanden overgebracht, heeft hier ook vreeselijk huisgehouden.

De omringende bosschen zijn rijk aan geutahboomen.

Boven de reeds opgenomen wegen loopen van Pameuë nog voetpaden naar Anòë, naar Reunggeuët en over den Goenõng Peuët Sagòë naar den Goenõng Tjoet Salah en zoo verder naar Mamprèë. Verder het nieuwe pad naar Beutõng over Babah Doea en Poetjõʿ Kroeëng Saja.

Op dit oogenblik zwerven als vijandelijke hoofden nog alleen rond Habib Panjang, iemand uit Langò en T. Tandi van Boengòng Talòë, die pas met eene vrouw uit Pameuë getrouwd is. Geweren hebben zij bijna niet, zoodat patrouilles niet licht in Pameuë zullen beschoten worden. De bevolking is nog erg schichtig. Bij de nadering onzer patrouilles vluchten zij meestal, doch na een paar dagen komt zij terug om den soldaten, klappers, kippen enz. te koop te bieden.

In Pameuë wordt nog een weinig aan zijde-cultuur gedaan. De gewonnen zijde wordt meestal in Samalanga tegen zout verruild.

Ara.

Ara, gelegen aan den bovenloop van de Kroeëng Wòjla, ten Westen van Anòë, was vroeger een vrij belangrijke kawaj van wege de goudontginningen. Vroeger telde dit landschap meer dan dertig groote huizen, thans is het echter geheel verlaten. Na een strijd met Anòë, waarbij Ara het onderspit moest delven, zocht de bevolking langzamerhand een andere woonplaats op. Ook zullen de goudwasschingen, waaraan Ara zijn ontstaan te danken heeft, heel weinig opgebracht hebben, zoodat een verloop van de bevolking wel te verwachten was.

De laatste keudjroeën was T. Keudjroeën Njaʿ Saʿid, zoon van T. Keudjroeën Tjoet Lampõïh, die in Boebõn overleed.

T. Keudjroeën Njaʿ Saʿid liet twee kinderen achter bij twee verschillende vrouwen. Zijn zoon, T. Radja Tjoet, heeft zich bij de bende van T. Keudjroeën Goemè aangesloten. Zijn dochter, verwekt bij Tjoet Aklah, dochter van het hoofd van Lam Baléʿ, T. Oedjõng Peusa, heet Si Peula en is met een Atjèhschen gids Panglima Bintang te Koeala Bèë gehuwd.

Van Ara loopen voetpaden:

1°. over Aloeë Pineung naar Gadjah Maté (Poetjō' Moegò), en

2°. over Ladiëm aan de Kroeëng Wòjla naar Anòë. Van Ladiëm voert een pad, dat zeer moeilijk is, langs de rivier. Atjèhsche goudzoekers maakten er vroeger gebruik van.

Teungkōb.

Gelegen ten Noorden en Noordwesten aan de Kroeëng Inòng; de meest zuidelijk gelegen gampōng was Sipoet, thans geheel verlaten.

Deze vroeger welvarende streek was geruimen tijd door de bevolking verlaten; alles was ons vijandig. Sedert korten tijd worden de vroegere gampōngs weer bewoond.

Een van de eerste keudjroeëns was T. Keudjroeën Doelō' Neuratja Tjeunkaj. Hij werd opgevolgd door T. Keudjroeën Doelō' Lam Baréh en deze weer door T. Keudjroeën Doelō' Mohamad, daarna volgde T. Keudjroeën Balè op, voorts T. Keudjroeën Doelō', die twee zoons had: T. Tjoet Amat alias T. Poetjō' Aloeë en T. Radja Panjang.

T. Tjoet Amat, die ons evenals zijn overige familieleden steeds vijandig gezind was, stierf in Mei 1905, zonder mannelijke nakomelingen achter te laten. In plaats door zijn broeder T. Radja Panjang, een zeer onbeduidende persoonlijkheid, die eerst in Langò en later in Moegò rondzwierf, werd hij opgevolgd door zijne dochter Pòtjoet Barèn.

Deze Pòtjoet Barén, een hoogst merkwaardige vrouw, bestuurde feitelijk reeds gedurende het leven van haar vader in Toengkōb. Zij is een stevig gebouwde, wellustige vrouw, die hare minnaars kommandeerde, en haar gezag weet te handhaven. Haar man T. Keudjroeën Goemè moet sedert jaren niets meer van zijne vrouw hebben. In Juni 1905 zwaar verwond zijnde, werd zij te Meulabōh verpleegd. Als gevolg van hare verwonding verloor zij een been. Na inlevering harer geweren, heeft zij zich weer in haar gebied gevestigd, waar zij druk bezig is de bevolking te doen terugkeeren.

De drie nog vijandige keutjhi''s zijn:

Keutjhi Ali van Toengkōb,

" Lam Poetjō' van Tanòh Mirah en

Peutoeha Nja Téh van Geuléng.

De Kawaj Toengkōb telde drie meusigits en wel:

Meusigit Toengkōb, meusigit Tanòh Mirah en meusigit Gaseuë.

De meusigit's Gaseuë en Tanòh Mirah werden door het sluiten van huwelijken door Wòjla aan Toengkōb afgestaan.

Vroeger had Toengkōb een groote kudde karbouwen. Bij het uitwijken van de bevolking heeft men die karbouwen naar Si Ganta en Geumpang gebracht, waar tal van deze beesten aan veepest zijn gestorven.

De eenmaal zoo levendige handel in boschproducten met de benedenstreken heeft thans niets meer te beteekenen. Wegens gebrek aan ploegvee heeft men de sawahs thans onbebouwd gelaten, en plant de reeds geregistreerde bevolking haar padi op ladangs langs de Kroeëng Wòjla.

Tal van voetpaden doorkruisen het terrein; zij komen veelal uit op het pad naar Si Ganta of naar Geumpang.

Van Geumpang uit voeren drie voetpaden naar Wòjla. Het pad begint bij Panté Sòrga, loopt over Glé Barōh en splitst zich dan in drieën. Het meest westelijke pad gaat langs de Kroeëng Poenki naar Wòjla; het middelste naar Tanòh Mirah, terwijl het meest Oostelijke langs de Kroeëng Djawië naar de Wòjla loopt. Ook bestaan er vele paden naar Teunòm en Poetjō' Seumawòng.

De goudwasschingen in Toengkōb zijn zoo goed als verloopen.

Reuhat of Si Ganta (ook wel Si Panta uitgesproken).

Een zeer eigenaardig deel van de Kawaj XII vormde de Kawaj Reuhat. Bij de geschiedenis van de Kawaj XII hebben we reeds gezien, dat de Keudjroeëns van dit landschap nooit iets met T. Tjhi' Geumpang hadden uit te staan vanwege de familierelatien met T. Keudjroeën Meuïh, en dat zij dezen en zijne opvolgers trouw bleven.

De wasé echter werd den Oelèëbalang van Teunòm uitbetaald, omdat alle producten naar Teunòm werden uitgevoerd en men den machtigen en invloedrijken T. Imeum Teunòm vreesde.

Men beschouwde den Oelèëbalang van Teunòm als wettig hoofd, daarbij komt nog dat T. É', grootvader van T. Ië Tamòng (Keudjroeën van Reuhat) gehuwd was met een dochter van Pang Meura'sa, een wali van T. di Teunòm.

De vroegere Keudjroeëns van dit deel der Kawaj XII heeten veelal T. É'.

Toen de laatste T. É' stierf, werd hij opgevolgd door zijn oudsten zoon T. Nja' Keutjhi'. Deze werd niet door zijn zoon, doch wel door een jongeren broeder T. Dalam vervangen.

T. Dalam was de vader van vier ons bekende zoons:

1. T. Ië Tamòng, in 1905 verbannen.

2. T. Asjim Lhōᶜ Goetji sneuvelde een paar jaren geleden in de Wòjla streek (November 1902). In plaats van T. lë Tamong of T. Sjam was zijn jongere broeder T. Asjim Lhōᶜ Goetji feitelijk keudjroeën van Reuhat na den dood van T. Dalam, doordat T. lë Tamòng zich nooit met bestuursaangelegenheden heeft willen bemoeien.

Hij liet destijds toe, dat het bestuur uit onbekendheid met den waren toestand steeds T. Radja Moeda Seudagan als Oelèëbalạng van Boven-Teunòm beschouwde, terwijl hij 't feitelijk was. Wie T. Radja Moeda Seudagan eigenlijk is, zullen we hieronder zien.

3. T. Seumantōᶜ, die reeds kort na zijne onderwerping in 1904 weer overliep door opstokerijen van Panglima Mat Salèh uit Keudè Teunòm, kwam zich in December 1905, nadat een zoontje van hem aan de Aloeë Moebrang werd opgevat voor de tweede maal te Koeala Bèë melden.

Evenals zijn oudste broer T. lë Tamong heeft T. Seumantōᶜ zich nooit met bestuursaangelegenheden willen bemoeien. Hij is zeer gehecht aan zijne vrouw, zuster van den ons vijandig gezinden Njaᶜ Meugliëh in Gaseuë en zijn zes kinderen.

4. Zijn jongste broeder is T. Bén Lhōᶜ Goetji alias T. di Boebōn, die beschreven wordt als te zijn vechtlustig en dapper. Ons nog vijandig zijnde, houdt hij zich thans op in Geumpang, soms in vereeniging met T. Keudjroeën Goemè en soms met Teungkoe Imeum Sadeuë.

Hij is nog in het bezit van een karabijn M. '95, indertijd buit gemaakt door zijn neef T. Ali Pasi Teubèë op de patrouille Maidman in Teunòm.

T. Ali Pasi Teubèë, die kort na zijne onderwerping in Teunòm in 1904 stierf, was een zoon van Tjoet Barén, dochter van T. Njaᶜ Biden bij T. Pasi Teubèë.

T. Ali Paneuᶜ, die eveneens kort na zijn onderwerping met T. Seumantōᶜ overliep en in September 1905 sneuvelde, was een zoon van T. Maniëh. T. Latéh, zwager van T. Seumantōᶜ heeft zich pas onderworpen.

Vanwege het huwelijk van Si Poedoe met T Doelōᶜ is Pòtjoet Barén een nichtje van T. Seumantōᶜ.

Omtrent T. Radja Moeda Seudagan, die altijd voor den oelèëbalang van Boven-Teunòm doorging, valt het volgende mede te deelen.

T. Keudjroeën Éᶜ, feitelijk afkomstig uit Pidië, had tot zijn panglima verkozen een zekeren Panglima Radja Oedah, ook iemand uit Pidië. Panglima Radja Oedah had drie zoons en wel:

Panglima Banta Taléb, Panglima Lam Ara en Pawang Dōman.

De panglimas van den Keudjroeën waren belast met de inning der wasé en met de uitvoering van den wil der keudjroeëns. In tijd van oorlog waren zij legeraanvoerders. Zij waren gevestigd in Reuhat. Wanneer deze panglimas krachtige persoonlijkheden waren, gebeurde het wel eens, dat zij de macht van een zwakken oelèëbalang geheel in de schaduw stelden. Dit was zoo het geval met Panglima Lam Ara.

Toen Panglima Radja Oedah stierf, verkoos T. Keudjroeën Nja' Keutjhi' Panglima Banta Taléb tot zijn opvolger; na diens dood werd Panglima Lam Ara de panglima van den Keudjroeën.

De zoons van den Panglima Banta Taléb zijn:

Moeda Latéh (heeft zich pas onderworpen).

Si Peukan (is nog vijandig).

Si Moet (is nog vijandig).

Peutoeha Agan (in 1905 gesneuveld bij Kroeëng Beutōng, Boven-Teunòm).

Peutoeha Rangkōïh (heeft zich pas onderwōrpen).

Ma' Seuman (idem).

De zoon van Pawang Dōman is Panglima Bén, die nog vijandig is en in Boven-Teunòm rondzwerft.

Panglima Lam Ara, de vader van T. Radja Moeda Seudagan, was eene bekende persoonlijkheid, die in 1879 de Fransche goudzoekers Vallon en Guillaume bij Toei Pria (Teunòm) om het leven bracht.

Uit vrees voor den toenmaligen Gouverneur Van der Heijden verwoestte T. Imeum Teunòm toen de bezittingen van Panglima Lam Ara.

Een heelen tijd bestond er daardoor een gespannen verhouding tusschen de oelèëbalangsfamilie van Teunòm en de nakomelingen van Panglima Lam Ara. Het vermoorden van die twee Franschen berustte op een misverstand. Panglima Lam Ara was nl. gebelgd, dat men hem niet gewaarschuwd had, er twee vreemdelingen in Boven-Teunòm zouden komen. T. Imeum Teunòm, die in Panga enkele aangelegenheden had te regelen, had echter wel gewaarschuwd, doch zijn schrijven had men niet ontvangen. In alle gevallen matigde Panglima Lam Ara zich de rechten aan van den Keudjroeën.

Zijn zoon, die zich T. Moeda Radja Seudagan liet noemen, beschouwde zich daarom als oelèëbalang van Reuhat. Voor de derde

maal kwam hij zich in December 1905 onderwerpen; hij was in Maart 1905 overgeloopen naar aanleiding van oneenigheden met T. Gampōng Pisang. Zijn twee zoons hebben zich thans ook onderworpen.

Reuhat bestond uit de meunasahs Toenòng, Lhō' Goetji en Reuhat; Meunasah Toenòng werd verlaten en daarvoor kwam meunasah Binta in de plaats.

De gampōng Si Ganta, ook wel Si Rauta genoemd, is in een schilderachtige vallei aan de Kroeëng Beutōng gelegen. De Kroeëng Beutōng, een zijrivier van de Kroeëng Teunòm, verdwijnt hier in het gebergte om aan den anderen kant weer uit een spleet te voorschijn te komen.

Vroeger werd er veel goud in Si Ganta gevonden. Langen tijd hield men het bestaan van de gampōng Si Ganta voor ons verzwegen. Verscheidene patrouilles hadden reeds tevergeefs naar deze nederzetting gezocht, totdat Luitenant Darlang, op een tocht naar Geumpang verdwaald zijnde, in Si Ganta terecht kwam.

Door de ligging was deze gampōng geruimen tijd een geliefd verblijf van uitgewekenen uit Teunòm. Een gampōnghoofd had men er niet.

De Kawaj Reuhat is administratief steeds bij de onderafdeeling Poelò Raja gerekend.

Daar de bevolking, die passen heeft gehaald, zich meestal in Teunòm vestigde, en de eigenlijke Kawaj Reuhat niet meer bewoond is zal dit geene bezwaren opleveren bij het opmaken van eene nieuwe administratieve indeeling der Kawaj XII.

Van Reuhat voeren paden naar Tangsè, Geumpang en Boven-Wòjla.

Koeta-Radja 27 Juni 1906.

Lageuën met Lho' Gloempang en Raneuë.

GRENZEN.

Het landschap Lageuën met zijn onderhoorigheden Lhō' Gloempang en Raneuë wordt begrensd door de landschappen Paté, Lhō' Kroeët, Rigaïh en Kroeëng Sabé.

Van Paté wordt het gescheiden door de lijn, die van de Koeala Babah Ngòm langs den voet van het gebergte loopt, dat de goenòng Kamariah en Goenòng Lhō' Batèë onder zijn toppen telt en verder de waterscheiding vormt tusschen de Ligan- en Masén-rivieren.

Van Rigaïh wordt het gescheiden door de lijn, die getrokken wordt van de monding der Aloeë Bata, die aloeë volgend naar den

top van de Goenòng Koeali en verder door het waterscheidingsgebergte tusschen de Rigaïh- en Lageuën-rivieren.

De grens tusschen Kroeëng Sabé en Lageuën wordt gevormd door de waterscheiding tusschen de Kroeëng Sabé en Oelèë Ngòm.

Een grens in het diepe binnenland is niet met juistheid bekend. Men noemt als zoodanig de Goenòng Sikawèt, die op de grens van Lageuën en de Kawaj XII ligt.

GEOGRAPHISCHE BESCHRIJVING.

KUST, EILANDEN, INHAMMEN EN KAPEN.

De kustlijn is slechts klein en strekt zich uit van de monding der Kroeëng Ngòm tot aan die der Aloeë Bata.

Door de westelijke deining, waarvoor zij geheel open ligt, staat in den West-moeson eene hevige branding.

In den Oostmoeson echter is een landing achter Poelō Kliëng steeds mogelijk; elders aan de kust is die gevaarlijk.

De koeala's van beteekenis, nl. die van de Babah-Ngòm en Lageuën, zijn nimmer binnen te loopen; de eerste is verzand en gewoonlijk geheel gesloten, de tweede is te smal en ligt vol groote steenen.

Een veilige ankerplaats biedt ten allen tijde de baai van Lhō' Gloempang, die evenwel klein is en hoogstens 3 schepen kan bevatten. Door zijne gunstige ligging was Lhō' Gloempang eens de havenplaats van Lageuën, vanwaar alle peper uit de bovenstreken werd uitgevoerd.

De eenige voorkomende kaap is de Oedjong Lhō' Gloempang, gevormd door den in zee uitspringenden Goenòng Tjina.

Tot Lageuën behooren Poelō Kliëng, Poelō Peudjabah en Poelō Batèë. Poelō Kliëng is bewoond, de beide andere eilanden niet. Op alle drie komen klapperaanplantingen voor.

RIVIEREN.

De rivieren in Lageuën vormden tot dusver de hoofdverkeerswegen. De meeste gampongs zijn dan ook langs hare oevers gelegen. Het verkeer heeft met djalō's plaats.

Van Noord naar Zuid gaande hebben achtereenvolgens de volgende rivieren hare uitmonding in zee.

1e. de Kroeëng Babah-Ngòm.

Deze rivier is voor het verkeer van geen beteekenis. Zij ontstaat in een moeras, de Paja Blang Timpleuëng en, daar zij geen boven-

loop heeft, is zij voor de bevolking van geen waarde. Aan haar oevers treft men dan ook geen enkele gampong aan.

2e. de Kroeëng Lageuën.

Deze ontstaat uit de samenvloeiing van de Kroeëng Masén en de Kroeëng Oelèë Ngòm. Na de samenvloeiing ontstaat een breede doch korte riviermond, waarin nog een kleine zijrivier, de Aloeë Koeta Priō, die niet bevaarbaar is, uitmondt. De mouding is ondiep en zooals reeds gezegd, is binnenkomen door de vele steenen niet mogelijk.

De Kroeëng Masén ontspringt op de Goening Sikawèt; hare rechterzijrivieren zijn: de Babah Rè, de Kroeëng Agòn en de Kroeëng Seumōn; links neemt zij op de Kroeëng Babah Pieuh, de Kroeëng Broeëng, de Kroeëng Kaleuëng, de Aloeë Babah Paja La'òt, de Kroeëng Bèb, de Aloeë Arōngan en de Aloeë Soea'.

De grootste dezer zijrivieren is de Kroeëng Bèb, die zelf weer opneemt de Kroeëng Rambōng en de Aloeë Soe'-òt.

De Aloeë Arōngan is eigenlijk niets anders dan een versmalling eener paja, die haar water loost in de Kroeëng Masèn en in de Kroeëng Bèb.

Geen der zijrivieren is bevaarbaar. De Kroeëng Masèn is slechts tot aan Babah Pieuh voor kleine vaartuigen bevaarbaar, verderop wordt zulks onmogelijk door de vele stroomversnellingen, die zich bij eene plaats, Kroeëng Kòt genoemd, in die rivier bevinden; zij splitst zich daar bovendien in vele armen.

De Kroeëng Oelèë Ngòm, die ook op de Goenòng Sikawèt ontspringt, neemt rechts op de Aloeë Peuleukòng, de Kroeëng Sadòt, de Kroeëng Lhòb, en de Kroeëng Geumeteuën, terwijl zij links het water ontvangt uit de Kroeëngs Moetèë, Keunareuë, Soea' Djalō, de Babah Ië Djeumeugéh en de Babah Peungapót.

De grootste dezer is de Kroeëng Geumeuteuën, die weer opneemt de Kroeëng Keub. Alle zijrivieren zijn bevaarbaar, de Kroeëng Oelèë Ngòm zelfs tot aan Keunaròë.

3e. De Kroeëng Pandèë ontspringt op de Goenòng Tjroeng Tjrang. Haar monding is gewoonlijk dicht.

4e. De Kroeëng Djoebét, die eveneens op de Goenòng Tjroeng Tjrang ontspringt.

5e. De Aloeë Tō' Dawòt.

6e. De Kroeëng Babah Pintō.

7e. De Kroeëng Raneuë.

De laatste vier zijn riviertjes van geen beteekenis en ontspringen op de uitloopers van den Goenòng Koeali.

BERGEN.

Het gebergte zet zich tot vrij dicht aan de kust voort; in Lhō' Gloempang rijst het zelfs steil uit zee op. Tusschen de verschillende bergruggen in liggen uitgestrekte moerassen, zoodat de bevolking zich, op enkele uitzonderingen na, aan de oevers der rivier heeft moeten vestigen.

De dicht langs het zeestrand loopende bergketen bestaat uit een aaneenschakeling van toppen. Een der voornaamste dier toppen is de goenòng Malèm, die de waterscheiding vormt tusschen de kroeëng Babah Ngòm en de Kroeëng Lageuën.

Ten Noorden van de Goenòng Malèm bevindt zich de Goenòng Paléh.

Na de Lageuën te zijn overgetrokken, zijn de voornaamste toppen van het kustgebergte, de goenòng Tjroeng Tjrang, die steil uit zee oprijst en ook goenòng Tjina genoemd wordt; de goenòng Lhō' en de goenòng Keutapang Boengkō', terwijl meer binnenwaarts, in Raneuë, de goenòng Koeali ligt.

Dieper in het binnenland strekt zich tusschen de Kroeëngs Masèn en Oelèë Ngòm een samengesteld gebergte uit, waarvan de voornaamste toppen zijn: de goenòng Meunasah, de goenòng Tjoet, de goenòng Boej, de goenòng Batèë Bara, de goenòng Peuleukong en de goenòng Masén.

Ook ten Zuiden van de Oelèë Ngòm strekt zich een gebergte uit, waarvan de goenòng Tamōh, tegenover Panté Koejoeën, en de goenòng Pantōn Doea de voornaamste toppen zijn. Langs den rechteroever van de Oelèë Ngòm strekt zich een niet hoog rotsgebergte uit, dat doorloopt tot aan de samenvloeiing met de Kroeëng Masèn.

De waterscheiding tusschen de Kroeëng Oelèë Ngòm en Kroeëng Sabé wordt gevormd door een vrij hoog gebergte, waarvan de meest bekende top goenòng Sawah heet.

Op de grens van de Kawaj XII en Lageuën loopt het Barisangebergte, aldaar goenòng Sikawèt genoemd.

Langs de hellingen van vele dezer heuvels, want meer dan heuvels zijn het feitelijk niet, bevonden zich vroeger groote seuneubō's, die nu echter bijna alle verwaarloosd en verwoest zijn.

Bij Panton Bilé, aan de Kroeëng Oelèë Ngòm, komt de rotsformatie duidelijk te voorschijn en vormt daar een reeks van grotten, waarin zwaluwen hare eetbare vogelnestjes bouwen.

De meeste bergen zijn nog met oerbosch bedekt.

VERKEERSWEGEN.

De voornaamste verkeerswegen waren vroeger de rivieren. De bevolking begint echter meer en meer van de voetpaden gebruik te maken. Deze voetpaden leiden dikwijls door moerassen, hetgeen echter alleen in den regentijd moeilijkheden oplevert, daar vele dan bijna niet doorwaadbaar zijn; o. a. de bekende Paja Peungapét. Dikwijls komt het voor, dat vroeger bestaan hebbende paden verdwenen zijn. Zulke paden hadden hun ontstaan te danken aan lieden, die in 't gebergte boschproducten zochten, dan wel daar ladangs hadden aangelegd.

De voornaamste wegen zijn die van Paté over Lageuën naar Rigaïh. Van Keudé Paté uitgaande leidt deze weg eerst door mul zeezand tot aan den mond van de Babah Ngòm, die, wanneer zij niet dicht is, steeds doorwaadbaar is, om vandaar weer langs het strand te gaan tot aan den voet van de goenòng Malèm; daar buigt hij landwaarts in en loopt langzaam stijgend tot aan den top van dien berg en komt daarna dalend iets beneden gampōng Meurandéh aan de Lageuën rivier uit. De Kroeëng Lageuën is niet doorwaadbaar en moet met djalō's worden overgestoken.

Van dit overgangspunt wordt een breede gampōngweg gevolgd tot aan de plaats waar zich vroeger de keudé bevond en komt men dan op den colonneweg, die langs de hellingen van de goenòng Tjroeng Tjrang, goenòng Tjina en de goenòng Lhōˢ loopt naar de plaats waar vroeger de keudé Lhōˢ Gloempang lag. Verder loopt de colonneweg over de Goenong Lhōˢ naar de vlakte tusschen de strandmoerassen en de uitloopers van het nabij gelegen gebergte tot aan de baai van Rigaih (Keudé Lhōˢ Timon).

De afstand van de keudé Paté naar gampong Meurandéh aan de Kroeëng Lageuën is 2½ unr gaans. Van Lageuën over Lhōˢ Gloempang en Raneuë naar Rigaih 2½ à 3 uur. Die van de keudé Lhōˢ Timòn over Peungapét, Panté Koejoeen naar Masèn loopt als volgt:

Van Lhōˢ Timòn loopt de colonneweg eerst naar de Koeala Lhōˢ Timòn, vervolgens naar de Kroeëng Rigaih, hier wordt de colonneweg verlaten en volgt men een voetpad langs den rechteroever der Kroeëng Rigaih tot aan gampōng Broeïh. Daarna leidt het pad door het moerassig terrein tot aan den goenòng Sampan.

Na het passeeren van dezen berg, wordt het terrein wederom moerassig tot de weg gaat stijgen om over den goenòng Peungapét te loopen en daarna, langs den voet van dien berg, Peungapét te

bereiken. De afstand Lhōʼ Timòn—Peungapét is circa 3 uur gaans.

Evenwijdig aan de Babah—Peungapét, maar daarvan door moeras gescheiden, voert de weg om de paja Peungapét heen, hier en daar er in afdalend en langs den voet van een heuvelrij loopend tot aan een uitlooper van den goenòng Pakoe. Over dezen uitlooper wordt daarna de Kroeëng Oelèë Ngòm bereikt.

Deze rivier, die doorwaadbaar is, wordt dan overgestoken en de weg leidt vervolgens langs den voet van het gebergte, door een paar moerassen, tot men de rivier weer bereikt op een plaats, waar hij zich in verscheidene kleine armen splitst, welke een eindweegs door hun bedding gevolgd moeten worden. Eindelijk bereikt men hoog terrein, doorwaadt nogmaals de rivier en passeert Pantōn Bilé, Koeta Batèë en Driën Rampah, waar de rivier weer doorwaad wordt en men ten slotte Panté Koejoeën bereikt. Afstand Peungapét—Panté Koejoeën cc. 5 uur.

Van Panté Koejoeën naar Masén voeren twee wegen:

a. de eerste voert eerst door een groot en diep moeras, de paja goenòng Tjoet, gaat dan over den goenòng Batèë Bara en daalt af naar de Kroeëng Bèb, die doorwaad wordt, volgt dan de goenòng Tjoet, loopt door een klein moeras, de paja goenòng Tjoet Boenèng, gaat langs den voet van eenige heuvels, passeert de soeaʼ Poetjòʼ Kroeëng en loopt nu een vrij geruimen tijd door kreupelbosch, daarna passeert men twee kleine moerasjes en leidt het pad langs uitloopers van den goenòng Masén tot aan een moeras, dat men doorgaat en dan Masèn bereikt. Deze weg is in 4 à 5 uur af te leggen.

b. Een andere weg, die geheel in laag terrein blijft, leidt eerst door een moeras, de paja Tjoeré, dan over een heuveltje aan den voet, waarna men de Kroeëng Oë vindt; eerst wordt dit riviertje een eind in noordelijke richting gevolgd, daarna doorwaadt men het, vervolgens komt men aan de paja Ië Bitjah, steekt deze over, gaat nu door bosch tot aan de Blang Pasé Poetéh. Is men dit modderig terrein en een soeaʼ van denzelfden naam over dan bereikt men de paja Namòë Gadjah; na hier overgegaan te zijn, komt men aan een bergrand en volgt dezen pl. m. een uur, daarna steekt men een stuk sawah over en bereikt Masèn. Dit traject is in 3½ à 4 uur af te leggen, maar in den regentijd haast onmogelijk.

Andere bekende paden zijn:

Masèn—Pantōn Rambōt.

Van Masèn leidt de weg langs den rivieroever naar Babah Doea; hier gaat men met djalō's de rivier over dan langs den anderen

oever tot Babah Kroeëng. Vanhier loopt het pad door kreupelhout langs de Poelō Raja tot Pantōn Rambōt. Afstand cc. 4 uur.

Van Pantōn Rambōt gaat de weg verder over Arōngan naar Babah Nipah, Masèn, Masén, Babah Pieuh, Blang Itang, Gisa naar Tangsé—Panté Koejeën door het gebergte naar Babah Pieuh.

Dit pad loopt eerst langs de Kroeëng Geumeuteuën, dan langs haar zijrivier de Kroeëng Keub, daarna gaat men een scheidingsgebergte over en daalt af in de Kroeëng Broeëng, volgt dit riviertje een eind om daarna over den goenòng Poetjò Kroeëng Broeëng af te dalen in de Kroeëng Pieuh, en deze stroomafwaarts volgende Babah Pieuh te bereiken.

Kroeëng Sabé—Panté Koejoeën.

Dit pad loopt eerst door hoog terrein naar Peuleukōng, alwaar men de Oelèë Ngòm doorwaadt en door de gampōng Glé Seuba gaat, om daarna weer de rivier over te steken en dan, door de gampōngs Baroeë en Toenòng, de Kroeëng Sadòt te bereiken; men steekt deze over, gaat door de gampōngs Sadòt en Glé Poetōih en bereikt daarna Keunareuë. Afstand Panté Koejoeën—Keunareuë pl. m. 2½ uur.

Van Keunareuë loopt men door de bedding van de Kroeëng Moentèë, passeert de zeer lage waterscheiding, komt dan in de Aloeë Moentèë en langs deze gaande in de Kroeëng Dé, die iets beneden Babah Sabé in de Kroeëng Sabé uitmondt. Afstand Keunareuë—Kroeëng Sabé pl. m. 7 uur.

Lageuën—Goenòng Meurasah Masén.

Men gaat eerst iets beneden gampōng Meurandéh langs den linkeroever van de Kroeëng Masèn over, dan volgende den voet van het gebergte tot aan gampōng Bangkōng. Hier steekt het pad een sawah over en bereikt men de Kroeëng Lageuën, die met djalō's overgetrokken moet worden. Eerst door een moeras, later door droog terrein, leidt het pad naar de gampōng Padang, daarna gaat men door kreupelhout, doorwaadt de Aloeë Arōngan, dan de Kroeëng Rambōng, daarna gaat het pad door bosch naar de Kroeëng Bèb.

Na deze overgestoken te zijn bereikt men de gampōng Titi-Seumantō', welke gelegen is aan de Kroeëng Bèb. Van hier leidt een goed voetpad naar de ladang Boesoeë. Is men deze overgetrokken, dan bereikt men door moerassig terrein de gampōng Goenòng Meurasah. Langs den voet van den goenòng Meurasah en den goenòng Boej komt men vervolgens over Babah Doea te Masèn. Dit traject is in een flinken dagmarsch af te leggen.

Een zeer veel beloopen pad gaat van Peungapét over Aloeë Pakoe naar Aloeë Adji, vandaar langs Lhō' Moekim Peuët naar Aloeë Meudang. Na deze ladang gepasseerd te zijn, gaat men eerst over den kam van een heuvelrug, deze afdalende komt het pad aan de poetjò' van de Kroeëng Pandèë. Het pad volgt dan de bedding dier rivier en loopt dan eens langs den linker- dan langs den rechteroever, totdat het niet ver van de monding der Kroeëng Pandèë, den weg Lageuën—Lhō' Gloempang ontmoet.

Van gampōng Padang gaat een goed voetpad, afgewisseld door hoog en vlak terrein, dat grootendeels met laag kreupelhout begroeid is, over Sape naar Panté Koejoeën. Afstand Padang—Panté Koejoeën pl. m. 3½ uur.

Van Panté Koejoeën voert ook een pad door droog terrein naar Titi Seumantō'. Dit pad gaat over de Kroeëng Rambōng.

Van Keunareuë voert een pad stroomopwaarts de Kroeëng Oelèë Ngòm tot de Aloeë Teugah; deze Aloeë wordt tot nabij haar oorsprong gevolgd en steekt dan een laag scheidingsgebergte over, waarna men in de Aloeë Boelōh komt. Het pad loopt vervolgens langs rechter- en linkeroever der Aloeë Boelōh tot hare monding in de Kroeëng Oesi.

GESTELDHEID VAN DEN BODEM.

Het landschap Lageuën is feitelijk het stroomgebied van de Lageuënrivier, die bij hare uitmonding in zee een lagune vormt, welke van de zee gescheiden is door een lage duinenrij.

Tusschen de lagune en de Lageuën-rivier strekt zich een strook gronds uit, uitstekend geschikt voor klappercultuur; trouwens deze strook is dan ook één groote klappertuin.

Lhō' Gloempang is de kuststrook, die zich uitstrekt van de baai van dien naam tot aan de Kroeëng Babah Pintō; Raneuë het driehoekig stukje grond, ingesloten tusschen de Kroeëng Babah Pintō en de Aloeë Bata.

De hellingen der heuvels in beide landschappen en het daar voorkomende vlakke terrein leveren geschikten grond op voor pepercultuur.

Keutapang Boengkō was o.a. vroeger een groote, rijke seuneubō'. Eigenlijk Lageuën bestaat uit vlakke, meest moerassige laaglanden, omgeven door bergland, dat zijn hoogste verheffingen bereikt in de goenòng Tamōh Panton Doea en Sawah.

De vlakte is van jonge formatie en waarschijnlijk geheel door

aanslibbing ontstaan. Is de strook gronds ten Zuiden van de Lageuën-rivier komt echter karang voor, hetgeen weer zou wijzen op opheffing van den bodem.

Langs de oevers van de Masèn-rivier strekt zich meerendeels nog moerassig terrein uit, dat voor rijstbouw zeer geschikt moet zijn.

De oevers van de Oelèë Ngòm zijn over het geheel hooger en waren vroeger blijkbaar geheel met bosch bedekt. In deze alluviale streken komen voor zoover bekend geen mineralen voor.

De berghellingen zijn aan den kam vrij steil; daar beneden echter zacht glooiend, zoodat hier veel ladangs worden gevonden en in verband daarmede over den rug of hellingen van meerdere bergen vele paden loopen.

Behalve voor pepercultuur is de grond op vele plaatsen ook zeer geschikt voor de verbouwing van tabak en koffie.

Omtrent de aanwezigheid van edele metalen in het bergland werd weinig vernomen. Aan de boven-Oelèë Ngòm moet goud en steenkool voorkomen, vermoedelijk echter niet in belangrijke hoeveelheid.

GESCHIEDENIS.

De oorspronkelijke bewoners dezer landschappen waren Manteuë's, die echter door de Atjèhsche volkplanters, die zich in deze streken voor de pepercultuur kwamen vestigen, geheel werden verdrongen.

Het eerst werd Lhō' Gloempang ontgonnen en wel door volkplanters uit de XXV Moekins, onder twee broeders, genaamd Teukoe Lhōng en Teungkoe Asan. Later vestigde zich daar een zekere Teungkoe Imeum Mad Saréh van Blang Oë (Meura'sa), die spoedig veel invloed bekwam.

Nadat hij eerst de beide broeders tegen elkaar opgestookt en een oorlog bewerkt had, waardoor Teukoe Lhōng werd verdreven, beoorloogde hij daarna Teungkoe Asan, die op zijn beurt werd genoodzaakt te vluchten.

Op aansporing van Teungkoe Imeum Mad Saréh kwamen nieuwe volkplanters uit Meura'sa, onder aanvoering van Panglima Pò Pang en Teukoe Radja Amat, en ontgonnen meerdere streken in Lhō' Gloempang, later ook in Lageuën.

Toen Teungkoe Imeum Mad Saréh zijn einde voelde naderen, keerde hij naar Groot-Atjèh terug en daar hij kinderloos was, stelde hij de landschappen Lageuën en Lhō Gloempang ter beschikking van den Soeltan.

Deze stond achtereenvolgens Teungkoe Doerōïh, Teukoe Geudōng

en Teukoe Oelèë Lheuë als zijn gemachtigden er heen, doch deze drie keerden wegens ziekte spoedig terug.

Hierop werd Teukoe Lam Pasèh Nja' Asan van Paté (oorspronkelijk een handelaar, afkomstig van Blang Tjoet) door den Soeltan als zijn Sjahbandar te Lhō' Gloempang aangesteld.

Dit wekte den naijver op van Teukoe Lam Goegōb, een jongeren broeder van Teukoe Oelèë Lheuë, die daarop Tenkoe Lam Pasèh den oorlog aandeed. De Soeltan zond zijn Sjahbandar Teukoe Babah Ngòm ter hulpe, zoodat Teukoe Lam Goegōb genoodzaakt werd naar Rigaih de wijk te nemen.

Hierop werd Teukoe Lam Pasèh Nja' Asan door Soeltan Ibrahim Alaidén Mansō Sjah in het Mohamedaansche jaar 1277, aangesteld als Oelèëbalang over Paté—Lageuën—Lhō' Gloempang.

Na den dood van Teukoe Lam Pasèh volgde zijn zoon Teukoe Nja' Mahmoet hem op, die na zijn overlijden door zijn broeder Teukoe Nja' Sam opgevolgd werd. Daar ook deze kinderloos overleed, kwam in 1878 de derde zoon van Teukoe Lam Pasèh, de nog minderjarige Teukoe Nja' Meurah Samsoe Lam Pasèh aan het bewind. Met diens optreden begon de verwarring.

Als voogden werden nl. aangesteld voor Paté Teukoe Nja' Akōb, een schoonzoon van Teukoe Lam Pasèh en voor Lageuën—Lhō' Gloempang Teukoe Goenòng Priō, een zoon van Panglima Bò Pang.

Na het vermoorden van Teukoe Goenòng Priō in 1879, in de meunasah Padang, werd Teukoe Nja' Brahim, zoon van Teukoe Radja Amat, als voogd aangesteld.

In 1880 overleed de jeugdige Teukoe Nja' Meurah.

Daar zijn eenige zoon Teukoe Brahim zich destijds bij de vijandelijke partij te Keumala bevond, wist Teukoe Nja' Akōb te bewerken, dat zijn zoontje Teukoe Nja' Dōrahman tot Oelèëbalang werd aangesteld; en daar deze nog minderjarig was, traden zijn vader Teukoe Nja Akōb voor Paté en Teukoe Tjoet Areusjad, een zoon van Teukoe Babah Ngòm en schoonzoon van Teukoe Koeta Barō, voor Lageuën—Lhō' Gloempang als voogden op.

Teukoe Brahim, die zich op het bericht van den dood van zijn vader naar Penang had begeven, bepleitte daar bij den Consul zijne aanspraken op deze streken. Deze verwees hem naar Batavia, waar hij bij den toenmaligen 1[sten] Gouvernements Secretaris Sol gehoor vond; deze wist nu te bewerken, dat op last van den Gouverneur-Generaal door den Assistent-Resident een onderzoek werd gehouden.

Naar aanleiding van de resultaten van dat onderzoek stelde die ambtenaar voor, in den toestand te berusten.

Toen echter de heer Sol Assistent-Resident van Groot-Atjeh was, werd in 1883 Teukoe Nja' Akōb naar Batavia verbannen en Teukoe Brahim aangesteld tot oelèëbalang van Paté. In Lageuën en Lhō' Gloempang bleef Teukoe Nja' Dōrahman onder voogdij van Teukoe Tjoet Areusjad het bewind voeren.

In 1887 werden deze landschappen door Teukoe Oema veroverd en sedert dien tijd tot 1895 had het bestuur geene aanraking meer met die streek.

In 1888 deed de ons goedgezinde oelèëbalang van Lhō' Kroeët, die het vorige jaar Paté had veroverd, een inval in Lageuën, maar hij werd met groot verlies teruggeslagen.

Teukoe Tjoet Areusjad werd nu door Teukoe Oema als zijn vertegenwoordiger in Lageuën—Lhō' Gloempang aangesteld.

In Februari 1893 bood Teukoe Tjoet Areusjad het Gouvernement zijne onderwerping aan.

Intusschen kwam Teukoe Oema in Juli 1893 in onderwerping en werden ook zijne aanhangers in genade aangenomen.

Na de verzoening op den 24sten Januari 1895 tusschen Teukoe Oema en Teukoe Abdōmadjét Lamkoeta van Lhō' Kroeët, die beiden nog een deel dier landschappen bezet hielden, kregen we met Paté-Lageuën-Lhō' Gloempang en Raneuë weer meer bemoeienis.

Met voorbijgang van Teukoe Nja' Dōrahman en door afkoop van Teukoe Brahim's rechten tegen een aandeel in de peperwasé van Lageuën-Lhō' Gloempang, werd op voorstel van den controleur Schadee, Teukoe Tjoet Areusjad, omdat hij cc. 15 jaar die streken had bestuurd, aangesteld tot oelèëbalang van Lageuën-Lhō' Gloempang, niettegenstaande zijn invloed daar, na het optreden van Teukoe Oesén Loeëng Bata, den tweeden man van Teukoe Nja' Akōb's weduwe, belangrijk was afgenomen.

Paté bleef onder het bestuur van Teukoe Brahim.

Nadat Teukoe Oema in 1896 was afgevallen, was de toenmalige Gouverneur dan ook bevreesd dat Teukoe Tjoet Areusjad wel niet de zaken in het goede spoor zou willen houden, te meer daar hij steeds met Teukoe Oema zeer bevriend was geweest en deze Teukoe Tjoet Areusjad zeer aan zich verplicht had door in 1895 bij den Gouverneur zijn voorspraak te zijn bij zijne benoeming tot Oelèëbalang van Lageuën-Lhō'-Gloempang.

Om nu toezicht op hem te houden, werd uit Koeta Radja Teukoe

Mohamad Adjib, kleinzoon zoowel van Teukoe Radja Amat als van Teukoe Babah Ngōm, gezonden. Na vele onderhandelingen kon men hem eindelijk als mede-oelèëbalang erkend krijgen.

Teukoe Mohamad Adjib wist echter niet den minsten invloed te verkrijgen en nam dan ook bij de komst van Teukoe Oema te Panté Koejoeën de wijk naar Poelō' Raja. Na een geruimen tijd begaf hij zich vandaar naar Groot-Atjèh.

Teukoe Tjoet Areusjad had zich intusschen naar Leupoeëng begeven om zijn vrouw, die zich daar bij Teukoe Oema bevond, af te halen. T. Oema wist hem nu te overreden zich bij hem aan te sluiten. Van dat oogenblik af vergezelde hij dien steeds op zijne tochten tegen onze troepen, ook in Pidië, en vluchtte gezamenlijk met Teukoe Oema uit Tangsé.

Op Teukoe Oema verstoord rakende over het niet ontvangen van een aandeel in den gemaakten buit, bleef hij, op de Westkust gekomen, in Lageuën en nam hij verder aan de vijandelijkheden geen deel. Zijne reeds in 1896 in uitzicht gestelde onderwerping bleef voorloopig uit.

Veel steun had Teukoe Tjoet Areusjad van den energieken Panglima van Teukoe Oema, den bekenden Panglima Karim, die zich te Panté Koejoeën vestigde.

Ten einde zich staande te kunnen houden, had Teukoe Tjoet Areusjad ook eenige notabele personen nauwer aan zich verbonden door hen onder toekenning van den titel van Oelèëbalang limòng deel in het bestuur te geven.

Deze „oelèëbalang limòng" waren:

Teukoe Rankōng, kleinzoon van Panglima Pò Pang, Tjoet Man, schoonzoon van Teukoe Babah Ngòm, Nja Adam, Tjoet Léh en Teungkoe Amat, jongere broeder van Teungkoe Nja' Oesén, de panglima van Teukoe Oema.

Verder vond Teukoe Areusjad steun bij zijn zwager Teukoe Pidië, den kleinzoon van Teukoe Radja Amat.

In het begin van 1902 deed Teukoe Tjoet Areusjad meermalen pogingen om met het bestuur weêr in aanraking te komen, o. a. bracht zijn zwager Nja' Dorahman eenige briefjes van hem bij den Controleur te Poelō' Raja, zonder dat zulks echter tot eenig resultaat leidde.

In den ochtend van den 26sten Maart 1902 werd Lageuën door den Luitenant Geertsema Beckeringh met 2 brigades overvallen en werden Teukoe Tjoet Areusjad, Teungkoe Nja' Oesén, Panglima Karim en

Peutoeha Bintang met een 12-tal volgelingen, benevens veel vrouwen en kinderen, die zich daar bevonden om te confereeren over hunne onderwerping, gevangen genomen; terwijl dienzelfden dag ook nog Tjoet Man onzen troepen levend in handen viel.

Na aan den eisch van inlevering zijner vuurwapens te hebben voldaan, werd Teukoe Tjoet Areusjad voorloopig met het bestuur van Lageuën-Lhō' Gloempang belast.

Teukoe Nja' Dorahmàn toch, die in 1895 reeds voorbij was gegaan, wàs in 1897 overleden, zoodat overbleef Teukoe Radja Itam, de zoon van Teukoe Brahim Paté, den tweeden rechthebbende.

Daar Teukoe Brahim Paté in 1895 reeds afstand gedaan heeft van zijne aanspraken op Lageuën-Lhō' Gloempang tegen een aandeel der peperwasé ($ 0.12[5] per picol), kon Teukoe Radja Itam geen aanspraken meer doen gelden.

Tot 30 September 1902 was Raneuë een afzonderlijk Oelèëbalangschap; dus dient ook de geschiedenis van dat landschap hier een plaats te vinden.

Zooals hiervoren reeds gezegd is, was zekere Teungkoe Imeum Mad Saréh van Blang Oë een van de eerste ontginners van Lhō' Gloempang.

Het ten Zuiden hiervan gelegen Raneuë werd door hem ter ontginning gegeven aan Teukoe Gantòë en Teukoe Keutji' Gadòng, beiden uit de XXV Moekims afkomstig.

Teukoe Keutji' Gadòng werd door zijn zoon opgevolgd; toen deze bij zijn overlijden geen mannelijke nakomelingen achterliet, bestuurde alleen het geslacht van Teungkoe Gantòë het landschap Raneuë.

Na zijn dood werd Teungkoe Gantòë opgevolgd door diens zoon Teukoe Nja' Léman, die in 1882 overleed en opgevolgd werd door Teukoe Nja' Meusé, onder voogdijschap van zijn zwager Teukoe Meulabōh, ouderen broeder van T. Oema.

Raneuë was onder het bestuur van Teukoe Nja' Léman ons vijandig gebleven en noch hij noch zijne onderdanen hadden met het bestuur eenige aanraking. Zijn zoon Teukoe Nja' Meusé was goedgezind, weshalve ook zijn gebied in 1887 door Teukoe Oema werd veroverd.

In 1895 werd Teukoe Nja' Meusé door ons als Oelèëbalang van Raneuë aangesteld. Bij het weder verschijnen van Teukoe Oema op de Westkust koos hij diens zijde.

In December 1899 bood hij zijne onderwerping aan; hij werd op Poelō' Raja geinterneerd, vanwaar hij in het begin van 1900 wist

te ontsnappen. Door toedoen van Teukoe Tjoet Areusjad kwam hij den 30sten September 1902 opnieuw in onderwerping.

Zijn landje werd nu bij Lageuën-Lhō' Gloempang ingelijfd en Teukoe Nja' Meusé onder Teukoe Tjoet Areusjad als peutoeha erover aangesteld, aangezien het niet meer gewenscht voorkwam over dit onaanzienlijk landschap nog een afzonderlijken Oelèëbalang te hebben.

De Oelèëbalang limòng zijn afgeschaft, door de afstammelingen van de oude Oelèëbalangsfamilie wordt geen invloed meer uitgeoefend.

Onder het bestuur van Teukoe Tjoet Areusjad, die zijn gezag wist te doen gelden, keerden orde en rust in zijn land terug. Den 9den Augustus 1904 kwam hij plotseling te overlijden.

Zijn oudste zoon Teukoe Sabi, cc. 16 jaar oud, was de rechtmatige opvolger, doch om zijn jeugdigen leeftijd en omdat hij nog de inlandsche school te Poelō' Raja bezocht, werd hij niet onmiddellijk als zoodanig aangesteld. Eerst den 5den Maart 1906 werd hij als Oelèëbalang van Lageuën, Lhō' Gloempang en Raneuë aangesteld en heeft hij de verklaring in drie artikelen geteekend en beëedigd.

Van dezen jeugdigen Oelèëbalang wordt veel verwacht; het is iemand van vormen, onderdanig doch zonder slaafschheid en die onder goede leiding een goed bestuurder van zijn land kan worden.

Teukoe Sabi heeft nog vier jongere broeders van denzelfden vader en moeder, t. w. Teukoe Abaïh, Teukoe Djōhan, Teukoe Boediman en Teukoe Poelō, allen nog minderjarig.

Nog kunnen genoemd worden enkele personen, die verwant zijn aan de Oelèëbalangsfamilie, zooals Teukee Teungòh, zoon van den verbannen en sedert overleden Teukoe Akōb, werd in December van het jaar 1902 door een maréchaussée-patrouille in Aloeë Pakoe gearresteerd en heeft in Lageuën niet den minsten invloed. Hij woont thans op de keudé Paté. Zijn broeder Teukoe Nja' Boentō' bevindt zich eveneenr te Keudé Panté.

Toekoe Banta, een afstammeling van wijlen Panglima Pò Pang, is hoofd van de gampong Rangkong.

Teukoe Tjoet Man, schoonzoon van Teukoe Babah Ngòm, is Keutji van de beide Sawangs en gampong Barōh.

Ten slotte moet hier nog genoemd worden Tjoet Nja' Sapiah, de gescheiden weduwe van Teukoe Oema, die thans te Poelō' Raja woont en gaarne rechten zou willen doen gelden op Lhō' Gloempang, omdat haar vader Teukoe Nja' Banta de ontginner is van Keutapang Boengkō.

Na achtereenvolgens gehuwd te zijn geweest met iemand uit Groot-Atjeh, met Teukoe Tjoet Moehamat van Rigaih, met Nja' Peunajōng, met Teuko Oema en eindelijk met Teukoe Abaih, den zoon van den Sjahbandar van Peureula', is zij nu weer weduwe. Zij heeft één kind, een dochter Nja Tjoet van Nja Peunajōng.

BEVOLKING, GAMPONGS.

Het grootste gedeelte der bevolking van Lageuën-Lhō' Gloempang en Raneuë bestaat uit Pidiëreezen en uit Atjèhers afkomstig van Meura'sa, Peunajōng en de V en VI Moekims.

In dit landschap zijn ruim 400 besneden, mannelijke personen geregistreerd.

Lageuën-Lhō' Gloempang is een land, dat vroeger een groote mate van welvaart genoot, had toen een bevolking, die misschien tien maal zoo sterk was als thans en behalve in de gampongs vooral in de pepertuinen, die hier in groote getale voorkwamen, leefden.

De tegenwoordige bevolking is arm, de pepertuinen zijn door het optreden van Teukoe Oema in deze streken òf verwoest òf geheel verwaarloosd.

Geld is nagenoeg niet voorhanden, zoodat zelfs aan het verzamelen van boschproducten, waarvoor toch ook het geven van pangkaj noodig is, bijna niet meer wordt gedaan. Eerst in den allerlaatsten tijd is hierin eene verandering ten goede gekomen.

Het grootste gedeelte der bevolking woont in Lageuën, in drie hoofdgroepen verdeeld en wel aan de Kroeëng Masèn, de Kroeëng Oelèë Ngòm en aan de Kroeëng Lageuën. Lhō' Gloempang is nagenoeg geheel onbewoond.

Teukoe Sabi zal de keudé Lhō' Gloempang weêr opbouwen en de verwaarloosde pepertuinen te Keutapang Boengkō in orde trachten te brengen, zoodat ook in Lhō' Gloempang, de uitvoerhaven van dit landschap, een verandering ten goede wordt verwacht.

De geringe bevolking van Raneuë woont verspreid in hare ladangs en peperaanplantingen.

Aan den oever der Lageuën-rivier of in de onmiddellijke nabijheid daarvan liggen:

Sawang Beusa, gelegen op den linkeroever van de Kroeëng Lageuën, bestaande uit slechts 3 huizen, waaronder de groote Koeta van den Oelèëbalang. Buiten de Koeta staat een flinke balé.

Zuid-Oostwaarts van Sawang Beusa ligt Sawang Tjoet, bestaande uit een zestal flinke huizen, waaronder dat van Tjoet Man, den

tegenwoordigen Keutji' der drie ten Zuiden van de Kroeëng Lageuën gelegen gampongs.

Ten Oosten van Sawang Tjoet ligt de gampōng Barō, nog bestaande uit een 4-tal groote huizen.

Deze drie gampōngs zijn door twee gampongwegen van 2½ M. breed verbonden, terwijl van de meeste huizen naar een der beide gampongwegen behoorlijke verbindingswegen loopen.

Van de Keudé Lageuën, voorheen een groote en welvarende markt van de Westkust, is niets meer overgebleven.

Aan de overzijde van de Kroeëng Lageuën ligt de gampong Meurandéh, bestaande uit een 5-tal huizen. Aan de Masènrivier ligt Rantō Alam, waar nog slechts 1 huis staat. Op denzelfden oever ligt Rangkōng, bestaande uit een 12-tal kleine huizen.

Het hoofd van Rangkōng is Teukoe Nja' Banta, een zoon van Teukoe Goenòng Priō, den vroegeren Kĕpala Kroeëng. Van de vroegere gampong Boenta is niets meer overgebleven.

Verder stroomopwaarts ligt op den linkeroever Padang, vroeger een bloeiende gampong, nu nog slechts bestaande uit 3 à 4 bewoonde huizen.

Niet aan de Masèn, maar aan een linkerzijrivier der Kroeëng ligt gampong Meunasah, dat thans nog slechts een 3-tal bewoonde huizen heeft. De bevolking van gampong Meunasah is verhuisd naar de beide Sawangs.

Aan dezelfde rivier, maar meer benedenstrooms, ligt Titi Seumantō', bestaande uit pl. m. 10 huizen, welke gampong thans onbewoond is.

Aan de Masèn-rivier liggen verder nog op den linkeroever Babah Doea, bestaande uit 5 huizen, Masèn aan beide oevers gelegen met 15 en Babah Pieuh. Laatstgenoemde gampong is nu evenzoo onbewoond.

Nabij Masèn liggen nog enkele kleine nederzettingen, ladangs en eenige goed onderhouden seuneubō's, waarvan Seuman en Lhō' Apoej de voornaamste zijn.

Aan de Kroeëng Oelèë Ngòm ligt Pantōn Bilĕ' bestaande uit een 6-tal bewoonde huizen. Verder stroomopwaarts ligt Koeta Batèë, bestaande uit een 4-tal en op den rechteroever Driën Rampah, bestaande uit 5 huizen. Verder van de rivier gelegen ligt Sapé met een 6-tal huizen.

Aan den Oelèë Ngòm liggen verder Panté Koejoeën, Teupin Tingkeuëm en Peuleukòng, feitelijk één groote gampong, bestaande uit een 15-tal flinke huizen. Do omliggende sawah's, die voorheen braak hebben gelegen, worden thans weêr bewerkt.

Nog verder stroomopwaarts bevonden zich eenige kleine gampongs van mindere beteekenis, nl. Glé Seubah, Barō, Blang Dalam en Teupin Rambōt, waarvan slechts de twee eerste bewoond zijn.

Nabij gampong Barō bevindt zich Goenòng Balam met eenige nieuwe seuneubō's.

De gampongs Toenòng, Sadòt, Glé Poetoïh en Raneuë zijn geheel verlaten.

Verder stroomopwaarts aan de samenvloeiing van Oelèë Ngòm en Aloeë Peuleukōng ligt Lhō' Pawang, eveneens onbewoond.

Tusschen Panté Koejoeën en Masèn liggen de oude seuneubō's Gadjah en Goenòng Tjoet, thans geheel verlaten.

Iets ten Zuiden van deze beide plaatsen ligt de nieuw aangelegde seuneubō' Batèë Bara, met een 3-tal huisjes.

Ten Zuiden van de Kroeëng Oelèë Ngòm liggen Aloeë Meudang, Lhō' Moekim Peuët en Aloeë Adji, waarvan eerstgenoemde gampong bewoond is. De bewoners van Aloeë Meudang houden zich voornamelijk bezig met den rijstbouw.

Meer Zuidwaarts liggen Peungapét en Aloeë Pakoe, waarvan de bewoners zich bezighouden met den rijstbouw en het aanleggen van pepertuinen.

Van de vroegere gampong Djoebèt in Lhō' Gloempang is niets meer over.

In het landschap Raneuë ligt geen eigenlijke gampong; de bevolking woont in een 10-tal huizen, die in de ladangs en pepertuinen verspreid staan.

VOORTBRENGSELEN, CULTURES, MIDDELEN VAN BESTAAN.

Evenals in Kroeëng Sabé is ook in Lageuën-Lhō' Gloempang Teukoe Oema's optreden de hoofdoorzaak van den grooten achteruitgang. Van de groote welvarende pepertuinen — Lageuën heeft toch tijden gehad dat het 2000 picols peper 's jaars uitvoerde — is niet veel overgebleven.

Eerst in den allerlaatsten tijd is men begonnen de verwaarloosde tuinen weer in orde te brengen en nieuwe aan te leggen, zoodat in de toekomst grootere opbrengst is te verwachten.

Een ander middel van bestaan is de rijstbouw. In de laatste jaren was de opbrengst niet voldoende om in de behoefte der bevolking te voorzien.

De reden hiervan was, dat de uitgeweken bevolking der bovenstreken op hare ladangs niet meer rijst verbouwde dan voor eigen

behoefte, terwijl in de benedenstreken tal van sawahs onbewerkt bleven liggen, tengevolge van den grooten achteruitgang van den veestapel tijdens de aanhoudende oorlogen, die het land teisterden. Hierin is reeds verbetering te bespeuren.

Groote stukken sawah in de benedenstreken en aan de groote rivieren worden weêr bewerkt, zoodat in volgende jaren minder rijstgebrek zal voorkomen.

Teelt van tweede gewassen, djagoeng, laboe, kĕtela, suikerriet, katjang enz. op de sawah's komt niet voor; deze worden op de ladangs verbouwd. De opbrengst wordt echter door de bevolking zelve verbruikt, voor uitvoer komt zij niet in aanmerking.

De suikerrietteelt voorziet eveneens slechts in eigen behoefte.

Klapperteelt komt voor op den vasten wal en op de eilandjes Poelō Kliëng en Poelō Peundjabèt.

De steek om de gampongs Barō en de Sawangs is één groote klappertuin. Aan coprabereiding wordt echter nog niet gedaan.

De verzameling van boschproducten was eens naast de peperteelt het hoofdmiddel van bestaan.

Tegenwoordig begint men weer rotan en geutah te verzamelen.

VISSCHERIJ, JACHT EN VEESTAPEL.

Te Lageuën is het visschen met de poekat onmogelijk, wegens de hevige branding en het steil oploopende strand. De overige kuststreken zijn onbewoond.

Op de rivieren vischt de bevolking met net en hengel.

De opbrengst dient uitsluitend om in eigen behoefte te voorzien.

In het rotsgebergte ten Westen van Pantōn Bilé bevinden zich vogelnestgrotten, waaraan sinds de laatste jaren niets wordt gedaan. De bevolking is reeds er op gewezen, welke voordeelen daaruit te trekken zijn.

Aan veeteelt wordt in de laatste jaren nagenoeg niets meer gedaan.

Koeien, vroeger tot een 400-tal in Lageuën aanwezig, komen er nu in het geheel niet meer voor. Ook het aantal karbouwen is gering. In de benedenstreken komen er een 30-tal voor, waarvan het grootste gedeelte aan den Oelèëbalang behoort.

De bekende panglima van Teukoe Oema, panglima Karim, bracht jaren geleden een groote menigte karbouwen uit Teunòm te Panté Koejoeën; op 't oogenblik zwerft het restant, een 30 stuks, verwilderd in de bovenstreken aan de Kroeëng Oelèë Ngòm rond.

In de gampongs worden hier en daar geiten gefokt; hun aantal is echter zeer gering. Kippen en eenden treft men op ieder bewoond erf aan.

INDUSTRIE EN NIJVERHEID.

Toen Lageuën nog een bloeiend welvarend land was, kwamen ijzersmeden veel voor; hun aantal is nu zeer gering, hun bestaan vinden zij in het vervaardigen van landbouwgereedschappen.

Grooter is het aantal timmerlieden, die hun bestaan vinden in het bouwen van huizen en het vervaardigen van djalō's.

Goudsmeden komen hier thans niet meer voor.

De zijde-cultuur, die vroeger van eenige beteekenis was, komt nu nergens meer voor. De weefkunst wordt weinig beoefend.

Met het vlechten van pandan-matten houden slechts enkele vrouwen zich bezig.

Het bakken van potten en het vervaardigen van houtsnijwerk wordt in deze landschappen niet beoefend.

Kains en lijnwaden, die hier gebruikt worden, worden van Penang aangevoerd.

Over het algemeen is dus de welvaart in deze streken zeer gering. Het is echter te voorzien, dat, nu orde en rust zijn wedergekeerd en de veiligheid van persoon en goed is toegenomen, betere dagen voor deze streek zullen aanbreken.

HANDEL.

Deze is van geringe beteekenis.

INKOMSTEN DER HOOFDEN.

Het grootste gedeelte van de inkomsten voor den oelèëbalang van Lageuën werd indertijd, toen de pepercultuur daar nog bloeide, gevormd door de voordeelen, welke hij daaruit trok.

Deze voordeelen waren evenwel van verschillenden aard, want als oelèëbalang hief hij zekere rechten, maar ook door zijn optreden als handelaar, daarbij gebruik makende van zijn invloed, wist hij groote voordeelen te verwerven.

Alle peper toch, die de seuneubō's opleverden, moesten indertijd tegen een minimumprijs, die van $ 4.— tot $ 8.— per picol wisselde, aan den oelèëbalang verkocht worden, terwijl de verkoopers nog wasé te betalen hadden.

Verdere bronnen van inkomsten waren: „de wasé tanòh”, aan den oelèëbalang door alle ladangbewoners betaald.

Terwijl deze voor peper op 2 koepang bepaald was, werd zij, wanneer andere cultuur gedreven werd, in natura opgebracht en hing zij van de goedgeefschheid der landbouwers af.

De wasé oeteuën was een recht, geheven van boschproducten.

Een geutahzoeker b.v. betaalde van ieder picol geutah $ 13.—. Hiervan was $ 5.— voor het hoofd der bovenstreken en $ 3.— voor de kepala Kroeëng.

Kĕpala Kroeëng was Teukoe Goenòng Prio, die als zoodanig te zorgen had, dat het vaarwater vrij bleef, afgedreven hout werd verwijderd, enz.

Een rotanzoeker bracht van elke 100 bos rotan 15 bos op, die gelijkelijk werden verdeeld tusschen oeléëbalang, keutji en kepala kroeëng.

Van iedere pikol koemeunjan en damar bedroeg de wasé oeteuën $ 10.—, waarvan $ 4.— voor den oelèëbalang, $ 3.— voor den keutji en $ 3.— voor den kepala kroeëng.

Van iedere 100 planken waren 10 planken voor den kepala kroeëng en 3 voor den keutji'.

De olifantenjager moest aan den oelèëbalang tampo siwaih geven, ongeveer ter waarde van de helft van het ivoor, dus van de twee slagtanden één.

Voor de horens van rhinocerossen hief de oelèëbalang per thail $ 1.—.

Van een geschoten hert moest één achterbout aan den oelèëbalang worden opgebracht.

Een andere bron van inkomsten waren de boeten, aan onderdanen opgelegd voor misdrijven of overtredingen.

Bij verkoop van karbouwen werd door den verkooper aan den oelèëbalang betaald $ 4.— per karbouw; de zoogenaamde adat keubeuë.

De ha' pra' é bedroeg 10 pCt. van alle door tusschenkomst van den oelèëbalang verdeelde nalatenschappen.

Verder moest nog 10 pCt. worden opgebracht van de waarde van alle zaken in civiele gedingen. Deze 10 pCt. werden verdeeld tusschen kadli en oelèëbalang. De eerste ontving $\frac{1}{3}$, de oelèëbalang $\frac{2}{3}$, doch deze moest uit dit aandeel een kleinigheid aan den betrokken keutji afstaan.

De Wasé Koeala werd voldaan door alle prauwen, die de rivier opvoeren, en bedroeg $ 1.— per prauw.

De adat Lhō werd geheven van alle prauwen, die in de baai ten anker kwamen en bedroeg 1 koepang per prauw.

Thans zijn al die heffingen vervallen en ontvangt de oelèëbalang 40 pCt. van de te Poelō' Raja geheven in- en uitvoerrechten en de hem toekomende wasé van peper en pinang.

Door de marktbezoekers werd verder opgebracht de adat peukan, zijnde 2 of 3 pèng per persoon.

Voor het overzetten van lieden over de Lageuën-rivier was de pawang Kroeëng aangewezen; deze mocht voor zijne moeite 2 pèng per persoon eischen, doch moest daarvan 1 pèng aan den oelèëbalang afstaan.

Van eigenaars van geiten en karbouwen, die deze buiten het landschap gingen verkoopen werd $ 0.15 per geit en $ 1.— per karbouw geheven.

Onbeheerd staande huizen of rijstvelden vervielen aan den oelèëbalang, die ze aan den betrokken keutji' of peutoeha afstond.

Vrijwillig werden verder door de bevolking diensten gepresteerd bij den bouw van een huis of het bewerken van de sawah's van den oelèëbalang.

Als schadeloosstelling voor het verlies van het recht tot vrijen invoer van opium, ontvangt de oelèëbalang f 37.50 per kwartaal.

Koeta-Radja, den 30en Juni 1906.

Panté Radja.

In het tegenwoordige landschap Panté Radja, en wel aan den rechteroever der gelijknamige rivier, woonde, tijdens T. La' Seumana Hadji Moehamad Oesen in Ndjong het bestuur voerde, aanvankelijk slechts een twintigtal gezinnen, belast met de bewaking en verzorging van eene aan dien Oelèëbalang behoorende kudde karbouwen, en zich verder onledig houdende met visscherij.

In het bestuur over zijn vrij uitgestrekt gebied liet T. La Seumana Hadji Moehamad Oesén zich bijstaan door zijn drie oudste zoons, geheeten T. Mahmoed Adan, T. Rajeu Ma in en T. Sjahboedén. Dezen laatste, die gehuwd was met Pòtjoet Binti, dochter van T. Moeda Tahe van Arosan en zich daar veelvuldig ophield, werd Panté Radja als verblijfplaats aangewezen, met opdracht om dat landschap in ontginning te brengen.

Van die opdracht heeft T. Sjahboedén zich op energieke wijze gekweten. Uit verschillende landschappen in de Pidië vallei met name Ndjong, Ië Leuëeuë, Tjoembo, Keumangan, Troeseb, enz. trok hij volk aan, waarmede hij, dank zij de vruchtbaarheid van den bodem, het landschap spoedig tot ontwikkeling bracht, zoodat onder T. La Seumana Mahmoed, den opvolger van T. La Seumana Moehamad Oesén, reeds een behoorlijk ingerichte, goed bevolkte gampong bestond en allerwege met den aanleg van pepertuinen begonnen was.

Eénmaal heeft T. Sjahboedén strijd gevoerd met zijn broeder T. La Seumana Mahmoed, en wel naar aanleiding van door hunnen vader aangelegde notenmuskaattuinen bij Paroeë.

In dien strijd delfde T. Sjahboedén het onderspit en werd gevangen genomen, doch zijn broeder hergaf hem de vrijheid en herstelde hem als hoofd van Panté Radja, onder voorwaarde evenwel dat hij zijn gebied niet over de grens van Paroeë zou uitbreiden.

Sedert dien is T. Sjahboedén altijd een trouw bondgenoot der oelèëbalangs van Ndjong gebleven en stond hij in de oorlogen, die om het bezit van het wakeuëh gebied Trieëng Gadéng-Peudoeë-Pangwa zijn gevoerd, dan ook aan de zijde dier oelèëbalangs.

Bedoeld wakeuëh-gebied, oorspronkelijk behoorende aan de vrouwelijke Soeltan Poetròë Idjo, werd, gedurende het bewind van T. La Seumana Moehamad Oesén in Ndjong, bestuurd door zekeren Panglima Sindah van Trieëng Gadéng. Deze geraakte in oorlog met Meureudoe en riep, toen hij daarbij het onderspit delfde, de hulp in van T. La Seumana Hadji Moehamad Oesén, die het land heroverde en het hem onder zekere voorwaarden teruggaf.

Na den dood van T. La Seumana Hadji Moehamad Oesén ontstond oorlog met T. Béntara Asan van Gloempang Pajong, die Peudoeë veroverde, maar een jaar later door den toenmaligen oelèëbalang van Ndjong, T. La Seumana Mahmoed werd verslagen, waarna laatstgenoemde zich definitief in het bezit stelde van Peudoeë en Trieëng Gadéng, terwijl Meureudoe, dat bij deze verwikkelingen in troebel water had gevischt, Pangwa voor zich behield.

Aan den Atjèh-oorlog heeft T. Sjahboedén weinig of geen werkzaam aandeel genomen. Volgens vage berichten zou hij, na zich in 1876 onderworpen te hebben en door het bestuur als oelèëbalang over Panté Radja te zijn erkend, éénmaal met T. La Seumana Pòlén met vijandelijke bedoelingen naar Groot-Atjèh zijn getrokken, en wel gedurende het optreden van Habib Abdorahman tegen ons gezag.

Tijdens en na de Pidië-expeditie nam hij geen deel aan het verzet, doch had zijn land veel te lijden van de benden, die daar een veilig toevluchtsoord vonden, aan welke omstandigheid de achteruitgang der vroegere welvaart in hoofdzaak moet worden toegeschreven. T. Sjahboédén was toen reeds vrij bejaard en van zijne vroegere energie weinig meer overgebleven.

Na de verovering van Koeta Sawang in Mei 1899 door onze troepen op den toenmaligen Pretendent-Soeltan, liep zijne positie

tegenover ons bestuur gevaar en week hij uit — zoogenaamd met de bedoeling om naar Mekka te gaan — naar Penang, alwaar hij verder tot zijn dood op 21 Juli 1903 is gebleven.

T. Sjahboedén heeft negen vrouwen gehad, t. w.:

1. Pòtjoet Biuti, dochter T. Moeda Tahé van Arosan, van welke vrouw hij gescheiden is ten gevolge van intriges van T. Rajeu Ma in van Ië Leubeuë, die haar toen zelf huwde;

2. Tjoet Nja Aloeë, zuster van wijlen den ons vijandig gezinden T. Bén Aloeë van Tanòh Mirah; deze is reeds dood en heeft geen kinderen nagelaten;

3. Tjoet Asiah, dochter van den oelama Tg. di Simpang van Teupin Raja, reeds overleden, evenals hare twee kinderen;

4. Pòtjoet Oebét van Beuratjan, die een zoon had, T. Radja Soléjman, door T. Sjahboedén evenwel niet als kind erkend, doch niettemin door het bestuur als zijn opvolger aangewezen;

5. Pòtjoet Lantah, zuster van den vorigen oelèëbalang van Keumangan, T. Latéh, kinderloos overleden;

6. Pòtjoet Keumala, zuster van T. Sjah Kobat der II Moekim Toenòng Samalanga, die nog leeft maar geen kinderen heeft;

7. Tjoet Wan Dadéh, dochter van Sajéd Hasan van Ië Leubeuë, die van T. Sjahboedén geen kinderen had en hertrouwd is met Habib Tjoet van Ië Leubeuë;

8. Si Téh (Si Poetéh), bijzit, die een zoon heeft, T. Moehamad Oesén, door T. Sjahboedén als kind erkend en thans ongeveer 8 jaar oud; deze vrouw is thans gehuwd met zekeren Si Badaj van Lantjo, terwijl het kind zich bevindt bij T. Sjahboedén's zuster, Pòtjoet Poetéh, die in gampong Loeëng Poetoe woont;

9. Sjarifah Fatimah te Penang, welke vrouw reeds een maand na de voltrekking van het huwelijk door T. Sjahboedén verstooten werd.

Van zijne roerende goederen vermaakte T. Sjahboedén slechts een som van $ 150 aan T. Radja Solèjman; zijne overige goederen stelde hij te Penang in handen van twee Engelsche advocaten (Mrs. Adams en Hogan) en drie Arabieren (Sajéd Sjaich bin Ahmat, Sajéd Moehamad bin Sajéd Hoesain en Hadji Dzakariah) met bepaling, dat die goederen, een gezamenlijke waarde van $ 80.000 vertegenwoordigende, grootendeels aan T. Moehamad Oesén zouden worden gegeven, wanneer deze volwassen zou zijn. [1]

[1] Een afschrift van het testament dd°. 16 Juli 1901 berust in het civiel archief te Sigli.

T. Radja Solèjman, die zijn vader als oelèëbalang opvolgde, overleefde dezen slechts drie maanden, daar hij reeds in het eind van 1903 overleed. Hij was getrouwd met Pòtjoet Hamida, dochter van T. Rajeu Ismaïl, die weder een zoon was van T. Rajeu Ma in, den eersten oelèëbalang van Ië Leubeuë. Bij die vrouw had T. Radja Solèjman 3 kinderen, t. w. T. Moehamad Dawòt, T. Ma Ali en Pòtjòet Manja.

Na den dood van T. Radja Solèjman, ging zij met hare drie kinderen naar Penang, waarheen haar vader reeds eerder was uitgeweken.

T. Radja Solèjman was echter ook getrouwd geweest met een vrouw van geringe afkomst uit Panté Radja, Tjoet Pò Poetéh heetende, die later hertrouwde met zekeren Jakoeb te Panté Radja.

Bij deze vrouw had hij als kinderen: Pòtjoet Boekét, gehuwd met T. Ma Ali, zoon van T. Rajeu Ma in's tweeden zoon T. Moehamad Oeseuman Koeta Baro, en T. Oebét, die thans pas 9 jaar oud is en de Inlandsche school te Sigli bezoekt.

Daar de opvolger van T. Radja Soléjman nog minderjarig is, werd als waarnemend oelèëbalang door het bestuur aangewezen T. Moehamad Oeseuman Koeta Baro van Ië Leubeuë.

Aanvankelijk trad Tg. Hadji Brahim Ndjong, in wiens gebied Panté Radja geënclaveerd ligt, als zoodanig op, doch later is daarin verandering gebracht, omdat T. Moehamad Oeseuman Koeta Baro als zoon van T. Rajeu Ma in, die een volle broeder was van T. Sjahboedén, in familiebetrekking nader tot diens kleinzoon T. Oebét staat dan T. Hadji Brahim, als zoon van T. La Seumana Mahmoed, die slechts halfbroeder van T. Sjahboedén was.

Koeta-Radja, den 19den Juli 1906.

MEDEDEELINGEN BETREFFENDE DE LANDSCHAPPEN SOREANG, BATJOE KIKI, BODJO, PALANRO EN NEPO (MALLOESE TASIE).

De bovengenoemde landschappen vormden vroeger een onderdeel van het landschap Soeppa. Gedurende de Engelsche heerschappij was Pare-Pare (Soreang) een Engelsche nederzetting. De overneming der Engelsche bezittingen door het Nederlandsch-Indisch Gouvernement bracht ook mede dat Paré-Paré Nederlandsch-Indisch grondgebied werd. Dit grondgebied werd niet bezet, maar in leen uitgegeven aan den vorst van Sidenreng. In deze verhouding gingen ook de landschappen Batjoe Kiki, Bodjo, Palanro en Nepo in handen van Sidenreng over, blijkens de informaties geheel vrijwillig. (Hierbij wordt aangeteekend dat Koepa geen afzonderlijk landschap maar een kampong van Bodjo is).

Onder de genoemde landschappen was Nepo verreweg het voornaamste.

Elk der genoemde landschappen wordt bestuurd door een aroeng, bijgestaan door een hadat, welker samenstelling beneden nader zal worden omschreven.

De Aroe Nepo is tengevolge van bijzondere omstandigheden opgetreden als vertegenwoordigster van den vorst van Sidenreng in alle vijf landschappen en wordt nu ook beschouwd als algemeen hoofd over dat complex van landschappen, onder den titel van Talloe LattaE. Van vroeger af werd Nepo als hoofd der vereeniging beschouwd omdat de zoon van een der vroegere vorsten van Soeppa huwde met een dochter van Aroe Nepo en een der uit dit huwelijk gesproten zoons, naar Soeppa gebracht, daar werd gekozen tot Aroe Soeppa; voorts omdat de tegenwoordige Aroe Nepo weduwe is van den overleden adatoewang van Sidenreng, Soemanga Roekka, die tevens haar volle neef was.

Als Talloe LattaE verving zij in de vijf landschappen (de z. g. palili pasiadjingang) haar echtgenoot. Alle bevelen van den Adatoe-

wang, bestemd voor de vijf polili's, werden door haar aan de vijf aroengs overgebracht. Zij treedt dus op grond van de adat op als hoofd van het complex.

Thans overgaande tot de bespreking van het inlandsch bestuur in de 5 landschappen van Malloese Tasie zal ik deze behandelen in de volgorde van Noord naar Zuid.

Soreang.

Het noordelijkste der landschappen is Soreang (waartoe ook het gebied van Paré-Paré behoort).

Soreang werd van ouds bestuurd door een Aroeng, bijgestaan door een hadat. De hadat bestond uit 1 Pabitjara en 2 matowa's (een te Soreang en een te Paré-Paré). De Pabitjara is reeds 2 jaar geleden overleden en sedert niet meer vervangen. De matowa van Soreang is na zijn ontslag niet meer vervangen. De matowa van Paré-Paré, destijds Itadji Daeng Pagesa, is tijdens den oorlog gevlucht naar Batjoe Kiki, waar hij thans nog verblijft en daarom als ontslagen werd beschouwd. In zijne plaats werd met medeweten van Andi Danggo Patta Oenga, Aroe Soreang, Laoesing Daeng Matarang, neef van Daeng Pagesa, tijdelijk als matowa van Paré-Paré erkend. Zijne voorouders zijn steeds matowa van Paré-Paré geweest.

Het matowaschap Soreang bestaat uit de kampoengs Soreang (verlaten) en OedjoengE; dat van Paré-Paré uit de kampoengs SabbangE, PaoewE en Laboekang. Over elk dier kampoengs waren door den betrokken matowa kapala-kampoengs aangesteld voor hulp bij het overbrengen zijner bevelen.

De grens tusschen het gebied van Soreang en Soeppa, Alietta, Sidenreng en Batjoe Kiki werd opgegeven als te zijn: in het Noorden de rivier Agalat jangangE, cc. 1 paal benoorden de kampoeng Soreang in de baai van Paré-Paré uitmondende; stroomopwaarts vormt deze rivier tevens de grens met het landschap Alietta; van de bron van deze rivier naar den berg Lasakko (grens Sidenreng, Alietta en Soreang komen hier bij elkaar); van dien berg langs de rivier Marassing tot een punt Soempang Ala en vandaar een rechte lijn naar den heuvel Labaerroe en door naar de kust, welke lijn de grens vormt met Batjoekiki. De helft van de Baai van Paré-Paré behoort aan Soreang, de andere helft tot het gebied van Soeppa.

Batjoekiki.

Het landschap Batjoekiki sluit onmiddellijk aan het gebied van Soreang.

Van ouds werd het bestuurd door een aroeng (thans eene vrouw met name Boea Barrae) bijgestaan door een hadat, bestaande uit een Soelewatang , een pabitjara en een Matowa.

Het gebied bestaat uit de navolgende kampoengs: Watang Batjoekiki, Labeoewa Lamangingpoeroe, LontongE, LompoE, SalamereE, Lawalane en Tjappa Galoeng. Elk dezer kampoengs wordt bestuurd door een matjowa die bevelen ontvangt van den matowa.

De grenzen met het gebied van Sidenreng kon men niet opgeven; over het algemeen wordt de waterscheiding als grens beschouwd.

De geestelijkheid van Batjoekiki bestaat uit 1 Kadli, tevens Imam, 2 Chatibs en 2 bilals, die tot een sjaret vereenigd, beslissen in huwelijkszaken.

Erfeniszaken beslist de hadat.

Bodjo.

Het landschap Bodjo ligt ten Zuiden van Batjoekiki. Het wordt bestuurd door een aroeng (thans eene vrouw met name Remba), bijgestaan door een hadat bestaande uit een soelewatang, een pabitjara en een matowa.

Het bestaat uit de navolgende kampoengs: Watang Bodjo, Koepa (steeds abusievelijk als afzonderlijk landschap opgegeven) LaboeangE, Gaoetjenrang en LoempoeE, elk onder een Kapa kapala die alle bevelen krijgen van den matowa.

De grens met Sidenreng is niet bekend; men beschouwt de waterscheiding als zoodanig.

De geestelijkheid van Bodjo, die in huwelijkszaken beslist, bestaat uit 1 Kadli, tevens imam, 2 Chatibs en 2 bilals.

Erfeniszaken beslist de hadat.

Palanro.

Het landschap Palanro ligt ten zuiden van Bodjo.

Het wordt bestuurd door een aroeng (thans Andi AmaE, oud cc. 12 jaar) bijgestaan door een hadat, bestaande uit een soelewatang, een pabitjara en 2 matowa's.

Het bestaat uit de navolgende kampongs: Amasaugang, PatalalangE en kampoeng Tengah. De beide eerste worden elk bestuurd door een matowa en de laatste door den pabitjara.

Het landschap wordt ingesloten door Nepo en de zee; het grenst niet aan Sidenreng.

De geestelijkheid van Palanro bestaat uit 1 Imam, 2 Chatibs en 1 bilal, die, als sjarat vereenigd, beslissen in huwelijkszaken.

Erfeniszaken behandelt de hadat.

Nepo.

Het landschap Nepo is het zuidelijkste van de vijf en verreweg het grootste.

Het wordt bestuurd door een aroeng, bijgestaan door een hadat bestaande uit een soelewatang, 3 pabitjara's, 4 matowa's en 3 kapala's.

De soelewatang ontvangt de bevelen van de aroeng en verdeelt die onder de hadatsleden.

De pabitjara's voeren het bestuur over de drie kampoeng-complexen Watang Nepo, Marapang en Manoeba.

Het kampoeng-complex Watang Nepo bestaat uit de kampoengs LauraE, Matjege, PalaE, Noord-Tjongkong, Zuid Tjongkong, Kaili, Barantang, Waroeng Paroeng, AlakangE, Pakka en ToE.

Het kampoeng-complex Marapang bestaat uit de kampoengs Lalalibi ToporangE en Mari-Mario.

Het kampoeng-complex Manoeba bestaat uit de kampoengs Patjiro, Kalapé en een paar kleine berg-kampoengs.

Onder den pabitjara van Watang Nepo dienen twee matowa's, die, zonder bepaald gebied, door hem worden gebruikt om bevelen over te brengen.

Onder de pabitjara's van Marapang en Manoeba dienen elk een der andere matowa's voor hetzelfde doel.

De drie kapala's van Nepo hebben geen bepaald gebied, maar dienen voor adviseurs en medestemmers in de hadat.

De geestelijkheid bestaat uit 1 Kadli, 6 Imams (van Tjilalang, Goesoeng, Malawa, Manoeba, Oedjong en Marappang), 4 Chatibs en bilals te Nepo, en 2 Chatibs en 2 bilals voor elk ander kampoeng complex.

De sjarat beslist in huwelijkszaken. Erfeniszaken behandelt de hadat.

Van oudsher is het regel, dat in het landschap Nepo het oudste kind zijn overleden vader of moeder opvolgt (is er geen kind dan wordt daar een der naaste familieleden door de hadat tot opvolger aangewezen), en dat in de andere vier landschappen na het overlijden van een aroeng een geschikt familielid door de hadat als opvolger wordt aangewezen, onverschillig of het een kind of verder familielid van den overledene is.

De inkomsten, door de bestuurders der landschappen genoten, waren voornamelijk die, genoten uit de opbrengst van:

a. de kasoewiangvelden:

van Soreang met eene geringe opbrengst, van Batjoekiki met een opbrengst van 300 bossen padi 's jaars;

van Bodjo met eene opbrengst van 1000 bossen padi 's jaars;

van Palanro met eene opbrengst van 480 bossen padi 's jaars en van Nepo met eene opbrengst van 400 bossen padi 's jaars;

b. de in- en uitvoerrechten, behalve die van Paré-Paré (welke bestemd waren voor den adatoewang van Sidenreng en waarvan hij ½ afstond aan de Talloe LattaE) welke zeer weinig opbrachten, vooral nadat op zeker tijdstip de adatoewang van Sidenreng den last gaf, dat alle uit te voeren artikelen van Paré-Paré moesten worden geëxporteerd.

c. de soesoengpasser, alleen geheven te Palanro en aldaar zonder vasten regel geëischt van passergangers, die artikelen brachten, benoodigd voor de dagelijksche behoeften van den aroeng. Deze heffing werd alleen toegepast, wanneer de aroeng iets noodig had.

d. eene heffing voor het afdoen van rechtszaken te Palanro, bedragende voor groote zaken f 5 + 40 duit door de verliezende partij, en f 2.50 + 20 duit door de winnende partij te betalen.

Al de inkomsten der bestuurders, uit de bovenvermelde heffingen genoten, waren zeer gering. Waren zij zelf niet in het bezit van eigen padivelden, dan waren die inkomsten zeker niet voldoende voor levensonderhoud van hen en hunne familieleden.

Paré-Paré, 16 Januari 1906.

UN VOCABULAIRE MALGACHE-HOLLANDAIS

PAR

M. GABRIEL FERRAND.

Le manuscrit 3 du fonds arabico-malgache de la Bibliothèque Nationale de Paris est un in-4° de 65 feuillets de 250×255, provenant de l'ancien couvent de Saint-Germain-des-Prés. Le folio 4 verso contient un vocabulaire bilingue de 36 mots en caractères arabes que j'ai pu identifier sans peine après l'avoir lu: c'est un vocabulaire malgache-hollandais.

Le titre est bilingue, arabe et malgache:

هذا اسم كلم العرب .... [1]) مرطوْ لَوِة, *hadza ism kalam al-ᶜarab*, ceci est le nom des mots arabes .... lire مَرّطوْ لَوِة *mandrantu lavitsi*, (utiles à) ceux qui vont faire du commerce au loin.

1. مِورّ erreur de graphie pour مِورر *mivarutru*, vendre. فُورْكُوفِ *furu-kupi* = verkoop, vente.

2. مَسْوَارّ *mašu-andru* [2]), litt. l'œil du jour, soleil. سُوْنَ *šuna* = zon.

3. ولى = وُلَنْ *vulan*, lune. مَنَا *mana* = maan.

4. ونطع = وِيْطَعْ *vintani*, étoile [3]). سَطر (sic), *šatar* = star.

---

1) On peut lire: فِبِرَا, فِبْرَل ou فِبْرَله?

2) Qu'il soit transcrit par س ou ش, l'*s* des dialectes orientaux est toujours chuintant.

3) *Vintani* en malgache moderne, signifie *destinée, destin astrologique*; étoile se dit *kintan, kintana*. L'un et l'autre répondent au malais *bintani*.

5. طَرَكَ مَسْيِرُ *teraka maŝu-andru,* litt. le soleil naît, lever du soleil. أُفُكَنَا *opokan* = opgaan, se lever.

6. فُفُ مَسُورُ *fufu maŝu-andru,* litt. chute du soleil, coucher du soleil. آنْدَارِكَنِي *andarikani* = ondergaan, se coucher.

7. وَطُ *vatu,* pierre. سَطِا *ŝati* = steen.

8. وِي *vi,* fer. ايزُرِ *izuri* = ijzer.

9. فِيْقُ *feku,* hache. هُوْنَ *houna* = houwen, frapper de la hache.

10. فَمَكِ هَزُ *famaki hazu,* litt. l'instrument avec lequel on fend le bois, hache à bois. سَكَ *ŝaka* = zaag, scie.

11. تَفَنْطَرُ *tsi fantatro,* je ne sais pas. كُوِطِ نِيْطِ *ku viti niti* = ik weet niet.

12. وُلَ فُتْسِ *vula futsi,* litt. *argent blanc* par opposition à l'or qui s'appelle *argent rouge, vula mena.* اسم العصه سُلَاوُرِ les deux premiers mots qu'il faut lire اسم الفضة *ism al-fiḍḍa, nom de l'argent,* sont arabes; *ŝulavuari* = zilver.

13. وُلَمِيَ *vula miya,* litt. argent rouge, or. اغُطِ sic, (*iñi*) *guti* = goud. *Iñi* est l'article malgache.

14. اَسَبَ *aŝaba,* cuivre. كُفِرِ *koperi* = koper.

15. وَرَهِمِنَ *varahi mena,* cuivre rouge. رُوكُفِرِ sic, *ru*[*ti*] *koperi* (pour *ruti,* vide infra 18) = rood koper.

16. فِناغ = فِيْنَاغَ *fiñga,* bol, tasse. فُسُلِيْنَ *fuŝuleina* = porseleinen, tasse de porcelaine.

17. هَتْسَ sic = هَتْسَ *hatsa* [1]), (bouteille en) verre. فُولَيْ سِقِ = فُولَيْ سِقِ *fulaiŝiki* = fleschke, petite bouteille.

18. هَنْغِ *hañgi,* en malgache moderne *vua-hañgi,* perles de corail.

---

1) Cf. malais *kāća* < Skr. *kāca.*

رُوْطِ كِرِ عَلَىْ *ruti kiriṅalai* = rood kornalijn, cornaline rouge.

19. سَبَيْزَغ *ṡabaizaṅga* (dans le ms. 8 du même fonds, folio 70 recto, orthographié شَبَيْزَغِ *ṡabaizaṅgi* et glosé par l'arabe حَقِيْق barbarisme pour عقيق cornaline), cornaline. سُوُرَ كِرِ عَلَىْ *ṡuvura*[*ti*] *kiriṅalai* = zwart kornalijn, cornaline noire.

20. اَغُب *aṅumbi*, bovidé. اَبِر سِطِ sic, vraisemblablement pour اَبِىْ سِطِ *abiṡiti* = beest, bête.

21. اَمِلِكُ *amiliko*, litt. être vendu par moi, je vends. فُورُكُوْپِ *furukupi* = verkoop, vente.

22. اَغُرِ *aṅundri*, mouton. سَقِىْ پِ *ṡakipi* = schaap.

23. اُسِىْ *oṡi*, chèvre. اَيُوْكِ *azuki* = sik.

24. اُلُنْ مَرُ *ulun maru*, beaucoup de gens. فُلُفُلُقُ *fulum-puluku* = *fulu* + *n* + *fuluku* = vol volk, plein de monde [1]).

25. اَكُهُ وَوِ litt. gallinacé femelle, poule. اِنِ هُوْنْ *ini hun* = een hoen, une poule.

26. اَكُهُ لَهِ litt. gallinacé mâle, coq. اِنِ هَنْ *ini han* = een haan, un coq.

27. اَكُهُ وُ سِتْرِ *akuhu vuṡitri*, litt. gallinacé châtré, chapon. كُفُ *kupu* = kapoen.

28. تِرِرِ *tsiriri*, sarcelle, *dendrocygna viduata*, Lin. سُمِدِ *ṡumindi* smient, canard siffleur.

29. وُرُغْ اَوِ *vuruṅ avi*, oiseaux [2]). فُوغُلُوْسِىْ *fuguluṡi* = vogels.

30. لَبَ *lamba*, vêtement. كُلُقِ *kuluki* = klok, manteau.

---

1) L'exact équivalent du malgache serait *veel volk*, mais la traduction hollandaise est très nette: il faut lire *fulumpuluku*. La mutation de l'*f* initial de *fuluku* en *p*, est exigée par la loi de sandhi malgache.

2) *Avi* litt. tous, est ici en fonction de marque du pluriel.

31. هِنَ آرَّنْ *hena an-dranu*, litt. viande dans l'eau, poisson. فِيسِ *fiši* = visch.

32. طِطِل *tinteli*. miel. هُونِيْخا *huniki* = honig.

33. فِيْقُ *feku*, hache. بِلِي *beli* = bijl.

34. طَفُفُرَ *tàfofora*, soufflet de forge. بِلِيَبُلَق *belizabulaka* = blaasbalg.

35. طَطَغَ *tantaña*, marteau. هَمِرِ *hameri* = hamer.

36. طَنَانْ *tanan*, village. دَرَفُكُوْ *darapuku* = dorpke, petit village.

La transcription des phonèmes hollandais présente les particularités suivantes:

d est transcrit par *d* (6, 36) et par *t* (18);

g est représenté par غ = *g* (13, 29), par *k* (5, 6, 10) par ق *ḳ* (17, 34) et par خ = *ch* allemand de *suchen* [1]) (32);

k est noté par son équivalent malgache ك *k* (1, 14, 15, 18, 19, 21, 23, 27, 30, 36); deux fois par ق *ḳ* (24, 30);

n pur hollandais est transcrit par l'*n* pur malgache (2, 3, 16, 25, 26, 32) et par ع = *ñ* vélaire (18, 19);

s est rendu par la chuintante *š*, le dialecte de l'auteur du vocabulaire ne possédant pas la sifflante (4, 7, 16, 17, 20, 22, 28, 29); deux fois par ي = *z* en arabico-malgache (23, 34);

t est transcrit tantôt par *t* (4, 7, 11), tantôt par *d* (28);

w est représenté par son équivalent malgache *v*, en arabico-malgache و (11, 19);

z est noté une fois ي = *z* (8), généralement *š* (2, 10, 12, 19).

En ce qui concerne les transcriptions des phonèmes hollandais *v* et *sch* initial, celui-là est rendu une fois par و = *v* = *w* hollandais (12), mais cinq fois par *f* (1, 21, 24, 29 et 31); celui-ci, par *š* + voyelle + *ḳ* (22). L'indigène qui est l'auteur de ce vocabulaire, a donc été en relations avec des Hollandais qui prononçaient *ferkup*,

1) Ces variantes sont fréquentes dans les manuscrits arabico-malgaches. Les scribes indigènes emploient indifféremment les lettres dont la valeur phonétique exacte leur est inconnue.

fol, *folk*, *fogels*, *fiš* et *skap*, les mots *verkoop*, *vol*, *volk*, *vogels*, *visch* et *schaap*.

Dans la dédicace de son *Spraeck- ende Woord-boeck inde Maleysche ende Madagaskarsche Talen* paru à Amsterdam en 1603 [1]), Frédéric de Houtman dit: „C'est un indigène de cette île (Madagascar) qui a passé quatre ans avec les Hollandais et qui parlait bien notre langue, qui m'a fourni la collection des mots malgaches [2]).” Il est possible que l'auteur du vocabulaire malgache-hollandais ci-dessus, soit l'ancien interprète de Frédéric de Houtman. La sûreté de sa transcription des mots hollandais — car elle est remarquablement exacte, si on tient compte des légères modifications qu'ils ont subies conformément aux lois de la phonétique malgache — indique très nettement que sinon la langue, tout au moins les mots hollandais usuels lui étaient familiers. Les textes du manuscrit 3 ne sont pas datés, mais rien ne s'oppose à ce qu'ils aient été rédigés au XVIIe siéle. Les relations de voyage permettent seulement de fixer la limite extrême d'ancienneté de ce manuscrit. L'amiral Cornelis de Houtman, frère de Frédéric, est le premier marin hollandais qui visita Madagascar; il atterrit dans le sud-est de la grande île africaine en septembre 1595. Le vocabulaire malgache-hollandais ne peut donc être antérieur aux premières années du XVIIe siècle. Peut-être l'étude de la partie hollandaise par un linguiste permettra-t-elle de préciser davantage la date de rédaction de ce curieux document.

---

5) Cf. Th. Ch. L. Wijnmalen, *Frédéric de Houtman comme philologue* in *Actes du 6e congrès international des orientalistes, section polynésienne*, Leide 1885, p. 301—313.

6) A. et G. Grandidier, *Collection des ouvrages anciens concernant Madagascar*, Paris 1903, in-8°, t. I, p. 325 in fine.

NOTULEN

VAN DE

BESTUURS- EN ALGEMEENE VERGADERINGEN

VAN HET

KONINKLIJK INSTITUUT

VOOR DE

TAAL-, LAND- EN VOLKENKUNDE VAN NEDERLANDSCH-INDIË.

1907—1908.

ALGEMEENE VERGADERING

OP 15 FEBRUARI 1908.

Aanwezig zijn de Bestuursleden Kern (Voorzitter), Snouck Hurgronje (Onder-Voorzitter), Juynboll, van Hoëvell, van Deventer, Speyer, Heeres, Visser (Penningmeester) en Kielstra (Secretaris); de gewone leden van Berckel, Boele van Hensbroek, van Gelder, den Dooren de Jong, de Meyier, Poensen, Rouffaer en het correspondeerend lid Schmeltz.

Afwezig, met kennisgeving, de HH. Bosboom en van Ophuysen.

De notulen der algemeene vergadering van 16 Februari 1907 zijn reeds in de *Bijdragen* opgenomen, zoodat niemand voorlezing verlangt. Zij worden thans definitief goedgekeurd.

De Voorzitter geeft daarop het woord aan den Secretaris, ter voorlezing van het jaarverslag over 1907, en zegt den Secretaris dank voor zijn arbeid ten bate van het Instituut.

De Voorzitter deelt mede dat de Rekening en Verantwoording van den Penningmeester, na vanwege het Bestuur te zijn nagezien, is gesteld in handen van de gewone leden mr. G. J. A. van Berckel en W. van Gelder, en verzoekt deze HH., verslag te doen van hunne bevinding.

Bij monde van laatstgenoemde verklaren zij, alles in de beste orde te hebben bevonden; roemen zij de zeer ordelijke wijze van boekhouding, die opnieuw aantoonde met hoe groote zorg en ijver de Penningmeester zijn taak vervult, en spreken zij de hoop uit dat deze nog vele jaren de geldelijke belangen der Instelling zal kunnen en willen behartigen.

De Voorzitter verklaart dat het hem zeer aangenaam is, de meening van het Bestuur over het uitmuntend beheer van den Penningmeester aldus uit den boezem der leden bevestigd te zien;

hij zegt den Penningmeester dank, en stelt voor, de Rekening en Verantwoording goed te keuren.

Daartoe wordt besloten.

Alsnu wordt overgegaan tot verkiezing van drie bestuursleden ter vervanging van de aftredenden. Met groote meerderheid worden gekozen: mr. G. J. A. van Berckel, Prof. C. Poensen en Prof. C. A. van Ophuysen.

De beiden eerstgenoemden verklaren zich bereid, de benoeming te aanvaarden; aan den laatste zal schriftelijk van de op hem gevallen keuze worden kennis gegeven.

Namens het Bestuur stelt de Voorzitter voor, te bepalen dat de vanwege het Instituut uit te geven werken: Woordenboek der Tobeloreesche taal, door A. Hueting, Handleiding tot de spraakkunst van het Galelareesch, door M. J. van Baarda, en Catalogus der Koloniale Bibliotheek, voor de leden verkrijgbaar zullen worden gesteld tegen de helft van den boekhandelsprijs (art. 13, 2^{e} al. van het Reglement).

Dienovereenkomstig wordt besloten.

Het correspondeerend lid Schmeltz vraagt, of het niet mogelijk zoude zijn, aan de genootschappen en instellingen waarmede het Instituut door ruiling van werken in verbinding staat, niet alleen de *Bijdragen*, maar ook de afzonderlijk uitgegeven werken kosteloos toe te zenden.

De Voorzitter antwoordt dat daardoor, zonder evenredig nut, de kosten zeer belangrijk zouden worden verhoogd. Men zou dan zeker ook aan alle leden alle werken kosteloos moeten toezenden: alzoo veel meer exemplaren doen drukken en verzenden; werken, waarin, in den regel, slechts betrekkelijk weinig personen dadelijk belang kunnen stellen. Overigens, ook bij buitenlandsche genootschappen is het geen regel, speciale uitgaven kosteloos te verspreiden.

De Heer Schmeltz zegt den Voorzitter dank voor zijne toelichtingen.

Niemand verder het woord verlangende, wordt de vergadering gesloten.

BESTUURSVERGADERING

VAN 15 FEBRUARI 1908.

Aanwezig de HH. Kern, Snouck Hurgronje, van Hoëvell, van Deventer, Speyer, Heeres, van Berckel, Poensen, Visser en Kielstra.

De Heer Kern, als oudste in jaren, heet de HH., in 't bijzonder de beide nieuw opgetredenen, welkom.

Tot Voorzitter, Onder-Voorzitter, Secretaris en Penningmeester worden onderscheidenlijk gekozen de HH, Kern, Snouck Hurgronje, Kielstra en Visser.

Van de HH. van Ophuysen en Bosboom is bericht ontvangen, dat zij wegens ongesteldheid verhinderd zijn de heden gehouden algemeene vergadering bij te wonen; de heer Bosboom voegt daarbij een woord van afscheid aan het bestuur, welks vergaderingen bij hem in aangename herinnering zullen blijven.

De notulen der vergadering van 16 Januari jl. worden gelezen en goedgekeurd.

Op voorstel van den Secretaris worden benoemd:

a. tot donateur, de heer D. Hudig te Rotterdam;

b. tot gewone leden van het Instituut, de HH.:

J. F. de Beaufort, te Amsterdam; dr. H. van Cappelle, te 's-Gravenhage; W. Cornelis, te Amsterdam; Patrice Cramer, id.; W. F. C. Druyvesteijn, id.; F. J. H. Evers, te Duivendrecht; P. Goedhart, te 's-Gravenhage; Jhr. P. Hartsen, te Amsterdam; D. H. Havelaar, te Rotterdam; dr. J. F. Hoekstra, te Groningen; W. baron van Hogendorp, te Doorn; Jb. Jansen, te Amsterdam; dr. C. Kerbert, id.; M. J. Kollewijn, te 's-Gravenhage; P. Langenhuizen Lz. te Huizen (Huize Craailoo); Paul May, te Amsterdam; A. de Monchy, te Rotterdam; G. Th. Philippi, te Scheveningen;

S. Bedier de Prairie, *met verlof* te 's-Gravenhage; J. Bosman te Bondowoso (Besoeki); A. Kruyt, *met verlof* te 's-Gravenhage; H. E. Noothout, te Bandoeng; J. Stecher, *tijdelijk* te Vlissingen en W. K. H. Ypes, *met verlof* te 's-Gravenhage.

De HH. J. Breukink en mr. H. A. Grobbee gaven kennis dat zij met het einde van het jaar 1907, — de HH. J. H. van Eeghen, F. A. Hoefer en A. C. Jaeggi dat zij met het einde van 1908 hun lidmaatschap wenschen te doen eindigen.

Notificatie.

De leden L. F. Dingemans, E. Moresco en J. C. van der Meulen zonden opgaaf van veranderd adres.

Id.

Ingekomen zijn:

a. een brief van den Commissaris van Ronkel, dd. 3 Jan. jl., met f 300 als voorloopige afrekening over het jaar 1907;

b. een brief van het lid B. J. Visscher dd. 1 Jan. jl. met f 38.50 ter afrekening van de in 1906 en 1907 verkochte woordenboeken en spraakkunsten van het Minangkabausch;

c. een brief van mr. H. Schuyten dd. 14 Januari jl. met f 24 ter voldoening zijner contributie over 1906 en 1907.

In handen van den penningmeester.

Door de HH. Snouck Hurgronje en van Deventer wordt verslag uitgebracht over het, ter plaatsing in de *Bijdragen*, door Dr. J. Groneman ingezonden opstel over het huwelijk van den troonsopvolger te Djokjakarta.

Beide HH. meenen niet tot die plaatsing te mogen adviseeren, hoewel zij de belangrijkheid van het opstel ten volle erkennen. Het stuk toch is in hoofdzaak grootendeels reeds openbaar gemaakt in het Semarangsche dagblad *De Locomotief* van 9 en 10 September jl. Doch zij zouden het wel van belang achten, indien voor de Bibliotheek van het Instituut nog konde verkregen worden een exemplaar van het door Dr. Groneman (bl. 4 van het handschrift) vermelde „uitvoerige boekje” (programma), dat pangéran Mangkoe Boemi in 100 exemplaren heeft laten drukken, doch dat niet in den handel gebracht is.

Na bespreking wordt dienovereenkomstig besloten, en den

Secretaris opgedragen tot het verkrijgen van dat, in 't Javaansch gesteld werkje moeite te doen.

Door de HH. Snouck Hurgronje en van Hoëvell wordt verslag uitgebracht over het, ter plaatsing in de *Bijdragen*, door den heer J. Kreemer aangeboden artikel over de Volksgeneeskunde bij de Maleiers van de Padangsche Bovenlanden; zij komen tot de slotsom dat het stuk alleszins geschikt is, in de *Bijdragen* te worden opgenomen.

Dienovereenkomstig wordt besloten.

Van dr. H. H. Juynboll is, tot hetzelfde doel, ontvangen eene „Bijdrage tot de kennis der vereering van Wiṣṇu op Java".

Op voorstel van de HH. Kern en Speyer wordt tot de plaatsing besloten. Van dr. N. Adriani en Mevrouw M. Adriani—Gunning is voor de *Bijdragen* ontvangen het eerste n° van eene serie van zes opstellen: „Hoofdstukken uit de Spraakkunst van het Tontemboansch".

Overeenkomstig het advies van de HH. van Hoëvell en Kern wordt tot de publicatie besloten, maar bezwaar gemaakt tot de opneming in de *Bijdragen*.

Den Secretaris wordt opgedragen, ten deze met den Heer en Mevrouw Adriani in overleg te treden.

Eindelijk is, door tusschenkomst van den adjunct-Secretaris, ontvangen eene door den heer W. O. J. Nieuwenkamp samengestelde beschrijving van „de trom met de hoofden" te Pedjeng op Bali, met zes platen.

In handen van de HH. van Berckel en van Hoëvell.

Ten behoeve van de Bibliotheek van het Instituut zijn ten geschenke ontvangen:

a. van het lid J. W. IJzerman de drie deelen 4° van de reis der *Challenger* om de wereld (deel I en II reisverhaal, deel III meteorologische en magnetische waarnemingen);

b. van het lid d^r. J. W. R. Koch, de folio-uitgave van het Ethnographisch Museum te Dresden over Celebes, door D^r. A. B. Meijer en d^r. O. Richter;

c. van de Akademie van Wetenschappen te Lissabon eene serie van 13 deelen harer *Memorias* in 4° (1882—1906), waarin een aantal studiën van koloniale en koloniaal-historische strekking.

Aan de schenkers zal, voor zoover nog niet geschied, de dank van het Instituut worden betuigd.

De vergadering wordt gesloten.

BESTUURSVERGADERING

VAN 21 MAART 1908.

Aanwezig alle Bestuursleden.

De Voorzitter, de vergadering openend, heet den heer van Ophuysen, als nieuw opgetreden bestuurslid, welkom.

De notulen van de op 15 Februari jl. gehouden Algemeene Vergadering en Bestuursvergadering worden gelezen en, wat de eerste betreft voorloopig, goedgekeurd.

Tot leden van het Instituut worden benoemd de HH. H. Backer, mr. A. A. Galestin, mr. M. F. de Monchy, Stephan Piek, E. Polak, C. A. Pijnappel, D. N. J. Coen Rahder, Jhr. mr. D. A. W. van Tets van Goudriaan, H. Thorbecke, H. Ph. Th. Witkamp, A. Hueting, mr. J. C. Kielstra, D. A. Rinkes, dr. C. J. J. van Hall en, in te gaan 1 Juli 1908, J. van der Most.

Van de leden Jhr. O. van der Wijck en mr. A. J. Aeilkema is bericht ontvangen dat zij met het einde des jaars hun lidmaatschap wenschen te doen eindigen.
Notificatie.

Naar aanleiding van de opdracht, hem in de vorige Bestuursvergadering gegeven, deelt de Secretaris mede dat, met geheele instemming van den Heer en Mevrouw Adriani, is bepaald dat hunne „Hoofdstukken uit de spraakkunst van het Tontemboansch" door het Instituut zullen worden uitgegeven als afzonderlijk werk,

en dat de oplaag is bepaald op 300 exemplaren, waarvan de schrijvers 30 zullen ontvangen.

Goedgekeurd.

Door den heer van Hoëvell wordt, ook namens Mr. van Berckel, verslag uitgebracht over het in hunne handen gesteld artikel van den heer W. O. J. Nieuwenkamp over „de Trom met de hoofden te Pedjeng op Bali"; zij achten dit stuk alleszins geschikt voor opneming in de *Bijdragen*.

Daartoe wordt besloten.

Van het Departement van Koloniën is ontvangen f 2000.— als subsidie voor de uitgaaf van het tweede deel van het Oudheidkundig onderzoek op Java.

In handen van den penningmeester.

De Penningmeester deelt mede, dat hij uit Indië heeft ontvangen f 1500.— als eerste afrekening op de over 1907 aldaar verschuldigde contributiën.

Notificatie.

Namens het lid Dr. H. H. Juynboll biedt de heer Speyer, ter plaatsing in de *Bijdragen*, een opstel aan over de Balische letterkunde.

In handen van de HH. Poensen en van Ophuysen.

De vergadering wordt gesloten.

BESTUURSVERGADERING
VAN 18 APRIL 1908.

Aanwezig de HH. Kern (Voorzitter), van Hoëvell, Heeres, van Berckel, Poensen, van Ophuysen en Kielstra (Secretaris); de overige HH. zonden bericht van verhindering.

De notulen der vergadering van 21 Maart jl. werden gelezen en goedgekeurd.

Tot leden van het Instituut worden benoemd de HH. A. H. Hoekwater, J. H. Tromp Meesters, L. Diephuis en J. R. Mees. Op hun verzoek zullen van de ledenlijst worden afgevoerd de HH. Joh. F. Snelleman, N. J. Struick du Moulin, Mej. E. S. C. de Swart en J. Reysenbach.

Van de leden Prof. mr. S. R. Steinmetz, J. J. F. Blijdenstein, mr. H. A. Lorentz en het buitenlandsch lid Comm. Prof. Guida Cora werd opgaaf ontvangen van veranderd adres.

Ingekomen zijn:

a. eene verhandeling van het lid P. H. van der Kemp over Elout's ministerieel beleid in verband met van der Capellen's bestuursdaden.

In handen van de HH. Heeres en Kielstra.

b. eene verhandeling van het lid Th. C. Rappard over „Het eiland Nias en zijne bewoners".

In handen van de HH. van Hoëvell en van Ophuysen.

c. eene bijdrage van den heer J. A. Loebèr Jr. over het Timorornament.

In handen van de HH. van Hoëvell en van Berckel.

De heer Poensen brengt ook namens den heer van Ophuysen verslag uit over het in hunne handen gesteld stuk van het lid dr. H. H. Juynboll over de Balische letterkunde, — de plaatsing daarvan in de *Bijdragen* aanbevelende.

Dienovereenkomstig wordt besloten.

De heer Heeres deelt mede, dat de machtiging der Regeering is verkregen om een onderzoek in te stellen naar de in Nederland aanwezige gebouwen, welke herinneren aan de oude Nederlandsche Compagnieën (zie notulen van 15 Juni 1907); zoodat dat onderzoek thans geregelden voortgang kan hebben.

De vergadering wordt gesloten.

BESTUURSVERGADERING
VAN 16 MEI 1908.

Aanwezig alle bestuursleden behalve de HH. van Deventer, Heeres en van Berckel, die bericht van verhindering zonden.

De notulen der vergadering van 18 April jl. worden gelezen en goedgekeurd.

Tot leden van het Instituut worden benoemd de HH. K. A. R. Bosscha, A. J. Haakma van Royen, L. J. Lambach, mr. Jan Smit Az., Jhr. F. V. A. Ridder de Stuers en G. J. H. Westenenk.

Als lid van het Instituut bedanken, met het einde des jaars, de HH. H. C. Raven en D. Vooren.

Van dr. J. Groneman is dd. 1 April jl. bericht ontvangen, dat het programma der huwelijksplechtigheden van den troonopvolger te Djokjakarta (zie notulen van 15 Febr. jl.) per eerstvolgende mail zal worden gezonden; de Secretaris merkt op, dat het tot dusver nog niet in het bezit van het Instituut kwam.
Notificatie.

Door den Secretaris is ontvangen: f 12.— contributie van den heer N. J. Struick du Moulin en f 4.87[5] voor verkochte boeken.
In handen van den penningmeester.

Mede namens den heer Heeres brengt de heer Kielstra verslag uit over het in de vorige vergadering ter tafel gebracht opstel van den heer P. H. van der Kemp; beider advies luidt: opneming in de *Bijdragen*.
Dienovereenkomstig wordt besloten.

Mede namens den heer van Berckel adviseert de heer van Hoëvell tot opneming, in de *Bijdragen*, van het in de vorige vergadering in hunne handen gesteld opstel van den heer J. A. Loebèr Jr.
Idem.

De HH. van Hoëvell en van Ophuysen verklaren nog niet gereed te zijn met de lezing van het in hunne handen gesteld stuk van den heer Th. C. Rappard.

Notificatie.

Door den heer Snouck Hurgronje wordt namens het buitenlandsch lid G. Ferrand een artikel aangeboden, bevattende eene kleine woordenlijst Malagassisch-Nederlandsch, bewerkt naar aanleiding van een in de Bibliothèque Nationale te Parijs aangetroffen Handschrift.

De heer Speyer biedt aan eene „Aanteekening bij het opstel van dr. Juynboll"; de heer Kern „de vertaling van den eersten zang van de Nāgarakrĕtāgama".

Tot de plaatsing van een en ander in de *Bijdragen* wordt besloten.

De vergadering wordt gesloten.

De **Bijdragen** van het Koninklijk Instituut verschijnen in afleveringen van 8 à 10 vel druks. De prijs wordt berekend tegen 20 cents per vel druks, en 10 cents per plaat. Bij de 4e aflevering van elk deel ontvangen de HH. Leden en de inteekenaren titel en inhoud voor het geheele deel. Elke aflevering is afzonderlijk verkrijgbaar.

Van het in 1901 uitgegeven *Register* op de eerste 50 deelen der *Bijdragen* is gratis een exemplaar beschikbaar voor ieder lid, dat zich voor de toezending aanmeldt bij den Secretaris.

De **Koloniale Bibliotheek** van het Instituut en het Indisch Genootschap (*'s-Gravenhage*, Van Galenstraat n° 14) is op alle werkdagen toegankelijk van 10 tot 4 uur.

Aan Heeren Leden, vooral die in Indië, wordt **dringend** verzocht, bij verandering van woonplaats of bij niet geregelde ontvangst der Bijdragen, daarvan kennis te geven aan den Secretaris.

☛ **H.H. Amateur-fotografen worden dringend uitgenoodigd, van hunne voor de kennis van land en volk (in uitgebreiden zin) in onze koloniën dikwijls belangrijke foto's steeds twee onopgeplakte afdrukken te zenden aan het Bataviaasch Genootschap voor Kunsten en Wetenschappen, waardoor één daarvan ten goede zal komen aan het Kon. Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde van Ned.-Indië.**


3 2044 105 182 851